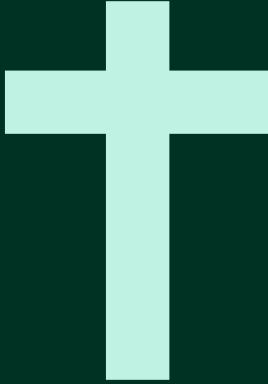

Mixtec, San Miguel
el Grande

New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande
(MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

Mixtec, San Miguel el Grande

New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande

(MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

copyright © 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, San Miguel el Grande

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Contributor: Bible League International

Mixteco, San Miguel el Grande [mig], Mexico

Copyright Information

© 1951, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, San Miguel el Grande

© 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-05-14

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 May 2025 from source files dated 14 May 2025

a7b2e4b3-7fe3-5b8e-b04c-0245065924f9

Contents

Mateo	1
Marcos	69
Lucas	112
Juan	184
Hechos	237
Romanos	305
1 Corintios	334
2 Corintios	361
Gálatas	379
Efesios	389
Filipenses	399
Colosenses	406
1 Tesalonicenses	413
2 Tesalonicenses	419
1 Timoteo	423
2 Timoteo	431
Tito	437
Filemón	441
Hebreos	443
Santiago	464
1 Pedro	472
2 Pedro	480
1 Juan	485
2 Juan	493
3 Juan	495
Judas	497
Apocalipsis	500

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MATEO TU'UN VA'A NI CHAA SAN MATEO

Lista ndasa vai tata Jesucristo

¹ Yá'á kúu lista ndasa vai tata Jesucristo, se'e David, se'e Abraham.

² Abraham ni sá'a-de Isaac. Te Isaac ni sá'a-de Jacob. Te Jacob ni sá'a-de Judá jíin ñaní-i.

³ Te Judá ni sá'a-de Fares jíin Zara ni kaku chji Tamar. Te Fares ni sá'a-de Esrom. Te Esrom ni sá'a-de Aram.

⁴ Te Aram ni sá'a-de Aminadab. Te Aminadab ni sá'a-de Naasón. Te Naasón ni sá'a-de Salmón.

⁵ Te Salmón ni sá'a-de Booz ni kaku chji Rahab. Te Booz ni sá'a-de Obed ni kaku chji Rut. Te Obed ni sá'a-de Isái.

⁶ Te Isái ni sá'a-de rey David. Te rey David ni sá'a-de Salomón ni kaku chji ña'an ní kuu ñasí'í Urías.

⁷ Te Salomón ni sá'a-de Roboam. Te Roboam ni sá'a-de Abías. Te Abías ni sá'a-de Asa.

⁸ Te Asa ni sá'a-de Josafat. Te Josafat ni sá'a-de Joram. Te Joram ni sá'a-de Uzías.

⁹ Te Uzías ni sá'a-de Jotam. Te Jotam ni sá'a-de Acáz. Te Acáz ni sá'a-de Ezequías.

¹⁰ Te Ezequías ni sá'a-de Manasés. Te Manasés ni sá'a-de Amón. Te Amón ni sá'a-de Josías.

¹¹ Te Josías ni sá'a-de Jeconías jíin ñaní-i, ná kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia.

¹² Te ni kuu kivi já kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia, te Jeconías ni sá'a-de Salatiel. Te Salatiel ni sá'a-de Zorobabel.

¹³ Te Zorobabel ni sá'a-de Abiud. Te Abiud ni sá'a-de Eliaquim. Te Eliaquim ni sá'a-de Azor.

¹⁴ Te Azor ni sá'a-de Sadoc. Te Sadoc ni sá'a-de Aquim. Te Aquim ni sá'a-de Eliud.

¹⁵ Te Eliud ni sá'a-de Eleazar. Te Eleazar ni sá'a-de Matán. Te Matán ni sá'a-de Jacob.

¹⁶ Te Jacob ni sá'a-de José, yii María, ña'an-ún ni skáku-ña Jesús, I'a nání Cristo.

¹⁷ Súan vai taká tata. Ondé Abraham te ondé David ío uxí kuun tata. Te ondé David te ondé kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia ío uxí kuun tata. Te ondé kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia te ondé ni kaku Cristo, suni ío uxí kuun tata.

Kivi ní kaku Jesucristo

18 Te kivi ní kaku Jesucristo súan ni jo. Náa-ya, María, ja á ni kunda tu'un ja tánda'a-ña jíin José, te onde ná té ketá'an-ga-ña jíin-de, te ni juku'un se'e-ña ní sá'a Espiritu Santo.

19 Te José, yii-ña-ún, in chaá va'a kúu-de. Te tú ní kuní-de sándiva'a-de jíin-ña, chi sua kuní-de xndóo sa'í-de-ña.

20 Te nini súan nákaní iní-de, te ni chaá-ni in ndajá'a máá Tatá nuu-dé ni ka'an-ya jíin-de jíin jáni: José, se'e David, ma yú'ú-ro kuáka-ró ñási'í-ro María, chi ja nú'un chi-ña jián, onde nuu máá Espiritu Santo vai.

21 Te skáku-ña in se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús. Chi máá-i, nama-i taká ñayivi ká'io kuachi, áchí-ya.

22 Súan ni kuu taká ya'á, náv'a ná skíkuu tu'un ni ka'an máá Tatá jíin cháa ni jani tu'un-ya:

23 Koo in ñ'an jáá. Te juku'un se'e-ña. Te skáku-ña in se'e yíi. Te kunání-i Emmanuel (ja kuní ka'an: Jíin máá-yó ndújíin Dios). Achí.

24 Te ni nata'u núu José. Te ni ndukoo-de. Te ni sá'a-de nátu'un ni tá'ú tíñu ndajá'a máá Tatá nuu-dé. Te ni jaka-de ñási'í-de.

25 Te tú ní kixí-de jíin-ña, onde ni kaku se'e yíi núu-ña. Te ni skúnání-de-i Jesús.

2

Chaa ndíchi jíin tíñuú xíní

1 Te ni kaku Jesús iní ñuu Belén ndañúu Judea. Te kivi-ún tá'ú tíñu rey Herodes. Yúan-na te yaku chaá ndíchi, ni kikoyo-de ichi nú kána ndikandii. Te ni jakoyo-de ñuu Jerusalén.

2 Te ni kaka'an-de: Ndénu kánde rey ñayivi judío ja ní kaku. Chi ni kajini-ri tíñuú xíní-i ja ní kenda ichi núu kána ndikandii. Te vai koyo-ri ja chíñu'ún-rí-i, áchí-de.

3 Te rey Herodes, ni jini tu'un-de tu'un-ún. Te ni yu'ú-de, onde jíin taká ñayivi ñuu Jerusalén.

4 Te ni nastútú-de taká sutu ñá'nu jíin taká chaá káchaa tutu iní ñuu. Te ni jika tu'un-de chaá-ún nú ndénu kaku Cristo.

5 Te máá cháa-ún, ni kakachi-de nuu rey: Iní ñuu Belén ndañúu Judea, chi nuu tutu ja ní chíso cháa ni jani tu'un-ya, yóso súan:

6 Te róo ñuu Belén ndañúu Judá, na tú lúli-ga-ro núu cháa kakuñá'nu ñuu Judá, chi iní-ro kenda in I'a tá'ú tíñu nuu-yo. Te koto-ya ñayivi núu-ri Israel, áchí tutu.

7 Yúan-na te Herodes, ni kana sa'í-de xini cháa ndíchi-ún. Te ni ni'in vá'a-de tu'un ndé kivi ní kenda tíñuú xíní-ún.

8 Te ni táji-de chaá-ún kaja'an-de ñuu Belén. Te ni ka'an rey: Kuángoyo-ní yúan, te kaka tu'un vá'a-ní sikí súchí lúli-ún.

Te ní n̄ kajin̄i-ní nuu-í, te kastu'ún-ní nuu-ná náva'a suni ná kichiñú'ún-ná-i, áchí rey.

⁹ Te súan n̄ kajini so'o-de tu'un n̄ ka'an rey. Te kája'an-de. Te máá tíñuú xíní já ní kajin̄i-de ichi núu kána ndikandii, yoxnúú-tí nuu-dé onde n̄ jaá-ti núu kátúu súchí lúlí-ún. Te yúan n̄ jukuiñi-ti.

¹⁰ Te nuu ní kajin̄i-de tíñuú xíní-ún, te n̄ kachus̄i xáan iní-de.

¹¹ Te n̄ kivi koyo-de in̄i ve'e. Te n̄ kajin̄i-de nuu súchí lúlí-ún jíin náa-i María. Te n̄ kajukuiñi jítí-de nuu-í. Te n̄ kachiñú'ún-de-i. Te n̄ kajuña-de janu-dé. Te n̄ kasoko-dé oro, jíin súsia kutú, jíin súsia uá nuu-í.

¹² Te n̄ kaskóto jani-de. Te n̄ jini-de ja tú no'on-de nuu Herodes. Yuán ingá ichi káno'on-de ñuu-de.

¹³ Te kája'an-de. Yúan-na te ñin ndajá'a máá Tatá, n̄ skóto-ya José nuu kixí-de. Te n̄ ka'an-ya jíin-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúlí jián jíin náa-i, te ki'in-ro ondé ñuu Egipto. Te kunchaa-ro yúan onde kastu'ún-rí nuu-ro. Ch̄i a yani nandúkú Herodes súchí lúlí jián já ká'ni-dé-i. Achí.

¹⁴ Te José, n̄ nata'u núu-dé. Te n̄ ndukoo-de. Te n̄ ki'in-de súchí lúlí jíin náa-i kája'an ñúu-de onde ñuu Egipto.

¹⁵ Te n̄ kandee-de yúan onde n̄ j'i Herodes. Te n̄ skíkuu tu'un n̄ ka'an máá Tatá jíin cháa n̄ jani tu'un-ya: Onde ñuu Egipto n̄ kana-ri Se'e-ri vai-i, áchí.

Ja ní kaja'ni-dé súchí yí lúlí

¹⁶ Yúan-na te Herodes ja ní jini-de ja súan n̄ kasákátá cháa ndíchí núu-dé, te n̄ kití xaan iní-de. Te n̄ tájí-de soldado kája'an. Te n̄ kaja'ni táká súchí yí lúlí úu kuia jíin já lúlí-ga ká'io-i in̄i ñuu Belén jíin táká ndañúu, natu'un n̄ ni'in vá'a-de tu'un kivi ní ka'an cháa ndíchí-ún jíin-de.

¹⁷ Yuán ní skíkuu tu'un n̄ ka'an Jeremías cháa n̄ jani tu'un Dios, chi n̄ ka'an-de:

¹⁸ In̄i ñuu Ramá n̄ jini so'o-ri ja kanda'i te kande'e k'ó. Raquel, ndé'e-ña já sé'e-ña. Te tú kuní-ña ndús̄i iní-ña, chi n̄ ndí'i-i, n̄ kanaa. Achí.

¹⁹ Te vásá ní j'i rey Herodes. Te ñin ndajá'a máá Tatá, n̄ skóto jani-ya José onde nuu kandee-de ñuu Egipto.

²⁰ Te n̄ ka'an-ya jíin-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúlí jián jíin náa-i, te no'on-ro ñúu Israel kunchaa-ro, ch̄i a n̄ kaji'i ja kákuñi ka'ni súchí jián núu. Achí.

²¹ Yúan-na te n̄ ndukoo-de. Te n̄ ki'in-de súchí lúlí-ún jíin náa-i. Te kuano'on-dé ñuu Israel.

²² Te n̄ ni'in-dé tu'un ja Arquelao tá'ú tíñu in̄i ñuu Judea, n̄ jukuiñi-de nuu táa-de Herodes. Te n̄ yu'ú José ki'in-de

yúan. Te Dios, ni skóto jani-ya José. Yuán kuá'an-de in ndañúu Galilea.

²³ Te ni jaa-de in ñuu nání Nazaret. Te yúan ni kanchaa-de. Te ni skíkuu tu'un ni kaka'an chaa ni kajani tu'un Dios: Chaa ñuu Nazaret kunání-ya, áchí.

3

Juan, chaa skuánducha

¹ Te jika kivi ní chaa Juan chaa skuánducha kándij-de nuu nú'un té'é ndañúu Judea. Te ni jani-de tu'un.

² Te ni ka'an-de: Nakani iní jíná'an-ró, chí a yani koo ñuu nátu'un andívi, áchí-de.

³ Chí siki cháa yá'a ni ka'an Isaías, chaa ni jani tu'un Dios onde sáa: In ndajá'a, kana jaa-de onde nuu nú'un té'é: Sátu'a-ró íchi máa Jító'o-yo, te sándóo-ró íchi-ya. Achí.

⁴ Te sa'ma ní ñu'un Juan, ni kuu ixi camello. Te ni nu'ni in sánchij ñii chí-de. Te ndeyu ní yee-dé ni kuu ndikuá'yú jín ndúxi yoko.

⁵ Yúan-na te ñayivi ñuu Jerusalén jín táka ñayivi ñuu Judea jín táka ñayivi yúñuu Jordán, ni kenda koyo-i nuu-dé.

⁶ Te ni skuánducha-dé-i iní yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuachi-i yúan.

⁷ Te ni jini-de ja vái koyo kua'a cháa fariseo jín cháa saduceo nuu skuánducha-dé-ún. Te ni ka'an-de jín: Se'e koo kákuu-ró. Ndéja ní kastá'an nuu-ro ja kúnu-ró kóto-ró juicio ja cháa.

⁸ Núsáa te sá'a-ró tíñu ja á ni nakani iní-ro-ún.

⁹ Te ma káni iní-ro ká'an-ro: Abraham kuu táa-yo. Chí ká'an-ri jín-ró ja kúu-ni sá'a Dios ja táka yuu yá'a nduu se'e Abraham.

¹⁰ Te vina a kátuu tú'a hacha ja xíti yunu ondé yo'o. Te taká yunu ja tú kúun nde'e vá'a, xiti te kivi nuu nú'un.

¹¹ Ko I'a vai ichi yatá-rí, ná'nu-ga kúu-ya vása rúu. Te tú kúhá'nu-ri kundiso-ri ndiján-ya. Máa-ya skuánducha-ya róo jín Espíritu Santo jín nú'un.

¹² Te tñn-ya pala chíxí'ú trigo. Te xndéché-ya te nastútú-ya trigo ndívi iní yaka-ya. Te ka'mu-ya paja-ún nuu nú'un ja má ndá'va kuti-gá, áchí Juan.

Ja ní janducha Jesús ni sá'a Juan

¹³ Yúan-na te ni kenda Jesús iní ñuu Galilea. Te ni chaa-ya yúcha Jordán nuu Juan náva'a skuánducha-dé-ya.

¹⁴ Ko Juan, tú ní kuní-de, chí ni ka'an-de jín-ya: Sua kánúú ja skuánducha máa-ní náá, najá vái-ní nuu-ná núsáa, áchí-de.

15 Ko ni ka'an Jesús jíin-de: Vina te sá'a-ró, chi súan kánúú skíkuu-yó táká tiñu va'a, áchí-ya. Yúan-na te vása ní skuánducha-dé-ya.

16 Te nuu ní kuu ni janducha Jesús, te ni nana-ni-ya iní nducha. Te ni nuña andíví. Te ni jini-ya Espíritu Dios júngava vai nátu'un paloma. Te ni jinū siki-yá.

17 Te ni kenda in tu'un ichi ándíví ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri ja kúndá'ú iní-ri-i, te kúsi iní-ri jíin-i, áchí.

4

Siki já ní jito nchaá tá'an kui'na jíin-yá

1 Yúan-na te ni jaá Jesús onde nuu ñú'un té'é ní sá'a Espíritu, náva'a koto nchaá tá'an kui'na jíin-yá.

2 Te uu xiko ndúú, uu xiko ñúú, ni jo ndicha iní-ya. Yúan-na te vása ní j'i-ya sóko.

3 Te ni jaá kui'na ní jito nchaá tá'an jíin-yá. Te ni ka'an jíin-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te ka'an jíin yúu yá'a ná ndúu staa, áchí.

4 Te ni ka'an-ya jíin: Yóso núu tutú: Nasu máni máá staa kée cháa te kuchaku-de, chi suni kánúú tú'un ká'an Dios, áchí-ya.

5 Yúan-na te kui'na-ún, kua'an jíin-yá máá ñúu i. Te yúan ni kaa jíin-yá xiní torre ve'e i.

6 Te ni ka'an jíin-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, te sún-gava-ró máá-ró onde nuu ñú'un, chi yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii siki-ro, te kunu nchaa-ya róó náva'a tú stují-ro já'a-ro núu yúu, áchí.

7 Te ni ka'an tuku Jesús jíin kui'na-ún: Suni yóso-gá nuu tutú: Ma kóto nchaa-ro máá Tatá-ro Dios, áchí-ya.

8 Te inga jínu ni jaka kui'na-ún-ya kuá'an jíin-yá xiní in yuku súkún xaan. Te ni stá'an taká ñuu luu ní ñúyiví núu-yá.

9 Te ni kachí jíin-yá: Taká ñuu yá'a kua'a-ri nuu-ro nú jukuiñi jítí-ró te chiñú'ún-ró rúu, áchí.

10 Yúan-na te ni kachí Jesús jíin kui'na-ún: Satanás, kuxio kuá'an, chi yóso núu tutú: Chiñú'ún-ró máá Tatá Dios máá-ró, te nuu máá in-ni-ya kuatíñu-ró, áchí-ya.

11 Yúan-na te ni kuxio kui'na-ún kua'an. Te ni chakoyo ndajá'a ándíví ní kajatíñu nuu-yá.

12 Te nuu ní jini tu'un Jesús ja kánde Juan vekaa, te kuano'on-yá ñuu Galilea.

13 Te ni xndóo-ya ñuu Nazaret. Te ni jaá-ya ñuu Capernaum. Te ñuu-ún ncháa yani yu'u mar ma'nú ñuu Zabulón jíin ñuu Neftalí. Te ni kanchaa-ya yúan,

14 Náva'a ná skíkuu tu'un ni ka'an Isaías chaá ni jani tu'un Dios:

15 Ñuu Zabolón jín ñúu Neftalí ichi núu mar inga lado yucha Jordán, kúu ñuu Galilea ñayivi sîn naciôn.

16 Te ñayivi-ún káxiukú-i ñuñáa, te ñi kajini-i ñin luz ká'nu. Te ñi kundijín nuu ñáyivi kákuni naa, áchí-de.

Ndasa ñi kejá'a Jesús jáni-ya tú'un

17 Onde sáa ní kejá'a Jesús jáni-ya tú'un: Nakani ini jíná'an-ró, chí a yani koo ñuu nátu'un andívi, áchí-ya.

18 Te jika Jesús yu'u mar Galilea kua'an-ya. Te ñi jini-ya núu úu tá'an ñani, ñin Simón ja nání-de Pedro, te inga Andrés ñani-de. Te káskuíta ka'nu-de ñunu-dé ini mar. Chi cháa kátin tiyáká kákuu-de.

19 Te ñi ka'an-ya jín-de: Kundikin ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-ri róo cháa tin ñayivi, áchí-ya.

20 Yúan-na te ñi kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te ñi kandikin-de-ya.

21 Te ñi ja'a-ya yúan kua'an-ya. Te ñi jini-ya núu úu-ga tá'an ñani, Jacobo se'e Zebedeo, jín ñani-de Juan. Te ká'jin-de ini barco jín táa-de Zebedeo, kánaku'ni-de ñunu-dé. Te ñi kana-ya xiní-dé.

22 Te cháa-ún, ñi kaxndóo-ni-de barco jín táa-de. Te ñi kandikin-de-ya.

23 Te ñi jika kuu Jesús ní ñúu Galilea, ñi stá'an-ya tú'un ini ve'e sinagoga máa-de. Te jáni-ya tú'un ja koo ñuu Dios. Te násáva'a-ya táka ñayivi káku'u jín táka nuu úu-i.

24 Te ñi jichá tu'un-ya kuá'an ní ñúu Siria. Te nuu-ya ñi kákinchaka-i taká ñayivi káku'u. Ñayivi káta'an tini nuu ku'e, jín táka ñayivi káyaji ní'ni, jín já tá'an tachí káni, jín já jí'í yí'í, jín já ndúyúnú, ndí'i-i, ñi násáva'a-ya-í.

25 Te kua'a ñáyivi ñúu Galilea, jín ñúu Decápolis jín ñayivi ñúu Jerusalén, jín ñúu Judea, jín ñúu inga lado yucha Jordán, ñi kandikin-i-ya.

5

Tu'un ñi stá'an-ya onde nuu yúku

1 Te ñi jini-ya núu ñáyivi kuá'a. Te ñi kaa-ya kuá'an-ya yúku. Te ñi jungoo-ya. Te cháa káskuá'a jín-yá, ñi jakoyo-de nuu-ya yúan.

2 Te ñi stá'an-ya tú'un yá'a nuu-dé:

Tu'un xáan ndatu

3 Xáan ndatu ñayivi káta'an ndá'ú ini añú-i, chí kuu kivi-i ini ñuu Dios nátu'un andívi.

4 Xáan ndatu ñayivi kánde'e, chí ndusi ini-i sá'a-ya.

5 Xáan ndatu ñayivi vítá ini, chí ni'in-í ní ñúyivi kúu ta'u-í.

⁶ Xáán ndatu ñayivi kákuu xaan iní-i skíkuu-i taká tiñu ndaa, chī kuu ja kákuu-i.

⁷ Xáán ndatu ñayivi kákuu dá'ú inī tá'an, chī suni ni'in-í tu'un kundá'ú inī.

⁸ Xáán ndatu ñayivi ndóo inī añú-i, chī kunī-i nuu Dios.

⁹ Xáán ndatu ñayivi kánasámanī tá'an, chī kunání-i se'e Dios.

¹⁰ Xáán ndatu ñayivi kájika jínu siki já kásá'a-i tiñu ndaa, chī kuu kivi-i inī ñuu Dios nátu'un andíví.

¹¹ Xáán ndatu máá-ró jíná'an-ró nú káka'an ndiva'a-i jín-ró te káchindikīn-i róo te kákaji-i róo siki rúu vasa tú kuachi-ró.

¹² Si xáan kóo inī-ro, chī ká'nu xaan tá'u-ro ío onde andíví. Chī súan nī káchindikīn-i cháa nī kajani tu'un Dios nī kikoyo xna'an-ga vásá róo.

Chaa nátu'un ñij, jín luz

¹³ Máá-ró kákuu nátu'un ñij ñuyivi. Ko nú ñij-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a inga jínu. Tuká tiñu kuti, chī sua kacha-ro kí'in te kuañu-i siki.

¹⁴ Máá-ró kákuu nátu'un luz ñuyivi. In ñuu kánde xini yúku, ma kúu kundee sa'í.

¹⁵ Ni tú skuikín-ro in yiti te chindee-ró kayú chī nundóo, chī sua kundij nuu candelero te stúun nuu já kaxiukú iní ve'e.

¹⁶ Súan stá'an-ro luz máá-ró núu taká ñayivi, nává'a ná kuní-i tiñu va'a kásá'a-ró, te ná nákana jaa-i máá Táa-ro já kánchaa-ya onde andíví.

Siki tú'un ley aná'an jín tú'un Jesús

¹⁷ Ma káni inī-ro jíná'an-ró já vái-ri xnáa-rí ley jín cháa nī kajani tu'un Dios. Na tú vai-ri xnáa-rí chī sua skíkuu-ri.

¹⁸ Chi jandaa ká'an-ri jín-ró: Onde kivi náa andíví jín ñuyivi, ni in jota te ni in punto ma náa kúti núu tutú ley onde nú tú skíkuu taká tu'un ká'an ley.

¹⁹ Te nú in cháa tú jandatu-de nuu in tu'un tá'ú tiñu yá'a, vasa tu'un lúli kúu, te nú stá'an-de nuu sava-ga ñayivi sá'a-i súan, cháa-ún kuu-de nátu'un in mozo lúli iní ñuu Dios nátu'un andíví. Ko nú sua jandatu-de te stá'an-de, yúan-na te kuu-de in cháa kúná'nu onde iní ñuu Dios nátu'un andíví.

²⁰ Chī a ká'an-ri jín-ró: Nú tú va'a-ga koo tiñu ndaa kásá'a máá-ró vásá tiñu kásá'a cháa kachaa tutu jín cháa fariseo, te ma kivi kuti-ro iní ñuu Dios nátu'un andíví.

Siki tú'un ísiki ncháa tá'an

²¹ A nī kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya jín cháa aná'an: Ma ká'ni-ro ndíyi, te nani cháa nú ka'ni-dé ndíyi, te kí'in-de nuu justicia.

22 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Nú ñin chaa kití iní-de nuu ñaní-de, ná kí'in-de nuu justicia. Te nú ñin chaa ka'an ndiva'a-de nuu ñaní-de, ná kí'in-de nuu junta. Te nú ñin chaa ka'an-de: Róo tasi, achí-de, ná kí'in-de juicio infierno.

23 Ko nú kándá'a-ró já sokó-ro ní chaa-ro jíin núu altar, te nú yúan nī nuku'un iní-ro já jito u'u ñani-ro róo,

24 Te skéndo-ro já sokó-ro-ún nuu altar yúan, te kí'in-ro te ndumaní-ro jíin ñaní-ro xna'an-ga. Yúan-na te vása cháa-ro te soko-ro.

25 Yachí ndatu'ún vá'a-ró jíin cháa jito u'u róo nini ká'in-ro jíin-de ichi. Chí nú túu, te kuá'a-de róo nuu juez. Te juez kuá'a-de róo nuu policía, te kundee-ró vékaa.

26 Te jandáa ká'an-ri jíin-ró já má kenda kuti-ro yúan, onde nú tú chunáa-ro táká centavo.

27 Nī kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya sáa: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró.

28 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró, nú ndé'é ñin chaa nuu ñan'án já kusú-de jíin-ña kuní-de, yúan-na te a nī isíki ncháa tá'an-de jíin ñá'an-ún iní añú-de.

29 Te nú nduchi-ro lado vá'a-ró kuní skívi róo nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná kí'in. Chí va'a-ga ja náa ñin nduchi-ro, nasu já koo ndi'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno.

30 Te nú nda'a vá'a-ró kuní skívi róo nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná kí'in. Chí va'a-ga ná náa ñin nda'a-ro nasu já koo ndi'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno.

31 Te suni onde sáa ní ka'an: nú ndéja kuní xndóo ñasí'í, te ná kuá'a tutu ndúsín nuu-ñá.

32 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: nú xndóo ñin chaa ñasí'i-de, ko nasu já tiní iní-ña, yúan-na te sá'a-de ja isíki ncháa-ña-dé. Te nú ñin chaa, natanda'a-dé jíin ñá'an-ún, te isíki ncháa-de tá'an-de.

Siki tú'un káka'an téyí

33 Te suni nī jini so'o-ró tú'un nī ka'an-ya jíin cháa aná'an: ma ká'an nī'in-ró chí skíkuu-ró táká tu'un nī kee yu'u-ro núu Dios.

34 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Ma ká'an téyí kúti-ro, ni siki ándívi, chí silla Dios kúu.

35 Ni siki ñúyivi, chí teyu nuu káxndí ja'a-yá kúu. Ni siki ñúu Jerusalén, chí ñuu máa Rey ñá'nu kúu.

36 Te suni ma ká'an nī'in-ró siki xiní-ro, chí ma kúu sá'a kuti-ro já ndúu kuíjín xí ndúu túún ñin ixi-ro.

37 Ko ka'an-ro: Vee táa, túu táa, achí-ro, chí nú skáa-ga-ro ká'an-ro, tu'un káñáá kúu.

38 Nī kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya jíin cháa aná'an: Nduchi jíin ndúchi, te nu'un jíin nú'un ñakunáa, áchí.

39 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Ma kasú-ro núu cháa ñáá. Chi nú ndé cháa kuní-de stují-dé yiki núu-ro lado vá'a, te suni kuá'a-ró ingá lado ná stují-dé.

40 Te nú ndé cháa kuní kanaá jíin-ró, te kuancháa-de sa'ma-ro, te suni kuu kuá'a-ró tikachi-ró núu-dé.

41 Te nú ndé cháa skáka-de róo in kilómetro, te kaka-ró úu jíin-de.

42 Cháa jikán nuu-ro, nuu-dé kuá'a-ró. Te cháa kuní ki'in núu-de nuu-ro, ma sásá'an-ró kuá'a-ró núu-dé.

Ndasa kánúú kúmani-yo jíin cháa kájito u'u yóó

43 Ni kajini tu'un-ró já ní ka'an sáa: Kundá'ú iní-ro tá'an-ró, te koto u'u-ro cháa jíto u'u róó, áchí.

44 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Kundá'ú iní-ro cháa kájito u'u róó. Te ka'an va'a-ró jíin cháa káka'an siki-ro. Te sá'a va'a-ró jíin cháa kákiti iní nuu-ro. Te kakan ta'u-ro já'a cháa ká'an ndiva'a jíin-ró te káchindikín róó.

45 Návva'a ná kúu-ró sé'e máa Táa-ro já káncháa-ya ándíví, chi máa-yá já'a-ya ndikandii siki ñáyivi ñáá jíin siki ñáyivi vá'a. Te skúun-ya saú siki ñáyivi kásá'a tiñu va'a jíin siki ñáyivi kásá'a tiñu ñáá.

46 Chi nú mani-ro jíin cháa mani jíin-ró, naún ní'in-ro. Á tú suni súan kásá'a cháa xíní.

47 Te nú máni ñani-ro ká'an luu-ró jíin, te naún sá'a-ga-ro núsáa. Á tú suni súan kásá'a cháa sijn nación.

48 Núsáa te ná síyija va'a-ró máa-ró jíná'an-ró, nátu'un ío va'a máa Táa-ro káncháa-ya ándíví.

6

Cuenta caridad

1 Koto va'a-ró máa-ró. Ma sá'a ndijin-ro táka tiñu va'a-ró návva'a nde'é ñáyivi núu-ro, chi nú súan te tú na ta'u-ro kuá'a máa Táa-ro já káncháa-ya ándíví.

2 Te nú sá'a-ró caridad, ma tiví-ro corneta nátu'un cháa uu xiní káxiukú-de iní ve'e sinagoga jíin núyá'u. Chi súan kásá'a-de návva'a nakana jaa-i-de. Ko jandaa ká'an-ri jíin-ró já á ni kani'in-dé ta'u-dé.

3 Ko nú sá'a-ró caridad, ma kuní nda'a vésé-ró naún sá'a nda'a vá'a-ró,

4 Návva'a sá'a sa'i-ro caridad-ún. Chi máa Táa-ro, jiní-ya já ní sá'a sa'i-ro. Yúan-na te mañú táka ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró.

Ja jikán ta'u-yo jíin Padre Nuestro

5 Te nú jikán ta'u-ro, te ma sá'a-ró nátu'un cháa uu xiní. Chi máa-de, kákusi iní-de kakan ta'u-dé iní ve'e sinagoga jíin jiki

yá'ya náva'a ná kuní ñáyivi núu-dé. Ko jandáa ká'an-rí jíin-ró ja á nī kani'in-dé ya'u-de.

⁶ Ko róo nú jikán ta'u-ro, ndivi inī ve'e-ró te kasu-ro yúxé'é-ró. Te kakan ta'u-ro núu máa Táa-ro já kánchaa sa'í-ya. Chī máa Táa-ro, jiní-ya já súan sá'a sa'í-ro. Yúan-na te ma'ñú táka ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró.

⁷ Te nú jikán ta'u-ro, ma kée xió kuiñi-ro ká'an-ro nátu'un kás'a cháa sūn nación, chī kájani inī-de ja súan ná'an ká'an-de, te vása jini so'o-ya.

⁸ Núsáa te ma sá'a-ró nátu'un kás'a máa-de. Chī Táa-ro, a jiní-ya naún ndatiñu kánandi'i-ró ondé té cha'an-ga kakan-ro núu-yá.

⁹ Núsáa te sua kakan ta'u máa-ró: Táa máa-ná ja kánchaa-ní onde andíví, ná nákana jaa-ná ní jíin sí'ví-ní.

¹⁰ Te ná kóo ñuu nuu tá'ú-ní tiñu. Te ná kóo taká tiñu játa'an inī máa-ní, nátu'un ío inī andíví suni súan ná kóo inī ñuyívi yá'a.

¹¹ Staa káyee-ná taká kivi, kuá'a-ní nuu-ná vina.

¹² Te nátu'un kás'a-ná tuká'nu inī-ná nuu ñáyivi kás'a falta nuu-ná, suni súan sá'a-ní tuká'nu inī-ní nuu-ná ja sá'a-ná falta nuu-ní.

¹³ Te ma skívi-ní náa koto nchaa-i náa, chī sua nama-ní náa nuu kíni nuu kuí'a. Chī máa-ní kúu I'a tá'ú tiñu, te tūn-ní fuerza, chī kúñá'nu-ní ñí káni. Súan ná kóo. Amén. Achī-ro.

¹⁴ Chī nú sá'a-ró tuká'nu inī nuu ñáyivi kás'a falta jíin-ró, te suni súan máa Táa-ro ondé andíví sá'a-ya tuká'nu inī nuu falta máa-ró.

¹⁵ Ko nú tú sá'a-ró tuká'nu inī nuu ñáyivi kás'a falta jíin-ró, te suni súan máa Táa-ro ondé andíví ma sá'a-ya tuká'nu inī nuu falta-ro.

Tu'un kondicha inī-yo

¹⁶ Ko nú ká'jo ndicha inī-ro, te ma sá'a-ró nátu'un kás'a cháa uu xinī já kájito xíi-de. Chī máa-de kástuji-dé nuu-dé náva'a stá'an-de máa-de nuu ñáyivi ja ndichá inī-de. Chī jandáa ká'an-rí jíin-ró já á nī kani'in-dé ya'u-de.

¹⁷ Ko máa-ró, nú ndicha inī-ro, te chí'i-ró aceite xinī-ro te nakiti nuu-ro,

¹⁸ Náva'a tú stá'an-ro máa-ró núu táka cháa ja ndichá inī-ro, chī nuu máa Táa-ro já kánchaa sa'í-ya stá'an-ro máa-ró. Te máa Táa-ro já ndé'é sá'í-ya, kuá'a-ya yá'u-ró kunī taká ñáyivi.

Ndasa kaya yaji

¹⁹ Ma kayá-ro yají-ro inī ñuyívi yá'a, chī chaa tikixin te kana sí'in yóo, te tiví. Te suni kuu kivi ñakuí'ná te sakuí'ná kí'in jíin.

20 Ko kaya-ro yaji-ro ondé andíví, chí yúan mā kúu chaa tikixin te ni mā kúu kana s'in yóó já stíví. Te yúan ni mā kúu kivi ñakuiná já sakuiná kí'in jíin.

21 Chí nuu kándeé yaji-ro, yúan kúu nuu kuítú iní-ro jíin.

22 Lámpara yiki kúñu kúu nduchi. Te nú nduchi-ro ío va'a, ní-ni yiki kúñu-ró ndí ncháa.

23 Ko nú nduchi-ro káñáá, te ní-ni yiki kúñu-ró kándeé ñuñáa. Súan ío te nú luz ñáva'a-ró kúu ñu'un tuún, ñasaa-ga ñuñáa koo núsáa.

24 Ni ñn mozo mā kúu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Chí kití iní-de nuu ñn te kumani-dé jíin ingá, xí kuándatu-de nuu ñn te sani'in iní-de nuu ingá. Mā kúu kuatíñu-ró núu Dios jíin núu tú'un kúká.

Mā nákaní iní-yo siki já kúchaku-yo

25 Núsáa te ká'an-ri jíin-ró: Mā nákaní iní-ro siki já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, xí nú ndasa ko'o-ró, ni siki yiki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro. A tú kánúú-gá vida-ro vasa já kee-ro, te yiki kúñu-ró vasa sá'ma-ro náún.

26 Nde'é-ró tísaa andíví tú jítu-ti, ni tú nástútú-ti, ni tú náchiva'a-ti iní yaka-ti. Chí máa Táa-ro andíví skée-yá-ti. Á tú kánúú-ga-ro vasa kiti-ún.

27 Ko ndé róó ja súan nákaní iní-ro te á kuu chísó-ga-ro máa-ró ñn yiki náún.

28 Naja kánakani iní-ro siki sá'ma. Nde'é ndasa kája'nu ita yuku. Tú sátiñu, ni tú táú.

29 Ko ká'an-ri jíin-ró, ja rey Salomón kivi ní kuñá'nu xaan-dé, ni tú ní kúu ku'un-de ñn sa'ma súan nátu'un ita-ún.

30 Te Dios, nú súan skúnamá-ya ita yuku-ún ja ío vina te yuchaan kayu nuu ñu'un, naga ni kuu ja má skúnamá-ya róó te naja tú kákandíja va'a-ró.

31 Núsáa, te mā nándi'i iní-ro, ndasa kee-yo, xí ndasa ku'un-yo, achi-ro.

32 Chí ñayivi ñn nación kándúkú táká ndatíñu jian. Ko máa Táa-ro ondé andíví, a jiní-ya já kánandi'i-ró táká ndatíñu yá'a.

33 Ko kánúú-gá ja ndúkú ndéé-ró kivi-ró iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te sá'a-ró tiñu ndaa nátu'un sá'a máa-yá. Yúan-na te ku'a-ga-ya táká ndatíñu-ún nuu-ro.

34 Núsáa te mā nákaní iní-ro já kúu yuchaan, chí yuchaan te nakani iní-ro jíin túndó'o-ún. Chí vina kúu vina te yuchaan kúu yuchaan.

7

Mā nákuñdii siki tá'an

1 Ma náku_xndíi-ró sikí ñáyivi, náva'a ma náku_xndíi-i sikí máá-ró.

2 Chì nátu'un náku_xndíi-ró sikí ñáyivi-ún, suni súan nakuxndíi-i sikí máá-ró. Chì jíin kú'a ja káchikua'á-ro, suni nakukua'á-ro.

3 Te najá ndé'é-ró já kándeé mǐ'ín ndúchi ñaní-ro. A tú nákani inǐ-ro já ñin vitu kándeé nduchi máá-ró.

4 Naja ká'an-ro jíin ñaní-ro: Kundatu, ná táva-rí mǐ'ín kándeé nduchi-ro, te tú nákani inǐ-ro já kándeé ñin vitu ndúchi-ro náún.

5 Chaa uu xinj, xna'an-ga tava-ro vitu kándeé nduchi máá-ró. Yúan-na te kuu ndé'é vá'a-ró te tava-ro mí'ín kándeé nduchi ñaní-ro.

6 Ma kuá'a-ró ndátíñu ij núu tí'iná jíná'an-tǐ, ni ma skána-ró perla-ro núu kini jíná'an-tǐ. Chì nú súan te kuañu-tǐ sikí, te naxió káva-tǐ íchi núu-ro te chuxíní-tǐ róó.

Kakan-yo núu-yá te ni'in-yo

7 Kakan, te kua'a-ya núu-ro. Ndúkú, te ni'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró.

8 Chi chaa jikán, te kii nuu-dé. Te chaa ndúkú, ní'in-dé. Te chaa ká'an, te núña ve'e kivi-de.

9 Ndé ñin róó, nú se'e-ró jikán-i ñin staa núu-ro, te kua'a-ró ñin yuu núu-í náún.

10 Xí nú jikán-i ñin tiyáká te kua'a-ró ñin koó núu-í náún.

11 Te nú róó, vasa chaa ñáá kákuu-ró, te kájinǐ-ro kuá'a-ró ndátíñu va'a nuu sé'e-ró, naga máá Táa-ro já kánchaa-ya ándívi, ja má kuá'a-ya ndátíñu va'a nuu cháa jikán nuu-yá núsáá.

12 Núsáá te taká tiñu ja kunǐ-ro já sá'a ñáyivi jíin-ró, suni súan sá'a máá-ró jíin-i, chí súan ká'an tutu ley jíin cháa nǐ kajani tu'un Dios.

Sikí úu ichi

13 Kivi koyo-ró ichi yuxé'é túu, chí jichá yuxé'é te ká'nu ichi já kuá'an nuu náa ñáyivi. Te kua'a-í kivi koyo-i kua'an-i ichi-ún.

14 Chì tuu yuxé'é te lúli-ni ichi já kuá'an nuu ní'in tá'u-í kuchaku-i. Te yaku-ni-i káni'in-í ichi-ún.

Nde'e yunu vá'a jíin yunu ñáá

15 Te koto-ró máá-ró núu cháa káani tu'un tú'ún já vái-de nátu'un riǐ jíto-de, ko ichi iní-de kándeé yi'ǐ kiti xaan.

16 Jíin tíñu kásá'a-de te kunǐ-ro-dé. Á kuu táxín-ró uva xinǐ nú íñú, xí kúu táxín-ró mérkexe xinǐ íñu kímí.

17 Súan kúu, ja taká yunu vá'a kúun nde'e vá'a xinǐ, ko yunu ñáá kúun nde'e ñáá xinǐ.

18 ñin yunu vá'a ma kúu kuun nde'e káñáá xinǐ. Te ni ñin yunu káñáá, ma kúu kuun nde'e vá'a xinǐ.

19 Taká yunu tú kúun nde'e vá'a xiní, ná xití, te ná kí'in nuu ñú'un kayu.

20 Núsáá te súan jíin ndé'e kúun xiní, te kuni-ro ñaún yunu kúu.

21 Nasu ndí'i ñayivi ká'an Táta, Táta, jíin-rí, kivi iní ñuu nátu'un andíví. Chí máni ñayivi skíkuu tiñu kuní máá Táa-ri, I'a kánchaa andíví.

22 Kivi-ún, te ka'an kua'a ñayivi jíin-rí: Táta, Táta, nasu ní kajani-ná tu'un jíin sí'ví-ní, te ñi kákiñi'in-ná tachi kíni kája'an ja ní kasá'a-ná kua'a tiñu ñá'nu jíin sí'ví máá-ní náún. Achí-i.

23 Yúan-na te ka'an ñi'in-ri jíin ñayivi-ún: Tú ní jiní kuti-rí róo. Kuxio kí'in-ro, chí chaa kásá'a tiñu chá'an kákuu-ró.

Siki úu ve'e ja s'in s'in ún ja'a

24 Te taká chaa jíini so'o tu'un ká'an-ri yá'a te skíkuu-de, te kuu-de nátu'un ñin chaa ndíchí. Te chaa-ún, ñi jani-de ñin ve'e siki ñin kava.

25 Te ñi kuun sau, te ñi jinú nducha ñú'ún, te ñi kee tachi xáan, te ñi káka ja vé'e-ún. Te tú ní nduá, chí kándij siki káva.

26 Te taká chaa jíini so'o tu'un ká'an-ri yá'a, te tú skíkuu-de, te kuu-de nátu'un ñin chaa xíní ñáá. Te chaa-ún, ñi jani-de ñin ve'e nuu ñítí.

27 Te ñi kuun sau, te ñi jinú nducha ñú'ún, te ñi kee tachi xáan, te ñi káka ja vé'e-ún. Te ñi nduá-ni, te ñi naa í, áchí-ya jíin-i.

28 Te nuu ní jinú ñi ka'an Jesús taká tu'un yá'a, te taká ñayivi kuá'a-ún, ñi kánaa ín-i kájini so'o-i tu'un ñi stá'an-ya.

29 Chí ñi stá'an-ya núu-í nátu'un chaa ndíso tiñu, nasu nátu'un chaa káchaa tutu.

8

Ja ní nasáva'a-ya ñin chaa té'yu ndí'yi

1 Te ñi nuu Jesús vai-ya yúku-ún. Te ñi kandikin kua'a ñayivi-yá.

2 Te ñin chaa té'yu ndí'yi, ñi chaa-de nuu-yá. Te ñi chí'nú'ún-de-ya, te ñi ka'an-de jíin-yá: Táta, nú kuní-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de.

3 Te ñi skáa Jesús nda'a-yá. Te ñi ké'é-yá-de. Te ñi ka'an-ya: Kuní-ri, ná ndúndoo-ró, áchí-ya. Te ndí'yi té'yu-de-ún ñi ndundoo-ni.

4 Yúan-na te ñi kachi Jesús jíin-de: Ma kachí kuti-ro núu ní ñin-i. Ko kuá'an, te stá'an-ro máá-ró núu sutú. Te soko-ro núu-dé nátu'un ñi tá'ú Moisés tiñu, nává'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, áchí-ya.

Ja ní nasáva'a-ya mozo ñin chaa kúu capitán

⁵ Te n̄i k̄iv̄i Jesús ñuu Capernaum. Te n̄i jā ñn cháa kúu capitán nuu-yá ká'an ndá'ú-de jíin-yá:

⁶ Táta, mozo-ná kátúu-í ve'e-ná n̄i kuyúnú-i te ndó'o xāan-í, áchí-de.

⁷ Te n̄i kach̄i Jesús jíin-de: Ki'in máa-rí te nasáva'a-ri-i, áchí-ya.

⁸ Te n̄i ka'an capitán jíin-yá: Táta, nasu cháa va'a kúu-ná ja k̄iv̄i-ní in̄i ve'e-ná, ch̄i ná ká'an-ni-ní, te ná ndúva'a mozo-ná.

⁹ Ch̄i máa-ná, suni cháa ndiso tíñu kúu-ná. Te ñáva'a-ná soldado-ná. Te ká'an-ná jíin ñn-de: Kuá'an, te já'an-de. Te jíin ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te jíin mozo-ná: Sá'a ya'á, te sá'a-i. Achí-de.

¹⁰ Te n̄i jini so'o Jesús tu'un yá'a. Te n̄i naa iní-ya ndé'é-yá. Te n̄i kach̄i-ya jíin ñáyiv̄i káindik̄in-ya-ún: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ní in̄i ñuu Israel tú ní jiní-ri ní ñn cháa kándija súan.

¹¹ Te ká'an-ri jíin-ró, ja kíkoyo kua'a ñáyiv̄i íchi núu kána ndikandii jíin íchi núu kée ndikandii. Te jungoo-i jíin Abraham, jíin Isaac, jíin Jacob onde in̄i ñuu nátu'un andív̄i.

¹² Ko ñáyiv̄i kákuu máa sé'e ñuu nuu tá'ú-yá tíñu, kiñi'in-ya-í ki'in-i yata ké'e nuu ñáa. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í, áchí-ya.

¹³ Yúan-na te n̄i kach̄i Jesús jíin cháa kúu capitán: Kuá'an. Nátu'un n̄i kándija-ró, te kun̄i-ro já súan ío, áchí-ya. Te mozo-ún n̄i nduva'a-ni-i hora-ún.

Ja ní nasáva'a-ya náchisó Pedro

¹⁴ Te n̄i jā Jesús ve'e Pedro. Te n̄i jin̄i-ya náchisó-de kátúu-ña yí'i k̄iji-ña.

¹⁵ Te n̄i tiin-ya ndá'a-ña. Te n̄i kee k̄iji-ún-ña. Te n̄i ndukoo-ña. Te n̄i jatíñu-ña núu-yá jíná'an-ya.

¹⁶ Te nuu ní ini, te nuu-yá n̄i chakoyo ja kándiso ñáyiv̄i káta'an tach̄i k̄ini. Te jíin tú'un-ni ká'an-ya, te n̄i kiñi'in-ya tach̄i-ún kája'an. Te n̄i nasáva'a-ya táka ñáyiv̄i káku'u.

¹⁷ Náva'a ná sk̄ikuu tu'un n̄i ka'an Isaías cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáa: Máa-yá, n̄i naki'in-ya kué'e-yo, te n̄i jan-chaa-ya já ndó'o-yó, áchí.

Uu cháa ndúkú-de kundik̄in-de-ya

¹⁸ Te n̄i jin̄i Jesús ja ní jikó ndúu kua'a ñáyiv̄i ká'iin-i xiin-yá. Te n̄i tá'ú-yá tíñu ja ná já'a-i ki'in-i inga lado.

¹⁹ Te nuu-yá n̄i jā ñn cháa cháa tutu. Te n̄i ka'an-de: Maestro, kundik̄in-ná ní vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de.

²⁰ Te Jesús n̄i kach̄i-ya jíin-de: Taká ñukuii, ká'io yāu kava káy'i-ti, jíin tísaa andív̄i, ká'io taka-ti. Ko máa Sé'e cháa, túu nuu kusú-ya, áchí-ya.

21 Te inga chāa skuá'a jíin-yá, n̄i ka'an-de jíin-yá: Táta, kuá'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táa-ná xna'an-ga, áchí-de.

22 Te n̄i kach̄i Jesús jíin-de: Kundikin ruu ná kí'on. Skéndōo taká nd̄iyi-ún ná ch̄induji tá'an nd̄iyi jíná'an. Achí-ya.

Ja ní jukuiñi tach̄i xáan ní sá'a-ya

23 Te n̄i k̄ivi-ya iní ñn barco. Te chāa káskuá'a jíin-yá, n̄i kandikin-de-ya kája'an-de jíin-yá.

24 Te nuu mar n̄i ndonda ñn tach̄i xáan, te su'ma ndúcha-ún, n̄i jas̄u sik̄i barco. Ko máa-yá kixí-ni-ya.

25 Te chāa káskuá'a jíin-yá, n̄i jakoyo-de nuu-yá. Te n̄i kaxndúko-de-ya. Te káka'an-de: Táta, nama-ní yóo, chí naa-yo, áchí-de.

26 Te n̄i kach̄i-ya jíin-de: Naja káyu'ú-ro. Tú kákandija va'a-ró náún, áchí-ya. Yúan-na te n̄i nduko-ya. Te n̄i ka'an-ya núu tach̄i xáan-ún jíin núu ndúcha mar. Te ná'ín yúú-ni n̄i kuu.

27 Te n̄i kayu'ú taká-de. Te káka'an-de: Ndé chāa kúu chāa yá'a, ja ondé tach̄i jíin mar kájandat̄u nuu-dé, áchí-de.

Chāa káta'an tach̄i k̄ini onde ndañúu Gadara

28 Te n̄i jā-ya ingá lado mar ndañúu Gadara. Te onde ve'e añú n̄i kenda uu chāa káta'an tach̄i k̄ini. Te n̄i chakoyo-de nuu-yá. Te ja xáan-dé, te tú ni ñn ñaȳivi j̄ika-i ichi-ún.

29 Te n̄i kakana jaa-de: Naún kuní-ní jíin-ná Jesús, Se'e Dios. N̄i chāa-ní yá'a ja xndó'o-ní náa vasa té jaa-ga kivi náún, áchí-de.

30 Te onde j̄iká jíin máa-de ío ñn tikun̄i k̄ini kájitu-t̄i.

31 Te tach̄i k̄ini-ún, n̄i kaka'an nda'ú jíin-yá: Nú kiñi'in-ní náa, te táji-ní náa ná kivi koyo-ná in̄i tikun̄i k̄ini ká'jin yúan, áchí.

32 Te n̄i kach̄i-ya j̄ini jíná'an: Kuángoyo núsáá, áchí-ya. Te n̄i kenda kája'an, te kuángoyo nuu tikun̄i k̄ini-ún. Te tikun̄i k̄ini-ún n̄i kajungoyo-t̄i ñn yukáva onde in̄i mar. Te nuu mar n̄i kaj̄i-t̄i.

33 Te chāa kándito-t̄i yúan, n̄i kajinu-de. Te n̄i jakoyo-de onde ñuu. Te n̄i kajani-de taká tu'un jíin já ní kuu chāa n̄i kata'an tach̄i k̄ini-ún.

34 Yúan-na te ndivii ñaȳivi ñúu-ún, n̄i kenda koyo-i ku-ata'an-i Jesús. Te n̄i kajini-i nuu-yá. Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná kúxio-ya kí'in-ya ñúu-i.

9

Ja ní nduva'a chāa n̄i kuyúnú

1 Yúan-na te n̄i k̄ivi-ya iní ñn barco. Te n̄i naja'a-ya kuá'an-ya ingá lado mar. Te n̄i najaa-ya ñúu-ya.

2 Te nuu-yá yúan n̄i kakinchaka-i ñn chāa n̄i kuyúnú kátúu-dé nuu ñn j̄ito. Te n̄i j̄ini Jesús ja kákandija-de. Te

n̄i ka'an-ya jíin cháa n̄i kuyúnú-ún: 'ijo, sándéé iní-ro. A ío tuká'nu in̄i nuu táká kuachi-ró, áchí-ya.

³ Te yaku cháa káchaa tutu, n̄i kajani in̄i-de: Chaa yá'a ká'an ndiva'a-de.

⁴ Te n̄i jin̄i Jesús ja súan kájani in̄i-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Naja kájani ñáá in̄i-ro.

⁵ Te ja úu tu'un yá'a, ndéja yíi-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu in̄i nuu táká kuachi-ró. Xí ká'an-ri: Ndukoo, te kaka-ró.

⁶ Ko náva'a ná kuní-ro já máá Sé'e cháa ndiso-ya tíñu nuu ñúyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu in̄i nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jíin cháa n̄i kuyúnú yá'a núsáá: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró, áchí-ya jíin-de.

⁷ Yúan-na te máá cháa-ún, n̄i ndukoo-ni-de. Te kuano'on-dé ve'e-de.

⁸ Te kua'a ñáyivi ká'jin-ún, n̄i kajini-i ja súan n̄i sá'a-ya. Te n̄i kayu'ú-i. Te n̄i kanakana jaa-i Dios ja súan n̄i ja'a-ya fuerza nuu ñáyivi.

Ja ní kana-ya xiní Mateo

⁹ Te Jesús, n̄i ja'a-ya kuá'an-ya yúan. Te n̄i jin̄i-ya núu ñin cháa nání Mateo kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu. Te n̄i ndukuiñi-de, te n̄i ndikin-de-ya.

¹⁰ Yúan-na te n̄i yee-yá staa iní ve'e-de. Te suni kua'a cháa xíní jíin cháa ká'io kuachi, n̄i jakoyo-de. Te n̄i kayee-dé staa jíin Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá.

¹¹ Te n̄i kajini cháa fariseo. Te n̄i kaka'an-de jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Naja yé Maestro máá-ró jíin cháa xíní jíin cháa ká'io kuachi, áchí.

¹² Yúan-na te n̄i jini so'o Jesús. Te n̄i ka'an-ya: Chaa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de cháa táná, chí cháa káku'u kúu ja kájinu ñú'ún yúan.

¹³ Kuá'an jíná'an-ró núsáá. Te skuá'a-ró naún tu'un kúu: Ná kúndá'ú in̄i tá'an-i kuní-ri. Nasu já sokó-í nuu-rí, áchí onde sáá. Chí tú vai-ri kana-ri xiní cháa ndaa, chí cháa ká'io kuachi kána-ri xiní já ná nákaní in̄i-de. Achí-ya.

Siki já kóndicha in̄i

¹⁴ Yúan-na te nuu-yá n̄i jakoyo cháa káskuá'a jíin Juan. Te n̄i kaka'an-de: Náá jíin cháa fariseo, ká'io ndicha in̄i-ná. Te cháa káskuá'a jíin-ní, naja tú ká'io ndicha in̄i-de, áchí-de.

¹⁵ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Á kuu kondicha in̄i ñáyivi ká'jin viko tánda'a, te nú nini kánchaa yii jíin-i. Ko chaa ñin kivi já kúxio yii-ún nuu-í. Yúan-na te kuu koo ndicha in̄i-i.

16 Tú ni ñn nachu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Chi ja ní nuku'un jáá-ún ka'ncha-ga ja tu'ú-ún. Te ja te'ndé-ún, ví'í-gá te'nde.

17 Te tú káchu'un ñayivi vino jáá iní ñii tú'ú. Chi nú súan, te ndata ñii-ún, te kati vino, te naa ñii-ún. Ko káchu'un-i vino jáá iní ñii jáá. Yúan-na te kendo va'a ndendúú. Achí-ya.

Ja ní nachaku sesí'í Jairo

18 Te nini ká'an-ya tú'un yá'a jíin-de, te ñn chaá kúná'nu ni jaá-de nuu-yá. Te ni chiñú'ún-de-ya. Te ni ka'an-de: Sesí'í-ná, sáá ní jí'i-i. Ko ki'on te xndée-ni nda'a-ni sikí-í, te ná náchaku-i. Achí-de.

19 Te ni ndukuiñi Jesús. Te ni ndikin-ya-dé, jíin cháa káskuá'a jíin-yá kája'an-de jíin-yá.

Ja ní nasáva'a-ya ñn ña'an kú'u kue'e ññi

20 Te yúan ni kenda ñn ña'an kú'u-ña já ní kuu uxí uu kua játi niñi-ña. Ni jaá-ña íchi yatá-yá. Te ni ké'é-ña yúsá'ma-yá.

21 Chi ni ka'an máá-ña: Nú ná ké'é-rí vasté sá'ma-yá, te kaku-ri, áchí-ña.

22 Te ni xío káva Jesús. Te ni jiní-ya núu-ña. Te ni ka'an-ya: Sándéé iní-ro, 'ija. Ni kandíja-ró te yúan ní kaku-ró. Achí-ya. Te máá ñá'an-ún, ni nduva'a-ni-ña hora-ún.

23 Te ni jaá Jesús ve'e chaá kúná'nu-ún. Te ni jiní-ya núu cháa kátivi xkuili jíin ñáyivi kuá'a kákuvaá-i.

24 Te ni kachi-ya jíin-i: Kuxio jíná'an-ró, chi suchí sí'í yá'a tú ní jí'i-i, chí kixí-ni-i, áchí-ya. Te ni kasákátá-i nuu-yá.

25 Te ni kiñi'in-ya ñáyivi kuá'a-ún kua'an-i. Te ni kivi-ya iní ve'e. Te ni tiin-ya ndá'a súchí sí'í-ún. Te ni nduko-ni-i.

26 Te ni jicha tu'un-ún kua'an ñí ñúu yúan.

Uu chaá kuáá

27 Te ni ja'a Jesús yúan, kua'an-ya. Te uu tá'an chaá kuáá, ni kandikin-de-ya, kákana kó'ó-de xiní-yá: Se'e David, kundá'ú iní-ní náá vii, áchí-de.

28 Te ni najaa-ya vé'e. Te ni chakoyo chaá kuáá-ún nuu-yá. Te ni ka'an Jesús jíin-de: Á kákandíja-ró já kúu sá'a-ri, áchí-ya. Kuu Táta, áchí-de.

29 Yúan-na te ni xndée-ya ndá'a-yá sikí ndúchi-dé. Te ni ka'an-ya: Nátu'un ni kákandíja-ró, súan ná kúu núsáá, áchí-ya.

30 Te nduchi-dé, ni kanaanuña-ni. Te Jesús, ni ka'an ni'in-ya jíin-de: Nde'é vá'a-ró já tú ni ñn kuni tu'un, áchí-ya.

31 Ko máá-de, ni kákenda-de kája'an-de. Te ni kajacha xaan-dé tu'un-ya ñí ñúu yúan.

Ín chaá ñí'ín

³² Te nuu ní kenda-de kája'an-de, te nī chakoyo ñáyivi jín in chaa ñí'in tá'an-de tachí kīni.

³³ Te nī kiñi'in-ya tachí kīni-ún kua'an. Te chaa ñí'in-ún, nī naka'an-de. Te ñáyivi kuá'a-ún, nī kakee nuu-í kánde'é-i. Te nī kaka'an-i: Ni tú kájinī kuti-yo súan inī ñuu Israel, áchí-i.

³⁴ Ko chaa fariseo, nī kaka'an-de: Jín tachí kīni ñá'nu kiñi'in-de tachí kīni kája'an, áchí-de.

Cuenta chaa ka'nu trigo-ya

³⁵ Te nī jika kuu Jesús taká ñuu jín taká rancho. Te suni inī ve'e sinagoga nī stá'an-ya tú'un nuu-í. Te nī jani-ya tú'un va'a ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te nī nasáva'a-ya ñáyivi káku'u nani kue'e.

³⁶ Te nī jini-ya núu ñáyivi-ún. Te nī kundá'ú inī-ya-í. Chi nī kajichá nuu-i, te kákuxíí iní-i nátu'un rií, kiti tú jito'o-ti.

³⁷ Yúan-na te nī ka'an-ya jín chaa káskuá'a jín-ya: Trigo ta'nu, jandaa kúu ja kuá'a ío, ko chaa ka'nu, yaku-ni-de ío.

³⁸ Kakan ta'u-ro núu máa Tatá, I'a xín trigo núsáa, náva'a ná táji-ya chaa ka'nu kikoyo-de nuu trigo-ya. Achí Jesús.

10

Ja ní kaji-ya uxí uu chaa skuá'a jín-ya

¹ Yúan-na te nī kana-ya xíní ndí'uxí uu chaa káskuá'a jín-ya. Te nī ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndéé-de jín tachí kīni, náva'a kiñi'in-de ki'in fuera, te nasáva'a-de ñáyivi káku'u taká nuu kué'e.

² Te ndí'uxí uu chaa apóstol súan káinání-de: Chaa in kúu Simón (chaa-ún, suni nání-de Pedro) jín ñaní-de Andrés, te sava-ga-de: Jacobo, se'e Zebedeo, jín ñaní-de Juan,

³ Felipe, jín Bartolomé; Tomás jín Mateo, chaa xíní; Jacobo se'e Alfeo, jín Lebeo, chaa ja súní nání-de Tadeo;

⁴ Te suni Simón ñuu Caná, jín Judas Iscariote, chaa nī nastúu-ya.

Ja ní táji-yá-de kája'an-de

⁵ Te nī táji Jesús uxí uu chaa yá'a kája'an-de. Te nī tá'ú-ya tiñu nuu-dé: Ma kinglyo-ró íchi ñáyivi sín nacióon, ni ma kivi koyo-ró iní ñuu Samaria.

⁶ Xna'an-ga ki'in-ro iní ve'e Israel, nuu rií, kiti ní kanaa.

⁷ Te nú kua'an-ro te kani-ró tú'un: A yani koo ñuu nátu'un andívi, achí-ro.

⁸ Te nasáva'a-ró ñáyivi káku'u. Te sándoo-ró já káte'yu. Naschakú-ro ndíyi. Kiñi'in-ró tachí kīni ki'in. Chi nī ni'in sáni-ró, te suni súan kuá'a sáni-ró.

9 Ma kúndiso-ró xú'ún iní bolsa-ro, ni oro, ni plata, ni xu'ún kuáchi.

10 Ni ñunu já kúu ichi, ni uu su'nu já kú'un-ró, ni ndijan-ro, ni vara. Chi chaá sátiñu, yúan ni'in-dé kee-dé.

11 Te ñani ñuu xí rancho nú ni kivi koyo-ró, te yúan ndúkú-ró ñin chaá va'a ini-de ini ñuu-ún. Te kendo-ro yúan onde kenda-ró kí'in-ro.

12 Te nuu kivi-ró vé'e-ún, te ka'an-ro ná sándéé ini ñayivi-ún.

13 Te nú va'a ini ñayivi-ún, te tu'un ndéé ní ka'an-ro-ún ná jáa siki-í. Ko nú tú va'a ini-i, te tu'un ndéé-ún ná nájaa nuu-ro.

14 Te nú ío ñayivi tú jata'ú róó, ni tú jini ná'in tú'un ka'an-ro, ná kenda koyo-ró vé'e-ún xí ñuu-ún, te skoyo-ró tikacha ini ja'a-ro.

15 Jandaa ka'an-ri jín-ró, ja vítá-ga koo kuachi siki ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra kivi kii juicio, vásá siki ñuu-ún.

Tundó'o jito chaá jáni tu'un

16 Kuni so'o chi táji-rí róó kí'in-ro natu'un ri ma'ñú yí'i. Núsáa te koo ndíchi-ró natu'un koo, te koo vítá ini-ro natu'un paloma.

17 Te koto va'a-ró máa-ró núu ñayivi chi nastúu-i róó nuu junta. Te ini ve'e sinagoga-i xndó'o-í róó.

18 Te onde nuu gobernador jín núu rey kinchaka-i róó ja siki rúu, náva'a kani ndaa-ro tú'un nuu-dé jín núu cháa sijn nación.

19 Ko nú ni nastúu-i róó, ma nákani xaan ini-ro ndasa ka'an-ro. Chi suni máa hora-ún te ku'a-ya tú'un nuu-ro ndasa ka'an-ro.

20 Chi nasu máa-ró kakuu ja ka'an, chi Espiritu máa Táa-ro kúu ja ka'an jín yú'u-ro.

21 Te ñani jín ñani nastúu tá'an ja kúu, te táa nastúu se'e. Te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an.

22 Te ndivii-í, koto u'u-i róó ja siki rúu. Ko chaá kundij ni'in onde kivi jínu, chaá-ún kaku-de.

23 Ko nú kachindikín-i róó ini ñuu yá'a, te kunu-ró kí'in-ro ingá ñuu. Chi jandaa ka'an-ri jín-ró, ja má kuyachi-ro kaka kuu-ró táka ñuu Israel, onde ja máa Sé'e chaá.

24 ñin chaá skuá'a, nasu ñá'nu-ga kúu-de vásá maestro-de. Ni chaá jatiñu, nasu ñá'nu-ga kúu-de vásá jito'o-de.

25 Chaá skuá'a, súan-ni koo-de, natu'un maestro-de, te chaá sátiñu, natu'un jito'o-de. Chi nú máa cháa kúu táa-ún ni kaskúnání-i-de Beelzebú, naga ni kuu ja má skúnání-i se'e ja ío ini ve'e-de núsáa.

Ja ní ka'an-ya tú'un ndéé ini jín-de

26 Núsáa te ma yú'ú-ro-í, chi tú ni ñin naún yíndi'u, ja má kenda ndijin, ni tú ni ñin ja yisa'í, ja má kuní-ro núu.

27 Ja ní ka'an-ri jíin-ró núñáa, kani ndijin-ro tú'un. Te ja ní jini tu'un-ró, onde xini vé'e kundij-ro te kani-ró tú'un.

28 Te ma yú'ú-ro koto-ró ñáyivi já'ni yíki kúñu-yó, chi ma kúu ka'ni-í añu-yó. Ko sua yu'ú-ro koto-ró já kúu xnáa ndúu añu-yó jíin yíki kúñu-yó núu infierno.

29 Tú kúya'u uu tisaá ja ñin xu'ún náún. Te ni ñin-ti tú júngava-ti núu ñú'un, nú tú jini máa Táa-ro.

30 Chì a ni ka'u-ya onde taká ixi xini-ro.

31 Núsáa te ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chì kánúu-ga-ro vása kuá'a tisaá.

32 Ko nú ndé chaa jáni ndaa-de tu'un-ri nuu ñáyivi, suni súan nakani ndaa-ri tu'un-de nuu máa Táa-ri kánchaa-ya ándívi.

33 Te nú ndé chaa ské'ichi-de ruu nuu ñáyivi, te suni súan ské'ichi-ri-de nuu máa Táa-ri kánchaa-ya ándívi.

34 Ma káni ini-ro jíná'an-ró já vai-ri ja koo ná'ín-ni ini ñuyivi yá'a. Tú vai-ri ja koo súan, chì sua yuchi koo.

35 Chi vai-ri ja skuátá'an-ri taká chaa jíin táa-de, te sesí'í jíin náa-i, te sejanú jíin náchisó-ña.

36 Te ja koto u'u chaa kúu ja koo ini vé'e-de.

37 Nú ñin chaa maní-gá-de jíin táa-de xí jíin náa-de vása jíin-rí, tú va'a chaa kúu-de ja kúndikin-de ruu. Te nú ñin chaa maní-gá-de jíin sé'e yíi-de, xí jíin sesí'í-de, tú va'a chaa kúu-de ja kúndikin-de ruu.

38 Te chaa tú kánda-de jíin túndó'o kii siki-dé, te kundikin-de ruu kii-de, tú va'a chaa kúu-de ja kúndikin-de ruu.

39 Te chaa jítú ini-de kaku-de chíi túndó'o kii siki-dé, te naa-dé. Ko nú kuu ñin chaa ja siki rúu, te kuchaku-de.

40 Te ñáyivi kuátá'ú róo jíná'an-ró, ruu kuátá'ú-i. Te ñáyivi kuátá'ú rúu, kuátá'ú-i I'a ni táji rúu vai-ri.

41 Nú ndé ñáyivi kuátá'ú ñin chaa jáni tu'un Dios, chi chaa jáni tu'un Dios kúu-de, te máa-i, ni'ín-í ya'u chaa jáni tu'un Dios. Te nú ndé ñáyivi kuátá'ú cháa ndaa, chi chaa ndaa kúu-de, te máa-i, ni'ín-í ya'u chaa ndaa.

42 Te nú ndé chaa kuá'a-de ñin yajin ndúcha víjin ko'o ñin suchí yá'a, chi suchí skuá'a kúu-i, jandáa ká'an-ri jíin-ró ja má xnáa-dé ya'u-de.

11

1 Te súan ni jinu ni tá'ú Jesús tiñu nuu uxí uu chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kenda-ya yúan kua'an-ya já stá'an-ya, te kani-ya tú'un ini nuu máa-de jíná'an-de.

Uu chaa ni táji Juan nuu-yá

² Te kánde Juan iní vekaa. Te nī jini tu'un-de káka'an-i taká tiñu sá'a Jesús. Te nī tájí-de uu tá'an chaa káskuá'a jíin-de ja kaká tu'un-de-ya:

³ Máá-ní kúu chaa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, áchí-de.

⁴ Te nī ka'an Jesús. Kuá'an te kastu'un-ró núu Juan taká tu'un kájini so'o-ró jíin tiñu kájini-ro.

⁵ Chaa kuáá, kádundijin nuu-dé. Te chaa rengo, kánakaka-de. Chaa té'yu ndi'yi, kádundoo-de. Te chaa só'ó, kánakuni so'o-de. Te chaa nī jíi, kánachaku-de sá'a-ri. Te suni jáni-ri tu'un va'a Dios nuu ñáyivi ndá'u.

⁶ Te xáan ndatu kúu chaa ja tú náyu'ú-de jíto-de ruu, áchí-ya jíin-de.

⁷ Te káno'on chaa-ún. Te nī kejá'a Jesús ká'an-ya tú'un Juan nuu ñáyivi-ún: Naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro onde nuu ñú'un té'é. Ja ndé'é-ró ichá ja kandá sá'a tachí náún.

⁸ Ko naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa ñú'un sa'ma ndúchá náún. Nde'é, chaa káñu'un sa'ma ndúchá, máni iní ve'e rey káxiukú-de.

⁹ Ko naún ndé'é-ró ní kəkenda-ró. ñin chaa jáni tu'un Dios náún. Suni ká'an-ri jíin-ró, kúñá'nu-ga Juan vása ñin chaa jáni tu'un Dios.

¹⁰ Chaa yá'a kúu chaa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chí tájí-ri ndajá'a-ri kuxnúu-de jaa-de. Te chaa-ún sátu'a-de ichi-ro vása jáa-ro. Achí.

¹¹ Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja iní ñuyívi yá'a tú ío ni ñin chaa jáni tu'un Dios ja kúñá'nu-ga máá-de vása Juan chaa skuánducha. Ko chaa lúli-ga iní ñuu nátu'un andívi, chaa-ún kúñá'nu-ga-de vása Juan.

¹² Onda kivi ní kenda Juan chaa skuánducha, te onde vina, te chaa ñin nda'a, fuerza kákuñi-de kivi-de iní ñuu nátu'un andívi, te tá'ú máá-de tiñu yúan kákuñi-de.

¹³ Chí máá ley jíin taká chaa nī kajani tu'un Dios, nī kajani-de tu'un yá'a onde kivi ní chaa Juan.

¹⁴ Te nú kákuñi-ro kuatá'ú-ró tú'un, máá-de kúu Elías chaa kii-ún.

¹⁵ Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de.

¹⁶ Naún tu'un yátá skétá'an-ri jíin ñáyivi yá'a. Kákuu-i nátu'un suchí lúli káxiukú núyá'u ja súan kákana kó'ó-i xini tá'an-i.

¹⁷ Nī kaxndé'e-ri xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'a-ró. Nī kanda'i-ri nuu-ro te tú ní kándukuí'a iní-ro, áchí-i.

¹⁸ Chí nī kii Juan tú ní yée-dé tú ní jí'i-de. Te káka'an-ro: Tá'an-de tachí kini.

¹⁹ Ko máá Sé'e chaa yée-yá jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ñin

chaa yáji téyíi te jí'i xaañ-de vino; chaa jiní tá'an jíin cháa xíní jíin cháa ká'io kuachi kúu-de, áchí-ro. Ko ñn chaa ndíchí, máni tíñu ndíchí sá'a-de, te súan kuni-ro jándáa ndíchí-de. Achí-ya.

Ja ní kana jíin-yá nuu sáva ñuu

²⁰ Yúan-na te ñi kejá'á-yá kána jíin-yá nuu taká ñuu nuu ní sá'a-ya kuá'a tíñu ñá'nu, chí tú ní nákaní iní-i jíná'an-i. Te ñi ka'an-ya:

²¹ Naka ndá'ú kuu róo ñuu Corazín. Naka ndá'ú kuu róo ñuu Betsaida. Chí nú iní ñuu Tiro jíin iní ñuu Sidón ñi sá'a-ri tíñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu máa-ró núú, inga kivi te a ñi kanakani iní ñayivi-ún. Te ku'un-i sa'ma ndái te ku'u-í yaa núu-í núú.

²² Ko ká'an-ri jíin-ró, ja vítá-ga koo kuachi sikí ñuu Tiro jíin ñuu Sidón kivi kii juicio vásá sikí róo jíná'an-ró.

²³ Te róo ñuu Capernaum, a ñi kuñá'nu xaañ-ro náún. Ko onde infierno najin-ro, chí nú iní ñuu Sodoma ní sá'a-ri tíñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu-ro yá'a núú, te a ñi kendo ñuu yúan onde vina núú.

²⁴ Ko ká'an-ri jíin-ró, ja vítá-ga koo kuachi sikí ñayivi ñuu Sodoma kivi kii juicio vásá sikí-ro.

²⁵ Te suni kivi-ún ñi ka'an Jesús: Táa, Jito'o andívi jíin ñuyivi kúu máa-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ní ja ní jasú-ní taká tu'un yá'a nuu cháa ndíchí jíin núu cháa kájuku'un iní, te ñi stá'an ndijin-ní nuu cháa súchí iní jíná'an-de.

²⁶ Chí súan ñi jata'an iní-ní, Táa, áchí-ya.

²⁷ Taká ndatiñu ñi ja'a Táa-ri nuu-ri. Te tú ni ñn-i jiní-i nuu máa Sé'e, chí máni máa Táa jiní-ya. Ni tú jiní ni ñn-i nuu máa Táa, chí máa Sé'e jiní-ya, jíin núu cháa ja kuní máa Sé'e te stá'an ndijin-ya núu-dé.

²⁸ Taká róo ja kásatiñu-ró te kándiso-ró já vée, ña'an nuu-ri jíná'an-ró te xndétatú-ri róo.

²⁹ Kundiso-ró yugo-ri jíná'an-ró, te skuá'a-ró tú'un ká'an-ri jíin-ró, chí I'a ndá'ú jíin I'a vítá iní añú kúu-ri. Te ni'in-ro núu ndétatú añú-ro jíná'an-ró.

³⁰ Chí ñama-ni yugo-ri te tú vee carga-ri ja kúndiso-ró, áchí-ya.

12

Ja ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú

¹ Te ñn kivi ndétatú ñi ja'a Jesús kua'an-ya ñn nuu kaa trigo. Te chaa káskuá'a jíin-yá, káji'i-de soko. Te ñi kakejá'á-de kákachi-de yoko káyee-dé.

² Te ñi kajiní chaa fariseo. Te ñi kaka'an-de jíin-yá: Naún kúu jian, chí chaa káskuá'a jíin-ró kásá'a-de súan kivi ndétatú, te tú ío ley, áchí-de.

³ Te máá-yá, n̄i ka'an-ya jíin-de: Tú ní káka'u-ró tutú ndasa n̄i sá'a David náún. Ch̄i máá-de jíin cháa n̄i kaxiukú jíin-de, n̄i kaji'i-de soko ñin kivi.

⁴ Te n̄i kivi-de in̄i ve'e Dios. Te n̄i yee-dé şatilá kaxiukú ndijin, ja tú ío ley kee-dé, ni cháa ká'in jíin-de, ch̄i máá-ni sutu káyee núú.

⁵ Xí té ka'u-ga-ro núu tutú ley ndasa kásá'a sutu in̄i ve'e ij kivi ndétatú, ch̄i tú kaskikuu máá-de ley-ún.

⁶ Ch̄i a ká'an-ri jíin-ró ja ñá'nu-ga kúu ñin cháa kándij yá'a vásá ja kúu máá vé'e ij.

⁷ Ko nú a n̄i kajuku'un in̄i-ro tú'un yá'a: Kuní-ga-ri ja ná kúnda'ú in̄i tá'an-ró, nasu ja sokó-ro kiti núu-rí, áchí, yúan-na te ma ndón-da-ró sikí cháa tú ká'io kuachi núú.

⁸ Núsáá te máá Sé'e cháa, suni Jito'o kivi ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

Ën cháa n̄i ichi nda'a-dé

⁹ Te n̄i kenda-ya yúan. Te n̄i jaa-ya in̄i ve'e sinagoga-de jiná'an-de.

¹⁰ Te yúan n̄i io ñin cháa n̄i ichi kájan ñin nda'a-dé. Te n̄i kajika tu'ún-de Jesús ja ndúkú-de kuachi sikí-yá kákuñi-de, te n̄i kaka'an-de: Á kuu sá'a-yó taná kivi ndétatú, xí túu, áchí-de.

¹¹ Te máá-yá, n̄i ka'an-ya jíin-de: Ndé róo ñáva'a-ró ñin ri, te nú kiti-ún jungava-ti in̄i ñin tunchi kivi ndétatú, te tú tin-ró-ti te natava-ro-ti náún.

¹² Te xaan-ga ya'u ncháá ñin cháa vásá ñin ri. Núsáá te ío va'a ja va'a sá'a-yó kivi ndétatú, áchí-ya.

¹³ Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te n̄i skáa-de nda'a-dé. Te n̄i nduva'a ij-ní natu'un kaa inga.

¹⁴ Ko cháa fariseo, n̄i kenda-de kája'an-de. Te n̄i kandatú'ún-de ndasa ka'ni-dé-ya.

Tu'un máá-yá n̄i ka'an Isaías onde sáá

¹⁵ Ko n̄i jini Jesús ja súan kájani in̄i-de. Te n̄i kuxio-ya yúan kua'an-ya. Te kua'a ñáyivi ní kandikin-i-ya. Te n̄i nasáva'a-ya ndívii-í.

¹⁶ Te máá-yá, n̄i ka'an xaan-yá jíin ñáyivi-ún ja ná tú stá'an ndijin-i-ya.

¹⁷ Náva'a ná skikuu tu'un n̄i ka'an Isaías, cháa n̄i jani tu'un Dios:

¹⁸ Yá'a ío mozo-ri ja ní nakaji-ri, áchí Dios, áchí Isaías, te maní-rí jíin-i. Te kúsi in̄i-ri jíin-i. Te ku'a-a-ri Espiritu-ri sikí-í. Te kastu'ún-i nuu ñáyivi sijn nación ja kí juicio sikí máá jiná'an.

¹⁹ Ma kútixín sé'e-ri, ni ma nákata-i. Te ni ñin ma kúni tu'un ja kána jíin-i in̄i ichi.

20 Ma ká'nu-i ñin nukúá ní taxin, ni ma ndá'va-i ñin mecha kayú ñú'má, chí onde ná kúni'in tu'un ndaa sá'a-i.

21 Te kuñukuu ini ñayivi sñin naciòn tiñu sá'a Se'e-ri. Achí.

Ïn chaa kuáá ñí'ín tá'an tachi kini

22 Yúan-na te nuu-yá ñi kachincha-i ñin chaa tá'an tachi kini, ja kuáá-de te ñí'ín-de. Te ñi nasáva'a-ya-dé. Te chaa kuáá ñí'ín-ún, ñi naka'an-de te ñi nakuni-de.

23 Te ñi kanaa iní taká ñayivi-ún kánde'é-i. Te ñi kaka'an-i: Á se'e David kúu chaa yá'a naún, áchí-i.

24 Ko chaa fariseo, ñi kajini so'o-de ja súan ñi kaka'an-i. Te ñi kaka'an-de: Chaa yá'a, nú tú ndújín-de jín Beelzebú, te ma kúu kiñi'in-de tachi kini ki'in núu, chí ja kúñá'nu nuu tachi kúu-ún, áchí-de.

25 Ko Jesús, ñi jini-ya ja súan kájani ini-de. Te ñi ka'an-ya jín-de: Taká naciòn ja sásñin máá te kánakuatá'an máá, naa. Te taká ñuuu xí vé'e ja sásñin máá, te kánakuatá'an máá, ma kúni'in.

26 Te nú Satanás sásñin máá, te kiñi'in máá ja'an, ndasa kuni'in ñuu nuu tá'ú tiñu máá núsáá.

27 Te nú ndújín Beelzebub jín-ri ja kiñi'in-ri tachi kini. Núsáá te se'e-ró, ndé jín kákiñi'in máá-i tachi-ún. Ja yúan, máá-i, ná nákuñdii-i siki-ro.

28 Ko nú jín Espiritu Dios kiñi'in-ri tachi kini kaja'an, jandaa kúu ja núu-ro ní chaa ñuu nuu tá'ú Dios tiñu núsáá.

29 Chí ndasa kuu kivi ñin ñayivi iní ve'e chaa kándaján, te sakuí'ná-i ndatiñu-de, te nú tú xna'an-ga ku'ni-i-de. Yúan-na te kuu sakuí'ná-i ndatiñu-de.

30 Nú ndé chaa tú ndújín-de jín-ri, te jito u'u-de ruu. Te chaa tú nástútú jín-ri, máni jachá-de.

Tu'un ndiva'a siki Espiritu Santo

31 Súan ká'an-ri jín-ró: Siki taká kuachi jín taká tu'un ndiva'a, sá'a-ya tuka'nu ini. Ko tu'un ká'an ndiva'a siki Espiritu Santo, ma sá'a kuti-yá tuka'nu ini.

32 Te nú ndé ñin chaa ka'an-de siki máá Sé'e chaa, sá'a-ya tuka'nu ini nuu-dé. Ko nú ndé ñin chaa ka'an-de siki Espiritu Santo, ma sá'a kuti-yá tuka'nu ini nuu-dé, ni kua yá'a, ni kua chaa.

33 Kuu-ró yunu vá'a ja vá'a nde'e, xí kuu-ró yunu kañáá, ja ñáá nde'e. Chí jín nde'e te jini-yo naún yunu kúu.

34 Se'e ko kákuu-ró. Ndasá kuu ka'an-ro tú'un va'a, te nú ñayivi ñáá kákuu-ró. Chí tu'un ñú'un ini añu chaa, máni tu'un-ún ká'an-de.

35 Chaa va'a, sá'a-de tiñu va'a, chí ío va'a ini-de. Te chaa ñáá, sá'a-de tiñu ñáá, chí kañáá ini-de.

36 Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró, ja táká tu'un sáni káka'an cháa, naku'a-de cuenta tu'un-ún kivi cháa juicio.

37 Chi siki tú'un ká'an-ro, te kendo va'a-ró. Te suni siki tú'un ká'an-ro, te ta'nu ndatu-ro, áchí-ya.

Ja ní kajikan-i ñin tuni

38 Yúan-na te yaku cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo, ni kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuni-ná ja sá'a-ní ñin tuni nde'é-ná, áchí-de.

39 Te ni ka'an-ya jíin-de: Ñayivi ñáa ja káisiiki ncháa-i Dios, kajikan-i tuni. Ko ma kuá'a-ri nuu-í, chi tuni Jonás, cháa ni jani tu'un Dios, kuu ja kuá'a-ri nuu-í.

40 Chi natu'un ni kandee Jonás chi tiyáká ká'nu uní ndúu uní ñúu, suni súan kundee Se'e cháa chi ñu'un uní ndúu uní ñúu.

41 Taká cháa nuu Nínive, nachaku-de jíin ñáyivi yá'a kivi kii juicio. Te nakuxndíi-de siki-í. Chi máa-de, ni kanakani iní-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vása Jonás.

42 Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jíin ñáyivi yá'a kivi kii juicio. Te nakuxndíi-ña siki-í. Chi onde jíká xáan ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndíchí ní ka'an Salomón. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vása Salomón.

43 Nú ni kenda tachí kini iní ñin cháa. Te jíká kuu nuu ñú'un té'é ndúkú núu júngo. Te tú ní'in.

44 Yúan-na te ká'an tachí-ún: Ná nó'on-ri ve'e nuu ní kenda-ri, áchí. Te nú ni najaa, te jiní ja ñin ve'e sáni kuu. Te ni nduluu ve'e-ún ja ní nastáa iní.

45 Yúan-na te ki'in tachí-ún, te kuaka tá'an jíin usiá-ga tachí ñáa-ga vása máa. Te kivi koyo te káxiukú yúan. Núsáa te ví'í-gá tá'an cháa yúan onde sandí'í-na vása ja xnáñúu núu. Te suni súan ta'an ñayivi ñáa yá'a. Achí-ya.

Náa-ya jíin ñani-ya

46 Te nini súan ká'an-ya jíin ñáyivi-ún, te ni ja náa-ya jíin ñani-ya ká'in-ña íchi yatá vé'e, kákuni-ña ká'an-ña jíin-yá.

47 Te ni kachí ñin cháa jíin-yá: Yúan nde'é-ní, ni cháa náa-ní jíin ñani-ní ká'in-ña yatá vé'e, te kákuni-ña ká'an-ña jíin-ní, áchí-de.

48 Te ni ka'an-ya jíin cháa ni ka'an súan jíin-yá: Ndéja kuu náa-ri, te ndéja kákuu ñani-ri. Achí-ya.

49 Te ni skáa-ya ndá'a-yá onde nuu káxiukú cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an-ya: Yá'a nde'é-ró núu náa-ri jíin núu ñani-ri.

50 Chi ñayivi skíkuu tiñu kuní máa Táa-ri kánchaa-ya onde andívi, jian kuu kuá'a-ri kuu náa-ri. Achí-ya.

13

Tu'un yátá siki cháa sáka trigo

¹ Te kivi-ún ni kenda Jesús ve'e-ún te kua'an-ya. Te ni jaa-ya ní jungoo-ya yú'u mar.

² Te ni kataka kua'a xaan ñayivi núu-yá. Te ni kivi-ya iní ñn barco. Te ni jungoo-ya. Te taká ñayivi-ún ni kakendoo-i yu'u mar.

³ Te ni ka'an-ya kuá'a tú'un yátá jíin-i: Kuni so'o te kuni-ro. ñn cháa sáka trigo, ni kenda-de sáka-dé.

⁴ Te sáka-dé kua'an-de. Te ñn nuni-ún, ni jungava yu'íchi. Te ni chaá tisaa te ni kakókó-tí.

⁵ Te inga ni jungava nuu ñú'un yúu núu tú ío kua'a ñú'un. Te ni kana yachi-ni chi tú ío kókon ñu'un.

⁶ Te nuu ní kana ndikandii, te ni kasun-ni. Te ni ichi, chi tú yo'o ní ío.

⁷ Te inga ni jungava ma'ñú íñu. Te ni ja'nu íñu-ún. Te ni jasu nuu.

⁸ Te sava ni kajungava nuu ñú'un vá'a. Te ni kuun nuni, ñn ja ñn ciento, inga ja uní xiko, te inga ja okó uxi.

⁹ Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de. Achí-ya.

¹⁰ Yúan-na te ni chakoyo cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Naja ká'an-ní tu'un yátá jíin ñayivi yá'a, áchí-de.

¹¹ Te ni ka'an-ya jíin-de: Róo, chi a kuajuku'un iní-ro tú'un yisa'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nátu'un andíví. Ko máa ñayivi yá'a, ma júku'un iní-i.

¹² Chi cháa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé sá'a-ya. Te kuñáva'a-de kua'a xaan-gá. Ko cháa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún, te kuxio ki'in.

¹³ Ja yúan ká'an-ri tu'un yátá jíin-i. Chi vasa kánde'é-i, ko tú kájiní-i. Te vasa kájiní so'o-i, ko tú kájiní ná'ín-i ní tú kájuku'un iní-i.

¹⁴ Ñayivi yá'a káskíkuu-i tu'un ni ka'an Isaías: Vasa kájiní ná'ín vá'a-ró, ko ma júku'un iní-ro. Te vasa kánde'é ndí'i-ró, ko ma kuni-ro.

¹⁵ Chi xaan ní kakuni'in iní ñayivi yá'a. Te xaan ú'u kájiní so'o-i. Te kájasu-i nduchi-í náva'a ma kuni-i jíin nduchi-í, te ma kúni ná'ín-i jíin só'o-i, te ma júku'un iní-i, te ma nájió káva iní-i, te ma násáva'a-ri-i. Achí.

¹⁶ Ko xaan ndatu máá-ró jíná'an-ró, chi kánde'é-ró jíin nduchi-ro, te kájiní ná'ín-ró jíin só'o-ró.

¹⁷ Chi jandaa ká'an-ri jíin-ró já tiní cháa kájiní tu'un Dios jíin tiní cháa va'a, ni kakuni-de nde'é-de nuu já kánde'é máá-ró, ko tú ní kájiní-de. Te suni ni kakuni-de kuni so'o-de ja kájiní so'o máá-ró, ko tú ní kájiní so'o-de. Achí-ya.

18 Kuni ná'ín jíná'an-ró tú'un yátá cháa sáka núsáá.

19 Nú ñn cháa jíni sọ'o-de tų'un ñuu Dios, te nú tú júku'un iní-de, yúan-na te cháa kui'na te kuancháa-ni tų'un nị saka iní añú-de-ún. Cháa yúan kúu nunị ní jungava yu'íchi.

20 Te nunị ní saka núu ñú'un yúu, yuán kúu cháa jíni sọ'o-de tų'un, te kúsi-ni iní-de jíin.

21 Ko tú nuu káka yo'o iní-de, te yakų-ni kivị kánda. Te nú nị ndonda tųndó'o sikị-dé, xí nú nị sándivá'a-i jíin-de sikị tú'un-ún, te náyu'ú-ni-de.

22 Te nunị ní saka má'ñú ññu, yuán kúu cháa jíni sọ'o-de tų'un. Ko kútéñu-de jíin ndátíñu-de. Te kuní-de kuu kúká-de. Te xndá'ú-de máá-de jíin. Ndi'i ya'á jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nunị.

23 Ko nú nị ní saka núu ñú'un vá'a, yuán kúu cháa jíni sọ'o-de tų'un te júku'un iní-de. Te bueno já'a-de nunị, ñn-de ciento, inga-de unị xiko, te inga-de oko uxị, súan kája'a-de nunị. Achí-ya.

Tų'un ndikin lazo

24 Ío inga tų'un yátá ní ka'an-ya jíin-de; Ñuu nátų'un andíví kúu nátų'un ñn cháa nị chí'i itu va'a nuu ñú'un-dé.

25 Ko nini kixi-de, te nị jaá cháa jító u'u tá'an jíin-de. Te nị chí'i tuku ndikin lazo nuu trigo-de, te kua'an.

26 Ko nuu ní kana yukų itu-ún, te kúun nunị, yúan-na te suni nị kana lazo.

27 Te nị jakoyo mozo máá táa, cháa xíin. Te nị kaka'an-i jíin-de: Táta, á tú ní chí'i-ni nunị vá'a nuu ñú'un-ni yá'a. Te ndény ní ni'in-ni lazo yá'a núsáá. Achí-i.

28 Te nị ka'an-de jíin mozo-de: ñn cháa jító u'u ruu nị sá'a ya'á, achí-de. Te nị kaka'an mozo-ún jíin-de: Núsáá te kuní-ni ja ná kítų'un-ná náún, achí-i.

29 Te máá-de nị ka'an-de: Túu, chí nani tú'un-ró lazo-ún te sanaa te tu'un-ró trigo jíin.

30 Ná kuá'nu máá jíná'an onde kivị tá'nu. Te kivị-ún te tá'ú-rí tiñu nuu cháa ka'nu: Stútú xna'an-ga lazo jian, te sá'a-ró nú'nị nává'a ka'mu-yó. Ko trigo yá'a, nastútú-ró ná kivị inị yaka-ri. Achí-de, achí-ya.

Tų'un ndikin yuá mostaza

31 Ío inga tų'un yátá ní ka'an-ya jíin-de: Ñuu nátų'un andíví kúu nátų'un ndikin yuá mostaza, ja ní ki'in ñn cháa te nị chaa-de nuu ñú'un-dé.

32 Te jandáa ñn ndikin lúli-ga kúu vásá táká-ga tata. Ko nú nị ja'nu, te kúu ká'nu-ga vásá táká-ga yua. Te kuu ñn yunu ká'nu. Te cháa tisaá andíví, te vatu-ni sá'a-tị taká-tị chíi nda'a-ún. Achí-ya.

Tu'un yujan íá

33 Ío inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de: Nuu nátu'un andíví kúu nátu'un yujan íá já ní ki'in in ña'an. Te ni chisa'í-ña chíi uní tjiyí yúchi onde ni ndi'i ni kuu íá ní sá'a. Achí-ya.

34 Taká tu'un yá'a ni ka'an Jesús jíin ñáyívi kuá'a-ún. Te nú túu tu'un yátá te tú ká'an-ya jíin-i,

35 Nává'a ná skíkuu tu'un ni ka'an chaá ni jani tu'un Dios: Ka'an-ri tu'un yátá, te kachi-ri tu'un yísa'í onde kivi ní jungoo ñuyívi, áchí.

Ja ní ka'an káji-yá tu'un ndikin lazo

36 Yúan-na te ni nakuatá'ú Jesús nuu ñáyívi-ún. Te ni ndívi-ya iní ve'e. Te ni jakoyo chaá káskuá'a-ún nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Kani káji-ní tu'un yátá lazo nuu-ná, áchí-de.

37 Te ni ka'an-ya jíin-de: Ja sáka tatá va'a-ún kúu máá Sé'e chaá.

38 Te ñu'un-ún kúu ñuyívi. Te tata va'a-ún kákuu se'e Dios. Te lazo-ún kákuu se'e kui'na.

39 Te chaá u'u ja ní chí'i lazo-ún kúu kui'na. Te kivi tá'nu-ún kúu kivi jínu ñuyívi. Te chaá ka'nu-ún kákuu ndajá'a Dios.

40 Te nátu'un kutútú lazo, te kayu nuu ñú'un, súan kuu kivi jínu ñuyívi.

41 Te máá Sé'e chaá, táji-yá ndajá'a-yá ki'in. Te nastútú-yá taká ñáyívi kásá'a kuachi jíin ñáyívi kásá'a tiñu ñáá.

42 Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í jíná'an-i.

43 Yúan-na te ñáyívi vá'a-ún, ndii ncháa-i nátu'un ndikandii, kuxiukú-i jíin máá Táa-i iní nuu nuu tá'ú-yá tiñu. Chaá ío so'o kuni ná'in, ná kuni so'o-de.

Tu'un janu xú'un, jíin tú'un perla, jíin tú'un ñunu

44 Nuu nátu'un andíví kúu nátu'un in janu xú'un já yísa'í chíi in ñu'un, te ni ndenda ni sá'a in chaá, te jasú tuku-de siki, te kúsi iní-de jíin, te kua'an-de, te xikó ndi'i-de naún ñává'a-de, te jáan-de ñu'un-ún.

45 Suni nuu nátu'un andíví kúu nátu'un in chaá jáan-de te xikó-de ja ndúkú-de perla luu.

46 Te ni jini-de in perla ja xa'an yá'u. Te ni kee-de kua'an-de. Te ni xikó ndi'i-de taká ndatiñu-de. Te ni jaan-de perla-ún.

47 Suni nuu nátu'un andíví kúu nátu'un in ñunu já júkuja ka'nu iní mar. Te tin tiní nuu tíyáká.

48 Te nuu ní chítú ñunu-ún, te ni kanatava-dé yundúcha. Te ni kajungoo-de. Te ni kakaji-de kiti vá'a-ún kivi-ti iní jika. Te ni kaskána-de kiti ñáá-ún kua'an.

49 Suni súan koo kiví jínu ñuyívi. Chì kenda koyo ndajá'a-yá. Te kajì-yá ñáyivi ñáá mà'ñú ñáyivi vá'a.

50 Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te nakajì-í ñii yú'u-í. Achí-yá.

51 Te ñì kachì Jesús jíin-de: Ñì kajuku'un inì-ro táká tu'un yá'a náún, achí-yá. Te ñì kaka'an-de jíin-yá: Jaan Táta, achí-de.

52 Te ñì kachì-yá jíin-de: Já yúan ío cháa káchaa tutu jini-de sa'an ñuu nátu'un andívi, te máa-de kúu nátu'un ñn cháa xín vé'e, te onde inì yaka-de táva-dé ndatíñu jáá jíin ndatíñu aná'an, achí-yá.

53 Te súan ñì jinu ñì ka'an Jesús tu'un yátá yá'a. Te ñì kenda-yá yúan kua'an-yá.

Já ní kaské'ichì-i-yá iní ñuu Nazaret

54 Te ñì najaa-yá ñúu-yá. Te ñì stá'an-yá núu-dé inì ve'e sinagoga máa-de jíin-de. Te ñì kánaa iní-de ñì kandé'é-de nuu-yá. Te ñì kaka'an-de: Ndénu ní ñì in cháa yá'a tu'un ndíchí yá'a jíin tíñu ñá'nu sá'a-de yá'a.

55 Nasu sé'e cháa carpintero kúu ya'á náún. Á nasu María nání náa-de. Te táká ñani-de káinání Jacobo, José, Simón, jíin Judas.

56 Te tú ká'jin kua'a-de jíin-yó yá'a náún. Te ndénu ní ñì in-dé taká tu'un yá'a núsáa. Achí-de.

57 Te súan ñì kakujá'a inì-i jíin-yá. Te Jesús, ñì ka'an-yá jíin-i: Cháa jáni tu'un Dios, máni ñuu-de jíin iní ve'e-de kúu já tú kaka'an tu'un jíin-ún jíin-de, achí-yá.

58 Te tú ní sá'a-yá kuá'a tíñu ñá'nu yúan, chì tú ní kákandíja-i.

14

Já ní jì'i Juan, cháa skuánducha

1 Te suu kivì-ún te Herodes cháa tá'ú tíñu, ñì jini tu'un-de tu'un Jesús.

2 Te ñì kachì-de jíin mozo-de: Cháa yá'a kúu Juan já skuánducha. Ñì nachaku-de já ní jì'i-de, te já yúan sá'a-de tíñu ñá'nu yá'a. Achí-de.

3 Chì Herodes, ñì tñn-de Juan. Te ñì ju'ni-de. Te ñì chindee-de cháa vekaa já kuáchi Herodías ñasíí Felipe ñani máa Herodes.

4 Te Juan, a ñì kana jíin-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró-ña, achí-de.

5 Te Herodes, ñì kunì-de ka'ni-dé Juan. Ko ñì yu'ú-de ñì jito-de ñáyivi, chì kájani ndaa inì-i já ñn cháa jáni tu'un Dios kúu Juan.

6 Te ñn kivì ní sá'a Herodes ñn viko kiví ní kaku-de. Te sesíí Herodías ñì jita já'á-i nuu ñáyivi. Te ñì kusii iní Herodes jíin-i.

7 Te n_i jat_u'un téyí-de ja kuá'a-de taká naún kakán-i nuu-dé.

8 Te náa-i, a n_i jani íchí-ña-í, te n_i ka'an-i: Kuá'a-ní xin_i Juan, cháa skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, áchí-í.

9 Yúan-na te máá rey-ún, n_i kuxíí iní-de. Ko sik_i já ní jat_u'un téyí-de jíin sik_i já ní kajini so'o cháa káyee stáa jíin-de-ún, te n_i tá'ú-de tiñu ná kuá'a soldado nuu-í.

10 Te n_i tájí-de soldado n_i ja'an. Te n_i xiti xin_i Juan in_i vekaa.

11 Te n_i cháa xin_i-dé kándeé nuu ñin ko'o. Te n_i ja'a soldado nuu súchí sí'í-ún. Te máá-i, n_i janchaka-i nuu náa-í.

12 Yúan-na te n_i jakoyo cháa káskuá'a jíin-de. Te n_i kandaña-de yiki kúñu Juan. Te n_i kachindu_ji-de. Te n_i kee-de kája'an-de. Te n_i kakastu'ún-de nuu Jesús.

Ja ní skée-yá u'un mil ñáyivi

13 Te n_i jini tu'un Jesús. Te n_i kuxio-ya kuá'an-ya yúan in_i ñin barco onde nuu ñú'un té'é kándeé s_iin-ya. Te n_i kajini tu'un ñáyivi jíná'an-í. Te onde taká ñuu n_i kandik_in-i-ya kájika já'á-í jíin-yá.

14 Te n_i kenda Jesús kua'an-ya. Te n_i jin_i-ya núu ñáyivi kuá'a xáan. Te n_i ndukuí'a in_i-ya jíin-í. Te n_i sá'a-ya taná taká ñáyivi káku'u.

15 Te nuu ní ini te n_i chakoyo cháa káskuá'a jíin-yá nuu-yá. Te n_i kaka'an-de: Yá'a chí máá ñú'un té'é kúu, te a n_i kee ndikandii. Tájí-ní-í ná kinglyo-i taká ñuu. Te ná kuáan máá-í staa kée-í, áchí-de jíin-yá.

16 Te n_i kach_i Jesús jíin-de: Tú níni kí'in-i jíná'an-i: Kuá'a máá-ró já ná kée-í, áchí-ya.

17 Te máá-de, n_i kaka'an-de jíin-yá: Tú naún káñava'a-ná chí u'un-ni statilá jíin úu-ni tiyáká, áchí-de.

18 Te máá-yá, n_i kach_i-ya jíin-de: Kuá'a ná kí nuu-rí yá'a, áchí-ya.

19 Te n_i tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún n_i kajungoo taká-i nuu ichá. Te n_i ki'in-ya ndí'ú'un statilá jíin úu tiyáká-ún. Te n_i ndakoto-ya íchi ándiví. Te n_i jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te n_i sákuáchí-yá. Te n_i ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te cháa-ún, n_i kajani-de nuu ñáyivi-ún.

20 Te ndivii-í n_i kayee. Te n_i kanda'a chí-i. Te n_i kanastútú-de ux_i uu j_ika staa kuachí-ún ja ní ndendoso.

21 Te jínu u'un mil cháa n_i kayee-ún, te s_iin-ga kúu ñasí'í jíin súchí lúli.

Ja ní jika já'á-yá nuu mar

22 Yúan-na te n_i skandá-ni Jesús cháa káskuá'a jíin-yá, n_i kivi koyo-de in_i ñin barco. Te ná kúxnúú-de kinglyo-de inga lado yu'u mar sá'a-ya, chí kuée jachá-ya ñáyivi kuá'a-ún.

23 Te nī jacha-yā ñáyivi-ún kája'an-i. Te nī kaa sīn-yā kuá'an-yā yúku, kuákakan ta'u-yá. Te nī ini, te kándeé máá iin-ni-yā yúan.

24 Te barko-ún, a kándeé ma'ñú mar. Te ká'ú xaan ní ndonda su'ma ndúcha sikí-dé, chí sua nī nana nuu tachī.

25 Te tíkuáán-na kúu. Te nī jaa Jesús nuu-dé, jíka já'á-yá nuu mar.

26 Te chaá káskuá'a-ún, ja ní kajini-de-yā, já jíka-yā núu mar, te nī kayu'ú-de. Te káka'an-de: Añú kúu, áchí-de. Te kákana kó'ó-de ja káyu'ú-de.

27 Yúan-na te Jesús, nī ka'an-ni-yā jíin-de: Sándéé iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro, áchí-yā.

28 Yúan-na te nī ka'an Pedro jíin-yá: Táta, te nú máá-ní kúu, te tá'ú-ní tiñu ná káka-ná nuu mar yá'a jaa-ná nuu-ní, áchí-de.

29 Te nī ka'an-yā: Ña'an, áchí-yā. Te nī nuu Pedro inī barco. Te nī jika-de nuu ndúcha-ún kua'an-de nuu Jesús.

30 Ko nuu ní jini-de ja xaan kée tachī, te nī yu'ú-de. Te nī kejá'á-de sá'u-de chíi nducha. Te nī kana kó'ó-de: Táta, nama-ní náá, áchí-de.

31 Te nī skáa-ni Jesús nda'a-yá. Te nī tñn-yā-dé. Te nī kachi-yā jíin-de: Chaá tú kándija va'a kúu-ró. Naja jáni sikí iní-ro. Achí-yā.

32 Te nī ndivi-yā iní barko-ún jíin-de. Te nī kuná'in-ni tachī xaan-ún.

33 Yúan-na te chaá ká'jin inī barko-ún, nī chaakoyo-de nuu-yá. Te nī kachiñú'ún-de-yā. Te káka'an-de: Jandáa ndija máá-ní kúu Se'e Dios, áchí-de.

Ñáyivi káku'u inī ñuu Genesaret

34 Te nī kaja'a-yā kuá'an-yā ingá lado. Te nī chaakoyo-yā ñú'un íchí ñúu Genesaret.

35 Te chaá ñuu-ún, nī kanakuni-de-yā. Te nī katájí-de tu'un ní ñúu-ún. Te nī kakinchaka-de ñáyivi káku'u nuu-yá.

36 Te nī kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná ké'é-i vasté yúsá'ma-yá. Te taká ñáyivi ní kaké'é sá'ma-yá-ún, nī kanduva'a-i.

15

Ndasa kuchá'an ñáyivi

1 Yúan-na te yaku chaá fariseo jíin cháa káchaa tutu inī ñuu Jerusalem, nī jakoyo-de nuu-yá. Te nī kaka'an-de jíin-yá:

2 Chaá káskuá'a jíin-ró, naja káské'ichi-de taninu chaá aná'an. Chí tú kánandá'á-de te káyee-dé staā. Achí-de.

3 Te máá-yá, nī ka'an-yā jíin-de: Te máá-ró, suni naja káské'ichi-ro tiñu nī tá'ú Dios nuu-ro núsáá, chí ja sikí táninu máá-ró.

4 Ch̄i n̄i ka'an Dios: Kuandatu nuu táa-ro núu náa-ro, te ndéja ká'an ndiva'a nuu táa nuu náa, ná kúu nú kuu, áhí.

5 Ko máá-ró káka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xín ñn cháa, te a kuu ni'in tíñu ja kuní táa-de xí náa-de, te nú xna'an-ga ka'an-de: A n̄i soko-rí ndatíñu-ún nuu Dios, ach̄i-de.

6 Yúan-na te tuká kánúu skíkuu-de kuá'a-de nuu táa-de nuu náa-de, áhí-ro. Te súan kástíví-ró tú'un Dios jíin táninu n̄i kajakin-ro.

7 Chaa uu xin̄i kákuu-ró. Bueno n̄i jani Isaías tu'un siki-ro súan;

8 Ñayivi yá'a, jíin yú'u-í káchiñú'ún-i ruu, ko jíin añú-i ch̄i jíká-ni kúu in̄i-i jíto-i ruu.

9 Te káchiñú'ún sáni-i ruu, ch̄i kástá'an-i tu'un jáni in̄i ñn cháa, áhí Isaías. Ach̄i-ya.

10 Te n̄i kana-ya xin̄i ñayivi-ún. Te n̄i ka'an-ya jíin-i: Kuni so'o jíná'an-ró, Te chu'un in̄i-ro tú'un ká'an-r̄i:

11 Nasu já kivi in̄i yu'u cháa kuchá'an-de sá'a, ch̄i ja kenda in̄i yu'u-dé, yuán kúu ja kúchú'an-de sá'a, áhí-ya.

12 Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i chakoyo-de nuu-yá. Te n̄i kaka'an-de: Á jiní-ní ja ní kakit̄i in̄i cháa fariseo ja ní kajini so'o-de tu'un yá'a, xí túu, áhí-de.

13 Ko máá-yá, n̄i ka'an-ya: Taká yunu já tú ní náchu'un máá Táa-r̄i andíví, te tu'un-r̄i ki'in.

14 Sía jíná'an-ró ná kí'in-de. Chaa kuáá kástá'an ichi núu sáva-ga cháa kuáá kákuu-de. Ch̄i nú ñn cháa kuáá stá'an-de ichi núu ingá cháa kuáá, te ndendúu-de jungoyo-de in̄i xa'va. Ach̄i-ya.

15 Te n̄i ka'an Pedro jíin-yá: Kastu'ún káji-ní tu'un yátá yá'a nuu-ná jíná'an-ná, áhí-de.

16 Te n̄i kach̄i Jesús: Te suni onde róó tú kájuku'un in̄i-ro náún.

17 Á tú kájuku'un in̄i-ro já taká ja kée-í kivi kua'an ch̄i-i, te ndénda-ni kua'an.

18 Ko ja kenda yu'u-í, ch̄i onde in̄i añú-i vai, te yuán kúu ja kúchú'an-i sá'a.

19 Ch̄i onde ichi in̄i añú-i kenda ja jáni ñáa in̄i, ja já'ni ndíyi, ja ísiki ncháa tá'an, ja kuáxán in̄i, ja sakuí'ná, ja ká'an tu'un tú'ún, ja ká'an ndiva'a.

20 Taká tu'un yá'a kúu ja kúchú'an-i sá'a. Ko nú tú nánda'á-i te kee-í staa, tú kúchú'an-i sá'a. Ach̄i-ya.

Tu'un sesí'í ña'an ñúu Caná

21 Te n̄i kenda Jesús yúan kua'an-ya ichi ndáñúu Tiro jíin Sidón.

22 Te ñin ña'an ñúu Caná, ñi kenda-ña ndáñúu yúan. Te ñi kana kó'ó-ña: Táta, Se'e David, kundá'ú iní-ní náá, chí sesí'í-ná ká'ú xaan tá'an-i ñin tachí kíni, áchí-ña jín-yá.

23 Ko máa-yá, tú ní ká'an kuti-yá jín-ña. Yúan-na te ñi jakoyo chaá káskuá'a jín-yá. Te ñi kaka'an nda'ú-de jín-yá: Ka'an-ní jín-ña ná kí'in-ña, chí kána kó'ó-ña vái-ña íchi yatá-yo, áchí-de.

24 Te ñi ka'an-ya: Mání nuu ríi, kití ní kánaa, ká'in se'e Israel, ñi táji-yá ruu vai-ri, áchí-ya.

25 Yúan-na te ñi chaá-ña núu-yá. Te ñi chiñú'ún-ña-yá. Te ñi ka'an-ña: Táta, chindéé chítuu-ní náá, áchí-ña.

26 Te ñi ka'an máa-yá: Tú ío va'a ja kuáncha-yo stáa sé'e-yó te skána-yó núu lúsu, áchí-ya.

27 Te ñi ka'an-ña: Jandáa ká'an-ní, Táta, ko lúsu-ún, ichi chí mesa náchii-tí staa kuachí kóyo yu'u jító'o-ti yáji-tí, áchí-ña jín-yá.

28 Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Nána, xaan vá'a ñi kandíja-ní, ná sá'a-ná jín-ní nátu'un kuní-ní, áchí-ya. Te máa hora jian ní nduva'a-ni sesí'í-ña.

Ja ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kú'u

29 Te ñi ja'a Jesús kua'an-ya yúan. Te ñi jaá-ya yú'u mar ñuu Galilea. Te ñi kaa-ya kuá'an-ya yúku-ún. Te yúan ñi jungoo-ya.

30 Te ñi jakoyo kua'a ñáyivi núu-yá jín ñáyivi rengo, ja kuáa, ja ñí'in, ja tiku'lu, jín sáva-ga-i ja kaku'u. Te ñi kajakin-i-ún núu já'a Jesús. Te ñi nasáva'a-ya-í jíná'an-i.

31 Te ñi kakee nuu ñáyivi-ún kándé'é-i ja súan ñi kajini-i náka'an ñáyivi ñí'in, ndúva'a ñáyivi tiku'lu, nákaa ñáyivi rengo, ndúndijin nuu ñáyivi kuáa. Te ñi kanakana jaa-i Dios ñáyivi Israel.

Ja ní skée-ya kuun mil ñáyivi

32 Te ñi kana Jesús xiní cháa káskuá'a jín-yá. Te ñi ka'an-ya jín-de: Kúnda'ú iní-ri ñáyivi yá'a, chí a ñi kuu uní kivi káxiukú-i jín-rí, te tú naún káji-í. Te tú kuní-ri natáji-rí-i no'on ndicha-i, chí nú súan te sava ichi te kuítá i-í. Achí-ya.

33 Yúan-na te chaá káskuá'a jín-yá ñi kaka'an-de jín-yá: Te ndény ní'on stáa kuá'a kée ndá'a chí ñáyivi kuá'a yá'a, chí máni ñu'un té'é kúu yá'a, áchí-de.

34 Te ñi ka'an Jesús jín-de: Nasaa staa kándiso-ró, áchí-ya. Te ñi kaka'an-de: Usiá-ni, te yaku tiyáká lúlí, áchí-de.

35 Yúan-na te ñi tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún ñi kajungoo-i nuu ñú'un.

36 Te ñi kí'in-ya ndí'usiá staa jín cháká-ún, te ñi jikan ta'u-yá, te ñi sakuáchí-yá, te ñi ja'a-ya núu cháa káskuá'a jín-yá, te ñi kajani-de nuu-í.

37 Te n̄i kayee táká-i. Te n̄i kanda'a ch̄i-i. Te n̄i kanastútú-de ja ní kendoo kuáchí-ún, usiã ndo'o chítú ndii.

38 Te ñayivi ní kayee-ún, jínu onde kuun mil chaa, te s̄in-ga kúu ñasí'í jín táká suchí lúli.

39 Yúan-na te n̄i jacha-ya ñayivi-ún kuangoyo-i. Te n̄i ndivi-ya iní barco. Te n̄i jaa-ya ndáñúu Magdala.

16

Ja kájikān-i tuni nuu-ya

1 Te n̄i jakoyo chaa fariseo jín chaa saduceo nuu-ya, ch̄i koto nchaa-de-ya kákun̄i-de. Te n̄i kajikan-de tuni ichi ándíví núu-ya te kun̄i-de.

2 Ko máá-ya n̄i ka'an-ya jín-de: Nú n̄i ini, te kaka'an-ro: nandii ndáxín, ch̄i ío viko kuá'á ándíví, áchí-ro.

3 Te jañá'an kaka'an-ro: Vina te kuun sau, ch̄i íin ñáá viko kuá'á ándíví, áchí-ro. Chaa uu xini kákuu-ró. A kájin̄i-ro naún kuní ka'an viko ándíví, ko tú kájuku'un in̄i-ro tuni kivi yá'a.

4 Ñayivi ñáá yá'a ja káisiki ncháa-i Dios, kájikān-i tuni nuu-rí. Ko mā kuá'a-ri ni ñn nuu-í, ch̄i máni tuni Jonás, chaa n̄i jani tu'un Dios, kúu ja kuá'a-ri. Achí-ya. Te n̄i skéndooyá-dé jíná'an-de. Te kua'an-ya.

Cuenta yujan ía chaa fariseo

5 Te n̄i jakoyo chaa káskuá'a-ún inga lado mar. Te n̄i kanaa iní-de kundiso-de staa.

6 Te n̄i kach̄i Jesús jín-de: Koto va'a-ró máá-ró núu yujan ía chaa fariseo jín chaa saduceo, áchí-ya.

7 Te kándatu'ún máá-de: Sik̄i já tú kándiso-yó staa ká'an-ya núsáá, áchí-de.

8 Te n̄i jin̄i Jesús ja súan kándatu'ún-de. Te n̄i ka'an-ya: Chaa kákandija yakū-ni kákuu-ró. Naún kándatu'ún-ró. Ja tú ní kándiso-ró staa náún.

9 Onde vina tú kájuku'un in̄i-ro náún. Á tú kánuku'un in̄i-ro já ní kuu jín ú'un staa jín ú'un mil chaa, te nasaa j̄ika ní kanastútú-ró-sa.

10 Ni ja ní kuu jín usiã staa-ún jín kúun mil chaa, te nasaa ndo'o ní kanastútú-ró.

11 Te naj̄a tú kájuku'un in̄i-ro, ch̄i tú ní ká'an-ri tu'un statilá jín-ró, ch̄i sua ja koto va'a-ró máá-ró núu yujan ía chaa fariseo jín chaa saduceo. Achí-ya jín-de.

12 Yúan-na te n̄i kájuku'un in̄i-de ja tú ní ká'an-ya jín-de ja koto-de máá-de nuu yujan ía statilá, ch̄i sua ja má kándija-de sa'an kástá'an chaa fariseo jín chaa saduceo.

Tu'un n̄i ka'an ndaa Pedro

13 Te *n̄i* jā Jesú*s* ichi ndáñú*u* Cesarea de Filipino. Te *n̄i* jik̄a tu'ún-yá cháa káskuá'a jíin-yá: Naún cháa kúu máá Sé'e cháa káka'an ñayívi jíná'an-i, áchí-ya.

14 Te máá-de *n̄i* kaka'an-de: Juan, cháa skuánducha, káka'an sava-i. Te sava-ga-i, Elías, te sava-ga-i, Jeremías, xí ñin cháa *n̄i* jani tu'un Dios onde sáá, áchí-i. Achí-de.

15 Te máá-yá *n̄i* ka'an-ya jíin-de: Te róó, na cháa kúu-ri káka'an-ro, áchí-ya.

16 Te *n̄i* ka'an Simón Pedro: Máá-ní kúu Cristo, Se'e Dios, I'a chakú, áchí-de.

17 Yúan-na te *n̄i* kachi Jesú*s*: Xáán ndatu-ro, Simón se'e Jonás, chi nasu ñin cháa ní kástu'ún tú'un yá'a nuu-ro, chi sua máá Táa-ri I'a kánchaa andívi ní stá'an-ya núu-ro.

18 Ko ruu, suni ká'an-ri jíin-ró já máá-ró kúu Pedro, te siki káva yá'a kundij tiku'n̄i kándija-i nuu-ri sá'a-ri. Te ja kándeé infierno ma kúndéé jíin-i.

19 Te nuu-ro kuá'a-ri ndakáa máá ñúu nátu'un andívi. Te taká ja kú'n̄i-ro iní ñuyívi yá'a, kunu'n̄i iní andívi. Te taká ja ndájí-ró iní ñuyívi yá'a, ndaji iní andívi. Achí-ya.

20 Yúan-na te *n̄i* ka'an xaan-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú ni ñin nuu kachí-de ja máá-yá kúu Jesucristo.

Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

21 Te máá hora jian ní kejá'á Jesú*s* *n̄i* kastu'ún ndáa-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá ja jínu ñú'ún kí'in-ya ñúu Jerusalem te ndo'o xaan-yá. Te cháa *n̄i* kayii jíin taká sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ma kuátú'ún-de-ya te ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya.

22 Yúan-na te Pedro, *n̄i* kiñi'in síin-de-ya. Te *n̄i* kejá'á-de ká'an xaan-dé jíin-yá: Ma kúu Táta, tú kuti na modo ja tá'an-ní tundó'o yá'a, áchí-de.

23 Yúan-na te *n̄i* jó káva Jesú*s* nuu Pedro. Te *n̄i* kachi-ya jíin-de: Satanás, kuxio kí'in-ro, chi cháa sáká núu kúu-ró núu-ri. Chi tú ká'an-ro tú'un Dios, chi sa tu'un cháa ká'an-ro. Achí-ya.

Tu'un ndó'o cháa kákandija

24 Yúan-na te *n̄i* ka'an Jesú*s* jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Nani cháa nú kuní-de kii-de yata-rí, ma kúndá'ú iní-de máá-de, te ná kuándéé iní-de jíin tundó'o kii siki-dé, te ná kúndikin-de ruu kii-de.

25 Chi cháa jítú iní-de kaku-de chi tundó'o kii siki-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñin cháa ja siki rúu, ko kuchaku-de. Achí-ya.

26 Chi naún ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ní'in-dé ní'ñúyívi, te nú xnáa-dé añú-de. Xí na jíin chúnáa cháa añú-de.

27 Chi máá Sé'e cháa, ndii-ya jíin táká ndajá'a-yá. Te nduñá'nu-ya sá'a Táa-ya. Yúan-na te chá'u-ya ñin ñin ñayivi nú ndasa káa tiñu ni kasa'a máá-i.

28 Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Ió sava cháa ká'jin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kunj-de nuu máá Sé'e cháa ndii-ya ñúu-ya.

17

Sikí já túku ni nduu-ya

1 Yúan-na te nuu iñú kivi te ni jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin ñaní-de Juan, kua'an sñin-ya jíin-de ñin yuku súkún.

2 Te yúan, tuku ni nduu-ya núu-dé. Te ni nandii ncháa nuu-yá nátu'un ndikandii. Te sa'ma-yá ni kandukiyi nátu'un ndua luz ja nándii ndáxín.

3 Te yúan ni kandenda Moisés jíin Elías, kádatu'ún-de jíin-yá, ni kajini-de.

4 Te ni ka'an Pedro: Táta, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a. Nú kuní-ni te sá'a-ná unj ve'e kuii. ñin kuu máá-ni, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de jíin Jesús.

5 Te nini ká'an-de, te ni cháa ñin viko nu'ún. Te ni jasú níí núu-dé. Te ni kenda luz chíi. Te ni kenda ñin tu'un ja ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri, ja kúndá'ú ini-ri-i. Te kúsi ini-ri jíin-i. Ná kúni ná'ín-ró tú'un ká'an-i núsáá. Achí Dios.

6 Te tu'un yá'a ni kajini so'o cháa káskuá'a-ún. Te ni kandua ndee-ni-de, chí ni kayu'ú xaan-dé.

7 Yúan-na te ni jaá Jesús. Te ni skandá-ya-dé. Te ni ka'an-ya: Ndukoo, ma yú'ú-ro jíná'an-ró, áchí-ya.

8 Te ni kandakoto-de. Te tuká ni ñin naún ní kajini-de, chí máá ñin-na Jesús.

9 Te kánuu-de yuku-ún. Te Jesús ni ka'an xaan-yá jíin-de: Ma kachí-ro núu ní ñin ja súan ni kajini-ro, chí onde ná náchaku máá Sé'e cháa ma'ñú ndíyi, áchí-ya.

10 Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'un-de-ya: Te cháa káchaa tutu, naja káka'an-de ja kánúú ndíi Elías xna'an-ga, áchí-de.

11 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandáa kúu ja ndíi Elías xna'an-ga, te nasajáá-de taká ndatiñu.

12 Ko ká'an-ri jíin-ró, ja á ni ndii Elías, te tú ní kánakuni-i-de. Te ni kasa'a-i taká ja ní kakuu ini-i jíin-de. Te suni súan xndó'o-i máá Sé'e cháa. Achí-ya.

13 Yúan-na te cháa káskuá'a-ún, ni kajuku'un ini-de ja tú'un Juan, cháa ni skuánducha, kúu ja ní ka'an-ya jíin-de.

14 Te nī najakoyo-ya núu ñáyivi kuá'a-ún. Te nī chaa ñin chaa nuu Jesús. Te nī jukuiñi jíti-de nuu-yá.

15 Te nī ka'an-de: Táta, kundá'ú iní-ní se'e-ná, chí jí'i yí'i-i, te ndó'o xaan-í. Te tini jínu nduá-i nuu nú'uun, te tini jínu nduá-i nuu ndúcha.

16 Te nī kinchaka-ná-i nuu cháa káskuá'a jíin-ní, te tú kákuu sá'a-de tana-í, áchí-de.

17 Te nī ka'an Jesús: Ñáyivi xaan ní'in iní kákuu-ró já tú kákandíja-ró. Nasaa-ga kivi kúnchaa-ri jíin-ró. Te nasaa-ga kivi ndó'o-ri jíin-ró. Kuá'a-i ná kii-i, áchí-ya.

18 Te Jesús, nī ka'an xaan-yá nuu tachí kíni-ún, te nī kenda kua'an iní suchí-ún. Te nī nduva'a-ni-i máa hora-ún.

19 Yúan-na te nī jakoyo sñin chaa káskuá'a-ún nuu Jesús, te nī kaka'an-de: Naja tú ní kákuu kiñi'in-ná ki'in, áchí-de.

20 Te nī kachí Jesús jíin-de: Sikí já tú kákandíja va'a-ró ní kuu yuán. Chí ká'an ndaa-ri jíin-ró, ja nú kákandíja-ró, vasté ñin tí'li nátu'un ñin ndikin yuá mostaza, te kachí-ro kúni yuku yá'a: Kuxio yá'a te kuá'án onde yúan, achí-ro, te ki'in. Te kuu sá'a-ró táká tiñu súan.

21 Ko ñin tá'an yuán ni ma kenda kuti kii'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha iní-yo. Achí-ya.

Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

22 Te nini ká'in-ya iní ñuu Galilea, te nī kachí Jesús jíin-de: Máa Sé'e chaa natuu-ya núu ndá'a sáva-ga chaa.

23 Te ka'ni-dé-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya. Te máa-de, nī kandukuí'a xaan iní-de.

Sikí xú'ún póniná

24 Te nī jakoyo-ya ñuu Capernaum. Te chaa kájikan poniná, nī chakoyo-de nuu Pedro. Te nī kaka'an-de: Te Maestro máa-ró, tú kuá'a-de poniná náun, áchí-de.

25 Te Pedro: Kuu, áchí-de. Te nī ndivi-de iní ve'e. Te nī ka'an Jesús xna'an-ga jíin-de: Naún kachí-ro. Taká chaa rey iní ñuyívi yá'a, ndénu kájikan-de poniná. Á nuu sé'e-de xí núu cháa sñin ve'e, áchí-ya.

26 Te nī kachí Pedro jíin-yá: Nuú cháa sñin ve'e kájikan-de, áchí-de. Te nī kachí Jesús jíin-de: Te se'e-de ká'io libre-i núsáa.

27 Ko nává'a tú skití iní-yo-dé, te kuá'án onde yu'u mar, te skivi-ró gancho, te katiin-ró tiyáká kenda xna'an-ga. Te ndika-ro yú'u-tí. Te yúan ni'in-ro ñin peso. Te kuá'a-ró núu-dé ja kúu ruu jíin róo. Achí-ya.

18

Ndéja kúñá'nu-ga iní ñuu nátu'un andívi

1 Te suni kivi-ún ni chakoyo chaa kaskua'a-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an-de jín-yá: Ndé chaa kuña'nu-ga iní ñuu natu'un andívi, áchí-de.

2 Te ni kana Jesús xiní in suchí lúli. Te ni jani-ya-í ma'ñú-de.

3 Te ni kachi-ya: Jandaa ká'an-ri jín-ró, ja nú tú naxió káva iní-ro te nduu-ró natu'un in suchí lúli, ma kivi kuti-ro iní ñuu natu'un andívi.

4 Chí nú ndé chaa sásúchí-de máa-de natu'un suchí lúli yá'a, chaa-ún kuña'nu-ga iní ñuu natu'un andívi.

5 Te chaa ja jín sí'ví-rí jata'ú-de in suchí lúli natu'un suchí yá'a, te ruu jata'ú-de.

6 Te nú in suchí lúli yá'a kándija-i ruu, te kivi-i kuachi sá'a in chaa, te va'a-ga nú ní nú'ni in yosó ká'nu sukun chaa-ún, te kee-de ki'in-de xuu ndúcha mar núu.

7 Naka ndá'ú ñayivi iní ñuyívi, chí kájito nchaa-de-i kásá'a-i kuachi, te jínu ñú'ún já koo kivi-ún. Ko naka ndá'ú chaa ja skívi-de-i iní kuachi.

8 Núsáa te nú nda'a-ro xí já'a-ro kuní skívi róo nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná kí'in. Va'a-ga ja koo rengo-ro xí koo tikú'lu-ró kúchaku-ro ní káni, nasu já koo ndendúú nda'a-ro xí ndendúú ja'a-ro kí'in-ro núu ñú'un ní káni.

9 Te nú nduchi-ro kuní skívi róo nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná kí'in. Va'a-ga ja kúchaku-ro jín in-ni nduchi-ro, nasu já koo ndendúú nduchi-ro kí'in-ro núu ñú'un infierno.

10 Koto-ró máa-ró jíná'an-ró. Ma sájá'a iní-ro núu in suchí lúli yá'a. Chí a ká'an-ri jín-ró já ndájá'a-í ká'io andívi, nene kájiní-ya núu máa Táa-ri ja kánchaa-ya ondé andívi.

Siki rii kiti ní sana

11 Chí máa Sé'e chaa, ni kii-ya já náma-ya táka ñayivi já á ni naa.

12 Ndasa kájani iní-ro. Nú in chaa ñáva'a-de in ciento rií, te skuíta-de in-ti. Á tú xndóo-de kuun xiko xia'un kuun-gá-ti, te ki'in-de onde yuku kinandúkú-de kiti ní sana-ún.

13 Te nú ni nani'in-dé-ti, jandaa ká'an-ri jín-ró ja kúsi-gá iní-de jín kiti-ún vásá jín kúun xiko xia'un kuun-gá kiti tú ni kásana-ún.

14 Te súan máa Táa-ro I'a kánchaa onde andívi, tú jata'an iní-ya já náa ní in tá'an suchí lúli yá'a.

Ndasa kuu ñani sá'a kuachi

15 Núsáa te nú ñani-ro ní sá'a-de kuachi siki-ro, te kuá'an, te kastu'un sá'i-ro núu-dé naun kuachi ni sá'a-de. Te nú

n̄i chu'un in̄i-de tu'un ká'an-ro jín-de, yúan-na te a n̄i ndu-man̄i-dé jín-ró sá'a-ró.

16 Ko nú tú ní chú'un in̄i-de tu'un ká'an-ro, te kuaka uu xí un̄i-ga ñayivi kí'in jín-ró, náva'a jín tú'un ká'an uu xí un̄i testigo te kundaa taká tu'un.

17 Te nú tú ní chú'un in̄i-de tu'un ká'an chaa-ún, te kastu'ún-ró núu tíku'n̄i kándija. Te nú suni tú ní chú'un in̄i-de tu'un ká'an tíku'n̄i-ún, te sí-a-ro-dé ná kúu-de nátu'un ñin chaa s̄in naciún xí ñin chaa xíní.

18 Jandáa ká'an-ri jín-ró, taká ja kú'n̄i-ro in̄i ñuyivi yá'a, kunu'n̄i in̄i andívi. Te taká ja ndájí-ró in̄i ñuyivi yá'a, ndaji in̄i andívi.

19 Inga tu'un ká'an-ri jín-ró, ja nú uu tá'an-ro in̄i ñuyivi yá'a, koo conforme-ro sikí ñin tu'un ja kájikan ta'u-ro, te máa Táa-ri onde andívi skíkuu-ya tú'un-ún jín-ró.

20 Ch̄i nú n̄i kanataka uu xí un̄i ñayivi káchiñú'ún-i ruu jín s̄í'ví-rí, te yúan kánchaa-ri ma'ñú-i, áchí-ya.

Sikí tú'un sá'a tuká'nu in̄i

21 Yúan-na te n̄i jaá Pedro nuu-ya. Te n̄i ka'an-de jín-ya: Táta, nasaa jínu sá'a-ná tuká'nu in̄i nuu ñaní-ná ja sá'a-de kuachi nuu-ná. Onde usia jínu náún, áchí-de.

22 Te n̄i kach̄i Jesús: Tú ká'an-ri jín-ró já ondé usia jínu, ch̄i onde kuun ciento kuun xíko ux̄i jínu.

23 Ja yúan máa ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin chaa kúu rey, ja ní kun̄i-de sánda-de cuenta jín mozo-de.

24 Te n̄i keja'a-de násá'a-de cuenta. Te yúan n̄i jaá ñin chaa taú ñin millón peso nuu-dé.

25 Te tú ní kúu chunáa cháa yúan. Te n̄i tá'ú tíñu jito'o-de ja ná kúya'u-de jín sé'e-de jín ñásí'í-de jín taká ndatíñu náva'a-de te nakunáa xú'ún taú-de.

26 Yúan-na te n̄i jukuiñi jítí mozo-ún. Te n̄i ka'an nda'ú-de jín rey-ún: Táta, kundatu-ní, te vásá ná chúnáa ndí'i-ná xu'ún-ní, áchí-de.

27 Te máa jíto'o-ún, n̄i kundá'ú in̄i-de mozo-de. Te n̄i sí-a-de kua'an. Te n̄i sá'a-de tuká'nu in̄i ja taú mozo-de-ún.

28 Ko mozo-ún nuu ní kenda-de kua'an-de, te n̄i ketá'an-de jín ñin tá'an mozo-de ja taú ux̄i peso nuu-dé. Te n̄i katiin chaa-ún. Te n̄i kití-dé sukun cháa-ún. Te n̄i ka'an-de: Chunáa ndí'i ja taú-ro núu-rí, áchí-de.

29 Yúan-na te tá'an mozo-de-ún, n̄i jukuiñi jítí núu-dé. Te n̄i ka'an nda'ú jín-de: Kundatu te vásá ná chúnáa ndí'i-ri xu'ún-ró, áchí mozo-ún.

³⁰ Ko máá-de, tú ní kuní-de, chi nī chindee-de cháa-ún vekaa onde kivī ní nakunáa já taú cháa-ún nuu-dé.

³¹ Te nī kajinī tá'an mozo-de-ún ja ní ta'an-de. Te nī kakuxíí xáan iní-de. Te nī chakoyo-de. Te nī kanakani ndi'i-de tu'un nuu jito'o-de ja ní ta'an cháa-ún.

³² Yúan-na te jito'o-ún, nī kana-de xinī mozo ñáá-ún nī jaá. Te nī ka'an-de: Mozo ndiva'a kúu-ró, chi taká ja taú-ro-ún nī sá'a-rī tuká'nu inī nuu-ro, chi nī ka'an nda'ú-ro jíin-rí.

³³ Te nátu'un nī kundá'ú inī-rī róó, suni súan ní kundá'ú inī-ro tá'an mozo-ro núú, áchí-de.

³⁴ Yúan-na te nī kitī inī jito'o-ún nuu-dé. Te nī chi'i-de cháa nda'a justicia, onde nī nachunáa-dé taká ja taú-de.

³⁵ Suni súan sá'a máá Táa-rī andíví jíin-ró te nú tú sá'a-ró tuká'nu inī-ro núú taká ñani-ro, onde jíin iní jíin añú-ro nú naún kuachi sá'a-de jíin-ró, áchí-ya jíin-de.

19

Ja ní kandikin kua'a-í-ya

¹ Te nī ndi'i nī ka'an Jesús taká tu'un yá'a. Te nī kenda-ya iní ñuu Galilea kua'an-ya. Te nī jaá-ya yuñúu Judea, inga lado yucha Jordán.

² Te kua'a ñáyivi, nī kandikin-i-ya kuá'an-i jíin-yá. Te yúan nī nasáva'a-ya-í jíná'an-i.

Siki tú'un tú xndóo tá'an

³ Yúan-na te nī jakoyo yaku cháa fariseo nuu-yá, ja koto nchaa-de-ya kákuinī-de. Te nī kaka'an-de: Vatu-ni kuu xndóo ñin cháa ñasí'í-de ja sikí ñani kuachi kúu, xí túu, áchí-de.

⁴ Ko máá-yá, nī ka'an-ya: Á tú ní kaka'u-ró tutú ndasa nī sá'a Dios cháa onde xnáñúú, chi ja yí jíin já sí'í ní sá'a-ya. Achí.

⁵ Yúan-na te nī ka'an Dios: Ja yúan xndóo cháa táa-de náa-de, te kétá'an-de jíin ñasí'í-de. Te ñin-na ñáyivi kúu ndendúú-de. Achí Dios.

⁶ Súan kúu ja ná tuká kúu uu, chi ñin-na kúu. Núsáa te ma sásin ñin cháa ja á nī skétá'an Dios, áchí-ya.

⁷ Te nī kakachi-de jíin-yá: Te Moisés, naja ní tá'ú-de tiñu ja kúva'a akta ndusin, te ndoo-ña núsáa, áchí-de.

⁸ Te nī ka'an-ga-ya jíin-de: Sikí já ní'in inī añú-ro jíná'an-ró, yúan ní jatú'un Moisés ja xndóo-ró ñasí'í-ro. Ko onde xnáñúú, tú súan ní kúu.

⁹ Ko ruu, ká'an-rī jíin-ró, nú ndé cháa xndóo-de ñasí'í-de, nasu já tiní inī-ña, te tanda'a-dé jíin ingá-ña, ísiki ncháa-de ñasí'í-de. Te cháa tanda'a jíin ñá'an ní ndoo, suni ísiki ncháa-de-ña, áchí-ya.

10 Te n̄i kaka'an chaa káskuá'a jíin-yá: Nú súan ío tiñu taká chaa jíin ñásí'í-de, va'a-ga ma tánda'a-dé núsáá, áchí-de.

11 Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin-de: Nasu táká chaa juku'un in̄i-de tu'un yá'a, chi chaa n̄i ja'a-ri tu'un nuu-dé, chaa yúan kájuku'un in̄i-de.

12 Ío chaa kákuu eunuco onde kivi ní kaku-de ch̄i náa-de, te ío chaa kákuu eunuco n̄i sá'a inga chaa jíin-de, te ío chaa kákuu eunuco n̄i kasá'a máa-de ja sikí ñúu nátu'un andíví. Chaa ja kúu juku'un in̄i-de, ná júku'un in̄i-de núsáá. Achí-ya.

Jesús jíin súchí lúli

13 Yúan-na te n̄i chakoyo ñayivi jíin súchí lúli-i, ja ná chaa-ya ndá'a-yá xini-í, te ná kakán ta'u-yá ja'a-í. Te chaa káskuá'a jíin-yá, n̄i kaka'an xaan-dé jíin ñáyivi-ún.

14 Te n̄i ka'an Jesús: Sía ná kíkoyo súchí lúli núu-rí, te ma kasú-ro íchi-í, ch̄i nátu'un súchí yá'a kákuu ja kúu kivi in̄i ñuu nátu'un andíví, áchí-ya.

15 Te n̄i chaa-ya ndá'a-yá xini-í jíná'an-i. Te n̄i kuxio-ni-ya yúan kua'an-ya.

Chaa kúká

16 Te yúan n̄i jaá ñin chaa súchí núu-yá, n̄i ka'an-de jíin-yá: Chaa va'a kúu-ní Maestro. Naún tiñu sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni. Achí-de.

17 Te n̄i kach̄i-ya jíin-de: Naja ká'an-ro chaa va'a jíin-rí. Tú ni ñin chaa va'a ío, ch̄i máá ñin-ni Dios. Nú kuní-ro kúchaku-ro, te skíkúu-ró tiñu n̄i tá'ú-yá. Achí-ya.

18 Te n̄i kach̄i-de jíin-yá: Ndéja kúu núsáá, áchí-de. Te Jesús, n̄i ka'an-ya: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ro, ma sakuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún,

19 Kuandatú nuu táa-ro nuu náa-ro, te kundá'ú in̄i-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú in̄i-ro máa-ró, áchí-ya.

20 Te n̄i kach̄i chaa súchí jíin-yá: Taká tiñu yá'a, a n̄i skíkúu-ná onde ná lúli-ná. Naún sá'a-ga-ná núsáá. Achí-de.

21 Te n̄i kach̄i Jesús jíin-de: Nú kuní-ro kéndoo va'a-ró, kuá'an, te xikó-ró já ñáva'a-ró, te kuá'a-ró núu ñáyivi ndá'ú. Te onde andíví koo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúu ki'on, áchí-ya.

22 Te chaa súchí-ún ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, te kua'an-de kúxí in̄i-de, ch̄i kua'a xaan ndátíñu ñáva'a-de.

23 Yúan-na te n̄i kach̄i Jesús jíin chaa káskuá'a jíin-yá: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja xaan ú'u kivi ñin chaa kúká in̄i ñuu nátu'un andíví.

24 Ko ruu ká'an-ri jín-ró, ja yachí-ga ja'a in camello yau yiki tikuí, vásá in chaa kúká kivi-de in nnuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

25 Ko chaa káskuá'a jín-yá, súan ni kajini so'o-de tu'un yá'a, te ni kayu'ú xaan-dé. Te ni kaka'an-de: Ndé chaa kaku núsáá, áchí-de.

26 Te ni ndakoto Jesús nuu-dé. Te ni ka'an-ya jín-de: Jín cháa ma kúu kuti, ko taká-ni tiñu ndi'i-ni kúu sá'a Dios, áchí-ya.

27 Yúan-na te ni ka'an Pedro jín-yá: Náá, ni kaskéndo-o-ná taká ndatiñu-ná, te káindikín-ná ní vai-yó. Naún ní'in-ná núsáá, áchí-de.

28 Te ni ka'an Jesús jín-de: Jandaa ká'an máá Sé'e chaa jín-ró jíná'an-ró, ja kivi kunchaa-ri mesa-ri te nduña'nu-ri in nuyivi jáá, kivi-ún te kunchaa-ro núu uxí uu silla. Te sánda-a-ro tiñu ndí'uxí uu tata chaa Israel, chi kándikín-ro rúu.

29 Te chaa skéndo-o ve'e-de, xí ñani-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí sé'e-de, xí ñú'un-dé ja sikí rúu, te nani'in-dé in ciento vuelta. Te suni ni'in tá'u-dé kuchaku-de ní káni.

30 Te kua'a cháa kúnúú, nduu-de sandí'í-na. Te chaa sandí'í-na, ndunúú-de.

20

Chaa kásatiñu nuu itú

1 Chi nnuu nátu'un andí'ivi kúu nátu'un in chaa kúu jito'o ve'e, ja ní kenda-de in jañá'an, ndúkú-de chaa sátiñu nuu itú-de.

2 Te ni sánda-a-de jín cháa kásatiñu-ún ja chá'u-de in peso ja kivi. Te ni táji-de chaa-ún kuangoyo-de nuu itú-de.

3 Te suni ni kenda-de nátu'un ka'in. Te ni jini-de nuu sáva-ga chaa ká'in sáni-de nuyá'u.

4 Te ni kachi-de jín cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chi cha'u va'a-ri róó, áchí-de. Te máá cháa-ún kuangoyo-de.

5 Te ni kenda tuku-de nátu'un ka'uxi uu jín ká'unj. Te suni súan ni sá'a-de.

6 Te a yani ka'u'un ni kenda tuku-de. Te ni ketá'an-de jín yakú-ga chaa ká'in sáni. Te ni kachi-de jín cháa-ún: Naja ká'in kúxí-ró yá'a ní ncháka ncháa, áchí-de.

7 Te ni kakachi chaa-ún jín-de: Kuachi ja tú naún ká'an jín-ná ja sátiñu-ná. Te ni kachi-de jín máá cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chi cha'u va'a-ri róó, áchí-de.

8 Te nuu ní ini kivi-ún, te ni kachi jito'o itú-ún jín mandador: Kana xinj cháa ká'in nuu tiñu te cha'u-ró-de, onde chaa ni chaa sandí'í-na te onde chaa ni chaa núú, áchí-de.

9 Te ni chaa chaa ni jakoyo onde ka'u'un aini-ún. Te ni ká'in-de peso peso ya'u-de ja in in-de.

10 Te *n̄i* *chaa* *chaa* *n̄i* *jakoyo* núú yúan. Te *kájani* *in̄i*-de *ja* *ví'í-gá* *ki'in* *ya'u*-de. Ko *sun̄i* *in̄* *peso* *n̄i* *kak̄i'in* *in̄* *in̄*-de *jíná'an*-de.

11 Te *n̄i* *kak̄i'in*-de *ya'u*-de-ún. Te *n̄i* *kandonda* *vaa*-de *káka'an*-de *sik̄i* *jító'o* *ve'e*-ún.

12 *Chaa* *sandi'í-ná* *yá'a* *in̄* *hora*-ni *n̄i* *kasátiñu*-de, te *in̄* *núú*-ni *n̄i* *ch̄a'u*-ní-de *jín*-ná *ja* *xáan* *ní'ní* te *n̄i'in* *n̄i* *kasátiñu*-ná *ncháka* *ncháa*, *áchí*-de.

13 Te *máá* *jító'o* *n̄i* *kach̄i*-de *jín* *in̄*-de: *Amigo*, *tú* *sá'a* *ndiva'a*-r̄i *jín*-ró. *Nasu* *ní* *sándaq-yo* *ja* *in̄* *peso* *ki'in*-ró *náún*.

14 *Ki'in* *ya'u*-ró te *no'on-ro*, *ch̄i* *ruu* *kun̄i-r̄i* *ch̄a'u-r̄i* *chaa* *sandi'í-ná* *yá'a* *nátu'un* *n̄i* *ch̄a'u-r̄i* *róó*.

15 *Tú* *kuu* *sá'a-r̄i* *ja* *kun̄i-r̄i* *jín* *ja* *xín* *máá-rí* *náún*, *xí* *kúkuásún* *in̄i-ro* *ja* *vá'a* *n̄i* *ch̄a'u-r̄i*-de.

16 *Súan* *kúu* *ja* *táká* *chaa* *núú*, *nduu*-de *sandi'í-ná*. Te *chaa* *sandi'í-ná*-ún, *nduu* *núú*-de. *Ch̄i* *kána-ya* *xin̄i* *kuá'a* *ñáyivi*, *ko* *yaku*-ni-i *káji-ya*. *Achí-ya*.

Jín kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya

17 Te *n̄i* *kaa* *Jesús* *kua'an-ya* *íchi* *ñúu* *Jerusalén*. Te *n̄i* *jaka* *siin-ya* *ndí'uxí* *uu* *chaa* *káskuá'a* *jín*-yá. Te *nini* *kája'an-ya* te *n̄i* *ka'an-ya* *jín*-de:

18 *Ná* *kun̄i-ro*, *ch̄i* *kaa-yó* *ki'in-yo* *ñúu* *Jerusalén*. Te *yúan* *natuu* *máá* *Sé'e* *chaa* *nuu* *táká* *sutu* *ñá'nu* *jín* *núu* *cháa* *káchaa* *tutu*, te *ka'ni-dé-ya*.

19 Te *nachi'i*-de-ya *ndá'a* *ñáyivi* *siin* *nación*, *náva'a* *sákátá-i* *nuu-yá*. Te *kuá'a-i* *ta'u-yá*. Te *ka'ni-í-ya* *jiká* *cruz*. *Ko* *nuu* *un̄i* *kivi* te *nachaku-ya*. *Achí-ya*.

Favor jikán in náa ja'a sé'e-ña

20 *Yúan*-na te *n̄i* *jaa* *náa* *se'e* *Zebedeo* *nuu-yá* *jín* *se'e-ña*. Te *ni* *chiñú'ún-ña-yá*, *jikán-ña* *in̄* *favor* *nuu-yá*.

21 Te *máá-yá*, *n̄i* *ka'an-ya* *jín-ña*: *Naún* *kun̄i-ro*, *áchí-ya*. Te *ni* *kach̄i-ña* *jín*-yá: *Kuá'a-ni* *xiin*-ni *kuxiukú* *ndéndúu* *se'e-ná* *yá'a* *jín*-ní, *in̄*-i *ichi* *ndává'a-ní*, te *inga-i* *ichi* *ndávésé-ní*, *kivi* *tá'ú-ní* *tíñu* *in̄i* *ñuu-ní*, *áchí-ña*.

22 *Yúan*-na te *n̄i* *ka'an* *Jesús*: *Tú* *kájin̄i-ro* *naún* *kúu* *ja* *kájikān-ro*. *Á* *kuu* *ndo'o* *ta'an-ro* *jín*-rí *jín* *túndó'o* *kii* *sik̄i-rí*, *xí* *kúu* *kuanducha-ro* *núu* *ní* *janducha-rí*. *Achí-ya*. Te *máá*-de *n̄i* *kaka'an*-de: *Kuu* *sá'a-ná*, *áchí*-de.

23 Te *n̄i* *ka'an-ya* *jín*-de: *Jandáa* *ja* *ndó'o* *ta'an-ro* *jín*-rí *jín* *túndó'o* *kii* *sik̄i-rí*, te *nuu* *ní* *janducha-rí*, *kuanducha-ro*. *Ko* *ja* *kúxiukú-ró* *íchi* *ndává'a-r̄i* *jín* *íchi* *ndávésé-rí*, *nasu* *máá-rí* *tá'ú* *tíñu* *ja* *kuá'a-r̄i* *nuu-ro*, *ch̄i* *máá* *Táa-r̄i* *jini* *ndé* *chaa* *ni'in*, *ch̄i* *a* *n̄i* *sátu'a-ya* *ja* *kúxiukú* *cháa*-ún. *Achí-ya*.

24 Te ux̄i-ḡa ch̄aa-ún, n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a. Te n̄i kakiti in̄i-de nuu úu ñani-ún.

25 Yúan-na te Jesús, n̄i kana-ya xiní-dé. Te n̄i kachi-ya jín-de: Kájini-ro já cháa kakuñá'nu nuu ñáyivi s̄in nación, tá'u téyí-de tiñu nuu-í. Te ja kakuñá'nu sik̄i máá-de, suni kátjin n̄i'in so'o-de.

26 Ko sik̄i róo jíná'an-ró, na tú súan koo. Ch̄i nú ndé róo kuni kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róo kúu ja kuatíñu nuu tá'an-ró.

27 Te nú ndé róo kuni kunúu, yuán ndúu mozo nuu taká-ro.

28 Natu'un máá Sé'e ch̄aa, ch̄i tú vai-ya já kuatíñu ñáyivi núu-yá, ch̄i sua jatíñu-ya núu ñáyivi, te kataña-ya máá-yá kuu-ya já nákuuan-ya kuá'a ñáyivi, áchí-ya.

Sik̄i úu ch̄aa kuáa

29 Yúan-na te n̄i kenda koyo-ya iní ñuu Jericó. Te kua'a xaan ñáyivi, n̄i kandikin-i Jesús.

30 Te yúan kaxiukú úu ch̄aa kuáa yú'íchi-ún. Te n̄i kajini so'o-de ja ní ja'a Jesús kua'an-ya, te n̄i kakana kó'ó-de: Táta Sé'e David, kundá'ú in̄i-ní náá, áchí-de.

31 Te ñáyivi-ún, n̄i kaka'an xaan-í jín-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de, ví'í-gá n̄i kakana jaa-de: Táta Sé'e David, kundá'ú in̄i-ní náá, áchí-de.

32 Te n̄i jukuiñi Jesús. Te n̄i kana-ya xiní-dé. Te ká'an-ya jín-de: Naún sá'a-ri jín-ró kakuñi-ro, áchí-ya.

33 Te n̄i kaka'an-de jín-yá: Táta, ja ná ndundijin nduchi-ná kakuñi-ná, áchí-de.

34 Yúan-na te Jesús n̄i kundá'ú in̄i-ya-dé. Te n̄i ké'é-yá nduchi-dé. Te n̄i kandundijin-ni nduchi-dé. Te n̄i kandikin-de-ya kuá'an-de jín-yá.

21

Ja ní k̄ivi Jesús ñuu Jerusalén

1 Te nuu ní kakuyani-ya ñuu Jerusalén, n̄i jakoyo-ya ñuu Betfagé ch̄ii yuku Olivos. Yúan-na te n̄i táji Jesús uu ch̄aa kaskuá'a jín-yá kua'an-de.

2 Te ká'an-ya jín-de: Kua'an onde ñuu kánchaa nuu-ro jián, te ni'in-ro ñin burro nú'ni-ti jín ñin burro yíkin jín-ti. Te ndáji-ró-ti, te kunchaka-ró-ti kii-ró jín-ti nuu-rí yá'a.

3 Te nú ndé ch̄aa ka'an jín-ró, te kachi-ro kuni-de: máá Jito'o-yo jínu nú'ún-yá-ti, ach̄i-ro. Yúan-na te sí-a-ni-de-ti, áchí-ya.

4 Te súan ni kuu taká yuán náva'a skíkuu tu'un n̄i ka'an ch̄aa n̄i jani tu'un Dios:

⁵ Kach̄i nuu sésí'í ñuu Sion: Yá'a nde'é-ró ch̄i Rey máá-ró vai-ya núu-ro. Vitá in̄i-ya. Te yóso-yá ñin burro yíkin se'e kiti ndíso, áchí.

⁶ Te ch̄aa káskuá'a-ún kája'an-de. Te n̄i kasá'a-de nátu'un n̄i tá'ú Jesús tiñu nuu-dé.

⁷ Te káinchaka-de burro jín burro yíkin-ún n̄i najaa-de nuu-yá. Te n̄i kachúkú-de tikachí-de siki-tí. Te n̄i jukoso-yá-ti.

⁸ Te ñayivi kuá'a-ún, n̄i kajakin-i tikachí-i in̄i ichi. Te sava-ga-i n̄i kaja'nu-i nda'a yúnu. Te n̄i kajakin-i in̄i ichi-ún.

⁹ Te ñayivi kája'an ichi núu-yá jín ñayivi kándikin ichi yatá-yá, n̄i kaka'an jaa-i: Xáán va'a Se'e David. Ná nákana jaa-yó-yá, ch̄i ndíso-ya tiñu máá Tatá. Xáán va'a I'a kúu-ya ondé andívi. Achí-i.

¹⁰ Te n̄i kivi-ya in̄i ñuu Jerusalem. Te n̄i kuvaá taká ñayivi ñuu-ún. Ndé ch̄aa kúu ch̄aa yá'a, áchí-i.

¹¹ Te n̄i kaka'an ñayivi-ún: Ch̄aa yá'a kúu Jesús ch̄aa jáni tu'un Dios. Te onde ñuu Nazaret ndañuu Galilea vai-de. Achí-i.

Ja ní sándoo-ya vé'e ñi

¹² Te n̄i kivi Jesús in̄i ve'e ñi Dios. Te n̄i kiñi'in-ya ñayivi kájaan, káxikó, ñin in̄i ve'e ñi-ún, kája'an. Te n̄i skuíó káni-ya mesa ch̄aa káxndáji xu'ún, jín silla ch̄aa káxikó paloma.

¹³ Te n̄i ka'an-ya jín-i: A yóso núu tutú: Ve'e-ri, ch̄i ve'e nuu kájukan ta'u-í nání, áchí tutu. Ko máá-ró, a n̄i kanasá'a-ró yaú kava ñáku'ná. Achí-ya.

¹⁴ Yúan-na te ñayivi kuáá jín ñayivi rengo, n̄i jakoyo-i nuu-yá in̄i ve'e ñi. Te n̄i nasáva'a-ya-í.

¹⁵ Ko sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu, n̄i kajini-de taká tiñu ñá'nu sá'a-ya, jín núu súchí lúlí kákana jaa-i in̄i ve'e ñi-ún: Xáán va'a Se'e David, áchí-i. Te n̄i kakiti in̄i-de.

¹⁶ Te n̄i kaka'an-de jín-yá. Á tú jini so'o-ró já kaka'an súchí yá'a, áchí-de. Te n̄i ka'an Jesús jín-de: Á té ka'u-ga-ro tutu ndasa ká'an: Súchí lúlí jín súchí kájaxin, va'a kánkana jaa-i ní, sá'a-ní, áchí.

¹⁷ Te n̄i xndóo-ya-dé. Te n̄i kenda-ya ñuu kua'an-ya ondé ñuu Betania. Te yúan n̄i kendo-ya ákuáa-ún.

Tu'un mérkexe

¹⁸ Te jañá'an kivi xían-ún kuano'on-yá onde ñuu, te jí'i-ya sóko.

¹⁹ Te n̄i jini-ya núu ñin mérkexe kándij yu'íchi-ún. Te n̄i jaa-ya núu mérkexe-ún. Te tú kuti naún ní ni'in-yá, ch̄i máá núma-ní ío. Te n̄i ka'an-ya jín: Ma kúun kuti-gá nde'e xiní-ro, áchí-ya. Te n̄i ichi káján-ni mérkexe-ún.

20 Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kánaa iní-de ja ní kajini-de tiñu yá'a. Te n̄i kaka'an-de: Ndasa n̄i sá'a-ya já ní ichi káján-ni mérkexé-ún, áchí-de.

21 Te n̄i ka'an Jesús: Jándáa ká'an-ri jíin-ró, nú kákandíja-ró te tú jáni siki iní-ro, nasu máá ñin tiñu mérkexé yá'a kuu sá'a-ró, chi suni kuu nú ka'an-ro jíin yúku yá'a: Kuxio te jungoo-ró ondé nuu mar kundee-ró, te kuu súan.

22 Te taká ja kakán ta'u-ro, te nú kákandíja-ró, te ni'in-ro. Achí-ya.

Siki tiñu ndíso Jesús

23 Te n̄i najaa-ya iní ve'e ij. Te nini stá'an-ya tú'un, te sutu ñá'nu jíin cháa n̄i kayii iní ñuu, n̄i jakoyo-de nuu-yá. Te n̄i kajika tu'un-de-ya: Na jíin tú'un sá'a-ró tiñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jíin-ró sá'a-ró súan. Achí-de.

24 Te n̄i ka'an Jesús: Suni ná kaká tu'un-rí róo ñin tu'un. Te nú kuu xndió káni-ró, yúan-na te kachi-ri nuu-ro na jíin tú'un sá'a-ri tiñu yá'a.

25 Ja ní skuánducha Juan sáá, ndé onde n̄i kii tu'un-ún. Onde andívi xí ondé cháa, áchí-ya jíin-de. Yúan-na te n̄i kandatú'un máa-de: Nú ka'an-yo já ondé andívi, te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáá.

26 Te nú ka'an-yo já ondé cháa, te káyu'ú-yo ñáyivi, chi ndivii-í kájani iní-i ja cháa n̄i jani tu'un Dios n̄i kuu Juan. Achí-de jíin tá'an-de.

27 Te n̄i kaka'an-de: Tú kájini-ri, áchí-de jíin Jesús. Te suni n̄i ka'an-ya jíin-de: Ni ruu, tú kachi-ri nuu-ro na jíin tú'un sá'a-ri taká tiñu yá'a.

Siki úu se'e yíi

28 Ko ndasa kájani iní-ro. ñin cháa n̄i io uu se'e yíi-de, te n̄i ja-de nuu ñin-i. Te n̄i kachi-de jíin-i: Hijo, kuá'an te sátiñu-ró núu itú vina, áchí-de.

29 Te n̄i ka'an-i: Ma kí'in-ná, áchí-i. Ko n̄i kunúu, te n̄i nakani iní-i te kua'an-i.

30 Te táa-ún, n̄i ja-de nuu ingá-i. Te suni súan n̄i ka'an-de jíin-i. Te n̄i ka'an-i: Bueno, ná kí'in-ná táta, áchí-i. Ko tú ní já'an-i.

31 Ja ndéndúú-i, ndé ñin-i n̄i skíkuu tiñu kuní táa-i, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Suchí ñin, áchí-de. Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Jándáa ká'an-ri jíin-ró ja cháa xíní jíin ñá'an téné, xna'an-ga-ún kivi iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu vásá róo jíná'an-ró.

32 Chi n̄i kii Juan, n̄i stá'an-de ichi ndáa nuu-ro, te tú ní kákandíja-ró tú'un ká'an-de. Ko cháa xíní jíin ñá'an téné, n̄i kákandíja-ún tú'un n̄i ka'an-de. Te máa-ró, vasa ndé'é-ró tiñu yá'a, te tú ní kánakani kuti iní-ro nává'a kandíja-ró núu-dé.

Siki cháa kásatiñu nuu itú uva

³³ Kuni so'o inga tu'un yátá jíná'an-ró. Ni io ñin cháa, táa ñi ve'e kúu-de. Te ñi nachu'un-de ñin itú uva. Te ñi jasú-de jakú, te ñi jacha-de ñin yau nuu kaxín-de. Te ñi ndukani-de ñin torre, te ñi xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín. Te ñi kee-de kua'an jíká-de.

³⁴ Te ñi cháa kivi ndútútú ndé'e uva. Te jito'o itú uva, ñi tájí-de mozo-de kája'an nuu cháa kásatiñu ja náki'in nde'e uva.

³⁵ Ko cháa kásatiñu, ñi kakatiñ-ún mozo-de. ñin-de ñi kastují, inga-de ñi kaja'ni, te inga-de ñi kaja'a yuu xiní-dé.

³⁶ Te máá jito'o, ñi natájí tuku-de yaku-ga mozo-de kája'an, kua'a-gá vásá ja xnáñúú. Te suni súan ñi kasá'a-ún jín mozo-de.

³⁷ Te onde sandi'í-na, te ñi tájí-de se'e yíi-de kua'an. Ná kóo ja jñú'ún núu sé'e-ri, áchí-de.

³⁸ Ko ja kásatiñu-ún, ja ní kajini nuu sé'e máá jito'o, te ñi kaka'an: Cháa yá'a xín tá'u. Ná chó'o, te ná ká'ni-yo-dé. Te ná ndóo ta'u-dé kuu-yó, áchí.

³⁹ Te ñi kakatiñ-ún máá sé'e. Te ñi kakiñi'in-ún-de yata itú uva. Te ñi kaja'ni-ún-de.

⁴⁰ Te nú ñi cháa jito'o itú uva. Te ndasa sá'a-de jín cháa kásatiñu-ún, áchí-ya jín-de.

⁴¹ Te ñi kaka'an-de jín-yá: Xnáa ñi-dé cháa ñáá-ún. Te kua'a-de itú uva-de-ún nuu ingá cháa kásatiñu. Te kivi kúun nde'e, te naku'a mozo-de nde'e-ún nuu-dé. Achí-de.

⁴² Te ñi ka'an Jesús jín-de: Té ka'u-ga-ro tutú ñi yá'a náún. Yuu ja ní kaské'ichi cháa káchutá'an, yuán kúu máá yúu ndíso fuerza jiki. Máá Tatá Dios ñi sá'a-ya súan. Te kánaa iní-yo ndé'é-yó tíñu yá'a.

⁴³ Núsáa te ká'an-ri jín-ró, ñuu nuu tá'ú Dios tíñu kuxio nuu-ro jíná'an-ró. Te kua'a-ya tá'u-ún nuu ingá ñayivi, náva'a kua'a-i nde'e vá'a.

⁴⁴ Cháa ndua siki yúu-ún, ta'nu-de. Te nú ndé siki júngava máa yúu-ún, te kukuáchí sá'a. Achí-ya.

⁴⁵ Te sutu ñá'nu jín cháa fariseo ñi kajini so'o-de tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Te ñi kajuku'un ñi-de ja siki máa-de ñi ka'an-ya.

⁴⁶ Te ñi kandúkú-de modo tiñ-de-ya. Ko ñi kayu'ú-de ñi kajito-de ñayivi, chi kájani ñi-i ja ñin cháa jáni tu'un Dios kúu-ya.

22

Tu'un viko tánda'a

¹ Te ñi ka'an Jesús inga tu'un yátá jín-de jíná'an-de:

² Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñn rey ja ní sá'a-de ñn viko tánda'a já kúu se'e-de.

³ Te ñi táji-de mozo-de kuakana xini táká ñayivi ní kastu'un-de nuu, ná kii-i. Ko ñayivi-ún, tú ní kákuni-i kii-i.

⁴ Te ñi táji tuku-de yaku-ga mozo-de kája'an. Te ñi ka'an-de: Kachi nuu ñayivi ní kana-ri xini-ún: A ñi sátu'a-ri ja kúxini-yó. Ñi ja'ni-rí xndiki-rí jín kiti xá'an, te ndi'i a ío tu'a. Ña'an viko tánda'a jín'an-ró. Achí-ro.

⁵ Ko ñayivi-ún, tú ní kájítu iní-i. Te kája'an-i tiñu máa-i, ñn-ichi rancho-i, te inga-i nuu ndátíñu-i.

⁶ Te sava-ga-i, ñi kakatiñn-i mozo-de, te ñi kaja'a-i tuka nuu-dé, te ñi kaja'ni-í-de.

⁷ Te ñi jini tu'un rey. Te ñi kiti iní-de. Te ñi táji-de soldado-de kája'an. Te ñi xnáa-dé ñayivi ní kaja'ni ndiyi-ún. Te ñi ja'mu-de ñuu-i.

⁸ Yúan-na te ñi ka'an rey jín mozo-de: Jandáa, ja víko tánda'a, a ío tu'a. Ko ñayivi ní kana-ri xini-ún, tú va'a ñayivi kákuu-i.

⁹ Núsáa te kuá'an jín'an-ró ondé nuu náketá'an ichi yata ñuu. Te kana-ró xini nasaa ñayivi ní'in-ro, ná kii-i nuu víko tánda'a yá'a. Achí-de.

¹⁰ Te ñi kenda koyo mozo-de kája'an taká-ni ichi. Te ñi stútú-de nasaa ñayivi ní kani'in-dé: ñn jinu-ni ñayivi vá'a jín ñayivi ú'u. Te viko tánda'a-ún ñi chítu ndi jín ñayivi.

¹¹ Te ñi kivi rey iní ve'e ja ndé'é-de nuu ñayivi ní kataka. Te ñi jini-de nuu ñn cha ja tú ñu'un-de sa'ma víko tánda'a.

¹² Te ñi kachi-de jín cháa-ún: Amigo, ndasa ñi kivi-ró yá'a ja ná tú ñu'un-ró sá'ma víko tánda'a, áchí-de. Te máa cháa-ún, tú ní ká'an kuti-dé.

¹³ Yúan-na te ñi ka'an rey jín cháa kájatíñu-ún: Tiñn-ró te ku'ni-ro ndá'a-dé ja'a-dé, te kiñi'in-ró-de ná kí'in-de nuu ñaa yata ké'e. Yúan nde'e-de te nakaji-dé ñii yú'u-dé.

¹⁴ Chi ñi kana-ri xini kuá'a-í, ko yaku-ni-i ñi kaji-ri, áchí-ya.

Siki xú'un yóo

¹⁵ Yúan-na te kája'an cha fariseo. Te ñi kandatú'un máa-de nú ndasa tiñ yata-de-ya jín tú'un ká'an-ya.

¹⁶ Te ñi katáji-de cha káskuá'a jín máa-de jín cháa herodiano kája'an nuu-yá. Te ñi kaka'an-de jín-yá: Maestro, kájiní-ná ja ká'an ndaa-ní te stá'an ndaa-ní ichi Dios. Te tú yú'ú-ni jito-ni ñn cha, chi tú ndé'é-ni ndasa jito taká cha.

¹⁷ Núsáa te kachi-ni nuu-ná jín'an-ná: Ndasaa kachi-ni, á kuu ku'a-yó xú'un yóo nuu César xí túu, áchí-de.

¹⁸ Ko Jesús, ñi juku'un iní-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te ñi ka'an-ya jín-de: Cha uu xini kákuu-ró. Naja kájito ncha-ro rú.

19 Stá'an xū'un yóo jián ná ndé'é-rí. Achí-ya jíin-de. Te nī kastá'an-de ñn peso máa-de nuu-yá.

20 Yúan-na te nī kachí-ya jíin-de: Ndé cháa kúu cháa ncháá nuu yá'a, jíin tú'un yóso yá'a, áchí-ya.

21 Te nī kaka'an-de jíin-yá: César kúu, áchí-de. Yúan-na te nī ka'an-ya jíin-de: Kua'a ja xíin César nuu César, te ja xíin Dios nuu Dios núsáá, áchí-ya.

22 Te nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, te nī kánaa iní-de, te nī kaxndóo-de-ya, te kája'an-de.

Sikí já náchaku ndíyi

23 Te suni kiví-ún nī jakoyo cháa saduceo nuu-yá. Cháa-ún káka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te nī kajika tu'un-de-ya:

24 Maestro, Moisés nī ka'an-de: Nú ñn cháa kuu-de, te nú tú se'e-de ní ío. Te ñani-de, ná nátanda'a jíin ñásí'i-de, te ndukani-de tata ñani-de.

25 Te jíin-ná nī ka'io usia ñani. Te cháa núú nī tanda'a-dé. Te nī jíi-de. Te tú se'e-de ní ío. Te nī xndóo-de ñásí'i-de nuu ñani-de.

26 Te suni súan nī ta'an cháa uu, te suni súan cháa unj, onde ndí'usiá-de.

27 Te nuu ní kaji'i ndí'usiá-de, te suni nī jíi máá ñá'an-ún.

28 Núsáá te kiví náchaku taká ndíyi, te ja ndí'usiá-de ndé ñn-de kuu-ña ñásí'i-de. Chí ndí-i-de nī kanchaka-de-ña, áchí-de jíin-yá.

29 Yúan-na te nī ka'an Jesús: Mání kástíví-ró tú'un, chí tú kájuku'un iní-ro jíin tutú ii, ni jíin fuerza Dios.

30 Chí kiví náchaku-de ma'ñú ndíyi, ni cháa tú tanda'a-dé jíin ñásí'i, ni ña'an tú koo yii-ñá. Chí nduu-de nátu'un ndajá'a Dios andívi.

31 Te sikí ndíyi ja náchaku, á tú ní káka'u-ró tutú ja ní ka'an Dios jíin-ró:

32 Máa-rí kúu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya. Ko nasu Dios cháa nī kaji'i kúu-ya, chí sua Dios cháa káichaku kúu-ya, áchí Jesús jíin-de.

33 Te ñayivi-ún, nī kánaa iní-i nī kajini so'o-i tu'un stá'an-ya.

Tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá

34 Yúan-na te cháa fariseo, nī kajini so'o-de ja ní kundéé-ya jíin cháa saduceo, te nī kandututú-de.

35 Te ñn máa-de, ja kúu-de maestro ley, nī jika tu'un-de-ya náva'a koto ncháa-de-ya kuní-de:

36 Maestro, ndéja kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá nuu tutú ley, áchí-de.

37 Te n̄i kach̄i Jesús j̄ín-de: Kuman̄i-ro j̄ín máá Tatá-ro Dios onde j̄ín iní j̄ín añú-ro, j̄ín n̄í n̄úu j̄íní tuni-ro, áchí.

38 Ya'á kúu tu'un tá'ú tiñu kánúú xáan-gá.

39 Te tu'un uu kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú in̄i-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú in̄i-ro máá-ró, áchí.

40 Te ch̄ii ndendúú tu'un yá'a kándeé taká tutu ley, j̄ín táka tutu cháa n̄i kajani tu'un Dios, áchí-ya.

Sik̄i Sé'e David

41 Te nini ká'jin tútú cháa fariseo yúan, te Jesús n̄i jika tu'ún-yá-de:

42 Ndasá kájani in̄i-ro já kúu Cristo. Ndé Se'e kúu-ya, áchí-ya. Te n̄i kakach̄i-de j̄ín-yá: Se'e David kúu-ya, áchí-de.

43 Te n̄i ka'an-ya j̄ín-de: Te naja ní sá'a Espiritu ja David skúnání-de-ya Jito'o-de núsáa. Ch̄i n̄i ka'an-de:

44 Máá Tatá Dios, n̄i ka'an-ya j̄ín Jito'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri nini ná chúkú-rí cháa kájito u'ú róó kuu-de teyu kuxndíi ja'a-ro, áchí.

45 Te nú Jito'o n̄i ka'an David j̄ín-yá, te ndasa kúu máá-yá se'e-de núsáa, áchí-ya.

46 Te ni ñn-de tú ní kúu xndíó káni kuti-dé tu'un nuu-yá. Te ni tuká ní chúndéé iní ni ñn-de kaka tu'ún-de-ya ondé kivi-ún.

23

Sik̄i já ní kana j̄ín-yá nuu-í

1 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús j̄ín ñáyivi j̄ín cháa káskuá'a j̄ín-yá:

2 Cháa káchaa tutu j̄ín cháa fariseo, n̄i kajungoo-de nuu silla Moisés.

3 Núsáa te taká naún tá'ú-de tiñu nuu-ro, yuán kuándatu-ro te sá'a-ró. Ko ma sá'a-ró nátu'un kásá'a máá-de. Ch̄i ká'an-de, ko tú káskíkuu-de.

4 Ch̄i káju'n̄i-de carga veé ja yíi kúndiso-i, te káchaa-de sik̄i-í. Ko máá-de j̄íná'an-de, tú kákuyí-de ké'é-de carga-ún ni j̄ín ñn nda'a lúli-de.

5 Ch̄i kásá'a-de taká tiñu-de náva'a kun̄i ñáyivi núu-dé. Ch̄i kánaskáa-de nuu yóso tú'un tutu-de, te suni súan j̄ín yú'a nuu tikach̄i-de.

6 Te xaan kákusiñ iní-de j̄ín silla j̄ínú'ún ondé xin̄i mesa nuu ío x̄ini, j̄ín silla onde xin̄i mesa in̄i ve'e sinagoga.

7 Suni ja ká'an sa'an-yo j̄ín-de nuyá'u, te ja ká'an ñáyivi: Maestro, Maestro, j̄ín-de, kákusiñ iní-de j̄ín.

8 Ko máá-ró j̄íná'an-ró, ma kúnání-ró Maestro, ch̄i ñn máá tú'ún-ni kúu Maestro máá-ró, kúu Cristo. Te taká róó, ñani kákuu-ró.

9 Te ma ká'an-ro já ní ñn chaa iní ñuyívi yá'a kúu Táa-ro. Chí ío ñn Táa-ro jíná'an-ró, te kánchaa-ya ondé andíví.

10 Ni ma kúnání-ró Jító'o. Chí ío ñn Jító'o-ro jíná'an-ró, te Cristo kúu-ya.

11 Te chaa kúñá'nu-ga nuu-ro, ná ndúu-de mozo nuu-ro jíná'an-ró.

12 Chi chaa sáñá'nu máa-de, ndusúchí-de. Te chaa sásúchí máa-de, nduñá'nu-de.

13 Naká ndá'ú kuu róo chaa káchaa tutu jín chaa fariseo. Chaa uu xiní kákuu-ró, chí kájasu-ro ñúu nátu'un andíví núu ñáyivi. Chí tú kívi koyo máa-ró, ni tú kája'a-ró tú'un ja kívi koyo ñáyivi kándúkú kívi.

14 Naká ndá'ú kuu róo, chaa káchaa tutu jín chaa fariseo. Chaa uu xiní kákuu-ró, chí kákókó-ró vé'e ña'an kákendoo ndá'ú. Te kásá'a-ró já túu kuachi-ró, yuán kájikan ta'u ná'an-ró. Ja yuán ví'í-gá ta'nu ndatu-ro.

15 Naká ndá'ú kuu róo chaa káchaa tutu jín chaa fariseo. Chaa uu xiní kákuu-ró, chí káxndékava-ró mar jín ñú'un íchí ja skándija-ró ñn chaa. Te nú a ni kandija-de, te ví'í-gá uu jínu nduu-de ñn se'e infierno kásá'a-ró vásá máa-ró.

16 Naká ndá'ú kuu róo chaa kuáa ja káyoxnúu-ró núu ñáyivi. Chí káka'an-ro: Nú ndé chaa játu'un téyí-de sikí vé'e ñ, te tú ní'in tíñu, ko nú ñn chaa játu'un téyí-de sikí oro iní vé'e ñ-ún, yuán te fuerza ná skíkuu-de, áchí-ro.

17 Chaa ñáa jín chaa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, oro xí máa vé'e ñ ja sándoo oro-ún.

18 Te: Nú ndé chaa játu'un téyí-de sikí altar, tú ní'in tíñu. Ko nú ñn chaa játu'un téyí-de sikí ndátíñu ni kachúkú-i nuu altar, yuán te fuerza ná skíkuu-de. Achí-ro.

19 Chaa xiní ñáa jín chaa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, ndatíñu ni soko-í, xí máa altar ja sándoo ndatíñu-ún.

20 Núsáa te chaa játu'un téyí sikí altar, sikí máa altar játu'un téyí-de jín sikí táka ndatíñu káxiukú núu-ún.

21 Te chaa játu'un téyí sikí vé'e ñ, sikí máa vé'e ñ-ún játu'un teyí-de jín sikí I'a ncháa iní-ún.

22 Te chaa játu'un teyí sikí ándíví, játu'un teyí-de sikí silla nuu tá'ú Dios tíñu jín sikí I'a kánchaa nuu-ún.

23 Naká ndá'ú kuu róo chaa káchaa tutu jín chaa fariseo, chaa uu xiní kákuu-ró. Chí kája'a-ró ñn sikí uxí décimo ita minú jín itá xín jín comino nuu Dios, te káxndóo-ró tú'un kánúú xáan-gá nuu ley, ndasa kii juicio, jín ndása kundá'ú iní-ya yóo, jín ndása kándija-yó. Taká ya'á kánúú sá'a-ró núu, te suni ma xndóo-ró ingá-ún núu.

24 Chaa kuáá kákuu-ró já káyoxnúú-ró núu ñáyivi. Chì máni kátava-ro tíyúkún te kákókón-ró camello.

25 Naká ndá'ú kuu róó chaa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Chaa uu xini kákuu-ró. Chì kánakacha-ró íchi yatá vaso jíin íchi yatá k'ò. Ko ichi iní ñú'un chítú tú'un kuí'ná jíin tú'un káñáá.

26 Chaa kuáá kákuu-ró, fariseo. Nakacha xna'an-ga ichi iní vaso jíin ichí iní ko'ò, nává'a suni súan ná ndúndoo ichi yatá-ún.

27 Naká ndá'ú kuu róó chaa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Chaa uu xini kákuu-ró, chì nátu'un ve'e añú ja kándayaa kándaa-ró. Te jandáa ja lúu káa ichi yatá, ko ichi iní ñú'un chítú yíki añú jíin táka ja te'yú.

28 Suni súan máa-ró jíná'an-ró, chì ichi fuera, jandáa kásá'a-ró já cháa ndaa kákuu-ró núu ñáyivi. Ko ichi iní-ro ñú'un chítú-ró tú'un yóso yú'u jíin tú'un káñáá.

29 Naká ndá'ú kuu róó chaa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Chaa uu xini kákuu-ró, chì káskuá'nu-ró vé'e añú chaa ni kajani tu'un Dios. Te kásá'a luu-ró vé'e añú taká chaa ndaa.

30 Te káka'an-ro: Nú ní ká'io-yó kivi ní ka'io ndiyi táa-yo, te ma kivi nduu-yo jíin-de ja ká'ni-yo cháa ni kajani tu'un Dios núu, áchí-ro.

31 Te súan kájani ndaa-ro tú'un siki máa-ró, chì táa-ro ni kaja'ni-dé chaa ni kajani tu'un-ya. Te máa-ró kákuu ndija se'e-de.

32 Núsáa te ná náskútú-ró kú'a ndiyi táa-ro.

33 Koó jíin sé'e koó kákuu-ró. Ndasaa kaku-ró já tá'nu ndatu-ro núu infierno núsáa.

34 Ja yúan tájí-rí chaa kani tu'un Dios nuu-ro jíin cháa ndíchi jíin cháa chaa tutu. Te sava-de, ka'ni-ro-dé, te kata kaa-ró-de jika cruz. Te sava-ga-de, kua'a-ró yúnu xii-de ini ve'e sinagoga máa-ró, te chindikín-ro-dé ndita'an nuu.

35 Nává'a koo kuachi siki máa-ró já ní jati niñi ñáyivi ndaa nuu ñú'un yá'a, onde niñi cháa ndaa Abel, te onde niñi Zacarías, se'e Berequías, chi ni kaja'ni-ro-dé sava ma'ñú altar jíin vé'e ii.

36 Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Taká tundó'o yá'a kii siki ñáyivi yá'a.

37 Jerusalén, Jerusalén, ni kaja'ni-ro cháa kájani tu'un Dios. Te ni kaja'a-ró yúu cháa ni tájí-yá vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta ni kuni-ri nastútú-rí se'e-ró natu'un chukí ja nastútú-tí tirí-tí chí ndijin-tí, ko tú ní kákuu-ro.

38 Vina te ni kendoó vichí vé'e-ró núsáa.

39 Chì ká'an-ri jíin-ró ja má kuni kuti-ga-ro núu-rí jíná'an-ró, onde ja ñn kivi ká'an-ro: Ná nákana jaa-yó-yá, chì ndíso-ya tínu máa Tatá, achí-ro. Achí-ya.

24

Tuni nuu kúyani nchaq Jesús

1 Te *n̄i* kenda Jesús *in̄i* *ve'e* *ij̄* kua'an-ya. Te *chaa* káskuá'a *j̄j̄in*-yá-ún, *n̄i* *jakoyo*-de *nuu*-yá *ja* *stá'an*-de *ta*ká *ve'e* *ja* *ncháa* *tá'an* *j̄j̄in* *vé'e* *ij̄*-ún *nuu*-yá.

2 Te *n̄i* *ka'an*-ya: Á *kánde*'é-ró *núu* *vé'e* *yá'a*. *Jandaa* *ká'an*-r̄i *j̄j̄in*-ró *ja* *má* *kútá'an*-ga *ni* *in̄* *yuu*. *Ch̄i* *in̄* *kiv̄i* *te* *ndi'i* *stunchaa*-i. *Ach̄i*-ya *j̄j̄in*-de.

3 Te *n̄i* *jungoo*-ya *ondé* *yuku* *Olivos*. Te *n̄i* *jakoyo* *chaa* *káskuá'a*-ún *nuu*-yá. Te *n̄i* *kajika* *t̄u'ún* *s̄in*-de-ya: *Kastu'ún*-ní *nuu*-ná. *Ndé* *kiv̄i* *kóo* *ta*ká *tundó'o* *yá'a*. Te *naún* *tuni* *koo* *nuu* *kúyani* *nchaq*-ní *j̄j̄in* *kiv̄i* *j̄inu* *ñuȳivi*, *ách̄i*-de.

4 Te *n̄i* *ka'an* Jesús: *Koto*-ró *máa*-ró *j̄iná'an*-ró, *náv̄a'a* *tú* *xndá'ú* *ni* *in̄*-de *róo*.

5 *Ch̄i* *kikoyo* *kua'a* *cháa* *ki'in* *núu* *s̄i'v̄i*-r̄i. Te *ka'an*-de: *Máa*-r̄i *kúu* *Cristo*, *ach̄i*-de, *te* *xndá'ú*-de *kua'a* *xáan* *ñaȳivi*.

6 Te *kuni* *t̄u'un*-ró *káka'an* *ja* *ió* *guerra*, *j̄j̄in* *ja* *kóo* *guerra*. *Ko* *m̄a* *yú'ú*-ro, *ch̄i* *n̄ini* *kóo* *súan*. *Ko* *té* *j̄inu*-ga *kiv̄i*.

7 *Ch̄i* *ndonda* *nación* *siki* *nación*, *te* *ñuu* *siki* *ñúu*. *Te* *koo* *kue'e* *xaan* *j̄j̄in* *tamá*. *Te* *yá'a* *yúan* *taan*.

8 Te *ta*ká *yúan* *kákuu* *tundó'o* *kéjá'a* *núu*.

Tu'un ndasa ndo'o ñaȳivi kákand̄ja

9 *Yúan*-na *te* *nastúu*-de *róo* *j̄iná'an*-ró, *ja* *kóto*-ró *tundó'o*. *Te* *ka'ni*-dé *róo*. *Te* *ta*ká *ñaȳivi*, *koto* *u'u*-i *róo* *ja* *siki* *rúu*.

10 *Yúan*-na *te* *nayu'ú* *kua'a*-í, *te* *nastúu* *tá'an*-i, *te* *koto* *u'u* *tá'an*-i.

11 *Te* *jukuiñi* *kua'a* *cháa* *kani* *t̄u'un* *tú'ún*. *Te* *xndá'ú*-de *kua'a* *ñaȳivi*.

12 *Te* *ndea* *tiñu* *ñáa*, *te* *yúan* *kuá'a*-í *m̄a* *kóo* *man̄i*-gá-i.

13 *Ko* *chaa* *kúndi* *n̄i'in* *ondé* *kiv̄i* *j̄inu*, *chaa*-ún *ka*ku.

14 *Te* *t̄u'un* *v̄a'a* *yá'a* *cuenta* *ñuu* *nuu* *tá'ú*-yá *tiñu*, *kuicha* *in̄i* *n̄i* *ñuȳivi* *náv̄a'a* *kun̄i* *ndaq* *ta*ká *ñaȳivi*, *yúan*-na *te* *j̄inu*.

15 *Núsáa* *te* *nú* *n̄i* *kajini*-ro *ja* *káchá'an* *te* *n̄i* *tucha* *ta*ká *ndatiñu* *in̄i* *lugar* *ij̄* *nátu'un* *n̄i* *ka'an* *Daniel*, *chaa* *n̄i* *jani* *t̄u'un* *Dios* *ondé* *sáa*, (*chaa* *ká'u*, *ná* *júku'un* *in̄i*-de),

16 *Yúan*-na *te* *ñaȳivi* *káxiukú* *in̄i* *ñuu* *Judea*, *kunu*-i *kingoyo*-i *ondé* *yuku*.

17 *Te* *chaa* *kánde* *xini* *vé'e*, *m̄a* *núu*-de *kiñi'in*-de *ndatiñu* *in̄i* *ve'e*-de.

18 *Te* *chaa* *kánde* *ondé* *rancho*, *m̄a* *naxió* *káva* *yátá*-de *naki'in*-de *tikach̄i*-de.

19 *Ko* *kiv̄i*-ún *naka* *ndá'ú* *kuu* *ñ'a'an* *káñu'un* *se'e*, *j̄j̄in* *ñá'an* *káskáxin*.

20 Núsáá, te kakaṅ ta'u-ro náva'a tú kunu-ro víko víjin ni kiví ndéṭatú ki'in-ro.

21 Chì kiví-ún koo tundó'o xaṅ, ja ná té koo-ga onde kiví ní jungoo ñuyívi, te onde vina, te ni ma koo-ga.

22 Te nú tú ní ndúkúti kiví-ún núú, te ni ññayívi má káku kuti-í núú. Ko ja sikí ñáyivi ní nakaji-ya-ún, yuán ndúkúti kiví-ún sá'a-ya.

Tunì máá kiví sándi'í-na

23 Núsáá te nú ndé cháa ká'an jíin-ró: Yá'a nde'é-ró kánchaa Cristo, xí yúan nde'é-ró kánchaa-ya, ma kándija-ró já ká'an-de.

24 Chì kenda Cristo xndá'ú jíin cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tunì jíin tiñu ñá'nu, náva'a xndá'ú-de onde ñáyivi ní nakaji-ya nú ná kúu sá'a-de.

25 Vina a ñi kastu'ún-rí nuu-ro ondé jíin kiví.

26 Núsáá te nú ka'an ñáyivi jíin-ró: Yúan nde'é-ró, onde nuu ñú'un té'é kánchaa-ya, achí-i, te ma kéndaró. Xí: Jiaṅ nde'é-ró, ichi iní ve'e kánchaa-ya, achí-i, te ma kándija-ró jíná'an-ró.

27 Chì nátu'un ndíi ncháa ja nándeyu ichi núu kána ndikandii te jáa onde ichi núu kée ndikandii, suni súan kii máá Sé'e cháa.

28 Chì nú ndénu kútúu ndíyi, yúan taká tijji.

29 Yúan-na te nú ñi ndí'i taká tundó'o kiví-ún, te kutúún-ni ndikandii, te tuká nandii yoo. Te jungoyo tiñuú xíní ichi ándívi. Te taká fuerza ándívi ndí'i ka'ya.

30 Yúan-na te ichi ándívi kenda tunì máá Sé'e cháa. Te nde'e taká ñáyivi ío iní ñuyívi yá'a. Te kuní-i nuu máá Sé'e cháa kii-ya jíin vikó ío ándívi, jíin kuá'a fuerza ja ndúñá'nu-ya.

31 Te táji-yá ndajá'a-yá kṅgoyo. Te nde'e jaa clarín. Te nastútú-yá ñáyivi ní nakaji-ya ndíkúun lado ñuyívi, onde ññ lado ándívi te onde inga lado.

32 Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a mérkexe. Nú a ñi nduyúcha núma, te ñi najaa nda'a, te a kájiní-ro já á ñi kuyani viko sáú.

33 Suni súan róo, nú a ñi kájiní-ro taká tiñu yá'a, te kuní-ro já á yani jaá kiví-ún.

34 Jandáa ká'an-rí jíin-ró, ja má náa ñáyivi yá'a, onde ná skíkuu taká tiñu yá'a.

35 Ándívi jíin ñuyívi chí naa, ko tu'un ká'an-rí chi ma náa.

36 Ko kiví koo-ún, jíin hora, tú ni ññ cháa jiní, ni ndajá'a ká'io ándívi, tú ni ññ naún jiní, ni máá Sé'e-ya. Chì máá ññ-ni máá Táa-rí jiní-ya.

37 Chì nátu'un ñi jo kiví ní kii Noé, suni súan koo kiví kii máá Sé'e cháa.

38 Ch̄i kiv̄i-ún ja ná té chá'an-ga kuun sau xáan, káyee-í, káji'i-i, kátanda'a cháa, te kátanda'a ñá'an. Te ni jaá kiv̄i já ni kiv̄i Noé in̄i barco ká'nu.

39 Te tú ní kájin̄i kuti-í onde ni chaá sau xáan, te ni xnáa ndí'i-cha-í. Te suni súan kii máá Sé'e chaá.

40 Kiv̄i-ún te kuiñi uu chaá onde rancho. Te ñn-de naki'in-ya, te inga-de ndo.

41 Te uu ñasí'í ndiko-ña ñn-ni yosó. Te ñn-ña náki'in-ya, te inga-ña ndóo.

Sik̄i já kúndito-yó

42 Núsáa te kundito-ró, ch̄i tú kájin̄i-ro na kiv̄i ncháa Jito'o-ro.

43 Ko ná júku'un in̄i-ro tú'un yá'a. Táa in̄i ve'e, nú ní jin̄i-de na hora kuu ja kii ñaku'i'ná, te kundito-de núú. Te ma kuá'a-de tu'un ja saku'i'ná vé'e-de núú.

44 Núsáa te suni koo tu'a máá-ró ch̄i máá kiv̄i já tú naún kájan̄i in̄i-ro, te nchaá-ni máá Sé'e chaá.

45 Ndéja kúu ñn mozo ndíchi já játíñu va'a. Ch̄i máá jito'o, kani-de mozo-ún ná koto-i se'e-de, náv̄a'a skée-í suchí-ún hora ja ío va'a.

46 Xáan ndatu kuu mozo-ún. Te nú ni nchaá jito'o-i, te nani'in-dé mozo-ún sá'a-i súan.

47 Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja kani-de mozo-ún ja koto-i taká ndatíñu-de.

48 Ko nú mozo káñáa kúu-i te jáni in̄i-i: Kúkuéé-ga te nchaá jito'o-ri, achi-i.

49 Te nú kejá'á-i stují-í tá'an mozo-i. Te kee-í ko'o-i jín cháa kánajini.

50 Yúan-na te nchaá jito'o mozo-ún kiv̄i já tú ndátu-i jín hora ja tú jin̄i-i.

51 Te xiti sáva-de-i. Te skétá'an-de-i jín cháa uu xin̄i jíná'an. Te yúan kundee-i nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í.

25

Sik̄i ux̄i ña'an jáá

1 Yúan-na te ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ux̄i ña'an jáá, ja ní káki'in-ña linterna káindá'á-ña. Te ni kenda koyo-ña kuáta'an-ña ñn yii víko tánda'a.

2 Te u'un-ña ká'io ndito xin̄i-ña, te u'un-ña káñáa xin̄i-ña.

3 Te ña'an káñáa xin̄i-ún, kándá'á-ña linterna-ña. Ko tú káindá'á-ña petróleo ku'un in̄i.

4 Ko ña'an ndító xin̄i-ún, káindá'á-ña botella ñú'un petróleo ñn ká'nu-ni jín taká linterna-ña.

5 Te nini ni kukuéé yii-ún ja cháa-de, te ni kakixi-ni-ña.

6 Te nuu ní kuu sava ñúú, te ñi kajini so'o-ña ñin tu'un kána jaa: Yá'a nde'é-ró, a vai yii. Kenda koyo kita'an-ro-dé, áchí.

7 Yúan-na te taká ña'an jáá-ún, ñi kandukoo-ña. Te ñi kasátu'a-ña linterna-ña.

8 Te ña'an káñáá xini-ún, ñi kaka'an-ña jíin ñá'an ká'io ndito xini-ún: Kua'a ñin tá'ú petróleo nuu-rí, chi kuanda'va linterna-ri, áchí-ña.

9 Ko ña'an ká'io ndito xini-ún, ñi kaka'an-ña: Ma kúu, chi sanaa te ma kánda ja kúu-ri jíin já kúu-ró. Va'a-ga ki'in-ro núu cháa xikó te kuaan-ró já kúu máá-ró. Achí-ña.

10 Te nini kája'an-ña kájakuaan-ña, te ñi chaq-ni yii-ún. Te ña'an ká'io tu'a-ún, ñi kivi koyo-ña jíin-de ñi ve'e viko tánda'a. Te ñi nakasu-de yuxé'é.

11 Yúan-na te ñi kunúu. Te ñi chaqoyo tuku sava-ga ña'an jáá-ún. Te ñi kaka'an-ña: Táta, Táta, kuña-ni ve'e, ná kivi koyo-ná, áchí-ña.

12 Ko máá-de ñi ka'an-de: Jandáa, ká'an-ri jíin-ró, tú jiní-ri róo, áchí-de.

13 Kundito núsáa, chi tú kájiní-ro na kivi, ni na hora nchaa máá Sé'e chaq.

Chaq ñi teta'an ndatiñu

14 Chi ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin chaq ja kenda jiká-de inga ñuu ki'in-de. Te ñi kana-de xini mozo-de. Te ñi teta'an-de ndatiñu-de nuu mozo-de-ún jíiná'an.

15 Te nuu ñin-i, ñi ja'a-de u'un mil peso. Te nuu ingá-i, u'u mil peso. Te nuu ingá-i, ñin-ni mil peso. Súan ñi teta'an-de nuu ñin ñin mozo-de ndasa xini máá-i jíiná'an-i. Te ñi kee-ni-de kua'an jiká-de.

16 Te mozo ñi ki'in u'un mil peso-ún, ñi kee-i kua'an-i jíin. Te ñi sátiñu-i jíin. Te ñi ni'in-í u'un-ga mil peso siki.

17 Suni súan ñi sá'a mozo ja ní ki'in u'u mil peso-ún. Te ñi ni'in túku-i u'u-ga mil peso siki.

18 Ko mozo ja ní ki'in ñin mil peso, ñi kee-i kua'an-i. Te ñi jacha-i chi ñu'un. Te ñi chisa'í-i xu'un jito'o-i.

19 Te ñi kuu kua'a kivi. Te ñi nchaa jito'o mozo-ún. Te ñi nasándaq-de cuenta jíin-i.

20 Te ñi jaq mozo ja ní ki'in u'un mil peso-ún, ñi jastá'an-i u'un-ga mil peso. Te ñi ka'an-i: Táta, ñi ja'a-ni u'un mil peso nuu-ná. Te yá'a nde'é-ní, u'un-ga mil peso ñi ni'in-ná siki. Achí-i.

21 Te jito'o-i, ñi ka'an-de jíin-i: Ió va'a. Mozo skíkuu va'a kúu-ró. Ñi skíkuu va'a-ró jíin yakú-ni ndatiñu. Ná cháa-ri kua'a tíñu siki-ro. Ná júngo-yó, chi kusi ñi jito'o-ro jíin-ró. Achí-de.

22 Te *n̄i* jāa tuku mozo jā *n̄i* ki'in ūu mil peso-ún. Te *n̄i* ka'an-i: Táta, *n̄i* ja'a-ní ūu mil peso nuu-ná. Te ya'a nde'é-ní, ūu-ga mil peso *n̄i* ni'in-ná siki. Achí-i.

23 Te jito'o-i, *n̄i* ka'an-de jíin-i: Ió va'a. Mozo skíkuu va'a kúu-ró. *N̄i* skíkuu va'a-ró jíin yakú-ni ndatíñu. Ná cháa-ri kua'a tíñu siki-ro. Ná júngo-o-yó, *ch̄i* kúsii iní jito'o-ro jíin-ró. Achí-de.

24 Yúan-na te *n̄i* jāa mozo jā ní ki'in ñin mil peso-ún, te *n̄i* ka'an-i: Táta, a jiní-ná ní jā cháa xaan iní kúu-ní. Te já'nu-ní nuu tú jachá-ní, te nástútú-ní nuu tú sáka-ní.

25 Te *n̄i* yu'ú-ná. Te *n̄i* ja'an-ná. *N̄i* chisa'í-ná xu'ún-ní *ch̄i* ñu'un. Te vina ná náku'a-a-ná xu'ún-ní nuu-ní. Achí-i.

26 Te jito'o-i, *n̄i* ka'an-de jíin-i: Mozo ñáá, mozo kúxí kúu-ró. *N̄i* jiní-ro jā já'nu-ri nuu tú jachá-ri, te nástútú-ri nuu tú sáka-ri.

27 Ní ja'a-ró xu'ún-ri nuu banco núu. Te nuu ncháa-ri, te naki'in-ri xu'ún-ri onde jíin sé'e xu'ún núu. Achí-de jíin-i.

28 Yúan-na te *n̄i* kachi-de jíin ingá mozo-de: Núsáá te kuan-chaa-ro mil peso jian núu-í. Te kua'a-ró núu mozo jā ñáva'a uxí mil peso-ún.

29 *Ch̄i* ñayivi jā á ñáva'a, te kii-ga nuu-í, te ví'í-gá kuñava'a-i. Ko ñayivi jā ná tú ñáva'a, vaša jā á ñáva'a-i-ún, te kuxio ki'in.

30 Te mozo jā tú játiñu va'a-ún, kiñi'in-i ná kúndee-i ñuñáa yata vé'e. Te yúan nde'e-i, te nakaji-í ñii yú'u-í. Achí-de.

Siki já kóo juicio taká nación

31 Te kivi kii máá Sé'e cháa jā ndúñá'nu-ya, te kikoyo ndi'i ndajá'a ndóo-ya jíin-ya. Yúan-na te jungoo-ya ñin nuu silla tá'ú tíñu, *ch̄i* ñá'nu kuu-ya kúnchaa-ya.

32 Te ndutútú táká ñayivi núu-ya. Te sásin-ya-í ná ñin ná ñin-i jíná'an-i, nátu'un ndusín ri jíin ndíxí'ú sá'a cháa ndíto-ti.

33 Te kani-ya ríi-ún ichi ndává'a-ya, te ndixí'ú-ún ichi ndávésé-ya.

34 Yúan-na te máá Rey, kachi-ya kúni ñayivi ká'jin ichi ndává'a-ya: Ichi ya'a kikoyo-ró, *ch̄i* kúsii iní Táa-ri jíin-ró. *Kivi* koyo-ró ñuu nuu tá'ú-ró tíñu, *ch̄i* a *n̄i* sátu'a-ya onde kivi ní jungoo ñuyivi.

35 *Ch̄i* *n̄i* ji'i-ri soko, te *n̄i* kaja'a-ró jā ní yee-rí. *N̄i* jichi-ri nducha, te *n̄i* kaja'a-ró jā ní ji'i-ri. *N̄i* jika tatú-ri, te *n̄i* kaja'a-ró vé'e-ró ní kanchaa núu-ri.

36 Víchí líi-rí, te *n̄i* kanachisúkun-ro rúu. *N̄i* ku'u-ri, te *n̄i* kajande'é-ró rúu. *N̄i* kandee-ri vekaa, te *n̄i* jakoyo-ró núu-ri. Achí-ya.

37 Yúan-na te ka'an ñayivi vá'a-ún jíin-ya: Táta, ndé kivi ní kajini-ná ní jā ní ji'i-ní soko, te *n̄i* kaja'a-ná jā ní yee-ní, xí jā ní jichi-ní, te *n̄i* kaja'a-ná jā ní ji'i-ní vii.

38 Te ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní jika tatú-ní, te ni kaja'a núu-ná ve'e-ná nuu-ní, xí já víchí líi-ní, te ni kanachisúkun-ná ní.

39 Te ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní ku'u-ní, xí já ní kandee-ní vekaa, te ni kajande'é-ná ní, achí-i.

40 Yúan-na te kachí máá Rey-ún kuni-i: Jandáa ká'an-ri jín-ró ja ná ni kasá'a-ró súan jín ñani lúli-rí yá'a, te nuu rúu ni kasá'a-ró.

41 Yúan-na te suni kachí-ya kúni ñayivi ká'jin ichi ndávésé-yá-ún: Ñayivi tá'nu ndatu kakuu-ró. Kuxio kingoyo-ró núu kayú-ro ní káni, nuu ío tu'a ja kúndee kui'na jín táka ndajá'a máá.

42 Chi ni ji'i-ri soko te tú ní kaja'a-ró já kée-rí. Ni jichí-ri nducha te tú ní kaja'a-ró já kó'o-ri.

43 Ni jika tatú-ri te tú ní kaja'a-ró vé'e-ró kúnchaa núu-ri. Víchí líi-rí, te tú ní kanachisúkun-ro rúu. Ni ku'u-ri, ni kandee-ri vekaa, te tú ní kajande'é-ró rúu. Achí-ya.

44 Yúan-na te máá ñayivi-ún, suni ka'an-i jín-yá: Táta, ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní ji'i-ní soko, xí já ní jichí-ní nducha, xí já ní jika tatú-ní, xí já víchí líi-ní, xí já ní ku'u-ní, xí já ní kandee-ní vekaa, te tú ní kajatíñu-ná nuu-ní vii. Achí-i.

45 Yúan-na te kachí máá Rey jín-i: Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja tú ní kasá'a-ró súan jín ñani lúli-rí yá'a, te ni nuu rúu tú ní kasá'a-ró, achí-ya.

46 Te kingoyo ñayivi yá'a nuu ndó'o-i ní káni. Ko ñayivi ndáa-ún, kivi koyo-i nuu kúchaku-i ní káni, achí-de. Achí Jesús.

26

Ja ní kanatñ tu'un tá'an siki Jesús

1 Te nuu ní ndi'i ni ka'an Jesús taká tu'un yá'a, yúan-na te ni ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-yá:

2 A kájin-ro já úu-na kivi te koo viko Pascua, te máá Sé'e chaá natuu-ya já kúu-ya jiká cruz, áchí-ya.

3 Yúan-na te sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu jín cháa ni kayii ini ñuu, ni kandutútú-de yu'u palacio máá sutu ñá'nu-ga ja nání Caifás.

4 Te ni kandatu-ún-de ndasa xndá'ú-de Jesús, te katñ-de-ya, te ka'ni-dé-ya.

5 Te ni kaka'an-de: Ma kúu sá'a-yó máá kivi víko, chí nú súan te ndonda vaá ñayivi, áchí-de.

Jesús jín ñá'an ndiso perfume ini ñuu Betania

6 Te kándee Jesús ñuu Betania kánchaa-ya ini ve'e Simón chaá té'yu ndi'yi.

7 Te ni chaa in ña'an núu-yá kándá'a-ña in tiya'a ñú'un perfume ja yá'u xaan ncháá. Te ni chi'i-ña xiní-yá nini yée-yá staa.

8 Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kajini-de yuán. Te ni kakiti iní-de. Te ni kaka'an-de: Naja náa sáni perfume jian.

9 Chi jian kúu kuya'u ya'u xaan, te kua'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu. Achí-de.

10 Te ni jini-ni Jesús ja súan ío. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kástá'an-ro ñá'an yá'a. In tiñu va'a sá'a-ña jíin-rí.

11 Chi nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jíin-ró, ko ruu, na tú nene kánchaa-ri jíin-ró.

12 Chi ni chi'i-ña perfume yá'a yiki kúñu-ri, náva'a sátu'a-ña rúu ja yúji-ri.

13 Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ní ñáyivi nú ná kuichá tu'un va'a yá'a, te tiñu ni sá'a-ña vina, suni koo tu'un náva'a ná núku'un iní-i-ña, áchí-ya.

14 Yúan-na te in tá'an ja uxí uu-de, nání-de Judas Iscariote, ni ja'an-de nuu sutú ñá'nu jíná'an.

15 Te ni ka'an-de jíin: Náun kua'a-ní nuu-ná, te ná nastúu-ná-de nuu-ní, áchí-de. Te ni kaja'a oko uxí peso nuu-dé.

16 Yúan-na te onde kivi-ún, ni kejá'a-de ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya núu sutú-ún.

Viko lélú Pascua

17 Te máa kivi kejá'a viko kóo statilá tú yí'i yujan ía jíin, ni jakoyo chaa káskuá'a-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kuni-ní ná kísátu'a-ná nuu kée-ní lélú Pascua, áchí-de.

18 Te ni ka'an-ya: Kuá'an onde ñuu, nuu in chaa yúan. Te kachi-ro kúni-de: Achí máa Maestro, a ni kuyani kivi-ri. Vina te kee-rí lélú Pascua iní ve'e-ró jíin cháa káskuá'a jíin-rí. Achí-ya. Achí-ro.

19 Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni skíkuu-de tiñu ni tá'ú Jesús nuu-dé. Te ni kasátu'a-de viko Pascua.

20 Te nuu ní ini, te káyee-yá staa jíin uxí uu chaa káskuá'a jíin-yá.

21 Te nini káyee-yá staa jíin-de te ni ka'an-ya: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja in róo nastúu ruu vina, áchí-ya.

22 Te ni kakukuí'a xaan iní-de. Te ná in ná in-de ni kaka'an-de jíin-yá: Táta, náa kúu náun, áchí-de.

23 Yúan-na te ni ka'an-ya: Chaa ja chíxí'ú núu kó'o jíin-rí, chaa-ún nastúu-de ruu.

24 Chi jandáa máa Sé'e chaa ki'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kuu chaa nastúu máa Sé'e chaa. Va'a-ga nú tú ní kaku chaa-ún núu, áchí-ya.

25 Yúan-na te n̄i ka'an Judas ja ní nastúu-ya-ún: Maestro, náá kúu náún, áchí-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya.

26 Te nini káyee-dé, te n̄i ki'in Jesús staa, te n̄i jikan ta'u-ya. Te n̄i ja'ncha sava-ya. Te n̄i ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te n̄i ka'an-ya: Ki'in te kee-ro, chi ya'á kúu yiki kúñu-ri, áchí-ya.

27 Te suni n̄i ki'in-ya ñin taza. Te n̄i jikan ta'u-ya. Te n̄i ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. Te n̄i ka'an-ya: Ko'o taká-ro jíná'an-ró.

28 Chi ya'á kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáa. Te játi ja sikí kúa'a ñáyivi náva'a koo tuká'nu in̄i nuu táka kuachi-i.

29 Te ká'an-ri jíin-ró, ja onde vina ma kó'o-ga-ri nducha ndé'e uva yá'a onde kiv̄i náko'o-ri ja jáa jíin-ró in̄i ñuu nuu tá'ú Táa-ri tiñu. Achí-ya.

30 Te n̄i kajita-ya ñin yaa ii. Te n̄i kenda-ya kája'an-ya onde yuku Olivos.

31 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Ndivii-ro náyu'ú-ro já sikí rúu akuáa vina. Ch̄i a yóso núu tutú: Stují-rí cha ndíto ri, te tiku'n̄i ri-ún, kuicha-ti, áchí.

32 Ko nuu náchaku-ri, te xna'an-ga ruu ki'in-ri ñuu Galilea vása róo, áchí-ya.

33 Te n̄i ka'an Pedro: Vasa ndi'i-de ná náyu'ú-de, ko náá, chi ma náyu'ú kuti-ná, áchí-de jíin-ya.

34 Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja ákuáa vina, onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu un̄i jinu, áchí-ya.

35 Te n̄i ka'an Pedro jíin-ya: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu ní, áchí-de. Te suni súan n̄i kaka'an sava-ga cha káskuá'a jíin-ya.

Jesús in̄i Jardín Getsemani

36 Yúan-na te n̄i ja Jesús jíin-de ndañúu nání Getsemaní. Te n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kí'in-ri onde yúan kakan ta'u-rí, áchí-ya.

37 Te n̄i jaka-ya Pedro jíin ndéndúu se'e Zebedeo kua'an-de jíin-ya. Te n̄i keja'á-ya kúxí in̄i-ya, te ndúkuí'a xaan in̄i-ya.

38 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Xaan ndúkuí'a in̄i-ri, chi nátu'un a jí'i-ri, yá'a kundatu-ró te kundito-ró jíin-rí.

39 Te n̄i kanduu-ya ñin tí'lí-na. Te n̄i jukuiñi jíti-ya. Te n̄i jikan ta'u-ya: Táa máa-ná, nú kuu te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu já kuní máa-ná kúu, chi ja kuní máa-ní, áchí-ya.

40 Te n̄i ncha-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te n̄i jin̄i-ya já kákixi-de. Te n̄i ka'an-ya jíin Pedro: Tú kánda-ró kundito-ró jíin-rí vasté ñin hora náún.

41 Kundito, te kakan ta'u-ro, náva'a ma kóto ncha-ún róo. Ch̄i kuní ndija añú-ro, ko yiki kúñu-ró ch̄i túu, áchí-ya.

42 Te *n̄i* ja'an tuku-ya vuelta uu, te *n̄i* jikan ta'u-yá: Táa máa-ná, te nú ma kúu kuxio tundó'o-ná yá'a, ja má kúndéé-ná jíin, te ná kúu ja kuní máa-ní núsáa, áchí-ya.

43 Te *n̄i* nchaa-ya ingá jínu. Te *n̄i* jiní-ya já kákixi tuku-de, chí xaan káji'i-de numá'ná.

44 Te *n̄i* xndóo-ya-dé jíiná'an-de. Te *n̄i* kee tuku-ya kuá'an-ya. Te *n̄i* jikan ta'u-yá ja vuelta uní. Te suni ñn-ni tu'un *n̄i* ka'an-ya.

45 Yúan-na te *n̄i* nchaa tuku-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te *n̄i* ka'an-ya jíin-de: Kusú te ndetatú-ro-ná. Vina te *n̄i* jaá hora ja máa Sé'e chaa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi.

46 Ndukoo ná chó'o, chí chaa nástúu ruu, a *n̄i* kuyani-de vai-de, áchí-ya.

Ja ní kakat̄in-de Jesús

47 Te nini sá súan ká'an-ya, te *n̄i* chaa Judas, ñn tá'an ja uxí uu-ún. Te jíin-de *n̄i* jakoyo kua'a xaan ñáyivi jíin machete jíin yúnu. Chí sutu ñá'nu jíin cháa *n̄i* kayii iní ñuu-ún, *n̄i* katáji ñáyivi-ún.

48 Te chaa *n̄i* nastúu-ya-ún, *n̄i* ja'a-de ñn tuní. Te *n̄i* ka'an-de: Chaa tiyú'ú-rí-ún, yuán kúu. Kat̄in jíiná'an-ró. Achí-de.

49 Te *n̄i* chaa-ni-de nuu Jesús. Te *n̄i* ka'an-de jíin-yá: Tarsíoo, Maestro, áchí-de. Te *n̄i* tiyú'ú-de-ya.

50 Te *n̄i* ka'an Jesús jíin-de: Amigo, na sikí vái-ró, áchí-ya. Yúan-na te *n̄i* jakoyo ñáyivi-ún. Te *n̄i* kakat̄in-ni-i Jesús, kája'an-i jíin-yá.

51 Te ñn chaa kándij yúan jíin Jesús, *n̄i* skáa-de nda'a-dé. Te *n̄i* tava-dé machete-de. Te *n̄i* stují-dé ñn mozo sutu ñá'nu-ún, *n̄i* kachi-ni-de so'o.

52 Yúan-na te *n̄i* ka'an Jesús jíin-de: Nachindee machete-ro, chí taká ja stáa machete, jíin machete kuu.

53 Xí jáni iní-ro já má kúu kakan ta'u-rí nuu Táa-rí vina, te máa-yá táji-yá ví'í-gá uxí uu mil ndaja'a ándíví kíkoyo nuu-rí náún.

54 Ko nú súan, te ndasa skíkuu tu'un ká'an tutu *ij* já kánúú koo súan, áchí-ya.

55 Te suni hora-ún *n̄i* ka'an Jesús jíin ñáyivi kuá'a-ún: Natu'un sikí ñn chaa kuí'ná vái koyo-ró jíin machete jíin yúnu kát̄in-ró rúu náún. Ndita'an kiví ní kanchaa-rí jíin-ró ní stá'an-rí tu'un nuu-ro iní ve'e *ij*, te tú ní kákat̄in-ró rúu.

56 Te súan kásá'a-ró náva'a skíkuu tutu *ij* cháa *n̄i* kajani tu'un Dios, áchí-ya. Yúan-na te taká chaa káskuá'a jíin-yá, *n̄i* kaxndóo-de-ya. Te *n̄i* kajinu-de kája'an-de.

Ja ní kandij Jesús nuu sutú ñá'nu-ga

57 Te cháa n̄i k̄akat̄īn̄ Jesús, n̄i jaka-de-ya kuá'an-de jíin-ya onde ve'e Caifás, cháa kúu sutu ñá'nu. Te yúan ká'jin̄ t̄utú cháa káchaa tutu jíin̄ táká cháa n̄i kayii.

58 Ko Pedro, jíká-ni ndikín-de-ya onde n̄i jaá-de yuxé'é sutú ñá'nu-ún. Te n̄i k̄iv̄i-de ichi iní n̄i jungoo-de jíin̄ cháa kájat̄īñu yúan, náva'a kun̄i-de ndasa koo.

59 Te taká sutu ñá'nu jíin̄ táká cháa n̄i kayii jíin̄ táká cháa junta, n̄i kandúkú-de tu'un t̄u'ún sikí Jesús náva'a ka'ni-de-ya.

60 Ko tú ní káni'in̄-dé modo, vasa n̄i chakoyo kua'a testigo falso. Ko onde sandi'í-na n̄i chakoyo uu-ga,

61 Te n̄i kaka'an: Cháa yá'a n̄i ka'an-de: Kuu stuncháa-ri ve'e ij̄ Dios, te nuu uní-ni k̄iv̄i te nachutá'an-ri, áchí.

62 Te n̄i ndukuiñi máa sutú ñá'nu. Te n̄i jiká tu'ún-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasa káka'an cháa yá'a sik̄i-ro. Achí.

63 Ko tú ní ká'an kuti Jesús. Te n̄i ka'an máa sutú ñá'nu: Onda jíin̄ Dios I'a chakú, ká'an n̄i'in-ri jíin̄-ró. Kastu'ún te nú máa-ró kúu Cristo, Se'e Dios x̄i t̄uu, áchí jíin̄-ya.

64 Te n̄i ka'an Jesús jíin̄-de: Ká'an ndaa-ro. Te ná kastu'ún-ri nuu-ro, ja ingá k̄iv̄i te kun̄i-ro núu máa Sé'e cháa kunchaa-ya ichi ndává'a I'a ndiso fuerza. Te ndii-ya jíin̄ vikó andívi. Achí-ya.

65 Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga, n̄i ndátá-de sa'ma-dé. Te n̄i ka'an-de: Aaj, ká'an ndiva'a-de. Naún n̄ini kúni so'o-yó ká'an inga testigo núsáa. Vina a n̄i kajini so'o-ró já ká'an ndiva'a-de.

66 Ndasa kájani in̄i-ro, áchí-de. Te n̄i kaka'an sava-ga: Ió va'a ja kúu-de, áchí.

67 Yúan-na te n̄i kativ̄i si'ví-de nuu-ya. Te n̄i kaja'a-de j̄iki núu-ya. Te sava-de, n̄i k̄akatu-dé yiki núu-ya.

68 Te n̄i kaka'an-de: Róo Cristo, kastu'ún ndé cháa n̄i stuj̄i róo, áchí-de.

Ja tú ní jat̄u'un Pedro

69 Te kánchaa Pedro yata vé'e-ún. Te ñn̄ ñá'an jat̄iñu, n̄i jaá-ña núu-dé. Te n̄i ka'an-ña: Te róo, jíin̄ Jesús ñuu Galilea j̄ika-ró vii, áchí-ña.

70 Ko máa-de, tú ní jat̄u'un-de j̄ito nuu táká ñaȳivi: Tú jiní-ná naún tu'un ká'an-ní, áchí-de.

71 Te n̄i kenda-de yuxé'é-ún kua'an-de. Te n̄i jin̄i inga-ña núu-dé. Te n̄i ka'an-ña jíin̄ ñaȳivi ká'jin̄ yúan: Cháa yá'a suni j̄ika kuu-de jíin̄ Jesús ñuu Nazaret, áchí-ña.

72 Te inga j̄inu tú ní jat̄u'un-de. Sa máa-de n̄i ndun̄i'in̄ yu'u-dé: Tú jiní-ri cháa j̄ian, áchí-de.

73 Te n̄i kunúu. Te ñaȳivi ká'jin̄ yúan n̄i jakoyo-i nuu-dé. Te n̄i kaka'an-i jíin̄ Pedro: Jandáa ja súni tá'an-de kúu-ró, chi tu'un ká'an-ro nástúu róo, áchí-i.

⁷⁴ Yúan-na te n̄i kejá'á ní'in ká'ān ndivá'a-de: Tú jiní-r̄i cháa j̄iān, áchí-de. Te n̄i kana-ni lí'li.

⁷⁵ Te n̄i nuku'un in̄i Pedro tu'un Jesús, ja ní ka'an-ya jíin-de: Ondē ná té kana-ga lí'li, te mā kuátu'un-ró rúu un̄i jíinu. Te n̄i kenda-de kua'ān-de. Te n̄i nde'ē xaān-dé.

27

Ja kuá'ān Jesús nuu Pilato

¹ Yúan-na te n̄i kundijin. Te taká sutu ñá'nu jíin cháa n̄i kayii, n̄i kaskétá'an-de tu'un ja ká'ni-dé Jesús.

² Te n̄i kaju'n̄i-de-ya. Te kua'ān-de jíin-ya nuu Poncio Pilato, cháa kúu gobernador.

³ Yúan-na te Judas, cháa n̄i nastúu-ya-ún, n̄i jin̄i-de ja n̄i kun̄i'in sik̄i-yá. Te n̄i nakani in̄i-de. Te nákuá'a-de oko ux̄i peso-ún nuu sutú ñá'nu jíin núu cháa n̄i kayii-ún núu.

⁴ Te n̄i ka'an-de: N̄i sá'a-ná kuachi. N̄i nastúu-ná ñin cháa ja tú ío ni ñin kuachi sik̄i-dé, áchí-de. Ko máa sutú-ún n̄i kaka'ān-de: Naún j̄itú in̄i-r̄i. Sik̄i máa-ró kúu. Achí-de.

⁵ Te n̄i s̄ungoyo Judas oko ux̄i peso-ún in̄i ve'e īi. Te n̄i kee-de kua'ān-de. Te n̄i skuá'ñá-de máa-de.

⁶ Te sutu ñá'nu-ún, n̄i kanastútú-de xu'ún-ún. Te n̄i kaka'ān-de: Mā kúu chú'un-yó xú'ún yá'a in̄i jan̄u núu kásoko-í, chí xu'ún yá'u niñi kúu, áchí-de.

⁷ Ko n̄i kandatu'ún-de. Te n̄i kajaan-de ñin ndu'a ñu'un kixín jíin xú'ún-ún, náva'a yúan yuji taká ñayivi jíká.

⁸ Ja yúán nání ñú'un-ún onde vina: Ñu'un niñi.

⁹ Yúan-na te n̄i skikuu tu'un n̄i ka'an Jeremías cháa n̄i jani tu'un Dios: N̄i kaki'in-i ndí'okó ux̄i peso-ún, ya'u l'a n̄i kundaa ya'u-ya, chí yakū cháa Israel, n̄i kasánda-de ja kúya'u-ya,

¹⁰ Te n̄i kaja'a-i xu'ún-ún ja sik̄i ñin ndu'a ñu'un kixín, nátu'un n̄i tá'ú máa Tatá Dios tiñu nuu-rí, áchí.

¹¹ Te Jesús, kándichi-ya núu gobernador. Te gobernador-ún n̄i jiká tu'ún-de-ya: Máa-ró kúu rey cháa judío náún, áchí-de. Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Ká'ān ndaa-ro, áchí-ya.

¹² Te taká sutu ñá'nu, n̄i kajikan-de kuachi sik̄i-yá. Ko tú ní xndió kani-ya ní ñin tu'un.

¹³ Yúan-na te n̄i ka'an Pilato jíin-ya: Te tú jini so'o-ró ñasaa kuachi kájukan cháa yá'a sik̄i-ro náún, áchí-de.

¹⁴ Te tú ní ká'ān kuti-yá ni ñin tu'un jíin-de. Te n̄i naa in̄i gobernador ndé'é-de nuu-ya.

¹⁵ Te ío costumbre gobernador ja kivi víko yúan síā-de ñin preso, nú ndéja kájata'ān in̄i máa ñayivi ñúu-ún síā-de.

¹⁶ Te suu kivi-ún ío ñin cháa kánde preso nání-de Barrabás, te n̄i jichá tu'un-de.

17 Te *n̄i* *k̄andutútú* *ñáyivi* te *n̄i* *ka'an* Pilato *jín-i*: *Ndé* *chaa* *kákuni-r̄o* *já* *sía-r̄i* *vina*, *á* *Barrabás* *xí* *Jesús*, *chaa* *ja* *nání* *Cristo*, *áchí-de*.

18 *Ch̄i* *a* *n̄i* *juku'un* *in̄i-de* *ja* *ní* *k̄akukuásún* *iní* *sut̄u* *ñá'nu*, te *yuán* *ní* *kanastúu-de* *Jesús*.

19 Te *nini* *kánchaa* *Pilato* *in̄i* *ve'e* *tíñu*, te *n̄i* *tájí* *ñásí'i-de* *tu'un* *nuu-dé*: *M̄a* *sá'a-ró* *cuenta* *ja* *kúu* *sik̄i* *chaa* *va'a* *jan*, *ch̄i* *kuni*, *xaan* *ní* *siyú'ú* *jan* *ruu* *ja* *sik̄i-dé*, *áchí-ña*.

20 *Ko* *sut̄u* *ñá'nu* *jín* *chaa* *n̄i* *kayii-ún*, *n̄i* *kaská'an-de* *ñáyivi* *ja* *ná* *kakán-i* *Barrabás* *kaku-de*, te *Jesús* *ná* *kúu-ya*.

21 Te *governador*, *n̄i* *jika* *tu'un-de-i*: *Ja* *úu* *tá'an-de*, te *ndé* *in̄-de* *kuní-r̄o* *sía-r̄i*, *áchí-de*. Te *n̄i* *kaka'an-i*: *Sía-ní* *Barrabás*, *áchí-i*.

22 Te *n̄i* *ka'an* *Pilato* *jín-de*: *Núsáá* te *ndasa* *sá'a-r̄i* *jín* *Jesús*, *chaa* *nání* *Cristo*, *áchí-de*. Te *n̄i* *kaka'an* *ndi'i-i*: *Ná* *kúu-de* *jika* *cruz*, *áchí-i*.

23 Te *governador*, *n̄i* *ka'an-de* *jín-i*: *Naún* *kuachi* *n̄i* *sá'a-de* *núsáá*, *áchí-de*. *Ko* *máá* *ñáyivi-ún*, *ví'i-gá* *n̄i* *kaka'an* *jaa-i*: *Ná* *kúu-de* *jika* *cruz*, *áchí-i*.

24 Te *n̄i* *jini* *Pilato* *ja* *tú* *kúndé-de* *jín* *ñáyivi*, *ch̄i* *sasua* *kándonda* *vaa-ga-i*. Te *n̄i* *ki'in-de* *nducha*. Te *n̄i* *nandá'á-de* *jito* *nuu* *ñáyivi* *kuá'a-ún*. Te *n̄i* *ka'an-de*: *Tú* *na* *kuachi* *máá-rí* *íó* *ja* *kúnchaa* *niñi* *chaa* *va'a* *yá'a* *sik̄i-rí*. *Sik̄i* *máá-ró* *ná* *kúu*. *Achí-de*.

25 Te *n̄i* *kaka'an* *taaká* *ñáyivi*: *M̄a* *yú'ú-ní*, *ch̄i* *sik̄i* *máá-ná* *jín* *sik̄i* *sé'e-ná* *ná* *kúnchaa* *kuachi* *niñi-dé*, *áchí-i*.

26 *Yúan-na* te *n̄i* *sía-de* *Barrabás* *kua'an*. Te *n̄i* *xndó'o-de* *Jesús*. Te *n̄i* *nakuá'a-de-ya* *já* *kúu-ya* *jiká* *cruz*.

Ja *ní* *kasákátá* *soldado* *nuu-ya*

27 Te *soldado* *governador*, *n̄i* *kajaka-de* *Jesús* *kua'an-de* *jín-ya* *in̄i* *ve'e* *palacio*. Te *n̄i* *kakana-de* *xini* *tá'an-de* *n̄i* *kandutútú-de*.

28 Te *n̄i* *kasávichí-de-ya*. Te *n̄i* *kachu'un-de-ya* *in̄* *sa'ma* *kuá'á* *tíndí'i*.

29 Te *n̄i* *kat̄in-de* *in̄* *corona* *iñu*. Te *n̄i* *kachu'un-de* *xini-ya*. Te *n̄i* *kachi'i-de* *yunu* *ndává'a-ya*. Te *n̄i* *kajukuiñi* *jítí-de* *nuu-ya*, *n̄i* *kasákátá-de* *nuu-ya*: *Rey* *judío*, *taá* *ndii*, *áchí-de*.

30 Te *n̄i* *kat̄ivi* *s̄i'ví-de* *nuu-ya*. Te *n̄i* *kakiñi'in-de* *yunu-ún* *nda'a-ya*. Te *n̄i* *kastují-dé* *xini-ya* *jín*.

31 Te *nuu* *ní* *ndi'i* *n̄i* *kasákátá-de* *nuu-ya*, te *n̄i* *kanakuanchaa-de* *sa'ma* *ñú'un-ya-ún*. Te *n̄i* *kanachu'un-de-ya* *sá'ma* *máá-ya*. Te *n̄i* *kakeñi'in-de-ya* *kuíta* *kaa-ya* *jiká* *cruz*.

Ja *ní* *kajata* *kaa-de-ya*

32 Te nuu ní kākenda-de, te nī kaketá'an-de jíin ĩn cháa ñuu Cirene nání-de Simón. Te nī katetĩñu-de cháa-ún ki'ĩn-de jíin-yá, kundiso-de cruz-ya.

33 Te nī jakoyo-de ĩn tinduu nání Gólgota, ja kuní ka'an: Yiki xini.

34 Te nī kaja'a-de vino jíin súsia uá ja kó'o-ya. Ko nuu ní jito nchaá-ya, te tú ní kuní-ya kó'o-ya.

35 Te nuu ní ndi'i nī kajata kaa-de-ya jiká cruz, te nī kasaka-dé sa'ma-yá nuu tá'an-de, te nī kasá'a-de ĩn apuesto siki. Te nī skĩkuu tu'un ká'an cháa nī jani tu'un Dios: Nī kándatá-i sa'ma-rí, te siki sú'nu-rí nī kasá'a-i ĩn apuesto, áchí.

36 Yúan-na te nī kajungoo-de yúan, nī kandé'é-de nuu-yá.

37 Te nī kachaa-de ĩn tu'un xini cruz-ya já kúu kuachi-ya: Ya'á kúu Jesús Rey ñayivi judío, áchí.

38 Te nī kajata kaa-de uu ñakuí'ná jíin-yá. ĩn ichi ndává'a-ya, te ingá ichi ndávésé-yá.

39 Te ñayivi kaja'a yúan, nī káskuíkó-i xini-í. Te nī kaka'an ndiva'a-i jíin-yá.

40 Róo ká'an-ro já stuncháa-ro vé'e ĩi te nuu uní kivi te ndukani-ró núú, nú Se'e Dios kúu-ró, núsáá te nama-ró máá-ró, te nuu-ró jiká cruz vii, áchí-i.

41 Te sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo jíin cháa nī kayii, suni súan nī kasákátá-de nuu-yá. Te nī kaka'an-de:

42 Sava ñayivi, nī nama-de-i, ko ma kúu nama-de máá-de. Nú rey ñayivi Israel kúu-de, te ná núu-de jiká cruz vina. Yúan-na te ná kándija-yó-de.

43 Kándija-de nuu Dios, te ná náma máá-yá-de vina te nú kuní máá-yá, chi nī ka'an-de: Máá-rí kúu Se'e Dios, áchí-de. Achí.

44 Te ñakuí'ná kándita kaa jíin-yá jiká cruz, suni ĩn-ni tu'un nī kaka'an ndiva'a jíin-yá.

45 Te nuu ní kuu ka'uxi uu te nī kuxki'vi níí núu ñú'un onde ka'unj.

46 Te a yani ka'unj aini, nī ka'an jaa Jesús: Elí, Elí, lama sabac-tani, áchí-ya. Ya'á kuní ka'an: Dios máá-ná, Dios máá-ná, naja ní xndóo-ní náá.

47 Te sava ñayivi ká'ĩin yúan, nī kajini so'o-i tu'un-ún. Te nī kaka'an-i: Kána cháa yá'a xini Elías, áchí-i.

48 Te jínu ĩn cháa nī jaá-de. Te nī ki'in-de kachi, nī chin-daji-de nuu vinagre. Te nī chaá-de xini ĩn yunu. Te nī ja'a-de nuu-yá ja kó'o-ya.

49 Te nī kaka'an sava-ga-i: Síá, nándéó nú cháa Elías nama-de cháa xí túu, áchí-i.

50 Ko máá Jesús, nī ka'an jaa-ya ingá jínu. Te nī ji'i-ni-ya.

51 Yúan-na te sa'ma ndíta kaa onde iní ve'e ii, nī te'nde uu onde nuu xiní, te onde nuu já'a. Te nī taan ñuyívi. Te toto, nī kandata.

52 Te suni nī kanaanña ve'e añú. Te kua'a ndíyi cháa ndoo, ja á nī kaji'i-de, nī kanachaku-de.

53 Te nuu á nī nachaku-ya, te nī kandenda koyo-de iní ve'e añú. Te nī ndívi koyo-de iní ñuu ii. Te nī kandenda ndijin-de nuu kuá'a ñáyivi.

54 Te cháa capitán, jín cháa kándito Jesús jín-de, nī kajini-de ja ní taan, jín táka tínu nī kuu. Te nī kayu'ú téyí-de. Te nī kaka'an-de: Jandaa ja Sé'e Dios kuu cháa yá'a núú, áchí-de.

55 Te ká'jin kua'a ñásí yúan kándé'é jíká-ni-ña. Te suu ña'an-ún, nī kandikin-ña Jesús onde ñuu Galilea vai-ña kájatíñu-ña núu-yá.

56 Te jín ñá'an yúan ká'jin María ñuu Magdala, jín María náa Jacobo jín José, jín náa se'e Zebedeo.

Ja ní kachiyuji-de-ya

57 Te nī ini kivi-ún. Te nī jaá ñn cháa kúká ñuu Arimatea, nání-de José, chí suni ñn cháa nī skuá'a jín Jesús kuu-de.

58 Cháa yá'a, nī jaá-de nuu Pilato. Te nī jikan-de yiki kúñu Jesús. Te nī tá'ú tínu Pilato ja ná kuá'a-i yiki kúñu Jesús nuu-dé.

59 Te nī ki'in José ndíyi-ún. Te nī chisúkun-dé-ya jín ñn sa'ma kuitá ndóo.

60 Te nī chindee-de-ya iní ve'e añú jáa ñáva'a-de, ja ní jacha jiká ñn kava. Te nī stúu-dé ñn yuu ká'nu, nī jasú-de yuxé'é añú-ún. Te kua'an-de.

61 Te María ñuu Magdala jín ingá María, káxiukú-ña yúan ichi núu vé'e añú-ún.

62 Te nī kuu kivi xían. Te iku-ún nī kuu kivi ní kasátu'a-i máa-i. Te taká sutu ñá'nu jín cháa fariseo, nī kandutútú-de nuu Pilato.

63 Te nī kaka'an-de: Táta, kánuku'un iní-ná ja cháa xndá'ú ñá'an-ún, onde ná chakú-ga-de núú, te nī ka'an-de: Nuú uní kivi te nachaku-rí,

64 Núsáa, te tá'ú tínu-ní ná kúkútu yuyaú-ún onde jinu nuu uní kivi. Chí nú túu te sanaa kii cháa nī kasuá'a jín-de-ún akuáa, te nasáku'ná-de ndíyi-ún ki'in-de jín. Yúan-na te kachi-de kuni ñáyivi: Nī nachaku-ya já ní ji'i-ya, achi-de. Te ká'ú-ga kuu tu'un xndá'ú yúan vásá já xnáñúú, áchí-de.

65 Te nī ka'an Pilato jín-de: Yá'a ká'io soldado. Kuá'an jín-de, te sákútu máa-ró yuyaú-ún nú ndasa kájiní-ro. Achí-de.

66 Te kája'an-de. Te nī kasákútu-dé ve'e añú. Te jín sello nī kajasu va'a-de sikí yúu já ndí'u yuyaú-ún. Te ká'jin soldado jín-de.

28

Ja ní nachaku Jesús

¹ Te *n̄i* ja'a *kiv̄i* ndétatú-ún. Te *n̄i* kundijin *kiv̄i* ñn semana. Te María ñuu Magdala jín ingá María-un, *n̄i* kajande'é-ña vé'e añú-ya.

² Te ñn ndajá'a máá Tatá Dios, *n̄i* kuun-ya íchi ándíví ní chaq-ya. Chi *n̄i* taan xaan ní sá'a-ya. Te *n̄i* stúu-yá yuu-ún kua'an. Te *n̄i* jungoo-ya sikí.

³ Te ndíi ncháa núu-yá. Te su'nu ñú'un-ya káa nátu'un yu'a volcán.

⁴ Te soldado kándito yúan, *n̄i* kayu'ú-de, te kákisi-i-de *n̄i* sá'a-ya. Te *n̄i* kakundiyí-de.

⁵ Te *n̄i* ka'an ndajá'a jín ñá'an-ún: Ma yú'ú-ro, *ch̄i* a jiní-ri ja kánandúkú-ró Jesús, I'a *n̄i* j'i'jika cruz.

⁶ Túu-ya yá'a, *ch̄i* a *n̄i* nachaku-ya nátu'un *n̄i* ka'an-ya. Ña'an te nde'é-ró núu ní katúu máá Jító'o-ro.

⁷ Kuángoyo *yach̄i* te *kach̄i*-ro núu cháa *n̄i* kaskuá'a jín-yá, ja á *n̄i* nachaku-ya má'ñú ndíyi. Te jándáa xna'an-ga *ki'in*-ya ñúu Galilea vásá *ki'in*-ro. Te yúan *kun̄i*-ro núu-yá. Ach̄i-ro kúni-de. Kástu'ún ndíja-ri nuu-ro, áchí-ya.

⁸ Te máá-ña káyu'ú-ña te kákus̄i iní-ña. Te *n̄i* kändenda-ña iní ve'e añú-ún. Te *n̄i* kajinu-ña kuákastu'ún-ña núu cháa kaskuá'a jín-yá. Te nini kája'an-ña núu-dé,

⁹ Te *n̄i* kenda-ni Jesús *n̄i* ketá'an-ya jín-ña. Te *n̄i* ka'an-ya jín-ña: Taá ndii, áchí-ya. Te *n̄i* kanuu-ña sukún já'a-yá, te *n̄i* kachiñú'ún-ña-yá.

¹⁰ Yúan-na te *n̄i* ka'an Jesús jín-ña: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró. Kuá'an te kastu'ún-ró núu ñaní-ri ja ná kóngoyo-de onde ñuu Galilea. Te yúan *kun̄i*-de nuu-rí. Achí-ya.

¹¹ Te nini kája'an-ña, te sava soldado kándito ve'e añú-ún, káno'on-de onde ñuu. Te *n̄i* kakastu'ún-de nuu sutú ñá'nu taká tiñu ja súan *n̄i* jo.

¹² Te *n̄i* ndutútú-de jín cháa *n̄i* kayii. Te *n̄i* kandatú'ún-de. Te *n̄i* kaja'a-de kua'a xú'ún núu soldado jíná'an.

¹³ Te *n̄i* kaka'an-de: Súan ka'an-ro jíná'an-ró: Cha kaskuá'a jín máa-de, *n̄i* kikoyo akuáa, te *n̄i* kanasákuí'ná ndíyi-ún nini kákixi-ná, ach̄i-ro.

¹⁴ Te nú tu'un yá'a ná kúni so'o gobernador, te máa-rí, kiská'an-ri-de, náva'a ma koo kuachi sikí máa-ró. Achí-de.

¹⁵ Te soldado, *n̄i* káki'in-de xu'ún. Te *n̄i* kasá'a-de nátu'un *n̄i* ta'u tíñu nuu-dé. Te tu'un yá'a *n̄i* jichá kua'an ní ñúu ñayivi judío onde vina.

Ja ní nastá'an-ya máa-yá nuu-i

¹⁶ Te ndí'uxí ìin cháa káskuá'a-ún, nì kee-de kája'an-de onde ñuu Galilea, onde yuku núu ní tá'ú tíñu Jesús nuu-dé ja kí'in-de.

¹⁷ Te nì kajinì-de nuu-ya, te nì kachiñú'ún-de-ya. Ko sava-de tú ní kákandíja-de.

¹⁸ Te nì cháa Jesús, nì ka'an-ya jíin-de: Siki-rí, a nì chaa Dios taká fuerza ja ío inì andí'ví jíin iní ñuyí'ví.

¹⁹ Núsáá te kuá'an jíná'an-ró. Te stá'an-ro tú'un nuu taká ñayí'ví, ná chú'un inì-i. Te skuánducha-ro-í onde jíin sí'ví máá Táa-yo jíin sí'ví máá Sé'e, jíin sí'ví máá Espíritu Santo.

²⁰ Te stá'an-ro núu-í ná kuándatu-i taká tíñu nì tá'ú-rí nuu-ro. Te máá-rí kaka ndija-rì jíin-ró ñí káni onde kivi ndí'i ñuyí'ví. Achí-ya. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MARCOS TU'UN VA'A NI CHAA SAN MARCOS

Juan, chaa skuánducha

¹ Yá'a kéjá'á tú'un va'a máá Jesucristo, Se'e Dios.

² Te súan n̄i chaa Isaías tutu, chi chaa jáni tu'un Dios n̄i kuu-de sáá: Kuni so'o-ró, chí tájí-rí ndajá'a-rí kuxnúu-de jaa-de sátu'a-de ichi-ro.

³ Te ndajá'a-ún, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátu'a-ró ichi máá Jító'o-yo te sándóo-ró ichi-yá, achí-de, áchí Isaías.

⁴ Te Juan, n̄i skuánducha-dé onde nuu ñú'un té'é. Te n̄i jani-de tu'un jánducha jíin tú'un nakani in̄i, náva'a sá'a Dios tuká'nu in̄i nuu kuáchi.

⁵ Te n̄i chakoyo taká ñayivi ndáñúu Judea, jíin taká ñayivi ñúu Jerusalén. Te n̄i skuánducha-dé-i in̄i yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuachi-i yúan.

⁶ Te sa'ma ní ñu'un Juan n̄i kuu ixi camello, jíin ñin sánchii ñii nú'n̄i chí-de. Te n̄i yee-dé ndikuá'yú jíin ndúxi yoko yuku.

⁷ Te n̄i jani-de tu'un: Ichi yatá-rí vai ñin I'a kuñá'nu-ga vásá rúu, ja tú kuñá'nu-r̄i jukuíta ndee-r̄i te ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá, áchí-de.

⁸ Te ruu, chí jíin ndúcha skuánducha-rí róo jíná'an-ró, ko I'a-ún, chí jíin Espíritu Santo skuánducha-yá róo, áchí Juan.

Ja ní janducha Jesús n̄i sá'a Juan

⁹ Te n̄i kuu kivi. Te Jesús, n̄i kenda-ya ñúu Nazaret ndañúu Galilea. Te n̄i janducha-yá n̄i sá'a Juan in̄i yucha Jordán.

¹⁰ Te n̄i nana-ni-ya in̄i nducha-ún. Te n̄i jin̄i-ya já ní nuña andíví. Te Espíritu n̄i jungava sik̄i-yá nátu'un paloma.

¹¹ Te ichi ándíví ní kenda ñin tu'un n̄i ka'an: Máá-ró kúu Se'e-r̄i, te kúndá'ú in̄i-r̄i róo. Te kús̄i in̄i-r̄i jíin-ró. Achí.

Sik̄i já ní jito nchaa tá'an Satanás jíin-yá

¹² Yúan-na te máá Espíritu, n̄i chundá'á-ni-ya kuá'an-ya onde ñu'un té'é.

¹³ Te n̄i kanchaa-ya núu ñú'un té'é yúan uu xiko kivi, te vásá ní jito nchaa tá'an Satanás jíin-yá. Te n̄i kandee-ya jíin k̄iti xaán. Te máni ndajá'a ándíví ní kajatíñu nuu-yá.

Ndasa n̄i kejá'á Jesús jáni-ya tú'un

¹⁴ Yúan-na te onde n̄i kivi Juan vekaa, te n̄i jaa Jesús ndañúu Galilea, jáni-ya tú'un va'a Dios.

¹⁵ Te n̄i kachi-ya: A n̄i jin̄u kivi, te a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Nakani in̄i jíná'an-ró, te kandíja-ró tú'un va'a-ya.

Jā ní kana-ya xini kúun tá'an chaa

16 Te nī jā'a-ya xīn mar Galilea kua'an-ya. Te nī jini-ya núu Simón jīn ñani-de Andrés, kaskuíta ka'nu-de ñunu-dé inī mar, chí chaa kátin tīyáká kákuu-de.

17 Te nī ka'an Jesús jīn-de: Kundikin ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-rī róo chaa tīn ñáyivi. Achí-ya.

18 Yúan-na te nī kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te nī kandikin-de-ya.

19 Te nī jika-ya ñn tí'lí-ga. Te nī jini-ya núu Jacobo jīn ñani-de Juan. Se'e Zebedeo kákuu chaa-ún. Suni ká'jin chaa-ún inī barco, kánaku'ni-de ñunu-dé.

20 Te nī kana-ni-ya xini-dé. Te nī kaskéndo-de táa-de Zebedeo inī barco-ún jīn mozo-de, te kuangoyo-de yata-yá.

Jā ní keñi'in-ya tachí kīni

21 Te nī kivi koyo-de inī ñuu Capernaum. Te taká kivi ndétatú nī kivi-ni Jesús inī ve'e sinagoga, te nī stá'an-ya tú'un.

22 Te nī kanaa ini-i ká'jini so'o-i tu'un stá'an-ya, chí nī stá'an-ya nátu'un chaa ndiso tíñu, nasu nátu'un chaa káchaa tutu.

23 Te inī ve'e sinagoga-ún kánde ñn chaa tá'an tachí kīni. Te chaa-ún, nī kana kó'ó-de:

24 Naún kuní-ni jīn-ná jíná'an-ná, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ni xnáa-ni náá náún. A jini-ná na ní kúu, chaa ío ndoo nuu Dios, áchí.

25 Te Jesús, nī ka'an xa'an-yá jīn: Kasu yu'u-ro, te kenda-ró-de, áchí-ya.

26 Te máá tachí kīni-ún, xa'an ní ja'ni yí'í chaa-ún. Te nī kana jikó'ó. Te nī kenda kua'an inī-de.

27 Te ndivii-í nī kanaa ini-i kánde'é-i. Te kánda'tu'ún máá-i: Naún kúu ya'á. Tu'un jáá kúu náún, chí tá'ú ní'in-de tíñu nuu tachí kīni, te ká'jandatu nuu-dé, áchí-i.

28 Te nī jicha nuu-ni tu'un-ya kuá'an níi taká ndañúu jā ní jikó ndúu yuñúu Galilea.

29 Te nī kandenda-ni-ya inī ve'e sinagoga. Te nī chakoyo-ya jīn Jacobo jīn Juan onde ve'e Simón jīn Andrés.

30 Te náchiso Simón, kátuu-ñá yí'i kiji-ña. Te nī kaka'an-ni-de jīn-yá ndasa kuu máá-ña.

31 Yúan-na te nī ja-a-ya. Te nī tīn-ya ndá'a-ñá. Te nī ndukani-ya-ñá. Te nī kee-ni kiji-ún-ña. Te nī jatíñu-ña núu-yá jíná'an-ya.

Jā ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi káku'u

32 Te nuu ní ini, nī kee ndikandii, te nī chakoyo chaa ká'ndiso ñáyivi káku'u, jīn ñáyivi tá'an tachí kīni.

33 Te taká ñáyivi ñuu-ún, nī kakutútú-i yux'é yúan.

34 Te *n* nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kaku'u tini nuu kué'e. Te *n* kiñi'in-ya kuá'a tachi kini kája'an. Te tú ní já'a-ya tú'un ka'an tachi kini-ún, chí a kájiní-ún-ya.

Já ní jikan ta'u-ya nuu ñú'un té'é

35 Te ña'an xaan ní ndukooya, onde ná íñaagá. Te *n* kenda-ya te kua'an-ya íin lugar ñu'un té'é. Te yúan *n* jikan ta'u-ya.

36 Te Simón jíin cháa káxiukú jíin-de, *n* kandikin-de-ya.

37 Te *n* kanani'in-dé-ya. Te káka'an-de jíin-ya: Taká ñáyivi, kánandúkú-i ní, áchí-de.

38 Te *n* kachi-ya jíin-de: Ná kí'on sava-ga ñuu káxiukú yáni, náva'a kani-ri tu'un yúan, chí ja yúan ní chaa-ri. Achí-ya.

39 Te kua'an-ya. Te *n* jani-ya tú'un iní taká ve'e sinagoga ní ndáñú Galilea. Te *n* kiñi'in-ya tachi kini kája'an.

Já ní nasáva'a-ya íin chaa té'yu ndi'yi

40 Te íin chaa té'yu ndi'yi, *n* chaa-de nuu-ya. Te *n* jukuiñi jíití-de nuu-ya, ká'an nda'ú-de jíin-ya: Nú kuní-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de.

41 Te Jesús, *n* kundá'ú iní-ya-dé. Te *n* skáa-ya ndá'a-ya. Te *n* ké'é-ya-de. Te *n* ka'an-ya jíin-de: Kuní-ri. Ná ndúndoo-ró. Achí-ya.

42 Te máa súan-ni *n* ka'an-ya, te ndi'yi té'yu chaa-ún, kua'an-ni. Te *n* ndundoo-ni-de.

43 Yúan-na te *n* ka'an xaan-ya jíin-de. Te táji-ni-ya-dé kí'in-de.

44 Te ká'an-ya jíin-de: Koto-ró, má ká'an kuti-ro jíin ní íin-i, chí kuá'an, te stá'an-ro máa-ró núu sutú. Te kundá'a-ró ndátíñu stá'an-ro núu-dé, náva'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, nátu'un *n* tá'ú Moisés tíñu sáá, áchí-ya.

45 Ko máa-de, *n* kenda-de kua'an-de. Te *n* kejá'a-de *n* jacha xaan-dé tu'un. Te *n* kachi-de ná *n* ta'an-de. Te tuká-ni ní kúu kivi ndijin Jesús onde iní ñuu, ko *n* kanchaa sáin-ya íin lugar ñu'un té'é. Te yúan *n* kikoyo ñáyivi taká lado nuu-ya.

2

*Chaa *n* kuyúnú*

1 Te *n* kuu yaku kivi. Te *n* kivi tuku-ya ñuu Capernaum. Te *n* kenda tu'un ja vé'e kanchaa-ya.

2 Te *n* kakutútú kuá'a xaan ñáyivi núu-ya. Te tuká ní kánda kuti yux'éé kuñi-i. Te *n* jani-ya tú'un nuu-í.

3 Yúan-na te *n* chaa yaku chaa nuu-ya jíin íin chaa *n* kuyúnú, ja kúun tá'an-de kándiso-de chaa-ún.

4 Te ja kuá'a ñáyivi-ún, te tú ní kúu kivi-de nuu-ya jíin cháa-ún. Te *n* kajuña-de xiní vé'e nuu kánde-ya-ún. Te nuu

ní kakaan-de ya-ún, ni kaskúun-de jito yuu núu kátúu cháa ni kuyúnú-ún.

⁵ Te ni jini Jesús ja kákandíja máa-de. Te ni ka'an-ya jín cháa ni kuyúnú-ún: Hijo, a ío tuká'nu ini nuu táka kuachi-ró, áchí-ya.

⁶ Te yúan káxiukú yakú cháa káchaa tutu. Te yúan, ni kajani ini:

⁷ Naja ká'an cháa yá'a súan. Núsáa te tu'un ndiva'a ká'an-de. Ndéja kúu sá'a tuká'nu ini nuu kuáchi, chí in-ni máa Dios, áchí.

⁸ Te ni juku'un-ni ini Jesús ja súan kájani ini. Te ni ka'an-ya jín: Naja kájani ini-ro súan.

⁹ Te ja úu tu'un yá'a, ndéja yíi-ga káa. Á ka'an-ri jín cháa ni kuyúnú yá'a: A ío tuká'nu ini nuu táka kuachi-ró; xí ká'an-ri jín-de: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te ki'in-ro jín, achí-ri náún.

¹⁰ Ko náva'a ná kuní-ro ja máa Sé'e cháa, ndíso-ya tíñu ini ñuyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu ini nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jín cháa ni kuyúnú yá'a núsáa:

¹¹ Jín-ro ká'an-ri: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró, áchí-ya jín-de.

¹² Te máa cháa-ún, ni ndukoo-ni-de. Te ni naki'in-de jito yuu-dé. Te ni ndenda-de kua'an-de nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te ndivii-í, ni kakee nuu-í kándé'é-i. Te ni kanakana jaa-i Dios: Na tú kájiní kuti-yo súan nátu'un ya'á, áchí-i.

Ja ní kana-ya xini Leví

¹³ Te ni kenda tuku Jesús kua'an-ya ondé yu'u mar. Te taká ñáyivi, ni jakoyo-i nuu-yá. Te ni stá'an-ya tú'un nuu-í.

¹⁴ Te ni ja'a-ya kuá'an-ya. Te ni jini-ya núu Leví, se'e Alfeo, kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te ni ka'an-ya jín-de: Kundikin-ro rúu, áchí-ya. Te ni ndukuiñi-de. Te ni ndikin-de-ya.

¹⁵ Te Jesús, ni yee-yá staa iní ve'e-de. Te suni kua'a cháa xini jín cháa ká'io kuáchi, káyee-dé staa jín Jesús jín cháa káskuá'a jín-yá, chí ío kua'a-dé kándikin-de-ya.

¹⁶ Te cháa káchaa tutu, jín cháa fariseo, kándé'é-de ja yee-yá staa jín cháa xini jín cháa ká'io kuáchi. Te ni kaka'an-de jín cháa káskuá'a jín-yá: Naja yee-yá jí'i-ya jín cháa xini jín cháa ká'io kuáchi, áchí-de.

¹⁷ Yúan-na te ni jini so'o Jesús. Te ni ka'an-ya jín-de: Chaa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de cháa táná, chí cháa kaku'u kúu ja kájinu ñú'ún. Na tú vai-ri kana-ri xini cháa ndaa, chí cháa ká'io kuáchi kána-ri xini, áchí-ya.

18 Te cháa káskuá'a jíin Juan, jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, ká'io ndichá iní-de. Te nī chakoyo cháa-ún. Te nī kaka'an-de jíin-yá: Cháa káskuá'a jíin Juan jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, naja ká'io ndichá iní-de, te cháa káskuá'a jíin-ní, tú ká'io ndichá iní-de, áchí-de.

19 Te Jesús, nī ka'an-ya jíin-de: Á kuu kondichá inī ñayivi ká'jin viko tánda'a, te nú kánchaa yii jíin-i. Chī nú nini kánchaa yii jíin-i, mā kúu kondichá iní-i.

20 Ko cháa ñn kiví já yí-ún, kuxio-de nuu-í. Te kiví-ún, kuu kondichá iní-i.

21 Tú ni ñn nachu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Chī nú súan, te suni máá já ní nuku'un jáá-ún ka'nchaa-ga ja tu'ú-ún, te ja te'ndé-ún ví'í-gá te'nde.

22 Te tú ni ñn chu'un vino jáá iní ñii tú'ú. Chī nú súan, te máá vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te kati vino-ún, te ñii-ún naa-ní. Ko ñii jáá jíin vino jáá, kúu ja kúu ku'un, áchí-ya.

Ja ní kakachi-de yoko trigo kiví ndétatú

23 Te ñn kiví ndétatú nī ja'a Jesús kua'an-ya ñn nuu káa trigo. Te cháa káskuá'a jíin-yá, kájika-de kua'an-de. Te kákachi-de yoko.

24 Yúan-na te cháa fariseo, nī kaka'an-de jíin-yá: Naún kúu jian. Naja kásá'a-de súan kiví ndétatú, chī tú ío ley. Achí-de.

25 Te máá-yá, nī ka'an-ya jíin-de: Á tú ní káka'u kuti-ro tutú naún ní sá'a David, kiví ní kii tundó'o nuu-dé. Te nī jii-de soko, onde jíin cháa nī kaxiukú jíin-de.

26 Te nī kiví-de iní ve'e Dios. Te Abiatar nī kuu máá sutú ñá'nu-ga. Te nī yee-dé stätílá ij kaxiukú ndijín, ja tú ío ley kee ní ñn cháa, chī máni sutu káyee núú. Te suni nī ja'a-de nuu cháa kaxiukú jíin-de, áchí-ya.

27 Te suni nī ka'an-ya jíin-de: Kiví ndétatú nī jungoo ja sikí cháa; nasu cháa ja sikí kiví ndétatú.

28 Núsáá te máá Sé'e cháa, suni Jito'o kiví ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

3

Ñn cháa nī ichi nda'a

1 Te inga jínu nī ndivi Jesús iní ve'e sinagoga. Te yúan nī io ñn cháa nī ichi káján ñn nda'a-dé.

2 Te kánde'é-de nú nasáva'a-ya-dé kiví ndétatú, náva'a kakan-de kuachi sikí-yá.

3 Yúan-na te nī ka'an-ya jíin cháa kátí'ichi nda'a-ún: Ichi má'ñú yá'a jukuiñi-ro, áchí-ya.

4 Te nĭ ka'an-ya jĭn-de jĭn'an-de: Ndé ley ío siki kivi ndétatú. Á sá'a va'a-yó, xí sá'a ñáa-yo. Á nama-yó ĩn cha a yani ku, xí ká'ni-yo ĩn ndiyi, áchí-ya. Te máa-de, tú ní káka'an kuti-dé.

5 Te ndé'é-ya nuu-dé ja ká'jin-de xiin-yá. Te nĭ kitĭ inĭ-ya. Te nĭ kuku'á inĭ-ya já ndáva iní añú-de jĭn'an-de. Te nĭ ka'an-ya jĭn cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te nĭ skáa-de nda'a-dé. Te nda'a-dé-ún, nĭ nduva'a ĩ-ní.

6 Yúan-na te nĭ kenda koyo cha fariseo. Te nĭ kandaťu'ún-ni-de jĭn cháa herodiano siki-yá, ndasa ka'ni-dé-ya.

Kua'a ñáyivi ní kandikĭn-i-ya

7 Te Jesús, nĭ kusĭn-ni-ya kuá'an-ya ondé yu'u mar jĭn cháa káskuá'a jĭn-yá. Te ñáyivi kuá'a xaan ndáñúu Galilea jĭn ndáñúu Judea, nĭ kandikĭn-i-ya.

8 Te suni onde ñuu Jerusalén jĭn Idumea, jĭn ingá lado yucha Jordán, jĭn ndáñúu Tiro jĭn Sidón. Kua'a xaan ñáyivi, nĭ kajini tu'un-i ná ñá'nu tiñu nĭ sá'a-ya. Te nĭ chakoyo-i nuu-yá.

9 Te nĭ ka'an-ya jĭn cháa káskuá'a jĭn-yá ja ná kót'u'a ĩn barco lúlí kivi-ya, náva'a tú kaxĭn-i-ya. Chĭ kua'a xaan ñáyivi-ún ío.

10 Chi nĭ nasáva'a-ya ñáyivi kuá'a. Te taká ñáyivi kaku'u kue'e, nĭ kakandita-i nuu-yá, ja ké'é-i-ya kákuni-i.

11 Te tachĭ kĭni nú nĭ kajini nuu-yá, te kájukuiñĭ jíti nú-yá. Te kákana kó'ó: Máa-ní kúu Se'e Dios, áchí jĭn'an.

12 Ko máa-yá, nĭ ka'an xaan-yá jĭn já ná tú stá'an ndijĭn-ún-yá.

Ja ní kaji-ya uxí uu cha skuá'a jĭn-yá

13 Te nĭ kaa-ya kuá'an-ya ondé yuku. Te nĭ kana-ya xiní ndé cha játa'an inĭ máa-yá. Te nĭ jakoyo-de nuu-yá.

14 Te nĭ jani-ya uxí uu tá'an cha, kuiñi-de jĭn-yá. Te táji-yá-de kĭngoyo-de kani-de tu'un.

15 Te kundiso-de tiñu ja násáva'a-de ñáyivi kú'u. Te kiñi'in-de tachĭ kĭni kĭngoyo.

16 Te Simón, nĭ naskúnání-yá-de Pedro.

17 Te Jacobo, se'e Zebedeo, jĭn Juan ñani Jacobo, nĭ naskúnání-yá ndendúu-de Boanerges, ja kuní ka'an: Cha nátu'un taja.

18 Te sava-ga-de nání-de Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Jacobo se'e Alfeo, Tadeo, Simón ñuu Caná,

19 ondé jĭn Judas Iscariote, ja ní nastúu-de-ya. Yúan-na te nĭ kivi koyo-de ĩn ve'e jĭn-yá.

20 Te nĭ ndutútú tuku kua'a ñáyivi. Te ni tuká ní kúu kee-yá sta jĭn-de.

21 Te n̄i kajini tu'un tá'an-ya. Te n̄i k̄akenda-de vai-de ja t̄iin-de-ya. Chi n̄i kaka'an-de: Káku'u-de, áchí-de.

Tu'un ndiva'a siki Espiritu Santo

22 Te ja káchaa tutu, n̄i kikoyo onde ñuu Jerusalén, n̄i kaka'an: Yí'i-de Beelzebú. Te jín tachí k̄ini ñá'nu k̄iñi'in-de tachí k̄ini k̄aja'an, áchí.

23 Te n̄i kana-ya xini jíná'an. Te n̄i ka'an-ya tú'un yátá jín: Ndasa kuu k̄iñi'in Satanás-ún Satanás k̄i'in, áchí-ya.

24 Te nú ñin ñuu sásin máá te k̄anakuatá'an máá, te ñuu yúan ma k̄uni'in.

25 Te nú ñin ve'e sásin máá te k̄anakuatá'an máá, te ve'e yúan ma k̄uni'in.

26 Te nú Satanás k̄anakuatá'an máá te sásin máá, ma k̄uni'in, ch̄i sasua naa, áchí-ya.

27 Tú ni ñin chaá kuu k̄ivi-de in̄i ve'e chaá kándáján te sákuí'ná-de ndatíñu, te nú tú xna'an-ga ku'ni-de chaá ndáján-ún. Yúan-na te kuu sákuí'ná-de ndatíñu chaá-ún.

28 Jandáa ká'an-ri jín-ró já koo tuká'nu in̄i nuu táká kuachi kásá'a chaá, te suni nuu tú'un ndiva'a nú ñani ka'an-de jíná'an-de.

29 Ko nú ñin chaá ká'an-de tu'un ndiva'a siki Espiritu Santo, ma koo kuti tuká'nu in̄i-ya núu-dé, ch̄i sua kundiso-de kuachi ní k̄ani, áchí-ya.

30 Chi n̄i kaka'an-de: Tá'an-de tachí k̄ini, áchí-de.

Náa-ya jín ñani-ya

31 Te n̄i chaá náa-ya jín ñani-ya, te ká'in-ña yatá ké'e. Te n̄i katájí-ña tú'un kua'an kákana-ña xini-yá.

32 Te ñayivi kuá'a káxiukú ní núu-yá-ún, n̄i kaka'an-i jín-yá: Kuándé'é-ní, ch̄i n̄i chaá náa-ní jín ñani-ní ká'in-ña yatá ké'e k̄anandúkú-ña ní, áchí-i.

33 Te máá-yá, n̄i ka'an-ya: Ndéja kuu náa-ri te ndéja kakuu ñani-ri, áchí-ya.

34 Te ndé'é-yá nuu ñayivi káxiukú ní núu-yá-ún, te n̄i ka'an-ya jín-i: Kuni so'o-ró, ch̄i ya'á kuu náa-ri jín ñani-ri.

35 Ch̄i ñayivi sk̄ikuu tiñu kuní Dios, j̄an kuu ñani-ri, kuu ku'a-ri, kuu náa-ri, áchí-ya.

4

Tu'un yátá siki cháa sáka trigo

1 Te yu'u mar n̄i kejá'a tuku-ya ní stá'an-ya tú'un. Te n̄i k̄andutútú kuá'a xáan ñayivi núu-yá. Te ja yúan ní k̄ivi-ya ní jungoo-ya in̄i ñin barco nuu mar. Te táká ñayivi-ún, n̄i k̄akendoo-i káxiukú-i nuu ñú'un.

² Te n_i stá'an-ya kuá'a tú'un yátá nú-í. Te n_i ka'an-ya jíin-i:

³ Kuni so'o te kuni-ro: ñin cháa sáka trigo, n_i kenda-de sáka-dé.

⁴ Te n_i kuu ja ní kenda-de sáka-dé, te ñin nuni-ún, n_i jungava yu'íchi. Te n_i cháa tisaa. Te n_i kakókó-tí.

⁵ Te inga, n_i jungava nuu ñú'un yúu, nuu tú ío kua'a ñú'un. Te n_i kana yachi-ni, chi tú ío kókon ñu'un.

⁶ Te nuu ní kana ndikandii, te n_i kasun-ni. Te n_i ichi, chi tú yo'o ní ío.

⁷ Te inga, n_i jungava ma'ñú ínu. Te n_i ja'nu iñu-ún. Te n_i jasu nuu. Te tú ní kúun nuni.

⁸ Te sava, n_i kajungava nuu ñú'un vá'a. Te n_i kaja'nu. Te n_i nakoko. Te n_i kuun nuni. ñin ja okó uxí, inga ja uní xiko, te inga ja ñin ciento, áchí-ya.

⁹ Yúan-na te n_i ka'an-ya jíin-de: Cháa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de.

¹⁰ Te nuu ní ndoo máa-na-ya, te cháa ká'íin yani nuu-yá jíin ndí'uxí uu cháa káskuá'a jíin-yá, n_i kajika tu'ún-de-ya sikí tú'un yátá-ún.

¹¹ Te n_i ka'an-ya jíin-de: A kuajuku'un iní-ro tú'un yísa'í yá'a, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ko jíin já ñin sikí ká'íin, chi máni jíin tú'un yátá ká'an-ri taká tu'un.

¹² Náva'a vasa kánde'é, ná ndé'é ko ma chú'un iní. Te vasa kájini so'o, ná kúni so'o ko ma júku'un iní. Náva'a ma ná jíó káva iní, te koo tuká'nu iní nuu táka kuachi, áchí-ya.

¹³ Te n_i ka'an-ya jíin-de: Tú kájuku'un iní-ro tú'un yátá yá'a náún. Ndasa júku'un iní-ro sáva-ga tu'un yátá núsáa.

¹⁴ Cháa sáka trigo kúu cháa sáka tú'un.

¹⁵ Te nuni ní kájungava yu'íchi kákuu cháa n_i saka tú'un iní-de. Ko nú n_i kájini so'o-de, te cháa-ni Satanás te janchaa-ni tu'un n_i saka iní añú-de-ún kua'an-ni jíin.

¹⁶ Te nuni ní saka núu ñú'un yúu, kákuu cháa kájini so'o tu'un, te kúsi iní-de jíin.

¹⁷ Ko túu nuu káka yo'o iní-de. Te yaku-ni kivi kánda. Te nú n_i ndonda tundó'o sikí-dé, xí nú n_i sándiva'a-i jíin-de sikí tú'un-ún, te kánayu'ú-ni-de.

¹⁸ Te nuni ní saka má'ñú ínu kákuu cháa kájini so'o tu'un.

¹⁹ Ko kákutéñu-de jíin ndátíñu-de. Te kákuni-de kukúka-de, te káxnadá'ú-de máa-de jíin. Te kákutóo iní-de sikí sáva-ga ndatíñu. Ndí'i ya'á sátéñu-de te jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nuni.

²⁰ Te nuni ní saka núu ñú'un vá'a kákuu cháa kájini so'o tu'un. Te kájatá'ú-de te kája'a-de nuni. ñin-de oko uxí, inga-de uní xiko, te inga-de ñin ciento, áchí-ya.

Tu'un yiti

21 Te suni n̄i ka'an-ya jíin-de: Á júkuiñi yiti já kúndij sa'í ch̄ij nundóo, xí chíi j̄ito. Á tú kundij nuu candelero.

22 Ch̄i tú ío ni ñn tiñu yisa'í sáni, chi taká-ni stá'an ndijin-ya. Ni tú ío ni ñn tu'un yisa'í sáni, chi taká-ni vai ndijin sá'a-ya.

23 Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de, áchí-ya.

24 Te suni n̄i ka'an-ya jíin-de: Ná kúni so'o va'a-ró. Ch̄i jíin kú'a ja káchikua'á-ro, suni nakukua'á-ro. Te ndaa-ga siki máa-ró já kájini so'o-ró.

25 Chi chaa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé. Te chaa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún te kuxio ki'in, áchí-ya.

Tu'un tata ni ja'nu

26 Te n̄i ka'an-ga-ya: Ñuu nuu tá'ú Dios tiñu kúu nátu'un ñn chaa n̄i chí'i-de tata nuu ñú'un.

27 Te kixí-de ñúú te ndúkoo-de ndúú. Te tata-ún a kána te já'nu. Te máa-de, tú jiní-de ndasa sá'a.

28 Ch̄i máa ñú'un kúu ja já'a nun̄i. Xna'an-ga v̄ju, te vása kána yoko. Yúan-na te nun̄i ndóo chíi yoko-ún.

29 Te nú n̄i kuaan nuní-ún, te skivi-ni-de jóso, ch̄i a n̄i ja kivi tá'nu, áchí-ya.

Tu'un ndikin yuá mostaza

30 Te n̄i ka'an-ya: Na jíin ká'an-yo já ndása kuní koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Xí na tu'un yátá skétá'an-yó jíin.

31 Kúu nátu'un ndikin yuá mostaza ja nú n̄i jich̄a nuu ñú'un, te yuán kúu ñn tata lúli-ga vása taká tata ío nuu ñú'un-ún yá'a.

32 Ko nú a n̄i jich̄a. Te kana, te já'nu xaan-gá vása taká-ga yua. Te kúná'nu nda'a. Te tisaá ío andívi v̄tu-ni sá'a-tí taká-ti chíi kati-ún, áchí-ya.

33 Te kua'a tú'un yátá súan n̄i ka'an-ya jíin ñáyivi, ndasa n̄i kakanda máa-i kuni so'o-i.

34 Te nú tú tu'un yátá te tú ká'an-ya jíin-i. Ch̄i máni máa-ni nuu cháa káskuá'a jíin-yá n̄i kachi kají-yá taká tu'un.

Ja ní jukuiñi tach̄i xaan ní sá'a-ya

35 Te n̄i ini kivi-ún. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ná kija'a-yó íchi lado-ún, áchí-ya.

36 Te n̄i kaxndóo-de ñáyivi kuá'a-ún. Te súan-ni n̄i kajaka-de-ya iní ñn barco. Te suni kua'an yakū-ga barco lúli jíin-yá.

37 Te n̄i ndonda ñn tach̄i xaan. Te suni n̄i ndonda su'ma mar, n̄i kivi in̄i barco-ún. Te barco-ún kuní chítú ndúcha iní núú.

38 Te máa-yá, kánde-ya ondé yata barco-ún, kixí-ya siki ñn sa'ma yí'i xin̄i. Te n̄i kaxndúkoo-de-ya. Te káka'an-de jíin-yá: Maestro, á tú nákan̄i in̄i-ní ja náa-yo, áchí-de.

39 Te nī ndukoo-ya. Te nī ka'an xaan-yá nuu tachí-ún. Te nī ka'an-ya jíin mar-ún: Ná'ín-ni koo-ró, jukuiñi, áchí-ya. Te nī jukuiñi tachí-ún, te ná'ín yúú í-ní nī kuu.

40 Te nī ka'an-ya jíin-de: Naja káyú'ú-ro. Naja tú kákandíja-ró, áchí-ya.

41 Te nī kayú'ú xaan-dé. Te nī kaka'an-de: Ndé cháa kúu cháa yá'a núsáá, ja ondé tachí jíin mar kájandatu nuu-dé, áchí-de.

5

Chaa tá'an tachí káni ndañúu Gadara

1 Te nī jakoyo-ya ingá lado mar ndañúu Gadara.

2 Te nī kenda-ya iní barco-ún. Te onde ve'e añú nī kenda in cháa tá'an tachí káni, te nī ketá'an-ni-de jíin-yá.

3 Te ncháá-de ma'ñú vé'e añú. Te tú ni in kúndéé kú'ní-de jíin cadena.

4 Chí kua'a xáan jínu nī nu'ní-de jíin manea jíin cadena. Ko cadena-ún, ndi'i-ní nī ja'nu sava-de. Te manea-ún, ndi'i-ní nī kukuáchí ní sá'a-de. Te tú ni in kúndéé jíin-de ka'nu-de.

5 Te taká kivi ndúú ñúú-ni jíká-de yuku jíin má'ñú vé'e añú. Te kána jíin-de, te stují-dé máá-de jíin yúu.

6 Te nī jiní-de ja á jíká-ga vai Jesús. Te nī chaa-de corre kua'an-de nuu-yá. Te nī jukuiñi jíití-de nuu-yá.

7 Te nī kana kó'ó-de: Naún sá'a-ní jíin-ná Jesús, Se'e Dios, I'a kúñá'nu xaan. Ká'an nda'ú-ná jíin-ní onde jíin Dios, ma xndó'o-ní náá, áchí-de.

8 Chi nī ka'an-ya: Tachí káni, kenda ki'in-ro iní cháa yá'a, áchí-ya.

9 Te nī jiká tu'ún-yá-de: Naún nání-ró. Te máá-de, nī ka'an-de: Chaa kua'a xáan nání-ná, chí kua'a-ná íó, áchí-de.

10 Te nī ka'an nda'ú-de jíin-yá ja má kíñi'in-ya-dé ñuu-ún ki'in-de.

11 Te yani yuku yúan íó in tiku'ní ká'nu kiní kájitu-tí.

12 Te tachí káni-ún, nī kaka'an nda'ú jíin-yá: Tájí-ní náá ná kíngoyo-ná kivi-ná iní kiní yúan, áchí.

13 Te Jesús, nī ja'a-ya tú'un. Te nī kenda tachí káni-ún kája'an. Te nī kivi koyo iní kiní. Te tiku'ní kiní-ún, nī kajungoyo-tí in yukáva onde iní mar. Te kiní-ún íó nátu'un uu mil-tí. Te nuu mar nī kaji'i-tí.

14 Te cháa kándito-tí yúan, nī kajinu-de. Te nī kakastu'ún-de nuu ñúu jíin núu rancho. Te nī chakoyo ñayivi-ún kánde'é-i naún ní kuu.

15 Te nī chakoyo-i nuu Jesús. Te nī kajini-i nuu cháa nī ndo'o jíin tachí káni-ún. Te kánchaa-de, ñú'un-de sa'ma, te a nī nduva'a xini-dé. Te nī kayú'ú-i.

16 Te cháa n̄i kajini-ún, n̄i kakastu'ún-de nuu ñáyivi vái koyo ndasa n̄i ta'an cháa n̄i yí'i tach̄i k̄ini-ún, te ndasa n̄i kuu j̄ín kiní-ún.

17 Te n̄i kakejá'á-de n̄i kaka'an-de j̄ín-yá ja ná kenda-ya ñúu-de ki'in-ya.

18 Te n̄i kivi-ya iní barco. Te cháa n̄i ta'an tach̄i k̄ini-ún ká'an nda'ú-de j̄ín-yá, ja kúndee-de j̄ín-yá kuní-de.

19 Ko Jesús, tú ní já'a-ya tú'un, chi n̄i ka'an-ya j̄ín-de: Kuáno'on vé'e-ró núu tá'an-ró. Te kani-ró tú'un ná ñá'nu xaan tíñu n̄i sá'a máá Jító'o-ro j̄ín-ró, te ndasa n̄i kundá'ú in̄i-ya róó, áchí-ya.

20 Te n̄i kee-de kua'an-de. Te n̄i kejá'á-de n̄i jacha-de tu'un in̄i ñuu Decápolis ná ñá'nu xaan tíñu n̄i sá'a Jesús j̄ín-de. Te ndivii ñáyivi yúan, n̄i kanaa iní-i kájini tu'un-i.

Tu'un sesí'í Jairo

21 Te n̄i ja'a tuku Jesús kua'an-ya j̄ín barco inga lado. Te n̄i kandutútú kuá'a xaan ñáyivi núu-yá. Te máá-yá, kándii-ya yú'u mar.

22 Te n̄i chaá ñn cháa nání-de Jairo kúñá'nu-de in̄i ve'e sinagoga. Te n̄i jini-de nuu-yá. Te n̄i jukuiñi jítí-de nuu-yá.

23 Te n̄i ka'an nda'ú téyí-de j̄ín-yá: Sesí'í-ná a yani kuu-i. Ki'in-yo te xndée-ní nda'a-ní sikí-í náv'a ná kaku-i, te nachaku-i, áchí-de.

24 Te n̄i kee-ya kuá'an-ya j̄ín-de. Te n̄i kandikin kua'a ñáyivi kaja'an-i j̄ín-yá. Te n̄i kajaxin-i-ya.

Ja ní nasáva'a-ya ñn ña'an kú'u kue'e niñi

25 Te yúan ío ñn ña'an ní kuu ux̄i uu kuā ndó'o-ña kué'e j̄ati niñi-ñá.

26 Te xaan ní ndo'o-ña j̄ín ñátaná. Te n̄i janu-ña táká ja náv'a-a-ña j̄ín. Te tú kuti ní kuu tana, ch̄i sasua ví'í-gá n̄i sá'a.

27 Te n̄i jini tu'un-ña tú'un Jesús. Te n̄i jaá-ña ichi yatá-yá ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i ké'é-ña sá'ma-yá.

28 Chi n̄i ka'an-ña: Nú ná ké'é-rí vasté sá'ma-yá, te kaku-ri. Achí-ña.

29 Te onde nuu kana niñi-ñá-ún, n̄i ichi-ni. Te n̄i jini-ña já onde in̄i yiki kúñu-ña ní nduva'a tundó'o tá'an-ña-ún.

30 Te Jesús, n̄i jini-ni in̄i máá-yá ja ní kenda fuerza-ya kuá'an. Te n̄i jíó káva-ya núu ñáyivi kuá'a. Te n̄i ka'an-ya: Ndéja ní ké'é sá'ma-rí, áchí-ya.

31 Te cháa káskuá'a j̄ín-yá, n̄i kaka'an-de: Ndé'é-ní ja ñáyivi kuá'a yá'a kájaxin-i ní, te áchí-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de.

32 Te máá-yá, yá'a yúan ndé'é-yá náv'a a kuni-ya ndéja ní sá'a.

33 Yúan-na te ña'an-ún, yú'ú-ña te kisi-i-ña, chí a jiní-ña ndasa ñi ta'an-ña. Te ñi chaa-ña. Te ñi jukuiñi jítí-ña núu-yá. Te ñi kachi ndaa-ña táká tu'un.

34 Te máa-yá, ñi ka'an-ya jíin-ña: Hija, ñi kandíja-ró te yuán ní kaku-ró. Ma yú'ú-ro, chí ñi nduva'a-ró túndó'o tá'an-ro, áchí-ya.

Ja ní nachaku sesí'í Jairo

35 Te sá súan ká'an-ya, te ñi chakoyo ñayivi ká'jin ve'e chaa kúñá'nu iní ve'e sinagoga, te ñi kaka'an-i jíin-de: A ñi jí'í sesí'í-ní. Naja stá'an-ga-ní Maestro, áchí-i.

36 Te Jesús, ñi jini so'o-ya tú'un yá'a ja súan ñi kaka'an-i jíin cháa kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Ma yú'ú-ro. Kandíja te ñi kuu-ni, áchí-ya.

37 Te tú ní já'a-ya tú'un kundikin ni ñin yata-yá, chí máa-ni Pedro jíin Jacobo jíin ñaní-de Juan.

38 Te ñi chakoyo-ya vé'e chaa kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te ñi jini-ya já kúvaa, kánde'e, kákana jikó'ó xa'an kákuu.

39 Te ñi kivi-ya. Te ñi ka'an-ya: Naja kakuva-a-ro kánde'e-ro. Te suchí sí'í yá'a, tú ní jí'i-i, chí kixi-ni-i, áchí-ya.

40 Te ñi kasákátá ñayivi-ún nuu-yá. Ko máa-yá, ñi kiñi'in ndi'i-ya-í kája'an-i yata ké'e. Te ñi ki'in-ya máa-ni táa náa suchí sí'í-ún, jíin cháa ká'jin jíin-yá, te ñi kivi-ya núu kátuu suchí sí'í-ún kua'an-ya.

41 Te ñi ñin-ya ndá'a suchí sí'í-ún. Te ñi ka'an-ya jíin-i: Talita cumi, ja kuni ka'an: Súchi, jíin-ró ká'an-ri, ndukoo, áchí-ya.

42 Te ñi ndukoo-ni suchí sí'í-ún. Te ñi jika-i, chí a ío-i uxí uu kuia. Te ñi kanaa iní-de kánde'é-de, te xa'an káyu'ú-de.

43 Te Jesús, ñi ka'an xa'an-yá jíin-de ja tú ni ñin kuni tu'un. Te ñi ka'an-ya jíin-de ja ná kuá'a-de ja kée-í.

6

Ja ní kaské'ichi-i-ya ñúu Nazaret

1 Te ñi kenda-ya yúan. Te ñi najaa-ya ñúu-ya. Te chaa káskuá'a jíin-yá, ñi kandikin-de-ya kája'an-de.

2 Te máa kivi ndétátú ñi stá'an-ya tú'un iní ve'e sinagoga. Te kua'a ñayivi, ñi kanaa iní-i kájiní ná'in-i. Te kaka'an-i: Ndé ñi ni'in cháa yá'a tu'un yá'a. Te naún kuni ka'an tu'un ndíchi ní ni'in-dé-ún. Te naún siki kúu tiñu ñá'nu ja sá'a-de jíin ndá'a-dé-ún.

3 Nasu yá'á kúu chaa tújí yúnu. Te nasu sé'e María, ñani Jacobo jíin José jíin Judas jíin Simón kúu-de náún. Á tú ká'jin kua'a-de jíin-yó yá'a, áchí-i. Te súan ñi kakujá'a iní-i jíin-yá.

4 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-i: Chaa jáni tu'un Dios, máni ñuu-de jíin tá'an-de jíin iní ve'e-de kúu ja tú kaka'an tu'un jíin'ún jíin-de, áchí-ya.

5 Te tú ní kúu sá'a-ya ní ñin tiñu ñá'nu yúan. Ch̄i yaku-ni ñayivi kaku'u n̄i nasáva'a-ya, já ní xndée-ya ndá'a-yá sik̄i-í.

6 Te náa iní-ya ndé'é-yá ja tú kákandija máá-i. Te n̄i jíkó núu-ya ñí ñúu yani. Te n̄i stá'an-ya tú'un.

Ja ní táji-yá ndí'uxí uu-de kája'an-de

7 Te n̄i kana-ya xiní uxí uu chaa káskuá'a jíin-yá. Te táji-yá ndí'úu ndí'úu-de kingoyo-de. Te n̄i ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndéé-de jíin tachí k̄ini.

8 Te n̄i tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú kuti naún kúndiso-de kuu-de ichi. Ní ñunu, ni statilá, ni xu'ún kúnu'n̄i sánch̄i-de. Ch̄i máá vara-ni kundá'á-de.

9 Ko ki'vi-de ndij̄an. Te tú ku'un-de uu su'nu, áchí-ya.

10 Te suni n̄i ka'an-ya jíin-de: Nani ve'e kúu nú n̄i k̄ivi-ró, te kendo-ró iní ve'e-ún onde nú n̄i kenda-ró yúan kua'an-ro.

11 Te taká ñuu tú kájatá'ú róo yúan, ni tú kachu'un iní tu'un ká'an-ro, onde nú n̄i kenda-ró yúan te skóyo-ró tikacha iní ja'a-ro, te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í. Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja vítá-ga koo kuachi sik̄i ñúu Sodoma jíin ñúu Gomorra kivi k̄i juicio, vásá sik̄i ñúu-ún, áchí-ya.

12 Te n̄i kenda koyo-de. Te n̄i kajani-de tu'un ja taká ñayivi ná nákani iní-i.

13 Te suni kua'a tachí k̄ini n̄i k̄akiñi'in-de kája'an. Te jíin aceite n̄i kachi'i-de ñayivi kaku'u, te n̄i kanasáva'a-de-i.

Ja ní ji'i Juan, chaa skuánducha

14 Te rey Herodes, n̄i jini tu'un-de tu'un Jesús, ch̄i sí'ví-yá n̄i jicha nuu ndij̄in kua'an. Te n̄i ka'an-de: Jan jaan, Juan ja ní skuánducha-ún, n̄i nachaku ma'ñú ndíyi. Ja yúan sátiñu tiñu ñá'nu xaan iní núsáá, áchí-de.

15 Ko sava-i n̄i kaka'an-i: Elías kúu-de. Te sava-ga-i n̄i kaka'an tuku-i: ñin chaa jáni tu'un Dios kúu-de, nátu'un chaa n̄i kajani tu'un-ya onde sáá, áchí-i.

16 Te n̄i jini tu'un Herodes. Te n̄i ka'an-de: Yuán kúu Juan ja ní janchaa-ri xin̄i, te n̄i nachaku núsáá, áchí-de.

17 Ch̄i suni máá Herodes, a n̄i táji-de chaa n̄i jat̄in Juan. Te n̄i ju'n̄i-de chaa. Te n̄i chindee-de chaa vekaa ja kuáchi Herodías, ñasí'í Felipe ñani máá Herodes. Chi n̄i janchaa-de-ña kúu tuku-ña ñasí'í-de.

18 Te Juan, a n̄i kana jíin-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró ñasí'í ñani-ro, áchí-de.

19 Ko ña'an, Herodías-ún, ñi jito yu'u-ñá Juan, chĩ ka'ni-ñá-de kuní-ña núú. Ko tú ní kúu sá'a-ña.

20 Chĩ Herodes, ñi yu'ú-de ñi jito-de Juan, chĩ jini Herodes ja cháa ndaa cháa ndoo kúu Juan. Te ñi ndito va'a-de cháa. Te jini ná'in-de ja ká'an Juan, te náa iní-de ndé'é-de. Te ñi io iní ñi io añú-de ñi jini ná'in-de tu'un ká'an Juan.

21 Te ñin kivĩ ní kusii iní Herodes. Te ñi sá'a-de ñin viko kivĩ ní kaku-de. Te ñi sá'a-de ñin ja kúxini cháa kakuñá'nu jín-de, jín cháa kakuu general, jín cháa kakuñá'nu ñuu Galilea.

22 Te ñi kivĩ sesí'í máá Herodías jita já'á-i. Te Herodes jín táka cháa káyee staa jín-de, ñi kakusii iní-de ñi sá'a-i. Te rey-ún, ñi ka'an-de jín súchí sí'í-ún: Kakan naún kuní-ro núu-rí te ná kuá'a-rí nuu-ro, áchí-de.

23 Te ñi jatú'un téyí-de: Taká naún kuní-ro kakán-ro núu-rí te ná kuá'a-rí nuu-ro, vasa onde sava ñuu ja tñn-rí, áchí-de.

24 Te ñi kenda-i kua'an-i. Te ñi ka'an-i jín náa-i: Naún kakán-ná nuu-dé, áchí-i. Te ñi ka'an-ña jín-i: Xiní Juan ja skuánducha-ún kakan-ro, áchí-ña.

25 Yúan-na te máá-i, ñi ndivi-ni-i nuu rey. Te ñi jikan-i: Vina ncha te kuní-ná kuá'a-ní xiní Juan ja skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, áchí-i jín-de.

26 Te rey-ún, ñi kuxíí xáan iní-de. Ko sikí já ní jatú'un téyí-de, jín sikí já ní kajini so'o cháa káyee staa jín-de, te tú ní kuní-de sásá'an-de kuá'a-de nuu-í.

27 Te rey-ún, ñi tájí-ni-de ñin soldado ndito yuxé'é-ún kua'an kuakí'in xiní Juan.

28 Te soldado-ún, ñi ja'an. Te ñi janchaa xiní Juan iní vekaa. Te ñi chaa jín xiní-ún kánde nuu ñin ko'o. Te ñi ja'a nuu súchí sí'í-ún. Te ñi súchí-ún, ñi ja'a-i nuu náa-i.

29 Te ñi kajini tu'un cháa káskuá'a jín Juan. Te ñi jakoyo-de, ñi kandaña-de yiki kúñu-ún. Te ñi kachindee-de iní ve'e añú.

Ja ní kandutútú cháa apóstol nuu-yá

30 Te cháa apóstol, ñi kandutútú-de nuu Jesús. Te ñi kanakani-de tu'un taká tiñu ñi kasá'a-de, jín tú'un ñi kastá'an-de.

31 Te máá-yá, ñi ka'an-ya jín-de: Ña'an sñn ñin lugar ñu'un té'é, te ndetatú-ro ñin tílí, áchí-ya. Chĩ kua'an vai kua'a ñayivi kakuu-i. Te ni tú ní kánuña-ya já kée-yá staa.

32 Te kája'an-ya iní ñin barco onde nuu ío sñn ñu'un té'é.

33 Te ñi kajini ñayivi já kája'an-ya. Te ñi kanakuni-i-ya. Te onde taká ñuu ñi kajinu-i ñi kakutútú-i yúan. Te ñi jakoyo-i xna'an-ga vásá máá-yá. Te ñi kakutútú-i nuu-yá.

34 Te nj kenda Jesús. Te nj jini-ya ñáyivi kuá'a xáan-ún. Te nj kundá'ú iní-ya-í, chj nátu'un rñj tú jito'o súan ká'jin-i. Te nj stá'an-ya kuá'a tú'un nuu-í.

Já ní skée-ya u'un mil ñayivi

35 Te sáa chj a kuá'ini, te chaa káskuá'a jín-yá, nj jaa-de nuu-yá. Te nj kaka'an-de: Yá'a chj máá ñú'un té'é kúu, te a kuá'ini.

36 Núsáa te tájí-ní-i ná kíngoyo-i taká rancho jín taká ñuu yani yá'a, te ná kuáan máá-í staa kée-í, chj tú naún kée-í, áchí-de.

37 Te máa-yá, nj ka'an-ya: Kuá'a máa-ró já kée-í, áchí-ya jín-de. Te nj kaka'an-de jín-yá: Kíngoyo-ná te kuaan-ná uu ciento peso staa te kuá'a-ná kee-í náún, áchí-de.

38 Te nj ka'an-ya jín-de: Nasaa staa kándiso-ró. Kuánde'é, áchí-ya. Te nuu ní kajini-de, te nj kaka'an-de: U'un statilá te uu tiyáká íó, áchí-de.

39 Yúan-na te nj tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún ja ná júngoó sñn ñn nuu ñn nuu-í sikj ichá kuí.

40 Te nj kajungoo yukun-i, ñn ciento, ñn ciento-i, jín uu xiko uxj, uu xiko uxj-i.

41 Te nj ki'in-ya ndí'ú'un statilá-ún jín uu tiyáká-ún. Te nj ndakoto-ya íchi ándiví. Te nj jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te nj sakuáchi-yá statilá-ún. Te nj ja'a-ya núu cháa káskuá'a jín-yá nj kajani-de nuu-í. Te nj saka-yá ndí'úú tiyáká-ún nuu taká-i.

42 Te ndivii ñáyivi-ún, nj kayee-í. Te nj kanda'a chj-i.

43 Te nj kanastútú-de ja ní kendoó kuáchi, onde uxj uu jika chítú ndí kúu, onde jín tiyáká.

44 Te chaa nj kayee-ún jínu onde u'un mil-de.

Já ní jika já'á-yá nuu mar

45 Yúan-na te nj skandá-ni Jesús chaa káskuá'a jín-yá, nj kivi koyo-de iní barco. Te ná kúxnúu-de nuu-yá kíngoyo-de inga lado yu'u mar nuu ñúu Betsaida. Chj kuéé jachá-ya ñáyivi kuá'a-ún.

46 Te nj nakuatá'ú-yá nuu ñáyivi-ún kuangoyo-i. Te nj kee-ya kuá'an-ya onde yuku kuákakan ta'u-yá.

47 Te nj ini, te barco-ún a kándeé onde ma'ñú mar. Te máá ñn-na-ya ní ndoo-ya núu ñú'íchi.

48 Te nj jini-ya já ní kakuítá-de káskáka-de barco-ún, chj sua nj nana nuu tachj. Te tíkuáán-na kúu, te nj chaa-ya núu-dé jika já'á-yá nuu mar. Te a ja'a-ya núu-dé ki'in-ya núu.

49 Te nj kajini-de-ya já jika-ya núu mar. Te nj kajani iní-de ja ańú kúu. Te nj kakana kó'ó-de.

⁵⁰ Ch̄i ndi'i-de, n̄i kajini-de nuu-yá. Te n̄i kayu'ú-de. Yúan-na te n̄i ka'an-ni-yá j̄ín-de: Ndée sá'a-ró iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro, áchí-ya.

⁵¹ Te n̄i kaa-ya ní k̄ivi-ya j̄ín-de in̄i barco-ún. Te n̄i jukuiñi tach̄i. Te máá-de, n̄i k̄anaa xáan iní-de kánde'é-de nuu-yá.

⁵² Ch̄i ni tú ní kájuku'un in̄i-de ja ní kuu j̄ín státilá-ún, ch̄i ndava iní añú-de.

Ñayivi káku'u ñuu Genesaret

⁵³ Te n̄i kaja'a-ya vái-ya ingá lado. Te n̄i chakoyo-ya ñú'íchi ñúu Genesaret. Te yundúcha-ún n̄i kajukuiñi-ya.

⁵⁴ Te nuu ní kenda koyo-ya iní barco, te ñayivi yúan, n̄i kanakun̄i-ni-i Jesús.

⁵⁵ Te n̄i kajicha nuu-i taká ndañúu yúan. Te n̄i kakejá'á-i n̄i kaskuándiso-i ñayivi káku'u j̄ín j̄íto yuu, onde nuu ní kajini tu'un-i kánde-ya.

⁵⁶ Te ndéni n̄i kuu nú n̄i k̄ivi-ya, á ñuu lúli, á ñuu ká'nu, á rancho, te k̄ajani-i ñayivi káku'u-ún in̄i ichi. Te káka'an nda'ú-i j̄ín-yá vasté yúsá'ma-yá ná ké'é-i. Te taká ñayivi ní kak'é'é sá'ma-yá-ún, n̄i kanduvá'a-i.

7

Siki ndása kuchá'an ñayivi

¹ Te chāa fariseo j̄ín yakú chāa káchaa tutu, n̄i kikoyo-de ichi ñúu Jerusalén. Te n̄i kakutútú-de nuu Jesús.

² Te chāa-ún, n̄i kajini-de ja sáva chāa káskuá'a j̄ín-yá káyee-dé staa j̄ín ndá'a chá'an-de, kuachi ja tú ní kanandá'á-de. Te n̄i kandonda siki-dé.

³ (Ch̄i chāa fariseo j̄ín taká chāa judío, nú tú nandá'á ná'an-de, tú káyee-dé staa. Ch̄i káñava'a-de tan̄inu aná'an.

⁴ Te nú n̄i kanajió káva-de ja ní kaja'an-de nuyá'u, te nú tú nasándoo-de máá-de, tú káyee-dé. Te ío kua'a-gá tan̄inu káñava'a-de te káchiñú'ún-de, nátu'un ndúndoo vaso, tindo'o, ko'o káa, j̄ín j̄íto.)

⁵ te chāa fariseo j̄ín cháa káchaa tutu, n̄i kajika tu'un-de-ya. Te chāa káskuá'a j̄ín-ró, naja tú káchiñú'ún-de tan̄inu chāa aná'an. Naja káyee-dé staa j̄ín ndá'a chá'an-de, áchí-de.

⁶ Te n̄i ka'an-ya j̄ín-de: Chāa uu xin̄i kákuu-ró. Bueno n̄i jani Isaías tu'un siki-ro, ch̄i súan n̄i chāa máá-de tu'un sáa: Ñayivi yá'a j̄ín yú'u-í káchiñú'ún-i ruu, ko j̄ín añú-i ch̄i j̄iká-ni kákuu in̄i-i j̄íto-i ruu.

⁷ Te káchiñú'ún sáni-i ruu, ch̄i kástá'an-i tu'un jáni in̄i in̄i chāa, áchí Isaías.

⁸ Ch̄i n̄i kasía-ro tíñu n̄i tá'ú Dios nuu-ro, te káchiñú'ún-ró tán̄inu n̄i kajakin chāa, ja ndúndoo tindo'o j̄ín vaso. Te káñava'a-ró kuá'a-gá tan̄inu súan, áchí-ya.

9 Te suni n̄i ka'an-ya: Bueno-ni kástiví-ró tú'un tá'ú tíñu Dios náva'a chiñú'ún-ró táninu n̄i kajakin máá-ró.

10 Ch̄i Moisés, n̄i ka'an-de: Kuandatu-ro núu táa-ro núu náa-ro. Ch̄i nú ndéja ká'an ndiva'a jíin táa jíin náa, ná kúu nú kuu. Achí-de.

11 Ko máá-ró káka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xíin ñin cháa. Te a kuu ni'ín tíñu ja kuní táa-de xí náa-de, ko nú xna'an-ga ka'an-de ja Corbán kúu (ja kuní ka'an, a n̄i soko-rí nuu Dios),

12 yúan-na te tuká jínu ñú'ún kúti sá'a-de ja kuní táa-de xí ja kuní náa-de, áchí-ro.

13 Te súan kástiví-ró tú'un Dios jíin táninu n̄i kajakin-ro. Te kua'a-gá tíñu súan kásá'a-ró, áchí-ya.

14 Te n̄i kanauku-ya xiní ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i ka'an-ya jíin-i: Ndi'i-ró ná kúni so'o-ró tú'un ká'an-ri, te chu'un in̄i-ro.

15 Taká ndatíñu ío ichi fuera cháa, nú n̄i kivi in̄i yu'u-dé, ma kúchá'an-de sá'a. Chi ja kenda in̄i yu'u-dé, yúan kúu ja kúchá'an-de sá'a.

16 Cháa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de, áchí-ya.

17 Te nuu ní kusin-ya núu ñáyivi kuá'a-ún, te n̄i ndivi-ya in̄i ve'e. Te cháa káskuá'a jíin-ya, n̄i kajika tu'ún-de-ya siki tú'un yátá-ún.

18 Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Suni tú kájuku'un in̄i máá-ró náún. Á tú kájini-ro já táka ja kivi in̄i cháa, ma kúu kuchá'an-de sá'a,

19 ch̄i tú kivi in̄i añú-de, ch̄i toko-dé kivi, te ndénda-ni kua'an, áchí-ya. Súan n̄i stá'an-ya já ío ndoo taká ndeyu.

20 Te n̄i ka'an-ga-ya: Ja kenda ichi in̄i ñáyivi, yúan kúu ja kúchá'an-i sá'a.

21 Ch̄i onde ichi in̄i añú kenda ja jáni ñáá in̄i, ja ísiki ncháa tá'an, ja kuáxán in̄i, ja já'ni ndiyi,

22 ja saku'ná, ja too in̄i, ja ñáá, ja xndá'ú ñá'an, ja tuká kúu nuu, ja ndákoto xaan, ja ká'an siki tá'an, ja sávixi máá, ja xiní ñáá.

23 Taká tu'un ñáá yá'a, máni ichi in̄i añú kenda te kúchá'an-i sá'a, áchí-ya.

24 Te n̄i ndukuiñi-ya yúan. Te kua'an-ya onde raya ñuu Tiro jíin núu Sidón. Te n̄i kivi-ya ñin ve'e. Te kuní-ya já tú ni ñin kuni tu'un. Ko tú ní kúu kundee sá'í-ya yúan.

Ña'an sirofenicia

25 Ch̄i ñin ña'an ío ñin sesí'i-ña tá'an-i tach̄i k̄ini. Te n̄i jini tu'un-ña tú'un-ya. Te n̄i cháa-ni-ña. Te n̄i jukuiñi jítí-ña núu-ya.

26 Te ña'an-ún, ña'an griega kúu-ña. Te onde ñuu Sirofenicia vai tata-ña. Te n̄i ka'an ndá'ú-ña jíin-ya ja ná kíñi'in-ya tach̄i k̄ini tá'an sesí'i-ña-ún ki'in.

27 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-ña: Sía, ná ndá'a xna'an-ga ch̄i taká suchí yá'a, ch̄i tú ío v̄a'a ja kuánchaa-yo stáa-í te skána-yó núu lúsu, áchí-ya.

28 Te n̄i ka'an-ña: Jandáa ká'an-ní Táta, ko lúsu-ún ichi chíi mesa náchii-tí staa kuachí kóyo yu'u-í yáji-tí, áchí-ña.

29 Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin-ña: Kuá'an núsáa, chi tu'un v̄a'a kúu ja ní ka'an-ro yá'a. Te tach̄i k̄ini-ún, a n̄i kenda kua'an in̄i sesí'í-ro, áchí-ya.

30 Te n̄i kee-ña kuáno'on-ña ve'e-ña. Te n̄i jin̄i-ña já kátúu sesí'í-ña núu jíto. Te a n̄i kenda tach̄i k̄ini-ún kua'an.

Chaa só'ó kásteté

31 Te n̄i kenda tuku-ya ondé raya ñuu Tiro, n̄i kii-ya íchi Sidón. Te n̄i ja-ya mar Galilea. Te n̄i ja'nch̄a sava-ya raya ñuu Decápolis v̄ai-ya.

32 Te n̄i k̄akinchaka-i ñin chaa só'ó kásteté núu-yá. Te n̄i kaka'an ndá'ú-i jíin-yá ja ná xndée-ya ndá'a-yá sik̄i-dé.

33 Te n̄i kiñi'in s̄in-ya-dé nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i chindee-ya ndá'a-yá so'o-de. Te n̄i tiv̄i s̄i'ví-yá. Te n̄i ké'é-yá yáa-dé.

34 Te n̄i ndakoto-ya íchi ándívi. Te n̄i jak̄a nuu in̄i-ya. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Efata, áchí-ya. Ja kuní ka'an: Nanuña.

35 Te n̄i nanuña so'o-de. Te n̄i nduvit̄a yáa-dé. Te n̄i kuu-ni n̄i naka'an káji-de.

36 Te n̄i ka'an xaan-yá jíin ñáyivi-ún ja tú ni ñin nuu kachí-i. Te v̄asa n̄i'in n̄i ka'an xaan-yá jíin-i, ko ví'í-gá n̄i kajach̄a-i tu'un-ya.

37 Te n̄i kanaa xaan in̄i-i kánde'é-i. Te n̄i kaka'an-i: Bueno sá'a-ya taká tiñu; ch̄i chaa só'ó náku ni so'o-de, te chaa ñí'in náka'an-de sá'a-ya, áchí-i.

8

Ja ní skée-ya kuun mil ñayivi

1 Te kivi-ún, n̄i io kua'a xaan ñáyivi, te tú naún káji-í. Te n̄i kana Jesús xin̄i cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de:

2 Kúndá'ú in̄i-r̄i ñáyivi kuá'a yá'a, ch̄i a n̄i kuu un̄i kivi káxiukú-i jíin-r̄i, te tú naún káji-í.

3 Te nú natáji-r̄i-i no'on ndich̄a-i ve'e-i, te sava ichi te kujt̄a ij̄-í, ch̄i ío sava-i jíká vái koyo-i, áchí-ya.

4 Te chaa káskuá'a jíin-yá, n̄i kaka'an-de jíin-yá: Te ndéchi kíi staa kée ndá'a ch̄i ñáyivi yá'a, ch̄i máni ñu'un té'é kúu yá'a. Achí-de.

5 Te n̄i jik̄a tu'un-yá-de: Nasaa staa kándiso-ró. Achí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Usi-ñi st̄atilá, áchí-de.

⁶ Yúan-na te n̄i tá'ú-yá tiñu nuu ñáyiv̄i kuá'a-ún ja ná júngo-o-i nuu ñú'un. Te n̄i ki'in-ya ndí'usiá statilá-ún. Te n̄i jikan ta'u-yá. Te n̄i sákuáchí-yá. Te n̄i ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá, ja ná káni-de nuu ñáyiv̄i kuá'a-ún. Te n̄i kajani-de nuu-í.

⁷ Te suni kándiso-de yakú tiyáká lúlí. Te n̄i jikan ta'u-yá ja'a-tí. Te n̄i tá'ú-yá tiñu ja súni ná káni-de nuu-í.

⁸ Te n̄i kayee-í. Te n̄i kanda'a chíi-i. Te n̄i kendo-o-ga. Te n̄i kanastútú-de usia ndo'o já ní kendo kuáchí.

⁹ Te ñáyiv̄i ní kayee-ún ío nátu'un kuun mil-i. Te n̄i jacha-ya-í kua'an-i.

¹⁰ Yúan-na te n̄i kivi-ni-ya iní barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i cha-ya ndáñú Dalmanuta.

Tu'un yujan ía cháa fariseo

¹¹ Te yúan n̄i chakoyo cha fariseo. Te n̄i kakejá'á-de káxdichí-de-ya kájikán-de tuni ichi ándiv̄i núu-yá chí koto ncha-de-ya kákuni-de.

¹² Te n̄i jaka nuu in̄i-ya. Te n̄i ka'an-ya: Naja kájikán ñáyiv̄i yá'a tuni nuu-rí. Jandaa ká'an-r̄i jíin-ró ma kuá'a-r̄i ni in̄i tuni nuu ñáyiv̄i yá'a.

¹³ Te n̄i skéndo-ya-dé jíná'an-de. Te n̄i ndiv̄i tuku-ya iní barco, te kua'an-ya ingá lado.

¹⁴ Te cha káskuá'a jíin-yá, n̄i kanaa iní-de kundiso-de staa. Chí in̄i-ni statilá kándiso-de in̄i barco.

¹⁵ Te n̄i ka'an xa-an-yá jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin núu yujan ía Herodes, áchí-ya.

¹⁶ Te kándatu'ún máa-de: Sik̄i já tú kándiso-yó staa núsáá, áchí-de.

¹⁷ Te n̄i jin̄i Jesús. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Naja kándatu'ún-ró. Ja tú kándiso-ró staa náún. Á tú kájin̄i-ro. Á cha'an-ga juku'un in̄i-ro. Sáni ndava iní añú-ro náún.

¹⁸ Ká'io so'o-ró, te á tú kájin̄i so'o-ró. Ká'io nduchi-ro, te á tú kánde'é-ró, te á tú kánuku'un in̄i-ro.

¹⁹ Te nasaa jika chítú ndíi statilá n̄i kendo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí u'un statilá n̄i kayee ú'un mil cha, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Uxi uu-ni, áchí-de.

²⁰ Te n̄i ka'an tuku-ya: Te nasaa ndo'o chítú ndíi statilá n̄i kendo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí usia statilá n̄i kayee kúun mil ñáyiv̄i, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Usia-ni, áchí-de.

²¹ Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin-de: Te onde vina tú kájuku'un in̄i-ro náún, áchí-ya.

Ja ní nasava'a-ya cháa kuáá ñúu Betsaida

²² Te n̄i ja-ya ñúu Betsaida. Te n̄i kákinchaka-i in̄i cha kuáá núu-yá. Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná ké'é-yá-de.

23 Yúan-na te n̄i t̄in-ya ndá'a cháa kuáá-ún. Te n̄i kiñi'in-ya-dé ñuu-ún. Te n̄i tiv̄i s̄i'v̄i-yá nduchi-dé. Te n̄i xndée-ya ndá'a-yá sik̄i-dé. Te n̄i jik̄a tu'ún-yá-de: Á jiní-ro yakú, áchí-ya.

24 Te máá-de, n̄i ndakoto-de. Te n̄i ka'an-de: Jiní-ná taká cháa. Ko nátu'un yunu jiní-ná-de kájika-de, áchí-de.

25 Yúan-na te n̄i chaa tuku-ya ndá'a-yá sik̄i ndúchi-dé. Te n̄i ndakoto va'a-de. Te n̄i nduva'a ii-dé. Te onde jíká te n̄i jiní kájí-de ndivii.

26 Te n̄i natájí-yá-de kuano'on-dé ve'e-de. Te n̄i ka'an-ya: Ma kivi-ró iní ñuu. Te ni ñn nuu cháa ñuu-ún ma kachí-ro, áchí-ya.

Tu'un n̄i ka'an ndaa Pedro

27 Te n̄i kenda Jesús jín cháa káskuá'a jín-yá kua'an-ya jín-de ichi taká ñuu ndañúu Cesarea de Filipo. Te ichi-ún n̄i jik̄a tu'ún-yá-de: Te ruu, na chaa kúu-ri káka'an ñayivi, áchí-ya jín cháa káskuá'a jín-yá.

28 Te n̄i kakaštu'ún-de nuu-yá: Juan ja skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: ñn chaa n̄i jani tu'un Dios onde sáá, áchí-de.

29 Yúan-na te n̄i ka'an-ya jín-de: Te róó, na chaa kúu-ri káka'an máá-ró, áchí-ya. Te n̄i ka'an Pedro: Máá-ní kúu Cristo, áchí-de jín-yá.

30 Te n̄i ka'an xa'an-yá jín-de jíná'an-de ja tú ni ñn nuu kachí-de tu'un-ya.

Jín kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

31 Te n̄i kejá'á-yá n̄i stá'an-ya núu-dé ja jínu ñú'ún ndó'o xa'an máá Sé'e cháa. Te chaa n̄i kayii jín taká sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu ma kuátú'ún-de-ya, ch̄i ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya.

32 Te kájí ní ka'an-ya tú'un yá'a. Yúan-na te Pedro, n̄i t̄in-de-ya. Te n̄i kejá'á-de ká'an xa'an-dé nuu-yá.

33 Te máá-yá, n̄i jíó káva-ya. Te n̄i ndakoto-ya núu cháa káskuá'a jín-yá. Te n̄i ka'an xa'an-yá nuu Pedro: Satanás, kuxio ki'in-ro, ch̄i tú júku'un in̄i-ro tú'un Dios, ch̄i sa tu'un chaa júku'un in̄i-ro, áchí-ya.

34 Te n̄i kana-ya xiní ñayivi kuá'a-ún jín cháa káskuá'a jín-yá. Te n̄i ka'an-ya jín-de: Nani chaa nú kuní-de kii-de yata-rí, te ma chíñú'ún-de máá-de, te ná kuándéé iní-de jín túndó'o kii sik̄i-dé, te ná kúndik̄in-de ruu kii-de.

35 Chi chaa jítú iní-de kaku-de ch̄i túndó'o kii sik̄i-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñn chaa ja sik̄i rúu jín sik̄i tú'un va'a-ri, ko kaku-de.

36 Chi naún ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ni'in-dé ní ñúyivi, te nú xnáa-dé añú-de.

³⁷ Xí naún chúnáa cháa añú-de.

³⁸ Chì nú ndé cháa kúka nuu iní-de nuu-rí jíin núu tú'un ká'an-rì ma'nú ñáyivi yá'a ja káisiki ncháa-i Dios jíin má'ñú cháa kásá'a kuachi, te suni súan kuka nuu iní máa Sé'e cháa nuu-dé, kivi ndíi-ya jíin táká ndajá'a ndóo-ya. Te kivi-ún ndúñá'nu-ya sá'a Táa-ya, áchí-ya.

9

¹ Te suni nì ka'an-ya jíin-de jíiná'an-de: Jandáa ká'an-rì jíin-ró: Ió sava cháa ká'íin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuni-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ndasa kii jíin fuerza, áchí-ya.

Siki já túku nì nduu-ya

² Yúan-na te nuu iñú kivi te nì jaka Jesús Pedro jíin Jacobo jíin Juan, te máni máa-ni-de nì kiñi'in sijn-ya-dé kua'an-ya jíin-de ñin yuku súkún. Te yúan, tuku nì nduu-ya núu-dé.

³ Te sa'ma-yá nì kanandii ncháa, kiyi xaan, nátu'un yu'a volcán. Te tú ío ni ñin ja súan kuu nakacha kiyi inì ñuyivi yá'a.

⁴ Te nì kandenda Elías jíin Moisés nì kajini-de. Te nì kandatu'ún cháa-ún jíin Jesús.

⁵ Yúan-na te nì ka'an Pedro: Maestro, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a, te sá'a-ná unì ve'e kuii. ñin kuu máa-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de jíin Jesús.

⁶ Chì tú ní jiní-de ndasa ka'an-de, chì káyu'ú xáan-dé.

⁷ Te nì cháa ñin viko nu'ún. Te nì jasú ñí núu-dé. Te nuu vikó nu'ún-ún nì kenda ñin tu'un ja ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-rì ja kúndá'ú inì-rì, te kuni ná'in-ró tú'un ká'an-ya. Achí.

⁸ Te nì kandakoto-ni-de. Te tuká ni ñin naún ní kájinì-de, chì máa ñin-na Jesús.

⁹ Te kánuu-de yuku-ún, te nì ka'an xaan-yá jíin-de ja tú ni ñin nuu kachí-de ja súan nì kajini-de-ún, chì onde ná náchaku máa Sé'e cháa ma'ñú ndíyi. Achí-ya.

¹⁰ Te nì kañu'un inì máa-de tu'un-ún. Te kájika tu'ún tá'an-de naún tu'un kúu: Ja náchaku ma'ñú ndíyi.

¹¹ Te nì kájika tu'ún-de-ya: Te cháa káchaa tutu naja káka'an-de ja kánúú ndíi Elías xna'an-ga, áchí-de.

¹² Te nì ka'an-ya jíin-de: Jandáa kúu ja ndíi Elías xna'an-ga, te nasajáa-de taká ndatíñu. Te suni yóso tú'un nuu tutú ja ndó'o xaan máa Sé'e cháa te sájá'a inì-i nuu-ya.

¹³ A ká'an-rì jíin-ró ja Elías, a nì kii-de. Te nì kasá'a-i taká ja ní kakuu inì-i jíin-de, nátu'un yóso tú'un-de nuu tutú, áchí-ya.

Suchi ñí'ín

14 Te ni nchaa-ya núu sáva-ga chaa káskuá'a jíin-ya. Te ni jin_i-ya ñáyivi kuá'a xáan, ni kajikó ndúu-i ní núu-dé. Te chaa káchaa tutu kástátá'an jíin-de.

15 Yúan-na te taká ñáyivi-ún, ni kajini-ni-i nuu-ya. Te ni kanaa iní-i kánde'é-i nuu-ya. Te ni katau-i kua'an-i nuu-ya. Te ni kaka'an-i jíin-ya.

16 Te ni jika tu'ún-ya-i: Na siki kástátá'an-ró jíin-de jiná'an-de, áchí-ya.

17 Yúan-na te ni ka'an in chaa ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún: Mae-stro, vai nchaka-ná se'e-ná nuu-ní, chi tá'an-i in tach_i ñí'in.

18 Te tach_i-ún, ndéni kúu te nú ni tin-ni-i, te j'a'ni yí'í-ni-i. Te sjáa-ni ti'ñu yu'u-í. Te skí'ñi nu'un-i. Te kua'ich_i-i sá'a. Te ni ka'an-ná jíin chaa káskuá'a jíin-ní ja ná kí'ni'in-de ki'in. Te tú ní kákuu sá'a-de, áchí-de.

19 Te ni ka'an-ya jíin-i: Ñáyivi xáan ní'in in_i kákuu-ró. Nasaa-ga kivi kunchaa-ri jíin-ró. Te nasaa-ga kivi ndó'o-ri jíin-ró. Kua'a-i ná ki-i nuu-rí núsáá, áchí-ya.

20 Te ni kaja'a-de-i nuu-ya. Te ni jini-i-ya. Te tach_i-ún, ni ja'ni yí'í xáan-ní-i. Te ni nduu-i nuu ñú'un. Te ni tuu-í. Te ni jaa ti'ñu yu'u-í.

21 Te Jesús, ni jika tu'ún-ya táa-i: Nasaa kivi ní kuu tá'an-i tach_i yá'a, áchí-ya. Te ni ka'an-de: Onde lúlí-i.

22 Te tondó tin_i jínu ni kuu chíndee-i nuu ñú'un jíin núu ndúcha, ja ka'ni-í kuní. Ko nú kuu sá'a-ní, kundá'ú in_i-ní náá. Te chindéé chítuu-ní náá, áchí-de.

23 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Te nú kándija-ró, chi chaa kándija te kuu taká ja kuní-de, áchí-ya.

24 Yúan-na te máá táa suchí-ún, ni ka'an jaa-ni-de: Kándija-ná, ko chindéé chítuu-ní náá chi tú kándija va'a va'a-ná, áchí-de.

25 Te ni jini Jesús ja ní katau ñáyivi kuá'a-ún kua'an-i nuu-ya. Te ni ka'an xaan-ya jíin tach_i kíni-ún: Tach_i ñí'in só'ó, ruu tá'ú-rí tíñu nuu-ro. Kenda-ró iní-i, te ma ndívi-ga-ro iní-i, áchí-ya jíin.

26 Yúan-na te tach_i-ún, ni kana kó'ó. Te tin_i jínu ni ja'ni yí'í xáan-gá-i. Te ni kenda kua'an. Te máá suchí-ún, ni kundiyi-ni-i. Te ni kaka'an tin_i ñáyivi: A ni ji'í-i, áchí.

27 Te Jesús, ni tin-ya ndá'a-í, te ni ndukani-ya-í. Te ni ndukuiñi-i.

28 Te nuu ní kivi Jesús in_i ve'e, te chaa káskuá'a jíin-ya, ni kajika tu'ún sin-de-ya: Naja tú ní kákuu ki'ni'in-ná tach_i-ún ki'in, áchí-de.

29 Te ni ka'an-ya jíin-de: In tá'an yuán, ni ma kenda kuti ki'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha in_i-yo, áchí-ya.

Jā ní ka'an tuku-ya já kúu-ya

30 Te nī kākenda-ya yúan. Te nī kaja'a-ya kuá'an-ya íchi ndáñú Galilea. Te tú ní kuní-ya já kúni tu'un ni ñn.

31 Te nī stá'an-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá: Ñayivi yá'a nastú-i máa Sé'e cháa nuu ndá'a sáva-ga cháa. Te cháa-ún, ka'ni-dé-ya. Ko nú nī jíi-ya, te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya jíin-de.

32 Te máa-de, tú ní kájuku'un ini-de tu'un yá'a. Te nī kayu'ú-de kaka tu'ún-de-ya.

Jā ní kastátá'an-de ndé cháa kúñá'nu-ga

33 Te nī ja-ya ñúu Capernaum. Te nuu ní kivi-ya iní ve'e, te nī jika tu'ún-yá-de: Naún tu'un nī kandatú'ún-ró íchi-ún, áchí-ya.

34 Te máa-de, tú ní káka'an kuti-dé. Chī ichi-ún nī kastátá'an-de ndé cháa kuu ñá'nu-ga.

35 Yúan-na te nī jungoo-ya. Te nī kana-ya xiní ndí'uxí uu-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: Nú ndé cháa kuní-de kunúú-de, te nduu-de sandí'i-na nuu táka tá'an-de. Te kuatione-de nuu tá'an-de.

36 Te nī tin-ya ñn suchí lúli. Te nī jani-ya-í ma'ñú-de. Te nī junu ncha-ya-í. Te nī ka'an-ya jíin-de:

37 Cháa já jíin sí'ví-rí kuatá'ú-de ñn suchí lúli nátu'un suchí yá'a, te ruu kuatá'ú-de. Te cháa kuatá'ú rúu, nasu rúu, chí I'a nī táji rúu vai-ri kuatá'ú-de, áchí-ya.

38 Te nī ka'an Juan jíin-yá: Maestro, nī kajini-ná ñn cháa já jíin sí'ví-ní nī kiñi'in-de tachí káni kaja'an. Te tú ndikín-de yóo. Te nī kajasu-ná nuu-dé. Chī tú ndikín-de yóo, áchí-de.

39 Te Jesús, nī ka'an-ya jíin-de: Ma kasú-ro núu-dé, chí ñn cháa já jíin sí'ví-rí sá'a-de tiñu ñá'nu, ma kúu naka'an-de siki-rí.

40 Chī cháa tú ká'an siki-yo, ndújíin-de jíin-yó.

41 Te nú ndé cháa kuá'a-de ñn yajin ndúcha kó'o-ró jíin sí'ví-rí, te nú súan ná sá'a-de chí kándujíin-ró jíin Cristo, jandáa ká'an-ri jíin-ró já má xnáa-dé ya'u-de.

Siki já skivi yóo nuu kuachi

42 Te nú ñn suchí lúli yá'a kándija-i ruu te kivi-i kuachi sá'a ñn cháa, te va'a-ga nú ní nú'ni ñn yosó ká'nu sukun-dé, te kenda-de ki'in-de nuu ndúcha mar núú.

43 Te nú nda'a-ro kuní skivi róo nuu ío kuachi, xiti ná kí'in. Va'a-ga já kúchaku tiku'lu-ró, nasu já kóo ndendúú nda'a-ro kí'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un já má ndá'va kuti.

44 Te yúan, ni tindákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti.

45 Te nú ja'a-ro kuní skívi róó nuu ío kuachi, xiti ná kí'in. Va'a-ga ja kúchaku tikú'lu-ró, nasu já kóo ndendúú ja'a-ro kí'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un ja má ndá'va kuti.

46 Te yúan, ni tündákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti.

47 Te nú nduchi-ro kuní skívi róó nuu ío kuachi, tava ná kí'in. Va'a-ga kívi-ró ñúu nuu tá'ú Dios tiñu jín ñn-ñ nduchi-ro, nasu já kóo ndendúú nduchi-ro kí'in-ro núu infierno.

48 Te yúan, ni tündákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti.

49 Chi taká cha kuu u'a-de sá'a ñu'un. Te taká kuñu ni soko, kuu u'a sá'a ñii.

50 Va'a ío ñii. Ko nú ñii-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a sá'a-ró núsáá. Ná kuñava'a-ró ñii iní máá-ró. Te ma kánaá-ro jín tá'an-ró, áchí-ya jín-de.

10

Siki tú'un tú xndóo tá'an

1 Te ni kenda-ya yúan, te ni cha-ya onde raya ñuu Judea jín ingá lado yata yúcha Jordán. Te ni kutútú tuku ñayivi kuá'a núu-yá. Te ni stá'an tuku-ya tú'un nuu-í, nátu'un sá'a-ya.

2 Te ni jakoyo cha fariseo nuu-yá ja kóto ncha-de-ya. Te ni kajika tu'un-de-ya: Á ío ley ja skéndo ñn cha ñasí'í-de, xí túu, áchí-de.

3 Te máá-yá, ni ka'an-ya jín-de: Naún tiñu ni tá'ú Moisés nuu-ro, áchí-ya.

4 Yúan-na te ni kaka'an-de: Moisés, ni jatú'un-de ja kúva'a acta ndusín, te ndoo-ña, áchí-de.

5 Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Siki já ní'in iní añú-ro jíná'an-ró, yuán súan ni tá'ú-de tiñu yá'a nuu-ro.

6 Ko onde xnáñúú kivi ní jungoo ñuyivi, chi ja yí jín já sí'í ní sá'a Dios.

7 Ja yúan kúu ja skéndo cha táa-de náa-de, te ketá'an-de jín ñasí'í-de.

8 Te ja ní kuu uu tá'an, ñn-na kúu. Na tuká kúu uu, chi ñn-na kúu.

9 Núsáá te ja á ni skétá'an Dios, ma ndúsín kuti sá'a ñn ñayivi, áchí-ya.

10 Te onde ve'e te cha káskuá'a jín-yá, ni kajika tu'un tuku-de-ya siki tú'un-ún.

11 Te ni ka'an-ya jín-de: Nú ndé cha skéndo-de ñasí'í-de te tanda'a-dé jín ingá ña'an, te ísiki ncháa-de ñasí'í-de nú súan.

12 Te nú máá ñasí'í-ún xndóo-ña yí-ñá te tanda'a-ñá jín ingá-de, te tu'un ísiki ncháa sá'a-ña. Achí-ya.

Jesús jín súchí lúlí

13 Te n̄i ch̄akoyoy sava ñ̄ayiv̄i núu-yá jín súchí lúlí ja ké'é-yá-i. Te ch̄aa káskuá'a jín-yá, n̄i kaka'an xaan-dé nuu ñ̄ayiv̄i vái koyoy jín-i.

14 Te n̄i jin̄i Jesús. Te n̄i kit̄i in̄i-ya. Te n̄i ka'an-ya jín-de: Sía, ná kíkoyoy súchí lúlí núu-rí, te ma kasú-ro íchi-í, ch̄i tá'an súan kákuu ja xín ñ̄úu nuu tá'ú Dios tiñu.

15 Jandáa ká'an-ri jín-ró: Nú ñ̄in ch̄aa tú játú'ún-de ñ̄uu nuu tá'ú Dios tiñu nátu'un játú'ún ñ̄in súchí lúlí, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya.

16 Te n̄i junu nchaa-ya-í. Te n̄i xndée-ya ndá'a-yá xin̄i-í jíná'an-i. Te n̄i jikan ta'u-yá ja'a-í.

Chaa kúká

17 Yúan-na te n̄i ki'in-ya íchi kuá'an-ya. Te jínu ñ̄in ch̄aa súchí n̄i chaa-de. Te n̄i jukuiñ̄i jítí-de nuu-yá. Te n̄i jik̄a tu'ún-de-ya: Ch̄aa va'a kúu-ní Maestro. Ndasá sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñ̄í káni, áchí-de.

18 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jín-de: Naja ká'an-ro chaa va'a jín-rí. Tú ni ñ̄in ch̄aa va'a ío ch̄i máa ñ̄in-ni Dios.

19 A jin̄i-ro tú'un n̄i tá'ú tiñu-ya núu-ro: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma sákuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, ma kuánchaa-ro ndátíñu tá'an-ró; kuandatu nuu táa-ro núu náa-ro, áchí-ya.

20 Te máa-de, n̄i ka'an-de jín-yá: Taká tiñu yá'a a n̄i skíkúu-ná onde ná lúlí-ná, Maestro, áchí-de.

21 Yúan-na te n̄i ndakoto Jesús nuu-dé. Te n̄i kuman̄i-ya jín-de. Te n̄i ka'an-ya jín-de: ñ̄in-na tiñu kuman̄i sá'a-ró núsáa. Kuá'an, te xikó ndí'i-ró ja ñ̄ava'a-ró, te kuá'a-ró núu ñ̄ayiv̄i ndá'ú. Te onde andív̄i koo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró, kundik̄in-ro rúu ki'on, te kuandéé in̄i-ro jín túndó'o kii siki-ro, áchí-ya.

22 Te máa chaa súchí-ún, n̄i kuxí in̄i-de ja súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i kee-de kua'an-de. Te ndúkuí'a in̄i-de. Ch̄i kua'a xaan ndátíñu ñ̄ava'a-de.

23 Yúan-na te Jesús, n̄i ndakoto-ya ñ̄í xín-yá. Te n̄i ka'an-ya jín chaa káskuá'a jín-yá: Xaan ú'u kivi ñ̄in ch̄aa kúká in̄i ñ̄uu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

24 Yúan-na te ch̄aa káskuá'a jín-yá, kánaa in̄i-de kájin̄i so'o-de tu'un n̄i ka'an-ya-ún. Ko n̄i ka'an tuku Jesús jín-de: Hijo, ch̄aa ja xaan káchiñú'ún-de xu'ún, xaan ú'u kivi-de ñ̄uu nuu tá'ú Dios tiñu.

25 Yachi-ga ja'a ñ̄in camello yaú yiki tíkuí, vása ñ̄in ch̄aa kúká kivi-de ñ̄uu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

26 Te máá-de, ví'í-gá kánaa iní-de, kájani iní-de: Ndé cháa kaku núsáá.

27 Yúan-na te Jesús, nì ndakoto-ya núu-dé. Te nì ka'an-ya: Jíin cháa mā kúu kuti, ko tú súan kúu jíin Dios. Chi taká-ni tiñu ndi'i-ni kúu sá'a Dios, áchí-ya.

28 Yúan-na te Pedro, nì ka'an-de jíin-yá: Náá, nì kaskéndo-ná taká ndatiñu-ná. Te nì kandikín-ná ní vai-yó, áchí-de.

29 Te nì ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ñn cháa nì skéndo-de ve'e-de, xí ñani-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí ñásí'í-de, xí sé'e-de, xí tá'u-dé, ja síkí rúu jíin síkí tú'un va'a ká'an-ri,

30 te nani'in-dé ñn ciento vuelta vina kúu ve'e, kúu ñani, kúu kuá'a, kúu náa, kúu se'e, kúu ta'u. Ko chindikín-i-de. Ko onde inga vida cháa, yúan-na te kuchaku-de ní káni.

31 Te kua'a cháa kúnúú, nduu-de sandí'í-na. Te cháa sandí'í-na, ndunúú-de, áchí-ya.

Ja ní ka'an tuku-ya já kúu-ya

32 Te ká'jin-de ichi ní kaka-de kája'an-de ñuu Jerusalén. Te Jesús, yóxnúú-yá nuu-dé. Te nì kánaa iní-de kájini so'o-de. Te ñayivi káindikín-ya-ún káyú'ú-i. Yúan-na te nì kana sñn tuku-ya xiní ndí'uxí uu cháa-ún. Te nì kastu'ún-yá nuu-dé taká tu'un kii síkí-yá:

33 Ná kuní-ro: Kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan natuu máá Sé'e cháa nuu taká sutu ñá'nu, jíin núu cháa káchaa tutu. Te ndonda-de síkí-yá kuu-ya. Te nachi'i-de-ya ndá'a cháa sñn nación.

34 Te cháa-ún, sákátá-de nuu-yá. Te kuá'a-de ta'u-yá. Te tiví s'i'ví-de nuu-yá. Te ka'ni-dé-ya. Ko nuu uní kiví te nachaku-ya, áchí-ya.

Favor jikán Jacobo jíin Juan nuu-ya

35 Yúan-na te Jacobo jíin Juan, se'e Zebedeo, nì jakoyo-de nuu-yá. Te nì kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuñi-ná ja sá'a-ní ñn ja kakán-ná nuu-ní, áchí-de.

36 Te máá-yá, nì ka'an-ya jíin-de: Ndasa kákuñi-ro já sá'a-ri jíin-ró, áchí-ya.

37 Te nì kaka'an-de jíin-yá: Kuá'a-ní xiin-ní kuxiukú-ná jíin-ní, ñn-ná ichi ndává'a-ní, te inga-ná ichi ndávésé-ní, kiví ndúñá'nu-ní, áchí-de.

38 Yúan-na te Jesús, nì ka'an-ya jíin-de: Tú kájin-ro naún kúu ja kájikán-ro. Á kuu ndo'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii síkí-rí, xí kúu kuanducha-ro núu ní janducha-rí, áchí-ya.

39 Te máá-de, n̄i kaka'an-de: Kuu sá'a-ná, áchí-de. Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Jandáa, ja ndó'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii sik̄i-rí, te nuu ní janducha-rí, kuanducha-ro,

40 ko ja kúxiukú-ró íchi ndává'a-r̄i jíin íchi ndávésé-rí, nasu máá-rí tá'ú tíñu ja kuá'a-r̄i nuu-ro, ch̄i ío tu'a ja kúu ñin cháa, te cháa-ún ni'in, áchí-ya.

41 Te uxi-ga cháa-ún, n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a. Te n̄i kakiti in̄i-de nuu Jacobo jíin núu Juan.

42 Te Jesús, n̄i kana-ya xiní-dé. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Kájin̄i-ro já táká cháa kájito-de nátu'un cháa kákuñá'nu nuu ñáyivi, te kátá'ú téyí-de tíñu nuu-í. Te ja kákuñá'nu sik̄i máá-de, suni kát̄in̄i ni'in so'o-de.

43 Ko sik̄i róo jíná'an-ró, na tú súan koo: Ch̄i nú ndé róo kuni kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róo kúu ja kuátíñu nuu tá'an-ró.

44 Te nú ndé róo kuni kunúu, yuán ndúu mozo nuu táká-ro.

45 Ch̄i máá Sé'e cháa na tú vai-ya já kuátíñu ñáyivi núu-yá, ch̄i sua játíñu-ya núu ñáyivi te kuá'a-ya máá-yá kuu-ya já nákuuan-ya kuá'a ñáyivi, áchí-ya.

Bartimeo, cháa kuáá

46 Yúan-na te n̄i jakoyo-ya núu Jericó. Te yúan n̄i ndenda-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá jíin ñáyivi kuá'a xáan. Te Bartimeo cháa kuáá, se'e Timeo, kánchaa-de yu'íchi, jikán-de caridad.

47 Te n̄i jini tu'un-de ja Jesús ñuu Nazaret kúu-ya. Te n̄i kejá'a-de kána kó'ó-de: Jesús, Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá, áchí-de.

48 Te kua'a-í, n̄i kaka'an xaan-í nuu-dé, ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de, ví'í-gá n̄i kana kó'ó-de: Táta Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá vii, áchí-de.

49 Yúan-na te Jesús, n̄i jukuiñi-ya. Te n̄i ka'an-ya: Kana xin̄i-dé ná kí-de, áchí-ya. Te n̄i kakana-i cháa kuáá-ún: Ma ndúkuí'a in̄i-ro. Ndukuiñi ná chó'o, ch̄i kána-ya róo, áchí-i jíin cháa-ún.

50 Yúan-na te máá cháa-ún, n̄i skána-de tikachí-de. Te n̄i ndukuiñi-de. Te n̄i jaá-de nuu Jesús.

51 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Naún sá'a-r̄i jíin-ró kuni-ro, áchí-ya. Te cháa kuáá-ún, n̄i ka'an-de jíin-yá: Maestro, ja ná ndúndijin nduchi-ná kuni-ná, áchí-de.

52 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Kuá'an núsáá. Ja kándija-ró ní nama róo, áchí-ya. Te n̄i ndundijin-ni nduchi-dé. Te n̄i ndikin-de Jesús kua'an-de ichi-ún jíin-yá.

11

Ja ní k̄ivi Jesús ñuu Jerusalén

1 Te n_i kakuyani-ya ñúú Jerusalén, ñúú Betfagé, jíin ñúú Betania, ch_ii yuku Olivos. Te n_i táj_i-yá uú cháa káskuá'a jíin-yá kua'an-de.

2 Te ká'an-ya jíin-de: Kuá'án ñúú kánchaa nuu-ro jíán. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ni'in-ro ñin burro nú'ni-t_i, ja ní ñin cháa té koso-gá-de-t_i. Te ndáj_i-ró-t_i, te kii-ró jíin-t_i.

3 Te nú ndé cháa ká'an jíin-ró: Naja sá'a-ró súan, ach_i-de. Te kach_i-ro kúni-de: Máá Jító'o-yo jínu ñú'ún-yá-t_i, ach_i-ro. Yúan-na te táj_i-ni-de-t_i kii-ró jíin-t_i, ách_i-ya jíin-de.

4 Te n_i kaja'an-de. Te n_i kani'in-dé burro-ún nú'ni-t_i yúxé'é ichi yatá ké'e, nuu náketá'an uú ichi. Te n_i kándáj_i-de-t_i.

5 Te sava ja ká'jin yúan, n_i kaka'an jíin-de: Naún kásá'a-ró sá burro jian kándáj_i-ró, ách_i.

6 Yúan-na te máa-de, n_i kaka'an-de jíin-ún, nátu'un n_i tá'ú Jesús tiñu nuu-dé. Te vásá ní kasíá-ún-de vai-de.

7 Te n_i cháa-de jíin burro-ún nuu Jesús. Te n_i kaxndée-de tikach_i-de siki-t_i. Te n_i jukoso-yá-t_i.

8 Te kua'a-dé, n_i kajakin-de tikach_i-de in_i ichi, te sava-ga-de, n_i kaja'nu-de numa yúnu. Te n_i kajakin-de in_i ichi-ún.

9 Te ñayivi kája'an ichi núu-yá, jíin ñayivi kándikin ichi yatá-yá, káka'an jaa-i: Xáán va'a I'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-yá, ch_i ndiso-ya tiñu máá Tatá Dios.

10 Te kákusi in_i-yo, ch_i táa-yo David, a yani tá'ú-de tiñu nuu-yo. Xáán va'a I'a kúu-ya ondé andív_i, ách_i-i.

11 Te n_i kivi Jesús in_i ñúú Jerusalén, jíin in_i ve'e i_i. Te n_i ndakoto-ya núú táká ndatiñu ñin ní yúan. Te nuu ní in_i, te n_i kenda-ya kuá'an-ya ñúú Betania jíin máá uxí uú-de.

Tu'un mérkexe

12 Te kivi xian-ún, n_i kakenda-ya kuá'an-ya in_i ñúú Betania. Te n_i cháa soko ch_ii-ya.

13 Te onde jíká ní jin_i-ya ñin mérkexe ja ío numa ndá'a. Te n_i kandita-ya kuá'an-ya, jáni in_i-ya já ní'in-yá ja kée-yá núú. Te nuu ní jaa-ya núú mérkexe-ún, tú kuti naún ní ní'in-yá, ch_i máá núma-ní ío. Ch_i nasu kivi kúun nde'e kúu.

14 Yúan-na te Jesús, n_i ka'an-ya: Ni ñin tuká naún kée kúti ndé'e xiní-ro ní káni, ách_i-ya jíin mérkexe-ún. Te cháa káskuá'a jíin-yá, n_i kajini so'o-de ja súan n_i ka'an-ya.

Ja ní sándoo-ya vé'e i_i

15 Te n_i jakoyo-ya ñúú Jerusalén. Te n_i kivi Jesús in_i ve'e i_i. Te n_i kiñi'in-ya ñayivi kájaan káxikó ñin-i in_i ve'e i_i-ún kája'an-i. Te n_i skuío káni-ya mesa cháa káxndái xu'ún, jíin silla cháa káxikó paloma.

16 Te tú ní já'a-ya tú'un ja'a ni ñin-i jíin kiyi in_i ve'e i_i-ún.

17 Te *n̄i* stá'an-ya tú'un nuu-í: Á tú yóso núu tutú ja vé'e-ri, ve'e nuu kájikān ta'u taká ñayivi nání. Ko máa-ró, a *n̄i* kanasá'a-ró yaú kava ñakuiná, áchí-ya.

18 Te cháa káchaa tutu jín sutú ñá'nu, *n̄i* kajini so'o-de tu'un-ún. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. Ko káyú'ú-de-ya, chi taká ñayivi kánaa iní-i kájini so'o-i tu'un stá'an-ya.

19 Te nuu kuá'ini, te *n̄i* kenda Jesús iní ñuu-ún, kua'an-ya.

Ja ní ichi mérkexé

20 Te ja'án'a inga kivi, *n̄i* kanaja'a-ya kuá'an-ya. Te *n̄i* kajini-ya mérkexé-ún ja á *n̄i* ichi onde yo'o.

21 Yúan-na te *n̄i* nukú'un iní Pedro. Te *n̄i* ka'an-de jín-ya: Maestro, ndé'é-ní mérkexé-ún ja ní ka'an ndiva'a-ní jín. Te vina a *n̄i* ichi i, áchí-de.

22 Te Jesús, *n̄i* ka'an-ya jín-de: Kandíja nuu Dios,

23 chi jandáa ká'an-ri jín-ró: Nú ndé cháa ka'an-de jín yúku yá'a: Kuxio, te jungoo-ró onde nuu mar, te nú tú kani sikí iní-de, chi sua kándíja-de ja súan kuu ja ní ka'an-de-ún, te ja ní jikan-de-ún, ni'in-dé.

24 Ja yúan ká'an-ri jín-ró: Taká ja jikan-ro, te kakan ta'u-ro jín, te ná kándíja-ró ja ní'in-ro, te ni'in-ro.

25 Te nú kájikān ta'u-ro, te kuña ká'nu iní-ro núu ndé in cháa jito u'u róó, náv'a máa Táa-ro kánchaa-ya onde andíví, suni kuña ká'nu iní-ya núu kuáchi-ró.

26 Chi nú tú kuña ká'nu iní-ro, suni súan máa Táa-ro kánchaa-ya onde andíví, ma kuña ká'nu iní-ya núu kuáchi-ró, áchí-ya.

Sikí tíñu ndíso Jesús

27 Te *n̄i* najakoyo suku-ya ñuu Jerusalén. Te jika kuu-ya iní ve'e i. Te sutu ñá'nu, jín cháa káchaa tutu, jín cháa *n̄i* kayii, *n̄i* chakoyo-de nuu-yá.

28 Te *n̄i* kaka'an-de jín-ya: Na jín tú'un sá'a-ró tíñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jín-ró sá'a-ró tíñu yá'a, áchí-de.

29 Te Jesús, *n̄i* ka'an-ya jín-de: Ná kaká tu'un-rí róó in tu'un, te kachi-ro núu-rí. Yúan-na te ná kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tíñu yá'a.

30 Ja ní skuánducha Juan sáa, á onde andíví ní kii tu'un, xí cháa *n̄i* tá'ú tíñu. Kastu'ún, áchí-ya.

31 Yúan-na te *n̄i* kandatú'ún máa-de: Nú ka'an-yo: Ja onde andíví. Te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáa.

32 Te nú ka'an-yo ja cháa *n̄i* tá'ú tíñu. Te káyú'ú-yo ñayivi, chi ndivii-í kájani ndaa iní-i ja cháa *n̄i* jani tu'un Dios *n̄i* kuu Juan, áchí-de jín tá'an-de.

33 Ja yúán ní kaka'an-de: Tú kájini-ri, áchí-de jín Jesús. Yúan-na te nì ka'an Jesús: Suni ruu, tú kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tiñu yá'a núsáá, áchí-ya jín-de.

12

Chaa kásatiñu nuu itú uva

1 Te nì kejá'á-yá nì ka'an-ya tú'un yátá jín-de jíná'an-de: ìn chaa, nì nachu'un-de ìn itú uva. Te nì jasú-de jakú. Te nì jacha-de ìn yau nuu kaxín-de. Te nì ndukani-de ìn torre. Te nì xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín. Te nì kee-de kua'an jíká-de.

2 Te ìn kivì te nì tájí-de ìn mozo-de vai nuu já kásatiñu jín uva-ún, ja vái naki'in-de nde'e itú uva nuu já ní kásatiñu-ún.

3 Ko máá-ún, nì kakatìin-ún mozo-de. Te nì kastují-dé. Te nì kakiñi'in-ún-de. kuano'on sáni-ni-de.

4 Te máá jító'o, nì natájí tuku-de inga mozo-de vai nuu já kásatiñu-ún. Te nì kastují-ún xiní mozo-de. Te nì kasákátá nuu-dé. Te nì kakiñi'in-ún-de kuano'on-dé.

5 Te máá jító'o uva, nì natájí tuku-de inga chaa vai. Te nì kaja'ni-ún-de jín kuá'a-gá-de. Te sava-de nì kastují. Te sava-de nì kaja'ni.

6 Ko máá jító'o, ío ìn se'e-de ja kúndá'ú inì-de. Te onde sandí'í-na nì tájí-de se'e-de vai nuu cháa kásatiñu. Te nì ka'an-de: Ná kóo jíñú'ún yúán núu sé'e-ri, áchí-de.

7 Ko máá já kásatiñu-ún, nì kandatú'ún: Chaa yá'a xín tá'u. Ná chó'o, ná ká'ni-yo-dé, te ná ndóo ta'u-dé kuu-yó, áchí.

8 Te nì kakatìin-ún sé'e-de. Te nì kaja'ni-ún-i. Te nì kaskána ndiyi-ún yátá itú uva.

9 Ndasa sá'a jító'o itú uva-ún núsáá. Chaa-de, te xnáa-dé ja ní kásatiñu-ún. Te kuá'a-de itú uva-ún nuu sáva-ga chaa, áchí-ya.

10 Ni tutu ì yá'a té ka'u-ga-ro náún. Yuu já ní kaské'ichi chaa káchutá'an, ya'á kúu máá yúu ndíso fuerza jiki.

11 Máá Tatá Dios, nì sá'a-ya súan. Te kánaa iní-yo ndé'é-yó tiñu yá'a, áchí-ya jín-de.

12 Te kándúkú-de modo tìin-de-ya. Chi nì kajuku'un inì-de ja sikí máá-de kúu tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Ko nì kayu'ú-de nì kajito-de ñayivi. Te nì kaxndóo-de-ya, te kaja'an-de.

Sikí xú'ún yóo

13 Te nì katájí-de sava chaa fariseo jín chaa herodiano kaja'an-de nuu-yá, nává'a tìin yátá-de-ya jín yakú tu'un.

14 Te nì chakoyo-de. Te nì kaka'an-de jín-yá: Maestro, kájini-ná ja ká'an ndaa-ní. Te tú yú'ú-ní jito-ní nì ìn chaa, chí tú ndé'é-ní ndasa jító taká chaa, chí sua stá'an ndaa-ní ichi Dios. Á kuu kuá'a-yó xú'ún yóo nuu César, xí túu. Á kuá'a-yó, xí ma kuá'a-yó, áchí-de jín-yá.

15 Yúan-na te máá-yá, a n̄i juku'un in̄i-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Naja kájito nchaa-ro rúu. Kua'a xu'ún jián ná k̄i nde'é-rí, áchí-ya.

16 Te máá-de, n̄i kaja'a-de xu'ún-ún nuu-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ndé chaa kúu chaa ncháá nuu yá'a, jíin tú'un yóso yá'a, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: César kúu, áchí-de.

17 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Kua'a ja x̄in César nuu César, te ja x̄in Dios nuu Dios, áchí-ya. Te n̄i kanaa x̄aan iní-de n̄i kajini so'o-de tu'un n̄i ka'an-ya.

Sik̄i já náchaku ndiyi

18 Yúan-na te n̄i chakoyo chaa saduceo nuu-yá. Te chaa-ún, kaka'an-de ja tú nachaku kuti ndiyi. Te n̄i kajika tu'un-de-ya:

19 Maestro. Moisés, n̄i chaa-de tutu n̄i ndoo jíin-yó, nú ñani ñin chaa kuu-de, te ndoo ñasí'í-de, te nú tú se'e-de ní ío, te ñani-de naki'in ñasí'í-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí tutu-ún.

20 Te n̄i ka'io usia ñani. Te chaa núu, n̄i tanda'a-dé. Yúan-na te n̄i ji'i-de. Te tú ní xndóo-de tata-de.

21 Te chaa uu, n̄i naki'in-de-ña. Te n̄i ji'i-de. Te ni chaa-ún, tú ní xndóo-de tata-de. Te chaa uni, suni súan.

22 Te ndí'usiá-de, n̄i kanchaka-de-ña. Te tú ni ñin-de ní xndóo-de tata. Te onde sandí'í-na te n̄i ji'i máá ñá'an-ún.

23 Núsáá te kivi náchaku taká ndiyi, ja náchaku máá ñani jíná'an-de, te ndé ñin-de kuu-ña ñasí'í-de, ch̄i ndí'usiá-de, n̄i kanchaka-de-ña, áchí-de jíin-yá.

24 Yúan-na te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Tú kájuku'un in̄i-ro jíin tutú ij, ni jíin fuerza Dios. Yuán ní kastíví-ró tú'un.

25 Ch̄i kivi náchaku-de ma'ñú ndiyi, ni tuká tanda'a kúti-dé, ni ma nātanda'a máá-ña. Ch̄i nduu-de natu'un ndajá'a ká'io andívi.

26 Te sik̄i ndiyi ja náchaku, á té ka'u-ga-ro tutú Moisés, ndasa n̄i ka'an Dios jíin-de ma'ñú yukú: Máá-rí kúu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya jíin Moisés.

27 Ko nasu Dios chaa n̄i kaji'i kúu-ya, ch̄i sua Dios chaa káichaku kúu-ya. Xaan kastíví-ró tú'un núsáá, áchí-ya jíin-de.

Tu'un tá'ú tiñu kánúu x̄aan-gá

28 Te ñin chaa cháa tutu n̄i jini so'o-de kástatá'an-de, n̄i ja-de. Te n̄i jini-de ja vá'a n̄i nachísó-yá tu'un nuu-dé. Te n̄i jika tu'un-de-ya: Ndé tu'un kánúu x̄aan-gá nuu taká tu'un n̄i tá'ú-yá tiñu sáá, áchí-de.

29 Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Ya'a kúu tu'un kánúu x̄aan-gá nuu taká-ga: Kuni so'o Israel, máá Tatá-yo Dios, máá ñin-ni-ya ío.

30 Núsáá te kumanj-ro jín máá Tatá-ro Dios onde jín iní jín añú-ro, jín nñ núnú jini tuni-ro, jín nñ fuerza-ro. Ya'á kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá.

31 Te tu'un uu kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú inj-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú inj-ro máá-ró. Tuká inga tu'un tá'ú tíñu kánúú-ga ío, chi ya'á-na, áchí-ya jín-de.

32 Yúan-na te cháa cháa tutu, nj ka'an-de jín-ya: Jandáa Maestro, va'a ká'an-ní, chí Dios ñn-ni-ya ío, te tuká inga Dios ío.

33 Te kumanj-yo jín-ya onde jín iní jín añú-yo, jín nñ núnú jini tuni-yo, jín nñ fuerza-yo, te kundá'ú inj-yo tá'an-yó nátu'un kúndá'ú inj-yo máá-yó, kánúú xáan-gá ya'á vása já ká'mu-yó kiti jín táká kiti ká'ni-yo núnú-ya, áchí-de jín-ya.

34 Yúan-na te nj jini Jesús ja vá'a xaan ní xndío kani-de tu'un. Te nj ka'an-ya jín-de: A yani kuu kivi-ró ñúu nuu tá'ú Dios tíñu, áchí-ya. Te ni ñn-de, tuká ní chúndéé ini-de kaka tu'ún-de-ya:

Sikí Sé'e David

35 Te nj stá'an Jesús inj ve'e ij. Te nj ka'an-ya: Naja káka'an cháa káchaa tutu ja Cristo kúu Se'e David.

36 Chj suni máá David, nj ka'an-de nj sá'a Espíritu Santo jín-de: Máá Tatá Dios nj ka'an-ya jín Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri, te ná chúkú-rí cháa kájito u'u róó, kuu-de teyu kuxndíi ja'a-ro, áchí Dios. Achí David.

37 Chj suni máá David, Jító'o, nj ka'an-de jín-ya. Te ndasa kuu máá-ya se'e-de núsáá, áchí-ya. Te taká ñayivi ndá'ú, nj ka'io inj nj ka'io añú-i nj kajini ná'ín-i ja ká'an-ya.

Sikí já ní kana jín-ya nuu-í

38 Te nj stá'an-ya tú'un. Te nj ka'an-ya jín-i: Koto-ró máá-ró núnú cháa káchaa tutu. Chj kákunj-de kaka-de jín sú'nu káni. Te kákunj-de ja ká'an sa'an-yo jín-de nuyá'u.

39 Te silla onde xinj mesa inj ve'e sinagoga, jín silla xinj mesa nuu ío xini kákunj-de.

40 Te cháa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú, te kásá'a-de ja túu kuachi-de, yuán kájikan ta'u ná'an-de. Cháa yá'a ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

Ja ní soko ña'an viuda xu'ún

41 Te kánchaa Jesús ichi núnú janú nuu kásoko-í xu'ún. Te ndé'é-ya ndasa káchu'un kua'a ñayivi xu'ún iní janu-ún. Te kua'a cháa kúká, nj kachu'un téyí-de.

42 Te nj cháa ñn ña'an ní kéndoo ndá'ú. Te nj chindee-ña úu xu'ún yíkí náa, ja kúu ñn centavo.

43 Yúan-na te n̄i kana-ya xini cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñá'an ní kendoo ndá'ú yá'a, n̄i chu'un-ga-ña vásá táká ñayivi ní kachu'un ini janu-ún.

44 Chi taká-i, n̄i kachu'un-i ja ní ndendoso siki-í. Ko ñá'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña, ko n̄i chu'un ndi'i-ña já ñáv'a-ña, onde jíin táká ja kúchaku-ña, áchí-ya jíin-de.

13

Tun̄i nuu kúyani nchaq Jesús

1 Te n̄i ndenda-ya iní ve'e ii. Te ñn chaq skuá'a jíin-yá, n̄i ka'an-de jíin-yá: Maestro, nde'é-ní ná xaan lúu yuu te luu ve'e ío, áchí-de.

2 Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Á ndé'é-ró núu táká ve'e ná'nu yá'a. Ma kútá'an-ga ni ñn yuu, ch̄i ñn kivi te ndi'i ndua, áchí-ya.

3 Te n̄i jungoo-ya onde yuku Olivos, ichi núu ve'e ii. Te Pedro, Jacobo, Juan, jíin Andrés, n̄i kajika tu'ún ñn-de-ya:

4 Kastu'ún-ní nuu-ná. Ndé kivi koo taká tiñu yá'a. Te ñún tuni koo nuu kúyani chaq taká tiñu yá'a, áchí-de.

5 Te Jesús, n̄i kejá'á-yá ká'an-ya jíin-de: Koto-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñn-de róo.

6 Ch̄i kikoyo kua'a cháa ki'in núu-de sí'ví-rí, te ka'an-de: Máá-rí kúu Cristo, áchí-de. Te xndá'ú-de kua'a xaan ñayivi.

7 Te nú n̄i kajini tu'un-ró káka'an ja ío guerra xí já koo guerra, te ma yú'ú-ro. Ch̄i kánúu koo súan. Ko té jinu-ga kivi.

8 Ch̄i ndonda nación siki nación, te ñuu siki ñuu. Te yá'a yúan taan, te ñi'in, te koo tama, te ñi'in ñayivi. Ya'á kákuu tundó'o kejá'á núu.

Tu'un ndasa ndo'o ñayivi kákandíja

9 Te koto-ró máá-ró, ch̄i nastúu-de róo nuu junta. Te ini ve'e sinagoga xndó'o-de róo. Te onde nuu gobernador jíin núu rey kana-de xini-ro já siki rúu. Te kani ndaa-ro tu'un nuu-dé.

10 Te jínu ñú'ún já xná'an-ga kuicha tu'un va'a-ri nuu táká ñayivi.

11 Te nú kinchaka-de róo, ja nastúu-de róo, ma nákanu tu'a ini-ro ndasa ka'an-ro jíin-de. Chi ja kuá'a-ya núu-ro hora jan, yúan ká'an-ro. Ch̄i nasu máá-ró ká'an, ch̄i Espíritu Santo ka'an, áchí-ya.

12 Te ñani jíin ñani nastúu tá'an ja ná kúu. Te táa jíin sé'e, te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an.

13 Te taká ñayivi, koto u'u-i róo ja siki rúu. Ko chaq kundii ñi'in onde kivi jínu, chaq-ún kaku, áchí-ya.

14 Ko nú n̄i kajini-ro já káchá'an te n̄i tuchá taká ndatiñu nuu má kúu kuti koo súan núu, natu'un n̄i ka'an Daniel chaq n̄i

jani tu'un Dios (chaa ká'u, ná júku'un iní-de), yúan-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, ná kúnu-i kinglyo-yi onde yuku.

15 Te chaa kánde xini vé'e, ma núu-de ndivi-de iní ve'e ki'in-de ndatiñu-de.

16 Te chaa kánde onde rancho, ma náxío káva yátá-de náki'in-de tikachi-de ichi yatá-dé.

17 Ko kivi-ún naka ndá'ú kuu ja káñu'un se'e, jín ja káskáxin-í.

18 Ná kakán ta'u-ro núsáá, náva'a tú kunu-ró máá víko vjin ki'in-ro.

19 Chi kivi-ún koo tundó'o, ja té tuká koo onde kivi ní sá'a Dios ñuyivi, te onde vina, te ni ma koo-ga.

20 Te nú máá Tatá Dios, tú ní náxndíyi-ya kivi-ún núú, ni ñn chaa ma káku kuti-dé núú. Ko ja sikí cháa ni nakaji-ya, yúan ní náxndíyi-ya kivi-ún.

Tuni máá kivi sándi'-na

21 Núsáá te nú ndé chaa ká'an jín-ró: Yá'a nde'é-ró kánchaa Cristo, xí: Yúan nde'é-ró kánchaa-ya, ma kándija-ró já ká'an-de.

22 Chi kenda Cristo xndá'ú, jín cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tuni tiñu ñá'nu xaan, náva'a xndá'ú-de onde chaa ni nakaji-ya, te nú ná kúu sá'a-de.

23 Koto-ró máá-ró, chi a ni kachi ndi'-ri nuu-ro, áchi-ya.

24 Te kivi ndi' koo tundó'o-ún, kutúún ndikandii, te yo ma ndi-gá.

25 Te tiñuú xini, jungoyo-ti ichi ándivi kii-ti. Te taká fuerza ándivi, ndi' ka'ya.

26 Yúan-na te kuni ñayivi núú máá Sé'e chaa kii-ya ichi ándivi núú víko nu'ún jín kuá'a fuerza ja ndúñá'nu-ya.

27 Yúan-na te táji-yá ndajá'a-yá kinglyo. Te nastútú-yá ñayivi ní nakaji-ya ndíkúun lado ñuyivi, onde nuu ndi' ñu'un, te onde nuu ndi' ándivi.

28 Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a yunu mékexé. Nú a ni nduyúcha núma, te ni najaa nda'a, te a kájin-ro já á ni kuyani viko sáú.

29 Suni súan róó, nú a ni kájin-ro kuákuu taká tiñu yá'a, te kuni-ro já á yani ja kivi-ún.

30 Jandáa ká'an-ri jín-ró ja má náa ñayivi yá'a, onde ná skíkuu taká tiñu yá'a.

31 Ándivi jín ñuyivi chi naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa.

Siki já kúndito-i

32 Ko kivi koo-ún, jín hora, tú ni ñn chaa jini, ni ndajá'a ká'io ándivi, ni máá Sé'e-ya, chi máá ñn-ni máá Táa-yo Dios jini-ya.

33 Koto-ró máá-ró, te kundito-ró, te kakan ta'ũ-ro. Chì tú kájini-ro ña kivi kóo.

34 Chì nátu'un ñin chaá kua'an jíká-de. Te ñi xndóo-de ve'e-de. Te ñi ja'a-de tu'un nuu mozo-de, ná tiñu sá'a ñin ñin-de. Te chaá ndíto yuxé'é, ñi ta'ũ tiñu nuu-dé, ná kúndito-de.

35 Núsáá te kundito-ró, chì tú kájini-ro ña hora nchaá jito'o ve'e-ún, á aini, á ñúú, á kána lí'li, á jañá'an.

36 Chì sánaa iní-ro te nchaá-ni-ya. Te ñi'in-yá róó kákixi-ro.

37 Te taká tu'un ká'an-ri jíin-ró yá'a, suni ká'an-ri jíin ndívii-í jíná'an-i. Kundito jíná'an-ró, áchí-ya.

14

Ja ní kanatñin tu'un tá'an siki Jesús

1 Te uu-ga kivi te vásá ní kuu Pascua jíin víko kóo statilá tú yí'i yujan íá. Te sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ñi kandúkú-de modo ndasa xndá'ú-de-ya te ñin-de-ya. Te ka'ni-dé-ya kákuni-de.

2 Te ñi kaka'an-de: Ma kúu sá'a-yó máá kivi víko, chì nú súan te ndonda vaá ñayivi, áchí-de.

Jesús jíin ñá'an ndíso perfume

3 Te kánde-ya ñúu Betania, káncha-ya núu mesa ve'e Simón chaá té'yu ndí'yi. Te ñi chaá ñin ña'an, kándá'á-ña ñin tiya'a ñú'un perfume máá nían ita nardo kúu. Te ncháa ya'u téyíí. Te ñi tá'ú-ña tíya'a-ún. Te ñi chu'un-ña xiní-yá.

4 Te sava, ñi kakiti inji. Te ñi kaka'an: Naja náa perfume jian.

5 Chì kuu kuya'u ví'í-gá uní ciento peso, te kua'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu, áchí. Te ñi kaka'an vaá siki-ñá.

6 Ko Jesús, ñi ka'an-ya: Síá-ña. Naja kástá'an-ro-ñá. Tiñu va'a sá'a-ña jíin-rí, áchí-ya.

7 Chì nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jíin-ró. Te nú kákuni-ro te kuu sá'a va'a-ró jíin-i. Ko ruu, ña tú nene káncha-ri jíin-ró.

8 Ya'á-ni ñi kuu ñi sá'a-ña. Chì a ñi chí'i tu'a-ña perfume yiki kúñu-ri kivi yúji-ri.

9 Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ní ñúyivi nú ná kuicha tu'un va'a yá'a, te tiñu ñi sá'a-ña yá'a, suni koo tu'un náva'a ná núku'un inji-i-ña, áchí-ya.

10 Yúan-na te Judas Iscariote, ñin ja uxí uu yúan, kua'an-de nuu sutu ñá'nu ja nastúu-de-ya.

11 Te súan ñi kajini so'o sutu-ún. Te ñi kákusi inji. Te ñi kakeyu'u já kuá'a xu'ún núu-dé. Te ná ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya.

Viko lélu Pascua

12 Te máá kivi kéjá'á víko kóo statilá tú yí'i yujan íá, suni máá kivi kásoko-dé lélu Pascua, te chaá kákuá'a-ún, ñi kaka'an-de

jíin-yá: Ndénu kuní-ní ná kísátu'a-ná nuu kée-ní lélú Pascua, áchí-de.

13 Te nī tájí-yá uú cháa káskuá'a jíin-yá kua'an-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: Kuá'an onde ñuu. Te yúan ketá'an-ró jíin iin cháa ndiso iin kiyi nducha. Te kundikin-ro-dé ki'in-ro jíin-de.

14 Te nuu ndívi-de, yúan ka'an-ro jíin máá jító'o ve'e-ún: Achí máá Maestro: Ndénu ío iin ve'e kuá'a núu-ní nuu kée-ná lélú Pascua jíin cháa káskuá'a jíin-ná, achí-ro.

15 Te máa-de, ná stá'an-de iin cuarto ká'nu onde xini vé'e nuu-ro, yúan a ío tu'a. Te yúan sátu'a-ró ndasa kuu-yó, áchí-ya jíin-de.

16 Te kája'an cháa káskuá'a jíin-yá. Te nī jakoyo-de ñuu-ún. Te nī kani'in-dé nátu'un nī ka'an-ya jíin-de. Te nī kasátu'a-de ndasa kuxini-de lélú Pascua.

17 Te nī ini. Te kua'an-ya jíin máá uxí uú cháa-ún.

18 Te káxiukú-de nuu mesa káyee-dé staa. Te nī ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja iin róó, ja yée jíin-rí, nastúu-ró rúu, áchí-ya.

19 Yúan-na te nī kakuxí ini-de. Te nī kajika tu'ún ná iin ná iin-de-ya: Ja náá náún, ja náá náún, ká'an iin-de, ká'an inga-de.

20 Te nī ka'an-ya jíin-de: iin ja uxí uú ja chíxí'ú núu kó'o jíin-rí kúu, áchí-ya.

21 Chi jandáa máá Sé'e cháa ki'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kúu cháa nastúu máá Sé'e cháa. Va'a-ga nú tú ní kaku cháa-ún núu, áchí-ya.

22 Te káyee-dé. Te nī ki'in Jesús staa. Te nī jikan ta'u-ya. Te nī sakuáchí-ya. Te nī ja'a-ya núu-dé. Te nī ka'an-ya: Kee jíná'an-ró. Yá'á kúu yiki kúñu-ri, áchí-ya.

23 Te nī ki'in-ya iin taza. Te nī jikan ta'u-ya. Te nī ja'a-ya núu-dé. Te ndi'i-de, nī kají'i-de.

24 Te nī ka'an-ya jíin-de: Yá'á kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáa. Te ja síkí ñáyivi kuá'a te nī jati.

25 Te jandáa ká'an-ri jíin-ró: Ma kó'o-ga-ri nducha ndé'e uva, onde kiví náko'o-ri ja jáa iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

26 Te nī kajita-ya iin yaa ii. Te nī kenda-ya kája'an-ya ondé yuku Olivos.

27 Yúan-na te Jesús, nī ka'an-ya jíin-de: Ndivii-ro, nayu'ú-ro já síkí rúu akuáa vína. Chí a yóso núu tutú: Stují-rí cháa ndító ri, te máá rí-ún, kuicha-ti, áchí.

28 Ko nuu náchaku-ri, te xna'an-ga ruu ki'in-ri ñuu Galilea vása róó, áchí-ya.

29 Ko Pedro, nī ka'an-de jíin-yá: Vasa ndivii-dé ná nayu'ú-de, ko náá chí túu, áchí-de.

30 Te Jesús, nī ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró,

chí róó, akuáa vína, onde ná té kana-ga lí'li uu jínu, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya.

³¹ Ko máa-de, téyí ní ka'an-de: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu níí, áchí-de. Te suni súan nī kaka'an ndi'i-de.

Jesús iní Jardín Getsemaní

³² Te nī jakoyo-ya íin nuu nání Getsemaní. Te nī ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kakán ta'u-rí, áchí-ya.

³³ Te nī jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin Juan kája'an-de jíin-ya. Te nī kejá'á-ya yú'ú-ya, te ndúkuí'a iní-ya.

³⁴ Te nī ka'an-ya jíin-de: Xaan ndúkuí'a iní-ri, chí a yani kuu-ri. Yá'a kundatu-ró, te kundito-ró, áchí-ya.

³⁵ Te nī kanduu-ya íin tí'lí. Te nī jukuiñí jíití-ya nuu ñú'un. Te nī jikan ta'u-yá, te nú kuu kaku-ya hora-ún.

³⁶ Te nī ka'an-ya: Abba, Táa. Taká tiñu kúu sá'a máa-ní. Chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in. Ko nasu já kuní máa-ná, chí ja kuní máa-ní ná kúu, áchí-ya.

³⁷ Te nī ncha-ya. Te nī jini-ya já kákixi-de. Te nī ka'an-ya jíin Pedro: Simón, kixi-ro náún. Á tú kánda-ró kundito-ró vasté íin hora.

³⁸ Kundito, te kakan ta'u-ro, náva'a ma kóto ncha-ún róó. Chí kuní ndija añú-ro, ko yiki kúñu-ró chí túu, áchí-ya.

³⁹ Te kua'an tuku-ya. Te nī jikan ta'u-yá. Suni íin-ni tu'un nī ka'an-ya.

⁴⁰ Te nī ncha-ya. Te nī jini tuku-ya-dé kákixi-de, chí xaan káji'i-de numá'ná. Te tú kútuní ndasa xndió káni-de tu'un nuu-yá.

⁴¹ Te nī ncha-ya vuelta uní. Te nī ka'an-ya jíin-de: Kusú te ndetatú-ro-ná. A nī kuu. Vina te nī ja hora ja máa Sé'e cha natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi.

⁴² Ndukoo, ná chó'o. Chí ja nastúu ruu, a nī kuyani vai, áchí-ya.

Ja ní kakatíin-de Jesús

⁴³ Te súan ká'an-ya, te nī cha-ri Judas, íin ja uxí uu-ún. Te íin nuu já káchindéé tá'an jíin-de, jíin machete jíin yúnu vái koyo jíin-de. Chí sutu ná'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa nī kayii, nī katájí cháa-ún.

⁴⁴ Te cha nī nastúu-ya-ún, nī ja'a-de íin tuní, te nī ka'an-de: Cha tíyú'ú-rí-ún, yuán kúu. Katíin jíná'an-ró, te kunchaka-ró kí'in-ro jíin, áchí-de.

⁴⁵ Yúan-na te nī cha-de. Te nī kandita-ni-de nuu-yá. Te nī ka'an-de jíin-ya: Maestro, Maestro, áchí-de. Te nī tíyú'ú-de-ya.

⁴⁶ Te cha vai koyo jíin Judas-ún, nī kakatíin-de-ya.

47 Te ñin cháa kándij yúan, ñi stáa-de machete-de. Te ñi kachi-de so'o mozo máá sutú ñá'nu-ga.

48 Te ñi ka'an Jesús jín-de jíná'an-de: Nátu'un siki ñin cháa kuí'ná vái koyo-ró jín machete jín yúnu katiin-ró rúu náún.

49 Ndita'an kivi ní kandee-ri jín-ró iní ve'e ij, ñi stá'an-ri tu'un, te tú ní katiin-ró rúu. Ko súan kásá'a-ró náva'a ná skíkuu tutu ij, áchí-ya.

50 Yúan-na te cháa káskuá'a jín-ya, ñi kaskéndo-de-ya. Te ñi kajinu ndi'i-de kája'an-de.

51 Te ñin suchí, ndikín-i-ya kuá'an-i jín-ya. Te ndi-i ñin sa'ma kuítá, chí víchí lí-í. Te ñi kakatiin-de-i.

52 Ko máa-i, ñi xndóo-i sa'ma kuítá-ún. Te ñi jinu víchí lí-í kua'an-i.

Já ní kandij Jesús nuu sutú ñá'nu-ga

53 Te ñi kakinchaka-de Jesús nuu máá sutú ñá'nu-ga. Te taká sutu ñá'nu jín cháa ñi kayii jín cháa káchaa tutu, ñi kandutútú-de.

54 Te Pedro, jíká ndikín-de-ya ondé iní yuxé'é máá sutú ñá'nu-ga-ún. Te ñi jungo-de jín cháa kájatíñu-ún, ndúvixi-de ñu'un.

55 Te taká sutu ñá'nu jín taká cháa junta, ñi kandúkú-de ñin tu'un siki Jesús, ja ká'ni-dé-ya kákuñi-de. Ko tú ní káni'in-dé.

56 Chí kua'a-dé, ñi kasátú'ún-de siki-ya. Ko tu'un ñi kaka'an-de-ún, tú ní kétá'an.

57 Yúan-na te ñi kandukuiñi sava-de, ñi kasátú'ún-de siki-ya:

58 Máá-ná, ñi kajini-ná ká'an-de: Ruu, stúncháa-ri ve'e ij yá'a ja ní kasáva'a nda'a. Te nuu uní kivi te ndukani-ri inga ja tú níni jín ndá'a, áchí-de, áchí jíná'an.

59 Ko ni súan tú ní kétá'an tu'un ñi kaka'an.

60 Yúan-na te máá sutú ñá'nu-ga-ún, ñi ndukuiñi-de kándij-de ma'ñú. Te ñi jiká tu'ún-de Jesús: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasa káka'an cháa yá'a siki-ro, áchí-de jín-ya.

61 Te máá-ya, tú ní ká'an kuti-ya. Te máá sutú ñá'nu-ga-ún, ñi jiká tu'ún tuku de-ya: Máá-ró kúu Cristo, Se'e máá I'a ij náún, áchí-de jín-ya.

62 Te Jesús, ñi ka'an-ya jín-de: Máá-rí kúu. Te kuñi-ro máá Sé'e cháa kunchaa-ya íchi ndává'a Dios nuu ío fuerza-ya. Te ndii-ya íchi ándiví jín vikó nu'ún, áchí-ya.

63 Yúan-na te máá sutú ñá'nu-ga-ún, ñi ndátá-ni-de sa'ma-dé. Te ñi ka'an-de: Naún níni kúni so'o-yó ká'an inga-de núsáá.

64 Ñi kajini-ro ná ndiva'a ká'an-de. Ndasa kájani ini-ro. Achí sutu ñá'nu-ga-ún. Te taká cháa-ún, ñi kanakuxndi-de-ya ná kúu-ya.

65 Te sava-de, ni kativí sivi-de nuu-yá. Te ni kajasu-de nuu-yá. Te ni kaja'a-de jiki núu-yá. Te kaka'an-de jín-yá: Kani tu'un, áchí-de. Te chaá kájatíñu-ún, ni kastují-dé-ya jín jíkí.

Já tú ní játu'un Pedro

66 Te ichi chí yuxé'é yúan kándij Pedro. Te ñn ña'an játíñu nuu máá sutú ñá'nu-ga-ún, ni chaá-ña.

67 Te ni jiní-ña núu Pedro kándij-de ndúvixi-de. Te ni ndakoto-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña: Te róó, jín Jesús ñuu Nazaret jíká-ró vii, áchí-ña.

68 Ko máá-de, tú ní játu'un-de. Tú jiní-ná, ni tú júku'un iní-ná naún ká'an-ní, áchí-de jín-ña. Te ni kenda-de yuxé'é yatá vé'e-ún. Te ni kana-ni lí'li.

69 Te ña'an játíñu-ún, ni jiní-ña núu-dé inga jínu. Te ni ka'an-ña jín cháa ká'jin yúan. Chaá yá'a suni tá'an-de, áchí-ña.

70 Ko máá-de, tú ní játu'un tuku-de. Te ni kunúu tuku. Te chaá ká'jin-ún, ni kaka'an tuku-de jín Pedro: Jandáa ja súni tá'an-de kúu-ró, chi chaá galileo kúu-ró. Te tu'un ká'an-ro súan kuní koo, áchí-de.

71 Ko máá-de, ni'in ni ka'an ndivá'a-de: Tú jiní-ri chaá yá'a ja káka'an-ro tú'un-de, áchí-de.

72 Yúan-na te ni kana-ni lí'li vuelta uu. Te Pedro, ni nuku'un iní-de taká tu'un ni ka'an Jesús jín-de núú: Onde ná té kana-ga lí'li uu jínu, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya sáá. Te ni nakani iní-de siki tú'un-ún. Te ni nde'e-de.

15

Já kuá'an Jesús nuu Pilato

1 Te jañá'an-ún, te taká sutu ñá'nu, jín cháa ni kayii, jín cháa káchaa tutu, jín ndívii cháa junta, ni kaskétá'an-ni-de tu'un. Te ni kaju'ni-de Jesús kua'an-de jín-yá. Te ni kaja'a-de-ya núu Pilato.

2 Te Pilato, ni jiká tu'un-de-ya: Máá-ró kúu Rey chaá judío náún, áchí-de. Te ni ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya jín-de.

3 Te sutu ñá'nu-ún, ni'in ni kajikan-de kuachi siki-yá.

4 Te Pilato, ni jiká tu'un tuku-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Nde'é, ná kua'a kuáchi kájikan-de siki-ro, áchí-de jín-yá.

5 Ko Jesús, tuká ní ká'an kuti-yá. Te ni naa iní Pilato ndé'é-de nuu-yá.

6 Te ío costumbre Pilato ja kiví víko-ún síá-de ñn chaá yí'i vekaa, nani chaá kákuu iní ñayivi.

7 Te ni jo ñn chaá nání-de Barrabás, kánde-de vekaa jín tá'an-de ja ní kánda-de, ni kaja'ni-dé ndiyi.

8 Te ni chakoyo kua'a ñayivi. Te ni kaka'an-i jín Pilato ná sá'a-de nátu'un ío costumbre-de.

9 Te *n̄i* ka'an Pilato jín-i: Kákuni-ro já sía-ri Rey cháa judío náún, áchí-de.

10 Ch̄i a *n̄i* jin̄i-de ja ní kakukuásún iní sutu ñá'nu-ún, te yuán ní kaja'a-ún-yá nuu-dé.

11 Ch̄i sutu ñá'nu-ún, *n̄i* kaská'an-de ñayivi kuá'a-ún ja Pilato va'a-ga ná sía-de Barrabás ki'in.

12 Te *n̄i* ka'an tuku Pilato: Ndasa kákuni-ro já sá'a-ri jín cháa káskúnání-ró Rey judío núsáá, áchí-de jín-i.

13 Te máá-i, *n̄i* kakana jaa tuku-i: Kata kaa-ní cháa jian jiká cruz, áchí-i.

14 Ko Pilato, *n̄i* ka'an-de jín-i: Naún kuachi *n̄i* sá'a-de, áchí-de. Te máá-i, ví'í-gá *n̄i* kakana jaa-i: Kata kaa-ní-de ná kúu-de, áchí-i.

15 Te Pilato, kuní-de ja ná kúsi iní ñayivi-ún. Te *n̄i* sía-de Barrabás kua'an. Yúan-na te *n̄i* xndó'o-de-ya. Te *n̄i* ja'a-de-ya kuíta kaa-ya já ná kúu-ya.

Ja ní kasákátá soldado nuu-yá

16 Yúan-na te soldado, *n̄i* káki'in-de-ya kuá'an-de jín-yá in̄i ve'e palacio. Te *n̄i* kakana xin̄i tá'an-de *n̄i* kandutútú-de.

17 Te *n̄i* kachu'un-de-ya ñn sa'ma kuá'á tándí'í. Te *n̄i* kat̄iin-de ñn corona ñnu. Te *n̄i* kachu'un-de xin̄i-yá.

18 Yúan-na te *n̄i* kaka'an-de jín-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de.

19 Te *n̄i* kakuun-de yunu xin̄i-yá. Te *n̄i* kat̄ivi si'ví-de nuu-yá. Te *n̄i* kajukuiñi jíti-de nuu-yá, te *n̄i* kachiñú'ún-de-ya.

20 Te nuu ní ndi'i *n̄i* kasákátá-de nuu-yá, te *n̄i* katava-dé sa'ma kuá'á tándí'í ñú'un-ya-ún. Te *n̄i* kanachu'un-de-ya sá'ma máá-yá, te *n̄i* kakeni'in-de-ya káta kaa-de-ya.

21 Te ñn cháa nání-de Simón ñnu Cirene (táa Alejandro jín Rufo kúu-de), *n̄i* ja'a-de vai-de ichi rancho. Te *n̄i* katet̄iñu-de cháa-ún ki'in-de jín-de kundiso-de cruz-ya.

22 Te kája'an-de jín-yá onde nuu nání Gólgota, ja kuní ka'an: yiki xin̄i.

23 Te *n̄i* kasáká núu-de vino jín súsia uá. Te *n̄i* kaja'a-de nuu-yá ko'o-ya. Ko máá-yá, tú ní játá'ú-yá ko'o-ya.

Ja ní kajata kaa-de-ya

24 Te *n̄i* kajata kaa-de-ya jiká cruz. Te *n̄i* kasaka-dé sa'ma-yá nuu tá'an-de. Te *n̄i* kasá'a-de apuesto siki, ndasa ni'in, ñn ñn-de.

25 Te ka'ñn *n̄i* kajata kaa-de-ya.

26 Te nuu tutú kuachi siki-yá yóso: Ya'á kúu Rey cháa judío, áchí.

27 Te *n̄i* kajata kaa-de uú ñaku'i'ná jín-yá, ñn ichi ndává'a-ya, te inga ichi ndávésé-yá.

28 Te ni skikuu tu'un ká'an tutu ii: Oñde jíin cháa kándañáa ní kaskétá'an-de-ya, áchí.

29 Te ñayivi kája'a yúan, ni kaskuikó-i xini-í. Te ni kaka'an ndiva'a-i jíin-ya: Jan jaan. Róo, ká'an-ro já stuncháa-ro vé'e ii Dios, te nuu uní kivi te ndukani-ró núú.

30 Vina te nama-ró máa-ró, te nuu-ró jiká cruz núsáa vii, áchí-i.

31 Te suni súan ni kasákátá sutú ñá'nu-ún nuu-ya. Te kándatu'ún jíin cháa káchaa tutu: Sava ñayivi á ni kuu ni nama-de, ko ma kúu nama-de máa-de.

32 Cristo, Rey cháa Israel, ná nuu-de jiká cruz vina, te ná kuní-yo, te ná kándija-yó, áchí. Te cháa kándita kaa jíin-ya-ún, suni súan ni kaka'an ndiva'a-de jíin-ya.

33 Te nuu ní kuu kaxiuu, te ni kuxkí'vi ní núú ñú'un onde ka'unj.

34 Te nuu ní kuu ka'unj, te ni ka'an jaa Jesús: Eloi, Eloi, lama sabactani, achí-ya. Ja kuní ka'an: Dios máa-ná, Dios máa-ná, naja ní xndóo-ní náá.

35 Te sava cháa ká'jin yúan, ni kajini so'o-de. Te ni kaka'an-de: Nde'é, chí kána-de xini Elías, áchí-de.

36 Te jínu ñin cháa ni jaa-de, te ni chindáji-de kachi núu vinagre. Te ni chaa-de xini ñin yunu. Te ni ja'a-de nuu-ya já kó'o-ya. Te ni ka'an-de: Ná ndé'ó nú cháa Elías xnúu-de cháa, áchí-de.

37 Ko máa Jesús, ni ka'an jaa-ya. Te ni ji'i-ya.

38 Yúan-na te sa'ma ndíta kaa iní vé'e ii, ni te'nde uu onde nuu xini te onde nuu já'a.

39 Te ñin cháa capitán kándij-de nuu-ya. Te ni jini-de ja ní kana jaa-ya ní ji'i-ya. Te ni ka'an-de: Jandáa ja Sé'e Dios kúu cháa yá'a núú, áchí-de.

40 Te suni ká'jin sava ñasí'í kánde'é jiká-ña. Te yúan ká'jin María ñuu Magdala, jíin Salomé, jíin María náa José jíin Jacobo súchí.

41 Chí onde ná kánde-ya ñuu Galilea, te ña'an-ún, ni kandikin-ña-ya. Te ni kajatíñu-ña núu-ya. Te suni ío kua'a-gá-ña, ni kaja'an-ña jíin-ya ñuu Jerusalén.

42 Te ni ini kivi-ún. Te kásatu'a-de, chí yuchaan kúu kivi ndétatú.

43 Te José ñuu Arimatea, cháa kúñá'nu nuu junta kúu-de, te suni ñúkuu iní-de ja kúu ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ni cháa-de. Te ni chundéé iní-de ni kivi-de nuu Pilato. Te ni jikan-de yiki kúñu Jesús.

44 Te Pilato, tú kándija-de ja á ni ji'i-ya. Te ni kana-de xini capitán. Te ni jiká tu'ún-de cháa-ún nú a ni ji'i-ya.

45 Yúan-na te ni kundaa iní-de ja ní ka'an capitán-ún jíin-de. Te ni ja'a-de yiki kúñu-ya núu José.

46 Te José, *n̄i* jaan-de *ɨn* sa'ma kuítá. Te *n̄i* xnúu-de-ya. Te *n̄i* chisukun-dé-ya sá'ma-ún. Te *n̄i* chindee-de-ya iní ve'e añú ja ní jacha *ch̄i* *ɨn* kava. Te *n̄i* stúu-dé *ɨn* yuu ní jasú-de yuvé'e añú-ún.

47 Te María ñuu Magdala, jín María náa José, *n̄i* kajini-ña núu ní jakin-de-ya.

16

Ja ní nachaku Jesús

1 Te *n̄i* ini *kiv̄i* ndétatú-ún. Te María ñuu Magdala, jín María náa Jacobo, jín Salomé, *n̄i* kajaan-ña jí'o vixi kichi'i-ña-yá.

2 Te jañá'an *kiv̄i* *ɨn* semana, ja á *n̄i* kana ndikandii, *n̄i* jakoyo-ña núu vé'e añú.

3 Te káka'an máá-ña: Ndénu ní'in-yo *ɨn* cháa chaxio yuu yúvé'e añú, áchí-ña.

4 Te *n̄i* kandakoto-ña. Te *n̄i* kajini-ña ja á *n̄i* kuxio yuu-ún kua'an. Te ká'nu xaan.

5 Te *n̄i* *kiv̄i* koyo-ña iní ve'e añú-ún. Te *n̄i* kajini-ña *ɨn* cháa súchí, ñú'un káni-dé *ɨn* sa'ma kuíjín, kánchaa-de ichi ndává'a. Te *n̄i* kayu'ú-ña.

6 Te cháa-ún, *n̄i* ka'an-de jín-ña: Ma yú'ú-ro. Kánandúkú-ro Jesús ñuu Nazaret I'a *n̄i* jí'i jika cruz. Túu-ya yá'a, *ch̄i* a *n̄i* nachaku-ya. Yá'a nde'é-ró nú ní jakakin-de-ya.

7 Kuángoyo núsáa, te *kach̄i*-ro núu cháa káskuá'a jín-yá, jín núu Pedro, ja xná'an-ga-ya kí'in ñuu Galilea vása kí'in-ro. Yúan *kun̄i*-ro núu-yá, nátu'un *n̄i* ka'an-ya jín-ró sáa, áchí-de jín-ña.

8 Te máá-ña, kájinu-ña ní ndenda-ña vé'e añú. *Ch̄i* káyu'ú-ña, te kákisi-i-ña. Te tú ni *ɨn* nuu ní kákachi-ña, *ch̄i* káyu'ú-ña.

9 Te Jesús, a *n̄i* nachaku-ya máa jañá'an *kiv̄i* *ɨn* semana. Te xnáñúú-gá *n̄i* ndenda ndijin-ya núu María ñuu Magdala. Ña'an-ún, *n̄i* yí'i usia tach̄i káni-ña. Te *n̄i* kiñi'in-ya kuá'an.

10 Te *n̄i* kee-ña kuá'an-ña. Te *n̄i* *kach̄i*-ña núu cháa *n̄i* kajika jín-yá, *ch̄i* kándukuí'a iní-de te kánde'e-de.

11 Te súan *n̄i* kajini tu'un-de ja chakú-ya ní jiní ña'an-ún nuu-yá. Ko tú ní kákandíja-de tu'un ká'an-ña.

12 Te *n̄i* kuee-ga. Te inga modo *n̄i* nastá'an ndijin-ya máa-yá nuu úu-de kájika-de kua'an-de ichi rancho-de.

13 Te cháa-ún, *n̄i* kaja'an-de. Te *n̄i* kastu'ún-de nuu sáva-ga. Ko ni tú ní kákandíja ja káka'an-de.

Ja kuáno'on-yá andívi

14 Yúan-na te vása ní nastá'an ndijin-ya máa-yá nuu máa uxi *ɨn*-de, káxiukú-de káyee-dé staa. Te *n̄i* kana jín-yá nuu-dé, *ch̄i* ndava iní añú-de, te tú ní kákandíja-de tu'un *n̄i* kaka'an ja *n̄i* kajini nuu-yá ja ní nachaku-ya.

15 Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Kuá'án jíná'an-ró n̄í ñúyivi, te kani-ró tú'un va'a-ri nuu táká ñayivi.

16 Chaa kándija te kuanducha-dé, kaku-de. Ko chaa tú kándija, ta'nu ndatu-de.

17 Te chaa kákandija, sá'a-de tuni yá'a: Jíin sí'ví-rí kiñi'in-de tach̄i k̄ini k̄ingoyo. Te ka'an-de inga yu'u jáá.

18 Kuanchaa-de koq, te nú n̄i ji'i-de veneno, te ma sá'a daño jíin-de. Te xndée-de nda'a-dé siki ñáyivi kú'u, te nduva'a-i, áchí-ya jíin-de.

19 Yúan-na te nuu ní ndi'i n̄i ka'an máá Jító'o-yo jíin-de jíná'an-de, te n̄i ndaa-ya kuáno'on-yá andívi. Te n̄i nungoo-ya íchi ndává'a Dios.

20 Te máá-de, kája'an-de. Te n̄i kajani-de tu'un-ya táká lado. Te máá Jító'o-yo, n̄i chindéé ní chituu-ya-dé. Te jíin tuni n̄i kasá'a-de-ún n̄i stá'an-ya já ío ndaa táká tu'un yá'a. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN LUCAS TU'UN VA'A NI CHAA SAN LUCAS

Siki tú'un ni chaa San Lucas

¹ Kua'a cháa ni kachaa-de tu'un ná taká tiñu ni sá'a Jesús ni kajini-yo.

² Te chaa ni kajini nuu-yá ná onde kivi ní kejá'á-yá, ni kajani-de tu'un-ya. Te ni kakastu'un-de nuu-yo.

³ Te náá, a ni nandúkú víi-ná taká tu'un-ya, ná onde kivi ní kejá'á. Te jáni ini-ná ja súni ío va'a chaa káji-ná tu'un yá'a nuu-ni, Teófilo máni,

⁴ náva'a ná kuní-ni ja ío ndaa taká tu'un ni skuá'a-ni.

Ja ní ka'an ndajá'a Dios jín Zacarías

⁵ Te kivi ní kuu Herodes rey ñuu Judea, ni io ñin sutu nání-de Zacarías ja ní chindéé tá'an-de jín Abías. Te ñasí'i-de nání-ña Elisabet. Te onde chi Aarón vaí tata-ña.

⁶ Te chaa ndaa ni kakuu ndendúú-de nuu Dios. Te ñúkúún ní kaskíkuu-de taká tu'un jín tiñu tá'ú-yá nuu-yo.

⁷ Te tú se'e-de ní ío, chi Elisabet, ña'an numá kúu-ña, te vina, a ni kayii-de.

⁸ Yúan-na te ni jaá kivi ní kateta'an-i nuu Zacarías jíku-de jín tiñu ja kúu-de sutu nuu Dios,

⁹ nátu'un ni kasá'a máá sutú. Te ja yúan ni kivi-de ini ve'e ij máá Jito'o-yo. Te ní ja'mu-de susia kutú.

¹⁰ Te nini já'mu-de susia kutú, te ichi yatá vé'e ij, kájikān ta'u ñáyivi kuá'a.

¹¹ Te ni kenda ñin ndajá'a máá Jito'o-yo núu-dé, kándij-ya íchi ndává'a altar nuu já'mu-de susia kutú.

¹² Te ni jini Zacarías nuu-yá, te ni yu'ú-de, te ni kisi-i-de.

¹³ Ko máá ndájá'a-ún, ni ka'an-ya jín-de: Zacarías, ma yú'ú-ro, chi ja ní jikan ta'u-ro a ni jini so'o Dios. Te ñasí'i-ro Elisabet, skáku-ña ñin se'e yíi, te skúnání-ró-i Juan.

¹⁴ Te kusij xáan iní-ro. Te kusij iní kua'a ñáyivi jín-i kivi káku-i.

¹⁵ Te kuu-i ñin chaa kúñá'nu nuu Dios. Te ma kó'o-i vino, ni ndixi. Te kukútú Espíritu Santo ini-i, vaša ñú'un-ga-i chi náa-i.

¹⁶ Te kua'a cháa Israel ndió káva ini-de nuu Dios sá'a-i.

¹⁷ Te kuxnúu-i jín modo jín fuerza Elías nuu I'a kii. Te taká táa, ndundá'ú ini-de se'e-de, te chaa ni'in ini, nakuandatu-de tu'un ndichí ká'an chaa ndaa, sá'a-i. Te sátu'a-i ñáyivi kóo tu'a ja cháa máá Jito'o-yo. Achí-ya jín-de.

18 Te n̄i ka'an Zacarías jín ndájá'a-ún: Ndasa kun̄i-ná te nú jandáa kúu, chi cháa n̄i yii kúu-ná, te ñasi'í-ná, suni a n̄i yii-ña, áchí-de.

19 Te n̄i ka'an ndajá'a-yá: Máa-rí kúu Gabriel, ja kándij-ri nuu Dios. Te n̄i tájí-yá ruu, vai ka'an-ri jín-ró, te kach̄i-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro.

20 Vina te kuñí'in-ro, te ma kúu ka'an-ro onde kiv̄i skíkuu tu'un yá'a, chí tú ní kándija-ró tú'un n̄i ka'an-ri, te tu'un skíkuu ná'in kúu, ná jáa kiv̄i, áchí-ya jín-de.

21 Te ñayivi-ún, káinda-tu-i Zacarías. Te kájani in̄i-i naún tá'an-de ja ní kuná'an kánde-de in̄i ve'e ij.

22 Yúan-na te n̄i ndenda-de, te tuká ní kúu ka'an-de jín-i. Te n̄i kajuku'un in̄i-i ja iní ve'e ij-ún n̄i jin̄i-de ñn ja Dios n̄i skóto-ya-dé. Te máa seña-na n̄i sá'a-de nuu-í, chí a n̄i kuñí'in-de.

23 Te nuu ní jinu tiñu ndíso-de, te kuano'on-dé ve'e-de.

24 Yúan-na te n̄i kuu yaku kiv̄i. Te ñasi'í-de Elisabet, n̄i ni'in sé'e-ña. Te n̄i chisa'í-ña máa-ña ú'un yoo. Te n̄i ka'an-ña:

25 Súan n̄i sá'a máa Jito'o-yo jín-rí ja ní jin̄i-ya núu-rí. Te vina tuká kúka nuu-rí nuu táká ñayivi. Achí-ña.

Ja ní ka'an Gabriel jín María

26 Te nuu in̄u yoo, te n̄i tájí Dios ndajá'a Gabriel, n̄i ja'an-ya ñin ñuu nání Nazaret, ndañúu Galilea.

27 N̄i ja'an-ya núu ñin ña'an jáá, já á yani tanda'a-ñá jín ñin cháa nání José. Te onde chí David vai tata-de. Te ña'an jáá-ún nání-ña María.

28 Te n̄i jaá ndajá'a-yá nuu kánchaa-ña yúan. Te n̄i ka'an-ya jín-ña: Taá ndii, ta'u-ro kúu, chí máa Jito'o-yo jika-ya jín-ró. Te xáan ndatu kendo-ro vása táká ña'an. Achí-ya.

29 Te máa-ña, n̄i jin̄i-ña núu-yá. Te n̄i kuñáa in̄i-ña já súan n̄i ka'an-ya. Te jáni in̄i-ña naún tu'un kúu ja ní ka'an-ya-ún.

30 Yúan-na te n̄i ka'an ndajá'a-yá jín-ña: María, ma yú'ú-ro, chí n̄i kusij iní Dios jín-ró.

31 Vina te juku'un se'e-ró, te skáku-ró ñin se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús.

32 Kuñá'nu suchí-ún. Te kunání-i Se'e I'a kúñá'nu xaan. Te máa Tatá Dios kuq'a-ya mesa táa-i David nuu-í.

33 Te tá'ú-i tiñu in̄i ve'e Jacob ñí káni. Te kiv̄i tá'ú-i tiñu-ún, ma ndí'i kuti. Achí-ya.

34 Yúan-na te n̄i ka'an María jín ndájá'a-yá: Ndasa koo Táta, chí tú yii-ná ío, áchí-ña.

35 Te n̄i kach̄i ndajá'a-yá jín-ña: Máa Espíritu Santo kii siki-ro, te fuerza máa I'a kúñá'nu xaan sá'a kati siki-ro. Yúan máa súchí ij káku-ún, kunání-i Se'e Dios.

36 Te kástu'ún-rí nuu-ro, já tá'an-ró Elisabet, suni a nī nī'in sé'e-ña vīna vasa a nī yīi-ña. Te vīna ío iñu yoo já tuká nání-ña ñá'an numá.

37 Chi taká ja kuní Dios, te kuu sá'a-ya, áchí ndajá'a-yá

38 yúan-na te nī ka'an María: Kuu, chí jítiñu-ná nuu máa Tatá Dios, te súan ná koo nátu'un nī ka'an-ní núsáá, áchí-ña. Te máa ndájá'a-ún, kua'an-ya.

Ja ní jaq María nuu Elisabet

39 Te nī kuu kivi. Te nī ndukuiñi María, nī kaa-ña ñin yuku kuá'an-ña, nī jaq-ña ñin ñuu nání Judá.

40 Te nī kivi-ña iní ve'e Zacarías. Te nī ka'an-ña jíin Elisabet.

41 Te nuu ní jini so'o Elisabet tu'un nī ka'an María jíin-ña, te suchí lúli-ún nī tuñu-ni-i chíi-ña. Te nī chítú ndíi Elisabet jíin Espíritu Santo.

42 Te nī ka'an jaa-ña: Xáán ndatu kúu-ró núu taká ña'an. Te suni xáán ndatu kúu suchí ñú'un chíi-ró.

43 Te naún ña'an kúu ruu ja ní chaq náa máa Jito'o-ri nuu-rí.

44 Chi ja ní jini so'o-ri tu'un nī ka'an-ro jíin-rí, te suchí ñú'un chíi-ri yá'a, nī tuñu-ni-i ja kúsii iní-i.

45 Xáán ndatu kúu ña'an ní kandíja-ún, chí taká tu'un nī keyu'u máa Tatá Dios, skíkuu ná'in jíin-ña, áchí Elisabet.

46 Yúan-na te nī ka'an María: Kúu iní-ri ja ná ndúñá'nu máa Tatá Dios.

47 Te kúsii iní-ri jíin Dios ja náma-ya rúu.

48 Chi nī jini-ya já kúka nuu iní ña'an jítiñu nuu-yá núu. Ko onde vīna te ka'an taká ñayivi jíin-rí ja xáán ndatu-ri.

49 Chí I'a tñin ndi'i fuerza, nī sá'a-ya tíñu ñá'nu jíin-rí, te sí'ví íi ñáva'a-ya.

50 Te ní káni kundá'ú iní-ya taká ñayivi káandatu nuu-yá.

51 Nī sá'a-ya tíñu ñá'nu jíin ndá'a-yá. Te nī skúnu-ya cháa vixi kája'an-de, onde jíin taká ja kájani sáni iní-de.

52 Te nī chaxio-ya cháa kakuñá'nu nuu mesa-de. Ko chaq kákundá'ú, nī nasáñá'nu-ya-dé.

53 Te nuu cháa káji'i soko, nī ja'a-ya já kée vá'a-de. Ko chaq kúká, nī kiñi'in sáni-ya-dé kája'an-de.

54 Te nī chindée ní chituu-ya mozo-ya ñayivi Israel, chí núku'un iní-ya já ní kundá'ú iní-ya-í.

55 Chi nī ka'an-ya jíin ndíyi táa-yo jíná'an-de, ja ní káni kundá'ú iní-ya Abraham jíin taká tata-de, áchí María.

56 Te nī kanchaq María jíin-ña nátu'un uní yoo. Yúan-na te kuano'on-ña ve'e-ña.

Kivi ní kaku Juan, chaq skuánducha

57 Te Elisabet nī jaq kivi skáku-ña sé'e-ña. Te nī skáku-ña ñin sé'e yíi.

58 Te ní kajini tu'un tá'an-ña jíin ñáyivi káxiukú yáni, ja Dios xaan ní kundá'ú iní-ya-ña. Te kákusi iní-i jíin-ña.

59 Yúan-na te nuu uná kivi, te ní chakoyo-de ja xití ndúu suchí yíkin-ún. Te skúnání-de-i sí'v'í táa-i Zacarías núu.

60 Ko ní ka'an náa-i: Ma kúu, chí Juan kunání-i, áchí-ña.

61 Te ní kaka'an-de jíin-ña: Naja. Te tú ni in tá'an-ró nání súan, áchí-de.

62 Yúan-na te jíin seña kájika tu'un-de táa-i ndasa kuní-de kunání-i.

63 Te ní jikan máa-de in tutu. Te yúan ní chaa-de: Juan kunání-i, áchí. Te taká ñáyivi-ún ní kanaa iní kánde'é-i.

64 Te ní nanuña-ni yu'u-dé. Te ní nduvitá-ni yáa-dé. Te ní naka'an-ni-de ní nakana jaa-de Dios.

65 Te taká ñáyivi kákuu tá'an-de, ní kayu'ú-i. Te ní jicha taká tu'un yá'a kua'an ní yúku ndáñúu Judea.

66 Te taká ja ní kajini so'o tu'un-ún, ní kañu'un-ni iní máa. Te kaka'an: Ndasá koo suchí yá'a núsáa, chí máa Tatá Dios ndíto-ya-í, áchí.

67 Yúan-na te táa-i Zacarías, ní chítú ndí-dé jíin Espíritu Santo. Te ní jani-de tu'un:

68 Ná nákana jaa-yó máa Tatá Dios ñáyivi Israel, chí ní kinde'é-yá ñáyivi-yá. Te ní nama-ya-í.

69 Te onde iní ve'e mozo-ya David, ní jani-ya in chaa kúñá'nu nama yóo.

70 Nátu'un ní kaka'an chaa ndoo ní kajani tu'un-ya ní kikoyo-de onde xnáñúu,

71 ja náma-ya yóo iní nda'a cháa kájito u'u yóo jíin núu ja kákiti iní kájito yóo.

72 Chí kundá'ú iní-ya táa-yo. Te núku'un iní-ya tú'un i iní keyu'u-yá.

73 Tu'un-ún ní chísó tú'un téyíí-yá nuu Abraham, ja kuá'a-ya núu-yo.

74 Ja náma-ya yóo nuu cháa kájito u'u yóo. Te ma yú'ú-ga-yo, kuatíñu-yó núu-yá.

75 Jíin tíñu ndoo jíin tíñu ndaa taká kivi kúchaku-yo.

76 Te róo suchí lúli, kunání-ró cháa jáni tu'un I'a kúñá'nu xaan, chí kuxnúu-ró kí'in-ro íchi núu máa Jito'o-yo náva'a sátu'a-ró íchi-yá.

77 Te kastu'un-ró núu ñáyivi máa-yá ja náma-ya-í, jíin ja kóo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i.

78 Chí xaan kundá'ú iní Dios yóo. Ja yúan kundijin nuu-yo sá'a I'a ñá'nu.

79 Náva'a kundijin nuu ja ká'jin ñuñáa jíin núu ja kákuñi naa. Yúan-na te kuu kaka-yó íchi vá'a, jíin íchi túu tundó'o, sá'a-ya, áchí-de.

80 Te suchí lúlí-ún, n̄i ja'nu ndéé-i, te n̄i yija in̄i-i. Te n̄i kanchaa-í onde nuu ñú'un té'é onde kiv̄i ní stá'an ndij̄in-í máa-i nuu ñaȳiv̄i Israel.

2

Kiv̄i ní kaku Jesucristo

1 Te n̄i kuu yaku kiv̄i. Te Augusto César, n̄i jacha-de tu'un ja taká ñaȳiv̄i ndútútú xiní-í jíná'an-í.

2 Ya'á kúu ja ní ndutútú núú xiní-í. Te Cirenio n̄i kuu-de gobernador ñuu Siria.

3 Te taká ñaȳiv̄i-ún, kája'an-i ndita'an ñuu-i ja náku'a-a-i xiní-í.

4 Te ja yúan ní kenda José in̄i ñuu Nazaret, ndañúu Galilea. Te n̄i kaa-de kua'an-de ñuu Judea. Te n̄i kiv̄i-de ñuu David ja nání Belén. Ch̄i tá'an in̄i ve'e David kúu-de.

5 Náv̄a'a naku'a-a-de xiní-dé jín ñásí'í-de María, ch̄i a yani t̄anda'a-ña jín-de, te ñú'un se'e-ña.

6 Te nini ká'jin-de yúan, te n̄i j̄inu kiv̄i skáku-ña-í.

7 Te n̄i skáku-ña sé'e yíí núú-ña. Te n̄i chisúkun-ña-í, te n̄i jak̄in-ña-í in̄i nundóó k̄iti, ch̄i tuká núña mesón.

8 Te suni ñuu yúan ío chaá kándito ñúú-de rīi-de.

9 Te yúan n̄i kii ñn ndajá'a máa Tatá Dios nuu-dé. Te káyu'ú xaan-dé.

10 Te n̄i ka'an máa ndajá'a-yá jín-de: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, ch̄i vai-ri kástu'ún-rí ñn tu'un va'a nuu-ro, te kus̄i in̄i taká ñaȳiv̄i sá'a.

11 Ch̄i vina onde in̄i ñuu David n̄i kaku ñn I'a nama róo. Cristo máa Jito'o-yo kúu-ya.

12 Te kun̄i-ro já súan ío, ch̄i nani'in-ro súchí yík̄in-ún yísúkun-í sa'ma te kátúu-í in̄i ñn nundóó k̄iti. Achí-ya.

13 Te sanaa-ní te n̄i kenda ñn tiku'n̄i andív̄i, ká'jin kua'a-yá jín ndajá'a-yá-ún, kánakana jaa-ya Dios, te káka'an-ya:

14 Ná nákana jaa-yó Dios onde andív̄i. Te ná ndúndéé in̄i taká ñaȳiv̄i in̄i ñuȳiv̄i yá'a, sá'a Dios ja kús̄i in̄i-ya jín-i, áchí.

15 Yúan-na te ndajá'a-yá-ún, n̄i xndóo-ya-dé te káno'on-ya andív̄i. Te máa cháa ndító-ti, káka'an-de: Ná kí'on onde Belén te kun̄i-yo ñaún ní kuu. Ch̄i súan n̄i kastu'ún máa Tatá Dios nuu-yo. Achí-de.

16 Te yach̄i kája'an-de. Te n̄i kajin̄i-de nuu María jín José, jín núú súchí yík̄in-ún kátúu-í in̄i nundóó k̄iti.

17 Te súan n̄i kajin̄i-de nuu-í. Te n̄i kajacha-de tu'un ndasa n̄i kajin̄i-de sik̄i súchí yík̄in-ún.

18 Te n̄i kanaa in̄i taká ñaȳiv̄i ní kajini so'o-i tu'un káka'an chaá kándito rīi.

19 Ko María n̄i chiv̄a'a-ña táká tu'un yá'a. Te náxndáa-ña tú'un-ún in̄i añú-ña.

20 Te n̄i kanaxió káva cháa kándito r̄i, káno'on-de, kánakana jaa-de Dios. Ch̄i n̄i kajin̄i-de ja íó ndaa taká tu'un n̄i kajini so'o-de, nátu'un n̄i ka'an ndajá'a-yá jíin-de.

Ja ní stá'an-de-i nuu máa Dios in̄i ve'e ñi

21 Te n̄i kuu un̄a kiv̄i. Te n̄i xit̄i ndúu suchí yíkín-ún. Te n̄i kaskúnání-de-i Jesús, ch̄i sí'ví-ún n̄i ka'an ndajá'a-yá ná té júku'un-ga-i núu.

22 Yúan-na te n̄i j̄inu kiv̄i ndúndoo-ña, nátu'un ká'an ley Moisés. Te n̄i kajanchaka-de-i ñuu Jerusalén náv̄a'a stá'an-de-i nuu máa Tatá Dios.

23 Ch̄i yóso núu tutú máa Tatá Dios: Taká suchí yíi káku núu, suchí-ún, ná kúña ñi-í nuu máa Tatá Dios, achí.

24 Te suni soko-dé uu lí'vi, xí úu paloma, nátu'un ká'an ley máa Tatá Dios.

25 Te yúan ío ñn cháa ñuu Jerusalén, nání-de Simeón. Te cháa ndaa, cháa ndoo kúu-de, te ñúkuu in̄i-de cháa I'a ka'an tu'un ndéé jíin ñáyivi Israel. Te Espiritu Santo jíka-yá jíin-de.

26 Ch̄i a n̄i kastu'ún Espiritu Santo nuu-dé ja má kúu kuti-dé te nú tú kun̄i-de nuu Cristo máa Tatá Dios xna'an-ga.

27 Te n̄i cháa-de in̄i ve'e ñi, n̄i sá'a Espiritu Santo. Yúan-na te táa suchí lúlí Jesús, n̄i kaskívi-de-i in̄i ve'e ñi, ja sá'a-de jíin-i nátu'un ká'an ley.

28 Te Simeón, n̄i junu ncháa-de-i. Te n̄i nakana jaa-de Dios. Te n̄i ka'an-de:

29 Āi Táta, sía-ní mozo-ní ná kí'in-de, nátu'un n̄i ka'an-ní, ch̄i n̄i kuv̄a'a in̄i-ná vina.

30 Chi n̄i jin̄i jíin núu-ná ja náma-ní yóó.

31 Chi yuán ní sátu'a-ní jíto nuu táká ñáyivi,

32 náv̄a'a ná kúndij̄in nuu ñáyivi s̄in nación, te nduñá'nu ñáyivi máa-ní Israel, sá'a-ní. Achí-de.

33 Te José jíin náa-i, kánaa iní-de kájini so'o-de tu'un-i ndasa ká'an cháa-ún.

34 Te n̄i jikan ta'u Simeón ja'a-dé jíiná'an-de. Te n̄i ka'an-de jíin náa-i María: Suchí yá'a vai-i ja nduá te ndonda kua'a ñáyivi Israel sá'a-i. Te státá'an ñáyivi já síkí-í.

35 Náv̄a'a ná kéndaa ndij̄in ndasa kájani in̄i kua'a ñáyivi. Te ñn yuch̄i kuiso in̄i añú-ro. Achí-de.

36 Te suni kánde Ana yúan, ña'an jáni tu'un Dios kúu-ña, se'e Fanuel tata Aser kúu-ña. Te a n̄i yii-ña ch̄i onde ná jáá-ña te n̄i kanchaa-ña jíin yíi-ñá usīa kuia.

37 Te *n̄i* kendo ndá'ú-ña onde *n̄i* jinu-ña kúun xíko kuun kuiá-ña. Te tú kúxio-ña iní ve'e *īj*, *ch̄i* sua játíñu-ña ndúú ñúú. Te ndicha iní-ña. Te jikán ta'u-ñá.

38 Te suni hora-ún *n̄i* chaá-ña, *n̄i* nakana jaa-ña Dios. Te *n̄i* ka'an-ña tú'un *s̄uchí* yíkín-ún nuu táká ñayivi káñukuu iní-i kenda ñn chaá nama-de ñuu Jerusalén.

39 Te *n̄i* kuu *n̄i* skíkuu-de taká tiñu ká'an ley máá Tatá Dios. Te káno'on-de ñuu-de Nazaret ndañúu Galilea.

40 Te *s̄uchí* lúlí-ún, *n̄i* ja'nu ndé-e, te *n̄i* yija-i, te *n̄i* kundíchí xáan-í, te *n̄i* kus̄i iní Dios jíin-i.

Ja ní k̄iv̄i ndúu S̄uchí Jesús iní ñuu Jerusalén

41 Te ndita'an kuiá kája'an táa-i ñuu Jerusalén, ja ndé'é-de viko Pascua yúan.

42 Te nuu ní kuu ux̄i uu kuiá-i, te *n̄i* kakaá táa-i kája'an-de ñuu Jerusalén, nátu'un kásá'a máa-de k̄iv̄i víko-ún.

43 Te *n̄i* jinu k̄iv̄i víko-ún, te káno'on-de. Te *s̄uchí* lúlí Jesús *n̄i* kendo-i iní ñuu Jerusalén, ni tú ní kájini táa-i náa-i.

44 Te kájani iní-de ja ndé kánde nduu-i ma'ñú ñáyivi káno'on ichi-ún. Te *n̄i* kajika-de ñn k̄iv̄i ncháka, te vásá ní kanandúkú-de-i ma'ñú táká tá'an-de.

45 Ko tú ní kánani'in-dé-i, te *n̄i* kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén, kuandúkú-de-i.

46 Te onde nuu uní k̄iv̄i te vásá ní kanani'in-dé-i iní ve'e *īj*, kánchaá-i ma'ñú cháa kákuu maestro, jini ná'in-i, te xndichí-i-de.

47 Te taká ja kájini so'o tu'un ká'an-i-ún, *n̄i* kanaa iní kánde'é núu-í ja bueno ndito xiní-í, te va'a xndió káni-i tu'un.

48 Te nuu ní kajini-de nuu-í, te *n̄i* kanaa iní-de kánde'é-de. Te *n̄i* ka'an náa-i jíin-i: Hijo, naja sá'a-ró súan jíin-rí, *ch̄i* táa-ro jíin rúu, kánandúkú xáan-rí róo te kándukuí'a iní-ri, áchí-ña.

49 Yúan-na te *n̄i* kachi-i jíin-ña: Naún ní kuu, náa. Naja kánandúkú-ní náa. Tú kájini-ní ja jinu ñú'ún kúkuu-ná jíin tiñu Táa-ná náún. Achí-i.

50 Ko máa-ña, tú ní kájuku'un iní-ña tú'un *n̄i* ka'an-i jíin-ña.

51 Te *n̄i* nuu-i kuano'on-í jíin-de jíná'an-de. Te *n̄i* najaa-i ñuu Nazaret, jándatu-i nuu-dé. Te náa-i *n̄i* chiva'a va'a-ña táká tu'un yá'a iní añú-ña.

52 Te Jesús, *n̄i* ja'nu-ga-i, te *n̄i* kundíchí-ga-i. Te Dios jíin táká ñayivi, *n̄i* kakus̄i-gá iní jíin-i.

3

Juan, chaá skuánducha

1 Te nuu xiá'un kuiá ja tá'ú tiñu chaá Tiberio César, te Poncio Pilato kúu-de gobernador ñuu Judea. Te Herodes tá'ú-de tiñu

ñuu Galilea. Te ñani-de Felipe tá'ú tíñu ñuu Iturea ndañúu Traconite. Te Lisaniás tá'ú tíñu-de ñuu Abilinia.

² Te sutu ñá'nu kákuu Anás jíin Caifás, te ñi chaá tu'un máá Tatá Dios nuu Juan, se'e Zacarías kánchaá-de nuu ñú'un té'é.

³ Te ñi kii-de ñi jíkó núu-de ñí ñúu Jordán. Te jáni-de tu'un jánducha, jíin tú'un nakani iní nává'a sá'a Dios tuká'nu iní nuu kuáchi.

⁴ Te súan ñi chaá Isaías tutu, chi chaá jáni tu'un Dios ñi kuu-de sáá: In ndajá'a, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátu'a-ró íchi máá Jito'o-yo, te sándóo-ró íchi-yá.

⁵ Taká yi'ndi nachítú. Te nuu taká yuku jíin tínduu. Te ndundóo íchi yakuá. Te ichi ndái ndulii.

⁶ Te taká ñayivi, kuni-i ja Dios nama-ya-í. Achí.

⁷ Te ñi kenda koyo kua'a ñayivi núu-dé ja skuánducha-dé-i. Te ñi ka'an-de jíin-i: Se'e koó kákuu-ró. Ndéja ní kastu'un núu-ro já kúnu-ró kóto-ró juicio chaá.

⁸ Núsáa te sá'a-ró tíñu sikí já á ñi nakani iní-ro-ún. Te ma kéjá'á-ró káni iní-ro: Abraham kúu táa-ri, achí-ro. Chí ká'an-ri jíin-ró ja kúu-ni sá'a Dios ja taká yuu yá'a nduu se'e Abraham.

⁹ Te vina a kátuu tú'a hacha ja xíti yúnu onde yo'o. Te taká yunu já tú kúun nde'e vá'a xiní, xiti te kivi nuu ñú'un. Achí-de.

¹⁰ Te ñayivi kuá'a-ún, ñi kajika tu'un-i-de: Te ndasa sá'a-ná núsáa, achí-i.

¹¹ Te ñi ka'an-de: Ja nává'a uu su'nu, ná kuá'a nuu já tú nává'a kuti. Te ja nává'a ja kée, suni súan ná sá'a, achí-de jíin-i.

¹² Te suni ñi chakoyo yaku chaá xini já kuánducha-dé. Te ñi kaka'an-de jíin Juan: Maestro, te náá, ñún sá'a-ná, achí-de.

¹³ Te ñi ka'an-de jíin: Ma skáa-ró kakán-ro ndasa ñi ta'u tíñu nuu-ro, achí-de.

¹⁴ Te suni yaku soldado, ñi kajika tu'un yúan-de: Te náá, ndasa sá'a-ná jíná'an-ná, achí. Te ñi ka'an-de jíin: Ma kuánchaá-ro ndátíñu tá'an-ró, ni ma sátu'un-ró, te koo si-ñi iní-ro jíin yá'u-ró.

¹⁵ Te kájani iní taká chaá sikí Juan ja sánaa te kúu-de Cristo xí túu, chi ñayivi-ún, káindatu-i chaá-ya.

¹⁶ Te ñi ka'an Juan: Ruu, chí jíin ndúcha skuánducha ndíja-ri róo. Ko vai in I'a kúñá'nu-ga vásá rúu, ja tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá. Máa-yá, chí jíin Espíritu Santo skuánducha-yá róo jíin ñú'un.

¹⁷ Te tñn-ya pala chíxí'ú trigo. Te nasándoo va'a-ya era-ya. Te nastútú-yá trigo ndivi iní yaka-ya. Te ka'mu-ya paja nuu ñú'un ja má ndá'va kuti-gá.

¹⁸ Te kua'a-gá tu'un ñi ka'an xa'an-dé nuu ñayivi-ún. Chí súan ñi jani-de tu'un va'a-ya núu-í.

19 Te suni n̄i ka'ḅan xaḅan-dé nuu Herodes, chaḅa tá'ú tiñu-ún. Chi chaḅa-ún, n̄i jaka-de Herodías, ñasí'í ñani-de Felipe. Te kua'a-gá tiñu ñáá súan n̄i sá'a Herodes.

20 Te ja ví'í-gá n̄i sá'a-de kúu ja ní chindee-de Juan vekaa.

Ja ní janducha Jesús n̄i sá'a Juan

21 Te nuu ní ndi'i n̄i kajanducha ñáyivi, te suni n̄i janducha Jesús. Te nini jikán ta'u-yá, te n̄i nuña-ni andívi.

22 Te nátu'un forma paloma n̄i jungava Espiritu Santo sikí-yá. Te ichi andívi ní kenda in tu'un n̄i ka'ḅan: Máá-ró kúu Se'e-ri te kúnda'ú in-ri róó. Te kúsi in-ri jín-ró. Achí.

Lista ndasa vai tata Jesucristo

23 Te ná n̄i kejá'á Jesús stá'an-ya tú'un, ío-ya okó ux̄i kuia. Te kájani in̄i ñáyivi já sé'e José kúu-ya. Te táa José n̄i kuu Elí,

24 ja kúu se'e Matat, se'e Leví, se'e Melqui, se'e Jana, se'e José,

25 ja kúu se'e Matatías, se'e Amós, se'e Nahum, se'e Esli, se'e Nagai,

26 ja kúu se'e Maat, se'e Matatías, se'e Semei, se'e José, se'e Judá,

27 ja kúu se'e Joana, se'e Resa, se'e Zorobabel, se'e Salatiel, se'e Neri,

28 ja kúu se'e Melqui, se'e Adi, se'e Cosam, se'e Elmodam, se'e Er,

29 ja kúu se'e Josué, se'e Eliezer, se'e Jorim, se'e Matat,

30 ja kúu se'e Leví, se'e Simeón, se'e Judá, se'e José, se'e Jonán, se'e Eliaquim,

31 ja kúu se'e Melea, se'e Mainán, se'e Matata, se'e Natán,

32 ja kúu se'e David, se'e Isaí, se'e Obed, se'e Booz, se'e Salmón, se'e Naasón,

33 ja kúu se'e Aminadab, se'e Aram, se'e Esrom, se'e Fares, se'e Judá,

34 ja kúu se'e Jacob, se'e Isaac, se'e Abraham, se'e Taré, se'e Nacor,

35 ja kúu se'e Serug, se'e Ragau, se'e Peleg, se'e Heber, se'e Sala,

36 ja kúu se'e Cainán, se'e Arfaxad, se'e Sem, se'e Noé, se'e Lamec,

37 ja kúu se'e Matusalén, se'e Enoc, se'e Jared, se'e Mahalaleel, se'e Cainán,

38 ja kúu se'e Enós, se'e Set, se'e Adán, se'e Dios.

4

Sikí já ní jito nchaḅ tá'an kui'na jín-yá

1 Te Jesús, n̄i chítú nd̄i-yá jín Espíritu Santo. Te n̄i ndenda-yá yúcha Jordán kua'an-yá. Te n̄i jaa-yá onde nuu ñú'un té'é ní sá'a Espíritu Santo.

2 Te yúan n̄i kanchaa-yá úu xiko kivi. Te n̄i jito nchaa tá'an kui'na jín-yá. Te taká kivi-ún, tú ní yéé kúti-yá, ch̄i onde n̄i ja'a kivi, te vásá n̄i ji'i-yá sóko.

3 Yúan-na te n̄i kach̄i kui'na-ún jín-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, ka'an jín yúu yá'a ná ndúu staa, áchí.

4 Te Jesús n̄i ka'an-yá jín: Yóso núu tutú: Nasu máni máá staa kée cháa te kuchaku-de, ch̄i sua jín tú'un Dios, áchí-yá.

5 Te n̄i jaka kui'na-ún-yá kuá'an jín-yá xin̄i ñ̄n yuku súkún. Te ñ̄n núnúu-ni te n̄i stá'an-ni taká ñ̄nuu ñ̄i ñ̄yivi núu-yá.

6 Te n̄i kach̄i kui'na-ún jín-yá: Kua'a-r̄i taká ñ̄nuu luu yá'a nuu-ro te tá'ú tíñu-ró núu. Ch̄i máá-rí t̄in ndi'i, te ndé nuu kuní-r̄i, te kuu kua'a-r̄i.

7 Núsáá te nú chiñú'ún-ró rúu, te kua'a-r̄i taká ñ̄nuu yá'a nuu-ro. Achí.

8 Te n̄i ka'an Jesús: Satanás, kuxio kuá'an, ch̄i yóso núu tutú: Chiñú'ún-ró máá Tatá Dios máá-ró, te nuu máá ñ̄n-ni-yá kuatíñu-ró, áchí. Achí-yá.

9 Te kua'an tuku jín-yá ñ̄nuu Jerusalén. Te yúan n̄i kaa jín-yá xin̄i torre ve'e ij. Te n̄i ka'an jín-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te súnгава-ró máá-ró yá'a te onde nuu ñú'un,

10 ch̄i yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii te koto-yá róó.

11 Kunu nchaa-yá róó náva'a tú stují-ro já'a-ro núu yúu, áchí. Achí kui'na.

12 Te n̄i ka'an Jesús: A yóso núu tutú: Ma kóto nchaa-ro máá Tatá-ro Dios, áchí-yá jín kui'na-ún.

13 Te n̄i ndi'i n̄i jito nchaa kui'na-ún-yá. Te n̄i kuxio núu-ni kua'an.

Ja ní kaské'ichi-i-yá iní ñ̄nuu Nazaret

14 Te jín fuerza Espíritu kuano'on Jesús ñ̄nuu Galilea. Te n̄i jicha tu'un-yá ñ̄i ndáñúu yani yúan.

15 Te n̄i stá'an-yá tú'un in̄i ve'e sinagoga ñ̄ayivi yúan. Te n̄i kanakana jaa ndi'i-i-yá.

16 Te n̄i jaa-yá ñ̄nuu Nazaret, nuu ní ja'nu-yá. Te n̄i kivi-yá iní ve'e sinagoga nátu'un sá'a-yá taká kivi ndétatú. Te n̄i ndukuiñi-yá ní ka'u-yá ñ̄n tutu.

17 Te yúan ío tutu Isaías cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáá. Te n̄i kaja'a-de nuu Jesús. Te n̄i janu-yá tutú-ún. Te n̄i jini-yá ñ̄n nuu yóso, te n̄i ka'u-yá:

18 Espíritu máá Tatá Dios jíka-yá jín-rí, ch̄i n̄i teta'an-yá rúu náva'a kani-r̄i tu'un va'a nuu ñ̄ayivi ndá'ú. Te n̄i tájí-yá ruu vai-r̄i náva'a sá'a-r̄i tana ñ̄ayivi kákukuí'a in̄i, te kastu'ún-rí nuu

ñáyivi káindasu koo libre-i. Te taká ñáyivi kuáá, ndundijin nuu-í, te nama-ri ñáyivi ní katuji.

19 Te náva'a kani-ri tu'un siki kuaí játa'an iní máá Tatá Dios, áchí-ya.

20 Te ni natuu-yá tutu-ún. Te ni naku'a-a-ya núu cháa játiñu. Te ni nungoo-ya. Te taká cháa ká'in iní ve'e sinagoga, kánde'é vá'a-de nuu-yá.

21 Yúan-na te ni ka'an-ya jín-de: Vina a ni kajini so'o-ró já ní skíkuu tu'un ká'an tutu i yá'a, áchí-ya.

22 Te ndivii-dé ni kaka'an va'a-de tu'un-ya. Te kánaa iní-de kánde'é-de nuu-yá ja lúu ká'an-ya. Te ni kaka'an-de: Á nasu sé'e José kúu cháa yá'a. Achí-de.

23 Te ni ka'an-ya jín-de: Jáni iní-ri ja sánaa te ka'an-ro tú'un yátá yá'a jín-rí: Cháa táná, sá'a tana máá-ró, te taká tiñu ni kajini tu'un-ri ni sá'a-ró ñúu Capernaum, suni súan ná sá'a-ró ñúu-ro yá'a vii, áchí-ro.

24 Te ni ka'an-ga-ya: Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja ñáyivi máá ñúu cháa jáni tu'un Dios, máá-i kúu ja tú kájatá'ú-i-de.

25 Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja ní io kua'a ñá'an ní kendoo ndá'ú ñúu Israel kivi ní chaku Elías, te kivi-ún ni ndasu andívi uní kuaí iñu yoo. Te ni io in tama xáan ní-ni ñuu-ún.

26 Ko tú ní tájí-yá Elías ki'in-de nuu ní in ña'an-ún, chí máá-ni onde ñuu Sarepta ndañúu Sidón ni ja'an-de nuu in ña'an ní kendoo ndá'ú.

27 Te iní ñuu Israel, suni ni io kua'a cháa ni kate'yu ndi'yi, kivi ní chaku Eliseo, cháa ni jani tu'un Dios. Ko tú ni in cháa-ún ní ndúndoo, chí máá-ni Naamán, cháa ñuu Siria. Achí-ya.

28 Yúan-na te taká cháa ká'in iní ve'e sinagoga, ni kakiti iní-de ja ní kajini so'o-de tu'un ká'an-ya.

29 Te ni kandonda-de siki-yá ni kákiñi'in-de-ya yatá ñúu-ún, te kua'an-de jín-yá xini yúku núu kándij ñuu-de. Te yúan súngava-de-ya kákuni-de.

30 Ko máá-yá, ni ja'a-ya má'ñú-de, te kua'an-ya.

Ja ní kiñi'in-ya tachí kíni

31 Te ni najinu-ya ñúu Capernaum, ndañúu Galilea. Te ni stá'an-ya tú'un nuu-dé jíná'an-de ndíta'an kivi ndétatú.

32 Te ni kánaa iní-de káini so'o-de tu'un stá'an-ya, chí ni stá'an-ya nátu'un in cháa ndíso tíñu.

33 Te iní ve'e sinagoga kánde'e in cháa tá'an tachí kíni. Te cháa-ún, ni kana kó'ó-de:

34 Kuxio-ní Táta, chí tú káyitá'an-ná jín-ní, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ní xnáa-ní náá náún. A jini-ná na ní kúu, cháa ndoo nuu Dios. Achí.

35 Te Jesús, *nj* ka'an xaan-yá jíin: Kasu yu'u-ro te kenda-ró-de, áchí-ya. Yúan-na te *nj* ndua-ni cháa-ún mañú ñáyivi, *nj* sá'a tachí káni-ún. Te *nj* kenda kua'an iní-de. Te tú naún ní sá'a jíin-de.

36 Te ndivii-í, *nj* kayu'ú-i. Te kándatu'ún-i: Naún tu'un kúu ya'á. Chí ndiso tíñu-de ja tá'ú ní'in-de tíñu nuu tachí káni te kenda koyo, káka'an-i.

37 Te tu'un-ya ní jicha nuu kua'an taká lado ndañúu yúan.

Ja ní nasáva'a-ya náchiso Pedro jíin sáva-ga-i

38 Yuán-na te *nj* ndukuiñi Jesús, *nj* kenda-ya iní ve'e sinagoga. Te *nj* kivi-ya vé'e Simón. Te náchiso Simón, yí'i xaan kiji-ña. Te ni kaka'an nda'ú-de jíin-yá ndasa kuu-ña.

39 Te *nj* kandita-ya núu-ñá, te *nj* ka'an xaan-yá nuu kiji-ún. Te *nj* kee-ni kiji-ún-ña. Te *nj* nduko-ni-ña. Te *nj* jatiñu-ña núu-yá jíná'an-ya.

40 Te kuakee ndikandii, te taká ja káñava'a ñáyivi kaku'ú tini nuu kué'e, *nj* kákinchaka-i nuu-yá. Te *nj* xndée-ya ndá'a-yá siki ñin ñin-i te *nj* nasáva'a-ya-í.

41 Te suni iní kua'a ñáyivi ní káenda tachí káni. Te *nj* kákana kó'ó: Máa-ní kúu Se'e Dios, áchí. Ko *nj* ka'an xaan-yá jíin. Te tú ní já'a-ya tú'un ka'an. Chí a kájiní ja máa-yá kúu Cristo.

42 Te *nj* kundijin. Te *nj* kenda-ya kuá'an-ya ñin nuu ñú'un té'é. Te ñáyivi kánandúkú-i-ya, *nj* jakoyo-i nuu-yá. Te kásténdatu-i-ya náva'a tú kuxio-ya núu-í núu.

43 Ko máa-yá *nj* ka'an-ya jíin-i: Jínu ñú'ún já súni nuu sáva-ga ñuu kani-ri tu'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Chí yuán ní táji-yá ruu vai-ri. Achí-ya.

44 Te jáni-ya tú'un iní ve'e sinagoga ñuu Galilea.

5

Ja ní kana-ya xiní cháa ñin tiyáká

1 Te *nj* kuu ja kánde Jesús yu'u mar Genesaret. Te ñáyivi, *nj* kajaxin-i-ya já ndúkú-i kuni so'o-i tu'un Dios.

2 Te *nj* jiní-ya úu barco ká'jin yani yu'u mar. Te cháa káñin tiyáká, a *nj* káenda-de iní barco. Te kánakacha-de ñunu-dé.

3 Te *nj* kivi-ya iní barco Simón. Te *nj* ka'an-ya jíin-de ja ná skáka-de ñin tí'li kuxio nuu ñú'un. Te *nj* jungoo-ya. Te onde iní barco *nj* stá'an-ya tú'un nuu ñáyivi.

4 Te nuu ní jinu *nj* ka'an-ya, te *nj* kachí-ya jíin Simón: Ná chó'o núu kúnú ndúcha, te skuíta ka'nu-ró ñúnu-ro, te ñin-ró tiyáká, áchí-ya.

5 Te *nj* ka'an Simón: Maestro, ní niñú *nj* kasátíñu-ná, ko tú ni ñin ní káñin kuti-ná. Ko ja ká'an máa-ní kúu, te ná skuíta ka'nu-ná ñunu-ná, áchí-de.

6 Te n̄i sá'a-de súan. Te n̄i jas̄u-de t̄iyáká kuá'a xáan iní ñunu-dé. Te ñunu-dé ndúkú té'nde n̄úú.

7 Te n̄i kasá'a-de seña nuu tá'an-de, ká'jin iní inga barco, ná k̄i chindéé tá'an j̄ín-de. Te n̄i chakoyo-de. Te n̄i kaschítú nd̄i-dé-t̄i iní ndendúú barco ja kuní kee barco-ún ch̄i nducha n̄úú.

8 Te Simón Pedro, n̄i jin̄i-de ja súan n̄i kuu. Te n̄i jukuiñi j̄ítí-de nuu Jesús, te n̄i ka'an-de: Kuxio-ní Tátá, chi cháa ío kuachi kúu-ná, áchí-de.

9 Ch̄i máa-de j̄ín táká ja ní kachindéé tá'an j̄ín-de-ún, n̄i k̄anaa iní-de kánde'é-de ja ní kat̄in-de t̄iyáká-ún,

10 te suni súan Jacobo j̄ín Juan, ndendúú se'e Zebedeo, chi cháa kachindéé tá'an j̄ín Simón kákuu-de. Te n̄i kach̄i Jesús j̄ín Simón: Ma yú'ú-ro. Onde vina te t̄in-ró cháa. Achí-ya.

11 Yúan-na te nuu ní kandenda barco nuu ñú'un íchí, te n̄i kaxndóo nd̄i-i-de ndat̄iñu-de. Te n̄i kandik̄in-de-ya.

Ja ní nasáva'a-ya ñn cháa té'yu nd̄i'yi

12 Te Jesús, kánde-ya ñn ñuu. Te n̄i jaá ñn cháa nuu-yá, té'yu nd̄i'yi-de. Te cháa-ún, n̄i jin̄i-de nuu Jesús. Te n̄i jukuiñi j̄ítí-de. Te n̄i ka'an nda'ú-de j̄ín-yá: Tátá, nú kuní-ní te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de.

13 Yúan-na te n̄i skáa-ya ndá'a-yá. Te n̄i ké'é-yá-de. Te n̄i ka'an-ya: Kuní-r̄i, ná ndúndoo-ró, áchí-ya. Te nd̄i'yi té'yu-ún, n̄i kuxio-ni kua'an.

14 Te n̄i ka'an xaan-yá j̄ín-de: Ma kachí kuti-ro núu ní ñn. Ch̄i kuá'an, te stá'an-ro máa-ró núu sutú. Te kundá'á-ró ndat̄iñu stá'an-ro núu-dé, náva'a kun̄i-de ja ní ndundoo-ró, nát̄u'un n̄i tá'ú Moisés tiñu sáá. Achí-ya.

15 Ko tu'un-ya-ún, n̄i jichá-ga kua'an. Te n̄i kataka kua'a xáan ñáyivi já kúni ná'in-i, te nduva'a-i taká kue'e káta'an-i kákuñi-i.

16 Te máa-yá, n̄i kus̄in-ya kuá'an-ya ondé ñu'un té'é. Te yúan n̄i jikan ta'u-yá.

Chaa n̄i kuyúnú

17 Te ñn k̄ivi kánde Jesús stá'an-ya tú'un. Te cháa fariseo j̄ín maestro ley, káxiukú-de yúan. Te cháa-ún, n̄i kikoyo-de ichi táká ñuu Galilea ndañúu Judea j̄ín ñuu Jerusalén. Te fuerza máa Tatá Dios kánde j̄ín-yá náva'a nasáva'a-ya ñáyivi kú'u.

18 Te n̄i cháa yak̄u cháa, te nuu ñn j̄ito yuu kándiso-de ñn cháa n̄i kuyúnú. Te kándúkú-de sk̄ivi-de cháa-ún nuu kánde-ya, te kani-de cháa-ún nuu-yá.

19 Te ja kuá'a ñáyivi, te tú ní káni'in-dé ndénu sk̄ivi-de cháa-ún. Yúan-na te n̄i kákaa-de xin̄i vé'e. Te yúan n̄i

kaxndón^{da}-de teja, te n_i kaskúun^{-de} cháa-ún nuu Jesús sava ma'ñú jín jito yuu.

20 Te n_i jin_i-ya já kákandíja cháa-ún. Te n_i ka'an^{-ya} jín cháa n_i kuyúnú-ún: Súchi, a ío tuká'nu in_i nuu táka kuachi-ró, áchí-ya.

21 Yúan-na te cháa káchaa tutu jín cháa fariseo, n_i kejá'á-de kájani in_i-de: Ndé cháa kúu ya'á ja ká'an tu'un ndivá'a. Ndéja kúu sá'a tuká'nu in_i nuu kuáchi, chi ñn-ni máa Dios, áchí-de.

22 Yúan-na te Jesús, a n_i jin_i-ya já súan kájani in_i-de. Te n_i ka'an^{-ya} jín-de: Naún kájani in_i-ro.

23 Ja úu tu'un yá'a ndéja yíi-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu in_i nuu táka kuachi-ró, xí ká'an-ri: Ndukoo, te kaka-ró.

24 Ko náva'a ná kuní-ro já máa Sé'e cháa ndiso-ya tíñu nuu ñáyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu in_i nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jín cháa n_i kuyúnú yá'a núsáa: Jín-ró ká'an-ri, ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró. Achí-ya.

25 Te n_i ndukoo-ni cháa-ún jito nuu ñáyivi-ún. Te n_i naki'in-de jito nuu ní katúu-dé-ún. Te kuano'on-dé ve'e-de, nákana jaa-de Dios.

26 Te taká ñáyivi-ún, n_i kanaa iní-i kánde'é-i. Te n_i kayu'ú xaan-í. Te n_i kanakana jaa-i Dios: Vina te n_i kajini-yo tíñu ñá'nu xaan yá'a, áchí-i.

Ja ní kana-ya xiní Leví

27 Yúan-na, te n_i kenda Jesús kua'an-ya. Te n_i jin_i-ya núu ñn cháa xíní, nání-de Leví, kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te n_i ka'an^{-ya} jín-de: Kundikin-ro rúu, áchí-ya.

28 Te n_i xndóo-de taká ndatíñu-de. Te n_i ndukuiñi-de. Te n_i ndikin-de-ya.

29 Te n_i sá'a Leví ñn gasto ká'nu in_i ve'e-de, te n_i io kua'a tá'an-de, cháa xíní jín sáva-ga-de. Te cháa-ún, káyee-dé staa jín-yá.

30 Te cháa káchaa tutu jín cháa fariseo, n_i kaka'an-de siki cháa káskuá'a jín-yá: Naja káyee-ro káji'i-ró jín cháa xíní jín cháa ká'io kuachi, áchí-de.

31 Te n_i ka'an Jesús, cháa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de cháa táná, chi cháa káku'u kúu ja kájinu ñú'ún.

32 Na tú vai-ri kana-ri xiní cháa ndaa. Chi cháa ká'io kuachi, kána-ri xiní ná nákani in_i-de, áchí-ya jín-de.

Siki tú'un kondicha iní

33 Yúan-na te n_i kaka'an-de jín-yá: Cháa káskuá'a jín Juan, tin_i jínu ká'io ndicha in_i-de te kájikan ta'u-dé. Te suni súan kásá'a cháa káskuá'a jín cháa fariseo. Ko cháa káskuá'a jín máa-ní, naja máni káyee-dé káji'i-de. Achí-de.

34 Te *n̄i* ka'an-ya *jín*-de: Á kuu sá'a-ró já kóndicha *in̄i* ñayivi ká'jín viko tánda'a, te nú káncha *yii* *jín*-i.

35 Ko cha *ñin* *kiv̄i* já kuxio *yii* nú-í. Te *kiv̄i*-ún, kuu kondicha *in̄i*-i. Achí-ya.

36 Te *n̄i* ka'an-ya *ñin* *t̄u*'un *yátá* *jín*-de: Tú ni *ñin* náchu'un sa'ma jáá nú *sú*'nu *t̄u*'ú. Te nú *súan*, suni máá já jáá-ún ka'ncha-ga, *ch̄i* nu *sú*'nu *t̄u*'ú *m̄a* kúu nuku'un sa'ma jáá.

37 Te tú ni *ñin* chu'un vino jáá *in̄i* ñii *t̄u*'ú, *ch̄i* nú *súan*, te máá vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te vino-ún kati, te ñii-ún naa.

38 Ko vino jáá *jín* ñii jáá, kúu ja kúu ku'un *in̄i*. Te kendo *va*'a ndendúú.

39 Te tú ni *ñin*-i *íó*, ja á *n̄i* *ji*'-i ja *t̄u*'ú, te kuní tuku-i ko'o-i ja jáá, *chi*: Ja *n̄i* kutú'ú kúu ja vá'a-ga, áchí-i. Achí-ya.

6

Ja ní kakachi-de yoko trigo kiv̄i ndétatú

1 Te *kiv̄i* ndétatú nu *semana* *un̄i*, te *n̄i* ja'a Jesús kua'an-ya *ñin* nu *káa* trigo. Te cha *káskuá*'a *jín*-yá *n̄i* kakachi-de yoko trigo, *n̄i* *kak̄in*-dé *in̄i* nda'a-dé, te *káyee*-dé.

2 Te sava cha fariseo *n̄i* kaka'an-de *jín*-yá: Naja *kásá*'a-ró *jián*, *ch̄i* tú *íó* ley sá'a-ró *súan* *kiv̄i* ndétatú, áchí-de.

3 Te *n̄i* ka'an Jesús: Á tú ní *káka*'u kuti-ro tutú *naún* ní sá'a David. *Ch̄i* máá-de *jín* cháa *n̄i* *kaxiukú* *jín*-de, *n̄i* *kaji*'-i-de *soko* *ñin* *kiv̄i*.

4 Te *n̄i* *kiv̄i*-de *in̄i* *ve*'e Dios, te *n̄i* *ki*'in-de *statilá* *kaxiukú* ndijín, *n̄i* *yee*-dé. Te suni *n̄i* ja'a-de nu *cháa* *kaxiukú* *jín*-de-ún *n̄i* *kayee*. Te tú *íó* ley kee ní *ñin* cha *statilá*-ún, *ch̄i* *máni* *sutu* *káyee* núú. Achí-ya *jín*-de.

5 Te *n̄i* ka'an-ga-ya *jín*-de: Máá Sé'e cha, suni *Jito*'o *kiv̄i* ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

ñin cha n̄i ichi nda'a vá'a

6 Te *inga* *kiv̄i* ndétatú, suni *n̄i* *kiv̄i*-ya *in̄i* *ve*'e sinagoga, te *n̄i* *stá*'an-ya *t̄u*'un. Te *yúan* *kánde* *ñin* cha *n̄i* *ichi* *káján* ndá'a vá'a-de.

7 Te cha fariseo *jín* cháa *kácha* *tutu*, *kájito* *yu*'u-dé Jesús nú sá'a-ya *taná* *kiv̄i* ndétatú, *náva*'a *kakan*-de *kuachi* *siki*-yá *kuní*-de.

8 Ko máá-yá, a *n̄i* *jin̄i*-ya *t̄u*'un *kájani* *in̄i*-de. Te *n̄i* ka'an-ya *jín* cháa *kátí*'ichi nda'a-ún: *Ndukuiñi*, te *ichi* *má*'nú *yá*'a *kundi*-ro, áchí-ya. Te máá cháa-ún, *n̄i* *ndukuiñi*-de, te *n̄i* *jukuiñi*-de.

9 *Yúan*-na te *n̄i* ka'an Jesús *jín*-de *jíná*'an-de: Ná *kaká* *t̄u*'ún-rí *róó* *ñin* *t̄u*'un. *Ndé* ley *íó* *siki* *kiv̄i* ndétatú. Á sá'a *va*'a-yó, *xí* sá'a

ñáá-yo. Á nama-yó ñn cháa ndúkú kúu, xí ká'ni-yo ñn ndiyi. Achí-ya.

¹⁰ Te ndé'é-ya nuu táká ja káxiukú xín-ya-ún. Te ni ka'an-ya jíin cháa kú'u: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te ni sá'a-de súan. Te nda'a-dé-ún, ni nduva'a ij-ní.

¹¹ Te máá-ún, ni kakiti xaan iní, te kándatu'ún ndasa sá'a jíin Jesús.

¹² Te ni kuu kivi. Te ni kenda Jesús kuakakan ta'u-yá onde yuku. Te ní niñú ni jikan ta'u-yá nuu Dios.

Ja ní kaji-ya uxí uu cháa skuá'a jíin-ya

¹³ Te nuu ní kundijin, te ni kana-ya xiní cháa káskuá'a jíin-ya. Te ni nakaji-ya uxí uu tá'an-de. Te cháa-ún, ni skúnání-ya-de apóstol.

¹⁴ Te Simón, ni naskúnání-ya-de Pedro, jíin ñaní-de, Andrés, Jacobo, Juan, Felipe, Bartolomé.

¹⁵ Mateo jíin Tomás, Jacobo se'e Alfeo, jíin Simón cháa nání Zelote,

¹⁶ Judas ñani Jacobo, jíin Judas Iscariote ja ní nastúu-de Jesús.

Tu'un ni stá'an-ya núu-í

¹⁷ Te ni nuu-ya jíin-de jíná'an-de. Te ni jukuiñi-ya ñn ndu'a. Te kua'a xaán cháa káskuá'a jíin-ya jíin kuá'a ñáyivi ñúu Judea jíin ñáyivi ñúu Jerusalén, jíin ñáyivi yú'u mar ñuu Tiro jíin ñúu Sidón, ni kikoyo-i ja kúni ná'in-i tu'un ka'an-ya, te suni ja ná nduva'a-i kue'e káta'an-i kuní-i.

¹⁸ Te taká ñáyivi kándo'o jíin tachí kíni, ni kanduva'a ndi'i-i ni sá'a-ya.

¹⁹ Te ndivii ñáyivi kuá'a-ún, ni kandúkú ndéé-i ké'é-i-ya. Chí ío fuerza ini-ya. Te ni nasáva'a-ya taká-i.

²⁰ Te ni ndakoto-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te ni ka'an-ya: Xáán ndatu róo, cháa káta'an ndá'ú, chí kuu kivi-ró ñúu nuu tá'ú Dios tiñu.

²¹ Xáán ndatu róo ja káji'i-ro sóko vina, chí nda'a chíi-ró. Xáán ndatu róo ja kánde'e-ro vína, chí kuaku-ro.

²² Xáán ndatu róo jíná'an-ró nú kákiti ini cháa kájito-de róo, jíin nú kákuxio-de nuu-ro kí'in-de, jíin nú káka'an tásí-de sikí-ro, jíin nú káské'ichi-de róo nátu'un cháa ñáá, ja sikí máa Sé'e cháa.

²³ Sihí ná kóo ini-ro kivi-ún, te kusihí xaán iní-ro, chí ká'nu xaán kóo ta'u-ro onde andíví. Chí súan ni kasá'a táa-de jíin cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa.

²⁴ Ko naká ndá'ú kúu róo, cháa kúká, chí vina-ni ká'io sihí iní-ro.

25 Naka ndá'ú kúu róo ja ká'jin tii ch̄i-ró v̄ina, ch̄i kūu-ro sóko. Naka ndá'ú kúu róo ja v̄ina kájaku-ro, ch̄i ndukuí'a in̄i-ro te nde'e-ro.

26 Naka ndá'ú kúu róo nú v̄ina ká'an jíñú'un táká cháa jíin-ró. Ch̄i súan n̄i kasá'a táa-de jíin cháa n̄i kajani tu'un xndá'ú onde sáa.

27 Ko ká'an-ri jíin róo ja kájini so'o: Kundá'ú in̄i-ro cháa kájito u'u róo, te sá'a va'a-ró jíin cháa kákiti in̄i nuu-ro.

28 Te ka'an va'a-ró jíin cháa káka'an ndiva'a jíin-ró. Te kakan ta'u-ro já'a cháa kásá'a tu'un tú'un sikí-ro.

29 Te nú ndé cháa stují in̄i yiki núu-ro, suni kūa'a-ró tú'un ná stují-dé inga. Te nú ndé cháa jáncha-a-de tikachi-ró, ni su'nu-ro ma sásá'an-ró ná kí'in-de jíin.

30 Nani cháa jikán nuu-ro, te kūa'a-ró núu-dé. Te cháa kí'in ndatíñu-ró, ma nándakan-ro.

31 Te nátu'un kuní-ro sá'a ñayivi jíin-ró, suni súan sá'a máa-ró jíin-í.

32 Ch̄i nú man̄i-ro jíin cháa man̄i jíin máa-ró, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro núsáa. Chi cháa ká'io kūachi, suni man̄i-dé jíin cháa man̄i jíin máa-de.

33 Te nú sá'a va'a-ró jíin cháa kásá'a va'a jíin máa-ró, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro, chi cháa ká'io kūachi, suni súan kásá'a-de.

34 Ch̄i nú kūa'a núu-ró núu cháa ja ñũkuu in̄i-ro kūa'a-de nuu-ro, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro, chi cháa ká'io kūachi, suni já'a núu-de nuu sáva-ga cháa ká'io kūachi, náva'a nani'in-gá-de.

35 Núsáa te kundá'ú in̄i-ro cháa kájito u'u róo, te sá'a va'a-ró jíin-de. Te kūa'a núu-ró núu-dé. Te ma kũñukuu in̄i-ro naun kūa'a-de nuu-ro. Te ká'nu koo ta'u-ro, te kuu-ró sé'e Dios andívi. Ch̄i máa-yá, va'a in̄i-ya jíin cháa já'a in̄i jíin cháa ndiva'a.

36 Núsáa te kundá'ú in̄i-ro ñayivi nátu'un máa Táa-ro já súni kundá'ú in̄i-ya-í.

37 Ma ndónda-ró sikí ñayivi, náva'a ma ndónda-i sikí máa-ró. Ma náku xndíi-ró sikí-í, náva'a ma náku xndíi-i sikí máa-ró. Sá'a tuká'nu in̄i-ro núu-í, náva'a ná sá'a-i tuká'nu in̄i-í nuu máa-ró.

38 Kūa'a nuu-í te suni súan kūa'a-i nuu-ro. Chikūa'á va'a-i, sáni'in-í, kaja-í, te onde jichá chu'un-i kūa'a-i nuu-ro. Ch̄i suni jíin kú'a n̄i chikūa'á-ro-ún, suni nakukua'á-ro. Achí-ya.

39 Te n̄i ka'an-ya in̄i tu'un yátá jíin-i: Cháa kūa'á á kuu stá'an-de ichi núu ingá cháa kūa'á. Á tú jungava ndendúu-de in̄i xa'va.

40 In̄i cháa skūa'a, nasu ñá'nu-ga kúu-de vásá maestro-de. Ko taká cháa káskuá'a, nú a n̄i kutu'a va'a-de, te koo-de nátu'un

maestro-de.

41 Naja ndé'é-ró já kándeé mǐ'ín ndúchi ñaní-ro, te tú nákanǐ inǐ-ro já ñin vitu kándeé nduchi máá-ró náún.

42 Naja ká'an-ro jíin ñaní-ro: Ñáni, kundatu ná táva-rí mǐ'ín kándeé nduchi-ro, te tú nákanǐ inǐ-ro já kándeé ñin vitu ndúchi-ro náún. Chaa uḡ xinǐ, xna'an-ga tava-ro vitu kándeé nduchi máá-ró. Yúan-na te kuu nde'é vá'a-ró já táva-ro mí'ín kándeé nduchi ñaní-ro.

43 Chǐ xinǐ yúnu vá'a tú kúun nde'e káñáá. Te ni xinǐ yúnu káñáá tú kúun nde'e vá'a.

44 Chǐ ndita'an yunu, jíin ndé'e te jini-yo ñáun yunu kúu, chǐ tú táxín-yó mérkexé xinǐ nú íñú, ni tú táxín-yó uva xinǐ zarza.

45 Chaa va'a, sá'a-de tiñu va'a, chǐ ío va'a inǐ-de. Te chaa ñáá, sá'a-de tiñu ñáá, chǐ káñáá inǐ-de. Chǐ tu'un ñú'un inǐ añú chaa, tu'un-ún ká'an-de.

46 Naja kaka'an-ro jíin-rí: Táta, Táta, te tú káskíkuu-ró tiñu ká'an-rǐ jíin-ró núsáá.

47 Taká ñayivi vái nuu-rí, te jini so'o tu'un ká'an-rǐ, te skíkuu, ná stá'an-rǐ nuu-ro ña jíin kétá'an.

48 Kúu nátu'un ñin chaa ja jáni-de ve'e-de, te ni jacha kúnú-de. Te ni jani-de ja'a siki káva. Te nuu ní chaa ñin nducha ñú'un xáan, te yucha-ún ni kunǐ stúncháa ve'e-ún núú. Ko tú ní kandá kuti, chǐ siki káva kandii.

49 Ko ñayivi jini so'o, te tú skíkuu, yuán kúu nátu'un ñin chaa ni jani-de ve'e-de nuu ñú'un, te tú yínduji ja'a. Te ñin nducha ñú'un ní kani ve'e-ún, te ni stúncháa-ni. Te ni naa íj-ní ve'e-ún. Achí-ya.

7

Ja ní nasáva'a-ya mozo capitán

1 Te ni jinu ni ka'an-ya ní kajini ná'ín ñayivi-ún. Yúan-na te ni kivi-ya kuá'an-ya ñuu Capernaum.

2 Te ñin chaa kúu capitán, ío ñin mozo-de ja maní-dé jíin. Te mozo-ún, kú'u-i te a yani kuu-i.

3 Te chaa capitán yúan, ni jini-de tu'un Jesús. Te ni tájǐ-de yaku chaa judío ñá'nu, kua'an nuu-yá, ka'an nda'ú jíin-yá já ná kǐ-ya te nama-ya mozo-de.

4 Te ni jakoyo chaa-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an nda'ú-de jíin-yá: Kánúú sá'a-ní ja ká'an-de,

5 chǐ manǐ-dé jíin ñúu-ná. Te ni jani-de ñin ve'e sinagoga kuu-ná jíná'an-ná. Achí-de.

6 Te kua'an Jesús jíin-de. Te nuu ní kakuyani-ya vé'e-ún, te ni tájǐ capitán yaku amigo-de, kua'an nuu-yá. Te ni ka'an-de jíin-yá: Táta, tú kuní-ná sátéñu-ná ní ja kivi-ní inǐ ve'e-ná.

⁷ Ja yúan tú ní kuní-ná kii-ná nuu-ní núú, ko máni ka'an-ní, te ná nduva'a mozo-ná.

⁸ Chi máa-ná, suni chaa ndiso tíñu kúu-ná. Te tá'ú-ná tiñu nuu soldado-ná. Te ká'an-ná jín ñin-de: Kuá'an, te já'an-de. Te jín ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te jín mozo-ná: Sá'a ya'á, te sá'a-i. Achí-de.

⁹ Tu'un yá'a ni jini so'o Jesús. Te ni naa iní-ya ní nde'é-ya nuu-dé. Te ni xío káva-ya. Te ni ka'an-ya jín ñáyivi kuá'a kándikin yata-ya: Ndaa ká'an-ri jín-ró, ja ní iní ñuu Israel tú súan ní jini-ri chaa kándija, áchí-ya.

¹⁰ Te chaa ni táji-de nuu-ya núú, ni najakoyo-de ve'e. Te ni jini-de ja á ni nduva'a mozo-ún.

Ja ní nachaku se'e yí ña'an viuda

¹¹ Yúan-na te ni kuu kivi. Te ni kivi Jesús kua'an-ya ñuu Naín. Te kua'a cháa skuá'a jín-ya, jín ñáyivi kuá'a, kaja'an-i jín-ya.

¹² Te ni kuyani-ya yúñuu-ún. Te kákiñi'in ñáyivi-ún ñin suchí yí ní ji'i-i, ja máa ñin-i nuu náa-i núú. Te ña'an viuda kúu-ña. Te suni kua'a ñáyivi ñuu-ún ká'in jín-ña.

¹³ Te ni jini máa Jito'o-yo núu-ña. Te ni kundá'ú iní-ya-ña. Te ni kachi-ya jín-ña: Ma ndé'e-ro, áchí-ya.

¹⁴ Te ni kandita-ya. Te ni tin-ya camilla ndiyi-ún. Te ni kajukuiñi chaa kándiso-ún. Te ni ka'an-ya: Súchi, jín-ró ká'an-ri, ndukoo, áchí-ya.

¹⁵ Yúan-na te ni ndukoo suchí ja á ni ji'i-ún. Te ni keja'á-i náka'an-i. Te Jesús, ni naku'a-ya-í nuu náa-i.

¹⁶ Te ndivii ñáyivi, ni kayu'ú-i. Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-i káka'an-i: Ni chaa ñin chaa jáni tu'un Dios nuu-yo, te kúñá'nu-de. Te sava-ga-i káka'an-i: Máa Dios, ni chaa-ya núu-yo. Achí-i.

¹⁷ Te tu'un-ya-ún ni jichá kua'an ní ñuu Judea jín ní ñuu yani yúan.

Uu chaa ni táji Juan nuu-ya

¹⁸ Te chaa káskuá'a jín Juan, ni kakastu'ún núu-dé ndasa ío taká tiñu. Yúan-na te ni kana Juan xiní uu chaa káskuá'a jín-de.

¹⁹ Te ni táji-de kua'an nuu Jesús, náva'a kaka tu'un-de-ya: Máa-ní kúu chaa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, achí-de.

²⁰ Te ni jakoyo chaa-ún nuu-ya. Te ni kaka'an-de jín-ya: Juan, chaa skuánducha, ni táji-de náa vai koyo-ná nuu-ní vai kaka tu'un-ná ní: Á máa-ní kúu chaa kii-ún xí kúndatu-yó ingá-de náún, áchí-de.

²¹ Te suni máa hora-ún ni nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kaku'u, jín já kate'yu, jín já káta'an tachí kini. Te suni kua'a cháa kuáa, ni ndundijin nuu-dé ni sá'a-ya.

22 Te n̄i ka'an Jesús: Kuá'án, te kastu'un-ró núu Juan naún ní kajini-ro, jín tú'un n̄i kajini so'o-ró. Chaa kuáá, kándundijin nuu-dé. Te chaa rengo kánakaka-de. Te chaa té'yu ndi'yi kándundoo-de. Te chaa só'ó kánakuni so'o-de. Te chaa n̄i j̄i'í kánachaku-de sá'a-ri. Te suni jáni-ri tu'un va'a Dios nuu ñáyivi ndá'ú.

23 Te xáán ndatu koo chaa ja má náyu'ú-de koto-de ruu. Achí-ro.

24 Te chaa n̄i táji Juan n̄i kenda-de káno'on-de. Te Jesús, n̄i kejá'á-yá ká'an-ya tú'un Juan jín ñáyivi: Naja ní kenda-ró kája'an-ro ondé ñu'un té'é. Ja ndé'é-ró ñin icha ja kandá sá'a tachí náún.

25 Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa ñu'un sa'ma ndúchá náún. Ko ná kástu'un-rí, chaa káñu'un sa'ma lúu te ncháá va'a-de ja kákusiñ iní-de, máni ñni ve'e rey káxiukú-de.

26 Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa jáni tu'un Dios náún. Te suni ká'an-ri jín-ró: Kúñá'nu xaan-gá-de vása ñin chaa jáni tu'un Dios.

27 Chaa yá'a kúu chaa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chí táji-rí ndajá'a-rí kuxnúu-de ja-de, te chaa-ún sátu'a-de ichi-ro vása jáa-ro, áchí.

28 Chí a ká'an-ri jín-ró ja iní ñuyivi yá'a tú ío ni ñin chaa jáni tu'un Dios ja kúñá'nu-ga máa-de vása Juan chaa skuánducha. Ko máa cháa lúli-ga ñni nuu ñátu'un andívi, chaa-ún kúñá'nu-ga-de vása Juan. Achí-ya.

29 Te chaa xini jín táka ñáyivi-ún, kájiní so'o tu'un ká'an-ya, te n̄i kajatá'ú-i tu'un Dios. Te n̄i kajanducha-í nuu Juan.

30 Ko chaa fariseo jín cháa maestro ley, n̄i kaské'ichi-de tu'un kuni Dios ja sá'a-de, kuachi ja tú ní kájanducha-dé nuu Juan.

31 Te n̄i kachí máa Jító'o-yo: Naún tu'un yátá skétá'an-ri jín ñáyivi yá'a núsáá, te naún ní kandaku-i.

32 Kákuu-i nátu'un suchí lúli káxiukú núyá'u, ja kákana kó'ó-i xiní tá'an-i: N̄i kaxndé'e-ri xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'á-ró: N̄i kanda'i-ri nuu-ro, te tú ní kánde'e-ro, áchí-i.

33 Chi n̄i kii Juan chaa skuánducha. Tú ní yé-de staa, tú ní jí'i-de vino, te káka'an-ro: Tá'an-de tachí kini.

34 Ko máa Sé'e chaa yé-yá, jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ñin chaa yáji téyí, te jí'i xaan-dé vino, chaa jiní tá'an jín cháa xini jín cháa ká'io kuachi kúu-de. Achí-ro.

35 Ko ñin chaa ndíchí, máni tiñu ndíchí sá'a-de. Te súan kuni-ro jándáa ndíchí-de. Achí-ya.

Jesús jín ñá'an ndíso perfume

36 Te ñin cháa fariseo, ñi ka'an nda'ú-de jíin Jesús kee-yá staa jíin-de. Te ñi kivi-ya iní ve'e-de, te ñi jungoo-ya já kée-yá.

37 Te ñin ña'an ío kuachi, kánchaa-ña ñúu yúan. Te ñi jini-ña já kánchaa Jesús ve'e ñin cháa fariseo. Te ñi chaa-ña jíin ñin tiya'a perfume.

38 Te kánchaa-ña núu já'a-yá ichi yata'yá. Te ndé'e-ña, te ñi xndáji-ña já'a-yá jíin ndúcha núu-ña. Te ñi nasí'ichí-ña já'a-yá jíin íxi xiní-ña. Te ñi tiyú'ú-ña já'a-yá, te ñi ji'i-ña perfume ja'a-yá.

39 Te fariseo, cháa ñi kana xiní-yá-ún, súan ñi jini-de, te ñi jani iní máa-de: Nú cháa jáni tu'un Dios kúu cháa yá'a, te kuni-de ndé ña'an kúu ña'an yá'a núu. Chí ña'an yá'a, ja ké'é-ña-dé, ña'an ío kuachi kúu-ña, áchí-de.

40 Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Simón, ka'an-ri ñin tu'un jíin-ró kuni-ri, áchí-ya jíin-de. Te máa-de, ñi ka'an-de: Ka'an-ní, Maestro, áchí-de.

41 Te ñi ka'an Jesús: ñin cháa já'a núu xu'ún, ñi io uu cháa tau nuu-dé. ñin cháa, ñi tau u'un ciento peso. Te inga cháa ñi tau uu xiko uxí peso nuu-dé.

42 Te tú na jíin kánava'a cháa-ún ja nákunáa. Te ñi sá'a-de tuká'nu iní nuu ndéndúu cháa-ún. Ka'an, ndé ñin cháa-ún kúmani-gá jíin-de núsáa. Achí-ya.

43 Te ñi ka'an Simón: Jáni iní-ná ja cháa ñi sá'a-ga-de tuká'nu iní nuu-ún, áchí-de. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Jandaa ká'an-ro, áchí-ya.

44 Te ñi xío koto-ya ichi núu ña'an-ún. Te ñi ka'an-ya jíin Simón: Jini-ro ña'an yá'a náún. Ñi kivi-ri iní ve'e-ró, te tú ní já'a-ró ndúcha já ndúndoo ja'a-rí. Ko ña'an yá'a, ñi xndáji-ña já'a-rí jíin ndúcha núu-ña. Te ñi nasí'ichí-ña jíin íxi xiní-ña.

45 Tú ní tiyú'ú-ró rúu. Ko ña'an yá'a, onde ñi kivi-ri iní ve'e-ró, tú júkuiñi-ña já tiyú'ú-ña já'a-rí.

46 Tú ní ji'i-ro aceite xiní-rí. Ko ña'an yá'a ñi ji'i-ña perfume ja'a-rí.

47 Núsáa te ká'an-ri jíin-ró, ja á ñi sá'a-ri tuká'nu iní nuu táka kuachi-ña vasa ío kua'a, chi ñi kumani xáan-ña jíin-rí. Ko nú sá'a-ri tuká'nu iní nuu ñin cháa ío yaku-ni kuachi-de, te yaku-ni kumani-dé jíin-rí, áchí-ya.

48 Te ñi ka'an-ya jíin-ña: A ñi sá'a-ri tuká'nu iní nuu táka kuachi-ró, áchí-ya.

49 Te cháa káyee staa jíin-yá, ñi kakejá'á-de kájani iní máa-de: Ndé cháa kúu cháa yá'a, ja sá'a-de tuká'nu iní nuu kuáchi, áchí-de.

50 Te ñi ka'an-ya jíin ña'an-ún: Ñi kandija-ró, te yuán ní nama-ri róo. Kuá'án, te ma yú'ú-ga-ro, áchí-ya.

8

Tu'un ña'an ní kajatíñu nuu-yá

¹ Yúan-na te kúkuéé-ga, te nì jika kuu-ya táká ñuu jíin rancho. Te jáni-ya tú'un va'a te kástu'ún-yá ndasa koo máá ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te máá uxí uu apóstol, kája'an-de jíin-yá.

² Te suni ío yaku ña'an já á nì kata'an-ña tachí kíni jíin kué'e, ja á nì nasáva'a-ya-ñá. Te ña'an-ún, suni kája'an-ña jíin-yá. Te ñin-ña kúu María ñuu Magdala. Te inì ña'an yúan nì kiñi'in-ya usiá tachì kíni kája'an onde sáá.

³ Te sava-ga-ña káinání-ña Juana, ñasí'í cháa nání Chuza, cháa ndíso tiñu Herodes, jíin Susana, jíin kuá'a-gá ña'an. Te kajatíñu-ña núu-yá jíná'an-ya.

Tu'un yátá sikí cháa sáka trigo

⁴ Te nì kakutútú kuá'a xáan ñáyivi. Te ñayivi káxiukú táká ñuu-ún, nì jakoyo-i nuu-yá. Te nì ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-i:

⁵ ñin cháa sáka trigo, nì kenda-de sáka-dé trigo-de. Te jachá-de, te ñin nunì ní jungava yu'íchi te nì jañu-i sikí. Te tisaa andíví ní kakókó-tí.

⁶ Te inga nì jungava sikí yúu. Te nì kana. Ko nì ichì, chì tú kajin.

⁷ Te inga nì jungava ma'ñú íñu. Te ñin núu-ni nì kakana íñu jíin. Te nì kajasu nuu.

⁸ Te sava nì kajungava nuu ñú'un vá'a. Te nuu ní kakana, te ja ñin, te nì ja'a ciento nunì. Achí-ya. Yúan-na te ká'an jaa-ya: Cháa ío so'o, kuni ná'ín-de, te ná kúni so'o-de, achí-ya.

⁹ Te cháa káskuá'a jíin-yá, nì kajika tu'ún-de-ya naún kuni ka'an tu'un yátá-ún.

¹⁰ Te nì ka'an-ya: Róó, chì a kuajuku'un inì-ro tú'un yísa'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ko ká'an-ri tu'un yátá jíin sáva-ga-i náva'a vasa ndé'é-i, ko ma kuni-i, te vasa jíni so'o-i, ko ma júku'un inì-i.

¹¹ Tu'un yátá yá'a kuni ka'an: Tata-ún kúu tu'un Dios.

¹² Tata nì kajungava yu'íchi-ún kákuu cháa kájini so'o tu'un. Te cháa-ni kui'na te jáncha tu'un-ún inì añú-de náva'a tú kandíja-de te kaku-de.

¹³ Te ja ní kajungava sikí yúu-ún kákuu cháa kájini so'o-de tu'un. Te kúsi iní-de jíin. Ko túu nuu káka yo'o iní-de. Te yaku-ni kivì kákandíja-de. Te nú ndóna tundó'o sikí-dé te kánayu'ú-de.

¹⁴ Te ja ní kajungava ma'ñú íñu kákuu cháa kájini so'o-de. Ko nú kua'an-de, te kakutéñu-de jíin ndatíñu-de, chì kákuni-de kukúká-de náva'a koo si iní-de. Yuán náa tú'un inì-de. Te tú yíja va'a nunì-dé.

15 Ko ja ní kajungava nuu ñú'un vá'a kákuu cháa kándeé añú va'a añú ndaa iní-de. Te tu'un nī kajini so'o-de-ún, ñú'un nī'in iní-de. Te kája'a-de nunī táká kivi.

Tu'un yiti

16 Tú ni ñn ñayivi chí'i-i ñu'un xinī yiti te jasú-i kisi siki, ni tú jáni-i chíi jito. Chí sua kundii nuu ñn candelero, náva'a tuun ndua ñú'un nuu ñáyivi kivi koyo.

17 Chí tú ío ni ñn tiñu yisa'í sáni, chí stá'an ndijin-ya táká-ni. Ni tú ío ni ñn tu'un yisa'í sáni, chí vai ndijin taká-ni sá'a-ya, te kunī-yo núu.

18 Núsáa te ná kúni so'o va'a-ró, chí cháa ñáva'a, te kii-ga nuu-dé, te cháa tú ñáva'a, vasa jáni iní-de ja á ñáva'a-de te kuxio ki'in, áchí-ya.

Naa-ya jín ñaní-ya

19 Yúan-na te nī jaá naa-ya jín ñaní-ya núu-yá. Te tú ní kúu kivi koyo-ña núu-yá siki já kuá'a ñáyivi.

20 Te nī kakastu'ún ñáyivi-ún nuu-yá: Naa-ní jín ñaní-ní kájin-ña yata vé'e, te ka'an-ña jín-ní kákuu-ña, áchí-i.

21 Yúan-na te nī ka'an-ya: Naa-ri jín ñaní-ri kákuu ñáyivi kájin so'o tu'un Dios, te káskíkuu-i, áchí-ya jín-i.

Ja ní jukuiñi tachi xáan ní sá'a-ya

22 Te ñn kivi, nī kivi-ya iní ñn barco jín cháa kákuá'a jín-ya. Te nī ka'an-ya jín-de: Ná kija'a-yó ingá lado mar. Te nī kaskáka-ya barco kaja'an-ya.

23 Ko nini káskáka-de barco, te nī kixi-ya. Te nī ndonda ñn tachi xáan núu mar. Te ndúkú chítú ndúcha iní barco, te a yani koo tundó'o núu.

24 Te nī jakoyo-de nuu-yá. Te nī kaxndúko-de-ya. Maestro, Maestro, vina te naa-yo, áchí-de. Te nī nata'u núu-yá. Te nī ka'an xaan-yá nuu tachí-ún jín núu mar. Te nī kuná'in-ni. Te ná'in yúú íi-ní nī kuu.

25 Te nī ka'an-ya jín-de: Naja tú káandija-ró. Te káyu'ú-de, te kánaa iní-de kánde'é-de. Te káka'an jín tá'an máa-de: Ndé cháa kúu cháa yá'a, ja ondé nuu tachí jín núu ndúcha tá'ú-de tiñu te kájandatū nuu-dé, áchí-de.

Chaa tá'an tachi kini onde ndañúu Gadara

26 Te nī jakoyo-de ñuu Gadara, ja kánchaa ichi núu ñúu Galilea.

27 Te nuu ní jaá-ya núu ñú'un íchí, te ñn cháa ñuu-ún nī kita'an-de-ya. Te tá'an-de kua'a tachí kini. Te nī kuu kua'a kuiá ja tú ñú'un kuti-dé sa'ma, ni tú ncháa-de ñn vé'e, chí ma'ñú vé'e añú ncháa-de.

28 Te cháa-ún, n̄i jini-de nuu Jesús. Te n̄i jukuiñi jítí-de nuu-yá. Te n̄i kana jaa-de: Naún sá'a-ní jín-ná Jesús, Se'e Dios, I'a kúñá'nu xaan. Ká'an nda'ú-ná jín-ní ma xndó'o-ní náa, áchí-de.

29 Te n̄i tá'ú-yá tiñu nuu tachí kíni-ún ná kenda ki'in in̄i cháa-ún, chi n̄i kuu kua'a kuiá xndó'o cháa-ún. Te n̄i kaju'n̄i-i cháa-ún jín cadena jín manea kaa. Ko ndi'i n̄i kukuáchí sá'a-de. Te kenda-de já'an-ni-de onde ñu'un té'é sá'a tachí kíni-ún.

30 Te Jesús, n̄i jika tu'ún-yá-de: Naún nání-ró, áchí-ya. Te n̄i ka'an-de jín-yá: Já kuá'a xaan nání-ná, áchí, chí yí'i kua'a xaan tachí kíni-de.

31 Te n̄i kaka'an nda'ú tachí-ún jín-yá ja ná tú tájí-yá ki'in in̄i tunchi kúnú.

32 Te yuku yúan ío ñn tiku'n̄i kin̄i kájitu-ti. Te yúan n̄i kaka'an nda'ú jín-yá ja ná kuá'a-ya tú'un kivi koyo in̄i-ti. Te n̄i ja'a-ya tú'un kája'an.

33 Te n̄i kenda tachí kíni-ún in̄i cháa-ún kája'an. Te n̄i kivi koyo in̄i kin̄i. Te tiku'n̄i kin̄i-ún n̄i kajungoyo-ti yúkava-ún onde in̄i mar. Te nuu mar n̄i kaji'i-ti.

34 Te cháa kándito-ti, n̄i kajini-de ja súan n̄i kuu. Te n̄i kajinu-de kája'an-de. Te n̄i kakastu'ún-de nuu ñayivi ñúu-ún jín táká rancho.

35 Te n̄i kenda koyo ñayivi-ún ja ndé'é-i naún ní kuu. Te n̄i jakoyo-i nuu Jesús. Te n̄i kajini-i nuu cháa n̄i kenda tachí kíni-ún, kanchaa-de nuu já'a Jesús, ñú'un-de sa'ma, te a n̄i nduva'a xin̄i-dé. Te n̄i kayu'ú-i.

36 Te cháa n̄i kajini, n̄i kajani-de tu'un nuu ñayivi-ún, ndasa n̄i nduva'a cháa n̄i ta'an tachí kíni.

37 Yúan-na te taká ñayivi ñúu Gadara, n̄i kaka'an nda'ú-i jín-yá ja ná kúxio-ya kí'in-ya, chí xaan káyu'ú-i. Te máa-yá, n̄i ndivi-ya iní barco. Te n̄i naxió káva-ya kuá'an-ya.

38 Te cháa n̄i kakenda tachí-ún, n̄i ka'an nda'ú-de ja kuéni ki'in-de jín-yá. Ko Jesús, n̄i tájí-yá-de kua'an-de:

39 Kuáno'on vé'e-ró, te kani-ró tú'un ná ñá'nu xaan tíñu n̄i sá'a Dios jín-ró, áchí-ya jín-de. Te máa cháa-ún n̄i kee-de kua'an-de. Te n̄i jani-de tu'un ní ñúu yúan ná ñá'nu xaan tíñu n̄i sá'a Jesús jín-de.

40 Yúan-na te n̄i najaa-ya. Te ñayivi-ún n̄i kaka'an va'a-i jín-yá, chí ndivii-í káindatu-i-ya.

Tu'un sesí'i Jairo

41 Te ñn cháa kúñá'nu in̄i ve'e sinagoga nání-de Jairo, n̄i chaa-de. Te n̄i jukuiñi jítí-de nuu já'a Jesús. Te n̄i ka'an nda'ú-de jín-yá ja ná kivi-ya iní ve'e-de.

42 Ch̄i ío ñin s̄es̄í'í-de ja máá ñin-i nuu-dé, nátu'un ux̄i uu kuiā-i. Te such̄í-ún ndúkú-i kuu-i. Te n̄i kee Jesús kua'an-ya. Te kua'a ñayivi ní kajax̄in-i-ya.

Ja ní nasáva'a-ya ñin ña'an kú'u kue'e ññi

43 Te ñin ñas̄í'í n̄i kuu ux̄i uu kuiā j̄at̄i ññi-ñá. Te ña'an-ún n̄i janu-ña táká ndat̄iñu-ña ní kuu cháa táná. Te tú ní ndúva'a-ña s̄á'a ni ñin-de.

44 Te n̄i jāa-ña íchi yatá-yá. Te n̄i ké'é-ña yú'u s̄á'ma-yá. Te n̄i ich̄i-ni nuu j̄at̄i ññi-ñá-ún.

45 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-ya. Te ndivii-dé tú ní kája'a-de tu'un. Te Pedro j̄ín cháa ká'jin j̄ín-de yúan, n̄i kaka'an-de: Maestro, ñayivi kuá'a yá'a kájax̄in-i ní, te a ká'an-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de.

46 Ko n̄i ka'an Jesús: Ndaa ja ñin ñayivi ní ké'é rúu, chi n̄i jin̄i-ri ja ní kenda fuerza in̄i-ri, áchí-ya.

47 Yúan-na te ña'an-ún, n̄i jin̄i-ña j̄á tú ní kúu chisa'í-ña máá-ña, te n̄i chāa-ña k̄isi-i-ña. Te n̄i jukuiñ̄i j̄it̄i-ña núu Jesús, te j̄ito nuu táká ñayivi, n̄i jani ndaa-ña tú'un naja ní ké'é-ña-yá, te ndasa n̄i nduva'a-ni-ña ní s̄á'a-ya.

48 Te máá-yá n̄i ka'an-ya j̄ín-ña: N̄i kandija-ró, te yúan ní kaku-ró. Kuá'an, te ma yú'ú-ro. Achí-ya.

Ja ní nachaku s̄es̄í'í Jairo

49 Te nini ká'an-ya súan, te n̄i chāa ñin mozo cháa kúñá'nu in̄i ve'e sinagoga-ún, n̄i kach̄i nuu-dé: A n̄i j̄i'í s̄es̄í'í-ro. Ma s̄at̄éñu-ga-ro Maestro, áchí.

50 Te n̄i jini so'o Jesús ja ní ka'an mozo-ún. Te n̄i kach̄i-ya j̄ín cháa-ún: Ma yú'ú-ro: Kandija-ni, te ná kaku s̄es̄í'í-ro.

51 Te n̄i k̄ivi-ya in̄i ve'e. Te tú ní j̄á'a-ya tú'un k̄ivi ni ñin j̄ín-yá, ch̄i máá-ni Pedro j̄ín Jacobo, j̄ín Juan, j̄ín táa náa such̄í s̄í'í-ún.

52 Te k̄ande'e ndivii ñayivi te k̄anduku'á in̄i-i. Te n̄i kach̄i-ya: Ma ndé'e-ro j̄iná'an-ró. Tú ní j̄i'í-i, ch̄i kix̄i-ni-i, áchí-ya.

53 Te n̄i kasákátá-i nuu-yá, chi n̄i kajini-i ja á n̄i j̄i'í such̄í-ún.

54 Ko máá-yá, n̄i tin̄-ya ndá'a-í. Te n̄i ka'an jaa-ya: Súchi, ndukoo, áchí-ya.

55 Yúan-na te n̄i nachaku-i. Te n̄i ndukoo-ni-i. Te n̄i tá'ú-yá tiñu ja ná kuá'a-de stāa kée-í.

56 Te táa-i náa-i, n̄i kakee nuu-dé k̄andé'é-de. Ko n̄i tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú ni ñin nuu kach̄i-de ja súan n̄i kuu.

9

Ja ní táji Jesús ux̄i uu-de kája'an-de

1 Te nī nastútú-yá ndí'uxí uu cháa-ún. Te nī ja'a-ya fuerza ini-de ja kúndéé-de jíin táká tachi kini jíin já kuánchaa-de taká kue'e.

2 Te nī tájí-yá-de kája'an-de ja ná káni-de tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, te ná násáva'a-de ñayivi káku'u.

3 Te nī ka'an-ya jíin-de: Ma kúndiso kuti-ro já kúu ichi, ni vara, ni ñunu, ni staa, ni xu'ún, ni ma kúndiso-ró úu su'nu.

4 Te ñani ve'e kúu nú nī kivi-ró, te kendo-ró yúan. Te yúan kenda-ró kí'in-ro.

5 Te nú ndé nuu tú kákuñi-i kuatá'ú-i róó, te nú nī kenda-ró ñúu yúan, te skóyo-ró tikachá iní ja'a-ro. Te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í jíná'an-i, áchí-ya.

6 Te nī kenda-de kája'an-de, nī kajikó ndúu-de taká ñuu, nī kajani-de tu'un. Te taká lado nī kanásáva'a-de ñayivi káku'u.

Ja ní kuñáa iní Herodes

7 Te Herodes, cháa tá'ú tiñu, nī jini tu'un-de taká tiñu nī sá'a-ya, te kuñáa ini-de, chi káka'an sava-i: Juan, cháa nī j'i, nī nachaku-de.

8 Te sava tuku-i: Nī ndenda Elías. Te sava-ga tuku-i: ñin cháa nī jani tu'un Dios onde sáa a nī nachaku-de. Achí-i.

9 Te nī kachi Herodes: Nī janchaa-ri xini Juan. Te ndé cháa kúu cháa yá'a núsáa, chi jíini tu'un-ri ja sá'a-de tiñu yá'a, áchí-de. Te nī kuni-de nde'é-de nuu Jesús.

Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi

10 Te nī nchaa cháa káskuá'a-ún. Te nī kanakani-de tu'un nuu-yá taká tiñu nī kasá'a-de. Te nī kí'in-ya-dé, te kua'an siin-ya jíin-de ñin nuu ñú'un té'é, ñuu nání Betsaida.

11 Te nī kajini ñayivi-ún. Te nī kandikin-i-ya, kája'an-i jíin-yá. Te nī jatá'ú-yá-i, te nī jani-ya tú'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te nī násáva'a-ya táká ñayivi káku'u.

12 Te a kuá'ini. Te nī nchakoyo ndí'uxí uu-de nuu-yá. Te nī kaka'an-de jíin-yá: Tájí-ní ñayivi kuá'a yá'a ná kíngoyo-i taká ñuu jíin táká rancho yani yá'a, te ndúkú-i ndénu ndoo-i te ni'in-í staa kée-í, chi yá'a nuu ñú'un té'é ká'in-yó, áchí-de.

13 Te nī kachi-ya jíin-de: Kuá'a máa-ró já ná kée-í, áchí-ya. Te nī kaka'an-de: Tú ñaún káñava'a-ná, chi u'un-ni statilá jíin úu-ni tiyáká. Te nú túu kikuaan-ná staa kée taká ñayivi yá'a, te ma kánda, áchí-de.

14 Chi ío nátu'un u'un mil cháa. Yúan-na te nī ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Ka'an jíin ñayivi ná júngo ñin nuu ñin nuu-í nátu'un uu xiko uxi, uu xiko uxi ja ñin ñin, áchí-ya.

15 Te súan nī kasá'a-de, nī kasúngo ndí'i-de-i.

16 Te nī kí'in-ya ndí'ú'un statilá jíin úu tiyáká-ún. Te nī ndakoto-ya íchi ándívi te nī jikan ta'u-yá ja'a státilá. Te nī

sákuáchí-yá staṭilá-ún. Te nḡ ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá nḡ kajani-de nuu-í.

17 Te ndivii-í nḡ kayee-í. Te nḡ kanda'a chii-i. Te nḡ kaṇastútú-de uxḡ uu jḡka staa kuächí já ní ndendoso.

Tu'un nḡ ka'an ndaa Pedro

18 Te ñn kiví jikán ta'u máá ñn-ni Jesús, chḡ máá-ni cháa káskuá'a-ún ká'jin-de jíin-yá. Te nḡ jḡka tu'un-yá-de: Te ruu, na cháa kúu-ri, káka'an ñayivi, áchí-ya.

19 Te nḡ kaka'an-de: Juan, cháa skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: ñn cháa nḡ jani tu'un Dios onde aná'án, nḡ nachaku-de, áchí-de.

20 Te nḡ ka'an-ya jíin-de: Te róó, na cháa kúu-ri káka'an máá-ró, áchí-ya. Yúan-na te Simón Pedro, nḡ ka'an-de: Máá-ní kúu Cristo Se'e Dios, áchí-de.

21 Yúan-na te nḡ ka'an xaṇ-ya jíin-de, te nḡ tá'ú-ya tiñu nuu-dé ja tú ni ñn nuu kachí-de tu'un yá'a.

Jíin kiví ní ka'an Jesús ja kúu-ya

22 Te nḡ ka'an-ya: Jínu ñú'ún ndó'o xaṇ máá Sé'e cháa, te cháa nḡ kayii jíin táká sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ma kuátú'ún-de-ya, chḡ ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kiví te nachaku-ya. Achí-ya.

23 Te nḡ ka'an-ya jíin ndí'i-de: Nani cháa nú kuní-de kii-de yata-rí, te ma chíñú'ún-de máá-de te ná kuándéé iní-de jíin túndó'o kii sikí-dé taká kiví, te ná kúndikin-de ruu kii-de.

24 Chi cháa jítú iní-de kaku-de chíi túndó'o kii sikí-dé, naa-dé. Te vaṣa ná kúu ñn cháa ja sikí rúu, ko kaku-de.

25 Chi naún ní'in cháa, vaṣa ná kúndéé-de ní'in-dé ní ñúyivi, te nú xnáa-dé máá-de, xí síjita-de añú-de.

26 Chḡ nú ndé cháa kúka nuu iní-de nuu-rí jíin núu tú'un ká'an-ri, suni súan kuka nuu iní máá Sé'e cháa nuu cháa-ún kiví ndíi-ya. Te kiví-ún ñá'nu koto luu-ya jíin Táa-ya, te suni jíin táká ndajá'a ndóo-ya.

27 Te jaṇdáa ká'an-ri jíin-ró, ja ío sava cháa ká'jin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuní-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya.

Sikí já túku nḡ nduu-ya

28 Yúan-na te nátu'un nuu uná kiví já ní ka'an-ya tú'un yá'a, te nḡ jaka-ya Pedro, jíin Juan, jíin Jacobo, nḡ kaa-ya kuá'an-ya jíin-de ñn yuku, kuákakan ta'u-yá.

29 Te nini jikán ta'u-yá, te nuu-yá, tuku nḡ nduu. Te sa'ma-yá ní nduu kiyí xaṇ. Te nḡ kaṇandii ncháa.

30 Te yúan nḡ kandaṭu'ún uu cháa jíin-yá. Te cháa-ún kákuu Moisés jíin Elías.

31 Te kándii ncháa cháa-ún. Te n̄i kaka'an-de tu'un ja á yani skíkuu-ya tíñu-ya te kuu-ya ñúu Jerusalén.

32 Te Pedro jíin cháa ká'in jíin-de-ún káji'i xaan-dé numa'ná te kákixi-de. Te nuu ní kanata'u núu-dé, te n̄i kajini-de ja ndii ncháa Jesús, jíin úu cháa ká'in jíin-yá-ún.

33 Te nuu ní kakuxio cháa-ún nuu Jesús, te n̄i ka'an Pedro jíin-yá: Maestro, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a. Te ná sá'a-ná un̄i ve'e kuui, ñn kuu máa-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de. Te tú jiní-de naún tu'un n̄i ka'an-de.

34 Te nini ká'an-de, Te n̄i cháa ñn viko nu'ún ní jasú ñíi núu-dé jíiná'an-de. Te n̄i kayu'ú xaan-dé ja ní kivi koyo-de chíi viko nu'ún-ún.

35 Te chíi viko nu'ún yúan, n̄i kenda ñn tu'un ja ní ka'an: Yá'á kúu Se'e-ri, ja kúnda'ú in̄i-ri-i, te kuni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, áchí.

36 Yúan-na te n̄i jukuiñi tu'un-ún. Te máa ñn-na Jesús kándii-ya núu-dé. Te máa-de tú ní kaka'an kuti-dé. Te ñí-ni kivi-ún tú ni ñn nuu ní kákachi-de ja súan n̄i kajini-de.

Siki súchí tá'an tachi kini

37 Te inga kivi xían-ún, n̄i kanuu-ya yúku-ún. Te ñn ñayivi kuá'a, n̄i kenda-i n̄i kajata'an-i Jesús.

38 Te nuu ñáyivi kuá'a-ún n̄i kenda ñn cháa n̄i kana jaa-de: Maestro, jikán ta'u-ná nuu-ní ja ndé'é-ní se'e-ná, chí máa ñn-i ñáva'a-ná.

39 Chí ñn tachi kini tñn-ni-i. Te sanaa-ní te kána kó'ó-i sá'a, te já'ni yí'i-ni-i. Te sjáa-ni tí'iñu yu'u-í. Te xaan stují-í. Te xaan ú'u kenda.

40 Te n̄i ka'an nda'ú-ná jíin cháa káskuá'a jíin-ní yá'a ja ná kíñi'in-de ki'ñ. Te tú ní kákuu sá'a-de, áchí-de jíin Jesús.

41 Te n̄i ka'an Jesús: Ñayivi xáan ní'in in̄i kákuu-ró já tú kákandíja-ró. Nasaa-ga kivi kúnchaa-ri jíin-ró te ndo'o-ri jíin-ró. Kuá'a se'e-ró ná kii-i, áchí-ya.

42 Te nini n̄i kandita-i nuu-yá, te tachi kini n̄i stuncháa-ni-i. Te n̄i ja'ni yí'i xáan-ní-i. Ko máa Jesús n̄i ka'an xaan-yá nuu tachi kini-ún. Te n̄i nasáva'a-ya súchí-ún. Te n̄i nakuá'a-ya-í nuu táa-i.

Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya

43 Te ndivii ñáyivi ní kanaa iní-i kándé'é-i ndasa ñá'nu káa Dios. Te n̄i kakee nuu-í kándé'é-i taká tíñu n̄i sá'a Jesús. Te n̄i ka'an Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá:

44 Chu'un tu'un yá'a in̄i-ro jíiná'an-ró. Chí máa Sé'e cháa natuu-ya iní nda'a cháa ká'io kuachi, áchí-ya.

45 Ko máá-de, tú ní kájuku'un in̄i-de tu'un yá'a. Chi n̄i ka'an sa'í-ya tú'un yá'a náva'a mā júku'un in̄i-de. Te n̄i kayu'ú-de kaka tu'ún-de-ya sikí tú'un-ún.

Ja ní kastátá'an-de ndé chaa kúñá'nu-ga

46 Yúan-na te n̄i kastátá'an-de nú ndé chaa kúñá'nu-ga.

47 Ko Jesús, n̄i jin̄i-ya já súan kájani in̄i-de. Te n̄i ki'in-ya ñin suchí lúli. Te n̄i jani-ya-í xiin-ya.

48 Te n̄i ka'an-ya jín-de: Chaa ja jín sí'ví-rí játá'ú-de suchí yá'a, te ruu játá'ú-de. Te chaa játá'ú ruu, játá'ú-de i'a n̄i táji ruu vai-ri. Te chaa suchí-ga māñú róó jíná'an-ró, chaa-ún kúñá'nu-de, áchí-ya.

49 Yúan-na te n̄i ka'an Juan: Maestro, n̄i kajini-ná ñin chaa ja jín sí'ví-ní kíñi'in-de tach̄i káni kája'an, te n̄i kajasu-ná nuu-dé, ch̄i tú ndikín-de yóó, áchí-de.

50 Ko n̄i ka'an Jesús jín-de: Mā kasú-ro núu-dé jíná'an-ró, chi chaa tú jito u'u yóó, jín yóó ndújín-de.

Ñayivi ñúu Samaria n̄i kaské'ichi-i-ya

51 Te n̄i kuyani jaá kivi nó'on máá-ya onde andívi. Te n̄i chaa téyí in̄i-ya já kí'in-ya ñúu Jerusalén.

52 Te n̄i táji-ya chaa kua'an jín tú'un káyoxnúu-de nuu-ya. Te chaa-ún kája'an-de. Te n̄i kivi-de ñin ñuu Samaria náva'a sátu'a-de te vásá jáa-ya.

53 Ko ñayivi yúan tú ní kájatá'ú-i-ya, chi n̄i kajini-i ja íchi ñúu Jerusalén ki'in-ya núu.

54 Te Jacobo jín Juan, chaa kaskuá'a jín-ya, n̄i kajini-de yuán. Te n̄i kaka'an-de: Táta, á tú kuní-ní ná tá'ú tíñu-yó kii ñu'un ichi andívi te ná xndí'i ñayivi yá'a, natu'un n̄i sá'a Elías. Achí-de.

55 Yúan-na te n̄i jío káva Jesús nuu-dé. Te n̄i ka'an xa'an-ya jín-de: Tú kájin̄i-ro ndasa káa in̄i-ro,

56 ch̄i máá Sé'e chaa, tú vai-ya já xnáa-ya añú ñayivi, ch̄i sua nama-ya-í, áchí-ya. Te kája'an-ya ingá ñuu.

Uu chaa ndúkú-de kundikin-de-ya

57 Te kájika-ya kuá'an-ya. Te ñin chaa n̄i ka'an-de jín-ya ichi-ún: Táta, kundikin-ná níi vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de.

58 Te n̄i kach̄i Jesús jín-de: Taká ñukuii, ká'io yau kava káy'i-ti, te suni tisaa andívi ká'io taka-ti. Ko máá Sé'e chaa, tú nuu kusú-ya, áchí-ya.

59 Te n̄i ka'an-ya jín ingá-de: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya. Te máá cháa-ún n̄i kach̄i-de: Táta, kua'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táa-ná xna'an-ga, áchí-de.

60 Te *n̄i* ka'an Jesús jíin-de: Skéndoŋo taká nd̄iyi-ún ná ch̄induji tá'an nd̄iyi jíiná'an. Te róo kuá'an te kani-ró tú'un taká lado, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

61 Yúan-na te suni *n̄i* ka'an inga-de: Táta, kundik̄in-ná níí, ko kuá'a-ní tú'un ná kika'an-ná xna'an-ga jíin já ká'io ve'e-ná, áchí-de.

62 Te Jesús, *n̄i* ka'an-ya jíin-de: Ìn cháa nú jítu-de jíin latú-de, te ndé'é-de ichi yatá-dé, tú va'a cháa kúu-de ja kivi-de in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya.

10

Ja ní tájí-yá un̄i xiko ux̄i-de kua'an-de

1 Yúan-na te onde *n̄i* kuu taká tiñu yá'a, te máá Jító'o-yo ní jani-ya un̄i xiko ux̄i-ga-de. Te cháa-ún, *n̄i* tájí-yá uu uu-de káyoxnúú-de nuu-yá kua'an-de taká ñuu jíin lugar nuu á jáni in̄i máá-yá ja kí'in-ya.

2 Te *n̄i* ka'an-ya jíin-de: Trigo ta'nu, jandáa kúu ja kuá'a, ko cháa ka'nu yakū-ni-de ío. Núsáá, te kakan ta'u-ro núu máá Tatá x̄iin trigo, ná tájí-yá cháa ka'nu kikoyo-de nuu trigo-ya.

3 Kuá'an jíiná'an-ró. Ná kástu'ún-rí nuu-ro, ch̄i tájí-rí róo kí'in-ro nátu'un lélú má'ñú yí'í.

4 Te ma kúndiso-ró bolsa, ni ñunu, ni ndijan-ro. Te nú ndéja ní ketá'an-ró jíin ichi, te ma ndátu'ún-ró jíin.

5 Te nani ve'e nú kivi-ró, te xna'an-ga ka'an-ro: Ná sándéé in̄i ve'e yá'a, ach̄i-ro.

6 Te nú in̄i ve'e yúan ío ìn cháa va'a in̄i, te tú'un ndéé ní ka'an-ro-ún ná jáa siki-dé. Te nú tú kánchaa ìn cháa va'a in̄i, te tú'un ndéé-ún najaa-ni nuu-ro.

7 Te suni ve'e yúan kendoŋo-ró, te kee-ro, ko'o-ró naún kája'a-i nuu-ro. Chi cháa sátitiñu, ni'in-dé kee-dé. Ma káka-ró ndíta'an ve'e.

8 Te nani ñuu nú *n̄i* kivi koyo-ró, te nú kuatá'ú-i róo, yúan te kaji-ro jíiná'an-ró naún kájani-i nuu-ro.

9 Te nasáva'a-ró ñáyivi káku'u káxiukú-i ñuu yúan. Te kach̄i-ro kúni-i: Nuu-ro jíiná'an-ró, a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ach̄i-ro.

10 Ko nani ñuu nú *n̄i* kivi koyo-ró, te nú tú ní kájatá'ú-i róo, te kenda koyo-ró in̄i ichi-í yúan, te ka'an-ro:

11 Onde tikacha ñú'un ío ñuu-ro yá'a *n̄i* t̄iin in̄i ja'a-rí jíiná'an-r̄i, ná náskóyo-r̄i ja kúu siki máá-ró. Te kuni-ro, ja á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

12 Te ká'an-r̄i jíin-ró, kivi-ún te koo-ga tuká'nu in̄i ya núu ñáyivi ñúu Sodoma, vása núu ñúu-ún.

13 Naká ndá'ú kuu róo ñuu Corazín, te naká ndá'ú kuu róo ñuu Betsaida. Ch̄i nú in̄i ñuu Tiro jíin in̄i ñuu Sidón ní sá'a-r̄i

tiñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu máá-ró yá'a núú, te inga kivi te a ni kanakani ini ñayivi-ún núú, te ku'un-i sa'ma ndái te ku'u-í yaa núú-í núú.

¹⁴ Núsáá te kivi kii juicio te koo-ga tuká'nu ini-ya núu ñúu Tiro jín núu ñúu Sidón vásá núu máá-ró.

¹⁵ Te róó, ñuu Capernaum, a ni kuñá'nu xaan-ro jini-ro náún, ko onde infierno najinu-ro.

¹⁶ Chaa jini so'o tu'un ká'an máá-ró, nuu-rí jini so'o-de. Te chaa sájá'a ini nuu-ro, nuu-rí sájá'a ini-de. Te chaa sájá'a ini nuu-rí, sájá'a ini-de nuu I'a ni táji rúu vai-ri. Achí-ya.

¹⁷ Te ni najakoyo uni xiko uxi chaa-ún kákusi iní-de, te káka'an-de: Táta, onde tachí káni kájandatu nuu-ná ja jín sí'ví-ní vidáa, áchí-de.

¹⁸ Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Ni jini-ri nuu Satanás ni jungava ichi ándiví, nátu'un ñn taja.

¹⁹ Vina te kuá'a-ri fuerza nuu-ro náva'a kuañu-ro siki kóo jín siki kúrsiuku, jín siki táká fuerza máá já jito u'u yóó. Te tú ñún sá'a kuti jín-ró.

²⁰ Ko ma kúsi iní-ro jín tíñu yá'a ja kájandatu tachí núu-ro, chí sua ná kúsi iní-ro já á káyo so sí'ví-ró onde ándiví. Achí-ya.

²¹ Te suni hora-ún ni kusii iní Jesús, onde jín Espiritu Santo, te ni ka'an-ya: Ná kúta'u-ná nuu-ní Táa, jito'o ándiví jín ñuyivi kúu máá-ní, ja ní jasú-ní taká tu'un yá'a nuu cháa ndichí jín núu cháa kájuku'un ini. Te ni stá'an ndijin-ní nuu cháa súchí iní jíná'an-de. Chí súan ni jata'an ini-ní Táa.

²² Taká ndatíñu ni ja'a Táa-ri ini nda'a-rí. Te tú ni ñn jini nuu máá Sé'e, chí máni máá Táa jini-ya. Ni tú jini ni ñn nuu máá Táa, chí máá Sé'e jini, jín ñani chaa ja kuní máá Sé'e te stá'an ndijin-ya núu-dé. Achí-ya.

²³ Te sñn ni jíó káva máá Jesús nuu cháa káskuá'a jín-ya. Te ni ka'an-ya: Xáan ndatu chaa kuní tíñu ja ní kajini máá-ró.

²⁴ Chí ká'an-ri jín-ró ja kuá'a cháa kájani tu'un Dios jín cháa kákuu rey, ni kakuni-de nde'é-de nuu já kánde'é máá-ró, ko tú ní kájiní-de, te kuni so'o-de ja ní kájiní so'o-ró kuní-de núú, ko tú ní kájiní so'o-de, áchí-ya.

Chaa va'a ñuu Samaria

²⁵ Te yúan kánchaa ñn maestro ley, te ni ndukuiñi-de chí koto nchaa-de-ya kuní-de: Maestro, ñún sá'a-ná náva'a ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni, áchí-de.

²⁶ Te ni ka'an máá Jesús jín-de: Ndasa yóso núu tutú ley. Ndasa ká'an ká'u-ró. Achí-ya.

²⁷ Te máá cháa-ún ni ka'an-de: Kumani-ro jín máá Tatá-ro Dios onde jín iní jín añu-ro jín ñí fuerza-ro jín ñí núu

jini tuni-ro, te kundá'ú ini-ro tá'an-ró nátu'un kundá'ú ini-ro máá-ró, áchí-de.

²⁸ Te ni kachi Jesús jín-de: Va'a ni ka'an-ro. Sá'a súan, te ni in tá'u-ro kúchaku-ro núsáá, áchí-ya.

²⁹ Ko máá cháa-ún, kuní-de ja kée ndaa-de jín tú'un ká'an-de, te ni jika tu'ún-de Jesús: Te ndéja kúu tá'an-ná, áchí-de.

³⁰ Te máá Jesús ni ka'an-ya: In cháa ni kenda-de ñuu Jerusalén. Te ni kuun-de kua'an-de ñuu Jericó. Te ichi-ún ni kenda ñaku'i'ná núu-dé, te ni kajanchaa ndatiñu-de, te ni kastuji-dé. Te ni kee kája'an, ni ndoo cháa-ún kátúu-dé. Te a yani kuu-de núu.

³¹ Te ni kuu ja ichi-ún ni kuun in sutu vai-de. Te ni jini-de nuu cháa-ún. Te ni sío-ni-de kua'an-de.

³² Suni súan in cháa levita, ni kuyani-de lugar yúan. Te ni jini-de nuu cháa-ún. Te ni sío-ni-de kua'an-de.

³³ Ko in cháa ñuu Samaria, jika-de kua'an-de ichi-ún, ni kuyani-de nuu kátúu cháa-ún. Te ni jini-de. Te ni kundá'ú ini-de cháa-ún.

³⁴ Te ni jaa-de. Te ni chu'un-de aceite jín alcohol nuu ní tuji cháa-ún. Te ni ju'ni-de nuu. Te ni skáa-de cháa-ún siki caballo-de. Te kua'an-de jín-de onde mesón. Te ni jito-de cháa.

³⁵ Te inga kivi xían-ún ni kenda-de kua'an-de. Te ni tava-dé uu peso ni ja'a-de nuu cháa xín mesón. Te ni ka'an-de: Koto-ní-de. Jín táká-ga ja kanú-ní jín-de, te nuu ncháa-ná, te nachunáa-ná nuu-ní, áchí-de.

³⁶ Núsáá te ja uní tá'an cháa-ún, te ndé in-de ni kuu tá'an cháa ni kenda ñaku'i'ná nuu-ún, jáni ini-ro, áchí-ya jín-de.

³⁷ Te ni ka'an máá cháa-ún: Cháa ni kundá'ú ini-de-ún, áchí-de. Yúan-na te ni ka'an Jesús jín-de: Kuá'an núsáá, te suni súan sá'a máá-ró, áchí-ya.

Ja ní jaa-ya núu María jín Marta

³⁸ Te jika-ya kuá'an-ya ichi. Te ni kivi-ya in ñuu. Te in ñasíí, nání-ña Marta, ni kana-ña xiní-ya ni kivi-ya ini ve'e-ña.

³⁹ Te ña'an yá'a, ío in ku'u-ña nání María. Te María-ún, ni jungoo-ña núu já'a Jesús, jini ná'in-ña tú'un ká'an-ya.

⁴⁰ Ko Marta kutéñu-ña ja tini tiñu sá'a-ña. Te ni jaa-ña núu-yá, te ni kachi-ña: Tátá, tú ndé'é-ní ja kú'u-ná ni xndóo-i náá jatiñu máá in-ná. Núsáá te ka'an-ní jín-i ná chindéé tá'an-i jín-ná. Achí-ña.

⁴¹ Ko ni ka'an Jesús: Marta, Marta, xaan jítú ini-ro sátiñu-ró, te ja kuá'a tiñu sá'a-ró, te ni ndukuí'a ini-ro jín.

⁴² Ko ío in-ni tiñu kánúú xaan. Te María, ni nakaji-i tiñu kánúú-ún. Te ni in, ma kúu kuancháa nuu-í. Achí-ya.

11

Ja jikán ta'u-yo jíin Padre Nuestro

¹ Te n̄i kuu ja jikán ta'u-yá kánchaa-ya íin lugar. Te nuu ní ndi'i n̄i ka'an-ya, te íin chaa káskuá'a jíin-yá, n̄i ka'an-de jíin-yá: Táta, stá'an-ní nuu ná ndasa kakan ta'u-ná jíná'an-ná, nátu'un n̄i stá'an Juan nuu cháa káskuá'a jíin-de, áchí-de.

² Te n̄i kachi-ya jíin-de: Nú kájikán ta'u-ro, te sua ka'an-ro: Táa máa-ná ja kánchaa-ní onde andívi, ná nákana jaa-ná ní jíin sí'ví-ní. Te ná kóo ñuu nuu tá'ú-ní tiñu. Te ná kóo taká tiñu játa'an in̄i máa-ní, nátu'un ío in̄i andívi suni súan ná kóo in̄i ñuyívi yá'a.

³ Staa káyee-ná taká kivi kuá'a-ní nuu-ná vina.

⁴ Te sá'a-ní tuká'nu in̄i-ní nuu taká kuachi-ná, chí suni máa-ná kásá'a-ná tuká'nu in̄i-ná nuu ñáyivi kásá'a-i falta nuu-ná. Te ma skivi-ní náá koto nchaa-i náá chí sua nama-ní náá nuu kini nuu ku'a. Achí-ya.

⁵ Te n̄i ka'an-ga-ya jíin-de: Ndé róó ío íin amigo-ro te nú ki'in-ro núu-dé sava ñúú te kachi-ro kúni-de: Amigo, kuá'a núu un̄i staa núu-rí,

⁶ chí íin amigo-rí n̄i chaa-de ve'e-rí ja jika-de viaje. Te tú naún kuá'a-rí nuu-dé kee-dé. Achí-ro.

⁷ Te chaa kándeé ichi iní ve'e ka'an-de: Ma stá'an-ro rúu, chí a ndasú yuxé'é-rí, te se'e-rí kákixi-i jíin-rí. Te ma kúu ndukoo-rí te kuá'a-rí nuu-ro. Achí-de.

⁸ Ká'an-rí jíin-ró, vasa ma ndúko-de kuá'a-de nuu-ro já kúu-de amigo-ro, ko ja xáan stá'an-ro-dé te yuán ndúko-de te kuá'a-de taká ja jínu ñú'ún-ró.

⁹ Te ká'an-rí jíin-ro jíná'an-ró: Kakan, te kuá'a-ya núu-ro. Ndúkú, te ni'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró.

¹⁰ Chí chaa jikán, te kii nuu-dé. Te chaa ndúkú, te ní'in-dé. Te chaa ká'an, te núña ve'e kivi-de.

¹¹ Te ndé íin róó íin táa in̄i ve'e kúu-ró. Te nú se'e-ró jikán-i staa núu-ro, te kuá'a-ró íin yuu núu-í náún. Xí nú jikán-i íin tiyáká, te lugar ja kuá'a-ró tiyáká, te kuá'a-ró íin ko nuu-í náún.

¹² Xí nú jikán-i íin ndivi núu-ro, te kuá'a-ró íin kúrsiuku nuu-í náún.

¹³ Te nú róó vasa chaa ñáá kakuu-ró, te kájiní-ro kuá'a-ró ndátíñu va'a nuu sé'e-ró, naga n̄i kuu máa Táa-ro I'a kánchaa andívi já má kuá'a-ya Espíritu Santo nuu cháa jikán núsáa. Achí-ya.

14 Te kíñi'in-ya ñin tachí ñí'in. Te nuu ní kenda tachí-ún kua'an, te cháa ñí'in-ún ñi naka'an-de. Te taká ñayivi ká'in yúan ñi kakee nuu-í kánde'é-i.

15 Ko sava ñayivi-ún ñi kaka'an-i: Jíin Beelzebú, cháa kuñá'nu nuu taká tachí, kíñi'in-de tachí kája'an, áchí-i.

16 Te sava-ga-i kájito nchaá-i-ya. Te ñi kajikan-i ñin tuni ichi ándívi núu-ya.

17 Ko máa Jesús ñi jini-ya já súan kájani ini-i. Te ñi ka'an-ya jíin-i: Te nú ñin ñuu sásin máa, te kánakuatá'an máa, te ñuu yúan ma kúni'in. Te nú ñin ve'e sásin máa te kánakuatá'an máa, te ve'e yúan ma kúni'in.

18 Te nú Satanás suni sásin máa, ndasa kuni'in ñuu nuu tá'ú tiñu máa núsáa. Chí káka'an máa-ró ja jíin Beelzebú kíñi'in-ri tachí-ún kája'an.

19 Te nú ndújíin Beelzebú jíin-ri ja kíñi'in-ri tachí káni. Núsáa te se'e-ró, ndé jíin kákiñi'in máa-i tachí-ún. Ja yúan máa-i, ná nákuandí-i siki-ro.

20 Ko nú jíin xiní ndá'a Dios kíñi'in-ri tachí káni kája'an, jandáa kúu ja núu-ro ní cháa ñuu nuu tá'ú Dios tiñu núsáa.

21 Nú ñin cháa kándáján, te jíin machete ndíto-de yujé'é-de, yúan-na te ká'in va'a taká ndatiñu-de.

22 Ko nú jaa inga cháa ñi'in-ga vása máa-de, yúan-na te kundéé cháa-ún jíin-de, te kuancháa ndí-i-ni machete-de nuu-dé ja ndíto-de jíin. Te kíñi'in ndí-i ndatiñu-de.

23 Nú ndé cháa tú ndújíin-de jíin-ri, núsáa te jito u'u-de ruu. Te cháa tú nástútú jíin-ri, jachá-de.

24 Nú ñi kenda ñin tachí káni ini ñin cháa te jika kuu nuu ñu'un té'é, ndúkú núu júngo te tú ní'in, yúan-na te ka'an: Ná nó'on-ri ve'e nuu ní kenda-ri, achí.

25 Te nú ñi nchaá te jini ja vé'e luu kúu, chi ñi ndundoo,

26 yúan-na te ki'in tachí-ún, te kuaka tá'an jíin usiá-ga tachí ñáa-ga káa vása máa. Te kivi koyo, te kuxiukú yúan. Núsáa te ví'i-gá tá'an cháa yúan onde sandí-i-na vása já xnáñúú núu, áchí-ya.

27 Te ñi kuu ja ká'an-ya tú'un yá'a. Te ñin ña'an kándeé ma'ñú ñayivi kuá'a-ún, ñi kana jaa-ña xiní-yá: Xáan ndatu ña'an ní skáku ní, te ñi skáxin-ña ní, áchí-ña.

28 Te ñi ka'an-ya: Sua ndatu-ga kúu ñayivi kájini so'o tu'un Dios, te káchu'un ini-i, áchí-ya.

Ja kajikan-i ñin tuni

29 Te ñi kataka ñayivi núu-ya, te ñi ka'an-ya: Ñayivi ñáa yá'a, kájikan-i tuni, ko ma kuá'a-ri nuu-í, chí tuni Jonás kúu ja kí nuu-í.

30 Chì nátu'un Jonás, nì kuu-de ìn tunj nuu cháa ñuu Nínive, suni súan máá Sé'e cháa kuu-ya ìn tunj nuu ñáyivi yá'a jíná'an-í.

31 Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jín ñáyivi yá'a kivi kii juicio. Te nakuxndí-ña sikí-í. Chì onde jíká xáan ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndíchí ní ka'an Salomón. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vásá Salomón.

32 Taká cháa ñuu Nínive nachaku-de jín ñáyivi yá'a kivi kii juicio, te nakuxndí-de sikí-í. Chì máá-de nì kanakani iní-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vásá Jonás.

Tu'un yiti

33 Tú ni ìn cháa, nú nì chi'i-de ñu'un xinj yiti, te chisa'í-de yiti-ún chij nundóo. Chì sua kani-de nuu candelero, náva'a ná kuní ñáyivi kivi koyo iní ve'e, nuu máá luz.

34 Lámpara yiki kúñu kuu nduchi-yo. Te nú nduchi-ro ío va'a, ní-ni yiki kúñu-ró ndí ncháa. Ko nú nduchi-ro káñáa, te ní-ni yiki kúñu-ró kánde ñuñáa.

35 Koto ñúkúún-ró máá-ró núsáa, chì luz kánde iní-ro sanaa te ñu'un tuún kuu.

36 Nú ní yiki kúñu-ró ndí ncháa, ni tú ío ìn tí'li nuu túún, ní nándii ncháa núsáa, nátu'un ìn lámpara ja xú'ún kayú. Achí-ya.

Ja ní kana jín-yá nuu cháa fariseo

37 Te nini ká'an-ya, te nì ka'an nda'ú-ni ìn cháa fariseo jín-yá ja kée-yá staa jín-de. Te nì kivi Jesús iní ve'e cháa-ún. Te nì jungoo-ya kée-yá staa jín-de.

38 Te cháa-ún, nì jini-de nuu-yá. Te nì naa iní-de ndé'é-de ja tú ní nánda'a-yá te yée-yá staa.

39 Te máá Jító'o-yo ní ka'an-ya jín-de: Jandáa kuu, chì róo, cháa fariseo, kanakacha-ró ichi yatá tindo'o jín ichi yatá kó'o. Ko ichi iní-ro, chi nì kachítu ndii-ro jín tú'un kuí'ná jín tú'un ñáa.

40 Cháa káñáa jíná'an-ró. I'a nì sá'a ichi yatá, á tú suni ní sá'a-ya ichi iní.

41 Ko taká ja kendo sobra nuu-ro, te kaja'a-ró kuu caridad, te kani iní-ro já taká tiñu kásá'a-ró ío ndoo ja súan.

42 Naka nda'ú kuu róo cháa fariseo, chì kaja'a-ró ìn sikí uxí ita minú jín ruda jín taká yua, nuu Dios, te tú kásá'a kuti-ro tiñu ndaa, ni tú maní-ro jín-yá. Ní kásá'a-ró ndéndúú tiñu yá'a te ma xndóo-ró ingá tiñu-ún núu.

43 Naka nda'ú kuu róo cháa fariseo, chì xaan kakuñi-ro silla onde xiní mesa iní ve'e sinagoga. Te ka'an sa'an ñáyivi jín-ró nuyá'u kakuñi-ro.

44 Naka ndá'ú kuu róo chaa káchaa tutu jín cháa fariseo, chi chaa uu xiní kákuu-ró. Natu'un ve'e añú ja tú ndijin kánde, súan ká'io-ró, te chaa kájika kuu, tú jiní-de ja jañú-de siki, áchí-ya jín-de.

45 Te in chaa kuu maestro ley, ni ka'an-de: Maestro, nuu ní ka'an-ni tu'un yá'a, suni ni ka'an-ni siki máa-ná jiná'an-ná, áchí-de jín-yá.

46 Te ni ka'an-ya: Naka ndá'ú kuu róo chaa maestro ley jiná'an-ró, chi káchaa-ró carga vee siki táka chaa ja tú kákuu kundiso-de. Ko máa-ró, ni tú káké'é-ró carga-ún vasté jín in nda'a lúli-ró.

47 Naka ndá'ú kuu róo jiná'an-ró. Chi kás'a-a-ró vé'e añú chaa ni kajani tu'un Dios. Te ni kaja'ni táa-ro-dé jiná'an-de.

48 Súan kuu ja káka'an ndaa-ro já kájata'an ini-ro tínu ni kasá'a táa-ro. Chi jandaa kuu ja ní kaja'ni-dé chaa-ún. Te máa-ró, ni kasá'a-ró vé'e añú ndiyi-ún.

49 Ja yúan súni ni ka'an Dios in tu'un ndichí: Tájí-rí chaa kani tu'un-ri jín cháa apóstol ki'in nuu-í jiná'an-i. Te sava-de ka'ni-í te sava-ga-de chindikin-i, áchí Dios,

50 náv'a siki ñáyivi yá'a ná koo kuachi cuenta ja ní jati niñi táka chaa ni kajani tu'un-ri onde kivi ní jungoo ñuyivi,

51 onde niñi Abel, te onde niñi Zacarías, chaa ni ji'i sava mañú altar jín vé'e i. Súan ká'an-ri jín-ró, ja siki ñáyivi yá'a kuu kuachi-ún.

52 Naka ndá'ú kuu róo maestro ley, chi ni kajanchaa-ro ndákáa kivi-i ini tu'un ndichí núú, te ni kajasu-ro núú cháa kákuu skuá'a. Ko ni máa-ró suni tú ní káskuá'a-ró, áchí-ya.

53 Te nini ká'an-ya tú'un yá'a, te chaa káchaa tutu jín cháa fariseo, ni katau xaan-dé nuu-yá. Te ni kastátá'an-de jín-yá ja ná ká'an-ga-ya kuá'a tú'un.

54 Chi kájito yu'u-dé-ya, ja sánaa te ni'in-dé yaku tu'un ká'an-ya, náv'a kakan-de kuachi siki-yá.

12

Cuenta yujan ía cháa fariseo

1 Nini súan kuu, te ni kakututú kuá'a xaan ñáyivi, ja kajañu tá'an-i. Te ni ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-yá: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo, chi yúan kuu tu'un yóso yú'u.

2 Chi tú ni in naún yíndi'u ja má kenda ndijin. Ni tú ni in ja yisa'í ja má kuni-yo núu.

3 Núsáa, taká tu'un ni ka'an-ro ñúña, onde nuu ío ndijin ná kuni so'o-i. Te tu'un ni ka'an yaá-ro ní kajini so'o-i ká'in-i ini ve'e, te onde xiní vé'e ná koo jaa tu'un.

Ndeja yú'u-yo koto-yó

4 Ko amigo, ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Ma yú'ú-ro kóto-ró ñáyivi já'ni yiki kúñu-yó, chí nú nī ndi'i nī kaja'ni-í, te tuká inga naún kúu sá'a-ga-i.

5 Ko ná stá'an-ri nuu-ro ndé ja yú'ú-ro kóto-ró. Ió ñn ja nú a nī ja'ni-í róo te ío poder yuán chindee róo nuu infierno. Yuán yú'ú-ro kóto-ró núsáa. Yuán kástu'un-rí nuu-ro.

6 Tú kúya'u u'un tisaá ja úu xu'un náún. Te tú ni ñn-ti náa iní Dios.

7 Chí a nī ka'u-ya ondé taká ixi xiní-ro. Núsáa te ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chí kánúú-ga-ro vása kuá'a tisaá.

8 Te ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé chaa kani ndaa-de tu'un-ri nuu ñáyivi, suni súan máa Sé'e chaa nakani ndaa-ya tú'un-de nuu ndájá'a Dios.

9 Ko nú ndé chaa ské'ichi-de ruu nuu ñáyivi, suni súan ské'ichi-ri-de nuu taká ndájá'a Dios.

10 Te nú ndé chaa ka'an ndiva'a-de siki máa Sé'e chaa, koo tuká'nu iní-ya núu-dé. Ko nú ndé chaa ka'an ndiva'a-de siki Espiritu Santo, ma koo tuká'nu iní nuu-dé.

11 Te nú nī kajanchaka-i róo iní ve'e sinagoga nuu cháa kakuñá'nu jíin núu cháa tá'ú tíñu, ma nákani xaan iní-ro ndasa xndió kani-ró tú'un, xí ndasa ka'an-ro.

12 Chí máa Espiritu Santo stá'an-ya núu-ro ndasa kanúú tú'un ka'an-ro hora-ún, áchí-ya.

Siki já kútóo iní

13 Yúan-na te ñn chaa kánde-de nuu ñáyivi kuá'a-ún, nī ka'an-de jíin-ya: Maestro, ka'an-ní jíin ñani-ná ná ká'ncha sava-de ta'u-ná jíin-ná, áchí-de.

14 Ko máa-ya nī ka'an-ya jíin-de: Utale, ndéja ní jani ruu ja kúu-ri chaa sándaá xí cháa ka'ncha sava ta'u já kúu róo jíná'an-ró. Achí-ya.

15 Te nī ka'an-ya jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró, te ma kútóo iní-ro, chí vasa kua'a xaan ndatíñu ñáva'a ñn chaa, ko nasu já jíin yuán te kuchaku jíñu'ún-de, áchí-ya.

16 Yúan-na te nī ka'an-ya ñn tu'un yátá jíin-i: Nī io ñn chaa kúká. Te nī ndea xaan nuni-dé.

17 Te chaa-ún, nákani iní-de: Ndasa sá'a-ri, chí tuká núña yaka-ri nataan-gá-ri niñi-rí, áchí-de.

18 Te nī kachí-de: Sua ná sá'a-ri. Ná kanú-ri yaka-ri. Te nakani-ri ja ká'nu-ga. Te yúan nataan ndí'i-ri niñi-rí jíin taká-ga ndatíñu-ri.

19 Yúan-na te kachí-ri jíin iní jíin añú-ri: Vina te kua'a xaan ndatíñu ñáva'a-ró já kánda kua'a kuiá. Ná ndétatú-ro te kaji-ro kó'o-ró, te ná kúsi iní-ro núsáa, áchí-de jíin máa-de.

20 Ko nī kachí Dios jíin-de: Chaa ñáa kúu-ró. Akuáa vina te kuu-ro. Te ndatíñu nī sátu'a-ró-ún, ndé chaa kuu. Achí Dios.

21 Súan ío sikí cháa ja sákúká-de máá-de, ko tú kúká-de nuu Dios.

Mā nākani inī-yo sikí já kúchaku-yo

22 Te nī ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Núsáá te ká'an-ri jíin-ró, mā nākani inī-ro sikí já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, ni sikí yíki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro.

23 Á tú kánúú-gá vida-ro vása já kée-ro, te yiki kúñu-ró vása sá'ma-ro náún.

24 Nde'é-ró tíkaká, tú jítu-ti, ni tú nástútú-tí, ni tú náchiva'a-ti iní yaka-ti, chi máá Dios skée-yá-ti. Á tú kánúú-ga-ro vása kítí-ún.

25 Ko ndé róo ja súan nākani inī-ro te á kuu chísó-ga-ro máá-ró in yíki.

26 Te nú mā kúu sá'a-ró vasté in tiñu lúli-ga súan, te naja kánakani inī-ro jíin sáva-ga-ún núsáá.

27 Nde'é ndasa kája'nu ita yuku. Tú sátiñu, ni tú táú. Ko ká'an-ri jíin-ró ja rey Salomón kivi ní kuñá'nu xaan-dé ni tú ní kúu ku'un-de sa'ma súan nátu'un ita-ún.

28 Te Dios, nú súan skúnamá-ya itá yuku-ún ja ío vina te yuchaan kayu nuu ñú'un, naga nī kuu ja má skúnamá-ya róo. Te naja tú kákandíja va'a-ró.

29 Te mā kuítú inī-ro ndasa kee-ro, xí ndása ko'o-ró ni mā nākani xaan inī-ro núsáá.

30 Chi taká ndatíñu yá'a kájítú iní ñayivi ñúyivi jíin. Ko máá Táa-ro a jini-ya já kánandi'i-ró taká ndatíñu yá'a.

31 Ko kuítú inī-ro kivi-ró iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Yúan-na te kuá'a-ga-ya taká ndatíñu-ún nuu-ro.

32 Mā yú'ú-ro jíná'an-ró, chi vasa tiku'nī lúli kákuu-ró, ko máá Táa-ro ándívi, a nī kusii iní-ya já núu-ro kuá'a-ya ñuu nuu tá'ú-yá tiñu.

33 Xikó taká ndatíñu-ró, te sá'a-ró caridad. Ndúkú-ró bolsa ja má kútú'ú kuatíñu-ró. Te suni taan-ro yaji-ro ondé ándívi nuu tú naa. Chi yúan mā kúu kivi ñaku'i'ná, ni mā kúu chaa tikixin te stíví-tí.

34 Chi nuu kánde yaji-ro, yúan kúu nuu kuítú inī-ro jíin.

35 Ku'nī nī'in chi-ró jíná'an-ró, te lámpara máá-ró, ná kóo tu'a-ni ñu'un inī.

Ja ní káindatu mozo jito'o-i

36 Te máá-ró jíná'an-ró ná kóo tu'a-ró nátu'un mozo káindatu-i jito'o-i ja ncháa-de kua'an-de viko tánda'a, nává'a nú nī ncháa-de te ka'an-de, te kuña-ni-i ve'e jíná'an-i.

37 Xáán ndatu kuu mozo-ún te nú n̄i nchaá jito'o-i nuu-í, te jiní-de ja kándito-i. Jandáa ká'an-ri jín-ró ja kú'ni-de chí-de, te nuu mesa súnḡo-de mozo-de te kani-de ko'o-í jíná'an-i.

38 Te vasa ná cháa-de ñúú, xí vasa ná ncháa-de ja'a ñuu, te nú suni súan kuní-de sá'a mozo-ún ja kándito-i, ndatu xaṅ kéndḡo mozo-ún jíná'an-i.

39 Ko ná júku'un in̄i-ro tú'un yá'a. Táa in̄i ve'e, nú ní jiní-de na hora kúu ja kí ñakuí'ná te kundito-de núú, te ma kuá'a-de tu'un sakuí'ná vé'e-de núú.

40 Te róo suni súan koo tu'a-ró, chí máa kivi já tú naún kájani in̄i-ro, te nchaá-ni máa Sé'e cháa, áchí-ya jín-de.

41 Yúan-na te Pedro, n̄i jika tu'ún-de-ya: Táa, máa-ni nuu náa jíná'an-ná ká'an-ní tu'un yá'a náún, xí súni ká'an-ní nuu taká-ga cháa yá'a, áchí-de.

42 Te n̄i ka'an máa Jito'o-yo: Ndéja kúu ñn mozo ndito xin̄i já skíkuu va'a, chí máa jito'o, kani-de mozo-ún ná koto-i se'e-de nává'a skée-í sūchí-ún máa hora ja xín tiñu.

43 Xáán ndatu kuu mozo-ún, te nú n̄i nchaá jito'o-i te nani'in-dé-i sá'a-i súan.

44 Jandáa ká'an-ri, ja káni-de mozo-ún ja koto-i taká ndatíñu-de.

45 Ko nú mozo-ún jáni in̄i-i: Kúkuéé-ga te nchaá jito'o-ri, achí máa-i. Te kejá'a-i stují-í mozo máa-i jín ñá'an kájatíñu nuu-í. Te kee-í te ko'o-i, te najini-i.

46 Te mozo-ún, nú n̄i nchaá jito'o-i kivi já tú ndátu-i jín hora ja tú jiní-i, te xndó'o-de-i, te kiñi'in-de-i onde jín cháa tú kaskíkuu va'a.

47 Chí nú ndé mozo a jiní-i tiñu ndasa játa'an in̄i jito'o-i, te nú tú ní sátu'a-i, ni tú ní skíkuu-i tiñu kuní máa-de, ndo'o xaṅ-í yunu xí.

48 Ko nú ndé mozo tú jiní-i tiñu ndasa játa'an in̄i jito'o-i, te nú sá'a-i tiñu ñáa ja xndó'o-de-i núú, yúan-na te yaku-ni yunu xí ndo'o-i. Chí nú kuá'a-ya kuá'a ndatíñu nuu ñn cháa, te nandakan kua'a-yá nuu-dé. Te suni súan nú kua'a ndatíñu kátatu-i ñn cháa, ví'í-gá nandakan-i nuu-dé.

Sik̄i tú'un sás̄ñn máa jíná'an

49 N̄i kii-ri ja chíndee-ri ñu'un in̄i ñuyívi yá'a. Te xaṅ kuní-ri ja ná kóo.

50 Te ío ñn tundó'o ja kuánducha-rí jín, ko xaṅ ndukuí'a in̄i-ri onde ná skíkuu-ri.

51 Kájani in̄i-ro já ní chaá-ri ja kóo ná'ín-ni in̄i ñuyívi náún. Ká'an-ri jín-ró ja ná túu, chí sua ndonda sik̄i tá'an.

52 Chí ñn-ni ve'e koo u'un ñayívi, te sás̄ñn máa jíná'an. Un̄i ndonda sik̄i úu, te uu ndonda sik̄i uní.

⁵³ Ch̄i ndonda siki tá'an, táa siki sé'e-de, te se'e siki táa-i. Náa siki sé'sí'í-ña, te sesí'í siki náa-i. Náchisó siki séjanú-ña, te sejanú siki náchisó-i. Achí-ya.

Siki tuni skuá'a-yó

⁵⁴ Te suni n̄i ka'an-ya jíin ñáyivi kuá'a-ún: Nú n̄i kajini-ro nána viko íchi nú kée ndikandii, te káka'an-ro: Kuun saṽ, áchí-ro, te kúu súan.

⁵⁵ Te nú n̄i nana nuu tach̄i, te káka'an-ro: Nandii, áchí-ro, te súan kúu.

⁵⁶ Ch̄aa uṽ xin̄i kákuu-ró. A kájin̄i-ro naún kuní ka'an tuni in̄i ñuyívi jíin ándívi, te naja tú kánakuni-ro kivi yá'a núsáa.

⁵⁷ Te naja tú kátava máa-ró cuenta ndé ja kúu tiñu va'a núsáa.

⁵⁸ Ko nú kua'an-ro núu juez jíin cháa jíto u'u róó, te yach̄i ná ndátu'ún vá'a-ró jíin-de nini ká'jin̄i-ró íchi jíin-de. Ch̄i nú túu, te kuá'a-de róó nuu juez, te juez kuá'a-de róó nuu policía, te policía chindee-de róó vekaa.

⁵⁹ Te ká'an-r̄i jíin-ró, ja má kenda kuti-ro yúan onde nú tú chunáa-ro táká centavo, áchí-ya jíin-de.

13

Kánúú nákani in̄i-yo

¹ Te suni kivi-ún ká'jin̄i yaku cháa jíin-yá yúan. Te n̄i kajani-de tu'un nuu-yá ndasa n̄i kata'an cháa ñuu Galilea. Ch̄i Pilato, n̄i sáká núu-de niñi cháa-ún jíin niñi kiti já kásoko-í nuu Dios.

² Te n̄i ka'an Jesús: Ch̄aa ñuu Galilea yúan, ja súan kándo'o-de tundó'o-ún, te á n̄i io xaṽ kuáchi-de vásá táká-ga cháa ñuu Galilea, kájan̄i in̄i-ro náún.

³ Ná kástu'ún-r̄i nuu-ro já túu, ch̄i suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani in̄i-ro.

⁴ Te suni xia'un un̄i cháa ja siki máa-de n̄i ndua torre ñuu Siloé te n̄i kaji'i-de, á n̄i kasá'a-de kuáchi xaṽ-gá vásá táká-ga cháa káxiukú ñúu Jerusalén, kájan̄i in̄i-ro náún.

⁵ Ná kástu'ún-r̄i nuu-ro já túu. Ch̄i suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani in̄i-ro. Achí-ya.

Tu'un mérkexe

⁶ Te n̄i ka'an-ya tú'un yátá yá'a: In̄i cháa ñáva'a-de in̄i mérkexe ja ní nachu'un-de ma'ñú itú uva-de. Te n̄i ja-de ndúkú-de nde'e xiní. Te tú ní ní'in kúti-dé.

⁷ Te n̄i kach̄i-de jíin mozo ndíto itu uva-ún: Vina te a ío un̄i kua kándúku-r̄i nde'e xiní mérkexe yá'a, te tú ní'in kúti-r̄i. Xiti ná kí'in. Naja kándij satéñu nuu ñú'un yá'a. Achí-de.

8 Yúan-na te n̄i ka'an máá mozo: Tátá, skéndoo-ní, ná kúndij vasté ingá kuia yá'a, onde ná sáyúchí-ná ja'a te chu'un-ná ja'an te nándéó.

9 Te nú n̄i ja'a nde'e, te ío va'a. Te nú túu, te vásá xíti-ní áchí-i. Achí-ya.

Tu'un ña'an jika tí'í

10 Te ñin kivi ndétatú n̄i stá'an-ya tú'un in̄i ñin ve'e sinagoga.

11 Te n̄i kenda ñin ña'an tá'an-ña ñin tach̄i k̄ini ja ní kuu xia'un un̄i kuia kú'u-ña. Te n̄i kaí-ña, jika tí'í-ña, ch̄i tú kúu kuti ndúkoo tuun-ña.

12 Te n̄i jin̄i Jesús nuu-ñá. Te n̄i kana-ya xiní-ñá. Te n̄i kach̄i-ya j̄ín-ña: Nána, vina te a n̄i nduva'a-ní ja kú'u-ní, áchí-ya.

13 Te n̄i chaa-ya ndá'a-yá siki-ñá. Te n̄i ndúkoo tuun-ni-ña, te n̄i nakana jaa-ña Dios.

14 Te chaa kúná'nu in̄i ve'e sinagoga, n̄i kit̄i in̄i-de nuu Jesús ja ní nasáva'a-ya-ña kivi ndétatú. Te n̄i ka'an-de j̄ín ñáyivi kuá'a-ún: In̄u kivi ío sátiñu-ró, te kivi-ún chakoyo-ró kúu tana-ro. Ko kivi ndétatú yá'a, chi mā kúu, áchí-de.

15 Yúan-na te n̄i ka'an máá Jító'o-yo j̄ín-de; Chaa uu xin̄i kákuu-ró. Ja kúu kivi ndétatú te tú kándají-ró xndiki-ro xí burro-ró núu káyee-tí-ún, te tú káskó'o-ró-tí nducha náún.

16 Te sesí'í Abraham yá'a, nú'ni-ña xiá'un un̄i kuia n̄i sá'a kui'na. Te tú ío va'a ndájí-rí-ña kivi ndétatú náún, áchí-ya.

17 Te súan n̄i ka'an-ya tú'un yá'a. Te n̄i kakuka nuu táká chaa kájito u'u-ya-ún. Ko taká ñayivi, n̄i kakusi in̄i-i j̄ín táká tiñu ñá'nu n̄i sá'a-ya.

Tu'un ndikin yuá mostaza

18 Te n̄i ka'an-ya: Ndasa kuni koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te na j̄ín skétá'an-r̄i.

19 Kúu nátu'un ndikin yuá mostaza ja ní ki'in ñin chaa te n̄i chaa-de nuu itú-de. Te n̄i ja'nu. Te n̄i kuu ñin yunu ká'nu. Te tisa andívi n̄i kasá'a-t̄i taká-t̄i chíi nda'a-ún. Achí-ya.

Tu'un yátá yujan ía

20 Te n̄i ka'an tuku-ya: Naún tu'un yátá skétá'an-r̄i j̄ín ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

21 Kúu nátu'un yujan ía ja ní ki'in ñin ña'an. Te n̄i chisá'í-ña chíi un̄i tiyii yúchi onde n̄i ndi'i n̄i kuu ía ní sá'a. Achí-ya.

Siki íchi yuxé'é túu

22 Te nini kua'an-ya íchi ñuu Jerusalén, te n̄i jika kuu-ya táká ñuu j̄ín táká rancho, n̄i stá'an-ya tú'un.

23 Te n̄i ka'an ñin chaa j̄ín-yá: Tátá, yaku-ni chaa kaku-de náún, áchí-de. Te n̄i kach̄i-ya j̄ín-de:

24 Ndúkú ndéé téyíí-ró kivi koyo-ró íchi yúxé'é túu, chí ká'an-ri jín-ró ja kuá'a ñáyivi ndúkú ndéé-i kivi-i, ko ma kúu kivi koyo-i.

25 Chí táa iní ve'e, ndukuiñi-de, te kasu-de yuxé'é. Te ichi yata vé'e kuiñi-ró. Te skáján-ró vitú yúxé'é te ka'an-ro: Táta, táta, kuña-ní ve'e, ná kivi koyo-ná, achí-ro. Te kachí-de kuni-ró: Aa, tú jiní-ri ná ñuu vaikoyo-ró, achí-de.

26 Yúan-na te kejá'a-ró ká'an-ro jín-de: Ní kayee-ná staa jín-ní, te iní ya'ya ñuu-ná nì stá'an-ní tu'un nuu-ná, achí-ro.

27 Te máa-de kachí-de kuni-ró: Achí-ri jín-ró ja tú jiní-ri róó ndé ñuu vaikoyo-ró. Kuxio jíná'an-ró chí ñáyivi kásá'a tiñu ñáá kakuu-ró. Achí-de.

28 Te yúan nde'e-ro, te nakaji-ro ñíi yú'u-ro kuiñi-ró. Te kuni-ro núu Abraham jín núu Isaac jín núu Jacob jín núu táká-ga cháa nì kajani tu'un Dios kuiñi-de iní ve'e Dios. Te róó kuxio-ró sásin-ya róó.

29 Te kikoyo-i ichi núu kána ndikandii jín íchi núu kée ndikandii, ichi norte jín íchi sur, te jungoo-i iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

30 Kuni so'o va'a-ró: Sava cháa sandí'í-na, ndunúu-de. Te sava cháa kúnúu, nduu-de sandí'í-na. Achí-ya.

Tu'un Herodes

31 Te kivi-ún nì jakoyo yaku tá'an cháa fariseo, te ká'an-de jín-ya: Kuxio-ní yá'a te kenda-ní ki'in-ní, chí cháa Herodes ka'ni-dé ní kuni-de, achí-de.

32 Te nì kachí-ya jín-de: Kuá'an, te kastu'ún-ró núu máá ñúkuii jian: Vina chí kiñi'in-ri tachí kini kája'an. Te sá'a-ri tana vina jín yúchaan. Te onde nuu uní kivi te síjínu-ri tiñu-ri.

33 Ko kánúu xáan já vina jín yúchaan jín ísá te kaka-ri ki'in-ri, chí ma kúu ja ñin cháa jáni tu'un kenda-de yata ñuu Jerusalén, te kuu-de. Achí-ro.

Sikí já ní kukuí'a iní-ya jín ñuu Jerusalén

34 Jerusalén, Jerusalén, nì kaja'ni-ro cháa káani tu'un Dios, te nì kaja'a-ró yúu xiní cháa nì táji-ya vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta nì kuni-ri nastútú-rí se'e-ró, natu'un chukí ja nastútú-tí tirí-tí chí ndijín-tí, ko tú ní kákuni-ro.

35 Vina te kéndoo víchí vé'e-ró núsáá. Ko ká'an-ri jín-ró já má kuni kuti-gá-ro núu-rí jíná'an-ró onde ja ñin kivi ká'an-ro: Ná nákana jaa-yó-ya chí ndíso-ya tiñu máá Tatá Dios, achí-ro. Achí-ya.

14

Ja ní nasáva'a-ya ñin cháa kú'u kivi ndétatú

1 Te ñin kiví ndétatú nî kiví-ya iní ve'e ñin cháa kúñá'nu nuu cháa fariseo jíná'an-de ja kée-ya staa jíin-de. Te kájito yu'u-dé-ya.

2 Te nî kenda ñin cháa kú'u-de kue'e kuiñi, kándij-de nuu-ya.

3 Te nî ka'an Jesús jíin cháa kákuu maestro ley jíin cháa fariseo: Á kuu sá'a-ri tana kiví ndétatú xí túu, áchí-ya.

4 Ko máa-de, tú ní káka'an kuti-dé. Yúan-na te nî ki'in-ya cháa ñú'un kuiñi-ún. Te nî nasáva'a-ya-dé. Te nî natáji-yá-de kuano'on-dé.

5 Te nî ka'an-ya jíin-ún: Te nú burro máa-ró xí xndiki-ro júngava-ti iní ñin sókó, te tú natava-ro-ti vasa kiví ndétatú kúu náún. Achí-ya.

6 Te tú ní kákuu xndió káni-de ni ñin tu'un nuu-ya ja súan nî ka'an-ya jíin-de.

Siki ñáyivi sáñá'nu-i máa-i

7 Te nî jini-ya já kándúkú-de jungoo jíñú'ún-de silla xini mesa. Te nî ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin cháa nî kataka yúan.

8 Nú nî kana ñin cháa xini-ro já ki'in-ro ñin viko tánda'a, te ma júngoo jíñú'ún-ró silla xini mesa. Chî nú súan, sanaa te a nî kana-de xini ñin cháa kúñá'nu-ga vásá róó.

9 Te cháa cháa nî kana xini-ro-ún jíin-de. Te ka'an-de jíin-ró: Kuxio, ná kúnchaa cháa yá'a jian. Yúan-na te kúka nuu-ro ki'in-ro ondé sandí'í-na kunchaa-ro.

10 Ko nú nî kana ñin cháa xini-ro, kuá'an te jungoo-ró ondé sandí'í-na. Chî nú ja cháa nî kana róó yúan te kachi-de kuni-ró: Amigo, nuu silla jíñú'ún yá'a jungoo-ró, achí-de. Yúan-na te nduñá'nu-ró jito nuu cháa káxiukú ká'nu jíin-ró.

11 Chi taká cháa sáñá'nu-de máa-de, ndusúchí-de. Te taká cháa sásúchí-de máa-de, nduñá'nu-de. Achí-ya.

12 Te suni nî ka'an-ya jíin cháa nî kana xini-yá-ún: Nú sá'a-ró sámá xí xini, ma kána-ró xini cháa kákuu amigo-ro, ni xini ñaní-ro, ni xini tá'an-ró, ni xini cháa kúká. Chî nú súan te suni máa-de nakana-de xini-ro. Te nî kuu ja ní nani'in-ro tá'u-ro.

13 Ko nú sá'a-ró gasto, te kana-ró xini cháa ndá'ú, cháa tikú'lu, cháa tá'nú, jíin xini cháa kuáa.

14 Te xáán ndatu kendoo-ró nú súan, chî tú naún náku'a-de nuu-ro. Ko ni'in-ro yá'u-ró kiví náchaku taká cháa ndaa, áchí-ya.

Ñin xini ká'nu

15 Te ñin cháa yée staa jíin-ya, nî jini so'o-de tu'un yá'a. Te nî kachi-de jíin-ya: Xáán ndatu kuu cháa ja kée-dé staa onde ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-de.

16 Yúan-na te n̄i kach̄i-ya j̄ín-de: ñin cháa n̄i sá'a-de ñin x̄ini ká'nu, te n̄i kana-de x̄in̄i kuá'a ñáyivi.

17 Te nuu ní jā hora jā kúx̄ini-de-ún, te n̄i táj̄i-de mozo-de kuakach̄i nuu já kée stáa x̄ini-ún: Ña'an-ní j̄iná'an-ní. Ch̄i a n̄i ndi'i ío tu'a. Achí.

18 Te ñin-ni n̄i kasá'já'a in̄i ndi'i-de. Te cháa ñin n̄i kach̄i-de j̄ín mozo. N̄i jaan-r̄i ñin ñu'un te kánúú k̄inde'é-rí. Te ná kúña ká'nu in̄i-de nuu-rí, ch̄i mā jáa-r̄i. Achí-de.

19 Te n̄i ka'an inga-de: N̄i jaan-r̄i u'un yunta x̄ndik̄i te kikoto nchaa-r̄i-ti. Ná kúña ká'nu in̄i-de nuu-rí, ch̄i mā jáa-r̄i. Achí-de.

20 Te n̄i ka'an tuku inga-de: Sáa ní tanda'a-rí. Te jā yúán má kúu jā-r̄i. Achí-de.

21 Te kuano'on mozo-ún n̄i kastu'ún-de nuu j̄ito'o-de. Yúan-na te máa táa in̄i ve'e-ún, n̄i kit̄i in̄i-de. Te n̄i kach̄i-de j̄ín mozo-de: Kuá'an yach̄i ní n̄i n̄i yá'u j̄ín táká ya'ya, te kana-ró x̄ini cháa ndá'ú, cháa t̄ikú'lu, cháa tá'nú, j̄ín cháa kuáa, ná k̄ikoyo-de. Achí-de.

22 Te n̄i kach̄i mozo-ún: Táta, a n̄i kuu nátu'un ká'an-ní ko n̄i ña-ga lugar. Achí-i.

23 Te j̄ito'o-ún n̄i ka'an-de j̄ín mozo-de: Kuá'an taká ichi j̄ín táká rancho te st̄etuu-ró ñáyivi-ún ná k̄i-i yá'a, náv̄a'a ná ch̄itú in̄i ve'e-r̄i.

24 Ch̄i ká'an-r̄i j̄ín-ró já ní ñin cháa n̄i jakana-ró-ún, mā kúx̄ini kuti-dé ve'e-r̄i, áchí-de. Achí-ya.

Sik̄i cháa kuní-de kundik̄in-de-ya

25 Te ká'a'an kua'a x̄aan ñáyivi j̄ín Jesús. Te n̄i ka'an-ya j̄ín-i:

26 Nú ndé cháa kii-de nuu-rí, te nú ch̄iñú'ún-de táa-de, náa-de, ñasí'i-de, se'e-de, ñani-de, kuá'a-de, xí ondé j̄ín máa-de, mā kúu kuu-de cháa skuá'a j̄ín-rí.

27 Te cháa tú ndóyo-de j̄ín túndó'o kii sik̄i-dé, te kundik̄in-de ruu kii-de, mā kúu kuu-de cháa skuá'a j̄ín-rí.

28 Ch̄i nú ndé róo kuní-ro káni-ró ñin ve'e, á tú x̄na'an-ga jungoo-ró te tava-ro cuenta ñasaa kuu gasto, te kun̄i-ro nú v̄atu-ni kanda-ró j̄inu xí túu.

29 Ch̄i nú túu, te nú a n̄i jani-ró já'a, te mā kánda xu'ún-ró s̄j̄inu-ró. Yúan-na te taká ñáyivi kájin̄i nuu vé'e t̄ikú'lu-ró-ún, sákátá-i nuu-ro.

30 Te ka'an-i: Cháa yá'a, n̄i kejá'a-de jáni-de ñin ve'e, te tú ní kánda-de s̄j̄inu-de, ach̄i-i.

31 Xí nú ndé rey kuní-de ki'in-de kuatá'an-de j̄ín ingá rey, á tú x̄na'an-ga jungoo-de te nakani in̄i-de te nú v̄atu-ni kuu j̄ín uxí mil soldado kuatá'an-de j̄ín ingá rey jā vái sik̄i-dé j̄ín okó mil soldado.

³² Chì nú túu, te nini jíká-ga vạì inga rey, te tájì-de ìn chạa kì'ìn ka'ạn ndạ'ú jìin-de ja ná júkuiñi.

³³ Te suni súan nú ndé róó tú sịjita-ró táká ndatíñu ñáva'a-ró, ma kúu kuu-ró chạa skuá'a jìin-rí núsáa.

Tu'un yátá siki ñi

³⁴ Va'a ío ñii, ko nú onde ñii-ún ná náa xikó, te ndasa ndu'u'a núsáa.

³⁵ Ma kuatíñu kuti, ni ja kúu nuu ñú'un já ndúu ja'an, chị kacha-de kì'ìn. Chạa ío sọ'o kuni ná'ín, ná kúni sọ'o-de. Achí-ya.

15

Siki rii, kiti ní sana

¹ Te taká chạa xini jìin chạa ká'io kuachi, ni jakoyo-de nuu Jesús návạ'a kuni sọ'o-de tu'un ká'an-ya.

² Te chạa fariseo jìin chạa káchaa tutu, ni kaka'an-de: Chạa yá'a, játá'ú-de chạa ká'io kuachi te yéé-dé staa jìin chạa-ún, áchí-de.

³ Te máa Jesús, ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a jìin-de:

⁴ Ndé ìn róó nú ñáva'a-ró ìn ciento rii, te skuíta-ró ìn-ti, á tú skéndo-o-ró kúun xiko xia'un kuun-gá-ti ondé nuu ñú'un té'é, te kinandúkú-ró kiti ní naa-ún onde nani'ìn-ro-ti xí túu.

⁵ Te nú ni nani'ìn-ro-ti, kúsi iní-ro xndée-ró-ti nuu chó'o-ro.

⁶ Te nú ni najaa-ro vé'e te nastútú-ró chạa kákuu amigo-ro jìin tá'an-ró, te kachi-ro kúni chạa-ún: Ná kúsi iní-yo chị ni nani'ìn-rí rii-ri-ri kiti á ni naa núú. Achí-ro.

⁷ Ká'an-ri jìin-ró, ja súan kúsi-gá iní-ya ondé andíví jìin ìn chạa ío kuachi nú nakani iní-de, vása jìin kúun xiko xia'un kuun-gá chạa va'a ja tú kájinu ñú'ún-de tu'un nakani iní.

Tu'un ña'an ní skuíta-ña ìn peso

⁸ Xí nú ìn ñasí'í ñáva'a-ña uxí peso, te skuíta-ña ìn peso, á tú chí'i-ña yiti te nastáa-ña vé'e, te nandúkú víi-ña onde nani'ìn-ña.

⁹ Te nú ni nani'ìn-ña, te kána-ña xini tá'an-ña jìin amiga-ña, te kachi-ña kúni-i: Ná kúsi iní-yo, chị ni nani'ìn-rí peso-ri ja ní skuíta-ri-ún núú. Achí-ña.

¹⁰ Ká'an-ri jìin-ró, ja súan kúsi-gá iní taká ndajá'a Dios jìin ìn chạa ío kuachi nú nakani iní-de.

Tu'un suchí ní naa, te ni ndenda-i

¹¹ Te ni ka'an-ga-ya: ìn chạa ni io uu se'e yí-de.

¹² Te suchí suchí-ún ni ka'an-i jìin táa-i: Táa, kuá'a-ní sava ñu'un núu-ná ja kúu ta'u-ná, áchí-i. Te ni teta'an-de ta'u-í nuu ndéndúú-i.

13 Te n̄i kuu yakū kiv̄i, te suchí súchí-ún n̄i stútú ndí'i-i ndatíñu-i. Te n̄i kee-i kua'an jíká-i inga ñuu. Te yúan n̄i xnáa-í ta'u-í, chi n̄i janū ndiva'a-i.

14 Súan n̄i ndí'i n̄i janū sáni-i, te vásá ní chaa ñin tama xaan iní ñuu-ún, te n̄i kejá'á nándi'i-i.

15 Te n̄i kee-i kua'an-i, te n̄i jaa-i nuu ñin chaa ñuu-ún. Te chaa-ún n̄i táji-de-i kua'an-i onde rancho-de ja yúan koto-i kin̄i-de.

16 Te kuní-i taan tíi-i chíi-i jíin tíxiko káyee kiní-ún. Chí tú kuti ní ñin naún ní já'a nuu-í.

17 Yúan-na te n̄i jin̄i máa-i. Te n̄i ka'an-i: Taká mozo ío in̄i ve'e táa-ri, ío kua'a stáa káyee-dé. Te ruu jí'i-ri soko yá'a.

18 Ná ndúkuiñi-ri te ná nó'on-ri nuu táa-ri. Te kachi-ri kuni-de: Táa, a n̄i sá'a-ná kuachi nuu Dios andívi jíin núu máa-ní.

19 Tuká va'a chaa kúu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Ko kuá'a-ní tu'un kuu-ná nátu'un ñin mozo-ní. Achí-ri.

20 Te n̄i ndukuiñi-i, te n̄i kee-i kuano'on-í nuu táa-i. Te nini jíká-gá vai-i, te n̄i jin̄i táa-i nuu-í. Te n̄i kundá'ú in̄i-de-i. Te jínu-de n̄i jaa-de. Te n̄i nuu-de sukun-í, te n̄i titú-de-í.

21 Yúan-na te n̄i ka'an-i jíin-de: Táa, a n̄i sá'a-ná kuachi nuu Dios andívi jíin núu máa-ní. Tuká va'a chaa kúu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Achí-i.

22 Ko máa táa-i, n̄i ka'an-de jíin mozo-de: Kuák'i'in ñin su'nu vá'a-ga te chu'un-ró-i. Te chu'un-ró ñin xe'e ndá'a-í. Te chí-i-ró ndiján já'a-í.

23 Te suni kiki'in-ró chélu xá'án. Te ka'ni-ro-tí ná kée-yo. Chí sá'a-yó viko.

24 Chí se'e yíi-rí yá'a a n̄i jí'i-i núu, te n̄i nachaku-i. A n̄i naa-í núu, te n̄i ndenda-i, áchí-de. Te n̄i kakejá'á-de sá'a-de viko.

25 Te se'e yíi ñá'nu-de, kánde-i onde rancho. Suchí-ún vai ndii-i. Te n̄i nduyani-i yata vé'e. Te n̄i jini so'o-i tiví música te kájita já'á ñáyivi.

26 Te n̄i kana-i xin̄i ñin mozo. Te n̄i jikā tu'ún-i mozo-ún nú naún viko ío.

27 Te n̄i kachi mozo-ún nuu-í: N̄i nchaa ñani-ro te táa-ro, n̄i ja'ni-dé chelu xá'án, chí n̄i ndenda va'a se'e yíi-de, áchí mozo.

28 Yúan-na te n̄i kit̄i in̄i-i, te tú ní kuní-i ndívi-i, ko n̄i kenda táa-i. Te n̄i ka'an nda'ú-de jíin-i ná ndívi-i.

29 Ko máa-i n̄i ka'an-i: Ío kua'a kuiá jatíñu-ná nuu-ní, ni tú sání'in kuti iní-ná tiñu tá'ú-ní. Te tú ní já'a-ní vasté ñin lítú núu-ná kee síi-ná jíin amigo-na, áchí-i.

30 Ko n̄i nchaa se'e-ní yá'a. Te vasa n̄i xnáa ndí'i-i ndatíñu-ní jíin ñá'an téné, te n̄i ja'ni-ní chelu xá'án kée-í, áchí-i jíin táa-i.

³¹ Yúan-na te n̄i kach̄i-de jíin-i: Hijo, róo ch̄i nene ncháá-ro jíin-rí. Te taká ndatíñu máá-rí suni ndatíñu máá-ró kúu.

³² Ko jínu ñú'ún sá'a-yó víko te kus̄i iní-yo. Ch̄i ñani-ro yá'a, a n̄i jí'i-i núú, te n̄i nachaku-i. A n̄i naa-í núú, te n̄i ndenda-i, áchí-de. Achí-ya.

16

Tu'un mandador xndá'ú

¹ Te suni n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: ñin cháa kúká, n̄i ñava'a-de ñin mandador. Te cháa kúká-ún n̄i jini tu'un-de ja stiví mandador ndatíñu-de.

² Te n̄i kana-de xin̄i cháa-ún. Te n̄i ka'an-de jíin-de: Naún tu'un kúu ja jíni tu'un-ri sik̄i-ro. Nakua'a cuenta tiñu ndíso-ró, chi ma kúu-ga-ro mandador nuu-rí. Achí-de.

³ Yúan-na te cháa mandador, n̄i ka'an máá-de: Ndasa sá'a-ri. Ch̄i jito'o-ri jánchaa-de tiñu mandador nuu-rí. Nú kacha-ri ñu'un, ma kánda-ri. Nú kakan-ri caridad, xaan kúka nuu-rí.

⁴ A jiní-ri ndasa sá'a-ri náva'a kivi kuánchaa-de tiñu ndíso-ri, te koo ñayivi maní jíin-rí, te kuu kivi-ri in̄i ve'e-i.

⁵ Te n̄i kana-de xin̄i ná ñin cháa káitau nuu jíto'o-de. Te n̄i kach̄i-de jíin cháa-ún: Nasaa taú-ro núu jíto'o-ri, áchí-de.

⁶ Te máá cháa-ún, n̄i kach̄i-de: Un̄i mil litro aceite, áchí-de. Te n̄i kach̄i mandador jíin-de: Kí'in lista-ro. Te jungoo yach̄i-ro. Te chaa-ró úu mil-na. Achí-de.

⁷ Yúan-na te n̄i ka'an-de jíin ingá cháa: Te róo, nasaa taú-ro, áchí-de. Te cháa-ún, n̄i kach̄i-de: ñin ciento ve'e trigo, áchí-de. Te máá-de n̄i kach̄i-de jíin cháa-ún: Kí'in lista-ro, te nachaa-ró kúun xíko-ni, áchí-de.

⁸ Te jito'o-ún, n̄i ka'an-de jíin cháa mandador xndá'ú ja bueno ndíchí ní sá'a-de. Ch̄i taká se'e kuia yá'a, ndíchí-ga máá-i nuu ñayivi ío vina, vásá taká se'e luz.

⁹ Te máá-rí, ká'an-ri jíin-ró: Jíin xú'ún xndá'ú, ná sá'a-ró amigo-ro náva'a nú n̄i ndí'i xu'ún-ró, te naki'in-i róo kunchaa-ro in̄i ve'e-i ní káni.

¹⁰ Ch̄i cháa skíkuu va'a ñin tiñu vasa lúlí-ni, suni skíkuu va'a-de jíin tíñu ándéé. Te cháa ja xndá'ú-de jíin ñin tiñu vasa lúlí-ni, suni xndá'ú-de jíin tíñu ándéé.

¹¹ Ch̄i nú sik̄i xú'ún xndá'ú tú ní káskíkuu va'a-ró, ndé cháa kuá'a tiñu ndaa nuu-ro núsáá.

¹² Te nú tú ní káskíkuu va'a-ró jíin ndatíñu sava-ga cháa, ndéja kuá'a ndatíñu máá-ró núu-ro núsáá.

¹³ Ni ñin mozo ma kúu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Ch̄i kiti in̄i-de nuu ñin, te kuman̄i-dé jíin ingá, xí kuándatu-de nuu ñin

te sání'in inji-de nuu inga. Ma kúu kuatíñu-ró núu Dios jíin núu xú'ún, áchí-ya.

14 Te cháa fariseo ká'jin-de yúan, cháa too ín kákuu-de. Te nĭ kajini so'o-de taká tu'un ká'an-ya. Te nĭ kasákátá-de nuu-ya.

15 Te nĭ ka'an-ya jíin-de: Máá-ró kákuni-ro já ná káni inji ñayivi já cháa ndaa kákuu-ró. Ko Dios, a jini-ya ndasa káa ichi ín añú-ro. Chĭ tiñu kájani inji ñayivi já tiñu ñá'nu kúu-ún, te nuu Dios tiñu chá'an kúu.

16 Máá ley jíin cháa kájani tu'un Dios, nĭ kuu-ga onde kivi ní kii Juan. Yúan-na te nĭ kejá'á tú'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te ñayivi, jíin fuerza kivi koyo-i yúan.

17 Ko yachi-ga naa ándívi jíin ñúyivi, vásá já náa ĩn punto nuu tutú ley.

18 Nú ndé cháa skéndo-de ñasí'í-de te tanda'a-dé jíin ingá ña'an, yúan ísíki ncháa-de-ña. Te cháa tánda'a jíin ñá'an ní ndoo-ún, suni ísíki ncháa-de tá'an-de.

Chaa kúká jíin Lázaro

19 Nĭ jo ĩn cháa kúká, nĭ ñu'un-de sa'ma kuá'á tındí'í jíin sá'ma tındú'á vá'a. Te ndita'an kivi ní sá'a-de ndeyu ní kayee vá'a-de.

20 Te suni nĭ jo ĩn cháa ndá'ú nání-de Lázaro, nĭ jikan-de caridad. Kátúu-dé yuxé'é cháa kúká-ún. Te ní-de nĭ kana ndí'yi.

21 Te kuní-de kee ndá'a chĭi-de jíin yúxi stáa kóyo chĭi mesa cháa kúká-ún. Te jákoyo tí'ina te kána yuu-ti núu ndí'yi-de.

22 Te nĭ jĭi cháa jikán caridad-ún. Te ndajá'a ándívi, nĭ jaka-ya-dé kuano'on-ya jíin-de nuu Abraham. Te suni nĭ jĭi cháa kúká-ún, te nĭ yuji-de.

23 Te cháa kúká-ún, ndó'o xaan-dé kánde-de infierno. Te nĭ ndakoto-de. Te onde jiká ní jini-de nuu Abraham, te kanchaa Lázaro jíin-de.

24 Yúan-na te máa cháa-ún, nĭ kana kó'ó-de: Táta Abraham, kundá'ú inji-ní náá, te táji-ní Lázaro ná kichindaji-de xini ndá'a-dé nuu ndúcha, te ná xndáji-de yáa-ná. Chĭ xaan jatú-ná kayú-ná nuu yáa ñú'un yá'a. Achí-de.

25 Te nĭ kachi Abraham jíin-de: Hijo, a núku'un inji-ro já ní jo kúká-ró ná nĭ chaku-ro, te Lázaro, sua ndá'ú nĭ ta'an-de, ko vina, a nĭ ndundéé ín-de yá'a, te róó ndó'o-ró jián.

26 Te suni nĭ sá'a Dios ĩn xa'va kúnú xaan, kánde ma'ñú róo jíin rúu. Te cháa ká'jin yá'a, vaša kákuni-de ja'a-de ja-de jian, ko ma kúu, ni ma kúu ja'a máá-ró kí-ró yá'a. Achí Abraham.

27 Yúan-na te nĭ ka'an, cháa kúká-ún: Táa, jikán ta'u-ná nuu-ní, táji-ní-de ki'in-de ve'e táa-ná núsáa.

28 Chĩ íó u'un-ga ñani-ná, te ná káni ndaa-de tu'un nuu-í, náva'a ma kíkoyo-i nuu ndó'o-ná yá'a, áchí-de.

29 Te ñi kachĩ Abraham jíin-de: A káñava'a-i tutu ñi chaa Moisés jíin tutú ñi kachaa chaa ñi jani tu'un Dios onde sáa. Yúan ná kúni so'o-i, áchĩ Abraham.

30 Yúan-na te máa-de ñi kachĩ-de: Túu, táta Abraham, chĩ nú ñin chaa ñi jĩ'ĩ ki'ĩn nuu-í, yúan-na te nakani inĩ-i jíná'an-ĩ, áchĩ-de.

31 Ko ñi kachĩ Abraham jíin-de: Nú tú chú'un inĩ-i tu'un ñi jani Moisés jíin chaa ñi kajani tu'un Dios, suni ma kándija kuti-ĩ nú nachaku ñin ndiyi ki'ĩn nuu-í, áchĩ-de.

17

Siki ñáyivi skívi tá'an nuu kuáchi

1 Te ñi kachĩ-ya jíin chaa káskuá'a jíin-ya: Tú modo te nú tú koto nchaa-i ñáyivi. Ko naka ndá'ú kuu chaa skívi ñáyivi-ún nuu kuáchi.

2 Va'a-ga nú ní nú'ni ñin yosó sukún-dé te kenda-de ki'ĩn-de nuu ndúcha mar, nasu já skívi-de ñin suchí lúlú yá'a nuu kuáchi.

Siki tú'un sá'a tuká'nu inĩ

3 Koto va'a-ró máa-ró: Nú ñani-ro sá'a-de kuáchi siki-ro, kana jíin núu-dé. Te nú ñi nakani inĩ-de, te sá'a-ró tuká'nu inĩ-ro núu-dé.

4 Te nú usia jínu ja ñin kivi ní sá'a-de kuáchi siki-ro, te nú usia jínu nakani inĩ-de te ka'an-de jíin-ró: Sá'a tuká'nu inĩ-ro núu-rí, achĩ-de, yúan-na te ná sá'a-ró tuká'nu inĩ-ro núu-dé. Achĩ-ya.

5 Te ñi kaka'an chaa kakuu apóstol jíin máa Jító'o-yo: Sá'a-nĩ ja vá'a-ga ná kándija-ná núsáa, áchĩ-de.

6 Te ñi kachĩ máa Jító'o-yo jíin-de: Nú kákandija-ró vasté ñin tí'li nátu'un ñin ndikin yuá mostaza núú, te ka'an-ro jíin núyu'ndú yá'a: Tu'un máa-ró onde jíin yó'o-ro, te nachu'un-ró máa-ró onde nuu mar, achĩ-ro. Te kuandatu nuu-ro.

Tu'un yátá mozo játíñu

7 Ndé ñin róó, ñáva'a-ró ñin mozo jítu-de jíin xndiki xí skáji-dé ri. Te najaa-de ve'e ja ní ja'an-de yuku. Te kachĩ-ni-ró kúni-de: Ña'an te nungoo-ró.

8 Á tú xna'an-ga ka'an-ro jíin-de: Sá'a ndeyu ná kúxini-ri. Naku'ni va'a chĩ-ró, te kani-ró kó'o-rí. Te onde nú ñi ndi'ĩ ñi yee-rí staa, yúan-na te vásá kée máa-ró kó'o-ró, achĩ-ro xí túu.

9 Te á nakuatá'ú-ró núu mozo-ún ja ní skíkuu-i tiñu ñi tá'ú-ró núu-í. Jáni inĩ-ri ja túu.

10 Suni súan máa-ró jíná'an-ró, nú ñi kaskíkuu-ró tíñu ñi tá'ú-ya nuu-ro, te ka'an-ro: Tú va'a mozo kakuu-ná, chĩ máni tiñu ja taú-ná sá'a-ná, kúu ja á ñi kasá'a-ná, achĩ-ro. Achĩ-ya.

Uxi chaa té'yu ndi'yi

11 Te jika Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén. Te ichi iní ñuu Samaria jín iní ñuu Galilea n̄ ja'a-ya kuá'an-ya.

12 Te nuu ní kivi-ya iní ñn ñuu yúan, te uxi chaa té'yu ndi'yi n̄ kaketa'an-de jín-yá. Te chaa-ún onde jíká ní kajukuiñi-de.

13 Te n̄ kakana jaa-de: Maestro, Jesús, kundá'ú in̄-ní náá víi, áchí-de.

14 Te n̄ jini Jesús nuu-dé, te n̄ kachi-ya jín-de: Kuá'an jíná'an-ró te stá'an-ro máá-ró núu sutú, áchí-ya. Te nini kája'an-de, te n̄ kandundoo-ni-de.

15 Yúan-na te ñn-de, n̄ jini-de ja ní nduva'a-de. Te n̄ naxíó káva-de kua'an-de. Te nákana jaa-de Dios.

16 Te n̄ jukuiñi jítí-de nuu ja Jesús. Te n̄ nakuatá'ú-de nuu-yá. Te chaa-ún, chaa ñuu Samaria kúu-de.

17 Te n̄ ka'an Jesús jín-de: Nasu uxi tá'an-ro ní kandundoo náún. Te ñn-ga-de, ndénu ká'in-de núsáá.

18 Tú ío inga-de ja cháa-de te nakana jaa-de Dios, xí sá chaa s̄ñn ñuu yá'a náún. Achí-ya.

19 Te n̄ kachi tuku-ya jín-de: Ndukuiñi, te no'on-ro vé'e-ró. N̄ kandija-ró te yuán ní nduva'a-ró, áchí-ya.

Siki ñuu nuu tá'ú Dios tiñu

20 Te chaa fariseo, n̄ kajika tu'un-de-ya: Ndé kivi cháa ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-de. Te n̄ kachi-ya jín-de: Ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ma cháa ndijin,

21 ni ma kúu ka'an-i: Nde'é yá'a, n̄ chaa, xí ndé'é yúan, n̄ jaa, chi ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, a ío ma'ñú máá-ró jíná'an-ró. Achí-ya.

22 Yúan-na te n̄ ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-yá: Chaa tiempo ja kákuñi-ro ndé'é-ró ñn kivi kenda máá Sé'e chaa, ko ma kuni-ro jíná'an-ró.

23 Te kachi-i kuni-ró: Nde'é yá'a kánchaa-ya, xí nde'é yúan kánchaa-ya, achí-i. Te ma kí'in-ro jín-i, ni ma kúndikin-ro-í.

24 Chi nátu'un ndí ncháa ja nándeyu onde ñn lado andíví te jaá onde inga lado andíví, suni súan kuu kivi kí máá Sé'e chaa.

25 Ko jínu ñú'ún ja xná'an-ga ndo'o xa'an-yá, te ñayivi yá'a ské'ichi-i-ya.

26 Chi nátu'un n̄ kuu kivi ní kii Noé, suni súan kuu kivi kí máá Sé'e chaa.

27 Káyee-í, káji-i-i, kátanda'a cháa, kátanda'a ñá'an, te n̄ jaa kivi ja ní kivi Noé in̄i barco ká'nu-de. Te n̄ chaa sau xa'an. Te n̄ xnáa ndí'i-cha-í jíná'an-i.

28 Suni súan n̄ kuu kivi Lot. Káyee-í káji-i-i, kájaan-i káxikó-i, káchi-i-i itu, kájani-i ve'e,

29 onde n̄i jaꝯ kivi ní kenda Lot in̄i ñuu Sodoma kua'an-de. Te n̄i kuun ñu'un jín azufre ichi ándiví. Te n̄i naa ndí'i ñayivi-ún.

30 Suni súan kuu kivi kii máá Sé'e cháa kistá'an ndijin-ya máá-yá.

31 Te kivi-ún, te cháa kánde xini vé'e-de, ma núu-de naki'in-de ndatíñu-de ja ní ndoo in̄i vé'e. Te cháa kánde onde rancho, ma náxio káva-de no'on-de.

32 Ma náa iní-ro ndasa n̄i ta'an ñasí'i Lot.

33 Chi cháa jítu iní-de kaku-de chi tundó'o kii siki-dé, naa-dé. Ko cháa kuu ja siki rúu, kaku-de.

34 A ká'an-ri jín-ró ja ákuáa-ún kundaa uu-i nuu jító. Te ñn-i naki'in-ya, te ndoo inga-i.

35 Uu ñasí'i ndiko ká'nu-ña. Te ñn-ña náki'in-ya, te ndoo inga-ña.

36 Uu cháa kuiñi-de rancho. Te ñn-de naki'in-ya, te inga-de xndóo-ya.

37 Te n̄i kaka'an-de jín-yá: Ndenu kuu Táta, áchí-de. Te n̄i kachi-ya jín-de: Nuú kútúu ndíyi, yúan taká tijji, áchí-ya.

18

Tu'un yátá siki juez jín ñá'an viuda

1 Te n̄i ka'an-ya ñn tu'un yátá jín-de ja nené kakan ta'u-dé te ma kuítá-de jín.

2 Te n̄i kachi-ya: N̄i io ñn juez in̄i ñn ñuu. Te ni tú ní yú'ú-de nuu Dios, ni tú ní jító-de nuu ní ñn cháa.

3 Te suni n̄i io ñn ña'an ní kendoo ndá'ú-ña ñuu yúan. Te ña'an-ún, n̄i ja'an n̄i ja'an-ña núu-dé. Te n̄i ka'an-ña jín-de: Sá'a-ní justicia ja ní sá'a ñayivi jín-ná jító u'u-i náá. Achí-ña.

4 Ko máá juez-ún, kua'a kivi tú ní kuni-de sá'a-de. Yúan-na te n̄i nakani in̄i máá-de: Vasa tú yú'ú-ri jító-ri Dios ni tú jító-ri nuu ní ñn cháa,

5 ko ja ñá'an viuda yá'a, xaan stá'an-ña rúu. Te yúan ná sá'a-ri justicia jín-ña. Chi nú tú, te kuniñi i iní-ri sá'a-ña.

6 Te n̄i kachi máá Jító'o-yo: Kuni ná'ín-ró jíná'an-ró ndasa n̄i ka'an juez káñáa-ún.

7 Te Dios tú sá'a-ya justicia jín ñayivi ní nakaji-ya náún, ja ndúu ñúu-ni káka'an ndá'ú-i jín-yá, vasa kuéé sánda-ya já'a-í.

8 A ká'an-ri jín-ró ja yachí nama-ya-í jíná'an-i. Ko kivi cháa máá Sé'e cháa, á ni'in-yá ñayivi kákandíja nuu-yá in̄i ñuyivi yá'a xí túu, áchí-ya.

Tu'un yátá cháa fariseo jín cháa xini

9 Te suni ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a jíin yakú cháa ká'jin yúan, chi kájani ini-de ja cháa ndaa kákuu máa-de te kásájá'a ini-de nuu sáva-ga ñayivi.

10 Uu tá'an cháa ni kakaa-de kája'an-de ve'e ii, ja kakán ta'u-dé. In-de kúu cháa fariseo, te inga-de kúu cháa xíní.

11 Te cháa fariseo, ni kandij-de, te ni jikan ta'u-dé tu'un yá'a: Tátá Dios, ná kúta'u-ná nuu-ni chi tú káa-ná nátu'un káa sava-ga cháa, cháa kuí'ná, cháa ñáá, cháa ísiki ncháa tá'an kákuu-de, ni tú káa-ná nátu'un káa cháa xíní yá'a.

12 Uu jínu ja semana ío ndicha ini-ná. Te já'a-ná in ja uxí siki táka ndatíñu ñáva'a-ná nuu-ni, áchí-de.

13 Ko cháa xíní-ún, ni kandij jíká-ni-de, ni tú ní kuní-de ndukani-de nuu-dé, chi ni kani-de jiki jíká-dé ja kúkuí'a ini-de. Te ni ka'an-de: Tátá Dios, kundá'ú ini-ni náá, chi cháa ío kuachi kúu-ná, áchí-de.

14 Ká'an-ri jíin-ró ja cháa ndá'ú yá'a, ni nuu-de kuano'on-dé ve'e-de, te ni janchaa-ya kuachi-de, ko ingá cháa-ún, chi túu. Chi taká cháa sáña'nu-de máa-de ndusúchí-de. Te taká cháa sásúchí-de máa-de, nduñá'nu-de. Achí-ya.

Jesús jíin súchí lúli

15 Te ni chakoyo ñayivi jíin sé'e lúli-i nuu Jesús ja ná ké'é-yá-i. Te cháa káskuá'a jíin-yá, ni kajini-de ja súan ío, te ni kaka'an xaan-dé nuu ñayivi-ún.

16 Ko máá Jesús, ni kana-ya xini-dé. Te ni ka'an-ya: Sía ná kíkoyo súchí lúli núu-rí. Te ma kasú-ro íchi-í, chi nátu'un súchí yá'á kákuu ja kúu kivi ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

17 Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú in cháa tú játú'ún-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu nátu'un játú'ún in súchí lúli, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya.

Chaa kúka

18 Te in cháa kuñá'nu, ni jika tu'ún-de-ya: Chaa va'a kúu-ni Maestro. Naún sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ní káni. Achí-de.

19 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Naja ká'an-ro cháa va'a jíin-rí. Tú ni in cháa va'a ío, chi máá in-ni Dios.

20 A jini-ro tú'un ni tá'ú tiñu-ya núu-ro: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma sakuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, kuandatu nuu táa-ro, nuu náa-ro, áchí-ya.

21 Te máa-de ni kachi-de: Taká tiñu yá'a a ni skíkuu-ná onde ná lúli-ná, áchí-de.

22 Te Jesús, ni jini so'o-ya tú'un yá'a. Te ni kachi-ya jíin-de: In-na tiñu kúmani sá'a-ró. Xikó ndí'i ja ñáva'a-ró, te kua'a-ró núu ñayivi ndá'ú. Te onde andívi kóo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúu ki'on. Achí-ya.

23 Yúan-na te máá cháa-ún, n̄i jini so'o-de ja súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i kuxíí xáan iní-de, ch̄i kúká xáan-dé.

24 Te ndé'é Jesús ja súan n̄i kuxíí xáan iní-de, te n̄i kach̄i-ya: Xaan ú'u k̄ivi ñn cháa kúká iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

25 Yach̄i-ga k̄ivi ñn camello yau yiki tíkuí vásá ñn cháa kúká k̄ivi-de in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya.

26 Te ñáyivi, n̄i kajini so'o-i tu'un n̄i ka'an-ya-ún, n̄i kaka'an-i: Te ndé cháa kaku núsáá, áchí-i.

27 Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ió tiñu ja má kúu sá'a ni ñn cháa. Ko Dios, ch̄i kúu sá'a-ya táká-ni. Achí-ya.

28 Yúan-na te n̄i ka'an Pedro jíin-ya: Náá, n̄i kaskéndoona táká ndatiñu-ná te káindik̄in-ná níí vai-yó. Achí-de.

29 Te máá-yá n̄i kach̄i-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, nú ñn cháa n̄i skéndoona de ve'e-de, xí táa-de, xí ñaní-de, xí ñásíí-de, xí sé'e-de ja sikí ñuu nuu tá'ú Dios tiñu,

30 te nani'in kuá'a-gá-de vina. Te onde inga vida cháa, te kuchaku-de níí káni. Achí-ya.

Jíin k̄ivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya

31 Te Jesús, n̄i ki'in-ya ndí'uxí uu-de, te n̄i ka'an-ya jíin-de: Vina ch̄i kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan skíkuu taká tu'un n̄i cháa cháa n̄i kajani tu'un Dios onde sáá sikí máá Sé'e cháa.

32 Ch̄i natuu-ya núu ñáyivi s̄in nación. Te sákátá-i nuu-ya. Te sá'a ndiva'a-i jíin-ya. Te tiv̄i s̄i'ví-i nuu-ya.

33 Yúan-na te nú n̄i ndí'i n̄i kaxndó'o-i-ya, te ka'ni-í-ya. Ko nuu uní k̄ivi te nachaku-ya. Achí-ya.

34 Ko máá-de, tú ní kájuku'un kuti iní-de tu'un yá'a. Te tu'un-ún n̄i ka'an sa'í-ya. Yúan tú ní kájuku'un in̄i-de ja ní ka'an-ya jíin-de.

Ja ní ndundijin nduchi cháa kuáá

35 Te n̄i kuyani-ya kuá'an-ya ñuu Jericó. Te ñn cháa kuáá, káncháa-de yu'íchi jikán-de caridad.

36 Te cháa kuáá-ún, n̄i jini so'o-de kája'a ñáyivi kája'an-i. Te n̄i jiká tu'ún-de naún kúu yúan.

37 Te n̄i kakach̄i-i nuu-dé ja Jesús, ñuu Nazaret, n̄i ja'a-ya kuá'an-ya.

38 Yúan-na te n̄i kana kó'ó-de: Jesús, Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá, áchí-de.

39 Te ñáyivi kája'an ichi núu-yá, n̄i kaka'an-i jíin-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de ví'í-gá n̄i kana kó'ó-de: Se'e David, kundá'ú in̄i-ní náá víj, áchí-de.

40 Yúan-na te n̄i jukuñi Jesús. Te n̄i tá'ú-yá tiñu ná k̄i-de nuu-ya. Te n̄i jaa-de. Te n̄i jiká tu'ún-ya-de:

41 Nāún sá'a-rj jín-ró kuní-ro, áchí-ya. Te cháa-ún nī ka'an-de: Táta, ja ná ndúndijin nduchi-ná kuní-ná, áchí-de.

42 Te nī kachī Jesús jín-de: Kuá'an, chi nī kandija-ró te yúan ní nduva'a-ró, áchí-ya.

43 Te nī ndundijin-ni nduchi-dé. Te nī ndikin-de-ya, nákana jaa-de Dios. Te taká ñayivi-ún, nī kajini-i nuu-dé. Te nī kanakana jaa-i Dios.

19

Tu'un Zaqueo

1 Te nī kivi Jesús inī ñuu Jericó, nī ja'a-ni-ya kuá'an-ya núu.

2 Te yúan nī kenda-ni ñn cháa kúká, nání-de Zaqueo. Te cháa-ún kúñá'nu-de nuu taká cháa xíní.

3 Te ndúkú ndéé-de ndé'é-de nuu Jesús nú ndé cháa kúu-ya. Ko tú ní kúu, chī kua'a ñayivi ní kajasu-i-ya, te vina liki-ni-de.

4 Te jínu-de nī jakuxnúu-de. Te nī kaa-de xinī ñn nuyú'ndú náva'a kuni-de nuu-ya. Chī yúan ja'a-ya kí'in-ya.

5 Te nī jaá Jesús yúan. Te nī ndakoto-ya núu-dé. Te nī ka'an-ya jín-de: Zaqueo, yachī nuu-ró chī vina jínu ñú'ún já kéndoo-rj ve'e-ró. Achí-ya.

6 Yúan-na te yachī nī nuu-de. Te kúsi xáan iní-de nī jaka-de-ya.

7 Te ñayivi-ún, nī kajini-i ja súan nī kuu. Te nī kaka'an sóo-i: A kua'an-tu-ya kéndoo-ya jín ñn cháa ío kuachi, áchí-i.

8 Yúan-na te Zaqueo nī jukuiñi-de. Te nī kachī-de jín máá Jító'o-yo: Táta, sava ndatiñu-ná, ná kuá'a-ná nuu ñayivi ndá'ú. Te nú nuu ñn cháa nī janchaa-ná ndatiñu-de, te ná nákuá'a-ná kuun já súan nuu-dé. Achí-de.

9 Te nī kachī Jesús jín-de: Vina te inī ve'e yá'a nī kaku ñn cháa núsáá, chī máá, suni se'e Abraham kúu.

10 Chī máá Sé'e cháa vai nándúkú-ya te nama-ya já á nī naa. Achí-ya.

Tu'un yátá uxí mozo jín xú'ún

11 Te nī kajini so'o ñayivi-ún taká tu'un yá'a. Te Jesús nī ka'an-ga-ya ñn tu'un yátá, chī a nī kuyani-ya ñuu Jerusalén, te kájaní iní-i ja vitan ñú'ni koo ndijin ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

12 Ja yúan ní ka'an-ya: ñn cháa kúñá'nu, nī kenda-de kua'an jíká-de inga ñuu náva'a ni'in-dé fuerza ja tñn-de ñuu, te cháa-de.

13 Te nī kana-de xinī uxí tá'an mozo-de, te nī ja'a-de ciento ciento peso nuu ñn ñn-i. Te nī ka'an-de jín-i: Sátíñu jíná'an-ró nini kí'in-rj te nchaa-rj, áchí-de.

14 Ko kájito u'u ñayivi ñúu-ún-de, te ni katájí ñin comisióñ kuakasú nuu-dé: Tú játa'an ini-yo já tá'ú cháa yúan tiñu nuu-yo. Achí.

15 Te ni kuu ja ní ni'in-dé fuerza ja tñin-de ñuu, te ni nchaá-de. Te ni tá'ú-de tiñu ná kii mozo ja ní ja'a-de xu'un núu-ún, nává'a ná kuní-de ndasa ni kasátiñu ñin ñin-i.

16 Te mozo ñin ni jaá nuu-dé. Te ni ka'an-i: Táta, ni ja'a-ní ciento peso nuu-ná, te ni ni'in-ná mil peso siki, áchí-i.

17 Te máa-de ni kachi-de jíin mozo: Ió va'a chi mozo va'a kúu-ró. Ni skíkuu va'a-ró jíin yakú ndatíñu-ri. Vina te tá'ú-ró tiñu nuu uxí ñuu tñin-ri, áchí-de.

18 Te ni chaá inga mozo te ni ka'an: Táta, ni ja'a-ní ciento peso nuu-ná, te ni ni'in-ná u'un ciento peso siki, áchí-i.

19 Te suni ni ka'an-de jíin mozo-ún: Róó, suni tá'ú-ró tiñu nuu u'un ñuu tñin-ri, áchí-de.

20 Te ni chaá inga mozo. Te ni ka'an: Táta, yá'a ió ciento peso-ní, chi ni chiva'a-ná ini ñin pañito.

21 Chi ni yu'ú-ná ni jito-ná ní ja cháa xañ iní kúu-ní, te náki'in-ní ja tú jáitúu-ní, te já'nu-ní ja tú jachá-ní, áchí-i.

22 Yúan-na te ni kachi-de jíin-i: Mozo kañáá kúu-ró, te jíin tú'un ni kenda yu'u-ro jíin, nákuñdí-ri siki-ro. Chi a jini-ro já cháa xañ iní kúu-ri, ja náki'in-ri ja tú jáitúu-rí, te já'nu-ri ja tú jachá-ri.

23 Núsáá, naja tú ní ja'a-ró xú'un-rí no'on banco núu. Te nuu ncháa-ri te nandakan-ri xu'un-rí onde jíin sé'e xu'un núu. Achí-de.

24 Yúan-na te ni kachi-de jíin sáva-ga ñayivi ká'jin yani nuu-dé: Kuanchaá ciento peso jian núu-í, te kuá'a-ró núu mozo ñává'a mil peso, áchí-de.

25 Te máá ñayivi, ni kaka'an jíin-de: Táta, a ñává'a-i mil peso xaán, áchí.

26 Te ni ka'an tuku máá cháa kúñá'nu: A ká'an-ri jíin-ró, chaá ja á ñává'a, te kii-ga nuu-dé, te chaá ja tú ñává'a, vasa ja á ñává'a-de-ún, te kuxio k'jin.

27 Te suni chaá kájito u'u ruu, ja tú ní kákuñi-de ja tá'ú-rí tiñu nuu-dé, kuáki'in-de ná kíkoyo-de nuu-rí yá'a. Te ka'ni-ro-dé jíin-an-de. Achí-de.

Ja ní kivi Jesús ini ñuu Jerusalén

28 Te ni ndi'i ni ka'an-ya tú'un yá'a. Te ni jakuxnúu-yá kuakaa-ya núu Jerusalén.

29 Te nuu ní kuyani-ya ñúu Betfagé jíin ñúu Betania, ni jaá-ya ñin yuku nání yúku Olivos. Te ni táji-yá uu chaá káskuá'a jíin-yá kája'an-de:

30 Kuá'an rancho kándeé lado jaan. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ni'in-ro in burro nú'ni-ti, ja ní in chaá té koso-gá-de-ti. Te ndáji-ró-tí. Te kii-ró jíin-tí.

31 Te nú ndé chaá ká'an jíin-ró, naja kándáji-ró-tí, achí-de, te ka'an-ro jíin-de: Máá Jító'o-yo jínu nú'ún-yá-ti, achí-ro, áchí-ya.

32 Te kája'an chaá ni táji-yá-ún te ni kani'in-dé-ti nátu'un ni ka'an-ya jíin-de.

33 Te nini kándáji-de burro-ún te ni kaka'an jito'o-ti jíin-de: Naja kándáji-ró burro-ri, áchí-de.

34 Te máá-de, ni kaka'an-de: Chí máá Jító'o-yo jínu nú'ún-yá-ti, áchí-de.

35 Te ni chaakoyo-de jíin-tí nuu Jesús. Te ni kaxndée-de tikachí-de siki burro-ún. Te ni kaskáa-de Jesús siki-tí yóso-yá-ti.

36 Te nini jika-ya kuá'an-ya, te ni kajakin-de tikachí-de ini ichi.

37 Te nini kákuyani-ya núu Jerusalén ja kakuun-ya yúku Olivos, te taká chaá káskuá'a jíin-yá, kánakana jaa-de Dios siki taká tínu ñá'nu ja ní kajini-de ni sá'a-ya.

38 Te káka'an-de: Ná nákana jaa-yó Rey yá'a chí ndiso-ya tínu máá Tatá Dios. Chí vindaá vinené ío onde andívi, te suni luu ñá'nu káa yúan. Achí.

39 Yúan-na te sava chaá fariseo ká'jin ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún, ni kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kana jíin-ni nuu cháa káskuá'a jíin-ni, ná kasú-de yu'u-dé, áchí-de.

40 Te máá Jesús ni ka'an-ya: A ká'an-ri jíin-ró ja nú chaá yá'a ná kasú-de yu'u-dé, te súan kana kó'ó taká yuu, áchí-ya.

41 Te ni kuyani-ya. Te ni jini-ya núu núu-ún. Te ni nde'e-ya siki núu-ún.

42 Te ni ka'an-ya: Aa, xáan va'a nú ní jini máá-ró ndasa vai tu'un vindaá vinené núu. Ko vina chí a yísa'í te ma kuni-ro núu.

43 Chí jaá kivi, ja cháa kájito u'u róo kuíko ndúu níni-dé róo. Te taká lado kasu-de róo. Te nataan ní'in-de róo.

44 Te stuncháa-de róo nuu nú'un onde jíin sé'e-ró já kaxiukú-i ini-ro. Te ma skéndo-de yuu koso tá'an siki yuu, chí tú ní jini-ro já ní kii-ya núu-ro. Achí-ya.

45 Te ni kivi Jesús ini ve'e i. Te ni keja'á-yá kíni'in-ya ñáyivi kájaan káxikó lin-i ini ve'e i-ún kája'an-i.

46 Te ni ka'an-ya jíin-i: Á tú yóso núu tutú: Ve'e-ri, chí ve'e nuu kájukan ta'u kuu, ko máá-ró, a ni kanasá'a-ró yaú kava ñakuiná, áchí-ya.

47 Te ndita'an kiv_i stá'an-ya tú'un in_i ve'e ij. Ko sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa kákuñá'nu in_i ñuu-ún, n_i kandúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya.

48 Ko tú ní kákuu ndasa sá'a-de jíin-ya, ch_i ndivii ñáyivi, n_i kakee nuu-í ká'jin-i kájini ná'in-i tu'un ká'an-ya.

20

Siki tíñu ndíso Jesús

1 Te in kiv_i jíin stá'an-ya tú'un nuu ñáyivi in_i ve'e ij, te jáni-ya tú'un va'a. Te sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa n_i kayii, n_i jakoyo-de nuu-ya.

2 Te n_i kajika tu'un-de-ya: Kastu'ún, n_a jíin tú'un sá'a-ró tíñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jíin-ró sá'a-ró súan, ách_i-de.

3 Yúan-na te n_i ka'an Jesús jíin-de: Suni ná kaká tu'un-rí róó in tu'un: Kastu'ún,

4 ja ní skuánducha Juan sáá, á onde andívi ní kii tu'un, xí cháa n_i tá'ú tíñu, ách_i-ya.

5 Yúan-na te n_i kanda tu'un máa-de: Nú ka'an-yo já onde andívi, te kach_i-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáa.

6 Te nú ka'an-yo já cháa n_i tá'ú tíñu, te ndivii ñáyivi kuá'a-i yuu xiní-yo. Ch_i kájani ndija in_i-i ja cháa n_i jani tu'un Dios n_i kuu Juan, ách_i-de jíin tá'an-de.

7 Te n_i kaka'an-de ja tú kájini-de ndénu ní kii tu'un-ún.

8 Yúan-na te n_i ka'an Jesús jíin-de: Suni ruu tú kach_i-ri nuu-ro n_a jíin tú'un sá'a-ri tíñu yá'a, ách_i-ya.

Chaa kásatiñu nuu itú uva

9 Te n_i kejá'á-yá n_i ka'an-ya tú'un yátá yá'a jíin ñáyivi-ún: in chaa n_i nachu'un-de in itú uva. Te n_i xndóo-de nuu cháa kásatiñu jíin. Te n_i kee-de kua'an jiká-de ja ná'an xaan.

10 Te in kiv_i n_i táji-de in mozo-de kua'an nuu cháa kásatiñu jíin uva ja ná náku'a-de nde'e uva nuu mozo-ún núú. Ko chaa kásatiñu-ún, n_i kastují-dé mozo. Te n_i kakiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i.

11 Te jito'o-ún, n_i natáji tuku-de inga mozo-de. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni n_i kastují-dé mozo-ún, te n_i kasakátá-de jíin-i te n_i kakiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i.

12 Te jito'o uva-ún n_i natáji tuku-de mozo un_i-de kua'an. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni n_i kastují-dé mozo-ún. Te n_i kaskúnu-de-i.

13 Yúan-na te n_i ka'an máa jito'o itú uva: Ndasa sá'a-ri. Ná táji-rí se'e-ri ja kúndá'ú in_i-ri-i. Sanaa te koo ja jíin'ún-de nuu sé'e-ri. Ach_i-de.

14 Ko máá cháa kásatiñu-ún, n̄ kajini-de nuu-í. Te n̄ kandat̄u'ún máá-de: S̄uchi yá'a x̄in tá'u. Ná ch'ó'o, ná ká'ni-yo-í náva'a ná ndóo ta'u-í kuu-yó, áchí-de.

15 Te n̄ k̄akiñi'in-de-i ichi yatá itú uva. Te n̄ kaja'ni-dé-i. Te ndasa sá'a máá j̄ito'o itú uva j̄ín-de núsáa.

16 Chaa-de, te xnáa-dé chaa kásatiñu-ún. Te kua'a-de itú uva nuu ingá chaa. Achí-ya. Te ñayivi-ún ja ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te n̄ kaka'an-i: Ma kúu kuti súan, Táta. Achí-i.

17 Ko máá-yá n̄ ndé'é-yá nuu-í te n̄ ka'an-ya: Núsáa te naún kuní ka'an tu'un yóso yá'a: Yuu ní kaské'ichí chaa káchutá'an, ya'á kúu máá yúu ndíso fuerza jik̄i. Achí.

18 Tak̄a-i ja nduá sik̄i yúu-ún, te ta'nu. Ko nú ndé sik̄i júngava máá yúu-ún, te kukuáchí-i sá'a. Achí-ya.

Sik̄i xú'ún César

19 Yúan-na te sutu ñá'nu-ún j̄ín cháa káchaa tutu n̄ kandúkú-de modo tiin-de-ya máá hora-ún. Chi n̄ kajuku'un ini-de ja sik̄i máá-de kúu tu'un yatá ní ka'an-ya-ún. Ko n̄ kayu'ú-de n̄ kajito-de ñayivi.

20 Te ndé'é ndé'é-de ichi-yá. Te n̄ katájí-de sava chaa ja koto yu'u-dé-ya. Te chaa-ún, kaka'an-de ja cháa ndaa kakuu-de, náva'a tiin yatá-de-ya sik̄i tú'un ká'an-ya, te nastúu-de-ya núu fuerza gobernador, chaa tá'ú tíñu yúan, kákuni-de.

21 Te chaa-ún, n̄ kajika tu'un-de-ya: Maestro, k̄ajini-ná ja ká'an va'a-ní te stá'an ndaa-ní tu'un. Te tú ndé'é-ní ndasa j̄ito tak̄a ñayivi, ch̄i sua stá'an ndaa-ní ichi Dios.

22 Á kuu kua'a-yó xú'ún yóo nuu César xí túu, áchí-de.

23 Ko máá-yá, n̄ jini-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te n̄ ka'an-ya j̄ín-de: Naja k̄ajito nchaa-ro rúu.

24 Stá'an xú'ún jián ná ndé'é-rí. Ndé chaa kúu chaa ncháa nuu yá'a, j̄ín tú'un yóso yá'a. Achí-ya. Te n̄ kaka'an-de: César kúu, áchí-de.

25 Yúan-na te n̄ ka'an-ya j̄ín-de: Kua'a ja x̄in César nuu César, te ja x̄in Dios nuu Dios núsáa, áchí-ya.

26 Te tú ní kakuu tiin yatá-de-ya j̄ín tú'un yá'a j̄ito nuu ñayivi. Te n̄ k̄anaa ini-de n̄ kajini so'o-de tu'un n̄ ka'an-ya j̄ín-de. Te tú ní kaka'an kuti-gá-de.

Sik̄i já náchaku ndiyi

27 Yúan-na te n̄ jakoyo yaku chaa saduceo. Te chaa-ún, kaka'an-de ja tú nachaku kuti ndiyi. Te n̄ kajika tu'un-de-ya:

28 Maestro, Moisés n̄ chaa-de tutu n̄ ndoo j̄ín-yó: Nú ñani iin chaa kuu-de, te ío ñasí'i-de, te nú tú se'e-de ní ío. Yúan-na te ñani-de ná náki'in ñasí'i-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí tutu-ún.

29 Bueno, *nj* ka'io usiá ñani. Te cháa núú, *nj* tanda'a-dé. Te *nj* ji'i-de. Te tú kuti sé'e-de ní íó.

30 Te cháa uu, *nj* naki'in-de-ña. Te *nj* ji'i-de. Te tú kuti sé'e-de ní íó.

31 Te cháa unj *nj* naki'in-de-ña. Te *nj* ji'i tuku-de. Te ndí'usiá-de suni súan. Te *nj* kaji'i-de. Te tú kuti ní ñn se'e ní káxndóo-de.

32 Te onde sandi'í-na te suni *nj* ji'i máá ñá'an-ún.

33 Te kivi náchaku taká ndiyi, ndé ñn-de kuu-ña ñásí'i-de núsáa. Chi ndí'usiá-de *nj* kanchaka-de-ña, áchí-de jíin-yá.

34 Yúan-na te *nj* kachi Jesús jíin-de: Se'e ñayivi yá'a, chi kátanda'a-í jíná'an-i.

35 Ko íó ñayivi já jáni inj Dios ja ñayivi vá'a kúu-i. Te ñayivi-ún nachaku-i ma'ñú ndiyi, te kivi-i inga vida. Te tú tanda'a kúti-í jíná'an-i yúan.

36 Ni ma kúu kuti-gá-i. Chi ñn núú-ni kakuu-i jíin ndájá'a ándívi, te suni se'e Dios kakuu-i, chi a *nj* nachaku-i.

37 Te siki ndiyi ja náchaku, suni ñn-ni tu'un *nj* stá'an Moisés nuu yóso tú'un cuenta yukú. Chi *nj* skúnání-de-ya Dios Abraham, Dios Isaac, jíin Dios Jacob.

38 Chi Dios, nasu Dios ñayivi ní kaji'i kúu-ya, chi sua Dios ñayivi káichaku kúu-ya. Chi nuu máa-yá káichaku taká ñayivi. Achí-ya.

39 Te yakú cháa káchaa tutu, *nj* kaka'an-de: Va'a-ni *nj* ka'an-ní Maestro, áchí-de.

40 Te tuká ní kátava iní-de ja kaká tu'un-de-ya.

Siki Cristo, Se'e David

41 Te *nj* ka'an-ya jíin-de: Naja kaka'an-de ja Cristo kúu Se'e David.

42 Chi máá David *nj* ka'an-de nuu tutú Salmo: Máá Tatá Dios *nj* ka'an-ya jíin Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri,

43 te ná chúkú-rí ñayivi kájito u'u róo kuu-i teyu kuxndíi ja'a-ro, áchí.

44 Te máá David: Jító'o *nj* ka'an-de jíin-yá: Te ndasa kúu-ya sé'e-de núsáa, áchí-ya.

45 Te kánchaa-ya má'ñú taká ñayivi. Te *nj* ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá:

46 Koto-ró máa-ró núu cháa káchaa tutu, chi kákuni-de kaka-de jíin sú'nu káni. Te kákuni-de ja ká'an sa'an-yo jíin-de nuyá'u. Te silla jíñú'ún ondé xinj mesa inj ve'e sinagoga, jíin silla xinj mesa nuu ío xini kákuni-de.

47 Te suni cháa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú. Te kándúkú-de modo sáni, ja kájukan ta'u ná'an-de. Chaa yá'a, ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

21

Jā ní soko ñá'an viuda xu'ún

¹ Te nī ndakoto-ya, te nī jinī-ya núu ñáyivi kúká káchu'un-i xu'ún iní janu.

² Te nī jinī-ya núu ñin ña'an viuda jā ní kendoo ndá'ú í-ñá, te nī chu'un-ña úu xu'ún yíkin náa iní janu-ún.

³ Te nī ka'an-ya: Jandáa ká'an-ri jín-ró, jā ñá'an ní kendoo ndá'ú yá'a, nī chu'un-ga-ña vásá taká-ga-i.

⁴ Chi taká-i, nī kachu'un-i jā ní ndendoso sikí-í nī kasoko-í nuu Dios. Ko ña'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña ko nī chu'un ndí'i-ña já kúchaku-ña jín, áchí-ya.

Náun tuni koo kivi jínu ñuyivi

⁵ Te sava-de káka'an-de tu'un ve'e ij, ndasa nī nduluu jín yúu lúu jín ofrenda. Te nī ka'an-ya:

⁶ Taká ndatíñu jā kánde'é-ró yá'a, chaá ñin kivi já má kútá'an-ga ni ñin yuu, chí ndí'i ndua sá'a-i, áchí-ya.

⁷ Yúan-na te nī kajika tu'un-de-ya: Maestro, ndé kivi koo taká tiñu yá'a. Te náun tuni koo nuu kúyani chaá taká tiñu yá'a, áchí-de.

⁸ Yúan-na te nī ka'an-ya jín-de: Koto-ró máa-ró jíná'an-ró nává'a tú xndá'ú ni ñin-i róó. Chí kikoyo kua'a ñáyivi kí'in núu sí'viri-rí, te ka'an-i: Máa-rí kúu I'a-ún. A nī chaá kivi-ún, achi-i. Ko mā kí'in-ro jín-i.

⁹ Te nú nī kajini tu'un-ró já ío guerra te kájatá'an ñáyivi, te mā yú'ú-ro, chí kánúú já xná'an-ga koo taká tiñu yá'a. Ko mā ndí'i yachi.

¹⁰ Yúan-na te nī ka'an-ya jín-de: Ndonda nación siki nación te ñuu siki ñúu.

¹¹ Te taan xaan. Te yá'a yúan koo tama jín kué'e xaan. Te koo tuni ñá'nu ichi ándivi, te yu'ú ñáyivi jíná'an-i.

¹² Ko onde té chá'an-ga koo taká tiñu yá'a, te chindikin-i róó te katin-i róó. Te nastúu-i róó iní ve'e sinagoga jín iní vekaa, kinchaka-i róó nuu rey jín núu gobernador jā sikí rúu.

¹³ Te koo súan nává'a kani ndaa-ro tú'un.

¹⁴ Núsáa te ná kúnda iní-ro já má nákani iní-ro ndasa xndió káni-ró tú'un nuu-í.

¹⁵ Chí ruu, kuá'a-ri ñin yu'u jín tú'un ndichí núu-ro, nává'a chaá kájito u'u róó, mā kúu ka'an-de siki-ro ni mā kúu kundé-de jín-ró.

¹⁶ Te suni táa-ro, ñani-ro, tá'an-ró, jín ñáyivi kajini tá'an-ró jín, nastúu-i róó. Te kuu sava-ró sá'a-i.

¹⁷ Te taká ñáyivi, koto u'u-i róó jā sikí rúu.

¹⁸ Ko ni ñin ixi xiní-ro mā náa kúti.

19 Te nú kuandéé iní-ro te kuchaku añú-ro.

20 Ko nú nī kajini-ro já ní kajikó ndúu soldado yata ñúu Jerusalén, yúan-na te juku'un iní-ro já á yani naa ñúu-ún.

21 Yúan-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, kunu-i kingoyo-i onde yuku. Te ñayivi ká'jin ma'ñú ñúu-ún, kuxio-i ki'in-i. Te ñayivi ká'jin onde rancho, ma ndívi-i iní ñuu.

22 Chī kivi yúan kuu kivi náni'in tá'an Dios jín-i, náva'a náskíkuu taká tu'un yóso núu tutú.

23 Ko kivi-ún, naka ndá'ú kuu ña'an káñu'un se'e jín ñá'an káskáxin-í, chī kii tundó'o xaan sikí ñúyivi. Te kití iní Dios jín ñáyivi yá'a.

24 Te kuu-i jín machete. Te kingoyo-i preso onde taká nación. Te ñayivi sīn nación, kuañu-i sikí ñúu Jerusalén onde jīnu kivi ñáyivi sīn nación.

25 Yúan-na te koo tuni nuu ndíkandii jín núu yóo jín núu tiñúú xíní. Te kii tundó'o sikí taká ñayivi ñúyivi yá'a. Te yu'ú ñayivi já ní'in mar jín sú'ma mar.

26 Te kuu xaán sáva cha ja káyu'ú-de, chī káindatu-de cha tundó'o yá'a sikí ní ñúyivi. Te taká fuerza andívi, ndí' ka'ya.

27 Yúan-na te kuni-i nuu máá Sé'e cha kii-ya núu ĩn viko nu'ún, jín fuerza ja ndúñá'nu xaan-ya.

28 Te nú a nī kejá'á taká tiñu yá'a, yúan-na te ndukani-ró xiní-ro te ndakoto-ró, chī a yani nama-ya róó, áchí-ya jín-de.

29 Te suni nī ka'an-ya ĩn tu'un yátá jín-de: Nde'é yúnu mérkexe, jín taká-ga yunu.

30 Nú nī kajini-ro já ní kejá'á nájaa numa yúnu-ún, yúan-na te kájuku'un iní-ro já á yani nchaa viko saú.

31 Suni súan máá-ró, nú nī kajini-ro kuákuu taká tiñu yá'a, yúan-na te kuni-ro já á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

32 Jandáa ká'an-ri jín-ró ja má náa ñáyivi yá'a onde nú tú skíkuu taká tiñu.

33 Andívi jín ñúyivi chī naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa.

34 Koto-ró máá-ró náva'a ma kutéñu añú-ro jín já kée ndásí-ró xí já kóo nájini-ró. Te ma kutéñu-ró jín ndátíñu kuchaku-ro, chī sanaa te cha-ni kivi-ún sikí-ro.

35 Chī nátu'un ĩn xeyu, súan jinú sikí taká ñayivi káxiukú ní ñúyivi yá'a.

36 Núsáa te kundito-ró taká kivi, te kakan ta'u-ro náva'a kuu kaku-ró núu taká tundó'o ja kí-ún, te kundii-ro núu máá Sé'e cha. Achí-ya.

37 Te ndita'an kivi ní stá'an-ya tú'un iní ve'e ij. Te ndita'an akuáa ní kenda-ya kuá'an-ya onde yuku Olivos. Te yúan nī ndo-ya.

38 Te taká ñayivi, ña'an chákoyo-i nuu-yá iní ve'e ij, náv'a kuni so'o-i tu'un ká'an-ya.

22

Ja ní kanatün tu'un tá'an siki Jesús

1 Yúan-na te ni kuyani viko kóo statilá tú yí'i yujan íá, ja nání viko Pascua.

2 Te taká sutu ñá'nu jín taká cháa káchaa tutu, ni kandúkú sá'i-de modo ndasa ka'ni-dé-ya, chi ni kayu'ú-de ni kajito-de ñayivi.

3 Te ni kivi Satanás iní Judas, cháa nání Iscariote, in tá'an ja uxí uu-ún kúu-de.

4 Te cháa-ún, ni kee-de kua'an-de. Te ni ndatu'ún-de jín sutú ñá'nu jín cháa kákuu jefe nú ndasa nastúu-de Jesús.

5 Te máa cháa-ún ni kakusi iní-de. Te ni kakee yu'u-dé ja kuá'a-de xu'ún nú Judas.

6 Te ni jatú'un Judas. Te ni ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya nú sutú jíná'an náv'a tú kuvaa ñayivi.

Viko lélú Pascua

7 Te ni jaá viko kóo statilá tú yí'i yujan íá. Te máa kivi-ún jínu ñú'ún ká'ni-í lélú Pascua.

8 Te ni táji-yá Pedro jín Juan kua'an-de, te ni ka'an-ya jín-de: Kuá'an te sátu'a-ró nú kée-yo lélú Pascua, achí-ya.

9 Te ni kaka'an-de jín-yá: Ndénu kuní-ní sátu'a-ná, achí-de.

10 Te ni kachi-ya jín-de: Kuni so'o, nú a ni jaá-ro iní ñuu-ún, te ketá'an-ró jín in cháa ndiso in kiyi nducha. Kundikin-ro-dé ki'in-ro jín-de onde iní ve'e nuu ndívi-de.

11 Te ka'an-ro jín jito'o ve'e-ún: Achí máa Maestro jín-ní: Ndénu ío in ve'e kuá'a nú-ní nuu kée-ná lélú Pascua jín cháa káskuá'a jín-ná, achí-ro.

12 Yúan-na te jito'o-ún stá'an-de in cuarto ká'nu onde xini vé'e nuu-ro, ja á núña. Te yúan sátu'a-ró. Achí-ya.

13 Te kaja'an-de. Te ni kani'in-dé natu'un ni ka'an-ya jín-de. Te ni kasátu'a-de ndasa kuxíni-de lélú Pascua.

14 Te ni jaá hora-ún, te ni jungoo-ya nú mesa. Te suni ni kajungoo apóstol-ya jín-yá.

15 Te ni kachi-ya jín-de: Xaan kúu iní-ri kee-rí lélú Pascua yá'a jín-ró jíná'an-ró ja té ndo'o-ga-ri.

16 Chi kástu'ún-rí nuu-ro, ja má kée kúti-gá-ri Pascua yá'a, onde nú tú skíkuu máa iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya.

17 Te ni ki'in-ya in taza. Te ni jikan ta'u-yá, te ni ka'an-ya: Ki'in yá'á. Te saka-ro nú tá'an-ró.

18 Chi ká'an-ri jín-ró já onde vina ma kó'o kuti-gá-ri nducha ndé'e uva, onde nú tú koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

19 Te *n̄i* ki'in-ya stáa. Te *n̄i* jikan ta'u-yá. Te *n̄i* sakuáchí-yá. Te *n̄i* ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. Te *n̄i* ka'an-ya: Ya'á kúu yiki kúñu-ri ja ní jataña-ri ja sikí róó jíná'an-ró. Ya'á sá'a-ró ja núku'un in̄i-ro rúu.

20 Suni súan *n̄i* sá'a-ya jín taza, nuu ní ndi'i *n̄i* kuxíni-ya. Te *n̄i* ka'an-ya: Taza yá'a kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáá. Te *n̄i* jati ja sikí róó jíná'an-ró.

21 Ko nde'é-ró ja cháa nastúu ruu, kánchaa-de jín-rí nuu mesa yá'a.

22 Chi jandáa, máa Sé'e chaa ki'in-ya íchi ja ní sánda Dios. Ko naka ndá'ú kuu chaa nastúu I'a-ún, áchí-ya.

23 Yúan-na te chaa káskuá'a jín-yá, *n̄i* kakejá'á-de kájika tu'ún tá'an máa-de, nú ndé ñn-de kúu chaa sá'a tiñu yá'a.

Ja ní kastátá'an-de ndé chaa kúñá'nu-ga

24 Te *n̄i* kakejá'á-de kástátá'an máa-de nú ndé ñn-de kúñá'nu-ga nuu tá'an-de.

25 Yúan-na te máa-yá *n̄i* ka'an-ya jín-de: Taká rey, chi nuu taká ñayivi kátá'ú téyíi-de tiñu. Te chaa kakuñá'nu nuu máa-i, chaa kásá'a va'a káskúnán-i-de.

26 Ko sikí róó jíná'an-ró na tú súan koo. Nde róó ja kúñá'nu-ga, ná ndúu-ró nátu'un chaa súchí-ga. Te ndé róó ja kúñá'nu-ga-ro, ná ndúu-ró nátu'un chaa játíñu nuu tá'an-ró.

27 Te ndéja kúñá'nu-ga íó, á chaa yée stáa núu mesa, xí cháa játíñu. Nasu cháa ja yée stáa núu mesa náún. Te ruu, nátu'un chaa játíñu kúu-ri nuu-ro.

28 Ko máa-ró jíná'an-ró, *n̄i* ka'jin-ró jín-rí vasa kájito nchaa-i ruu.

29 Te nátu'un *n̄i* ja'a Táa-ri ñn ñuu ja tá'ú-rí tiñu nuu, suni súan kuá'a-ri nuu-ro.

30 Nává'a kee-ro kó'o-ró núu mesa jín-rí in̄i ñuu nuu tá'ú-rí tiñu. Te jungoo-ró núu silla. Te sánda-ro tiñu ndí'uxí uu tata Israel.

Tu'un Pedro jín lí'li

31 Te suni *n̄i* ka'an máa Jító'o-yo: Simón, Simón, kuni so'o-ró, chi *n̄i* jikan Satanás róó jíná'an-ró ja síjin-ún róó nátu'un trigo.

32 Ko *n̄i* jikan ta'u-rí ja kúu róó nává'a ma náyu'ú-ro. Te máa-ró, nú a *n̄i* naxió káva in̄i-ro, te ná síyija-ró taká ñani-ro. Achí-ya.

33 Te *n̄i* ka'an-de jín-yá: Táta, a kándii tu'a-ná ja kí'in-ná jín-ní vasá vekaa te kuu-yo, áchí-de.

34 Te *n̄i* ka'an-ya: Pedro, áchí-ri jín-ró, ja ondé ná té kana-ga lí'li vina te un̄i jínu ka'an-ro ja tú jiní kuti-ro rúu, áchí-ya.

35 Yúan-na te *n̄i* jika tu'ún-yá-de: Ná *n̄i* tájí-rí róó *n̄i* kaja'an-ro ja tú ní kándiso-ró ñunu, ni bolsa, ni tú ní káyí'i-ró

ndiján, á n̄i kuman̄i ñn ndatĩñu nuu-ro náún, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Tú ni ñn, áchí-de.

36 Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ko vina, cháa ñáva'a ñunu, ná náki'in-de. Te suni súan jíin bolsa. Te cháa ja tú naún ñáva'a-de, ná xíkó-de tikachí-de te ná kuáan-de ñn machete.

37 Ch̄i ká'an-ri jíin-ró, ja kánúu skíkuu-ri tu'un yá'a ja yóso núu tutú: Te onde jíin cháa ñáa n̄i skétá'an-de-ya, áchí. Ch̄i taká tu'un-ri ja yóso ná skíkuu ná'ín, áchí-ya.

38 Yúan-na te n̄i kaka'an-de: Táta, yá'a ío uu machete, áchí-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Suu jian-ni, áchí-ya.

Jesús in̄i Jardín Getsemaní

39 Te n̄i kenda-ya. Te n̄i kee-ya kuá'an-ya onde yuku Olivos nátu'un sá'a sá'a-ya. Te cháa káskuá'a jíin-yá, suni kája'an-de jíin-yá.

40 Te nuu ní ja-ya yúan, te n̄i kachi-ya jíin-de: Kakan ta'u jíná'an-ró nává'a tú koto ncha-i róo, áchí-ya.

41 Te n̄i kuxio-ya núu-dé kua'an-ya nátu'un ñn nuu skánda yuu. Te n̄i jukuiñi jíití-yá. Te n̄i jikan ta'u-yá.

42 Táa, nú jata'an in̄i-ní te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu ja kuní máa-ná, ch̄i ja kuní máa-ní ná kúu, áchí-ya.

43 Te n̄i kenda ñn ndajá'a ándívi ní ja-ya nuu-yá. Te n̄i ka'an ñn tu'un ndéé in̄i jíin-yá.

44 Te n̄i ndukuí'a xaan in̄i-ya. Te n̄i ndúkú ndéé téyíi-ga-ya ní jikan ta'u-yá. Te n̄i kana tañi-yá ja ní too onde nuu ñu'un nátu'un yúyú ná'nu niñi.

45 Te nuu ní ndukuiñi-ya ja ní ndi'i n̄i jikan ta'u-yá, te n̄i naja-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i jini-ya ja kákixi-de, ch̄i kándukuí'a in̄i-de.

46 Te n̄i kachi-ya jíin-de: Naja kákixi-ro. Nduko, te kakan ta'u-ro nává'a tú koto ncha-i róo, áchí-ya.

Ja ní kakatñn-de Jesús

47 Te nini sásúan ká'an-ya, te n̄i jakoyo kua'a ñáyivi. Te ñn cháa nání Judas, ñn tá'an ja uxí uu-ún, yóxnúu-de nuu ñáyivi-ún n̄i ja-de. Te n̄i kandita-de nuu Jesús ja tiyú'ú-de-ya.

48 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Judas, tiyú'ú-ró rúu te súan nastúu-ró máa Sé'e cháa náún. Achí-ya.

49 Te cháa ká'jin jíin Jesús, n̄i kajini-de ndasa kuakuu. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá. Táta, stují-yo-dé jíin machete xí túu, áchí-de.

50 Te ñn máa cháa-ún, n̄i stují-ní-de ñn mozo máa sutú ñá'nu-ga. Te n̄i kachi-de so'o lado vá'a.

51 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús: Sía, áchí-ya. Te n̄i ké'é-yá so'o mozo-ún, te n̄i nasáva'a-ya.

52 Te *n̄i* ka'an Jesús jín sutú ñá'nu-ún jín cháa kákuu jefe in̄i ve'e *īi* jín cháa *n̄i* kayii, ja ní chakoyo-de siki-yá: Nátu'un siki in̄i cháa kuí'ná vái koyo-ró jín machete jín yúnu náún.

53 Ndita'an kiv̄i ní kandee-ri jín-ró in̄i ve'e *īi* te tú ní kákat̄in-ró rúu. Ko ya'á kúu hora máa-ró jín fuerza ñuñáa. Achí-ya.

Ja tú ní játu'un Pedro

54 Te *n̄i* kákat̄in-de-ya kuá'an-de jín-yá. Te *n̄i* kaskivi-de-ya in̄i ve'e sutú ñá'nu-ga. Te Pedro, jíká-ni ndikín-de-ya.

55 Te sava ñayivi, *n̄i* kanastá'an-i in̄i ñu'un yata vé'e-ún. Te *n̄i* kanakuikó ndúu-i káxiukú-i. Te Pedro, suni *n̄i* jungoo-de jín ñayivi-ún.

56 Te in̄i ña'an ját̄iñu in̄i ve'e-ún, *n̄i* jini-ña núu-dé ja kánchaa-de yuñú'un yúan. Te *n̄i* nde'é vá'a-ña núu-dé. Te *n̄i* ka'an-ña: Te cháa yá'a, suni jíká-de jín cháa-ún vii, áchí-ña.

57 Yúan-na te máa-de, tú ní játu'un-de: Nána, na tú jiní-ná cháa-ún, áchí-de.

58 Te *n̄i* kunúu in̄i tí'lí-ga. Te *n̄i* jini tuku inga-de nuu Pedro te *n̄i* ka'an-de: Te róó, suni tá'an-de kúu-ró vii, áchí. Te *n̄i* ka'an Pedro: Hombre, nasuú kúu-ri, achí-de.

59 Te nátu'un in̄i hora-ga te *n̄i* kachi inga-de: Jandáa ja cháa yá'a, suni jíká-de jín cháa-ún, chi cháa ñuu Galilea kúu-de, áchí.

60 Te *n̄i* ka'an Pedro: Hombre, tú jiní kuti-rí naún tu'un ká'an-ro, áchí-de. Te nini súan ká'an-de, te *n̄i* kana-ni lí'li.

61 Yúan-na te *n̄i* xió kóto máa Jító'o-yo. Te *n̄i* nde'é-yá nuu Pedro. Te *n̄i* nuku'un in̄i-de tu'un *n̄i* ka'an máa Jító'o-yo jín-de: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu un̄i jinu, áchí-ya.

62 Te *n̄i* kenda Pedro kua'an-de. Te *n̄i* nde'e xaan-dé.

Ja ní kasákátá-de nuu-yá

63 Te taká cháa kándito Jesús, *n̄i* kasákátá-de nuu-yá. Te *n̄i* kastuji-dé-ya.

64 Te *n̄i* kajasu-de nuu-yá. Te *n̄i* kastuji-dé nuu-yá. Te *n̄i* kajika tu'un-de-ya: Kastu'un, ndé cháa *n̄i* stují róó, áchí-de.

65 Te ío kua'a-gá tu'un *n̄i* kaka'an-de siki-yá ja ní kasá'a ndiva'a-de jín-yá.

Ja ní kajanchaka-de-ya núu junta

66 Te nuu ní kundijin, te *n̄i* kanataka cháa *n̄i* kayii, jín sutú ñá'nu jín cháa káchaa tutu, *n̄i* kajanchaka-de-ya núu junta máa-de.

67 Te *n̄i* kaka'an-de: Máa-ró kúu máa Cristo, náún. Kachi nuu-rí, áchí-de. Te *n̄i* kachi-ya jín-de: Vasa ná kachí-ri nuu-ro, te ni ma kándija kuti-ro.

68 Te suni nú ruu xndichí-rí róó, te ma xndió káni-ró tú'un nuu-rí. Te ni ma síá-ro rúu.

69 Ko onde vina te máá Sé'e cháa kunchaa-ya íchi ndává'a nuu ío fuerza Dios, áchí-ya.

70 Te ndi'i-de, ni kajika tu'un-de-ya: Núsáa te máá-ró kúu Se'e Dios náún, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: Máá-ró káka'an ja rúu kúu, áchí-ya.

71 Yúan-na te ni kaka'an-de: Naún níni kúni so'o-ga-yo ká'an inga cháa núsáa, chi jín yú'u máá-de ni kajini so'o-yó vina, áchí-de.

23

Ja kuá'an Jesús nuu Pilato

1 Yúan-na te ni kandonda ndi'i-de ni kajanchaka-de-ya núu Pilato.

2 Te ni kejá'a-de kásátú'un-de siki-yá: Chaa yá'a ni kani'in-ná-de ja sáká núu-de xiní ñáyivi ñúu-yo. Te tú já'a-de tu'un kuá'a-yó xú'un yoo nuu César. Te ká'an-de ja máá-de kúu Cristo Rey, áchí.

3 Yúan-na te Pilato, ni jika tu'un-de-ya: Máá-ró kúu Rey ñáyivi judío náún, áchí-de. Te máá-yá ni ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya.

4 Te ni kachi Pilato jín táka sutu ñá'nu jín ñáyivi kuá'a-ún: Tú ni in kuachi ní'in-rí siki cháa yá'a, áchí-de.

5 Ko máá cháa-ún, ví'í-gá ni kaka'an-de: Xaan kúvaá ñáyivi sá'a-de jín tú'un stá'an-de níi ñúu Judea, ni kejá'a-de onde ñuu Galilea te ni kenda-de onde yá'a, áchí-de.

Ja kándii Jesús nuu Herodes

6 Yúan-na te Pilato, ja ní jini so'o-de ja Galilea káka'an, te ni jika tu'un-de nú cháa ñuu Galilea kúu-ya.

7 Te nuu ní juku'un ini-de ja ndá'a Herodes yí'i ñuu-ya, te ni táji-de-ya kuá'an-ya núu Herodes chi kivi-ún suni kánde Herodes ini ñuu Jerusalén.

8 Te nuu ní jini Herodes nuu Jesús, ni kusii xaán iní-de, chi ío kua'a kivi kuni-de nde'é-de nuu-yá, chi ni jini tu'un-de kua'a tú'un siki-yá. Te ñúkuu ini-de ja sá'a-ya in tuni nuu-dé.

9 Te xaan ní xndichí-de-ya. Ko tú ni in tu'un ní xndió káni-ya núu-dé.

10 Te táka sutu ñá'nu jín táka cháa káchaa tutu, ká'in-de yúan, kásátú'un téyíi-ga-de siki-yá.

11 Yúan-na te Herodes jín soldado-de, ni kasándiva'a-de jín-yá. Te ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni chu'un-de-ya in sa'ma tindu'á. Te ni natáji tuku-de-ya kuáno'on-yá nuu Pilato.

12 Te suni máá kivi-ún, ni kanakuni manj tá'an Herodes jín Pilato, chi aná'an chi kájito u'u tá'an-de núú.

13 Yúan-na te ni kana Pilato xini táká sutu ñá'nu, jín táká cháa kákuu jefe jín táká ñayivi. Te ni kandutútú-i.

14 Te ni ka'an-de jín-i: Ni kákinchaka-ró cháa yá'a nuu-rí, ja sáká núu-de xini ñayivi, áchí-ro. Te vina a ni xndichí-ri-de jito nuu máá-ró. Te tú ni in kuachi ní ní'in-rí siki-dé natu'un kásátú'ún-ró,

15 te ni Herodes, chi ni tájí-rí-de ni ja'an-de yúan. Te tú ni in kuachi ní sá'a-de ja ká'ni-yo-dé.

Ja kuá'an tuku-ya núu Pilato

16 Núsáa te ná xndó'o-ri-de te sía-ri-de ki'in-de. Achí-de.

17 Chi ndita'an viko-ún kánúú ja sía-de in preso.

18 Ko taká ñayivi kuá'a-ún, in núu-ni ni kakana jaa-i: Ka'ni-ni cháa yá'a. Te sía-ni Barrabás ná ki'in-de, áchí-i.

19 Te Barrabás, kánde-de vekaa kuachi ja ní xndón-da-de-i ni kanakuatá'an máá-i, te ni ja'ni-dé in ndiyi.

20 Te ni ka'an tuku Pilato jín-i, chi sía-de Jesús kuní-de núú.

21 Ko máá-i ni kakana jaa tuku-i: Ka'ni-ni-de jiká cruz, kata kaa-ní-de, áchí-i.

22 Te ni ka'an tuku-de jín-i vuelta uni: Te ñún kuachi ni sá'a cháa yá'a vii. Tú ní'in kúti-rí ni in kuachi siki-dé ja kúu-de. Núsáa te xndó'o-ri-de, te sía-ri-de ki'in-de. Achí Pilato.

Ja ní kajata kaa-de-ya

23 Ko in jínu-ni ni kakana jaa ñayivi-ún, ni kajikan-i ja ná kúu-ya jiká cruz. Te máá-i jín táká sutu ñá'nu, ni kakana jaa téyí-i. Te yúan ní kundéé-i jín Pilato.

24 Yúan-na te Pilato, ni sánda-de ja ná kúu ja ní kajikan-i.

25 Te ni sía Pilato cháa ni kánde vekaa siki ja ní xndón-da-de-i ni kanakuatá'an máá-i te ni ja'ni-dé ndiyi. Chi súan ni kajikan ñayivi-ún. Te ni nakua'a-de Jesús nuu-í ja ná sá'a-i ndasa kákuu in máá-i jín-yá.

26 Te ni kákiñi'in-i-ya. Te ni kákatin-i in cháa nání Simón ñuu Cirene ja vái-de ichi rancho. Te ni kachaa-i cruz siki-dé. Te ndiso-de kua'an-de yata Jesús.

27 Te kua'a ñayivi jín ñá'an, ni kandikin-i yata-yá. Te ña'an-ún, kánde'e-ña te kákana jikó'ó-ña ja'a-yá.

28 Ko máá Jesús, ni xió kóto-ya núu-ñá. Te ni ka'an-ya jín-ña: Se'e ñuu Jerusalén, ma ndé'e-ro ja'a-rí. Nde'e ja'a máá-ró jín ja'a sé'e-ró jíná'an-i.

29 Te kuni so'o-ró, chi cháa kivi ja ká'an-i: Xáan ndatu ña'an numá, jín ja tú ní skáku se'e, jín ja tú ní skáxin-í, achí-i.

30 Yúan-na te ka'an ñayivi jín táká yuku: Nduu siki-rí jíná'an-ri. Te suni jín táká tinduu: Kasu siki-rí jíná'an-ri, achí-i.

31 Chì nú jín yúnu yí'í kásá'a-de tiñu yá'a, te ndasa sá'a-de jín yúnu íchí núsáá, áchí-ya.

32 Te suni nì ìo uṽ chaa ká'ìo kuachi kája'an-de jín-ya ja kúu-de.

33 Te nì jakoyo-i jín-ya tinduṽ nání yíki xini, te yúan nì kajata kaa-i-ya jíká cruz. Te suni nì kajata kaa-i ndendúú chaa ká'ìo kuachi-ún, ìn-de ichi ndává'a-ya, te inga-de ichi ndávésé-ya.

34 Te nì ka'an Jesús: Táa, sá'a-ní tuká'nu inì-ní nuṽ-í, chì tú kájinì-i naún kásá'a-i, áchí-ya. Te nì kandátá-i sa'ma-ya, nì kasá'a-i ìn apuesto siki.

35 Te ñayivi ká'ìin yúan kánde'é-i nuṽ-ya. Te chaa kákuñá'nu, suni nì kasákátá-de nuṽ-ya. Te nì kaka'an-de: Sava ñayivi á nì kuu nì nama-de. Ná náma-de máa-de, te nú Cristo I'a nì kaji Dios kúu-de, áchí-de.

36 Te soldado, suni nì kasákátá-de nuṽ-ya. Te nì kakandita-de nuṽ-ya. Te kája'a-de vinagre ko'o-ya.

37 Te nì kaka'an-de jín-ya: Nú máa-ró kúu rey ñayivi judío, te ná náma-ró máa-ró, áchí-de.

38 Te suni nì ìo ìn tutu yoso siki-ya jín yú'u griego, jín latín, jín hebreo: Ya'á kúu Rey ñayivi judío, áchí.

39 Te ìn máa cháa ío kuachi-ún ja ndíta kaa-de, nì ka'an ndiva'a-de jín-ya: Nú máa-ró kúu Cristo, te ná náma-ró máa-ró te suni nama-ró rúu jíná'an-ri núsáá, áchí-de.

40 Ko inga-de, nì ka'an xaan-dé nuṽ tá'an-de: Tú ío ja jínú'ún-ró núu Dios náún, chì ìn núu-ni tá'nu ndatu-ro jín-ya.

41 Chì máa-yó, jandáa vatu-ni ndó'o-yó yá'a, chì súan kúta'u-yo taká tiñu nì sá'a-yó, Ko I'a yá'a, tú nì ìn kuachi ní sá'a-ya, áchí-de.

42 Te nì ka'an-de jín Jesús: Nuku'un inì-ní náá nú nì najaa-ní inì ñuu nuṽ tá'ú-ní tiñu, áchí-de.

43 Yúan-na te nì ka'an Jesús jín-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró, ja vína te kunchaa-ro jín-rí nuṽ jardín andíví, áchí-ya.

44 Te nuṽ ní kuu nátu'un kaxiuṽ, te nì kuxkí'vì nñ núu ñú'un onde ka'unì.

45 Te nì kutúún ndikandii. Te sa'ma ndíta kaa inì ve'e ì, nì ndata sáva sava.

46 Yúan-na te nì ka'an jaa Jesús: Táa, inì nda'a-ní nákuá'a-ná ańú-ná, áchí-ya. Te súan nì ka'an-ya, te nì jì'ì-ni-ya.

47 Te chaa capitán, nuṽ ní jinì-de ja súan nì kuu, te nì nakana jaa-de Dios: Ndaa ndija ja cháa yá'a ìn chaa ndaa nì kuu-de, áchí-de.

48 Te ndivii ñáyivi ká'ìin yúan, nì kajinì-i ja súan nì kuu. Te nì kanaxió káva-i kákani-i jíkí jíká-í kája'an-í.

49 Ko taká chaa kájinì tá'an jín-ya, jín taká ña'an kándikin-ña-ya onde ñuu Galilea, ká'ìin jíká-ña kánde'é-ña

táká tiñu yá'a.

Já ní kachiyuji-de-ya

⁵⁰ Te nì ìo ìn chàa nání José, chàa vá'a chàa ndaa kúu-de. Te suni ìn chàa junta kúu-de.

⁵¹ Ko tú ní játa'an inì-de tu'un nì kandaṭu'ún junta-ún ni tiñu nì kasándaá-ún. Te ñuu Arimatea inì ñuu Judea ncháá-de. Te ñúkuu inì-de koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

⁵² Chaa yá'a, nì jaá-de nuu Pilato. Te nì jikan-de yiki kúñu Jesús.

⁵³ Te nì janchaa-de-ya. Te nì chisúkun-dé-ya jíin ìn sa'ma kuítá. Te nì chindee-de-ya iní ve'e añu ja ní jacha jiká ìn kava nuu tú kunduji-ga ni ìn ndiyi.

⁵⁴ Te kivi xían-ún koo viko Pascua. Te a yani kundijin kivi ndétatú.

⁵⁵ Te ña'an ní kikoyo jíin-yá onde ñuu Galilea, káindikìn-ña José kua'an-ña jíin-de. Te nì kajini-ña yaú kava-ún nuu ní yuji yiki kúñu-ya.

⁵⁶ Te nì kanaxió káva-ña káno'on-ña. Te nì kasátu'a-ña jí'o jíin perfume, te nì kandétatú-ña kivi ndétatú-ún, nátu'un nì tá'ú tiñu ley.

24

Já ní nachaku Jesús

¹ Te tíkuáán-na kivi ìn semana nì jakoyo-ña yaú kava-ún, káindá'á-ña táká jì'o nì kasátu'a-ña. Te suni kája'an sava-ga ña'an jíin-ña.

² Te nì kajini-ña já ní kuxio yuu ndí'u yu'u yaú kava-ún kua'an.

³ Te nì kivi koyo-ña. Te tú ní kájinì-ña yíki kúñu máá Jító'o-yo Jesús.

⁴ Te nini kakuñáá inì-ña já súan nì kajini-ña, te uu chàa kañu'un sa'ma kuíjín kándii ncháa, nì kajukuiñi-ni-de xiin-ña.

⁵ Te nì kayu'ú-ña. Te nì kajaxin-ña núu-ña nuu ñú'un. Te nì kaka'an chàa-ún jíin-ña: Naja sá ma'ñú ndiyi kánandúkú-ró I'a chakú.

⁶ Túu-ya yá'a, chi a nì nachaku-ya. Á tú ná'an-ró ndasa nì ka'an-ya jíin-ró ná nì kandee-ga-ya onde ñuu Galilea núu.

⁷ Chi nì ka'an-ya: Jínu ñú'ún já máá Sé'e chàa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi, te kuu-ya jiká cruz, te nachaku-ya kivi uní. Achí.

⁸ Yúan-na te nì kanuku'un inì-ña tú'un nì ka'an-ya jíin-ña.

⁹ Te nì kenda-ña yaú kava-ún káno'on-ña. Te nì kakastu'ún-ña tú'un yá'a nuu ndí'uxí ìn-de jíin táká nuu sava-ga-de.

10 Te ña'an kákastu'ún tú'un yá'a nuu apóstol kákuu María ñuu Magdala, jín Juana, jín ingá María náa Jacobo, jín sáva-ga-ña.

11 Ko máá apóstol, kájani iní-de ja tú'un tá'an tachi káka'an-ña. Te tú ní kákandíja-de.

12 Te nī ndukuiñi-ni Pedro. Te nī jinu-de kua'an-de onde yau kava-ún. Te nī jukuíta ndee-de. Te nī jini-de ja sá'ma kuítá-ún kándaa-na máá. Te nī kee-de kuano'on-dé ve'e-de jáni iní-de naún ní kuu.

Ja ní ketá'an-ya jín úu-de

13 Te suu kivi-ún, te kája'an uu-de ichi ñin ñuu nání Emaús ja ncháá nátu'un uxí kilómetro yósáva jín ñuu Jerusalén.

14 Te kándatu'ún máá-de taká tiñu yá'a ja ní kuu-ún.

15 Te nini kándatu'ún-de te kájika tu'ún tá'an máá-de. Te máá Jesús, nī jaa-ya yatá-dé. Te kájika tai-ya kuá'an-ya jín-de.

16 Ko nátu'un ndasú nduchi-dé náva'a ma nákuñi-de-ya.

17 Te nī ka'an-ya jín-de: Naún tu'un kándatu'ún-ró yá'a nini kájika-ró. Te naja kándukuí'a iní-ro, áchí-ya.

18 Te ñin-de ja nání-de Cleofas, nī ka'an-de jín-ya: Á sá ní chaá-ní iní ñuu Jerusalén, te máá ñin-ni ní tú jini-ní taká tiñu ja ní kuu iní ñuu-ún kivi yá'a náún, áchí-de.

19 Te nī jika tu'ún-ya-de: Te naún ní io, áchí-ya. Te máá-de nī kaka'an-de jín-ya: Aa, ja ní ta'an Jesús ñuu Nazaret, chaá nī jani tu'un Dios te nī sá'a-de tiñu ñá'nu. Te jín fuerza nī jani-de tu'un jito nuu Dios jín núu taká ñayivi.

20 Te sutu ñá'nu jín cháa kákuñá'nu nuu-yo, nī kanastúu yuán-de. Te nī kanakuxndíi siki-dé ja ná kúu-de. Te nī kaja'ni-ún-de jika cruz.

21 Ko máá-ná jíná'an-ná, nī kañukuu iní-ná ja máá-de kúu chaá ja náma ñuu Israel núu. Te nī ndíi taká tiñu yá'a, te vina nī kuu uní kivi já ní kuu taká tiñu-ún.

22 Ko sava ñasí'í ío jín-ná jíná'an-ná, suni nī kasíyú'ú-ña-ná, chí jañá'an xaan ní jangoyo-ña yau kava-ún.

23 Te tú ní kánani'in-ña yiki kúñu-de. Te nī chakoyo-ña te áchí-ña já ní kajini-ña já ní kenda koyo ndajá'a ándiví núu-ña. Te nī kaka'an ndajá'a-ún jín-ña já chakú-de.

24 Te nī kaja'an sava tá'an-ná onde yau kava-ún. Te nī kajini-de nátu'un nī kaka'an ña'an-ún. Ko tú ní kajini kuti-dé nuu máá cháa-ún. Achí-de.

25 Yúan-na te nī ka'an-ya jín-de: Chaá xini ñáá kákuu-ró. Xaan úun iní añu-ro já kándíja-ró taká tu'un nī kaka'an chaá nī kajani tu'un Dios.

26 Á tú kánúú já ndó'o Cristo tundó'o yá'a te vasa ndívi-ya núu ndúñá'nu-ya náún. Achí-ya.

27 Te n̄i kejá'á-yá ondē tu'un Moisés jín tú'un cháa n̄i kajani tu'un Dios, te n̄i jani kájí-yá taká tu'un tutū īi núu-dé ja ká'an tu'un máa-yá.

28 Te n̄i kakuyani-de rancho nuu kája'an-de-ún. Te máa-yá n̄i sá'a-ya nátu'un ki'in jíká-ga-ya.

29 Ko máa-de n̄i kastétuu-de-ya, n̄i kaka'an-de jín-yá: Kendoo-ní jín-ná, chí a kuá'ini te kuakuxkí'vi, áchí-de. Yúan-na te n̄i kivi-ya já kéndoo-ya jín-de.

30 Te nuu ní kajungoo-de ja kée-dé staa, te n̄i ki'in-ya staa-ún, te n̄i jikan ta'u-yá. Te n̄i ja'ncha sava-ya. Te n̄i ja'a-ya núu-dé jíná'an-de.

31 Yúan-na te nátu'un n̄i kanaanuña nduchi-dé. Te n̄i kanakuni-de-ya. Ko īi-ní n̄i kuxío-ni-ya kuá'an-ya.

32 Yúan-na te n̄i kaka'an máa-de: Jandáa ja ní tá'u'u in̄i añú-yo ja níni jáni-ya tú'un nuu-yo íchi-ún nuu ní juña-ya tutú īi núu-yo.

33 Te suni hora-ún n̄i kandukuiñi-de. Te kuano'on-dé ichi ñúu Jerusalén. Te yúan n̄i kanaketá'an-de jín uxí ñn-ga cháa-ún ká'in tutú-de jín sáva-ga tá'an-de.

34 Te n̄i kaka'an-de: Jandáa jakúti a n̄i nachaku máa Jító'o-yo. Te a n̄i ndenda ndijin-ya núu Simón. Achí-de.

35 Yúan-na te ndendúu cháa-ún, n̄i kakastu'ún-de ndasa n̄i kaketa'an-de jín-yá ichi-ún. Te ndasa n̄i kanakuni-de nuu-yá nuu ní ja'ncha sava-ya staa.

36 Te nini kándatu'ún-de tu'un yá'a, te n̄i jukuiñi-ni máa-yá sava ma'ñú-de. Te n̄i ka'an-ya jín-de: Ma kúkuí'a in̄i-ro jíná'an-ró, áchí-ya.

37 Ko máa-de, n̄i kayu'ú-de. Te n̄i kandakoto io-de. Te kájani in̄i-de ja ñn añú kúu-ya.

38 Ko máa-yá n̄i kachi-ya jín-de: Naja káyú'ú-ro. Naja súan kájani in̄i-ro.

39 Nde'é ndá'a-rí jín já'a-rí, te kuni-ro já máa-rí kúu. T̄in ruu te kuni-ro, chí ñn añú tú ñáva'a kuñu ni yiki nátu'un kánde'é-ró já ñáva'a máa-rí. Achí-ya.

40 Te n̄i kuu n̄i ka'an-ya tú'un yá'a. Te n̄i stá'an-ya ndá'a-yá ja'a-yá nuu-dé jíná'an-de.

41 Te vasa kákusīi xáan iní-de, ko tú ní kákandíja va'a-de. Te yúan ní ka'an-ya jín-de: Ió ja kée-rí yá'a xí túu, áchí-ya.

42 Yúan-na te n̄i kaja'a-de ñn tiyáká táu núu-yá, jín ñn yoko ja ñú'un nduxi.

43 Te n̄i ki'in-ya ní yee-yá nuu-dé jíná'an-de.

44 Te n̄i ka'an-ya jín-de: Yá'a kúu taká tu'un n̄i ka'an-ri jín-ró ná n̄i kanchaa-ri jín-ró sáa, ja kánúu skíkuu taká tu'un-ri ja yóso núu tutú ley Moisés, jín núu tutú cháa n̄i kajani tu'un Dios jín núu tutú Salmo. Achí-ya.

45 Te ní juña-ya ja ja jiní-tuní-de jiná'an-de, nává'a kuu juku'un iní-de tu'un ká'an tutu ij.

46 Te ní kachí-ya jiní-de: Súan yóso núú tutu ja ndó'o Cristo, te nuú uní kiví te nachaku-ya má'ñú ndíyi.

47 Te jiní sí'v_i-yá ná kuichá tu'un nuú táká ñayivi ja ná nákani iní-i, nává'a koo tuká'nu iní-ya núú táká kuachi-i. Te kejá'á tú'un yá'a onde ñuu Jerusalén ki'in.

48 Máá-ró kákuu chaa kani ndaa tu'un yá'a.

49 Te vina táji-rí ja ní keyu'u Táa-rí. Te kii siki-ro jiná'an-ró. Ko kendo-ró iní ñuu Jerusalén onde ná kú'un-ró fuerza ja kii onde andívi, áchí-ya.

Ja ní ndaa-ya kuá'an-ya andíví

50 Yúan-na te ní kiñi'in-ya-dé kua'an-ya jiní-de onde ñuu Betania. Te yúan ní kañaa-ya ndá'a-yá. Te ní jikan ta'u-yá ja'a-dé jiná'an-de.

51 Te nini jikan ta'u-yá ja'a-dé, te ní kuxio-ni-ya núú-dé, ní ndaa-ni-ya kuá'an-ya ondé andívi.

52 Te máá-de, ní kachiñú'ún-de-ya. Yúan-na te ní kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén kákusi xáan iní-de.

53 Te nene ní ka'jin-de iní ve'e ij kájikán ta'u-dé te kánakana jaa-de Dios. Amén.

EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN JUAN TU'UN VA'A NI CHAA SAN JUAN

Máa-yá kúu máa Tú'un

¹ Ondé xnáñúú ní kuu Tu'un. Te Tu'un-ún, nī kanchaa-ya jíin Dios. Te máa Tú'un-ún nī kuu Dios.

² Máa-yá nī kanchaa-ya ondé xnáñúú jíin Dios.

³ Te ondé jíin máa-yá nī sá'a Dios taká ndatíñu. Te nú tú ní sá'a máa-yá, te ma kúva'a ni in ndatíñu yá'a núu.

⁴ Te inī máa-yá ñú'un vida te yuán kúu in luz ja stúun nuu taká ñayivi.

⁵ Te máa luz, xndíi ncháa nuu ñúñáa. Te ñúñáa-ún, tú ní kúndéé ndá'va.

Juan, chaa skuánducha

⁶ Te nī tájí Dios in chaa nání Juan.

⁷ Chaa yá'a, nī kii-de ja káni ndaa-de tu'un máa luz, náva'a kándíja taká ñayivi sá'a-de.

⁸ Nasu máa-de ní kúu luz. Ko nī kii-de náva'a kani ndaa-de tu'un máa luz.

⁹ Máa-yá kúu luz ndija ja stúun nuu taká ñayivi, te ondé sáa ní kii-ya iní ñuyivi.

¹⁰ Te nī nchaa-ya iní ñuyivi, ko vasa jíin máa-yá nī kuvá'a ñuyivi, te tú ní nákunī ñayivi núu-yá.

¹¹ Nī kii-ya núu já xíin máa-yá, te ñayivi máa-yá-ún, tú ní kájatá'ú-i-ya.

¹² Ko sava ñayivi, nī kakandíja-i-ya jíin sí'ví-yá, te nī kajatá'ú-i-ya. Te nuu máa-i nī ja'a-ya tú'un ja ndúu-i se'e Dios.

¹³ Te máa-i, tú ní kákaku-i cuenta niñi, te ni yiki kúñu, ni chaa, tú ní kásá'a, chí sua máa Dios nī sá'a.

¹⁴ Te máa tú'un-ún, nī nduu-ya in yiki kúñu. Te nī nchaa-ya jíin-yó. Te ñú'un chítú-yá jíin tú'un luu, jíin tú'un ndaa Dios. Te nī kajini-yo já lúu nī nduñá'nu-ya. Chí nátu'un luu kúñá'nu máa tú'un-ni Se'e Táa-yo Dios, suni súan-ni káa máa-yá.

¹⁵ Juan, nī jani ndaa-de tu'un-ya: I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: I'a ja váji ichi yatá-rí ñá'nu-ga kúu-ya vásá rúu, chí ondé ná té kaku-ga-ri, te a ío-ya, áchí-de.

¹⁶ Te ja ñú'un chítú máa-yá, ondé yúan nī kani'in taká-yo, chí bueno nī ja'a-ya tú'un luu inī-ya núu-yo.

¹⁷ Moisés, nī ja'a-de ley nuu-yo. Ko Jesucristo, nī ja'a-ya tú'un luu inī-ya jíin tú'un ndaa nuu-yo.

18 Tú ní jiní kuti ní ñn ñayivi núu Dios. Ió ñn máá tú'un-ni Se'e-ya já kánchaa jíin-yá, te máá Sé'e-ya-ún, nì jani-ya tú'un Dios nuu-yo.

19 Te judío, nì katájí-ún sutú jíin cháa levita nì kikoyo ichi ñúu Jerusalén. Te nì kajiká tu'un-ún Juan: Te róo ndé cháa kúu-ró, áchí. Te ya'á kúu tu'un nì jani ndaa Juan,

20 te tú ní jasú-de yu'u-dé. Chi nì ka'an ndaa-de: Nasuú Cristo kúu-ri, áchí-de.

21 Te nì kajiká tu'un-ún-de: Núsáa te Elías kúu-ró náún, áchí. Te nì ka'an Juan: Nasuú rúu kúu, áchí-de. Te nì kajiká tu'un tuku-ún-de: Máá cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí. Túu, áchí Juan.

22 Te nì kaka'an tuku jíin-de: Te ndé cháa kúu-ró núsáa. Ka'an nává'a nakani-ri tu'un nuu cháa nì katájí rúu vai-ri. Ná ká'an máá-ró ndé cháa kúu-ró víi, áchí.

23 Te nì ka'an Juan: Máá-rí kúu ñn ndajá'a kána jaa onde nuu ñú'un té'é: Ná sándóo-ró íchi máá Jító-o-yo, natu'un nì ka'an Isaías, cháa nì jani tu'un Dios onde sáa.

24 Te ja ní kikoyo-ún, fariseo nì katájí-ún.

25 Te nì kajiká tu'un Juan: Te naja skuánducha-ro te nú nasu Cristo ni Elías ni máá cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí.

26 Te nì ka'an Juan jíin: Ruu, chí jíin ndúcha skuánducha-rí. Ko ma'ñú máá-ró kánchaa ñn I'a ja tú kájin-ro.

27 I'a yá'a vai ichi yatá-rí. Te tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá, chí ñá'nu-ga kúu-ya vásá rúu. Achí-de.

28 Súan nì io iní ñuu Betábara, onde inga lado Jordán, nuu ní skuánducha Juan.

29 Te kiví xían-ún nì jiní Juan nuu Jesús ja vái-ya núu-dé. Te nì ka'an-de: Yúan vai Lélú Dios, I'a kuánchaa kuachi ñayivi ñúyivi.

30 I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: Ichi yatá-rí vai ñn I'a ñá'nu-ga kúu vásá rúu. Chí onde ná té kaku-ga-ri te ío-ya.

31 Te tú ní nákun-ri-ya. Ko nává'a kenda ndijin-ya núu ñayivi Israel, yuán ní kii-ri skuánducha-rí jíin ndúcha. Achí-de.

32 Te nì jani ndaa Juan tu'un: Nì jiní-ri Espíritu ja ní kuun ichi ándívi natu'un paloma. Te nì jungoo siki-yá.

33 Te tú ní nákun-ri-ya, ko máá Dios, I'a nì tájí rúu vai-ri ja skuánducha-rí jíin ndúcha, máá-yá nì ka'an jíin-rí: Nú kun-ro já kúun Espíritu siki ñn cháa te jungoo siki-dé, te máá cháa-ún kuu I'a skuánducha jíin Espíritu Santo, áchí Dios.

34 Te a nì jiní-ri-ya. Te jáni ndaa-ri tu'un ja I'a yá'a kúu máá Sé'e Dios, áchí-de.

35 Te *ki*v_i *xí*an-ún *kán*chaa *tuku* Juan *jín* *ú* *ch*aa *sku*á'a *jín*-de.

36 Te *n*_i *jini*-de *nuu* *Jesús* *ja* *jí*ka *kuu*-*y*á *yú*an. Te *n*_i *ka'*an-de: *Yú*an *nde'*é-ró *má*á *Lélú* *Dios*, *áchí*-de.

37 Te *ndendúú* *ch*aa *sku*á'a-ún, *n*_i *kajini* *so'*o-de *tú*'un *n*_i *ka'*an Juan. Te *n*_i *ka*indik_in-de *Jesús*.

38 Te *n*_i *xío* *kóto* *Jesús*. Te *n*_i *jini*-*y*á *ja* *ká*indik_in-de *yata*-*y*á. Te *n*_i *ka'*an-*y*á *jín*-de: *Naún* *kán*andúkú-ró, *áchí*-*y*á. Te *n*_i *kaka'*an-de *jín*-*y*á: *Rabí* (*ja* *kuní* *ka'*an: *Maestro*), *ndénu* *nchá*á-ní, *áchí*-de.

39 Te *n*_i *ka'*an-*y*á *jín*-de: *Ña'*an *te* *kuní*-*ro*, *áchí*-*y*á. Te *n*_i *ja*koyo-de *te* *n*_i *kajini*-de *nuu* *nchá*á-*y*á. Te *n*_i *ka*kendo-de *jín*-*y*á *ki*v_i-ún, *ch*_i *a* *íó* *nátú*'un *ka*kuun *á*ni.

40 Te *ndendúú* *ch*aa-ún, *n*_i *kajini* *so'*o-de *tú*'un *n*_i *ka'*an Juan. Te *n*_i *ka*indik_in-de-*y*á. Te *in*-de *kúu* *Andrés*, *ñani* *Simón* *Pedro* *kúu*-de.

41 *Ch*aa *yá*'a, *n*_i *nani*'in-ní-de *ñani*-de *Simón*. Te *n*_i *ka'*an-de *jín*: *N*_i *ka*ketá'an-*r*_i *jín* *Mesías* (*ja* *kuní* *ka'*an: *Cristo*), *áchí*-de.

42 Te *nchá*ka-de *ch*aa *n*_i *ch*aa-de *jín* *núu* *Jesús*. Te *n*_i *nde'*é *Jesús* *nuu*-*dé*. Te *n*_i *ka'*an-*y*á: *Má*á-ró *kúu* *Simón*, *se'*e *Jonás*. *Vina* *te* *kunání*-ró *Cefas* (*ja* *kuní* *ka'*an: *in* *kava*). *Achí*-*y*á.

Ja ní kana-yá xini Felipe jín Natanael

43 Te *inga* *ki*v_i *xí*an-ún *kuní* *Jesús* *ki'*in-*y*á *ñúu* *Galilea*. Te *n*_i *ni'*in *tá*'an-*y*á *jín* *Felipe*. Te *n*_i *ka'*an-*y*á *jín*-de: *Kundik*_in-*ro* *rúu* *ki'*on, *áchí*-*y*á.

44 Te *Felipe* *kúu* *ch*aa *ñuu* *Betsaida*, *ñuu* *Andrés* *jín* *Pedro*.

45 Te *n*_i *ni'*in *tá*'an *Felipe* *jín* *Natanael*. Te *n*_i *ka'*an-de *jín*: *A* *n*_i *ka*ketá'an-*r*_i *jín* *Jesús* *ñuu* *Nazaret*. *Se'*e *José* *kúu*-*y*á. Te *má*á-*y*á *kúu* *I'a* *yóso* *tú*'un-*y*á *núu* *tutú* *ley* *Moisés* *jín* *núu* *tutú* *n*_i *ka*chaa *ch*aa *n*_i *kajani* *tú*'un *Dios* *onde* *sá*á, *áchí*-de.

46 Te *n*_i *ka'*an *Natanael* *jín*-de: *Á* *íó* *ja* *vá*'a *onde* *ini* *ñuu* *Nazaret*, *áchí*-de. Te *n*_i *ka'*an *Felipe* *jín*-de: *Ña'*an *te* *kuní*-*ro*, *áchí*-de.

47 Te *n*_i *jini* *Jesús* *ja* *vái* *Natanael*. Te *n*_i *ka'*an-*y*á *tú*'un-de: *Yá*'a *vai* *in* *ch*aa *Israel* *nda*a, *ch*_i *tú* *xndá*'ú *kuti*-*dé*, *áchí*-*y*á.

48 Te *n*_i *ka'*an *Natanael* *jín*-*y*á: *Ndasa* *jini*-ní *ná*á, *áchí*-de. Te *n*_i *ka'*an *Jesús*: *N*_i *jini*-*r*_i *róó* *onde* *ná* *té* *kana*-*ga* *Felipe* *xini*-*ro*, *ná* *n*_i *ka*ndee-ró *chíi* *yunu* *mérkexe*, *áchí*-*y*á *jín*-de.

49 Te *n*_i *ka'*an *Natanael*: *Maestro*, *má*á-ní *kúu* *Se'*e *Dios*, *má*á-ní *kúu* *Rey* *nuu* *ñáyivi* *Israel*, *áchí*-de *jín*-*y*á.

50 Te *n*_i *ka'*an *Jesús*: *N*_i *ka'*an-*r*_i *jín*-ró *ja* *ní* *jini*-*r*_i *róó* *ch*_i *yunu* *mérkexe*. *Ja* *yú*án *kándija*-ró *náún*. *Tiñu* *ñá*'nu-*ga* *kuní*-*ro* *vásá* *yá*'á, *áchí*-*y*á *jín*-de.

⁵¹ Te ní ka'an-ga-ya jín-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró: Vina te kun-ri já núña andívi, te ndajá'a Dios, kánda kánuu siki máa Sé'e cháa, áchí-ya.

2

Viko tánda'a ñúu Caná

¹ Te kiví uní ní kuu ín viko tánda'a iní ñuu Caná ndañúu Galilea. Te yúan kánchaa náa Jesús.

² Te suní ní kakana-i xiní Jesús jín cháa káskuá'a jín-ya, ní kaja'an-ya viko-ún.

³ Te a ní ndi'i vino. Te náa Jesús ní ka'an-ña jín-ya: Tú kuti-gá vino káñava'a-i, áchí-ña.

⁴ Te ní ka'an Jesús jín-ña: Nána, naja stétuu-ní-ná, chí té jaa-ga hora-ná, áchí-ya.

⁵ Te ní ka'an náa-ya jín súchí kájatíñu-ún: Sá'a ndéja ká'an-ya jín-ró. Achí-ña.

⁶ Te yúan íó iñu tinaja yu. Te kuu ku'un u xí uní kiyi ja ín ín. Chí cháa judío, súan ndoo in-de.

⁷ Te ní ka'an Jesús jín-i: Skútú-ró tinaja yá'a nducha. Te ní kakútú-i onde yu'u.

⁸ Te ní ka'an-ya jín-i: Vina te tava-ro te kinchaka-ró núu mayordomo, áchí-ya. Te ní kajanchaka-i nuu-dé.

⁹ Te mayordomo, ní jito nchaa-de nducha já ní nduu vino, te tú ní jiní-de ndénu ní kii. Ko mozo ní katava ndúcha-ún a kájin-i. Yúan-na te ní kana-de xiní máa yí.

¹⁰ Te ní ka'an-de jín: Taká cháa kája'a-de vino va'a xna'an-ga te nú a ní kaji'i vatu máa-i, yúan-na te já'a-de ja tú íó va'a. Ko máa-ró ní chiva'a-ró vino va'a yá'a onde vina.

¹¹ Ya'a kúu tuní xnáñúu ní sá'a Jesús iní ñuu Caná ndañúu Galilea. Te ní kajin-i ja lúu ñá'nu-ya. Te cháa káskuá'a jín-ya, ní kakandíja-de-ya.

¹² Te ní kuu yúan. Te máa-ya jín náa-ya jín ñaní-ya jín cháa káskuá'a jín-ya, ní kanuu-ya ñúu Capernaum. Te ní kaxiukú-ya yúan yaku-ni kiví.

Ja ní sándoo-ya vé'e ñi

¹³ Te ní kuyani viko Pascua ñayivi judío. Te ní kaa Jesús kua'an-ya ñúu Jerusalén.

¹⁴ Te ní jin-ya ñayivi káxikó xndiki jín rií jín paloma, jín ñayivi káxndáji xu'ún, káxiukú-i iní ve'e ñi.

¹⁵ Te ní sá'a-ya ín cuarta ñii. Te ní skúnu-ya taká-i iní ve'e ñi onde jín rií jín xndiki-í. Te ní jacha-ya xu'ún ñayivi káxndáji. Te ní skuíó káni-ya taká mesa-i.

¹⁶ Te ní ka'an-ya jín ñayivi káxikó paloma: Chaxio kiti yá'a. Ve'e Táa-ri, ma násá'a-ró nuyá'u. Achí-ya.

17 Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kanuku'un in̄i-de tu'un yóso núu tutú: Ná kuitú xáan in̄i-r̄i ve'e-ró, onde kuitá-r̄i jíin, áchí.

18 Te n̄i kaka'an cháa judío: Na tuni stá'an-ro núu-rí ja ní sá'a-ró súan, áchí-de jíin-yá.

19 Te n̄i ka'an Jesús: Stúncháa-ro vé'e ij yá'a, te nuu uní-ni kiv̄i te ndukani-r̄i, áchí-ya.

20 Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío: Nuu úu xiko iñu kuāa te n̄i jinu ve'e ij yá'a. Te róó nuu uní-ni kiv̄i te ndukani-ró náún. Achí-de.

21 Ko máa-yá, chí kuni ka'an-ya já yíki kúñu-ya kúu nátu'un ve'e ij.

22 Já yúán, nuu ní nachaku-ya já ní j̄i'ya, te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kanuku'un in̄i-de ja ní ka'an-ya tú'un yá'a. Te n̄i kakandija-de tutu ij jíin tú'un n̄i ka'an Jesús.

23 Te máa kiv̄i víko Pascua káncháa-ya ñúu Jerusalén. Te kua'a ñayiv̄i ní kakandija-i-ya, chí n̄i kajini-i taká tuni ní sá'a-ya.

24 Ko Jesús, tú ní játú'ún-yá-i, chí a jini-ya taká-i.

25 Te tú ní jinu ñú'ún-yá ja ká'an ni ñin cháa tu'un ñayiv̄i jíin-yá, chí a jini-ya ndasa káa in̄i-i jíná'an-i.

3

Tu'un Nicodemo

1 Te n̄i io ñin tá'an cháa fariseo nání-de Nicodemo. Te kúñá'nu-de nuu ñayiv̄i judío.

2 Cháa yá'a n̄i cháa-de nuu Jesús ñin akuáa. Te n̄i ka'an-de jíin-yá: Maestro, a kajini-ná ja ñin maestro kúu-ní te vai-ní onde nuu Dios, chí nú tú chindéé chítuu Dios ñin cháa, te ma kúu sá'a-de taká tuni ja sá'a máa-ní núu, áchí-de.

3 Te n̄i ka'an Jesús: Jandáa ká'an-r̄i jíin-ró ja nú tú nakaku jáa ñin cháa, te ma kúu kuni-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya jíin-de.

4 Te n̄i ka'an Nicodemo jíin-yá: Ndasa kuu nakaku ñin cháa nú a n̄i yii-de. Á kuu ndiv̄i-de chíi náa-de te nakaku tuku-de, áchí-de.

5 Te n̄i ka'an tuku Jesús: Jandáa ká'an-r̄i jíin-ró, nú tú kaku ñin cháa jíin ndúcha jíin Espiritu, te ma kúu kiv̄i-de in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

6 Já ní kaku cuenta kuñu, kuñu kúu. Te ja ní kaku cuenta Espiritu, se'e Espiritu kúu.

7 Ma nánaa in̄i-ro tú'un ká'an-r̄i jíin-ró: Jínu ñú'ún já náaku jáa-ró.

⁸ Kée tach̄i ndénu kuní máá, te j̄ini s̄o'o-ró já káyu, ko tú j̄iní-ro ndénu vái ni ndénu kí'in. Súan kúu taká ñayivi já káku cuenta Espiritu, áchí-ya.

⁹ Te n̄i ka'an Nicodemo: Ndas̄a kuu yuán núsáá, áchí-de j̄ín-yá.

¹⁰ Te n̄i ka'an Jesús: Máá-ró kúu ñin maestro Israel te tú júku'un in̄i-ro j̄ín tú'un yá'a náún.

¹¹ J̄andáa ká'an-ri j̄ín-ró: Ká'an-ri tu'un ja júku'un in̄i-ri. Te j̄áni ndaa-ri tu'un tiñu n̄i j̄in̄i-ri. Ko tú j̄átú'ún-ró tú'un ndaa ká'an-ri.

¹² A n̄i ka'an-ri tu'un ñuyivi j̄ín-ró te tú kándija-ró. Ndas̄a kándija-ró nú ka'an-ri tu'un andívi j̄ín-ró núsáá.

¹³ Máá Sé'e cháa kánchaa-ya andívi. Te n̄i kuun-ya íchi andívi. Te máá ñin-ni-ya ní ndaa-ya andívi, tuká inga cháa ní sá'a.

¹⁴ Ch̄i nátu'un n̄i jata kaa Moisés koḡ núu ñú'un té'é, j̄inu ñú'ún já súni súan kuita kaa máá Sé'e cháa.

¹⁵ Náva'a ma náa taká ñayivi kákandija-i-ya, ch̄i sua kuchaku-i ní káni, áchí-ya j̄ín-de.

¹⁶ Ch̄i Dios, xaan ní kundá'ú in̄i-ya ñayivi ñuyivi. Ja yúan ní táj̄i-yá Se'e-ya ní kii-i, vasa máá tú'ún-ni-i n̄i jo, náva'a ma náa taká ñayivi kákandija-i-ya, ch̄i sua kuchaku-i ní káni.

¹⁷ Ch̄i tú ní táj̄i Dios Se'e-ya núu ñuyivi já tá'nu ndatu ñayivi, ch̄i sua ja ná káku ñayivi sá'a-ya.

¹⁸ Nú kándija ñin ñayivi núu-yá, te ma tá'nu ndatu-i. Ko ñayivi tú kándija, ta'nu ndatu ná'in-i, kuachi ja tú kándija-i nuu máá ñin-ni Se'e Dios.

¹⁹ A n̄i cháa máá luz in̄i ñuyivi. Ko ñayivi-ún, n̄i kakumani-gá-i j̄ín ñúñáa vásá j̄ín luz, ch̄i tiñu kásá'a-i kákuu tiñu ñáá. Ja yúan te ta'nu ndatu ná'in-i.

²⁰ Ch̄i taká ñayivi já sá'a tiñu ñáá, j̄ito u'u-i nuu ío luz. Te tú kí-i nuu ío luz, náva'a tú ndenda ndijin tiñu sá'a-i.

²¹ Ko ñayivi já sátiñu ndaa, vai-i nuu ío luz, náva'a kenda ndijin ja j̄ín Dios n̄i sá'a-i tiñu máá-i.

Tu'un ndaa n̄i ka'an Juan

²² Yoán-na te Jesús j̄ín cháa káskuá'a j̄ín-yá, kája'an-ya ñúu Judea. Te yúan n̄i kánchaa-ya j̄ín-de. Te n̄i skuánducha-yá.

²³ Te suni n̄i skuánducha Juan in̄i ñuu Enón yani ñuu Salim, ch̄i n̄i jo kua'a ndúcha yúan. Te n̄i kikoyo ñayivi núu-dé, te n̄i skuánducha-dé-i.

²⁴ Ch̄i té kivi-ga Juan vekaa.

²⁵ Te cháa káskuá'a j̄ín Juan, n̄i kastátá'an-de j̄ín cháa judío sik̄i modo ndoo in̄i.

26 Te ni chakoyo-de nuu Juan. Te ni kaka'an-de: Maestro, chaa ni kanchaá jin-ni inga lado yucha Jordán ja ni ka'an ndaa-ni tu'un-de, vina te skuánducha máa-de, te ndivi ñayivi kája'an-i nuu-dé, áchí.

27 Te ni ka'an Juan: Ni in chaa ma ni'in kúti-dé ni in modo, te nú tú kii onde andivi.

28 Máa-ró ni kajini ndaa-ro ja ni ka'an-ri: Nasu rúu kúu Cristo, chi sua ni táji-yá ruu yóxnúu-ri nuu-yá vai-ri.

29 Chaa ncháka ñásí'i kúu yii. Te amigo yii-ún ká'jin xiin-dé te kájini so'o tu'un ká'an-de. Te kákusi xáan ini-i, nú a ni kajini so'o-i ká'an yii-ún. Súan kúu ja kúsi xáan ini-ri vina.

30 Jínu ñu'un ja ndúñá'nu-ga máa-yá te ndúsúchi-ga máa-ri, áchí Juan.

31 I'a vai onde nuu súkún, ñá'nu-ga kúu-ya vsá táká-i. Te chaa ni kaku ini ñuyivi yá'a, se'e ñuyivi kúu-de. Te tu'un ñuyivi ká'an-de. I'a vai ichi ándivi, ñá'nu-ga kúu-ya vsá táká chaa.

32 Te jáni ndaa-ya tú'un ja ni jini-ya jin ja ni jini so'o-ya. Ko ni in ñayivi tú játá'u-i tu'un ká'an-ya.

33 Ko ñayivi játá'u tú'un ndaa ká'an-ya, suni máa-i ká'an-ndaa-i ja ío ndaa tu'un ká'an Dios.

34 Chi I'a ni táji Dios vai, tu'un Dios ká'an-ya. Chi Dios, tú kuí'a-ni já'a-ya Espíritu-ya.

35 Máa Táa, kúndá'u ini-ya Sé'e-ya, te ni ja'a-ya táká ndatíñu nda'a Sé'e-ya.

36 Ñayivi ja kándija nuu máa Sé'e-ya, kuchaku-i ñí káni. Te ñayivi ja tú kándija nuu Sé'e-ya, ma kúchaku-i chi sua vi'i-ga kiti ini Dios nuu-í.

4

Jesús jin ñá'an ñuu Samaria

1 Te chaa fariseo, ni kajini tu'un-de tu'un Jesús, ja ío kua'a-ga chaa káskuá'a jin máa-yá vsá jin Juan jin ja skuánducha-yá kua'a-ga ñayivi vsá Juan. Te ni jini Jesús tu'un-ún.

2 Ko tú ní skuánducha Jesús, chi sua chaa káskuá'a jin-yá, káskuánducha máa-de.

3 Te ni kenda-ya ñuu Judea. Te kua'an tuku-ya ñuu Galilea.

4 Te jínu ñu'un ja já'a-ya ki'in-ya ñuu Samaria.

5 Yúan-na te ni jaa-ya in ñuu náni Sicar ini ñuu Samaria, yani ndu'a Jacob ja ni ja'a-de nuu sé'e-de José.

6 Te yúan ío sókó Jacob. Te Jesús, ni jungo-ya xín sókó-ún, chi ni kuíta-ya íchi kuá'an-ya. Te nátu'un kaxiuu kúu.

7 Te ni chaa in ñá'an ñuu Samaria, vai tava-ñá nducha. Te ni ká'an Jesús jin-ña: Kuá'a nducha ná kó'o-ná. Achi-ya.

8 Chi cháa káskuá'a jíin-yá, a kája'an-de onde ñuu kuakuāan-de ja kée-dé.

9 Te ña'an ñuu Samaria, ni ka'an-ña jíin-yá: Naja jikán-ní nducha núu-ná ko'o-ní, chi cháa judío kúu-ní, te ña'an ñuu Samaria kúu-ná, áchí-ña. Chi ñayivi judío, tú kivi nduu-i jíin ñayivi ñuu Samaria.

10 Te ni ka'an Jesús: Nú ní jiní-ní naún kúu ja kuá'a Dios nuu-ní, te jíin I'a ja ká'an jíin-ní: Kua'a-ní nducha ná kó'o-ná, yúan-na te kakan-ní nuu-yá te kua'a-ya ndúcha chakú ko'o-ní núu, áchí-ya.

11 Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, xaān kúnú sókó yá'a te tú na jíin táva-ní nducha. Núsáa te ndénu ní'in-ní nducha chakú.

12 Chi sókó yá'a ni ja'a táa-yo Jacob nuu-yo. Te yá'a ni ji'i máa-de nducha, jíin sé'e-de, jíin kiti-dé. Te ña'nu-ga máa-ní vasa máa-de náún. Achí-ña.

13 Te ni ka'an Jesús: Nú ndé cháa ko'o nducha yá'a, kuchí tuku-de.

14 Ko cháa ko'o nducha ja kuá'a-ná nuu-dé, ma kuchí kuti-gá-de, chi nducha ja kuá'a-ná-ún, koo in sókó iní-de ja kána nducha kúchaku-de ní káni sá'a, áchí-ya jíin-ña.

15 Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, kua'a-ní nducha-ún ko'o-ná, náv'a tuká kuchí kuti-ná, ni tuká kitava-ná-cha yá'a, áchí-ña.

16 Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Kuákana-ní xiní yí-ní te cháa-ní, áchí-ya.

17 Te ni ka'an ña'an-ún: Tú yii-ná ío, áchí-ña. Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Va'a-ni ká'an-ní, tú yii-ná ío,

18 chi ni io u'un yii-ní. Te cháa ncháka-ní vina, nasu yí máa-ní kúu-de. Ya'a kúu ja ní ka'an ndaa-ní, áchí-ya.

19 Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, in cháa jáni tu'un Dios kúu-ní jáni iní-ná.

20 Ndiyi táa-yo, yuku yá'a ni kachiñú'ún-de Dios. Te máa-ní kaka'an-ní ja ñuu Jerusalén kúu nuu kánúú chíñú'ún-yó, áchí-ña.

21 Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Nana, ná kándija-ní tu'un ká'an-ná chi cháa in kivi, ja ní yuku yá'a, ni ñuu Jerusalén, tú chíñú'ún-ní máa Táa-yo Dios súan.

22 Ní, tú kájiní-ní naún kúu ja kachiñú'ún-ní. Ko máa-ná, kájiní-ná I'a kachiñú'ún-ná. Chi onde nuu ñayivi judío vai tu'un nama yóo.

23 Te cháa in kivi ja ñayivi kachiñú'ún ndaa, chíñú'ún ndija-i Táa-yo Dios jíin iní jíin añú-i. Chi Táa-yo, ndúkú-yá ñayivi ja súan chíñú'ún-i-ya kuní-ya. Te a ni cháa kivi-ún.

24 Dios kúu Espíritu. Te ñayivi kuní chíñú'ún, kánúú ja chíñú'ún ndija-i-ya jíin iní jíin añú-i, áchí-ya.

25 Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Jiní-ná ja kii Mesías, ja nánii Cristo. Te nú ni chaa máa-yá, te stá'an-ya táká tu'un nuu-yo. Achí-ña.

26 Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Máa-ná kúu I'a-ún ja ká'an-ná jíin-ní, áchí-ya.

27 Te nini sá súan ká'an-ya, te ni chakoyo chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kanaa iní-de kánde'é-de ja ndátu'ún-yá jíin ñin ña'an. Ko tú ni ñin-de ní ka'an: Naún jiká tu'ún-ní-ña, xí: Naún tu'un ndátu'ún-ní jíin-ña.

28 Yúan-na te ña'an-ún, ni skéndo-ña kiyi-ña te kua'an-ña onde ñuu. Te ni ka'an-ña jíin ñáyivi yúan:

29 Ña'an jiná'an-ró te kuni-ro ñin chaa. Chaa-ún ni kachi-de nuu-rí taká naún tiñu ni sá'a-rí. Sánaa te máa-de kúu Cristo, áchí-ña.

30 Yúan-na te ni kenda koyo-i ñuu-ún. Te ni chakoyo-i nuu-yá.

31 Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kastétuu-de-ya: Maestro, kee-ní staa, áchí-de.

32 Te ni ka'an-ya jíin-de: Ió ndeyu kée-rí ja tú kajini-ro, áchí-ya.

33 Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'ún tá'an-de: ñin chaa ni kinchaka ja ní yee-yá náún, áchí-de.

34 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ndeyu-rí kúu ja sá'a-rí tiñu kuni I'a ni tájí rúu vai-rí jíin ja skíkuu-rí tiñu-ya-ún.

35 Á tú káka'an-ro: Ió kuun yóo onde kivi tá'nu trigo. Vina te ká'an-rí jíin-ró: Ndukani nuu-ro te nde'é-ró ñí ndú'a-ún, chi a ni kuaan ja tá'nu.

36 Te chaa ja'nu, a ki'in-de ya'u-de te nastútú-de nuní ja kúchaku ñí káni, navá'a chaa sáka jíin cháa ja'nu, ñin ka'nu-ni kusi iní-de.

37 Chi súan kúu ja ká'an ndaa tu'un: ñin chaa sáka, te inga-de ja'nu, áchí.

38 Te a ni tájí-rí róo kika'nu-ro núu tú ní kasátiñu-ró. Sava-ga chaa ni kasátiñu, te máa-ró, a ni kivi koyo-ró núu tiñu-de. Achí-ya.

39 Te ñáyivi ñúu Samaria ini ñuu yúan, ni kajini so'o-i tu'un ni ka'an ña'an-ún. Te kua'a-í, ni kakandíja-i-ya. Chi ni ka'an ndaa-ña: Ni kachi-de nuu-rí taká naún tiñu ni sá'a-rí, áchí-ña.

40 Yúan-na te ni chakoyo ñáyivi ñúu Samaria nuu-yá. Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná kendo-ya yúan. Te ni kendo-ya yúan uu kivi.

41 Te kua'a-gá-i ni kakandíja-i-ya sikí tú'un ká'an-ya.

42 Te ni kaka'an-i jíin ñá'an-ún: Tuká nini tú'un máa-ró te kandíja-rí-ya, chi a ni kajini so'o máa-rí tu'un ká'an-ya. Te

kájini-ri ja I'a yá'a kúu ndija I'a nama ñuyívi, chí Cristo kúu-ya. Achí-i.

Ja ní nasáva'a-ya sé'e mozo rey

43 Te nuu úu kivi-ún ni kenda-ya yúan te kua'an-ya ñuu Galilea.

44 Chí máá Jesús, ni ka'an ndaa-ya já in chaa jáni tu'un Dios, tú ká'io ja jíńú'ún ñáyivi ñuu máá-de jíń-de.

45 Te ni jaa-ya ñuu Galilea. Te ñáyivi Galilea, ni kajatá'ú-i-ya, chi ni kajini-i taká tińu ni sá'a-ya onde ñuu Jerusalén kivi ní io viko yúan. Chí máá-i, suni ni kaja'an-i viko-ún.

46 Yúan-na te ni kee tuku Jesús kua'an-ya ingá jínu onde ñuu Caná ndańuu Galilea nuu ní io nducha já ní nduu vino ni sá'a-ya. Te ini ñuu Capernaum ni io in chaa játińu nuu rey te kú'u se'e-de.

47 Chaa yúan, ni jini tu'un-de ja ní kenda Jesús ñuu Judea vai-ya ñuu Galilea. Te ni ja'an-de nuu-ya. Te ni ka'an nda'ú-de jíń-yá ja ná núu-ya kí'in-ya te nasáva'a-ya sé'e-de, chí a yani kuu-i.

48 Te ni ka'an Jesús jíń-de: Aa, te nú tú kuni-ro tuni jíń tińu ñá'nu, ma kándija kuti-ro, áchí-ya.

49 Te chaa játińu nuu rey, ni ka'an-de jíń-yá: Táta, nuu-ni ki'on vina chí nú ná kúkuéé-ni te kuu-i, áchí-de.

50 Te ni ka'an Jesús jíń-de: Kuá'an, chí chakú se'e-ró, áchí-ya. Te chaa-ún, ni kándija-de tu'un ni ka'an Jesús. Te ni kee-de kua'an-de.

51 Te nini núu-de kuano'on-dé, te ni kenda koyo mozo-de, ni kajanata'an-de, te ni kakastu'ún núu-dé: Ni nduva'a se'e-ni, áchí jíń-de.

52 Te máá-de ni jika tu'un-de na hora ni kejá'a nduva'a-i. Te ni kaka'an jíń-de: Iku ka'in ni kee kiji-i, áchí.

53 Te máá táa-i, ni juku'un ini-de ja hora-ún kúu hora ni ka'an Jesús jíń-de: Chakú se'e-ró. Te ni kándija-de jíń ní vé'e-de.

54 Ya'a kúu tuni uu ja ní sá'a Jesús ná ni ndii-ya ñuu Judea onde ñuu Galilea.

5

Ja ní nasáva'a-ya ñáyivi kú'u

1 Yuán-na te ni io viko ñáyivi judío. Te ni kaa Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén.

2 Te ñuu Jerusalén ío in pila nducha máá yatá yúxé'é rii. Te nuu yú'u hebreo nání Betesda. Te sókó-ún ñáva'a u'un portal.

3 Te ini portal yúan kándaa kuá'a ñáyivi kaku'u, ja kuáa, ja rengo, ja tí'ichi. Te káinda-tu-i kanda nducha-ún.

4 Chì íó kivi já núu ñn ndajá'a-yá inì pila-ún. Te skandá-ya ndúcha. Te cháa kivi xnáñúú inì pila, nú a nì skandá-ya ndúcha, te nduva'a-de nani kue'e tá'an-de.

5 Te yúan kátúu ñn cháa ja ní kuu oko xia'un unì kuia kú'u-de.

6 Te nì jinì Jesús ja kátúu cháa yá'a. Te nì juku'un inì-ya já ní kuu kua'a kuia kú'u-de. Te nì ka'an-ya jíin-de: Kuni-ró ndúva'a-ró náún, áchí-ya.

7 Te nì ka'an cháa kú'u-ún jíin-yá: Táta, tú ní'in-ná ni ñn cháa skívi náá inì pila, nú a nì kanda nducha. Chì nini vai-ná te kivi-ni inga-de te vásá cháa-ná. Achí-de.

8 Te nì ka'an Jesús jíin-de: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí-ya.

9 Te cháa-ún nì nduva'a-ni-de. Te nì ki'in-de jito yuu-dé te kua'an-de. Te máá kivi ndétatú kuu kivi-ún.

10 Yúan-na te nì kaka'an cháa judío jíin cháa nì nduva'a-ún: Kivi ndétatú kuu. Tú íó ley ja kúndiso-ró jito yuu-ro, áchí.

11 Te nì ka'an-de jíin cháa judío: Cháa nì nasáva'a ruu, máá-de nì ka'an-de jíin-rí: Ki'in jito yuu-ro, te ki'in-ro, áchí-de.

12 Yúan-na te nì kajika tu'ún-ún-de: Ndé cháa nì ka'an jíin-ró: Ki'in jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí.

13 Te cháa nì nduva'a-ún, tú ní jiní-de ndé cháa kuu. Chì Jesús, a nì kuxio-ni-ya kuá'an-ya núu ñáyivi ká'in yúan.

14 Kúkuée-ga, te nì ketá'an Jesús jíin-de inì ve'e ñ. Te nì ka'an-ya jíin-de: Vina te nì nduva'a-ró. Ma sá'a-ga-ro kuáchi. Chì nú túu, te kii ñn tundó'o xaan-gá sik-ro. Achí-ya.

15 Te máá-de kua'an-de. Te nì kastu'ún-de nuu táká ñáyivi judío ja Jesús kuu I'a nì nasáva'a-ya-dé.

16 Te nì sá'a Jesús tiñu yá'a kivi ndétatú. Te cháa judío, ja yúan ní kachindikin-de-ya. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya.

17 Te nì ka'an Jesús jíin-de: Máá Táa-ri sátiñu-ni-ya vina te suni ruu sátiñu-ri, áchí-ya.

18 Ja yúan cháa judío, ví'í-gá nì kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya. Chì nasu máá ñn kivi ndétatú ní stívi-yá, chì suni nì ka'an-ya já Táa-ya kuu Dios. Te ñn núu-ni sá'a-ya máá-yá jíin Dios.

19 Te nì ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Máá Sé'e, ma kuu sá'a kuti-yá ja máá-yá, chì máni ja ní jinì-ya sá'a Táa-ya. Chì taká ja sá'a máá-yá, suni súan sá'a máá Sé'e-ya ñn núu-ni jíin-yá.

20 Chì máá Táa, kúndá'ú inì-ya Sé'e-ya. Te stá'an-ya núu-í taká tiñu sá'a-ya. Te ñá'nu-ga tiñu stá'an-ya vásá yá'á, nává'a naa iní-ro ndé'é-ró jíná'an-ró.

21 Chì nátu'un máá Táa, ndúkani-ya ndíyi te náschakú-ya-í, suni súan máá Sé'e, náschakú-ya ndéja kuni máá-yá.

22 Chì máá Táa, tú nákuḡndíi-ya sikí ní ìn ñayivi, chi ni ja'a-ya tú'un ja nákuḡndíi máá Sé'e-ya sikí táká ñayivi.

23 Náva'a kuandatu ndivii ñayivi núu Sé'e nátu'un kájandatu-i nuu máá Táa. Te ja tú jándatu nuu Sé'e, suni tú jándatu nuu máá Táa ja ní táji-yá Sé'e-ya vái.

24 Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ìn ñayivi chu'un iní-i tu'un ká'an-ri, te kandíja-i nuu I'a ni táji rúu vai-ri, ñayivi-ún kuchaku-i ní káni, te ma tá'nu ndatu-i ja kúu-i, chi sua kuchaku-i ní káni.

25 Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Chaa hora, te vina a kúu, ja táká ndíyi kuni so'o-i tu'un kana jaa máá Sé'e Dios. Te ja kuni so'o, nachaku jíná'an.

26 Chì nátu'un máá Táa nú'un vida iní máá-yá, suni súan ni ja'a-ya núu Sé'e-ya já nú'un vida iní máá-i.

27 Te suni ni ja'a Dios tu'un ja nákuḡndíi Sé'e sikí ñayivi, chi suni Sé'e chaa kúu-i.

Sikí já náchaku ndíyi

28 Mā náa iní-ro já ká'an-ri tu'un yá'a jíin-ró. Chì chaa ìn kivi já táká ndíyi ká'ìin iní ve'e añú, kuni so'o-i tu'un kana jaa-ya.

29 Te taká ñayivi ní kasá'a tiñu va'a, kenda-i te kuchaku-i ní káni. Te ñayivi ní kasá'a tiñu ñáá, suni nachaku-i ko ta'nu ndatu-i.

30 Mā kúu kuti sá'a máá-rí ja máá-rí. Nátu'un jíni so'o-ri, súan sánda-ri. Te modo ndaa sánda-ri, chi tú sá'a-ri ja kuni máá-rí, chi ja kuni máá Táa-ri I'a ni táji rúu vai-ri sá'a-ri.

31 Te nú ruu ká'an-ri tu'un máá-rí, te tú ío ndaa tu'un ká'an-ri.

32 Inga kúu ja jáni ndaa tu'un-ri. Te jini-ri ja tú'un ndaa kúu ja ká'an-ya tú'un-ri.

Ja ní ka'an ndaa tu'un Jesús

33 Máá-ró ni katáji-ró cháa ni kaja'an nuu Juan. Te máá-de ni jani ndaa-de máá tú'un ndaa.

34 Vasa tú játa'ú-ri tu'un-ri ká'an ni ìn chaa, ko tu'un yá'a ká'an-ri náva'a kaku-ró jíná'an-ró.

35 Máá-de ni kuu lámpara ja kayú te stúun. Te máá-ró, yaku-ni kivi ní kajata'an iní-ro núu luz máá-de.

36 Ko ñá'nu-ga kúu ja jáni ndaa tu'un-ri vásá já ní ka'an Juan. Chì Táa-ri, ni ja'a-ya tiñu nuu-rí ja ná sá'a-ri. Te suu tiñu sá'a-ri-ún kúu ja kájani ndaa tu'un ja Táa-ri, ni táji-yá ruu vai-ri.

37 Te máá Táa-ri ja ní tájí-yá ruu vai-ri, máá-yá ni ka'an ndaa-ya tú'un-ri. Te tú ní kájini so'o kuti-ro tú'un ká'an-ya, ni tú ní kájini-ro ndasa káa-ya.

38 Te ni tú ncháá ni'in tu'un-ya ini-ro. Chi tú kákandíja-ró I'a ni tájí-yá vai.

39 Kánakaji va'a-ró tutú i, chi kájani ini-ro já tú'un yóso yúan kúu ja kúchaku-ro ní káni sá'a, ko máá tutú-ún kúu ja ká'an ndaa tu'un máá-ri.

40 Te tú kákuni-ro kíkoyo-ró núu máá-ri náva'a kuchaku-ro jíná'an-ró.

41 Tú játá'ú-rí ja sáñá'nu ñayivi rúu.

42 Te a jini-ri róo ja tú kúmani-ro jín Dios onde jín ini jín añú-ro.

43 Ruu vai-ri jín sí'ví Táa-ri, te tú káatá'ú-ró rúu. Te nú inga chaá chaá-de jín sí'ví máá-de, sa chaá-ún yachi kuatá'ú-ró-de.

44 Ndasá kuu kandíja-ró, chi kásáñá'nu-ró tá'an-ró, te tú kándúkú-ró já ndúñá'nu-ró sá'a Dios, ja máá ñin-ni-ya ío.

45 Ma nákani ini-ro já kakán-ri kuachi siki-ro núu Táa-ri. A kañukuu ini-ro núu Moisés. Te máá-de, jikán-de kuachi siki-ro jíná'an-ró.

46 Chi nú ní kákandíja-ró núu Moisés, suni ní kándíja-ró rúu núu, chi tu'un máá-ri ni chaá-de.

47 Te nú tú kákandíja-ró tutú ni chaá-de-ún, te ndasa kandíja-ró tú'un ká'an-ri núsáá. Achí-ya jín-de.

6

Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi

1 Te ni kuu taká tiñu yá'a. Te ni kee tuku Jesús kua'an-ya ingá lado mar Galilea, ja kúu mar Tiberias.

2 Te kua'a xáan ñayivi ní kandikín-i-ya, chi ni kajini-i taká tuni ni sá'a-ya jín ñayivi kaku'u.

3 Te ni kaa Jesús ñin yuku. Te ni jungoo-ya yúan jín cháa káskuá'a jín-yá.

4 Te a ni kuyani viko Pascua, viko ñayivi judío.

5 Te ni ndakoto Jesús. Te ni jini-ya já vái koyo kua'a xáan ñayivi. Te ni ka'an-ya jín Felipe: Ndénu kuáan-yó staa kée ñayivi yá'a, achí-ya.

6 Ko súan ni ka'an-ya já jito nchaá-ya-dé, chi a ni jini-ya ndasa kúu ja sá'a-ya.

7 Te ni ka'an Felipe jín-yá: Ma kánda uu ciento peso staa náva'a kee-í tí'li tí'li jíná'an-i, achí-de.

8 Te Andrés, ñani Simón Pedro, ñin chaá skuá'a jín-yá, ni ka'an-de:

⁹ Ió ñn suchí yá'a te ndíso-i u'un statilá cebada jíin úu tiyáká lúli. Ko nasaa-na kúu-ún, chí kua'a xáan ñáyivi, áchí-de.

¹⁰ Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Súngoo-ró ñáyivi, áchí-ya. Te yúan ío kua'a ichá. Te nátu'un u'un mil cháa ñi kajungoo-de.

¹¹ Te ñi ki'in Jesús statilá-ún. Te ñi jikan ta'u-yá. Te ñi saka-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá. Te máa-de ñi ja'a-de nuu ñáyivi káxiukú-ún. Suni súan ñi kaja'a-de tiyáká-ún. Te ñi kayee-í nasaa kákuu iní máa-i.

¹² Te nuu ní kanda'a chíi-i, te ñi ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Nastútú-ró táká pedazo ja ní ndendoso, náva'a tú naa kúti, áchí-ya.

¹³ Te ja á ñi kayee ñáyivi-ún, te ñi kanastútú-de pedazo ja ní ndendoso síki ndí'ú'un statilá cebada-ún. Te ñi kútú-ni uxí uu jika.

¹⁴ Te ñáyivi-ún ñi kajini-i tuni ñi sá'a Jesús, te ñi kaka'an-i: Jandáa ndija ja cháa yá'a kúu I'a kani tu'un Dios ja kí iní ñuyivi. Achí-i.

¹⁵ Te ñi jini Jesús ja vái koyo-i ja kátiin-i-ya, kuu-ya rey máa-i. Te ñi kuxio tuku máa ñn-ni-ya kuá'an-ya yúku-ún.

Ja ní jika já'a-yá nuu mar

¹⁶ Te nuu ní ini, te cháa káskuá'a jíin-yá, ñi kanuu-de onde mar.

¹⁷ Te ñi kivi koyo-de iní ñn barco. Te kaja'an-de ingá lado mar onde ñuu Capernaum. Te ñi kuñaa. Te té nchaa-ga Jesús nuu-dé.

¹⁸ Te ñi kee ñn tachí xáan. Te ndóna nducha mar sá'a.

¹⁹ Te ñi kajika-de jíin barco nátu'un u'un xí iñú kilómetro. Te ñi kajini-de Jesús ja jika-ya núu mar. Te ñi kuyani-ya núu barco-ún. Te ñi kayu'ú-de.

²⁰ Te máa-yá ñi ka'an-ya jíin-de: Máa-rí kúu. Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, áchí-ya.

²¹ Te kákusi iní-de ja ná kivi-ya iní barco. Yúan-na te ñi ja-ñi barco nuu ñu'un núu kuángoyo-de-ún.

Máa Stáa chakú kúu Jesús

²² Te kivi xáan-ún, te ká'in taká ñáyivi ingá lado mar. Te ñi kajini-i ja máa ñn-ni barco ío yúan. Te suni ñi kajini-i ja tú ní kivi Jesús iní barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá, chí sua máni máa-ni cháa káskuá'a-ún, ñi kaja'an máa-ni-de.

²³ Ko sava-ga barco lúli, onde ñuu Tiberias ñi jakoyo yani lugar nuu ní kayee-í staa já ní jikan ta'u máa Jító'o-yo núu.

²⁴ Te ñi kajini ñáyivi já Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, tú káxiukú-yá yúan. Te ñi kivi koyo máa-i iní barco lúli-ún, te kaja'an-i ñuu Capernaum kuanandúkú-i Jesús.

25 Te n̄i kaṇani'in-í-ya ondé inga lado mar. Te n̄i kaka'an-i jíin-ya: Maestro, na hora n̄i chaḡ-ní yá'a, áchí-i.

26 Te n̄i ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja kánandúkú-ró rúu, nasu ja ní kajini-ro táká tuni n̄i sá'a-ri, chí sua ja ní kayee-ro stáa te n̄i kanda'a chíi-ró.

27 Ma sátiñu-ró ja ní'in-ro ndéyu ja náa, chí sua ja ná kúchaku-ro ní káni sá'a. Máa Sé'e chaḡ kua'a-ya ndéyu-ún nuu-ro, chí n̄i jatú'un Taa-yo Dios ja sá'a-ya súan. Achí-ya jíin-i.

28 Te n̄i kaka'an-i jíin-ya: Ndasa sá'a-ná náva'a sá'a-ná tiñu kuní Dios, áchí-i.

29 Te n̄i ka'an Jesús: Tiñu kuní Dios kúu ja kándija-ró núu I'a n̄i táji-ya vai, áchí-ya jíin-i.

30 Yúan-na te n̄i kaka'an-i: Núsáa te naún tuni sá'a-ní náva'a kuní-ná te kándija-ná ní. Naún tiñu sá'a-ní.

31 Nd̄iyi táa-yo, n̄i kayee-dé staa ándiví ondé nuu ñú'un té'é nátu'un yóso núu tutú: Ondé ándiví ní ja'a-ya stáa ní kayee-dé, áchí-i jíin-ya.

32 Te n̄i ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nasu Moisés ní ja'a staa ondé ándiví núu-ro jíná'an-ró. Ko Taa-ri, chí ondé ándiví ja'a ndija-ya Staa núu-ro.

33 Chí Staa Dios kúu I'a n̄i kuun ichi ándiví. Te ja'a-ya ja kúchaku ñayivi ñuyivi. Achí-ya jíin-i.

34 Te n̄i kaka'an-i jíin-ya: Táta, nene kua'a-ní staa jián kée-ná, áchí-i.

35 Te n̄i ka'an Jesús: Máa-rí kúu máa Staa ja kúchaku-ro sá'a. Ndéja kíi nuu-rí, ma kúu kuti sóko. Te ndéja kándija ruu, ma kuchí kuti ndúcha.

36 Ko a n̄i ka'an-ri jíin-ró, ja tú kákandija-ró rúu, vasa n̄i kajini-ro núu-rí.

37 Taká ja ja'a máa Taa-ri nuu-rí, chaḡ nuu-rí. Te ndéja cháa nuu-rí ma kíñi'in kuti-rí kí'in.

38 N̄i kuun-ri ichi ándiví náva'a sá'a-ri ja kuní I'a n̄i táji rúu vai-ri, nasu ja sá'a-ri ja kuní máa-rí.

39 Te máa Taa-ri kúu I'a n̄i táji rúu vai-ri. Te tú kuní-ya ja náa ní ñn ñayivi ní ja'a-ya núu-rí, chí sua ja ná náschakú-ri-i kivi jínu ñuyivi.

40 Te ya'a kúu ja kuní I'a n̄i táji rúu vai-ri. Taká ñayivi ja jini nuu Sé'e-ya te kándija-i nuu-ya, kuchaku-i ní káni. Te máa-rí náschakú-ri-i kivi jínu ñuyivi. Achí-ya jíin-i.

41 Yúan-na te n̄i kaka'an chaḡ judío siki-ya. Chí n̄i ka'an-ya: Máa-rí kúu Staa ní kuun ichi ándiví.

42 Te n̄i kaka'an-de: Á nasu cháa yá'a kúu Jesús, se'e José. Te a kájiní-yo táa-de jíin náa-de. Te naja ká'an-de: Ichi ándiví ní kuun-ri, áchí-de.

43 Te n̄i ka'an Jesús: M̄a ká'an sóo-ró jíná'an-ró.

44 Máa Táa-ri, n̄i tájí-yá ruu vai-ri. Te m̄a kúu kii ni in̄ n̄ayivi núu-rí nú tú kinchaka máa-yá-i. Yúan-na te naschakú-ri-i kivi jínu n̄uyívi.

45 Yóso núu tutú chaa n̄i kajani tu'un Dios: Nditaká-de kutu'a-de sá'a Dios, áchí. Núsáa te taká n̄ayivi jini so'o tu'un ká'an máa Táa-ri, te tu'a-i jín, n̄ayivi-ún kii-i nuu-rí.

46 Ni in̄ n̄ayivi, tú ní jiní kuti núu máa Táa-ri. Máa I'a vai onde nuu Dios, máa in̄-ni-ya kúu ja á n̄i jini-ya núu máa Táa-ya.

47 Jandáa ká'an-ri jín-ró jíná'an-ró: Nú in̄ n̄ayivi kándija-i ruu, kuchaku-i ní káni.

48 Máa-rí kúu Staa já kúchaku-ro sá'a.

49 Ndiyi táa-ro, n̄i kayee-dé staa ándiví onde nuu n̄u'un té'e te a n̄i kají'i-de.

50 Ko ya'á kúu Staa já vái ichi ándiví náva'a nú ndé n̄ayivi kée, te m̄a kúu-i.

51 Máa-rí kúu Staa chakú ja vái ichi ándiví. Te nú ndé n̄ayivi kée Staa yá'a, kuchaku-i ní káni. Te Staa já kuá'a-ri-ún, kúu kuñu-ri. Te kua'a-ri kuñu-ri náva'a kuchaku n̄uyívi. Achí-ya.

52 Yúan-na te chaa judío, n̄i kastátá'an máa-de: Chaa yá'a, ndasa kuu kua'a-de kuñu-de kee-yo, áchí-de.

53 Te n̄i ka'an Jesús jín-de: Jandáa ká'an-ri jín-ró, nú tú kee-ro kúu máa Sé'e chaa, te nú tú ko'o-ró niñí-yá, te m̄a kúchaku-ro jíná'an-ró.

54 Chi chaa kee kúñu-ri te ko'o niñi-rí, kuchaku-de ní káni. Te máa-rí naschakú-ri-de kivi jínu n̄uyívi.

55 Chi kuñu-ri kúu ndija ndeyu. Te niñi-rí kúu ndija nducha.

56 Chaa yé kúñu-ri te jí'i niñi-rí, nene kunchaa-de jín-rí, te ruu jín máa-de.

57 Máa Táa-ri chakú-ya. Te n̄i tájí-yá ruu vai-ri. Te máa-rí chakú-ri sá'a Táa-ri. Suni súan nú ndé chaa kee rúu, suni kuchaku-de sá'a-ri.

58 Ya'á kúu Staa vái ichi ándiví. Ndiyi táa-ro s̄in staa ándiví ní kayee-dé, te a n̄i kají'i-de. Ko nú ndé chaa kee Staa yá'a, kuchaku-de ní káni, áchí-ya jín-de.

59 Taká tu'un yúan n̄i ka'an Jesús in̄i ve'e sinagoga, nini stá'an-ya in̄i n̄uu Capernaum.

60 Te kua'a cháa káskuá'a jín-yá, n̄i kajini so'o-de. Te n̄i kaka'an-de: Xaan yí káa tu'un yá'a. Ndé chaa kúu juku'un in̄i, áchí-de.

61 Te Jesús n̄i jini-ni-ya já súan n̄i kaka'an chaa káskuá'a jín-yá. Te n̄i ka'an-ya jín-de: Kánayu'ú-ro sá'a tu'un yá'a náun.

62 Te ndasa sá'a-ró nú kuní-ro máá Sé'e cháa, ndaa-ya núu ní kanchaa núu-ya.

63 Jíin máá Espíritu kúu ja kúchaku-yo sá'a. Te yiki kúñu tú kuti ní'in tíñu. Tu'un ni ka'an-ri jíin-ró jíná'an-ró kákuu cuenta Espíritu jíin já kúchaku-yo sá'a.

64 Ko sava-ró, tú kákandíja-ró, áchí-ya. Chi Jesús, onde xnáñúú ní jiní-ya ndéja kúu ja tú kandíja, te ndéja kúu ja nastúu-ya.

65 Te ni ka'an-ga-ya: Ja yúan ní ka'an-ri jíin-ró ja ní ñin ñayivi ma kúu kii-i nuu-rí, nú tú ní jatú'un máá Táa-ri, áchí-ya.

66 Yúan-na te kua'a cháa káskuá'a jíin-ya, ni kanakaka yátá-de, te tuká-ni ní kájika-de jíin-ya.

Ja ní ka'an ndaa Pedro

67 Te ni ka'an Jesús jíin máá ndí'uxí uu cháa-ún: Te róó suni kíngoyo-ró kákuni-ro náún, áchí-ya.

68 Te ni ka'an Simón Pedro: Táta, ndé nuu kíngoyo-ná, chi máá-ní kúu I'a jáni tu'un ndasa kuchaku-ná ñí káni.

69 Te kájiní-ná te kákandíja-ná ja máá-ní kúu Cristo, Se'e Dios, I'a chakú, áchí-de.

70 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Tú ní káji-ri ndí'uxí uu-ro náún. Te ñin-ró kúu kui'na. Achí-ya.

71 Te súan ni ka'an-ya sikí Judas Iscariote, se'e Simón. Chi cháa yá'a, nastúu-de-ya. Te ñin tá'an ja uxí uu-ún kúu-de.

7

Viko vé'e enramada

1 Te ni kuu taká tíñu yá'a. Te jika kuu Jesús ñuu Galilea. Te tú kuní-ya káka kuu-ya ñuu Judea, chi cháa judío kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya.

2 Te a ni kuyani viko vé'e enramada, ja kúu ñin viko ñayivi judío.

3 Te ni kaka'an ñani-ya jíin-ya: Kenda-ró yá'a te kí'in-ro ñuu Judea va'a-ga, nává'a cháa káskuá'a jíin-ró ná kuní-de ná tíñu sá'a-ró.

4 Nú kuní ñin cháa ja kuichá tu'un-de, naja sá'a sa'í-de tíñu. Te nú tíñu yá'a sá'a-ró, te stá'an ndijin-ro máá-ró núu ñayivi núsáa, áchí-de jíin-ya.

5 Chi ni ñani-ya, tú kájatú'ún-de-ya.

6 Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Té chá'an-ga jaa kivi-rí. Ko kivi máá-ró, chi a ni cháa.

7 Ma kúu koto u'u ñayivi róó, ko jito u'u-i ruu, chi ká'an-ri tu'un ndaa máá ñayivi ja máni tíñu ñáá kásá'a-i.

8 Kaa máá-ró kuángoyo-ró víko-ún. Máá-rí chi ma kí'in-ri viko-ún vina, chi té jaa-ga kivi-rí. Achí-ya.

9 Te n̄i ka'an-ya tú'un yá'a jín-de. Te n̄i kendo-ni-ya ñuu Galilea.

10 Te n̄i kaa ñani-ya kája'an. Yúan-na te suni n̄i kaa máa-yá kuá'an-ya víko-ún, ko tú ní stá'an ndijin-ya máa-yá, chí sa'í-ni n̄i ja'an-ya.

11 Te cháa judío, kánandúkú-de-ya víko-ún. Te káka'an-de: Ndénu kánde cháa-ún, áchí-de.

12 Te xaan ní kuvaa tu'un-ya núu ñáyivi-ún, chí sava-i n̄i kaka'an-i: Cháa va'a kúu-de. Te sava-ga-i n̄i kaka'an-i: Túu, chí xnda'ú-de ñáyivi, áchí-i.

13 Ko ni ñn-i tú ní káka'an ndijin-i tu'un-ya, chí káyu'ú-i cháa judío.

14 Te sava viko, n̄i kaa Jesús kua'an-ya vé'e ii, te n̄i stá'an-ya tú'un.

15 Te n̄i kánaa iní cháa judío kánde'é-de: Ndasa jiní cháa yá'a letra, chí tú ní skuá'a-de, áchí-de.

16 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús: Tu'un stá'an-ri nasu máa-rí xín, chí tu'un I'a n̄i tájí rúu vai-ri kúu.

17 ñn cháa, nú kuní-de sá'a-de tiñu kuní Dios, cháa-ún, juku'un iní-de tu'un stá'an-ri, nú onde nuu Dios vai, xí já ní kiñi'in máa-rí kúu, áchí-ya.

18 Cháa ká'an tu'un máa-de, ndúkú-de ja ndúñá'nu máa-de. Ko nú ñn cháa ndúkú-de ja ndúñá'nu cháa n̄i tájí-de vai-de, cháa yá'a kúu cháa ndaa, te tú naún tu'un ñáá ío iní-de.

19 Moisés, n̄i ja'a-de ley nuu-ro jíná'an-ró xí túu. Ko tú ni ñn-ró káskíkuu ley-ún. Naja kákuni-ro ká'ni-ro rúu. Achí-ya jín-de.

20 Te n̄i kaka'an ñáyivi kuá'a-ún: Tá'an-ro tachí. Ndéja kuní ka'ni róo. Achí-i.

21 Te n̄i ka'an Jesús jín-i: N̄i sá'a-ri ñn tiñu, te ndivii-ro ní kánaa iní-ro kánde'é-ró.

22 Jandáa, Moisés n̄i ja'a-de ley xiti ndúu-ro jíná'an-ró. Ko nasu já ní kuu iní Moisés, chí ja ní kuu iní ndiyi táa-ro kúu. Te kivi ndétatú káxiti ndúu-ro.

23 Te nú káxiti ndúu-ro máa kivi ndétatú, náva'a skíkuu ley Moisés, te naja kákiti iní-ro núu-rí ja ní násáva'a ii-rí ñn cháa kivi ndétatú núsáa.

24 Ma kóso nínu-ni tu'un ká'an-ro, chí sua ná nándúkú ví-ro tú'un ndaa. Achí-ya jín-i.

25 Yúan-na te n̄i kaka'an sava ñáyivi ñuu Jerusalén: Nasu cháa yá'a kúu ja kánandúkú-de ka'ni-dé náún.

26 Te yá'a nde'é-ró ká'an ndijin-de. Te tú naún tu'un káka'an jín-de. Sanaa te n̄i kúnda iní cháa kákuñá'nu ja cháa yá'a kúu Cristo.

27 Ko cháa yá'a, a kájiní-yo-dé, jín ndé ñuu vai-de: Ko ja cháa Cristo, ni ñn-yo, ma kuní-yo ndéchi kí-ya. Achí-i.

28 Yúan-na te n̄i ka'an jaa Jesús in̄i ve'e īi, hora stá'an-ya tú'un: A kájin̄i-ro rúu, te kájin̄i-ro ndé ñuu vai-ri. Tú vai-ri ja siki máá-rí, ko ñn I'a ndaa n̄i táji rúu vai-ri. Te tú kájin̄i-ro I'a-ún.

29 Ko máá-rí, chí jin̄i-ri-ya, te onde nuu máá-yá vai-ri, chí n̄i táji-yá ruu vai-ri, áchí-ya.

30 Yúan-na te n̄i kándúkú ndéé-de ja kátin̄-de-ya. Ko tú ni ñn-de ní kenda'a-dé-ya, chí té jaa-ga hora-ya.

31 Te n̄i kákandíja kua'a ñáyivi tú'un n̄i ka'an-ya. Te n̄i kaka'an-i: Nú ná cháa máá Cristo, te sá'a-ga-ya tuní vásá ja sá'a cháa yá'a náún, áchí-i.

32 Te cháa fariseo, n̄i kajini so'o-de ja ñáyivi kuá'a-ún súan kaka'an-i tú'un-ya. Te sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, n̄i katáji-de policía ja kátin̄-de-ya.

33 Te n̄i ka'an Jesús: Yakú-na kivi kúnchaa-ri jíin-ró jíná'an-ró. Te no'on-ri nuu I'a n̄i táji rúu vai-ri.

34 Te nándúkú-ró rúu. Te ma náni'in-ro rúu. Te ma kúu jaa koyo-ró núu kúnchaa-ri. Achí-ya.

35 Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío: Te ndénu kí'in cháa yá'a ja má náni'in-yo-dé. Xí kí'in-de nuu ñáyivi-yo ja ní kajicha nuu in̄i ñuu Grecia, te stá'an-de tú'un nuu ñáyivi ñúu Grecia-ún náún.

36 Naún tú'un kúu ja ní ka'an-de yá'a: Nándúkú-ró rúu, te ma náni'in-ro rúu, te ma kúu jaa koyo-ró núu kúnchaa-ri, áchí.

37 Te kivi jínu viko-ún, ja kúu kivi kúká'nu viko, te n̄i ndukuiñi Jesús. Te n̄i ka'an jaa-ya: Nú ndé ñn ñáyivi jichí nducha, te ná kí-i nuu-rí te ko'o-i-cha.

38 Nú ñn ñáyivi kándíja-i ruu, yucha nducha chakú kaka in̄i-i, nátu'un ká'an tutu īi. Achí-ya.

39 Súan n̄i ka'an-ya tú'un Espiritu ja ní'in ñáyivi kákandíja-i-ya. Ko té cháa-ga Espiritu Santo. Chí té chá'an-ga nduñá'nu luu Jesús.

Ja ní kusin̄-i siki-yá

40 Te sava ñáyivi kuá'a-ún, n̄i kajini so'o-i tú'un yá'a. Te n̄i kaka'an-i: Jandáa ja máá cháa jáni tú'un Dios kúu cháa yá'a, áchí-i.

41 Te sava-ga-i n̄i kaka'an-i: Cháa yá'a kúu Cristo. Ko sava-ga-i n̄i kaka'an-tu-i: Onde ñuu Galilea kii Cristo náún.

42 Á tú ká'an tutu īi, ja kíi Cristo onde tata David onde ñuu Belén nuu ní nchaa máá David, áchí-i.

43 Yúan-na te n̄i kastátá'an ñáyivi já siki-yá.

44 Te sava-i, katin̄-i-ya kákuni-i. Ko tú ni ñn-i ní kenda'a-í-ya.

45 Te policía-ún, káno'on nuu sutu ñá'nu jíin núu cháa fariseo. Te máá-ún, n̄i kaka'an jíin policía: Naja tú ní cháa-de jíin-ró, áchí.

46 Te n̄i kaka'an policia-ún: Tú kuti ní ñn chaa ká'an nátu'un ká'an chaa yúan, áchí.

47 Te n̄i ka'an chaa fariseo jíin-de: Te suni n̄i xndá'ú-de róó jíná'an-ró náún.

48 A n̄i kandija ñn chaa kuñá'nu xí ñn chaa fariseo nuu-dé náún.

49 Aa, ñayivi yúkú yá'a ja ná tú kájin̄i kuti-í ley, ná tají-i, áchí.

50 Te Nicodemo, chaa n̄i kii nuu-yá akuáa-ún, suni ñn chaa fariseo kúu-de. Te n̄i ka'an-de.

51 Naún áchí ley. Kuu nakuxndíi-yó sikí ñn chaa, te nú tú xna'an-ga kuni so'o-yó tú'un ká'an-de, jíin nú tú ndúkú víi-yo naún tiñu sá'a-de náún. Achí-de.

52 Te n̄i kaka'an: Te róó, suni onde ñuu Galilea vai-ró náún. Nandúkú vá'a te kun̄i-ro já ondé ñuu Galilea tú kenda kuti ní ñn chaa jáni tu'un Dios. Achí.

53 Te kuano'on-dé ná ve'e ná ve'e-de.

8

Ña'an ní ísiki ncháa-ña

1 Te n̄i kee Jesús kua'an-ya yúku Olivos.

2 Te ja kuákundijin te n̄i chaa tuku-ya vé'e ii. Te ndivii ñayivi ní chakoyo-i nuu-yá. Te n̄i jungoo-ya, te n̄i stá'an-ya tú'un nuu-í jíná'an-i.

3 Yúan-na te chaa fariseo jíin cháa káchaa tutu, n̄i kakinchaka-de ñn ña'an ísiki ncháa tá'an. Te n̄i jani-de-ña má'ñú-i.

4 Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Maestro, n̄i kani'in-ná ña'an yá'a máá núu tíñu ísiki ncháa-ña.

5 Te nuu ley n̄i tá'ú Moisés tiñu nuu-yo já kuá'a-yó yúu xiní ña'an kásá'a súan. Te máá-ní, ndasa kachi-ní, áchí-de.

6 Ko n̄i kaka'an-de tu'un yá'a ja kájito ncháa-de-ya, náva'a kuu kakan-de kuachi sikí-yá. Ko Jesús, n̄i jaxin-ya máá-yá. Te n̄i chaa-ya núu ñú'un jíin xiní ndá'a-yá.

7 Te kájika tu'un kájika tu'un-de-ya. Te n̄i ndukani-ya máá-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Te nú ndé ñn máá-ró tú ío kuachi, te róó kúu ja xná'an-ga kuá'a yuu xiní-ña núsáa, áchí-ya.

8 Te n̄i nakuaxin-ya máá-yá. Te n̄i chaa tuku-ya núu ñú'un.

9 Te n̄i kájin̄i so'o-de ja súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i kanakani u'u in̄i-de. Te ñn-ni-de ñn-ni-de n̄i kenda koyo-de kája'an-de. N̄i kejá'a ondé chaa ñá'nu-ga te onde n̄i ndí'i-na. Te n̄i kendo máá ñn-na Jesús jíin ña'an kándii ma'ñú-ún.

10 Te Jesús, n̄i ndukani-ya máá-yá. Te tuká ni ñn-de ní jiní-ya, chí máá-na ñasí'í-ún. Te n̄i ka'an-ya jíin-ña: Súchi,

ndéchi kája'an cháa kájikan kuachi sikí-ro. Tuká ni ñn-de sání'in róo náún. Achí-ya.

¹¹ Te nì ka'an-ña: Ni ñn-de Táta, áchí-ña. Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin-ña: Ni ruu, tú sání'in-ri kuachi-ró: Kuá'an, te ma sá'a-ga-ro kuáchi, áchí-ya.

Jesús kúu ja stúun inì ñuyívi

¹² Te inga jínu nì ka'an tuku Jesús jíin ñayívi: Máa-rí kúu luz ja stúun inì ñuyívi. Ndé ñayívi kúndikin ruu, te tú kaka-i ñuñáa, chí sua kuñava'a-i luz ja kúchaku-i sá'a.

¹³ Yúan-na te cháa fariseo nì kaka'an-de jíin-yá. Róo ká'an-ro tú'un máa-ró. Tú ío ndaa tu'un ká'an-ro. Achí-de.

¹⁴ Te nì ka'an Jesús: Vasa ká'an-ri tu'un máa-rí, ko ío ndaa tu'un ká'an-ri, chí jiní-ri ndénu vái-ri, te ndénu kí'in-ri. Ko róo, ni tú kájiní-ro ndénu vái-ri, ni ndénu kí'in-ri.

¹⁵ Máa-ró, cuenta cháa jito nchaa-ro ndasa ío. Ko ruu, tú jito nchaa-ri ndasa káa ni ñn ñayívi.

¹⁶ Te nú ndúkú-rí ndasa káa, te kenda ndaa tu'un sá'a-ri, chí tú sá'a máa ñn-ri, chí onde jíin máa Táa-ri, I'a nì tájí rúu vai-ri.

¹⁷ Te yóso núu tutú ley máa-ró, ja nú ka'an uu testigo, te ío ndaa tu'un-ún.

¹⁸ Ruu, ká'an ndaa-ri tu'un-ri. Te suni máa Táa-ri, I'a nì tájí rúu vai-ri, kúu inga testigo-ri. Achí-ya.

¹⁹ Te nì kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kánchaa Táa-ro, áchí-de. Te nì ka'an Jesús: Tú kájiní-ro rúu ni Táa-ri. Te nú ní kájiní-ro rúu, suni kuní-ro Táa-ri núu, áchí-ya.

²⁰ Tu'un yá'a nì ka'an Jesús nuu kásoko-í xu'un nini sta'an-ya iní ve'e ij. Te tú ni ñn-i ní tñn-i-ya, chí té cha'an-ga jaa hora-ya.

²¹ Te nì ka'an tuku Jesús jíin-de: Ruu, chí kí'in-ri. Te nandúkú-ró rúu ko ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro, te ma kúu jaa koyo-ró núu kí'in-ri, áchí-ya.

²² Yúan-na te nì kaka'an cháa judío: Naja ká'an-de: Ma kúu jaa koyo-ró núu kí'in-ri. Á ka'ni-dé máa-de ja súan. Achí-de.

²³ Te nì ka'an-ya jíin-de: Máa-ró íchi véé vái koyo-ró, te ruu chí onde nuu súkún vái-ri. Máa-ró kákuu cháa ñuyívi yá'a, ko ruu nasu cháa ñuyívi yá'a kúu-ri.

²⁴ Ja yúan ní ka'an-ri jíin-ró, ja ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro. Chí nú tú kákandíja-ró já máa-rí kúu I'a, te kundiso ná'in-ró kuáchi-ró kúu-ro. Achí-ya.

²⁵ Te nì kaka'an-de jíin-yá: Te róo, ndé cháa kúu-ró, áchí-de. Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin-de: Máa-rí kúu ja ní ka'an-ri jíin-ró ondé xnáñúu.

²⁶ Te sikí máa-ró ío kua'a-gá tu'un ka'an-ri, jíin já kána jíin-ri nuu-ro. Ko I'a nì tájí rúu vai-ri kúu I'a ndaa. Te tu'un ká'an-ri

nuu ñúyívi yá'a kúu tu'un ni jini so'o-ri ni ka'an máa-yá. Achí-ya.

²⁷ Ko tú ní kájuku'un iní-de ja ká'an-ya tú'un máa Táa-yo jíin-de.

²⁸ Yúan-na te ni ka'an Jesús: Onde nú ni kajata kaa-ró máa Sé'e cháa, yúan-na te kuni-ro ja máa-rí kúu, te tú naún sá'a-ri ja máa-rí, chi ká'an-ri tu'un ni stá'an máa Táa-ri nuu-ri.

²⁹ Chi I'a ni táji rúu vai-ri kánchaa-ya jíin-ri. Tú xndóo-ya rúu, chi sá'a ná'in-ri tíñu játa'an iní máa-yá. Achí-ya.

³⁰ Te ja ní ka'an-ya tú'un yá'a, te kua'a xa'an-dé ni kakandíja-de-ya.

Se'e Dios jíin sé'e kui'na

³¹ Te ni ka'an Jesús jíin cháa judío ja kákandíja-ún: Te nú kendoó ni'in-ró jíin tú'un-ri, te kuu-ró cháa skuá'a ndija jíin-ri.

³² Te juku'un iní-ro jíin tú'un ndaa, te koo libre-ro sá'a tu'un ndaa-ún. Achí-ya.

³³ Te ni kaka'an-de jíin-yá: Tata Abraham kákuu-ri, te tú kájatíñu kuti-ri nuu ní ñn ñayívi. Naja ká'an-ro: Koo libre-ro, áchí-de.

³⁴ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja táka cháa sá'a kuachi, máni mozo kuachi kúu-de.

³⁵ Te ñn mozo, tú kendoó-de iní ve'e ní káni, ko se'e, chi kendoó-i iní ve'e ní káni.

³⁶ Núsáa te nú koo libre-ro sá'a máa Sé'e, te a ni kakuu libre ndija-ró.

³⁷ A jiní-ri ja ñn tata Abraham kákuu-ró, ko ka'ni-ro rúu kákuni-ro, chi tú káchu'un iní-ro tú'un ká'an-ri.

³⁸ Ruu ká'an-ri tu'un ni jiní-ri nuu Táa-ri. Te suni máa-ró kásá'a-ró tíñu ni kajini so'o-ró núu táa máa-ró. Achí-ya.

³⁹ Te ni kaka'an-de: Táa-ri kúu Abraham, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Te nú se'e Abraham kákuu-ró núu, te tíñu ni sá'a Abraham suni sá'a máa-ró núu.

⁴⁰ Ni jini so'o-ri tu'un ndaa nuu Dios, te ni ka'an-ri tu'un-ún jíin-ró. Ko máa-ró, kákuni-ro ká'ni-ro rúu. Ko nasu tíñu súan ní sá'a Abraham.

⁴¹ Máa-ró kásá'a-ró tíñu máa táa-ro, áchí-ya jíin-de. Yúan-na te ni kaka'an-de: Máa-rí, tú ní kákaku téné-ri. Ió ñn-ni táa-ri. Dios kúu-ya. Achí-de.

⁴² Te ni ka'an Jesús: Te nú táa-ro kúu Dios, te kumaní ndíja-ró jíin-ri núu. Chi onde nuu Dios ni kenda-ri. Na tú vai-ri ja máa-rí, chi máa-yá ni táji-yá ruu vai-ri.

⁴³ Naja tú kájuku'un iní-ro tú'un ká'an-ri núsáa. Kuachi ja tú kákanda-ró kúni so'o-ró tú'un-ri.

⁴⁴ Máa-ró kákuu se'e táa-ro kui'na. Te skíkuu-ró tíñu kúni táa-ro kákuni-ro. Máa-de, ni ja'ni-dé ndiyi onde xnáñúu. Te

tú ní kándij̄ n̄i'in-de jíin tú'un ndaa, chí tú kuti ní ìn tu'un ndaa ñú'un in̄i-de. Te nú ká'an-de tu'un xndá'ú, tu'un máá-de ká'an-de, chí ja xndá'ú ñáá kúu-de. Te onde chí máá-de káku taká tu'un tú'ún.

⁴⁵ Ko ruu, ká'an-ri tu'un ndaa. Te ja yúan tú kákandíja-ró rúu.

⁴⁶ Ndé ìn róó ndini'in kuachi sik̄i-ri núsáá. Te nú ká'an ndaa-ri, naja tú kákandíja-ró rúu.

⁴⁷ Ñayivi kákuu se'e Dios, káchu'un in̄i-i tu'un Dios. Ja yúan tú káchu'un in̄i máá-ró, chí nasu sé'e Dios kákuu-ró, áchí-ya jíin-de.

⁴⁸ Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío: Ndaa káka'an-ri ja cháa ñuu Samaria kúu-ró, te tá'an-ro tachí, áchí-de jíin-yá.

⁴⁹ Te n̄i ka'an Jesús: Tú tá'an-ri tachí, chí sua jádatu-ri nuu Táa-ri. Te máá-ró tú káka'an jíin'ún-ró jíin-ri.

⁵⁰ Te tú ndúk-ri ja ndúñá'nu-ri. Dios kúu I'a sá'a, te ndé'é-yá ndasa káa.

⁵¹ Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé ñayivi skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti-í. Achí-ya.

⁵² Te cháa judío, n̄i kaka'an-de: Vina te n̄i kajini-ri ja tá'an-ro tachí. Abraham jíin cháa kájani tu'un Dios, n̄i kaji'i-de. Te róó áchí-ro: Ja skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti.

⁵³ N̄i jí'i táa-yo Abraham. Te ñá'nu-ga kúu-ró vásá máá-de náún. Te suni n̄i kaji'i cháa n̄i jani tu'un onde sáá, te ndé cháa sá'a-ró máá-ró núsáá. Achí-de jíin-yá.

⁵⁴ Te n̄i ka'an Jesús: Te nú ruu sáñá'nu-ri máá-ri, te nduñá'nu sáni-ri núú. Máá Táa-ri kúu I'a sáñá'nu ruu. Te máá-ró káka'an-ro já I'a-ún kúu Dios máá-ró.

⁵⁵ Te tú kájini kuti-ro núu-yá. Ko ruu, chí jiní-ri nuu-yá. Nú ká'an-ri jíin-ró já tú jiní-ri-ya, te kuu-ri cháa xndá'ú ñáá nátu'un máá-ró jíná'an-ró núú. Ko jiní ndija-ri-ya. Te skíkuu-ri tu'un ká'an-ya.

⁵⁶ Táa-ro Abraham, n̄i kusii iní-de kuní-de kivi cháa-ri. Te a n̄i jiní-de. Te a n̄i kusii iní-de. Achí-ya.

⁵⁷ Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío jíin-yá: Aa, ni té koo-ga-ro úu xiko ux̄i kua, te a n̄i jiní-ro núu Abraham náún, áchí-de.

⁵⁸ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: A ío-ri onde ná té kaku-ga Abraham, áchí-ya.

⁵⁹ Yúan-na te n̄i káki'in-de yuu já kuá'a-de-ya. Ko máá Jesús n̄i sa'í-ni-ya. Te n̄i kenda-ya iní ve'e ii. Te n̄i ja'a-ya sáva ma'ñú-de, te kua'an-ni-ya.

9

1 Te nini kua'an-ya, te ni jini-ya nuu in chaa kuaa onde kivi ní kaku-de.

2 Te chaa kaskua'a jín-yá, ni kajika tu'un-de-ya: Maestro, naja ní kaku kuaa cháa yá'a. Kuachi máa-de xí kuachi táa-de kuu náun, áchí-de.

3 Te ni ka'an Jesús: Nasu kuachi máa-de, ni nasu kuachi táa-de kuu. Chi sua ja ná sátiñu ndijin Dios jín-de.

4 Kánúú sá'a-ri tiñu I'a ni tájí rúu vai-ri, nini ío ndúú. Chi nú ná kuaa, te ma kuu sátiñu-yó.

5 Nini kánde-ri ini ñuyívi, te luz ñuyívi kuu-ri. Achí-ya.

6 Súan ni ka'an-ya. Te ni tiví si'ví-yá nuu ñú'un. Te ni sá'a-ya ndé'yu jín tísi'ví-yá-ún. Te ni ji'i-yá nde'yu-ún sikí ndúchi cháa kuaa-ún.

7 Te ni ka'an-ya jín-de: Kuá'an, te nakiti nuu-ro iní pila Siloé (ja kuní ka'an, ndajá'a). Te ni kee-de kua'an-de. Te ni nakiti nuu-dé, te ni ndundijin-ni nuu-dé vai ndii-de.

8 Yúan-na te taká tá'an-de, jín taká ja á ni kajini ja cháa kuaa kuu-de núú, ni kajika tu'un tá'an: Á nasu cháa yá'a kuu ja ncháa-ni te jikán caridad núú, áchí.

9 Te sava ni kaka'an: Suu-de kuu, áchí. Te sava tuku ni kaka'an: Súan jito-de nátu'un chaa-ún, áchí. Ko máa-de ni ka'an-de: Máa-rí kuu, áchí-de.

10 Yúan-na te ni kajika tu'un-ún-de: Ndasá ni nanuña nduchi-ro núsáa, áchí.

11 Te ni ka'an-de: In chaa nání Jesús, ni sá'a-de nde'yu. Te ni ji'i-dé nduchi-rí. Te ni ka'an-de jín-rí: Kuá'an nuu pila Siloé, te nakiti nuu-ro, áchí-de. Te ni ja'an-ri, te ni nakiti nuu-rí, te ni ndundijin-ni nuu-rí, áchí-de.

12 Yúan-na te ni kaka'an jín-de: Ndenu kánde chaa-ún, áchí. Te ni ka'an-de: Na kútuní, áchí-de.

13 Yúan-na te ni kajanchaka chaa ni kakuáa-ún nuu fariseo.

14 Te kivi ndétatú kuu kivi ní sá'a Jesús nde'yu-ún ja ní nakuña-ya ndúchi-dé.

15 Te fariseo, suni ni kajika tu'un ndasá ni ndundijin nuu-dé. Te ni ka'an-de jín: Ni ji'i-dé nde'yu sikí ndúchi-rí, te ní nakiti nuu-rí, te ni ndundijin-ni nuu-rí, áchí-de.

16 Yúan-na te sava fariseo ni kaka'an: Chaa-ún, nasu onde nuu Dios vai-de, chi tú chíñú-ún-de kivi ndétatú, áchí. Ko ni kaka'an sava-ga: Nú in chaa ío kuachi kuu-de, te ndasá kuu sá'a-de taká tuni yá'a, áchí. Te ni kastátá'an máa jín'an.

17 Te ni kaka'an tuku jín cháa kuaa-ún: Róó, naun kachí-ro sikí cháa ni nakuña nduchi-ro núsáa, áchí. Te máa-de ni ka'an-de: In chaa jáni tu'un Dios kuu-de, áchí-de.

18 Ko tú ní kákandíja judío ja á ni ndundijin nuu-dé ni ja ní kuu-de cháa kuaa núú. Te ni kakana xini táa náa chaa ja ní

ndundijin nuu.

¹⁹ Te ni kajika tu'un-un-de: Ya'a kuu se'e-ro, ja ni kaku kuaa kaka'an-ro naun. Nusaa te ndasa ni ndundijin nduchi-de vina, achi.

²⁰ Te ni kaka'an ta-de: Kajini-ri ja chaa ya'a kuu se'e-ri, ja ni kaku kuaa nuu.

²¹ Ko tu kajini-ri ndasa ni ndundijin nuu-de vina. Ni tu kajini-ri nde chaa ni nakuña nduchi-de. Kaka tu'un maa-ro-de, chi chaa ñá'nu kuu-de, te na kastu'un maa-de ja maa-de. Achi-de.

²² Súan ni kaka'an ta-de, chi kayu'u-de kajito-de judío. Chi judío, a ni kasánda ja nú nde ñayivi ká'an ndaa ja maa-ya kuu Cristo, te kiñi'in-i ki'in-i yata vé'e sinagoga.

²³ Ja yúan ni kaka'an ta-de: A ñá'nu-de, kaka tu'un maa-ro-de, achi-de.

²⁴ Yúan-na te inga jinu ni kakana xin chaa ni kakuaa-un. Te ni kaka'an jín-de: Ná nakana jaa-ro Dios, chi chaa yúan a kajini-yo ja chaa ío kuachi kuu-de, achi.

²⁵ Yúan-na te maa-de ni ka'an-de: Nú ío kuachi-de xí naun, tu jini-ri. Ko ío ñ ja jini-ri. Chi chaa kuaa ni kuu-ri nuu, te vina ni ndundijin nuu-ri. Achi-de.

²⁶ Te ni kajika tu'un tuku-de: Ndasa ni sa'a-de jín-ro. Ndasa ni nakuña-de nduchi-ro nusaa vii. Achi.

²⁷ Te ni ka'an-de jín: A ni kuu ni kastu'un-ri nuu-ro te tu kachu'un ini-ro. Naja kakuni-ro kuni so'o-ro inga jinu. Suni skuá'a-ro jín-de kakuni-ro naun. Achi-de.

²⁸ Te ni kakiti ini nuu-de. Te ni kaka'an jín-de: Maa-ro skuá'a-ro jín-de. Ko ruu, chi kaskuá'a-ri tu'un Moisés.

²⁹ Kajini-ri ja ni ka'an Dios jín Moisés. Ko chaa jian, tu kajini-ri ndenu vai-de, achi.

³⁰ Te ni ka'an maa chaa-un: Ná ini-ri ja súan kaka'an-ro, chi vasa ni nakuña-de nduchi-ri te tu kajini-ro ndenu vai-de.

³¹ Te a kajini-ro ja Dios tu jini so'o-ya ká'an ñayivi ío kuachi. Ko nú nde ñ ñayivi chíñu'un-i Dios te sa'a-i ja kuni-ya, nuu ñayivi-un jini so'o-ya.

³² Onde ñí vai-yo na tu ni kajini so'o kuti-yo ja ñ chaa nakuña-de nduchi inga chaa ni kaku kuaa.

³³ Te chaa yúan, nú tu vai-de onde nuu Dios, te ma kuu kuti sa'a-de nuu. Achi-de.

³⁴ Te ni kaka'an judío: Róo, chi ío kuachi-ro onde kivi ni kaku-ro, te stá'an-ro tu'un nuu maa-ri naun, achi jín-de. Te ni kakeñi'in-de kua'an-de.

³⁵ Te ni jini tu'un Jesús ja ni kakeñi'in-de kua'an-de, te ni nani'in-ya-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Á kándija-ro Sé'e Dios, achi-ya.

36 Te ni ka'an-de: Ndé cháa kúu-de náva'a kandíja-ná-de vii, táta, áchí-de.

37 Te ni ka'an Jesús jíin-de: A ni jini-ro núu-yá. Te cháa ká'an jíin-ró, máa-yá kúu, áchí-ya.

38 Te ni ka'an-de: Kándíja-ná Táta, áchí-de, te ni chiñú'ún-de-ya.

39 Te ni ka'an Jesús: Vai-ri ini ñuyivi yá'a ja náku_xndíi-ri siki ñáyivi. Náva'a taká ja kakuáá, te ndundijin nuu, te taká ja ndijin nuu, te kukuáá. Achí-ya.

40 Te ká'jin sava fariseo jíin-yá. Te ni kajini so'o tu'un yá'a. Te ni kaka'an jíin-yá: Suni cháa kuáá kakuu-ri náún, áchí.

41 Te ni ka'an Jesús jíin: Nú cháa kuáá kakuu-ró, te ma koo kuachi-ró núú. Ko vina chi ni kaka'an-ro, kájin-ri, áchí-ro, te ja yúan kendo kuachi-ró jíin-ró.

10

Tu'un máa-yá jíin ríi

1 Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé cháa tú kivi-de ichi yujákú ríi, chi sasua kaa-de kivi-de inga lado, cháa-ún kúu natoó jíin ñakuí'ná.

2 Ko cháa kivi ichi yuxé'é, cháa-ún kúu cháa ndíto ríi.

3 Te cháa ndíto yuxé'é, júña-de yuxé'é já kivi cháa-ún. Te ríi-ún, kájin so'o-ti já ká'an-de. Te kána-de xini ríi máa-de jíin sí'v-ti, te kiñi'in-de-ti.

4 Te nú ni kiñi'in-de taká ríi máa-de, te yoxnúú-de nuu-ti. Te máa ríi-ún káindikin-ti-dé, chi kánakuni-ti ká'an-de.

5 Ko ma kúndikin-ti yatá in cháa jíká, chi sua kunu-ti koto-ti-dé, chi tú kájin-ti modo ká'an cháa jíká-ún, áchí-ya.

6 Ni ka'an Jesús tu'un yatá yá'a jíin-de. Ko tú ní kájuku'un ini-de jíin tú'un ni ka'an-ya jíin-de.

7 Te ni ka'an tuku Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Máa-rí kúu natu'un yujákú ríi.

8 Taká cháa ni kikoyo xna'an-ga vása ní cháa-ri, ñatoó jíin ñakuí'ná kakuu-de, ko tú ní kájanatú ríi-ún modo ni kaka'an-de.

9 Máa-rí kúu natu'un máa yuxé'é. Nú ndé ñáyivi kivi ichi-rí, kaku-i. Te kivi-i te ndenda-i, te ni'in-í icha kee-í.

10 In ñakuí'ná, máni ja sakuí'ná-de, te ka'ni-dé, te xnáa-dé vai-de. Ko ruu, chi vai-ri ja ná kúchaku-i, te suni kuchaku jíñú'ún-i.

11 Máa-rí kúu I'a ndíto va'a ríi. Nú ndé cháa ndíto va'a-de ríi, cháa-ún koto-de-ti vasa kuu-de jíin-ti.

12 Ko ñin cháa kí'in ya'u, tú ndíto va'a-de ri, chí nasu ri máa-de kákuu-ti. Te nú ni jini-de ja vái yi, te xndóo-de ri katiiin-ún-ti, te skuní jo ri.

13 Te cháa ki'in ya'u-ún, jínu-de, chí máni cháa ki'in ya'u kúu-de, te tú kúndá'ú ini-de ri.

14 Máa-rí kúu I'a ndíto va'a ri. Te jini-ri nuu táka ri-ri. Te máa-tí, kájiní-ti rúu.

15 Nátu'un máa Táa-ri jini-ya rúu, te máa-rí jini-ri nuu Táa-ri. Te cháa ini-ri kuu-ri ja ri-ri.

16 Suni ñáva'a-ri yaku-ga ri. Ko sún sún jakú ká'in-ti. Te jínu ñú'ún já kiki'in-ri kiti-ún, te kuni so'o-ti tú'un ká'an-ri. Te koo ñin-ni tiku'ni-ti. Te ñin-ni ja kóto-ti.

17 Kúndá'ú ini Táa-ri ruu, chí cháa ini-ri kuu-ri náva'a naschakú-ri máa-rí.

18 Ni ñin ma kúu ka'ni rúu, chí máa-rí kúu ja já'a tu'un kuu-ri. Nú kuni-ri, te kuu kuu-ri, te nú kuni-ri, te kuu nachaku-ri, chí súan ío fuerza-ri. Tiñu yá'a ni tá'ú máa Táa-ri nuu-rí. Achí-ya.

19 Te judío ni kastátá'an tuku siki tú'un yá'a.

20 Te kua'a, ní kaka'an: Tá'an-de tachí káni, te kátachí-dé. Naja kájiní so'o-ró tú'un ká'an-de, áchí.

21 Te sava-ga ni kaka'an: Nasu tú'un cháa kátachí ká'an-de. Kuu nakuña ñin tachí káni nduchí cháa kuáa náún. Achí.

Siki já kiti ini judío nuu Jesús

22 Te ni kuu kivi víko já ndúndoo ndatiñu ini ñuu Jerusalén. Te tiempo viko vjin kúu.

23 Te Jesús, kua'an-ya, vai-ya iní ve'e i, ini portal Salomón.

24 Te cháa judío, ni kandutíyúu-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jín-yá: Nasaa kivi sténdatu-ró ini-ri. Te nú máa-ró kúu Cristo, kachí káji núu-rí jíná'an-ri, áchí-de.

25 Te ni ka'an Jesús jín-de: A ni kastu'ún-rí nuu-ro te tú kákandíja-ró. Taká tiñu ja sá'a-ri jín sí'ví Táa-ri, yuán kúu ja káka'an ndaa tu'un-ri.

26 Tú kákandíja-ró, chí nasu ri máa-rí kákuu-ró, nátu'un ni ka'an-ri jín-ró.

27 Ri-ri, chí káandatu-ti tú'un ká'an-ri. Te máa-rí jini-ri-ti jíná'an-ti, te káindikín-ti rúu.

28 Te kuchaku-ti ní káni sá'a-ri. Te ma náa kúti-ti. Te ni ñin ñayivi ma kúu kuancháa-i-ti ndá'a-rí.

29 Máa Táa-ri ni ja'a-ya-ti nuu-rí. Te ñá'nu-ga kúu-ya vása táka ñayivi. Te tú ni ñin ñayivi kúu kuancháa-i-ti ndá'a Táa-ri.

30 Máa-rí jín Táa-ri, ñin-ni kákuu-ri, áchí-ya.

31 Yúan-na te cháa judío, ni kaki'in tuku-de yuu já kuá'a-de-ya.

32 Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: N̄i stá'an-ri kua'a tíñu va'a nuu-ro cuenta Táa-ri. Kuachi ndé ñn tíñu-ún kúu ja kuá'a-ró yúu rúu núsáa. Achí-ya.

33 Te n̄i kaka'an cháa judío: Nasu sikí tíñu va'a kúu ja kuá'a-yó yúu róó, chi kuachi ja ká'an ndiva'a-ró. Ch̄i róó, cháa kúu-ró. Te sá'a-ró já Dios kúu-ró. Achí-de jíin-yá.

34 Te n̄i ka'an Jesús: Á nasu yóso tú'un núu ley máa-ró: N̄i ka'an-ri ja súni Dios kákuu-ró, áchí.

35 Ch̄i n̄i tájí Dios tu'un-ya kuá'an nuu sáva cháa. Te n̄i skúnání-yá-de Dios. Te ma kúu ské'ich̄i-yo tutú ī.

36 Núsáa te naja kaka'an máa-ró já tú'un ndiva'a kúu ja n̄i ka'an-ri ja Sé'e Dios kúu-ri. Ch̄i máa Táa-ri n̄i teta'an ndoo-ya rúu, te n̄i tájí-yá ruu vai-ri.

37 Te nú tú sá'a-ri tíñu Táa-ri, ma kándija-ró rúu.

38 Ko nú sá'a-ri, vasa tú kándija-ró rúu, ko ná kándija-ró tíñu-ún náv̄a'a kuni-ro te kándija-ró já máa Táa-ri kánchaa-ya jíin-rí, te máa-rí jíin máa Táa-ri, áchí-ya jíin-de.

39 Yúan-na te inga jínu kándúkú ndéé-de katiin-de-ya. Ko n̄i kuxio-ya núu-dé kua'an-ya.

40 Te n̄i naxíó káva Jesús kua'an-ya ingá lado yucha Jordán, nuu ní skuánducha núu Juan. Te n̄i kanchaa-ya yúan.

41 Te n̄i kikoyo kua'a xáan ñáyivi núu-yá. Te n̄i kaka'an-i: Juan, jandaa tú ní sá'a-de ni ñn tuni. Ko ío ndaa taká tu'un n̄i ka'an-de cuenta cháa yá'a. Achí-i.

42 Te kua'a xáan-í n̄i kakándija-i-ya yúan.

11

Ja ní nachaku Lázaro

1 Te kú'u ñn cháa nání Lázaro ñuu Betania, nuu kúu ñuu María jíin kú'u-ña Marta.

2 Te María-ún kúu ja ní ch̄i'i aceite máa Jító'o-yo, te n̄i nasi'ichí-ña já'a-yá jíin íxi xiní-ña. Te cháa kú'u-ún kúu kuá'a-ña Lázaro.

3 Te kuá'a-de-ún, n̄i katájí-ña tú'un kua'an nuu-yá: Táta, kuni so'o-ní, cháa ja maní-ní jíin, kú'u-de, áchí-ña.

4 Te n̄i jini so'o Jesús. Te n̄i ka'an-ya: Kue'e yá'a, nasu kué'e kuu-de kúu. Ch̄i sua sá'a ja ná nákana jaa-i Dios, náv̄a'a nduñá'nu Se'e Dios sá'a máa kué'e-ún. Achí-ya.

5 Te kúmani Jesús jíin Marta jíin kú'u-ña jíin Lázaro.

6 Te nuu ní jini tu'un-ya já kú'u-de, te n̄i kendoo-ya yúan uu kivi núu kánchaa-ya-un.

7 Yúan-na, te n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Ná kí'on ñuu Judea inga jínu, áchí-ya.

8 Te cháa káskuá'a-ún n̄i kaka'an-de jíin-yá: Maestro, vina a kándúkú ndéé cháa judío kuá'a-de yuú n̄i. Te ingá jínu kí'in-ní yúan náún. Achí-de.

9 Te n̄i ka'an Jesús: Á tú ío ux̄i uú hora ñn ncháka. Cháa ja jíka ndúú, tú skáchi'i-de ja'a-dé, ch̄i kúndijin nuu-dé ñuyívi yá'a.

10 Ko cháa jíka akuáa, skáchi'i-de ja'a-dé, ch̄i tú kúndijin nuu-dé, áchí-ya.

11 Súan n̄i ka'an-ya. Te vásá ní ka'an tuku-ya jíin-de: Amigo-yo Lázaro kixí-de. Kí'in-ri ja xndúko-ri-de nuu kixí-de. Achí-ya.

12 Yúan-na te n̄i kaka'an cháa káskuá'a jíin-yá: Táta, nú kixí-de te nduva'a-de, áchí-de.

13 Ko súan n̄i ka'an Jesús ja á n̄i jí'i-de. Te máa-de n̄i kajani in̄i-de ja kixí ndija-de.

14 Yúan-na te n̄i ka'an kájí Jesús jíin-de: A n̄i jí'i Lázaro, áchí-ya.

15 Te kúsii iní-ri ja róo jíiná'an-ró, ja tú ní kánchaa-ri yúan, náva'a kandíja-ró. Ko vina ná kí'on núu-dé. Achí-ya.

16 Yúan-na te Tomás, cháa nání Dídimó, n̄i ka'an-de jíin tá'an-de, cháa káskuá'a: Suni ná kí'in-yo náva'a ná kúu ta'an-yo jíin-de, áchí-de.

17 Te n̄i chaá Jesús, te n̄i jini-ya ja ní kuu kuun kivi ja á n̄i yuji Lázaro.

18 Te ñuu Betania kánchaa yani jíin ñuu Jerusalén, nátu'un un̄i kilómetro suu súan-ni kúu.

19 Te kua'a ñáyivi judío, n̄i kikoyo-i nuu Marta jíin núu María, ja kaka'an-i tu'un ndéé iní jíin-ña ja kuá'a-ña.

20 Yúan-na te n̄i jini tu'un Marta ja vái Jesús. Te n̄i kenda-ña kuáta'an-ña-yá. Ko María, n̄i kendo-ña iní ve'e.

21 Te n̄i ka'an Marta jíin Jesús: Táta, nú ní kánchaa-ní yá'a te ma kúu kuá'a-ná núu.

22 Te suni vina jiní-ná ja táka ja jikán-ní nuu Dios, te kuá'a-ya núu-ní, áchí-ña.

23 Te n̄i ka'an Jesús jíin-ña: Nachaku kuá'a-ró, áchí-ya.

24 Te n̄i ka'an Marta jíin-yá: A jiní-ná ja náchaku-de kivi náchaku taká ndiyi onde ná jínu ñuyívi, áchí-ña.

25 Te n̄i ka'an Jesús: Máa-ri kúu I'a sá'a ja náchaku jíin ja kúchaku ní káni. Ja kándíja ruu, vasa a n̄i jí'i, ko nachaku.

26 Te nú ndé ñáyivi chakú-i te kándíja-i ruu, ma kúu kuti-í. Á kándíja-ró tú'un yá'a xí túu. Achí-ya jíin-ña.

27 Te n̄i ka'an-ña jíin-yá: Jaan Táta. A n̄i kandíja-ná ja máa-ní kúu Cristo, Se'e Dios, ja kí in̄i ñuyívi, áchí-ña.

28 Te súan n̄i ka'an-ña. Te n̄i kee-ña kuá'an-ña. Te n̄i kana sa'í-ña xiní kúu-ña María: Máa Maestro, a n̄i chaá-ya, te

kána-ya xini-ro, áchí-ña.

29 Te María, ja ní jini so'o-ña, ni ndukuiñi yachi-ña, te kua'an-ña núu-yá.

30 Ko Jesús, té jaa-ga-ya ondé ñuu, chi ni ndoo-ni-ya kanchaa-ya núu ní jata'an Marta-ún-ya.

31 Te kaxiukú ñayivi judío ini ve'e jín María, kaka'an-i tu'un ndéé ini jín-ña. Te ni kajini-i ja ní ndukuiñi yachi-ña kuá'an-ña. Te ni kajindikin-i-ña, chi ni kaka'an-i: Ondé yuvé'e añú kuánde'e-ña yúan.

32 Ko ni jaa María nuu kanchaa Jesús. Te ni jini-ña núu-yá. Te ni jukuiñi jiti-ña núu já'a-yá. Te ni ka'an-ña jín-yá: Táta, nú ní kanchaa-ni yá'a, te ma kuu kuá'a-ná núu, áchí-ña.

33 Yúan-na te ni jini Jesús ja ndé'e-ña jín já kánde'e ñayivi judío vai koyo jín-ña. Te ni jaka nuu ini-ya. Te ni ndukui'a ini-ya.

34 Te ni ka'an-ya: Ndénu ní chindee-ró-de, áchí-ya. Te ni kaka'an-ña jín-yá: Ña'an-ni te kuni-ni, áchí-ña.

35 Te ni nde'e Jesús.

36 Yúan-na te ni kaka'an ñayivi judío: Nde'é ná xa'an ní kundá'ú ini-de chaa-ún, áchí-i.

37 Ko ni kaka'an sava-i: Bueno ni nakuña chaa yá'a nduchi chaa kuáa. Á tú ní kuu sá'a-de ja má kuu Lázaro núu, áchí-i.

38 Te ni ndukui'a tuku ini Jesús. Te ni chaa-ya yuvé'e añú-ún. Te ñn yaú kava kuu. Te jiká yú'u yaú-ún ndasú ñn yuu.

39 Te ni ka'an Jesús: Chaxio yuu ján jíná'an-ró, áchí-ya. Te Marta, kuá'a chaa ni ji'i-ún, ni ka'an-ña jín-yá: Táta, a já'an xiko-de, chi a ni kuu kuun kivi yínduji-de, áchí-ña.

40 Te ni ka'an Jesús jín-ña: Nasu ní ka'an-ri jín-ró ja nú kándija-ró te kuni-ro já ndúñá'nu Dios náún, áchí-ya.

41 Yúan-na te ni kachaxio-i yuu núu kándeé ndiyi-ún. Te Jesús, ni ndakoto-ni-ya íchi ándívi. Te ni ka'an-ya: Táta, ná kúta'u-ná nuu-ni ja jini so'o-ni tu'un ká'an-ná.

42 Te jini-ná ja jini so'o ná'in-ni tu'un ká'an-ná, ko ká'in kua'a ñayivi yá'a. Ja yúan súan ni ka'an-ná nává'a ná kándija-i ja máa-ni ni táji-ni náa vai-ná, Achí-ya.

43 Te súan ni ka'an-ya. Te ni ka'an jaa-ya: Lázaro, ña'an tikenda, áchí-ya.

44 Te chaa ja á ni ji'i, ni kenda-de, te yisúkun ndá'a-dé si'in-de jín sá'ma cinta. Te nuu-dé yisúkun ñn sa'ma. Te ni ka'an Jesús jín-i: Ndáji-de, te sía-ro-dé ná kí'in-de, áchí-ya.

45 Yúan-na te kua'a ñayivi judío ja ní kikoyo nuu María-ún, ni kakándija-i-ya. Chi ni kajini-i tiñu ni sá'a Jesús.

46 Ko sava-i ni kaja'an-i nuu cháa fariseo. Te ni kakastu-ún-i ndasa ni sá'a Jesús.

Jā ní k̄anatin̄ tu'un tá'an sik̄i Jesús

47 Yúan-na te sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, n̄i k̄akutútú-de. Te n̄i k̄andatú'ún-de: Ndasa sá'a-yó, chi cháa yá'a xaan sá'a-de tuni.

48 Ch̄i nú sía-yo-dé, te ndivii ñáyivi kándija-i. Te ch̄akoyo cháa ñuu Roma, te xnáa-dé ñuu-yo ondé jíin ñáyivi-yo, áchí-de.

49 Te ñin tá'an-de nání-de Caifás, cháa-ún kúu-de máá sutú ñá'nu-gā kuia-ún, n̄i ka'an-de jíin: Róo tú kájini kuti-ro.

50 Ni tú kájuku'un in̄i-rō já kánúu kúu ñin cháa jā sik̄i ñáyivi, nasu já náa ndivii ñáyivi jíná'an-i, áchí-de.

51 Ko tu'un yá'a, nā tú ní ka'an-de jā máa-de. Chi jā kúu-de máá sutú ñá'nu-gā kuia-ún, te n̄i jani-de tu'un jā kúu Jesús jā sik̄i ñáyivi.

52 Te nasu máá ñin jā ñáyivi yúan, ch̄i suni jā nástútú-yá se'e Dios jā ní kajichā nuu-i jíná'an-i.

53 Yúan-na te onde kivi-ún n̄i k̄andatú'ún-de jā ká'ni-dé-ya.

54 Yúan-na te tuká ní jika ndijin̄ Jesús nuu cháa judío, chi n̄i kenda-ya yúan kua'an-ya ñin ñuu nání Efraín nuu ío yani ñu'un té'é. Te n̄i kendo-yá yúan jíin cháa káskuá'a jíin-yá.

55 Te a n̄i kuyani viko Pascua ñáyivi judío. Te kua'a-i n̄i k̄akaa-i kua'an-i ñuu Jerusalén, náva'a sándoo-i máa-i xna'an-gā vása kéjá'á víko Pascua.

56 Te kánandúkú-i Jesús. Te kájikā tu'ún tá'an-i in̄i ve'e i: Ndasa jáni in̄i-rō. Chaa-de viko yá'a xí túu. Achí-i.

57 Te sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, n̄i k̄atá'ú-de tiñu jā nú ndé ñin-i jini-i ndénu kánde-ya, ná kástu'ún-i náva'a t̄in-de-ya.

12

Jā ní j̄i'í María ja'a Jesús jíin perfume

1 Te iñu kivi já té kejá'á-gā viko Pascua, te n̄i cháa Jesús ñuu Betania nuu kánchaā Lázaro cháa n̄i j̄i'í te n̄i nachaku-de jā ní kuu-de nd̄iyi núu.

2 Te n̄i kaja'a-de ndeyu ní kuxíni-ya yúan. Te Marta n̄i jani-ña kó'ó. Te Lázaro kúu ñin cháa yéa stáa jíin-yá.

3 Yúan-na te n̄i ki'in María ñin libra perfume ita nardo jā ncháa ya'u. Te n̄i j̄i'í-ñá ja'a Jesús, te n̄i nasi'ichí-ña já'a-yá jíin íxi-ñá. Te ñí in̄i ve'e-ún, n̄i jichā xiko perfume.

4 Te ñin cháa skuá'a jíin-yá, nání-de Judas Iscariote, se'e Simón, te kuu-de cháa nastúu-de-ya. Te n̄i ka'an-de:

5 Naja tú ní kuya'u perfume yá'a jā uní ciento peso, te kuá'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu. Achí-de.

6 Súan n̄i ka'an-de, nasu já kúndá'ú in̄i-de ñáyivi ndá'ú, ch̄i sua cháa kuí'ná ní kuu-de. Te n̄i kuu-de tesorero, te jánchaa-de jā k̄ajak̄in-i-ún.

⁷ Yúan-na te n̄i ka'an Jesús: Sía-ña, ch̄i sik̄i k̄iv̄i yúji-r̄i kúu ja ch̄iv̄a'a-ña yá'á.

⁸ Ch̄i nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jíin-ró, ko ruu, na tú nene kánchaa-r̄i jíin-ró. Achí-ya.

⁹ Yúan-na te kua'a ñáyivi judío, n̄i kajini tu'un-i ja kánchaa-ya yúan. Te n̄i chakoyo-i. Ko nasu máa ñn Jesús vai nde'é-i, ch̄i suni nde'é-i nuu Lázaro kákuni-i. Ch̄i a n̄i ji'i-de te n̄i nachaku-de.

¹⁰ Ko sutu ñá'nu, n̄i kandat̄u'ún-de ja súni ka'ni-dé Lázaro.

¹¹ Ch̄i kua'a ñáyivi judío, n̄i kenda-i kája'an-i, te kákandija-i nuu Jesús ja sik̄i Lázaro.

Ja ní k̄iv̄i Jesús ñuu Jerusalén

¹² Te inga k̄iv̄i x̄ián, n̄i chakoyo kua'a ñáyivi víko-ún. Te n̄i kajini tu'un-i ja vai Jesús ñuu Jerusalén.

¹³ Te n̄i k̄ak̄i'in-i numa yukú ñuu. Te n̄i kenda koyo-i kuata'an-i-ya. Te n̄i k̄akana jaa-i: Xáán va'a I'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-yá ch̄i ndiso-ya tíñu máa Tatá Dios. Máa Rey ñáyivi Israel kúu-ya. Achí-i.

¹⁴ Te n̄i ni'in Jesús ñn burro jáá. Te n̄i jungoo-ya sik̄i-tí nátu'un ká'an tutu:

¹⁵ Sesí'í ñuu Sion, ma yú'ú-ro. Yá'a nde'é-ró vai Rey máa-ró, yóso-yá ñn burro jáá, áchí.

¹⁶ Onde xnáñúú te tú ní kájuku'un in̄i chaa káskuá'a jíin-yá jíin tíñu yá'a. Ko onde ná n̄i nduñá'nu Jesús, yúan-na te vásá ní kanuku'un in̄i-de tu'un yóso sik̄i máa-yá, jíin já ní kás'a-de tíñu yá'a jíin-yá.

¹⁷ Te ñáyivi ká'jin jíin-yá, n̄i kaka'an ndaa-i ndasa n̄i kana-ya xiní Lázaro yuvé'e añú, te ndasa n̄i nachaku-de ja á n̄i ji'i-de.

¹⁸ Ja yúán ní kenda koyo kua'a-gá-i, n̄i kajata'an-ya. Ch̄i n̄i kajini tu'un-i ja ní sá'a-ya tuní yá'a.

¹⁹ Ko chaa fariseo n̄i kaka'an máa-de: Vina te a kájin̄i-yo já má kúu kasu kuti-ro. Yúan nde'é-ró, ja ndívii ñáyivi kája'an-i yata-dé.

Ñáyivi ñúu Grecia ndúkú-i Jesús

²⁰ Te suni yaku ñáyivi ñúu Grecia n̄i k̄akaa-i kuachiñú'ún-i k̄iv̄i víko-ún.

²¹ Ñáyivi-ún, n̄i jakoyo-i nuu Felipe chaa ñuu Betsaida ndañúu Galilea. Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-de: Táta, nde'é-ná nuu Jesús kákuni-ná, áchí-i.

²² Te n̄i ja'an Felipe, n̄i kastu'ún-de nuu Andrés. Yúan-na te Andrés jíin Felipe ndendúú n̄i kakastu'ún-de nuu Jesús.

²³ Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: A n̄i jaa hora ja nduñá'nu máa Sé'e chaa.

24 Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja in nuní trigo nú tú jungava nuu ñú'un te kuu, te máá in-ni kendo. Ko nú kuu, te kua'a xaan nuní nánda.

25 Nú ndé chaá kúnda'ú in-de máá-de, te naa-dé. Ko nú ndé chaá tú chíñú'ún-de máá-de iní ñuyívi yá'a, te kuchaku-de ní káni.

26 Nú ndé in chaá kuní kuatíñu nuu-rí, ná kúndikin-de ruu. Te nuu kúnchaa-ri yúan kúnchaa chaá jíitíñu nuu-rí-ún. Te nú ndé in-de jíitíñu-de nuu-rí, te koo ja jíñú'ún Táa-ri nuu-dé.

27 Te vina ndúkuí'a in-ri. Te á ka'an-ri: Táa, nama-ní náa nuu túndó'o hora yá'a, achi-ri xí túu. Ma kúu, chi ja síkí hora yá'a kúu ja vái-ri.

28 Táa, ná nákana jaa-i ní sá'a-ní, áchí-ya jíin Dios. Yúan-na te ichi ándívi ní kenda in tu'un: A ni kanakana jaa-i ruu ni sá'a-ri. Te nakana jaa-i ruu inga jínu sá'a-ri, áchí.

29 Te ñayívi ká'jin yúan, ni kajini so'o-i te ni kaka'an-i ja tája kúu. Te sava-ga-i, ni kaka'an-i: Ni ka'an in ndajá'a Dios jíin-de, áchí-i.

30 Te ni ka'an Jesús: Tú vai tu'un yá'a ja síkí rúu, chi sua ja máá-ró jíná'an-ró.

31 Vina kúu ja ndúni'in kuachi síkí ñuyívi yá'a. Vina kúu ja kenda ja kúñá'nu iní ñuyívi yá'a kí'in.

32 Te ruu, nú a ni ndíta kaa-ri iní ñuyívi te kana-ri xiní ndívii ñayívi kíkoyo-i nuu-rí, áchí-ya.

33 Tu'un yá'a ni ka'an-ya já stá'an-ya ndasa kuu-ya.

34 Te ni kaka'an ñayívi-ún jíin-yá: Kájiní-ná ja kendo Cristo ní káni, áchí tutu ley. Te naja ká'an-ní ja jínu ñú'ún kuíta kaa máá Sé'e chaá núsáá. Te ndéja kúu máá Sé'e chaá-ún. Achí-i.

35 Yúan-na te ni ka'an Jesús: Yaku-na kivi kúnchaa máá luz jíin-ró jíná'an-ró. Kaka nini ío ndijin náva'a tú kuñaa nú-ro. Chi chaá jika ñuñáa, na tú jiní-de ndénu kí'in-de.

Ja tú kákandíja chaá judío

36 Kandíja nuu máá luz nini kánchaa-ya jíin-ró, náva'a ná ndúu-ró sé'e luz, áchí-ya jíin-i. Súan ni ka'an Jesús. Te ni kee-ya kuá'an-ya. Te ni sa'í-ni-ya núu-í jíná'an-i.

37 Ko vasa ni sá'a-ya kuá'a tuní nuu-í, ko tú ní kákandíja-i-ya.

38 Náva'a skíkuu tu'un ni ka'an Isaías chaá ni jani tu'un Dios ja ní ka'an-de onde sáa: Táta, ndéja ní kandíja tu'un ni ka'an-yo. Te ndéja ní jiní nuu fuerza máá Jító'o-yo, áchí.

39 Ja yúan tú ní kúu kandíja-i jíná'an-i, chi ni ka'an tuku Isaías:

40 Ni sákuáa-ya ndúchi-í, te ni kundava iní añú-i ni sá'a-ya, náva'a ma kuní-i jíin ndúchi-í, ni ma júku'un iní añú-i, ni ma nájío káva iní-i, ja sá'a-ri tana-í, áchí.

41 Tu'un yá'a nī ka'an Isaiás, chi nī jinī-de ndasa kúñá'nu luu-ya. Te nī ka'an-de tu'un-ya.

42 Ko vasa súan nī io, te kua'a cháa tá'ú tíñu, nī kākandíja-de nuu-yá. Ko ja káyu'ú-de fariseo te tú ní kákastu'ún-de. Chi nú súan, te skúnu-ún-de kenda-de inī ve'e sinagoga, jáni inī-de.

43 Chi kúsi-gá inī-de ja ndúñá'nu-de sá'a ñayivi vása já ndúñá'nu-de sá'a Dios.

44 Te nī ka'an jaa Jesús: Ñayivi kándíja ruu, nasu máa ñin ruu kándíja-i, chi nuu I'a nī táji rúu vai-ri kándíja-i.

45 Te ñayivi ndé'é núu-rí, suni ndé'é-i nuu I'a nī táji rúu vai-ri.

46 Vai-ri ja kúu-ri ñin luz inī ñuyivi, náva'a nú taká ñayivi kándíja-i ruu, ma kúnchaa-i ñuñáa.

47 Nú ñin ñayivi jíni so'o-i tu'un ká'an-ri, te tú skíkuu-i, tú nakuxndíi-ri siki-í, chi tú vai-ri ja náku-xndíi-ri siki ñuyivi, chi sua ja náma-ri ñuyivi.

48 Te ñayivi ské'ichi ruu, te tú játú'ún-i tu'un ká'an-ri, ío ja náku-xndíi siki-í. Tu'un nī ka'an-ri kúu ja náku-xndíi siki-í onde kivi jínu ñuyivi.

49 Chi tú ká'an-ri ja máa-rí, chi Táa-ri I'a nī táji rúu vai-ri, máa-yá nī tá'ú-yá tíñu nuu-rí. Ndasa kachi-ri te ndasa ka'an-ri.

50 Te a jiní-ri ja tíñu tá'ú-yá kúu ja kúchaku-i ní káni sá'a. Núsáa te tu'un ká'an-ri, máni tu'un nī ka'an Táa-ri jíin-rí kúu, áchí-ya.

13

Ja ní nakacha-ya já'a cháa káskuá'a

1 Onde ná té koo-ga viko Pascua, te a nī jiní Jesús ja ní jaa hora kenda-ya ñuyivi yá'a no'on-ya núu Táa-ya. Ko kúndá'ú inī-ya ñayivi-yá ká'io inī ñuyivi, te onde sandí'í-na nī kundá'ú inī-ya-í.

2 Te nī ndí'í nī kákuxíni-ya. Te vina a nī ka'an kui'na jíin iní añú Judas, se'e Simón Iscariote, ja nástúu-de-ya.

3 Te a jiní Jesús ja máa Táa-ya, a nī ja'a-ya taká ndatíñu inī nda'a-yá, te suni jiní-ya já ní kenda-ya núu Dios vai-ya. Te suni nuu Dios no'on-ya.

4 Te nī ndukuiñi-ya já ní kuxíni-ya. Te nī chaxio-ya sá'ma-yá. Te nī ki'in-ya ñin sa'ma vítá. Te nī ju'ni-ya chíi-ya.

5 Te nī chu'un-ya ndúcha iní ñin tija'an, te nī kejá'á-yá náka-ya já'a cháa káskuá'a. Te nási'ichí-ya jíin sá'ma vítá já nú'ni chíi-ya-ún.

6 Te nī jaa-ya núu Simón Pedro. Te nī ka'an Pedro jíin-yá: Táta, ní, nakacha-ní ja'a-ná náún, áchí-de.

7 Te *n̄i* ka'an Jesús: Tú júku'un *in̄i-ro* já sá'a-ri vina, ko kúkuéé-ga te júku'un *in̄i-ro*, áchí-ya jín-de.

8 Te Pedro *n̄i* ka'an-de jín-yá: Ma náka cha kuti-ní ja'a-ná, áchí-de. Te *n̄i* ka'an Jesús jín-de: Nú tú nakacha-ri ja'a-ro te ma kúu kundii-ro jín-rí, áchí-ya.

9 Te *n̄i* ka'an Simón Pedro jín-yá: Táta, nasu máa ñn ja'a-ná, *ch̄i* suni nda'a-ná jín xini-ná núsáá, áchí-de.

10 Te *n̄i* ka'an Jesús jín-de: Chaa ja á *n̄i* ndundoo, máni jínu ñú'ún já ndúndoo máa já'a-ní-de, te a *n̄i* ndundoo ndi'i-ni-de. Te máa-ró, a *n̄i* kandundoo-ró ko nasu táká-ro. Achí-ya.

11 *Ch̄i* a *n̄i* jini-ya ndéja kúu ja nastúu-ya. Ja yúan ní ka'an-ya: Nasu táká-ro ká'io ndoo.

12 Te *n̄i* kuu *n̄i* nakacha-ya já'a-dé jíná'an-de, te *n̄i* naki'in-ya sá'ma-yá. Te *n̄i* nungoo tuku-ya. Te *n̄i* ka'an-ya: Á kájin̄i-ro já ní sá'a-ri jín-ró.

13 Káka'an-ro já Maestro jín Jító'o-ro kúu-ri, te káka'an ndaa-ro. *Ch̄i* suu máa-rí kúu.

14 Te nú ruu, vasa Jító'o-ro jín Maestro kúu-ri, nú nakacha-ri ja'a-ro, suni súan kánúú náka cha ja'a tá'an-ró.

15 *Ch̄i* tiñu yá'a *n̄i* stá'an-ri nuu-ro náv'a suni sá'a máa-ró jín tá'an-ró nátu'un *n̄i* sá'a-ri jín-ró.

16 Jandáa ká'an-ri jín-ró: ñn mozo na tú kúñá'nu-ga-de nuu jító'o-de, ni ñn apóstol, na tú kúñá'nu-ga-de nuu cháa *n̄i* táji-de kua'an-de.

17 Nú kájuku'un *in̄i-ro* jín tú'un yá'a, te xáán ndatu koo-ró nú sá'a-ró súan.

18 Na tú ká'an-ri siki táká-ro. A jini-ri ndéja ní kaji-ri. Ko ná skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Chaa *n̄i* yee stáa jín-rí, *n̄i* jañu-de ruu jín xúsí'yi-dé, áchí tutu.

19 Ondé vina kástu'ún-rí taká tiñu nuu-ro ondé jín tiempo, náv'a nú *n̄i* kuu, te kandíja-ró já máa-rí kúu I'a-ún.

20 Jandáa ká'an-ri jín-ró: Nú ñn ñayivi kuátú'ún-i ñn chaa *n̄i* táji-rí kua'an, te játú'ún-i ruu. Te ñayivi játú'ún rúu, suni játú'ún-i I'a *n̄i* táji rúu vai-ri, áchí-ya jín-de jíná'an-de.

Ja ní kivi Satanás in̄i Judas

21 Te ja á *n̄i* ka'an Jesús tu'un yá'a, te *n̄i* ndukuí'a *in̄i*-ya. Te *n̄i* ka'an ndaa-ya: Jandáa ká'an-ri jín-ró jíná'an-ró ja ñn róo, nastúu-ró rúu, áchí-ya.

22 Yúan-na te chaa káskuá'a jín-yá, *n̄i* kandakoto-de nuu tá'an-de, kájani *in̄i*-de ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya.

23 Te ñn máa cháa káskuá'a-ún ja maní-yá jín-de, ndítuu-de jika Jesús.

24 Te *n̄i* sá'a Simón Pedro ñn seña nuu cháa-ún, náv'a ná kaká tu'ún-de-ya ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya.

25 Yúan-na te máá-de ja ndítuu-de jiká Jesús, nì ka'an-de jíin-yá: Táta, ndé cháa kúu, áchí-de.

26 Te nì ka'an Jesús: Ná chindaji-ri staa te kua'a-ri nuu ñin cháa, te cháa-ún kúu, áchí-ya. Te nì chindaji-ya staa. Te nì ja'a-ya núu Judas Iscariote se'e Simón.

27 Te nì yee staa-ún. Te nì kivi-ni Satanás ini. Yúan-na te nì ka'an Jesús jíin: Tiñu sá'a-ró, ná sá'a yachi-ro, áchí-ya.

28 Ko ni ñin cháa káyee staa jíin-yá-ún, tú ní kájukú'un ini-de naún tu'un kúu ja ní ka'an-ya jíin.

29 Chì sava-de, nì kajani ini-de ja ní ka'an Jesús jíin: Kuaan-ró naún kájinu ñú'ún-yó já kúu viko. Xí já kuá'a yaku na jíin núu cháa ndá'ú. Chì Judas ñin janu xú'ún.

30 Te ja ní yee staa-ún, te nì kenda-ni kua'an. Te a nì kuaa.

Tiñu jáá tá'ú-ya nuu-yo

31 Yúan-na te ja kuá'an, te nì ka'an Jesús: Vina te a nì nduñá'nu máá Sé'e cháa. Te suni nì nduñá'nu Dios nì sá'a-ya.

32 Te nú nduñá'nu Dios sá'a-ya, suni sáni nduñá'nu máá-yá sá'a Dios, te nduñá'nu-ni-ya vítan ñú'ni.

33 Súchi, yaku-na kivi kúnchaa-ri jíin-ró. Te nandúkú-ró rúu, te nátu'un nì ka'an-ri jíin cháa judío, onde nuu kí'in-ri, ma kúu ja koyo-ró jíná'an-ró.

34 Ñin tiñu jáá tá'ú-rí nuu-ro jíná'an-ró: Ja ná kundá'ú ini-ro taká tá'an-ró. Nátu'un kundá'ú ini-ri róó, suni súan kundá'ú ini-ro tá'an-ró.

35 Te nú kundá'ú ini-ro taká tá'an-ró, yúan-na te kunj taká ñayivi já máá-ró kákuu cháa nì kaskuá'a jíin-rí, áchí-ya.

Tu'un Pedro jíin lí'li

36 Te nì ka'an Simón Pedro jíin-yá: Táta, ndénu kí'in-ní, áchí-de. Te nì ka'an Jesús jíin-de: Nuu kí'in-ri-ún, ma kúu kundikín-ro rúu vina. Ko kúkuéé-ga te kundikín-ro rúu ja-ro.

37 Te nì ka'an Pedro jíin-yá: Táta, naja má kúu kundikín-ná ní vina. Tú yú'ú-ná kuu-ná ja ní. Achí-de.

38 Te nì ka'an Jesús jíin-de: Kuu-ro já rúu náún. Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu unj jínu.

14

Ja sátu'a-ya vé'e andívi kúu yóó

1 Ma kúñáá ini añú-ro. A kákandíja-ró Dios, suni ná kándíja-ró rúu.

2 Chì ío kua'a vé'e ini ve'e Táa-ri. Te nú tú súan ío, a nì kastu'ún-rí nuu-ro núu. Kí'in-ri kísátu'a-ri ve'e kuxiukú-ró.

³ Te nú kua'an-ri sátu'a-ri ve'e kuxiukú-ró, te nchaa-ri kinastútú-rí róó ki'on. Návā'a nuu kunchaa máá-rí-ún, suni yúan kuxiukú-ró.

⁴ Te a kájiní-ro ndénu kí'in-ri. Te kájiní-ro íchi, áchí-ya.

⁵ Te ni ka'an Tomás jíin-yá: Táta, tú kájiní-ná ndénu kí'in-ní. Te ndasa kuní-ná ichi núsáá, áchí-de.

⁶ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Máá-rí kúu máá íchi, jíin tú'un ndaa, jíin tú'un kuchaku. Ma kúu jaá ni ñn-i nuu Táa-ri te nú túu ruu.

⁷ Te nú ní kájiní-ro rúu, te suni a ni kájiní-ro Táa-ri núu. Te onde vina a kájiní-ro-yá, te a ni kande'é-ró núu-yá, áchí-ya.

⁸ Te ni ka'an Felipe jíin-yá: Táta, stá'an-ní máá Táa-yo núu-ná, te ná kúva'a ini-ná jíná'an-ná, áchí-de.

⁹ Te ni ka'an Jesús jíin-de: Felipe, kua'a kivi ní kuu jíka-ri jíin-ró. Té chá'an-ga kuní-ro rúu náún. Chaa ni jini ruu, nuu máá Táa-yo ní jini-de. Naja ká'an-ro: Stá'an-ní máá Táa-ro núu-ná.

¹⁰ Á tú kándija-ró já máá-rí kánchaa-ri jíin máá Táa-yo, te máá Táa-yo Dios kánchaa-ya jíin-rí. Taká tu'un ká'an-ri jíin-ró, nasu já kúu ini máá-rí ká'an-ri. Chi máá Táa-yo kánchaa-ya jíin-rí, te máá-yá sá'a tiñu-ún.

¹¹ Kandija ruu ja kánchaa-ri jíin máá Táa-yo, te máá Táa-yo jíin máá-rí: Te nú tú súan, te kandija ruu cuenta máá tiñu sá'a-ri.

¹² Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé chaa kándija ruu, tiñu ja sá'a-ri yá'a suni sá'a-de. Te ñá'nu-ga tiñu sá'a máá-de vásá yá'á, chi no'on-ri nuu máá Táa-yo Dios.

¹³ Te taká naún ja kakán-ro núu máá Táa-yo jíin sí'ví-rí, yúan sá'a-ri, návā'a nduñá'nu máá Táa-yo já siki máá Sé'e-ya.

¹⁴ Te nú naún kakán-ro jíin sí'ví-rí, te skíkuu-ri.

Ja ní keyu'u-yá ja kí Espíritu Santo

¹⁵ Te nú maní-ro jíin-rí, te kuandatú-ro tiñu tá'ú-rí nuu-ro.

¹⁶ Te kakan ta'u-rí nuu máá Táa-yo Dios. Te kua'a-ya ingá I'a chindéé chítuu róó jíná'an-ró, návā'a kunchaa-ya jíin-ró ní káni.

¹⁷ Máá Espíritu ndaa kúu I'a-ún. Te ñayivi, ma kúu kuatá'ú-i-ya, chi tú kande'é-i nuu-yá ni tú kájiní-i-ya. Ko máá-ró, chi kájiní-ro-yá, chi ncháa-ya jíin-ró, te ku'un-ya ini-ro.

¹⁸ Ma skéndo ndá'ú-ri róó, chi nchaa-ri nuu-ro jíná'an-ró.

¹⁹ ñn tí'lí-na te ma kuní-ga ñuyivi núu-rí. Ko máá-ró chi kuní-ro rúu, chi chakú-ri. Te ja yúan suni kuchaku máá-ró.

²⁰ Te kivi-ún kuní-ro já kánchaa-ri jíin máá Táa-ri, te máá-ró jíin rúu, te máá-rí jíin máá-ró jíná'an-ró.

21 Nú ndé cháa ñú'un iní-de tiñu nì tá'ú-rí, te skíkuu-de, cháa-ún kúu ja maní jín-rí. Te nú maní-dé jín-rí, suni kumaní máa Táa-rí jín-de. Te máa-rí, kumaní-rí jín-de te stá'an ndijin-rí máa-rí nuu-dé, áchí-ya.

22 Te nì ka'an Judas jín-yá (ko nasuú Iscariote): Táta, naja stá'an ndijin-ní máa-ní nuu-ná jíná'an-ná, te nuu ñáyivi chí túu, áchí-de.

23 Te nì ka'an Jesús jín-de: Nú ndé cháa maní-dé jín-rí, te skíkuu-de tu'un ká'an-rí, yúan-na te kumaní máa Táa-rí jín-de. Te chakoyo-rí nuu-dé. Te kuxiukú-rí jín-de.

24 Te cháa tú maní jín-rí, tú skíkuu-de tu'un ká'an-rí. Te tu'un nì kajini so'o-ró, nasu tú'un máa-rí kúu, chí tu'un máa Táa-yo I'a nì tájí rúu vai-rí kúu.

25 Tu'un yá'a ká'an-rí jín-ró, nini kánchaa-rí jín-ró.

26 Ko máa Táa-yo Dios, tájí-yá máa I'a chindéé chítuu róó kii-ya jín s'í'v-rí. Te máa I'a-ún kúu Espíritu Santo. Máa-yá, stá'an-ya táká tu'un nuu-ro, te xndáku-ya núu-ro táká tu'un nì ka'an-rí jín-ró.

27 Skéndo-o-rí tu'un ndéé iní jín-ró, tu'un ndéé iní máa-rí kuá'a-rí nuu-ro. Nasu cuenta ñuyívi, chí máa-rí kuá'a-rí nuu-ro. Ma kúkuí'a iní añú-ro, te nì ma yú'ú-ro.

28 A nì kajini so'o-ró já nì ka'an-rí jín-ró: Kí'in-rí te nchaa-rí nuu-ro, áchí-rí. Nú nì kumaní-ro jín-rí, te kusí ndíja iní-ro núu, chí nì ka'an-rí jín-ró já nó'on-rí nuu máa Táa-yo Dios. Chí ñá'nu-ga kúu máa Táa-yo vásá rúu.

29 Vina a nì kastu'ún-rí nuu-ro ondé jín tiempo, náv'a a nú a nì kuu, te kandíja-ró jíná'an-ró.

30 Ma ká'an kua'a-gá-rí jín-ró, chí vai ja kúñá'nu iní ñuyívi yá'a. Te tú ndújín jín-rí.

31 Ko vai máa, náv'a a kuní ñuyívi ja maní-rí jín máa Táa-yo Dios, te natu'un nì tá'ú máa Táa-yo Dios tiñu nuu-rí, suni súan sá'a-rí. Ndukuiñi ná chó'o.

15

Máa yó'o uva ndija

1 Máa-rí kúu máa yó'o uva ndija. Te máa Táa-rí kúu I'a jítu ja'a.

2 Taká nda'a já ndítin ruu te tú já'a nde'e, jánchaa-ya. Te taká nda'a já já'a nde'e, násándoo-ya náv'a a kuá'a-ga nde'e.

3 Te máa-ró a nì kándundoo-ró jín tú'un nì ka'an-rí jín-ró.

4 Ná kúxiukú-ró jín-rí, te máa-rí jín máa-ró. In nda'a uva, ma kúu kuá'a máa nde'e, te nú tú kutin jiká máa yó'o. Te suni súan róó, te nú tú kuxiukú-ró jín-rí.

⁵ Máá-rí kúu yo'o-ún, te máá-ró kákuu nda'a-rí. Chaa ja kánchaa jíin-rí, te máá-rí jíin máá-de, chaa-ún já'a kua'a ndé'e. Chì nú túu ruu, te ma kúu kuti sá'a ni ìn-ró jíiná'an-ró.

⁶ Chaa ja tú kánchaa jíin-rí, kenda-de ki'in-de, sá'a-ya. Te ichi nátu'un ìn nda'a sáni, ja nástútú-i, te taan-í nuu ñú'un, te kayu.

⁷ Nú káxiukú-ró jíin-rí te tu'un ká'an-rí ñú'un iní-ro. Yúan-na te kakan naún kákuu-ro, te kua'a-rí nuu-ro.

⁸ Nú kájá'a-ró kuá'a ndé'e, yúan-na te nduñá'nu Táa-rí sá'a, te súan kuu-ró cháa káskuá'a jíin-rí.

⁹ Nátu'un máá Táa-yo kúndá'ú iní-ya rúu, suni súan kúndá'ú iní-rí róó jíiná'an-ró. Núsáa te kukuu-ga-ro jíin tú'un kúndá'ú iní-rí róó.

¹⁰ Nú skíkuu-ró tíñu ñi tá'ú-rí nuu-ro, te nene kúndá'ú iní-rí róó. Nátu'un máá-rí ñi skíkuu-rí tíñu ñi tá'ú Táa-rí nuu-rí, te nene kúndá'ú iní-ya rúu.

¹¹ Tu'un yá'a ká'an-rí jíin-ró, náva'a ná kúkútu-ro jíin tú'un kúsii iní máá-rí.

¹² Ya á kúu tíñu tá'ú-rí: Ja ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú iní-rí róó jíiná'an-ró.

¹³ Nú ìn chaa kuu-de ja'a amigo-de, tuká inga modo ja kúndá'ú-ga iní-i-de nátu'un ñi sá'a chaa-ún.

¹⁴ Máá-ró kákuu amigo-rí nú skíkuu-ró táká tíñu tá'ú-rí nuu-ro.

¹⁵ Tuká skúnání-rí róó mozo. Chì ìn mozo, tú jini-de naún sá'a jito'o-de. Chì sua skúnání-rí róó amigo-rí, chì a ñi kastu'ún-rí nuu-ro táká tu'un ñi jini so'o-rí onde nuu máá Táa-rí.

¹⁶ Tú ní kákaji-ró rúu. Chì sua ñi kaji-rí róó, te ñi jani-rí róó ja kíngoyo-ró te kua'a-ró ndé'e. Te ma náa ndé'e-ro. Te taká ja kakán-ro nú máá Táa-yo Dios jíin sí'ví-rí, kua'a-ya nú-ro.

¹⁷ Tíñu yá'a tá'ú-rí nuu-ro: Ja ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró.

Ja káchindikìn-i chaa kákandíja

¹⁸ Te nú kití iní taká ñayívi núu-ro jíiná'an-ró, te ma náa iní-ro já súni ñi kití iní-i nuu máá-rí xna'an-ga.

¹⁹ Te nú chaa ñuyívi ní kákuu-ró, te kumaní ñayívi jíin róó nátu'un jíin tá'an máá-i núu. Ko nasu cháa ñuyívi kákuu-ró, chì sua ñi kaji-rí róó iní ñuyívi. Ja yúan kákiti iní ñayívi núu-ro.

²⁰ Ma náa iní-ro tú'un ñi ka'an-rí jíin-ró: Ìn mozo, tú kúñá'nu-ga-de nuu jito'o-de. Nú ñi káchindikìn-i ruu suni súan chindikìn-i róó. Nú ñi skíkuu-i tu'un ñi ka'an-rí, suni skíkuu-i tu'un ka'an-ro.

²¹ Ko taká tíñu yá'a sá'a-de jíin-ró ja síkí sí'ví-rí, chì tú kájiní-i T'a ñi tájí rúu vai-rí.

²² Nú tú ní kí-rí, ni nú tú ní ká'an-rí jíin-i, ma kóo kuachi-i núu. Ko vina ma kúu kaku-i nuu kuachi-i.

23 Ñayivi kájito u'u ruu, suni kájito u'u-i máá Táa-ri.

24 Nú tú ní sá'a-ri tiñu nuu-í ja ní ñn chaá tú ní sá'a, te ma koo kuachi-i núu. Ko vina a ñi kajini-i tiñu-ún, te kájito u'u-i ruu jín máá Táa-ri.

25 Ko súan kás'a-a-i náva'a skíkuu tu'un yoso núu tutú ley máa-i: Ja tú na kuachi-ri, te ñi kajito u'u-i ruu, áhí.

26 Ko onde nuu máá Táa-yo táji-rí máá I'a chindéé chítuu róo. Máá Espíritu ndaa kúu-ya, te onde chii máá Táa-yo Dios kenda-ya. Te nú a ñi chaá-ya, te kani ndaa-ya tú'un-ri.

27 Te suni máá-ró kani ndaa-ro tú'un, chi ká'jin-ró jín-ri onde kivi ní kejá'á-ri.

16

1 Tu'un yá'a ñi ka'an-ri jín-ró náva'a tú nayú'ú-ro.

2 Te ské'ichi-i róo ini ve'e sinagoga kingoyo-ró. Te jaá hora ja nú ñn chaá ka'ni-dé róo, te kani ini-de ja bueno ñi sá'a-de nuu Dios.

3 Te tiñu yá'a sá'a-i jín-ró, chi tú kajini-i nuu máá Táa-yo Dios, te ni nuu máá-ri.

4 Ko ñi ka'an-ri tu'un yá'a jín-ró náva'a nú a ñi jaá hora, te nuku'un ini-ro já súan ñi ka'an-ri jín-ró. Te tú ní ká'an-ri tu'un yá'a jín-ró ondé kivi ní kejá'á-ri, chi jka-ri jín-ró jíná'an-ró.

5 Te vina, chi no'on-ri nuu I'a ñi táji rúu vai-ri. Te ñi ñn róo, na tú kaka tu'ún-ró rúu: Ndénu kí'in-ní.

6 Te vina a ñi kuxíí ini-ro chi súan ñi ka'an-ri jín-ró.

7 Ko ká'an ndaa-ri jín-ró: Ja sikí róo kúu ja kánúu kí'in-ri. Chi nú tú ki'in-ri, te I'a chindéé chítuu róo, ma cháa-ya nú-ro jíná'an-ró. Nú ki'in-ri, te táji-rí-ya kí-ya nú-ro.

8 Te nú a ñi chaá-ya te stá'an-ya núu-í ja ndiso máa-i kuachi, jín já kúu tiñu ndaa, jín ndasa nákuandí-ya-í.

9 Máa kuáchi-ún kúu ja tú kákandíja-i ruu.

10 Te máá tiñu ndaa-ún kúu ja nó'on-ri nuu máá Táa-yo Dios, te ma kuni-ga-ro núu-ri.

11 Te tu'un nákuandí-ún kúu ja á ñi jákuandí-ya sikí máá já kúhá'nu ini ñuyívi yá'a.

Tu'un máá Espíritu ndaa

12 Ió kua'a-gá tu'un ka'an-ri jín-ró, ko ma kánda-ró jín vina.

13 Te nú ñi chaá máá Espíritu ndaa, máa-yá stá'an-ya táka tu'un ndaa nuu-ro. Chi tú ka'an-ya já kuni máa-yá, chi ka'an-ya táka ja jini so'o-ya. Te stá'an-ya táka tiñu chaá.

14 Te nduñá'nu-ri sá'a-ya, chi ki'in-ya tú'un xín máa-ri, te stá'an-ya núu-ro jíná'an-ró.

15 Taká ja xín máá Táa-yo, suni máa-ri xín. Ja yúan ní ka'an-ri ja kí'in-ya já xín máa-ri te stá'an-ya núu-ro.

16 Ìn tí'lí-nà, te mà kúní-gà-rò nú-urí. Te suni ìn tí'lí-ga, te nakunì tuku-rò nú-urí, chì no'on-rì nuu máá Táa-yò. Achí-ya.

17 Yúan-na te sava chaa káskuá'a jíin-yá nì kaka'an-de jíin tá'an-de: Nàún kúu tu'un nì ka'an-ya jíin-yó: Ìn tí'lí-nà te mà kúní-gà-rò nú-urí, te suni ìn tí'lí-ga, te nakunì tuku-rò nú-urí, chì no'on-rì nuu Táa-rì.

18 Te nì kaka'an-ga-de: Nàún tu'un kúu ja ní ka'an-ya jíin-yó: Ìn tí'lí-nà. Tú kájuku'un inì-yò já ká'an-ya. Achí-de.

19 Te nì jinì Jesús ja kaká tu'ún-de-ya káku-nì-de. Te nì ka'an-ya jíin-de: Á kájika tu'ún tá'an-ró já ní ka'an-rì tu'un yá'a jíin-ró: Ìn tí'lí-nà, te mà kúní-gà-rò nú-urí, te suni ìn tí'lí-ga, te nakunì tuku-rò nú-urí.

20 Jandáa ká'an-rì jíin-ró: Nde'e-rò te ndukuí'a inì-ro, ko kusì inì ñayivi ñuyivi. Te kukuí'a inì-ro, ko vasa kákuuí'a inì-ro, te ndusi inì-ro.

21 Ìn ñasíí, nú já'ncha chii-ña, te kukuí'a inì-ña, chì kuakuyani skáku-ña. Te nú a nì skáku-ña ìn sùchí lúlí, tuká ná'an-ña túndó'o nì ta'an-ña, chì kúsì inì-ña já ní kaku ìn chaa inì ñuyivi.

22 Suni súan máá-ró, kákuuí'a ndija inì-ro vína. Ko inga kivi te nakunì-rì nuu-ro te kusì inì-ro. Te mà ndukuí'a-ga inì-ro jíná'an-ró sá'a ni ìn ñayivi.

23 Te kivi-ún tú nàún kaká tu'ún-ró rúu. Jandáa ká'an-rì jíin-ró, nú nàún kakán-ro núu máá Táa-yò jíin sí'ví-rí, te kuá'a-ya núu-ro.

24 Ondé vina te tú nàún ní kájikan kuti-ro jíin sí'ví-rí. Kakan, te ni'in-ro, náva'a kusì vá'a inì-ro.

25 Tu'un yá'a ká'an yátá-rí jíin-ró. Ko ìn kivi te mà ká'an yátá-gá-rì jíin-ró, chì sua kastu'ún kájí-rí taká tu'un máá Táa-yò Dios.

26 Te kivi-ún, kakan-ro jíin sí'ví-rí. Te tú ká'an-rì jíin-ró já kakán ta'u-rí nuu máá Táa-yò já sikí róó.

27 Chì máá Táa-yò, kúndá'ú inì-ya róó. Chì máá-ró nì káku-manì-ro jíin-rí, te nì kákuandíja-ró já ondé nuu Dios vai-rì.

28 Nì kenda-rì ondé nuu máá Táa-yò, te nì chaa-rì inì ñuyivi. Vina te kenda tuku-rì inì ñuyivi te no'on-rì nuu máá Táa-yò Dios. Achí-ya.

29 Te nì kaka'an chaa káskuá'a jíin-yá: Vina te ká'an kájí-ní. Tú ká'an-ní ni ìn tu'un yátá.

30 Vina te kájuku'un inì-ná ja jiní-ní taká tu'un, te tú jínu ñú'ún-ní ja kaká tu'ún-i níí. Ja yúan kákuandíja-ná ja ní kenda ndija-ní ondé nuu Dios vai-ní. Achí-de jíin-yá.

31 Te nì ka'an Jesús jíin-de: Vina te kákuandíja-ró nàún.

³² Kuni so'o-ró, chi vai ñn hora, te a ni chaá, ja kuichá nuu-ró kingoyo-ró vé'e-ró. Te skéndo-ro-ró rúu máá ñn-ri. Ko ma kúnchaá máá ñn-ri, chi máá Táa-yo Dios kánchaá-ya jíin-ri.

³³ Tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró náva'a koo ndéé iní-ro sá'a-ri. Iní ñuyívi, chi koto-ró túndó'o. Ko kava téyíí-ró, chi a ni kundéé-ri jíin ñuyívi, áchí-ya.

17

Tu'un ni jikan ta'u Jesús ja'a yóo

¹ Tu'un yá'a ni ka'an Jesús. Te ni ndakoto-ya íchi ándíví. Te ni ka'an-ya: Táa, a ni chaá máá ñn-ri. Sáñá'nu-ní Se'e-ní, náva'a suni Se'e-ní sáñá'nu-i níí.

² Chi ni ja'a-ní fuerza nuu máá Sé'e sikí táká chaá, náva'a nuu táká chaá ni ja'a-ní nuu-í, kuá'a-i ja kúchaku-de níí káni.

³ Te tu'un kuchaku níí káni kúu ja ná kuní-de níí ja máá ñn ndija-ni Dios kúu-ní onde jíin Jesucristo I'a ni tájí-ní vai.

⁴ Máá-ná, ni sáñá'nu-ná níí iní ñuyívi. A ni síjínu-ná tiñu ni tá'ú-ní nuu-ná.

⁵ Te vina Táa, sáñá'nu-ní náá, ná kuní jíin núu máá-ní, nátu'un ni kuñá'nu-ná jíin-ní onde ná té jungoo-ga ñuyívi.

⁶ Ni stá'an ndijin-ná níí jíin sí'ví-ní nuu táká chaá ni ja'a-ní nuu-ná iní ñuyívi. Máá-ní ni xíin-dé núú. Te ni ja'a-ní-de nuu-ná. Te ni kaskíkuu-de tu'un-ní.

⁷ Vina te a kájiní-de ja onde nuu máá-ní vai taká tu'un ni ja'a-ní nuu-ná.

⁸ Chi tu'un ni ja'a-ní nuu-ná, ni ja'a-ná nuu máá-de jíná'an-de. Te ni kajatá'ú-de tu'un-ún. Te a ni kajiní ndaa-de ja ní kenda-ná onde nuu-ní. Te ni kakandíja-de ja ní tájí-ní náá vai-ná.

⁹ Te jikán ta'u-ná ja'a máá-de. Tú jikán ta'u-ná ja'a ñuyívi, chi sua jikán ta'u-ná ja'a cháa ni ja'a-ní nuu-ná, chi máá-ní xíin-dé.

¹⁰ Te taká ndatíñu-ná kúu ndatíñu máá-ní. Te taká ndatíñu máá-ní kúu ndatíñu máá-ná. Te ni nduñá'nu-ná ni sá'a ndatíñu-ún.

¹¹ Te tuká kánchaá-ná iní ñuyívi. Ko máá-de chi káxiukú-de iní ñuyívi, te máá-ná nájaa-ná nuu-ní. Táa, máá-ní kúu I'a ndoo, te jíin sí'ví-ní koto-ní taká chaá ni ja'a-ní nuu-ná, náva'a ñn-ni ná kúu-de nátu'un kákuu máá-yó.

¹² Ná ni kánchaá-ná jíin-de iní ñuyívi, te ni ndíto-ná-de jíin sí'ví-ní ja ní ja'a-ní nuu-ná. Ni ndíto-ná-de te tú ní náa ní ñn-de, chi máá-ni se'e kui'na ní naa, náva'a skíkuu tutu íi.

¹³ Te vina najaa-ná nuu-ní. Te ká'an-ná tu'un yá'a iní ñuyívi náva'a ná kúsíí vá'a iní-de jíin tú'un kúsíí iní máá-ná.

14 Nĭ kastu'ún-ná tu'un-ní nuu-dé. Te nĭ kakitĭ inĭ ñayivi núu-dé, chĭ nasu sé'e ñuyivi kákuu-de nátu'un máá-ná nasu sé'e ñuyivi kúu-ná.

15 Na tú jikán ta'u-ná ja cháxio-ní-de inĭ ñuyivi, chĭ sua koto-ní-de nuu kĭni nuu kuí'a.

16 Nasu tá'an ñuyivi kákuu-de. Nátu'un máá-ná nasu tá'an ñuyivi kúu-ná.

17 Nasándoo-ní-de jíin tú'un ndaa. Tu'un máá-ní kúu máá tú'un ndaa.

18 Nátu'un nĭ tájí-ní náá vai-ná inĭ ñuyivi, suni súan tájí-ná-de kĭ'in-de inĭ ñuyivi.

19 Te ja sikí máá-de kúu ja sándoo-ná máá-ná, náv'a koo ndoo máá-de jíin tú'un ndaa.

20 Tú jikán ta'u-ná ja'a máá ĩn cháa yá'a jíná'an-de, chĭ suni ja'a táká ñayivi já ná kándĭja-i náá sá'a tu'un kani-de jíná'an-de.

21 Náv'a taká-i ná kúu-i ĩn-ni, nátu'un kánchaa-ní jíin-ná, Táa, te máá-ná jíin máá-ní. Te suni súan ná kúu-i ĩn-ni jíin-yó kuní-ná, náv'a ná kándĭja ñuyivi já máá-ní nĭ tájí-ní náá vai-ná.

22 A nĭ sañá'nu-ná máá-de nátu'un nĭ sañá'nu-ní náá, náv'a ĩn-ni ná kúu-de nátu'un ĩn-ni kákuu-yó.

23 Te nátu'un máá-ná jíin máá-de, te máá-ní jíin máá-ná, suni súan kuní-ná ja ná síyĭja-ní-de náv'a ĩn-ni ná kúu-de, te náv'a kunĭ ñayivi já ní tájí-ní náá vai-ná, jíin já kúndá'ú inĭ-ní-de nátu'un kúndá'ú inĭ-ní náá.

24 Táa, taká cháa nĭ ja'a-ní nuu-ná-ún, kuní-ná ja núu kúnchaa máá-ná suni yúan ná kúxiukú máá-de jíin-ná, náv'a ná kuní-de ndasa ndúñá'nu-ná sá'a-ní. Chĭ kúndá'ú inĭ-ní náá onde ná té jukuiñĭ-ga ñuyivi.

25 Táa, máá-ní kúu I'a ndaa, ko tú kájinĭ taká ñayivi núu-ní. Ko máá-ná chĭ jiní-ná nuu-ní. Te cháa yá'a, kájinĭ-de ja ní tájí-ní náá vai-ná.

26 Te máá-ná, a nĭ stá'an-ná ní jíin sí'ví-ní nuu-dé. Te stá'an-ga-ná nuu-dé, náv'a ná kúndá'ú inĭ-de tá'an-de nátu'un kúndá'ú inĭ-ní náá, te suni náv'a kúnchaa-ná jíin-de.

18

Ja ní kakatĭn-de Jesús

1 Te nĭ kuu, nĭ ka'an Jesús tu'un yá'a. Te nĭ kenda-ya jíin cháa káskuá'a jíin yá kua'an-ya yatá yúcha Cedrón, nuu ío ĩn jardín. Te yúan nĭ kĭvi-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá.

2 Te Judas ja ní nastúu-ya-ún, suni jiní-de lugar yúan, chĭ ío kua'a vuelta nĭ ketá'an Jesús yúan jíin cháa káskuá'a jíin-yá.

³ Te *n̄i* jaka Judas *ɨn* nuu soldado *j̄in* yakú ndajá'a sutú ñá'nu *j̄in* cháa fariseo, te *n̄i* jakoyo-de yúan *j̄in* linterna *j̄in* ñú'un yiti *j̄in* machete.

⁴ Yúan-na te Jesús, *ja* á *n̄i* *jini*-ya táká tundó'o vai siki-yá, *n̄i* kenda-ya ichi núu-dé. Te *n̄i* ka'an-ya *j̄in*-de: Ndé cháa kánandúkú-ró, áchí-ya.

⁵ Te *n̄i* kaka'an-de *j̄in*-yá: Jesús ñuu Nazaret kánandúkú-rí, áchí-de. Te *n̄i* ka'an Jesús: Máá-rí kúu, áchí-ya *j̄in*-de. Te Judas, cháa *n̄i* nastúu-ya-ún, suni kándij-de *j̄in* cháa-ún *jíná*'an-de.

⁶ Te *ja* súan *n̄i* ka'an-ya, máá-rí kúu, te *n̄i* kanakaka yátá-de. Te *n̄i* kandua-ni-de nuu ñú'un.

⁷ Te *n̄i* *jika* tu'un tuku-ya-dé: Ndé cháa kánandúkú-ró, áchí-ya. Te *n̄i* kaka'an-de: Jesús ñuu Nazaret, áchí-de.

⁸ Te *n̄i* ka'an Jesús: A *n̄i* ka'an-ri *j̄in*-ró *ja* máá-rí kúu. Te nú ruu kánandúkú-ró, te *siá* cháa yá'a ná kíngoyo-de. Achí-ya.

⁹ Súan *n̄i* kuu náv'a ná skíkuu tu'un *ja* ní ka'an-ya: Tú ní xnáa-ná *n̄i* *ɨn* cháa *n̄i* *ja*'a-ní nuu-ná, áchí-ya.

¹⁰ Yúan-na te Simón Pedro, *ja* ñáv'a-de *ɨn* machete, *n̄i* tava-dé. Te *n̄i* stují-ni-de mozo máá sutú ñá'nu-ga. Te *n̄i* kachi-de so'o lado vá'a. Te mozo-ún, nání Malco.

¹¹ Te *n̄i* ka'an Jesús *j̄in* Pedro: Nachivá'a machete-ro iní cubierta. Chi tundó'o yá'a *ja* ní *ja*'a Táa-ri nuu-rí, tú kánúú *ja* ndó'o-ri náún. Achí-ya.

Ja ní kándij Jesús nuu sutú ñá'nu-ga

¹² Yúan-na te soldado, *j̄in* cháa kuñá'nu, *j̄in* ndajá'a cháa judío, *n̄i* kakatɨn-de Jesús, te *n̄i* kaju'ni-de-ya.

¹³ Te xna'an-ga *n̄i* kajanchaka-de-ya núu Anás. Chi táchisó Caifás *n̄i* kuu-de. Te Caifás, *n̄i* kuu-de máá sutú ñá'nu-ga kua-ún.

¹⁴ Te Caifás kúu máá cháa *n̄i* *ja*'a consejo nuu cháa judío, *ja* *j̄inu* ñú'un *ja* kúu *ɨn* cháa *ja*'a ñáyivi.

¹⁵ Te Simón Pedro, ndikín-de Jesús kua'an-de *j̄in*-yá, *j̄in* ingá cháa skuá'a. Te cháa-ún, *jini* sutu ñá'nu nuu-dé. Te *n̄i* *kivi*-de iní Palacio *j̄in* Jesús.

¹⁶ Ko Pedro, *n̄i* kándij-ni-de ichi yux'é'é yatá vé'e. Te máá cháa skuá'a *ja* *jini* sutu ñá'nu-ga nuu-dé, *n̄i* kenda-de, te *n̄i* ka'an-de *j̄in* ñá'an ndító yux'é'é. Te *n̄i* skívi-de Pedro iní ve'e palacio.

¹⁷ Yúan-na te ñá'an ndító yux'é'é-ún, *n̄i* ka'an-ña *j̄in* Pedro: Te róo suni *ɨn* cháa skuá'a *j̄in* cháa yá'a kúu-ró vii, áchí-ña. Te *n̄i* ka'an-de: Nasu náá kúu, áchí-de.

¹⁸ Te mozo-ún *j̄in* policía, *n̄i* kanastá'an-de ñu'un, *chi* sá'a vijin. Te ká'in-de kánduvixi-de. Te Pedro, suni kándij-de yúan, ndúvixi-de.

19 Te sutu ñá'nu-ga, ni xndichí-de Jesús siki cháa káskuá'a jíin-yá jíin siki tú'un stá'an-ya.

20 Te ni ka'an Jesús: A ni ka'an ndijin-ri ini ñuyivi. Nene ni stá'an-ri tu'un ini ve'e sinagoga jíin ini ve'e ii, nuu ndútútú ndí'i ñayivi judío, te tú ni in tu'un ní ká'an sa'í-ri.

21 Naja jiká tu'ún-ró rúu. Kaka tu'ún ñayivi ní kajini so'o tu'un ni ka'an-ri nú naún ní ka'an-ri, chi máa-i káiná'an-i tu'un ni ka'an-ri jíin-i, áchí-ya jíin-de.

22 Te ja súan ni ka'an Jesús, te in mozo kándij yúan, ni ja'a-ni in jiki núu Jesús. Te ni ka'an jíin-yá: Súan ká'an-ro jíin sutú ñá'nu náún, áchí.

23 Te ni ka'an Jesús jíin: Nú ni ka'an ndiva'a-ri, te kastu'ún naún kúu tu'un ñáá ní ka'an-ri-ún. Ko nú tu'un va'a ni ka'an-ri, te naja stují-ro rúu núsáá, áchí-ya.

24 Te Anás ni táji-de-ya nú'ni-ya kuá'an-ya núu Caifás ja kúu máa sutú ñá'nu-ga.

25 Te kándij Simón Pedro ndúvixi-de. Te ni kaka'an jíin-de: Nasu cháa skuá'a jíin-de kúu-ró náún, áchí. Te máa-de, tú ní jatú'un-de: Nasu rúu kúu, áchí-de.

26 Te in mozo sutu ñá'nu-ga, tá'an ja ní xiti Pedro so'o-ún, ni ka'an jíin-de: Nasu ní jini-ri róo jíin-de ini jardín náún, áchí.

27 Te Pedro, tú ní jatú'un tuku-de. Te ni kana-ni lí'li.

Ja kuá'an Jesús nuu Pilato

28 Yúan-na te ni kandenda-de jíin Jesús ini ve'e Caifás kája'an-de jíin-yá onde ini ve'e palacio. Te jañá'an kúu. Te ñayivi judío, tú ní kivi koyo-i ini ve'e palacio, chi tú kákuñi-i kuchá'an-i. Chi nú súan te ma kúu kee-í lélu Pascua.

29 Yúan-na te ni kenda Pilato nuu ñayivi ká'jin yata vé'e. Te ni ka'an-de: Naún kuachi kájikān-ro siki cháa yá'a, áchí-de.

30 Te ni kaka'an-i: Chaa yá'a, nú tú kúu-de chaa ñáá, ma kíinchaka-ná-de nuu-ni núu, áchí-i jíin-de.

31 Te ni ka'an Pilato jíin-i: Ki'in máa-ró-de, te sándaq-ro siki-dé natu'un ká'an ley máa-ró, áchí-de. Te ñayivi judío ni kaka'an-i jíin-de: Ja náá jíná'an-ná, tú ío ley ja ká'ni-ná ni in ñayivi, áchí-i.

32 Súan ni kaka'an-i náva'a skíkuu tu'un ni ka'an Jesús, ja ní kastu'ún-yá naún modo ku-ya.

33 Te ni ndivi Pilato ini ve'e palacio. Te ni kana-de xini Jesús ni kivi-ya. Te ni ka'an-de jíin-yá: Máa-ró kúu Rey ñayivi judío náún, áchí-de.

34 Te ni ka'an Jesús jíin-de: Á súan jáni ini máa-ró, xí súan ni kastu'ún sáva-ga chaa nuu-ro, áchí-ya.

35 Te nĭ ka'an Pilato: Chaa judío kúu-rĭ náún. Ñayivi máá-ró jíin sutú ñá'nu, nĭ kanakua'a róo nuu-rĭ. Naún ní sá'a-ró núsáa. Achí-de.

36 Te nĭ ka'an Jesús: Nasu ñúyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rĭ tiñu. Nú inĭ ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rĭ tiñu, yúan-na te chaa kájatíñu nuu-rĭ, kuatá'an-de ja'a-rĭ návā'a tú natuu-rĭ nuu ñáyivi judío núú. Ko nasu ñúyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rĭ tiñu vina. Achí-ya.

37 Yúan-na te nĭ ka'an Pilato jíin-yá: Te ĩn rey kúu-ró ja súan, áchí-de. Te nĭ ka'an Jesús: Máá-ró ká'an ja rúu kúu rey. Kánúú káni-rĭ tu'un ndaa. Ja yúan ní kaku-rĭ. Te ja yúan vái-rĭ inĭ ñuyivi. Taká ñayivi ká'ĭin jíin tú'un ndaa, ñayivi-ún jíni ná'ĭn-i tu'un ká'an-rĭ. Achí-ya.

38 Te nĭ ka'an Pilato jíin-yá: Naún kúu tu'un ndaa, áchí-de. Te ja ní ka'an-de tu'un yá'a, te nĭ kenda tuku-de nuu ñáyivi judío. Te nĭ ka'an-de jíin-i: Tú kuti ní ĩn kuachi ní'ĭn-rĭ sikĭ-dé.

39 Ko ío costumbre máá-ró já víko Pascua te nuu-ro sía-rĭ ĩn chaa índee vekaa. Te kákuni-ro já sía-rĭ rey ñayivi judío nuu-ro xí túu, áchí-de.

40 Yúan-na te ndivii-í nĭ kakana jaa-i inga jínu: Ma sía-ní chaa yá'a, chĭ sua ná sía-ní Barrabás, áchí-i. Te chaa kuí'ná ní kuu Barrabás.

19

1 Yúan-na te Pilato, nĭ ki'in-de Jesús. Te nĭ xndó'o-de-ya.

2 Te soldado, nĭ katĭn-de ĩn corona iñu. Te nĭ kachu'un-de xinĭ-yá. Te nĭ kachu'un-de-ya ĩn sa'ma kuá'á tındí'í.

3 Te nĭ kakandita-de nuu-yá. Te nĭ kaka'an-de jíin-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. Te kaja'a-de jikĭ núu-yá.

4 Yúan-na te nĭ kenda Pilato inga jínu. Te nĭ ka'an-de jíin ñáyivi: Yá'a nde'é-ró vai-rĭ jíin-de yata vé'e, návā'a ná kuni-ro já tú ni ĩn kuachi ní'ĭn-rĭ sikĭ-dé, áchí-de.

5 Te nĭ kenda Jesús yata vé'e, ñú'un-ya corona iñu jíin sá'ma kuá'á tındí'í. Te nĭ ka'an Pilato jíin-i: Yá'a nde'é-ró cháa yá'a, áchí-de.

6 Te sutu ñá'nu jíin cháa kájatíñu, nĭ kajini-de nuu-yá. Te nĭ kaka'an jaa-de: Kata kaa-ní-de jika cruz, ná kúu-de, áchí-de. Te nĭ ka'an Pilato jíin-de: Katĭn máá-ró-de te ka'ni-ro-dé, chĭ ruu, tú ní'ĭn-rĭ ni ĩn kuachi sikĭ-dé, áchí-de.

7 Te nĭ kaka'an judío: Máá-ná káñava'a-ná ley. Te sikĭ ley-ún kuu-de, chĭ áchí-de ja Sé'e Dios kúu-de, áchí.

8 Te ja ní jini so'o Pilato tu'un yá'a, te ví'í-gá yú'ú-de.

9 Te nĭ ndivi tuku-de inga jínu inĭ ve'e palacio. Te nĭ jika tu'un-de Jesús: Ndé onde vai-ró, áchí-de. Ko Jesús, tú ní ká'an kuti-yá jíin-de.

10 Yúan-na te n̄i ka'ḅan Pilato jín-yá: Tú ka'ḅan-ro jín-rí náún. Á tú jiní-ro já ndíso-r̄i tiñu ja ká'ni-rí róo jiká cruz, te suni ndíso-r̄i tiñu ja síá-r̄i róo ki'in-ro. Achí-de.

11 Te n̄i ka'ḅan Jesús: Nú tú ní k̄i tu'un onde andívi, te ma kúu ndonda-ró siki-rí. Ja yúan cháa n̄i naku'a ruu nuu-ro, kuachi xaan-gá ndíso-de. Achí-ya.

12 Te onde hora yúan ndúkú ndéé Pilato síá-de-ya. Ko ñayivi judío, n̄i kaka'ḅan jaa-i: Nú síá-ní cháa yá'a, te nasu amigo César kúu-ní. Ch̄i nú ñn cháa sá'a-de ja máá-de kúu rey, cháa-ún ká'ḅan-de siki César. Achí-i.

13 Te Pilato, ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, n̄i kiñi'in-de Jesús yata vé'e. Te n̄i jungoo-de in̄i ve'e tiñu nuu nání pavimento. (Te nuu yú'u hebreo nání Gabata.)

14 Te máá kivi sátu'a ja koo viko Pascua kúu, natu'un ka'iñu. Te n̄i ka'ḅan-de jín ñayivi judío: Yá'a ndé'é-ró núu rey máá-ró jíná'an-ró, áchí-de.

15 Te n̄i kaka'ḅan jaa-i: Ándale, chaxio-ní-de, te ka'ni-ní-de jiká cruz, áchí-i. Te n̄i ka'ḅan Pilato jín-i: Ja ká'ni-rí rey máá-ró náún, áchí-de. Te n̄i kaka'ḅan sutu ñá'nu: Tuká inga rey káñava'a-ná, ch̄i máá-ni César, áchí.

16 Yúan-na te n̄i naku'a-de-ya núu-í ja ná kúu-ya jiká cruz. Te n̄i kakat̄in-i Jesús, te kua'ḅan-i jín-yá.

Ja ní kajata kaa-de-ya

17 Te máá-yá, ndíso-ya cruz-ya. Te n̄i kenda-ya yúan, kua'ḅan-ya ñn nuu nání yiki xiní. Te nuu yú'u hebreo nání Gólgota.

18 Yúan n̄i kajata kaa-i-ya jiká cruz. Te suni n̄i kajata kaa-i uu cháa jín-yá, ñn ñn-de lado xiin-yá. Te máá Jesús n̄i ndita kaa-ya má'ñú.

19 Te suni n̄i cháa Pilato ñn tutu. Te n̄i chit̄in-de xiní cruz. Te súan n̄i ka'ḅan: Jesús ñnuu Nazaret, Rey ñayivi judío, áchí.

20 Te kua'a ñayivi judío, n̄i kaka'u-i tu'un yá'a. Ch̄i nuu n̄i ndita kaa Jesús, máá yáni yuñúu kúu. Te yóso tú'un-ún jín yú'u hebreo, jín yú'u griego, jín yú'u latín.

21 Te sutu ñá'nu judío, n̄i kaka'ḅan-de jín Pilato: Ma cháa-ní: Rey ñayivi judío. Ch̄i sua cháa-ní ja ní ka'ḅan-de: Rey kúu-r̄i nuu ñayivi judío, ach̄i-ní, áchí-de.

22 Te n̄i ka'ḅan Pilato: Ma násama-r̄i ja á n̄i cháa-r̄i, áchí-de.

23 Te soldado, nuu ní kajata kaa-de Jesús jiká cruz, te n̄i k̄aki'in-de sa'ma-yá. Te n̄i kandátá-de kuun pedazo, ñn ñn kuu soldado-ún. Te suni n̄i k̄aki'in-de tikachí-yá. Ko tikachí-ún tú ní kiku, ch̄i n̄i kunu n̄i onde xiní te onde nuu já'a.

24 Te n̄i kaka'ḅan máá-de: Ma ndátá-yó, ch̄i ná sá'a-yó ñn apuesto siki. Te ná ndéó ndé ñn-yó ní'in, áchí-de. Súan n̄i

kasá'a soldado, náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ij: Nj kaja'ncha sava-de sa'ma-ná, nj kakuu máa-de. Te sikj tikachi-ná nj kasá'a-de apuesto. Achí.

25 Te xiin cruz Jesús ká'jin náa-ya, jín kú'u-ña María, ñasí'í Cleofas, jín María ñuu Magdala.

26 Te nj jinj Jesús nuu náa-ya jín núu cháa skuá'a ja maní-ya jín-de. Te kándij yani-de. Te nj ka'an-ya jín náa-ya: Náa, jian ndé'é-ní kándij se'e-ní, áchí-ya.

27 Yúan-na te nj ka'an-ya jín cháa skuá'a-ún: Jian ndé'é-ró kándij náa-ro, áchí-ya. Te onde sáa-ni nj kana-de-ña kuá'an-ña jín-de ve'e-de.

28 Yuán-na te nj jinj Jesús ja á nj jinu taká tiñu. Te nj ka'an-ya: Jichí-ri nducha, áchí-ya. Súan nj ka'an-ya náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ij.

29 Te yúan nj io ñn tindo'o ñú'un chítu vinagre. Te nj chindaji-de kachj núu vinagre-ún. Te nj chaa-de xinj ñn yunu. Te nj kachaa-de yu'u-yá.

30 Te Jesús nj ji'i-ya vinagre-ún. Te nj ka'an-ya: A nj jinu, áchí-ya. Te nj kaí-ni xinj-yá. Te nj ji'i-ni-ya.

31 Te kivj sátu'a kúu, te chaa judío, tú kákuni-de ja kuíta koyo ndiyi-ún jiká cruz kivj ndétatú. Chj vaj kivj ndétatú, te ñn kivj kánúu xáan kúu. Te nj kajikan-de nuu Pilato ja ná tá'nu si'in-i, te ná kúxio-i jiká cruz.

32 Te nj chakoyo soldado. Te nj kaja'nu-de si'in chaa ñn, te suni súan inga chaa ja ndíta kaa jín-yá.

33 Ko nuu ní chakoyo-de nuu Jesús, nj kajini-de ja á nj ji'i-ya. Te tú ní kaja'nu-de si'in-ya.

34 Ko ñn soldado, nj kaan-de xiin-yá jín punta machete, te nj kenda-ni ññi jín ndúcha.

35 Te ñn chaa nj jinj-ún, jáni-de tu'un. Te tu'un ká'an-de-ún, ío ndaa. Te máa-de, suni jinj-de ja tú'un ndaa ká'an-de, náva'a kandija tuku máa-ró jíná'an-ró sá'a-de.

36 Chj súan nj kuu, náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ij: Ma ká'nu-ro ní ñn yiki-yá, áchí.

37 Te suni inga tu'un ká'an tutu ij: Nde'é-de nuu I'a nj kakaan-de, áchí.

Ja ní kachiyuji-de-ya

38 Yuán-na, te ío ñn chaa nání José ñuu Arimatea, chaa-ún skuá'a sa'í-de jín Jesús, chj yú'ú-de ñayivi judío. Te nj ka'an nda'ú-de jín Pilato nú kuu kuanchaa-de yiki kúñu Jesús. Te Pilato nj jatú'un. Yúan-na te nj jaá-de. Te nj xnúu-de yiki kúñu Jesús.

39 Te Nicodemo, chaa nj ja'an nuu Jesús akuáa-ún núu, suni nj jaá-de ndíso-de susia uá jín jí'o áloe, nátu'un kuun arroba.

40 Te *n̄i* *k̄a*k̄i'in-de *yik̄i* *kú*ñu *Jesús*. Te *n̄i* *k̄a*chisúkun-dé *jí*in *sá*'ma *kuítá* *jí*in *jí*'o, *nátu*'un *kásá*'a *máá* *ñáyiv̄i* *judío* *ja* *ká*chiyuj̄i-i *añú*.

41 Te *nuu* *ní* *jí*'i-ya *jiká* *cruz*, *yúan* *n̄i* *jo* *in* *jardín*. Te *nuu* *jardín* *í*o *in* *ve*'e *añú* *jáá* *núu* *té* *yuj̄i-ga* *ní* *in* *añú*.

42 *Yúan* *n̄i* *k̄a*chindee-de *Jesús*, *ch̄i* *ve*'e *añú-ún* *kán*chaa *yani*. Te *a* *yani* *ke*já'á *kiv̄i* *sátu*'a *judío* *ja* *kó*o *viko* *Pascua*.

20

Ja ní nachaku-ya

1 Te *jañá'an* *kiv̄i* *in* *semana-ún*, *n̄i* *jaa* *María* *ñuu* *Magdala* *ve*'e *añú-ún* *ja* *í*ñaa-*gá*. Te *n̄i* *jini-ña* *já* *ní* *kuxio* *yuu* *já* *ndí'u* *yuvé*'e *añú-ún*.

2 *Yúan*-na te *n̄i* *jinu-ña* *ní* *jaa-ña* *núu* *Simón* *Pedro* *jí*in *núu* *ingá* *chaa* *skuá*'a-*ún* *ja* *ní* *kuman̄i* *Jesús* *jí*in. Te *n̄i* *ka'an-ña* *jí*in-de: *N̄i* *katava-dé* *Jito'o-yo* *iní* *ve*'e *añú*. Te *tú* *ká*jini-yo *ndénu* *ní* *ja*chindee-de-ya, *áchí-ña*.

3 Te *n̄i* *kenda* *Pedro* *jí*in *ingá* *chaa* *skuá*'a-*ún*, te *n̄i* *jakoyo*-de *ve*'e *añú*.

4 Te *n̄i* *kajinu* *taí* *ndendúú*-de. Ko *inga* *chaa* *skuá*'a-*ún*, *n̄i* *jinu* *yach̄i-ga*-de *vásá* *Pedro*. Te *xna'an-ga*-de *n̄i* *jaa* *ve*'e *añú*.

5 Te *n̄i* *jito* *nuu*-de. Te *n̄i* *jini*-de *sa*'ma *kuítá* *kándaa* *máa-na* *in̄i* *kava*. Ko *tú* *ní* *kiv̄i*-de.

6 Te *n̄i* *jaa* *tuku* *Simón* *Pedro* *ja* *ndikín*-de *kua'an*-de. Te *n̄i* *kiv̄i*-de *in̄i* *ve*'e *añú-ún*. Te *n̄i* *jini*-de *sa*'ma *kuítá-ún* *kándaa* *máa-na*.

7 Te *pañito* *n̄i* *yisúkun* *xiní* *Jesús*, *tú* *kátúu* *jí*in *sá*'ma *kuítá-ún* *ch̄i* *n̄i* *nakaíta'nu* te *kátúu* *s̄in*.

8 *Yúan*-na te *suní* *ingá* *chaa* *skuá*'a-*ún*, *chaa* *n̄i* *jaa* *xna'an-ga* *ve*'e *añú*, *n̄i* *kiv̄i*-de. Te *n̄i* *jini*-de. Te *n̄i* *kandíja*-de.

9 *Ch̄i* *té* *chá'an-ga* *juku'un* *in̄i*-de *tú'un* *ka'an* *tutu* *ij̄i*, *ja* *jínu* *ñú'ún* *náchaku-ya* *nú* *a* *n̄i* *jí*'i-ya.

10 Te *chaa* *káskuá*'a-*ún*, *n̄i* *kano'on*-de *nuu* *tá'an*-de.

Ja ní nakun̄i María Magdalena nuu-ya

11 Ko *María*, *kándij̄i-ña* *ndé'e-ña* *yatá* *vé*'e *añú-ún*. Te *nini* *ndé'e-ña*, te *n̄i* *jito* *nuu-ña* *ní* *ndé'e-ña* *iní* *ve*'e *añú*.

12 Te *n̄i* *jini-ña* *já* *káxiukú* *úu* *ndajá'a* *ándiv̄i*, *káñu'un-ya* *sá*'ma *kuíj̄in*, *in-ya* *í*chi *xiní*, te *inga-ya* *í*chi *núu* *já'a* *núu* *ní* *katúu* *yíki* *kúñu* *Jesús*.

13 Te *n̄i* *kaka'an-ya* *jí*in-ña: *Nána*, *naja* *ndé'e-ní*. Te *n̄i* *ka'an-ña* *jí*in-ya: *N̄i* *kajanchaa*-de *Jito'o-na*, te *tú* *jini-ná* *ndénu* *ní* *janchaka*-de-ya, *áchí-ña*.

14 Te *súan* *n̄i* *ka'an-ña*, te *n̄i* *xí*o *kóto-ña*. Te *n̄i* *jini-ña* *núu* *Jesús* *kándij̄i-ya* *yúan*. Ko *tú* *ní* *nákun̄i-ña* *já* *Jesús* *kúu-ya*.

15 Te n̄i ka'an Jesús jíin-ña: Súchi, naja ndé'e-ro. Ndéja nándúkú-ró, áchí-ya. Te máá-ña, jáni in̄i-ña já cháa ndító nuu itú kúu-ya. Te n̄i ka'an-ña jíin-yá: Táta, te nú máá-ní n̄i chaxio-ní-ya, te kastu'ún-ní ndé n̄i chindee-ní-ya, te ná kínaki'in-ná-ya, áchí-ña.

16 Te n̄i ka'an Jesús jíin-ña: María, áchí-ya. Te n̄i naxíó kóto-ña. Te n̄i ka'an-ña jíin-yá: Raboni, áchí-ña, ja kuní ka'an, Maestro.

17 Te n̄i ka'an Jesús jíin-ña: Ma ké'é-ró rúu, chi té ndaa-ga-ri nuu máá Táa-yo Dios. Kuá'an nuu ñaní-ri, te kachi-ro núu-dé ja ndaa-ri no'on-ri nuu máá Táa-ri, máá Táa máá-ró, te nuu Dios máá-rí, Dios máá-ró, áchí-ya.

18 Te kua'an María ñuu Magdala, n̄i kastu'ún-ña núu cháa káskuá'a-ún ja ní jin̄i-ña núu Jító'o-yo jíin já ní ka'an-ya tú'un yá'a jíin-ña.

Ja ní nakuni chaá káskuá'a nuu-ya

19 Te n̄i ini máá kivi'ín semana-ún, te ká'jin tútú cháa káskuá'a-ún in̄i ñin ve'e. Te ndí'u yuxé'é chi káyu'ú-de kájito-de ñayivi judío. Te n̄i chaá Jesús n̄i jukuiñi-ya má'ñú-de, te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ma kúkuí'a in̄i-ro jíná'an-ró, áchí-ya.

20 Te súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i stá'an-ya ndá'a-yá jíin xíin-yá. Te chaá káskuá'a-ún, n̄i kakusi in̄i-de ja ní kajin̄i-de nuu máá Jító'o-yo.

21 Yúan-na te n̄i ka'an tuku Jesús: Ma kúkuí'a in̄i-ro. Natu'un n̄i tájí máá Táa-yo Dios ruu vai-ri, suni súan tájí-rí róo kingoyo-ró. Achí-ya.

22 Tu'un yá'a n̄i ka'an-ya, te n̄i tiv̄i tachi-yá nuu-dé jíná'an-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ki'in Espiritu Santo jíná'an-ró.

23 Nú sá'a-ró túká'nu in̄i nuu kuáchi ñin ñayivi, te koo tuká'nu in̄i nuu kuáchi-i. Te nú kendoo kuáchi siki'ín ñayivi sá'a-ró, te kendoo. Achí-ya.

24 Ko Tomás ja nání-de Dídimó, ñin tá'an ja uxí uu-ún kúu-de, tú káncha-de jíin cháa-ún jíná'an-de, ná n̄i chaá Jesús.

25 Te sava-ga chaá káskuá'a, n̄i kaka'an-de jíin Tomás: N̄i kajin̄i-ri nuu máá Jító'o-yo, áchí-de. Te n̄i ka'an Tomás: Nú tú kun̄i-ri nuu ní tuj̄i ndá'a-yá n̄i sá'a nduyu kaa, te nú tú chindee-ri xin̄i ndá'a-rí nuu ní indee nduyu kaa, te nú tú chindee-ri nda'a-rí xiin-yá, te ma kándija kuti-rí, áchí-de.

26 Te n̄i kuu ñin semana. Te inga jínu ká'jin tútú cháa káskuá'a-ún in̄i ve'e. Te kánde Tomás jíin-de. Te n̄i chaá tuku Jesús vasa ndí'u yuxé'é. Te n̄i jukuiñi-ya má'ñú-de. Te n̄i ka'an-ya: Ma kúkuí'a in̄i-ro jíná'an-ró.

27 Te n̄i ka'an-ni-ya jíin Tomás: Chindee xin̄i ndá'a-ro yá'a, te kun̄i-ro ndá'a-rí. Te skáa nda'a-ro, te chindee-ró xíin-rí. Te ma káni siki in̄i-ro, chi sua ná kándija-ró. Achí-ya.

28 Yúan-na te n̄i ka'an Tomás jíin-yá: Āi Táta, Jito'o máá-ná, te Dios máá-ná kúu-ní, áchí-de.

29 Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: N̄i jini-ro rúu, Tomás, te yuán ní kandíja-ró: Xáán ndatu ñayivi já kákandíja vasa tú ní kájin-i nuu-rí, áchí-ya.

30 Te suni n̄i sá'a Jesús kua'a-gá tuni nuu cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú yóso núu tutú yá'a.

31 Ko tuni yá'a yóso náv'a kandíja-ró já Jesús kúu Cristo máá Sé'e Dios. Ch̄i nú kandíja-ró-yá, te kuchaku-ro n̄i káni jíin sí'ví-yá.

21

Ja ní nastá'an-ya máá-yá ini ñuu Galilea

1 Te kukuéé-ga te Jesús, n̄i nastá'an ndijin tuku-ya máá-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá ja káxiukú-de nuu mar Tiberias. Te modo yá'a n̄i stá'an ndijin-ya máá-yá.

2 Ká'jin tutú Simón Pedro, jíin Tomás, ja nání Dídimó, jíin Natanael, cha ñuu Caná ndañú Galilea, jíin táka se'e Zebedeo, jíin úu-ga cha káskuá'a jíin-yá.

3 Te n̄i ka'an Simón jíin-de: Ná kit̄in-ri tiyáká, áchí-de. Te n̄i kaka'an-de jíin-de. Suni ná kingoyo-ri jíin-ró, áchí-de. Te kuangoyo-de, te n̄i kivi koyo-de in barco. Ko tú ní katiin kuti-dé-ti ákuáa-ún.

4 Te ja kuakundijin, te n̄i jukuiñi Jesús yu'u mar. Ko cha káskuá'a-ún, tú ní kánakun̄i-de ja Jesús kúu-ya.

5 Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Súchi, á káñava'a-ró in tiyáká kée-rí, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Tú kuti, áchí-de.

6 Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Skuíta ka'nu ñunu-ro íchi lado vá'a barco, te ni'in-ro-tí, áchí-ya. Yúan-na te n̄i kaskuíta ka'nu-de ñunu. Te tuká ní kúu kuti nátava-dé ñunu, ja kuá'a xáan cháká ní ni'in-dé.

7 Yúan-na te cha skuá'a ja maní Jesús jíin, n̄i ka'an-de jíin Pedro: Máá Jito'o-yo kúu, áchí-de. Te ja ní jini so'o-de ja máá Jito'o-yo kúu, te n̄i nachu'un-de sa'ma-dé, ch̄i víchí líi-dé núu. Te n̄i ndava-ni-de kua'an-de nuu mar.

8 Te sava-ga cha káskuá'a-ún, va koyo-de jíin barco jíin ñunu ñú'un chítú tiyáká. Ch̄i tú jíká ká'jin-de jíin ñú'un íchí, ch̄i yani nátu'un uu ciento yíkí.

9 Te ja ní kanuu-de nuu ñú'un, te n̄i kajini-de ja nduxiá tikuañu'un. Te íxndée in cháká núu ñú'un-ún, jíin stáa.

10 Te n̄i ka'an Jesús jíin-de jíná'an-de: Kuáki'in tiyáká já ní kat̄in-ró vína ná kii, áchí-ya.

11 Te n̄i kivi Simón Pedro ini barco. Te n̄i stáa-de ñunu cháká ní cha-de jíin yú'u mar. Te ñú'un chítú cháká ná'nu, in ciento

uᵛ xiko uxᵛ unᵛ. Te vasa súan kua'a-tí nᵛ ñu'un, ko tú ní té'nde ñunu-ún.

12 Te nᵛ ka'an Jesús jíin-de: Ña'an jíná'an-ró te kasi inᵛ-ro, áchí-ya. Te ni ñn cháa káskuá'a-ún, tú ní chúndéé iní-de ja kaká tu'ún-de-ya: Róó, ndé cháa kúu-ró. Chᵛ a kájinᵛ-de ja máá Jító'o-yo kúu-ya.

13 Te nᵛ cháa Jesús. Te nᵛ ki'in-ya stáa-ún. Te nᵛ ja'a-ya núu-dé. Te suni súan nᵛ ja'a-ya táyáká-ún nuu-dé.

14 Ya'á ní kuu vuelta unᵛ ja ní nastá'an ndijin Jesús máa-ya nuu cháa káskuá'a jíin-ya, ja á nᵛ nachaku-ya já ní jᵛ-ya.

15 Te nuu ní ndi'i nᵛ kajasi inᵛ-de, te nᵛ ka'an Jesús jíin Simón Pedro: Simón, se'e Jonás, kúndá'ú-ga inᵛ-ro rúu vásá yá'á xí túu, áchí-ya. Te nᵛ ka'an-de jíin-ya: Jaan, Táta, máa-ní jiní ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te nᵛ ka'an-ya jíin-de: Skée-ro lélú-rí núsáá, áchí-ya.

16 Te nᵛ ka'an tuku-ya vuelta uᵛ jíin-de: Simón, se'e Jonás, kúndá'ú inᵛ-ro rúu náún, áchí-ya. Te nᵛ ka'an-de jíin-ya: Jaan Táta, máa-ní jiní ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te nᵛ ka'an-ya jíin-de: Skée-ro rᵛ-rᵛ núsáá, áchí-ya.

17 Te nᵛ ka'an tuku-ya vuelta unᵛ jíin-de: Simón, se'e Jonás, manᵛ-ro jíin-rí náún, áchí-ya. Te nᵛ kuxí iní Pedro ja vuelta unᵛ nᵛ ka'an-ya jíin-de: Manᵛ-ro jíin-rí náún. Te nᵛ ka'an-de jíin-ya: Táta, máa-ní jiní taká tu'un. Máa-ní jiní ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te nᵛ ka'an-ya: Skée-ro rᵛ-rᵛ núsáá.

18 Jandáa ká'an-rᵛ jíin-ró, ja ondé ná súchí-ró núú, te nᵛ naku'nᵛ máa-ró chíi-ró. Te nᵛ jika-ró ndénu ní kuu inᵛ-ro. Ko nú ná yi-ró, te skáa-ro ndá'a-ro. Te inga cháa, nachí-i-de chíi-ró, te kunchaka-de róó ki'in-ro jíin-de vasa tú kuní-ro. Achí-ya jíin-de.

19 Tu'un yá'a nᵛ ka'an-ya náva'a ná júku'un inᵛ-de ndé modo kuu-de ja ndúñá'nu Dios sá'a-de. Yúan-na te nᵛ ka'an-ya: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya jíin-de.

20 Te nᵛ xío kóto Pedro. Te nᵛ jinᵛ-de cháa skuá'a ja maní Jesús jíin, ja ndikín-de vai-de, cháa nᵛ ndituu jika Jesús ná nᵛ kakuxíni-ya, ja ní jika tu'ún-de-ya: Táta, ndé cháa kúu ja nastúu ní.

21 Te nᵛ jinᵛ Pedro nuu cháa-ún. Te nᵛ ka'an-de jíin Jesús: Táta, te cháa yá'a, naún sá'a-de, áchí-de.

22 Te nᵛ ka'an Jesús jíin-de: Nú kuní-rᵛ ja kéndoo-de onde kivi ncháa-rᵛ, naun jítú inᵛ-ro. Kundikin ruu ná kí'on. Achí-ya.

23 Te nᵛ jicha tu'un yá'a nuu taká ñani-yo, ja cháa skuá'a-ún ma kúu-de. Ko tú ní ká'an Jesús ja má kúu-de, chᵛ sua nᵛ ka'an-ya: Nú kuní-rᵛ ja kéndoo-de onde kivi ncháa-rᵛ, te naun jítú inᵛ-ro.

24 Cháa nᵛ skuá'a-ún kúu cháa yá'a, te jáni ndaa-de tu'un taká

tiñu yá'a. Te suni n̄i chaa-de taká tu'un yá'a. Te kájin̄i-yo já tú'un jáni-de ká'an ndaa.

²⁵ Suni ío kua'a xáan-gá tiñu n̄i sá'a Jesús. Te nú chaa-yó ná ìn ná ìn, te ma kánda níí ñúyivi já kú'un tutu koso tú'un-ún núú, jáni in̄i-ri. Amén.

LOS HECHOS DE LOS APOSTOLES JA NI KASA'A CHAA APOSTOL

Ja ní keyu'u-yá kii Espíritu Santo

¹ Teófilo, táta máni. Nuú tutú ja ní chaa núú-ná ni kastu'ún-ná taká tiñu ni sá'a Jesús, jíin taká tu'un ni stá'an-ya ondé kiví ní kejá'á-yá,

² te ondé kiví ní tá'ú-yá tiñu jíin Espíritu Santo nuú taká apóstol, chaa ni kaji-ya. Te suni kiví-ún ni ndaa-ya kuá'an-ya ándiví.

³ Te nuú ní jinu ni ndo'o-ya, te jíin kuá'a tuní ío ndaa ni ndenda-ya chakú-ya núú cháa-ún jíin'an-de. Te uú xiko kiví ní stá'an-ya máa-yá nuú-dé. Te ni ka'an-ya jíin-de tu'un ñuu nuú tá'ú Dios tiñu.

⁴ Ká'jin tutú-de. Te ni tá'ú-yá tiñu nuú-dé ja má kúxio-de ini ñuu Jerusalén, chi ná kúndatu-de chaa I'a ni keyu'u máa Táa-yo Dios. Te ni ka'an-ya jíin-de: A ni kajini so'o-ró já súan ni ka'an-ri jíin-ró.

⁵ Chi Juan, jandáa ja jíin ndúcha ní skuánducha-dé-i. Ko róo jíin'an-ró, yaku-na kiví te kuanducha-ro jíin Espíritu Santo, áchí-ya.

⁶ Te chaa ni kakutútú núú-yá, ni kajika tu'un-de-ya: Táta, te vina natá'ú tiñu chaa Israel ini ñuu máa-de sá'a-ní xí túu, áchí-de.

⁷ Te ni kachi-ya: Ma kúu kun-ro kiví xí kuia ja ní teta'an máa Táa-yo jíin tú'un ndiso-ya tiñu.

⁸ Ko nú a ni chaa Espíritu Santo siki-ro, yúan-na te ni'in-ro fuerza-ya, te kani ndaa-ro tú'un-ri ní ini ñuu Jerusalén, ní ini ñuu Judea, jíin ñuu Samaria, jíin ondé nuú ndí'i ñuyívi. Achí-ya jíin-de.

Ja ní ndaa Jesús kuano'on-yá ándiví

⁹ Te ni ndí'i ni ka'an-ya taká tu'un yá'a. Te nini kánde'é-de, te ni ndaa-ya kuá'an-ya. Te ni chaa in viko nu'un ní jasú nuú-yá.

¹⁰ Te nini ká'jin-de kándakoto-de ichi ándiví núú ndaa-ya kuá'an-ya, te ni chaa-ni uú tá'an chaa káñu'un sa'ma kuíjin, ni kajukuiñi xiin-dé.

¹¹ Te ni kaka'an chaa-ún jíin-de: Róo chaa ñuu Galilea, naja kándakoto-ró ichi ándiví. Jesús yá'a, ja ní xndoo-ya róo te kua'an-ya ichi ándiví, suni súan ndii-ya nátu'un ni kajini-ro kuáno'on-yá ándiví. Achí-de.

Ja ní nukuiñi Matías jíin cháa káskuá'a

12 Yúan-na te n̄i kanuu-de yuku Olivar káno'on-de ñuu Jerusalén. Te onde yuku-ún, te onde ñuu, jíká nátu'un kájika cháa judío ñn kivi ndétatú.

13 Te n̄i najaa koyo-de ini ñuu. Te n̄i kaka-de xini ñn ve'e nuu kaxiukú Pedro, Juan, Jacobo, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo se'e Alfeo, Simón Zelote jín Judas ñani Jacobo.

14 Taká cháa yá'a, ñn núu-ni ká'in-de kájikān ta'u-dé, jín sáva ñasí'í, jín María náa Jesús, jín taká ñani-ya.

15 Te ñn kivi ní jukuiñi Pedro nuu taká ñani-ún. Te ká'in nátu'un ciento oko ñayivi. Te n̄i ka'an-de:

16 Ñani jíná'an-ró, n̄i skikuu níni tú'un ká'an tutu ij já ní ka'an Espíritu Santo onde sáa jín yú'u David tu'un Judas, cháa n̄i yoxnúu núu já ní kakatñn Jesús.

17 Te suu cháa-ún, n̄i yoso-dé jín-yó. Te n̄i chindéé tá'an-de jín-yó siki tú'un yá'a.

18 Cháa yúan, n̄i jaan-de ñn ñu'un jín xú'ún ní ni'in-dé siki tiñu ñáá n̄i sá'a-de. Te onde súkún te n̄i kanangava-de, te n̄i ndata sáva chi-de. Te n̄i ndi'i jiti-de n̄i jicha.

19 Te n̄i jicha tu'un yá'a nuu taká ñayivi kaxiukú ñuu Jerusalén. Te yúan ní kaskúnání-i ñu'un-ún nuu yú'u máa-i Acéldama, ja kuní ka'an: Ñu'un ñiñí.

20 Chi súan yoso núu tutú Salmo: Ve'e-de, ná kúu ñn ve'e sáni. Te ma kúnchaa ni ñn-i ini ve'e-ún. Te suni ká'an: Tiñu ndiso-de, ná kúndiso inga cháa. Achí.

21 Núsáa te jínu ñu'ún já kaji-yó ñn cháa ma'ñú taká cháa ja á ká'in jín-yó taká kivi ní jika máa Jító'o-yo Jesús jín-yó,

22 te onde kivi ní skuánducha Juan, te onde kivi ní xndóo-ya yóo te n̄i ndaa-ya kuá'an-ya ándiví. Te cháa kaji-yó, ná kúu-de testigo jín-yó já á n̄i nachaku-ya. Achí-de.

23 Te n̄i kajani-de uu tá'an cháa: José, ja nání-de Barsabás te Justo kúu inga sí'ví-de, jín Matías.

24 Te n̄i kájikān ta'u-dé: Táta, máa-ní chi jiní-ní ndasa káa ini ańú taká ñayivi. Núsáa te ja úu tá'an cháa yá'a, stá'an-ní ndé ñn-de n̄i kaji-ní,

25 náva'a kundiso-de tiñu apóstol. Chi Judas, n̄i sá'a-de kuachi, te n̄i kenda-de kua'an-de lugar máa-de. Achí-de.

26 Yúan-na te n̄i kasá'a-de sortear. Te n̄i jungava-ni siki Matías. Te n̄i nukoso-dé jín uxí ñn-ga apóstol.

2

Kivi Pentecostés

1 Te máa kivi Pentecostés n̄i ka'in tútú ñn núu-ni-de.

² Te sánaa-ní te n̄i cháa ñn ndusu ichi ándiví nátu'un ní'in ñn tach̄i xáan, te n̄i skútú iní ve'e nuu káxiukú-de.

³ Te n̄i kajini-de ja ní jichá nátu'un yáá ñú'un. Te n̄i jungoo sik̄i ná ñn ná ñn-de.

⁴ Te ndi'i-de, n̄i kukútu jíin Espiritu Santo. Te n̄i kaka'an-de s̄in s̄in yu'u, ndasa n̄i stá'an máá Espiritu nuu-dé ka'an-de.

⁵ Te ñuu Jerusalén, káxiukú ñáyivi judío onde taká ñuu ñí ñúyivi. Te káchiñú'un-i Dios.

⁶ Te ja súan n̄i ní'in, te n̄i kataká ñáyivi kuá'a. Te n̄i kuñáá ini-i, ch̄i ná ñn ná ñn-i, n̄i kajini so'o-i kaka'an-de yu'u máá-i.

⁷ Te n̄i kánaa ini-i kánde'é-i. Te n̄i kaka'an-i: Nasu cháa ñuu Galilea kákuu taká cháa kaka'an yá'a náún.

⁸ Ndasa kúu núsáá. Ch̄i ná ñn ná ñn-yó, kájini so'o-yó kaka'an-de yu'u ní kakaku-yó jíin.

⁹ Chi cháa onde ñuu Parto jíin ñuu Media jíin ñuu Elam kákuu-yó. Te sava-yó, vai-yó onde ñuu Mesopotamia, jíin ñuu Judea, jíin ñuu Capadocia, jíin ñuu Ponto, jíin ñuu Asia.

¹⁰ Suni onde ñuu Frigia jíin ñuu Panfilia, jíin ñuu Egipto jíin ndáñuu África ja kánchaa inga lado ñuu Cirene vai koyo-yó. Te sava-ga-yo onde ñuu Roma jíká vai-yó. Te suni ío sava cháa n̄i naki'in sé'é judío.

¹¹ Suni cháa ñuu Creta jíin cháa ñuu Arabia kákuu-yó. Te kájini so'o-yó ja jíin yú'u máá-yó kaka'an-de taká tiñu ñá'nu sá'a Dios. Achí-i.

¹² Te taká-i, cuenta kánaa íi ini-i kánde'é-i. Te kaka'an-i jíin tá'an-i: Naún tu'un kúu ya'á núsáá, achí-i.

¹³ Ko sava-i kaka'an kátá-i: Kánajini-de, achí-i.

Ja ní jani Pedro tu'un nuu kuá'a ñáyivi

¹⁴ Yúan-na te n̄i ndukuiñi Pedro jíin uxí ñn-ga-de. Te n̄i ka'an jaa-de jíin-i: Níi, cháa judío, jíin taká níi cháa káxiukú ini ñuu Jerusalén, tiñu yá'a ná kuni ndi'i-ní jíná'an-ní. Te kuni ná'in-ní tu'un ná ká'an-ná jíin-ní.

¹⁵ Chi cháa yá'a, tú kánajini-de nátu'un kájani ini-ní, ch̄i sáá ká'ñn jañá'an kúu.

¹⁶ Ko ya'á kúu tu'un n̄i ka'an Joel cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáa:

¹⁷ Achí Dios: Kivi sándi'í-na te kachá nuu-ri Espiritu-ri sik̄i taká ñáyivi. Te se'e yí-ro jíin sé'e sí'í-ro, kani-i tu'un-ri. Te cháa súchí jíná'an-de jíin cháa ñá'nu, skóto jani-de.

¹⁸ Te jandáa ja kivi-ún te kachá nuu-ri Espiritu-ri sik̄i mozo-ri, kúu cháa kúu ña'an. Te kani-i tu'un-ri jíná'an-i.

¹⁹ Te sá'a-ri tiñu ñá'nu onde andiví. Te sá'a-ri tuni nuu ñúyivi. Te koo niñi jíin ñú'un jíin yokó ñu'ma.

20 Te ndikandii, nduu túún. Te yoo, nduu niñi. Te vásá jáa kivi máá Jító'o-yo. Kivi ká'nu, kivi stá'an ndijin-ya máá-ya kuu-ún.

21 Te taká ñayivi ká'an nda'ú jín máá Jító'o-yo ondé jín sí'ví-ya, kaku-i, achí Joel.

22 Níi cháa ñuu Israel, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní: Máá Jesús ñuu Nazaret, I'a va'a ni kuu-ya núu Dios. Te nuu máá-ní ni sá'a-ya tíñu ñá'nu jín kuá'a tuní. Te ni kakee nuu-ní ni kande'é-ní ja súan ni sá'a-ya ondé jín Dios. Te suni súan kájiní taká-ní.

23 Ko ní, ni kanachi'i-ní-ya ndá'a cháa ñáá. Te ni kaja'ni-dé-ya jiká cruz. Te jín tiempo, a ni jini Dios ja súan sá'a-ní núu, chi súan ni teta'an-ya.

24 Ko ni nachaku-ya ní sá'a Dios. Te ni janchaa-ya fuerza kue'e kuu-yo, chi tú ní kuu kendo-ga Jesús ini nda'a kué'e kuu-yo.

25 Chi David, ni ka'an-de tu'un-ya: Ni jini-ri nuu máá Jító'o-ri, ja nené kanchaa-ya jín-ri. Chi kanchaa-ya íchi ndává'a-ri, náva'a ma yú'ú-ri.

26 Ja yúan ní kusii ini añú-ri. Te ni nakana jaa-ri-ya. Te suni ndetatú yiki kúñu-ri, te kuñukuu ini-ri.

27 Chi ma skéndo-ní añú-ná ini lugar ndiyi, ni ma kuá'a-ní tu'un te'yu Se'e-ní, I'a ij.

28 Ni stá'an-ní nuu-ná ndasa ni'in-ná ichi kúchaku-ná. Te kivi kunchaa-ná jín-ní te kusii xaan ini-ná sá'a. Achí David.

29 Ñáni jíná'an-ní, ná kachí kají-ná nuu-ní tu'un David tata ñuu-yo. Chi ni ji'i-de. Te ni yuji-de. Te ve'e añú-de kanchaa jín-yó ondé vina.

30 Chi cháa ni jani tu'un Dios ni kuu-de. Te ni jini-de ja ní ka'an téyí-ya jín-de ja núu-dé, cuenta chii tata-de, nukuiñi Cristo kunchaa-ya mesa-de tá'ú-ya tíñu.

31 Te ya'á ní jini-de jín tiempo, ni kastu'un-de ja náchaku Cristo, chi añú-ya, tú ní kendo ini lugar ndiyi. Te ni yiki kúñu-ya, tú ní té'yu.

32 Te Jesús, ni nachaku-ya ní sá'a Dios. Te kájiní-yo já chakú-ya.

33 Te ni ndaa-ya kuá'an-ya ichi ndává'a Dios. Te natu'un ni keyu'u máá Táa-yo, te onde nuu máá-ya, ni ni'in Jesús Espíritu Santo. Te ni jacha nuu-ya natu'un kande'é-ní te kájiní so'o-ní vina.

34 Chi David, tú ní ndáa-de andíví. Ko ni ka'an-de: Máá Tata Dios, ni ka'an-ya jín Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri,

35 te ná chúkú-rí cháa kájito u'u róo, kuu-de teyu kúxndii ja'a-ro, achí.

36 Te ná kuní ndaa ndivii ñayivi Israel ja Dios, ni jani-ya máá

Jesús ja ná kúu-ya Jító'o-yo vasa ni kaja'ni-ni máa-yá jika cruz, te suni máa-yá kúu Cristo. Achí Pedro jín-i.

37 Te súan ni kajini so'o-i tu'un yá'a. Te ni kanata'u'u ini añú-i. Te ni kaka'an-i jín Pedro jín sáva-ga apóstol: Náni jíná'an-ní, ndasa sá'a-ná jíná'an-ná núsáá, áchí-i.

38 Te ni kachí Pedro jín-i: Nakani ini-ní jíná'an-ní, te kuan-ducha-ní jín sí'ví máá Jesucristo náva'a koo tuká'nu ini nuu kuáchi-ní. Te kua'a-ya Espiritu Santo-ya núu-ní.

39 Chí nuu máa-ní jín núu sé'e-ní, súan ni keyu'u-yá. Te suni súan ni ka'an-ya núu táká ñayivi káxiukú jiká, nuu nása-a-i ja máá Tatá-yo Dios kana-ya xiní-í ná kí'in-i nuu-yá.

40 Te Pedro, jín kuá'a-gá tu'un súan, ni ka'an ndaa-de. Te ni ka'an ni'in-de jín-i: Ná ndúkú ndée-ní kaku-ní ma'ñú táká ñayivi ñáá yá'a, áchí-de.

41 Te ni kajatú'ún sáva-i tu'un ni ka'an-de. Te ni kajanducha-í. Te kivi-ún ni ndea-ga-i nátu'un uní mil ñayivi.

42 Te ni ka'in ni'in-i sikí tú'un kástá'an apóstol, ni kanda tu'ún in núu-de, ni kasákuáchí-de staa. Te ni kajikan ta'u-dé.

Ja ní kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i

43 Te ndi'i ñayivi, ni kayu'ú-i. Te chaa apóstol, ni kasá'a-de kua'a tíñu ñá'nu jín tuní.

44 Te taká ñayivi kákandíja, káxiukú tútú-i. Te kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i.

45 Te ni kaxikó-i taká ndatíñu-i, jín táká ve'e-i. Te ni kasaka-í xu'ún núu tá'an-i, ndasa jínu ñú'ún in in-i jíná'an-i.

46 Te ndita'an kivi kája'an tútú-i ve'e ii. Te kasákuáchí-i staa ndita'an ve'e-i. Te luu, sií ní ka'io ini añú-i káyee-í staa.

47 Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-ga ñayivi ñúu-ún, ni kaka'an jíñú'ún jín-i. Te ndita'an kivi ní kakaku sava-ga ñayivi ní sá'a máá Jító'o-yo. Te ni kandujín-i jín tíku'ni kándíja-ún.

3

Ja ní nduva'a chaa rengo

1 In kivi te ni kakaa Pedro jín Juan, kája'an-de ini ve'e ii. Chí máá hora ka'uní aini kúu, te jikán ta'u-í yúan.

2 Te kákinchaka-i in chaa rengo onde kivi ní kaku-de. Te chaa-ún, ncháa-de ndita'an kivi yúxé'é vé'e ii nuu nání hermosa, jikán-de caridad nuu táká ñayivi kivi koyo ini ve'e ii yúan.

3 Te chaa-ún, ni jini-de nuu Pedro jín Juan, ja kuákivi-de ini ve'e ii. Te ni ka'an nda'ú-de jín-de ja ná kuá'a-de in caridad.

4 Te Pedro jín Juan, ni kande'é vá'a-de nuu cháa-ún. Te ni kaka'an-de jín-de: Yá'a nde'é-ró núu-rí, áchí-de.

5 Te máá cháa-ún, ndátu tu'a-de, jáni iní-de ní'in-dé yaku na jíin núu Pedro jíin Juan.

6 Te nì kachì Pedro: Tú ñáva'a-rì plata ni oro. Ko ja ñáva'a-rì, yuán kuá'a-rì nuu-ro. Jíin sí'ví máá Jesucristo ñuu Nazaret ndukuiñi te kaka-ró, áchí-de.

7 Te nì tñn-de ndavá'a cháa-ún. Te nì xndúkuiñi-de cháa. Te ja'a-dé jíin sukún já'a-dé, nì kanduva'a-ni.

8 Te ñn nì kanda-ni-de. Te nì ndukuiñi-de. Te nì jika-de. Te nì kivi-de jíin Pedro jíin Juan iní ve'e ii, jika-de, kanda-de, te nákana jaa-de Dios.

9 Te nì kajini taká ñayivi núu-dé ja nákana-de te nákana jaa-de Dios.

10 Te nì nakuni-i nuu-dé ja máá cháa jikán caridad yuxé'é vé'e ii ja nání hermosa kúu-de. Te nì kakee nuu-í kándé'é-i. Te nì kayu'ú-i, chí kájiní-i ja súan nì ta'an cháa-ún.

11 Te cháa nì nduva'a-ún, nini tñn-de Pedro jíin Juan, te nì kataka-ni ñayivi núu-dé iní corredor ja nání Salomón. Te nì kakee nuu-í kándé'é-i.

12 Te nì jini Pedro ja súan kúu. Te nì ka'an-de jíin ñayivi-ún: Cháa ñuu Israel, naja kánaa iní-ní kándé'é-ní tiñu yá'a. Naja kándé'é-ní nuu-ná. Kájani iní-ní ja cháa va'a kákuu-ná xí ío fuerza iní-ná náva'a nakaka cháa yá'a sá'a-ná náún.

13 Máá Dios Abraham, jíin Isaac, jíin Jacobo, máá Dios, Táa-yo, nì nduñá'nu Se'e-ya Jesús nì sá'a-ya, te nì kanastúu-ní Jesús, te nì kanakuxndíi-ní I'a-ún jito nuu Pilato, vasa sía cháa-ún-ya kuní-de núu.

14 Ko máá-ní, nì kaské'ichi-ní I'a ii, I'a ndoo. Te nì kajikan-ní ñn cháa já'ni ndíyi sía Pilato.

15 Te nì kaja'ni-ní máá Jító'o, I'a náschakú yóo. Ko Dios, nì naschakú-ya Jesús onde ma'ñú ndíyi. Te máá-ná kákuu-ná testigo ja súan ío.

16 Te a kájiní-ní cháa yá'a te kánakuni-ní-de. Te nì kandíja-de Jesús jíin sí'ví-yá, te ja yuán ní nasáva'a-ya-dé. Chí kándíja-de-ya, te yuán ní nduva'a ii cháa yá'a nátu'un kájiní máá-ní.

17 Ko vina ñáni, a jiní-ná chí siki já tú ní kájuku'un iní-ní kúu ja ní kasá'a-ní súan, te suni súan nì kasá'a cháa kátá'ú tiñu nuu-ní.

18 Te jíin kivi, nì kajani cháa tu'un onde sáá ní sá'a Dios, ndasa koo tiñu, jíin ndása ndo'o Cristo. Te vina a nì skíkuu-ya súan.

19 Te ná náxíó káva iní-ní, te ná nákani iní-ní jíná'an-ní núsáá, náva'a ná ndá'va taká kuachi-ní, te cháa kivi já ndúsi iní-ní sá'a máá Jító'o-yo.

20 Náv̄a'a tájí Dios Jesucristo kii-ya, nátu'un n̄i sándaa-ya já kúu ní onde sáá.

21 Ko jínu ñú'ún já kéndoo-ya ondé andívi, onde kiv̄i ndújáá taká ndatíñu, nátu'un n̄i kaka'an cháa ndoo n̄i kajani tu'un onde aná'an ní sá'a Dios.

22 Ch̄i Moisés, n̄i ka'an-de jíin táa-yo: Máá Tatá-ro Dios, kuá'a-ya ñin cháa nátu'un ruu, te kani-de tu'un nuu-ro. Te kenda-de ma'ñú taká ñani-ro nátu'un n̄i kenda-ri. Te ná chú'un in̄i-ro tú'un ka'an cháa-ún nú ñaún ndí'i tu'un ka'an-de jíin-ró.

23 Te nú ndé cháa tú kuní-de chu'un in̄i-de tu'un ka'an cháa kani tu'un-ún, te naa íi-dé ma'ñú taká-ga ñayivi, áchí Moisés.

24 Te taká cháa n̄i kajani tu'un, onde kiv̄i ní kii Samuel te níi-gá onde vina, suni n̄i kajani-de tu'un ja kii kiv̄i yá'a.

25 Máá-ní kákuu se'e cháa n̄i kajani tu'un-ya jíin sé'e sik̄i contrato n̄i sándaa Dios jíin táa-yo. Te n̄i ka'an-ya jíin Abraham: Onde chíi tata-ro kenda ja kéndoo ndatu taká se'e ñuyivi sá'a, áchí.

26 Te Dios, n̄i naschakú-ya Sé'e-ya. Te n̄i tájí-yá Se'e-ya, te n̄i kii-ya nuu máá-ní xna'an-ga, náv̄a'a chaxio-ya-ní nuu taká kuachi-ní. Yúan-na te kéndoo ndatu-ní.

4

Ja ní kakat̄iin-de Pedro jíin Juan

1 Te nini kaka'an-de jíin ñáyivi-ún, te sutu, jíin já kúñá'nu in̄i ve'e ī, jíin saduceo, n̄i chakoyo-ún nuu-dé.

2 Te kákiti xa'an in̄i ja kástá'an apóstol nuu ñáyivi, ja kájani-de tu'un Jesús ja á n̄i nachaku-ya má'ñú ndíyi.

3 Te n̄i kakat̄iin-ún-de. Te n̄i kachindee-de in̄i vekaa onde kiv̄i xían-ún, chí a n̄i ini.

4 Ko kua'a xáan ñáyivi ní kajini so'o-i tu'un n̄i kaka'an cháa apóstol. Te n̄i kakandíja-i. Te n̄i jinu nátu'un u'un mil cháa.

5 Te kiv̄i xían-ún, te cháa kákuñá'nu nuu máá-i, jíin cháa n̄i kayii, jíin cháa káchaa tutu, n̄i kandutútú-de in̄i ñuu Jerusalén.

6 Te suni n̄i kandutútú-de jíin máá sutú ñá'nu-ga Anás, jíin Caifás, jíin Juan, jíin Alejandro, jíin taká-ga ja kákuu tá'an sutu ñá'nu-ga-ún.

7 Te n̄i kajani-ún-de ma'ñú. Te n̄i kajika tu'un-de: Na jíin fuerza, xí na jíin sí'ví kásá'a-ró tíñu yá'a, áchí.

8 Yúan-na te Pedro, chí n̄i kútú-de jíin Espíritu Santo, te n̄i kachi-de jíin cháa-ún: Níi cháa kákuñá'nu in̄i ñuu, jíin níi cháa n̄i kayii nuu ñú Israel:

9 Vina te nú xndichí-ní náá sik̄i ñin tíñu va'a n̄i kasá'a-ná jíin ñin cháa kú'u yá'a nú ndasa n̄i nduva'a-de,

10 núsáá te máá-ní jín táká ñayivi ñúu Israel, ná júku'un iní-ní ja jín sí'ví máá Jesucristo ñuu Nazaret nī nduva'a cháa kándii nuu-ní yá'a. Te suu I'a-ún nī kaja'ni-ni-ya jiká cruz. Ko nī nachaku-ya má'ñú ndíyi nī sá'a Dios.

11 I'a yá'a kúu yuu já ní kaské'ichi ní, cháa káchutá'an ve'e. Te yuu-ún, máá yúu ndíso fuerza jiki kúu vina.

12 Te tuká inga cháa nama yóó, chí túu inga sí'ví nání ni ñn cháa ío iní ñuyivi yá'a ja kúu nama taká ñayivi jíná'an-i. Achí Pedro.

13 Yúan-na te nī kajini ja tú káyu'ú Pedro jín Juan káka'an-de. Te a kájiní ja tú tu'a va'a-de, chí tú ní kájika-de escuela. Te nī kánaa iní kándé'é núu-dé. Te nī kajuku'un iní ja ní kajika-de jín Jesús.

14 Te kándé'é núu cháa nī nduva'a-ún, kándichi-de jín Pedro jín Juan. Te tú ní kákuu kuti xndíó káni ni ñn tu'un.

15 Ko nī katá'ú tíñu nuu-dé ja ná kenda koyo-de ichi yatá municipio nini ná ndátu'ún máá jíná'an.

16 Te nī kaka'an: Ndasa sá'a-yó jín cháa yá'a núsáá. Chi jandáa kúu ja ní jicha tu'un kua'an nuu táká ñayivi ñúu Jerusalén ja súan nī kasá'a-de ñn tíñu ñá'nu. Te ma kúu ka'an-yo já tú ío ndaa.

17 Ko náv'a ma kuichá-ga tu'un yá'a ki'in nuu táká ñayivi, te ná ká'an xa'an-yo núu-dé ja má kachí kuti-gá-de tu'un cháa-ún nuu ní ñn ñayivi, áchí.

18 Te nī kanakana xini-dé. Te nī katá'ú tíñu nuu-dé ja má ká'an-ga-de te ma stá'an-ga-de ni ñn tu'un jín sí'ví Jesús.

19 Yúan-na te nī kaka'an Pedro jín Juan: Tava máá-ní cuenta te nú játa'an iní Dios ja kuándatu-ná nuu-ní xna'an-ga vásá núu máá-yá.

20 Chí nini káni-ná tu'un ja ní kajini-ná jín já ní kajini so'o-ná. Achí-de.

21 Yúan-na te cháa junta, nī kaka'an xa'an núu Pedro jín Juan, te nī sí'a-de kua'an-de, chí tú ní káni'in kúti modo xndó'o Pedro jín Juan, chí káyu'ú kájito ñayivi, chí taká-i, kanakana jaa-i Dios siki já ní kuu-ún.

22 Chí cháa nī nduva'a jín tíñu ñá'nu-ún, ví'í-gá uu xiko kuia ío-de.

Ja ní kajikan ta'u tíku'ní kándija

23 Te nī kaku-de kaja'an-de. Te nī najakoyo-de nuu tá'an-de. Te nī kanakani-de taká tu'un nī kaka'an sutu ñá'nu jín cháa nī kayii nuu-dé.

24 Te súan nī kajini so'o-i tu'un kanakani-de. Te ñn jínu-ni nī kaka'an jaa-i jín Dios: Táta, máá-ní kúu Dios nī sá'a andívi, ñuyivi, mar, jín táká-ga ndatíñu.

25 Te jíin Espíritu Santo nĭ ka'an-ní jíin yú'u táa-yo David, ja ní kuu-de mozo-ní. Chi nĭ ka'an-de: Naja kákiti inĭ ñayivi, te naja kánakani sáni inĭ-i.

26 Nĭ kataka chaá kákuu rey ñuyivi jíná'an-de. Te chaá kákuñá'nu-ún, nĭ kakutútú-de. Te ĩn-na nĭ kãndonda-de sikĭ máá Tatá Dios jíin sikĭ Cristo-ya.

27 Chĭ Herodes jíin Poncio Pilato jíin cháa sĭin naci3n jíin ñayivi ñuu Israel, nĭ kakutútú ndĭja-de inĭ ñuu yá'a, nĭ kãndonda-de sikĭ Sé'e ĩ-ní Jesús, I'a nĭ jani-ní,

28 náv'a sá'a-de taká tiñu nĭ teta'an máá-ní, jíin já ní kundaã inĭ-ní onde sáá.

29 Te vina, Táta, nde'é-ní ndasa káka'an xaan-dé nuu-ná jíná'an-ná. Te kuã'a-ní fuerza nuu mozo-ní ja ná chúndéé inĭ-ná kani-ná tu'un máá-ní.

30 Te skáa-ní nda'a-ní náv'a sá'a-ní tana, jíin tuní, jíin tiñu ñá'nu. Te taká yuán ná kúu jíin sí'ví máá Sé'e ĩ-ní Jesús. Achí-i.

31 Te súan nĭ kajikan ta'u-í. Te nuu ká'ĭin tútu-i-ún, nĭ taan. Te ndĭ-i, nĭ kakútú-i jíin Espíritu Santo. Te nĭ kachundéé inĭ-i kájani-i tu'un Dios.

Ja ní kañava'a ká'nu-i ndatíñu-i

32 Te ñayivi kuã'a kákandĭja, chĭ jíin inĭ jíin añú-i nĭ kãnduu ĩn núu-i. Te tú ni ĩn-i ní káka'an-i ja máá-i xĭin ĩn ndatíñu. Chi taká ndatíñu, nĭ kañava'a ká'nu-i.

33 Te téyí xaã kájani ndaa apóstol tu'un ndasa nĭ kajini-de ja ní nachaku Jito'o-yo Jesús. Te bueno nĭ kuu tu'un luu Dios inĭ-de.

34 Te tú kuti naún nándĭ'i ni ĩn-de, chi taká chaá káxĭin ñú'un, xĭ vé'e, nĭ kaxikó-de, te nĭ kãkinchaka-de xu'ún,

35 te nĭ kachúkú-de xu'ún-ún nuu já'a cháa apóstol. Te chaá apóstol nĭ kasaka-dé nuu ĩn ĩn tá'an-de ndasa kájinu ñú'ún máá-i.

36 Te José, tata Leví, ncháa-de ñuu Chipre, ío inga sí'ví-de kájatíñu apóstol, nání-de Bernabé, ja kuní ka'an, se'e tu'un ndéé inĭ.

37 Nĭ xĭkó-de ĩn ñu'un-dé. Te nĭ kinchaka-de xu'ún. Te nĭ chúkú-de xu'ún-ún nuu já'a cháa apóstol.

5

Sikĭ Ananías jíin Safira

1 Ko ĩn chaá nání Ananías jíin ñásí'í-de Safira, nĭ kaxikó-de ĩn ñu'un.

2 Te nĭ janchaa-de sava xu'ún. Te suni jiní ñásí'í-de ja súan nĭ sá'a-de. Te nĭ kinchaka-de yaku-ni. Te nĭ chúkú-de nuu já'a cháa apóstol.

³ Te *n̄i* ka'ān Pedro: Ananías, naja ní *k̄iv̄i* Satanás *in̄i* añú-ro já xndá'ú-ro Espiritu Santo núú. Ch̄i *n̄i* janchaa-ro sáva xu'un ñú'un ní *kaxikó*-ró.

⁴ Ná té *xikó*-ga-ro, á nasu máá-ró xín núú. Te nuu ní *xikó*-ró, á nasu *in̄i* nda'a máá-ró ñú'un núú. Naja ní nakani *in̄i*-ro sá'a-ró súan. Ko nasu cháa xndá'ú-ro, ch̄i Dios, áchí-de.

⁵ Te súan *n̄i* jini so'o Ananías taká tu'un yá'a, te *n̄i* ndua-ni-de. Te *n̄i* ji'i-ni-de. Te taká ñayiv̄i ní kajini so'o tu'un-ún, *n̄i* kayu'ú xaān-í.

⁶ Te *n̄i* kandukuiñi cháa súchí. Te *n̄i* kaxndánuu-de ndiyi-ún, te *n̄i* kakiñi'in-de-i yata vé'e. Te *n̄i* kachiyuji-de-i.

⁷ Te *n̄i* kunúu, ná tu'un un̄i hora. Te *n̄i* jaa ñasí'í-de *n̄i* *k̄iv̄i*-ña vé'e-ún. Te naún jiní máá-ña ja súan *n̄i* kuu.

⁸ Te Pedro, *n̄i* jika tu'un-de-ña: Kastu'ún núu-rí. *N̄i* *xikó*-ró ñú'un-ún ñn tanto súan xí túu. Achí-de. Te *n̄i* kachi-ña: Jaan, ñn súan *n̄i* *kaxikó*-ná, áchí-ña.

⁹ Te Pedro, *n̄i* ka'ān-de jíin-ña: Naja ní skétá'an-ró tú'un ja koto nchaa-ro Espiritu máá Tatá Dios. Kuni so'o, yuxé'é yá'a ká'ma vai koyo cháa *n̄i* kachinduji yii-ro. Te suni súan kiñi'in-de róo ki'in-ro, áchí-de.

¹⁰ Te *n̄i* ndua-ni-ña núu já'a Pedro. Te *n̄i* ji'i-ni-ña. Te *n̄i* ndiv̄i koyo cháa súchí-ún. Te *n̄i* kajini-de ja á *n̄i* ji'i-ña. Te *n̄i* kakiñi'in-de-ña, te *n̄i* kachinduji-de-ña xín yí-ñá.

¹¹ Te ndiv̄i tiku'n̄i kándija jíin taká ñayiv̄i ní kajini tu'un tiñu yá'a, *n̄i* kayu'ú xaān-í.

Kua'q tiñu ñá'nu jíin tuni n̄i kasá'a apóstol

¹² Te cháa apóstol, *n̄i* kasá'a-de kua'q tiñu ñá'nu jíin tuni jito nuu ñayiv̄i. Te ñn ká'nu-ni kándutútú-de *in̄i* corredor Salomón.

¹³ Ko tú ní chundéé iní ni ñn-i ketá'an-i jíin-de. Ko ñayiv̄i, ví'í-gá *n̄i* kajatú'ún-i-de.

¹⁴ Te ñayiv̄i ní kākandija nuu máá Jíto'o-yo, ví'í-gá *n̄i* ndea-i, kúu cháa kúu ña'an, kua'q xaān-í.

¹⁵ Te *n̄i* kakinchaka-de kua'q ñayiv̄i kaku'ú. Te *n̄i* kakin-de-i *in̄i* ya'ya kánda-i nuu jito jíin núu yúu, náva'a nú vai Pedro sanaa jin̄u vasté máá káti-dé siki-í.

¹⁶ Te suni taká ñayiv̄i ñúu yani-ún, *n̄i* kataka kua'a-í *in̄i* ñuu Jerusalén, *n̄i* kakinchaka-i ja kaku'ú jíin já káta'an tach̄i k̄ini. Te ndi'i-ún, *n̄i* kanduv̄a'a jíná'an.

Ja ní kachindik̄in-i Pedro jíin Juan

¹⁷ Yúan-na te *n̄i* kakukuásún iní sutu ñá'nu jíin sáva tá'an ja káchíñú'ún siki saduceo, te *n̄i* kandonda.

¹⁸ Te *n̄i* kakatiñ-ún cháa apóstol. Te *n̄i* kataan-dé *in̄i* vekaa ñuu.

19 Ko ndajá'a máá Tatá Dios, akuáa ní juña-ya yúxé'é vékaa-ún. Te nī kiñi'in ya-dé jíná'an-de. Te nī ka'an-ya jín-de:

20 Kuá'án, te kuiñi-ró iní ve'e ij. Te yúan kani-ró táká tu'un nuu ñáyivi ndasa kuchaku-i vida jáá yá'a. Achí-ya.

21 Te nī kajini so'o-de tu'un yá'a. Te nuu ní kundijin, te nī kivi koyo-de iní ve'e ij. Te nī kastá'an-de tu'un nuu ñáyivi. Te nini kastá'an-de, te nī chakoyo sutu ñá'nu jín tá'an-de. Te nī nastútú-de chaa junta jín chaa nī kayii iní ñuu Israel. Te nī táji-de ndajá'a kuáki'in-de chaa-ún iní vekaa.

22 Ko nuu ní jakoyo chaa kakuu ndajá'a-ún vekaa, te tú ní káni'in-dé apóstol. Te nī kanaxió káva-de. Te nī kakastu'ún-de tu'un yá'a:

23 Jandáa kúu ja ní kajini-ná ndasú va'a vekaa. Te ká'jin chaa kándito-ún ichi yúxé'é. Ko nuu ní kajuña-ná, te tú kuti naún chaa ní kájin-ná nuu. Achí-de.

24 Te chaa kuñá'nu iní ve'e ij jín sutú ñá'nu, nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, nī kakejá'a-de káyú'ú-de ja má júkuiñi tu'un-ún.

25 Ko nī jaá ñn ñáyivi. Te nī kastu'ún-i: Ña'an-ní, te nde'é-ní. Chaa nī kataan-ní vekaa, ká'jin-de iní ve'e ij. Te kastá'an-de tu'un nuu ñáyivi. Achí-i.

26 Yúan-na te nī kaja'an chaa kuñá'nu-ún jín ndajá'a. Te ñúkúún vái-de jín apóstol, chī káyú'ú-de kájito-de ñáyivi já kuá'a-i yuu xiní-dé.

27 Te nuu ní ja-de jín apóstol, te nī jani-de chaa-ún iní municipio. Te sutu ñá'nu, nī xndichí-ún:

28 Á tú ní kastu'ún-rí nuu-ro ja má stá'an-ga-ro tú'un chaa jian. Ko vina chī ñí ñuu Jerusalén nī xndeá-ro sá'an-ro. Te kákuni-ro chaa-ró ñí chaa jian sikí-rí jíná'an-rí, áchí.

29 Ko Pedro jín apóstol, nī kaka'an-de: Níni kuándatu-ná nuu Dios vásá núu táká chaa.

30 Máá Dios ndiyi táa-yo, nī naschakú-ya Jesús, I'a nī kaja'ni máá-ní ja ní kajata kaa-ní-ya jiká cruz.

31 I'a yá'a nī nduñá'nu-ya kánchaa-ya íchi ndává'a Dios. Te nī nduu-ya I'a tá'ú tiñu jín I'a nama yóó, náva'a nakani iní ñáyivi ñuu Israel te koo tuká'nu iní-ya núu táká kuachi-i.

32 Te máá-ná jín Espíritu Santo, kakuu-ná testigo máá-ya nuu táká tu'un yá'a. Chī já'a Dios Espíritu-ya núu táká ñáyivi kájanatu nuu-yá. Achí-de.

33 Te máá-ún, súan nī kajini so'o tu'un yá'a. Te nī kakiti xaan iní. Te ka'ni-ún-de kákuni núu.

34 Ko ío ñn maestro ley, nání-de Gamaliel. Te kúu-de chaa fariseo. Te táká ñáyivi, kájatú'ún-i-de. Te nī ndukuiñi-de nuu junta. Te nī tá'ú-de tiñu ná kúxio núu chaa apóstol.

35 Te *n̄i* ka'an-de jíin: Róo cháa ñuu Israel, kani va'a in̄i-ro te nú naún kákuni ro sá'a-ró jíin cháa yá'a.

36 Ch̄i onde sáa ní ndonda Teudas, te áchí-de ja cháa téyíi kúu-de. Te *n̄i* kataka-i nuu-dé nátu'un kuun ciento cháa. Te *n̄i* ji'i-de *n̄i* sá'a sava-ga cháa. Te taká ja ní kajandatu tu'un *n̄i* ka'an-de, *n̄i* kajicha nuu kája'an sáni.

37 Yúan-na te *kiv̄i* ní ndutútú xiní, te *n̄i* ndonda Judas cháa ñuu Galilea. Te *n̄i* jaka-de kua'a ñáyiv̄i kuángoyo yata-dé. Te suni *n̄i* naa cháa-ún. Te taká ñáyiv̄i ní kajandatu nuu-dé, *n̄i* kajicha nuu-i kája'an-i.

38 Te vina ná kuá'a-ri consejo róo: Ma ké'é-ga-ro cháa yá'a. Sía-de ná kí'in-de. Ch̄i nú onde ch̄i ñáyiv̄i vái tu'un yá'a xí tíñu yá'a, te naa íi.

39 Ko nú onde nuu Dios vai, ma kúu kasu-ro. Ch̄i sánaa te natuu ja jíin Dios kájatá'an-ró. Achí-de.

40 Te *n̄i* kajatú'ún tú'un *n̄i* ka'an Gamaliel. Te *n̄i* kakana xin̄i cháa apóstol. Te *n̄i* kaskúun yunu xii sukun-dé. Te *n̄i* ka'an xaan núu-dé ja má ká'an-ga-de tu'un jíin sí'ví Jesús. Te *n̄i* kasía-de kája'an-de.

41 Te máa apóstol, nuu junta *n̄i* kenda koyo-de kája'an-de, kákusi in̄i-de ja ní jatú'un-ya kándo'o-de siki sí'ví-yá.

42 Te in̄i ve'e ii jíin taká ve'e, tú ní kájukuiñi-de ja kástá'an-de te kájani-de tu'un Jesucristo.

6

Ja ní kajani-de usia cháa kuatñu

1 Te *n̄i* ndea kua'a cháa káskuá'a. Te in̄i *kiv̄i*, te cháa ñuu Grecia, *n̄i* kaka'an sóo-de siki cháa hebreo, ch̄i tú ní téta'an in̄i núu-de staq kée ñá'an viuda hora ja sáka-dé ndita'an *kiv̄i*.

2 Yúan-na te máa uxí uu apóstol, *n̄i* kanastútú-de taká cháa káskuá'a, te *n̄i* kaka'an-de: Ma kúu jukuiñi máa-rí ja kájani-ri tu'un Dios, te kuatíñu-ri nuu mesa.

3 Núsáa te róo ñáni, kaji-ró usia tá'an máa-ró, cháa va'a, cháa ndíchí, cháa káñu'un chítú Espíritu Santo ná kúu-de. Te ná cháa-yó tíñu yá'a siki-dé.

4 Te ruu jíná'an-ri, kukuu-ri jíin já kakán ta'u-rí, te kani-ri tu'un yá'a. Achí-de.

5 Te tu'un *n̄i* ka'an-de, *n̄i* kajata'an in̄i ñáyiv̄i kuá'a-ún. Te *n̄i* kakaji-i Esteban, cháa kándija va'a kúu-de. Te ñú'un chítú-de Espíritu Santo, jíin Felipe, jíin Prócoro, jíin Nicanor, jíin Timón, jíin Parmenas, jíin Nicolás, cháa *n̄i* naki'in sé'é judío ñuu Antioquía.

6 Taká cháa yá'a, *n̄i* kajani-i nuu cháa apóstol. Te *n̄i* kajikan ta'u-dé te *n̄i* kaxndée-de nda'a-dé xin̄i cháa-ún.

7 Te tu'un Dios ni jika kua'an. Te chaa kaskua'a, ni kande a xaan-dé ini nuu Jerusalén. Te suni kua'a sutú ni kajatú'un, te ni kakandíja.

Tu'un Esteban

8 Te Esteban, ni chítú ndi-de jín fuerza, te ñúkúún ní sá'a-de tiñu ñá'nu xaan jín tuni nuu taká ñayivi.

9 Te ini ve'e sinagoga ni kandonda yaku chaa, chaa libertino, jín cháa nuu Cirene, jín cháa nuu Alejandria, jín cháa nuu Cilicia, jín Asia, ni kastátá'an jín Esteban.

10 Ko tú ní kákundéé jín-de, chi ndíchi-de, te suni ni ka'an-de jín fuerza máa Espíritu.

11 Yúan-na te ni kaská'an yaku chaa ja ní kaka'an: Ni kajini so'o-ná ká'an ndiva'a Esteban siki Moisés jín siki Dios, áchí.

12 Te súan ni kaská'an-ún ñáyivi, jín cháa ni kayii, jín cháa kachaa tutu. Te ni kajinu yúan siki-dé, te ni kakatün-ún-de kuangoyo jín-de onde nuu junta.

13 Te ni kajani testigo falso ja ní kaka'an: Chaa yá'a, ndita'an kivi ká'an ndiva'a-de siki vé'e ii yá'a jín siki ley.

14 Chi ni kajini so'o-ná ká'an-de ja Jesús, chaa nuu Nazaret, kanu-de ve'e ii yá'a, te nasama-de taninu ni xndóo Moisés nuu-yo. Achí.

15 Yúan-na te taká ja kaxiukú iní municipio, ni kandakoto nuu-dé, te ni kajini ja jito nuu-dé natu'un nuu in ndajá'a ándívi.

7

Tu'un ni jani ndaa Esteban

1 Te máa sutú ñá'nu-ga, ni ka'an jín-de: Súan kuu náún, áchí.

2 Te máa-de, ni ka'an-de: Táta, ñáni, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní. Máa Dios, I'a ñá'nu, I'a luu, ni kenda-ya nuu táa-yo Abraham ná ni kanchaa-de ini nuu Mesopotamia, onde ná té ki'in-ga-de kunchaa-de ini nuu Harán núu.

3 Te ni ka'an-ya jín-de: Kenda ini nuu-ro jín má'ñú tá'an-ró, te ki'in-ro kunchaa-ro ini nuu ja stá'an-ri nuu-ro, áchí-ya.

4 Yúan-na te ni kenda-de ini nuu Caldea. Te ni kanchaa-de ini nuu Harán. Te yúan ni ji'táa-de. Te ni sá'a Dios ja ní chaa-de nuu yá'a nuu kaxiukú-ní vina.

5 Te tú ní já'a-ya ñú'un-ún kuu ta'u-dé, ni vasté in tí'li. Ko ni keyu'u-yá ja kuá'a-ya ñú'un-ún nuu-dé onde jín núu taká tata kii nuu-dé, vasa tú ní ío se'e-de sáa.

6 Te súan ni ka'an Dios jín-de: Táta-de kuxiukú jíká-i inga nuu. Te kuun ciento kua kuatíñu sáni-de-i te xndó'o-de-i.

7 Te n̄i ka'an Dios: Ko máá-rí, ndonda-r̄i sik̄i ñúu nuu kúu-i mozo-ún. Te onde nú n̄i kuu-ún, te kenda koyo-i te chinú-ún-i ruu ichi yá'a.

8 Te n̄i sá'a-ya contrato jíin-de jíin tuni ja xití ndúu-de. Te se'e Abraham n̄i kuu Isaac. Te n̄i xiti ndúu-de-i nuu uná kiv̄i-í. Te se'e Isaac n̄i kuu Jacob, te se'e Jacob n̄i kuu ndí'uxi uu máá tatá ñúu.

9 Te taká tatá ñúu-ún, n̄i kakukuásún iní-de. Te n̄i kaxikó-de José kua'an-i onde ñuu Egipto, Ko Dios n̄i jika-ya jíin-i.

10 Te n̄i nama-ya-í nuu taká tundó'o n̄i ta'an-i. Te n̄i kundichí-i. Te Faraón, chaa kúu rey ñuu Egipto, n̄i kus̄i iní-de jíin-i n̄i sá'a-ya. Te n̄i chaa-de gobernador sik̄i José. Te José, n̄i tá'ú-de tiñu nuu ñúu Egipto jíin núu vé'e Faraón.

11 Te n̄i kii ñn tama xa'an ñí ñúu Egipto jíin ñí ñúu Canaán. ñn tundó'o xa'an ní kuu-ún. Te nd̄iyi táa-yo, tú ní káni'in-dé ja kée-dé jíná'an-de.

12 Te n̄i jini tu'un Jacob ja ío trigo onde ñuu Egipto. Te n̄i táji-de táa-yo ní kaja'an-de vuelta ñn.

13 Te ja vuelta uu, n̄i kanakun̄i ñani José nuu-dé ja máá-de kúu. Te suni n̄i stá'an José ñani-de nuu Faraón.

14 Te José, n̄i táji-de chaa kaja'an ja ní kana-de xin̄i táa-de Jacob kii-de jíin taká tá'an-de. Ío un̄i xiko xia'un-i.

15 Súan n̄i kuun Jacob kua'an-de onde ñuu Egipto. Te yúan n̄i ji'i-de jíin taká tatá ñúu-yo.

16 Te chaa-ún, n̄i kanaja'a-de káno'on-de onde ñuu Siquem. Te n̄i kayuji-de in̄i vé'e añu ja jíin plata n̄i jaan Abraham nuu sé'e Hamor ñuu Siquem.

17 Ko n̄i kuyani kiv̄i ní keyu'u Dios nuu Abraham. Te ñayivi-ún, n̄i ndea-i. Te n̄i kukua'a-í in̄i ñuu Egipto.

18 Te n̄i kuu kuia. Te n̄i nukuiñi inga rey in̄i ñuu Egipto ja tú jatú'ún-de tu'un José.

19 Te rey-ún, n̄i xndá'ú-de ñayivi ñúu-yo, n̄i sándiva'a-de jíin táa-yo, ja fuerza ná skána-de se'e-de kuu-i.

20 Te kuia-ún n̄i kaku Moisés. Te n̄i kus̄i iní Dios jíin-i. Te un̄i yoq ní ja'nu-i in̄i vé'e táa-i.

21 Te náa-i, n̄i skána-ña-í. Te n̄i naki'in sesí'í Faraón-ún-i. Te n̄i skuá'nu-ña-í natu'un se'e máá-ña.

22 Te n̄i kutu'a Moisés taká tu'un ndichí ñúu Egipto. Te ñá'nu xa'an ní kuu-de jíin taká tu'un ká'an-de jíin taká tiñu sá'a-de.

23 Te nuu úu xiko kuia-de, te n̄i kus̄i iní-de kinde'é-de taká ñani-de ja kákuu se'e Israel.

24 Te n̄i jini-de nuu ñn chaa Egipto ja sándiva'a jíin ñn chaa Israel. Te n̄i stuji-dé chaa Egipto-ún, te súan n̄i nama-de ñani ndá'ú-de.

25 Ko máá-de, jáni iní-de ja júku'un iní taká ñani-de ja Dios nī táji-yá-de ja náma-de ñani-de núú. Ko máá ñani-de, tú ní kájuku'un kuti iní.

26 Te inga kivi xían-ún, suni nī jini-de nuu úu chaá kájatá'an. Te nī jaa-de. Te nī ka'an-de jíin já ná júkuiñi: Súchi, naja kásá'a ndiva'a-ró jíin tá'an-ró. Chī ñani-ro kánakunī tá'an-ró. Achí-de.

27 Ko máá cháa já'a ta'u tá'an-ún, nī chujíkí-de Moisés. Te nī ka'an-de: Ndéja ní jani róó ja kúñá'nu-ró te sánda-a-ro tíñu-rī jíná'an-rī.

28 Te suni kuní-ro ká'ni-ro rúu nátu'un nī ja'ni-ro cháa ñuu Egipto iku náún. Achí-de jíin Moisés.

29 Te tu'un yá'a nī jini so'o Moisés. Te nī jinu-de kua'an-de. Te jíká ní ncha-de onde ñuu Madián. Te yúan nī skáku ñasí-i-de uu se'e yíí.

30 Te nī jinu tuku uu xiko kuia. Yúan-na te ñn ndajá'a ándíví, nī kenda-ya núu-dé onde nuu ñú'un té'é yúku Sinaí, ma'ñú ñn yukú kayú yáá ñú'un nī kenda-ya.

31 Yúan-na te Moisés, ndé'é-de, te náa iní-de ja ní jini-de ñu'un-ún. Te nī kandita-de náva'a kuní-de nuu. Te nī ka'an máá Tatá-yo Dios jíin-de:

32 Máá-rí kúu Dios ndiyi táa-ro, Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya. Ko Moisés, kisi-i-de, te tú ní chúndéé iní-de ndé'é-de nuu.

33 Te máá Tatá Dios, nī kachi-ya jíin-de: Kiñi'in ndijan-ro já'a-ro. Chī nuu kándii-ro jián, ñu'un íi kúu.

34 A nī jini-rī ja sé'e-rī ká'jin-i inī ñuu Egipto, xaan kándo'o-i. Te suni jini so'o-rī ja kánde'e ndá'ú-i. Te nī kuun-rī vai-rī ja náma-rī-i jíná'an-i. Te vina, ña'an yá'a núsáa. Te ná táji-rí róó ki'in-ro ondé ñuu Egipto. Achí-ya jíin-de.

35 Núsáa te Moisés yá'a, vasa a nī kaské'ichi-i-de te vasa nī kaka'an-i: Ndéja ní jani róó ja kúñá'nu-ró sikí-rí, te sánda-a-ro tíñu-rī, nī achí-i jíin-de. Ko Dios, nī táji-yá-de kua'an-de ja tá'ú-de tíñu nuu-í te nama-de-i. Te ndajá'a-yá ja ní kenda nuu-dé nuu yukú-ún, suni nī chindéé ní chituu-ya-dé.

36 Te chaá yá'a, nī ndiñi'in-de-i jíná'an-i inī ñuu yúan, te nī sá'a-de kua'a tíñu ñá'nu, jíin táká tuni inī ñuu Egipto, jíin núu mar kuá'á, jíin núu ñú'un té'é, uu xiko kuia.

37 Chaá yá'a kúu Moisés ja ní ka'an jíin táká se'e Israel: Ma'ñú táká ñani-ro, nukuiñi ñn chaá kani tu'un máá Tatá-ro Dios sá'a-ya nátu'un ruu. Te nuu cháa-ún kuni ná'ín-ró tú'un ka'an-de. Achí.

38 Chaá-ún kúu chaá nī kandee jíin tíku'nī ndiyi táa-yo ondé nuu ñú'un té'é. Te nī ka'an ñn ndajá'a-yá jíin-de xini yúku Sinaí, te nī ni'in-dé tu'un ndasa kuchaku-yo. Te nī jani-de

tụ'un-ún nuu-yo.

³⁹ Ko ndiyi táa-yo, tú ní kákuni-de kuandatu-de nuu cháa-ún, chị sasua nị kaské'ichi-de cháa. Te nị kākusiin inị-de, no'on-de ñuu Egipto kákuni-de núú.

⁴⁰ Te nị kaka'an-de jíin Aarón: Sáva'a tịni-ro I'a ná kúxnúú núu-yo. Chì cháa Moisés, ja ní kiñi'in-de yóó inị ñuu Egipto vai-yó, tú kájini-yo naún ní ta'an-de. Achí.

⁴¹ Yúan-na te nị kasá'a-de iin chelu. Te nuu ndosó-ún nị kasoko-dé kiti. Te nị kākusi inị-de jíin tíñu nị kasá'a-de jíin ndá'a-dé.

⁴² Te Dios, nị kuxio-ya núu-dé kua'an-ya. Te nị xndóo-ya-dé ná kuátíñu-de nuu tíñuú xíní ándíví, nátu'un yóso núu tutú cháa nị kajani tụ'un Dios onde sáa: Róó ñayivi Israel, a nị kaja'ni-ro kiti núu-rí uụ xiko kuia nuu ñú'un té'é náún.

⁴³ Túu, chị sasua nị kajani-ró vé'e kuii ndosó Moloc jíin tíñuú xíní máá Renfán, ndoso ja ní kasá'a máá-ró já chíñú'ún-ró. Ja yúan ná sjá'a-ri róó ki'in-ro onde yata ñuu Babilonia, áchí-ya.

⁴⁴ Ndiyí táa-yo, onde ñu'un té'é ní kañava'a-de ve'e ñii Dios, nátu'un nị tá'ú Dios tíñu nuu Moisés ja súan sá'a-de ve'e-ún, nátu'un muestra nị jini-de.

⁴⁵ Sáa chị jíin fuerza Dios nị kaskúnu ndiyi táa-yo ñayivi siin nación ja ní katiiin máá-i ñuu yá'a. Yúan-na te jíin Josué nị kivi koyo-de inị lugar máá-i, nị kákinchaka-de ve'e ñii-ún nị kendo yá'a onde kivi David.

⁴⁶ Te David, nị kusii inị Dios jíin-de. Te nị jikan-de ja ná sáva'a-de iin ve'e kuu Dios Jacob.

⁴⁷ Ko Salomón, nị sá'a-de iin ve'e máá-yá.

⁴⁸ Ko I'a ñá'nu-ún, tú ncháa-ya inị ve'e kásá'a cháa, nátu'un nị ka'an cháa jáni tụ'un-ya onde sáa:

⁴⁹ Andíví kúu silla kánchaa-ri, te tá'ú-rí tíñu. Ñuyivi kúu teyu nuu káxndí ja'a-rí. Ndasá koo ve'e kani-ró kúnchaa-ri núsáa. Xí ndénu kúu nuu ndétatú-ri.

⁵⁰ Á tú ní sá'a ndi'i-ri ndatíñu yá'a, áchí máá Tatá Dios.

⁵¹ Xaan kákujá'a inị-ní. Tú kákandija inị añú-ní te xaan só'ó-ní. Chì nene kájasu-ní nuu Espiritu Santo, nátu'un nị kasá'a ndiyi táa-ní onde aná'an.

⁵² Ió iin cháa nị kajani tụ'un-ya onde sáa ja tú ní káchindikin táa-ní-de náún. Chì táa-ní, a nị kaja'ni-dé cháa kájani tụ'un ja kí máá I'a ndaa núú. Te I'a-ún, a nị kanastúu-ní-ya te nị kaja'ni-ní-ya.

⁵³ Ko máá-ní, tú ní káskíkuu-ní, vasa ndajá'a máá-yá, nị kajani-ya ley nuu-ní. Achí Esteban.

⁵⁴ Taká tụ'un yá'a nị kájini so'o. Te nị kata'u'u inị. Te kánakaji ñii yú'u kájito Esteban.

55 Ko máá Esteban, n̄i kútú-de Espíritu Santo. Te n̄i ndakoto-de ichi ándiví. Te n̄i jin̄i-de ja ndíi ncháa nuu kánchaa Dios. Te Jesús, kándij̄i-ya íchi ndává'a Dios.

56 Te n̄i ka'an-de: Vina te ndé'é-rí ja núña andíví. Te ndé'é-rí nuu máá Sé'e cháa kándij̄i-ya íchi ndává'a Dios. Achí-de.

57 Yúan-na te n̄i kakana kó'ó. Te n̄i kajasu so'o. Te ñn jínu-ni n̄i kandonda vaá siki Esteban.

58 Te n̄i kakiñi'in Esteban kua'an jíin-de onde yu'u ñúu. Te n̄i kaskána tikachí. Te n̄i kaja'a yuu xiní-dé. Te ñayivi kándé'é, n̄i kachúkú-i tikachí-ún nuu já'a ñn cháa súchí nání Saulo.

59 Te nini káoto yuu xiní Esteban, te n̄i ka'an nda'ú Esteban jíin máá Jító'o-yo: Táta Jesús, naki'in-ní añú-ná vina, áchí-de.

60 Te n̄i jukuiñi jítí-de. Te n̄i ka'an jaa-de: Táta, ma chí'i-ní cuenta kuachi yá'a siki-í jíná'an-i, áchí-de. Súan n̄i ka'an-de tu'un yá'a, te n̄i jii-ni-de.

8

Ja ní chindik̄in Saulo tiku'n̄i kándija

1 Te Saulo, n̄i jatú'ún-de ja ní jii Esteban. Te kivi-ún n̄i kejá'a káchindik̄in xa'an-í tiku'n̄i kándija in̄i ñuu Jerusalén. Te tiku'n̄i-ún, n̄i kajicha nuu-i kaja'an-i ní ndáñúu Judea jíin ndáñúu Samaria. Ko cháa apóstol chí túu.

2 Te cháa káchiñú'ún Dios, n̄i kajach̄induji-de Esteban. Te n̄i kande'e xa'an-dé ja ní naa Esteban.

3 Ko Saulo, chí xnáa-dé tiku'n̄i kándija kuní-de. Te kivi-de ndita'an ve'e. Te ñú'un-de cháa, ña'an, táan-dé-i vekaa.

Ja ní jika tu'un Dios in̄i ñuu Samaria

4 Te taká ñayivi ní kajicha nuu-ún, kaja'an-i taká ñuu kájani-i tu'un Dios.

5 Te Felipe, n̄i kuun-de kua'an-de ñuu Samaria. Te yúan n̄i jani-de tu'un Cristo nuu ñayivi.

6 Te taká ñayivi-ún, n̄i kachu'un in̄i-i taká tu'un ja ní ka'an Felipe jíin-i. Te n̄i kajini so'o-i, te n̄i kajini-i taká tuni n̄i sá'a-de.

7 Chí in̄i kua'a ñayivi ní kiñi'in-de tachí kini. Te n̄i kenda-ún kákana kó'ó kaja'an. Te tini cháa n̄i kuyúnú jíin cháa rengo, n̄i kanduva'a-de.

8 Te n̄i kakusii xa'an in̄i ñayivi ñúu-ún.

9 Te in̄i ñuu-ún n̄i io ñn cháa nání Simón. Te cháa-ún, cháa ñavá'a kúu-de. Te xa'an kánaa in̄i ñayivi ñúu Samaria kándé'é-i. Te n̄i ka'an-de ja ñn cháa ñá'nu xa'an kúu máa-de.

10 Te ñayivi, xa'an vá'a kachu'un in̄i-i tu'un ká'an-de onde súchí lúli te onde cháa ñá'nu. Te n̄i kaka'an-i: Cháa yá'a xa'an yí'i fuerza Dios ñá'nu in̄i-de.

11 Te káchu'un iní-i tu'un ká'an-de, chí xaan káni kivi ní sá'a-de tiñu ñavá'a nuu-í, ni kánaa iní-i kánde'é-i.

12 Ko nuu-í ni jani Felipe tu'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, jín tú'un sí'ví Jesucristo. Yúan-na te ni kakandíja-i. Te ni kajanducha-í kúu chaá kúu ña'an.

13 Te máá Simón, suni ni kandíja-de, ni janducha-dé. Te ni jika kuu-de jín Felipe, ndé'é-de ja sá'a Felipe taká tuni jín taká tiñu ñá'nu. Te ni kee nuu-dé kándij-de.

14 Te chaá apóstol ká'jin-de iní ñuu Jerusalén, ni kajini tu'un-de ja ñáyivi ñúu Samaria, ni kajatá'ú-i tu'un Dios. Te ni katájí-de Pedro jín Juan kája'an-de yúan.

15 Te ni jakoyo chaá-ún. Te ni kajikan ta'u-dé ja'a ñáyivi-ún, nává'a ná ní'in-í Espíritu Santo jíná'an-í.

16 Chí té cha'an-ga kii-ya sikí ní in-i. Chí máni ni kajanducha-í jín sí'ví Jesús.

17 Yúan-na te ni kachaa-de nda'a-dé xini-í jíná'an-i te ni chaá Espíritu Santo sikí-í.

18 Te ni jini Simón ja súan kachaa apóstol nda'a-dé xini ñáyivi-ún, te já'a-ya Espíritu Santo nuu-í. Te kuá'a-de xu'un núu apóstol kuní-de núu.

19 Te ni ka'an-de: Suni kuní-ná ja kuá'a-ní fuerza yá'a nuu-ná nává'a nani ñáyivi xndée-ná nda'a-ná xini-í, te chaá Espíritu Santo sikí-í, áchí-de.

20 Yúan-na te ni kachí Pedro jín-de: Xu'un-ró ná náa jín-ró, chí jáni iní-ro já jín xú'un kúu kuaan-ró tá'u já'a Dios.

21 Tú cuenta-ro ni tú ta'u-ro já kúndij-ro sikí tiñu yá'a, chí tú ío ndaa iní añú-ro núu Dios.

22 Núsáá te nakani iní-ro sikí kuáchi-ró yá'a. Te nandakan ta'u-ro núu Dios, sanaa te sá'a-ya tóká'nu iní-ya núu kuáchi ñú'un iní-ro.

23 Chí jini-ri ja xaan kújá'a iní-ro núu-yá. Te máni kuáchi tñn róo. Achí Pedro jín-de.

24 Yúan-na te ni ka'an Simón jín-de: Kakan ta'u máá-ró já'a-rí nuu máá Jító'o-yo nává'a ni in tu'un ká'an-ro ján ma kí sikí-rí, áchí-de.

25 Te máá-de, ni kaka'an ndaa-de. Te ni kajani-de tu'un Dios. Te ni kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén. Te kua'a-gá ndañú Samaria kájani-de tu'un va'a.

Felipe jín cháa eunuco

26 Te in ndajá'a máá Tatá Dios, ni ka'an-ya jín Felipe: Ndukupiñ te ki'in-ro íchi sur, ichi já kenda iní ñuu Jerusalén, ja kúun kua'an onde ñuu Gaza. Achí-ya. Te yúan chí ñu'un té'é kúu.

27 Yúan-na te n̄i ndukuiñi Felipe kua'an-de. Te n̄i kenda-ni ñin chaa eunuco etíope. Te chaa-ún játíñu-de nuu reina etíope, nání-ña Candace. Te ñin gobernador kúu-de. Te suni ndíto-de yaka xu'ún-ña. Te n̄i kii-de ñuu Jerusalén, n̄i kichiñú'ún-de Dios.

28 Te kuano'on-dé kánchaa-de nuu carreta-de. Te ká'u-de tutu n̄i chaa Isaías chaa n̄i jani tu'un Dios onde sáa.

29 Te máa Espiritu n̄i ka'an-ya jín Felipe: Kuá'an te kita'an-ro carreta-ún.

30 Te Felipe, n̄i kundéé-de n̄i jaa-de. Te n̄i jini so'o-de ká'u chaa-ún tutu ja ní chaa Isaías onde sáa. Te n̄i jika tu'ún-de chaa-ún: Á júku'un in̄i-ní naún ká'u-ní xí túu. Achí-de.

31 Te máa eunuco, n̄i ka'an-de jín Felipe: Te ndasa juku'un in̄i-ná te nú tú stá'an ñin chaa nuu-ná, áchí-de. Te n̄i ka'an nda'ú-de ja ná káa Felipe nuu carreta-de te kunchaa-de jín-de.

32 Te nuu ká'u-de tutu ii-ún n̄i ka'an tu'un yá'a: Nátu'un ñin riñi ja kuá'an-ti kúu-ti, súan n̄i ja'an-ya. Te nátu'un ñin lélú sété tú ndé'e-ti, suni súan tú ní ká'an kuti-ya.

33 Te hora n̄i kuka nuu-yá, tú ní sándaá va'a-i jín-ya. Ndasá koo tu'un tata-ya, chi n̄i ji'i-ya in̄i ñuyivi yá'a. Achí.

34 Yúan-na te chaa eunuco-ún, n̄i ka'an-de: Chaa n̄i jani tu'un yá'a, ndé siki cháa ká'an-de. Siki máa-de xí siki ingá chaa, áchí-de jín Felipe.

35 Yúan-na te Felipe, n̄i keja'á-de ká'an-de. Te jín tú'un ká'an tutu ii-ún n̄i jani-de tu'un va'a Jesús nuu cháa-ún.

36 Te nini kaja'an-de ichi-ún, te n̄i jakoyo-de ñin nuu ñú'un nducha. Te n̄i ka'an chaa eunuco: Yá'a ñú'un nducha. Á tú kuu kuanducha-ná, xí ndéja jasú. Achí-de.

37 Te n̄i kachi Felipe: Nú kándija-ní onde jín in̄i jín añú-ní, te kuu, áchí-de. Te n̄i ka'an eunuco: Kándija-ná ja Jesucristo kúu máa Sé'e Dios, áchí-de.

38 Te n̄i tá'ú-de tiñu n̄i jukuiñi carreta. Te n̄i kanuu ndendúu-de kaja'an-de nuu ñú'un nducha yúan. Te n̄i skuánducha Felipe chaa eunuco.

39 Te nuu ní kanana-de in̄i nducha, te Espiritu máa Tatá Dios, n̄i chaxio-ni-ya Felipe kua'an-de. Te chaa eunuco, tuká ní jiní-de nuu Felipe. Te n̄i ki'in-de ichi kuano'on-dé. Te kúsii iní-de.

40 Ko Felipe, n̄i ndenda-de onde ñuu Azoto. Te nini já'a-de kua'an-de, te jáni-de tu'un va'a-ya táká ñuu. Te vásá ní jaa-de ñuu Cesarea.

1 Te Saulo, nákatá-de ja ndón-da-de ka'ni-dé taká cháa káskuá'a tu'un máá Jító'o-yo. Te ni jaa-de nuu sutú kúñá'nu-ga.

2 Te ni jikan-de tutu nuu cháa-ún ja kí'in-de taká ve'e sinagoga ñuu Damasco, nává'a katiin-de sava cháa xí ñá'an já ká'in siki tú'un-ya. Te ku'ni-de ñayivi-ún kunchaka-de-i kii-de jín-i ñuu Jerusalén kuní-de.

3 Te ni ki'in-de ichi kuá'an-de. Te ni kuyani-de ñuu Damasco. Te sánaa-ní te ni ndii ncháa-ni níí núu-dé onde andívi.

4 Te ni ndua-ni-de nuu ñú'un. Te ni jini so'o-de ká'an in tu'un jín-de: Saulo, Saulo, naja chindikín-ro rúu. Achí.

5 Te máa-de, ni ka'an-de: Ndé cháa kúu-ní vii, Táta, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: Máa-rí kúu Jesús ja chindikín-ro rúu. Xaan yíi kúu ja kuañú yátá-ró punta garrocha. Achí-ya.

6 Te máa-de, kisi-i-de, chi yú'ú-de. Te ni ka'an-de: Táta, naún sá'a-ná kuní-ní, áchí-de. Te máá Jító'o-yo, ni kachi-ya jín-de: Ndukoo, te kivi-ró iní ñuu. Te yúan ni'in-ro tú'un ndasa sá'a-ró. Achí-ya.

7 Te cháa kája'an jín Saulo, ni kajukuiñi-de kákee nuu-dé kánde'é-de. Chi ni kajini so'o ndija-de ní'in, ko tú ní kájin-de nuu ní in cháa ká'an.

8 Yúan-na te ni ndukoo Saulo nuu ñú'un. Te ni ndakoto-de. Ko tú ní in nuu ní jini-de. Te kájin cháa-ún nda'a-dé kája'an-de jín-de. Te ni kaskivi-de Saulo iní ñuu Damasco.

9 Te yúan ni kanchaa-de uní kivi. Te tú ní kúu kuti ndé'é-de, ni tú ní yée-dé staa, ni tú ní jí'i-de nducha.

Saulo iní ñuu Damasco

10 Te ni io in cháa skuá'a tu'un-ya ñuu Damasco nání-de Ananías, te jín jáni ni ka'an máá Jító'o-yo jín-de: Ananías, áchí-ya. Te máa-de, ni ka'an-de jín-ya: Táta, yá'a kanchaa-ná, áchí-de.

11 Te ni ka'an máá Jító'o-yo jín-de: Ndukuiñi te ki'in-ro íchi yá'ya ja nání derecha. Te iní ve'e Judas ná ndúkú-ró in cháa nání Saulo ñuu Tarso, chi jandáa jikán ta'u-dé.

12 Te skóto jani-de ja in cháa nání Ananías, kivi-de te cháa nda'a xiní-dé, nává'a ndundijin nduchi-dé. Achí-ya.

13 Yúan-na te ni ka'an Ananías: Táta, a ni jini tu'un-ná siki cháa yúan ja xaan sá'a ndiva'a-de jín ñayivi ndóo-ní iní ñuu Jerusalén.

14 Te vina ni cháa-de yá'a ndíso-de tiñu sutu ñá'nu, nává'a katiin-de taká ñayivi kachiñú'ún-i níí, te taan-dé-i vekaa. Achí-de.

15 Te máá Jító'o-yo, ni ka'an-ya jín-de: Kuá'an, chi cháa ni kaji máa-rí kúu cháa jian, nává'a ná káni-de tu'un-ri ki'in-de

ñí núu ñayivi s̄in nación, ñí núu rey, jíin ñí núu táká ñayivi ñúu Israel.

¹⁶ Ch̄i stá'an-ri nuu-dé ja kánúu ndó'o-de kua'a xaan túndó'o sik̄i sí'ví-rí. Achí-ya.

¹⁷ Yúan-na te kua'an Ananías. Te ñi k̄ivi-de in̄i ve'e-ún. Te ñi xndée-de nda'a-dé xin̄i Saulo. Te ñi ka'an-de: Ñáni, Saulo. Máa Jító'o-yo Jesús, I'a ñi kenda nuu-ro íchi vái-ró, ñi tájí-yá ruu vai-ri nuu-ro náva'a ná ndúndij̄in nduchi-ro, te ná kútú-ró Espíritu Santo. Achí-de.

¹⁸ Te ñi koyo-ni nátu'un soo yúndúchi-dé. Te ñi ndundij̄in nduchi-dé. Te ñi ndukuiñi-de. Te ñi janducha-dé.

¹⁹ Yúan-na te ñi nakee-dé staa. Te ñi nani'in iní-de. Te ñi kendo Saulo yak̄u k̄ivi jíin cháa káskuá'a ja káxiukú-de in̄i ñuu Damasco.

²⁰ Te ñi kejá'á-ni-de jáni-de tu'un Jesucristo in̄i ve'e sinagoga, áchí-de ja I'a yá'a kúu-ya Sé'e Dios.

²¹ Te taká ñayivi ní kajini so'o tu'un ká'an-de, ñi kakee nuu-í kándé'é-i. Te ñi kaka'an-i: Á nasu cháa yá'a xaan sá'a ndiva'a-de jíin táká ñayivi kándaku ñi'in sí'ví-yá yá'a núu. Te ja yúan ní chaa-de yá'a, ku'ñi-de preso no'on-de jíin-i nuu sutú ñá'nu núu. Achí-i.

²² Ko Saulo, ví'í-gá ñi ndúkú ndée-de ñi sáká núu-de xin̄i cháa judío káxiukú iní ñuu Damasco, ká'an téyí-de ja Jesús kúu Cristo.

²³ Te ñi kuu-ga k̄ivi. Te chaa judío, ñi kanatiin tu'un tá'an-de ja ká'ni-dé Saulo.

²⁴ Ko Saulo, ñi ni'in-dé tu'un ja súan ñi kandatu'ún cháa-ún. Te máa cháa judío ndúu ñúu-ni kájito yu'u-dé ichi núu kenda yuxé'é ñúu ja ká'ni-dé Saulo núu.

²⁵ Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-de, ñi k̄aki'in-de Saulo akuáa. Te in̄i ñn jika ñi kaskúun-de chaa jika ñn nama ñúu-ún.

Saulo in̄i ñuu Jerusalén

²⁶ Te nuu ní najaa-de ñuu Jerusalén, te kuní-de naketá'an-de jíin cháa káskuá'a-ún. Ko máa cháa-ún, ñi kayu'ú-de ñi kajito-de Saulo, ch̄i tú ní kákandíja-de ja cháa skuá'a kúu Saulo.

²⁷ Ko Bernabé, ñi jaka-de kua'an jíin-de nuu cháa kákuu apóstol. Te ñi jani-de tu'un nuu cháa-ún ndasa ñi jin̄i Saulo nuu máa Jító'o-yo íchi kuá'an-de, te ñi ka'an-ya jíin-de, jíin ndasa ñi chundéé iní Saulo ñi ka'an téyí-de tu'un Jesús in̄i ñuu Damasco.

²⁸ Te ndénda-de ndívi-de ñuu Jerusalén jíin cháa kákandíja yúan.

²⁹ Te ñi jani téyí-de tu'un máa Jító'o-yo. Te ñi státá'an-de jíin cháa judío ñuu Grecia. Ko máa cháa-ún, kákuñi-de ka'ni-dé Saulo.

30 Te *nĭ kajini tu'un taká ñani*. Te *nĭ kachu'un íchĭ-de Saulo* onde ñuu Cesarea. Te *yúan nĭ katájĭ-de Saulo kuano'on-dé* onde ñuu Tarso.

31 Te *tiku'nĭ kákandĭja ní inĭ ñuu Judea*, *jín ñúu Galilea*, *jín ñúu Samaria*, *tuká ní káchindikĭn-de-i*. Te *nĭ ja'nu-ga-i jín tú'un*. Te *nĭ kachiñú'un-i máá Jító'o-yo*. Te *nĭ kãndundéé inĭ-i nĭ sá'a Espĭritu Santo*. Te *nĭ ndea-ga-i*.

Ja ní nduva'a Eneas

32 Te Pedro, *jĭka kuu-de nuu-í taká lado*. Te *sunĭ nĭ ja'an-de nuu ñáyĭvi ndóo inĭ ñuu Lida*.

33 Te *yúan nĭ jinĭ-de nuu ĩn chaá nánĭ Eneas*, *ja ní kuu una kuia káa-de jĭto*, *chi nĭ kuyúnú-de*.

34 Te *nĭ kachi Pedro jín-de: Eneas, Jesucristo ná násáva'a-ya róo*. *Ndukoo*, *te natuu-ro jĭto-ró*. *Achĭ-de*. Te *nĭ ndukoo-ni chaá-ún*.

35 Te *nĭ kajini taká ñáyĭvi káxiukú ñuu Lida jín ñuu Sarón*. Te *nĭ kanaxió káva inĭ-i nuu máá Jító'o-yo*.

Ja ní nachaku Dorcas

36 Te *sunĭ nĭ ĩo ĩn ña'an skuá'a inĭ ñuu Jope*, *nánĭ-ña Tabita*, *ja kunĭ ka'an nuu yú'u griego*, *Dorcas*. *Ña'an yá'a, xaan ní sá'a-ña tíñu va'a jín caridad*.

37 Te *kivĭ-ún nĭ ku'u-ña*. Te *nĭ jĭ'i-ña*. Te *nĭ ndĭ'i nĭ nasándoo-de ña'an-ún*. Te *nĭ kajakĭn-de-ña ĩn inĭ ve'e*.

38 Te *ñuu Lida*, *yani kánchaá jín ñuu Jope*. Te *chaá káskuá'a-ún*, *nĭ kajini tu'un-de ja kánchaá Pedro yúan*. Te *nĭ katájĭ-de uu chaá kuaka'an nda'ú jín Pedro: Ma kúkuéé-ní te chaá-ní nuu-ná, áchĭ-de*.

39 *Yúan-na te nĭ ndukuiñĭ Pedro kua'an-de jín-de*. Te *nuu ní jaa-de*, *nĭ kajaka-de Pedro kua'an-de jín-de inĭ ve'e-ún*. Te *yúan, taká ña'an viuda*, *nĭ kajíkó ndúu-ña-dé kãnde'e-ña*. Te *kástá'an-ña taká su'nu jín taká tikachĭ ní sá'a Dorcas ná nĭ kanchaa-ña jín-ña jíná'an-ña núu*.

40 *Yúan-na te Pedro, nĭ jacha ndĭ'i-de ñáyĭvi-ún kája'an-i yata vé'e*. Te *nĭ jukuiñĭ jĭtĭ-de*. Te *nĭ jikan ta'u-dé*. Te *nĭ naxió kóto-de ichi núu kátúu ndĭyi-ún*. Te *nĭ ka'an-de: Tabita, ndukoo, áchĭ-de*. Te *máá-ña, nĭ ndakoto-ni-ña*. Te *nĭ jinĭ-ña núu Pedro*. Te *nĭ ndukoo-ni-ña*.

41 Te *máá-de, nĭ tĭn-de nda'a-ñá*. Te *nĭ xndúkuiñĭ-de-ña*. *Yúan-na te nĭ kana-de xinĭ ñáyĭvi ndóo jín viuda*. Te *nĭ stá'an-de-ña já á chakú-ña*.

42 Te *tiñu yá'a nĭ jicha tu'un ní ñuu Jope kua'an*. Te *kua'a ñáyĭvi, nĭ kákandĭja-i nuu máá Jító'o-yo*.

43 Te Pedro, kua'a kivi ní kendoo-de ini ñuu Jope, kanchaa-de ve'e in chaa curtidor nání Simón.

10

Pedro jín Cornelio

1 Te ini ñuu Cesarea ni jo in chaa nání Cornelio, ni kuu-de capitán, ni tin-de soldado nání Italiana.

2 Chaa chíñú'un vá'a Dios kuu-de onde jín ní vé'e-de. Te bueno sá'a-de caridad nuu táka ñayivi. Te nene jikán ta'u-de nuu Dios.

3 Te chaa yá'a, ni skoto-ya-dé natu'un ka'uní aini. Te ni jini-de nuu in ndajá'a máa Dios ni kivi-ya nuu kanchaa-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Cornelio, áchí-ya.

4 Te máa-de, ni ndakoto-de nuu-ya. Te yú'u-de. Te ni ka'an-de: Naún kuní-ní Tátá, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: A ni jini Dios ndasa jikán ta'u-ro jín já sá'a-ró caridad.

5 Vina te táji-ró uu chaa ná kí'in-de ñuu Jope. Te kana-ró xini Simón ná kí-de, te chaa-ún, nání-de Pedro.

6 Ncháa núu-de ve'e in chaa nání Simón curtidor, ja ncháa ve'e-de yani yundúcha mar. Te máa-de kastu'un núu-ro ndéja kánúú sá'a-ró. Achí-ya.

7 Te ndajá'a ní ka'an jín Cornelio, a kua'an-ya. Te ni kana-de xini uu mozo-de jín xini in soldado ja jatíñu kútu núu-dé.

8 Te onde ni ndi'i ni nakani-de taká tu'un nuu mozo-ún, te ni táji-de mozo kája'an onde ñuu Jope.

9 Te inga kivi xian-ún, kájika-i kája'an-i. Te ni kakuyani-i ñuu-ún. Te Pedro, ná ka'uxi uu ni kaa-de xini vé'e ja kakán ta'u-dé.

10 Te ni chaa soko chii-de. Te ni kuni-de kee-dé staq. Ko nini kásatu'a-ña-ún, te ni skoto-ya-dé.

11 Te ni jini-de núña andívi. Te in bulto natu'un in sa'ma kuitá já nú'ni ndíkúun punta, ni kuun vai nuu nú'un ní skoto-ya-dé.

12 Te ini-ún káñu'un taká kiti kúun ndá'a ío nuu nú'un yá'a, jín koo, jín táka tisaa andívi.

13 Te ni jini so'o-de in tu'un ni ka'an: Pedro, ndukuiñi, te ka'ni-ro, te kee-ro, áchí.

14 Ko Pedro, ni ka'an-de: Ma kuu Tátá, chi té kee-gá-ná kuñu chá'an ni ja tú ío ndoo, áchí-de.

15 Te ni ka'an tuku jín-de vuelta uu: Ja ní sándoo Dios, ma skúnání-ró kúñu chá'an, áchí.

16 Te tu'un yá'a ni kii uní vuelta nuu-dé. Te sa'ma kuitá-ún, ni ndaa kuano'on andívi.

17 Te nini kánchaa Pedro jáni iní-de naún kúu ja ní jini-de-ún, te nī jakoyo mozo nī tájí Cornelio kua'an, kájika tu'ún-i ve'e Simón onde nī jakoyo-i yuxé'é cháa-ún.

18 Te nī kaka'an jaa-i. Te nī kajika tu'ún-i nú yúan ncháa in cháa nání Simón, te ío inga sí'vi-de nání-de Pedro.

19 Te nini kánchaa Pedro nákani iní-de nú naún kúu ja ní jini-de-ún, te nī ka'an máa Espíritu jíin-de: Nī chaa unī mozo kánandúkú-i róó.

20 Ndukuiñi, te nuu-ró. Te ma yú'ú-ro kí'in-ro jíin-i. Chi máa-rí, nī tájí-rí-i vai-i, áchí-ya.

21 Yúan-na te Pedro, nī nuu-de nuu mozo nī tájí Cornelio. Te nī ka'an-de: Amigo, máa-rí kúu cháa kánandúkú-ró. Ndé siki kúu ja vái koyo-ró núu-rí núsáa, áchí-de.

22 Te máa mozo-ún, nī kaka'an-i: Cornelio, cháa capitán, cháa ndaa, cháa chíñú'ún vá'a Dios kúu-de. Te suni taká ñayivi judío kaka'an-i ja cháa va'a kúu-de. Nī ka'an in ndajá'a ndóo-ya jíin-de ja ná kana-de xini-ní kii-ní kí'on vé'e-de. Te ná kúni ná'in-de tu'un ka'an-ní jíin-de. Achí-i.

23 Yúan-na te nī skívi-de mozo-ún iní ve'e. Te nī kakendo-o-i yúan. Te inga kivi xían-ún, nī ndukoo-de. Te nī kee-de kája'an-de. Te suni kája'an yaku ñani ñuu Jope jíin-de.

24 Te inga kivi ní jakoyo-de ñuu Cesarea. Te Cornelio, ndátu-de cháa jíná'an-de, chi nī stútú-de tá'an-de jíin amigo va'a-de.

25 Te nini kivi Pedro iní ve'e, te nī kenda Cornelio ka'an-de jíin Pedro. Te nī jukuiñi jíti-de nuu já'a Pedro. Te nī chíñú'ún-de cháa.

26 Ko Pedro, nī xndúkuiñi-de Cornelio. Te nī ka'an-de: Ndukuiñi, chi ruu, suni cháa kúu-ri. Achí-de.

27 Te kándatu'ún-de. Te nī kivi koyo-de. Te nī jini Pedro ja ní kakutútú kuá'a ñayivi káxiukú-i iní ve'e.

28 Te nī ka'an Pedro jíin ñayivi-ún: A kájiní-ní ja tú ío ley ja in cháa judío, ketá'an-de xí sá'a-de in visita nuu in cháa tú kúu judío. Ko Dios, nī stá'an-ya núu-ná ja tú ni in ñayivi chá'an, ñayivi kíni ío.

29 Ja yúan, te nuu ní kana-ní xini-ná, te vai-ná, tú ní sájá'a iní-ná. Ja yúan jiká tu'ún-ná ní: Na siki kúu ja ní kana-ní náa, áchí Pedro.

30 Yúan-na te nī ka'an Cornelio: Vina ío kuun kivi nátu'un máa hora yá'a ío ndichá iní-ná. Te ka'uní aini kúu jikán ta'u-ná iní ve'e-ná. Te nī chaa in ndajá'a-ya nuu-ná. Te ndíi ncháa sa'ma ñú'un-ya.

31 Te nī ka'an-ya jíin-ná: Cornelio, a nī jini Dios ndasa jikan ta'u-ro jíin ja sá'a-ró caridad.

32 Núsáá te tájí-ró mozo ná kí'in ñuu Jope. Te kana-ró xiní iin cháa kúu Simón ja nání-de Pedro, ná kí-de nuu-ro. Te cháa-ún, ncháá-de ve'e iin cháa nání Simón curtidor. Te máá yú'u mar ncháá ve'e-de. Te cháa cháa-ún, te kastu'ún-de nuu-ro, áchí-ya jíin-ná.

33 Súan ni kuu. Te ni tájí-ná mozo kujaa kana ní. Te va'a ni sá'a-ní ja ní cháa-ní. Te vina, taká-ná, ká'iin tútú-ná yá'a nuu Dios, nává'a kuni so'o-ná tu'un ka'an-ní, ndasa ni tá'ú Dios tiñu nuu-ní. Achí-de.

34 Yúan-na te ni ka'an Pedro: Vina te ni jini ndaa-ná ja Dios tú ncháá nuu-yá ñayivi.

35 Chi nani ñayivi, nú kachiñú'ún-i-ya te kásatiñu va'a-i nuu-yá, te kúsi iní-ya jíin-i.

36 Ni ka'an-ya jíin taká se'e Israel, ni kastu'ún-yá nuu-í ja máá Jesucristo já'a-ya tú'un ndée iní-i. Te I'a yá'a kúu Jito'o taká-yo.

37 Máá-ní, a kájini tu'un-ní tu'un Jesucristo. Chi ni jani Juan tu'un jánducha, yúan-na te ni keja'a tú'un-ya onde ñuu Galilea, te ni jichá nuu ní ñuu Judea,

38 ndasa ni ja'a Dios Espiritu Santo jíin fuerza nuu-yá. Te ndasa ni jika kuu ya ní sá'a-ya tiñu va'a, te ni nasáva'a-ya taká ñayivi tá'an tachí káni. Chi Dios, ni chindée ní chituu-ya Jesús ñuu Nazaret.

39 Te máá-ná, ni kajini-ná taká tiñu ni sá'a-ya iní ñuu Judea, jíin iní ñuu Jerusalén. Te ni kaja'ni-í-ya, ni kajata kaa-i-ya jiká iin cruz.

40 Ko I'a yá'a, ni nachaku-ya ní sá'a Dios kivi uní. Te ni ndenda ndijin-ya ní sá'a Dios.

41 Ko tú ní ndénda ndijin-ya núu taká ñayivi, chi máni nuu cháa ja á ni kaji Dios ja kúu-de testigo. Te testigo-ún kákuu-ná, chi ni kayee-ná staa ni kaji'i-ná nducha jíin-yá, nuu ní nachaku-ya má'ñú ndíyi.

42 Te ni tá'ú-yá tiñu nuu-ná jíná'an-ná ja ná káni-ná tu'un-ya núu taká ñayivi. Te ka'an ndaa-ná ja ní jani Dios máá-yá kuu-ya juez nuu ñayivi káichaku jíin núu ñayivi ní kaji'i.

43 Chi tu'un I'a yá'a ni kaka'an ndaa taká cháa ni kajani tu'un Dios onde sáá. Ja taká ñayivi kándija nuu-yá, jíin sí'ví-yá koo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i. Achí Pedro.

Ja ní jaa Espiritu Santo siki ñayivi sijn nación

44 Te nini ká'an Pedro taká tu'un yá'a, te ni cháa-ni Espiritu Santo siki taká ñayivi kájini so'o tu'un ká'an-de.

45 Te cháa kákandija, ja ní jakoyo jíin Pedro, ja kákuu-de cháa ni kaxiti ndúu, ni kanaan iní-de kánde'é-de ja súni ni cháa Espiritu Santo siki ñayivi sijn nación.

46 Chi ni kajini so'o-de káka'an ñáyivi-ún siin yu'u, te kanakana jaa-i Dios.

47 Yúan-na te ni ka'an Pedro: Ndéja jasú kii nducha, náva'a ná kuánducha ñáyivi yá'a, chi ni chaa Espíritu Santo siki máa-i nátu'un siki máa-yó, áchí-de.

48 Te ni tá'ú-de tĩnu nuu-í jíná'an-i ja ná kuánducha-í jíin sí'vĩ máa Jító'o-yo Jesús. Yúan-na te ni kaka'an ndá'ú-i jíin-de ja ná kéndo-o-de jíin-i yaku kivĩ.

11

1 Te chaa apóstol jíin táká ñani ká'in níi ñuu Judea, ni kajini tu'un-de ja ñáyivi siin nación, suni ni kajatá'ú-i tu'un Dios.

2 Te ni ndaa Pedro kuano'on-dé ñuu Jerusalén. Te sava chaa ni kaxiti ndúu, ni kaka'an siki-dé.

3 Te ni kaka'an-de: Naja ni kivi-ró ini ve'e chaa tú ni kaxiti ndúu, te ni yee-ro staa jíin-de, áchí.

4 Yúan-na te ni kejá'a Pedro ni jani kájí-de tu'un nuu chaa-ún:

5 Ni kanchaa-ri ñuu Jope. Te nini jikán ta'u-rí, te ni skóto-ya rúu. Te ni jini-ri ñ bulto nátu'un ñ sa'ma kuítá ja nú'ní ndíkúun punta. Te ni kuun vai onde nuu-rí ichi ándiví.

6 Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri ja ini-ún káñu'un kiti kúun ndá'a kájika nuu ñu'un yá'a, jíin kiti xaan, jíin kóo, jíin tisaa ándiví.

7 Te ni jini so'o-ri ñ tu'un ni ka'an jíin-rí: Pedro, ndukuiñi, ka'ni-ro te kee-ro. Achí.

8 Te ni ka'an-ri: Ma kúu Tata, chi te kee-gá-ná kuñu chá'an ni kuñu ja tú ío ndoo.

9 Ko tu'un-ún ni ka'an tuku jíin-rí onde ándiví: Ja ni sándo Dios ma skúnání-ró kúñu chá'an. Achí.

10 Te suni súan ni ka'an uni vuelta. Yúan-na te ni ndaa bulto-ún kuano'on ichi ándiví.

11 Yúan-na te suni hora-ún ni jakoyo uni mozo kánandúkú-i ruu. Te onde ñuu Cesarea ni ta'u tĩnu nuu-í vai-i. Te ni jakoyo-i ve'e-ri.

12 Te máa Espíritu, ni ka'an-ya jíin-rí ja ma yú'ú-ri ki'in-ri jíin-i. Te suni ni kaja'an iñu ñani yá'a jíin-rí. Te ni kivi koyo-ri ini ve'e ñ chaa.

13 Te chaa-ún, ni jani-de tu'un nuu-rí, ná ni jini-de ñ ndajá'a ándiví kándij-ya ini ve'e-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Tájí-ró mozo ná ki'in ñuu Jope te kana-ró xiní Simón, chaa naní Pedro, ná ki-de.

14 Te chaa-ún, kani-de tu'un nuu-ro ndasa kaku-ró ondé jíin níi ve'e-ró, áchí-de jíin-rí.

15 Te nuu ni kejá'a-rí ká'an-ri, te ni chaa Espíritu Santo siki-í jíná'an-i suni nátu'un ni chaa-ya siki-yo ja xnáñúu.

16 Yúan-na te *n̄i* nukū'un *in̄i-r̄i* tu'un *n̄i* ka'an máá Jító'o-yo: Jandáa jín ndúcha skuánducha Juan. Ko róo, *ch̄i* jín Espíritu Santo kuanducha-ro jíná'an-ró, áchí-ya.

17 Te nú suni *n̄i* ja'a Dios Espíritu-ya núu máá-i nátu'un *n̄i* ja'a-ya núu máá-yó, ja kákandíja-yó núu máá Jító'o-yo Jesucristo, te ndé chaá kúu ruu ja kasú-r̄i nuu Dios núsáá. Achí Pedro.

18 Súan *n̄i* kajini so'o-de tu'un yá'a, te tuká ní káka'an-de. Te *n̄i* kanakana jaa-de Dios: Suni *n̄i* ja'a Dios tu'un ja ná nákan *in̄i* ñáyivi s̄in nacióon nává'a kuchaku-i ní káni núsáá, áchí-de.

Tiku'n̄i kándíja in̄i ñuu Antioquía

19 Te *kiv̄i* ní kaja'ni-dé Esteban, *n̄i* kejá'á ní kachindik̄in-de-i. Te ñáyivi ní kajicha nuu kája'an *n̄i* jakoyo-i onde ñuu Fenicia, jín ñuu Chipre, jín in̄i ñuu Antioquía. Te tú ni ñin nuu ñáyivi ní kájani-i tu'un, *ch̄i* máni nuu ñáyivi judío *n̄i* kajani-i tu'un-ya.

20 Ko *n̄i* jo yaku chaá ñuu Chipre jín cháa ñuu Cirene jín ñáyivi ní kajicha-ún. Te chaá-ún, *n̄i* jakoyo-de ñuu Antioquía. Te *n̄i* kaka'an-de jín ñáyivi ñuu Grecia, *n̄i* kajani-de tu'un va'a máá Jító'o-yo Jesús nuu-í.

21 Te máá Jító'o-yo, *n̄i* chindéé ní chituu-ya-dé. Te *n̄i* kákandíja kua'a ñáyivi, te *n̄i* kanaxió káva *in̄i*-i nuu máá Jító'o-yo.

22 Te *n̄i* jicha tu'un yá'a. Te *n̄i* jini tu'un tiku'n̄i kándíja *in̄i* ñuu Jerusalén. Te *n̄i* katájí-i Bernabé kua'an-de onde ñuu Antioquía.

23 Te Bernabé, nuu ní jaa-de yúan, te *n̄i* jini-de ja lúu kua'an tu'un Dios. Te *n̄i* kus̄i in̄i-de. Te *n̄i* ka'an *n̄i*'in-de jín táka ñáyivi-ún ja jín in̄i jín añú-i ná skíkuu va'a-i tu'un máá Jító'o-yo, te ma náyu'ú-i.

24 *Ch̄i* Bernabé, chaá va'a kúu-de. Te *n̄i* kútú-de Espíritu Santo. Te kándíja va'a-de. Te *n̄i* kákandíja kua'a ñáyivi núu máá Jító'o-yo.

25 Yúan-na te *n̄i* kenda Bernabé kua'an-de onde ñuu Tarso, kuanandúkú-de Saulo. Te *n̄i* nani'in-dé chaá-ún. Te ncháka-de chaá *n̄i* chaá-de ñuu Antioquía jín-de.

26 Te ní-ni ñin *kuīa* *n̄i* kandatú'ún-de yúan jín tiku'n̄i kándíja. Te *n̄i* kastá'an-de tu'un nuu kuá'a ñáyivi. Te chaá káskuá'a-ún, *n̄i* nakunání-de cristiano xnáñúú-gá *in̄i* ñuu Antioquía.

27 Te chaá kájani tu'un Dios, suni *kiv̄i*-ún *n̄i* kenda koyo-de ñuu Jerusalén kája'an-de onde ñuu Antioquía.

28 Te *n̄i* ndukuiñi ñin tá'an-de nání-de Ágabo. Te *n̄i* kastú'ún-de, *n̄i* sá'a Espíritu, ja kii ñin tama xa'an ní ñúyivi. Te tama-ún, *n̄i* kii *kiv̄i* ní tá'ú Claudio tiñu.

29 Yúan-na te n̄i kandaṭu'ún cháa káskuá'a-ún ja chúndá'á-de yakū n̄a jín kí'in nuu ñani-de káxiukú iní ñuu Judea, ndasa kákanda in in-de kuá'a-de.

30 Te súan n̄i kasá'a-de. Te n̄i katájí-de kua'an nuu cháa kákuu nuu, n̄i kajanchaka Bernabé jín Saulo.

12

Ndasa n̄i ja'ni-dé Jacobo

1 Te suni kuia-ún n̄i kat̄in rey Herodes sava ñayivi tikun̄i kándija. Te n̄i sá'a ndivá'a-de jín-i.

2 Te jín machete n̄i ja'ni-dé Jacobo, ñani Juan.

Ndasa n̄i kenda Pedro vekaa

3 Te n̄i jini-de ja súan n̄i kakus̄i iní cháa judío n̄i sá'a-de. Te suni n̄i kat̄in-de Pedro. Máa kivi-ún n̄i kuu viko státilá ja tú yí'i yujan ía.

4 Te nuu ní tin-de Pedro, te n̄i chindee-de cháa vekaa. Te n̄i jani-de xia'un in soldado kándito-ún-de, chi kuní-de kiñi'in-de cháa stá'an-de nuu ñayivi nú ná já'a viko Pascua.

5 Súan n̄i kuu ja kánde Pedro in̄i vekaa. Ko tikun̄i kándija, n̄i'in n̄i kajikan ta'u-í ja'a Pedro nuu Dios.

6 Te jáni in̄i Herodes ja kiñi'in-de cháa nuu ñayivi-ún nú. Te suni akuáa-ún kixi Pedro in̄i vekaa mañú úu soldado, nú n̄i-de jín úu cadena. Te suni ká'in soldado yuxé'é kándito-ún vekaa.

7 Te sanaa-ni te n̄i ja in ndajá'a máa Tatá Dios. Te n̄i ndii ncháa in̄i vekaa. Te n̄i skáki'vi-ya Pedro, n̄i xndúko-ya-dé. Te n̄i ka'an-ya: Yachi ndukoo-ró, áchi-ya. Te cadena nú'n̄i nda'a-dé-ún, n̄i jungava-ni kua'an.

8 Te n̄i kachi ndajá'a-yá jín-de: Nachi'i chii-ró te nachi'i ndijan-ro, áchi-ya. Te súan n̄i sá'a-de. Te n̄i kachi tuku ndajá'a-yá jín-de: Kundii tikachi-ró te kundikin-ro rúu ki'on, áchi-ya.

9 Te n̄i kenda-ya. Te ndikin-de-ya kuá'an-de jín-yá. Te naun̄i jini máa-de ja jándaá kuu ja ní sá'a ndajá'a-yá jín-de, chi jáni in̄i-de in jani kuu ja ní skoto-i-de.

10 Te n̄i kaja'a-de nuu ká'in yukun in̄i jín yukun uu soldado ja kándito-ún-de. Te n̄i jakoyo-de yuxé'é kaa ja jito ichi yúñú. Te yuxé'é-ún, n̄i nuña ij-ni máa. Te n̄i kenda koyo-de. Te n̄i kaja'a-de in ya'ya kaja'an-de. Yúan-na te n̄i kuxio-ni ndajá'a-yá nuu-dé kua'an-ya.

11 Te Pedro, n̄i ndukáji in̄i-de, te n̄i ka'an máa-de: Vina te n̄i jini ndaa-ri ja ní táji máa Tatá Dios ndajá'a-yá n̄i kii, te n̄i nama-ya rúu in̄i nda'a Herodes jín núu táka ñayivi judío ja ká'ni-í rúu kákuñi-i, áchi-de.

12 Te nuu ní jin̄i-de ja ní kaku ndija-de, te ni kee-de kua'an-de ve'e María náa Juan, chaá nání Marcos. Te yúan ni kanataká kua'a ñáyivi kájikān ta'u-í.

13 Te ni ka'an Pedro ichi yúxé'é yatá ké'e. Te kua'an ñin suchi sí'í nání-i Rode ja kúña-i yuxé'é núú.

14 Te suchí-ún, ni nakun̄i-i tach̄i Pedro. Te ja kúsi iní-i tú ní júña-i yuxé'é-ún, ch̄i jínu-i ni nd̄ivi-i in̄i ve'e. Te ni kastu'ún-i ja kándij Pedro ichi yatá yúxé'é.

15 Te ni kaka'an jín-i: Aa, kátachi-ro, áchí. Ko máa-i, ni'in ká'an-i ja máa-de kúu. Yúan-na te ni kaka'an: Añú-de kúu núsáa, áchí.

16 Ko Pedro, ví'í-gá kána-de. Yúan-na te ni kajuña-i. Te ni kajini-i nuu-dé. Te ni kandakoto jo-i.

17 Ko máa-de, ni sá'a-de seña jín ndá'a-dé ja ná kasú-i yu'u-í. Te ni kastu'ún-de ndasa ni kiñi'in máa Jító'o-yo-dé in̄i vekaa. Te ni ka'an-de: Kastu'ún táká tu'un yá'a nuu Jacobo jín núú táká ñani-yo, áchí-de. Te ni kenda-de kua'an-de inga lugar.

18 Te nuu ní kundijin xian-ún, te ni kakuvaa téyí soldado ja tú ndénda Pedro.

19 Ko Herodes, nándúkú-de Pedro. Ko tú ní nani'in-dé chaá. Te nuu ní xndichí-de soldado jíná'an, te ni tá'ú-de tiñu ja ná kíngoyo kuu. Yúan-na te ni kenda-de in̄i ñuu Judea ni kuun-de kua'an-de ñuu Cesarea. Te ni kendo-de yúan.

Ja ní ji'í Herodes

20 Te ni kit̄i xaan iní Herodes ni jito-de ñáyivi ñuu Tiro jín ñáyivi ñuu Sidón. Ko ñáyivi-ún, ni katau-i vai-i nuu-dé. Te ni kakundé-i ni kaská'an-i Blasto chaá kúña'nu jatiñu nuu rey. Te ni kajikan-i paz. Chi taká máa-í, káñi'in-í ja káyee-í onde ñu'un Herodes.

21 Te ni teta'an Herodes ñin kivi. Te ni nuku'un-de sa'ma rey máa-de. Te ni nungoo-de mesa tá'ú-de tiñu. Te ni ka'an-de ñin tu'un nuu-í.

22 Te ñáyivi-ún, ni kaka'an jaa-i: Tu'un Dios kúu ya'á vii, nasu tú'un chaá kúu. Achí-i.

23 Te ñin ndajá'a máa Tatá Dios, ni stují-ni-ya-dé te ni kayaji t̄indákú-de, te ni ji'í-ni-de, chi ni sávixi-ni-de máa-de, lugar ja nákana jaa-de Dios.

24 Te tu'un máa Tatá Dios, ví'í-gá ni ndea, te ví'í-gá ni jicha nuu kua'an.

25 Te Bernabé jín Saulo, ni kaskikuu-de tiñu ni kaja'an-de in̄i ñuu Jerusalén. Te ni kanaxió káva-de káno'on-de. Te ni jaka-de Juan chaá nání Marcos kua'an-de jín-de.

13

Ja ní katáji-i Saulo jín Bernabé sá'a Espíritu Santo

¹ Te iní tiku'ní kándíja iní ñuu Antioquía nī ka'io cháa jáni tu'un Dios jíin cháa kástá'an tu'un-ya. Te káinání-de Bernabé, Simón ja nání Niger, Lucio ñuu Cirene, jíin Manaén cháa nī ja'nu jíin Herodes gobernador, jíin Saulo.

² Te nini káchiñú'ún cháa yá'a nuu máa Jító'o-yo te kásá'a ndicha-de iní-de, te nī ka'an máa Espíritu Santo: Vina te kuní-ri ja sásin-ró Bernabé jíin Saulo ná kí'in-de in tiñu, chi ja yúan ní teta'an-ri-de jíná'an-de.

³ Yúan-na te ndicha iní-de nī kajikan ta'u-dé. Te nī kaxndée-de nda'a-dé xiní cháa-ún. Te nī katájí-de cháa kája'an-de.

⁴ Te máa-de, kua'an-de nī sá'a Espíritu Santo, nī kuun-de kája'an-de ñuu Seleucia. Te yúan nī kivi koyo-de barco te kua'an-de onde isla Chipre.

⁵ Te nī jakoyo-de ñuu Salamina. Te nī kajani-de tu'un Dios iní ve'e sinagoga cháa judío. Te jika Juan jíin-de, játíñu nuu-dé.

Ja ní ndukuáa cháa ñavá'a

⁶ Te nī kaja'a-de iní níi isla-ún. Te nī jakoyo-de ñuu Pafos. Te yúan nī kajini-de nuu in cháa ñavá'a nání Barjesús. Cháa judío kúu-de, te jáni-de tu'un tú'ún.

⁷ Te cháa-ún, nī sátiñu-de nuu gobernador Sergio Paulo. Te gobernador, cháa ndíchí kúu-de. Te nī kana-de xiní Bernabé jíin Saulo, ja kúni ná'in-de tu'un Dios kuní-de.

⁸ Ko Elimas, cháa ñavá'a-ún (chí súan kuní ka'an sí'ví-de), jasú-de nuu Saulo jíin núu Bernabé, chí ndúkú ndée-de sáká núu-de nává'a ma kándíja gobernador.

⁹ Yúan-na te Saulo, ja súni nání-de Pablo, nī kútú-de Espíritu Santo. Te nī ndé'é-de nuu cháa-ún.

¹⁰ Te nī ka'an-de: Cháa sá'a tiñu chá'an xndá'ú ñá'an kúu-ró. Se'e kui'na ja jító u'u taká tiñu ndaa kúu-ró. Naja máni sáyo'o-ro íchi ndóo máa Jító'o-yo.

¹¹ Te máa Jító'o-yo, xndó'o-ya róo vina. Te kukuáa-ro, ma kuní-ga-ro ndíkandii yakú kivi. Achí Pablo. Te nī kuñaan-ní nuu-dé. Te kándá'a kí'in íu-de jíku-de, ndúkú-de ndéja tñn nda'a-dé skáka-de.

¹² Yúan-na te gobernador, nī jini-de ja súan nī kuu, te nī kandíja-de. Te náa-ná iní-de jini so'o-de tu'un máa Jító'o-yo.

Ja ní kajani Pablo tu'un iní ñuu Antioquía

¹³ Yúan-na te Pablo jíin tá'an-de-ún, nī kenda koyo-de ñuu Pafos. Te jíin barco nī jakoyo-de ndañúu Perge ñuu Panfilia. Te yúan nī kusin Juan kuano'on-dé ñuu Jerusalén.

¹⁴ Te máa-de, nī kaja'a-de ñuu Perge kája'an-de. Te nī jakoyo-de ñuu Antioquía ndañúu Pisidia. Te nī kivi koyo-de iní ve'e sinagoga in kivi ndétatú. Te nī kajungoo-de.

15 Te nuu ní kuu ni ka'u tutu ley jín tutú chaá ni kajani tu'un Dios onde sáá, yúan-na te chaá kákuñá'nu iní ve'e sinagoga, ni kakana-de xini cháa-ún: Náni jíná'an-ní, nú káñava'a-ní yaku tu'un kani-ní nuu táká ñayivi yá'a, te ka'an ndéé-ní jín-i, áchí-de.

16 Yúan-na te ni ndukuiñi Pablo, ni sá'a-de seña jín ndá'a-dé ja ná kúná'ín ñayivi-ún, te ni ka'an-de: Róo chaá ñuu Israel, róo chaá káchiñú'ún Dios, kuni ná'ín jíná'an-ró.

17 Máa Dios ñayivi Israel, ni kaji-ya táa-yo jíná'an-de. Te nini kaxiukú tatú-de iní ñuu Egipto ni kakuu jínú'ún-ga-de ni sá'a-ya. Yúan-na te jín fuerza máa-yá ni kiñi'in-ya-í iní ñuu-ún kája'an-i.

18 Yúan-na te ni ndito-ya-í onde nuu ñú'un té'é natu'un uu xiko kuia.

19 Te ni xnáa-yá usia nación iní ñuu Canaán. Te ni saka-yá ñu'un ñú-ún nuu-í.

20 Te ni kuu-ga kivi natu'un kuun ciento uu xiko uxí kuia. Te ni ja'a-ya cháa ni kakuu juez nuu-í onde kivi ní kenda Samuel chaá ni jani tu'un-ya.

21 Yúan-na te ni kajikan-i ñn rey. Te Dios, ni ja'a-ya Saúl nuu-í ni tá'ú-de tiñu uu xiko kuia. Te Saúl, tata Benjamín, se'e Cis ni kuu-de.

22 Te ni kuxio Saúl. Te ni nakani-ya David ni kuu-de rey nuu-í. Te ni ka'an ndaa-ya tú'un-de: A ni jini-ri David se'e Isai ja ñn chaá jándatu va'a nuu-ri kúu-de. Te skíkuu-de taká tiñu játa'an iní-ri, áchí-ya.

23 Te Dios, chi tata yá'a ni jani-ya Jesús ja náma-ya ñayivi Israel natu'un ni keyu'u-yá.

24 Te ná té chá'an-ga kii-ya te ni jani Juan tu'un jánducha jín tú'un nakani iní nuu táká ñayivi Israel.

25 Te nuu á yani xndí'i Juan tiñu sá'a-de, te ni ka'an-de: Ndé chaá kúu-ri kájani iní-ro. Nasu I'a-ún kúu-ri, ko kuni so'o va'a-ró: Ichi yatá-rí vai ñn I'a ja tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá. Achí-de.

26 Náni jíná'an-ró, taká róo tata Abraham jín róo ja kájandatu nuu Dios, nuu máa-ró ní táji-yá tu'un yá'a vai ja náma-ya róo.

27 Chi taká ñayivi ñuu Jerusalén jín taká chaá kákuñá'nu nuu-í, tú ní kánakuni-i nuu-yá. Te ni kandongda-i siki-yá. Te súan ni kaskíkuu-i tu'un ni kaka'an chaá ni kajani tu'un Dios onde sáá, vasa a ni kajini ná'ín-i tu'un-ún ndita'an kivi ndétatú.

28 Vasa tú ní káni'in-í ni ñn kuachi siki-yá ja kúu-ya, ko ni kaka'an ni'in-i jín Pilato ja ná kúu-ya.

29 Te nuu ní skíkuu taká tu'un yóso siki-yá nuu tutú, te ni kaxnúu-i-ya jiká cruz. Te ni kachindee-i-ya iní ñn ve'e añú.

30 Ko ni nachaku-ya má'ñú ndíyi ni sá'a Dios.

31 Te kua'a kivi ní ndenda ndijin-ya núu ñáyivi ní kaka kaja'an jíin-ya onde ñuu Galilea te onde ñuu Jerusalén. Te ñáyivi-ún kakuu ja kájani ndaa tu'un-ya núu sava-ga-i.

32 Te ruu, kájani-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro ja súan ni keyu'u-ya nuu ta-a-yo.

33 Te tu'un-ún ni skikuu Dios jíin máa-yo ja kakuu-yo sé'e-de. Chi ni naschakú-ya Jesús. Chi súan ká'an Salmo uu: Se'e-ri kúu-ró, te ruu kúu Táa-ro vina, áhí.

34 Te ni naschakú-ya Jesús ma'ñú ndiyi náva'a ma té'yu kuti-ya, te ni ka'an Dios: Skikuu ná'in-ri jíin táka tu'un va'a ni keyu'u-ri nuu David, áhí.

35 Ja yúan súni súan ká'an inga tutu: Té'yu Se'e i-ní, chi ma kuá'a-ní tu'un, áhí.

36 Chi David, ni jatiñu-de nuu Dios, ni sá'a-de ja kuni máa-yá. Te ni jínu kuia-de, te ni ji'i-de. Te ni yuji-de ma'ñú ta-a-de. Te ni te'yu ndija-de.

37 Ko I'a ni naschakú Dios, tú ní té'yu kuti-ya.

38 Ñani jíná'an-ró, ná kástu'ún-ri nuu-ro, ja I'a yá'a ni kastu'ún-ya nuu-ro ja sá'a-ya táká'nu iní-ya núu táka kuachi-ró.

39 Chi nú ndé chaá kándija-de nuu I'a yá'a, te nda'va-ya táka kuachi-de ja tú ní kúu nda'va máa-de jíin ley Moisés.

40 Koto va'a-ró máa-ró jíná'an-ró, náva'a ma kíi siki-ro táka tu'un yóso núu tutu chaá ni kajani tu'un Dios, súan:

41 Taká róo ñáyivi kásákátá, ná ndé'é vá'a-ró, te ná kée nuu-ro ndé'é-ró, te kuu-ro. Chi ma'ñú máa-ró sá'a-ri in tiñu ja má kándija kuti-ro vasa ná káni sava-ga ñáyivi tú'un-ún nuu-ro. Achí.

42 Te ni ndenda koyo-de iní ve'e sinagoga chaá judío. Te ñáyivi sijn nación, ni kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ingá kivi ndétatú kani tuku-de tu'un yá'a nuu-í.

43 Te ni jicha ñáyivi-ún kaja'an-i. Te ñáyivi judío jíin ñáyivi ní naki'in sé'é judío ja kachiñú'ún-i nuu Dios, tini-i ni kandikin-i Pablo jíin Bernabé kaja'an-i jíin-de. Te ni kandatú'ún-de jíin-i kaka'an-de jíin-i ja ná kúndij ni'in-i jíin tú'un luu Dios.

44 Te kivi ndétatú inga semana, natu'un ndivii ñáyivi ñúu-ún, ni kakututú-i ja kúni ná'in-i tu'un Dios.

45 Ko chaá judío, ni kajini-de nuu ñáyivi kuá'a-ún, te ni kakukuásún iní-de. Te ni kaka'an-de siki tú'un ni ka'an Pablo, te ni kaka'an ndiva'a-de. Achí-de ja tú ío ndaa tu'un-ún.

46 Yúan-na te Pablo jíin Bernabé ni kaka'an ni'in-de: Kánúu ja xná'an-ga nuu máa-ró káni-ri tu'un Dios. Ko a ni kasájá'a iní-ro núu, te kuachi máa-ró kúu ja má ní'in-ro tú'un kuchaku-ro ní káni. Vina te chaxio-ri máa-rí kíkastu'ún-ri nuu ñáyivi sijn nación.

47 Chi *nj* tá'ú máá Jító'o-yo tíñu nuu-rí jíná'an-rj súan: *Nj* jani-rj róo ja stúun-ro núu ñáyivi sijn nación, te kani-ró tú'un nuu ñáyivi ní ñáyivi ja náma-rj-i jíná'an-i, áchí-ya.

48 Te ñáyivi sijn nación-ún, *nj* kajini so'o-i tu'un yá'a. Te *nj* kaksuñi xaan iní-i. Te *nj* kanakana jaa-i tu'un máá Jító'o-yo. Te taká ñáyivi ní teta'an Dios ja ná kúchaku-i ní káni, *nj* kakandija-i.

49 Te tu'un máá Jító'o-yo, *nj* jichá nuu kua'an ní taká ndañúu yúan.

50 Te *nj* ñuu-ún kaxiukú ñá'an ndáa ja kájandatu-ña núu Dios. Ko cháa judío, *nj* kaská'an-de-ña jín cháa kakuñá'nu jian. Te *nj* kachindikin-ña Pablo jín Bernabé, te *nj* kaskúnu-ña-dé kaja'an-de.

51 Te máa-de, *nj* kaskóyo-de tikachá ñú'un iní ja'a-dé siki máa-i. Te *nj* jakoyo-de ñuu Iconio.

52 Te cháa kaskuá'a-ún, *nj* kakútú-de Espiritu Santo. Te kaksuñi xaan iní-de.

14

Ja ní kajinu-de iní ñuu Iconio

1 Te ñuu Iconio *nj* kivi koyo-de *nj* ve'e sinagoga cháa judío. Te *nj* jani téyí-de tu'un. Te *nj* kakandija kua'a ñáyivi judío. Te suni súan *nj* kakandija kua'a ñáyivi ñuu Grecia.

2 Ko cháa judío ja tú ní kakandija, jín tú'un tú'ún *nj* kaská'an téyí-de ñáyivi sijn nación. Yúan ní kaka'an nchaa-i taká ñani.

3 Te *nj* kakendoo-de yúan kua'a kivi. Te jín máá Jító'o-yo, *nj* chundéé iní-de, *nj* kaka'an ni'in-de tu'un. Te máa-yá, *nj* stá'an-ya já ío ndaa tu'un va'a, chí ñúkúún ní ja'a-ya tú'un luu ío iní máa-yá, ja ní kasá'a-de tuni jín tíñu ñá'nu.

4 Te ñáyivi ñuu-ún, *nj* kasásin-i máa-i sava-i *nj* kandujín-i jín cháa judío, te sava-ga-i *nj* kandujín-i jín cháa apóstol.

5 Te ñáyivi judío jín ñáyivi sijn nación, in ká'nu *nj* kánda-i jín cháa kakuñá'nu nuu-í náva'a kua'a-i tuka nuu apóstol, te kua'a-i yuu xiní-dé.

6 Te *nj* kajuku'un iní-de. Te *nj* kajinu-de kaja'an-de onde ñuu Listra jín ñuu Derbe, ndañúu Licaonia, jín taká ñuu ká'io yani yúan.

7 Te yúan *nj* kajani-de tu'un va'a-ya.

Ja ní kajoto-i yuu xiní Pablo

8 Te yúan kanchaa in cháa ñuu Listra ja tú ío fuerza ja'a-dé. Te kaa rengo-de onde kivi ní kaku-de, ja té cha'an-ga kaka kuti-dé.

⁹ Chaa yá'a, n̄i jini so'o-de ká'an Pablo. Te n̄i nde'é Pablo nuu cháa-ún. Te n̄i jin̄i-de ja kándija va'a cháa-ún ja ndúva'a-de.

¹⁰ Te n̄i ka'an jaa-de jíin cháa-ún: Ndukuiñi te kundij-ro, áchí-de. Te n̄i kanda-ni-de, te n̄i jika kuu-de.

¹¹ Te n̄i kajini ñayivi-ún tiñu n̄i sá'a Pablo. Te n̄i kaka'an jaa-i jíin yú'u máa ñúu Licaonia: N̄i kuun I'a, n̄i chakoyo nuu-yo, kájika kuu nátu'un cháa vidáa, áchí-i.

¹² Te Bernabé, n̄i kaskúnání-i-de i'a Júpiter. Te Pablo n̄i kaskúnání-i-de i'a Mercurio, ch̄i Pablo kuu cháa jáni tu'un.

¹³ Te yuñúu-ún kanchaa viñu'un Júpiter. Te máa sutú viñu'un-ún, n̄i kenda-de vaj nchaka-de xndiki jíin itá onde yux'é é ñúu. Te máa-de jíin ñayivi, ka'ni-dé xndiki te soko-dé-ti núu Bernabé jíin Pablo kákuni-de núu.

¹⁴ Te Bernabé jíin Pablo, cháa kákuu apóstol, n̄i kajini tu'un-de tu'un-ún. Te n̄i kandatá-de su'nu-dé. Te n̄i kenda-de n̄i kivi koyo-de ma'ñú ñayivi kuá'a-ún. Te n̄i kakana kó'o-de:

¹⁵ Hombre, naja kásá'a-ró súan. Ch̄i ruu, suni cháa kákuu-ri nátu'un máa-ró. Te kákastu'un-rí nuu-ro, ma sá'a-ga-ro tiñu sáni yá'a, ch̄i sua ná chíñú'ún-ró máa Dios, I'a chakú, I'a n̄i sá'a andívi jíin ñuyivi jíin ndúcha mar jíin táka-ga ndatiñu ní ká'nu.

¹⁶ Te onde aná'an ní ja'a-ya tú'un ja sá'a taká ñayivi tiñu kákuni máa-i.

¹⁷ Ko stá'an ndaa-ya já ío-ya, ch̄i sá'a-ya tiñu va'a nuu-yo. Skúun-ya saú íchi andívi. Te bueno kée itu-yo sá'a-ya. Te já'a-ya stáa kée-yo. Te kákusi iní-yo sá'a-ya. Achí-de.

¹⁸ Te vasa súan n̄i kaka'an-de, ko xaan ú'u n̄i kajasu-de nuu ñayivi-ún nává'a tú soko-í kiti-ún nuu-dé.

¹⁹ Yúan-na te n̄i chakoyo yaku cháa judío ñuu Antioquía jíin ñuu Iconio. Te n̄i kaská'an ñayivi kuá'a-ún. Te n̄i kaja'a-i yuu xiní Pablo. Te n̄i kaskána-i-de yuñúu-ún, n̄i kajani iní-i ja ní ji'i-de.

²⁰ Ko n̄i kajikó ndúu cháa káskuá'a-ún nuu-dé. Te n̄i nduko-de. Te n̄i ndivi-de in̄i ñuu. Ko inga kivi te n̄i ki'in-de ichi kuá'an-de jíin Bernabé onde ñuu Derbe.

Ja káno'on tuku-de ñuu Antioquía

²¹ Te in̄i ñuu-ún n̄i kajani-de tu'un va'a. Te n̄i skándija-de kua'a ñayivi. Te káno'on tuku-de ñuu Listra jíin ñuu Iconio jíin ñuu Antioquía.

²² Te n̄i kayija-ga in̄i cháa káskuá'a yúan n̄i kasá'a-de. Te n̄i kaka'an n̄i'in-de jíin cháa-ún ja ná kúkuu-ga-de kandija va'a-de. Te kaka'an-de ja níni kí kua'a túndó'o siki-yo te vasa kivi-yó iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

23 Te *n̄i* kajani-de *ch̄a* kákuu nuu ná kóto ndita'an tiku'n̄i kákandíja. Te *n̄i* kajikan ta'u ndichá-de ja'a cháa-ún nuu máá Jító'o-yo, *ch̄i* nuu máá-yá kákandíja-de.

24 Te *n̄i* kaja'a-de ichi ñúu Pisidia kua'an-de. Te *n̄i* najakoyo-de ñuu Panfilia.

25 Te *n̄i* kajani-de tu'un in̄i ñuu Perge. Te *n̄i* nuu-de *n̄i* jakoyo-de ñuu Atalia.

26 Te yúan *n̄i* kenda-de. Te jín barco kája'an-de ñuu Antioquia nuu ondé xnáñúú ní kájikān ta'u ñáyiv̄i núu Dios ja'a-dé ja ná ch́ndéé ch́tuu-ya-dé jín tíñu ja á *n̄i* kasíjínu-de.

27 Te nuu ní najakoyo-de yúan, te *n̄i* nastútú-de tiku'n̄i kándíja. Te *n̄i* kajani-de tu'un ná ñá'nu tíñu *n̄i* sá'a Dios jín-de, *ch̄i* bueno *n̄i* ja'a-ya tú'un ja ná kándíja ñáyiv̄i s̄in nación jíná'an-i.

28 Te *n̄i* kakendoo-de yúan kua'a kivi jín cháa kásku'a-a-ún.

15

Junta apóstol in̄i ñuu Jerusalén

1 Yúan-na te ichi ñúu Judea *n̄i* kikoyo yakū *ch̄a*, te *n̄i* kastá'an-de nuu táka ñani: Nú tú xit̄i ndúu-ro nátu'un ká'an ley Moisés, te ma káku kuti-ro, áchí-de.

2 Te yúan ní kuvaā. Te Pablo jín Bernabé, *n̄i* kastátá'an téyíi-de jín cháa-ún. Te *n̄i* kundaā tu'un ja kíngoyo Pablo jín Bernabé jín sáva-gā *ch̄a* ñuu Jerusalén. Te yúan ndatu'un-de jín cháa apóstol jín cháa kákuu nuu sikí tú'un yá'a.

3 Yúan-na te tiku'n̄i kándíja-ún, *n̄i* kanakuatá'ú-i nuu-dé. Te *n̄i* kaja'a-de kája'an-de ichi ñúu Fenicia jín ichi ñúu Samaria, kájani-de tu'un ndasa *n̄i* kákandíja ñáyiv̄i s̄in nación. Te xaān ní kakus̄i in̄i taká ñani.

4 Te *n̄i* jakoyo-de in̄i ñuu Jerusalén. Te tiku'n̄i kándíja yúan, jín cháa apóstol, jín cháa kákuu nuu, *n̄i* kajatá'ú-de *ch̄a*. Te *n̄i* kajani-de taká tu'un ndasa *n̄i* sá'a Dios jín-de.

5 Ko sava *ch̄a* fariseo ja kákandíja, *n̄i* ndukuiñi. Te *n̄i* kaka'an: Jínu ñú'ún ja xit̄i ndúu-i te tá'ú-yó tíñu nuu-í ja ná kuándatu-i nuu ley Moisés, áchí.

6 Te *n̄i* kandutútú taká *ch̄a* apóstol jín taká *ch̄a* kákuu nuu náva'a ndatu'un-de, te sándaā-de sikí tú'un yá'a.

7 Te nuu ní jinu *n̄i* kastátá'an téyíi-de, te *n̄i* ndukuiñi Pedro, te *n̄i* ka'an-de: Ñani, a kájin̄i va'a máá-ró ja ondé sáá ní kaji Dios ruu náva'a kani-ri tu'un va'a-ya núu ñáyiv̄i s̄in nación te kandíj-i jíná'an-i.

8 Te Dios ja jiní-ya in̄i añú-i, *n̄i* stá'an-ya ja ní jatá'ú-yá-i, *ch̄i* *n̄i* ja'a-ya Espiritu Santo nuu-í jíná'an-i nátu'un *n̄i* ja'a-ya núu máá-yó.

9 Te tú ní sásɪn-ya yóó jíin-i, chɪ suni nɪ kəkandíja-i te nɪ sándoo-ya añú-i.

10 Te vina naja kájito nchaa-ro Dios núsáá, chɪ káxndée-ró ñin yugo xinɪ cháa káskuá'a yá'a, te ni ndɪyi táa-yo jíiná'an-de te ni máá-yó, tú ní kákanda-yó kúndiso-yó.

11 Chɪ kəkandíja-yó já Jító'o-yo Jesús kúndá'ú inɪ-ya yóó, te yuán náma-ya yóó. Te suni súan nama-ya máá-i. Achí-de.

12 Yúan-na te chaa kua'a-ún, nɪ kəkuná'ín-de. Te nɪ kajini ná'ín-de tu'un káka'an Pablo jíin Bernabé ná taká tiñu ñá'nu jíin taká tunɪ nɪ sá'a Dios jíin-de ja ní kasá'a máá-de nuu ñáyivi sɪn nación.

13 Te nuu ní kəkuná'ín-de, te nɪ chísó Jacobo tu'un: Nánɪ jíiná'an-ró, kuni sɔ'o tu'un ná ká'an-ri:

14 Simón, nɪ jani-de tu'un ja ondé xnáñúú ní ja'a Dios tu'un nuu ñáyivi sɪn nación ja ná kúndiso-i sí'ví-yá.

15 Te tu'un yá'a, ñin núú-ni káka'an jíin taká chaa nɪ kajani tu'un Dios onde sáá nátu'un yóso tú'un-de nuu tutú:

16 Te vásá ncháa-ri nasáva'a-ri ve'e David ja ní ndua. Te nachutá'an-ri ja ní tanu, te ndukani jáá-rí kundɪj,

17 náva'a taká-ga chaa jíin taká ñáyivi sɪn nación ja kúnání-i jíin sí'ví-rí, ná nándúkú-i máá Tatá Dios, áchí máá l'a sá'a taká tiñu yá'a.

18 Te onde kivɪ ní jungoo ñuyívi stá'an-ya tíñu yá'a nuu ñáyivi.

19 Ja yuán jáni inɪ-ri ja ná tú kasu-yo núu ñáyivi sɪn nación ja kánaxió káva inɪ-i nuu Dios,

20 chɪ sua ná cháa-yó carta ki'in nuu-í ja ná kúnu-i koto-i ndatíñu ja kúchá'án sá'a ndoso, te ma káka téné-i, te ma kée-í niñɪ, ni kuñu kiti ní kuá'ñá.

21 Chɪ onde aná'án ká'io chaa jáni tu'un Moisés ndita'an kivɪ ndétatú inɪ ve'e sinagoga ndita'an ñuu. Achí Jacobo.

22 Yúan-na te nɪ kəkundaa inɪ chaa apóstol, jíin cháa kákuu nuu, jíin ndívii tíku'nɪ kándíja. Te nɪ kakaji máá-de sava chaa kɪngoyo jíin Pablo jíin Bernabé onde ñuu Antioquía. Te chaa nɪ kakaji-de-ún, kákuu Judas ja nání-de inga sí'ví Barsabás, jíin Silas. Te kákuñá'nu-de nuu taká ñani.

23 Te chaa-ún, ndíso-de carta yá'a: Máá-rí kákuu chaa apóstol, jíin taká chaa kákuu nuu, jíin taká ñani-yo. Te káchaa-ri tu'un yá'a nuu róó, ñani, ñáyivi sɪn nación ja káxiukú-ró iní ñuu Antioquía jíin ñuu Siria jíin ñuu Cilicia. Sándéé iní-ro jíiná'an-ró.

24 Nɪ kajini tu'un-ri ja ní kenda koyo sava chaa yá'a, te kásáká núu-de inɪ-ro jíin tú'un káka'an-de. Te nɪ kəkuxí iní-ro. Chɪ kátá'ú-de tiñu ja xití ndúu-ro, jíin já kuándatu-ro núu ley, kuní-de. Ko ruu, tú ní kátájí-rí chaa-ún ja-de nuu-ro.

25 Te *n̄i* *ka*sánda*a*-*ri*, *ch̄i* *in*-*na* *n̄i* *n*aketá'*an* *in̄i*-*ri*. Te *n̄i* *ka*kaji-*ri* *ch̄a*a *tá*jí-*rí* *ja*a *nu*u-*ro* *j̄ín* *ñ*aní-*y*o Bernabé *j̄ín* Pablo.

26 *Ch̄a*a *yá*'a, a *ká*jataña*a*-de *má*á-de *nu*u *tú*ndó'o, *v*asa ná *kú*u-de *ja* *sikí* *Jí*to'o-*y*o Jesucristo.

27 *Nús*áá te *tá*jí-*rí* Judas *j̄ín* Silas *ja*a-de *nu*u-*ro*. Te *ch̄a*a-*ún*, *sun*i *in*-*ni* *t*u'un *ka*st*u*'*ún*-de *nu*u-*ro* *j̄ín*á'*an*-*r*ó.

28 *Ch̄i* *má*á-*rí* *j̄ín* Espíritu Santo, *ká*jani *in̄i*-*ri* *ja* *má* *x*ndée-*ri* *ni* *in* *tiñ*u *v*ee *sikí*-*ro*, *ch̄i* *má*á-*ni* *tiñ*u *kán*úú *yá*'a.

29 *Má* *ká*ji-*gá*-*ro* *ndá*tiñu *ja* *á* *n̄i* *sok*o *nú*u *ndos*ó, *ni* *niñi*, *ni* *kiti* *kuá*'*ñá*, te *má* *ká*ka *tén*e-*r*ó. *Nú* *ndi*'i *tá*ká *yá*'á *x*náa-*ro*, te *bu*eno *skí*kuu-*r*ó *nú* *sú*an. A *n̄i* *ka*'*an*-*y*o *nús*áá. *Achí*.

30 *Yú*an-*na* te *ch̄a*a *ká*ja'*an*-*ún*, *n̄i* *ka*kuun-*de* *kua*'*an*-*de* *ñ*uu Antioquía. Te *n̄i* *ka*stú*tú*-*de* *ñayivi* *kuá*'*a*. Te *n̄i* *ka*ja'*a*-*de* *carta*-*ún* *nu*u-*í*.

31 Te *n̄i* *ka*ka'*u*-*i* *carta*-*ún*. Te *n̄i* *ka*kus*ii* *in̄i*-*i* *j̄ín* *tú*'*un* *ndé*e *in̄i* *ja* *ndí*so *carta*-*ún*.

32 Te Judas *j̄ín* Silas, *sun*i *ch̄a*a *ká*jani *t*u'un Dios *ká*kuu-*de*. Te *j̄ín* *kuá*'*a* *tú*'*un* *n̄i* *ka*ka'*an* *n̄i*'*in*-*de* *j̄ín* *tá*ká *ñ*ani-*ún*. Te *n̄i* *ka*yija-*gá* *in̄i*-*i* *n̄i* *ka*sá'*a*-*de*.

33 Te *n̄i* *ka*kend*o*-*de* *yú*an *kua*'*a* *ki*vi. *Yú*an-*na* te *ñ*ani *yú*an, *n̄i* *ka*nachu'*un* *í*chí-*i*-*de* *ká*no'*on*-*de* *nu*u *apó*stol. Te *n̄i* *kuná*'*ín*-*ni* *t*u'un-*ún*.

34 *Ko* Silas, *n̄i* *ja*ta'*an* *in̄i*-*de* *ja* *ké*nd*o*-*de* *yú*an.

35 Te Pablo *j̄ín* Bernabé, *n̄i* *ka*kend*o*-*de* *in̄i* *ñ*uu Antioquía. Te *j̄ín* *sá*va-*gá* *ch̄a*a *n̄i* *ka*stá'*an*-*de* *t*u'un *n̄i* *ka*jani-*de* *t*u'un *má*á *Jí*to'o-*y*o.

Ja ní kus̄in Pablo j̄ín Bernabé

36 Te *n̄i* *kuu*-*gá* *ki*vi. Te *n̄i* *ka*ch*i* Pablo *j̄ín* Bernabé: *Vina* te *kinde*'*é*-*y*ó *tá*ká *ñ*ani-*y*o *ndí*ta'*an* *ñ*uu *ja* *ní* *ka*jani-*y*ó *tú*'*un* *má*á *Jí*to'o-*y*o *nú*u-*í*, ná *ndé*ó *ndasa* *ká*kuu-*i*. *Achí*-*de*.

37 Te Bernabé, *kuní*-*de* *ja* *kún*chaka-*de* Juan, *ch̄a*a *nán*i Marcos.

38 *Ko* *tú* *ní* *ja*ta'*an* *in̄i* Pablo *ja* *kí*'*in* *ch̄a*a-*ún* *j̄ín*-*de*, *ch̄i* *onde* *ñ*uu Panfilia *n̄i* *kus̄in* Juan *nu*u Pablo *j̄ín* Bernabé, te *tú* *ní* *kuní*-*de* *kukuu*-*de* *j̄ín*-*de* *j̄ín* *tiñ*u.

39 Te *n̄i* *ka*státá'*an* *té*yí-*de* *sikí* Juan. Te *n̄i* *ka*kus̄in-*de*. Te Bernabé, *n̄i* *ja*ka-*de* Marcos, *kua*'*an* *j̄ín*-*de* *j̄ín* *barco* *onde* *ñ*uu Chipre.

40 Te Pablo, *n̄i* *ka*ji-*de* Silas, *kua*'*an* *j̄ín*-*de*. Te *n̄i* *ka*nakuatá'*ú* *tá*ká *ñ*ani *nu*u-*dé*. Te *n̄i* *ka*jikan *ta*'*u*-*í* *ja*'*a* Pablo *ja* ná *chí*ndéé *chítuu*-*yá*-*dé*.

41 Te *n̄i* *jika* *kuu*-*de* *ñí* *ñú*u Siria *j̄ín* *ñí* *ñú*u Cilicia. Te *tiku*'*n̄i* *ká*kandí*ja* *yú*an, *n̄i* *ka*yija-*gá* *in̄i*-*i* *n̄i* *sá*'*a*-*de*.

16

Ja ní kaji Pablo Timoteo

¹ Yúan-na te vásá ní jaꝑ Pablo ñuu Derbe jíin ñúu Listra. Yúan ío ñn cháa súchí skuá'a nání Timoteo. Se'e yíi ñn ña'an judía kúu-i. Te ña'an kándíja va'a kúu máá-ña. Ko táa-i kúu cháa ñuu Grecia.

² Te taká ñani iní ñuu Listra jíin iní ñuu Iconio, nī kaka'an-de ja cháa va'a kúu-i.

³ Te Pablo, kuní-de kunchaka-de cháa súchí yá'a ki'in-i jíin-de. Te nī jaka-de-i. Te nī xiti ndúu-de-i kuachi ja ká'iin cháa judío yúan, chí ndi'i-de, a kájiní-de ja cháa ñuu Grecia kúu táa-i.

⁴ Te kája'an-de taká ñuu. Te nī kastá'an-de tu'un nī katá'ú tíñu cháa apóstol jíin cháa kákuu nuu iní ñuu Jerusalén. Te nī kaka'an-de ja ná kuándatu-i tu'un-ún.

⁵ Te tikunī kákandíja, nī kayija-ga iní-i. Te nī ndea kua'a-gá-i ndita'an kivi.

Ja kája'an-de ñuu Macedonia nī sá'a jani

⁶ Te nī kaja'a-de ichi ñúu Frigia ndañúu Galacia kua'an-de. Te nī jasú Espíritu Santo nuu-dé ja má káni-de tu'un iní ñuu Asia.

⁷ Te nī jakoyo-de ñuu Misia. Te kákuuní-de kingoyo-de ichi ñúu Bitinia. Ko máá Espíritu, tú ní já'a-ya tú'un ki'in-de.

⁸ Te nī kaja'a-de ichi xíin ñúu Misia, nī kakuun-de ñuu Troas kája'an-de.

⁹ Te ñn akuáa ní skóto-ya Pablo. Te nī jini-de nuu ñn cháa ñuu Macedonia kándii nuu-dé ká'an nda'ú jíin-de: Ña'an-ní ñuu Macedonia yá'a te chindéé chítuu-ní náá, áchí.

¹⁰ Te súan nī jini-de jani-ún, te nī ndúkú ndéé-rí kája'an-ni-ri ñuu Macedonia, chí kájiní káji-ri ja máá Dios nī kana-ya xiní-ri ja kástu'ún-ri tu'un va'a-ya núu ñáyivi yúan.

Ja ní kandee-de vekaa iní ñuu Filipos

¹¹ Te nī kenda koyo-ri iní ñuu Troas. Te jíin barco ní jó-ni vai koyo-ri ñuu Samotracia. Te inga kivi xían nī jakoyo-ri ñuu Neápolis.

¹² Te yúan nī kenda koyo-ri. Te nī jaꝑ-ri ñuu Filipos ja tíin xiní ñúu Macedonia, te chíi ñuu Roma kánde. Te yúan nī kakendoo-ri yaku kivi.

¹³ Te ñn kivi ndétatú nī kenda koyo-ri ñuu-ún, nī jaꝑ-ri xiin ñn yucha. Te kájaní iní-ri ja yúan ío ñn lugar kájikān ta'u-í. Te nī kajungoo-ri. Te nī kaka'an-ri jíin taká ña'an ní kanataka yúan.

¹⁴ Te ñn ña'an nání Lidia xíkó-ña sá'ma ndí'í iní ñuu Tiatira. Te jándatu va'a-ña núu Dios. Te nī jini so'o-ña tú'un kaka'an-ri.

Te máá Jító'o-yo, ni juña-ya añú-ña náva'a kuni ná'ín-ña tú'un ká'an Pablo.

15 Te nuu ní janducha-ña onde jín nái sé'e-ña, te ni ka'an nda'ú-ña jín-ri: Nú kájani iní-ní ja kándija va'a-ná nuu máá Jító'o-yo, te kivi-ní iní ve'e-ná kendo-ní, áchí-ña. Te ni stétuu-ña rúu.

16 Te ni kee-ri kája'an-ri nuu kájikān ta'u-í yúan. Te in suchí sí'í ndiso-i tu'un ñavá'a, ni ketá'an-i jín-ri. Te suchí-ún, ní'in-í kua'a xú'ún kúu patrón-i jíná'an, ja kástu'ún-i nuu ñayivi ndasa ío.

17 Te suchí-ún, ndikín-i vai yata Pablo jín rúu kána kó'ó-i: Chaa yá'a kájatíñu-de nuu Dios onde andívi, te kácastu'ún-de nuu-ro ndasa kaku-ró jíná'an-ró, áchí-i.

18 Te kua'a kivi ní ka'an-i súan. Te ni kukuí'a iní Pablo. Te ni xío kóto-de nuu-í. Te ni ka'an-de jín tachí-ún: Jín sí'ví máá Jesucristo tá'ú-rí tiñu nuu-ro já kenda-ró iní-i kí'in-ro, áchí-de. Te ni kenda-ni kua'an suni máá hora-ún.

19 Te ni kajini patrón-i ja má ní'in-gá xu'ún. Te ni kakatiin Pablo jín Silas kua'an jín-de onde municipio nuu justicia.

20 Te ni kajani-ún-de nuu justicia. Te ni kaka'an: Chaa yá'a kakuu chaa judío, te kásáká núu-de iní ñuu-yo.

21 Te kájakin-de inga costumbre ja tú ío ley kuandatu-yo ni ma sá'a-yó, chi chaa ñuu Roma kakuu-yó. Achí.

22 Te suni ni kandonda ñayivi kuá'a sikí-dé. Te chaa justicia, ni kajanchaa sa'ma-dé. Te ni katá'ú tiñu ná ndó'o xaan-dé yunu xíi.

23 Te nuu ní ndi'i ni kastují-ún-de ja ní kaja'a xaan yunu xíi-de, te ni kaskívi-de vekaa. Te ni katá'ú tiñu nuu cháa ndíto vekaa ja ná kóto va'a chaa-ún-de jíná'an-de.

24 Te chaa ndíto vekaa-ún, nuu ní ta'u tiñu yá'a nuu-dé, te ni skívi-de Pablo jín Silas kája'an-de vekaa onde ichi iní-ga. Te nú'ni ja'a-dé jín manea.

25 Ko nuu ní kuu sava ñúú, te kájikān ta'u Pablo jín Silas, kájita-de yaa i núu Dios. Te ñayivi ká'in vekaa jín-de, ni kajini ná'ín-i.

26 Te sanaa-ní te ni taan xaan. Te onde nuu káyinduji ja'a vékaa-ún ni kakanda. Te ni kanuña-ni taká yux'é vékaa-ún. Te cadena ja káinu'ni taká ñayivi-ún, ni kandaji-ní.

27 Te ni nata'u núu cháa ndíto vekaa. Te ni jini-de ja kanuña yux'é vékaa-ún. Te ni tava-dé machete ja ká'ni-dé máa-de núu, chi jáni iní-de ja ní kajinu ñayivi ká'in vekaa-ún kája'an-i.

28 Ko Pablo, ni kana jaa-de: Ma stují-ro máa-ró, chi yá'a ká'in ndi'i-ri, áchí-de.

29 Yúan-na te máá cháa ndíto vekaa, ni kana-de ñu'un ni

chaa. Te kisi-i-de ni kivi-de ini vekaa. Te ni jukuiñi jiti-de nuu ja'a Pablo jijn Silas.

³⁰ Te ni kiñi'in-de Pablo jijn Silas ichi fuera. Te ni ka'an-de jijn-de: Tata, nain sá'a-ná nava'a kaku-ná, áchi-de.

³¹ Te ni kaka'an-de jijn chaa-ún: Kandija nuu máa Jito'o-yo Jesucristo te kaku-ró ondé jijn ñi vé'e-ró, áchi-de.

³² Te ni kajani-de tu'un máa Jito'o-yo nuu chaa-ún jijn nuu táka ñayivi kájin ini ve'e-de.

³³ Te chaa ndito vekaa, suni máa ákuáa-ún ni kiñi'in-de Pablo jijn Silas. Te ni nakacha-de nuu ní katuji chaa-ún ni sá'a yunu xii. Te vásá ní janducha-dé ondé jijn tá'an-de.

³⁴ Te ni jaka-de chaa kua'an-de jijn-de ondé ve'e-de. Te ni ja'a-de staa ní kayee-dé. Te ni kusiñi ini-de ja ní kakashija-de nuu Dios jijn ñi vé'e-de.

³⁵ Te nuu ní kundijin, te justicia ni katáji policía kaja'an. Te ni kaka'an: Sía chaa jian ná kingoyo-de, áchi.

³⁶ Te chaa ndito vekaa, ni kastu'un-de tu'un yá'a nuu Pablo: Chaa justicia, ni katáji-de tu'un vai ja kenda koyo-ni ki'in-ni. Núsáa te kenda koyo-ni te ku'án-ni, ma yú'ú-ni. Achí-de.

³⁷ Ko ni kachi Pablo jijn-de: Ni kajini kua'a ñayivi ja ní kaja'a-de yunu xii ruu vasa tú na kuachi-ri. Te ni kaskivi-de ruu ini vekaa yá'a vasa chaa ñuu Roma kakuu-ri. Te vina kiñi'in sa'i-de ruu kuni-de náún. Ma kuu kuti. Ná kíkoyo máa-de kiñi'in-de ruu jina'an-ri. Achí Pablo.

³⁸ Te policía, ni kanaxió káva-de ni kastu'un-de taká tu'un yá'a nuu justicia. Te ni kayu'ú xaan, chi ni kajini so'o ja chaa ñuu Roma kakuu Pablo jijn Silas.

³⁹ Te ni jakoyo justicia-ún. Te ni kaka'an nda'ú jijn-de. Te ni kakiñi'in-de vekaa. Te ni kaka'an nda'ú jijn-de ná kuxio-de kingoyo-de ini ñuu-ún.

⁴⁰ Yúan-na te ni kenda koyo-de vekaa. Te ni ndivi-de ve'e Lidia. Te ni kajandé-de taká ñani. Te ni kaka'an-de tu'un ndéé ini jijn-i. Te ni kee-de kaja'an-de.

17

Ja ní kakuvaa ñayivi Tesalónica

¹ Te Pablo jijn Silas, ni kaja'a-de ñuu Anfípolis jijn ñuu Apolonia kaja'an-de. Te ni jakoyo-de ñuu Tesalónica nuu ío ñn ve'e sinagoga chaa judío.

² Te Pablo, natu'un sá'a sá'a-de ni kivi-de nuu chaa-ún uni kivi ndétatú. Te ndita'an semana ni kastatá'an-de jijn chaa-ún siki tutú i.

³ Te ni jani-de tu'un nuu-í, ni stá'an-de ja kánúú ndó'o Cristo te nachaku-ya nú ni ji'i-ya. Te ni ka'an-de: Jesús, I'a jani-ri tu'un yá'a, máa-yá kuu Cristo, áchi-de.

4 Te sava ñáyivi, ñi kākandíja-i. Te suni súan kua'a cháa ñuu Grecia ja káchiñú'ún-de Dios, jín kuá'a ñá'an ñá'nu, ñi kandujín-de jín Pablo jín Silas.

5 Yúan-na te cháa judío ja tú kākandíja, ñi kakiti xaan iní. Te ñi kastútú sáva cháa ñáá, cháa kúxí, kua'an jín. Te ñi kutútú kuá'a ñáyivi ní kandonda-i iní ñuu-ún. Te ñi jakoyo-i ve'e Jasón kánandúkú-i Pablo jín Silas ja kíñi'in-i-de nuu ñáyivi-ún.

6 Ko tú ní kánani'in-í-de. Te ñi kañu'un-i Jasón jín sáva-ga ñani ñi jakoyo-i jín-de onde nuu justicia ñuu-ún. Te ñi kākana jaa-i: Cháa yá'a ja kásáká núu-de iní ñuyívi, suni ñi chakoyo-de yá'a,

7 te Jasón, ñi ja'a núu-de ve'e-de ncháa cháa-ún. Te taká máa-de, tú kájandatu-de nuu ley César. Chi sua káka'an-de ja ío inga rey nání Jesús, áchí-i.

8 Te ñáyivi jín cháa kákuu justicia, ñi kajini so'o-i tu'un yá'a. Te ñi kakuvaá-i.

9 Ko ñi kajikan-i xu'ún núu Jasón jín núu sáva-ga-de. Te onde ñi kajini-i nuu xú'ún te vása ní kasía-i-de kája'an-de.

Ñáyivi ñuu Berea kándúkú ví-i tu'un-ya

10 Yúan-na te ñani-ún, ñi kaskáka ñuu-ni-de Pablo jín Silas kája'an-de onde ñuu Berea. Te nuu ní jakoyo-de yúan, te ñi kivi koyo-de iní ve'e sinagoga cháa judío.

11 Te cháa judío yúan, ndito-ga xini-dé vása cháa judío ñuu Tesalónica, chi bueno ñi kaksuñi iní-de jín tú'un. Te ndita'an kivi kánandúkú víi-dé iní tutu iñ nú ndaa ká'an xí túu.

12 Súan ñi kuu. Te ñi kākandíja kua'a-í, jín kuá'a ñá'an ñá'nu ñuu Grecia, te suni súan kua'a cháa.

13 Ko cháa judío ñuu Tesalónica, ñi kajini tu'un-de ja súni onde ñuu Berea ñi jicha tu'un Dios ñi sá'a Pablo. Te ñi kee-de kája'an-de. Te suni yúan ñi kaxndóna-de ñáyivi.

14 Yúan-na te ñani yúan, ñi katáji-ni-de Pablo kua'an-de onde yu'u mar. Te Silas jín Timoteo, ñi kakendoo-de iní ñuu Berea.

15 Te ñáyivi ní kachu'un íchí Pablo, kua'an-i jín-de onde ñuu Atenas. Te ñi natá'ú-de tiñu nuu-í ja yachí jaa Silas jín Timoteo nuu-dé. Te ñi kee-i vai ndikoyo-i.

Cháa ñuu Atenas kújá'a iní-de siki tú'un ñi nachaku-ya

16 Te nini ndátu Pablo cháa-ún iní ñuu Atenas, te ñi jini-de ja ñáyivi ñuu-ún xaan káchiñú'ún-i ndoso. Te ñi kukuí'a iní-de.

17 Te iní ve'e sinagoga ñi státá'an-de jín cháa judío jín cháa káchiñú'ún Dios. Te suni ndita'an kivi státá'an-de jín ñáyivi kájin nuyá'u.

18 Te sava cháa ndichí káskuá'a siki epicúreos jín siki estoicos, ñi kastátá'an jín-de. Te sava ñi kaka'an: Naún tu'un ká'an

chaa t̄ilakuá yá'a, áchí. Te sava-ga-i: Chaa jáni tu'un i'a jáá kúu-de, áchí-i. Chi n̄i jani-de tu'un Jesús ja ní nachaku-ya.

19 Te n̄i kajaka-ún-de vaj̄ j̄ín-de onde municipio Areópago te káka'an: Á kuu kachi-ro núu-rí naún tu'un jáá kúu ja stá'an-ro-ún,

20 ch̄i stá'an-ro tú'un jáá núu-rí. Te ná júku'un in̄i-ri naún kúu-ún kákun̄i-ri. Achí j̄ín-de.

21 Chi taká chaa ñuu Atenas j̄ín taká chaa j̄iká káxiukú núu-de yúan, tuká ndé inga tiñu kásá'a-de, ch̄i máni ká'an-de xí j̄íni so'o-de in̄i tu'un jáá.

22 Te Pablo, kándii-de in̄i municipio Areópago-ún. Te n̄i ka'an-de: Chaa ñuu Atenas j̄iná'an-ró, j̄iní va'a-ri ja bueno káchiñú'ún-ró i'a máá-ró.

23 Chi n̄i jika kuu-ri n̄i jandé'é-rí in̄i viñu'un-ró. Te n̄i jini-ri nuu in̄i altar nuu yóso tú'un yá'a: Nuú i'a ja ná tú jini-yo, áchí. Te máá I'a-ún, ja káchiñú'ún-ró-yá vasa tú kájin̄i-ro-yá, I'a-ún kúu Dios ja jáni-ri tu'un-ya núu-ro.

24 Máá Dios, I'a n̄i sá'a ñuyivi j̄ín taká-ga ndatiñu, máá-yá kúu Jito'o andívi j̄ín ñuyivi. Te tú ncháa-ya in̄i ve'e īi já kúva'a sá'a nda'a.

25 Te tú nándi'i-ya ní in̄i ndatiñu ni ñayivi kuátíñu nuu-yá, ch̄i máá-yá, já'a-ya tú'un ja káichaku ñayivi j̄ín já stáa-i tach̄i j̄ín já ní'in-í ndatiñu.

26 Te ch̄i in̄i-ni tata n̄i sá'a-ya taká ñayivi náva'a kuxiukú-i ní ñuyivi. Te n̄i jani-ya kivi kúchaku in̄i in̄i-í j̄ín lugar kuxiukú-i j̄iná'an-i.

27 Náva'a ná nándukú-i Dios, te nú súan skáka nda'a-í te ní'in-í-ya, ch̄i tú j̄iká ncháa-ya j̄ín in̄i in̄i-yó.

28 Ch̄i j̄ín máá-yá, káichaku-yo, kákanda-yó, te ñú'un vida-yo. Natu'un sava chaa kátava yáa-ro, n̄i kaka'an-de: Ch̄i suni onde tata máá-yá kákuu taká-yo, áchí.

29 Nú tata Dios kákuu-yó núsáá, te ma kúu kani in̄i-yo já Dios kúu oro xí plata xí yúu. Ch̄i máni kájan̄i in̄i-í ja súan jito-ya, te súan kánatava máá-i-ya.

30 Te vasa tú ní sá'a-ya cuenta ja tú ní kájuku'un in̄i ñayivi ondé sáá, ko vina kána-ya xiní taká ñayivi ní ñuyivi ná nákan̄i in̄i-i.

31 Te a n̄i teta'an-ya in̄i kivi já náku-xndíi ndaa-ya sikí ñuyivi, sá'a Dios j̄ín máá I'a n̄i jani-ya-ún. Te n̄i stá'an ndijin Dios ja súan kuu, chi n̄i naschakú-ya I'a-ún ma'ñú ndíyi. Achí Pablo.

32 Te súan n̄i kájin̄i so'o-i tu'un ja náchaku ndíyi, te sava-i, n̄i kasákátá-i nuu-dé. Te sava-ga-i, n̄i kaka'an-i: Kákun̄i-ná kuni so'o-ná inga j̄inu sikí tú'un ká'an-ní yá'a, áchí-i.

33 Te máá Pablo, n̄i kenda-de ma'ñú ñayivi-ún kua'an-de.

³⁴ Ko yaku ñayivi, ni kakandija-i. Te ni kandujin-i jin Pablo. Te in-i kuu Dionisio cha Areopago, te inga-i kuu in ñ'an nani-ña Damaris, jin sava-ga-i.

18

Jasú-ya núu cháa ñáá iní ñuu Corinto

¹ Yúan-na te ni kenda Pablo iní ñuu Atenas, te kua'an-de onde ñuu Corinto.

² Te yúan ni jin-de nuu in cha judío nani Aquila, cha ñuu Ponto kuu-de, ja sa yakú-ni kivi ní cha-de jin ñási-de Priscila, ja ní kuxio-de iní ñuu Italia. (Chí Claudio, ni tá'ú-de tiñu ja ná kenda koyo taká ñayivi judío iní ñuu Roma.) Te ni jaa Pablo nuu cháa-ún.

³ Te suni tiñu sá'a cha-ún sá'a Pablo. Te ni kendo-de yúan. Te ni sátiñu-de, chí tiñu kásá'a-de-ún kuu ja kájani-de ve'e sa'ma natu'un ñii.

⁴ Te ndita'an kivi ndetatú ni jani-de tu'un iní ve'e sinagoga. Te ni ndúkú ndé-de ni skándija-de ñayivi judío jin ñayivi ñuu Grecia.

⁵ Te Silas jin Timoteo, ni kikoyo-de ichi ñuu Macedonia. Te Pablo, a jani téyí-de tu'un, te jani ndaa-de tu'un nuu ñayivi judío ja Jesús kuu-ya Cristo.

⁶ Ko ñayivi-ún, ni kaka'an ndiva'a-i siki-dé. Te máa-de, ni kaja-dé sa'ma-dé. Te ni kachi-de jin-i: Kuachi máa-ró kuu núsáa, chí ruu, tú kuachi-ri. Vina te ki'in-ri nuu ñayivi sin nación. Achí-de.

⁷ Te ni kenda-de yúan. Te ni kivi-de ve'e in cha nani Justo. Te cha-ún, chíñu-ún-de Dios. Te ve'e cha-ún kandi yani jin vé'e sinagoga.

⁸ Te Crispo, cha kuñá'nu iní ve'e sinagoga, ni kandi-de nuu máa Jito'o-yo onde jin ní vé'e-de. Te kua'a ñayivi ñuu Corinto, ni kajini ná'in-i. Te ni kakandija-i. Te ni kajanducha-í.

⁹ Te máa Jito'o-yo, jin jani ni ka'an-ya jin Pablo in akuáa: Ma yú'ú-ro ni ma kasú-ro yú'u-ro, chí kukuu-ró ká'an-ro.

¹⁰ Chí jka-ri jin-ró, te ma sándiva'a ni in cha jin-ró. Chí ñava'a-ri kua'a ñayivi iní ñuu yá'a, achí-ya.

¹¹ Te ni kendo-de yúan in kua yósava, te stá'an-de tu'un Dios nuu-í.

¹² Te Galión kuu gobernador iní ñuu Acaya. Te ñayivi judío, in ká'nu-ni ni kandonda-i siki Pablo. Te ni kajaka-i-de kua'an-i jin-de onde iní municipio.

¹³ Te ni kaka'an-i: Cha yá'a, xaan ská'an-de taká ñayivi já ná chíñu-ún-i Dios te ma kuandatu-ga-i tu'un ká'an ley, kuni-de. Achí-i.

14 Te kejá'á Pablo ka'an-de núú, ko n̄i ka'an-ni Galión jíin ñáyivi judío: Ñáyivi judío jíiná'an-ró, nú sik̄i ñin tu'un n̄i'in in̄i kúu, xí ñin kuachi xaan kúu, te vatu-ni ná kúni ná'ín-rí tu'un ka'an-ro.

15 Ko nú sik̄i tú'un-ni kúu, xí sik̄i nani sí'ví, xí sik̄i ley máá-ró, yúan-na te ná sándaá máá-ró núsáá. Ch̄i ruu, tú kuní-r̄i sk̄ivi nduu-r̄i ja sándaá-r̄i tu'un súan.

16 Te n̄i skúnu-de-i kája'an-i fuera municipio.

17 Yúan-na te n̄i kakat̄in-i Sóstenes, cháa kúñá'nu in̄i ve'e sinagoga. Te n̄i kaja'a-i-de yuxé'é municipio. Te Galión, tú ní sá'a-de cuenta.

Ja kuáno'on túku Pablo ñuu Antioquía

18 Ko Pablo, n̄i kuu kua'a kivi kánchaa-de yúan. Te n̄i nakuatá'ú-de nuu táká ñani yúan. Te kua'an-de jíin barco onde ñuu Siria. Te Priscila jíin Aquila kája'an jíin-de. Te n̄i jaa-de ñuu Cencrea. Te n̄i seté-de xin̄i-dé sik̄i ñin tu'un n̄i keyu'u-dé.

19 Te n̄i jaa-de ñuu Éfeso, te n̄i skéndoo-de cháa-ún yúan. Ko Pablo, n̄i kivi-ni-de in̄i ve'e sinagoga kástatá'an-de jíin ñáyivi judío.

20 Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ná kéndoo-de yak̄u-ga kivi jíin-i. Ko Pablo, tú ní jat̄u'un-de.

21 Chi n̄i nakuatá'ú-de nuu-í. Te n̄i ka'an-de: Kánúú já kí'in ná'ín-rí ñuu Jerusalén, sá'a-r̄i kivi íi. Ko nú kuní Dios, te nchaa tuku-r̄i nuu-ro. Achí-de. Te n̄i kenda-de ñuu Éfeso kua'an-de.

22 Te n̄i jaa-de jíin barco onde ñuu Cesarea. Te n̄i kaa-de ñuu Jerusalén. Te nuu ní ndi'i n̄i ka'an-de jíin tíku'n̄i kándija yúan, te n̄i nuu-de n̄i najaa-de ñuu Antioquía.

23 Te n̄i kendo-de yúan yak̄u kivi. Te vásá ní kenda-de kua'an-de, n̄i jika kuu-de ní ndáñú Galacia jíin ndáñú Frigia. Te n̄i kayija-ga in̄i ñáyivi káskuá'a-ún n̄i sá'a-de.

Ndasa n̄i ni'in Apolos tu'un Jesús

24 Te ñuu Éfeso n̄i cháa ñin cháa judío nání Apolos, cháa ñuu Alejandría kúu-de. Te va'a ká'an-de ch̄i ndíchí xaan-dé tut̄u ij.

25 Te cháa-ún, a n̄i kut̄u'a-de jíin tú'un máá Jító'o-yo. Te jítú in̄i-de tú kuitá-de ká'an-de ja stá'an-de tu'un máá Jító'o-yo, vasa máni tu'un ja ní skuánducha Juan jiní-de ká'an-de.

26 Te n̄i chundéé in̄i-de ká'an kájí-de in̄i ve'e sinagoga. Te n̄i kajini so'o Priscila jíin Aquila tu'un ká'an-de. Te n̄i kajaka-de cháa kua'an-de jíin-de. Te n̄i kajani kájí-ga-de tu'un Dios nuu-dé.

27 Te kuní Apolos ja kí'in-de onde ñuu Acaya. Te taká ñani-ún, n̄i kaka'an ndéé jíin-de. Te n̄i kachaa tut̄u kua'an nuu cháa káskuá'a yúan ja ná kuatá'ú-de cháa. Te nuu ní jaa-de

yúan, te va'a ni chindéé ní chituu-de ñayivi kákandíja tu'un luu máa-yá.

²⁸ Te ma'ñú táká ñayivi ní státá'an-de jín cháa judío. Te ni stá'an-de ja Jesús kúu-ya Cristo, natu'un ká'an tutu ii.

19

Chaa káskuá'a jín Juan káni'in-dé tu'un Espíritu Santo

¹ Te nini kándeé Apolos iní ñuu Corinto, te ni ja'a Pablo vai-de ñuu ichi nínu-ga, te ni nchaa-de ñuu Éfeso. Te yúan ni jini-de nuu sáva ñayivi káskuá'a.

² Te ni jiká tu'un-de-i: A ni kani'in-ro Espíritu Santo ja ní kákandíja-ró xí té chá'an-ga, áchí-de. Te máa-i, ni kaka'an-i jín Pablo: Té kuni tu'un-ga-ná ja ío Espíritu Santo, áchí-i.

³ Yúan-na te ni kachí Pablo: Na sikí ní kajanducha-ro núsáa, áchí-de. Te ni kaka'an-i: Sikí tú'un ni skuánducha Juan, áchí-i.

⁴ Te ni ka'an Pablo: Ni skuánducha Juan jín tú'un ja ná nákaní iní-i, te áchí-de jín ñayivi já ná kándíja-i nuu I'a vai ichi yatá-dé, kúu Cristo Jesús. Achí-de.

⁵ Te nuu ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te ni kajanducha-ní-i jín sí'ví máa Jító'o-yo Jesús.

⁶ Te Pablo, ni chaa-de nda'a-dé sikí-í. Te ni chaa-ni Espíritu Santo sikí-í jíná'an-i. Te ni kaka'an-i sîn sîn yu'u. Te ni kajani-i tu'un-ya.

⁷ Te ni jo natu'un uxi uu tá'an-i.

⁸ Te ni kivi Pablo iní ve'e sinagoga. Te ni chundéé iní-de, ni ka'an vatú máa-de nuu uní yoo, ndatu'un-de te skándíja-de ñayivi sikí ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

⁹ Yúan-na te sava-i, ni kakujá'a iní-i te tú ní kákandíja-i. Te ni kaka'an ndiva'a-i sikí íchi Dios nuu táká ñayivi kánataka. Te ni kuxio-ni Pablo núu ñáyivi-ún. Te kája'an chaa káskuá'a-ún jín-de. Te ndita'an kivi ní ndatu'un-de jín cháa-ún iní escuela in chaa nání Tiranno.

¹⁰ Te uu kuia ni sá'a-de súan. Te taká ñayivi káxiukú ñuu Asia, kúu ñayivi judío te kúu ñayivi ñuu Grecia, ni kajini so'o-i tu'un máa Jító'o-yo Jesús.

¹¹ Te ni sá'a Dios tiní tiñu ñá'nu xaan jín ndá'a Pablo.

¹² Te ni kakinchaka pañito-de xí sá'ma-dé nuu ñáyivi kaku'u. Te ni kaxndéé sikí-í. Te ni kanduva'a-ni-i kue'e káta'an-i. Te tachí káni, ni kakenda iní-i kája'an.

Ja ní kundéé tachí káni jín sé'e Esceva

¹³ Te sava chaa judío, ni kajika kuu-de káskúnu-de tachí káni. Te káku-ni-de kuatíñu-de sí'ví máa Jító'o-yo Jesús ja kíñi'in-de tachí káni iní ñayivi. Te súan ni kaka'an-de: Ká'an ni'in-ri jín-ró jín sí'ví Jesús ja jáni Pablo tu'un-ya, áchí-de.

14 Te ñin cháa judío nání-de Esceva, kúu-de sutu ñá'nu, te ñi jo usiá se'e yíi-de ja kásá'a tiñu yá'a.

15 Ko ñi ka'an-ñi tachí káni-ún: A jiní-rí máá Jesús. Te suni a jiní-rí Pablo. Ko róo, ndé cháa kákuu-ró. Achí jín-de.

16 Te cháa tá'an tachí káni-ún, ñi kundéé-de, ñi kenda-de siki usiá cháa-ún. Te ñi kajinu víchí líi-dé ñi kenda koyo-de iní ve'e-ún chi ñi katují-dé.

17 Te tu'un yá'a ñi jichá kua'an ní nūú ñáyivi káxiukú iní ñuu Éfeso, kúu ñáyivi judío jín ñáyivi ñuu Grecia, ñi kajini tu'un-i. Te ñi kayu'ú xa'an-í. Te ñi kanakana jaa-i máá Jító'o-yo Jesús jín sí'ví-yá.

18 Te kua'a ñáyivi já ní kakandíja, ñi jakoyo-i nuu Pablo, ñi kanakani ndaa-i kuachi-i jín tíñu ñáá ñi kasá'a-i.

19 Te kua'a cháa ja ní kasá'a tiñu ñává'a, ñi jakoyo-de kándá'á-de tutu-de. Te ñi kaja'mu-de tutu-ún jító nuu táka ñáyivi. Te ñi katava-dé cuenta nasaa ncháá tutu ñi kayu-ún. Te ñi kajini-de ja úu xiko uxí mil peso kúu.

20 Súan ñi ndea téyíí tú'un máá Jító'o-yo. Te ñi jichá nuu kua'an.

21 Te nuu ní ndi'i taká tiñu yá'a, te ñi cháa iní Pablo ja kí'in-de ñuu Macedonia jín ñuu Acaya te vásá nájaa-de ñuu Jerusalén. Te ñi ka'an-de: Nú ñi ja'an-rí yúan, yúan-na te kánúú kí'in-rí ñuu Roma, áchí-de.

22 Te ñi tájí-de uu cháa káchindéé tá'an jín-de kaja'an ñuu Macedonia, kákuu Timoteo jín Erasto. Te ñi kanchaa máá-de ñuu Asia yaku-ga kivi.

Ja ní kandonda ñuu Éfeso káka'an-i ja'a ndosó Diana

23 Te suu kivi-ún ñi kandonda xa'an ñáyivi siki íchi-yá.

24 Chi ñi jo ñin cháa platero nání Demetrio. Te máá-de jín cháa kásá'tiñu ta'an jín-de, xa'an ní kani'in-dé xu'ún, chí jín plata kásá'a-de ve'e lúli i'a Diana.

25 Te cháa-ún, ñi kastútú-de tá'an-de ja kásá'a suni tiñu-ún jín-de. Te ñi ka'an-de: A kajini-ro já siki tíñu kásá'a-yó yá'a kani'in téyíí-ró xú'ún.

26 Te kajini-ro te suni kajini tu'un-ró já cháa Pablo yúan, nasu máá ñin ñuu Éfeso chí ní-ñi ñuu Asia sásin-de ñáyivi jín tú'un ská'an-de-i. Chí ká'an-de ja násu Dios kákuu i'a kásá'a nda'a.

27 Te yú'ú-rí ja káni iní ñáyivi já tíñu sáni kúu tiñu kásá'a-yó. Te sanaa te jita viñu'un i'a ñá'nu Diana, te suni sájá'a iní-i nuu Diana luu vasa ndivii ñáyivi ñuu Asia jín ní ñuyivi káchiñú'ún-i nuu-yá vina. Achí-de.

28 Súan ñi kajini so'o-de tu'un yá'a, te ñi kakiti xa'an iní-de. Te ñi kakana jín-de: Kúñá'nu téyíí Diana i'a ñuu Éfeso, áchí-de.

29 Te ñayivi ñúu-ún, ni kakuva*a*-i. Te ñn ká'nu-ni ni kãndonda-i kája'an-i onde ini teatro kãñu'un-i Gayo jín Aristarco, cha*a* ñuu Macedonia ja kájika ta'an-de jín Pablo.

30 Te kuni Pablo kivi-de nuu kájin tútú ñayivi-ún. Ko ñayivi kãskuá'a-ún, tú ní kája'a-i tu'un ki'in-de.

31 Te suni sava cha*a* kakuñá'nu ini ñuu Asia, ja kakuu amigo-de, ni katáji tú'un kua'an nuu-dé kaka'an nda'ú jín-de ja má ki'in-de ini teatro.

32 Te sava ñayivi, ni kãkana jaa-i ñn tu'un, te sava-ga-i inga tu'un, chi junta-ún, ni kasaka nuu-i. Te kua'a-gá-i, tú kãjini kuti-í na siki kuu ja ní kataka-i.

33 Te sava cha*a* judío, ni kãhundá'a-de Alejandro, ni kãkiñi'in-de cha*a* ma'ñú ñayivi kuá'a-ún. Yúan-na te Alejandro, sá'a-de seña jín ndá'a-dé ja ná kúná'in-i, chi ka'an-de ja'a judío jín ñayivi kuá'a-ún kuni-de.

34 Ko ni kãnakuni-i-de ja cháa judío kuu-de, te yúan ní kãkana kó'ó-i ná tu'un uu hora: Kúñá'nu téyí Diana i'a ñuu Éfeso, áchi-i.

35 Yúan-na te ni kãkuná'in ñayivi ní sá'a cha*a* kuu secretario ñuu-ún. Te ni ka'an-de: Róo ñayivi ñuu Éfeso, a kãjini taká ñayivi ja ñuu Éfeso xaan kãchiñú'ún-i i'a Diana jín ndosó ja ní táji Júpiter, ni kuun vai.

36 Te tu'un yá'a, taká kãjatú'ún-i. Núsáa te va'a-ga ná kasú-ro yú'u-ro te ma sá'a yachi-ro ní ñn tiñu ja tú ní kãtava-ro cuenta.

37 Chi ni kãkinchaka-ró cháa yá'a onde yá'a va*a* tú ní kásá'a-de ni ñn kuachi ni tú ní kaka'an ndiva'a-de ni ñn tu'un siki i'a máa-yó.

38 Te Demetrio jín taká cha*a* kãsãtiñu ta'an jín-de, nú kãjãin-de kuachi siki ñn cha*a*, ío juzgado ná ki'in-de. Te ío gobernador, yúan ná kãkãn-de kuachi siki tá'an-de.

39 Te nú ío inga tu'un kãkuni-ro, te kuu sãnda*a*-ro ondé nuu ñn junta legal.

40 Chi yú'ú-ri ja cháa-de kuachi siki-yo, kachi-de ja kãnakuatá'an máa-yó, chi ma ní'in-yo tú'un ka'an-yo naja ní kãnataka-yo vína. Achí-de. Te ni ndi'i ni ka'an secretario tu'un yá'a.

41 Te ni jacha-de ñayivi-ún kája'an-i.

20

1 Yúan-na te ni jukuiñi tixin-ún. Te ni kana Pablo xini cháa kãskuá'a. Te ni ka'an-de jín cháa-ún ja má yú'ú-de. Te ni kãnanuu tá'an-de. Te kua'an-de ñuu Macedonia.

2 Te ni jika kuu-de ní taká ndañuu-ún. Te ni ka'an-de kua'a tú'un ndéé ini jín taká ñayivi. Te ni ja*a*-de ñuu Grecia.

³ Te n_i kanchaa-de yúan un_i yoo. Te a yani ki'in-de jíin barco onde ñuu Siria núú. Ko chaa judío, n_i kanat_iin tu'un tá'an ja ndón_inda siki-dé. Ja yúan ní nakani in_i-de te ñu'íchi ní ja'an-de ñuu Macedonia.

⁴ Te n_i ka'io sava chaa n_i kaja'an jíin Pablo onde ñuu Asia. Te káináni-de Sópater ñuu Berea, Aristarco jíin Segundo onde ñuu Tesalónica, Gayo ñuu Derbe, Timoteo, Tíquico jíin Trófimo onde ñuu Asia.

⁵ Chaa yá'a, n_i kayoxnúú-de. Te k_iinda_tu-de ruu jíná'an-ri onde ñuu Troas.

⁶ Te ruu jíná'an-ri, nuu ní ja'a viko státilá tú yí'i yujan ía, te jíin barco n_i kenda koyo-ri ñuu Filipos. Te nuu ú'un kivi ní kanaketá'an-ri jíin-de onde ñuu Troas. Te ñuu yúan n_i kaxiukú-ri in semana.

Ja ní jungava Eutico ventana sá'a numá'ná

⁷ Te máa kivi in semana, n_i kandutútú cháa káskuá'a-ún ja sakuáchí-de státilá. Te n_i stá'an Pablo tu'un nuu cháa-ún, chi kenda-de kivi xían-ún. Te káni ní ka'an-de onde sava núú.

⁸ Te n_i io kua'a lámpara in_i ve'e súkún núu ní ká'in tútú-de yúan.

⁹ Te in chaa súchí nán-i Eutico, kanchaa-i máa yú'u ventana. Te nini n_i kuná'an ká'an Pablo, jí'i xaan-í numá'ná. Te n_i kixi-ni-i. Te n_i jungava-ni-i onde piso un_i te onde nuu nú'un. Te a n_i ji'i-i n_i kandukani-de-i.

¹⁰ Yúan-na te n_i nuu Pablo. Te n_i jito nuu-de nuu-í. Te n_i junu nchaa-de-i. Te n_i ka'an-de: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi chakú-i, áchí-de.

¹¹ Te n_i ndaa-de. Te n_i sakuáchí-de státilá. Te n_i yee-dé. Te n_i ka'an ná'an-ga-de onde kuakundijin. Yúan-na te n_i kee-de kua'an-de.

¹² Te káno'on ñayivi jíin súchí-ún chakú-i. Te kákusi xáan iní-i.

¹³ Te ruu, n_i kakoyo-ri in_i barco te kaja'an-ri jíin ondé ñuu Asón, yúan naketá'an-ri jíin Pablo. Chi súan n_i sánda-de ja kí'in-de ñu'un íchí te ja-de yúan.

¹⁴ Te n_i kanani'in tá'an-ri jíin-de in_i ñuu Asón. Te n_i kaa-de barco. Te kua'an-de jíin-rí ñuu Mitilene.

¹⁵ Yúan n_i kakenda-ri jíin barco. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Quío, te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Samos. Te n_i kakendo-ri ñuu Trogilio. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Mileto.

¹⁶ Chi jáni in_i Pablo ja já'a-ni-de kí'in-de ñuu Éfeso náva'a ma kúkuéé-de ñuu Asia te naa tiempo núú. Chi jítú iní-de ja yachi-de ñuu Jerusalén máa kivi Pentecostés nú ná kúni'in-de.

Consejo Pablo nuu cháa kákuu nuu núú Éfeso

17 Te kánchaa-de ñuu Mileto. Te ñi tájì-de tu'un kua'an onde ñuu Éfeso ñi kana-de xinì cháa kákuu nuu iní tikunì kándija.

18 Te nuu ní chakoyo cháa-ún nuu-dé, te ñi kachì-de: Máa-ró kájini va'a-ró ndasa ñi jìku-rì jín-ró onde kivì ní chaa núu-rì ñuu Asia.

19 Te tú ní sávixi-rì máa-rì kivì ní jatíñu-rì nuu máa Jító'o-yo. Te ío hora ñi nde'e-rì. Te kuachi ñayivi judío, ja ní kanatìn tu'un tá'an-i te ñi kii tundó'o siki-rì.

20 Te tú ní yú'ú-rì kani-rì tu'un nuu-ro já kuatíñu va'a-ró, ni tú ní yú'ú-rì stá'an-rì tu'un nuu-ro, vasa nuyá'u xí iní ve'e-ró.

21 Te ñi jani ndaa-rì tu'un nuu ñayivi judío jín núu ñayivi sìn naciòn ja ná nakani inì-i kuandatu-i nuu Dios. Te ná kándija-i nuu máa Jító'o-yo Jesucristo.

22 Te vina cháa téyí inì-rì te ja yúan ñu'un íchì-rì ki'in-rì ñuu Jerusalén. Ko tú jinì-rì naún ta'an-rì yúan.

23 Ko ndita'an ñuu já'an-rì chì ká'an Espíritu Santo jín-rì ja chíndee-i ruu vekaa te kii tundó'o siki-rì.

24 Te ni tú sá'a-rì cuenta vasa ná ká'ni-í ruu, chi ja ná síjínu-rì tiñu ñi ja'a máa Jító'o-yo Jesús nuu-rì kúu ja kánúu jáni inì-rì, jín súni ja kúsi inì-rì kani-rì tu'un va'a tu'un luu Dios.

25 Te ma'ñú táká róo ja á ñi jika kuu-rì ñi jani-rì tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, te vina a jinì-rì ja ní ñn-ró ma kunì kuti-gá-ro núu-rì.

26 Ja yúan kástu'ún kájì-rì nuu-ro jíná'an-ró vina, ja tú tau ya'u-rì ñiñi-ró.

27 Chì tú ní yú'ú-rì kani-rì ndivii tú'un Dios nuu-ro.

28 Núsáa te koto va'a-ró máa-ró jín ní tikunì, chì Espíritu Santo ñi jani-ya róo ja kúndito-ró-i te skée-ro tikunì máa Jító'o-yo, chi ñi nakuaan-ya-í jín ñiñi-yá.

29 Chì jinì-rì ja nú ná kí'in-rì, te kivì koyo yi'ì kitì xaan má'ñú-ró te ma kúnda'ú inì-tì tikunì.

30 Te suni onde nuu tá'an máa-ró kenda sava-de ka'an-de tu'un tú'ún náva'a xnda'ú-de ñayivi káskuá'a kí'in-i jín-de.

31 Koo ndito inì-ro jíná'an-ró núsáa. Te ma náa inì-ro já unì kuia ndúu ñúu-ni tú ní júkuiñi-rì ja kana jín-rì nuu ñn ñn-ró vasa ñi nde'e-rì.

32 Te vina ñáni, jikán ta'u-rì nuu Dios ja'a máa-ró ja ná kuá'a-ya tú'un luu-ya núu-ro. Chi tu'un-ún kuu skuá'nu róo te ni'in-ro tá'u jín táká-ga ñayivi ní sásin-ya.

33 Tú ní ndío inì-rì ni plata ni oro ni sa'ma ñn ñayivi.

34 A kájini va'a-ró já ndéndúu nda'a-rì yá'a, ñi ndúkú táká ja jínu ñu'ún-rì jín cháa káxiukú jín-rì yá'a.

35 Te modo ñi stá'an ndi'i-rì nuu-ro já kánúu sátíñu-yó súan, náva'a chindéé tá'an-yó jín táká cháa vitá kaku'u. Te ma náa

iní-ro tú'un máá Jító'o-yo Jesús, chí súan n̄i ka'an-ya: Luu-ga ja kuá'a-yó ñin ndatíñu nasu já ní'in-yo. Achí-ya. Achí Pablo.

³⁶ Te nuu ní ndí'i n̄i ka'an-de taká tu'un yá'a, te n̄i jukuiñi jítí-de. Te n̄i jikan ta'u-dé jíin taká cha-a-ún.

³⁷ Yúan-na te xaan ní kande'e taká-de. Te n̄i kakanuu-de Pablo, te n̄i katitú-de cha-a.

³⁸ Chí kákukuí'a xaan iní-de jíin tú'un n̄i ka'an Pablo ja má kuní-ga-de nuu-dé. Te kája'an-de jíin-de onde nuu ío barco.

21

Ja ní chaa in̄i Pablo kí'in tuku-de ichi ñúu Jerusalén

¹ Yúan-na te n̄i kakusiin-ri jíin-de. Te n̄i kaki'in ndóo-ni-ri ichi jíin barco onde n̄i cha-a-ri ñuu Cos. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Rodas. Te yúan n̄i kenda-ri te n̄i jakoyo-ri ñuu Pátara.

² Te n̄i kani'in-ri ñin barco ja kí'in ñuu Fenicia. Te n̄i kaka-ri nuu te kája'an-ri.

³ Te nuu ní kajini-ri nuu ñúu Chipre, te n̄i kaskéndo-ri ñuu-ún ichi ndávésé-rí. Te n̄i kajika-ri kája'an-ri jíin barco onde ñuu Siria. Te n̄i jakoyo-ri ñuu Tiro, chí yúan skéndo-ri barco-ún carga.

⁴ Te n̄i kakéndo-ri yúan ñin semana, chí n̄i kani'in tá'an-ri jíin ñáyivi káskuá'a. Te n̄i kaka'an-i jíin Pablo n̄i sá'a Espíritu ja má kí'in-de ñuu Jerusalén.

⁵ Ko nuu ní ja'a kivi-ún, te n̄i kenda koyo-ri. Te taká-i jíin ñásí-i jíin sé'e-i, n̄i kajachu'un íchí-i ruu onde yata ñuu-ún. Te n̄i kajukuiñi jítí-rí jíin-i yu'u mar. Te n̄i jikan ta'u-rí.

⁶ Te n̄i kanaanuu tá'an-ri yúan. Te n̄i kaka-ri nuu barco kája'an-ri. Te n̄i kanaxió káva-i káno'on-i ve'e-i.

⁷ Te ruu jíná'an-ri, n̄i kenda koyo-ri ñuu Tiro n̄i kajika-ri jíin barco. Te n̄i jakoyo-ri ñuu Tolemaida. Te yúan n̄i kaka'an-ri jíin taká ñani. Te n̄i kakéndo-ri jíin-de ñin kivi.

⁸ Te inga kivi-ún n̄i kenda Pablo jíin taká-ga-ri ja ká'iin-ri jíin-de. Te n̄i cha-koyo-ri ñuu Cesarea. Te n̄i kivi koyo-ri in̄i ve'e ñin cha-a jáni tu'un nání-de Felipe. Cha-a-ún kúu ñin cha-a ndí'usiá. Te n̄i kakéndo-ri jíin-de.

⁹ Te cha-a-ún, ío kuun sésí'í súchí-de kájani-i tu'un Dios.

¹⁰ Te n̄i kaxiukú-rí yúan kua'a kivi. Te ichi ñúu Judea n̄i kii ñin cha-a jáni tu'un Dios, nání-de Ágabo.

¹¹ Te n̄i cha-a-de nuu-rí. Te n̄i kí'in-de sánchij Pablo. Te n̄i ju'n̄i-de nda'a jíin sí'in Pablo. Te n̄i ka'an-de: Súan ká'an Espíritu Santo: Ñáyivi judío, súan ku'n̄i-i cha-a xín sánchij yá'a, te nú ná jáa-de ñuu Jerusalén. Te nastúu-i-de nuu ñáyivi s̄in nación. Achí-de.

12 Tu'un-ún ni kajini so'o-ri. Te ruu jín cháa ká'in yúan, ni kaka'an nda'ú-ri jín Pablo ja má káa-de ki'in-de ñuu Jerusalén.

13 Yúan-na te ni ka'an Pablo: Naja kánda'i-ro te ndúku'a iní añú-ri kásá'a-ró. Chì ruu, a ío tu'a-ri ja násu máá ñin ja kúnu'ni-ri iní ñuu Jerusalén, chì suni ja kúu-ri yúan ja sikí sí'ví máá Jító'o-yo Jesús, áchí-de.

14 Te tú ní kúu ská'an-ri-de. Te ni kasía-ni-ri-de. Te ni kaka'an-ri: Ná kóo ndasa játa'an iní máá Jító'o-yo, áchí-ri.

15 Yúan-na te vásá ní kasátu'a-ri taká ndatiñu-ri. Te ni kaka-ri ñuu Jerusalén kája'an-ri.

16 Te suni kája'an yakú cháa káskuá'a iní ñuu Cesarea jín-rí, ncháka-de ñin cháa ñuu Chipre nání-de Mnasón. Cháa ni skuá'a aná'an kúu-de. Te ni kakendoo-ri ve'e cháa-ún.

17 Te nuu ní jakoyo-ri ñuu Jerusalén, te ñani-yo-ún, ni kakusií xáan iní-de ni kajatá'ú-de ruu.

18 Te inga kivi xían-ún ni kivi Pablo jín-rí jíná'an-ri iní ve'e Jacobo. Te yúan ni kakutútú taká cháa kákuu nuu.

19 Te Pablo ni sá'a-de saludar cháa-ún. Yúan-na te ni jani-de tu'un taká tiñu ni sá'a Dios jín ñáyivi sñin nación nini jatíñu-de nuu-yá.

20 Te ni kajini so'o-de tu'un yá'a. Te ni kanakana jaa-de Dios. Te ni kaka'an-de jín Pablo: Ñáni, vina te ni jini-ro ná kua'a mil ñáyivi judío ni kakandíja-i. Te nene kájangatu ni'in-i nuu ley.

21 Ko ni kajini tu'un-de ja stá'an-ro núu taká cháa judío káxiukú iní ñuu ñáyivi sñin nación ja má kuándatu-ga-de nuu Moisés, ni ma xití ndúu-ga se'e-de, ni ma kuándatu-de taninu aná'an.

22 Ndasa kuu núsáá, chì kuni tu'un ñáyivi já ní cháa-ro, te taká kua'a ndíja-i.

23 Sá'a ja káka'an-ri jín-ró yá'a núsáá: A ká'io kuun cháa yá'a ja á ni kakeyu-u-dé.

24 Kuaka cháa yá'a ná kí'in-de jín-ró. Te nasándoo-ró máá-ró jín-de. Te kuá'a-ró xú'ún núu-dé náva'a ná sété-de xini-dé. Yúan-na te juku'un iní taká ñáyivi-ún ja tú kuti-gá naún ío ja ní kandatú'ún-i sikí-ro, chì kundaá iní-i ja súni jándatu máá-ró núu ley.

25 Ko ñáyivi sñin nación ja kákandíja-ún, a ni kachaa-ri carta kua'an nuu-í ja má kuándatu-i ni ñin tu'un yúan. Te ma kée-í kuñu ja ní soko núu ndosó, ni niñi, ni kiti kuá'ñá. Te ma káka téné-i. Achí-de.

26 Yúan-na te Pablo, ni jaka-de cháa-ún. Te inga kivi xían-ún, ni nasándoo-de máá-de jín-de. Te ni kivi-de iní ve'e ñi ja kástu'ún-de nuu-í na kivi jínu kándundoo-de te soko-dé kiti núu-yá sikí ñin ñin-de núu.

Ja ní kəkətɨn-i Pablo inɨ ve'e ɨ

27 Te kákuu-de ja sɨjɨnu-de ndí'usiá kɨvɨ-ún núú. Ko sava judío ñuu Asia, nɨ kajinɨ nuu Pablo kánde-de inɨ ve'e ɨ. Te nɨ kaská'an ndi'i ñayivi yúan. Te nɨ kəkətɨn Pablo.

28 Te nɨ kəkana jaa: Chaa Israel, kuá'a núu nda'a jíná'an-ró, chi chaa yá'a jɨka kuu-de taká ñuu, stá'an-de nuu taká chaa te ká'an-de sikɨ ñayivi-yo, jín sikɨ ley, jín sikɨ lugar yá'a. Te suni a nɨ skívi-de sava chaa sɨn nación inɨ ve'e ɨ yá'a te nɨ sáchá'an-de ve'e ɨ. Achí.

29 Chɨ onde ná kánde Pablo inɨ ñuu-ún nɨ kajinɨ judío ja kánde-de jín Trófimo, chaa ñuu Éfeso. Te nɨ kajani inɨ ja ní skívi Pablo chaa-ún inɨ ve'e ɨ.

30 Te ní-ni ñuu-ún nɨ kánda-i. Te nɨ kataka-i. Te nɨ kəkətɨn-i Pablo. Te nɨ kastáa-i-de nɨ kenda-de yata vé'e ɨ-ún. Te nɨ kanakasɨ-ni-i yuxé'é.

31 Te kája'ni-í Pablo núú. Ko nɨ ja'an tu'un yá'a nuu general chaa tɨn soldado ja ní ñuu Jerusalén nɨ kánda-i kákuvaá-i.

32 Te chaa general, nɨ jaka-de soldado jín capitán. Te kájinu-de kája'an-de onde nuu ká'jɨn ñayivi kuá'a-ún. Te nɨ kajinɨ ñayivi já ní jakoyo general jín soldado, te nɨ kajukuiñi-i ja kája'a-i Pablo.

33 Yúan-na te nɨ ja general te nɨ tɨn-de Pablo. Te nɨ tá'ú-de tiñu nɨ jakunu'nɨ Pablo jín úu cadena. Yúan-na te nɨ jɨka tu'ún ndé chaa kuu-de te naún ní sá'a-de.

34 Te ñayivi kuá'a-ún, sava-i nɨ kəkana-i ñn tu'un te sava-ga-i inga. Te tú ní kúnda inɨ-de naún sikɨ kuu ja súan kákuvaá-i. Te nɨ tá'ú-de tiñu kua'an Pablo cuartel.

35 Te nuu ní ja Pablo escalera ve'e-ún, te soldado nɨ kandiso Pablo, chɨ xaan ní kánda ñayivi kuá'a.

36 Chɨ kua'a ñayivi vái koyo-i ichi yata soldado, te kákana jaa-i: Ka'ni-ni chaa jian, achí-i.

37 Te káskívi-de Pablo inɨ vekaa, te nɨ ka'an Pablo jín general: Á kuu ka'an-ná ñn tu'un jín-ní, achí-de. Te nɨ kachɨ general jín-de: Jini-ro ká'an-ro yú'u ñuu Grecia náún.

38 Nasu róo kuu máa cháa ñuu Egipto ja íku ñuu nɨ xndóna-ró-i nɨ kanakuatá'an máa-i, te suni nɨ kiñi'in-ró kúun mil chaa kuí'ná kája'an-de jín-ró ondé nuu ñú'un té'é náún. Achí.

39 Yúan-na te nɨ kachɨ Pablo: Máa-ná kuu ndija chaa judío, te ñn se'e ñuu Tarso, ñn ñuu ká'nu ndañuu Cilicia. Te ká'an nda'ú-ná jín-ní kuá'a-ní tu'un ná ká'an-ná jín ñayivi yá'a. Achí-de.

40 Te general, nɨ ja'a-de tu'un. Te nɨ jukuiñi Pablo nuu escalera. Te nɨ sá'a-de señal jín ndá'a-dé nuu ñayivi-ún.

Te ná'ín yúú-ni n̄i k̄akuu-i. Yúan-na te jíín yú'u hebreo n̄i ka'an-de:

22

Ja ní ka'an Pablo ja'a máá-de nuu-í

¹ N̄áni jííná'an-ní, jíín táká níí cháa kákuu táa, kuni so'o-ní tu'un ká'an-ná ja'a máá-ná jíín-ní vina, áchí-de.

² Te n̄i kajini so'o-i ja ká'an Pablo tu'un jíín yú'u hebreo, te ví'í-gá n̄i k̄akuná'ín-i. Te n̄i ka'an Pablo:

³ Máá-ná kúu cháa judío, n̄i kaku ndija-ná ini ñuu Tarso ndañúu Cilicia. Ko n̄i ja'nu-ná ini ñuu yá'a. Te escuela Gamaliel n̄i kutu'a va'a-ná n̄i stá'an-de tu'un n̄i'in ley ñuu-yo núu-ná. Te káchiñú'ún va'a-ná nuu Dios nátu'un kásá'a máá-ní vina.

⁴ Te n̄i chindikín-ná ñayivi kákandíja tu'un yá'a onde ná ndí'i-i kuu. Te kúu cháa kúu ña'an, n̄i katín-ná-i n̄i chindee-ná-i vekaa.

⁵ Te sutu ñá'nu jíín táká cháa kákuu nuu, n̄i kajini-de ja súan n̄i sá'a-ná. Te suni cháa-ún, n̄i kachaa-de tutu nuu táká ñani. Te n̄i kaja'a-de tutu-ún nuu-ná n̄i ja'an-ná onde ñuu Damasco ja kuáku'ni-ná ñayivi káxiukú yúan. Te kinanchaka-ná-i onde ñuu Jerusalén te ndo'o-i yá'a núú.

⁶ Te n̄i ki'in-ná ichi kua'an-ná. Te n̄i kuyani-ná yuñúu Damasco nátu'un kaxiuu kúu. Te n̄i ndii ncháa-ni nuu-ná n̄i jinú ñn ndua ndíi ní kii ichi ándívi.

⁷ Te n̄i ndua-ni-ná nuu ñú'un. Te n̄i jini so'o-ná ká'an ñn tu'un jíín-ná: Saulo, Saulo, naja chindikín-ro rúu, áchí.

⁸ Yúan-na te n̄i ka'an-ná: Ndé cháa kúu-ní vii, Tátá, áchí-ná. Te n̄i ka'an-ya jíín-ná: Máá-rí kúu Jesús ñuu Nazaret ja chindikín-ro rúu, áchí-ya.

⁹ Te cháa kája'an jíín-ná, n̄i kajini ndija-de ndua ndíi-ún, te n̄i kayu'ú-de, ko tú ní kájni so'o-de tu'un n̄i ka'an-ya jíín-ná.

¹⁰ Yúan-na te n̄i ka'an-ná: Tátá, te naún sá'a-ná, áchí-ná. Te n̄i kachi máá Jító'o-ná jíín-ná: Ndukoo te ki'in-ro ñuu Damasco. Te yúan ta'u tíñu nuu-ro ndasa sá'a-ró, áchí-ya.

¹¹ Te tú ní jiní-ná nuu ní ñn, chi ndíi ncháa ndua ndíi-ún. Te cháa kája'an jíín-ná, kátín-na-de nda'a-ná kua'an-ná jíín-de onde ñuu Damasco.

¹² Te yúan kánchaa ñn cháa nání Ananías. Te taká ñayivi judío yúan káka'an ja cháa va'a kúu Ananías, chi va'a jándatu-de nuu ley.

¹³ Te n̄i ja cháa-ún te n̄i kandita-de nuu-ná. Te n̄i ka'an-de jíín-ná: N̄áni Saulo, ná ndúndijin nuu-ro, áchí-de. Te n̄i jini-ni-ná nuu-dé.

14 Te ni kachi-de: Máá Dios ndiyi táa-yo, ni jani-yá róó vina ja ná júku'un ini-ro tú'un kuni-yá. Te kuni-ro núu máá I'a ndaa, te kuni so'o-ró tú'un ka'an-yá.

15 Te kuu-ró testigo máá-yá nuu ndívii ñáyivi táká ja ní jini-ro jín ja ní jini so'o-ró.

16 Ma kúu uun ini-ro vina núsáá. Ndukuiñi te kuanducha-ro. Te kakan ta'u-ro núu-yá. Achí-de jín-ná.

17 Te ni naxió káva-ná ni nchaá-ná ñuu Jerusalén. Te jikán ta'u-ná ini ve'e ii, te ni skóto-yá náá.

18 Te ni jini-ná nuu-yá ni ka'an-yá jín-ná: Ndúkú ndéé-ró te kenda yachi-ro ini ñuu Jerusalén yá'a, chi ma kuátú'un-i tu'un-ri jani ndaa-ro núu-í, achí-yá.

19 Te ni ka'an-ná jín-yá: Táta, a kájini-i ja ní kivi-ná ndíta'an ve'e sinagoga ni jatin-ná taká ñáyivi kákandija nuu-ní. Te ni stují-ná-i ni taan-ná-i vekaa.

20 Te kivi ní jicha niñi Esteban, chaá ni jani ndaa tu'un-ní, suni kándij-ná yúan sáá. Te ni jatú'un-ná ja ní ji-de. Te ni ndito-ná sa'ma cháa ni kaja'ni Esteban. Achí-ná jín-yá.

21 Te ni kachi-yá jín-ná: Kuá'an, chi táji máá-rí róó ki'in jiká-ró ondé nuu ñáyivi shn nación, achí-yá jín-ná. Achí Pablo.

22 Te a ni kajini ná'in-i ondé ni ka'an-de tu'un yá'a. Yúan-na te ni kakuvaa-i. Te ni kaka'an jaa-í: Ná kúxio chaá jian ná kúu-de. Tú va'a chaá kúu-de ja kúchaku-ga-de ñuyivi yá'a. Achí-i.

23 Te súan kákana kó'o-i. Te ni kaskée-i tikachí-i kaja'an. Te ni kaskánda-i tikacha ñú'un.

24 Te ni tá'ú tínu general ná kivi Pablo ini cuartel. Te ni ka'an-de ja ná xndichí soldado Pablo ondé jín cuarta náva'a kutuní ini general na siki ní kandonda ñáyivi-ún siki Pablo.

25 Te ni kaju'ni-de Pablo jín yó'o ñíi. Te ni ka'an Pablo jín cháa kúu capitán ja kándij-de yúan: Á ío ley kua'a-ní cuarta hn chaá ñuu Roma ja té chá'an-ga ndúkú víi-ní kuachi-de, achí-de.

26 Te ni jini so'o capitán tu'un yá'a, te ni kee kua'an. Te ni ka'an jín general: Ndasa sá'a-ní, chi chaá ñuu Roma kúu chaá yá'a, achí.

27 Yúan-na te ni jaa general nuu Pablo. Te ni jika tu'un-de: Kachi nú suu chaá ñuu Roma kúu-ró, achí. Te ni ka'an Pablo: Jaan, suu máá-ná kúu, achí-de.

28 Te ni ka'an general: Ruu, chi ni ja'a-ri kua'a xú'un, te ni kaja'a-de tu'un kuu-ri hn chaá ñuu yúan, achí. Te ni ka'an Pablo: Ko náá, chi túu. Chi ini ñuu-ún ni kaku-ná, achí-de.

29 Yúan-na te ja kákuñi xndó'o-de, ni kakuxio-ni kaja'an. Te suni ondé general ni yu'ú, chi ni juku'un ini-de ja ní ju'ni-de Pablo. Te hn chaá ñuu Roma kúu Pablo.

30 Te inga kivi xían-ún, kuní-de kundaq va'a iní-de na siki kúu ja ní kandonda chaq judío siki Pablo. Te ni ndájí-de cadena nú'ni Pablo. Te ni tá'ú-de tiñu ni taka taká sutu ñá'nu jín taká chaq junta. Te ni kiñi'in-de Pablo. Te ni jani-de nuu cháa ni kandutútú.

23

Ja ní kandij Pablo nuu junta siki máa-de

1 Yúan-na te ni ndakoto Pablo nuu junta. Te ni ka'an-de: Ñáni jíná'an-ní. Máa-ná chi a jiní va'a iní-ná ja ní jandatu va'a-ná nuu Dios onde vina. Achí-de.

2 Yúan-na te máa sutu ñá'nu-ga nání Ananías, ni tá'ú tiñu nuu cháa ká'in yani nuu-dé-ún ja ná kuá'a-ún in jiki máa yú'u-dé.

3 Te ni ka'an Pablo jín sutu ñá'nu-ún: Xáan ndoo ka'an-ro. Dios stují-yá róó. Chi kánchaq-ro já sándaq-ro tiñu-ri nátu'un ká'an ley. Chi vasa tú íó ley te tá'ú-ró tiñu ja stují-dé ruu náún. Achí-de.

4 Te ni kaka'an chaq ká'in nuu-dé-ún: Naja ká'an ndiva'a-ró jín sutu ñá'nu Dios, áchí jín-de.

5 Te ni ka'an Pablo: Tú ní jiní-ná ja sutu ñá'nu kúu-de ñáni, chi yóso núu tutú: Ma ká'an ndiva'a-ró siki cháa kúñá'nu iní ñuu-ro. Achí.

6 Ko nuu ní jiní Pablo ja sava-de kákuu-de saduceo te sava-ga-de kákuu-de fariseo, te ni ka'an jaa-de nuu junta: Ñáni jíná'an-ní, máa-ná kúu chaq fariseo, se'e fariseo. Chi ñúkuu iní-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan xndichí-ní náá. Achí-de.

7 Te ja súan ni ka'an-de, te ni kakanáa chaq fariseo jín cháa saduceo. Te chaq junta, sín sín tu'un ni kaka'an-de.

8 Chi káka'an chaq saduceo ja má náchaku ndiyi, ni tú ká'io ndajá'a-yá, ni tachí. Ko chaq fariseo, kájatú'ún-de ndenúni tu'un-ún.

9 Te xaan ní kuvaa. Te sava chaq káchaa tutu ja kákuu tá'an chaq fariseo, ni kandukuiñi. Te ni kaka'an ni'in: Tú ni in kuachi káni'in-rí siki cháa yá'a. Sanaa te ni ka'an ndija in añú xí in ndajá'a-yá jín-de. Ma sáni'in iní-yo núu Dios núsáa. Achí.

10 Te xaan ní kakanáa-i. Te general, yú'ú-de ja ndátá ñaa-i Pablo. Te ni tá'ú-de tiñu ja ná kivi soldado te kaña nínu Pablo sava ma'ñú-i, te ná kivi-de iní cuartel.

11 Te akuáa-ún ni chaq-ni máa Jító'o-yo núu-dé te ni ka'an-ya jín-de: Pablo, ma ndúkuí'a iní-ro, chi nátu'un ni jani ndaa-ro tú'un-ri iní ñuu Jerusalén, suni súan kánúú kíkani-ró tú'un-ri onde iní ñuu Roma, áchí-ya.

Ja ní kanat'in tu'un tá'an-i ka'ni-í Pablo

12 Te nuu ní kundijin, ni kakutútú sáva ñayivi judío. Te ni kanatiin tu'un tá'an-i. Te ni kaka'an téyí-i ja má kée kúti-í staa ni ma kó'o kuti-í nducha onde nú tú ka'ni-í Pablo.

13 Te ví'í-gá uu xiko judío ni kaka'an téyí-i tu'un yá'a.

14 Te ni kaja'an-i nuu sutú ñá'nu jín núu cháa kakuu nuu, te ni kaka'an-i jín cháa-ún: Máá-ná, ni kaka'an téyí-ná ja má kée kúti-ná onde nú tú ka'ni-ná Pablo.

15 Núsáá te máá-ní jíná'an-ní jín táká junta, kuáka'an-ní jín general ná kiñi'in-de Pablo chaá-de nuu-ní yá'a, chi kakuñi-ní xndichí va'a-ga-ní-de, achi-ní. Te ná kótú'a máá-ná ka'ni-ná-de onde té chaá-ga-de yá'a. Achí-i.

16 Ko in se'e yíi kuá'a Pablo, ni jini so'o-i ja súan ni kanatiin tu'un tá'an. Te ni ja'an-i ni kivi-i ini cuartel. Te ni kastu'un-i nuu Pablo.

17 Te ni kana Pablo xini in chaá kúu capitán. Te ni ka'an-de: Kunchaka suchí yá'a ki'in-ro jín-i nuu general, chi ío in tu'un kastu'un-i nuu-dé, achí-de.

18 Te capitán, ni jaka-de-i kua'an-de jín-i nuu general. Te ni ka'an-de: Pablo chaá yíndi'u vekaa, ni ka'an nda'ú-de jín-ná ja kinchaka-ná suchí yá'a nuu-ní, chi ío in tu'un ka'an-i jín-ní, achí-de.

19 Te ni tin general nda'a-í. Te ni kuxio-de jín-i. Te ni jika tu'un sá'í-de-i: Naún tu'un ka'an-ro jín-rí kuní-ro, achí-de.

20 Te ni ka'an-i: Chaá judío ni kaskétá'an-de tu'un ja yúchaan ka'an nda'ú-de jín-ní kiñi'in-ní Pablo nuu táká chaá junta, chi xndichí va'a-de Pablo siki tíñu kakuñi-de, achi-de.

21 Ko ma kándija-ní, chi ví'í-gá uu xiko-de káindatu sa'í-de. Te kaka'an téyí-de ja má kée-dé staa ni ma kó'o-de nducha onde nú tú ka'ni-dé Pablo, achí-de. Te vina a káindatu tu'a-de onde ná kuátu'un-ní. Achí-i.

22 Te ni tá'ú tíñu general nuu-í, ja tú ni in nuu kachí-i ja súan ni kastu'un-i nuu-dé. Te ni tájí-de-i kuano'on-í.

23 Yúan-na te ni kana-de xini uu capitán. Te ni ka'an-de: Sátú'a-ró uu ciento soldado, jín uní xiko uxí soldado koso caballo, jín uu ciento soldado katin lanza, náva'a kingoyo-ro jín-de onde ñuu Cesarea ka'in akuáa vina.

24 Te suni ná sátú'a-de caballo koso Pablo. Te koto va'a-de Pablo kingoyo-de onde nuu Félix chaá kúu gobernador, achí-de.

25 Te ni chaá-de in carta ja ní ka'an tu'un yá'a:

26 Máá-ná kúu Claudio Lisias. Te cháa-ná carta yá'a nuu ní Félix, gobernador ñá'nu. Ta ni táá.

27 Ñayivi judío, ni katin-i in chaá yá'a. Te a yani ka'ni-í-de núu, ko ni nama-ná-de jín soldado chi ni jini-ná ja cháa ñuu Roma kúu-de.

28 Te kuni-ná kundaꝯ iní-ná naja kájikꝯ-i kuꝯchi siki-dé. Te nī jani-ná-de nuu junta máá-i jíná'an-i.

29 Te nī jini-ná ja siki ley máá-i kájikꝯ-i kuꝯchi siki-dé. Ko tú nī'in-ná ni ñn kuꝯchi siki-dé ja kúu-de xí já kúndee-de vekaa.

30 Ko nī nī'in-ná tu'un ja ní kanatñn tu'un tá'an ñayivi judío siki-dé. Te ja yúan tájí-ná-de kujaa yachi-de nuu-ní. Te tá'ú-ná tiñu nuu ñayivi kájikꝯ-i kuꝯchi siki-dé ja súni ná jákoyo-i nuu-ní. Te yúan ka'an-i jíin-ní nú naja kájikꝯ-i kuꝯchi siki-dé. A nī kuu nī ka'an-yo táa. Achí.

31 Te soldado, nī kajaka ñúú-ni Pablo kua'an jíin-de onde ñuu Antípatris nátu'un nī ta'u tiñu nuu.

32 Te inga kivi ní kanaxió káva-ni soldado káno'on onde cuartel, te nī kaxndóo Pablo nuu soldado káyoso caballo ná kí'in-ún jíin-de.

33 Te nī jakoyo-ún ñuu Cesarea. Te nī kaja'a carta nuu gobernador yúan. Te suni nī jani ndi Pablo nuu-dé.

34 Te nī ka'u gobernador carta-ún. Te nī jika tu'un-de ndé estado kúu Pablo. Te nī jini-de ja cháa ñuu Cilicia kúu Pablo.

35 Te nī ka'an-de: Ná cháa cháa kájikꝯ kuꝯchi siki-ro. Yúan-na te kuni ná'in-rí tu'un ka'an-ro, áchí-de. Te nī tá'ú-de tiñu nī jakuva'a Pablo iní palacio Herodes.

24

Ja ní ka'an Pablo ja'a máá-de nuu Félix

1 Te nuu ú'un kivi te máá sutú ñá'nu Ananías jíin sáva cháa kákuu nuu, jíin ñn cháa ká'an yu'u núu-dé nání Tértulo, nī chakoyo ñuu-ún. Te nī kivi koyo nuu gobernador nī kasátú'ún siki Pablo.

2 Te nī kana gobernador xini Pablo. Te nī sátú'ún Tértulo siki-dé nī ka'an: Táta, ja ní kúu ja vindaꝯ vinené kaxiukú-yó. Te ja vá'a cháa kúu-ní te nī kejá'a ndúva'a taká tiñu iní ñuu yá'a sá'a-ní.

3 Chi nene kánakuatá'ú-yó taká tiñu sá'a-ní taká lugar. Te kúsi iní-yo jíin, chi xaꝯn vá'a sá'a-ní, táta Félix.

4 Ko ká'an nda'ú-ná jíin-ní, ma kití iní-ní, te kuni so'o-ní ñn tu'un lúlí ká'an-ná jíin-ní nú va'a-ní.

5 Chi nī kajini-ná cháa yá'a ja kúu-de ñn kue'e kúu-de ñn kuꝯchi. Te kánakuatá'an máá ñayivi judío ní iní ñuyivi sá'a-de. Te skandá-de taká cháa nazareno.

6 Te suni a ndúkú ndéé-de sáchá'an-de ve'e ii, ko nī kakatñn-ná-de. Te kákuu-ná sándaꝯ-ná jíin-de núú, nátu'un ká'an ley máá-ná.

7 Ko nī jaꝯ-ni general Lisias, te nī janchara-de cháa yá'a nda'a-ná.

8 Te n̄i tá'ú-de tiñu ja cháa kájikan kuachi siki-dé, ná kíkoyo-de nuu-ní. Te vina kuu xndichí máá-ní-de, te ná kuní-ní jín yú'u máá-de ná káa taká kuachi ja jikán-ná siki-dé nuu-ní. Achí-de.

9 Te suni n̄i kasátú'ún ñáyivi judío siki-dé káka'an ja súan kúu ndija taká kuachi-de.

10 Yúan-na te n̄i sá'a gobernador señal nuu Pablo ná ká'an-de. Te n̄i ka'an Pablo: A jiní-ná ja kuá'a kuiá kúu-ní gobernador in̄i ñuu yá'a, te yúan kúsi iní-ná sándaá-ná in̄i tu'un siki máá-ná nuu-ní.

11 Ch̄i máá-ní, kuu juku'un in̄i-ní ja té kuu-ga ux̄i uu kiv̄i ní kaa-ná n̄i ja'an-ná ñuu Jerusalén n̄i jachiñú'ún-ná Dios yúan.

12 Te cháa yá'a, tú ní kájin̄i kuti-dé nú státá'an-ná jín in̄i cháa in̄i ve'e ij̄, xí nú xndóna-ná ñáyivi iní ve'e ij̄, xí iní máá ñúu.

13 Ni tú prueba taká kuachi kasátú'ún-de siki-ná.

14 Ko kach̄i ndaa-ná nuu-ní ja chíñú'ún-ná Dios ndiyi táa-ná. Ko modo chíñú'ún-ná-ún, káka'an-de ja sá'an ñaa kúu. Te kándija-ná taká tu'un yóso núu tutú ley jín núu tutú cháa n̄i kajani tu'un-ya ondé sáa.

15 Te in̄i núu-ni kándija-ná jín-de tu'un ká'an Dios ja náchaku taká ndiyi, kúu ñáyivi vá'a te kúu ñáyivi ú'u.

16 Ja yúan jítú iní-ná sá'a-ná taká tiñu va'a návva'a tú kuka nuu-ná nuu Dios jín núu ñáyivi.

17 Ko kua'a kuiá n̄i kuu, te vásá ní nchaá-ná n̄i sá'a-ná caridad nuu ñáyivi ñúu ná. Te suni n̄i ja'ni-ná kití núu-yá.

18 Te n̄i kani'in-dé náa in̄i ve'e ij̄ kándeé-ná násándoo-ná máá-ná. Ko tú ní kaxiukú ñáyivi kuá'a já kákuvaá-i jín-ná, ko n̄i ka'in̄i yaku cháa ñuu Asia jín-ná.

19 Te ná kuíñi cháa-ún nuu-ní yá'a. Te ná ká'an máá-de siki-ná nú naún kuachi n̄i sá'a-ná kájani in̄i-de.

20 Xí ná ká'an cháa ká'in̄i yá'a te nú n̄i kani'in-dé in̄i kuachi xaan siki-ná kiv̄i ní kandij̄-ná nuu junta-de yúan.

21 Xí sánaa te kájani in̄i-de ja kuáchi-ná kúu máá yá'a-ni, ch̄i kiv̄i ní kandij̄-ná nuu junta n̄i ka'an jaa-ná: Kándija-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan kaxndichí-ní náa, áchí-ná. Achí Pablo.

22 Te n̄i jini so'o Félix tu'un yá'a. Te a kúndaá va'a in̄i-de jín íchi yá'a. Te n̄i sténdatu-de-ún jíná'an. Te n̄i ka'an-de: Ondé ná cháa general Lisias te kun̄i ndi'i-r̄i tiñu kákuñi-r̄o. Achí-de.

23 Te n̄i tá'ú-de tiñu nuu capitán ná kóto va'a Pablo. Te n̄i ja'a-de tu'un ná káka kuu-de in̄i tí'li. Te ma kasú nú vai tá'an-de kinchaka-i ja kée-dé, xí káka'an-i jín-de.

24 Te n̄i kuu yaku kiv̄i. Te n̄i cháa Félix jín ñásí'í-de Drusila, ña'an judía kúu-ña. Te n̄i kana-de xin̄i Pablo. Te n̄i jini ná'in-de tu'un ja kánúu kándija-yó núu Jesucristo.

25 Te ni ka'an Pablo jín-de ndasa jíka tiñu ndaa, te ná kúxndíi va'a-de máá-de. Te suni ni jani Pablo tu'un ja cháa juicio. Te ni yu'ú Félix. Te ni ka'an-de: Vina te kuá'án. Ko nú inga kivi núña-ri te kana-ri xinj-ro kí-ro, áchí-de.

26 Te suni ñúkuu inj-de ja kuá'a Pablo xu'ún núu-de núu. Ja yúan tiní jínu ni kana-de xinj Pablo ni ja'an-de nuu-de ni ndatu'ún-de jín-de.

27 Ko nuu ní ndi'i uu kuai te ni nukuiñi Porcio Festo nuu Félix. Te kuní Félix ja ná kúsii iní ñayivi judío jín-de. Te yúan ní skéndoo-de Pablo inj vekaa.

25

Naja kuní Pablo ki'in-de nuu César

1 Te uni-ni kivi já ní kivi Festo kúu-de gobernador inj ñuu-ún, te ni kenda-de inj ñuu Cesarea kua'an-de onde ñuu Jerusalén.

2 Te taká sutu ñá'nu jín táká chaa kákuñá'nu nuu ñayivi judío, ni jakoyo nuu Festo. Te ni kajani tu'un nuu-de siki Pablo. Te ni kaka'an nda'ú jín Festo,

3 ja nú va'a-de te ná tájí-de Pablo no'on ñuu Jerusalén. Chi ni kanatin tu'un tá'an ja ká'ni Pablo inj ichi.

4 Ko ni kachi Festo ja á yíndi'u va'a Pablo onde ñuu Cesarea, te suni naki'in yachi máá-de ichi nó'on-de.

5 Te ni ka'an-ga Festo: Ndé róo kánuña-ró kí'in-ro, ná kúun-ró kíngoyo tútú-ró jín-rí. Te yúan ka'an-ro te nú ío kua^{ch}i-de. Achí-de.

6 Te ni kendoo-de jín cháa-ún nátu'un una xí uxí kivi. Te ni nchaa-de ñuu Cesarea. Te inga kivi ní nungoo-de inj municipio. Te ni tá'ú-de tiñu ni chaa Pablo nuu-de.

7 Te a ká'in chaa judío ja ní kikoyo ichi ñúu Jerusalén. Te ni chaa Pablo te ni kajíkó ndúu-ún-de. Te ni kandonda ni kasátú'ún téyí siki-dé. Ko tú ní kákundée jín tú'un tú'ún.

8 Te ni ka'an Pablo ja'a máá-de: Tú ní sá'a-ná ni in kua^{ch}i siki ley judío, ni siki vé'e ij, ni siki César, áchí-de.

9 Ko Festo, chi ná kúsii iní chaa judío kuní-de, te ni ka'an-de jín Pablo: Á tú kuní-ro kí'in-ro onde ñuu Jerusalén te yúan sándaa-ri taká tu'un yá'a, áchí-de.

10 Te ni ka'an Pablo: A kándij-ná inj municipio César vina, te yá'a níni kúndaa tiñu-ná. Máá-ní, a jini va'a-ní ja tú ní sá'a-ná ni in kua^{ch}i siki cháa judío.

11 Chi nú ío kua^{ch}i-ná, nú ni sá'a-ná in kua^{ch}i xan ja ká'ni-ní ná te vatu-ni kuu-ná núsáa. Ko nú tú ío ndaa tu'un kasátú'ún cháa yá'a siki-ná, te ni in chaa ma kúu kua^a-de náa nuu cháa yá'a jíná'an-de. Núsáa te ki'in-ná nuu César kuní-ná. Achí-de.

12 Te Festo, *ni* kanchi-ún-de jíin junta, te *ni* kachi-de jíin Pablo: A *ni* ka'an-ro já kí'in-ro núu César kuní-ro. Vina te kí'in-ro núu-dé núsáá. Achí-de.

Ja ní ka'an Pablo ja'a máa-de nuu Agripa

13 Te *ni* kuu yakú kiví. Te *ni* jaá rey Agripa jíin Berenice onde ñuu Cesarea káka'an-de jíin Festo.

14 Te kua'a kiví ní kaxiukú-de yúan. Te *ni* jani Festo tu'un Pablo nuu rey-ún: Ió ñn cháa yá'a *ni* skéndo Félix kánde vekaa.

15 Te ná *ni* ja'an-ná ñuu Jerusalén, te sutu ñá'nu jíin ñáyivi kákuu nuu judío, *ni* jakoyo-i nuu-ná kájikān-i kuachi sikí cháa yá'a.

16 Te *ni* kachi-ná jíin-i ja tú ío costumbre cháa ñuu Roma ja ká'ni-dé ñn cháa nú tú xna'an-ga kuiñi ñáyivi kájikān kuachi sikí-dé nuu-dé. Yúan-na te kuu ka'an-de ja'a máa-de nuu kuachi-ún.

17 Yúan-na te *ni* chakoyo tútú-i yá'a. Te inga kiví tú ní kúkuéé-ná *ni* nungoo-ná mesa sándaá-ná kuachi. Te *ni* tá'ú-ná tiñu *ni* kii cháa yá'a.

18 Te ká'jin ñáyivi kájikān kuachi sikí-dé. Ko tú ni ñn kuachi xaan ní káni'in-í sikí-dé nátu'un jáni iní-ná núu.

19 Chí máni sikí já káka'ndíja máa-i *ni* kuu tu'un-ún, jíin sikí ñn cháa nání Jesús ja á *ni* jí'i-de. Ko Pablo, áchí-de ja chakú ndija cháa-ún.

20 Te máa-ná, tú ní kútuní kuti iní-ná ndasa kundaá tu'un-ún. Te *ni* jikā tu'un-ná-de, sánaa kuní-de kí'in-de ñuu Jerusalén te yúan kundaá kuachi-de.

21 Ko máa Pablo, *ni* kachi-de ja kí'in-de nuu Augusto te kundaá kuachi-de yúan kuní-de. Te *ni* tá'ú-ná tiñu ná kúnde-de vekaa onde tájí-ná-de kí'in-de nuu César. Achí-de.

22 Yúan-na te *ni* kachi Agripa jíin Festo: Máa-ná, suni kuni so'o-ná tu'un ká'an cháa jian kuní-ná, áchí-de. Te *ni* kachi Festo: Yuchaan te kuni so'o-ní tu'un ká'an-de, áchí-de.

23 Te kiví xian-ún, *ni* chakoyo Agripa jíin Berenice ká'io tu'a-de. Te *ni* kiví koyo-de iní municipio jíin sáva general jíin cháa kákuñá'nu iní ñuu-ún. Te *ni* tá'ú tiñu Festo *ni* cháa Pablo.

24 Te *ni* ka'an Festo: Tátā rey Agripa jíin táká níi cháa kaxiukú jíin-ná yá'a. Vina te nde'é-ní nuu cháa yá'a, chí sikí-dé *ni* kánda táká ñáyivi judío ñuu Jerusalén jíin ñáyivi judío ñuu yá'a kájikān-i cháa yá'a nuu-ná te káka'an-i ja tú ío va'a kuchaku-ga cháa yá'a.

25 Ko tú ní'in-ná ni ñn kuachi sikí-dé ja kúu-de. Ko *ni* ka'an-de ja kí'in-de nuu Augusto kuní-de. Te ja yúan ní ka'an-ná ja tájí-ná-de kí'in-de.

26 Te sikí cháa yá'a tú kútuní iní-ná naún tu'un chaa-ná nuu jító'o-ná. Ja yuán ní kiñi'in-ná-de nuu-ní jíná'an-ní, te kánúú-gá nuu máá-ní, táta rey Agripa. Te xndichí-ní-de náva'a ná ní'in-ná tu'un chaa-ná carta ki'in.

27 Chi kúka nuu-ná tájí-ná in preso ki'in, te nú tú kastu'ún-ná naún kuachi kájikān-i sikí-dé. Achí-de.

26

1 Te ni kachi Agripa jín Pablo: Já'a-ri tu'un ka'an-ro já'a máá-ró, áchí-de. Te ni skáa Pablo nda'a-dé. Te ni ka'an-de ja'a máá-de:

2 Kúsi iní-ná vina, chi kuu ka'an-ná ja'a máá-ná nuu-ní, táta rey Agripa. Chi ñayivi judío, kásátú'ún-i sikí-ná.

3 Chi a jini va'a máá-ní taká taninu jín taká tu'un ñayivi judío jíná'an-i. Ja yuán ká'an nda'ú-ná jín-ní ja jín paciencia kuni so'o-ní tu'un kani-ná nuu-ní.

4 A kájiní taká ñayivi judío ndasa ni sá'a-ná onde lúlí-ná, chi onde ná lúlí-ná ni nchaa-ná jín ñayivi ñúu-ná jín iní ñuu Jerusalén.

5 Te máá-de, nú kákuni-de kachi ndaa-de, te a kájiní-de náa ja onde xnáñúú ní kuu-ná in fariseo. Te sa'an fariseo, yí-ga káa vásá taká-ga sa'an-yo.

6 Te vina, chi sikí já ñúkuu iní-ná tu'un ni keyu'u Dios nuu ndíyi táa-yo, yuán ní kakana-de náa vina kúnda kuachi-ná yá'a.

7 Chi ndí'uxí uu tata Israel, ndúú ñúú kájatíñu va'a-i nuu-yá sanaa te kuni máá-i tu'un ni keyu'u-yá. Sikí tú'un yá'a ni kásátú'ún cháa judío sikí-ná, táta rey Agripa.

8 Te najá kájani iní-ní ja má kúu naschakú Dios taká ndíyi.

9 Te máá-ná, ni jani iní-ná ndíso-ná tiñu ndonda téyí-ná sikí sí'ví Jesús ñuu Nazaret núú.

10 Te tiñu-ún, suni súan ni sá'a-ná iní ñuu Jerusalén. Chi ni ní'in-ná orden nuu taká sutu ñá'nu. Te xaan ní taan-ná ñayivi ndóo iní vekaa. Te suni ni chu'un-ná voto ja ná kúu-i, te ni kaji'i-i.

11 Te tini jínu ni xndó'o-ná-i iní taká ve'e sinagoga. Te fuerza stétuu-ná ka'an ndiva'a-i núú, chi téyí xaan ní kití iní-ná nuu-i. Te ni chindikín-ná-i jínu-ná jín-i onde ñuu jíká.

12 Te jíku-ná jín tíñu-ún. Te ni ja'an-ná ñuu Damasco ndíso-ná tiñu sutu ñá'nu.

13 Te máá ká'uxí uu kúu, táta rey, kua'an-ná ichi-ún. Te ni jini-ná in ndua ndí ní kii ichi ándiví, ví'í-gá vásá ndíkandii káa. Te ni ndii ncháa-ni ní núu-ná jín núu cháa kuangoyo jín-ná.

14 Te n̄i kandua ndi'i-ná nuu ñú'un. Te n̄i jini so'o-ná tu'un n̄i ka'an jíin-ná jíin yú'u hebreo: Saulo, Saulo, naja chindik̄in-ro rúu. Xaan yí kúu ja kuañú yata-ró punta garrocha. Achí.

15 Yúan-na te n̄i ka'an-ná: Ndé chaá kúu-ní vii, Táta, áchí-ná. Te máá Jító'o-ná n̄i kachi-ya jíin-ná: Máá-rí kúu Jesús ja chindik̄in-ro rúu.

16 Ndukoo te kundii-ro, chi n̄i kenda-ri nuu-ro náva'a kani-ri róo kuatíñu-ró núu-rí, te kani ndaa-ro tú'un naún ní jin̄i-ro jíin sáva-ga tu'un ka'an-ri jíin-ró, ch̄i ndenda-ga-ri nuu-ro.

17 Te nama-ri róo nuu táká ñáyivi ñúu-ro jíin núu ñáyivi s̄in nación. Ch̄i nuu ñáyivi-ún tájí-rí róo ki'in-ro v̄ina.

18 Náva'a kuña-ró ndúchi-í. Te ná kenda-i ch̄i ñuñaa nuu tá'ú Satanás tiñu nuu-í, te no'on-i nuu Dios nuu ío ndijin, náva'a kandija-i nuu-rí te sá'a-ri tuká'nu in̄i-ri nuu-í. Yúan-na te ni'in-í ta'u jíin ñáyivi ní sás̄in-ri. Achí-ya jíin-ná.

19 Táta rey Agripa, ja yúan tú ní sáni'in in̄i-ná nuu tú'un n̄i jini so'o-ná onde andívi.

20 Ch̄i xna'an-ga n̄i jani-ná tu'un nuu ñáyivi káxiukú ñúu Damasco, jíin iní ñuu Jerusalén, jíin n̄í ñúu Judea, jíin núu ñáyivi s̄in nación. N̄i jani-ná tu'un nuu-í ja ná nakani in̄i-i, te ná náxío káva in̄i-i ichi núu Dios, te ná sá'a-i tiñu va'a ja kánúú sá'a-i te nú a n̄i nakani in̄i-i.

21 Ja sikí yá'á te n̄i kakat̄in ñáyivi judío náá in̄i ve'e ij. Te ka'ni-í náá kákuni-i núu.

22 Ko n̄i chindéé ní chituu Dios náá, te kándii n̄i'in-ná onde v̄ina, jáni ndaa-ná tu'un nuu ñáyivi lúli jíin núu ñáyivi ñá'nu. Ch̄i Moisés jíin cháa n̄i kajani tu'un Dios onde sáá, súan n̄i kajani-de tu'un ná taká tiñu chaá. Te suni máá yúan-ni ká'an tuku máá-ná.

23 Chi n̄i kajani-de tu'un ja kánúú ndó'o Cristo, te xna'an-ga máá-yá nachaku vásá taká-ga ndiyi, náva'a kani-ya tú'un ja ní ndundijin nuu ñáyivi ñúu-yo jíin núu ñáyivi s̄in nación. Achí-de.

24 Te súan n̄i ka'an Pablo ja'a máá-de, te n̄i ka'an jaa Festo: Kátachi-ro, Pablo. Ja ní skuá'a xaan-ro te ndúkú kútachi-ro. Achí.

25 Ko n̄i ka'an Pablo: Tú kátachi-ná, táta Festo, ch̄i ío kájí iní-ná ká'an ndaa-ná tu'un yá'a.

26 Ch̄i máá rey, a jiní va'a-de taká tu'un yá'a. Te tú yú'ú-ná ka'an-ná tu'un yá'a jíin-de. Ch̄i a jiní-ná ja tú kuñáá in̄i-de jíin ní in̄i tu'un ká'an-ná, ch̄i tú sa'í jika taká tiñu yá'a.

27 Táta rey Agripa, á kándija-ní ja káka'an chaá kájani tu'un-ya onde sáá. A jiní máá-ná ja kándija-ní, áchí Pablo.

28 Yúan-na te n̄i ka'an Agripa jíin Pablo: A yani kandija-ri nuu Cristo sá'a-ró kuni-ro, áchí-de.

29 Te *n̄i* ka'an Pablo: Vasa a yani x̄i túu, ko jikán ta'u-ná nuu Dios ja máa-ní jíin táká-ga cháa kájini so'o tu'un ká'an-ná vina, ná ndúu-ní nátu'un máa-ná, ko cadena yá'a ch̄i túu, áchí-de.

30 Te *n̄i* ndi'i *n̄i* ka'an Pablo taká tu'un yá'a. Te *n̄i* ndukuiñi rey jíin gobernador jíin Berenice, jíin táká cháa *n̄i* kaxiukú jíin-de.

31 Te *n̄i* kakuxio síin máa-de. Te *n̄i* kandatú'ún-de: Tú ni ñn kuachi ní sá'a cháa yá'a ja kúu-de x̄i já kúndee-ga-de vekaa, áchí-de.

32 Te *n̄i* kachi Agripa jíin Festo: Kuu sía-ní cháa yá'a núu, nú tú ní ká'an-de ja kí'in-de onde nuu César kuní máa-de. Achí-de.

27

Jíin barco kua'an Pablo ichi ñúu Roma

1 Te *n̄i* kundaá ja kinglyo-ri jíin barco onde ñuu Italia. Te *n̄i* kaja'a-de Pablo jíin sáva-ga cháa ká'jin vekaa-ún nuu ñn capitán nání Julio ja t̄in-de soldado nání Augusto.

2 Te *n̄i* kivi koyo-ri in̄i ñn barco ñuu Adramitio ká'jan-ri ichi yú'u mar ñuu Asia. Te suni ñn cháa onde ñuu Macedonia ñuu Tesalónica ja nání-de Aristarco, kua'an-de jíin-ri.

3 Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Sidón. Te Julio, *n̄i* kundá'ú in̄i-de Pablo. Te *n̄i* ja'a-de tu'un *n̄i* jandé'é Pablo amigo-de, náva'a chindéé ch̄ituu-i-de.

4 Te ñuu yúan *n̄i* kenda-ri ká'jan-ri jíin barco, *n̄i* kaja'a-ri ichi chíi ñuu Chipre nuu ndó'yo tach̄i, ch̄i sua *n̄i* nana nuu tach̄i.

5 Te *n̄i* kundéé-ri *n̄i* kaja'a-ri nuu mar Cilicia jíin núu mar ñuu Panfilia. Te *n̄i* jakoyo-ri ñuu Mira ja kándeé in̄i ñuu Licia.

6 Te ñuu yúan *n̄i* ni'in capitán ñn barco ñuu Alejandría ja kí'in ichi ñúu Italia. Te *n̄i* skivi-de ruu in̄i barco-ún jíná'an-ri.

7 Te kua'a kivi ní kajika kuéé-ri nuu ndúcha-ún. Te fuerza-ni *n̄i* jakoyo-ri yuñúu Gnido. Te tuká ní já'a tach̄i-ún tu'un kaka-ri. Te *n̄i* kaja'a-ri ichi chíi ñuu Creta nuu ndó'yo tach̄i, xiin ñúu Salmón.

8 Te xaán ní ndúkú ndéé barco-ún. *N̄i* jika nduu te *n̄i* jakoyo-ri jíin ñn lugar nuu káskúnání-i Buenos Puertos. Te yani puerto-ún ío ñuu Lasea.

9 Te vina ch̄i a *n̄i* kuu kua'a kivi. Te sanaa te kiñá'án ñn tundó'o nuu mar, ch̄i a *n̄i* ja'a viko kóndicha in̄i, te *n̄i* ka'an *n̄i* in Pablo jíin-de:

10 Tátá jíná'an-ní, jiní-ná ja xaán yíi koo viaje yá'a, te kii ñn tundó'o siki barco. Ko nasu máa ñn barco jíin ndátíñu naa, ch̄i suni kii tundó'o-ún siki máa-yó. Achí-de.

11 Ko tú ní kándija capitán ja ká'an Pablo, chí sua ni kandija-ga-de tu'un ká'an chaá skáka barco-ún jín já ní ka'an chaá xín barco.

12 Ko siki já puerto-ún tú ío va'a ja kendo-de ní viko víjin, te ni kanakani iní kua'a-gá-i ja kenda koyo-i yúan, sanaa te kuu jakoyo-i ñuu Fenice, te yúan kendo-i viko víjin kájani iní-i. Chí ñuu Fenice kúu ñn puerto ñuu Creta ja jito xín íchi nínu jín íchi véé.

13 Te ni kee ñn tachi íchi sur. Te ni kajani iní-i ja jáa-i nuu kákuni-i. Te ni skáka-ga-i barco, kájika nduu-i ñuu Creta.

Ja ní ndonda ñn tachi xáan siki barco

14 Ko ni kunúu. Te ni ndonda-ni ñn tachi xáan já nání Euroclidón.

15 Te ni staa-ni barco kua'an-ni jín. Te tú ní kúu kundée barco jín tachi. Te ni kasía-ni-ri kua'an te kuangoyo-ni-ri jín.

16 Te ni jakoyo-ri nuu ndó'yo tachi chí ñn isla lúlí nání Clauda. Te u'u xaán ní kanatñn-ri barco lúlí ja ndikín yata.

17 Te ni kaskivi-i iní barco ká'nu. Te ni kaju'ni va'a-i máa barco ká'nu jín yó'o jín vitú. Te ni síjinú-i sa'ma xndéché íchi xiní, chí káyú'ú-i ja tñn barco nú kaku'un yu'u mar. Te súan-na kája'an-ri jín.

18 Ko xaán ní kaja barco ni sá'a tachi xáan. Te kivi xían-ún, ni kakejá'á-i kaskána-i taká ndatíñu ndíso barco.

19 Te kivi uní, taká ndatíñu jatíñu barco ni kajacha nda'a-rí.

20 Te kua'a kivi tuká ndijin túun ndikandii jín tíñu xíní, ni tú ní júkuiñi kuti tachi xáan-ún. Te tuká káñukuu iní-ri kaku-ri núu.

21 Te ni kuu kivi já tuká káyee kúti-rí staa. Te ni jukuiñi Pablo sava ma'ñú cháa-ún. Te ni ka'an-de: Táta, ni kájanatú-ni tu'un ni ka'an-ná, te ma kenda-yó iní ñuu Creta, te ma koto-yó túndó'o yá'a ni ma náa ndatíñu núu.

22 Ko vina ká'an ni'in-ná jín-ní, ma kuku'á iní-ní jíná'an-ní. Chí ni ñn-ní ma náa-ní. Chí máni máa-ni ndatíñu jín barco kúu ja náa.

23 Chí kuni-ni ni kanchaa ñn ndajá'a máa Dios jín-ná. Chí I'a-ún xín náa, te jatíñu-ná nuu-yá.

24 Te ni kachi-ya jín-ná: Pablo, ma yú'ú-ro, chí kánúu jáa-ro núu César. Te a ni ja'a Dios taká chaá kua'an jín-ró jián nuu-ro. Achí-ya.

25 Táta jíná'an-ní, ma yú'ú-ní núsáa. Chí máa-ná, a kándija-ná nuu Dios ja súan kuu natu'un ni ka'an-ya jín-ná.

26 Ko níni kíkani-yó núu ñn isla, áchí-de.

27 Te *nĭ* kuu *uxĭ* kuun ákuáa. Te *kájika-rĭ* nuu mar Adriático. Te nuu *nĭ* kuu sava ñúú, te *kájani inĭ* ñayivĭ káskáka barco ja á *nĭ* *ka*kuyani-rĭ nuu ĩn ñu'un íchĭ.

28 Te *nĭ* *ka*skuíta ka'nu-i ĩn plomada *chĭi* nducha. Te *nĭ* *ka*jini-i ja ío oko nda'a. Te *nĭ* *ka*jika-ga-i ĩn tí'li. Te *nĭ* *ka*naskuíta ka'nu tuku-i plomada. Te *nĭ* *ka*jini-i ja ío-ga xia'un nda'a.

29 Te *ka*yü'ú-i jaa-i ĩn nuu ío toto *chĭi* nducha. Te *nĭ* *ka*skána-i kuun káa *tíkánchu* tĭin yata barco-ún kua'an. Te *ka*kuni-i ja ná *kúndijĭn* *ya*chĭ *ya*chĭ.

30 Te *cha*a káskáka barco, *ka*kuni-de kunu-de *ki'in*-de jĭin barco lúli, te *xndóo*-de barco *ka'nu* núú. Ja yúan *nĭ* *ka*skúun-de barco lúli-ún nuu ndúcha, te *ka*sá'a-de ja *ki'in*-de ichi núú barco *ka'nu* ja *skáa-ga*-de *ka*a *tíkánchu* yúan núú.

31 Te *nĭ* *ka*chĭ Pablo jĭin capitán jĭin soldado: Nú tú *kendoo* *cha*a yúan *inĭ* barco *ka'nu* yá'a, te *ma* kúu *ka*ku kuti máa-ní *jĭiná'an*-ní, áchĭ-de.

32 Yúan-na te soldado, *nĭ* *ka*xiti-dé yo'o tĭin barco lúli. Te *nĭ* *ka*sía-ni-de *nĭ* tene kua'an.

33 Te nuu *kuákundijĭn* te *nĭ* *ka'an* ndéé Pablo jĭin *táká* *cha*a ja ná *kée*-dé *staa*: Vina ío *uxĭ* kuun *ki'vi* ja *ka*indĭto-ní te *ka'io* *ndicha* *inĭ*-ní *chĭ* tú ní *ka*yee *kúti*-ní *staa*.

34 Te *ka'an* *nda'ú*-ná jĭin-ní ja ná *kée*-ní *staa*, te ná *náni'in* *inĭ*-ní *núsáá*. *Chĭ* *nĭ* ĩn-ní, *ma* náa ní ĩn *ixi* *xiní*-ní. Achĭ-de.

35 Te *nĭ* *ndi'i* *nĭ* *ka'an*-de *tu'un* yá'a. Te *nĭ* *ki'in*-de ĩn *staa*. Te *ma'ñú* *táká* ñayivĭ-ún *nĭ* *jikan* *ta'u*-dé nuu Dios. Te *nĭ* *sákuáchĭ*-de. Te *nĭ* *kejá'a*-de *yée*-dé *staa*-ún.

36 Yúan-na te *nĭ* *ka*ndundéé *inĭ* *taká*-i. Te *sunĭ* *nĭ* *ka*yee-í *staa*.

37 Te ja *úndi'i-rĭ* *ka'io* uu ciento *unĭ* xiko xia'un ĩn-rĭ ja *ka*xĭkú-rĭ *inĭ* barco.

38 Te *nĭ* *kanda'a* *chĭi*-i ja ní *ka*yee-í *staa*. Yúan-na te *nĭ* *ka*jacha-i *trigo* kua'an nuu ndúcha-ún, *nĭ* *ka*nasáñama-i barco.

Ja ní naa barco nuu ñú'un íchĭ

39 Te nuu ní *kundijĭn*, te tú ní *kanakuni-i* ñu'un íchĭ. Ko *nĭ* *ka*jini-i ĩn nuu *ka*tísú'ú ja ío ñitĭ. Te *ka*kuni-i *jaa*-i yúan jĭin barco nú ná kúu *sá'a*-i.

40 Te *nĭ* *ka*xiti-í yo'o yí'i *ka*a *tíkánchu* yúan. Te *nĭ* *ka*xndóo-i *ka*a-ún nuu mar. Te *nĭ* *ka*stá'ya-i nuu tĭin *su'ma* *skuíko* barco. Te *nĭ* *ka*jata *kaa*-i *sa'ma* *xiní* *náva'a* *xndéché* *tachĭ* barco. Te *nĭ* *ka*jika-i kua'an-i ichi yú'u mar.

41 Ko *nĭ* *ka*koyo-de ĩn nuu *náketá'an* uu *yucha* *inĭ* mar. Te *nĭ* *ka*ku'un tá'an barco jĭin *tóto* jĭin *ñitĭ*. Te ichi núú barco-ún *nĭ*

t̄in-ni, te tuká ní kandá kuti. Te yatā barco-ún n̄i ka'ya-ni ja ní'in n̄i kaku'un su'ma mar.

42 Yúan-na te n̄i kandātu'ún soldado ja ká'ni táka preso náva'a ma súchá ni in-i ja kúnu-i.

43 Ko capitán-ún, nama-de Pablo kuní-de. Te n̄i jas̄u-de tu'un-ún. Te n̄i tá'ú-de tiñu nú ndé ñayivi kúu suchá-i te ná kée-ni-i ki'in-i nuu mar xna'an-ga te jakoyo-i onde nuu ñú'un íchí.

44 Te sava-ga-i ná kenda-i ki'in-i, sava-i koso téne-i jíin tabla te sava-ga-i jíin pedazo yunu barco. Te súan n̄i kakāku ndi'i-i n̄i jakoyo-i ñu'un íchí.

28

Ja ní ta'an Pablo ñuu isla Malta

1 Te nuu ní kakāku-ri, yúan-na te n̄i kani'in-rí tu'un ja isla-ún nání Malta.

2 Te ñayivi s̄in yu'u yúan, n̄i kakumani-i jíin-rí jíná'an-ri. Te n̄i kastá'an-i in ñu'un, chi kúun sau te v̄jin sá'a. Yúan-na te n̄i kakana-i xini-rí n̄i jakoyo-ri nuu-í.

3 Te n̄i stútú Pablo yaku titaka. Te n̄i taan-dé nuu ñú'un. Te in koq, jínu-ti ní kenda-ti ja ní kuni'ní. Te n̄i chiyú'ú-ni-ti ndá'a-dé.

4 Te ñayivi s̄in yu'u ñúu-ún, n̄i kajini-i ja ndíta kaa koq-ún yiyú'ú-ti nda'a-dé. Te kaka'an-i: Ndaa ja cháa ja'ni ndíyi kúu chaá yá'a núsáá. Te vasa a n̄i kaku-de nuu mar, ko máa I'a tu'un ndaa tú ja'a tu'un kuchaku-ga-de, áchí-i.

5 Ko Pablo, n̄i kisi-de koq-ún nuu ñú'un. Te tú naún ní tá'an-de.

6 Te máa-i, káindātu-i ja chú'un kuiñi-dé xí nduá-de te kuu-de. Ko n̄i kuná'an xaan káindātu-i n̄i kajini-i ja tú naún ní tá'an-de. Yúan-na te n̄i nakani in-i te n̄i kaka'an-i ja in i'a kúu Pablo.

7 Te yani yúan n̄i io ñu'un cháa kúu gobernador in̄i isla-ún, nání-de Publio. Te chaá-ún, n̄i kana-de ruu jíná'an-ri. Te n̄i ja'a núu-de ve'e-de n̄i kakendoo mani-rí jíin-de un̄i kivi.

8 Te táa Publio kátúu-dé nuu jito, kú'u-de jíin kué'e kiji jíin in̄i kue'e kúun chi-de. Te n̄i kivi Pablo ve'e chaá-ún. Te n̄i jikan ta'u-dé. Te n̄i chaá-de nda'a-dé sik̄i cháa-ún. Te n̄i nduva'a-ni chaá-ún.

9 Yuán-na, te suni sava-ga ñayivi kaku'u ní isla-ún, n̄i jakoyo-i. Te n̄i kanduva'a-ni-í.

10 Te ñayivi-ún, n̄i kajatú'ún-i ruu jíná'an-ri, te n̄i kaja'a-i kua'a ndatíñu n̄i kakuta'u-rí. Te nuu ní kenda koyo-ri kua'an-ri, te n̄i kaja'a-i taká ndatíñu kánandi'i-ri.

Ja ní jani Pablo tu'un in̄i ñuu Roma

11 Súan-ni onde nuu uní yoo, te ni kajika-ri kua'an-ri jín in barco ñuu Alejandría ja ní kanchaa nuu isla tiempo viko vjin. Te barco-ún, máa cháan ndiso in figura ñayivi Cástor jín Pólux.

12 Te ni jakoyo-ri ñuu Siracusa. Te yúan ni kakendo-ri uni kivi.

13 Te yúan ni kenda koyo-ri kua'an-ri nduu nduu yundúcha. Te ni jakoyo-ri ñuu Regio. Te inga kivi ní kee tachí íchi sur, te inga kivi xían-ún, ni jakoyo-ri ñuu Puteoli.

14 Te yúan ni kani'in tá'an-ri jín sáva ñani. Te ni kaka'an nda'ú-de jín-rí ni kakendo-ri jín-de in semana. Yúan-na te vása ní jakoyo-ri ñuu Roma.

15 Te ñani yúan a ni kani'in-dé tu'un ruu jíná'an-ri. Te ni kenda koyo-de, ni kakita'an-de ruu onde nuyá'u nání Apio jín ndénúni mesón. Te ni jini Pablo nuu-dé. Te ni nakuatá'ú-de nuu Dios. Te ni ndundéé iní-de.

16 Te nuu ní jakoyo-ri ñuu Roma, te ni ja'a capitán taká preso nuu cháa kakuñá'nu nuu ejército ñuu Roma. Ko ni ja'a-de tu'un kunchaa siin Pablo jín in soldado kukoto-ún-de.

17 Te nuu uní kivi te ni kana Pablo xini taká cháa kakuñá'nu nuu ñayivi judío ni kakutútú-de. Te ni ka'an Pablo jín-de: Nání jíná'an-ró, ruu tú kuti naún ní sá'a-ri siki ñuu-yo ni siki táninu táa-yo. Ko onde ñuu Jerusalén ni kaja'a-i ruu nuu cháa ñuu Roma jíná'an-de. Te ni kachindee-de ruu vekaa.

18 Te cháa ñuu Roma, ni kaxndichí-de ruu. Te kákuni-de sía-de ruu núu, chi tú ni in kuachi ío siki-rí ja kuu-ri.

19 Ko tú ní játú'ún ñayivi judío. Yuán ní jikan-ri ja kí-ri nuu César. Ko na tú vai-ri ja ka'an-ri siki ñayivi ñuu-ri.

20 Ja yúan ní kana-ri xini-ro jíná'an-ró, náva'a ná kuni-ri nuu-ro te ka'an-ri jín-ró. Chi siki tú'un káñukuu iní ñayivi Israel kuu ja nú'ni-ri jín cadena yá'a. Achí-de.

21 Te ni kaka'an cháa-ún jín Pablo: Tú ni in carta ní cháa nuu-rí onde ñuu Judea ja kuni tu'un-ri róo. Te taká ñani ja ní chakoyo yá'a, tú kákastu'ún-de ni tú kaka'an-de ni in tu'un ñáa siki-ro.

22 Ko kuni so'o-ri tu'un ka'an-ro nú ndasa jáni in-ro kákuni-ri. Chi siki tú'un yá'a a kájiní-yo já taká ñayivi kaka'an ndiva'a-i. Achí-de.

23 Te ni teta'an Pablo in kivi. Te ni chakoyo kua'a-dé ve'e nuu ncháa Pablo. Te nuu cháa-ún ni jani ndaa-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te ndúkú-de skándija-de cháa-ún siki tú'un Jesús onde jín tú'un ka'an ley Moisés jín tutú cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa. Te súan ni stá'an-de onde jañá'an te onde aini.

24 Te sava cháa-ún, ni kajatá'ú-de tu'un ni ka'an Pablo. Ko sava-ga-de, tú ní kákandija kuti-dé.

²⁵ Te n̄i k̄astátá'an-de jíin tá'an-de. Te nini kája'an-de n̄i ka'an Pablo tu'un yá'a: Bueno n̄i ka'an Espíritu Santo jíin tú'un Isaías, cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáá, chi n̄i ka'an-de jíin táa-ro ní sá'a-ya:

²⁶ Kuá'án nuu ñáyivi yá'a te kachi-ro kúni-i: Vasa kájini ná'ín vá'a-ró, ko ma júku'un in̄i-ro. Te vasa kándé'é ndii-ro, ko ma kuní-ro.

²⁷ Chi xaan ní kakun̄i'in in̄i ñáyivi yá'a, te xaan ú'u kájini so'o-i. Te kájasu-i nduchi-í návā'a ma kuní-i jíin ndúchi-í, te ma kúni ná'ín-i jíin só'o-i, te ma júku'un in̄i-i, te ma náxíó káva in̄i-i, ja násáva'a-ri-i. Achí-ya.

²⁸ Ná kástu'ún-rí nuu-ro núsáá, chi tu'un n̄i tájí Dios I'a náma yóo, vina te ná tájí-yá tu'un yá'a ki'in nuu ñáyivi s̄in nación, Te máa-i kuni ná'ín-i. Achí-de.

²⁹ Te n̄i jinu n̄i ka'an-de tu'un yá'a. Te kája'an cháa judío kástátá'an xaan máa-de.

³⁰ Te n̄i kendoo Pablo n̄i ncháa-de uu kuia in ve'e n̄i ki'in núu-de. Te n̄i jatá'ú-de taká ñáyivi ní jakoyo-i nuu-dé.

³¹ Te jáni-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te bueno stá'an-de tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo. Te tú ni in cháa ní jasú nuu-dé.

EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS ROMANOS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU ROMA

Sa'an kúta'u

¹ Máa-rí kúu Pablo, mozo Jesucristo, chi nī kana-ya xiní-rí kúu-ri apóstol nuu-yá, te nī teta'an-ya rúu ja káni-ri tu'un va'a Dios.

² Chi nī keyu'u-yá onde aná'án. Te súan nī kaka'an cha'a nī kajani tu'un-ya, te yóso núu tutú i.

³ Tu'un Se'e-ya ká'an. Te yiki kúñu-ya ní kaku chīi tata David.

⁴ Te nī ka'an nī'in Dios ja Sé'e máa-yá kúu Jito'o-yo Jesucristo. Te yí'i fuerza jíin Espíritu Santo inī-ya, sikí ja ní nachaku-ya má'ñú ndíyi.

⁵ Te ja sikí sí'ví-yá, nī kani'in-ri tu'un luu ío inī-ya. Te kákuu-ri apóstol nī sá'a-ya, náva'a kuandatú ñayivi síin nación, te kandíja-i.

⁶ Suni onde róó, chi nī kana-ya xiní-ro náva'a ná kí'vi-ró ndá'a Jesucristo.

⁷ Cháa-ri tutu yá'a nuu táka róó ja káxiukú-ró iní ñuu Roma, chi kúndá'ú inī Dios róó. Te nī kana-ya xiní-ro ná ndúndoo-ró. Tu'un luu ío inī jíin tú'un kuaká'nu inī ja kíi nuu máa Táa-yo Dios, jíin ja kíi nuu máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

⁸ Xnáñúú-gá nuu Dios máa-rí, nákuatá'ú-rí ja sikí róó jíná'an-ró sá'a Jesucristo. Chī nī ñúyívi jichá tu'un kua'an ja kákandíja-ró-yá.

⁹ Te Dios kúu testigo-ri, chī nuu-yá jatíñu-ri jíin iní jíin añú-ri te jáni-ri tu'un va'a Se'e-ya. Te nene ká'an-ri ja'a-ro nú jikán ta'u-rí.

¹⁰ Ká'an nda'ú níni-rí jíin-yá, sanaa te nú kuní máa Dios, te ja'a va'a-ri nuu-ro vasté in vīna-na.

¹¹ Chī kúu inī-ri nde'é-rí nuu-ro jíná'an-ró, náva'a saka-ri yaku ta'u yí'i Espíritu nuu-ro, náva'a ná yíja-ga inī-ro jíná'an-ró.

¹² Súan kuní-ri, náva'a in ká'nu-ni ná sándéé iní-yo, chī róó jíin rúu kákandíja ká'nu-ni-yó.

¹³ Ñáni, kuní-ri ja ná júku'un inī-ro ja tīnī jínu nī cha'a inī-ri ja'a-ri nuu-ro, ko onde vīna sáni-ga ndasú ichi-rí. Chī kuní-ri

kandíja sava-ró sá'a-ri, nátu'un nì sá'a-ri jíin sáva ñáyivi sìn naciòn.

14 Taú-ri kani-ri tu'un nuu ñáyivi griego jíin núu ñáyivi sìn yu'u, nuu ñáyivi ndíchi jíin núu ñáyivi tú jiní kuti.

15 Chì ruu, ja yúan kúu yachì inì-ri kani-ri tu'un va'a-ya núu róo tuku, ja káxiukú-ró iní ñuu Roma.

16 Chì tú kúka nuu-rí sikì tú'un va'a, chì fuerza Dios kúu, náva'a nani cháa nú kándíja-de te kaku-de sá'a, ñáyivi judío xna'an-ga, te suni ñáyivi griego.

17 Te jíin tú'un-ún jiní ndijin-yo ndasa ío ndoo inì Dios, te nú kándíja-yó te kendo-yó súan. Te kandíja-ga-yo sá'a-ún. Nátu'un yóso núu tutú: Chaa ndaa, chì sikì já kándíja-de te kuchaku-de, áchí.

Ja kití inì Dios nuu kuáchi

18 Chì onde ichi ándiví jiní ndijin-yo já kití inì Dios jíto-ya táka tínu ñáá kás'a ñáyivi já tú káchiñú'ún-i-ya. Chì jíin tínu ñáá kás'a-i te kájasu-i nuu tú'un ká'an ndaa.

19 Chì taká tu'un ja kájinì ñáyivi ndasa káa Dios, suni a kájinì ndijin máa-i, chì máa Dios nì stá'an ndijin-ya nuu-i.

20 Onde kivi ní jukuiñi ñuyivi, te kúu jiní ndijin ñáyivi ndasa káa tu'un sa'í Dios, ndasa yí'i fuerza-ya ní káni jíin ndasa I'a kúu máa-yá. Chì jíin ndatínu nì sá'a-ya kúu ja kájuku'un inì-i súan. Te ja yúan tú modo nama-i máa-i nuu kuáchi-i.

21 Chì nì kajinì-i nuu Dios. Ko tú ní kánakana jaa-i-ya já kúu-ya Dios, ni tú ní kánakuatá'ú-i nuu-yá, chì sua nì kasáñáa-i máa-i jíin tú'un káka'an-i. Te inì añú-i nì kutúún, nì ndasu.

22 Káka'an-i ja kákuu ndíchi-i, ko nì kanduu ñáa-i.

23 Te Dios ja má té'yu kuti-yá, ndíi ncháa nuu kánchaa-ya. Ko nì kasía-i-ya nì káchiñú'ún-i muestra ndasa káa ñn cháa ja té'yu, ndasa kánda tisaá, kiti kúun ndá'a jíin kóo.

24 Ja yúan ní sía Dios ñáyivi-ún ja ná sá'a máa-i tínu chá'an jíin táka ja káni kákuun inì añú-i, ñn modo ja kásachá'an-i tá'an-i kúu.

25 Te tu'un ndaa ká'an Dios nì kájasu ñáyivi-ún, nì kivi koyo-i jíin tú'un tú'ún nì kajatú'ún-i. Te nì káchiñú'ún-i taká ndatínu nì sá'a-ya. Te súan nì kasá'a ñáyivi-ún, lugar ja chíñú'ún-i máa I'a nì sá'a-ún, chì máa-yá ní káni kúu-ya I'a ñi. Amén.

26 Ja yúan Dios nì sía-ya-i ja ná sá'a máa-i tínu ja tú ío jíñú'ún, chì onde ñasíí, nì kasama-ña máa modo ja xín tínu, te nì kivi-ña jíin modo káñáa.

27 Suni súan cháa jíná'an-de, nì kasía-de máa modo ja xín tínu jíin ñasíí. Te nì kandukjijí-de nì kasá'a kuáxán-de jíin tá'an yí-de. Te nì kasáñáa cháa jíin cháa. Te inì yiki kúñu-de bueno nì kani'in-dé ta'u-dé sikì kuáchi nì kasá'a-de.

28 Ch̄i máá-de tú ní kájatú'ún-de ja júku'un in̄i-de Dios, Ja yúán ní s̄iá Dios cháa-ún ja ná kúñáá xini-dé jíin já ná sá'a-de tiñu ja tú ío va'a.

29 N̄i kútú ndí'i-de taká tiñu tú ká'io ndaa, kájika téné, kásáñáá, kákutóó iní, tú ká'io va'a, kándio in̄i, kája'ni ndíyi, kákanaá, káxndá'ú, kándukini,

30 kákutuku in̄i kájito tá'an, káka'an tú'ún siki tá'an, kájito u'u-de Dios, káka'an ndiva'a, kásáxixi máá, kásátéyí máá, kástúu costumbre káñáá, tú kájandatu nuu táa nuu náa,

31 tú kájuku'un kuti iní, tú káskíkuu tu'un kándatu'ún, tú kákumani vá'a, tú káindatu núu, tú kákundá'ú in̄i tá'an.

32 Te cháa-ún, vasa a kájini-de ndasa ká'an ley Dios, ja cháa kásá'a súan, ná kúu-de nú kuu-de, te nasu máni ja kásá'a-de-ún ch̄i suni kájatú'ún-de cháa kásá'a súan.

2

Siki já sándaq Dios tiñu-i

1 Núsáa te ja siki yúan ma kaku-ró vasa naún cháa kúu-ró ja jikán-ro kuáchi, chi n̄i kun̄i-ro nákuxndíi-ró siki ingá cháa, ko sua n̄i nakuxndíi-ró siki máá-ró. Ch̄i róo suni súan sá'a-ró nátu'un nákuxndíi-ró siki ingá cháa-ún.

2 Ko a kájini-yo já ndóna Dios nakuxndíi ndija-ya siki táka cháa kásá'a súan.

3 Te róo, cháa nákuxndíi siki táka cháa kásá'a súan, te suni súan sá'a máá-ró, te jáni in̄i-ro já kaku-ró núu Dios kivi sándaq-ya náún.

4 Xí sájá'a in̄i-ro já vá'a xaan iní-ya jíin-ró, te paciencia in̄i-ya, te tú yach̄i kití in̄i-ya núu-ro. Tú júku'un in̄i-ro já tú'un va'a in̄i-ya-ún nakani in̄i-ro sá'a náún.

5 Ko siki já ní'in in̄i-ro jíin siki já tú nakani in̄i añú-ro kúu ja kayá-ga-ro tú'un kití in̄i-ya siki-ro já kúu kivi kití in̄i-ya, ch̄i kenda ndijin kivi sándaq va'a Dios jíin ñáyivi.

6 Ch̄i máá-yá, cha'u-ya ná in̄i ná in̄i cháa ndasa tiñu kásá'a máá-de.

7 Ko nuu cháa kásá'a ndí'i tiñu va'a, já'a-ya tú'un ja ná kúchaku-de ní káni, ch̄i kándúkú-de tu'un luu tu'un jíñú'ún, jíin tú'un ja má kúu kuti-dé jíin.

8 Te kití xaan iní-ya te jíto u'u-ya cháa kákanaá, ch̄i kásáni'in in̄i-de nuu tú'un ká'an ndaa, te kájandatu-de nuu tú'un yákuá yó'o.

9 Te tundó'o u'u xaan já'a-ya siki táka ñáyivi kásá'a tiñu ñáá, xnáñúú-gá nuu ñáyivi judío te suni súan nuu ñáyivi griego.

10 Ko siki táka ñáyivi kásá'a máni tiñu va'a, já'a-ya tú'un luu, tu'un jíñú'ún, jíin tú'un kuaká'nu in̄i.

11 Ch̄i Dios tú ncháá nuu-ní-yā ñ̄n ñ̄n ñ̄ayivi.

12 Ch̄i taká ch̄a ja ní kasá'a kuachi, vasa tú káȳ'i-de ch̄i ley, suni tú ñ̄ni ley te naa-dé. Ko taká ch̄a n̄i kasá'a kuachi ja á káȳ'i-de ch̄i ley, suni j̄ín ley kundāa tiñu-de.

13 Ch̄i nasu cháa kájini so'o tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu Dios, chi ch̄a káskikuu tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu-yā.

14 Chi ch̄a s̄in nación ja tú káñava'a-de ley ja á yóso, ko kásá'a-de súan-ni taká tiñu yí'i nuu ley. Chi ch̄a-ún, vasa tú káñava'a-de ley, ko máa-de kákuu-de ley kájatíñu máa-de.

15 Ja yúan jiní-yō ja tú'un tá'ú ley ch̄i yóso iní añú-de. Te añú-de kúu testigo-de. Te tu'un kájani in̄i-de kájikan kuachi sik̄i-dé, xí sánaa ká'an ja tú naún kuachi ndíso-de.

16 Súan sá'a-de kiv̄i sándāa Dios sik̄i taká tiñu sa'í kásá'a ñ̄ayivi. Te j̄ín Jesucristo sándāa-yā j̄ín tú'un va'a ká'an-ri.

Káȳ'i judío nda'a kuachi

17 Te nú róó, ch̄a judío nání-ró, te j̄ín ley kándīi n̄i'in-ró, te sátéyíi-ró máa-ró ká'an-rō ja chíñú'ún-ró Dios,

18 te nú jiní-rō ndasa játa'an in̄i-yā, te nú játu'ún-ró tú'un j̄iñú'ún, te nú n̄i kutu'a-ró j̄ín ley,

19 te nú jáni ndija in̄i-rō ja máa-ró kúu ch̄a yóxnúú núu cháa kuáá, nú máa-ró kúu ñ̄u'ún stúun nuu ñ̄áyivi ká'jin ñ̄uñáa,

20 nú máa-ró kúu ch̄a stá'an nuu ñ̄áyivi tú kájin̄i kuti, nú máa-ró kúu maestro suchí lúlí, te nú súan jáni in̄i-rō, ch̄i j̄ín máa ley te ñáva'a-ró íchi ndasa júku'un in̄i-i j̄ín tú'un ká'an ndaa,

21 te nú róó súan stá'an-rō núu ingá ch̄a, naja tú stá'an-rō núu máa-ró núsáá. Te nú róó súan jáni-ró tú'un ja má kúu sakuí'ná-yó, te naja sakuí'ná-ró núsáá.

22 Róó, ch̄i ká'an-rō ja má kúu kusíki ncháa tá'an-yó, te naja ísíki ncháa tá'an-ró núsáá. Róó, ch̄i ká'an-rō ja kúkini in̄i-rō j̄ito-ró ndosó, te naja sakuí'ná-ró ndátíñu ío in̄i ve'e ñ̄i núsáá.

23 Róó, ch̄i sátéyíi-ró máa-ró j̄ín ley, te naja kúka nuu Dios sá'a-ró sik̄i ja tú jándatu-rō núu ley núsáá.

24 Chi ch̄a s̄in nación, máni káka'an ndiva'a-de sik̄i Dios ja kuachi róó j̄iná'an-ró, nátu'un yóso núu tutú.

25 Ch̄i nú skikuu-ró tú'un ká'an ley, yúan-na te ni'in tíñu ndija ja ní xit̄i ndúu-rō. Ko nú tú jándatu-rō tú'un ká'an ley, yúan-na te ja ní xit̄i ndúu-rō-ún kúu nátu'un túu-ni ní xit̄i ndúu-rō.

26 Ja yúan, ñ̄n ch̄a ja tú ní xit̄i ndúu, nú skikuu-de taká tiñu tá'ú ley, te vasa tú ní xit̄i ndúu-de, te tú nduu-de nátu'un ja ní xit̄i ndúu naún.

27 Te cháa yúan ja máá jándáa cháa tú ní xití ndúu kúu-de, ko nú skíkuu va'a-de tu'un ká'an ley, yúan-na te kuu nakuxndí-de sikí-ro, chí tú jándatu-ro tú'un ká'an ley vasa ñáva'a-ro tutú, te nì xití ndúu-ro.

28 Chí judío máá jándáa ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi sikí kúu. Ni ja ní xití ndúu ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi sikí yíki kúñu kúu.

29 Chí judío ndija kúu ja káa súan onde ichi iní. Te ja ní xití ndúu ndija, kúu ja káa súan onde iní, onde añú, chí nasu cuenta tutu kúu, te nasu ñáyivi kájatú'un cháa-ún, chí Dios.

3

1 Ndénu ní'in tíñu-ga cháa judío núsáa. Te ndénu játíñu ja xití ndúu núsáa.

2 Xaan vá'a ní'in tíñu vij. Te ja xnáñúu, chí iní nda'a máa-de nì kivi tu'un Dios nì sá'a-ya.

3 Tú naún sá'a vasa sava-de tú ní kákandíja. Te kuachi ja tú ní kákandíja-ún, te nì skíkuu sáni Dios tu'un máa-yá náún.

4 Túu, chí sua ká'an ndaa Dios, vasa máni káxndá'ú taká cháa nátu'un yóso núu tutú: Náva'a ná kéndoo ndaa-ní jín taká tu'un ká'an-ní, te kundéé-ní nú káxndichí-de ní, áchí.

5 Te nú kenda ndijin-ga tu'un ndaa Dios sá'a kuachi-yó, te ndasa ka'an-yo núsáa. Kándij yo'o Dios ja súan xndó'o-ya yóo náún. Aa, nátu'un káka'an cháa yúkú, ká'an-ri nú súan.

6 Ma kúu kuti. Chí nú súan te ndasa sándaá Dios kuachi ñáyivi núsáa.

7 Te nú kenda luu-ga tu'un ndaa Dios sá'a tu'un tú'un máa-rí, te naja ní'in ná'in-rí kuachi núsáa, áchí-i.

8 Vatu-ni sá'a-yó tíñu ñáa náva'a kenda tíñu va'a náún. Chí sava ñáyivi káka'an ndiva'a-i sikí-yo já súan káka'an-yo. Bueno ta'nu ndatu máa-i nú súan.

Ndivii ñáyivi káy'i-i nda'a kuáchi

9 Naun. Va'a-ga yóo, cháa judío, vása cháa-ún náún. Túu. Chí a nì ka'an-ri ja taká ñáyivi vasa judío vasa griego káy'i-i nda'a kuáchi.

10 Nátu'un yóso núu tutú: Tú kuti ñáyivi ndáa ío, ni vasté ñin-i.

11 Tú kuti ñáyivi júku'un iní ío, ni tú kuti ñáyivi nándúkú Dios ío.

12 Taká-i, nì kákusín-i kája'an-i, ñin-na nì kativí sáni-i. Tú kuti ñáyivi sá'a tíñu va'a ío, ni vasté ñin máa tú'un-i.

13 Yau ndiyi ja núña kúu yoo sukun-í. Te jín yáa-í jakín-i tu'un xndá'ú. Te nducha kuíñi-tí yí'i yu'u-í.

14 Nì chítú iní yu'u-í, ñú'un tu'un tásí jín tú'un tixín.

15 Xaan yachí ja'a-í káskáka-i niñi.

16 Sikí íchi ká'jin-i, yúan kii tundó'o naa sáva-ga-i.

17 Te ichi ío tu'un vindáa vinené tú kájiní kuti máa-i.

18 Tú kájiní-i kuandatú-i nuu Dios. Achí.

19 Ko kájiní-yo já táká tu'un ká'an ley, ká'an jíin máa cháa káyí'i nda'a ley, nává'a ná kasú taká ñayivi yú'u-í, te sikí ní ñúyivi ná nákuxdí Dios.

20 Chí jíin sikí táká tiñu tá'ú ley, ni ñn ñayivi ma kéndoo ndaa-i nuu-yá. Chí ley sá'a ja jiní-yo núu kuáchi.

Nqún modo kendo ndaa ñayivi

21 Ko vina a nì kenda ndijin tu'un ndaa Dios, ko nasu jíin ley. Chí testigo sikí tú'un-ún kákuu máa ley jíin cháa nì kajani tu'un Dios onde sáa.

22 Te tu'un-ún kúu ja nú kándija-yó Jesucristo te kendo ndaa-yo sá'a Dios nuu táká-i ja kákandija-i nuu-yá. Chí ñn núu-ni ká'io taká-i.

23 Chí taká-i kásá'a-i kuáchi. Te ja yúan tú kákundéé-i skíkuu-i tu'un luu Dios.

24 Sikí já tú'un luu ío iní-ya kúu ja ní ja'a sáni-ya tú'un nì kakendo ndaa-i, te nì nakuaan Cristo Jesús ñayivi-ún.

25 Te nì kenda Jesús nì sá'a Dios, nává'a kuanchaa I'a-ún kuáchi-yó jíin niñí-ya, te nú kándija-yó núu-yá. Nává'a ná kuní-yo ja I'a ndaa kúu-ya. Chí jíin paciencia te tú ní ndóna Dios sikí kuáchi nì kasá'a ñayivi sáa.

26 Súan nì sá'a-ya nává'a ná kuní-yo vina ja I'a ndaa kúu máa-yá jíin já ná kéndoo ndaa ñayivi nú kándija-i nuu Jesús sá'a Dios.

27 Ndéchi kuá'an tu'un sátéyí-i máa-i núsáa. A nì kenda kua'an. Ndé jíin ley. Jíin ley ja tá'ú tiñu ndasa sá'a-yó náún. Túu, chí jíin ley sikí tú'un kándija-yó.

28 Ja yúan jiní-yo já kéndoo ndaa ñn chaa jíin tú'un kándija-de, nasu jíin tú'un skíkuu-de ja ká'an ley.

29 Te máa ñn nuu ñayivi judío kúu-ya Dios náún. Nasu suni kúu-ya Dios nuu ñayivi sñn nación náún. Jandáa chí suni Dios kúu-ya núu ñayivi sñn nación.

30 Chí Dios, máa ñn-ni-ya ío. Te máa I'a-ún, skéndo ndaa-ya ñayivi ní xití ndúu, sikí já kándija-i, jíin ñayivi tú ní xití ndúu suni jíin tú'un kándija-i.

31 Te a nì stíví-yó ley jíin tú'un kákandija-yó náún. Ma kúu kuti, chí sua skíkuu-ga-yo.

4

Tu'un nì kándija Abraham

1 Ndasa káka'an-ri sikí ndíyi tatá núu sáká-yó Abraham, chí chíi máa-de nì kakaku-yó.

² Chì nú ní kéndoo ndaa Abraham sikì táká tiñu sá'a-de, ío modo sátéyíí-de máá-de núú, ko nasu núu Dios.

³ Chì ndasa ká'an tutu ii: Nì kandíja Abraham nuu Dios, te nì chi'i-ya cuenta-de ja á nì kéndoo ndaa-de, áchí.

⁴ Ko nuu ñáyivi sátiñu, nasu ñin favor sá'a-yó jíin-i ja kuá'a-yó kúta'u-í. Chì tiñu nì sá'a-i, yuán chá'u-yó-i.

⁵ Ko nú kándíja ñin ñáyivi, vasa tú sátiñu-i, chí'i-ya cuenta ja á nì kéndoo ndaa máá-i, chí nì kandíja-i nuu máá-yá ja kúu skéndoo ndaa-ya ñáyivi chá'an-ga kuandatu va'a nuu-yá.

⁶ Te nú nì chí'i Dios cuenta ñin cháa ja á nì kéndoo ndaa-de, vasa tú ní sátiñu-de, ná kéndoo ndatu-de, áchí David súan:

⁷ Xáán ndatu kéndoo ñáyivi já á nì sá'a-ya tóká'nu inì nuu táká tiñu ñáá nì kasá'a-i, te nì jasú-ya sikì kuáchi-i.

⁸ Xáán ndatu kéndoo ñin cháa ja tú ndenda kuáchi-de sikì-dé, sá'a máá Tatá Dios, áchí David.

⁹ Nuú máá ñin ñáyivi xití ndúu kúu tu'un ndatu yá'a náún, xí súni kúu nuu ñáyivi tú xití ndúu náún. Chì káka'an-yo já ní kandíja Abraham te ja yuán nì chí'i-ya cuenta-de ja á nì kéndoo ndaa-de.

¹⁰ Ndasa nì chí'i-ya cuenta-de núsáá. Onde ná té xití ndúu-ga-de xí já á nì xití ndúu-de náún. Nasu já á nì xití ndúu-de kúu, chí onde ná té xití ndúu-ga-de.

¹¹ Te onde ná té xití ndúu-ga Abraham, te nì tá'ú-yá tiñu ja ná xití ndúu-de máá-de. Jian ní kuu ñin tuni xí ñin sello, ja ní kandíja-de, te ja yuán a nì skéndoo ndaa-ya-dé. Súan nì sá'a-ya, náva'a ná kúu máá-de táa nuu táká ñáyivi kákandíja, náva'a ná chí'i-ya cuenta-i ja á nì kəkéndoo ndaa-i vasa tú ní káxití ndúu-i.

¹² Te suni kuu-de táa nuu ñáyivi ní kaxití ndúu, ko nasu núu ñáyivi já nían nì kaxití ndúu, chí suni ká'jin-i ichi ndíyi táa-yo Abraham. Te kákandíja-i nátu'un nì kandíja máá-de onde ná té xití ndúu-ga-de núú.

¹³ Chì nasu sikì ley ní kéyu'u-yá, ja Abraham xí ñáyivi kákuu tata-de ni'in tá'u ní ñáyivi. Chì sua sikì já kéndoo ndaa-i sá'a tu'un kándíja-i kúu ja ní keyu'u-yá.

¹⁴ Chì nú cháa káy'i chíi ley kákuu cháa xíin tá'u, te kákandíja sáni-yó núsáá. Te tu'un nì keyu'u-yá naa núú.

¹⁵ Chì kití inì-ya núu-í sá'a ley. Ko nuu tú ley ío, tú naún tu'un stíví tiñu ío.

¹⁶ Ja yuán, cuenta tu'un kándíja-yó kúu ja kéndoo ndaa-yo, náva'a ná kóo-ún jíin tú'un ío luu inì máá-yá, te náva'a ná kéndoo seguro tu'un nì keyu'u-yá nuu táká tata-de. Ko nasu núu máá ñin ñáyivi káy'i nda'a ley kúu, chí suni nuu ñáyivi kákandíja nátu'un nì kandíja Abraham. Chí cháa-ún kúu táa

ṭaká yóo jíiná'an-yó, jíto nuu máá-yá.

17 Náṭu'un yóso núu tutú: Róo kuu táa nuu kuá'a xáan nacióñ nī sá'a-ri, áchí. Te nuu máá-yá nī kandíja-de. Te máá-yá kúu I'a náschaku ṭaká ndiyi, te kána-ya xini táká ndatíñu ja té koo-ga, te vai jáá-ni.

18 Te máá Abraham, vaša tú ñúkuu inī-de núú, ko nī ñúkuu inī-de. Chi nī kandíja-de ja jáa-de kuu-de táa nuu kuá'a xáan ñúu, náṭu'un nī ka'an-ya jíín-de: Súan ndea tata-ro. Achí-ya.

19 Te nī'in nī kandíja-de. Tú ní kuítá-de, ni tú ní sá'a-de cuenta ja á kuayii-de, chí a yani koo-de ñn ciento kuia. Ni tú ní sá'a-de cuenta ja ní ichi chí Sara.

20 Suni súan jíín tú'un nī keyu'u Dios, tú ní jáni síkí inī-de ja má kándíja-de núú, chí sua nī kandíja nī'in-ga-de. Te nī nakana jaa-ga-de Dios.

21 Te seguro xaan ní kandíja-de ja kúu skíkuu Dios tu'un nī keyu'u-yá.

22 Ja yúán ní chí'i-ya cuenta-de ja á nī kendo ndaa-de.

23 Te nasu máá ñn síkí Abraham yóso tutú ja súan nī chí'i-ya cuenta-de.

24 Chí suni yóso já síkí yóo, ja ná chí'i-ya cuenta yóo, ñayivi kákandíja nuu máá Dios ja ní naschakú-ya Jíto'o-yo Jesús.

25 Chí Jesús nī jí'i-ya já síkí kuáchi-yó. Te nī nachaku-ya náva'a ná kendo ndaa-yo.

5

Síkí tá'u ní'in ñáyivi kákendo ndaa

1 A nī kákendo ndaa-yo jíín tú'un kákandíja-yó núsáá. Te ja yúán, tú kájito u'u tá'an-yó jíín Dios nī sá'a Jíto'o-yo Jesucristo.

2 Chi ja síkí I'a-ún kákandíja-yó, te núña ichi kivi-yó jíín tú'un luu ío inī-ya yá'a. Chí síkí yá'a ká'in nī'in-yó te kusii iní-yo. Chí káñkuu inī-yo kivi-yó núu ndíi ncháa kánchaa Dios.

3 Te nasu máá ñn síkí tíñu yá'a, chí suni kúsii iní-yo síkí já kájito-yó túndó'o. Chí a kájiní-yo já túndó'o sá'a ja ío paciencia iní-yo.

4 Te pacienkcia-ún yíja-yó sá'a. Te ja ní yija-yó-ún, sá'a ja ñúkuu iní-yo.

5 Te tu'un ñúkuu iní-ún, tú kúka nuu-yo sá'a, chí tu'un nī kundá'ú iní Dios yóo, nī jichá nuu kua'an iní añú-yo ní sá'a Espíritu Santo ja ní ja'a-ya núu-yo.

6 Chí onde ná tú kúu nama-yó máá-yó núú, te máá mí'in kivi te nī jí'i Cristo ja síkí ñáyivi ñáá.

7 Chí fuerza-ni kuu kuu ndija ñn cháa síkí ñn cháa jíka ndaa. Ko sanaa te chundéé iní ñn cháa kuu-de ja'a ñn cháa va'a.

⁸ Ko Dios, stá'an-ya núu-yo ndasa kúndá'ú inĭ-ya yóó, chí nini kándiso-yó kuáchi te nĭ jĭ'ĭ Cristo ja'a yóó.

⁹ Vina a nĭ kakendoo ndaa-yo ní sá'a niñi-ya. Núsáá te ví'í-gá kaku-yó núu tú'un kití inĭ Dios sá'a-ya.

¹⁰ Chí nú kájito u'u-yo-yá sáá, te nĭ naketá'an-yó jíin Dios nĭ sá'a ja ní jĭ'ĭ Se'e-ya, te ja súan, a nĭ naketá'an-yó jíin-ya, núsáá te ví'í-gá kaku-yó vína ja súan chakú-ya.

¹¹ Te nasu níni máá súan-ni, chí suni kákusĭ inĭ-yo núu Dios sá'a Jito'o-yo Jesucristo. Chí ja sĭkĭ I'a-ún, te nĭ naketá'an-yó jíin Dios vina.

Ja ní kenda kue'e kuu-yo

¹² Ja yúan, suni súan nátu'un nĭ kĭvĭ kuáchi inĭ ñuyĭvĭ ní sá'a máá tú'ún-ni cháa. Te sĭkĭ kuáchi-ún, te nĭ kĭvĭ kue'e kuu-yo. Te súan nĭ jichá kue'e kuu-yo-ún, nuú táká ñayĭvĭ, chí taká-i nĭ kasá'a-i kuáchi.

¹³ Chí onde ná té koo-ga ley, te nĭ io kuáchi inĭ ñuyĭvĭ. Ko tú chí'i-ya cuenta nuu túu máá ley.

¹⁴ Kue'e kuu-yo-ún, nĭ tá'ú tíñu onde kĭvĭ ní kii Adam, te onde kĭvĭ ní kenda Moisés, vasa onde sĭkĭ ñayĭvĭ já tú ní kasá'a-i kuáchi modo nĭ stĭvĭ Adam tíñu. Chí cháa-ún nĭ kuu muestra I'a cháa.

Ja ní kenda tu'un kuchaku-yo

¹⁵ Ko ta'u já ní ja'a-ya, nasu ní kĭ nátu'un máá kuáchi-ún. Chí nú sĭkĭ tíñu nĭ stĭvĭ máá tú'ún-ni cháa onde sáá, te nĭ kajĭ'ĭ kua'a ñayĭvĭ ní sá'a, núsáá te ví'í-gá sá'a tu'un luu ío inĭ Dios jíin tá'u lúu já'a máá tú'ún-ni cháa Jesucristo, nĭ kajichá nuu nuu kuá'a-í.

¹⁶ Te sĭin sá'a kuáchi máá tú'ún-ni cháa-ún, te sĭin sá'a ta'u-yá. Chí sĭkĭ kuáchi máá tú'ún-ni cháa-ún te nĭ nakuxndíi-ya-í ja tá'nu ndatu-i. Ko jíin tá'u-ún, te kii tu'un ja kéndoo ndaa-i, vasa kua'a-í nĭ kastĭvĭ-í tíñu.

¹⁷ Te nú máá tú'ún-ni cháa-ún nĭ stĭvĭ tíñu, te ja yúan ní tá'ú tíñu kue'e kuu-yo ní sá'a máá tú'ún-ni cháa-ún, núsáá te ví'í-gá ná tá'ú tíñu ñayĭvĭ kúchaku, sá'a máá tú'ún-ni cháa Jesucristo. Chí ni'in vá'a-i máá tú'un luu ío inĭ-ya, te suni ni'in-í ta'u já kéndoo ndaa-i.

¹⁸ Núsáá te nátu'un nĭ nakuxndíi-ya sĭkĭ táká cháa, chí nĭ stĭvĭ máá tú'ún-ni cháa-ún tíñu, suni súan máá tú'ún-ni cháa nĭ sá'a tíñu ndaa, ja yúan te kaku taká cháa te kuchaku-de.

¹⁹ Chí nátu'un tú ní jándatu máá tú'ún-ni cháa, te kua'a xáan cháa nĭ kĭvĭ koyo chíi kuáchi nĭ sá'a-de. Suni súan nĭ jandatu máá tú'ún-ni cháa, te kua'a xáan cháa kéndoo ndaa sá'a-ya.

20 Ko ley, ni chaꝝ náva'a ná ndeá-ga kuꝝchi, ko nuu ní ndeá-ga kuꝝchi, te ni ndeá-ga tu'un luu ío iní-ya.

21 Chi nátu'un ni tá'ú tíñu kuꝝchi ja koo kue'e kuu-yo, suni súan ná tá'ú tíñu tu'un luu ío iní-ya jíin tíñu ndaꝝ náva'a kuchaku-yo ní káni sá'a Jito'o-yo Jesucristo.

6

Ja tuká chakú-yo chíi kuꝝchi

1 Ndasa ka'an-yo núsáá. Kukuu-ni-yó jíin kuáchi náva'a ná kuá'nu-ga tu'un luu ío iní-ya náún.

2 Ma kúu kuti, chi yóo ni kaji'i-yo, ni kakenda-yó chíi kuꝝchi. Te naja kaka kuu-ga-yo jíin kuáchi núsáá.

3 Á tú kájuu'un iní-ro já táká yóo ja ní kajanducha-yo chíi Cristo Jesús, suni ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya.

4 Chi ni kayuji ta'an-yo jíin-yá ja ní ji'i-ya, chi ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya. Te ni nachaku Cristo ma'ñú ndíyi ni sá'a tu'un luu máá Táa-ya, náva'a yóo, suni súan kuu kaka kuu jáá-yó.

5 Chi nú ñn núu-ni ni kanduu-yó jíin-yá jíin nátu'un ni ji'i-ya, suni súan nduu-yó jíin-yá jíin nátu'un ni nachaku-ya.

6 Tu'un yá'a a kájiní-yo, chi chaꝝ tú'ú já kándeé iní-yo, ñn núu-ni ni ji'i-de jika cruz jíin máá Cristo, náva'a ná náa yíki kúñu ja ndíso kuꝝchi, náva'a ma kuátíñu sáni-ga-yo núu kuáchi.

7 Chi chaꝝ ja á ni ji'i, a ni kenda-de iní nda'a kuáchi.

8 Te nú ni ji'i-yo jíin Cristo, a kákandíja-yó já súni súan nachaku-yo jíin-yá.

9 Chi a kájiní-yo já Cristo ni nachaku-ya má'ñú ndíyi, te ma kúu kuti-gá-ya. Chi kue'e kuu-yo, tuká tíin so'o-ya.

10 Te ja súan ni ji'i-ya chíi kuꝝchi, ni ji'i-ya ñn jínu-ni. Ko ja vína chakú-ya, chíi Dios chakú-ya.

11 Suni súan róo jíná'an-ró, ná sá'a-ró cuenta ja á ni kaji'i ndija-ró chíi kuꝝchi, ko a káichaku-ro chíi Dios ni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

Ja tuká tíin kuꝝchi so'o-yó

12 Núsáá te ma kuá'a-ró tú'un ja tá'ú tíñu-ga kuꝝchi nuu yíki kúñu-ró já kúu. Chi kuni kuꝝchi-ún ja kuándatu-ro núu sá'a-ró táká tíñu ndío iní yiki kúñu-ró.

13 Ni ma sokó-ro táká pedazo yiki kúñu-ró núu kuáchi ja sá'a tíñu ñáá, chi sua sá'a-ró cuenta ja ní kanachaku-ro má'ñú ndíyi, te ná kuá'a-ró máá-ró núu Dios. Te taká pedazo yiki kúñu-ró ná kuá'a-ró núu-yá ja sá'a-ya tíñu ndaꝝ jíin.

14 Chi kuꝝchi, ma kúu tá'ú-ga tíñu nuu-ro, chi tuká káyí'i-ró ndá'a ley, chi sua káyí'i-ró ndá'a tú'un luu ío iní-ya.

15 Ndasa kuu núsáá, kukuu-yó sá'a-yó kuáchi, chí tuká káyí'i-yó ndá'a ley, chí sua káyí'i-yó ndá'a tú'un luu ío iní-ya náún. M̄a kúu kuti.

16 Á tú kájini-ro já nú kájandatu-ro núu ïn cháa, mozo-de kákuu-ró, chí n̄i kaja'a-ró máá-ró núu-dé náva'a kuu-ró mozo-de kuandatu-ro núu-dé. Suni súan nú kuandatu-ro núu kuáchi, te kuu-ro. Xí nú kuandatu-ro núu-yá, te kendo ndaa-ro.

17 Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chí vasa n̄i kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko vina chí onde jín iní jín añú-ro ní kajandatu-ro núu tú'un, ná modo n̄i kajatá'ú-ró.

18 Te vina a n̄i kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te n̄i kanduu-ró mozo nuu táká tiñu ndaa.

19 Nátu'un káka'an ñayivi yúku, súan ká'an-ri jín-ró. Chí tú yachí xini-ro. Chí nátu'un sáá, n̄i ja'a-ró táká pedazo yiki kúñu-ró núu tíñu chá'an jín núu tíñu ñáá ja ní kaa ñáá-ga sá'a, suni súan vina ná kuá'a-ró táká pedazo yiki kúñu-ró núu tíñu ndaa, náva'a kenda tiñu ndoo.

20 Chí ná n̄i kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko sikí tíñu ndaa tú ní kákuu-ró mozo.

21 Naún ní ja'a taká tiñu-ún nuu-ro, chí vina kákuka nuu-ro sá'a-ún. Chí nú kukuu-yó jín-ún te kuu-yo.

22 Ko vina a n̄i kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te n̄i kanduu-ró mozo Dios. Te a n̄i kandundoo-ró ní sá'a-ya, te onde sandí'i-na te kuchaku-ro ní káni.

23 Chí ya'u-yó já kuá'a kuáchi nuu-yo kúu ja kúu-yo. Ko ïn ta'u-yo já kuá'a Dios nuu-yo kúu ja kúchaku-yo ní káni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

7

Modo ja t̄in ley so'o ñayivi

1 Ñáni, xí tú kájuku'un iní-ro já t̄in ley so'o ïn cháa nú nini chakú-de náún. Ká'an-ri jín cháa kájini ndasa ká'an ley.

2 Chí ña'an ní tanda'a, yí'i-ña ndá'a yíi-ña sá'a ley, ko nú a n̄i j̄i'yii-ña, a n̄i kenda-ña chí ley cuenta yii-ña.

3 Ja yúan, nú chakú yii-ña, te ketá'an-ña jín ingá cháa, te kunání-ña ñá'an ísiki ncháa yii nú súan. Ko nú a n̄i j̄i'yii-ña, a n̄i kenda-ña chí ley-ún. Te vasa ná ketá'an-ña jín ingá cháa, nasu ísiki ncháa-ña yíi-ña.

4 Suni súan róo jíná'an-ró, ñani máni, a n̄i kaji'i-ro núu ley ja súan n̄i j̄i'yii yiki kúñu Cristo, náva'a ná náketá'an-ró jín ingá, ja kúu máa l'a ja ní nachaku ma'ñú ndíyi, náva'a kuu sá'a-yó táká tiñu va'a kuní Dios.

5 Chí ná n̄i kajika-yó jín modo kákuu iní ñayivi, te n̄i ndukanda taká ja ndío iní-yo jín kuáchi n̄i sá'a ley. Te n̄i

kasátiñu-ún iní pedazo yiki kúñu-yó, te n̄i sá'a taká tiñu ja kúu-yo jíin núú.

⁶ Ko vina n̄i kenda koyo-yó iní nda'a ley, te n̄i kaji'i-yo núu ja jasú-yó-ún. Te ja yúan kájatíñu jáa-yó jíin máa Espíritu, nasu jíin tutú aná'an.

⁷ Ndasa ka'an-yo núsáa, ley kúu kuachi náún. Ma kúu kuti. Ko ja máa-rí, ma kuní-ri ja ío kuachi nú tú ley núú. Te suni ma kuní-ri ja ío tu'un ndío in̄i nú tú ní ká'an ley jíin-rí: Ma ndío in̄i-ro, áchí.

⁸ Te jíin ley n̄i jikin nuu kuáchi jíin-rí, te n̄i skíi in̄i-ri n̄i ndio in̄i-ri taká tiñu kuní. Ch̄i nú tú ley, te a n̄i ji'i kuachi nú súan.

⁹ Te ruu, tú ní jiní-ri ley, te n̄i ichaku-ri sáa. Ko nuu ní chaa tu'un tá'ú tiñu, yúan-na te n̄i nachaku kuachi, te ruu n̄i ji'i-ri.

¹⁰ Te ley ch̄i kuchaku-yo jíin núú, ko n̄i jiní-ri ja kuní kuu-ri jíin.

¹¹ Te jíin tú'un tá'ú tiñu, n̄i jikin nuu kuáchi jíin-rí, te n̄i xndá'ú ruu, te n̄i ja'ni rúu.

¹² Ja yúan ío ndoo ndija máa ley. Te tu'un tá'ú tiñu, suni ío ndoo, ío va'a, te ío ndaa.

Ndasa kájatá'an ley yúkú jíin ley máa-yá

¹³ Te ja ío va'a yúan, n̄i ja'ni rúu náún. Túu, ch̄i sua máa kuáchi, jíin máa ley ja ío va'a n̄i ja'ni rúu, nává'a ná kuní-yo ja kuáchi ndíso ndija kuachi, te kaa xaan-gá kuachi siki kuáchi sá'a tu'un tá'ú tiñu.

¹⁴ Ch̄i kájin̄i-yo ja ley jika cuenta Espíritu, ko ruu, chi chaa yúkú kúu-ri. Te n̄i jaan kuachi ruu, te jándatu-ri nuu.

¹⁵ Ch̄i tiñu sá'a-ri, tú júku'un in̄i-ri jíin, ni tú sá'a-ri ja kuní-ri, ch̄i sasua sá'a-ri ja kití in̄i-ri jíto-ri-ún.

¹⁶ Te nú sá'a-ri ja tú kuní-ri-ún, yúan-na te játú'ún-rí ja ío va'a ley.

¹⁷ Ja yúan, vina nasu rúu kúu ja sá'a tiñu-ún, chi kuachi ja ncháa in̄i-ri kúu ja sá'a.

¹⁸ Te a jiní-ri ja iní-ri, ja kuní ka'an in̄i añú máa-rí, tú ncháa tiñu va'a, ch̄i kúu in̄i-ri sá'a-ri tiñu va'a, ko tú kúndéé-rí sá'a-ri.

¹⁹ Ch̄i tú sá'a-ri tiñu va'a ja kúu in̄i-ri sá'a-ri, ko tiñu ñáa ja tú kuní-ri sá'a-ri-ún, sa yúan sá'a-ri.

²⁰ Te nú sá'a-ri tiñu ja tú játa'an in̄i-ri, nasu rúu sá'a yúan, chi kuachi ja ncháa in̄i-ri kúu ja sá'a.

²¹ Jiní-ri inga ley yá'a núsáa: Vasa kúu in̄i-ri sá'a-ri tiñu va'a, sasua ncháa tiñu ñáa in̄i-ri.

²² Ch̄i kúsii iní-ri jíin ley Dios onde jíin iní jíin añú-ri.

²³ Ko jiní-ri nuu inga ley ja jika in̄i taká pedazo yiki kúñu-ri, kájatá'an jíin ley ja jika jíin ja jini tuní-ri, te nátu'un preso skívi ruu in̄i nda'a ley ndíso kuachi ja ncháa in̄i pedazo yiki kúñu-ri.

24 Naka ndá'ú chaa kúu-ri. Ndéja náma ruu chii modo máa-rí yá'a ja kúu núsáá.

25 Ná kúta'u-rí nuu Dios sá'a máa Jító'o-yo Jesucristo. Núsáá te játíñu-ri nuu ley Dios jíin já jiní tuní-ri, ko nuu ley kuachi, chii jíin modo máa-rí játíñu-ri.

8

Modo jika-yó jíin máa Espiritu

1 Núsáá te vina ma náku-xndíi kuti-yá siki ñayivi káy'i nda'a Cristo, chii tuká kájika-i nátu'un kuní modo máa-i, chii sua kájika-i nátu'un kuní máa Espiritu.

2 Chii ley ja ká'an Espiritu, onde jíin Cristo Jesús sá'a ja chakú-yo. Yuán ní nama ruu iní nda'a ley ja ndiso kuachi jíin já ndiso kue'e kuu-yo.

3 Chii tiñu ja tú ní kúu sá'a ley siki já vítá iní ñayivi, te ni sá'a Dios, chi ni tájí-yá Se'e-ya ní kii nátu'un kánda máa-yó, náva'a kundiso-ya kuáchi. Te ni nakuxndíi-ya siki kuáchi ja ndiso ñayivi.

4 Náva'a ná skíkuu-yó táká tiñu tá'ú ley sá'a-ya, jíin yóo ja tú kájika-yó nátu'un kuní máa modo ñayivi, chii kájika-yó nátu'un kuní máa Espiritu.

5 Chi ñayivi kájika nátu'un kuní máa modo máa-i, ja kúu modo máa-i kájítú iní-i jíin. Ko ñayivi kájika nátu'un kuní máa Espiritu, ja kúu tiñu Espiritu kájítú iní-i jíin.

6 Chii nú kájani iní-yo nátu'un kuní modo ñayivi, te kuu-yo. Ko nú kájani iní-yo nátu'un kuní máa Espiritu, te kuchaku-yo jíin tú'un kuaká'nu iní.

7 Ñayivi jáni iní-i siki modo máa-i, chii jító u'u-i Dios, chii tú jándatu-i nuu ley Dios. Te ni ma kúu kuandatu-i.

8 Tú kúu kusii iní Dios sá'a ñayivi kájika jíin modo máa-i.

9 Ko róo tuká kájika-ró jíin modo máa-ró, chii jíin Espiritu kájika-ró, te nú ncháá ndija Espiritu Dios iní-ro. Te nú ñin ñayivi tú ndiso-i Espiritu máa Cristo, nasu iní nda'a-yá yí'i-i.

10 Ko nú ncháá Cristo iní-ro, te vasa siki kuáchi a ni jii yiki kúñu-ró, ko chakú añu-ro siki tiñu ndaa.

11 Ko nú iní-ro jíná'an-ró ncháá Espiritu máa Dios, I'a ni naschakú Jesús ma'ñú ndíyi, te suni súan jíin Espiritu-ya já ncháá iní-ro te nachaku yiki kúñu-ró ja kúu-ún sá'a Dios ja ní naschakú-ya Cristo Jesús ma'ñú ndíyi.

12 Náni, chaa káitau kakuu-yó núsáá. Ko nasu núu modo máa-yó, ja káka-yó nátu'un kúu iní máa-yó.

13 Chii nú kájika-ró nátu'un kuní modo máa-ró, te kuu-ro nú súan. Ko nú jíin Espiritu xnáa-ro táká tiñu ja sá'a-ró jíin modo máa-ró, te kuchaku-ro.

14 Chi taká ñayivi já káyoxnúú Espíritu Dios nuu-í, ñayivi yúan kákuu se'e Dios.

15 Chi nasu nátu'un mozo ni sá'a-ya róó ja yú'ú-ro ingá jínu, chi ni nduu-ró nátu'un se'e-ya. Te ja yúan kákana ndá'ú-yo: Abba, ja kuní ka'an: Ai Táta máni.

16 Chi suni máá Espíritu ká'an ndaa ta'an jíin añú-yo já kákuu-yó sé'e Dios.

17 Te nú se'e-ya kákuu-yó, suni chaa ni'in tá'u kákuu-yó, chaa ni'in tá'u núú Dios kákuu-yó. Te ni'in ká'nu-yó tá'u-yo jíin Cristo. Te nú súan kuandéé iní yo ndó'o ta'an-yo jíin-ya, náva'a suni nduñá'nu luu ta'an-yo jíin-ya.

Ja kóo kiví kuánchaa tundó'o ñuyívi

18 Chi jáni iní-ri ja taká tundó'o kándo'o-yó vína, ni ma káni tá'an kuti jíin tú'un nduñá'nu luu-yó já kenda kuee-ga, te kuní ndijin-yo núú.

19 Chi taká ja ní sá'a-ya, káñukuu iní onde kenda ndijin taká se'e Dios.

20 Chi taká ja ní sá'a-ya, ni kiví sáni iní nda'a tú'un té'yu, ko nasu já kákuu máá, chi súan ni jata'an iní máá I'a ni sá'a. Te káñukuu iní.

21 Chi in kiví, te taká ja ní sá'a-ya-ún, kenda iní nda'a tú'un té'yu, te kaka kuu ndicha-na jíin tú'un luu nátu'un taká se'e Dios.

22 Chi kájiní-yo já taká ja ní sá'a-ya-ún, in ká'nu-ni kátana, te kájito tundó'o onde vína.

23 Te nasu máá in ja ní sá'a-ya-ún, chi suni onde yóó, ja ní kejá'á sátiñu Espíritu iní-yo, te suni kátana-yó jíin iní máá-yó, káinda-tu-yó já náki'in sé'é-ya yóó. Yuán kúu ja náma-ya yíki kúñu-yó.

24 Chi káñukuu iní-yo te a ni kakaku-yó. Te nú ndijin kánde'é-yó núú in ja káñukuu iní-yo, nasu já káñukuu iní-yo kúu. Chi nú in ja á kájiní-i nuu kúu, ndé ñayivi káñukuu-ga iní núsáá.

25 Ko nú ja tú kájiní-yo núú kúu, káñukuu iní-yo. Yúan-na te jíin paciencia káinda-tu-yó-ún.

26 Suni súan chindéé tá'an Espíritu jíin-yó já vítá iní-yo, chi tú kájiní-yo kakán ta'u-yo nátu'un kánúú kakán ta'u-yo, ko suni máá Espíritu kúu ja jikán ta'u já'a-yo, te tána jíin, te tú ní'in tú'un ka'an jíin.

27 Ko máá I'a jíto nchaa vii iní añú-yo, jiní-ya ndasa jáni iní Espíritu. Chi máá Espíritu, jikán ta'u já'a taká ñayivi ndóo nátu'un kuní máá Dios.

Ja má kúu kuánchaa-i yóó iní nda'a Cristo

28 Te a kájini-yo já táká ja tá'an ñayivi, kendoo va'a-ga-i jín sá'a-ya, nuu ñayivi já kákumani-í jín-yá, ja ní kana-ya xiní-í nátu'un ni jata'an ini-ya.

29 Chi taká ñayivi, jín tiempo a ni jini-ya núu-í. Suni ni teta'an-ya-í ja ná kóo-í nátu'un káa Se'e-ya, náv'a ná kúu Jesús ñani núu vásá sáva-ga ñani.

30 Te máá ñayivi ní teta'an-ya-ún, suni ni kana-ya xiní-í, te ñayivi ní kana-ya xiní-ún, suni ni kakendoo ndaa-i ni sá'a-ya. Te ñayivi ní kakendoo ndaa-ún, suni ni nduñá'nu luu-i ni sá'a-ya.

31 Te naún káka'an-yo siki tú'un yá'a núsáá. Chi nú Dios ká'an-ya já'a-yo, te ndéja kúu ka'an siki-yo núsáá.

32 Chi máá-yá, tú ní sásá'an-yá Se'e-ya, chi sua ni ja'a-ya-í ja siki táká-yo. Te naja má kuá'a-ya táká ndatíñu nuu-yo onde jín Sé'e-ya núsáá.

33 Ndéja kúu kakan kuachi siki ñayivi ní kaji Dios núsáá. Máá Dios kúu I'a skéndo ndaa yóó.

34 Ndéja náku xndí siki-yo. Máá Cristo kúu I'a ni ji'i, te suni ni nachaku-ya má'ñú ndíyi, te vina kánchaa-ya íchi ndáv'a Dios, te suni I'a-ún ká'an-ya já'a-yo.

35 Ndéja kúu kuanchaa yóó nuu tú'un ni kundá'ú ini Cristo yóó núsáá. Á tundó'o, xí já ndúkuí'a ini-yo, xí já kájika jínu-yó, xí tamá, xí já kájika víchí-yó, xí já káyu'ú-yo, xí yuchí naún.

36 Nátu'un yóso núu tutú: Ja siki ní kúu ja káji-i-ná ndita'an kivi, te nátu'un rií kiti kúu, kájani ini-i kájito-í náá, áchí.

37 Ko tú súan, chi sua ni kundéé-ga-yo jín táká tu'un yá'a ni sá'a máá I'a-ún ja ní kundá'ú ini-ya yóó.

38 Chi jáni ndija ini-ri ja ní kue'e kuu-yo, ni tu'un ja chakú-yo, ni ndajá'a máá-ún, ni ja kakuñá'nu, ni ja kátá'ú tíñu, ni ja vina, ni ja yúchaan,

39 ni nuu súkún, ni nuu kúnú, ni ñn ndatíñu ja ní sá'a-ya, ma kúu kuti kuanchaa yóó nuu tú'un ja máá Dios jín Jító'o-yo Cristo Jesús, ni kundá'ú ini-ya yóó.

9

Tu'un ñayivi Israel

1 Ká'an ndaa-ri tu'un Cristo, tú xndá'ú-ri, chi súan ká'an ndaa-ri jini-ri ini añú-ri jín Espíritu Santo.

2 Chi ndúkuí'a xaan ini-ri, te nene tá'u'u ini añú-ri.

3 Chi suni kuní máá-rí kuxio-ri nuu Cristo, te ná náa-rí núu, ja siki ñani-ri ja kúu tá'an-ri ja ñn-ni niñi, ñn-ni kuñu, kákuu-ri jín.

4 Te cha Israel kákuu-de. Máá-de kákuu cha naki'in sé'é-yá, jín já nduñá'nu-de, jín já ní sá'a-ya contrato jín-de,

jíin já ní ja'a-ya ley nuu-dé, jíin já chíñú'ún-de máa-yá, jíin tú'un n̄i keyu'u-yá nuu-dé.

5 Te chíi tata cháa-ún, n̄i k̄akenda nd̄iyi táa-yo. Te suni chíi tata yúan, n̄i kenda niñi, kuñu Cristo. Te taká ndatíñu yí'i nda'a Dios. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén.

6 Ko nasu já ní tiví tu'un Dios, chí nasu taká ñayivi já kákuu tata Israel kúu máa cháa Israel.

7 Te suni vasa tata Abraham kákuu-i, ko nasu ndí'i-i kákuu se'e-de. Chí sua ká'an: Chíi Isaac koo ja kunání-i tata-ro, áchí.

8 Yuán kuní ka'an, nasu já kákuu se'e yiki kúñu kákuu se'e Dios, chí sua se'e ja ní keyu'u-yá-ún. Chí'i-ya cuenta-i ja kákuu ndija-i tata-ún.

9 Chí ya'á kúu tu'un n̄i keyu'u-yá: Suni kivi yá'a jinu kua, te cháa-ri, te koo ñin se'e yíi Sara, áchí.

10 Te suni ío inga tu'un, chí suni n̄i ni'in sé'e Rebeca. Uu se'e yíi n̄i sá'a ñin-cháa, ja kúu nd̄iyi táa-yo Isaac.

11 Te onde ná té kaku-ga-i jíná'an-i, ni té kunj-ga-i sá'a-i ja vá'a ja ú'u, nává'a kendo n̄i'in tu'un, n̄i kaji ñúkuún Dios máa-i. Chí nasu jíin tíñu sá'a-i, chí siki já ní kana-ya xiní-i.

12 Chí n̄i ka'an-ya jíin-ña: Ja ñá'nu kuatíñu nuu já súchí, áchí-ya.

13 Ná tu'un yóso núu tutú: N̄i kumanj-rí jíin Jacob, te n̄i kitj inj-ri nuu Esaú, áchí.

14 Ndasa ka'an-yo núsáa. Á sá'a Dios tíñu ja tú ío ndaa náún. Ma kúu kuti.

15 Chí n̄i ka'an máa-yá jíin Moisés: Ndéja kuní-ri kundá'ú inj-ri te kundá'ú inj-ri, te ndéja kuní-ri kukuí'a inj-ri jíin te kukuí'a inj-ri jíin, áchí-ya.

16 Núsáa te tú kée tíñu sá'a ni cháa kuní, ni cháa jíku jíin, chí máa Dios kúu I'a kundá'ú inj-ya.

17 Chí áchí tutu ij jíin rey Faraón: Ja yúan ní jani-ri róo nává'a ná kuichá tu'un sí'viri ki'in ní ñúyivi, te kuni ndijin-i ndasa káa fuerza-ri ja kúkuu-ri jíin-ró, áchí.

18 Núsáa, te nú ndéja kuní-ya, te kundá'ú inj-ya, te nú ndéja kuní-ya, te sándava-yá inji.

19 Sanaa te ka'an-ro jíin-rí: Naja jikán-ga-ya kuáchi núsáa, chí ndé cháa kuu kasu nuu-yá ndasa játa'an inj-ya, achí-ro.

20 Chí sua ka'an-ri jíin-ró: Te róo, ndé cháa kúu-ró já státá'an-ró jíin Dios. Á kuu ka'an kisi ñu'un jíin máa cháa n̄i sá'a-ún: Naja ní sá'a-ró rúu, achí.

21 Te cháa sá'a-ún, ío derecho-de ja sá'a-de ñin kisi ku'un ndatíñu luu, te inga kisi ku'un ndatíñu chá'an xí túu.

22 Te nú kuní Dios stá'an-ya núu-í ndasa káa tu'un kitj inji máa-yá, nává'a kuní-i na fuerza ndíso-ya, te nú ja yúan jíin

paciencia tú ní xndí'i yachí-ya ñáyivi-ún, cuenta kisi ja á yani naa ñúkúún máá, te naja tú játú'ún-ró nú súan.

²³ Te súan sá'a-ya, chí kuni-ya kuichá tu'un ndasa sá'a-ya kuá'a tíñu luu xaan núu ñáyivi já ní sáva'a-ya-í, nátu'un jíin kisi, súan ná kéndoo luu-i jíin-yá.

²⁴ Ñáyivi yúan kákuu yóó ja ní kana-ya xiní-yo. Chí nasu máá ñin ñáyivi judío ní kána-ya xiní, chí suni ni kana-ya xiní ñáyivi sín nacióon.

²⁵ Suni súan nátu'un ká'an nuu tutú Oseas: Ñáyivi já ná tú ní kúu ñáyivi máá-rí-ún núú, skúnání-rí-i ñáyivi máá-rí vina. Te ña'an já tú ní kúmaní-rí jíin-ña núú, skúnání-rí-ña ña'an já maní-rí jíin vina. Achí.

²⁶ Yúan-na te nuu ní ka'an-ya: Nasu róó kákuu ñáyivi máá-rí, áchí-ya, tu'un ñuu yúan ka'an-i: Ñáyivi yúan se'e Dios I'a chakú kákuu-i.

²⁷ Suni súan ni kana jaa Isaías tu'un ñáyivi Israel: Vasa nándeá se'e ñuu Israel nátu'un ñití káa yu'u mar, ko ñin tñin-ni-i kaku,

²⁸ chí máá Tatá Dios síjínu-ya tíñu sá'a-ya já ndón-da-ya sikí ñúyivi, te yachí sánda-ya.

²⁹ Nátu'un ni ka'an Isaías onde sáá: Te nú máá Tatá I'a tñin so'ó taká soldado, nú tú ní skéndoo-ya yakú-ga tata nuu-yo núú, te nátu'un ñáyivi ñuu Sodoma jíin ñáyivi ñuu Gomorra, súan kuu-yó te súan ta'an-yo núú. Achí.

³⁰ Ndasa ka'an-yo núsáá. Ñáyivi sín nacióon, tú ní kándúkú-i tíñu ndaa, ko ni kakendoo ndaa-i, chí sikí já ní kakandíja-i, yúan ní kakendoo ndaa-i.

³¹ Te ñáyivi Israel, ni kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i jíin ley, ko tú ní skíkuu kuti-í jíin máá ley.

³² Te naja. Chí ni kándúkú sáni-i, nasu jíin tú'un kándíja, chí sasua jíin taká tíñu tá'ú ley. Já yúan ní kajungoyo-i sikí máá yúu xín tíñu skáchi'i xiní já'a-í.

³³ Nátu'un yóso núu tutú: Nde'é, chí onde Sion kaitúu-rí máá yúu xín tíñu skáchi'i xiní já'a-í, te suni jungoyo-i sá'a yuu-ún. Te ñáyivi kándíja nuu yúu-ún, ma kúka nuu-í, chí máá-yá kúu, áchí.

10

¹ Ñáni, kúu ndija ini añú-ri, te jikán ta'u-rí nuu Dios ja'a ñáyivi Israel, náva'a kaku-i jíná'an-í.

² Chí ruu, a jini ndaa-ri ja bueno kákuu ini-i kájito-i Dios, ko tú kákuu ini-i jíin.

³ Chi tú kájuku'un iní-i ndasa kendo ndaa-i sá'a Dios, te kándúkú-i ja kéndoo ndaa-i sá'a máa-i. Te ja yuán tú kájandatu-i nuu íchi ndaa Dios.

⁴ Chi jíin Cristo te ni jukuiñi tu'un ká'an ley, náva'a kendo ndaa taká ñayivi kándija.

⁵ Chi ni ka'an Moisés ja nú ñin cha skíkuu tiñu ndaa ká'an ley, te kuchaku-de jíin.

⁶ Ko tu'un kéndoo ndaa, kenda chii tu'un kándija-yó, te ká'an súan: Ma káni iní añú-ro: Ndé cha kaa ki'in andívi núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xnúu-de Cristo onde nuu ñú'un.

⁷ Ni ma káni iní-ro: Ndé cha kuun-de ki'in-de iní tunchi núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xndaa-de Cristo ma'ñú ndíyi.

⁸ Ko ndasa ká'an tu'un-ún: Yani jíin-ró ío tu'un ka'an-ro, iní yu'u-ro te iní añú-ro ío, áchí. Yuán kuu tu'un kákandija-yó, te yuán kuu tu'un kájani-ró.

⁹ Chi nú jatú'un-ró onde jíin yú'u-ro já Jító'o-ro kuu Jesús, te nú onde jíin iní jíin añú-ro kándija-ró já ní nachaku Jesús ma'ñú ndíyi ni sá'a Dios, yúan-na te kaku-ró.

Kánúú káni-yó tú'un-ya ná kándija-i

¹⁰ Chi jíin iní jíin añú-yo kándija-yó-yá náva'a kendo ndaa-yo. Ko jíin yú'u-yo kuátú'un-yó-yá náva'a kaku-yó.

¹¹ Chi tutu ií ká'an: Taká ñayivi kándija-i nuu-yá, ma kéndoo kuti-í tuka nuu, áchí.

¹² Chi tú ká'io ñin ñayivi griego jíin ñayivi judío, chi suni ñin-ni máa Jító'o-yo tñin so'o taká-i. Te kúndá'ú xaan iní-ya ñayivi káka'an nda'ú jíin-yá.

¹³ Chi taká ñayivi káka'an nda'ú jíin máa Jító'o-yo onde jíin sí'ví-yá, kaku-i.

¹⁴ Ndasa ka'an nda'ú-i jíin-yá te nú tú kákandija-i-ya. Te ndasa kandija-i-ya te nú tú jíini so'o-i tu'un-ya. Te ndasa kuni so'o-i te nú tú ñaún kani tu'un-ya núu-í.

¹⁵ Te ndasa kani-i tu'un-ya te nú tú táji-yá-i ki'in-i. Natu'un yoso núu tutú: Xaán luu kánda ja'a ñayivi kájani tu'un kuaká'nu iní, jíin já'a ñayivi kájani tu'un va'a tu'un luu.

¹⁶ Ko nasu taká-i káchu'un iní-i ja ká'an tu'un va'a, chi ni ka'an Isaías: Táta, ndé ñayivi kándija tu'un kájani-ná vii, áchí-de.

¹⁷ Núsáa te kuu kandija-i onde nú kuni so'o-i, te kuu kuni so'o-i onde nú koo ja káni tu'un Dios.

¹⁸ Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní kájini so'o-i. Jandaa ni kajini so'o-i, chi ká'an: Níi ñúyivi ní kenda tu'un-i te onde nuu ndí'i-na ñuyivi ní jicha tu'un-i, áchí.

19 Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní kájuku'un iní ñáyivi Israel tu'un yá'a. Xnañúú-ga nī ka'an Moisés: Ná kúkuíñi-ro sá'a-ri jín ingá nación ja násu ñúu máa-rí kúu, te jín ñn nación ñáá skiti inī-ri róó, áchí-de.

20 Suni Isaiás nī chundéé iní-de nī ka'an-de: Ñáyivi já tú ní kánandúkú rúu, a nī jini-i ruu. Te ñáyivi já tú ní kájika tu'un rúu, nī stá'an ndijin-ri máa-rí nuu-í, áchí-de.

21 Ko siki ñáyivi Israel ká'an: Ncháka ncháa, nī jata ñaa-ri nda'a-rí nuu ñáyivi tú jándatu, jín núu ñáyivi ní'in inī, áchí-ya.

11

Ja ío ñn tñn-ga ñáyivi Israel

1 Núsáa te ká'an-ri: A nī kiñi'in Dios ñáyivi máa-yá náún. Ma kúu kuti. Chī ruu, suni cháa Israel kúu-ri, tata Abraham kúu-ri, tá'an tata Benjamín kúu-ri.

2 Tú ní kiñi'in Dios ñáyivi máa-yá ja á nī jini-ya núu-í jín tiempo xí tú kájinī-ro tutú iī ndasa ká'an tu'un Elías, ndasa nī ka'an nda'ú-de jín Dios siki ñáyivi Israel:

3 Táta, nī kaja'ni-í cháa kájani tu'un-ní, te nī kajacha-i altar-ní. Te náá, máá ñn-na-ná nī kendo. Te vina, káchindikīn-i náá, ka'ni-í náá kákunī-i, áchí-de.

4 Ko yúan-na te ndasa ni xndió káni Dios tu'un nuu-dé núsáa: A ñáva'a ná'in-rí vasté usiá mil ñáyivi káchiñú'un rúu, te ñáyivi-ún tú kájukuiñi jíti kúti-í nuu ndosó Baal, áchí-ya.

5 Te suni súan vina, chī ío ñn tñn-ga, te jín tú'un luu ío inī-ya ní kaji-ya-ún.

6 Te nú siki tú'un luu ío inī-ya kúu, nasu ní ní'in-í jín tínu nī sá'a-i núsáa. Chī nú súan, te nī jita tu'un luu ío inī-ya núu.

7 Naún káka'an-ri núsáa. Ja ní kandúkú ñáyivi Israel, tú ní kákundéé-i ní'in-í. Ko nī kákundéé ñáyivi ní kaji-ya-ún, nī kani'in-í. Te sava-ga-i nī kandunī'in inī-í.

8 Nátu'un yóso núu tutú: Nuu-í nī ja'a Dios ñn xinī já tú júku'un kuti iní, jín ndúchi já tú kunī kuti, jín só'o ja tú kuni so'o kuti ondé vina, áchí.

9 Te nī ka'an David: Viko kásá'a-i, ná kúu nátu'un ñn xeyu, ñn ja tñn yátá-ún-i, ñn tunchi, ñn nuu ní'in-í ya'u-i.

10 Te nduchi-í, ná kúña náva'a ma kúu nde'é-i jín, te ná kóo tí'i-i ní káni, áchí-de.

11 Núsáa te ruu ká'an-ri: Nī kandua-i, te nī kajita iī-í náún. Ma kúu kuti. Chī sua nī kakaaku ñáyivi sñn nación ja súan nī kasáña'mu ñáyivi Israel, náva'a ná kúkuíñi máa Israel jíná'an.

12 Nī kasáña'mu Israel, te ja yúan ní ndukúká ñúyivi. Nī kajita Israel, te ja yúan ní ndukúká ñáyivi sñn nación. Naga

n̄i kuu ja xáán ndatu tiñu koo onde kiv̄i ná náki'in sé'é-yá taká Israel núsáa.

13 Ch̄i jín róo ñaȳivi s̄in nacióon ká'an-ri, ch̄i ruu suni cháa skáka tu'un nuu cháa s̄in nacióon kúu-ri, te jín'ú'ún ká'an-ri siki tíñu sá'a-ri,

14 náva'a ná kúkuíñi tá'an-ri sá'a-ri, te kaku sava-de sá'a-ri.

15 Ch̄i nú n̄i kiñi'in-ya Israel, te ja yúan ní kanaketá'an ñaȳivi ñúyivi jín-yá, núsáa te kiv̄i náki'in sé'é-yá Israel, te nasu nátu'un ja ní nachaku-i ma'ñú ndíyi koo yúan náún.

Olivo yúkú xiní olivo táta

16 Te nú ío ndoo nde'e ja kúun núú, te suni níi-ni ío ndoo. Te nú ndu'u ío ndoo, suni súan ío ndoo taká nda'a.

17 Ko nú sava nda'a-ún, n̄i kajanchaa, te nú róo ja kúu-ró ñin nda'a yúnu olivo yúkú, n̄i nuku'un-ró núú ní kajanchaa nda'a táta-ún, te nú stáa ta'an-ro kájin onde ndu'u númá máa yúnu olivo táta,

18 ma sátéyíi-ró máa-ró ja ndón-da-ró siki táka nda'a-ún núsáa. Ch̄i nú sátéyíi-ró máa-ró, te ná nuku'un in̄i-ro ja tú stáa ndu'u-ún kájin-ro, ch̄i sua stáa-ró kájin máa ndú'u-ún.

19 Sanaa te ka'an-ro: Sava nda'a ní kajanchaa kua'an náva'a nuku'un-ri yá'a, ach̄i-ro.

20 Bueno, ko siki ja tú ní kákandija máa ndá'a-ún, yúan ní kajanchaa. Ko róo, ch̄i siki ja kándija-ró, yúan nukuiñi n̄i'in-ró. Ma sávixi-ro máa-ró núsáa, sua yu'ú-ro.

21 Ch̄i nú Dios, tú ní kúnda'ú in̄i-ya máa ndá'a x̄in tíñu-ún, naga n̄i kuu róo, ja kúnda'ú in̄i-ya róo.

22 Nde'é vá'a-ró núsáa, ndasa kúnda'ú in̄i Dios, te suni xaan in̄i-ya. Xaan in̄i-ya jín cháa n̄i kandua-ún, ko kúnda'ú in̄i-ya róo, te nú kundii n̄i'in-ró jín tú'un kúnda'ú in̄i-ya róo. Te nú túu, te suni kuanchoa-ya róo ki'in-ro.

23 Suni súan máa ñaȳivi-ún, nú kandija-i, suni nuku'un-i, ch̄i máa Dios kuu nachu'un tuku-ya-í.

24 Te nú róo, vai-ró chíi yunu olivo ja á káa yúkú, te n̄i nuku'un-ró xiní yúnu olivo táta, vasa nasu tá'an-ún kúu-ró, naga n̄i kuu ñaȳivi-ún ja máa ndá'a x̄in tíñu kákuu-i, ja má náchu'un-ya-í xin̄i máa yúnu olivo máa-i núsáa.

25 Ñáni, ch̄i tú kuní-ri ja kúñáa xin̄i-ro ndasa ío siki tú'un sa'í yá'a, náva'a ma sávixi-ro máa-ró te kani in̄i-ro ja ndíchí xáan-ro jíná'an-ró, ch̄i sava ñaȳivi Israel, n̄i kasáni'in in̄i-i, te n̄i kanaa-í, onde ná ndékava taká ñaȳivi s̄in nacióon.

26 Yúan-na te ndí'i ñaȳivi Israel kaku-i. Nátu'un yóso núu tutú: Ichi ñúu Sion kii I'a nama yóo, te kuanchoa-ya chá'an tá'an Jacob, ja tú káchiñú'ún-i-ya.

27 Te tu'un yá'a kuu contrato sándaa-ri jíin-i onde ná kuánchaa-ri kuachi-i, áchí.

28 Ja'a róó, kájito u'u-i-ya já siki máá tú'un va'a. Ko ni kaji-ya-í, te kundá'ú iní-ya-í, ja siki táa-i.

29 Chí Dios tú nátu'u iní-ya já téta'an-ya tá'u-yo jíin já kána-ya xini-yo.

30 Suni súan róó, ni kasáni'in iní-ro núu Dios onde sáa. Ko vina, chí siki já ní kasáni'in iní máá ñáyivi-ún, te ni kundá'ú iní-ya róó.

31 Suni súan máá ñáyivi-ún, ni kasáni'in iní-i vina, náv'a'a suni nátu'un ni kundá'ú iní-ya róó jíin'an-ró, suni súan ná kundá'ú iní-ya-í vina.

32 Chí máá Dios, ni jasú-ya táká ñáyivi chí tu'un sáni'in iní-i, náv'a'a kundá'ú iní-ya táká-i.

33 Xáán kúnú káa tu'un kúká, tu'un ndíchí, tu'un tu'a Dios. Ni ma júku'un kuti iní-yo ndasa káa taká tiñu sándaa-ya. Te xaan sá'í iin taká ichi-yá.

34 Chí ndé chaa, a ni jini ndasa jáni iní Dios, xí ndé chaa ni ja'a consejo nuu yá.

35 Xí ndé chaa ni ja'a nuu-yá xna'an-ga náv'a'a chunaa-yá nuu-dé.

36 Chí onde nuu máa-yá vai taká ndatíñu. Te suni máa-yá ni sá'a. Te suni máa-yá iin. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kúia. Amén.

12

Ndasa kuatíñu va'a ñáyivi ndoo

1 Ñáni, ja yúan ká'an nda'ú-ri jíin-ró jíin tú'un ni kundá'ú iní Dios róó, chí vina chakú-ro jíin yiki kúñu-ró, te kuní-ri ja ná kóo ndoo te kuá'a-ro núu máa-yá. Te ná kúsi iní Dios jíin-ró, chí yúan kúu ja chíñú'ún-ró-yá onde jíin iní jíin añú-ro.

2 Te ma kóo in núu iní-ro jíin ñáyivi yá'a, chí sua ná násama-ró máa-ró, te ná ndúu jáá xini-ro, náv'a'a ná kuní-ro ndasa va'a káa tu'un játa'an iní Dios, jíin tú'un ni yija va'a ja kúsi iní-ya sá'a.

3 Chí tu'un luu ja ní ja'a-ya núu-rí sá'a ja ká'an-ri jíin in in chaa ká'in ma'ñú-ró jíin, ja má skákunu-ga-de ku'a máa-de nuu kú'a ja á ká'in-de, chí sua ná káni kuándí'í iní-de nátu'un ni ja'a Dios tu'un kándíja nuu in in-de.

4 Chí nátu'un yóó, jíin modo ja kuá'a pedazo ndiso yiki kúñu-yó ko tú in-ni tiñu kás'a,

5 suni súan yóó, vasa kua'a-yo, ko nátu'un in-ni ñáyivi kákuu-yó núu Cristo. Ko ja in in máa-yó, chí pedazo-ni-yó kánakuni tá'an-yó.

6 Chi n̄i ni'in-yo s̄in s̄in ta'u ndasa ku'a n̄i ja'a-ya tú'un luu ío in̄i-ya núu-yo. Te nú ta'u já káni-yó tú'un-ya kúu, ná sá'a-yó jíin kú'a kándija-yó núsáa.

7 Xí nú ta'u já kuátíñu-yó kúu, ná kuátíñu-yó. Te nú ta'u já stá'an-yo kúu, ná stá'an-yo.

8 Ñayivi ká'an ndéé, ná ká'an ndéé-i. Ñayivi já'a, ná táva iní-i ku'a-a-i. Ñayivi tá'ú tíñu, ñúkúún ná sá'a-i. Ñayivi kúndá'ú in̄i, s̄i ná kóo in̄i-i.

9 Tu'un kúndá'ú in̄i, ma kóo jíin tú'un yóso yú'u. Ná koto u'u-ro tíñu ñáá, te ma sía-ro tíñu va'a.

10 Ná kúnchaka man̄i tá'an-ró. Te sá'a-ró cuenta ja man̄i-ro jíin ñan̄i máa-ró. Te kuitú iní-ro já sá'a jíñú'ún-ró jíin tá'an-ró.

11 Ma sá'a kúxí-ró nú ío tíñu kásá'a-ró. Te jíin in̄i jíin añu-ro ná kuitú iní-ro kuátíñu-ró núu máa Jító'o-yo.

12 Te a káñukuu in̄i-ro, te ná kóo s̄i in̄i-ro. Te nú ío tundó'o, te kuandéé iní-ro. Te nene kakán ta'u-ro.

13 Te taká ñayivi ndóo, nú kánandi'i-i yakū najjín, te koto tá'an-ró jíin-i. Te koto ndá'ú-ro núu ñáyivi jíká.

14 Kakan ta'u-ro já'a ñáyivi káchindik̄in róo, kakan ta'u-ro já'a-í te ma ká'an tásí-ró sikí-í.

15 Ná kús̄i in̄i-ro jíin ñáyivi ká'io s̄i in̄i, te ná ndé'e-ro jíin ñáyivi kánde'e.

16 In̄i-ni ná kóo xini-ro jíná'an-ró. Ma skákunu-ro máa-ró, ch̄i sua ná ndútá'an-ró jíin cháa ká'io súchí in̄i. Ma sá'a-ró já cháa ndíchí xaán kákuu-ró.

17 Ma ná sá'a ndiva'a-ró jíin ní in̄i ñayivi, nú n̄i sá'a ndiva'a-i jíin-ró. Kuitú iní-ro sá'a jíñú'ún-ró tíñu onde jító jíin núu taká-i.

18 Te nú kuu sá'a-ró, te vindáa vinené kuxiukú-ró jíin taká ñayivi, onde jíin kú'a kúndéé-ró jíin.

19 Nani máni, ma cháa in̄i-ro já nani'in tá'an-ró jíná'an-ró, ch̄i sua nuu máa-ya ná kuá'a-ró tú'un kit̄i in̄i-ya núu-í, ch̄i súan yóso núu tutú: Nani'in tá'an máa-rí jíin-i, máa-rí ku'a ya'u-i, áchí máa Tatá Dios.

20 Ja yúan, nú cháa kájito u'u róo, jí'i-de soko, ku'a ja ná kée-dé. Nú jichí-de, ku'a ja ná kó'o-de. Ch̄i nú súan, te kundéé-ró jíin-de, kuka nuu-de sá'a-ró.

21 Ma yují-ro sá'a tíñu ñáá, ch̄i sua ná yují tíñu ñáá sá'a-ró jíin tíñu va'a.

13

Ndasa kaka-yó ichi núu gobierno

1 Taká ñayivi, ná kuándatu-i nuu cháa kakuñá'nu-ga, ch̄i túu cháa tá'ú tíñu te nú tú ní já'a Dios tu'un núu. Te taká cháa a kándiso tíñu, Dios n̄i cháa tíñu sikí-dé.

² Ja yúán, nú ío cháa tú jándatu nuu cháa tá'ú tíñu, te tíñu nī teta'an Dios ské'ichi-de, te cháa káské'ichi, nakuxndí-de sikī máá-de.

³ Chī cháa kátá'ú tíñu, tú ndóna-de sikī cháa sá'a tíñu va'a, chī sua sikī cháa sá'a tíñu ñáá. Te róó, kuní-ro já tú yu'ú-ro sá'a cháa tá'ú tíñu náún. Sá'a tíñu va'a, te ná kuátú'un-de róó.

⁴ Chī mozo Dios kúu-de, ja kóto va'a-de róó. Ko nú sá'a-ró tíñu ñáá, te ná yú'ú-ro, chī nasu já kúsi iní máá-de ndíso-de machete, chī mozo Dios kúu-de, náv'a xndó'o-de ñayivi sá'a tíñu ñáá.

⁵ Ja yúán kánúú kuándatu-ro núu-dé jíná'an-ró, nasu máá in ja tú kití inī-ya nuu-ro, te suni náv'a ma kána jín añú-ro núu-ro.

⁶ Chī suni ja sikī yúán kúu ja kája'a-ró xú'un yóo, chī mozo kájatíñu nuu Dios kákuu-de, suni ja sikī tíñu yúan.

⁷ Ka'ncha ja káitau-ro núu táka ñayivi. Nuú já tau-ro xú'un yóo, te xu'un yóo. Nuú ñayivi já tau-ro xú'un póniná, te xu'un póniná. Nú nini kuándatu-ro, te ná kuándatu-ro. Te nú nini kóo tu'un jínú'un, te ná kóo jínú'un-ró.

⁸ Ma kútau kuti-ro núu ní in ñayivi, chī máá-ni ja kúndá'ú inī-ro tá'an-ró. Chī cháa kúndá'ú inī tá'an, a nī kundéé-de nī skíkuu-de tu'un ká'an ley.

⁹ Chī ká'an nuu tutú: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma sakuí'ná-ró, ma sátú'un-ró, ma ndío inī-ro. Te nú ío sava-ga tu'un tá'ú tíñu, ko in ká'nu-na ká'an: Kundá'ú inī-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú inī-ro máá-ró, áchí.

¹⁰ Tu'un kúndá'ú inī, tú sá'a ndiva'a jín tá'an. Ja yúán, tu'un kúndá'ú inī tá'an kúu tu'un skíkuu taká tíñu ká'an ley.

¹¹ Te súan ná sá'a-yó, chī a kájinī-yo já máá hora nata'u núu-yo já kákixi-yo kúu. Chī vina a nī kuyani-ga kivi káku-yó, vása kivi ní kandija-yó.

¹² Akuáa a nī ja'a kua'an, te a kuyani cháa ndúú. Núsáa te ná skána-yó tíñu ññáa kí'in, te ná sá'a-yó tíñu ndúú.

¹³ Ná káka kuu jínú'un-yó cuenta ndúú. Ma kée ú'inī-yo, te ma kóo ká'vá-yó. Ma káka téné-yó, te ma káka kuáxán-yó. Ma kuátá'an-yó, te ma kóo kuásún inī-yo.

¹⁴ Sua ná kúkútu-ro jín Jító'o-yo Jesucristo, te ma sákútu-ro máá-ró jín tíñu ndío inī yiki kúñu-ró.

14

Ndasa sá'a-yó jín ñayivi vítá inī

¹ Cháa kándija vítá, ná kuátá'ú-ró-de, ko nasu já státá'an-ró jín-de sikī táka tu'un.

² Chī ío cháa kándija ja kúu kee-dé taká-ni nuu, ko cháa vítá inī máá nian-ni yua yée-dé.

3 Róo cháa yée, ma sájá'a iní-ro núu cháa tú yée. Te róo cháa tú yée, ma nákuḡndíi-ró sikí cháa yée, chí Dios játá'ú-yá cháa-ún.

4 Te róo, ndé cháa kúu-ró já nákuḡndíi-ró sikí cháa kúu mozo tatú núsáa. Te nú kundij nì'in-de, xí káka yátá-de, ko nuu máa patrón-de játíñu-de. Ko nukuiñi nì'in-de, chí máa Jító'o-yo kuu nakani nì'in-ya-dé.

5 Ìin cháa ká'an ja íi ìin kivi vása ingá kivi. Te ingá cháa ká'an ja ìin-ni kándaa taká kivi. Ko ná ìin ná ìin-de ná nátava-dé cuenta ndasa jáni ndija iní-de.

6 Cháa játú'ún kivi, ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jító'o-yo. Te cháa tú játú'ún kivi, suni ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máa Jító'o-yo. Cháa yée, yée-dé te játíñu-de nuu máa Jító'o-yo, chí nákuatá'ú-de nuu Dios. Te cháa tú yée, suni játíñu-de nuu máa Jító'o-yo, vasa tú yée-dé, chí nákuatá'ú-de nuu Dios.

7 Chí tú ni ìin-yó káichaku-yo já máa-yó. Ni tú ni ìin-yó kúu-yo já máa-yó.

8 Te nú káichaku-yo, káichaku-yo já kuatíñu-yó núu máa Jító'o-yo. Te nú kuu-yo, suni kuu-yo já játíñu-yó núu máa Jító'o-yo. Núsáa te vasa ná kúchaku-yo, xí vasa ná kúu-yo, ko máa Jító'o-yo xín yóo.

9 Chi ja sikí yúan kúu ja ní jì'ì Cristo, te nì nachaku tuku-ya, nává'a kuu-ya Jító'o nuu ñáyivi ní kajì'ì jín núu ñáyivi káichaku.

10 Te róo, naja nákuḡndíi-ró sikí ñaní-ro núsáa. Xí róo, naja sájá'a iní-ro núu ñaní-ro núsáa. Chí taká-yo, kuiñi-yó yú'u mesa Cristo sánda-ya tíñu-yó.

11 Chí súan yóso núu tutú: Jándaa ndija nuu máa-rí jukuiñi jítí taká ñáyivi, te nakana jaa taká-i Dios, áchí máa Jító'o-yo.

12 Núsáa te ná ìin ná ìin-yó, nakuá'a-yó cuenta nuu Dios ndasa nì kasá'a máa-yó.

13 Ma nákuḡndíi-yó sikí tá'an-yó núsáa, chí sua ná cháa iní-yo já má skívi-yó ñaní-yo júngava-de nuu kuáchi.

14 A jiní-ri, te kándija-ri sá'a máa Jító'o-yo Jesús, ja tú ni ìin ndatíñu kúchá'an máa já máa. Nú ìin cháa jáni iní-de ja káchá'an ìin ndatíñu, te sikí máa-de káchá'an.

15 Ko nú sikí ndéyu-ro tá'u'u iní ñaní-ro núsáa te nasu kúndá'ú iní-ro-í. Ma xnáa-ro cháa-ún ja kuáchi ndeyu-ro, chí ja cháa-ún kúu ja ní jì'ì Cristo.

16 Núsáa te ma kuá'a-ró tú'un ka'an-i sikí tíñu sá'a-ró já ío va'a jiní máa-ró.

17 Chí nasu já kée já kó'o kúu iní ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, chí tu'un ndaa, jín tú'un kuaká'nu iní, jín tú'un kúsi iní sá'a

Espíritu Santo kúu.

¹⁸ Chi cháa ja súan játíñu-de nuu Cristo, kúsii iní Dios sá'a-de. Te suni taká ñayivi kájatú'ún-i-de.

¹⁹ Núsáa te ná kuitú iní-yo sá'a-yó taká tiñu ndíso tu'un vindáa vinené, nává'a skuá'nu tá'an-yó.

²⁰ Ja kuáchi ndeyu-ro, ma xnáa-ro tiñu ni sá'a Dios. Taká ndatíñu ío ndoo ndija, ko nú ñn cháa skívi-de inga-i iní kuáchi, sá'a ndeyu yée-dé, te kuáchi ndíso-de nú súan.

²¹ Va'a-ga ma kée-ro kúñu, ni ma kó'o-ró vino, ni ñn ma sá'a-ró te nú kivi ñani-ro kuáchi sá'a, xí tiví-de sá'a.

²² Kándija va'a-ró náún. Núsáa te súan ná káni iní máa-ró jíin ondé nuu Dios. Xáán ndatu kendoo cháa ja tú nakuxndíi añú-de sikí máa-de jíin tú'un játú'ún-de.

²³ Ko cháa jáni ñn jáni uu iní-de nú yée-dé, kuchá'an-de sá'a, chí tú kándija va'a-de te yée-dé. Chi taká ja sá'a-yó, te nú tú kándija va'a-yó, te máni kuáchi kúu.

15

¹ Núsáa te yóo, nú ñayivi ká'jin ni'in-ga kákuu-yó, te níni ná kuándéé iní-yo jíin já kásáña'mu ñayivi vítá iní. Te ma ndúkú-yó já kúsii iní máa-yó sá'a-yó.

² Ná ñn ná ñn-yó ná kúsii iní tá'an-yó sá'a-yó, nává'a skuá'nu-yó-i, te kendoo va'a-ga-i.

³ Chí Cristo, nasu ní ndúkú-yá ja kúsii iní máa-yá sá'a-ya, chí sua yóso núu tutú: Taká tu'un ndíva'a ja ní kaka'an ndíva'a-i sikí-ní, ni nduu sikí máa-ná, áhí.

⁴ Chí taká tu'un ja ní jukoso ondé sáa, ni jukoso nává'a skuá'a-ún yóo. Nává'a nú kuiñi ni'in-yó, te koo ndéé iní-yo sá'a tutu íi. Yúan-na te kuñukuu iní-yo.

⁵ Ko máa Dios, ja nává'a-ya paciencia jíin tú'un ndéé iní, ná sá'a-ya já ñn-ni xiní kúñava'a taká-ro cuenta Cristo Jesús.

⁶ Nává'a ná kétá'an tu'un kaka'an-ro, te ñn núu, ná nákana jaa-ró Dios, I'a kúu Táa máa Jíto'o-yo Jesucristo.

Tu'un ñayivi sñn nación

⁷ Núsáa te kuatá'ú-ró tá'an-ró natu'un ni jatá'ú Cristo yóo, nává'a nakana jaa-yó Dios.

⁸ Chí ká'an-ri ja Cristo ni jatíñu-ya núu ñayivi judío, nává'a stá'an-ya já ío ndaa tu'un ká'an Dios, te nává'a ná kúkútu taká tu'un ni keyu'u-yá nuu ndíyi táa-yo,

⁹ te nává'a suni ñayivi sñn nación ná nákana jaa-i Dios ja ní kundá'ú iní-ya-í. Natu'un yóso núu tutú: Núsáa te ná nákana jaa-ná ní ma'ñú ñayivi sñn nación, chí kuatú'ún-ná sí'ví-ní, te kata-ná, áhí.

10 Te inga ká'an: Róó, ñayivi sîn naciôn, ná kúsi iní-ro onde jín ñayivi máa-yá, áchí.

11 Te inga jínu ká'an: Taká ñayivi sîn naciôn, ná nákana jaa-ró máa Tatá Dios. Te taká ñayivi sîn ñuu, ná nákana jaa-i-ya, áchí.

12 Te suni ká'an Isaías: Najaa ñin numa Isaí. Te yúan kenda ñin chaá nukuiñi tá'ú tiñu nuu ñayivi sîn naciôn, te taká ñayivi sîn naciôn, kundatu-i chaá-ún, áchí.

13 Te máa Dios, ñava'a-ya tú'un kuñukuu iní. Te ná kúsi téyí iní-ro, te kuaká'nu iní-ro sá'a-ya, chí kándija-ró, náva'a ná kuñukuu xaán iní-ro sá'a fuerza Espíritu Santo.

14 Ñáni máni, ko ruu, chí jáni ndija iní-ri ja ní kakútú-ró jín tiñu va'a, te kájuku'un ndi'i iní-ro. Te suni kájini-ro kána jín-ró núu tá'an-ró,

15 ko ni chundéé iní-ri cháa-ri tutu yá'a nuu-ro, ñáni jíná'an-ró, náva'a ná xndáku-ri nuu-ro. Chí nuu-ri ni ja'a-ya tú'un luu ío iní Dios,

16 náva'a kuu-ri yu'u núu Jesucristo kuatíñu-ri nuu ñayivi sîn naciôn, te kani-ri tu'un va'a Dios, náva'a ná kúsi iní-ya jín ñayivi sîn naciôn ja ní ja'a-ri-i nuu-yá, chí a ni kandundoo-i ni sá'a Espíritu Santo.

17 Chí ruu, ío ndasa sátéyí-ri máa-ri sá'a Cristo Jesús, cuenta tiñu ni sá'a-ri nuu Dios.

18 Chí tuká chundéé iní-ri ka'an-ri inga tu'un, chí máni siki tú'un ndasa ni sátíñu Cristo jín-ri. Ja yúan ní jandatu ñayivi sîn naciôn ni sá'a-ri jín tú'un ni ka'an-ri, jín tiñu ni sá'a-ri.

19 Jín fuerza taká tiñu ñá'nu, jín tiñu ja kánaa iní-i kánde'é-i, onde jín fuerza Espíritu Dios, chí onde ñuu Jerusalén, jín ñuu ni kajíko ndúu ní yúan, onde ñuu Ilírico, ni xndékava ndi'i-ri tu'un va'a Cristo.

20 Chí súan jítú xaán iní-ri jáni-ri tu'un va'a, ko tú ní já'an-ri nuu á káka'an-i tu'un Cristo, chí tú ní kuní-ri skuá'nu-ri siki cimientu ja á ni jani inga chaá.

21 Chí sua ni sá'a-ri nátu'un yóso núu tutú: Ñayivi já tú ni ñin-de ní kástu'ún tú'un-ya núu-i, vina te kuni-i, te ñayivi já tú ní kájini so'o kuti-í tu'un-ún, vina te juku'un iní-i, áchí.

22 Suni ja yúan ní kuu kua'a jínu ndasú ichi-ri jaa-ri nuu-ro.

23 Ko vina chí tuká nuu kí'in-ri ní ndáñúu yá'a, te kúu xaán iní-ri ja jáa-ri nuu-ro, chí súan kuní-ri onde a ío kua'a kuiá.

24 Te nú ki'in-ri España, te kuní-ri kinde'é-ri róó. Te ja'a-ri kí'in-ri, te chu'un íchí-ró rúu kí'in-ri yúan, te nú ni nda'a iní-ri ñin tí'li ka'an-ri jín-ró xná'an-ga.

25 Ko vina, kí'in-ri ichi ñuu Jerusalén, chí ndíso-ri yaku najjín já kúu ñayivi ndóo ká'io yúan.

26 Chi cháa ñuu Macedonia jíin cháa ñuu Acaya, ni kakusi iní-de ni kajakin-de yaku najíin já kuatíñu ñayivi káta'an ndá'ú, jíin ñayivi ndóo kaxiukú iní ñuu Jerusalén.

27 Te ni kakusi vá'a iní-de, chi kaitau ndija-de nuu ñayivi-ún, chi nú cháa sijn nación ni kani'in tá'an-de tiñu sá'a Espiritu, te suni súan kánúú kóto ta'an-de ñayivi-ún jíin ndatíñu káñava'a-de iní ñuyivi.

28 Núsáa te nú ní síjínu-ri tiñu yá'a, te nú ni ja'a-ri xu'un yá'a nuu-í, yúan-na te ichi nú-ro jíin já'a-ri ki'in-ri España.

29 Te jiní-ri ja nú ná ja-ri, te kendo va'a-ró sá'a tu'un va'a Cristo, ja kúndiso ndi'i-ri ja-ri jíin nú-ro.

30 Ko ká'an nda'ú-ri jíin-ró ñani, ja sikí máa Jító'o-yo Jesucristo jíin já sikí tú'un ni kundá'ú iní Espiritu-ya yóo, ná chindéé chítuu-ró rúu kakan ta'u-ro já'a-rí nuu Dios,

31 nává'a ná kaku-ri iní nda'a cháa tú kámandatu kaxiukú iní ñuu Judea, te nává'a ñayivi ndóo ká'io iní ñuu Jerusalén, ná kuatá'ú vá'a-i yaku najíin já kúndá'a-rí ki'in-ri jíin.

32 Nává'a nú játa'an iní Dios, te ja-ri nuu-ro, te ná kúsi iní-ri jíin-ró, te in ká'nu-ni nani'in iní-ri jíin-ró.

33 Te máa Dios ja ndiso-ya tú'un kuaká'nu iní, ná kóo-ya jíin taká-ro jíná'an-ró. Amén.

16

Tu'un ndéé iní ni cha Pablo nuu-í

1 Nda'a-ro chí'i-ri kua'a-yó Febe, chi ña'an-ún, ña'an jatíñu nuu tiku'ni kándija iní ñuu Cencia kúu-ña.

2 Te ná kuatá'ú-ró-ña nátu'un níni sá'a va'a taká ñayivi ndóo, chi súan kuní máa Jító'o-yo. Te nani ndatíñu nú jínu ñú'ún-ña jiní-ro, kua'a-ró núu-ña, chi súan ni ja'a-ña núu kuá'a ñayivi, te suni onde ruu.

3 Ka'an-ro jíin Priscila jíin Aquila, ná sándéé iní-de, chi kachindéé tá'an-de jíin-rí nuu Cristo Jesús.

4 Chi ni kajataña-de máa-de ja sikí rúu, ná jí'i-ri núú. Te vina nasu máa in-ri nákuatá'ú núu cháa-ún jíná'an-de, chi suni taká tiku'ni ñayivi sijn nación, kánakuatá'ú-i nuu-dé.

5 Suni súan ná sándéé iní tiku'ni ío ve'e-de. Te Epeneto, cháa maní-rí jíin, násándéé iní-de, achi-ro kúni-de, chi xnañúú-gá máa-de kúu cháa ni kándija nuu Cristo iní ñuu Acaya.

6 Suni ná sándéé iní María, chi ña'an-ún, ni sátíñu xa'an-ña ja róo jíná'an-ró.

7 Ná sándéé iní tá'an-ri Andrónico jíin Junias, chi suni cháa kájika ta'an vekaa jíin-rí kákuu-de, te apóstol kákuñá'nu kákuu-de, chi xna'an-ga máa cháa-ún ni kakándija-de nuu Cristo vásá rúu.

8 Ná sándéé iní Amplias, chaa maní-rí jín-de nuu máá Jító'ò-yò.

9 Ná sándéé iní Urbano, chaa sátiñu ta'an jín-yó núu Cristo Jesús. Suni súan ka'an-ro jín Estaquis, chaa maní jín-rí.

10 Ná sándéé iní Apeles, chaa kándij va'a nuu Cristo. Ná sándéé iní tá'an Aristóbulo.

11 Ná sándéé iní tá'an-ri Herodión. Ná sándéé iní tá'an Narciso ja á káyí'i-i nda'a máá Jító'ò-yò.

12 Ná sándéé iní Trifena jín Trifosa, chī ña'an-ún, kásatiñu-ña já kúu máá Jító'ò-yò. Ná sándéé iní Pérsida, ña'an maní jín-yó. Chī ña'an-ún, xaan ní sátiñu-ña já kúu máá Jító'ò-yò.

13 Ná sándéé iní Rufo, chaa ni kaji máá Jító'ò-yò, te suni súan ka'an-ro jín náa-de te náa-ri.

14 Ná sándéé iní Asíncrito, jín Flegonte, jín Hermas, jín Patrobas, jín Hermes. Suni súan ka'an-ro jín táká ñani-yò káxiukú jín-de.

15 Ná sándéé iní Filólogo, jín Julia, jín Nereo, jín kuá'a-de, jín Olimpas, jín táká ñayivi ndoo káxiukú jín-de.

16 Nú káka'an-ro jín tá'an-ró, te ndoo titú tá'an-ró. Taká tiku'ni káyí'i nda'a Cristo, káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró.

17 Te ká'an nda'ú-ri jín-ró, ñani jíná'an-ró, ja koto va'a-ró ñayivi kástátá'an, jín já kákutuku iní-i sikí tú'un ja ní kaskuá'a-ró. Va'a-ga ná kúxio-ró núu-í.

18 Chi ñayivi yúan tú kájatíñu-i nuu máá Jító'ò-yò Jesucristo, chī máni chī-i kájítú iní-i jín. Te xaan vixí yu'u-í, te káka'an ncha-i, te súan káxndá'ú-i sava-ga ñayivi yachí iní.

19 Chi taká ñayivi, a kájiní-i ja bueno kájandatú-ro. Te ja yúan kúsi iní-ri ja sikí róó. Ko kuní-ri ja ná kúu ndíchí vá'a-ró sá'a-ró tíñu va'a, te ma ndíchí koo iní-ro jín tíñu ñáá.

20 Te máá Dios, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, yachí kaita'nu-ya Satanás, kúxndí ja'a-ro sukún. Tu'un luu ío iní máá Jító'ò-yò Jesucristo, ná koo jín-ró jíná'an-ró.

21 Sándéé iní-ro, áchí Timoteo, chaa sátiñu ta'an jín-rí. Te suni súan káka'an Lucio, jín Jason, jín Sosípater, chaa kákuu tá'an-ri.

22 Te ruu Tercio, ja cháa-ri carta yá'a, ká'an-ri ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró núu máá Jító'ò-yò.

23 Gayo, chaa já'a núu ve'e nuu-rí jín núu úndi'i tiku'ni, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro. Erasto, chaa kúu tesorero iní ñuu yá'a, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró, te suni súan ká'an ñani-yò Cuarto.

24 Tu'un luu ío iní máá Jító'ò-yò Jesucristo, ná koo jín táká róó jíná'an-ró. Amén.

25 Te máá-yá kuu síyíja va'a-ya iní-ro jíná'an-ró, nátu'un ká'an tu'un va'a ká'an-ri, jín tú'un Jesucristo ja jáni-ri nátu'un

n̄i kenda ndijin tu'un sa'í-ún, ja yísa'í n̄í káni ondé sáá núú.

²⁶ Ko vina a n̄i kenda ndijin tu'un-ún. Te jíin tutú ij já ní kachaa chaa n̄i kajani tu'un Dios, n̄i kenda tu'un-ún nuu táká ñayivi n̄í ñúyivi, nátu'un n̄i tá'ú tíñu Dios, I'a chakú n̄í káni, náva'a ná kuándatu-i te kandíja-i.

²⁷ Ja yúán n̄í káni n̄í kuiá, ná nákana jaa-yó máá íin Dios, I'a ndíhí sá'a Jito'o-yo Jesucristo. Súan ná kóo, Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS CORINTIOS YA'A KUU CARTA H N JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

Sa'an kúta'u

¹ Máá-rí kúu Pablo, jíin ñaní-yo Sóstenes. Te ñi jata'an ini Dios, ñi kana-ya xiní-rí kúu-rí apóstol Jesucristo.

² Káchaa-rí tutu yá'a nuu tíku'ni kándija nuu Dios, te káxiukú-i ini ñuu Corinto, te a ñi kandundoo-i ñi sá'a Jesucristo, te ñi kana-ya xiní-í, ná ndúu-i ñayivi ndóo. Te suni káchaa-rí nuu táká ñayivi kákakuñi'in sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo, ndéni ñi kuu, chj Jító'o taká-ni yóo kúu-ya.

³ Tu'un luu ío ini jíin tú'un kuaká'nu ini ja kii nuu máá Táa-yo Dios, jíin ja kii nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Ja ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios

⁴ Nene nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ja sikí róo jíná'an-ró, chi tu'un luu ío ini Dios ñi ja'a Jesucristo nuu-ro.

⁵ Te jíin táká tu'un-ya káka'an-ro, te jíin táká tu'un-ya kájuku'un ini-ro, ñi kukúká-ró ní sá'a-ya.

⁶ Suni súan tu'un ñi jani ndaa-rí nuu-ro, te a ñi kakukútu vá'a ini-ro jíin.

⁷ Núsáa te tuká naún kúmani kúti núu-ro ja kuá'a máá Espíritu nuu-ro, nini káindaatu-ró kivi kenda ndiijn Jító'o-yo Jesucristo.

⁸ Te máá-yá, sákútu-yá róo onde ná jínu kivi, náva'a ma kóo kuachi-ró kivi kenda Jító'o-yo Jesucristo.

⁹ T'a ndaa kúu Dios, te ñi kana-ya xiní-ro náva'a kuni tá'an-ró jíin Sé'e-ya, I'a kúu Jító'o-yo Jesucristo.

Sikí ja sásin-i máa-i

¹⁰ Ñáni, onde jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo ká'an nda'ú-rí jíin-ró, ja ñn-ni tu'un ná ká'an taká-ro, te ma sásin-ró máá-ró, chj sua jíin ñn-ni xinj te jíin ñn-ni ja jiní tuni ná yija va'a ini-ro.

¹¹ Ñáni máni, ñi kastu'ún tá'an Cloé nuu-rí ja kákanaá-ro.

¹² Súan ká'an-rí, chj káka'an ná ñn ná ñn-ró: Ruu, chj jíin Pablo kándii ndija-rí. Te ruu, chj jíin Apolos. Te ruu, chj jíin Cefas. Te ruu, chj jíin Cristo, áchí-ro.

13 Te Cristo, s̄in s̄in ío-ya náún. Xí ní jì'ì Pabło jikà cruz ja sikí róó náún. Xí jíin sí'vì Pabło nì kajanducha-ro náún.

14 Nákuatá'ú-rí nuu Dios ja tú ni ñn-ró ní skuánducha-rí, chí máá-ni Crispo jíin Gayo.

15 Náva'a tú ni ñn-ró ká'an ja jíin sí'vì-rí nì janducha-ro.

16 Te suni nì skuánducha-rí Estéfanos, jíin ñáyivì ká'io ve'e-de. Ko tú ná'an-rí te nú nì skuánducha-rí inga-i.

17 Chí nasu ní tájì Cristo ruu ja skuánducha-rí-i, chí sua ja ná káni-rì tu'un va'a nuu-í. Ko nasu jíin tú'un ndíchí, chí nú súan, te nì jì'ì sáni Cristo jikà cruz núú.

Jesús kúu tu'un ndíchí jíin fuerza Dios

18 Te ñáyivì náa, chí kájani inì-i ja tú'un katachì kúu ndasa nì jì'ì-ya jikà cruz. Ko máá-yó, ja á nì kaku-yó, kájani inì-yo ja fuerza Dios kúu tu'un-ún.

19 Chí súan yóso núu tutú: Ná xnáa-rí tu'un ndíchí ñáyivì ndíchí, te ná kasú-rì tu'un júku'un inì ja ká'an ñáyivì kájinì va'a, áchí.

20 Ndéchi kuá'an ñáyivì ndíchí. Ndéchi kuá'an ñáyivì cháa tutu. Ndéchi kuá'an ñáyivì kástátá'an kuia yá'a. Nasu ní nduu ñáa tu'un ndíchí ñúyivì yá'a nì sá'a Dios náún.

21 Chí súan ndíchí ní sá'a Dios, náva'a ñuyivì yá'a jíin tú'un ndíchí jiní máá, ma kúu kunì nuu Dios. Te ja yuán ní jata'an inì Dios ja jíin tú'un kájani máá-yó, te nama-ya ñáyivì kákandíja, vasa kájani inì sava-de ja tú'un katachì kúu.

22 Te ñáyivì judío, chí máni tunì kájikān-i. Te ñáyivì ñúu Grecia, chí tu'un ndíchí kándúkú-i.

23 Ko máá-rí, chí kájani-rì tu'un ndasa nì jì'ì Cristo jikà cruz. Te judío, chí kití ndija inì-i sá'a tu'un-ún, te ñáyivì s̄in nación, chí kájani inì-i ja tú'un katachì kúu.

24 Ko ñáyivì já á nì kana-ya xiní-í, vasa ñáyivì judío, xí ñáyivì ñúu Grecia kúu-i, chí kájani inì-i ja Cristo kúu máá fuerza Dios jíin máá tú'un ndíchí Dios.

25 Chí tu'un ñáa Dios, ndíchí-gá vásá táká ñáyivì, te tuchi vitá Dios, nì'in-ga káa vásá táká ñáyivì.

26 Ñáni, nde'é ndasa nì kana-ya xiní-ro jíná'an-ró. Tú kua'a-ro ndíchí jíin tú'un ñuyivì, ni tú kua'a-ro yí'ì fuerza, ni tú kua'a-ro kakuu se'e cháa kúñá'nu.

27 Chí nì kaji Dios tu'un katachì ío inì ñuyivì, náva'a koo tuka nuu ñáyivì ndíchí sá'a-ya. Te nì kaji-ya ndátíñu vitá ío inì ñuyivì, náva'a koo tuka nuu ñáyivì ní'in.

28 Te nì kaji Dios ndatíñu ja tú kúñá'nu inì ñuyivì, jíin ndatíñu ja kújá'a inì-i jíin, onde jíin ndatíñu ja tú naún ío, náva'a ná kasú-ya núu táká ja á ío,

²⁹ náva'a ni ñin ñayivi, ma kúu sátéyí-i máá-i koto-i Dios.

³⁰ Te ni kanduu-ró sé'e Dios ni sá'a-ya jín Cristo Jesús. Te onde nuu máá-yá ni kani'in-yo tú'un ndíchí Dios, te ni kendo ndaa-yo, te ni kandundoo-yo, te ni nakuaan-ya yóo.

³¹ Núsáá te ná kóo nátu'un yóso núu tutú: Nú ñin ñayivi sátéyí-i máá-i, núsáá te ná sátéyí-i máá-i siki já ní sá'a máá Jító'o-yo, áchí.

2

Ja tú ní játíñu Pablo tu'un ndíchí ñuyívi

¹ Te ruu, ñáni, ná ni jaa-ri nuu-ro, ni jani ndaa-ri tu'un sa'í Dios. Chi nasu jín tú'un yíi, ni jín tú'un ndíchí ní jaa-ri.

² Te ni chaa ini-ri ja má ká'an kuti-rí nuu-ro, chi máni tu'un Jesucristo jín tú'un ndasa ni ji'j-ya jiká cruz.

³ Te ná ni nchaa-ri jín-ró, te kuítá-ri, te yú'ú-ri, te kisi-i ruu.

⁴ Te nuu ní jani-ri tu'un nuu-ro, tú ní játíñu-ri tu'un ndíchí nátu'un skándija chaa ñuyívi, ko ni stá'an-ri nuu-ro ndasa sátiñu máá Espiritu jín fuerza.

⁵ Náva'a tu'un kándija-ró ná kúndij siki fuerza Dios. Ma kúndij siki tú'un ndíchí káka'an ñayivi.

⁶ Ko káka'an ndíchí-yó jín táka ñayivi ní kayija, ko nasu tú'un ndíchí já ío ini ñuyívi yá'a, ni nasu tú'un ndíchí já káka'an chaa kátá'ú tíñu kuia yá'a, chi chaa yúan naa íi-dé.

⁷ Ko káka'an-yo tú'un ndíchí sá'í Dios, chi yísá'í núu, chi tu'un ndíchí-ún, ni teta'an Dios onde ná té jukuñi-ga ñuyívi, náva'a saña'nu tu'un-ún yóo.

⁸ Chi ni ñin chaa kátá'ú tíñu ini ñuyívi yá'a, tú ní kájin-de tu'un-ún, chi nú ní kájin-de tu'un-ún, ma ká'ni kúti-dé Jító'o ñá'nu-yó jiká cruz núu.

⁹ Chi nátu'un yóso núu tutú: Tu'un ni sátu'a Dios ja ní'in ñayivi maní jín-yá, ni nduchi tú ní jiní, ni so'o tú ní jini so'o, ni tú ní kivi ini añu ñayivi, áchí.

Jín máá Espiritu ni ní'in-dé tu'un

¹⁰ Ko yóo, chi jín Espiritu ni stá'an Dios tu'un-ún nuu-ro, chi ndíi nandúkú víi máá Espiritu, vasa yíi xa'an káa tu'un Dios.

¹¹ Ndé ñayivi jiní-i ndasa jáni ini inga ñayivi, chi máá añu ñayivi-ún jiní, chi kándeé ini-i. Suni súan, tú ni ñin ñayivi jiní-i tu'un jáni ini Dios, chi máá Espiritu Dios jiní.

¹² Ko yóo, nasu modo ja ío ini ñuyívi ní kani'in-yo, chi sua máá Espiritu ja vái nuu Dios ni chaa nuu-yo, náva'a juku'un ini-yo jín tú'un ja ní ja'a Dios nuu-yo.

¹³ Chi suni siki tú'un-ún káka'an-yo, ko nasu jín tú'un ja stá'an ñayivi ndíchí, chi sua jín tú'un ja stá'an máá Espiritu.

Te tu'un cuenta Espiritu, stá'an-yo núu ñáyivi ní kani'in máá Espiritu.

¹⁴ Ko ñáyivi yúkú, tú játá'ú-i tu'un já'a máá Espiritu Dios nuu-í, chī jāni inī máá-i ja tú'un katachī kúu. Te ma kúu juku'un kuti iní-i jín, chī jín máá Espiritu kúu ja kuní.

¹⁵ Chī ñáyivi yí'i Espiritu, nándúkú ví-i ndasa káa taká-ni, ko ni in chaa ma kuní ndasa káa máá-i.

¹⁶ Ndé ñáyivi jiní-i ndasa jāni inī máá Jító'o-yo, náv'a kuu stá'an-i nuu-yá. Ko yóo, a kájani inī máá-yó natu'un jāni inī Cristo.

3

Tu'un cha'u-ya-í

¹ Ñáni, te ruu, tú ní kúu ka'an-ri jín-ró natu'un jín ñáyivi yí'i Espiritu, chī sua nī ka'an-ri natu'un jín ñáyivi jīka jín modo máá-i, xí natu'un jín ñáyivi sáskuá'a jín Cristo.

² Nī ja'a-ri leche nī jī'i-ró. Tú ní skée-rí róo ndeyu ndáva, chī té kuu-ga kee-ro sáa, suni té kuu-ga kee-ro vína.

³ Chī sáni-ga kákuu-ró ñáyivi jīka jín modo máá-ró. Chī nini kákukuásún iní-ro, kákanáa-ro, kástátá'an-ró, te nasu ñáyivi yúkú, ñáyivi jīka jín modo máá-i kákuu-ró náún.

⁴ Chī in-ró ká'an: Ruu, chī jín Pablo kándij ndija-ri. Te inga-ro ká'an: Te ruu, chī jín Apolos. Ja yúan nasu ñáyivi yúkú kákuu-ró náún.

⁵ Naún chaa kúu Pablo, te naún chaa kúu Apolos núsáa. Chī máni chaa játíñu nuu-ro jín já ní skándija róo kákuu-de. Chī ná in ná in-de nī sá'a-de natu'un nī chaa Jító'o-yo tíñu siki-dé.

⁶ Ruu nī chí'i, te Apolos nī jakin nducha, ko Dios nī xndeá.

⁷ Núsáa, te ni chaa chí'i, te ni chaa jakin nducha, tú kánúu, chī máá Dios, I'a nī xndeá kúu.

⁸ Te chaa chí'i, jín chaa jakin nducha, in-ni chaa kákuu-de, vaša sín sín ni'in-dé ya'u-de ndasa tíñu nī kasá'a-de.

⁹ Chī ruu, chaa káchindéé tá'an jín Dios kákuu-ri. Te róo, chī itū Dios kákuu-ró, te ve'e nī jani Dios kákuu-ró.

Tu'un skuá'nu-i siki cimientu ja máá-yá kúu

¹⁰ Chī ná nī chaa máá Dios tíñu siki-rí, te ruu, chī natu'un albañil ndichí ní jani-ri ja'a. Te inga-de skuá'nu-de nuu. Ko ná in ná in-i ná kóto-i ndasa skuá'nu-ga-i.

¹¹ Ni in ñáyivi ma kúu kani-i inga ja'a, chī a kándij in-ni, te yúan kúu Jesucristo.

¹² Te nú oro, xí plata, xí yúu lúu, xí yúnu, xí ichá, xí tíku'lu icha, skuá'nu in ñáyivi núu á kándij ja'a-ún,

¹³ Chī tíñu sá'a in in-i natuu. Chī máá kivi te kenda tu'un-ún. Chī jín nú'un te natuu, chī ñu'un kúu ja kóto nchaa ndasa káa tíñu nī sá'a in in-i.

14 Te nú tiñu n̄i skuá'nu-ga ñn-i kendoḡ n̄i'in, te ni'in-í ya'u-i.

15 Te nú kayu tiñu n̄i sá'a ñn-i, te xnáa-í ya'u-i, ko kaku máa-i, ko nátu'un kaku-i nuu ñú'un.

16 Tú kájin̄i-ro já vé'e ij Dios kakuu-ró, te suni Espiritu Dios ncháa in̄i-ro náún.

17 Te nú ñn cháa xnáa-dé ve'e ij ncháa Dios, Dios xnáa-ya cháa-ún, ch̄i ndoo xaḡn ío ve'e ij Dios, te ve'e-ún, kakuu máa-ró jíná'an-ró.

18 Ni ñn ñayivi, ma xndá'ú-i máa-i. Nú ñn ñayivi jáni in̄i-i ja kuiá yá'a ndíchi-i, ná násama-i máa-i ndutach̄i-i, náva'a kuu-i ñayivi ndíchi.

19 Chi tu'un ndíchi ío in̄i ñuyivi yá'a, tu'un katach̄i kúu jin̄i Dios. Ch̄i súan yóso núu tutú: Máa-ya, nat̄in-ya ñayivi ndíchi jín táka maña kásá'a-i, áchi.

20 Te inga nuu ká'an: Máa Jító'o-yo jin̄i-ya ndasa kájan̄i in̄i ñayivi ndíchi, ja máni kájan̄i sáni in̄i-i, áchi.

21 Núsáa te ma kuá'a-ró tú'un ja ní ñn ñayivi sátéyí-i máa-i sik̄i cháa. Ch̄i ndi'í kúu cuenta máa-ró,

22 vaḡa Pablo, vaḡa Apolos, vaḡa Cefas, vaḡa ñuyivi, vaḡa ná kúchaku-yo, vaḡa kue'e kuu-yo, vaḡa vina, vaḡa kuia cháa, ndi'í yí'i nda'a máa-ró,

23 te róo káyi'i-ró ndá'a Cristo, te Cristo, nda'a Dios.

4

Ndasa n̄i kajika cháa apóstol jín-i

1 Súan ná káni in̄i taká ñayivi, ja mozo Cristo, jín cháa kándito tu'un sa'í Dios kakuu-r̄i.

2 Te cháa ndito ndatiñu, ch̄i níni ná kendoḡ responsable-de, te sk̄ikuu-de.

3 Te ruu, tú sá'a-r̄i cuenta nú náku xndíi-ró rúu, xí nú cháa yúkú kúu ja náku xndíi ruu. Ni tú náku xndíi-r̄i máa-rí.

4 Chi vaḡa tú jin̄i-r̄i ni ñn tiñu ñáa n̄i sá'a-r̄i, ko nasu já yúan te n̄i kendoḡ ndaa-r̄i, ch̄i máa Jító'o-yo kúu I'a jito ncháa-ya rúu.

5 Núsáa te ma kóto ncháa-ro ní ñn ndatiñu onde jín tiempo, ch̄i onde ná ndíi máa Jító'o-yo. Ch̄i máa-ya kiñi'in ndijin-ya táka ja yísá'í in̄i ñuñáa, te nastúu-ya táka ja kájan̄i in̄i añú-yo. Yúan-na te kuatú'ún Dios ná ñn ná ñn-i.

6 Náni, ya'á kúu tu'un yátá ká'an-r̄i sik̄i-rí jín sik̄i Apolos, te kun̄i-ro, náva'a jín tú'un-r̄i ná skuá'a-ró, te ma sjá'a-ga-ro núu já á yóso núu tutú, ni ma sávixi-ro máa-ró jín ná ñn ná ñn cháa stá'an.

7 Ch̄i ndé cháa n̄i saña'nu-ga róo. Xí naún náva'a-ró já tú ní játá'ú-ró. Te nú n̄i játá'ú-ró, te naja kásatéyí-ró máa-ró nátu'un ja tú ní játá'ú-ró núu.

⁸ A n̄i kanda'a ch̄i-ró. A n̄i kākukúká-ró. Ni tú n̄ini rúy jíná'an-r̄i te tá'ú máa-ró tíñu jíná'an-ró sā. Te bueno nú ná kúu tá'ú-ró tíñu v̄i, náva'a suni ñn núu-ni tá'ú-rí tíñu jín-ró jíná'an-r̄i.

⁹ Ch̄i súan jáni in̄i-r̄i, ja nátu'un nuu ndí'i-na comedia, te n̄i kiñi'in ndijin Dios ruu, chāa kákuu apóstol, nátu'un chāa a n̄i kundāa ja kúu-de, náva'a nde'é ñúyivi, jín ndájá'a ándívi, jín ñáyivi, nuu-rí jíná'an-i.

¹⁰ Chi ja sikí Cristo te kákuu-r̄i chāa kándaachi, te róo chāa ká'io kájí in̄i nuu Cristo, te ruu chāa tíkuinu, te róo chāa n̄i'in, róo chāa jínú'ún, te ruu chāa tú káxaan.

¹¹ Onde vina ñú'ni kájí'i-r̄i soko, te kájichi-r̄i nducha, kájika víchí-rí, te n̄i katují-rí ja kákuun-de ruu, te kákixi tatú-ni-r̄i,

¹² te kásatíñu n̄i'in-r̄i jín ndá'a-rí. Káka'an ndiva'a-i jín-rí, ko káka'an va'a-r̄i jín-i. Káchindik̄in-i ruu, ko tú kásá'a-r̄i cuenta.

¹³ Káka'an-i sikí-rí, ko káka'an maní-rí jín-i. Ch̄i nátu'un kuayo in̄i ñúyivi kakuu-r̄i, te onde vina káské'ichí-i ruu.

¹⁴ Nasu cháa-r̄i tutu yá'a ja kúka nuu-ro sá'a, ch̄i kána jín-rí nuu-ro nátu'un nuu sé'e-r̄i ja kúnda'ú in̄i-r̄i-i.

¹⁵ Chi vāsa káñava'a-ró uxí mil chāa ndíto róo nuu Cristo, ko tú kua'a táa-ro ío. Ch̄i jín tú'un va'a te ruu kúu táa-ro núu Cristo Jesús.

¹⁶ Ko ká'an nda'ú-r̄i jín-ró, ja ná ndáku-ró rúu núsáa.

¹⁷ Ja yúan ní tájí-rí se'e-r̄i Timoteo, ja maní-rí jín-i, te jā-i nuu-ro jíná'an-ró, ch̄i bueno jándatu-i nuu máa Jíto'o-yo. Te máa-i naxndáku-i nuu-ro ndasa modo sá'a-r̄i nuu Cristo, te ndasa stá'an-r̄i nuu táká tikun̄i taká lado.

¹⁸ Te sava-i, kásávixi-i máa-i nátu'un kájani in̄i-i ja má jáa kuti-gá-r̄i nuu-ro.

¹⁹ Ko nú játa'an in̄i máa Jíto'o-yo, te jā yachi-r̄i nuu-ro. Yúan-na te ma sá'a-r̄i cuenta ndasa ká'an chāa vixi-ún, ko kun̄i-r̄i ndé fuerza ndíso-de.

²⁰ Ch̄i ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, nasu máa tú'un sáni-ni kúu, ch̄i ndíso fuerza.

²¹ Ndéja kun̄i-ro, ja jáa-r̄i nuu-ro jín yúnu xí, xí jín tú'un ja kúnda'ú in̄i-r̄i róo, xí já ká'an vitá-r̄i jín-ró.

5

Ja ní kana jín Pablo nuu cháa n̄i sáténé

¹ Te n̄i kenda ndija tu'un ja ñn róo jíka téné. Te chāa-ún, ví'i-gá jíka téné-de nasu já kásá'a ñáyivi s̄in nación, ch̄i ncháka-de ñasí'í táa-de.

² Te naja kásávixi-ro máa-ró núsáa. Va'a-ga ná ndúkuí'a in̄i-ro, te nuu-ro ná cháxio-ró cháa n̄i sá'a falta-ún ki'in-de.

³ Ch̄i ruu, vasa tú kánchaa máá-rí jian, ko nátu'un kánchaa-r̄i. Ch̄i nátu'un ja á n̄i sá'a-r̄i súan, ní kánchaa-r̄i núú, ch̄i vina nákuᵗndíi ndija-r̄i sik̄i cháa n̄i sá'a súan.

⁴ Vina te nátu'un a n̄i naketá'an-ró jíin-rí. Ch̄i jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesús, te jíin fuerza Jító'o-yo Jesús, ká'an-r̄i.

⁵ Te chaa yúan ná chí'i-yó-de nda'a Satanás náva'a ná kúu tu'un yúkú ndíso-de, ko kaku añú-de kiv̄i ndíi máá Jító'o-yo Jesús.

⁶ Tú va'a ja sátéyíi-ró máá-ró. Xí tú kájin̄i-ro ja ñn tá'ú-ni yujan íá, te jíá ndí'i-ni yujan sá'a náún.

⁷ Núsáá te ná skána-ró yújan íá tú'ú-ún, náva'a ná kúu-ró yújan jáá, nátu'un kákuu ndija-ró ja tú yí'i yujan íá róo vina. Ch̄i lélú Pascua, n̄i j̄i'ya ja sik̄i yóó, te máá-yá kúu Cristo.

⁸ Násá'a-yó víko-ún núsáá, ko nasu jíin yújan íá tú'ú, ni nasu jíin yújan íá chá'an, xí yújan íá ñáá, ch̄i sua ná kóo kájí, te ná kóo ndaa statilá ja tú yí'i yujan íá.

⁹ Te jíin carta, a n̄i kastu'ún-rí nuu-ro ja má kiv̄i nduu-ro jíin ñáyiv̄i kájika téné.

¹⁰ Nasu ách̄i-r̄i ja má kúu ketá'an-ró jíin ñáyiv̄i kájika téné ío in̄i ñuyiv̄i yá'a, xí jíin ñáyiv̄i tóo iní, xí jíin ñáyiv̄i kuí'ná, xí jíin ñáyiv̄i káchiñú'ún ndosó, ch̄i nú súan, te jínu ñú'ún ja kenda níni-ro iní ñuyiv̄i yá'a núú.

¹¹ Ch̄i sua n̄i chaa-r̄i tutu nuu-ro, ja nú ñn chaa ká'an-de ja ñan̄i-yo kúu-de, te j̄ika téné-de, xí tóo iní-de, xí chíñú'ún-de ndoso, xí ká'an ndiva'a-de, xí ká'vá-de, xí kuí'ná-de, yúan-na te jíin cháa sá'a súan, ma kiv̄i nduu-ro, ni ma kée kúti-ro staa jíin-de.

¹² Ch̄i ndasa kuu nakuxndíi-r̄i sik̄i ñáyiv̄i ká'jin s̄in inga sik̄i. Nasu sik̄i ñáyiv̄i ká'jin jíin-ró kúu cuenta máá-ró ja nákuᵗndíi-ró-i náún.

¹³ Ch̄i máá Dios, nakuxndíi-ya sik̄i ñáyiv̄i ká'jin s̄in inga sik̄i. Núsáá te chaa ñáá ma ñnú-ró jían, náskúnu-ró-de kí'in-de.

6

Tu'un jikín nuu-í sik̄i tá'an-i nuu justicia

¹ Te nú ñn róo jikín nuu-ro sik̄i inga tá'an-ró, te naja káchundéé iní-ro ndúkú-ró justicia nuu cháa tú ká'io ndaa. Naja tú kásanda-ro núu cháa ndoo.

² Xí tú kájin̄i-ro ja ñáyiv̄i ndóo, koto nchaa-i ñuyiv̄i náún. Te nú koto nchaa máá-ró ñúyiv̄i, naja tú kákanda-ró sá'a-ró justicia sik̄i ñn cuestión lúlí-ni núsáá.

³ Xí tú kájini-ro já kóto nchaá máá-yó ndájá'a ándíví jíná'an náún. Naga nī kuu taká ja ío inī ñuyívi yá'a núsáá.

⁴ Núsáá te hora ja jínu ñú'ún-ró já kóo justicia siki tíñu ká'io inī ñuyívi, naja ndúkú-ró cháa tú kájatú'ún vá'a tikunī, ja ndúu-de justicia.

⁵ Súan ká'an-ri náva'a ná kúka nuu-ro. Núsáá te á tú ndíchi kúti ní ñn-ró, ja kúu koto nchaá-de ndé ñani-ro ío ndaa náún.

⁶ Chī ñani jín ñaní, kivi koyo-de nuu justicia, vasa tú kákandíja justicia-ún náún.

⁷ Súan chī máni kástiví ndíja-ró tíñu, ja káskivi tá'an-ró núu justicia. Á tú va'a-ga ná sía-ro-í sá'a ndiva'a-i jín-ró, jín já xndá'ú-i róo.

⁸ Chī sasua kás'a ndiva'a-ró, te káxndá'ú-ro ondé ñani-ro.

Ja tú nani'in tá'u ñáyivi ñáá

⁹ Á tú kájini-ro já ñáyivi tú ío ndaa, ma náni'in tá'u-í ndivi koyo-i inī ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Ma xndá'ú-ro máá-ró, chī ni ñáyivi kájika téné, ni ñáyivi káchiñú'ún ndosó, ni ñáyivi káisi káisi ncháá tá'an, ni cháa kándaa sí'í, ni cháa kakuu xi'ncha,

¹⁰ ni ñáyivi ku'ná, ni ñáyivi tóo iní, ni ñáyivi ká'vá, ni ñáyivi káka'an ndiva'a, ni ñáyivi chísa'í ndatíñu tá'an, ma náni'in tá'u-í ndivi koyo-i inī ñuu nuu tá'ú Dios tíñu.

¹¹ Te súan kándaa sava-ró núu, ko vina, a nī nakacha-ya róo, a nī nasándoo-ya róo, a nī kakendoo ndaa-ro jín sí'ví máá Jító'o-yo Jesús onde jín Espiritu Dios máá-yó.

¹² Taká tíñu kúu sá'a-ri. Ko tú ndí'í kéndoo va'a. Taká tíñu kúu sá'a-ri, ko tú kuní-ri ja kútiñ ñn tíñu-ún so'o-ri.

¹³ Ío ndeyu já kú'un chíi, te chíi kúu ja kú'un ndeyu, te ndendúu yuán náa sá'a Dios. Ko yiki kúñu-yó, nasu já kuatíñu nuu tú'un téné kúu, chí ja kuatíñu nuu máá Jító'o-yo kúu, te Jító'o-yo jatíñu-ya máá yiki kúñu-ún.

¹⁴ Te Dios, a nī naschakú-ya Jító'o-yo, te suni súan naschakú-ya yóo jín fuerza máá-yá.

¹⁵ Á tú kájini-ro já yiki kúñu-ró kúu pedazo Cristo. Núsáá te á kuu ki'in-ri pedazo Cristo te nasá'a-ri pedazo ñn ña'an kuáxán. Aa, ma kúu kuti.

¹⁶ Á tú kájini-ro já cháa kétá'an jín ñá'an kuáxán, ñn-na kúu-de jín-ña, chí súan ká'an: Ndendúu-ún, ñn-na kúu, áchí.

¹⁷ Ko cháa kétá'an jín Jító'o-yo, ñn-na nuu, kúu-de jín-yá.

¹⁸ Kunu-ró kóto-ró tíñu téné. Chí taká kuachi sá'a cháa, fuera yiki kúñu-de kúu. Ko nú sáténé-de, chí siki yiki kúñu máá-de sá'a-de kuachi.

¹⁹ Á tú kájini-ro já vé'e iī kúu yiki kúñu-ró, te onde nuu Dios nī kenda Espiritu Santo vai ncháá inī-ro. Chī nasu máá-ró xín máá-ró.

²⁰ Chì ya'u nì nakuaan-ya róó. Núsáá te ná nákana jaa-i Dios sá'a-ró jíin yíki kúñu-ró jíin iní jíin añú-ro. Chì máni Dios xín yúán.

7

Tu'un tanda'a jíin tú'un tú ndúsín

¹ Ná ká'an-ga-rì sikì táká tu'un nì chaa-ró núu-rí. Va'a-ga kendo chaa nú tú ké'é-de ñasí'í.

² Ko kuachi ja íó tu'un téné, ja yúán vá'a-ga ná ñn ná ñn-de ná kóo ñasí'í máá-de. Te ná ñn ná ñn-ña ná kóo yii máá-ña.

³ Te chaa kúu yii-ún, ná skíkuu va'a-de jíin ñasí'í-de. Te ñasí'í-ún, suni súan ná skíkuu va'a-ña jíin yíi-ña.

⁴ Ñasí'í, tú kúu tá'ú máá-ña tíñu nuu yíki kúñu-ña, chì yii-ña. Suni súan chaa kúu yii, tú kúu tá'ú máá-de tíñu nuu yíki kúñu-de, chì ñasí'í-de.

⁵ Nú kákun-ro kakán ta'u ní'in-ró ñn tiempo-ni, te nú íó conforme tá'an-ró, te kuu sásá'an-ró máá-ró, te nú túu te túu. Yúan-na te va'a-ga ná náketá'an tuku-ró, náva'a ma kúu koto nchaa Satanás róó sikì tú'un téné.

⁶ Ko tu'un yá'a ká'an-rì sikì permiso, nasu ja tá'ú-rí tíñu nuu-ro.

⁷ Játa'an inì-rì ja táká chaa ná kóo-de nátu'un káa-rì, ko ná ñn ná ñn-de nì nì'in-dé ta'u-dé nuu Dios, chì súan nì teta'an-ya-dé.

⁸ Súan ká'an-rì jíin cháa kákuu soltero, jíin ñá'an kákendo ndá'ú, ja vá'a-ga kendo súan-ni jíná'an nátu'un ruu.

⁹ Te nú kájinì máá, ja má kánda jíin, ná tánda'a. Chì va'a-ga ja tánda'a, nasu ja ndúkijí.

¹⁰ Ko jíin ñáyivi ní katanda'a, ká'an nì'in-rì, ko nasu rúu chì máá Jító'o-yo ká'an: Ja ñasí'í, ma xndóo-ña yíi-ña.

¹¹ Te nú kenda-ña kuní-ña, ma nátanda'a-ña, xí ná nándikìn-ña yíi-ña, Te chaa kúu yii-ún, ma kíñi'in-de-ña kí'in-ña.

¹² Te jíin sáva-ga-de ká'an máá-rí, nasu máá Jító'o-yo: Nú ñn ñani-yo ncháka-de ñn ña'an tú kándíja, te játa'an inì máá-ña kúnchaa-ña jíin-de, ma kíñi'in-de-ña kí'in-ña.

¹³ Te nú ñn ña'an ncháka-ña ñn chaa tú kándíja, te játa'an inì máá-de kúnchaa-de jíin-ña, ma kíñi'in-ña-dé kí'in-de.

¹⁴ Chi chaa tú kándíja, a nì ndundoo-de sá'a ñasí'í-de. Te ña'an tú kándíja, a nì ndundoo-ña sá'a yii-ña. Chì nú tú súan, te koo chá'an sé'e-ró núú, ko vina a nì kandundoo-i.

¹⁵ Ko nú kuxio chaa tú kándíja-ún kuní-de, ná kúxio-de. Chi ja yúán tú níni xáan sikì cháa xí ñá'an. Chì sua vindáa vinené ná kúxiukú-yó kuní Dios ja ní kana-ya xiní-yo.

16 Chi naún jiní róó, ñasí'í, ja sánaa te kundée-ró káku yii-ro sá'a-ró, xí róó, chaá kúu yii, ja káku ñasí'í-ro sá'a-ró.

17 Ko nátu'un ni ja'a Jító'o-yo núu ñin ñin-de, jín nátu'un ni kana Dios xiní ñin ñin-de, súan ná káka-de, chi suni súan tá'ú-rí tíñu nuu táká tiku'ni.

18 Ni kana-ya xiní ñin chaá ja á ni xiti ndúu náún. Núsáá te ná kóo-de súan-ni. Ni kana-ya xiní ñin chaá tú ní xití ndúu náún. Ma xiti ndúu-de máá-de núsáá.

19 Tu'un xití ndúu, jín tú'un tú xití ndúu, tú ndé játíñu, chi sua ja ná skíkuu va'a-yó tíñu tá'ú Dios.

20 Ná ñin ná ñin-de ndasa ni jo hora ni kana-ya xiní-dé, jín yúan ná kúndii-de.

21 Mozo kúu-ró, te ni kana-ya xiní-ro náún. Ma yú'ú-ro núsáá vii. Ko nú jiní máá-ró ja kúu kenda-ró káka kuu ndicha-na-ro, kuu nú kuu.

22 Chi nú mozo kúu-de, te ni kana Jító'o-yo xiní-dé, libre ío-de nuu máá Jító'o-yo. Suni súan jín cháa jíka kuu ndicha-na, nú ni kana-ya xiní-dé, mozo kúu-de nuu Cristo.

23 Chi ya'u ni nakuaan-ya róó jíná'an-ró. Ma kuátíñu sáni-ró núu cháa núsáá.

24 Ñáni, ná ñin ná ñin chaá ndasa tíñu ni kana-ya xiní-dé, súan ná kúndii-de nává'a ná kuátíñu-de nuu Dios.

25 Ko siki ñá'an jáá, tú ní tá'ú máá Jító'o-yo tíñu nuu-rí. Ko ná ká'an-ri ndasa jáni iní-ri, nátu'un ñin chaá ja ní kundá'ú iní Jító'o-yo-dé, nává'a kundii ndaa-de.

26 Vai tundó'o siki-yo vína. Te ja yúan jáni iní-ri ja vá'a-ga kendo chaá nú kunchaa-ni máá-de súan.

27 Ncháka-ró ñasí'í náún. Ma sía-ro-ña núsáá. Tú ñasí'í-ro náún. Ma kúñukuu iní-ro ñasí'í vii.

28 Ko nú tanda'a-ro, nasu kuáchi sá'a-ró. Te nú ña'an jáá ní tanda'a-ña, nasu kuáchi sá'a-ña. Ko ñayivi yúan, ni'in-í tundó'o iní ñuyivi yá'a. Te tú kuní-ri ja tá'an-ro súan.

29 Ñáni, tu'un yá'a ká'an-ri chi a ni nduu kútí tiempo. Vina te chaá ká'io ñasí'í, ná sá'a-de cuenta ja túu-ña ío.

30 Te chaá kánde'e, nátu'un tú kánde'e-de. Te chaá kákusi iní, nátu'un tú kákusi iní-de, te chaá kájaan, nátu'un tú naún kañava'a-de,

31 te chaá kutéñu jín tíñu ñuyivi yá'a, nátu'un tú kutéñu-de, chi modo ñuyivi yá'a náa-ní.

32 Chi játa'an iní-ri ja má yú'ú-ro. Chaá soltero, jítu iní-de jín táká tíñu máá Jító'o-yo, ndasa ná kúsi iní Jító'o-yo sá'a-de,

33 ko chaá a ni tanda'a, jítu iní-de jín táká tíñu ja ío iní ñuyivi, ndasa kusii iní ñasí'í-de sá'a-de.

³⁴ Suni súan s̄in s̄in kájani in̄i ña'an jáá jíin ñá'an á n̄i t̄anda'a. Ch̄i ña'an jáá, jítu in̄i-ña jíin táká tiñu kuní máá Jító'o-yo, náva'a kendo ndoo yiki kúñu-ña jíin añú-ña kuní-ña. Ko ña'an á n̄i t̄anda'a, jítu in̄i-ña jíin táká tiñu ío in̄i ñuyívi, ndasa kus̄i in̄i yii-ña sá'a-ña kuní-ña.

³⁵ Ko tu'un yá'a ká'an-ri náva'a kendo va'a-ró jíin an-ró. Nasu yó'o chú'un-ri sukun-ro, ko n̄i ka'an-ri náva'a kaka jíin'ún-ró, te náva'a nuña-ró kuátíñu kútu-ro núu máá Jító'o-yo.

³⁶ Te nú in̄i ch̄aa jáni in̄i-de ja tú va'a jíka-de jíin in̄i ña'an jáá, ch̄i nú n̄i ja'a medida kúu, te nú n̄ini sá'a-de, núsáá te ná sá'a-de ndasa kuní-de, nasu kuáchi kúu ná t̄anda'a-dé jíin-ña.

³⁷ Te nú in̄i ch̄aa kándi in̄i'in in̄i añú-de, te tú nándi'i-de, ch̄i kúu jíto-de máá-de, te n̄i ch̄aa in̄i añú-de ja má t̄in-de ña'an jáá-ún. Suni va'a-ni sá'a-de.

³⁸ Súan ío, te ch̄aa t̄anda'a jíin-ña, va'a sá'a-de. Te ch̄aa tú t̄anda'a jíin-ña, va'a-ga sá'a-de.

³⁹ Ña'an ní t̄anda'a, nú n̄ini chakú yii-ñá, yí'i-ña ndá'a-dé. Ko nú a n̄i jíi' yii-ñá, yúan-na te a n̄i nuña-ña. Te nú kuní máá-ña, te kuu ná ná t̄anda'a-ñá jíin in̄i ch̄aa kándi ja nuu máá Jító'o-yo.

⁴⁰ Ko jáni in̄i-ri ja s̄i-gá koo in̄i-ña nú kunchaa ndá'ú máá-ña súan-ni. Te jáni in̄i-ri ja s̄i s̄i Espíritu Dios ruu.

8

Siki ndéyu já kájani-i nuu ndoso

¹ Bueno. Te siki ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ndaa chi taká-yo kájin̄i-yo yakú. Te jíin tú'un kájin̄i-i-ún kúu ja kásavixi-i máá-i, ko jíin tú'un kúndá'ú in̄i tá'an kúu ja nákuá'nu-ga-i jíin.

² Nú in̄i ch̄aa jáni in̄i-de ja tú'a va'a-de, núsáá te kuní-ga te kutu'a va'a-de jíin.

³ Te nú in̄i ch̄aa kúmani-dé jíin Dios, suni jin̄i-ya núu ch̄aa-ún.

⁴ Siki ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ká'an-ri, ch̄i a kájin̄i-yo já tú ndé j̄atíñu kuti ndosó in̄i ñuyívi. Ch̄i tú ingá Dios ío, ch̄i máá in̄i-ni-ya.

⁵ Ch̄i vaasa ío kua'a í'a, te ío kua'a jíto'o ja káskúnání máá-i i'a in̄i andívi xí in̄i ñuyívi,

⁶ ko máá-yo kaka'an-yo já máá in̄i-ni máá Taa-yo Dios ío. Te onde nuu máá-yá vai taká ndatíñu te nuu máá-yá j̄atíñu-yo. Suni in̄i-ni máá Jító'o-yo Jesucristo ío. Te máá-yá n̄i sá'a taká ndatíñu te n̄i sá'a-ya yóo.

⁷ Ko tú ndi'i-i kájin̄i-i tu'un yá'a. Te sava-i a n̄i kakaan-i jíin ndosó onde sáá. Te nú káye-e-í, nátu'un ndeyu ndosó káye-e-í, ko vitá in̄i añú-i, te kúchá'án añú-i sá'a.

⁸ Chi nasu jíin ndéyu te kuatú'ún Dios yóó, chi nú tú kee-yo, nasu já yuán te kundá'ú-yo, te nú kee-yo, nasu já yuán te kendoo va'a-ga-yo jíin-yá.

⁹ Ko vasa ni'in kándii-ro, koto-ró náva'a tú súngava-ró tá'an-ró, já vítá iní añú-ún, nuu kuáchi.

¹⁰ Róo chi chaa jiní kákuu-ró, te nú in chaa kunj-de nuu-ro hora ja yée-ro stáa iní ve'e ndoso, á tú sánaa te skí-i inj-de, te kivi-de kee túku máa-de ndeyu ndosó-ún sá'a-ró xí túu.

¹¹ A ni jii Cristo ja'a ñani-ro, chaa vítá iní añú-ún, ko ja sikí tú'un tu'a-ró-ún, te ni xnáa-ro-dé.

¹² Súan kásá'a-ró kuáchi nuu ñani-ro, chi ja ú'u-ni chindee-ró iní añú-de ja vítá, te suni nuu Cristo kásá'a-ró kuáchi.

¹³ Ja yuán, te nú ndeyu sá'a ja júngava in ñani nuu kuáchi, ma kée kúti-gá-ri kuñu ní káni, náva'a ma súngava-ri ñani-ri nuu kuáchi.

9

Sikí já ío derecho chaa apóstol

¹ Nasu apóstol kúu-ri náún. Á tú jika kuu ndicha-na-ri. Á tú ní jiní-ri nuu máa Jító'o-yo Jesús. Nasu róo kákuu tiñu ni sá'a-ri nuu máa Jító'o-yo náún.

² Nú tú kúu-ri apóstol nuu sáva-ga chaa, ko nuu-ro chi kúu ndija-ri. Chi róo kákuu tuni-ri ja ndiso-ri tiñu apóstol nuu máa Jító'o-yo.

³ Ya'á kúu tu'un ká'an-ri ja náma-ri máa-rí nuu cháa káxndichí ruu:

⁴ Á tú ká'io derecho-ri kee-rí ko'o-ri.

⁵ Á tú ká'io derecho-ri kunchaka-ri ñasí'í kándija, nátu'un kánchaka sava-ga apóstol, jíin Cefas, jíin cháa kákuu ñani máa Jító'o-yo.

⁶ Xí máa in-ni ruu jíin Bernabé, tú ká'io derecho-ri ja tú sátiñu-ga-ri náún.

⁷ Ndé soldado kájatá'an, te yée-dé cuenta máa-de. Ndé chaa jítu uva, te tú yée-dé nde'e-í. Xí ío chaa skée-dé vaca-de, te tú jí'i-de leche-ti.

⁸ Nátu'un ká'an chaa yúkú, ká'an-ri náún. Á nasu súni tu'un yá'a ká'an ley.

⁹ Chi nuu ley ja ní chaa Moisés, yóso: Ma chú'un-ró ñunu yú'u xndiki kiti jikó, áchi. Á sikí xndiki ká'an Dios xí túu.

¹⁰ Xí máni sikí yóó ká'an tu'un-ún náún. Jandaa ja sikí yóó yóso. Chi kuní-ya já ná kúñukuu inj chaa jítu, ni'in-dé, te chaa jikó, ná kúñukuu inj-de kee-dé.

¹¹ Nú ni kajakin-ri tu'un Espíritu inj-ro, te stútú-rí ja kúchaku-ri nuu-ro, kuáchi xaan kúu náún.

12 Nú sava cháa ío derecho-de kájikan-de súan nuu-ro, á tú va'a-ga kakan máá-rí. Ko tú ní kákuni-ri kuaatĩnu-ri derecho-ri, chi sua kándo'o-ri te ní'in-ri náva'a tú u'u kaka tu'un Cristo sá'a-ri.

13 Á tú kájiní-ro já cháa kásatĩnu iní ve'e ii, iní ve'e ii-ún kenda ja káichaku-de. Te cháa kájatĩnu onde nuu altar, sikí altar-ún káichaku ta'an-de.

14 Suni súan ni tá'ú tĩnu Jito'o-yo já sikí tú'un va'a ná kúchaku cháa kájani tu'un va'a.

15 Ko ruu, tú naún ní jikán-ri ni ñn súan. Ni nasu cháa-ri tu'un yá'a ja ná kuá'a-ró núu-rí vina. Chi va'a-ga ná kúu-ri, nasu já kasú ñn cháa nuu-rí ja sátéyí-rí máá-rí jíin tĩnu yá'a.

16 Vasa jáni-ri tu'un va'a, ja yuán má kúu sátéyí-rí máá-rí, chi níni skíkúu-ri sá'a-ya. Chi koo tundó'o sikí-rí, nú tú kani-ri tu'un va'a.

17 Te nú jíin gusto máá-rí sá'a-ri súan, yuán te ní'in-ri ya'u-ri. Te vasa tú játa'an iní-ri, ko ni chaa-ya tĩnu sikí-rí, te responsable-ri kúu.

18 Ndéja kúu ya'u-ri núsáa. Ja ná káka kuu-ri kani-ri tu'un va'a Cristo, ni tú níni yá'u-ri, ni tú jikán-ri derecho-ri sikí tú'un va'a.

19 Ja yuán, vasa tú naún cháa tĩn so'o-ri, játĩnu-ri nuu taká-ni, náva'a skándíja-ga-ri ñayivi.

20 Nátu'un judío násá'a-ri máá-rí nuu cháa judío, náva'a kundéé-rí skándíja-ri cháa judío. Te nátu'un cháa yí'i nda'a ley, násá'a-ri máá-rí nuu cháa yí'i nda'a ley, vasa tú yí'i-ri nda'a ley, náva'a skándíja-ri cháa yí'i nda'a ley.

21 Ko nuu cháa tú kájandatu nuu ley, suni súan nátu'un tú jándatu-ri nuu ley násá'a-ri máá-rí nuu-dé, náva'a kundéé-rí skándíja-ri cháa tú kájandatu nuu ley, vasa ncháa ley Dios jíin-rí chi yí'i-ri nda'a ley Cristo.

22 Te nuu cháa vitá iní, násá'a vitá-ri máá-rí, náva'a skándíja-ri cháa vitá iní-ún. Súan taká-ni modo násá'a-ri máá-rí nuu taká cháa, náva'a kundéé-rí nama-ri sava-de.

23 Te ja sikí tú'un va'a kúu ja sá'a ndí'i-ri súan, náva'a ruu, suni ná ní'in-ri ta'u-rí ja kenda yuán.

24 Á tú kájiní-ro já cháa kájinu carrera, chi ndí'i-de kájinu ndija-de, ko ñn-ni-de kundéé-de ní'in-dé premio-de. Suni súan ndúkú ndéé-ró kúnu-ró, náva'a ní'in-ro premio-ro.

25 Te taká cháa káisíki, jito va'a ná'an-de máá-de. Te cháa-ún, súan kásá'a ndija-de, náva'a ní'in-dé ñn premio ja kútú'ú. Ko yóo chi ní'in-yo premio ja má kútú'ú kúti.

26 Núsáa te modo súan, ndúkú ndéé-rí jínu-ri, tú jínu sání-ri. Modo súan kájatá'an-ri, tú skée íu-rí.

27 Chi sua t̄in n̄i'in-r̄i m̄áá-r̄i, te já'a-r̄i m̄áá-r̄i, náva'a ma cháxio-ya r̄úu, vasa a n̄i jani-r̄i tu'un nuu sáva-ga cháa.

10

Siki já káchiñú'ún-i ndoso

1 Ñáni, kuní-r̄i ja ná júku'un in̄i-ro ndasa n̄i ka'iin ndiyi táa-yo núu vikó nu'ún, te n̄i kaja'a taká-de nuu mar.

2 Te taká-de, n̄i kajanducha-dé nuu vikó nu'ún jíin núu mar. Chi taká-de, n̄i kajindik̄in-de Moisés.

3 Te taká-de, n̄i kayee-dé ndeyu ní ja'a m̄áá-yá.

4 Te taká-de, n̄i kajji'i-de ñn-ni nducha ní ja'a-ya. Chi n̄i kajji'i-de nducha ní kenda chíi kava ní sá'a-ya. Te kava-ún, n̄i ndik̄in yata-dé, chíi kava-ún kúu nátu'un Cristo.

5 Ko tú ní kús̄i in̄i Dios jíin kuá'a-dé. Ja sikí yúan kúu ja ní xnáa-yá-de onde nuu ñú'un té'é.

6 Taká tu'un yá'a kúu ñn modo náva'a koto nchaa m̄áá-yó, te ma ndío ñáá in̄i-yo nátu'un n̄i kandío ñáá in̄i cháa-ún.

7 Ma chíñú'ún-ró ndosó jíiná'an-ró nátu'un n̄i kasá'a sava m̄áá cháa-ún. Chi súan yóso núu tutú: N̄i kajungoo ñayivi ní kayee-í n̄i kajji'i-i te n̄i kandukuiñi-i n̄i kajita já'a-i, áchí.

8 Ni ma káka kuáxán-yó nátu'un n̄i kajika kuáxán sáva m̄áá cháa-ún, te n̄i kajji'i oko un̄i mil-de ja ñn kivi-ní.

9 Ni ma kóto nchaa-yo Jító'o-yo Jesucristo nátu'un sava m̄áá cháa-ún ja ní kajito nchaa-de-ya, te n̄i kajji'i-de n̄i sá'a koq.

10 Ni ma kútuku in̄i-yo nátu'un n̄i kakutuku in̄i sava-de, te n̄i kajji'i-de n̄i sá'a ñn kue'e xaan já ní ja'a-ya.

11 Te modo-ún, n̄i kuu náva'a koto nchaa m̄áá-yó. Te ja yúan, yóso-ún núu tutú vai nuu yóo, cháa kun̄i ndasa kuandi'i ñuyivi.

12 Nú ñn cháa jáni in̄i-de ja kúndii n̄i'in-de, ná kóto va'a-de m̄áá-de, náva'a tú ndua-de núsáa.

13 ñn-ni jító nchaa ja'ú róo, onde jíin taká ñayivi. Ko bueno skíkuu Dios, te m̄áá hora jító nchaa ja'ú róo, kuña-ya íchi kenda-ró, náva'a kundéé-ró kenda-ró. Súan te ma kuá'a-ya tú'un ja kóto nchaa-ga róo, ja má kánda-ga-ro.

14 Ñáni máni. Kunu-ró kóto-ró ndosó núsáa. Ma chíñú'ún-ró.

15 Nátu'un jíin cháa ío káji xiní, súan ká'an-r̄i jíin-ró. Kani in̄i m̄áá-ró naún tu'un ká'an-r̄i.

16 Vaso ij, já ní kasá'a ij-yo, nasu taká-yo káji'i ká'nu-yó ññi Cristo náún. Te staa já ní kasákuáchi-yó, nasu taká-yo káyee ká'nu-yó yiki kúñu Cristo náún.

17 Chi ñn-ni staa-ún ío. Súan yóo, tin̄i-yo kákuu-yó ñn-ni ñayivi, chíi taká-yo káyee ká'nu-yó ñn-ni staa-ún.

18 Nde'é ndasa kásá'a cháa Israel. Chaa káyee kiti já kásoko-dé nuu-yá, nasu káyee ká'nu-de nuu altar náún.

19 Naún áhí-ri núsáá. Játíñu ndoso náún, xí játíñu ndeyu ín nuu ndosó náún.

20 Túu, chí ndeyu kásoko cháa sñn nación, nuu tachí kásoko-dé, nasu núu Dios. Te tú kuní-ri ja kété'an ká'nu-ró jíin tachí.

21 Ma kúu ko'o-ró iní vaso máá Jító'o-yo, te suni ko'o-ró iní vaso tachí. Ma kúu kee ká'nu-ró núu mesa máá Jító'o-yo, te kee-ro núu mesa tachí.

22 Xí kuní-yo kúkuíñi iní Jító'o-yo sá'a-yó náún. Nì'in-ga-yo vása máá-yá náún.

23 Taká-ni tiñu kúu sá'a-ri, ko tú ndi'i kéndoo luu. Taká-ni kúu sá'a-ri, ko tú ndi'i skuá'nu tá'an.

24 Ni ñin cháa, ma ndúkú-de sá'a-de ja vá'a máá-de, chi ja vá'a inga ñani tá'an-de ná sá'a-de.

25 Ndi'i-ni ndeyu núyá'u, kee-ro jíná'an-ró. Te nú kiyu'ú iní-ro, ma kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún.

26 Chí máá Jító'o-yo xíin ñúyivi jíin taká ndatíñu ío iní, áhí.

27 Te nú ñin cháa tú kándija, te kana-de xini-ro kée-ro jíin-de, te nú suni kuní-ro kí'in-ro, núsáá te kee-ro taká ja kani-de nuu-ro. Te nú kiyu'ú iní-ro, ma kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún.

28 Ko nú kastu'ún ñin cháa nuu-ro: Kundatu, chi ya'á ja ní kandij nuu ndosó kúu, achi-de. Yúan-na te ma kée-ro, já kuáchi cháa nì kastu'ún-ún jíin kuáchi ja kiyu'ú iní-de.

29 Sikí já kiyu'ú iní ká'an-ri. Ko nasu já sikí róo, chí sikí já inga cháa. Te nú kiyu'ú iní inga cháa, naja kóto ncha-de ruu ndasa jika kuu ndicha-na-ri núsáá.

30 Te nú ruu xna'an-ga nákuatá'ú-rí te yée-rí, naja kaka'an ndiva'a-de sikí-rí sikí ndeyu ja ní jikan ta'u-rí ja'a-ún.

31 Núsáá te vasa ná kée-ro, vasa ná kó'o-ró, vasa ná sátiñu-ró, ko modo ja ná nákana jaa-i Dios ná sá'a-ró.

32 Koto-ró náva'a ma skívi-ró cháa judío, ni cháa sñn nación, ni tiku'ní Dios, nuu kuáchi.

33 Suni súan ruu jíin taká tiñu sá'a-ri, kuní-ri ja ná kúsí iní taká cháa. Tú jítu iní-ri ja sá'a-ri ja vá'a máá-rí, chí kuní-ri sá'a-ri ja vá'a sava-ga cháa, náva'a kaku-de jíná'an-de.

11

1 Ná ndáku-ró rúu jíná'an-ró, suni nátu'un ndáku máá-rí Cristo.

Ja ná kúndasu xini ñásí'í

2 Bueno kánuku'un iní-ro rúu. Te ká'ín nì'in-ró jíin taká tiñu nì tá'ú-rí nuu-ro, jíin modo ja ní stá'an-ri nuu-ro.

³ Ko kuní-rj ja ná kuní-ro jíná'an-ró ja Cristo kúu-ya xiní táká cháa. Te cháa kúu-de xiní ñásí'í. Te Dios kúu-ya xiní Cristo.

⁴ Taká cháa ja ndasú xiní-dé te jikán ta'u-dé xí jáni-de tu'un, já'a-de tuka nuu xiní-dé.

⁵ Ko taká ñásí'í, nú tú ndasú xiní-ñá te kakan ta'u-ñá xí káni-ña tú'un, já'a-ña tuka nuu xiní-ñá, chj ñn-ni kúu nú seté xiní-ñá.

⁶ Chj nú ñásí'í, tú jasú-ña xiní-ñá, ná sété-ña núsáá. Te nú kúka nuu-ñá seté-ña, xí xiti-ñá xixi-ñá, ná kasú-ña núsáá.

⁷ Chi cháa, ma kúu kasu-de xiní-dé, chj muestra luu Dios kúu-de. Ko ñásí'í, chj stá'an-ña ndasa luu káa inj yii-ñá.

⁸ Chj tú ní sáva'a-ya cháa jín yíki ñásí'í, chj sua ñásí'í jín yíki cháa.

⁹ Chj tú ní kúva'a cháa ja kuatíñu-de nuu ñásí'í, chj sua nj kuva'a ñásí'í ja sikí cháa.

¹⁰ Ja sikí táká ndajá'a ándívi te níni kundasu xiní ñásí'í.

¹¹ Chj nuu máá Jító'o-yo tú sá'a-ya cuenta ndéja kúu ja yíi, te ndéja kúu ja sí'í, chj nú túu ñn, te ma kóo inga.

¹² Chj nátu'un nj sáva'a-ya ñásí'í jín yíki cháa, te vina kúva'a cháa chj ñásí'í, ko Dios kúu I'a sáva'a taká-ni.

¹³ Kani inj máá-ró jíná'an-ró, á ío va'a ja tú kundasu xiní ñásí'í te kakan ta'u-ñá nuu Dios.

¹⁴ Nasu máá ñúyivi stá'an nuu-ro, já tú luu jító cháa jín xixi-dé, nú ná kée náún.

¹⁵ Ko nú ñásí'í, te sía-ña xixi-ñá kee máá, luu jító-ña jín, chj xixi-ún, nj ja'a-ya núu-ñá kundasu xiní-ñá.

¹⁶ Ko nú ñn cháa kuní-de kutíxin-de jín tú'un yá'a, ko yóo tú ká'io costumbre-yo súan, ni tiku'nj Dios.

Sikí xini máá Jító'o-yo

¹⁷ Tá'ú ní'in-rj inga tiñu yá'a nuu-ro, ja tú kúsi iní-rj jín-ró, chj tú kándutútú-ró já sá'a va'a-ga-ro, chj sasua ñáá-ga kásá'a-ró.

¹⁸ Ya'a ká'an-rj xna'an-ga. Nj jini tu'un-rj ja kásáñn-ró máá-ró, máá hora kácutútú-ró. Te yaku kándija-rj.

¹⁹ Chj níni kóo ñayivi sásñn ma'ñú-ró, náva'a kunj-ro ndé ñayivi kándija va'a ma'ñú-ró.

²⁰ Te nú ñn-ni nuu kándutútú-ró, nasu já kúxini-ró cuenta máá Jító'o-yo kúu-ún núsáá.

²¹ Chj ná ñn ná ñn-ró, máni kanduyu-ro núu ingá-de xna'an-ga kákuñj-ro. Te ñn-ró jí'i-ro sóko, te inga-ro nájini-ró.

²² Á tú káñava'a-ró vé'e nuu kée-ro kó'o-ró náún. Xí kásájá'a inj-ro núu tiku'nj Dios. Te cháa tú náún káindá'a-de, kákuka

nuu-dé kásá'a-ró xí túu. Ndasá ka'an-ri jíin-ró jíná'an-ró. Kúsi iní-ri jíin-ró xí túu. Jíin tú'un yá'a tú kúsi kúti iní-ri jíin-ró.

²³ Chi tu'un yá'a ni kutu'a-ri nuu máá Jító'o-yo. Te suni ya'á ní stá'an-ri nuu-ro jíná'an-ró. Chi máá ákuáa já ní kanastúu-de Jító'o-yo Jesús, ni ki'in-ya stáa.

²⁴ Te ni jikan ta'u-ya. Te ni sakuáchi-ya. Te ni ka'an-ya: Ki'in te kee-ro jíná'an-ró, chi ya'á kúu yiki kúñu-ri, te ja sikí róo ni kukuáchi. Súan sá'a-ró te ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya.

²⁵ Suni súan ni ki'in-ya vaso, nuu ní ndi'i ni kuxíni-ya. Te ni ka'an-ya: Vaso yá'a kúu contrato jáá já ní sá'a-ri jíin niñí-rí. Te taká vuelta nú káji'i-ró, te súan sá'a-ró nává'a ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya.

²⁶ Chi taká vuelta ja káyee-ro stáa yá'a te káji'i-ró iní vaso yá'a, kivi ní ji'i máá Jító'o-yo kúu ja kákastu'un-ró ondé kivi ncháa-ya.

²⁷ Te nú in cháa kee-dé staa yá'a, xí kó'o-de iní vaso Jító'o-yo yá'a, te nú tú jíñú'un sá'a-de, te koo kuachi-de nuu yiki kúñu máá Jító'o-yo jíin núu niñí-ya.

²⁸ Ná in ná in cháa, ná nándúkú víi-dé sikí máá-de núsáa. Yúan-na te kee-dé staa-ún te ko'o-de iní vaso-ún.

²⁹ Te nú in cháa tú jini-de ja kúu yiki kúñu-ya, cháa-ún chi ndonda kuachi sikí-dé nú ko'o-de kee-dé.

³⁰ Ja yúan ío kua'a cháa kaku'u, jíin cháa vitá iní, kájin ma'ñú-ró jíná'an-ró. Te ni kaji'i yaku-de.

³¹ Ko nú nándúkú víi-yo sikí máá-yó, te ma ndóna kuachi sikí-yo.

³² Ko nú a ni ndonda kuachi sikí-yo, máá Jító'o-yo xndó'o-ya yóo, nává'a tú ta'nu ndatu-yo jíin ñáyivi ñúyivi.

³³ Nani máni, ja yúan nú kándutútú-ró káyee-ro, te kundatu tá'an-ró.

³⁴ Te nú in cháa jíi-de soko, ná kée-dé ve'e-de, nává'a tú ndonda kuachi sikí-ro hora kándutútú-ró. Te sava-ga tiñu sánda-ri ondé ná jáa-ri.

12

Sikí tá'u já vái nuu Espiritu

¹ Nani, sikí taká ta'u já vái nuu Espiritu, kuni-ri ja ná júku'un iní-ro jíin.

² A káiná'an-ró já ná ni kakuu-ró cháa tú kákandíja, te ni káindikín-ro yatá ndosó ñí'in núu, ndasa ni kakuu iní máá-ró núu.

³ Ja yúan kástu'un-rí nuu-ro já tú ni in cháa kuu ka'an tási-de sikí Jesús, nú a yí'i-de Espiritu Dios. Te tú ni in-de kuu ka'an-de: Jító'o-ri kúu Jesús, nú tú yí'i-de Espiritu Santo.

4 Chì sìn sìn ta'ụ ní saka-yá, ko suni ìn-ni máá Espírítu kúu.

5 Te sìn sìn tiñu nì chaa-ya siki-yo, ko ìn-ni máá Jító'o-yo kúu.

6 Te sìn sìn modo kásátiñu-yó, ko suni máá Dios kúu I'a sá'a taká tiñu jíín taká-yo.

7 Ko ná ìn ná ìn-de, nì ja'a-ya tú'un Espírítu nuu-dé náva'a ná skuá'nu tá'an-de.

8 Chì onde jíín máá Espírítu nì ja'a ndija-ya tú'un ka'an ndíchí ìn-de. Te suni onde jíín máá Espírítu nì ja'a-ya tú'un ja júku'un inì inga-de.

9 Te nuu ingá-de, suni jíín máá Espírítu nì ja'a-ya já ná kándíja va'a-de. Te suni jíín máá Espírítu nuu ingá-de ja ná sá'a-de tana.

10 Te nuu ingá-de ja ná sá'a-de taká tiñu ñá'nu. Te nuu ingá-de, ja ná káni-de tu'un. Te nuu ingá-de, ja ná nándúkú víi-dé siki taká ja vá'a ja ú'u. Te nuu ingá-de ja ná ká'an-de tinì yu'u. Te nuu ingá-de ja ná násama-de tu'un sìn yu'u.

11 Ko taká tiñu yá'a sá'a suni máá ìn-ni máá Espírítu. Sìn sìn sáka-yá nuu ìn ìn-de, ndasa játa'an inì máá-yá.

12 Chì nátu'un yiki kúñu ìn-ni kúu, te ñáva'a kua'a pedazo, te taká pedazo-ún, vasa kua'a, ko ìn-ni yiki kúñu kúu, suni súan kúu Cristo.

13 Chì jíín ìn-ni máá Espírítu nì kajanducha taká-yo, náva'a nduu-yó ìn-na ñayivi, vasa judío xí ñayivi ñuu Grecia, vasa chaa kúu mozo xí chaa jika kuu ndicha-na. Ko taká-ni-de, nì kani'in-dé ìn-ni máá Espírítu nì sá'a-ya.

14 Ko yiki kúñu, nasu ìn pedazo-ni kúu, chì sua ndíso kua'a.

15 Chì nú ja'a ká'an: Nasu yiki kúñu xín rúu, chì tú kúu-rì nda'a, achì. Te vasa súan ká'an, ko máá yiki kúñu xín ná'ín.

16 Te nú so'o ká'an: Nasu yiki kúñu xín rúu, chì tú kúu-rì nduchi, achì. Te vasa súan ká'an, ko máá yiki kúñu xín ná'ín.

17 Nú ndi'i yiki kúñu ní kuu nduchi, ndasa kuni so'o núú. Nú ndi'i ní kuu so'o, ndasa kuaan xiko núú.

18 Vina te nì jini-yo ndasa nì jata'an inì máá Dios te nì chaa-ya taká pedazo-ún ná ìn ná ìn jiká yiki kúñu.

19 Chì nú taká-ni ní kakuu ìn-ni pedazo-ún, ndasa koo máá yiki kúñu núú.

20 Ko vina chì kua'a ndíja pedazo ío, ko máá ìn-ni yiki kúñu núú.

21 Nì ma kúu ka'an nduchi jíín ndá'a: Tú jínu ñú'ún-rí róó. Suni súan ni ma kúu ka'an xinì jíín já'a: Tú jínu ñú'ún-rí róó.

22 Chì sua kánúú taká pedazo ndítin ta'an jíín yiki kúñu, vasa vitá-ga jíto.

23 Te taká pedazo yiki kúñu ja jáni inì-yo já tú jíñú'ún jíto,

suu yuán ñúkuún xáan-gá jasú-yo núu. Te ja tú luu kájito-ún jiní-yo, luu-ga kájasu-yo núu.

²⁴ Te pedazo ja lúu kájito-ún jiní-yo, tú níni kúndasu nuu. Chi máá Dios, súan ni chutá'an-ya yiki kúñu-ún, te jíñú'ún-gá ni skéndo-o-ya ja tú luu jito-ún,

²⁵ náva'a tú sásin pedazo yiki kúñu-ún máá, chi taká pedazo-ún, sua in núu ná kóto va'a tá'an.

²⁶ Chi nú in-ni pedazo jatú, taká-ni pedazo in jinu-ni kájatú. Te nú in-ni pedazo jito luu, taká-ni pedazo in ká'nu-ni kákusi iní.

²⁷ Te róo, modo súan kákuu-ró yiki kúñu Cristo. Te pedazo-ya-ún kákuu in in-ró.

²⁸ Te súan ni jani máá Dios chaá kuantíñu nuu tíku'ni: Ja in, apóstol, ja úu, chaá kájani tu'un, ja uní, chaá kástá'an tu'un, yúan-na te chaá kás'a tiñu ñá'nu, yúan-na te chaá kás'a tana, te vása cháa chindéé tá'an, jín cháa kátá'ú tíñu, jín cháa ká'an tiní yu'u.

²⁹ Taká-de kákuu apóstol náún. Taká-de kájani tu'un náún. Taká-de kástá'an náún. Taká-de kás'a tiñu ñá'nu náún.

³⁰ Taká-de kájiní-de sá'a-de tana sá'a-ya náún. Taká-de káka'an-de tiní yu'u náún. Taká-de kánasama-de tu'un sin yu'u náún.

³¹ Ko ná kuítú iní-ro ndúkú-ró tá'u vá'a-ga kua'a-ya núu-ro jiná'an-ró. Ko ío inga modo va'a xaan-gá, ná stá'an-ri nuu-ro jiná'an-ró.

13

Tu'un kúndá'ú iní tá'an

¹ Te nú ruu, vasa ká'an-ri nátu'un káka'an chaá xí ndájá'a ándívi, te nú tú kúndá'ú iní-ri-i, te kúu-ri nátu'un in kaa ja ndáxin káxin xí in platillo ja sáña.

² Te vasa jáni-ri tu'un sá'a-ya, te júku'un ndí'i iní-ri taká tu'un sa'í jín taká tu'un ndíchí, te vasa kándija téyí-rí ja kúu skuíó káni-ri yuku, te nú tú kúndá'ú iní-ri-i, tú na tiñu-ri.

³ Te vasa ná sáka ndí'i-ri taká ndatíñu-ri kee ñáyivi ndá'ú, te vasa ná kuá'a-ri yiki kúñu-ri kayu, te nú tú kúndá'ú iní-ri-i, tú na ya'u-ri ío.

⁴ Tu'un kúndá'ú iní, ndíso paciencia, te ndíso tu'un kúmani iní. Tu'un kúndá'ú iní, tú ndíso tu'un kuásún iní. Tu'un kúndá'ú iní, tú sávixi máá, ni tú sátéyí máá.

⁵ Tú ká'an ndiva'a. Tú ndúkú ja kúu máá. Tú kití iní. Tú chú'un iní.

⁶ Tú ndúvatú iní, chi sua kúsi iní jín tíñu ká'io ndaa.

⁷ Ndí'i jándéé iní. Ndí'i kándija. Ndí'i ñúkuu iní. Ndí'i kánda.

⁸ Taká tu'un kájani-yó, chi naa, te taká yu'u chi ndi'i, te tu'un ndíhí, chi taká kuxio, ko tu'un kúndá'ú inji, ma náa kúti.

⁹ Chi yaku-ni tu'un kájiní-yo, te yaku-ni tu'un kájani-yó,

¹⁰ ko onde ná cháa máa tú'un ni yija va'a, yúan-na te kuxio yaku-ni ja kájiní-yo-ún ki'in.

¹¹ Ná ni kuu-ri suchí yíkin, te ni ka'an yíkin-rí núú, te ni jani inji-ri nátu'un suchí yíkin. Ko nuu ní kuu-ri cháa ñá'nu, te ni chaxio-ri taká ja ní sá'a-ri ná lúli-rí-ún kua'an.

¹² Te vina kándé'é-yó nátu'un jíin espejo ja káxkí'vi, ko kúkuéé-ga te kuni ndijin-yo nátu'un jíin núú tá'an-yó. Te vina chi yaku-ni jiní-ri, ko kúkuéé-ga te kuni ndi'i-ri nátu'un jiní káji-yá ruu.

¹³ Te vina ío uni tu'un játíñu ni'in, tu'un kándíja va'a, tu'un kañukuu inji, jíin tú'un kúndá'ú inji. Ko máa tú'un kúndá'ú inji, kánúú xa'an-ga vásá úu-ga-ún.

14

Siki já káka'an-i sijn yu'u

¹ Ndúkú ndéé-ró jíin tú'un kúndá'ú inji tá'an, te kuítú iní-ro ndúkú-ró taká ta'u já'a Espíritu, ko kánúú-gá ja káni-ró tú'un.

² Chi cháa ká'an-de sijn yu'u, jíin Dios ká'an-de, nasu jíin ñáyivi, chi tú ní in cháa júku'un inji naún ká'an-de, chi jíin Espíritu ká'an-de tu'un sa'í.

³ Ko cháa jáni tu'un, jíin ñáyivi ká'an-de, chi skuá'nu-de ñáyivi-ún, te ká'an ká'nu-de, te ká'an ndéé-de jíin-i.

⁴ Cháa ká'an sijn yu'u, skuá'nu-de máa-de, ko cháa jáni tu'un, chi tiku'ni skuá'nu-ga-de.

⁵ Játa'an inji-ri ja taká-ro ná kúu ka'an-ro sijn yu'u, ko kánúú-gá ja káni-ró tú'un, chi ñá'nu-ga cháa jáni tu'un vásá cháa ká'an sijn yu'u, te nú tú násama-de tu'un-ún, nává'a kua'nu-ga tiku'ni sá'a-de jíin.

⁶ Ñáni, vina te nú ja-ri nuu-ro te ka'an-ri sijn yu'u jíin-ró, naún tiñu ní'in já kúu róó, nú tú ka'an-ri in tu'un ni kenda ndijin, xí in tu'un ndíhí, xí in tu'un stá'an-ri.

⁷ Ío ndija ndatíñu kándaa tí'íu já kásá'a ndusu, nátu'un xkuili xí guitarra. Te nú tú sijn sijn nota ndé'e, ndasa kuni-yo ndé yaa júku-de jíin xkuili, xí jíin guitarra-ún.

⁸ Te nú corneta tú ndé'e káji, te ndé cháa sátu'a-de máa-de ja kuátá'an-de núsáa.

⁹ Suni súan róó jíná'an-ró, nú ká'an-ro sijn yu'u, te nú tú káji ká'an tu'un-ún, te ndasa júku'un inji-i naún tu'un ká'an-ro núsáa, chi kuachi tisi'ví-ró stí'ví-ró.

10 Kua'a núu yú'u ío iní ñuyívi ná sá'a-yó cuenta, te taká júku'un iní chaa jiní.

11 Nú ruu tú júku'un iní-ri yu'u ká'an ñin chaa, te kúu-ri chaa jíká núu chaa ká'an-ún. Te chaa ká'an-ún, suni kúu-de chaa jíká núu-ri.

12 Suni súan róo ja á kájítú iní-ro ní'in-ro tá'u Espiritu, ná ndúkú ndéé-ró nává'a skuá'nu va'a-ró tíku'ni jíin.

13 Ja yúan nú ká'an ñin chaa sñin yu'u, ná kakán ta'u-dé nuu-yá nává'a kuu nasama-de tu'un.

14 Chì nú ruu kakan ta'u-ri jíin tú'un sñin yu'u, iní añú-ri kúu ja jikán ta'u, ko nú tú júku'un kuti iní-ri, tú na tiñu.

15 Ndasá sá'a-ri núsáá. Ná kakán ta'u-ri iní añú-ri, ko suni ná kakán ta'u-ri jíin tú'un júku'un iní. Ná káta-ri iní añú-ri, ko suni ná káta-ri jíin tú'un júku'un iní.

16 Chì nú máni tu'un jiní máa-ró jíin añú-ro nákuatá'ú-ró jíin, te ñin chaa tú tu'a, ndasa kuni-de ka'an-de amén nuu tú'un nákuatá'ú-ró-ún, chì tú jiní kuti-dé naún tu'un ká'an-ro.

17 Chì róo, bueno nákuatá'ú ndíja-ró, ko inga chaa-ún, tú já'nu tu'un iní-de sá'a.

18 Nákuatá'ú-ri nuu Dios, ja tñi-ga yu'u ká'an-ri vása taká róo.

19 Ko nuu tíku'ni, chì máa ú'un-ni tu'un ja júku'un iní-ri jíin, játa'an iní-ri ka'an-ri, nává'a suni stá'an-ri nuu sáva-ga chaa, vása já ká'an-ri uxí mil tu'un sñin yu'u.

20 Ñáni, ma koo-ró nátu'un suchí lúli jíin tú'un júku'un iní-ro. Chì sua koo-ró nátu'un suchí lúli jíin tú'un ñáá, ko ná yíja va'a-ró jíin já jiní tuní-ro.

21 Súan yóso núu ley: Jíin chaa ká'an sñin yu'u, te jíin sáva-ga chaa ká'an tu'un jíká, súan ka'an-ri jíin ñáyivi yá'a, ko vaša súan te ni ma kúni so'o-i tu'un ká'an-ri, áchí máa Jító'o-yo, áchí.

22 Ja yúan taká yu'u, máni tuni-ni kakuu nuu chaa tú kákandíja, nasu núu chaa kákandíja. Ko tu'un jáni-yó, tuni nuu chaa kákandíja kúu-ún, nasu núu chaa tú kákandíja.

23 Núsáá te nú taká tiku'ni ndutútú ñin-ni lugar, te taká súan ka'an sñin sñin yu'u, te yúan jakoyo chaa tú tu'a xí chaa tú kákandíja, á tú ka'an-de ja kándaa tachi-ro.

24 Ko nú taká-ro kájani-ró tú'un, te kivi ñin chaa tú kándíja xí ñin chaa tú tu'a, te kuni-de kuachi máa-de, sá'a taká-ro, te ndandúkú víi-dé sikí máa-de, sá'a taká-ro.

25 Te tu'un jáni sa'í iní añú-de kenda ndijin. Yúan-na te jukuiñi jíti-de te chiñú'ún-de Dios. Te kani ndaa-de tu'un ja ncháa ndija Dios jíin-ró.

26 Ñáni, ja yúan nú kándutútú-ró, te ná ñin ná ñin-ró ío ñin yaa kata-ró, ío tu'un stá'an-ro, ío sñin yu'u ká'an-ro, ío tu'un sa'í

ká'ān ndijin-ro, ío ja násama-ró tú'un sīn yu'u. Ndi'i ná sá'a-ró jíná'an-ró náva'a skuá'nu tá'an-ró.

27 Te nú ío chaa káka'ān sīn yu'u, ná kóo tu'un-ún ja jíin úu-de xí jíin uní-de. Ko ĩn-ni-de ĩn-ni-de ná ká'ān. Te ĩn-de ná násama-de tu'un sīn yu'u.

28 Te nú túu chaa nasama tu'un ío, ná kasú-de yu'u-dé nuu kándutútú-ró-ún núsáá. Te ná ká'ān máa-de ja máa-de jíin Dios.

29 Suni súan chaa kájani tu'un, ná ká'ān uu xí uní-de, te sava-ga-de ná nándúkú ví-dé-ún.

30 Te nú inga chaa kánchaa-ún, a nī jini ndijin-de yakū tu'un sa'í, te chaa nī kejá'á ná kasú-de yu'u-dé.

31 Chi taká-ro kuu kani-ró tú'un ĩn-ni-ró ĩn-ni-ró, náva'a ná kútu'a taká-ro, te ndundéé iní taká-ro.

32 Te inī añú taká chaa kájani tu'un, kájandatū nuu máa cháa kájani tu'un-ún.

33 Chī Dios, nasū Dios sávaḡ kúu-ya, chī sua vīndáḡ vinené sá'a-ya. Te nátū'un kásá'a-i nuu táká tiku'nī chaa ndoo,

34 súan ná kasú taká ñasí'í yu'u-ñá nuu kándutútú-ró. Chī tú permiso ka'ān-ña, chī nasū ñá'nu-ga kúu-ña nátū'un ká'ān ley.

35 Te nú kutū'a-ña ĩn tu'un kákuni-ña, te onde ve'e ná kaká tú'ún-ña máa yíi-ñá, chī tuka nuu kúu nú ka'ān ĩn ñasí'í núu kándutútú-i.

36 Á nuu-ro jíná'an-ró ní kenda tu'un Dios, xí níni nuu máa-ni-ró ní jaḡ tu'un-ya náún.

37 Te nú ĩn chaa jáni inī-de ja ĩn chaa jáni tu'un kúu-de, xí jīka Espíritu jíin-de, ná chú'un va'a inī-de, chī tiñu nī tá'ú máa Jító'o-yo kúu tu'un cháa-ri nuu-ro.

38 Ko chaa tú játú'ún tú'un yá'a, suni tú játú'ún-yó-de.

39 Ñáni, ja yúán ná kuítú iní-ro káni-ró tú'un jíná'an-ró, te ma kasú-ro núu cháa ká'ān sīn sīn yu'u.

40 Ko ñúkúún ná sá'a kájí-ró táká tiñu jíná'an-ró.

15

Tu'un nachaku ndiyi

1 Ñáni, vina te kástū'ún-rí tu'un va'a nuu-ro já ní jani-ri nuu-ro sáá. Chī tu'un yúan, suni a nī kajatá'ú-ró, te suni jíin tú'un yúan ká'jīn nī'in-ró,

2 chī suni jíin tú'un-ún nī kakaku-ró, te nú kátīn nī'in-ró tú'un nī jani-ri nuu-ro, nú tú ní kákandíja sáni-ró.

3 Chī suni tu'un kánúú já ní nī'in-rí-ún, nī nastá'ān-ri nuu-ro: Ja ní jī'i Cristo ja síkí kuáchi-yó, nátū'un ká'ān tutū.

4 Te nī yuji-ya. Te nī nachaku-ya núu uní kivi nátū'un ká'ān tutū.

5 Te ni ndenda ndijin-ya núu Cefas. Te vásá ní ndenda-ya núu máá uxí uu-de.

6 Te vásá ní ndenda-ya núu ví'í-gá u'un ciento ñani-yo ká'jin tútú-de. Te sava cháa-ún, sáni-ga káichaku-de. Te sava-de, a n*í* kaji'i-de.

7 Te vásá ní ndenda-ya núu Jacobo. Te vásá núu táká apóstol.

8 Te onde sandi'í-na, te suni n*í* kenda-ya núu-rí, nátu'un nuu ñin suchi xánú.

9 Chi ruu kúu cháa lúli-ga nuu táká apóstol, ja kúka nuu-rí kunání-rí apóstol, kuachi ja ní chindikin-ri tiku'n*í* Dios.

10 Te káa-ri nátu'un ío-ri, chi súan n*í* jika tu'un luu ío in*í* Dios jíin-rí. Te tu'un luu ío in*í*-ya, tú ní jika sáni jíin-rí, chi sua n*í* sátiñu-ga-ri vásá táká máá cháa-ún. Ko nasu rúu, chi tu'un luu ío in*í* Dios ja jika jíin-rí-ún, n*í* sá'a.

11 Núsáá te vasa ruu xí vasa cháa-ún, súan kájani-ri tu'un, te súan kákandija-ró.

12 Te nú kájani-yó tú'un Cristo ja ní nachaku-ya má'ñú ndíyi, te naja káka'an sava tá'an-ró já tú naún ndíyi nachaku núsáá.

13 Chi nú tú naún ndíyi nachaku, suni tú ní náchaku Cristo núsáá.

14 Te nú tú ní náchaku Cristo, kájani sáni-ri tu'un-ya, te suni kákandija sáni-ró-yá núsáá.

15 Chaa tú káka'an ndaa tu'un Dios kákuu-ri nú súan, chi n*í* kaka'an-ri ja ní naschakú Dios Cristo, te nú ma náchaku ndija taká ndíyi, tú ní náschakú-ya Cristo núsáá.

16 Chi nú ma náchaku taká ndíyi, suni tú ní náchaku Cristo núsáá.

17 Te nú Cristo, tú ní náchaku-ya, kákandija sáni-ró-yá núsáá, te kándiso-ga-ro kuáchi-ró nú súan.

18 Nú súan ío, te a n*í* kanaa táká cháa ja ní kaji'i nuu ndá'a Cristo núsáá.

19 Te nú nini máá vína-ni ja káichaku-yo, káñukuu in*í*-yo Cristo, cháa ndá'ú ñi kákuu-yó vásá sáva-ga cháa núsáá.

20 Ko vina a n*í* nachaku Cristo ma'ñú ndíyi. Máa-yá n*í* nachaku xna'an-ga vásá táká ja ní kaji'i.

21 Chi ja siki ñin cháa, te n*í* cháa kue'e kuu-yo. Suni súan ja siki ñin cháa, te nachaku ndíyi.

22 Chi nátu'un káji'i taká-i n*í* sá'a Adán, suni súan nachaku taká-i sá'a Cristo.

23 Ko ná ñin ná ñin-de ndasa kándita koyo tá'an máa-de: Cristo xna'an-ga, te onde ncháa Cristo, te nachaku cháa káy'i nda'a-yá.

24 Yúan-na te onde sandi'í-na te xnáa ndí'i-ya já kátá'ú tíñu, jíin táká ja kákuñá'nu, jíin táká ja kátin so'o. Yúan-na te nuu máá Táa-yo Dios te naku'a-a-ya ñuu nuu tá'ú-yá tíñu.

25 Chì tá'ú nínì máá-yá tiñu onde ná kúxiukú táká ja kájito u'u-ya chí ja'a-yá sá'a-ya.

26 Te máá kué'e kuu-yo, já jíto u'u yóó, chí onde sandí'i-na te xnáa-yá-ún.

27 Chi taká ndatíñu nì ki'in Dios, nì chúkú-yá chí ja'a Cristo, te siki já ká'an súan, ja yúan jiní kají-yó já tú yí'i Dios nda'a Cristo, chí a nì chí'i Dios taká-ga ndatíñu nda'a Cristo.

28 Ko nú a nì ndi'i taká ndatíñu yí'i nda'a Cristo, yúan-na te suni máá Sé'e-ún kivi-ya ndá'a máá I'a ja ní chí'i-ya táká ndatíñu-ún nda'a-yá, náv'a máá Dios kuti n ndi'i-ya táká ndatíñu.

29 Chì nú túu, te ndasa sá'a cháa kájanducha siki ndíyi. Te nú tú nachaku kuti ndíyi núsáá, naja kájanducha-dé siki ndíyi núsáá.

30 Te ruu, naja ndita'an hora káindee iní-ri koto-ri tundó'o núsáá.

31 Nánì, ká'an ndaa-ri, chí ja siki róó jíná'an-ró kúu ja sátéyí-rí máá-rí nuu Jító'o-yo Cristo Jesús, ndita'an kivi jí'i-ri.

32 Nátu'un cháa yúkú ká'an-ri. Nì kajatá'an-ri iní ñuu Éfeso jín kiti xáan, te nú tú nachaku taká ndíyi, naún ya'u-ri ni'in-ri núsáá. Ná kée-yo ná kó'o-yó chí yuchaan kuu-yo nú súan.

33 Mā xndá'ú-ro máá-ró, chí nú kájika-ró jín cháa ñáá, te sáchá'an-de róó, vasa va'a tiñu kásá'a-ró núú.

34 Ná kóo kají iní-ro jín tiñu ndaa. Mā sá'a-ga-ro kuáchi jíná'an-ró. Chì sava-de, tú kájiní-de nuu Dios. Súan ká'an-ri náv'a ná kúka nuu-ro.

35 Ko sanaa te ka'an in cháa: Ndasa nachaku taká ndíyi, ndasa koo yiki kúñu-ún nchaá jín, achí-de.

36 Já xíní ñáá kákuu-ró. Tata jakín-ro, mā náchaku kuti, onde nú tú kuu xna'an-ga.

37 Te nú tata jakín-ro, nú trigo xí ingá nunì, nasu jakín-ro yukú ja kóo kúkuéé-ga, chí máá nuní vichí kúu ja jakín-ro.

38 Ko Dios, já'a-ya yukú nunì-ún, ndasa nì jata'an iní máá-yá, te ná in ná in tata jín yukú máá.

39 Taká kuñu, nasu in-ni kuñu kúu. Ko in kuñu kúu ndija kuñu cháa. Te inga kuñu kúu kuñu kiti, te inga kúu kuñu tiyáká, te inga kúu kuñu tisaa.

40 Te ío yiki kúñu andíví, te ío yiki kúñu nuu ñú'un. Ko sín luu káa ja ío andíví, te sín luu káa ja ío nuu ñú'un.

41 Te sín luu káa ndikandii. Te sín luu káa yoo. Te sín luu káa tiñuú xíní, chí tú in nuu lúu kánda tiñuú xíní-ún.

42 Suni súan kúu ja náchaku taká ndíyi. Jakín-ya te te'yu, naschakú-ya te mā té'yu-ga.

43 Jakín-ya te kuka nuu, naschakú-ya te nduu luu. Jakín-ya te koo v̄itá, naschakú-ya te nduu fuerza.

44 Jakín-ya te ja káa yúkú, te naschakú-ya já kí'vi ndee ándíví. Ió yiki kúñu yúkú, te ió yiki kúñu yí'i ndee ándíví.

45 Suni súan yóso núu tutú: Adán xnáñúú, n̄i kuu-de ñin chāa n̄i kuv̄a'a jíin vida cuenta ñayivi, áchí. Te Adán sandí'í-na kúu máa-yá, te náschakú-ya-í jíin Espiritu-ya.

46 Ko chāa xnáñúú, nasu cháa yí'i ndee ándíví kúu-de, chi chāa yúkú kúu-de. Yúan-na te vásá ní chāa chāa yí'i ndee ándíví.

47 Chāa xnáñúú kúu chāa nuu ñú'un, ch̄i jíin t̄ikacha ní kuv̄a'a-de. Te chāa uu, onde andíví vái-ya.

48 Taká chāa nuu ñú'un káa nátu'un máa cháa t̄ikacha-ún. Te taká chāa onde andíví káa nátu'un máa cháa andíví-ún.

49 Te nátu'un kájito-yó ndasa n̄i kāa chāa t̄ikacha-ún, suni súan koto-yó ndasa káa chāa andíví-ún.

50 Ñáni, tu'un yá'a ká'an-ri, chi kuñu jíin niñí, ma kúu ni'in tá'u iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ni ja te'yú, ma ní'in tá'u já má té'yú.

51 Kuni so'o-ró ná ká'an-ri ñin tu'un sa'í jíin-ró. Nasu taká-yo kusú-yo, ko taká-yo, nasama-yó.

52 Ja ñin nú núu-ni, nátu'un ñin nakuan̄i-ni-yó, nuu ndí'i-na nde'e clarín. Ch̄i nde'e clarín, te nachaku taká ndiyi, te ma té'yú-ga. Te yóó, ch̄i nasama-yó.

53 Chi ja te'yú yá'a, kánúú nukú'un ja tuká te'yú. Te ja kúu yá'a, kánúú nukú'un ja tuká kuu kuti.

54 Te nú ja te'yú yá'a, nukú'un ja tuká te'yú, te ja kúu yá'a, nukú'un ja tuká kuu, yúan-na te skíkuu ja ká'an tu'un yóso núu tutú: N̄i kundéé-yá n̄i ja'ni-yá kue'e kuu-yo.

55 Róó kue'e kuu-yo, ndasa kundéé-ró jíin-rí. Róó kue'e kuu-yo, ndasa tuu-ró rúu. Achí.

56 Ch̄i iñu kué'e kuu-yo kúu kuachi. Te fuerza kuachi kúu ley.

57 Ko ná kúta'u-yo núu Dios ja já'a-ya fuerza kundéé-yó sá'a Jito'o-yo Jesucristo.

58 Ñáni máni, ja yúan ná kuñi n̄i'in-ró, ma náyu'ú-ro. Nene ná xndeá-ga-ro jíin tiñu kuní máa Jito'o-yo. Ch̄i a kájin̄i-ro já tú kásatiñu sáni-ró núu máa Jito'o-yo.

16

Siki já kakín-i xu'ún kuátíñu

1 Siki xú'ún kájakin-ro já kuátíñu ñayivi ndóo, suni ná sá'a-ró nátu'un n̄i tá'ú-rí tiñu nuu t̄iku'n̄i ndañúu Galacia.

² Ndita'an kivi ñin semana, ná ñin ná ñin-ró vé'e-ró chiva'a sñin-ró yakú najín, ndasa ni jatun-ya ní'in-ro, náv'a a nú ni jaa-ri te tú níni kakín-ro.

³ Te nú ni jaa-ri, te koo chaá kaji máa-ró kuá'a-ró credencial nuu-dé, te táji-rí-de onde ñuu Jerusalén kinchaka-de yakú ja kakín-ro-ún.

⁴ Te nú kee cuenta ja súni ki'in-ri, te kingoyo-de jín-rí.

Consejo jín sá'an kúta'u

⁵ Te jaa-ri nuu-ro, te nú ni ja'an-ri ñuu Macedonia chi ichi ñuu Macedonia ja'a-ri jaa-ri.

⁶ Chi sanaa te kendo-ri jín-ró, xí sjá'a-ri viko víjin, náv'a a chu'un íchí-ró rúu nú ndenu kuní-ri ki'in-ri.

⁷ Chi vina tú kuní-ri ja ká'an-ri jín-ró te ja'a-ni-ri ki'in-ri, chi ñúkuu ini-ri kendo-ri jín-ró yakú kivi, te nú kuá'a máá Jító'o-yo tú'un.

⁸ Ko kendo-ri ini ñuu Éfeso, onde jaa kivi Pentecostés.

⁹ Chi bueno ni nuña ñin yuxé'é kivi-ri sátiñu va'a-ri. Ko kua'a cháa kájasu ichi ío.

¹⁰ Te nú ni jaa Timoteo, te koto va'a-ró-de, ma síyú'ú-ro-dé, chi tiñu máá Jító'o-yo sá'a-de nátu'un sá'a-ri.

¹¹ Ni ñin-ró ma sájá'a ini-ro núu-dé núsáa, chi sua vindáa vinené ná náchu'un íchí-ró-de náv'a a ná ncháa-de nuu-rí, chi kundatu-ri-de jín ñani-yo.

¹² Te cuenta ñani-yo Apolos, xaan ní ka'an ni'in-ri jín-de ja ná jaa-de nuu-ro jín ñani-yo. Ko ni ñin modo tú ní jata'an ini-ya jaa-de vina. Ko jaa ná'in-de, nú ná núña-de.

¹³ Koo ndito ini-ro jín'an-ró. Kuiñi ni'in-ró jín tú'un kákandíja-ró. Cuenta chaá téyíí sátiñu-ró, te ná koo fuerza ini-ro.

¹⁴ Jín tú'un kúnda'ú ini tá'an sá'a-ró táka tiñu.

¹⁵ Ñani, a kájin-ro ja vé'e Estéfanos ni kákandíja xna'an-ga ini ñuu Acaya, te bueno kákutéñu-i kájatíñu-i nuu ñayivi ndoo.

¹⁶ Te ká'an ni'in-ri jín-ró ja ná kivi-ró chí nda'a ñayivi kásá'a súan, jín núu táka ñayivi káchindéé tá'an jín-ró, jín ñayivi kásatiñu jín-ró.

¹⁷ Kúsi ini-ri ja ní chaá Estéfanos jín Fortunato jín Acaico, chi chaá-ún kákuu yunú-ro ja tú ní ká'in presente-ro.

¹⁸ Chi ni ndundéé ini añú-ri jín ini añú-ro ní kasá'a-de. Ná kuátú'ún-ró cháa kaa súan.

¹⁹ Sándéé ini-ro, áchí tiku'ni ká'io ndañú Asia. Aquila, jín Priscila, jín tiku'ni nátaqa ini ve'e-de, onde jín máá Jító'o-yo káka'an ni'in-de ja ná sándéé ini-ro.

²⁰ Sándéé ini-ro, áchí taká ñani-yo. Te titú ndoo tá'an-ró nú káka'an jítá'an-ró.

²¹ Yá'á kúu tu'un ndéé iní, n̄i chaa máá-rí Pablo jín ndá'a-rí.

²² Nú íó ñn chaa ja ná tú kúmani-dé jín Jító'õ-yõ Jesucristo, ná náa-dé. Ña'an-ní Táta.

²³ Tu'un luu íó in̄i máá Jító'õ-yõ Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró.

²⁴ Kúndá'ú in̄i-r̄i taká-ro sá'a Cristo Jesús. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS CORINTIOS YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

Sa'an kúta'u

¹ Máá-rí Pablo kúu-ri apóstol nuu Jesucristo, chi súan ni jata'an iní Dios. Te jíin ñani-yo Timoteo káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni Dios kánchaa iní ñuu Corinto, onde jíin núu táká ñayivi ndóo káxiukú níi ñuu Acaya.

² Tu'un luu ío iní, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kii nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kii nuu máá Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Ndasa ni sándéé iní Pablo jíin túndó'o

³ Ná kúta'u-yo núu Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo, chi Táa tu'un kúndá'ú iní yóo kúu-ya. Te suni Dios taká tu'un ndúndéé iní-yo kúu-ya.

⁴ Te máá-yá, chi já'a-ya tú'un ndéé iní-yo núu táká túndó'o káta'an-yo, nává'a yóo, suni kuu kuá'a-yó tú'un ndéé iní nuu cháa kájito túndó'o. Te jíin tú'un ndúndéé iní-yo sá'a Dios ja ká'an máá-yó máá tú'un ndéé iní.

⁵ Chi nátu'un jito ta'an-yo kuá'a túndó'o jíin Cristo, suni súan bueno ní'in-yo tú'un ndéé iní-yo sá'a máá Cristo.

⁶ Ko nú kájito máá-rí túndó'o, yuán kúu ja ná káku máá-ró te koo ndéé iní-ro. Xí nú kándundéé iní-ri, yuán kúu ja ná ndúndéé iní-ro. Chi ní'in-ro tú'un-ún, te nú jíin paciencia ná ndó'o-ró túndó'o ni kando'o-ri.

⁷ Te tú násama iní-ri ja káñukuu iní-ri sikí róo, chi a kájini-ri ja nátu'un kájito ta'an-ro túndó'o jíin-rí, suni súan kándundéé tá'an iní-ro jíin-rí.

⁸ Kákuni-ri, ñani, ja ná júku'un iní-ro sikí túndó'o ni kata'an-ri iní ñuu Asia. Chi ni kukuí'a iní añú-ri já á yani ma kánda-ri, te káinda tu ká'nu-na-ri ja kúu-ri núu.

⁹ Ko máá-rí, a ni kaja'ncha iní-ri ja kúu-ri. Súan sá'a-ya nává'a ma kándija-ri ja kúu nama-ri máá-rí, chi sua nuu Dios ja náschakú-ya ndíyi, kándija-ri.

¹⁰ Chi máá-yá, ni nama-ya rúu jíná'an-ri onde nuu á yani kuu-ri, te náma-ya rúu. Te káñukuu iní-ri, ja suni nama-ga-ya rúu.

11 Suni ná chíndéé-ró rúu ja kakán ta'u-ro já'a-rí, nává'a suni kua'a-í, ná nákuatá'ú-i ja síkí rúu, ná ni kani'in-rí ta'u-rí ni sá'a kua'a-í ja ní kajikan ta'u-í.

Naja tú ní jáa yachi Pablo

12 Chí jín yá'á kúu ja kásatényí-rí máa-rí. Chí inji añú-ri kúu testigo ja ní kajika kuu va'a ñúkuún-rí inji ñuyívi, jín tú'un ndoo inji, jín tú'un káji iní cuenta Dios, nasu jín tú'un ndíchi cuenta ñuyívi, chí sua jín tú'un luu ío inji Dios.

13 Chí tuká káchaa-ri tu'un jáa núu-ro, chí ja á káka'u-ró-ún kúu, te a kájuku'un inji-ro. Te ñúkuu inji-ri ja ná júku'un va'a va'a inji-ro,

14 chí ndaa, kájuku'un inji-ro in tá'ú, ja ondé kivi ncháa máa Jító-o-yo Jesús, te koo sií iní-ro já síkí rúu, te suni súan koo sií iní-ri ja síkí róo jíná'an-ró.

15 Te súan ni jani ndija inji-ri. Te yúan jáa-ri nuu-ro xná'an-ga núu, nává'a kusí iní-ro úu jínu.

16 Chí ichi núu-ro jáa-ri, yúan-na te ja'a-ri ki'in-ri ñuu Macedonia núu, te ndenda-ri ñuu Macedonia, te nchaa-ri nuu-ro ingá jínu, te róo nachu'un íchi-ró rúu ki'in-ri ñuu Judea núu.

17 Te ja súan ni kuu inji-ri jaa-ri, te chaa nátu'u iní kúu-ri náún. Xí tú'un ja jáni inji-ri sá'a-ri-ún, tu'un jáni yúkú-ni inji máa-rí kúu náún. Yachi ká'an-ri: Kuu, kuu, yúan-na te: Túu, túu, náún.

18 Chí skíkuu va'a Dios, te jini-ya já tú'un káka'an-ri jín-ró, nasu ká'an-ri: kuu, yúan-na te: Túu-ni.

19 Jesucristo kúu Se'e Dios. Te Silvano jín Timoteo jín rúu, ni kajani-ri tu'un-ya núu-ro. Te jín-yá, nasu tú'un kuu, jín tú'un túu ío, chí nuu máa-yá, ío máni tu'un kuu.

20 Chí taká tu'un ni keyu'u Dios, ni ka'an: Kuu, ja cuenta máa-yá. Te máa-yó, káka'an-yo: Amén, nuu-yá, chí kánakana jaa-yo Dios.

21 Te Dios kúu I'a skétá'an ni'in ruu jín róo jín Cristo. Te ni chaa-ya tíñu síki-yo.

22 Te suni máa-yá, ni chaa-ya tuní síki-yo, te ni ja'a-ya Espíritu-ya iní añú-yo já kúu seña-yo.

23 Té jaa-ga-ri Corinto, chí tú kuni-ri kana jín-rí nuu-ro. Te ná kúu Dios testigo, ndasa jáni inji añú-ri.

24 Nasu kákuni-ri kutin ni'in-ri so'o-ró ndasa kákandíja-ró, chí sua káchindéé tá'an-ri jín-ró já ná kúsí-gá inji-ro. Chí ká'in ni'in-ró jín tú'un kákandíja-ró.

2

1 Ko súan ni chaa inji-ri ja má jáa-ri inga jínu nuu-ro jín tú'un ndúkuí'a inji-ro sá'a-ri.

2 Chì nú ndúkuí'a inì-rò sá'a-rì, te ndé chaa kúu ja násási inì ruu, chì suni máa cháa ja ndúkuí'a inì sá'a-rì-ún.

3 Te suni tu'un yá'a nì chaa-rì nuu-ro, náv'a'a nú nì jaa-rì, te ma kúkuí'a inì-rì sá'a chaa ja násási nini inì ruu jian. Te jáni ndija inì-rì ja nátu'un kúsi inì-rì, suni koo si inì taká-ro.

4 Chì sikì já jíto xaan-rì tundó'o, te tá'u'u inì añú-rì, te xaan ndé'e nducha núu-rì, kúu ja ní chaa-rì tutu yá'a nuu-ro, náv'a'a ná kunì-ro já maní xaan-rì jíin-ró, nasu já ndúkuí'a inì-ro sá'a-rì.

Sikì tú'un kuña ká'nu inì

5 Ko nú ñn chaa sakuí'a inì-de ruu, nasu níni ruu sá'a-de jíin-rì, chì suni onde sikì taká-ro sá'a-de. Súan ká'an-rì, náv'a'a tú ka'an xaan-gá-rì nuu-ro.

6 Te sava-ró, nì kakana jíin-ró núu-dé, te su súan-ni a nì kuu castigo yá'a sikì ñn chaa súan.

7 Ja yúan súa ná sá'a-ró tóká'nu inì-ro núu-dé jíná'an-ró, te ka'an-ro tú'un ndéé inì jíin-de, náv'a'a má ndákí'vi tu'un kuí'a inì-ún xinì-dé.

8 Te ká'an nì'in-rì jíin-ró, ja ná náka'an manì-ro jíin-de jíná'an-ró.

9 Chì suni ja sikì tíñu yá'a kúu ja ní chaa-rì nuu-ro, náv'a'a koto nchaa-rì róó, te kunì-rì nú kájandatu va'a-ró taká tíñu.

10 Te nú sá'a-ró tóká'nu inì-ro núu ñn chaa, suni ruu. Te nú nì sá'a-rì tóká'nu inì-rì nuu ñn-de, sikì já maní-rì jíin-ró núu Cristo, yúan ní sá'a-rì tóká'nu inì-rì nuu-dé,

11 náv'a'a ma kúndéé Satanás xndá'ú yóó, chì a kájinì va'a-yó modo tíin yátá-ún yóó.

12 Ná nì ja'an-rì ñuu Troas ja káni-rì tu'un va'a Cristo, nì nuña ichi já ká'an-rì nì sá'a máa Jító'o-yo.

13 Ko tú ní kúsi inì añú-rì chì tú ní nani'in-rì ñani-rì Tito. Yúan-na te nì nakuatá'ú-ni-rì nuu taká chaa-ún, te nì ki'in-ni-rì ichi kuá'an-rì ñuu Macedonia.

14 Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chì bueno kúndéé-yo skáka-yó tíñu Cristo sá'a-ya, chì taká lugar jichá nuu tu'un-ya kuá'an kásá'a-yó, te kájinì tu'un-i-ya.

15 Chì tu'un Cristo, bueno skáka-yó já'an sá'a Dios, te jáa tu'un-ún nuu cháa kákaku jíin núu cháa kánaa.

16 ñn chaa-ún, vaša jini so'o-de tu'un-ún, ná kúu i-de. Te ñga chaa jini so'o va'a, ná kúchaku-ni-de. Te ja sikì taká tu'un yá'a, ndé chaa kanda jíin.

17 Chì nasu cháa káxikó tú'un Dios cuenta mercancia kakuu-rì, vaša kásá'a sava chaa súan, chì sua chaa ndaa kakuu-rì. Nátu'un chaa nì tájí Dios vai kakuu-rì, chì Dios, jini-ya ndasa káka'an-rì tu'un Cristo.

3

Siki tú'un contrato jáá

1 A ni ndejá'a-yó ingá jínu ká'an-yo já'a máa-yó náún, xí kánandi'i-ri tutu ka'an ja'a-rí ja kúu róó, xí tutu ka'an-ro já'a-rí nátu'un sava-de náún.

2 Róó kákuu tutu-ri yóso-ro iní añú-ri, te kájiní taká cháa nuu, te káka'u-de.

3 A kájiní ndijin-i ja róó kákuu tutu ni chaa Cristo, ja ní kaskáka-ri, ko nasu jín tinta, chí jín Espíritu Dios, I'a chakú, ni chaa-ya, ni nasu núu yúu tabla, chí ichi iní añú.

4 Yuán kúu tu'un kájani ndija iní añú-ri jín núu Dios sá'a máa Cristo.

5 Nasu kájani iní-ri ja kákundéé máa-rí ja máa-rí siki tíñu-ún, ja kákuu iní-ri. Chí súan já'a máa Dios tu'un ja kúndéé-yó.

6 Chí siki in contrato jáá, játiñu va'a-ri sá'a-ya, ko nasu ja ká'an letra, chí ja ká'an máa Espíritu kúu. Chí letra já'ni, ko Espíritu náschakú.

7 Te tu'un-ún ja kúu-yo jín núu, chí ni yoso núu yúu. Te xaan ní ndii ncháa kivi ní chaa-ún. Te ni ndii ncháa nuu Moisés ni sá'a. Te ja yúan tú ní kákuu nde'é sé'e Israel nuu-dé, vásá kuéni kuéni ni nda'va ja ndii ncháa-ún.

8 Te nú súan ío yúan, naga ni kuu tu'un Espíritu. Á tú ví'í-gá ndii ncháa nuu.

9 Chí nú tu'un ja tá'nu ndatu-yo jín, ni ndii ncháa, ví'í-gá ndii ncháa xaan tú'un nasándaq yóó.

10 Chí ja ní ndii ncháa-ún, tuká ndii ncháa jín yá'á, chí ni'in-ga ndii ncháa ya'á.

11 Chí nú ja ní nda'va-ún ni ndii ncháa, ví'í-gá ndii ncháa ja kóo ní káni.

12 Nú súan káñukuu iní-ri, te ná chúndéé iní-ri ka'an-ri núsáa,

13 te tú kásá'a-ri nátu'un ni sá'a Moisés, ja ní jasú-de in sa'ma núu-dé, nává'a tú kuu nde'é sé'e Israel nuu-dé ndasa kuanda'va ja ní ndii ncháa-ún.

14 Ko iní añú máa cháa-ún ni ndasu, chí onde vina nú káka'u-de tutu contrato aná'an, te suni nátu'un ndasú-ni sa'ma-ún nuu-dé, tú núña, chí onde nú kándija-yó Cristo, yúan-na te kuxio sa'ma-ún ki'in.

15 Suni sáni onde vina, nú káka'u-de tutu ni chaa Moisés, te ndasú-ni sa'ma-ún nuu añú-de.

16 Ko nú naxío káva iní-de nuu máa Jító'o-yo, te sa'ma-ún kuxio-ni ki'in.

17 Chí máa Jító'o-yo kúu-ya Espíritu. Te nuu ío Espíritu máa Jító'o-yo, yúan ío nuu káka kuu ndicha-na-yo.

18 Núsáa te taká máa-yó, tú ndasú nuu-yo, te kánde'é-yó nú máa Jító'o-yo, nátu'un nuu in espejo, ndasa ndii ncháa

nuu-yá. Te suni súan ndíi ncháa kánasama-yó nátu'un káa máá-yá. Súan sá'a Espíritu Jito'o-yo jíin-yó.

4

¹ Ja yúán ní chaa-ya tíñu yá'a siki-rí nátu'un nī kundá'ú inī-ya rúu. Te tú kákuitá-rī, te tú káyu'ú-rī.

² Chī sua nī kachaxio-rī tu'un yísa'í ja kúka nuu-yo sá'a-ún kua'an. Tú xndá'ú-rī kájika kuu-rī, nī tú kánasama-rī tu'un Dios, chī sua káka'an ndijin-rī tu'un ndaa. Te taká ñayivi kájinī inī añú-i ja káka'an va'a-yó ondé nuu Dios.

³ Te nú sáni-ga ndasú siki tú'un va'a káka'an-rī, nuu cháa naa ndasú siki.

⁴ Chi ja tīn so'o ñuyivi yá'a, nī jasū xinī cháa tú kákandíja, náva'a tú tuun ndua tú'un va'a nuu já jiní tuní cháa-ún, te kunī-de ndasa luu kánchaa Cristo, chī muestra Dios kúu-ya.

⁵ Chī nasu tú'un máá-rí kájani-rī, chi tu'un máá Jíto'o-yo Jesucristo kúu. Te ruu kákuu-rī mozo-ro já siki Jesús.

⁶ Chī Dios kúu I'a nī tá'ú-yá tíñu ja ná kúndijin ñuñáa. Te nī stúun-ya iní añú-rī, náva'a ná kuní-rī nuu Jesucristo ndasa ndíi ncháa Dios.

Ndasa ndo'o ñayivi kándíja

⁷ Ko tu'un yá'a ñú'un inī yiki kúñu vitá xaan-rí, náva'a ná kuní-rī ja ondé nuu Dios kúu nuu kí fuerza nī'in xaan, nasu núu máá-rí kéndá.

⁸ Kájito-rī tundó'o taká lado, ko kákanda-rī jíin. Tú kákutuní inī-rī ndasa sá'a-rī, ko káñukuu ná'in iní-rī.

⁹ Káchindikīn-i ruu, ko tú xndóo-ya rúu. Kástují-í ruu, ko tú káxnáa-í ruu.

¹⁰ Te taká lado kájika kuu-rī, te nene a yani kuu yiki kúñu-rī, ná nī jī'í Jesús, náva'a jíin yiki kúñu-rī te ná kuní ndijin-i tu'un nī nachaku Jesús.

¹¹ Chī ruu, nini káichaku-rī, nene kája'a-rī máá-rí, te ná kúu-rī nú kuu-rī siki Jesús, náva'a jíin yiki kúñu ndá'ú-rī yá'a, ná kuní ndijin-i tu'un nī nachaku Jesús.

¹² Ja yúán jíka kue'e kuu-rī jíin-rí, te jíin-ró jíka tu'un kuchaku-ro.

¹³ Ko ĩn-ni modo kákandíja-rī, nátu'un cháa nī chaa nuu tutú: Nī kandíja-rī te ja yúán ní ka'an-rī, áchí. Suni súan kákandíja-rī, te ja yúán káka'an-rī.

¹⁴ A kájinī-rī ja máá I'a nī naschakú Jesús, suni naschakú-ya rúu jíná'an-rī ja jíin Jesús, te kani-ya rúu nuu-yá onde jíin róo jíná'an-ró.

¹⁵ Chi taká tundó'o yá'a kándo'o-rī ja siki róo jíná'an-ró, náva'a nándeá-ga tu'un luu-ya kí'in nuu kuá'a-gá-i, te ná káa-ga ná nákuatá'ú-i, te ná nákana jaa-i Dios.

16 Ja yúán tú káyu'ú-rj, chi sua ndújáá añú-rj ñn ñn kivi, vasa kuakuítá yiki kúñu-rj.

17 Chi tundó'o kájito-rj vina, tú ká'ú kúu, chj núnúu-ni kúu, te ná ní'in-rí ta'u ñá'nu, luu xaan, kúu-rj ní káni sá'a-ún.

18 Tú kánde'é-rí nuu ndátíñu ja jiní ndijin-yo núu, chj sua kánde'é-rí nuu ndátíñu ja tú jiní ndijin-yo núu. Chj ndatíñu ja jiní ndijin-yo núu, ja'a-ni ki'in. Ko ndatíñu ja tú jiní ndijin-yo núu-ún, kundito ní káni.

5

Ve'e ja tú ní kuva'a jín ndá'a

1 Chj a kájiní-rj ja vé'e kuii ncháá-rj nuu ñú'un yá'a, nú ná náa, te a káñava'a-rj ñn ve'e ká'nu nuu Dios, ko ñn ve'e ja násu jín ndá'a ní kuva'a, chj ní káni súan-ni ío máá ondé andívi.

2 Te ja siki yá'á kúu ja kájaká nuu iní-rj, chj kákuni-rj kundasu ve'e-rj andívi-ún siki-rí.

3 Chj nú ná nándasu siki-rí, te ma kóo víchí líi-gá-rj.

4 Chj suni súan ruu ja ká'jin-rj iní ve'e kuii yá'a, ndá'ú xaan kájaká nuu iní-rj, chj tú kákuni-rj kúvichí líi-rí, chj sua kákuni-rj koso tá'an ku'un-rj, náva'a kunuu ja kúu-ún ki'in, te kendo ja kúchaku-ún ní káni.

5 Ko I'a ni sáva'a ruu ja súan nduu-rj, Dios kúu-ya. Te máá-yá ni ja'a-ya Espíritu iní-rj ja kúu seña nuu-rí.

6 Ja yúán nené ká'io ndéé iní-rj. Te kájiní-rj ja níni ká'jin-rj chj yiki kúñu yá'a, kájika kuu jíká-rí nuu máá Jító'o-yo.

7 Chj siki ja kákandíja-rj te kájika-rj, nasu ja kánde'é-rí nuu.

8 Ko tú yú'ú-rj, vasa ví'í-gá kákuni-rj kenda-rj chj yiki kúñu yá'a, ja nájaa-rj kuxiukú-rí jín máá Jító'o-yo.

9 Nándukú ndéé vá'a-rj núsáa, vasa ká'jin jíká-rí, xí káxiukú-rí ve'e ká'jin yani-rj, ko ná kúsi iní-ya sá'a-rj.

10 Chj níni kuíñi ndijin taká-yo yú'u mesa Cristo sánda-ya tíñu-yó, náva'a ki'in ñn ñn-yó yá'u-yó nú ndasa tíñu ni kasá'a-yó jín yiki kúñu-yó, vasa va'a xí vasa ñáa.

Ndasa naketá'an-i jín Dios sá'a-yó

11 Kájiní-rj kuandatu-rj nuu máá Jító'o-yo, te káskándíja-rj ñayivi. Ko a jiní ndijin Dios ruu jíná'an-rj, te suni káñukuu iní-rj ja kájiní ndijin-ro rúu jín iní añu-ro.

12 Nasu núu-ro káka'an tuku máá-rí ja'a máá-rí, chj kákastu-ún-rí modo ndasa sátéyíí-ró máá-ró siki rúu, náva'a ná ní'in-ro tú'un xndió káni-ró núu cháa ja kásatéyíí-de máá-de ja kánde'é-de ndasa kánda nuu-dé, tú kánde'é-de ndasa kánda iní añu-de.

13 Chì nú chaa kándatachì kákuu-ri, sikì já jíatĩnu-ri nuu Dios kúu. Te nú chaa ká'io kájí iní kákuu-ri, sikì já jíatĩnu-ri nuu róo kúu.

14 Chì tu'un kúndá'ú inì Cristo, stétuu ruu sá'a-ri tínu yá'a. Chì súan kájani inì-ri ja nú ñn-ya ní jí'í ja'a táká ñayivi, te nátu'un nì kaji'í taká-i núsáa.

15 Te nì jí'í-ya já'a táká ñayivi. Ja yúán ñayivi káichaku, tuká kuchaku-i ja máa-i, chì kuchaku-i ja sikì máa-yá, I'a nì jí'í te nì nachaku ja sikì máa-i.

16 Ja yúán ondé vina te ní-gá kua'an-yo, ma káni yúkú iní-ri koto-ri ni ñn ñayivi, vasa súan nì kajani yúkú iní-ri sikì Cristo sáa, ko vina tuká jáni inì-ri súan.

17 Chì nú ñn ñayivi yí'i-i nda'a Cristo, a nì nduu jáa-i, te tu'un tú'ú, a nì kaja'a kua'an. Te vina a nì ndi'i nì kandujáa.

18 Te ndi'i ya'á ní sá'a Dios. Chì máa-yá a nì naskétá'an-ya rúu jíin máa-yá nì sá'a Cristo. Te nì chaa-ya tínu sikì-rí ja kástu'un-rí ndasa naketá'an-i jíin-yá.

19 Te jandáa, chì jíin Cristo nì jiku Dios, naskétá'an máa-yá ñuyivi jíin máa-yá, te taká kuachi kásá'a chaa tú ní chí'i-ya cuenta sikì-dé. Te nì chaa-ya tínu sikì-rí ja ná káni-ri tu'un ndasa naketá'an-i jíin-yá.

20 Ja yúán vái koyo-ri jíin sí'ví máa Cristo. Te ná sá'a-yó cuenta ja yú'u núu Dios kákuu-ri. Te káka'an nda'ú-ri jíin-ró jíin sí'ví máa Cristo, ja ná náketá'an-ró jíin Dios.

21 Te Jesús, tú ní sá'a-ya kuáchi. Te nì nduu-ya kuáchi nì sá'a Dios ja yóo, náv'a a kendo ndaa-yo modo Dios sá'a Cristo.

6

1 Suni súan ruu, káchindéé tá'an-ri jíin-yá. Te káka'an nì'in-ri jíin-ró ja má kuátá'ú sáni-ró tú'un luu ío inì Dios.

2 Chì áchí-ya: Máa kivi vá'a nì jini so'o-ri tu'un ká'an-ro, te kivi ní kaku-ró ní nama-ri róo. Vina-ni kúu máa kivi vá'a, vina-ni kúu máa kivi náma-ri róo, áchí-ya.

3 Ni ñn chaa, tú káskivi-ri-de nuu ní ñn kuachi, náv'a a ma ká'an-i sikì tínu kándiso-ri.

4 Chì sua káskíkuu va'a-ri jíin táká tínu, nátu'un kájatĩnu-ri nuu Dios. Te nì kakanda-ri vasa kájito-ri tundó'o, vasa kánandi'i-ri, vasa kánduku'á inì-ri,

5 vasa káskúun-i yunu xii sukun-rí, vasa táan-í ruu vekaa, vasa kándonda va-a-i sikì-rí, vasa kána tain-rí, vasa kája'ni-rí máa-rí ja núma'ná, vasa ká'io ndicha inì-ri.

6 Ko kájika-ri jíin tú'un ndoo, jíin tú'un júku'un inì, jíin pacien-cia, jíin tú'un manì iní, jíin Espíritu Santo, jíin tú'un kúndá'ú ndija inì,

7 jíin tú'un ká'an kájí, jíin fuerza Dios, jíin tú'un jíka ndaa nuu tú'ma-yó, kúu ichi ndávésé-rí, te kúu ichi ndává'a-rí,

8 vasa jíñú'un káka'an-i jíin-rí xí túu, vasa kájatú'un-i ruu xí túu. Káka'an-i ja cháa xndá'ú kákuu-rí, vasa cháa ndaa kákuu-rí.

9 Káka'an-i ja tú kánakuni-i ruu ko a kájiní va'a-i ruu, xí já káji-rí, ko káichaku ná'in-rí, xí já káxndó'o-i ruu, ko tú ní kája'ni-í ruu.

10 Káka'an-i ja kándukuí'a iní-rí, ko nene ká'io si iní-rí, xí já cháa ndá'ú kákuu-rí, ko kásá'a kúká-rí kua'a ñáyivi, xí já tú naún káñava'a kuti-rí, ko máá-rí xín ndí'i.

11 Róo cháa ñuu Corinto. ni kaka'an kájí-rí jíin-ró, te onde jíin iní jíin añú-rí ni kundá'ú iní-rí róo.

12 Ruu, chí ío lugar iní añú-rí ja kúu róo, ko róo, tú kásá'a-ró lugar iní añú-ro já kóto ndá'ú-ro núu-rí.

13 Nátu'un jíin sé'e-rí ká'an-rí. Ná kundá'ú tuku iní máá-ró ruu, náva'a in núu ná xndíó káni-ró tú'un-ún.

Siki tú'un tú kivi nduu-yo jíin tíñu ñáá

14 Ma kivi koyo nduu-ro jíin ñáyivi tú káandíja, chí naún tíñu ketá'an sá'a tu'un ndaa jíin tú'un ñáá. Te ndasa ketá'an ñundijin jíin ñúñáa.

15 Ndasa ka'an in núu tú'un Cristo jíin tú'un Belial, xí ndasa kuiñi ká'nu cháa kándíja jíin cháa tú kándíja.

16 Ndasa kani tá'an tu'un ve'e i Dios jíin tú'un ndoso. Chí yóo kákuu-yó vé'e i Dios, I'a chakú, nátu'un ni ka'an Dios: Kunchaa-rí te kaka kuu-rí ma'ñú-i, te kuu-rí Dios máá-i, te kuu-i ñáyivi máá-rí.

17 Chí máá Tatá Dios ká'an-ya: Ja yúan ná kenda koyo-ró má'ñú máá-de, te ná sásin-ró máá-ró, te ma ké'é-ró tíñu chá'an, te naki'in sé'é-rí róo,

18 te ruu kuu-rí Táa-ro jíná'an-ró, te róo jíná'an-ró kúu-ró sé'e yí-rí jíin sésí'í-rí, áchí máá Tatá Dios, I'a kúñá'nu tá'ú tíñu.

7

1 Ñáni, káñava'a-yó tú'un yá'a ja ní keyu'u-yá, te ná nákacha ndí-i-yó táká cha'an ndíso yiki kúñu-yó jíin añú-yo núsáa. Te ná kuándatu-yo núu Dios, te ná síyíja-yó máá-yó jíin tú'un ni nasándooyá yóo.

Ja ní nakani iní tiku'ni kándíja

2 Ná káni va'a iní-ro já kúu ruu. Tú ní in cháa ní kásá'a ndíva'a-rí jíin-de. Tú ní in cháa ní kásijita-rí. Tú ní in cháa ní káxndá'ú-rí.

³ Nasu ká'an-ri tu'un yá'a ja nákuḡndí-ri sikí-ro, chí a ni ka'an-ri jín-ró já kákundá'ú iní-ri róó, te ñn ká'nu-ni kuḡ-yo, te ñn ká'nu-ni kuchaku-yo.

⁴ Xaan chundéé iní-ri ká'an-ri tu'un-ró. Xaan sátéyí-ri máa-ri ja sikí róó jíná'an-ró. Xaan ío ndéé iní-ri. Xaan kúsii iní-ri, vasa taká tundó'o yá'a kájito-ri.

⁵ Chí ná ni jakoyo-ri ñuu Macedonia tú ní kúu kuti ndétatú-ri, chí sua ni kajito-ri tundó'o taká lado. Ichi fuera kájatá'an, ichi iní kayu'ú-ri.

⁶ Ko chaa ndúkuí'a iní, ndundéé iní-de sá'a Dios, te ni nasándéé-yá iní-ri jíná'an-ri ja ní nchaa Tito.

⁷ Ko nasu máa ñn sikí já ní nchaa-de, chí suni ni kakusii iní-ri jín tú'un ndéé iní ja ní ndundéé iní-de ni kasá'a-ró. Chi ni nakani-de tu'un nuḡ-ri ndasa kájtú iní-ro, ndasa kánde'e-ro, ja kañukuu iní-ro rúu. Te ja yúan ní kusii-gá iní-ri.

⁸ Chi vasa ni kukuí'a iní-ro ní sá'a carta-ri, tuká nakani iní-ri vasa a ni nakani iní-ri, chí a ni jiní-ri ja ní kandukuí'a iní-ro yakú-ni kivi ní sá'a carta-ri.

⁹ Te vina kúsii iní-ri. Ko nasu sikí já ní kandukuí'a iní-ro, chí sua ja ní kanakani iní-ro ní sá'a ja ní kandukuí'a iní-ro. Chí súan ni kuní máa Dios ja ní kandukuí'a iní-ro, te tú ní xnáa-ro ní ñn ta'u-ro sá'a-ri.

¹⁰ Chí nú kandukuí'a iní-yo natu'un kuní Dios, yúan-na te ná nakani iní-yo te kaku-yó. Nú sá'a-yó súan, te ma yú'ú-yo. Ko nú cuenta sikí ñuyívi yá'a kandukuí'a iní-yo, te kuḡ-yo sá'a.

¹¹ Ni kandukuí'a iní-ro natu'un kuní Dios. Vina te nde'é ndasa xaan ní kájtú iní-ro ní sá'a, te xaan ní kaka'an-ro já'a máa-ró, te xaan ní kakiti iní-ro, te xaan ní kayu'ú-ro, te xaan ní kañukuu iní-ro, te xaan ní kanandúkú víi-ro, te xaan ní kakana jín-ró nuḡ kuáchi. Te bueno ndoo ni kakenda-ró, tú naún kuáchi ní kenda sikí-ro.

¹² Ja yúan vasa ni chaa-ri tutu-ún nuḡ-ro, ko nasu sikí cháa ni sá'a kuáchi-ún kúu, te ni nasu sikí cháa ni ndo'o-ún kúu, chí sua náva'a ná kuní ndijin-ro jíná'an-ró ndasa kañukuu iní-ri sikí róó nuḡ Dios.

¹³ Ja yúan ní kandundéé iní-ri ni sá'a tu'un ndéé-ró. Ko ví'i-gá ni kakusii iní-ri ni sá'a tu'un ni ndusii iní Tito, chí ni nani'in iní añú-de ni kasá'a-ró.

¹⁴ Chi ni ndutéyí ñn tí'li iní-ri nakani-ri tu'un nuḡ-dé ndasa kásá'a-ró. Te tú ní kúka nuḡ-ri jín, chí natu'un ni kaka'an ndaa-ri taká tu'un jín-ró, suni súan ni kee ndaa taká tu'un ni kaka'an téyí-ri cuenta róo nuḡ Tito.

¹⁵ Te káa-ga kúndá'ú iní-de róó, hora núku'un iní-de ndasa kájanatu taká-ro, jín ndasa káyu'ú-ro te kákisi-i róó ná ni kájatá'ú-ró-de.

16 Kúsii iní-rí, chí tú yú'ú-rí ndasa kásá'a-ró jíin ní ñn tiñu.

8

Siki já jakín-i xu'ún kuátíñu ñayivi ndá'ú kándija

1 Ñáni, suni súan kákastu'ún-rí nuu-ro, ndasa ni ja'a Dios tu'un luu ío iní-ya núu tíku'ni kákandija ká'io iní ñuu Macedo-
nia.

2 Chí kua'a túndó'o ni ja'a-ya núu-í, ja ní jito ncha-ya-í. Te vasa ndá'ú xaan káta'an-i, ko ni kakusii xaan iní-i. Te bueno ká'io iní-i ni kaja'a-i najíin.

3 Te a jiní máá-rí ja táká ja á kúu sá'a-i, ni kaja'a-i. Te sobra-ga ni kaja'a-i, nátu'un kákana kuu iní máá-i.

4 Te ni'in xaan ní kajikan-i permiso nuu-rí ja ná chindéé chítuu-i sava-ga cha ndoo.

5 Ko nasu ñn súan káñukuu iní-rí núu, chí sua xna'an-ga ni kaja'a-i máá-i nuu máá Jíto'o-yo jíin núu-rí, chí súan ni jata'an iní Dios.

6 Te ja yúan ní kaka'an ni'in-rí jíin Tito ja ná síjínu ndi'i-de tiñu luu yá'a jíin-ró jíná'an-ró, nátu'un ni kejá'a-de sá'a-de núu.

7 Bueno kásá'a-ró táká-ni. Bueno kákandija-ró. Bueno káka'an-ro. Bueno kájuku'un iní-ro. Bueno kájítú iní-ro. Bueno kákundá'ú iní-ro rúu. Suni súan ná ndeá-ga tiñu luu yá'a sá'a-ró núsáa.

8 Na tú ká'an-rí nátu'un ká'an cha tá'ú tiñu, chí sua ndé'é-rí nú kákundá'ú ndija iní-ro-í. Te jíin modo kájítú iní sava-ga-i ná chíku'a-rí róó.

9 Chí a kájiní-ro tú'un luu ío iní Jesucristo, ja ní kundá'ú iní-ya róó. Te ja yúan ní nasándá'ú-ya máá-yá, vasa kúká-yá núu, náva'a koo kúká-ró jíná'an-ró sá'a tu'un ni kundá'ú-ya.

10 Te já'a-rí consejo yá'a nuu-ro. Andujin ni ka'io iní-ro sá'a-ró, te ni kejá'a-ró sá'a-ró.

11 Núsáa te vina ío va'a ja ná síjínu ndi'i tuku-ró sá'a-ró. Te nátu'un ni kájítú iní-ro kejá'a-ró, vina te nú ndasa já'a túndó'o, suni súan ku'a-a-ró.

12 Chí nú kúu iní-yo ku'a-a-yó, kuu ku'a-a-yó ndasa ñáva'a-yó, nasu já nú tú naún ñáva'a-yó.

13 Chí nasu ká'an-rí tu'un yá'a ja ná kuíñi jinu sava-i jíin túndó'o, te róó kuíñi ni'in-ró jíin túndó'o,

14 chí sua kuní-rí já ná koo ñn nuu. Te vina kua'a káñava'a-ró te ku'a-a-ró núu-í, chí kánandi'i-ga-i, náva'a suni súan nú ku'a'a ñáva'a-i te ku'a-a-i nuu-ro, nú kánandi'i-ga-ro, náva'a ketá'an ñn nuu sá'a-ró.

15 Nátu'un yóso núu tutú: Cha ni kanastútú ku'a, tuká naún ní kéndoo, te cha ni kanastútú yakú-ni, tuká naún ní kánandi'i-de, áchí.

16 Ko ná kúta'ṽ-rí nuṽ Dios ja iní añú Tito nṽ ja'a-ya súni tu'un kájítú iní-rṽ ja kúu róó.

17 Chi nṽ jatá'ú ndíja-de tu'un nṽ kaka'an-rṽ jín-de, ko suni súan jítú iní-de ki'in-de ichi jáa-de nuṽ-ro jíná'an-ró, chṽ súan kána kuu inṽ máá-de.

18 Te jín-de kátájí-rí ḥn ñani jaa-de nuṽ-ro. Te tiku'nṽ taká lado, kájatú'ún-i cháa-ún, chṽ bueno jáni-de tu'un va'a.

19 Te nasu máá ḥn ya'á, chṽ suni taká tiku'nṽ nṽ chaa tiñu siki-dé, ja kúu-de cháa chindéé tá'an jín-rí jín tiñu luu yá'a. Te kástútú-rí náva'a nakana jaa-i máá Jító'o-yo sá'a, te náva'a kunṽ-i ndasa kájito ndá'ú-rṽ nuṽ-í.

20 Súan kásá'a-rṽ, náva'a ma ká'an ndiva'a ni ḥn cháa siki-rí, ndasa kincháka-rṽ xu'ún kuá'a yá'a ja ní kaja'a-ró.

21 Kájítú iní-rṽ sá'a-rṽ tiñu jín'ú'ún, ko nasu máá ḥn nuṽ máá Jító'o-yo, chṽ suni súan jín núu taká cháa.

22 Suni kátájí-rí ñani-rṽ jaa jín-de jíná'an-de, chṽ tiñu jítú iní cháa yá'a, tṽni jínu nṽ kajito ncháa va'a-rṽ-de. Te ví'í-gá vina jítú-ga inṽ-de, chṽ tuká yú'ú-de ja kúu róó.

23 Chṽ Tito, máá-de kúu cháa chindéé tá'an sátiñu jín-rí ja siki róó. Te sava-ga ñani-yo-ún, máá-de kákuu ndajá'a tiku'nṽ kákandíja, te kánakana jaa-i Cristo sá'a-de.

24 Te ná stá'an ndijin-ro núu-dé jín núu taká tiku'nṽ ndasa kákundá'ú ndija inṽ-ro rúu, te ndasa tú ní kásátéyí sáni-rṽ máá-rí nuṽ-dé ja siki róó.

9

1 Chṽ cuenta siki xú'ún kájakin-ro ja kuátíñu ñayivi ndóo, tú níni cháa-ga-rṽ tutu nuṽ-ro.

2 Chṽ a jiní-rṽ ja kúu inṽ-ro sá'a-ró. Ja yúan sátéyí-rí máá-rí nuṽ ñayivi ñúu Macedonia, chṽ ká'an-rṽ ja ñúu Acaya, a ká'io tu'a-de onde kuia andujin. Te modo ja ní kasá'a-ró, nṽ ndukanda inṽ sava-de nṽ sá'a.

3 Ko tájí-rí ñani-yo núu-ro náva'a tú sátéyí sáni-rṽ máá-rí siki tiñu yá'a ja siki róó, náva'a ná kóo tu'a-ró jíná'an-ró nátu'un nṽ ka'an-rṽ.

4 Chṽ sanaa te jaa yaku cháa ñuu Macedonia jín-rí. Te nú kunṽ-de róó, ja tú ká'io tu'a-ró, yúan-na te koo tuka nuṽ-rí jíná'an-rṽ jín-ró, ja súan nṽ kaka'an-rṽ ja ká'io tu'a ndija-ró núu.

5 Ja yúan kánúu-gá nṽ ka'an nda'ú-rṽ jín ñani-yo, ja ná kúxnúu-de jaa-de nuṽ-ro, te ná sátu'a-de xu'ún ja ní kakeyu'u-ro, náva'a koo tu'a nátu'un ḥn ndatiñu ja kákuu inṽ-ro ní ja'a-ró, nasu ja ní kastétuu-rṽ róó kúu.

6 Ko tu'un yá'a ká'an-rṽ: Chaa kakin táma, suni táma nástútú-de. Te cháa kakin kua'a, suni kua'a nástútú-de.

⁷ Ná ñin ná ñin-de ná kakín-de ndasa táva iní-de. M̄a kúxíí iní-de kūa'a-de, ch̄i nasu fuerza kúu. Ch̄i Dios, kúman̄i iní-ya jíin ñáyivi kús̄i iní já'a.

⁸ Te máá Dios kuu sá'a-ya já ná ndeá ndi'i tiñu luu nuu-ro, náva'a ná kayá-ro taká ndatiñu, náva'a nene kanda va'a-ró, te kuu kūa'a núu-ró ndá'a núu taká tiñu va'a.

⁹ Nátu'un yóso núu tutú: Onde jichá ni ja'a-ya núu ñáyivi káta'an ndá'ú. Te tiñu ndaa sá'a-ya, nene kéndoo ní káni. Achí.

¹⁰ Te I'a já'a tata nuu cháa sáka, suni kūa'a-ya stáa kée-dé. Nakoko-ga itu-ro sá'a-ya. Te xndeá-ga-ya, te skuá'nu-ga-ya, tiñu ndaa sá'a-ró.

¹¹ Te ná kúkúká-ró jíin taká, náva'a kuu kūa'a kua'a-ro, te skáka-ri nuu-í. Te yuán sá'a ja kánakuatá'ú-i nuu Dios.

¹² Chi xu'ún kajakin-ro já kúu sik̄i tiñu yá'a, nasu níni nuu taká ñáyivi ndóo chindéé tá'an jíin-i, ch̄i suni kua'a-í kánakuatá'ú núu Dios sá'a.

¹³ Te tiñu yá'a kúu ja jíto nchaa róo. Te ja yuán kánakana jaa-i Dios sik̄i já kájanatu-ro jíin já kájatú'ún-ró tú'un va'a Cristo. Chi va'a kákuu in̄i-ro kajakin-ro náva'a kuatíñu máa-i jíin sáva-ga-i.

¹⁴ Suni súan kájik̄an ta'u máa-i ja'a-ro jíná'an-ró. Ch̄i káñukuu xaan iní máa-i róo, sik̄i já ní sjá'a Dios tu'un luu ío in̄i-ya ní ja'a-ya núu-ro.

¹⁵ Ná kúta'u-yo núu Dios, chi ni k̄iin ndiva'a-na-ya tá'u-yá ni ja'a-ya núu-yo.

10

Ja ní ka'an Pablo ja'a tiñu ndíso-de

¹ Ko ruu, Pablo, ch̄i jíin tú'un vitá in̄i, jíin tú'un man̄i iní ío in̄i Cristo, ká'an nda'ú-ri jíin-ró. Ruu, nú kánchaa-ri jíin-ró, ch̄i sá'a súchí ndíja-ri in̄i-ri nuu-ro, ko nú kánchaa jíká-ri, ch̄i a chúndéé-ni in̄i-ri ká'an ni'in-ri jíin-ró.

² Yuán ká'an nda'ú-ri jíin-ró vína, náva'a nú ni jaa-ri nuu-ro, te tú níni chúndéé in̄i-ri ka'an xaan-rí, vasa jáni ndija in̄i-ri ja ká'an-ri súan nuu sáva-ga-de ja kájani in̄i-de ja kájika kuu yúkú-ni-ri.

³ Chi vasa kájika kuu-ri in̄i ñuyívi, ko tú kájatá'an-ri nátu'un kájatá'an-i in̄i ñuyívi.

⁴ Chi ja kájatá'an-ri jíin, nasu já kájatíñu-i in̄i ñuyívi kákuu, chi ja yí'i fuerza Dios kákuu. Te kuu xnáa-ún taká ndatiñu ni'in.

⁵ Káxnáa-rí taká tu'un kástatá'an-i, jíin tú'un ja ndúkú sáviixi máa, kuní kasu ichi náva'a m̄a kuní sava-ga-i nuu Dios núu. Ko t̄iin-ri so'o taká tu'un kájani in̄i-i, náva'a kuu kuandatu-i nuu Cristo.

6 Te ká'io tu'a-ri ja xndó'o-ri cháa tú kájandatu, onde nú ná skíkuu máá-ró kuándatu va'a-ró.

7 Ndé'é-ró núu táká ndatíñu ndasa kájito. Nú ñn cháa jáni ndija iní-de ja yí'i-de nda'a Cristo, ná sá'a-de cuenta ja nátu'un yí'i máá-de nda'a Cristo, suni súan ruu.

8 Chi vasa sátéyíi-ga-ri máá-rí sikí tiñu ni cháa-ya sikí-rí jíná'an-ri, te ma kúka nuu-rí sá'a, chi tiñu-ún ni cháa máá Jító'o-yo sikí-rí ja skuá'nu-ga-ri róo jíná'an-ró, nasu já xnáa-rí róo.

9 Chi tú kuní-ri ja káni iní-ro ja ndúkú-rí síyú'ú-ri róo jín carta-ri.

10 Chi ío cháa káka'an ndija: Carta-de xaan ndái, te ni'in ká'an, ko nú ni cháa-de, tú ndáján jító-de, te tu'un ká'an-de chi tú káxaan, áchí-de.

11 Te cháa-ún, ná sá'a-de cuenta ja nátu'un káka'an-ri jín carta nú ká'in jíká-rí, suni súan kákuu-ri jín tiñu nú ká'in-ri nuu-ro.

12 Chi tú kákuni-ri kivi nduu-ri jín-de, ni ja skétá'an-ri máá-rí jín sáva cháa ja kájatú'ún-de máá-de. Máá cháa-ún, káchikuá'a-de máá-de ja máá-de, te káskétá'an-de máá-de jín tá'an-de, ko tú ká'io káji iní-de ja súan.

13 Ko ruu, ma sjá'a-ri punto ja sátéyíi-rí máá-rí, chi náni káa máá kú'a ni ja'a Dios nuu-rí, te ja ku'a-ún onde nuu máá-ró jíná'an-ró.

14 Nasu kásjá'a-ri punto káskáa-ri ku'a-ri nátu'un tú ní jakoyo-ri nuu-ro núu, chi sua ruu kákuu ja xnáñúú ní jakoyo-ri onde nuu róo kájani-ri tu'un va'a Cristo.

15 Tú sjá'a-ri punto ja sátéyíi-rí máá-rí sikí tiñu kásá'a inga cháa, ko káñukuu iní-ri ja ná yíja-ga modo kákandija-ró, te súan ná ndeá xaan-ga tiñu sá'a-ri jín róo jíná'an-ró,

16 náva'a kani-ri tu'un va'a ní-ga ñuu ío onde yata ñuu-ro. Súan te tú níni sátéyíi-rí máá-rí sikí tiñu ja á ká'io tu'a ni sá'a inga cháa.

17 Ko cháa ja sátéyíi-de máá-de, ná sátéyíi-de máá-de sikí máá Jító'o-yo.

18 Chi nasu cháa ja jatú'ún máá kúu ja kéndoo jínú'ún, chi sua cháa ja máá Dios jatú'ún-yá-de.

11

1 Kuña ká'nu iní-ro ná ká'an-ri ñn tí'li tu'un katachi jín-ró. Kuña ká'nu iní-ro núsáa vij.

2 Chi kúkuíñí-ri ja'a-ro jín tú'un kuíñí Dios, chi ni ja'ncha-ri tu'un ja stánda'a-rí róo jín ñn-ni yii, kúu máá Cristo, te stá'an-ri róo nuu-yá nátu'un ñn ña'an jáá íi.

³ Ko nátu'un koo, ni xndá'ú-tí Eva jíin tú'un ndíchí-tí, súan yú'ú-ri jíin-ró ja sánaa te sanaa nuu já jiní tuní-ro, te sanaa te sía-ro modo káji, modo ndoo, ja káchiñ'ún-ró Cristo.

⁴ Chi nú inga chaá chaá, te kani-de tu'un inga Jesús nuu já á ni kajani-ri nuu-ro, xí nú kuatá'ú-ró ingá espíritu nuu já á ni kajatá'ú-ró, xí ingá tu'un nuu já á ni kachu'un iní-ro, a jiní-ri ja bueno káandéé iní-ro jíin.

⁵ Chi apóstol yúan, vasa kúñá'nu xaan-dé ká'an-de, ko tú kánúú kúti-dé kanduu-de ruu, jáni iní-ri.

⁶ Chi vasa tú jákuta'an ka'an-ri, ko ndíchí-rí, te ndivii táka ya'á, a ni kastá'an káji-rí nuu-ro jíiná'an-ró.

⁷ Te ruu, ni nasásúchi-rí máa-rí náva'a kendoo jíñú'ún-ró, te tú ní xíkó-rí tu'un Dios nuu-ro. Te kuachi ni kivi-ri ja ní sá'a-ri súan náún.

⁸ Ni tevíchí-rí sava-ga tikuní ja ní ñin-ri xu'ún-i, náva'a jaa-ri kuatíñu-ri nuu-ro.

⁹ Chi ná kánchaá-ri jíin-ró núú, te ni nandi'i-ri yaku najíin, ko tú ní stáa-ri sikí ní ñin-ró. Chi vasa ni nandi'i-ri, ko ñani-yo já ní kikoyo-de ichi ñuu Macedonia, ni kaja'a kua'a-dé nuu-rí. Te tú ní stá'an kuti-rí róó jíiná'an-ró, te ni ma sá'a-ri.

¹⁰ Te jíin tíñu yá'a ná sátéyí-rí máa-rí. Ma kasú-de nuu-ri ja súan ka'an-ri ní ndañuu Acaya núsáá, chi tu'un ndija Cristo ká'an-ri.

¹¹ Te naja. Tú kúndá'ú iní-ri róó náún. Máa Dios, a jiní-ya.

¹² Ko sá'a-ga-ri tíñu sá'a-ri yá'a, chi chaá-ún, kásatéyí-de máa-de, kándúkú-de cuestión, káka'an-de ja ñin núú-ni kásatíñu-de jíin-rí, ko ma kúndéé-de, chi kasu-ri nuu-dé.

¹³ Chi chaá yúan, apóstol falso kákuu-de. Te máni káxndá'ú-de jíin tíñu kásá'a-de. Ko kásá'a-de máa-de ja apóstol Cristo kákuu-de.

¹⁴ Nasu tíñu naa iní-yo ndé'é-yó kúu, chi suni máa Satanás, násama máa, te ndúu ndajá'a ndii ncháa.

¹⁵ Ja yúan, nasu tíñu káxaan kúu, chi chaá kájatíñu nuu já'ú, kánasá'a-de máa-de, te kásá'a-de ja cháa kájatíñu ndaa kákuu-de. Te jíin yá'u tíñu kásá'a máa-de, súan naa-dé.

¹⁶ Ná ká'an-ri inga jínu. Ni ñin chaá, ma káni iní-de ja cháa katachi kúu-ri. Te nú súan, ná kuatá'ú-ró ruu vasté nátu'un ñin chaá katachi, náva'a kuu sátéyí-rí máa-rí ñin tí'li-ga núsáá.

¹⁷ Tu'un ká'an-ri yá'a, nasu ní tá'ú tíñu máa Jító'o-yo, chi sua ká'an-ri nátu'un ká'an chaá katachi.

¹⁸ Chi ñiní-de, kásatéyí-de máa-de ndasa kákuu-de jíin modo kásá'a ñayivi. Te ruu, suni ná sátéyí-ga-ri máa-rí núsáá.

¹⁹ Chi kákuu va'a iní-ro káandatu-ro núu cháa káñáá xini, chi chaá ká'io káji iní kákuu-ró.

²⁰ Chi nú ñin chaá taan-dé róó, sátíñu sáni-ró, xí nú ñin chaá

kee-dé siki-ro, xí nú ñn cháa kuanchaa-de ndatíñu-ró, xí nú ñn cháa sáñá'nu-de máa-de, xí nú ñn cháa stují-dé yiki núu-ro, bueno kájandéé iní-ro jíin-de jiní-ri.

²¹ Kúka nuu-ri, chi vitá máa-ri te ja yúan tú ní kás'a xaan-ri súan, áchí-ri vii. Chi nátu'un chúndéé iní inga cháa sátéyí-de máa-de, suni súan ruu chúndéé iní-ri ká'an-ri tu'un katachi.

²² Chaa hebreo kakuu-de náún. Suni ruu. Chaa Israel kakuu-de náún. Suni ruu. Tata Abraham kakuu-de náún. Suni ruu.

Tundó'o ni jito Pablo siki tú'un-ya

²³ Chaa kájatíñu nuu Cristo kakuu-de náún. (Ká'an-ri nátu'un cháa kátachi.) Ko ruu ví'i-gá. Kua'a-gá tiñu sá'a-ri. Nasaa vuelta kakuu-de yunu xí sukun-ri. Xaan-gá já'an-ri vekaa. Ni kuu kua'a jínu kaku-ri kuu-ri.

²⁴ Chaa judío, ñn-na te jínu uu xiko cuarta ni kaja'a-de ruu u'un vuelta.

²⁵ Uní jínu ni ki'in-ri yunu xí. ñn jínu ni ki'in-ri yuu. Uní jínu ni ta'u barco-ri. ñn núú te ñn ndúú ni kaxndée ñinu-ri nuu kúnú ndúcha mar.

²⁶ Kua'a jínu ni ja'an jíká-rí ichi. Ni kuu kaku-ri nuu yúcha. Ni kuu kaku-ri nuu ñáku'i'ná. Ni kuu kaku-ri nuu ñáyivi núu-ri. Ni kuu kaku-ri nuu ñáyivi sñn nación. Ni kuu kaku-ri iní ñuu. Ni kuu kaku-ri máa iní ñu'un té'é. Ni kuu kaku-ri nuu mar. Ni kuu kaku-ri ma'ñú ñaní tú ká'jin ndaa.

²⁷ Ni kuitá-ri. Ni kana tain-ri. Ni sátíñu-ri. Kua'a jínu ni kuu já'ni-rí máa-rí numá'ná. Ni kuu jí'i-ri soko, te jichí-ri nducha. Ió kua'a kivi tú ní'in-rí kee-rí. Ni kuu tá'an vijin-ri te jika kuu víchí-ni-ri.

²⁸ Te siki táká tundó'o tá'an-ri-ún, ío inga. Chi taká kivi nákani xaan iní-ri te jítú iní-ri ja kúu taká tikuní kákandíja.

²⁹ Ndé ñáyivi vitá iní-i, te ruu tú vitá iní-ri náún. Ndéja kánangava nuu kuáchi sá'a inga cháa, te ruu tú ndúkijí xiní-ri náún.

³⁰ Te nú kánúú sátéyí-rí máa-rí, te ná sátéyí-rí máa-rí siki já vitá iní-ri.

³¹ Máa Dios, Taa Jito'o-yo Jesucristo, ja kánakana jaa-i-ya ní káni ní kúia, a jiní-ya já tú xndá'ú-ri.

³² Iní ñuu Damasco ni sá'a gobernador jíin-ri, cháa tá'ú tiñu ndañúú tñn rey Aretas, ja ní káindasu-de yuñúú cháa Damasco, ja tñn-de ruu kákuni-de núú.

³³ Ko iní ñn jika ni kandee-ri. Te ni kákiñi'in-i ruu yau ventana. Te ni kaskúun-i ruu jika vé'e nama núu Damasco. Te súan ni kaku-ri iní nda'a cháa-ún.

12

1 Nini sátéyíí-rí máá-rí ja máá-rí vasa tú ní'in tíñu. Ka'an-ri sikí tú'un nì stá'an ndijin máá Jító'o-yo núu-rí jíin já ní skóto-ya rúu.

2 Jiní-ri nuu ñin cháa yí'i-de nda'a Cristo, ja ío uxí kuun kuíá nì ndéché cháa-ún nì ja'an-de onde andíví uní. Te nú jíin yíki kúñu-de, xí naún, tú jiní-ri, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-ri. Dios kúu l'a jiní.

3 Te jiní-ri cháa-ún. Te nú jíin yíki kúñu-de, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-ri. Dios kúu l'a jiní.

4 Ja ní ndéché-de nì ja'an-de onde nuu jardín andíví. Te yúan nì jini so'o cháa-ún tu'un sa'í, ja má kúu kastu'ún ní ñin cháa.

5 Sikí cháa-ún, ná sátéyíí-rí máá-rí, ko ja jíin máá-rí, ja máá-rí, ma sátéyíí-rí máá-rí, chí sua nú jíin tú'un vitá iní-ri te kuu.

6 Nú kuní-ri sátéyíí-rí máá-rí, tú káñáá xiní-rí. Chí ka'an ndaa-ri. Ko ma sá'a-ri. Ko ma ká'an-ri súan, chí sanaa te ñin cháa kani-ga iní-de ja súkún-ga ku'a-ri vasa já jiní-de ruu, xí já jini so'o-de tu'un-ri.

7 Chí sikí já ní stá'an ndijin kua'a-ya nuu-rí, tú kuní-ya já já'a ku'a saña'nu-ga-ri máá-rí. Ja yúan ní cháa ñin kue'e nuu-rí. Te ñin yuchi Satanás kúu-ún, nì stují núu-rí, náv'a a tú ja'a ku'a kusí iní añú-ri jíin máá-rí.

8 Ja yúan ní kuu uní jínu ká'an nda'ú-ri jíin máá Jító'o-yo, já ná cháxio-ya-ún kí'in.

9 Te nì ka'an-ya jíin-rí: Tú nini, chí tu'un luu ío iní-ri kúu ja kánúú núu-ro, chí nú ká'io vitá iní ñayívi, yúan-na te fuerza-ri ná yíja iní-i, áchí-ya. Ja yúan kúsí xáan iní-ri sátéyíí-rí máá-rí sikí já vitá iní-ri, náv'a a ná kúnchaa fuerza máá Cristo jíin-rí.

10 Ja sikí yúan kúu ja xáan kúsí iní-ri jíin tú'un vitá iní, jíin tú'un kástá'an-i ruu, jíin tú'un nándi'i-ri najjín, jíin tú'un káchindikín-i ruu, jíin tú'un tá'an-ri tundó'o ja sikí Cristo. Chí hora ío vitá-ri, máá hora-ún ío ndáján-rí.

11 Chaa káñáá xiní sá'a-ri máá-rí ja súan sátéyíí-rí máá-rí. Ko máá-ró, nì kastétuu-ró rúu, chí sua ka'an-ro já'a-rí jíná'an-ró núú. Chí ní tú kuí'a kuti cháa kúu-ri nuu apóstol kákuu ví'i-gá-ún, vasa tú na tíñu-ri.

12 Te ma'ñú taká-ro ní io ndija taká tuni nì sá'a-ri cuenta apóstol, jíin táka paciencia jíin tuní, jíin tíñu ñá'nu, jíin tíñu náa iní-yo ndé'é-yó.

13 Naún ta'u kuí'a nì ní'in-ro vasa sáva-ga tikuní kákandíja, chí máni ja tú ní stáa kuti-rí sikí-ro. Sá'a tuká'nu iní nuu-rí ja súan nì sá'a ndiva'a-ri jíin-ró.

Ja kuní Pablo kí'in-de vuelta uní sándaq-de tíñu-i

14 Te vina a ío tu'a-ri ja jáa-ri nuu-ro vuelta unj. Ko nasu ja staa-ri siki-ro jina'an-ro, chi nasu ndatihu-ro kuni-ri, chi roo kuni-ri. Chi se'e, tu modo kaya-i ja kuu ta-a-i, chi sua kaya ta-a ja kuu se'e-de.

15 Ko ruu chi kusii ini-ri kanu-ri cuenta maá-ri, te vasa onde maá-ri ná síjita ndi'i-ri maá-ri siki añu-ro. Siki ja kúnda'ú xaan-gá ini-ri roo, ja yúan nú ku'a kákunda'ú ini-ro ruu, náún.

16 Ja jaan, ko ruu, vasa tu ní staa kuti-ri siki-ro, chi sua ni tin yátá-ri roo, chi cha maña kuu-ri kaka'an-ro.

17 Jaan, jín in tá'an cha ni táji-ri ni ja nuu-ro, ní xnda'ú-ri roo, náún.

18 Ni ka'an nda'ú-ri jín Tito jaa-de, te ni táji-ri in ñani kujaa jín-de. Te xí sanaa ní xnda'ú Tito roo. Nasu jín in-ni xini kájika kuu-ri náún. Te nasu in-ni ichi kájika-ri náún.

19 Kájani ini-ro ja kándúkú-ri ka'an-ri ja'a maá-ri nuu-ro náún. Máa Dios jini-ya ja kaka'an-ri tu'un Cristo. Nani máni, taká yúan kása'a-ri náva'a ná yja-ga ini-ro.

20 Chi yú'ú-ri ja sanaa nú ná jáa-ri, te ma ní'in-ri roo natu'un játa'an ini maá-ri. Ni roo, ma játa'an ini-ro ruu. Chi sanaa kakaná-ro, kákukuásún ini-ro, kákiti ini-ro, kásáin-ro maá-ro, kaka'an tú'un siki tá'an-ro, kákutuku ini-ro kájito tá'an-ro, kásáixi-ro maá-ro, tu kétá'an kása'a-ro.

21 Chi nú sanaa ja tuku-ri, yúan-na te kuka nuu-ri sá'a Dios kuni-ro jina'an-ro. Te ndukuí'a ini-ri sá'a kua'a cháa kása'a kuachi ichi yata, chi tu kákuni-de nakani ini-de siki taká tiñu chá'an kása'a-de, ja kása'a téné-de, ja kása'a kuaxán-de.

13

1 Ya'a kuu vuelta unj ja jáa-ri nuu-ro jina'an-ro. Te jín tu'un ka'an uu xí uní testigo te kunda taká tiñu.

2 A ni kana jín-ri nuu ñayivi ní kása'a kuachi-ún, te suni nuu sava-ga-i. Te vina vasa jiká kanchaa-ri, ko kana jín tuku-ri nuu-í, ná ni ka'an-ri kivi ní jaa-ri vuelta uu ni kanchaa-ri jín-ro chi nú jaa-ri inga jínu, te ma ká'an vitá-ri jín-i.

3 Chi kájikan-ro prueba ja nú ndaa ká'an Cristo ja ká'an-ri yu'u nú-yá. Te l'a-ún, tu vitá-ni jiku-ya ja'a roo, chi sua jiku-ya jín fuerza ja'a roo jina'an-ro.

4 Chi vitá-ya te ni ji-ya jiká cruz, ko chakú-ya sá'a fuerza Dios. Te suni súan yoo, vitá ini-yo jín-yá, ko kúkuéé-ga te kuchaku-yo jín-yá sá'a fuerza Dios ja'a yoo jina'an-yo.

5 Ná nándúkú víi maá-ro siki maá-ro, te kuni-ro nú kákandíja va'a-ro xí túu, chi sanaa te ká'in-ga-ro nú kuachi. Xí tú kájini-ro maá-ro ja ncháa Jesucristo ini-ro náún, te nú ma kéndo kuí'a-ro.

⁶ Ko ñúkuu iní-ri ja ná kuní-ro jíná'an-ró já rúu tú kákendoo kuí'a-ri.

⁷ Te kájikan ta'u-rí nuu Dios, náva'a ma sá'a-ró ní ñn tiñu ñáá jíná'an-ró, ko nasu siki já ná kúndéé-rí kendoo va'a-ri. Chi kuní-ri ja ná kúndéé-ró sá'a-ró tíñu va'a, vasa ruu ná kóo-ri nátu'un chaa kéndoo kuí'a, ñi jini-ro.

⁸ Chi ma kúu kasu-ri ichi tú'un ndaa, chi máni sua skáka-ri tu'un ndaa.

⁹ Ja yúan kákusiñ iní-ri nú vitá iní-ri, te róó, nú ká'io fuerza iní-ro. Te kájikan ta'u-rí ja ná yíja va'a-ga iní-ro.

¹⁰ Ja yúan vasa kánchaa jiká-rí, te cháa-ri taká tu'un yá'a nuu-ro, náva'a tú kundii-ri nuu-ro te ka'an xaan-rí jín-ró. Chi ñi ja'a máá Jító'o-yo fuerza-ya núu-rí ja skuá'nu-ri róó, nasu ja xnáa-rí róó.

¹¹ A ñi ka'an-yo núsáá, ñáni. Ko ío ñn máá tú'un-na tu'un ka'an-ri jín-ró. Ná kóo siñ iní-ro. Ná síyja-ga-ro máá-ró. Ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. Vindaa vinené ná kúxiukú-ró. Te máá Dios, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, jín tú'un kúndá'ú iní, ná kúnchaa-ya jín-ró jíná'an-ró.

¹² Nú káka'an-ro jín tá'an-ró te ndoo titú tá'an-ró. Taká ñayivi ndóo, káka'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró.

¹³ Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo jín tú'un kúndá'ú iní Dios yóó, jín tú'un kétá'an ká'nu-yó jín Espíritu Santo, ná kóo jín taká-ro jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS GALATAS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU GALACIA

Sa'an kúta'u

¹ Máa-rí Pablo kúu apóstol. Ko nasu ñáyivi ní kásá'a, ni nasu ñin ñáyivi ní káchaa tiñu siki-rí, chī máá Jesucristo jíin máá Táa-yo Dios, I'a nī naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi.

² Te onde jíin táká ñani káxiukú jíin-rí yá'a, káchaa-ri tutu nuu táká tiku'nī kákandíja ní ndáñú Galacia.

³ Tu'un luu ío inī, jíin tú'un kuaká'nu inī, ja kī nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kī nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

⁴ Chī I'a-ún nī soko-yá máa-yá ja siki kuáchi yóó, náva'a tava-yá yóó inī ñuyivi ñáá yá'a, nátu'un játa'an inī máá Táa-yo Dios.

⁵ Ja yúan ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén.

Siki já tuká inga tu'un ndaa ío

⁶ A nī kana-ya xiní-ro siki tú'un luu ío inī Cristo. Te náa iní-ri ndé'é-rí naja xáan yachí nī kaskéndo-ro-yá, te nī kakivi ndu-ro siki inga tu'un.

⁷ Ko tú kuti inga tu'un va'a ío, vasa ío ñáyivi kaská'an róó, te kákuni-i nasama-i tu'un va'a Cristo.

⁸ Ko sanaa te ruu jíná'an-ri, xí ñin ndajá'a ándívi, káni sīn inga tu'un nuu-ro jíná'an-ró, te nú tú kétá'an jíin tú'un nī kajani-ri nuu-ro-ún, ná náa cháa-ún.

⁹ Nátu'un a nī kaka'an-ri jíin-ró, suni súan ká'an tuku-ri vina: Nú ndé cháa jáni sīn inga tu'un nuu-ro, te nú tú kétá'an jíin tú'un nī kajatá'ú-ro-ún, ná náa cháa-ún.

¹⁰ Te á ñáyivi xí Dios kuatú'ún rúu kuní-ri, xí ndúkú-rí ja kúsi iní ñáyivi sá'a-ri náún. Ko jandáa ká'an-ri jíin-ró ja násu mozo Cristo kúu-ri nú súan ná ndúkú-rí sá'a-ri ja kúsi iní ñáyivi núú.

Onde nuu Dios vai tu'un ká'an Pablo

¹¹ Ko kástu'ún-rí nuu-ro jíná'an-ró, ñáni, ja tú'un va'a ja ní jicha nuu kua'an nī sá'a-ri, nasu tú'un ñáyivi kúu.

¹² Chī nasu ñin ñáyivi ní stá'an tu'un yá'a nuu-rí, ni tú ní kútu'a-ri sá'a ñáyivi, chī Jesucristo nī stá'an ndijin-ya núu-rí.

13 Chì a nì kajini tu'un-ró rúu, ndasa nì sá'a-rì sáá, ná nì chiñú'ún-rí tu'un judío, te nì chindikìn téyí-rí tikunì Dios, te xndí'i-rì-i kuní-rì núú.

14 Te nì kutu'a-ga-rì jín sá'an judío vásá sáva ñayivi kája'nu jín-rí. Te nì jítú-ga inì-rì jín táninu vuelú-rì.

15 Te nì teta'an-ya rúu onde ná ñú'un-rì chì náa-rì. Te jín tú'un luu ío inì-ya ní kana-ya xiní-rí.

16 Te nuu ní kusì inì Dios ja jín rúu te stá'an ndijin-ya Sé'e-ya, náva'a kani-rì tu'un-ya núu ñayivi sìn naciòn, yúan-na te tú ní jiká tu'ún kúti-rí ni ñn ñayivi.

17 Ni tú ní já'an-rì ñuu Jerusalén nuu cháa ja á kákuu apóstol vásá rúu. Chì nì ja'an-rì ñuu Arabia. Yúan-na te nì no'on tuku-rì ñuu Damasco.

18 Yúan-na te onde nuu uní kuiá, te nì ja'an-rì ñuu Jerusalén, nì jande'é-rí Pedro. Te nì kanchaa-rì xia'un kivì jín-de.

19 Ko tú ní jiní-rì nuu ingá apóstol, chì ñn-ni nuu Jacobo ñani máá Jító'o-yo ní jinì-rì.

20 Tu'un yá'a cháa-rì nuu-ro, te a jiní Dios ja tú xndá'ú-rì.

21 Yúan-na te nì ja'an-rì ní ndáñuu Siria jín Cilicia.

22 Ko tikunì kákandíja nuu Cristo inì ñuu Judea, tú ní kánakunì kuti-í ruu.

23 Máá ní kajini tu'un-ni-i káka'an: Chaa-ún nì chindikìn-de yóo sáá. Te xndí'i-de tu'un kákandíja-yó kuní-de núú, ko a jani-de tu'un yá'a vina. Achí-i.

24 Te nì kanakana jaa-i Dios ja súan nì sá'a-ya jín-rí.

2

1 Yúan-na te onde nuu uxí kuun kuiá, te nì ja'an tuku-rì ñuu Jerusalén jín Bernabé, te suni nì jaka-rì Tito nì ja'an jín-rí.

2 Te nì ja'an-rì, chì súan nì tá'ú ndijin-ya tíñu nuu-rí. Te nuu cháa ñá'nu nì kastu'ún sá'í-rì naún tu'un jáni-rì nuu ñayivi sìn naciòn, chì sanaa ní jika kuu sáni-rì, xí káka kuu sáni-ga-rì jáni inì-rì.

3 Ko Tito, ja jika-de jín-rí, vasa cháa ñuu Grecia kúu-de, tú ní kástétuu-de cháa xitì ndúu-de.

4 Te nì io ñani kándañáá, nì kivì koyo sa'í-de, náva'a koto yu'u-dé ndasa kájika kuu ndicha-na-yo ní sá'a Jesucristo, chì kákunì-de nduu tuku-yó mozo.

5 Ko ni ñn hora tú ní kájandatu-rì nuu cháa-ún, chì kuní-rì ja ná kéndoo tu'un ndaa tu'un va'a jín-ró jíná'an-ró.

6 Te cháa ja káka'an-i ja kúñá'nu-de, ko tú ní sá'a-rì cuenta ndasa káa-de, chì Dios, tú ncháá nuu-yá ñayivi. Tuká naún ní stá'an cháa ñá'nu-ún nuu-rí.

7 Chì sasua nì kajinì-de ja ndíso-rì tíñu ja jáni-rì tu'un va'a nuu ñayivi sìn naciòn, nátu'un Pedro jín ñayivi judío,

8 **ch**i I'a sátiñu jíin Pedro ja jáni-de tu'un nuu ñáyivi judío, suni I'a-ún sátiñu jíin-rí jíin ñáyivi sáin nación.

9 Te káka'an-i ja Jacobo jíin Cefas jíin Juan kákuu cháa kándituu tiku'ni. Te nuu ní kajini-de ndasa ku'a ni ja'a-ya tú'un luu máa-yá iní-ri, yúan-na te ni káka'an maní-dé jíin-rí jíin Bernabé. Te ni kasánda-ri ja kóngoyo máa-rí nuu ñáyivi sáin nación. Te kóngoyo máa-de nuu ñáyivi judío.

10 Máni kákuni-de ja ná núku'un iní-ri koto-ri ñáyivi káta'an ndá'ú, ko suni yuán ñúkuu iní máa-rí sá'a-rí núú.

Modo kendo ndaa-yo núu Dios

11 Ko nuu ní ja Pedro ñuu Antioquía, te ni kana jíin-rí nuu-dé, chi kuachi ni sá'a-de.

12 **Ch**i onde ná té chakoyo-ga yaku cháa ni táji Jacobo, te ni yee Pedro staa jíin ñáyivi sáin nación. Yúan-na te ni chakoyo cháa-ún, te ni kuxio-ni-de ni sásáin-de máa-de, chi ni yu'ú-de ni jito-de cháa judío.

13 Te sava judío kákandíja, ni kasá'a uu xiní jíin-de. Te jíin uu xiní-dé ni kaxnda'ú-de onde máa Bernabé.

14 Yúan-na te ni jiní-ri ja tú kájika ndóo-de nátu'un ká'an ndaa máa tú'un va'a, te ni kachí-ri jíin Pedro jito nuu táká-de: Róo kúu-ró cháa judío, te sá'a-ró nátu'un sá'a ñáyivi sáin nación, te tú sá'a-ró nátu'un sá'a ñáyivi judío, te naja stétuu-ró ñáyivi sáin nación nduu-i ñáyivi judío núsáa.

15 **Ch**i yóo, cháa ni kakaku ñuu judío kákuu-yó, nasu ñáyivi sáin nación kándiso kuachi kákuu-yó.

16 **Ch**i a kájini-yo já tú ni ñin ñáyivi kéndoo ndaa-i jíin tíñu skíkuu-i ja tá'ú ley, **ch**i onde nú kándíja-yó Jesucristo. Te máa-yó, a kákandíja-yó Jesucristo, náva'a kendo ndaa-yo jíin tú'un kándíja-yó Cristo, **ch**i jíin tíñu tá'ú ley, ni ñin ñáyivi ma kéndoo ndaa kuti-í.

17 Te nini kuní-yo kéndoo ndaa-yo jíin tú'un Cristo, te ni kajini-yo já ío kuachi-yó, Núsáa te Cristo sá'a-ya kuachi náun. Túu.

18 **Ch**i nú naki'in tuku-ri ja ní skána-ri-ún, te kuachi sá'a-rí núsáa.

19 **Ch**i ruu, a ni kenda-ri **ch**ii ley, chi ni jii-ri ni sá'a máa ley. Te vina, a chakú-ri nuu Dios.

20 Ni jii-ri jika cruz jíin Cristo, te chakú-ri. Ko nasu rúu kúu ja chakú, **ch**i Cristo kúu I'a chakú iní añú-ri. Te modo ja chakú-ri iní ñuyívi yá'a vina, kúu ja kándíja-ri nuu Sé'e Dios, chi ni kundá'ú iní-ya rúu, te ni soko-yá máa-yá ja rúu.

21 Nasu jasú-ri nuu tú'un luu ío iní Dios, **ch**i nú kéndoo ndaa ñáyivi jíin tú'un tá'ú ley, yúan-na te ni jii sáni-ni Cristo núú.

3

¹ Te róo ñayivi Galacia ja xini ñáá, ndé cháa ni tiin yátá róo. Naja tú kámandatu-ro núu tú'un ndaa. Chi a ni stá'an ndiijn-ri nuu-ro ndasa ni ji'i Jesucristo jiká cruz.

² Máá ñin tu'un jiká tu'un-ri róo: Ndasa ni kani'in-ro Espiritu, á ja ní skíkuu-ró tíñu tá'ú ley, xí ja ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró.

³ Súan kákuñáá xini-ro náun. Ni kakejá'a-ró jín máá Espiritu, te vina jín modo yúkú máá-ró kuáyija-ró náun.

⁴ Te taká tundó'o ni ndo'o sáni-ró náun. Ko jáni ini máá-ri ja tú ní kúu sáni.

⁵ Te máá-yá, chi ni ja'a-ya Espiritu-ya nuu-ro, te sá'a-ya tíñu ñá'nu ma'ñú-ró. Te á sá'a-ya jín ja ní skíkuu-ró tú'un tá'ú ley, xí sá'a-ya jín ja ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró.

Tu'un ni keyu'u-yá nuu Abraham

⁶ Nátu'un Abraham, chi ni kandíja-de nuu Dios, te ni chi'i-ya cuenta-de nátu'un ja á ni kendo ndaa-de.

⁷ Vina te kuni-ro núsáá, chi taká cháa ja kákandíja, yuán kákuu se'e Abraham.

⁸ Onde ná té chá'an-ga kuu, te ni jini tutu ii ja ñin kivi te skéndo ndaa Dios ñayivi sñin nación nú kandíja-i. Ja yuán, jín kivi ní ja'an tu'un va'a nuu Abraham: Onde jín róo, ná kendo ndatu taká ñuu, áchí-ya.

⁹ Núsáá te ñayivi kákandíja vina, ká'io ndatu-i jín Abraham, cháa ni kandíja.

¹⁰ Yí'i tasi siki taká ñayivi ja kákandíja-i kaku-i nú ná skíkuu-i tu'un tá'ú ley, chi súan yóso núu tutú: Yí'i tasi siki taká ñayivi tú skíkuu taká tu'un ja yóso nuu tutú tá'ú tíñu, áchí.

¹¹ Te a jini kaji-yó ja tú ni ñin ñayivi kendo ndaa-i ichi núu Dios sá'a ley jín-i. Te ñayivi ndaa, chi siki ja kándíja-i te kuchaku-i.

¹² Chi nasu chíi tu'un kándíja vai ley. Chi ká'an ley: Ñayivi skíkuu ya'á te kaku-i kuchaku-i jín, áchí.

¹³ Te Cristo ni nakuaan-ya yóo chi tasi ja ní sá'a ley. Te ni ndiso-ya tasi-yo. Chi yóso núu tutú: Yí'i tasi taká ñayivi ndíta kaa jiká yunu, áchí.

¹⁴ Náva'a tu'un ii, ja ní keyu'u-yá nuu Abraham, ná jáa nuu ñayivi sñin nación sá'a Cristo Jesús, náva'a ná kándíja-yó-yá, te ni'in-yo Espiritu ja ní keyu'u yá sáá.

¹⁵ Ñáni, ná káni-ri ñin tu'un nuu-ro nátu'un ká'an-yo ndíkivi. Nú ío ñin acta, te vasa ñayivi ní sá'a, te nú a ni kukútu, ni ma kúu nda'va-ga, te ni ma kúu jukoso-gá.

16 Nuṽ Abraham jíin núṽ já kúu tata-de, nṽ keyu'u-yá. Tú ká'an: Nuṽ já kákuu tata-de, na tú ká'an sikṽ já kuá'a, chṽ ká'an sikṽ já ĩn-ni: Nuṽ já kúu tata-ro, áchí. Yuán kúu Cristo.

17 Súan kuní ka'an-ri: Tú kúu nda'va ley máa acta ja ní sákútu Dios onde jíin kivi. Ni tú kúu sijíta ley tu'un ja ní keyu'u-yá, chṽ onde ná kuun ciento oko uxṽ kuia ja ní keyu'u-yá-ún, yúan-na te nṽ chaṽ ley.

18 Chṽ nú jíin sikṽ ley kii ta'u-yo, núsáa te tuká játíñu tu'un nṽ keyu'u-yá. Ko sikṽ tú'un ja ní keyu'u-yá-ún kúu ja ní ja'a-ya tá'u núṽ Abraham.

Nqún ní'in tíñu máa ley

19 Te ndénu játíñu ley núsáa. Chi nṽ kuva'a ley ja kúu sikṽ ñáyivi ní kasáña'mu, te vásá ní chaṽ tata ja ní keyu'u-yá sáa, te ndajá'a ándivi ní súnqoo tu'un-ún jíin ĩn ja ní kuu yu'u núṽ.

20 Te nú ío ja kúu yu'u núṽ, ko nasu jíin máa ĩn-ni kándi, ko Dios, chṽ máa ĩn-ni-ya.

21 Núsáa te ley, jíto u'u tu'un nṽ keyu'u Dios náún. Túṽ, chṽ nú ley kuu naschakú yóo núú, yúan-na te kuu kendo ndaa ndija-yó sá'a ley núú.

22 Sáa te nṽ keyu'u-yá sikṽ ñáyivi kándija nuṽ Jesucristo. Te tutu iṽ ley nṽ jasú taká-i chṽ kuachi, náva'a ni'in-í tu'un-ún nú kándija-i-ya.

23 Ko onde ná té chaṽ-ga tu'un-ún ja kándija-yó, te nṽ kayi'i-yó ndá'a ley. Chṽ ley nṽ ndíto yóo, onde kivi kándija-yó tú'un ja ní kenda ndiijn kuéé-ga.

24 Núsáa te ley kúu máa já ní chi'i yóo nda'a Cristo, náva'a kándija-yó-yá te kendo ndaa-yo.

25 Ko vina nṽ chaṽ tu'un-ún ja kándija-yó-yá, te tuká yí'i-yó ingá nda'a.

26 Chṽ sikṽ já kákándija-ró Cristo Jesús, te nṽ kanduu-ró sé'e Dios.

27 Chi taká róo, ja nátu'un skuánducha Cristo ini-ro, suni nátu'un Cristo káindii-ró.

28 Tú judío ío, ni ñáyivi griego. Tú mozo ío, ni ñáyivi jka kuu ndicha-na. Tú chaṽ ío, ni ña'an. Chi taká róo, ĩn-ni káy'i-i-ró ndá'a Cristo Jesús.

29 Te nú Cristo kúu ja xín róo, núsáa te tata Abraham kákuu-ró, te ni'in-ro tá'u-ro já ní keyu'u-yá-ún nuṽ máa-de.

4

1 Te ná ká'an-ri jíin-ró: ĩn suchi já xín tá'u, te vaṽa tñn-i so'o taká-ni, ko nú nini lúli-i, ĩn-ni kúu-i jíin mozo.

2 Chṽ sua kánde-i chṽ chaṽ tñn so'o-i jíin chí chaṽ ndíto ndatíñu-i, onde ná jinu kivi ní jani táa-i.

³ Suni súan yóó, ná lúli-yó núú, te n̄i kajandatu sáni-yó núú táninu ñuyívi.

⁴ Ko nuu ní j̄inu ndaa kiv̄i, te Dios n̄i táji-yá Se'e yíi-ya ní kii-ya ní kaku-ya chíi ñn ñasí'í, te suni n̄i kaku-ya chíi ley.

⁵ Náva'a ndiñi'in-ya ñáyivi yí'i chíi ley, náva'a naki'in sé'é-ya yóó.

⁶ Te siki já sé'e-ya kákuu-ró, yuán ní táji Dios Espiritu Se'e-ya ní kiv̄i in̄i añú-ro. Te Espiritu yuán kúu já kana jaa: Abba, áchí, kuní ka'an, Táa.

⁷ Núsáa te tuká kúu-ró mozo, chi se'e-ya kúu-ró. Te nú se'e-ya kúu-ró, suni chaá xín tá'u núú Dios kúu-ró sá'a Jesu-cristo.

⁸ Chíi onde kiv̄i sáa, tú ní kájin̄i-ro núú Dios, te n̄i kajatíñu sáni-ró núú já násu ndíja i'a kákuu.

Siki já káchiñú'ún táninu sáni

⁹ Ko vina, a kájin̄i-ro já kúu Dios, xí vá'a-ga ní ká'an-ri ja á jin̄i Dios róó. Núsáa te naja kákuni-ro náxíó káva-ró náchiñú'ún tuku-ró núú táninu ja tú ní'in tíñu kuti.

¹⁰ Chíi máni kiv̄i, máni yoo, máni viko, máni kuia káchiñú'ún-ró.

¹¹ Yuán yú'ú-ri, chíi sanaa ní ndo'o sáni-ri ja siki róó.

¹² Ñáni jíná'an-ró, ká'an nda'ú-ri jín-ró ja ná sá'a-ró nátu'un sá'a-ri, chíi ruu, a n̄i sá'a-ri nátu'un kásá'a-ró. Te tú ní kásá'a ndiva'a-ró jín-rí.

¹³ Ko a kájin̄i va'a-ró ndasa n̄i kuu onde ná xnáñúú, chi vitá yiki kúñu-ri, te ja yuán ní jani-ri tu'un va'a nuu-ro sáa.

¹⁴ Te vaša n̄i kukuí'a in̄i-ro ní sá'a-ri jín kué'e tá'an-ri, ko tú ní káské'ichi-ro rúu, ni tú ní kásájá'a in̄i-ro núu-rí, chíi sua n̄i kajatá'ú-ró rúu nátu'un ñn ndajá'a Dios, xí nátu'un máa Cristo Jesús.

¹⁵ Núsáa te naja tuká kákusi in̄i-ro. Chi jandáa ká'an-ri jín-ró, já nú ní kúu sá'a-ró, te tava-ro ndúchi-ro te kuá'a-ró núu-rí núú.

¹⁶ Já yuán, te chaá jíto u'u róó kúu-ri ja ní kastu'ún ndáa-ri tu'un nuu-ro náún.

¹⁷ N̄i'in kánandúkú-de róó, ko tú va'a, chíi kákuni-de kasu-de nuu-ro, náva'a kundíkin n̄i'in-ró máa-de.

¹⁸ Chíi ío va'a ja ndúkú ní'in-de róó taká kiv̄i nú tíñu va'a kúu, te nasu onde níni máa kiv̄i ncháa-ri jín-ró.

¹⁹ Hijo máni, ja siki róó kúu ja tá'u'u xaan túku in̄i-ri, onde ná yíja va'a Cristo in̄i-ro jíná'an-ró.

²⁰ Chíi kuní-ri jaa-ri kunchaa-ri jín-ró vina, te naxnúu-ri tachí-rí ka'an-ri jín-ró. Kúñáa xini-rí, tú jini-ri ndasa sá'a-ri jín-ró.

21 Róó, ja kákun̄i-ro kuiñi-ró chíi ley, kastu'ún núu-rí: Á tú kájini so'o-ró ndasa ká'an ley:

22 Ch̄i súan yóso núu tutú, ja Abraham n̄i ñava'a-de uu se'e yíi-de, ñin-i kúu se'e ña'an ndikín nchaa, te inga-i kúu se'e ña'an kúu nuu.

23 Ko se'e ña'an ndikín nchaa, n̄i kaku-i nátu'un taká ñayivi, ko se'e ña'an kúu nuu, a n̄i kaku-i nátu'un n̄i keyu'u máa-yá.

24 Taká tu'un yá'a kúu ñin tu'un yátá. Ch̄i ña'an yá'a kákuu-ña úu tu'un. Ch̄i ñin-ña nání-ña Agar, te vai-ña onde yuku Sinaí, te máa-ña skáku-ña sé'e sátiñu sáni.

25 Ch̄i Agar kúu nátu'un máa yúku Sinaí, onde ñuu Arabia. Te ná n̄i kuu-ún, suni súan kúu ñuu ja nání Jerusalén vina, ch̄i suni máa jíin taká se'e kájatíñu sáni.

26 Ko máa Jerusalén ja vai onde andíví, ch̄i tú jatíñu sáni nuu ní ñin. Te náa-yo kúu-ún.

27 Ch̄i súan yóso núu tutú: Róó ña'an numá, ja tú skáku-ró sé'e, ná kóo s̄i iní-ro. Róó ja tú jiní-ro jatú-ro káku se'e-ró, ná kána jaa-ró, te ná kána kó'o-ró. Ch̄i ío kua'a-gá se'e ña'an máa ñin, nasu sé'e ña'an ío yíi, áchí.

28 Núsáa, te yóo, ñáni, nátu'un Isaac, súan kákuu-yó sé'e-ya ja ní keyu'u-yá.

29 Te chaa n̄i kaku nátu'un taká ñayivi, ch̄i n̄i chindikín-de chaa n̄i kaku jíin máa Espíritu. Te ná n̄i kuu sáa, suni súan kúu, onde vina.

30 Ko ndasa ká'an tutu ij: Kiñi'in ña'an ndikín nchaa, ná kí'in-ña jíin sé'e-ña, ch̄i se'e ña'an ndikín nchaa, ma kúu ni'in-i ta'u-i jíin sé'e ña'an kúu nuu, áchí.

31 Ñáni, tú kákuu-yó sé'e ña'an ndikín nchaa, ch̄i se'e ña'an kúu nuu kákuu-yó.

5

Ná kuiñi ni'in-yó jíin tú'un ni nduu libre-yo

1 Ch̄i n̄i ndájí-yá yóo náv'a koo libre-yo. Núsáa te kuiñi ni'in-ró, te ma ndívi nduu tuku-ró jíin tú'un ja jasú sáni róo.

2 Nde'é te kun̄i-ro, ruu Pablo ká'an-ri jíin-ró, ja nú xiti ndúu-ro máa-ró, yúan-na te tú ní'in tíñu Cristo sik̄i róo.

3 Te inga jínu ká'an ndaa-ri nuu taká chaa ja nú xiti ndúu-de máa-de, te fuerza ná skíkuu-de ndivii tú'un ká'an ley núsáa.

4 Taká ñayivi já ndúkú-i kendoo ndaa-i jíin máa ley, a n̄i kasí-a-i Cristo, te tu'un luu ío in̄i-ya tuká yí'i in̄i-i.

5 Ch̄i yóo, jíin máa Espíritu ndátu-yó kivi kendo ndaa-yo, ch̄i kákandíja-yó.

6 Ch̄i jíin tú'un Cristo Jesús, ni tú jatíñu nú xiti ndúu, te ni tú jatíñu nú tú xiti ndúu, ch̄i máni jíin tú'un kákandíja-yó kúu ja ní'in tíñu jíin tú'un kúndá'ú in̄i-ya yóo.

⁷ Va'a-ni kás'a-ró núú, ko ndé cháa n̄i jas̄u nuu-ro já tú kájandatu-ro núú tú'un ndaa núsáá.

⁸ Ch̄i máá-yá kúu I'a n̄i kana-ya xiní-ro, ko nas̄u máá-yá kúu ja ská'an róo vina.

⁹ Ch̄i ñ̄n tá'ú-ni yujan íá, te jiá ndí'i-ni yujan sá'a.

¹⁰ Te jáni ndija in̄i-r̄i sá'a máá Jító'o-yo, ja má nákan̄i in̄i-ro ingá tu'un. Ko cháa sáká núu in̄i-ro, nakuxndíi-ya sikí-dé, nani cháa kúu-de.

¹¹ Ñ̄ani, ch̄i ruu, nú sáni-ga jáni-r̄i tu'un xití ndúu núú, te naja káchindik̄in-ga-i ruu núsáá. Ch̄i nú súan, te ma kití-ga in̄i-i nuu cruz-ya sá'a-r̄i núú.

¹² Te cháa ja sáká núu in̄i-ro, va'a-ga nú ná xiti-gá-de máá-de, jáni in̄i-r̄i.

¹³ Ñ̄ani, n̄i kana-ya xiní máá-ró jíná'an-ró náva'a koo libre-ro. Te vasa tuká ñ̄n ley so'o-ró, ko ma kivi-ró jín táká modo játa'an in̄i máá-ró, ch̄i sua ná kúndá'ú in̄i-ro tá'an-ró, te kuatíñu nuu tá'an-ró.

¹⁴ Te nú n̄i skíkuu-ró jín máá ñ̄n-ni tu'un yá'a, te a n̄i kundéé-ró jín ñ̄í ley: Kundá'ú in̄i-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú in̄i-ro máá-ró, áchí.

¹⁵ Ko nú káyaji yí'í tá'an-ró, te kájichi sikí tá'an-ró, yúan-na te koto-ró máá-ró, ch̄i sanaa te xndí'i tá'an-ró.

Modo kás'a ñ̄ayivi

¹⁶ Súan ká'an-r̄i, ja ná káka-ró nátu'un kuní máá Espiritu. Yuán te ma sá'a-ga-ro já kuní modo máá-ró.

¹⁷ Ch̄i modo ja kuní ñ̄ayivi jító u'u sikí máá Espiritu, te ja kuní máá Espiritu jító u'u sikí modo máá-i, te uu tu'un yá'a kájasu nuu tá'an. Ja yúan tú kúu sá'a-ró já kuní máá-ró jíná'an-ró.

¹⁸ Ko nú máá Espiritu stá'an ichi núu-ro, núsáá te tuká ká'jin-ró chíi ley.

¹⁹ Ió ndijin taká tiñu sá'a ñ̄ayivi, te ya'á kákuu: Tu'un ísíki ncháá tá'an, tu'un jíka téné, tu'un sá'a chá'an, tu'un sá'a kuáxán,

²⁰ tu'un chíñú'un ndosó, tu'un sá'a tásí, tu'un jító u'u tá'an, tu'un kájatá'an, tu'un kúkuásún iní, tu'un kití in̄i, tu'un kánaá, tu'un kástátá'an, tu'un sás̄in máá,

²¹ tu'un ndío in̄i, tu'un já'ni ndíyi, tu'un ká'vá, tu'un sá'a viko kuáxán, jín sikí táká tu'un sá'a súan. Te ya'á kúu tu'un kástu'un-rí nuu-ro, nátu'un n̄i ka'an-r̄i jín-ró sáá, ja ñ̄ayivi kás'a súan, ma nani'in tá'u kúti-í najaa-i in̄i ñ̄uu nuu tá'ú Dios tiñu.

Modo sá'a máá Espiritu

22 Ko tiñu sá'a máá Espíritu kákuu: Tu'un kúndá'ú iní, tu'un kúsí iní, tu'un kuaká'nu iní, tu'un paciencia, tu'un maní iní, tu'un va'a iní, tu'un skíkuu va'a,

23 tu'un súchí iní, jíin tú'un ñúkúún iní. Sikí táká tu'un yá'a tú ndóna ley.

24 Ko ñayivi káyí'i chíi Cristo, a ñi kaja'ni-í yiki kúñu-i jika cruz, onde jíin táká ja kúu iní máá, jíin táká tiñu kuní máá.

25 Chí nú jíin máá Espíritu káichaku-yo, te suni jíin máá Espíritu ná káka-yó núsáá.

26 Ma sávixi sáni-yó máá-yó, ma skití iní-yo tá'an-yó, ni ma kúkuásún iní-yo sikí tá'an-yó.

6

Ja náchu'un íchí-yó cháa sáña'mu

1 Ñáni, sanaa te kuní-ro sáña'mu ñin ñayivi. Te róo ja jíin máá Espíritu kájika kuu-ró, te ná náchu'un íchí-ró-i jíin tú'un súchí iní. Ko koto-ró máá-ró náva'a suni súan tú súngava-ró máá-ró.

2 Ná kúndiso-ró carga vee tá'an-ró, chí súan kúu ja skíkuu-ró jíin ley Cristo.

3 Te nú ñin ñayivi jáni iní-i ja ñayivi téyíí kúu-i, ko tú ndija-i, yuán máni xndá'ú-i máá-i.

4 Ná ñin ná ñin ñayivi, ná kóto ncha-i ndasa káa tiñu kásá'a-i, yuán-na te ni tú ñini jíin ingá ñayivi te kuu sátéyíí-i máá-i.

5 Chí ná ñin ná ñin-i ná kúndiso-i responsable máá-i.

6 Ñayivi ní kutu'a jíin tú'un máá-yá, ña ndí'i ja vá'a ñáva'a-i, ná chíndéé tá'an-i jíin cháa stá'an nuu-i.

7 Ma xndá'ú-ro máá-ró, chí ma kúu sákátá-yó núu Dios, chí taká ja jakín ñayivi, suni yuán nání'in-i.

8 Chí ñayivi jakín-i ja kuní yiki kúñu-i, ya'u yiki kúñu-i ni'in-í ja té'yu-i. Ko ñayivi jakín-i ja kuní máá Espíritu, nuu máá Espíritu ni'in-í ja kúchaku-i ní káni.

9 Ma kuitá-yo sá'a-yó tiñu va'a núsáá, chí nú ná jáa kivi, te ni'in-yo, te nú ma kuitá iní-yo.

10 Núsáá te hora ja núña-yó, te ná sá'a va'a-yó jíin táká ñayivi, ko xnañúú-gá jíin tá'an-yó já kákandíja.

Tu'un cruz máá Jító'o-yo

11 Nde'é jíná'an-ró ná xaan ná'nu letra cháa-ri nuu-ro jíin ndá'a-rí.

12 Te ío cha kásáña'mu-de máá-de kákuni-de. Te cha-ún kástétuu-de róo ja xití ndú-ro, náva'a ma chíndikín-i-de sikí cruz Cristo.

13 Ko ni máá cháa ñi kaxití ndú-ún, suni tú káskíkuu-de jíin ley, chí kákuni-de ja ná xití ndú-ro, náva'a sá'a téyíí-de máá-de ja súan kásá'a-ró.

¹⁴ Ko ruu, tú játa'an iní-rí sá'a téyíí-rí máá-rí, chí máni jíín cruz Jito'o-yo Jesucristo kúsí iní-rí. Chí jíín tú'un cruz nī síá-rí ñuyívi, te máá ñúyívi suni nī síá ruu.

¹⁵ Chí nuu Jesucristo, ni ja xití ndúu, te ni ja tú xití ndúu, tú ní'in tíñu kuti, chí ja ná ndúu jáá iní-yo.

¹⁶ Te taká ñayívi káka modo yá'a, tu'un kuaká'nu iní-ya jíín tú'un kúndá'ú iní-ya-í, ná kóo siki-í jíná'an-i, jíín siki ñáyívi Israel, se'e Dios.

¹⁷ Ondé vina te ní-gá kua'an-yo, ma kuá'a-rí tu'un ja stá'an ni ñn cháa ruu, chí nuu yíki kúñu-rí ndíso-rí tuni Jito'o-yo Jesús.

¹⁸ Ñáni jíná'an-ró, tu'un luu ío iní máá Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo iní añú-ro. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS EFESIOS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU EFESO

Sa'an kúta'u

¹ Máa-rí kúu Pablo, apóstol Jesucristo, chí súan nī jata'an inī Dios. Te cháa-rī tutu yá'a nuu ñáyivi ndóo, ja káskíkuu va'a-i nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i inī ñuu Éfeso.

² Tu'un luu jín tú'un kuaká'nu ío inī máa Táa-yo Dios jín inī máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná koo jín-ró jíná'an-ró.

Na sikí ní teta'an-ya-yó

³ Ná nákana jaa-yó Dios, I'a kúu Táa Jito'o-yo Jesucristo. Luu nī sá'a-ya jín-yó jín táká tiñu sá'a Espíritu. Te ichi ándívi sá'a-ya-ún jín Cristo.

⁴ Nátu'un nī kaji Dios yóo nuu Jesús onde ná té jukuiñi-ga ñuyívi, náva'a koo ndoo-yó, te tú koo chá'an-yó núu-yá, te kundá'ú inī-ya yóo.

⁵ Te nī teta'an-ya yóo náva'a naki'in sé'é máa-yá-yó sá'a Jesucristo, ndasa nī jata'an ya'a inī-ya sá'a-ya,

⁶ náva'a ná nákana jaa-yó-yá jín tú'un luu tu'un va'a ío inī máa-yá. Te jín tú'un-ún nī ki'in sé'é-yá-yó ndúu jín-yó jín Cristo, I'a kundá'ú inī-ya.

⁷ Te I'a-ún, nī nakuaan-ya yóo jín niñi-yá. Te nī chaxio-ya kuáchi-yó jín tú'un luu xa'an ío inī-ya.

⁸ Te jín tú'un-ún nī chítú ndíi añú-yo onde jín táká tú'un ndíchi, tu'un júku'un inī.

⁹ Te tiñu ja ní chaa inī máa-yá sáa, ja kúsii inī máa-yá sá'a-ya kuní-ya, chí tu'un sa'í-ún nī stá'an-ya núu-yo.

¹⁰ Chí onde ná jínu va'a kivi te kuní Dios ja ñn ká'nu-na nduu ndí-i-ni inī nda'a Cristo, vasa ja ká'io inī andívi xí vasa ja ká'io inī ñuyívi.

¹¹ Te jín Cristo nī kani'in-yo tá'u-yo. Te nī teta'an Dios yóo, nátu'un nī chaa inī máa-yá, I'a sá'a taká-ni ndasa jata'an inī máa-yá, ndasa kúsii inī máa-yá.

¹² Súan nī sá'a-ya, náva'a máa-yó, ja xná'an-ga nī kañukuu inī-yo Cristo, ná nákana jaa-yó-yá jín tú'un luu máa-yá.

¹³ Te suni róo, nī kajini so'o-ró tú'un ndaa. Te jín tú'un va'a-ún nī kakaku-ró. Te nuu máa Cristo nī kakandíja-ró. Te

suni máá Espíritu Santo ja ní chísó tú'un-ya, n̄i chaa sello in̄i añú-ro.

14 Yuán kúu seña ja ní'in-yo tá'u-yo, onde ná tiin-yo máá. Yúan-na te nakana jaa-yó tú'un luu-ya já síkí-ún.

Tu'un n̄i jikan ta'u Pablo ja'a yóó

15 Te suni ruu, n̄i jini tu'un-ri ndasa kákandija-ró núu máá Jító'o-yo Jesús, jíin ndasa kúndá'ú in̄i-ro táká ñáyivi ndóo.

16 Te ja yúan tú júkuiñi-ri ja nákuatá'ú-rí ja róo jíná'an-ró, te núku'un in̄i-ri róo nú jikán ta'u-rí,

17 náva'a kuni-ro núu máá Dios, I'a xíin máá Jító'o-yo Jesu-cristo, máá Táa-yo, I'a ndiso tu'un luu, te náva'a ná kuá'a-ya modo ndíchí, te stá'an ndijin-ya tú'un nuu-ro.

18 Te stúun-ya iní añú-ro, náva'a kuni-ro ndéja kúu tu'un ñúkuu in̄i-ro síkí já ní kana-ya xiní-ro, te ndéja kúu ta'u lúu xaan ní'in-yá síkí ñáyivi ndóo.

19 Te kuni-ro ndasa n̄i'in xaan sátiñu-ya já'a róo, ñáyivi kákandija, ch̄i fuerza téyíí ndiso-ya.

20 Te fuerza-ún, n̄i jatíñu Dios kivi ní naschakú-ya Cristo ma'ñú ndíyi, jíin já ní súnḡo-ya Cristo ichi ndává'a-ya ondé andívi.

21 Te n̄i jani-ya Cristo síkí táká ja kátá'ú tíñu, jíin já kándiso tíñu, jíin já kátjin so'o, jíin já kakuñá'nu, jíin síkí táká sí'ví já káskúnání-i, nasu níni kuia yá'a, ch̄i suni taká kuia chaa.

22 Te taká-ni n̄i jañu Cristo sukun ní sá'a Dios. Te n̄i nduu Cristo xin̄i núu máá tíku'n̄i kákandija, n̄i sá'a-ya síkí táká-ni.

23 Te tíku'n̄i-ún kúu nátu'un yiki kúñu Cristo, te chítú máá-i jíin máá-yá, ch̄i I'a schítú ní ká'nu-ni kúu-ya.

2

Ndasa n̄i nama-ya-yó

1 Te máá-yá, n̄i naschakú-ya róo, ja á n̄i kaji'i-ro ní sá'a kuachi-ró jíin já ní kasáña'mu-ró.

2 Chi n̄i kajika-ró jíin máá yúan sáá, nátu'un kásá'a-i in̄i ñuyívi yá'a, nátu'un kuni máá já tá'ú tíñu nuu tachí. Yuán kúu tach̄i já sátiñu jíin ñáyivi ní'in in̄i ío vina.

3 Te suni taká máá-yó ní kajika-yó jíin ñáyivi-ún sáá, n̄i kasá'a-yó tíñu n̄i kakan̄i in̄i-yo, n̄i kaskíkuu-yó tíñu n̄i kuni yiki kúñu-yó jíin tíñu n̄i kajani in̄i-yo, te n̄i kakuu-yó ñáyivi ní kit̄i in̄i-ya núu, nátu'un nuu sáva-ga-i.

4 Ko in̄i Dios yí'i kua'a tú'un kúndá'ú in̄i, te n̄i kundá'ú xaan iní-ya yóó.

5 Te nini n̄i k̄akuu-yó nd̄iyi n̄i sá'a kuachi-ún, te n̄i naschakú-ya yóo j̄ín Cristo. Te j̄ín tú'un luu ío in̄i-ya te n̄i kakaku-ró.

6 Te ñn núu-ni n̄i ndukani-ya yóo j̄ín Cristo. Te suni súan n̄i s̄ungoo-ya yóo onde and̄iv̄i j̄ín Cristo Jesús,

7 náva'a n̄i-gá kuia ja cháa-ga, stá'an-ya ndasa kua'a xáan ja lúu ío in̄i-ya j̄ín tú'un kúmani-yá j̄ín-yó j̄ín Cristo Jesús.

8 N̄i kakand̄ija-ró, te ja yúán ní kakaku-ró ní sá'a tu'un luu ío in̄i-ya. Te nasu máa-ró ní kíñi'in, ch̄i ta'u ja ní ja'a Dios nuu-yo kúu.

9 Nasu s̄iki tíñu sá'a-yó ní kakaku-yó, te ja yúán tú ni ñn-i kuu s̄atényí-i máa-i.

10 Ch̄i máa-yá n̄i sá'a yóo. Te n̄i sáva'a-ya yóo nuu Cristo Jesús, náva'a sá'a-yó táká tíñu va'a. Ch̄i j̄ín kívi, n̄i s̄atu'a Dios tíñu-ún ja káka kuu-yó j̄ín.

11 Núsáa te ná núku'un in̄i-ro ja chí ñayivi s̄in nación n̄i kakaku-ró sáa. Onde sáa, ch̄i nání-de cháa n̄i kaxiti ndúu kuñu-de ja ní sá'a nda'a. Te cháa-ún, n̄i kaskúnání-de róo: Ñayivi tú ní kaxiti ndúu.

12 Te suni ná núku'un in̄i-ro ja onde kívi sáa, tú ní ká'jin-ró j̄ín Cristo. Jíká ní ka'jin-ró j̄ín ñayivi ñuu Israel. Te jíká xáan ní ka'io-ró j̄ín tú'un n̄i keyu'u-yá, ni tú ní káñukuu in̄i-ro, ni Dios, tú ní j̄ika-ya j̄ín-ró in̄i ñuyivi yá'a.

13 Ko vina j̄ín Cristo Jesús, te róo ja ní ka'jin jíká-ró onde kívi sáa, ch̄i a n̄i kakuyani-ró ní sá'a ññi Cristo.

14 Ch̄i máa-yá kúu paz nuu-yo, te ja ndéndúu ñuu-ún n̄i nasá'a-ya ñn-na, ch̄i n̄i stuncháa-ya máa xé'ñú ja ní sásin yóo n̄i kand̄i sava ma'ñú-yó.

15 Te xé'ñú-ún ja ní skánaa yóo kúu taká tu'un tá'ú tíñu j̄ín tán̄inu ndiso máa. Te j̄ín yíki kúñu-ya ní xnáa-yá taká yuán, náva'a naskétá'an-ya ndéndúu-ún núu máa-yá, te nduu ñn-na ñayivi jáa, te ja yúán sá'a-ya paz,

16 te suni náva'a j̄ín máa cruz te naskétá'an-ya ndéndúu yuán j̄ín Dios, ch̄i ñn-na ñayivi ní nduu-ún, te j̄ín cruz n̄i xnáa-yá máa ja ní kajito u'u tá'an.

17 Te n̄i kii-ya, te n̄i jani-ya tú'un paz nuu-ro, ja ní ka'jin jíká-ró núu-yá, j̄ín núu ñayivi ja ní ka'jin yani.

18 Ch̄i ja máa-yá kúu ja núña ichi kívi koyo ndéndúu-yo núu máa Táa-yo, sá'a suni ñn-ni máa Espiritu.

19 Núsáa te tuká kákuu-ró ñayivi jíká, ni ñayivi tatú, ch̄i ñn-na n̄i kanduu-ró j̄ín ñayivi ndóo, te suni tá'an se'e Dios kákuu-ró.

20 Te n̄i kaja'nu máa-ró s̄iki cimientu ja kákuu apóstol j̄ín cháa n̄i kájani tu'un. Te máa Jesucristo kúu yuu ndiso jiki.

21 Te ñí vé'e jákutá'an jín máá-yá, te já'nu kua'an náva'a nduu ñn ve'e ñ sá'a máá Jíto'o-yo.

22 Te suni ñ kanduu-ró ñn ve'e ñ sá'a-ya, náva'a kunchaa Dios ñ jín máá Espíritu.

3

Tu'un yú tu'un sa'í ndíso Pablo

1 Te ruu Pablo, ja yúan kánde-rí vekaa ja sikí Cristo Jesús ja'a róo, ñayivi ñn nación jíná'an-ró.

2 Te ñ kajini tu'un-ró ndasa ñ ja'a Dios tu'un luu ío ñi-ya núu-rí ja'a róo, jáni ñi-rí.

3 Chì ñ stá'an ndijin-ya tú'un sa'í-ún nuu-rí, nátu'un ñi chaa-rí yaku tu'un nuu-ro ká'an ichi yatá.

4 Te nú ka'u-ró, te a kuu juku'un ñi-ro ndéja kúu tu'un sa'í Cristo ja jini-rí.

5 Te tu'un-ún tú ní stá'an-ya núu ní ñn se'e chaa ñí kuiá ñi kii ichi yatá. Ko vina ñ stá'an ndijin Espíritu-ya núu taká apóstol ndoo-ya, jín núu cháa kájani tu'un-ya.

6 Te tu'un-ún ká'an ja ñayivi ñn nación, suni ná ní'in tá'an-i ta'u-í, te ñn-na ñayivi ná ndúu-i jín-yó, te ja ní keyu'u-yá ná ní'in tá'an-i sá'a Cristo jín máá tú'un va'a.

7 Te sikí tú'un-ún játiñu máá-rí. Te ta'u-ún ñ ja'a tu'un luu ío ñi Dios nuu-rí, te jín fuerza-ya ní sá'a-ya-ún.

8 Ruu kúu chaa súchí-ga vásá ñayivi ndóo súchí xa'an, te nuu máá-rí ñ ja'a-ya tá'u lúu yá'a ja jáni-rí tu'un va'a nuu ñayivi ñn nación, ndasa va'a xa'an káa tu'un Cristo,

9 jín já stá'an ndijin-rí nuu taká-i ndasa koo máá tú'un sa'í ja ní yisa'í onde sáa ñi máá Dios, I'a ñ sá'a taká-ni.

10 Náva'a taká ja kátá'ú tíñu jín já kakuñá'nu ichi ándívi, ná kuní jíná'an ndasa kua'a xa'an tú'un ndíchí Dios ío, sá'a tikuní.

11 Nátu'un ñi chaa ñi-ya ñí káni, te ñi skíkuu-ya ní sá'a-ya-un jín Jíto'o-yo Cristo Jesús.

12 Te kákandíja-yó-yá. Te ja yúan máá-yá sá'a ja káchundéé ñi-yo, tú yú'ú-yo, kivi koyo-yó núu Dios.

13 Ja yúan ká'an nda'ú-rí jín-ró, ja má kúku'á ñi-ro sá'a tundó'o jíto-rí ja sikí róo, chì sua ndeá-ga tu'un luu ñi máá-ró sá'a.

14 Ja yúan kúu ja júkuiñi jíti-rí núu máá I'a kúu Táa Jíto'o-yo Jesucristo.

15 Te nuu máá-yá kéndá sí'ví taká tata ká'io andívi jín já ká'io ñi ñuyivi,

16 chí tu'un luu xa'an ío ñi-ya, te jikán ta'u-rí nuu-ya ja súan ná yíja va'a ñi añú-ro sá'a-ya jín fuerza ndíso máá Espíritu.

17 Te suni jikán-ri ja ná kúnchaa Cristo iní añú-ro jíná'an-ró sá'a ja kákandíja-ró, náva'a ná kuikín va'a tu'un kúndá'ú iní tá'an iní-ro,

18 te suni náva'a kuu juku'un va'a iní-ro, jín táká ñayivi ndóo, ndasa káa tu'un jichá, tu'un káni, tu'un kúnú, tu'un súkún, cuenta máá-yá,

19 te suni náva'a ná kuní-ro ndasa kúndá'ú iní Cristo yóo, vasa tú kúu juku'un iní-yo tú'un-ún, te náva'a ku'un chítu ndí-ro jín kú'a ñú'un chítu Dios. Achí-ri.

20 Máá-yá, kúu I'a sá'a va'a xaan-gá vásá já kájani iní-yo xí já kájikán-yo, chí jíku fuerza-ya iní-yo.

21 Te nuu máá-yá, ná nákana jaa tikuní kákandíja sá'a Cristo Jesús. Te súan ná kóo ní káni ní kuíá, onde taká kuíá chaá. Súan ná kóo. Amén.

4

Ín-ni kákuu-yó sá'a Espíritu

1 Ruu, chí kánde-ri vekaa síki máá Jító'o-yo. Te ká'añ nda'ú-ri jín-ró ja ná káka kuu-ró nátu'un ío jínú'ún síki já ní kana-ya xiní-ro.

2 Te ná kóo súchí vá'a iní-ro. Te ná kóo vitá iní-ro. Te jín tú'un kúndá'ú iní, te jín paciencia, ná kuándéé iní-ro jín tá'an-ró.

3 Ná kuítu iní-ro já ín-na naketá'an-ró jíná'an-ró iní máá Espíritu sá'a tu'un kuaká'nu iní.

4 Chí ín-na ñayivi ío, te suni ín-ni Espíritu, suni nátu'un ní kana-ya xiní-ro já ín-ni tu'un kuñukuu iní-ro, chí yuán kúu ja ní kana-ya xiní-ro,

5 te suni ín-ni máá Jító'o-yo ío, jín ín-ni tu'un kándíja, jín ín-ni tu'un jánducha,

6 jín ín-ni máá Dios Táa xiní táká-yo, chí máá-yá ndíto taká-ni, te máá-yá ní sá'a taká-ni, te jín ndí'i-ni ncháá-ya.

7 Ko ná ín ná ín-yó, kúta'u-yo tú'un luu ío iní máá-yá ndasa ku'a já'a máá Cristo nuu-yo.

8 Ja yuán ká'an tutu: Nuú ní ndaa-ya kuá'an-ya ándíví, ní stútú-yá kua'a já ní yindasu te kua'an-ya jín. Te ní jacha nuu-ya tá'u núu táká ñayivi, áchí.

9 Te ja súan ká'an: Ní ndaa-ya kuá'an-ya, suni kuní ka'an ja ní kuun-ya ní ja'an-ya onde nuu kúnú-ga chí ñu'un.

10 I'a ní kuun, suni máá-yá kúu I'a ní ndaa kua'an onde nuu súkún-ga ándíví, náva'a skíkuu-ya jín táká tiñu.

11 Te suni máá-yá, ní teta'an-ya sáva ñayivi kí'in apóstol, te sava-ga kani tu'un-ya, te sava-ga skuikín tu'un va'a, te sava-ga kundito tikuní, te sava-ga stá'an.

12 Súan n̄i teta'an-ya, náva'a ná yíja va'a ñayivi ndóo, jíin já kuatíñu nuu-í, náva'a ná kuá'nu tiku'n̄i Cristo sá'a.

13 Súan te ná náketá'an ñin núú-yó jíin tú'un kándíja, jíin tú'un kun̄i-yo núú Sé'e Dios. Te suni ná yíja va'a-yó nátu'un ñin-na-yo, onde chítú kú'a Cristo in̄i-yo.

14 Yuán-na te ma nátu'u in̄i-yo cuenta suchí lúli, ni ma kivi nduu-yo yá'a yúan jíin s̄in s̄in sa'an, ndasa kuní cha xndá'ú ja kándúkú-de t̄in yátá-de yóó, sana in̄i-yo sá'a-de.

15 Ch̄i sua ná kúñin-ró tú'un ndaa jíin tú'un kúndá'ú in̄i, te ná kuá'nu-ró jíin táká tiñu kuní máá I'a kúu xin̄i, te I'a-ún kúu Cristo.

16 Te in̄i máá-yá, ñin-na káñutá'an n̄í tiku'n̄i, te ndít̄in tá'an taká nátu'un taká vaú, te ná ñin ná ñin jatíñu ndasa x̄in tiñu. Te xndeá tá'an te skuá'nu tá'an jíin tú'un kúndá'ú in̄i.

Ñayivi ñúndijin

17 Tu'un yá'a ká'an-r̄i, ch̄i ká'an n̄i'in-r̄i jíin-ró cuenta máá Jító'o-yo, ja má káka-ga-ro nátu'un kájika sava-ga ñayivi s̄in nación, ch̄i kájika kuu-i jíin tú'un kájani sáni in̄i máá-i.

18 N̄i kaķuñaa nú jiní tuní-i. Te tú ñú'un kuti vida Dios in̄i-i, ch̄i tú kájin̄i-i nuu máá-yá, ch̄i n̄i'in in̄i añú-i.

19 Te ñayivi-ún, n̄i kayija-i jíin máá tú'un n̄i'in in̄i. Te n̄i kivi koyo-i jíin tú'un kuáxán ja ná kuitú iní-i sá'a-i taká tiñu chá'an.

20 Ko róo jíná'an-ró, nasu súan ní káskuá'a-ró íchi Cristo.

21 Te súan n̄i kajini so'o-ró tú'un-ya, te n̄i kaķutu'a-ró ní sá'a-ya, nátu'un ío ndaa tu'un jíin Jesús.

22 Ná cháxio-ró máá cháa tú'ú kí'in-de jíin táká tiñu n̄i jika-ró jíin-de ichi yátá, ch̄i máni kuchá'an-de jíin táká tiñu ñáá sá'a-de kuní-de.

23 Te ná ndújáá modo kájani in̄i-ro.

24 Te ná núku'un-ró cháa jáá, ja ní kuva'a-de nátu'un káa máá Dios jíin tú'un ndaa, jíin tú'un ndoo ndija.

25 Núsáá te ná sía-ro tú'un xndá'ú, te ná ká'an ndaa-ro jíin táká tá'an-ró, ch̄i pedazo-yo kánakun̄i tá'an-yó.

26 Nú kit̄i in̄i-ro te ma sá'a-ró kuáchi. Ni ma kuá'a-ró tú'un ja kit̄i in̄i-ro onde kee ndikandii.

27 Ma kuá'a-ró tú'un kukuu ja'ú jíin-ró.

28 Ñayivi ní sákuí'ná, ma sákuí'ná-ga-i, ch̄i sua ná sátíñu-i. Ná t̄in-i taká tiñu va'a jíin ndá'a-i, náva'a ná ní'in-í najíin kuá'a-i nuu ñáyivi kánand'i'i.

29 Ni ñin tu'un chá'an ma kenda yu'u-ro, ch̄i sua ná ká'an-ro tú'un va'a ja skuá'nu tá'an, náva'a ñayivi jini so'o-ún ná kendo luu in̄i-i sá'a.

³⁰ Nde'é-ró náva'a mā kúku'á iní Espíritu Santo Dios sá'a-ró, chī jín Espíritu nī jaxin-ya sello róó, onde jinu kivi nákuuan-ya yóó.

³¹ Taká tu'un uá, jín tú'un xaan iní, jín tú'un kití iní, jín tú'un kákanaá, jín tú'un ká'an ndiva'a, ná cháxio-ró jín táká tiñu jito u'u tá'an.

³² Chī sua ná kúmani-ro jín tá'an-ró. Ná kúndá'ú inī-ro tá'an-ró. Ná sá'a-ró táká'nu inī-ro núu tá'an-ró, nátu'un nī sá'a Dios tuká'nu inī-ya núu-ro sikí Cristo.

5

¹ Te róó, ná ndáku-ró Dios nátu'un se'e máá-yá ja maní jín-ya.

² Te kaka kuu-ró jín tú'un kúndá'ú iní, nátu'un nī kundá'ú iní Cristo róó, te nī soko-ya máá-yá ja sikí róó, te nī ja'an asun-ya nī soko-ya máá-yá ja ní ja'a-ya máá-yá nuu Dios.

³ Ko tu'un téné, jín táká tu'un chá'an, xí tú'un toó iní, ni mā ndátu'un-ró súan jíná'an-ró, chī tú súan kásá'a ñayivi ndóo.

⁴ Ni mā kóo tu'un chá'an, ni tu'un ñáá, ni tu'un ndiyi, chī túu sá'a luu. Chī sua ná nákuatá'ú-ró.

⁵ Chī a kájinī-ro já ío ndaa tu'un yá'a, ja ní in ñayivi kájika téné, xí já kásá'a chá'an, xí já toó iní (chī in-ni kúu-ún jín já kájatíñu nuu ndosó), tú nani'in tá'u kúti-í ndivi-i iní ñuu nuu tá'ú Cristo tiñu jín Dios.

⁶ Koto-ró, mā xndá'ú ni in-i róó jín tú'un sáni, chī ja sikí táká tu'un yá'a te cháa tu'un kití iní Dios sikí táká-i ja tú kájandatu-i.

⁷ Mā kivi nduu-ro jín-i núsáá.

⁸ Chī kivi sáá, nī kaichaku-ro sikí ñúñáa, ko vina, a káichaku-ro sikí ñúndijin nuu máá Jíto'o-yo. Ná kaka kuu-ró nátu'un kájika kuu ñayivi ñúndijin núsáá.

⁹ Chī tiñu sá'a Espíritu kúu taká ja vá'a, taká ja ío ndaa, taká ja ío ndija.

¹⁰ Ná ndúkú ví-ro táká ja kúsi iní máá Jíto'o-yo sá'a-ró.

¹¹ Te mā kivi nduu-ro jín tiñu ñuñáa ja tú ní'in tiñu, chī sua ná kána jín-ró núu.

¹² Chī kúka nuu-yo ká'an-yo tiñu kásá'a sa'í-i.

¹³ Ko taká tu'un ja á nī tuun nuu, jiní ndijin-yo núu sá'a luz, chī luz kúu ja kíñi'in ndijin taká-ni.

¹⁴ Já yúan ká'an: Róó ja kákixi, natá'ú núu-ro, ná ndúko-ro má'ñu ndíyi, te Cristo ná stúun-ya núu-ro, áchí.

¹⁵ Núsáá te nde'é vá'a-ró ndasa kájika ñúkúún-ró, nasu nátu'un cháa káñáá, chī nátu'un cháa ndíchí.

¹⁶ Mā stíví-ró tiempo, chī kándañáá kivi yá'a.

17 Núsáá te ma ndúñáá xini-ro, chi sua ná júku'un va'a ini-ro naún tiñu játa'an ini máá Jító'o-yo.

18 Ma koo ká'vá-ró siki vino, chi jín yúan te jita sáni-ró. Chi sua ná kútú Espiritu ini-ro.

19 Te ka'an jín tá'an-ró jín salmo, jín yáa máa-yá, jín yáa Espiritu. Te ichi iní añú-ro ná káta-ró te ná chíñú'ún-ró máá Jító'o-yo.

20 Te nene nakuatá'ú-ró núu máá Táa-yo Dios siki táká-ni, jín sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo.

Tu'un kuandatu-yo núu tá'an-yó

21 Te kuandatu-ro núu tá'an-ró, chi káchiñú'ún-ró Dios.

22 Te ñasí'í, ná kuándatu-ña núu yíi máá-ña, natu'un nuu máá Jító'o-yo.

23 Chi yii kúu xini ñasí'í, natu'un Cristo kúu-ya xini tíku'ni. Te máa-yá kúu I'a náma-ún.

24 Chi natu'un tíku'ni kájangatu-i nuu Cristo, suni súan ñasí'í ná kuándatu ndi'i-ña núu yíi máa-ña.

25 Te róo yii jíná'an-ró, ná kúndá'ú ini-ro ñasí'í-ro, natu'un ni kundá'ú ini Cristo tíku'ni-ya. Te ni ja'a-ya máa-yá ja tíku'ni-ún,

26 nává'a nasándoo-ya, te nakacha-ya-ún jín máa tú'un, natu'un ini nuu ndúndoo jín ndúcha,

27 nává'a koo ñn tíku'ni luu kundij nuu máa-yá, ja tú kundiso cha'an, ni tú tí'yi, ni ñn ja súan, chi sua ná koo ndoo, ma kúnchaa cha'an.

28 Suni súan taká yii, nini ná kúndá'ú ini-de ñasí'í máa-de, natu'un jín máa-de. Chi cha kúndá'ú ini-de ñasí'í-de, máa-de kúndá'ú ini-de.

29 Chi tú ni ñn cha jito u'u-de máa-de, chi sua skée-dé te jito ñúkúún-de máa-de. Suni súan sá'a Cristo jín tíku'ni-ya.

30 Chi natu'un pedazo máa-yá kákuu-yó, yiki-yá, kuñu-ya.

31 Ja yúan skéndo cha táa-de náa-de, te kétá'an-de jín ñasí'í-de, te ñn-na kákuu ndendúú-de.

32 Yíi xaan kaa tu'un sa'í yá'a. Ko ruu, chi cuenta siki Cristo jín siki tíku'ni ká'an-ri.

33 Ko ná ñn ná ñn róo, ná kúndá'ú ini-ro ñasí'í máa-ró, natu'un kúndá'ú ini-ro máa-ró. Te suni ñasí'í, ná koo ja jíñú'ún-ña núu yíi-ña.

6

1 Hijo, kuandatu-ro núu táa-ro, nuu náa-ro siki máá Jító'o-yo, chi yúan kúu ja vá'a sá'a-ró.

² Chi yá'á kúu xna'an-ga tu'un ja ndíso ta'u, ni tá'ú-yá tiñu: Koo ja jíñú'ún-ró núu táa-ro núu náa-ro,

³ náva'a ná kéndoo va'a-ró, te ná'an kúchaku-ro iní ñuyívi yá'a. Achí.

⁴ Te róó, táa jíná'an-ró, ma skiti-ro iní se'e-ró jíná'an-i, chi sua ka'nu-ro-í, te stá'an-ro núu-í siki máa Jító'o-yo.

⁵ Róó mozo jíná'an-ró, kuandatu-ro núu patrón-ro ñuyívi yá'a, jín tú'un jíñú'ún, jín tú'un yú'ú, jín tú'un koo kájí iní añú-ro, natu'un nuu Cristo.

⁶ Ma sá'a-ró tiñu ja kúsi iní ñayívi ndé'é-i nuu, chi sua sá'a-ró natu'un mozo Cristo. Te kuu iní-ro sá'a-ró já jata'an iní Dios.

⁷ Te jín iní jín añú-ro kuatíñu-ró. Te kani iní-ro já núu máa Jító'o-yo jatíñu-ró, nasu núu ñáyívi.

⁸ Chi a kájiní-ro já nú tiñu va'a sá'a in in-ró, jín yá'á te nani'in-ro yá'u-ró núu máa Jító'o-yo, vasa mozo xí cháa jika kuu ndicha-na.

⁹ Te róó patrón jíná'an-ró, suni súan sá'a-ró jín-i, te ma síyú'ú-ro-í, chi a kájiní-ro já ío Jító'o máa-i jín máa-ró ondé andívi, te in núu-ni ndító-ya táká ñayívi.

Ná kúkútu-yo jín táká tu'un Dios

¹⁰ Te in-na tu'un ío, ñani máni: Ná kuñi ni'in-ró jíná'an-ró sá'a máa Jító'o-yo jín fuerza sátiñu máa-yá.

¹¹ Ná kúkútu-ro jín táká tu'un Dios náva'a ma kaka yátá-ró sá'a ja'ú ja ndúkú tñin yátá róó.

¹² Chi nasu kájata'an-yo jín cháa yí'i niñi jín kúñu, chi sua jín já kakuñá'nu, jín já kátiñ so'o, jín táká jító'o ñuyívi yá'a, ja kátá'ú tiñu ñuñáa yá'a, jín táká tachi ñáa kájika nuu tachi.

¹³ Núsáa te ná kúkútu ndí'i-ró jín táká tu'un Dios, náva'a ma kaka yátá-ró kivi ío tundó'o. Te kundii ni'in-ró ondé nú ni ndí'i ni jinu ni sá'a-ró.

¹⁴ Núsáa te kuñi ni'in-ró jíná'an-ró. Te chiva'a-ró tú'un ndaa, natu'un ná kúnu'ni sanchii-ró. Te ná kú'un-ró tú'un skéndoo ndaa-ya róó, natu'un in su'nu káa.

¹⁵ Te ná kí'vi-ró tú'un va'a tu'un vindáa vinené, natu'un ndijan iní ja'a-ro.

¹⁶ Te ío in-na tu'un kánúú: Jín tú'un kándija te kasu-ro máa-ró, natu'un in nuu tú'ma-ró, chi jín yúan te kuu nda'va ndí'i-ró yáa ñú'un ja skée ja'ú natu'un ndua.

¹⁷ Te ná kú'un-ró tú'un nama róó, natu'un kachíní káa. Te natu'un machete, kuatíñu-ró tú'un Espiritu, chi yúan kúu tu'un Dios.

¹⁸ Te nene kakan ta'u-ro te ka'an nda'ú-ro jín-yá, te ná kakán ta'u-ro sá'a máa Espiritu. Te ja yúan ná kóo ndito iní-ro, te ja'a táká ñayívi ndóo ná kakán ta'u-ro, te ná ká'an nda'ú-ro.

19 Te suni ka'an-ro já'a-rí, náva'a ná chúndéé iní-rí ndika-rí yu'u-rí kani-rí tu'un va'a tu'un sa'í-ya,

20 te ka'an vatú máá-rí ndasa kánúú ká'an-rí, chi ja síkí tú'un-ún jíka kuu-rí, te nú'ni-rí.

21 Tíquico kúu cháa játíñu te skíkuu va'a-de tiñu máá Jító'o-yo, te maní-yo jíin-de. Te suni kastu'ún-de nuu-ro ndasa kua'an tiñu jíku-rí jíin, náva'a kuní ndi'i-ni-ró.

22 Máá já yúán-ni tájí-rí-de kujaa-de nuu-ro, náva'a kuní-ro ndasa kákuu-rí, te ndundéé iní añú-ro sá'a-de.

23 Tu'un kuaká'nu iní, jíin tú'un kúndá'ú iní, jíin tú'un kándíja, ja kí nuu máá Táa-yo Díos jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin táká ñani-yo.

24 Tu'un luu ío iní-ya ná kóo jíin táká ñayivi maní ndíja-i jíin Jító'o-yo Jesucristo. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS FILIPENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU FILIPOS

¹ Máá-rí kákuu Pablo jíin Timoteo, mozo Jesucristo, te káchaa-rí tutu yá'a nuu táká ñayivi ndóo kákandíja nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i iní ñuu Filipos, jíin núu cháa ja kándito-de-i, jíin núu cháa kájatíñu nuu-í.

² Tu'un luu ío iní, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kí nuu máa Táa-yo Dios jíin núu máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Ja ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios

³ Nakuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ndita'an jínu ja núku'un iní-rí róo jíná'an-ró.

⁴ Nú jikán ta'u-rí, te nene kúsi iní-rí jikán ta'u-rí ja róo jíná'an-ró.

⁵ Chi ní chindéé tá'an-ró jíin-rí skáka-yó tú'un va'a onde kivi xnáñúú, te onde vina.

⁶ Te jáni ndija iní-rí ja síjnu ná'ín-yá tiñu va'a ja ní skéjá'á-yá jíin-ró, te súan kukuu-ga-ya jíin onde kivi ndí Jesucristo.

⁷ Te suni ío va'a ja súan nákan iní-rí ja kúu taká róo, chi ñú'un iní añú-rí ja kúu róo, chi ní kani'in taká-ni yóo tu'un luu ío iní-ya, te káchindéé tá'an-ró jíin-rí kivi kánde-rí vekaa jíin já káka'an-yo já'a tú'un va'a jíin já káxndeá-ga-yo.

⁸ Chi Dios kúu testigo-rí ja jiní-ya ná ku'a kúu iní-rí ja kúu taká róo, jíin já maní-rí jíin-ró, ná tu'un maní Jesucristo jíin-ró.

⁹ Te jikán ta'u-rí ya'á. Kuní-rí ja ná kúnda'ú-ga iní-ro tá'an-ró, te ná skuá'a-ga-ro júku'un-ga iní-ro tú'un-ya, te nde'é-ró ndéja ío va'a,

¹⁰ náva'a kuu kuatú'un-ró máá já vá'a, te suni náva'a ná kóo kájí iní-ro, te tú nakuxndí-ya sikí-ro kivi ndí Cristo,

¹¹ te suni náva'a ná kúkútu-ro jíin tiñu ndaa sá'a Jesucristo. Jían kúu ja nákana jaa-yó Dios, jíin já ká'an jíñú'un-yó jíin-ya.

Modo ni jika máa tú'un va'a

¹² Ñáni, kuní-rí ja ná kuní-ro ná tundó'o ni ta'an-rí, chi ni jicha-ga tu'un va'a ni sá'a.

¹³ Te taká ñayivi ká'io iní palacio, jíin sáva-ga-i, ni kajini tu'un-i ruu ndasa kánde-rí vekaa ja sikí Cristo.

14 Te kuachi ja nú'ni-ri kánde-ri vekaa, yuán ní kayija iní sava ñani-yo já kachiñú'ún-de máá Jító'o-yo. Te ni kachundéé téyíg-gá iní-de kájani-de tu'un va'a, te tuká káyu'ú-de.

15 Ndaa, chi sava ñayivi, kájani-i tu'un Cristo siki tú'un kuásún iní, jín já kástátá'an-i. Ko sava-i, suni kájani-i tu'un siki já ká'io va'a iní-i.

16 Te sava-i kájani-i tu'un Cristo ja skuikín-ni-i tixín, te tú ndija-i, chi kákuni-i ja xndeá-ga-i tundó'o vekaa siki-rí.

17 Ko sava-i kájani-i tu'un va'a chi kúndá'ú iní-i ruu, te a kájiní-i ja ndúkú íchi-rí ka'an-ri ja'a tú'un va'a.

18 Tú naún sá'a núsáa, chi taká-ni modo jichá tu'un Cristo, vasa káka'an síkí-i, xí ká'an ndaa-i. Te ya'á kúu ja kúsi iní-ri sá'a, te ni ma ndí'i kuti já kúsi iní-ri.

19 Chi jiní-ri ja yá'á kúu ja náma ruu, jín já kájikán ta'u-ro, jín já chíndéé chítuu Espíritu Jesucristo ruu.

20 Chi ñúkuu iní-ri, te kuní ndásí iní-ri, ja má kúka nuu kúti iní-ri, chi sua ná chúndéé téyí iní-ri, nává'a ná ndúñá'nu Cristo sá'a máá-rí vina, nátu'un ní ní kii-ri, te vasa ná kúu-ri xí kúchaku-ri.

21 Chi ja chakú-ri kúu ja jka-ri jín máá Cristo, te ja kúu-ri kúu ja ní'in-gá-ri.

22 Ko nú kuchaku-ga-ri, te súan ni'in-rí siki táka tiñu ni sá'a-ri tú jiní-ri ndé ichi tñn-ri vii.

23 Chi ma ñú ndéndúú tu'un yá'a kánde ni'in-ri. Te kúu iní-ri no'on-ri kunchaa-ri jín Cristo. Yuán kúu máá já vá'a xaan-gá.

24 Ko ja ná kúchaku núu-ga-ri kúu ja kánúú-gá ja síkí róo jíná'an-ró.

25 Súan jáni ndija iní-ri. Yuán kúu ja jiní-ri ja kúkuu-ga-ri jín-ró jíná'an-ró, nává'a ná kándija va'a-ga-ro, te kusí-gá iní-ro.

26 Nává'a kusí-gá iní-ro jíná'an-ró jín Cristo Jesús ja síkí rúu, chi jaa tuku-ri nuu-ro.

27 Máni ná káka kuu va'a-ró jíná'an-ró, nátu'un kánúú máá síkí tú'un va'a Cristo, nává'a vasa ná jáa-ri te kuni-ri nuu-ro, xí vasa ná kúnchaa jíká-rí, ko kuni tu'un-ri róo ja ká'jin ni'in-ró jín ñn-ni xini, te jín já ñn ká'nu-ni kásatiñu ni'in-ró síkí tú'un va'a ja kákandija-yó.

28 Te ma yú'ú kuti-ro sá'a ja kájito u'u róo, chi yuán kúu tu'un ja náa íi máá jíná'an, ko róo, a kaku-ró jíná'an-ró, chi ya'á sá'a Dios.

29 Chi ni ja'a Cristo uu tu'un nuu-ro jíná'an-ró. Nasu máá ñn ja ná kándija-ró núu-yá, chi suni ja ná ndó'o-ró já síkí máá-yá.

30 Te suni kándo'o-ró nátu'un ni kajini-ro já ndó'o-ri, te vina a ni kajini tu'un-ró já jku jín-rí.

2

Já ní sásúchí-yá máá-yá

1 Núsáá te jíín tú'un ndéé íó iní Cristo, jíín tú'un kúndá'ú iní-ya yóó skandá-ya róó, jíín tú'un ja ká'io ñn núú-ró iní máá Espíritu, jíín tú'un maní iní-ro jíín-i, jíín já jíto ndá'ú-ro núú-í.

2 Jíín táká tu'un yá'a ná kúkuu-ró, nává'a kusii xáan iní-ri. Te ñn-ni ná káa xiní-ro. Te ñn-ni ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró. Te ñn-ni ná kóo iní-ro jíín ñn-ni ná káni iní-ro.

3 Tú ni ñn ndatíñu sá'a-ró já kuátá'an-ró, xí já sávixi-ro máá-ró, chí sua ná kóo súchí iní-ro jíná'an-ró, te ná táva-ro cuenta ja vá'a-ga kúu tá'an-ró vásá máá-ró.

4 Te ma kóto-ró tíñu ja kúu máá-ró jíná'an-ró, chí suni ná kóto-ró tíñu ja kúu tá'an-ró.

5 Ná káni iní-ro jíná'an-ró nátu'un ni jani iní Cristo Jesús.

6 Te máá-yá ni kaa-ya nátu'un Dios, ko tú ní ndío iní-ya já jíín fuerza nduu ñn núú-yá jíín Dios.

7 Ko ni sía-ya máá-yá, te ni nduu-ya nátu'un kánda mozo, ni kaku-ya nátu'un jíto cháa.

8 Te nuu ní kenda-ya nátu'un jíka cháa, te ni sásúchí-yá máá-yá. Te ni jandatu-ya ondé ni jí'i-ya, vasa ni jí'i-ya jíka cruz.

9 Já yuán ní nduñá'nu luu xaan-yá ni sá'a Dios, te nuu Jesús ni ja'a Dios ñn sí'ví kánúú núu táká-ga sí'ví.

10 Nává'a jíín sí'ví Jesús ná júkuiñi jíti táká ja ká'íin iní andívi, jíín já ká'íin nuu ñú'un, jíín já ká'íin chíi ñu'un,

11 te taká yu'u ka'an ndaa ja Jesucristo kúu máá Jító'o. Yuán kánakana jaa-ún máá Táa-yo Dios.

12 Náni máni, nene nátu'un ni kajandatu-ro núu-rí kivi ní kandij-ri nuu-ro, te suni súan va'a-ga ni kasá'a-ró vína vasa jíka ní kanchaa-ri, núsáá te vína ná sátiñu va'a-ró nává'a ná kée va'a ja náma-ró máá-ró. Te jíín tú'un yú'ú, tu'un kisi-i róó, ná sá'a-ró.

13 Chí Dios kúu I'a sátiñu jíín-ró nává'a ná sá'a-ró ndasa kuni maá-yá, jíín ndása kúsi iní máá-yá.

14 Ma kútuku iní-ro jíín tíñu kasá'a-ró, ni ma kánaá-ro jíín tá'an-ró.

15 Nává'a tú naún nákuɣndí-ya siki-ro. Te ma kivi nduu-ro jíín tíñu ñáá. Te kuu-ró sé'e Dios, ñáyivi tú cha'an, vasa kájika kuu-ró má'ñú ñáyivi yákua yo'o iní, jíín má'ñú ñáyivi ní'in iní. Te ma'ñú ñáyivi-ún kástúun-ro nátu'un lámpara iní ñuyívi.

16 Kutíin ní'in-ró tú'un ja kúchaku-ro jíín, nává'a kusii iní-ri kivi ndíi Cristo. Yuán-na te kuni-ri ja ná tú ní jíka kuu sáni-ri, ni tú ní kána sáni tajn-rí.

17 Te nú n̄i jati niñi-rí ja ndúkú-rí skándija-ga-rí róó, yuán kúu nátu'un n̄i soko-rí máá-rí nuu-yá. Yuán kúsii iní máá-rí, te suni kúsii iní-rí onde jín táká róó jíná'an-ró.

18 Te suni súan ná kúsii iní máá-ró jíná'an-ró, te ná kúsii iní-ro onde jín rúu.

Tu'un Timoteo jín Epafrodito

19 Ko ñúkuu iní-rí ja ná kuá'a máá Jító'o-yo Jesús tu'un, te táji yachí-rí Timoteo ja-de nuu-ro, nává'a ná ndúndéé iní-rí nú n̄i jini-rí ndasa ká'io-ró.

20 Ch̄i tú kuti ingá cháa ío yá'a ja ñn-ni xini kúñava'a jín-rí nátu'un máá-de, ja kuítú iní koto ñúkúún róó.

21 Chi taká-de kándúkú-de ja kúu máá-de, ko nasu já kúu Cristo Jesús.

22 Ko a n̄i kajini-ro já bueno sá'a Timoteo. Nátu'un se'e jín táa-i, suni súan n̄i kuu játíñu-de jín-rí jáni-de tu'un va'a.

23 Núsáá te ñúkuu iní-rí táji-rí cháa yá'a ja-de nuu-ro, te nú n̄i jini-rí ndasa kua'an tiñu jiku-rí jín.

24 Te jáni ndija iní-rí ja kuá'a máá Jító'o-yo tú'un, ja súni máá-rí ja-de yachí-rí nuu-ro.

25 Ko n̄i jani iní-rí ja kánúú táji-rí ñani-rí Epafrodito ja-de, chi cháa sátiñu jín-rí kúu-de, te chindéé tá'an-de jín-rí. Te suni ndajá'a máá-ró ní kuu-de sáá. Te suni játíñu-de nuu-rí taká nuu nándi'i-rí-de.

26 Chi n̄i kuu xaan iní-de ja kuní-de nuu-ro jíná'an-ró núú. Te n̄i kukuí'a iní-de, ch̄i a n̄i kajini tu'un-ró já ní ku'u-de.

27 Chi jandáa n̄i ku'u-de ja á yani kuu-de núú, ko Dios, n̄i kundá'ú iní-ya-dé, ko nasu máá ñn-de, ch̄i onde ruu, nává'a tú kaa-ga kukuí'a iní-rí núú.

28 Núsáá te jítú iní-rí n̄i táji-rí-de kujaa-de nuu-ro, nává'a ná kuní-ro núu-dé jíná'an-ró. Te ndusii túku iní-ro, te ruu tuká ndukuí'a ndásí iní-rí.

29 Núsáá te kuatá'ú-ró-de, ch̄i kándija-de nuu máá Jító'o-yo, te ná kóo sii iní-ro, te ka'an jínú'ún-ró jín cháa ja kándaa nátu'un káa-de.

30 Ch̄i a yani kuu-de núú, ja siki tiñu máá Cristo. Te vasa ní jí'i-de ko a n̄i skíkuu-de tiñu ja tú ní síjínu máá-ró já kúu ruu.

3

N̄a sikí ndúkú ndéé-yó

1 Te ñn-na tu'un ío ñáni. Ná kúsii iní-ro jín máá Jító'o-yo. Ch̄i ruu, jandáa, tú kúnini iní-rí chaa-rí suni suni-ni tu'un-ún nuu-ro, ko súan ío seguro-ga ja kúu róó.

2 Ma kóto-ró núu tí'ina. Ma kóto-ró núu ñáyivi kásá'a tiñu ñáá. Ma kóto-ró núu cháa n̄i kaxiti ndúu.

3 Chì yóó kákuu cháa nì kaxitì ndúu ndija. Te jín iní jín añu-yo káchiñú'ún-yo Dios. Te kákusi iní-yo jín Cristo Jesús. Chì tú káchiñú'ún-yo máa-yó.

4 Te nú ndé cháa jáni iní-de ja kúu chiñú'ún-de máa-de, te suni ruu ví'í-gá sá'a-ri núu, chì suni ruu chiñú'ún-rí máa-rí nú súan ío núu.

5 Chì nì xitì ndúu ruu nuu uná kivi. Te suni tata Israel kúu-ri. Te suni tá'an tata Benjamín kúu-ri. Te suni hebreo se'e hebreo kúu-ri. Te suni nì chiñú'ún-rí ley ja káchiñú'ún fariseo.

6 Te nì jítú iní-ri nì chindikín-ri tikú nì nì sá'a ndiva'a-ri jín-i. Te tú ní náku xndí ni ñn ley sikí-rí, chì nì skíkuu ndaa-ri.

7 Ko taká tiñu ja kúndéé-rí jín núu, tú sá'a-ri cuenta jín-ún vína, chì va'a-ga ná náa-ún, te ná chiñú'ún-rí Cristo jáni iní-ri.

8 Te jandáa, chì jáni iní-ri ja vá'a-ga ná náa taká tiñu-ún, náva'a ná kuní va'a-ri ja kúu tu'un Jito'o-ri Cristo Jesús, chì jian kúu ja kánúú-gá. Te ja sikí máa-yá nì xnáa-rí taká tiñu, te jáni iní-ri ja máni kuayo kúu. Súan sá'a-ri náva'a kundéé-rí najaa-ri nuu Cristo,

9 te náva'a ñn kivi te a jiní-ri ja kánde-ri chii Cristo. Ko nasu já sánda-ri máa-rí jín ley, chì sua ja kéndo ndaa-ri sá'a Dios jín tú'un kándija-ri, chì kándija-ri nuu Cristo,

10 náva'a kuní va'a-ri nuu-yá, te kuní-ri ndasa káa fuerza naschakú-ya yóó, te suni ndo'o ta'an-ri jín-yá, te suni nduu-ri nátu'un káa máa-yá jín tú'un ja ní ji'i-ya.

11 Chì sanaa te súan kundéé-rí nachaku-ri ma'ñú ndíyi.

12 Te chá'an-ga kundéé-rí, ni té chá'an-ga yija-ri. Ko ndúkú ndéé-rí kua'an-ri náva'a ná ní'in-ri tu'un-ún, chì ja yúan kúu ja ní ní'in Cristo Jesús ruu.

13 Nánj jíná'an-ró, ruu na tú sá'a-ri cuenta ja á nì kundéé-rí jín. Ko máni xnáa-rí iní-ri taká ja ní kuu ichi yatá, te skáa-ga-ri ichi núu-rí kua'an-ri jín.

14 Te ndúkú ndéé-rí kua'an-ri ná jáa-ri onde nuu ío ku'a, náva'a kundéé-rí ní'in-ri premio ja kuá'a Dios, chì kana-ya xiní-rí ki'in-ri ichi nínu onde jín Cristo Jesús.

15 Te ndé yóó nì yija-yó, te súan ná kóo xiní-yo núsáa. Te nú ndé róo ñn xiní káñava'a-ró, suni ya'á ná stá'an Dios nuu-ro.

16 Ko nú ndasa nì kundéé-yó ní skuá'a-yó, súan ná káka-yó, te suni ñn-ni ná kóo xiní-yo.

17 Nánj, ná ndáku-ró rúu jíná'an-ró, te kunchaa nuu-ro ñáyivi kájika súan nátu'un ichi ní stá'an-ri nuu-ro.

18 Chì kua'a ñáyivi kájika kuu-i ichi ñáa, te tiní jínu nì jani-ri tu'un ñáyivi yúan nuu-ro. Te suni ká'an ndé'e-ri jín-ró vína, ja máa-i kákuu ñáyivi kájito u'u-i tu'un ja ní ji'i Cristo jika cruz.

19 Te ñn kivi te naa íi ñáyivi-ún, te ndí'i-i. Chì máni chiñú'ún-i toko-í. Te kúsi iní-i jín tú'un ja kúka nuu iní-i sá'a núu. Te kaní

in̄i-i ndé'é-i nuu ndátíñu ío in̄i ñuyívi.

20 Ko ñuu máa-yó kúu onde andívi. Te suni onde yúan káindatu-yó ndíi máa Jíto'o-yo Jesucristo, I'a nama yóo.

21 Te máa I'a-ún, nasama-ya yíki kúñu ndá'ú-yo, náva'a nduu nátu'un káa yíki kúñu ndíi ncháa máa-yá. Ch̄i Dios kúu ka'nu-ya táka ja ío, te suni jíin fuerza-ya sá'a-ya-ún.

4

Nene ná kúsii iní-yo

1 Ñani máni jíná'an-ró, súan ná kuíñi n̄i'in-ró jíin máa Jíto'o-yo, ch̄i kúu in̄i-r̄i róo, te kúsii in̄i-r̄i jíin-ró, te róo kúu nátu'un premio-r̄i.

2 Te ká'an nda'ú-r̄i jíin Evodia, te ká'an nda'ú-r̄i jíin Síntique ja ná kóo ñn-ni xin̄i-ña jíná'an-ña, nátu'un kuní máa Jíto'o-yo.

3 Te nuu róo Timoteo, suni ká'an nda'ú-r̄i jíin-ró, chi cháa n̄i chindéé tá'an va'a jíin-r̄i kúu-ró, te ná kuá'a núu-ró ndá'a núu ñá'an yá'a, chi n̄i kasátiñu n̄i'in-ña jíin-r̄i n̄i jani-r̄i tu'un va'a sáa, te suni onde jíin Clemente jíin sáva-ga ñayívi kásátiñu jíin-r̄i, ch̄i sí'ví ñayívi yúan a káyoso núu lista ñayívi kúchaku ní káni.

4 Nene ná kúsii iní-ro jíná'an-ró núu máa Jíto'o-yo. Inga jínu ká'an-r̄i jíin-ró: Ná kúsii iní-ro.

5 Ka'an man̄i-ro jíná'an-ró náva'a ná kuichá tu'un ki'in nuu táka ñayívi ja súan káa máa-ró. Máa Jíto'o-yo a n̄i kuyani-ya.

6 Ma nándi'i in̄i-ro sikí ní ñn. Ko ná ká'an-ro jíin Dios onde jíin tú'un kánakuatá'ú-ró, jíin tú'un kájikan ta'u-ro, jíin tú'un káka'an nda'ú-ro, náva'a ná kuní-ya ndéja kuní máa-ró.

7 Yúan-na te Dios kuá'a-ya tú'un vindáa vinené in̄i añú-ro jíin xin̄i-ro. Vasa tú kájuku'un in̄i-ro ndasa sá'a-ya-ún, te koto-ya róo onde jíin Cristo Jesús.

8 Ñani, máa ñn-na tu'un ío. Tu'un yá'a ná kúndee xin̄i-ro: Taká tu'un ndija, taká tu'un jíñú'ún, taká tu'un ndaa, taká tu'un ndoo, taká tu'un man̄i iní, taká tu'un ja játú'ún-i, taká nuu ío ja vá'a, jíin taká ja kúu nakana jaa-yó-yá sá'a, yuán ná núku'un in̄i-ro.

9 Taká tu'un ja ní kakutu'a-ró, jíin tú'un n̄i kani'in-ro, jíin tú'un n̄i kajini so'o-ró, jíin tíñu n̄i kajini-ro sá'a máa-rí, taká yuán ná sá'a máa-ró. Yúan-na te máa Dios, I'a já'a tu'un vindáa vinené, koo-ya jíin-ró.

10 Ko kúsii xáan in̄i-r̄i jíin máa Jíto'o-yo, ch̄i vina, vasa kuéé, ko n̄i kanuku'un in̄i-ro, te n̄i kachindéé-ró rúu. Ch̄i súan sá'a-ró kuní-ro núu, ko tú ní ío modo.

11 Nasu ja ndá'ú tá'an-r̄i ká'an-r̄i, ch̄i ruu, a n̄i skuá'a-r̄i kaan-r̄i jíin nú ndasa-ni tá'an-r̄i.

¹² Jini-ri kuchaku ndá'ú-ri, te jini-ri kuchaku kúká-rí. Ndi'i ni skuá'a-ri, te a ni kaan-ri jín taká, nú ja ndá'a chii-ri, nú ja yíta'an nuu-rí, nú ja kúñava'a kua'a-rí, xí já tá'an ndá'ú-ri.

¹³ Ndi'i-ni kúu sá'a-ri, chi máa Cristo já'a-ya fuerza ini-ri.

¹⁴ Ko bueno ni sá'a-ró já ní jito ta'an-ro túndó'o jín-rí.

¹⁵ Te róo, ñayivi ñuu Filipos, suni a kájin-ro já ní ñn tiku'ni tú ní kájito tá'an jín-rí ja kuá'a yakú najjín kúta'u-rí, chi máni róo jíná'an-ró onde kiví ní kejá'a-rí jáni-ri tu'un va'a ná ni kenda-ri vai-ri ñuu Macedonia.

¹⁶ Chi onde ná kánde-ga-ri ñuu Tesalónica ni katáji-ró yakú ja jínu ñú'un-rí, ni jaa ñn uu jínu.

¹⁷ Nasu ndúkú-rí ja kuá'a-ró núu-rí núu, chi ndúkú-rí ja ná ndeá-ga ta'u-ro núu-yá.

¹⁸ Te a ñáva'a-ri taká ja jínu ñú'un-rí, te sobra-ga ío. Te a ñú'un chítú iní nda'a-rí, chi ni ni'in-rí ja ní katáji-ró vái jín Epafrodito. Te kúsi iní Dios sá'a, chi natu'un ni kasoko vá'a-ró núu-yá, te asun já'an.

¹⁹ Te Dios máa-rí, ná náku'a-a-ya núu-ro taká ja nándi'i-ró, chi kúká máa-yá jín tú'un ja vá'a ja lúu ío ini Cristo Jesús.

²⁰ Te nuu máa Táa-yo Dios ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Súan ná kóo. Amén.

²¹ Ná sándéé iní taká ñayivi ká'io ndoo ni sá'a Cristo Jesús, ach-ro kúni-i. Te ñani-yo já káxiukú jín-rí yá'a káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró.

²² Te taká ñayivi ndoo káka'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. Te ni kaa-ga káka'an ñayivi káxiukú vé'e César.

²³ Tu'un luu ío ini máa Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín taká róo jíná'an-ró. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS COLOSENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU COLOSAS

¹ Máa-rí Pablo kúu apóstol Jesucristo, chī súan nī jata'an inī Dios. Te jíin ñaní-yo Timoteo,

² káchaa-rī tutu yá'a nuu ñáyivi ndóo, jíin núu ñaní-yo kákandíja nuu Cristo ja káxiukú-i inī ñuu Colosas. Tu'un luu jíin tú'un kuaká'nu inī ío inī máa Táa-yo Dios, jíin inī máa Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

Tu'un nī jikan ta'u Pablo nuu Dios ja'a máa-i

³ Nene kájikan ta'u-rí ja'a róo jíná'an-ró. Te kánakuatá'ú-rí nuu Dios Táa Jító'o-yo Jesucristo.

⁴ Chi nī kajini tu'un-rī róo ja kákandíja va'a-ró núu Cristo Jesús, jíin ndasa kájito ndá'ú-ro núu táká ñáyivi ndóo,

⁵ chī káñukuu inī-ro ní'in-ro ja yíva'a onde andívi. Tu'un yúan a nī kajini tu'un-ró, chī súan ká'an ndaa tu'un va'a.

⁶ Chi tu'un-ún, a nī ja nuu-ro jíná'an-ró, ná tu'un nuu ní ñúyivi, chī ní'in tíñu te ndeá kua'an, suni ná tu'un nī sá'a jíin-ró ondé kivi ní kajini so'o-ró. Te nī kajuku'un ndija inī-ro tú'un luu ío inī Dios,

⁷ ná tu'un nī kutu'a-ró ní sá'a Epafras. Mozo ta'an jíin-yo kúu-de. Te kúmani-yo jíin-de. Te cha-a-ún játíñu va'a-de nuu Cristo ja síkí róo jíná'an-ró.

⁸ Cha-a-ún, nī kastu'un-de tu'un-ró núu-rí ndasa kákundá'ú inī tá'an-ró sá'a Espíritu.

⁹ Ja yúan rúu jíná'an-rī, suni tú kájukuiñi-rī ja kájikan ta'u-rí ja'a-ro núu-yá onde kivi ní kajini tu'un-rī tu'un-ún. Te kájikan-rī nuu-yá ja ná kuní ndí'i-ró ndasa jata'an inī máa-yá, te ná kuní-ro táká tu'un ndíhí jíin tú'un júku'un va'a inī-ro sá'a Espíritu,

¹⁰ ná va'a ná káka kuu luu-ró, ná tu'un kuní máa Jító'o-yo, te ná kúsí vá'a inī-yá sá'a-ró jíin táká-ni, te nani tíñu va'a jiku-ró jíin, ná ní'in tíñu, te ná júku'un-ga inī-ro síkí Dios.

¹¹ Te va'a téyí ná yíja taká fuerza-ya iní-ro, ná tu'un káa fuerza luu máa-yá, ná va'a ná kóo sí iní-ro, te ká'nu koo iní-ro, te kuandéé iní-ro.

¹² Ná nákuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios ja ní chi'i-ya fuerza yóo ná va'a ní'in tá'an-yo tá'u-yo jíin ñáyivi ndóo ja ká'iin-i nuu ndíi ncháa.

13 Chi n̄i ndiñi'in máa-yá yóo in̄i nda'a fuerza ñuñáa, te n̄i xndívi-yá yóo in̄i ñuu nuu tá'ú tíñu Se'e-ya, I'a maní-yá jín.

14 Te Se'e-ya-ún, chi n̄i nakuaan-ya yóo jín niñi-yá. Te n̄i sá'a-ya tóká'nu in̄i-ya núu-yo jín kuáchi-yó.

Muestra Dios kúu Jesús

15 Te Se'e-ya-ún kúu muestra Dios, I'a tú jiní ndijin-yo núu. Te xnañúú-gá Se'e-ún, vásá taká ndatíñu ja ní sá'a-ya.

16 Ch̄i jín máa Sé'e-ya-ún kúu ja ní kuva'a taká ndatíñu ja ká'io andívi, jín já ká'io in̄i ñuyívi já jiní-yo núu jín já tú jiní-yo núu, kúu nuu tá'ú tíñu, kúu nuu kúñá'nu, kúu ja kátin xini, kúu ja kándiso tíñu. Ndi'i n̄i kuva'a n̄i sá'a Dios jín máa-yá, te kúu cuenta máa-yá.

17 Máa-yá ío xna'an-ga vásá ní kuva'a taká ndatíñu, te taká ndatíñu t̄in n̄i'in máa-yá.

18 Te máa-yá kúu xini t̄iku'n̄i, te nátu'un yiki kúñu-ya kúu-ún. Máa-yá kúu nuu kejá'á, te máa-yá n̄i nachaku xna'an-ga maññ ndívi, náva'a kuñá'nu-ga-ya núu taká-ni.

19 Chi n̄i kusii iní máa Dios ja ñú'un tá'an ká'nu-ni-ya jín máa Sé'e-ya,

20 náva'a naketá'an taká-ni jín Dios sá'a-ya jín máa Sé'e-ya. Te jín niñi Sé'e-ya, I'a n̄i ndo'o jiká cruz, te ná kóo paz sá'a-ya siki máa já ká'io in̄i ñuyívi jín já ká'io andívi.

21 Te suni súan n̄i sá'a Se'e-ya jín-ró, ch̄i s̄in siki ní ka'jin-ró sáa, chi n̄i kajito u'u-ro-yá, te máni tíñu ñáa n̄i kasá'a-ró núu. Ko vina a n̄i nasketá'an-ya róo jín Dios.

22 Ya'á ní sá'a-ya jín yiki kúñu-ya já ní ji'i, náva'a nasándoo-ya róo, te ma kunchaa cha'an róo, ni ma kána jín Dios nuu-ro hora stá'an-ya róo nuu Dios.

23 Súan sá'a-ya nú kuiñi n̄i'in-ró, te kandíja ndija-ró, te ni ma násama in̄i-ro jín tú'un va'a káñukuu in̄i-ro já ní kajini so'o-ró. Chi tu'un-ún a n̄i jichá ní ñuyívi chíi andívi. Te ruu Pablo kúu chaá játíñu siki tú'un-ún.

Satíñu Pablo ja'a ñáyivi s̄in nación

24 Te kúsii iní-ri vina, ch̄i ndó'o-ri ja siki róo jíná'an-ró. Te skíkuu yiki kúñu-ri ja kúmani-gá ndo'o Cristo in̄i t̄iku'n̄i máa-yá, ja kúu yiki kúñu-ya,

25 te suni játíñu-ri nuu-ún, ch̄i súan n̄i chaá Dios tíñu siki-ri ja'a róo, náva'a ná ká'an ndi'i-ri tu'un Dios jín-ró.

26 Yuán kúu máa tú'un sa'í ja ní yisa'í onde ná n̄i kejá'á kuiá aná'an jín ñáyivi. Ko vina a n̄i stá'an ndijin-ya tú'un-ún nuu taká ñáyivi ndóo máa-yá.

27 Ch̄i máa Dios súan n̄i kun̄i-ya stá'an-ya núu ñáyivi-ún, ndasa kúká káa tu'un luu ja ndiso tu'un sa'í yá'a, kua'an nuu

ñáyivi s̄in naci3n. Te tu'un-ún kúu máa Cristo kándeé iní-ro, jíin já káñukuu iní-ro núu lúu kánchaa-ya.

28 Te tu'un l'a-ún kúu ja kájani-ri, te kákana jíin-rí nuu táká ñáyivi. Te jíin tú'un ndíchí kástá'an ñúkúún-rí nuu-í náva'a ná yíja va'a taká-i kuiñi-i nuu Cristo Jesús sá'a-ri.

29 Te ja sikí yúan sátiñu-ri. Te ni'in sátiñu-ri jíin fuerza máa-yá. Te máa fuerza-ya-ún kúu ja sátiñu téyí jíin-rí.

2

1 Chí kuní-ri ja ná kuní-ro ndasa ndí'i xaan iní-ri ja sikí róo jíin sikí táká ñáyivi ká'io iní ñuu Laodicea, jíin sikí táká ñáyivi tú kájiní kuti núu-rí ndasa káa-ri,

2 náva'a ná ndúndéé iní añú-i, te ñin nuu kúnchaka maní tá'an-i, te ná júku'un ndí'i iní-i taká tu'un luu-ya, náva'a kuní-i tu'un sa'í máa Táa-yo Dios te yúan kúu cuenta Cristo.

3 Chí iní nda'a máa-yá yísa'í taká yaka tu'un ndíchí, jíin tú'un ja júku'un iní-yo sá'a.

4 Te tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró, náva'a tú ni ñin cháa xndá'ú-de róo, ja kándíja-ró ingá tu'un t̄in yátá.

5 Chí vaša kándeé jíká máa-rí, ko nátu'un kándeé-ri jíin-ró, te kús̄i iní-ri te ndé'é-rí tiñu va'a kásá'a-ró, chí ni'in kákandíja-ró núu Cristo.

6 Chí nátu'un ni kajatá'ú-ró máa Jító'o-yo Jesucristo, súan ná káka-ró jíin-yá núsáá.

7 Ná nákuik̄in yo'o-ro iní-ya. Te ná skuá'nu tá'an-ró sikí-yá. Te ná yíja va'a-ró jíin tú'un kándíja, nátu'un ni kutu'a-ró. Te ná ndeá-ga-ro jíin tú'un-ún, onde jíin tú'un nakuatá'ú-ró núu-yá.

Iní nda'a Cristo ncháá taká-ni

8 Koto va'a-ró máa-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñin ñáyivi róo, jíin sikí tú'un ndíchí ñáá, jíin tú'un vixi sáni, nátu'un ío tan̄inu cháa, modo kásá'a-de iní ñuyivi yá'a te tú kásá'a-de ja kuní Cristo.

9 Chí jíin máa-yá, te iní yiki kúñu máa-yá, ncháá ndí'i taká-ni ndasa káa Dios.

10 Te ká'io chítú-ró jíin Cristo. Te máa-yá t̄in xiní táká ja tá'ú tiñu, jíin táká ja kándiso tiñu.

11 Te suni jíin máa-yá ni kaxiti ndúu-ro, ko nasu jíin ndá'a ní kaxiti ndúu-ro. Te ni chaxio-ya táká kuachi ndiso máa-ró, chí Cristo nátu'un ni xiti ndúu-ya róo.

12 Chí ñin núu-ni ni kayuji-ró jíin-yá nuu ní kajanducha-ro, te suni yúan ni kanachaku-ro jíin-yá, chí ni kákandíja-ró tiñu sá'a Dios ja ní naschakú-ya Jesús ma'ñú ndiyi.

13 Ko róo, tú kaxiti ndúu-ro núu, te a ni kaji'i-ro ní sá'a taká kuachi-ró. Ko ñin ká'nu-ni ni kanachaku-ro jíin Cristo ni sá'a Dios. Te ni sá'a-ya tóká'nu iní nuu táká ja ní kasáña'mu-ró.

14 Te n̄i nda'va-ya-ya acta ja t̄in sukun-yo te j̄ito u'u yóo núú. Te n̄i skána-ya, ch̄i nátu'un n̄i st̄in-ya-ún j̄ín ndúyu kaa j̄ika cruz.

15 Te n̄i tevichí-yá taká ja kátá'ú t̄íñu j̄ín já kándiso t̄íñu, te n̄i kiñi'in ndijin-ya, te n̄i kakuka nuu. Chi n̄i kundéé-yá j̄ín, n̄i sá'a máá cruz.

16 Ja yúan ma kuá'a-ró tú'un ja nákuyndíi ni in-i siki-ro, cuenta siki já yee, xí já jí'i, xí cuenta kivi ío viko, xí já nukoso yóo, xí siki kivi ndetatú.

17 Chi yúan kúu nátu'un in kuanda'u taká ndatíñu chaa kuee-ga, ko máá jándaa kúu ja cuenta máá Cristo.

18 Ma kuá'a-ró tú'un ja ní in ñayivi kasú-i nuu tá'u-ro. Ch̄i kásá'a-i ja súchí iní máá-i, te káchiñú'ún-i taká ndajá'a-yá. Te kákiivi nduu-i j̄ín tú'un ja tú ní kájin̄i ndijin-i, te máni kásavixi sáni-i máá-i. Ch̄i yúkú xiní máá-i.

19 Te tú ká'in n̄i'in-i j̄ín máá I'a kúu xin̄i. Ch̄i máá-yá kúu ja skuá'nu yiki kúñu, ch̄i skée máá-ún túchi, te ñútá'an sá'a máá túchi, te já'nu máá sá'a Dios.

20 Ch̄i nú n̄i kaji'i-ro j̄ín Cristo siki taká taninu in̄i ñuyivi, te naja kajika-ga-ro nátu'un kájika ñayivi ñuyivi. Te naja kájanatú-ro núu tú'un yá'a:

21 Ma t̄in-ró, ni ma ké'é-ró, ni ma kée-ro, áchí.

22 Chi taká tu'un-ún nini kájatíñu máá, te ndi'i-ni naa. Ch̄i máni tu'un, máni taninu ja ní jani sáni in̄i ñayivi kúu-ún.

23 Kájani ndija in̄i-i ja tú'un ndíchí kúu-ún, ch̄i stétuu-ún-i ja ní'in chiñú'ún-i, te sá'a ja sásúchí iní, te n̄i'in ndóna máá siki yiki kúñu, ko tú ní'in t̄íñu kuti já kasú nuu já kuní máá-i.

3

1 Núsáa te nú n̄i kanachaku-ro j̄ín Cristo, te va'a-ga ná ndúkú-ró tú'un andívi, nuu kánchaa Cristo ichi ndává'a Dios.

2 Ná káni in̄i-ro siki tú'un ká'io ichi ándívi, nasu siki tú'un ká'io in̄i ñuyivi.

3 Ch̄i a n̄i kaji'i-ro, te vida-ro, a yísa'í, j̄ín Cristo in̄i Dios.

4 Te Cristo, I'a kúu vida-ro-ún, te nú kenda ndijin-ya, yúan-na te suni luu kenda koyo ndijin-ro j̄ín-yá.

Chaa tú'ú j̄ín cháa jáá

5 Ná kasú-ro iní yiki kúñu-ró já kaa yúkú, nává'a ma sá'a téné, ma koo chá'an, ma káni ñáá in̄i, ma ndío in̄i, ch̄i in-ni kúu-ún j̄ín já chíñú'ún ndosó.

6 Chi ja siki taká t̄íñu yúan kúu ja kití in̄i Dios, te ndonda-ya siki ñayivi ní'in in̄i.

7 Te suni j̄ín t̄íñu-ún n̄i kajika-ró núú, ná n̄i kasá'a-ró súan.

⁸ Ko vina ná síá-ro táká tu'un yá'a núsáá: Tu'un kití iní, tu'un xaan iní, tu'un káñáá, tú'un ká'an sikí tá'an, jín tú'un chá'an kenda yu'u-ro.

⁹ Ma xndá'ú tá'an-ró, chí a nì chaxio-ró cháa tú'ú-ún kua'an-de jín táká tiñu nì sá'a-de.

¹⁰ Te nì nuku'un-ró cháa jáá. Chí cháa-ún kuajuku'un iní-de, kuandujáa-de, nátu'un káa máa-yá ja ní sá'a-ya-dé.

¹¹ Te yúan tú ío sñ ñayivi ñúu Grecia jín ñayivi judío, ni ja ní xití ndúu, te ni ja tú ní xití ndúu, ni ja sñ yu'u, te ni ja kúu ñayivi escita, ni ja sátiñu sáni, te ni ja jíka kuu ndicha-na, chí Cristo kúu ndí'i-ní, te yí'i-ya iní taká-yo.

¹² Chí nì kaji Dios róo. Te ñayivi ndóo ja maní-yá jín kákuu-ró. Núsáá te nini kundá'ú iní-ro tá'an-ró, te kumani-ro jín tá'an-ró, te koo súchí iní-ro, koo paciencia-ro.

¹³ Kuandéé iní-ro jín tá'an-ró, te sá'a-ró tüká'nu iní nú jikín nuu-ro sikí tá'an-ró. Chí nátu'un nì sá'a Cristo tuká'nu iní-ya núu-ro, te suni súan sá'a-ró jíná'an-ró.

¹⁴ Te ja kánúu xaan-gá nuu táká tu'un yá'a kúu tu'un kundá'ú iní tá'an. Chí tu'un yúan kúu ja skétá'an taká-ni jín já síyíja va'a.

¹⁵ Te tu'un vindáa vinené ja ndíso máa Dios, ná kútñ añú-ro. Chí ja yúan ní kana-ya xiní-ro ndúu-ró ñn-na ñayivi. Te suni ná nákuatá'ú-ró jíná'an-ró.

¹⁶ Te tu'un Cristo ná kútú ndí'i iní-ro, jín ndí'i tu'un ndíchí. Te stá'an-ro núu tá'an-ró. Te ka'an nda'ú-ro jín-i jín salmo, jín yáa máa-yá, jín yáa Espíritu. Te ichi iní añú-ro ná káta luu-ró núu máa Jító'o-yo.

¹⁷ Te taká tiñu kásá'a-ró, nú ja ká'an-ro, xí já sá'a-ró kúu, taká ná sá'a-ró jín sí'ví máa Jító'o-yo Jesús. Te ná nákuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios sá'a Jesús.

Tiñu kánúu skíkuu cháa jáá

¹⁸ Róo ñasí'í, kuandatu-ro núu yíi máa-ró jíná'an-ró, chí súan játa'an iní máa Jító'o-yo.

¹⁹ Róo yíi jíná'an-ró, ná kundá'ú iní-ro ñasí'í-ro. Te ma ndúu ua-ro jín-ña.

²⁰ Róo se'e jíná'an-ró, taká tiñu kuandatu-ro núu táa-ro, nuu náa-ro. Chí súan kúsí iní máa Jító'o-yo sá'a.

²¹ Róo táa jíná'an-ró, ma skití iní-ro sé'e-ró jíná'an-i, náv'a tu kukuí'a iní-i.

²² Róo mozo jíná'an-ró, taká tiñu kuandatu-ro núu patrón-ro ñúyívi yá'a. Ma sá'a-ró tiñu ja kúsí iní ñayivi ndé'é-i nuu, chí sua koo ndaa añú-ro sá'a-ró, te kuandatu-ro núu Dios.

²³ Te taká tiñu kásá'a-ró, koo iní koo añú-ro sá'a-ró. Kani iní-ro já núu máa Jító'o-yo kájatíñu-ró, nasu núu ñayivi.

24 Chì a jini-ro já máá Jító'o-yo kuá'a va'a-ya tá'u-ro já kúu ya'u-ró. Chì nuu máá Jító'o-yo Jesucristo kájatíñu-ró.

25 Ko ñayivi sá'a tiñu ñáá nduta'u túku-i ja ní sá'a-i-ún, chì tú ncháá nuu-yá-i.

4

1 Róo patrón jíná'an-ró, sá'a va'a-ró jín mozo-ro. Te ñn nuu kóto-ró núu-í. Chì a kájin-ro já súni káñava'a-ró máá patrón-ro ándíví.

2 Ma júkuiñi-ro já jikán ta'u-ro. Te ná nákuatá'ú-ró, te koo ndito ñi-ro jín tú'un-ún.

3 Te suni hora-ún kakan ta'u-ro já'a-rí jíná'an-ri, náva'a ná kúña Dios ichi káni-ri tu'un, náva'a kuu ka'an-ri tu'un sa'í Cristo, chi ja sikí tú'un-ún kúu ja kánde-ri vekaa,

4 chì kuni-ri ká'an ndijin-ri nátu'un kánúú ká'an-ri.

5 Kaka kuu ñúkúún-ró jín ñayivi ká'jin sáin sikí, te ma stíví-ró tiempo.

6 Te nene ka'an asun-ro, ná já'an ñii tú'un ká'an-ro, náva'a kuni-ro ndasa kánúú xndíó káni-ró tú'un nuu ñn ñn-i.

Tu'un ndéé ni chaa Pablo nuu-í

7 Taká tiñu sá'a-ri ná kástu'ún Tíquico nuu-ro jíná'an-ró, chì ñn ñani sátiñu jín-rí nuu máá Jító'o-yo kúu-de, te bueno jatíñu-de nuu-yá, te maní-yo jín-de.

8 Te ja yúan tájí-rí chaa yá'a ja-de nuu-ro, náva'a ná kuni-ro ndasa kua'an tiñu kákuu-ri jín, te ndundéé iní añú-ro sá'a-de.

9 Suni tájí-rí Onésimo, te maní-rí jín-de, chì ñani kándíja va'a kúu-de, te tá'an máá-ró kúu-de. Te taká ja kúu ichi yá'a, ná kástu'ún-de nuu-ro jíná'an-ró, ndasa íó.

10 Aristarco, chaa kánde ta'an jín-rí vekaa yá'a, sándéé iní-ro áchí-de. Te suni súan ká'an Marcos, sajin Bernabé, te sikí cháa-ún, a ni tá'ú-rí tiñu nuu-ro. Te nú kujaa-de nuu-ro, te kuatá'ú-ró-de.

11 Te suni súan ká'an Jesús, chaa nání Justo. Chaa ni kaxiti ndúu kákuu chaa-ún. Máni chaa yá'a kákuu chaa káchindéé tá'an-de jín-rí sikí ñúu nuu tá'ú Dios tiñu, te íó ndéé iní-ri kásá'a-de.

12 Suni sándéé iní-ro áchí Epafra, chaa kúu tá'an máá-ró, te mozo Cristo kúu-de, te nene jítú iní-de jikán ta'u-dé ja'a-ro jíná'an-ró, náva'a ná yíja-ró kuíñi-ró, te náva'a ná skikuu ndí-i-ró tiñu kuni máá Dios.

13 Chì ná ká'an ndaa-ri tu'un-de nuu-ro, ja xa'an jítú iní-de ja kúu róo jíná'an-ró, jín já kúu ñayivi ñúu Laodicea, jín já kúu ñayivi ñúu Hierápolis.

14 Lucas, chaa táná, ja maní-yo jín-de, jín Demas, káka'an-de ja ná sándéé iní-ro.

15 Ná sándéé iní ñani-yo, cháa káxiukú iní ñuu Laodicea, kachi-ro kúni-de. Suni súan ka'an-ro jín Ninfas, jín tiku'ni ío ve'e-de.

16 Te nú ni kuu ni kaka'u-ró carta yá'a, te suni ná ká'u tiku'ni ñuu Laodicea sá'a-ró. Te róó, suni ná ká'u-ró ingá ja ndíi ichi ñuu Laodicea.

17 Te kastu'un-ró núu Arquipo: Ná ndúkú ndéé-de skíkuu-de tiñu ni chaa máá Jító'o-yo sikí-dé, achi-ro kúni-de.

18 Nda'a máá rúu Pablo, ni chaa-ri tu'un yá'a ja ná sándéé iní-ro. Te nuku'un iní-ro jíná'an-ró já kánde-ri vekaa. Te tu'un luu ío iní máá-yá, ná kóo jín-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS TESALONICENSSES YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

1 Máa-rí kákuu Pablo jíin Silvano jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kákandíja ñuu Tesalónica, ja ká'íin-i nuu máa Táa-yo Dios, jíin núu máa Jító'o-yo Jesucristo: Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máa Táa-yo Dios, jíin núu máa Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró.

Ja ní kandíja va'a-i

2 Nene kánakuatá'ú-rí nuu Dios sikí táká róo. Te kánuku'un iní-ri róo, hora kájikan ta'u-rí.

3 Nene káxndáku-ri róo nuu máa Táa-yo Dios ndasa kásatiñu-ró jíin tú'un kándíja, jíin ndasa kákundá'ú iní-ro-í kásatiñu-ró já'a-í, jíin ndasa kañukuu ni'in iní-ro, sá'a máa Jító'o-yo Jesucristo.

4 A kájiní-ri, ñáni, ja Dios kúndá'ú iní-ya róo, te ni kaji-ya róo jíná'an-ró.

5 Ko nasu jíin máa tú'un ní jáa tu'un va'a-ri nuu-ro, chí suni ni ja jíin fuerza, jíin Espíritu Santo, te ni kayija iní-ro jíin. Te kájiní-ro ndasa clase ñayivi ní kakuu-ri jíin-ró, chí ni kundá'ú iní-ri róo.

6 Te ruu jíná'an-ri, jíin máa Jító'o-yo ni kandaku-ró. Te jíin túndó'o xaan ní kajatá'ú-ró tú'un, te ni kakusi iní-ro ní sá'a Espíritu Santo.

7 Te ni kanduu-ró ñayivi stá'an ichi núu táká ñayivi kákandíja ío iní ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya.

8 Chí máa-ró, ni kaskáka-ró tú'un máa Jító'o-yo. Ko nasu máa íin ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya, chí ní ká'nu-ni ni jicha tu'un kua'an ja kákandíja-ró núu Dios, te tú níni já ká'an kuti-gá-ni-ri.

9 Chí máa-i kájani-i tu'un-ri ndasa ni kivi koyo-ri nuu-ro jíná'an-ró, jíin já ní kaxndoo-ró ndosó, te ni ndivi-ró núu Dios ndija, náva'a kuatíñu-ró núu-ya, chí chakú-ya,

10 te náva'a kundatu-ró ncháa Se'e-ya íchi ándívi, I'a ni naschakú-ya-ún. Te máa Jesús kuu-ya. Te a ni nama-ya yoo nuu tú'un kití iní ja cháa sá'a Dios núu.

2

Ndasa ni sá'a Pablo iní ñuu Tesalónica

1 Chí a kájiní máa-ró, ñáni, ja tú ní jákoyo sáni-ri nuu-ro.

2 Chì a kájini-ro já súa nì kando'o-ri xna'an-ga inì ñuu Filipos, te yúan nì kaja'a-de tuka nuu rúu. Te Dios máá-yó, nì nasá'a téyí-yá ruu náva'a kani-ri tu'un va'a-ya núu-ro, vasa nì kajito-ri tundó'o.

3 Chì tu'un kaka'an nda'ú-ri jín-ró, tú ndiso tu'un tú'ún, ni tú káchá'án, ni tú xndá'ú.

4 Chì natu'un nì jatú'ún Dios ruu jíná'an-ri, te nì chaa tiñu-ya rúu ja kani-ri tu'un va'a, suni súan kaka'an-ri. Ko na tú kásá'a-ri natu'un kásá'a ñayivi já kúsi iní tá'an-i sá'a-i, chì sua kúsi iní Dios sá'a-ri, chì máá-yá jito ncha-ya añú-yo.

5 Chì a kájini-ro já tú ní kaka'an ncha kuti-rí róó, ni tú ní kákutóó iní-ri siki-ro. Te máá Dios kúu-ya testigo-ri.

6 Ni tú ní kándúkú-rí ja kuátú'ún ñayivi rúu, vasa róó xí sáva-ga-i, vasa kuu tá'ú ní'in-ri tiñu nuu-ro núú, chì kájí já apóstol Cristo kakuu-ri.

7 Chì sua nì kaka'an vitá-ri jín-ró natu'un ñin ña'an ncháka yíkín, ja ñúkúún iní-ña jín sé'e-ña.

8 Te nì kakundá'ú xaan iní-ri róó, te yúan ní kakuni-ri ja násu máá ñin tu'un va'a Dios kua'a-ri nuu-ro, chì suni onde jín añú-ri núú, chì manì xaan-ri jín-ró.

9 Chì a kánuku'un iní-ro, ñáni, ndasa nì kando'o-ri jín tíñu. Te nì kasátiñu-ri ndúú ñúú-ni, náva'a tú stáa-ri siki ní ñin-ró, nini nì kajani-ri tu'un va'a Dios nuu-ro.

10 Máá-ró, a kájini-ro, te suni jiní Dios, ndasa ndoo, ndasa ndaa nì kajika-ri jín-ró, te tú kuachi ní kásá'a-ri nuu máá-ró ñayivi kákandíja.

11 Te suni a kájini-ro ndasa nì kaka'an nda'ú-ri jín ná ñin ná ñin-ró, te ndasa nì kaka'an-ri tu'un ndéé iní jín-ró, natu'un ñin chaa jín sé'e-de,

12 te nì kaka'an nì'in-ri jín-ró já ná kaka jínú'ún-ró núu Dios, chì nì kana-ya xiní-ro kí'in-ro núu ñuu luu tá'ú-yá tiñu.

13 Ja yúan, suni tú kájukuiñi-ri ja kánakuatá'ú-rí nuu Dios ja ní kajatá'ú-ró tú'un Dios nì kaka'an-ri. Te nì jini-ro já násu tú'un chaa kúu, chì jandaa máá tú'un Dios kúu, te máá tú'un-ún sátiñu inì róó ñayivi kákandíja.

14 Te máá-ró jíná'an-ró ñáni, ñin-ni káta'an-ro jín tíku'nì ñuu Judea ja kákandíja-i nuu Dios jín núu Cristo Jesús, chì natu'un nì kando'o máá-i nì kasá'a cha judío, te suni súan nì kando'o máá-ró ní kasá'a ñayivi ñuu-ro.

15 Chì judío-ún nì kaja'ni-dé máá Jító'o-yo Jesús jín cháa nì kajani tu'un-ya ondé sáá. Te nì kachindikín-de ruu nì kakenda-ri, te tú kúsi iní Dios kásá'a-de, te kándonda-de siki táká ñayivi.

16 Te kájasu-de ja ká'an-ri jín ñayivi sín naciún náva'a kaku-i. Te súan káskútú ná'in-de ku'a kuachi kándiso-de. Te siki-dé nì

chaa ndi'i-ni tu'un kití iní Dios.

Ja ní kuxio núu Pablo

17 Ko ruu jíná'an-ri, ñáni, a ni kakuxio núu-ri nuu-ro, ko máá-ni-ri, nasu jíin añú-ri. Te ví'í-gá kándúkú ndéé-rí kájítú iní-ri ja kuní-ri nuu-ro.

18 Te ja yúan ní kakuní-ri jaa-ri nuu-ro núú, chi ruu Pablo, ñin uu jínu ni kuní ndija-ri, ko Satanás ni jasú nuu-rí jíná'an-ri.

19 Chi naún siki káñukuu iní-ri, xí já kákusi iní-ri, xí já kúu premio ja sáñá'nu-ri máá-rí. Nasu máá-ró kákuu jian naún, hora kuiñi-yó núu máá Jító'o-yo Jesucristo kivi ndí-ya.

20 Suu ja siki róó te nduñá'nu-ri te kusii iní-ri jíná'an-ri.

3

Siki tíñu ni sá'a Timoteo

1 Ja yúan tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni kasánda-ri ja kéndo máá-na-ri ñuu Atenas jíná'an-ri,

2 te ni katájí-rí ñani-ri Timoteo, chaa játíñu nuu Dios siki tú'un va'a Cristo, chi sátiñu ta'an-de jíin-rí, kujaa-de nuu-ro náva'a síyija-de iní-ro jíná'an-ró, te ka'an nda'ú-de jíin-ró siki tú'un kákandíja-ró.

3 Náva'a ni ñin-ró ma náyu'ú-ro sá'a tundó'o yá'a, chi róó a kájini-ro já siki tú'un yá'a ni jani-ya yóó.

4 Chi onde ná kaxiukú-rí jíin-ró núú, ni kakastu'ún-rí nuu-ro já kóto ná'ín-yó tundó'o, natu'un ni kata'an-ro te a kájini-ro.

5 Ja yúan súni máá-rí tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni tájí-rí-de kujaa-de ja ná kuní-ri ndasa kákandíja-ró, chi sanaa te ni jito nchaa máá-ún róó, te naa sáni tíñu ni kasá'a-ri.

6 Ko vina, a ni nchaa Timoteo nuu-rí ja ní jaa-de nuu-ro. Te ni nakani-de tu'un-ró núu-rí jíná'an-ri ndasa kákandíja-ró, te kákundá'ú iní-ro tá'an-ró, te nene kánuku'un va'a iní-ro ruu, te kákuu iní-ro kuní-ro núu-rí, te suni súan kákuu iní-ri kuní-ri nuu-ro.

7 Ja yúan, te ni kandundéé iní-ri, ñáni, ni sá'a tu'un ja kákandíja-ró, vasa kájito-ri tundó'o, te kánandi'i-ri.

8 Te vina a ni kanani'in iní-ri te nú ká'íin ni'in-ró jíin máá Jító'o-yo.

9 Te ndasa nákuatá'ú-rí nuu Dios ja siki róó jíná'an-ró, siki táká tu'un kúsi iní-ri nuu Dios máá-yó ní kasá'a-ró.

10 Chi ndúú ñúú-ni kájikan ta'u téyí-rí ja ná kuní-ri nuu-ro, te stá'an ndi'i-ga-ri ndéja kúmaní kándíja-ga-ro.

11 Ko máá Táa-yo Dios jíin máá Jító'o-yo Jesucristo, ná chú'un íchí-ya ruu jakoyo-ri nuu-ro, kuní-ri.

12 Te máá Jító'ō-yō ná skuá'nu-ya róó te ná xndeá-ya tú'un ja kúndá'ú inī-rō tá'an-ró, jín táká-ga-i, suni nátu'un kákundá'ú inī-rī róó.

13 Náva'a násíyija-ya añú-rō, te ná kóo ndoo inī, náva'a tú kenda ni ñn kuachi siki-rō núu máá Táa-yō Dios kivi ncháa Jito'ō-yō Jesucristo jín táká ñayivi ndoo-ya.

4

Ndasa sá'a-yó te kusī inī Dios

1 ñn-na tu'un íó, ñáni. Ná ká'an nī'in-rī te ná ká'an nda'ú-rī jín-ró siki máá Jító'ō-yō Jesús, chī nátu'un nī kakutu'a-ró já ní kastá'an-rī nuu-rō, ndasa kánúú káka-ró, te kusī inī Dios sá'a-ró, súan ná kúkuu-ga-rō jín.

2 Chī a kájinī-rō naún tiñu nī katá'ú-rī nuu-rō siki máá Jító'ō-yō Jesús.

3 Chī kuní Dios ja ná kóo ndoo-ró, te ma káka téné-ró.

4 Te ná ñn ná ñn-ró ná kunī-rō ndasa koo jíñú'ún-ró jín ñásí'í-rō, te koo ndoo-ña.

5 Te ma kaní xaan inī-rō jásí'í, nátu'un kásá'a ñayivi sñn nación ja tú kájinī-i nuu Dios,

6 náva'a tú ni ñn-ró sáña'mu-ró, ni tú xnda'ú-rō ñani-rō siki tú'un yá'a, chī máá Jító'ō-yō kúu I'a nani'in tá'an-ya jín táká yuán, nátu'un nī kakachi kají-rī nuu-rō.

7 Chī tú ní kána Dios xinī-yō já kóo chá'an-yó, chi ja ná kóo ndoo-yó.

8 Núsáa te cháa ské'ichi tu'un yá'a, tú ské'ichi-de nuu cháa, chī sua nuu Dios, I'a nī ja'a-ya Espíritu Santo-ya núu-yō.

9 Ko tú níni já cháa-rī tutu nuu-rō siki já kúnchaka manī tá'an-ró, chī a nī stá'an Dios nuu-rō já kóo manī-rō jíná'an-ró.

10 Te suni súan kásá'a-ró jín táká ñani-yō já káxiukú-de ní ñúu Macedonia. Ko káka'an nda'ú-rī jín-ró, ñáni, ja ví'í-gá nándeá-ga tu'un manī-ún inī-rō.

11 Te ná cháa inī-rō kúxiukú ná'in-ró. Te ma kivi nduu-rō ingá tiñu. Te ñn-ró tiñu jín ndá'a-ro nátu'un nī katá'ú-rī tiñu nuu-rō.

12 Súan sá'a-ró náva'a ná káka jíñú'ún-ró jín ñayivi ká'in sñn siki, náva'a suni tú nandi'í-ró.

Kivi ncháa-ya jín ja náchaku-i

13 Suni kákuni-rī, ñáni, ja ná júku'un inī-rō siki ñayivi kákixi, náva'a ma ndúku'á inī-rō nátu'un kásá'a sava ñayivi tú káñukuu inī-i.

14 Chī nú kákandíja-yó já ní jí'í Jesús te nī nachaku-ya, suni súan kinaki'in Dios ñayivi kákixi nuu ndá'a Jesús.

15 Chi ya'á kákastu'ún-ri nuu-ro jíin tú'un máá Jító'o-yo, ja yóo ja káichaku-yo, ja ní kákendoo-yó ondé kivi ncháa máá Jító'o-yo, ma kúxnúú-yó xná'an-ga nuu ñayivi kákixi-ún.

16 Chi máá Jító'o-yo, nuu-ya kii-ya íchi andívi, te kana jaa-ya, te ka'an jaa ndajá'a ñá'nu andívi, te nde'e clarín máá Dios. Te nachaku xna'an-ga taká ndiyi nuu ndá'a Cristo.

17 Yúan-na te yóo ja káichaku-yo, ja ní kákendoo-yó, in ká'nu-ni kañaa-ya yóo ki'in-yo jíin-ya ma'ñú vikó nu'ún. Te kita'an-yo máá Jító'o-yo sava andívi. Te súan kunchaa-yo ní káni jíin máá Jító'o-yo.

18 Te jíin tú'un yá'a ná ká'an ká'nu-ró jíin tá'an-ró núsáa.

5

1 Ko siki kuiá jíin kivi, tú nini cháa-ri tutu nuu-ro, ñáni.

2 Chi a kájiní va'a-ró já kivi ncháa máá Jító'o-yo, koo nátu'un cháa ñakuí'ná ákuáa.

3 Te nú káka'an-i: Vina te ná'in-ni ío, te ma kii tundó'o. Yúan-na te in sanaa-ni te chaá tundó'o siki-í ja náa-í, nátu'un siki ñá'an já já'ncha skáku-ña, te súan ma kúu kaku kuti-í jíná'an-i.

4 Ko máa-ró ñáni, nasu ká'in-ró ñúñáa. Te ja yúan ma jinú-ya nátu'un ñakuí'ná siki-ro kivi-ún.

5 Chi taká róo kákuu-ró sé'e ñundijin jíin sé'e ndúú, nasu sé'e akuáa ni nasu sé'e ñuñáa kákuu-yó.

6 Núsáa te ma kusú-yo nátu'un sava-ga-i. Chi sua ná kúndito-yó, te ná kóo kuándí'í-yo.

7 Te ñayivi kákixi, chi akuáa kákixi-i, te ñayivi kánajini, chi akuáa kánajini-i.

8 Te máa-yó, chi sé'e ndúú kákuu-yó, te ná kóo kuándí'í-yo. Te ná kú'un-yó tú'un kándija jíin tú'un kúndá'ú ini tá'an, nátu'un in su'nu káa. Te ná kú'un-yó tú'un kuñukuu ini-yo káku-yó, nátu'un kachíní káa.

9 Chi Dios, tú ní téta'an-ya yóo ja kóto u'u-ya yóo, chi sua ja ná káku-yó sá'a máá Jító'o-yo Jesucristo.

10 Te I'a-ún ni ji'i-ya já yóo, náva'a kunchaa ká'nu-yó jíin-ya, vasa kusú-yo xí kúndito-yó.

11 Ja yúan ná ká'an ndée-ró jíin tá'an-ró. Te ná síyija-ró tá'an-ró, nátu'un kákuu-ró jíin.

Consejo Pablo

12 Te káka'an nda'ú-ri jíin-ró ñáni, ja kuándatu-ro núu cháa kásatiñu jíin-ró, te kátá'ú-de tiñu nuu-ro já cuenta máá Jító'o-yo te kákana jíin-de nuu-ro.

13 Te ná kóo ja jíńú'ún xáan-ro nú-de, te koo man-ro jíń-de sikí tíńu kásá'a-de. Te vindáa vinené ná kúxiuku-ró jíń tá'an-ró.

14 Te káka'an nda'ú-ri jíń-ró ñáni, ja kána jíń-ró nú cháa kájika ñáá, te ka'an ká'nu-ró jíń cháa tú kua'a iní, te kutuu-ró cháa vitá iní, te koo paciencia iní-ro jíń táká-i.

15 Te nde'é-ró, ma násá'a ndiva'a-ró jíń ní in ñayivi, nú nī sá'a ndiva'a-i jíń-ró, chí sua nene ná ndúkú-ró tíńu ja kée va'a jíń tá'an-ró, jíń táká-i.

16 Te nene ná kóo si iní-ro jíná'an-ró.

17 Ma júkuiñi-ro ja jikán ta'u-ro.

18 Ná nákuatá'ú-ró nú naún ndi'i kúu, chí súan kuní Dios ja sá'a-ró nú Cristo Jesús.

19 Ma kasú-ro nú máa Espíritu.

20 Ma sájá'a iní-ro nú tú'un kájani-i tu'un-ya.

21 Ná kóto nchaa vii-ro táká-ni, te nú ja vá'a kúu, te kutin ni'in-ró,

22 te nú ja ú'u kúu, ma kivi nduu-ro jíń.

23 Te máa Dios, I'a ndiso tu'un kuaká'nu iní, nasándo ndi'i-ya iní-ro jíná'an-ró. Te kundito kútu-ya iní-ro, añú-ro, jíń yíki kúńu-ró, náva'a tú nakuxndí-ya sikí-ro kivi ncháa máa Jító'o-yo Jesucristo.

24 Te bueno skíkuu máa-ya, I'a ni kana xini-ro, te súan sá'a-ya.

25 Ñáni jíná'an-ró, kakan ta'u-ro ja'a-rí jíná'an-ri.

26 Nú káka'an-ro jíń ñani-yo, te ndoo titú-ro-í.

27 Káka'an ni'in-ri jíń-ró jíná'an-ró sikí máa Jító'o-yo, ja ká'u-ró tutú yá'a nuu táká ñani-yo, cha ká'io ndoo.

28 Tu'un lúo ío iní máa Jító'o-yo Jesucristo ná kóo jíń-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS TESALONICENSES YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

¹ Máá-rí kákuu Pablo jíin Silas jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kákandíja ñuu Tesalónica, ja ká'in-i nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo.

² Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kii nuu máá Táa-yo Dios jíin núu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró.

Dios kúu I'a sándaq va'a tiñu-yó

³ Kánakuatá'ú níni-rí nuu Dios ja sikí róó ñáni. Súan ío va'a, chi kuakukútu-gá-ro jíin tú'un kákandíja-ró, te bueno kákundá'ú iní-ro tá'an-ró.

⁴ Ja yuán kákusi iní-ri ja sikí róó jíná'an-ró, hora kánakani-ri tu'un-ró núu tíku'ni máá Dios, ndasa kákandíja-ró, jíin ja ká'in ní'in-ró, vaša káchindikín-i róó, vaša káta'an-ro túndó'o.

⁵ Yuán kúu in tuni ja sándaq ndaa-ya-í, náva'a nani'in tá'u-ro nájaa-ro iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, chi ja sikí yuán kándo'o-ró.

⁶ Chi ío va'a ja súni jíin túndó'o nachunaa Dios nuu ñáyivi káxndó'o róó.

⁷ Te róó, ñáyivi kándo'o, in ká'nu-ni ndetátú-ro jíin-ri jíná'an-ri sá'a-ya kivi ja ndíi ndijin Jító'o-yo Jesús ichi ándiví, jíin táká ndajá'a-yá ja ká'io ní'in téyíi.

⁸ Te jíin yáá ñú'un kii-ya, te xndó'o-ya ñáyivi tú kájito nuu Dios, jíin ñáyivi tú kájandatú nuu tú'un va'a máá Jító'o-yo Jesucristo.

⁹ Te máá ñáyivi-ún ndo'o-i ja náa-í níi káni sá'a-ya, jíin ja má kúu kivi koyo-i nuu kánchaa máá Jító'o-yo jíin núu lúu ndíi ncháa fuerza-ya.

¹⁰ Súan sá'a-ya kivi ncháa-ya ja ndúñá'nu luu-ya sá'a taká ñáyivi ndóo-ya, te náva'a naa iní sava ñáyivi ndé'é-i nuu-yá kivi-ún sá'a taká ñáyivi kákandíja nuu-yá, chi níi kákandíja-ró tú'un ndaa níi kákastu-ún-rí nuu-ro.

¹¹ Ja sikí yá'a, te nene kájikan ta'u-rí ja'a róó, náva'a Dios máá-yó kuva'a iní-ya jíin-ró ja níi kana-ya róó. Te taká tiñu va'a kákuni-ro ná skíkuu-ya jíin-ró, jíin fuerza-ya, te suni jíin tiñu kásá'a-ró, jíin tú'un kákandíja-ró.

12 Návã'a ná nákana jaa-i sí'ví máá Jító'õ-yõ Jesucristo sá'a-ró jíná'an-ró, te suni kuatú'ún-i róó sá'a-ya, chî súan sá'a tu'un luu ío inî Dios máá-yó jíin já ío inî Jító'õ-yõ Jesucristo.

2

Sikî ñáyivi ñáá kivî ndîi Jesús

1 Te vina káka'an ndá'ú-ri jíin-ró, ñáni, sikî já ndîi máá Jító'õ-yõ Jesucristo jíin já ndútútú-yó núu-yá,

2 ja má nátu'u yachî inî-ro, ni ma kúku'á inî-ro sá'a ñn ja jîka kuu, xí tú'un, xí tutú ja sá'a síkî-i ja rúu tájí, cuenta sikî já á nî kuyani ndaa kivî máá Jító'õ-yõ.

3 Ma kuá'a-ró tú'un ja xndá'ú kutî ní ñn-i róó. Chi ma cháa kivî-ún onde nú túu ndu'ichî inî kua'a-í-ya, te suni onde ná kenda ndijin máá cháa ja xíin kuáchi, chî máá cháa ta'nu ndatu kúu-de.

4 Te ndonda-de kasu-de nuu táka ja káskúnání-i Dios, jíin núu já káchiñú'ún-i. Ja yúan te nungoo-de inî ve'e îi Dios, te ka'an-de ja Dios kúu máa-de.

5 Á tú kánuku'un inî-ro já ondé ná kánchaa-ga-ri jíin-ró, nî ka'an-ri tu'un yá'a jíin-ró jíná'an-ró.

6 Te vina a kájinî-ro ndéja kúu ja jasú nuu-dé, návã'a onde ná jajá kivî máa-de te kenda ndijin-de.

7 Chî máá tú'un sa'í xíin kuáchi, a yáji ní'ni kua'an, ko ío ja jasú nuu vina, onde ná kúxio-ún.

8 Yúan-na te kenda ndijin máá cháa xíin kuáchi-ún. Te máá Jító'õ-yõ ká'ni-yá-de nini jíin máá já tivî tachî-ní-ya, te nini ja ndîi ncháa kenda ndijin-ya, te xnáa-yá-de.

9 Te cháa-ún kii-de sá'a Satanás, te jíin fuerza nî'in xaan, jíin tuní, jíin tíñu ñá'nu sá'a síkî-ni-de.

10 Te jíin táka tíñu tú jîka ndaa, te tîin yátá-de ñáyivi náa, kuáchi ja tú ní kájatú'ún-i kumanî-í jíin tú'un ndaa, návã'a kaku-i sá'a-ya núu.

11 Ja yúan te skîi Dios inî-i, te kuñáa xinî-í, ja kándíja-i ñn tu'un xndá'ú,

12 návã'a nakuxndîi-ya síkî táka-i ja tú káandíja-i tu'un ndaa, chî sasua kákusî inî-i jíin tíñu tú jîka ndaa.

Máa-yá kúu I'q skîkuu

13 Nene kánakuatá'ú níni-rí nuu Dios ja'a róó, ñáni, ja kúndá'ú inî Jító'õ-yõ róó. Chî máá Dios nî kaji-ya róó onde ná xnáñúú návã'a kaku-ró, te suni jíin Espíritu-ya ndúndoo inî-ro te kandíja-ró tú'un ndaa.

14 Ja yúan ní kana-ya xinî-ro jíná'an-ró ní sá'a tu'un va'a káka'an-ri, návã'a ja-ro nú ndîi ncháa kánchaa Jító'õ-yõ Jesucristo.

15 Núsáá te kuiñi ñi'in-ró ñáni, te kutiïn ñi'in-ró tú'un ñi kakutu'a-ró, kúu jíin tú'un xí jíin tutú-ri.

16 Máa Táa-yo Dios kúu I'a ñi kúnda'ú iní yóo, jíin já ní ja'a-ya tú'un koo ndéé iní-yo ñí káni, jíin já kúñukuu va'a iní-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya. Te máa-yá, onde jíin máa Jító'o-yo Jesucristo,

17 ná násándéé-yá iní añú-ro jíná'an-ró, te ná síyja-ya róo siki tú'un jíin siki tíñu va'a.

3

1 ñn-na tu'un ío, ñáni. Ná kakán ta'u-ro jíná'an-ró já'a-rí jíná'an-ri, náva'a yachi ná kuichá nuu tu'un máa Jító'o-yo kí'in, te ná kuátú'ún-i, nátu'un nuu máa-ró jíná'an-ró,

2 te suni náva'a ná kaku-ri iní nda'a cháa ñáá jíin cháa kástá'an ruu jíná'an-ri, chi nasu ndí'i-de kákandíja.

3 Ko bueno skíkuu máa Jító'o-yo. Te ná síyja-ya iní-ro, te koto-ya róo nuu káni nuu kuí'a.

4 Te kájani ndija iní-ri, sá'a máa Jító'o-yo, já kakuu-ró jíin tíñu ñi katá'ú-rí nuu-ro te kukuu-ga-ro jíin.

5 Te máa Jító'o-yo, ná stá'an-ya núu añú-ro ndasa koo maní-ro jíin Dios, te ndasa kundiso-ró paciencia Cristo.

Siki cháa kúxi

6 Ko kátá'ú-rí tíñu nuu-ro, ñáni, jíin sí'ví máa Jító'o-yo Jesucristo, ja kúxio-ró núu táka ñani-yo já kájika kuu kátá-ni-de, chi nasu súan ní kástá'an-ri nuu-ro.

7 Chi a kájini máa-ró ndasa kánúu ndáku-ró rúu, chi tú súan ní kájika kuu kátá-ni-ri nuu-ro jíná'an-ró.

8 Ni tú ní káyee sáni-ri staa siki ní ñn-ró, chi sua ñi kaja'ni-rí máa-rí jíin tíñu, te ndúu ñúu-ni ñi kasátíñu-ri, te tú ní kúnini iní ni ñn-ró ní kasá'a-ri.

9 Nasu já túu derecho-ri kakan-ri núu. Chi sua kuní-ri kuu-ri ñn ejemplo nuu-ro ndasa ndaku-ró rúu.

10 Chi onde ná káxiukú-ga-ri jíin-ró, te ñi katá'ú-rí tíñu yá'a nuu-ro, ja nú ndé ñn ñayivi tú kuní-i sátiñu-i, te ma kée-í núsáa.

11 Chi ñi kajini tu'un-ri ja kájika kuu kátá-ni sava-i jíin-ró, tú kásatiñu kuti-í, chi sasua kájika kuu-i kándúkú tú'un-ni-í tá'an-i.

12 Te nuu ñayivi-ún kátá'ú-rí tíñu, te káka'an nda'ú-ri jíin-i siki máa Jító'o-yo Jesucristo, ja ná'ín-ni ná kóo-i, te ná sátiñu-i, te ni'in-í kee-í siki máa-i.

13 Te róo jíná'an-ró ñáni, ma kuítá-ro já kasá'a-ró tíñu va'a.

14 Te nú ndé ñn-i tú kuní-i kuandatu-i nuu tú'un-ri ja ká'an carta yá'a, kunchaa nuu-ro-í te ma kétá'an-ró jíin-i jíná'an-ró, náva'a ná kúka nuu-í.

15 Ko mā kóto u'ṽ-ro-í, chí sua kana jíin-ró nú-í ná tu'un nuu íin ñani-ro.

16 Te máá Jító'o-yo, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, nene ná kuá'a-ya tú'un vindáa vinené iní-ro jíiná'an-ró jíin táká-ni modo. Te máá Jító'o-yo ná kúnchaa-ya jíin táká-ro jíiná'an-ró.

17 Ruu, Pablo, áchí-ri ja ná sándéé iní-ro te cháa nda'a máá-rí, chí ya'á-ni kúu ñn tuni ja chí só-rí nuu táká-ni carta-ri. Chí súan cháa-ri.

18 Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo ná kóo jíin táká róo jíiná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

1 Máá-rí Pablo kúu apóstol Jesucristo, chī súan nī tá'ú tíñu Dios, I'a náma yóó, jíin Jíto'o-yo Jesucristo, ja káñukuu inī-yo-yá.

2 Cháa-ri tutu yá'a nuu Timoteo, se'e ndija-ri ja ní skándija-ri: Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya, jíin tú'un kuaká'nu inī ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jíto'o-yo Cristo Jesús, ná kóo jíin-ró.

Sikí ñáyivi s̄in s̄in sa'an

3 Nátu'un nī ka'an nda'ú-ri jíin-ró ja ná kéndoo-ró ñúu Éfeso ná nī kī'in-ri íchi kuá'an-ri ñuu Macedonia, ja ná ká'an nī'in-ró jíin sáva-i, te suni ká'an tuku-ri ja má stá'an-i s̄in s̄in nuu sá'an,

4 ni ma kuá'a-i tu'un ja ná ndúkú kuáchí-i sikí cuento, jíin sikí jíchi tu'un tá'an. Chī sua nákaa-ga kua'an, te skuikín tixín, lugar ja yíja-ga tu'un kándija-yó núu Dios sá'a. Achí-ri.

5 Ya'á kúu ja kuní-ri tá'ú-rí tíñu nuu-ro, ja ná kúndá'ú inī-ro-í jíin tú'un koo ndoo inī-ro, jíin tú'un koo va'a inī añú-ro, jíin tú'un kándija ja tú yóso yú'u.

6 Ja sikí yúán kájika yátá sáva-i, te kákus̄in inī-i kájukuiñi-i sikí tú'un ja tú ní'in tíñu.

7 Kákuni-i kuu-i maestro ley, ko ni tú kájuku'un inī-i naún tu'un káka'an-i, ni naún tu'un kájani nī'in-i.

8 A kájinī-yo ja ío va'a ley, ko nú koo kájí iní-ro jíin.

9 Chī a jiní-yo ja ley, tú ní kúva'a ja ndóna sikí ñáyivi vá'a, chī sua ndóna sikí ñáyivi ñáá, sikí ñáyivi tú kájandatu, sikí ñáyivi tú káchiñú'un-i-ya, sikí ñáyivi kásá'a kuachi, sikí ñáyivi kándaa ndiva'a jíin ñáyivi chá'an, sikí ñáyivi kája'ni táa náa, jíin sikí ñáyivi kája'ni ndíyi,

10 sikí ñáyivi kájika téné, sikí xí'ncha, sikí ñáyivi sakuí'ná ñáyivi, sikí ñáyivi káxndá'ú, sikí ñáyivi kásátú'un, jíin sikí sáva-ga tu'un ja tú káni tá'an jíin tú'un máá-yá ja ío ndéé ndánu.

11 Chi tu'un-ún kúu máá tú'un va'a luu xaan ja vái nuu máá Dios, I'a i. Te sikí tú'un-ún nī chaa tíñu-ya rúu.

Tíñu nī chaa-ya sikí Pablo

12 Te nákuatá'ú-rí nuu máá I'a n̄i ja'a fuerza in̄i-ri, kúu Cristo Jesús Jito'o-yo, te n̄i nakani in̄i-ya já cháa skíkuu va'a kúu-ri, te n̄i chaa tíñu-ya rúu.

13 Ko onde sáá núú, chi n̄i ka'an ndiva'a-ri, te n̄i chindik̄in-ri-i, te n̄i stují-rí-i. Ko n̄i kundá'ú in̄i-ya rúu, ch̄i tú jiní-ri te n̄i sá'a-ri, te ni tú ní kándija-ri sáá.

14 Ko tu'un luu ío in̄i máá Jito'o-yo, n̄i ndea-ga in̄i-ri jín tú'un kándija, jín tú'un kundá'ú in̄i Cristo Jesús ruu.

15 Ch̄i ío va'a ja ná kuatá'ú táká-i tu'un ndaa yá'a, ja Cristo Jesús n̄i kii-ya iní ñuyívi, náva'a nama-ya ñáyivi kándiso kuachi, te ruu kúu máá já ní kaa-ga n̄i sá'a.

16 Ko n̄i kundá'ú in̄i-ya rúu, náva'a jín rúu ja ní kaa-ga n̄i sá'a-ri, te kun̄i-i ndasa ío xaan paciencia in̄i Jesucristo, náva'a kuu-ri ñn muestra nuu ñáyivi kúkuéé-ga kandija-i nuu-yá, te nani'in tá'u-í kuchaku-i n̄i káni.

17 Núsáá te n̄i káni n̄i kuiá ná ká'an jínú'ún-yo te ná nákana jaa-yó máá Rey, I'a ndíto chakú n̄i káni, ja tú jí'i-ya, ja tú kúu nde'é ndijín-yo núu-yá, ja máá ñn-ni-ya kúu Dios ndíchi. Amén.

18 Hijo, súan tá'ú-rí tíñu nuu róo Timoteo. Ch̄i jín kivi ní kaka'an-i ja kúndijí máá-ró. Te jín tú'un n̄i kaka'an-i-ún, te ná skíkuu va'a-ró jín tíñu jíku-ró.

19 Te kandija n̄i'in-ró, te ná káni va'a in̄i añú-ro, chi tu'un yá'a n̄i kaské'ichi sava-i, te n̄i kasjíta-i máá-i nuu tú'un kándija.

20 Te chaa yúan, Himeneo jín Alejandro kákuu-de, ko n̄i chí'i-ri-de nda'a Satanás, náva'a ná skuá'a-de inga jínu ma ká'an ndiva'a-ga-de.

2

Ndé cuenta kakan ta'u-yo

1 Te ví'i-gá ká'an nda'ú-ri jín-ró núsáá, ja ná kakán ta'u-ro já'a táká ñáyivi. Ka'an nda'ú-ro jín-yá ja kúu máá-i, te kakan-ro nú naún jínu ñú'ún-i, ko nene ná nákuatá'ú-ró já kúu máá-i.

2 Suni ná ká'an-ro já'a táká rey jín já'a táká chaa kakuñá'nu, náva'a ná kúxiukú ná'in-yó, te ná kóo paz nuu-yo, te chí'ú'ún-yó-yá, te koo ja jínú'ún-yó núu táká-ni.

3 Chi ya'á kúu ja ío va'a te sá'a ja játa'an in̄i Dios, I'a náma yóo.

4 Te máá-yá kun̄i-ya já táká ñáyivi ná kaku-i, te ná kun̄i-i ndasa kaa máá tú'un ndaa.

5 Ch̄i ío ñn-ni Dios, suni súan ío ñn-ni I'a ká'an ja'a táká ñáyivi onde nuu Dios, te I'a-ún, máá cháa Jesucristo kúu-ya.

6 Te I'a-ún n̄i soko-yá máá-yá ja ní nakuaan-ya táká yóo, te onde máá kivi-ún, n̄i kenda testigo siki I'a-ún.

⁷ Te ja sikí yúán ní jani-ya rúu ja kúu-ri apóstol náv'a kani-ri tu'un. Chaa jiní stá'an va'a nuu ñáyivi sín naciòn kúu-ri. Te jandaa ká'an-ri, te a jiní máá Cristo tú xndá'ú-ri.

⁸ Te kuní-ri ja ndéni ni kuu, te ná kakán ta'u táká chaa jiná'an-de. Te ná kóo ndoo nda'a-dé ndukani-de. Te ma kiti iní-de, te ni ma kánaá-de.

⁹ Suni súan taká ñasí'í, ná kasú va'a-ña máá-ña jín sá'ma jínú'ún, ja tú kuka nuu iní-yo sá'a. Te nasu sáluu-ña máá-ña jín lazo, xí oro, xí perla, xí sá'ma ncháá ya'u,

¹⁰ chi sua ná sáluu-ña máá-ña jín tíñu jínú'ún sá'a-ña, nátu'un kánúú sá'a taká ña'an já káka'an-ña já káchiñú'ún-ña máá-yá.

¹¹ Te ñasí'í, náskuá'a-ña kasú-ña yú'u-ñá, te ma ndúkú-ña tá'ú-ña tíñu.

¹² Chi tú já'a-ri tu'un ja kánduu ñasí'í stá'an-ña, ni tú tá'ú-ña tíñu nuu cháa, chi ná'in-ni ná kóo-ña.

¹³ Chi Adán ni sáva'a-ya xná'an-ga, te vásá ní sáva'a-ya Eva.

¹⁴ Chi tú ní xndá'ú ja'ú Adán, chi sua ñasí'í-de ni kandíja-ña, te ni sáña'mu-ña.

¹⁵ Ko kaku-ña sá'a ja júku'un se'e-ña, te nú túu síq-ña tú'un kándíja-ña jín tú'un kúndá'ú iní-ña, jín tú'un koo ndoo iní-ña, jín tú'un ja tú kuka nuu-ña sá'a.

3

Ndasa koo chaa ndító tiku'ni

¹ Tu'un ndaa kúu ya'á: Nú ñn chaa kuní-de kuu-de chaa kundito tiku'ni, bueno tíñu ndúkú-de.

² Núsáá te ñini ná kóo jínú'ún cháa kundito-ún, náv'a tú ndenda kuachi sikí-dé. Te ñn máá tú'ún-ni ñasí'í-de ná kóo, te koo ndító iní-de, koo kuándí'í-de, koo kájí iní-de, kundá'ú iní-de ñáyivi jíká, te koo ñama iní-de stá'an-de.

³ Ma kóo ká'vá-de, ma stují-dé ñáyivi. Ma ndío xaan iní-de sikí xú'ún. Chi sua ná kóo paciencia iní-de. Ma kútixín-de. Ma kútóó iní-de.

⁴ Te jínú'ún ná tá'ú-de tíñu iní ve'e-de, te ná kúñava'a-de se'e ja skíkuu-i tíñu tá'u núu-í jín já kóo jínú'ún-i.

⁵ Chi chaa ja tú jiní-de tá'ú jínú'ún-de tíñu iní ve'e-de, ndasa koto-de tiku'ni Dios núsáá.

⁶ Ko ma kúu kivi ñn chaa jáá. Te nú túu, chi sanaa te sávixi-de máá-de te ndonda ja'ú sikí-dé.

⁷ Suni kánúú já kúu-de ñn chaa ja kuátú'ún ñáyivi-dé, vasa ká'jin-i sín inga sikí, náv'a ma kuakú nchaá-i-de, ni ma tñn yátá já'ú-de.

Ndasa koo chaa jatíñu nuu tiku'ni

⁸ Suni súan cháa kájatíñu nuu tíku'nj kákandíja, ná kóo jíñú'ún-de, ma kóo tilakuá-de, ma kóo ká'vá-de, ni ma ndío xaan iní-de sikí xú'ún.

⁹ Ko ná kóo ndoo inj añú-de, te ná kundij nī'in-de jíñ tú'un sa'í kákandíja-yó.

¹⁰ Te cháa yá'a, suni kuní ja kóto nchaq-yo-dé xna'an-ga, nává'a kunj-yo nú túu kuachi yí'i sikí-dé. Yúan-na te kuu kuatíñu-de.

¹¹ Suni súan ná kóo va'a inj taká ñasí'í, ma ndúkú tú'un-ña tá'an-ña, te ná kóo kuándí'í-ña, te ná skíkuu-ña taká ñaún tiñu kúu.

¹² Cháa kájatíñu nuu tíku'nj, suni ñn-ni ñasí'í-de ná kóo, te ná tá'ú vá'a-de tiñu nuu sé'e-de jíñ núu taká inj ve'e-de.

¹³ Chi cháa kájatíñu va'a, sua skákunu-ga-de máa-de kua'an-de, te káchundéé-gá inj-de sá'a-de sikí tú'un kákandíja-yó núu Cristo Jesús.

¹⁴ Tu'un yá'a cháa-ri kujaa nuu-ro. Te ñúkuu inj máa-rí jaa yachi-ri nuu-ro.

¹⁵ Ko sanaa te kúkuéé-ga te jaa-ri nuu-ro. Te ja yúan cháa-ri ya'á, nává'a kunj-ro ndasa kánúu káka-ró jíñ ñáyivi káchiñú'ún Dios. Chi yúan kúu tíku'nj Dios, I'a chakú. Te yúan kándituu te kásákútu-gá máa tú'un ndaa.

¹⁶ Ndaa ká'an-ri, ja yíi xaan káa máa tú'un sa'í káchiñú'ún-yó: Nj kenda ndijin Dios jíñ yíki kúñu-ya. Te nj kendoo ndaa-ya ní sá'a máa Espíritu. Nj kajinj ndajá'a-yá nuu-yá. Nj jicha nuu tu'un-ya núu ñáyivi sijn nación. Ñáyivi ñúyivi ní kákandíja-i nuu-yá. Nj ndaa-ya kuá'an-ya núu lúu ndíi ncháa nj sá'a Dios.

4

Sikí tú'un ndu'ichi inj

¹ Ko máa Espíritu, a kástu'ún káji núu-yo, nú ná kúyani ndí'i kivi te ndu'ichi inj sava-i jíñ tú'un kákandíja-i. Te kuatú'ún-i máa já ká'an tu'un xndá'ú jíñ sá'an tachi.

² Kundiso-i uu xinj, te ka'an-i tu'un tú'ún, chi ndukava iní añú-i.

³ Ma kuá'a-i tu'un tanda'a-yo, ni ma kuá'a-i tu'un kee-yo sáva ndeyu ní sá'a Dios ja kuní máa-yá ja ná ní'in cháa kákandíja jíñ cháa kájinj ichi ndaa, chi kánakuatá'ú-de nuu-yá te káyee-dé.

⁴ Chi taká ja ní sá'a Dios ío va'a, te ma kúu ské'ichi-yo, te nú ná nákuatá'ú-yó núu-yá te ná kée-yo.

⁵ Chi jíñ tú'un Dios, te jíñ tú'un kakan ta'u-yo núu-yá, te a nj ndundoo-ni ndeyu-ún.

Chaa játíñu va'a nuu Jesucristo

6 Ko nú tu'un yá'a kastu'un-ró núu táká ñani-yo, chaa játiñu va'a nuu Jesucristo kúu-ró nú súan, chi a ni tñin tu'un kándija-ró-ún iní-ro, onde jín sá'an va'a ja bueno skíkuu-ró.

7 Ko taká tu'un yúkú, jín taká tu'un aná'an, ná skána-ró kí'in, te ná skuá'a-ró máni tu'un ja chíñú'un-yó máá-yá.

8 Tiñu ja skuá'a-yó ndúndéé yíki kúñu, chi yaku-ni ní'in tiñu. Ko tu'un chíñú'un-yó máá-yá, chi taká-ni modo ní'in tiñu, chi vida yá'a jín vida chaa, bueno kee sá'a.

9 Tu'un ndaa kúu tu'un yá'a, te ío va'a ja ná kuátá'ú táká-i.

10 Chi sikí yá'a kúu ja kásatiñu ni'in-yó, te kándo'o-yó, chi káñukuu iní-yo já kúu máá Dios, I'a chakú, chi máá-yá kúu I'a náma taká ñayivi, ko ví'i-gá náma-ya ñayivi kákandija nuu-yá.

11 Tu'un yá'a ná stá'an-ro, te tá'ú-ró tiñu.

12 Ma kuá'a-ró tú'un ja kújá'a iní ni ñn-i koto-i róo vasa súchí-ró. Te ná kóo va'a-ró, náva'a ñayivi kákandija kuu ndaku-i róo jín tú'un ká'an-ro, jín modo jika kuu-ró, jín tú'un kúndá'ú iní-ro-í, jín tú'un kándija-ró, jín tú'un ndoo iní-ro.

13 Nini kúkuéé-ga-ri te ja-ri, te ná kuítú iní-ro ká'u-ró tutú nuu-í, ná kána jín-ró núu-í, ná stá'an-ro tú'un nuu-í.

14 Ma kúkúxí-ró jín tá'u ní ni'in-ro, chi chaa kákuu nuu, ni chaa-de nda'a-dé xiní-ro, te ni kuta'u-ro yúan, nátu'un ni kaka'an-de onde kiví ní kuu-ún.

15 Ná kúndee tu'un yá'a xiní-ro. Te kukuu ni'in-ró jín, náva'a ná kuní taká-i ndasa bueno kuayija-ró jín.

16 Te koto va'a-ró máá-ró jín tú'un stá'an-ro. Ma sí-a-ro. Chi nú súan ná sá'a-ró, te bueno nama-ró máá-ró jín táká ñayivi chú'un iní tu'un ka'an-ro.

5

1 Ma kána jín-ró núu cháa ñá'nu, chi sua ka'an nda'ú-ro jín-de nátu'un jín tá-a-ro. Te nuu cháa súchí, ka'an-ro jín-de nátu'un jín ñaní-ro,

2 te nuu ñá'an ñá'nu, nátu'un jín ná-a-ro, te nuu ñá'an súchí, nátu'un jín kuá'a-ró. Te tu'un ndoo ndatu'un-ró.

3 Te ná ká'an jíñú'un-ró jín ñá'an kákendoo ndá'ú, te nú ni kákendoo ndá'ú ndija-ña.

4 Ko nú ñn ña'an kéndoo ndá'ú ío se'e-ña, xí sé'e tíjání-ña, ná kútu'a súchí yá'a xna'an-ga kundiso jíñú'un-i responsable máá-i iní ve'e-i, te ná nákoto-i tá-a-i ná-a-i, chi súan játa'an iní Dios.

5 Te nú ña'an já ní kéndoo ndá'ú ndija kúu-ña, te máá ñn-ña, te ñúkuu iní-ña Dios, te nene ká'an nda'ú-ña jín-yá te jikán ta'u-ña ndúú ñúú-ni nuu-yá.

6 Ko nú ña'an jika sikí tú'un sií iní kúu-ña, vasa chakú-ña, ko nátu'un a ni jí'i-ña.

7 Tu'un yá'a ná tá'ú-ró tíñu nuu-í, náva'a tú ndenda kuachi sikí-í.

8 Te nú ñn chaa tú ndíto-de tá'an-de, te ví'í-gá nú jíin tá'an máa-de iní ve'e-de, te a ñi ské'ichi-de tu'un kándíja-de nú súan, te chaa ñáa-ga kúu-de vása ñn chaa tú kándíja.

9 Ma sá'a-ró cuenta ja ñá'an ní kendoo ndá'ú kúu-ña, te nú té jinu-ga-ña uní xiko uxí kua-ña, jíin já máa ñn-ni yii-ña ñi nchaka-ña,

10 jíin já kajatú'un vá'a-i ja bueno tíñu ñi sá'a-ña, jíin já ní skuá'nu-ña sé'e, jíin já ní kundá'ú iní-ña ñáyivi jíká, jíin já ní nakacha-ña já'a ñáyivi kákandíja, jíin já ní chindéé-ña ñáyivi káta'an tundó'o, jíin já ní'in ñi jika-ña jíin táka tíñu va'a.

11 Ko ñá'an súchí ja kéndoo ndá'ú-ña, ma kuátá'ú-ró-ña, chí nú a ñi kaisiki ncháa-ña sikí Cristo, yúan-na te kákuu-ña já nátanda'a túku-ña.

12 Nú súan, te ta'nu ndatu-ña sá'a máa-ña, chí tú ní skíkuu-ña tú'un ñi keyu'u-ña xnáñúú.

13 Te suni káskuá'a-ña kée kúxí-ña, kájika-ña ndíta'an ve'e, te nasu máa ñn ja kée kúxí-ña, chí suni sikí cuentú-ni kájika kuu-ña, te kivi nduu-ña ká'an-ña tú'un ja tú ío va'a.

14 Núsáa, te taká ñasí'í súchí kákendoo ndá'ú, kuní-ri ja ná nátanda'a-ña, náskuá'nu-ña sé'e-ña, ná kóto va'a-ña vé'e-ña, te ma kuá'a-ña lugar ja ká'an ndiva'a ja'ú sikí-yo.

15 Chí sava-ña a ñi kajika yátá-ña, te ñi kandikin-ña yatá Satanás kaja'an-ña jíin.

16 Ko nú ñn chaa kándíja, xí ñn ñá'an kándíja, káñava'a tá'an ja kákuu ñá'an ní kendoo ndá'ú, ná kóto-de-ña, te ma cháa-de carga sikí tíku'ni kákandíja, náva'a ní'in tíku'ni najíin kúu ñá'an kákendoo ndá'ú ndija.

17 Ná kóo jíñú'un xáan-ro núu cháa kákuu nuu, te nú kátá'ú vá'a-de tíñu, ko ví'í-gá jíñú'un ná kóo-ró núu-dé nú kájani ñi'in-de tu'un jíin já kástá'an-de.

18 Chí áchí máa tutú ii: Ma chú'un-ró ññunu yú'u xndikí jíkó, áchí. Te: Chaa sátiñu kivi, chí ío derecho-de ja kí'in-de ya'u-de, áchí.

19 Ma kuátú'un-ró ní ñn kuachi sikí cháa kúu nuu, chí onde nú ío uu xí uní testigo.

20 Te ñáyivi kúkuu jíin kuáchi, kana jíin-ró núu-í, ko ná kuní jíin núu táka-i, náva'a suni ná yú'ú sava-ga-i.

21 Ko onde jíin Dios, jíin máa Jító'o-yo Jesucristo, jíin táka ndajá'a-yá ja ní kaji-ya, ká'an ñi'in-ri tu'un yá'a jíin-ró, ja ná skíkuu va'a-ró, te ma kúnchaa nuu-ro-í, ma ñn-i kaa ñn-i kuun koto-ró núu-í.

22 Ma xndée yachi-ro ndá'a-ro xiní ní ñn-i, te ma kivi

nduṽ-ro kuáchi jíin ingá ñayivi. Koto va'a-ró máa-ró nává'a ná kéndoo ndoo-ró.

²³ Vina te ñí-gá kua'an-yo, ma kó'o-ga-ro máni máa ndúcha, ná kó'o-ró ñin tí'li vino sikí já sá'a kue'e chíi-ró, jíin já núu-ni núu-ni kú'u-ro.

²⁴ Taká kuachi kásá'a sava-i, a ñi natuu, te jiní-yo já náku-xndíi-ya sikí yúán, ko kuachi kásá'a sava-ga-i, chí kuéé-ga te natuu.

²⁵ Suni súan kúu taká tiñu va'a, chí a ñi natuu, te ja ná té tuká-ún, ma kúu kundee sa'í.

6

¹ Taká ñayivi kákuu mozo kásatiñu sáni-i, ná kóo jíinú'ún vá'a-i nuu patrón-i, nává'a tú koo ndiva'a tu'un sikí sí'ví máa Jító'o-yo jíin sikí sá'an-ya.

² Te ñayivi káñava'a-i patrón kákandíja, ma sájá'a iní-i nuu-dé sikí já ñani-i kákuu chaá-ún, chí sua ná kuátíñu va'a-ga-i nuu-dé, chí kákandíja chaá-ún ja kájatíñu-i nuu-dé, te maní-dé jíin-i. Súan ká'an ñi'in tu'un yá'a, te suni stá'an.

Sikí tú'un xndá'ú

³ Te nú ndé ñin chaá stá'an-de inga tu'un, te nú tú játú'ún-de ja ío ndaa tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo, te nú tú játú'ún-de sa'an ja káchiñú'ún-yó máa-yá,

⁴ máni sávixi-de máa-de. Te ni ñin tu'un tú júku'un iní-de, chí tíxin jáni iní-de, te kánaá-de jíin tú'un ká'an sáni. Te yúan kákuu tu'un kuásún iní, tu'un tíxin, tu'un ká'an ndiva'a, tu'un jáni ñáá iní xini,

⁵ jíin já kákanáá chaá kándakú'u xini, chaá tú káñu'un tu'un ndaa iní-de, te kájani iní-de ja ná chíñú'ún-de máa-yá nává'a ni'in-dé xu'ún. Ná kúxio-ró ma kétá'an-ró jíin cháa kándaa súan.

⁶ Ko ja á ñi kaan-yó jíin-yá, te káchiñú'ún-yó máa-yá, jíin yúan, chí nátu'un a kua'a ní kani'in-yo.

⁷ Tú naún ní cháa jíin-yó iní ñuyívi yá'a, suni ma kúu kiñi'in-yó ní ñin ki'in-yo jíin.

⁸ Nú ío ja kée-yo, ío ja kú'un-yó, te si-ñi ná kóo iní-yo jíin.

⁹ Te ñayivi já kákuñi-i kuu kúká-i, chí jító nchaá ja'ú-i, te tñin yátá-ún-i. Te yachi kivi-i jíin tú'un ndío ñáá iní-i te sá'a ndiva'a ndituní-i, te náa ñayivi-ún, te síjita-i máa-i sá'a tu'un-ún.

¹⁰ Chí nú xu'ún kúmani-yo jíin, te sikí yúán káku taká tiñu ñáá. Yuán ní kandio iní sava-i, te ñi kasía-i ichi kákandíja-i. Te ñi kivi tundó'o xaan iní añú-i.

Tu'un ndúkú ndéé kándíja va'a

11 Ko róó, cháa játiñu nuu Dios kúu-ró, te ná kúnu-ró kóto-ró táká tiñu yá'a. Te ná ndúkú-ró já skíkúu-ró tiñu ndaa, tu'un káchiñú'ún-yó máá-yá, tu'un kándíja, tu'un kúndá'ú iní tá'an, tu'un paciencia, tu'un súchí iní.

12 Ná ndúkú ndée-ró kándíja va'a-ró, te suni ná sá'a-ró fuerza ni'in tá'u-ro kúchaku-ro ní káni, chi ja yúán kúu ja ní kana-ya xiní-ro, te ni ka'an ndaa-ro tú'un-ya ní kajini kua'a ñáyivi.

13 Te onde jín Dios tá'ú-rí tiñu yá'a nuu-ro, chi ja máá-yá, te chakú taká ndatíñu, te suni jín Jesucristo, I'a ni ka'an ndaa taká tu'un nuu Poncio Pilato, ká'an-ri.

14 Ná skíkúu va'a-ró jín tiñu tá'u núu-ro, nává'a ma kúchá'an, ni ma kuakú nchaá-i, onde kivi ndí máá Jító'o-yo Jesucristo.

15 Chí in kivi te kuni ndijin-yo kí-ya, sá'a máá I'a kúsi iní-yo jín. Te I'a-ún, máá in-ya kúñá'nu, te kúu-ya Rey nuu táká rey, te Jító'o nuu táká jító'o.

16 Te máá in-ya kúu I'a ndíto chakú ní káni. Te ncháa-ya in lugar nuu ndí ncháa, te ma kúu jaá ni in-i yúan. Te ñáyivi tú ní jini ndijin nuu-yá, ni ma kúu kuti. Nuú máá-yá ná kóo tu'un jínú'ún, te ná tá'ú máá-yá tiñu ní káni. Amén.

Siki tú'un kúká

17 Nuú táká ñáyivi kúká ká'io iní ñuyivi yá'a, ná tá'ú-ró tiñu ja má sáxixi-i máá-i. Ni ma kúñukuu iní-i kaku-i jín xú'ún, chí yachí náa-ún. Chí sua ná kúñukuu iní-i kaku-i sá'a Dios, I'a chakú, chí máá-yá já'a kua'a-yá taká-ni ndatíñu nuu-yo já kúsi iní-yo sá'a.

18 Ná sá'a va'a-i jíná'an-i. Ná kúu kúká-i jín táká tiñu va'a sá'a-i. Yachí ná kóto tá'an-i, te yachí ná chindée tá'an-i.

19 Súan te kaya-i taká tiñu va'a siki máá-i ja kúu-i kua cháa, chí súan te kutin-i ichi kúchaku ndija-i.

20 Ko róó Timoteo, ma sía-ro táká tu'un ni chí'i-ri nda'a-ro. Te ma kivi nduu-ro jín táká tu'un yúkú tu'un sáni, jín táká tu'un ndíchi ñáá, ja jasú nuu máá tú'un júku'un ndaa iní.

21 Chí súan ni kajatú'ún sáva-i tu'un yúkú-ún. Te ni kaxnáa-i ichi ndíso tu'un kákandíja-yó. Tu'un luu ío iní máá-yá ná kóo jín-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

¹ Máá-rí kúu Pablo apóstol Jesucristo, chī súan nī jata'an inī Dios, chī a nī keyu'u-yá kuá'a-yá tú'un kuchaku-yo sá'a Cristo Jesús.

² Cháa-rī tutu yá'a nuu Timoteo, se'e-rī ja maní-rí jín: Tu'un luu ío inī-ya, jín tú'un kúndá'ú inī-ya yóo, jín tú'un kuaká'nu inī ja kī nuu máá Táa-yo Dios, jín ja kī nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jín-ró.

³ Nákuatá'ú-rí nuu Dios, te játíñu-rī nuu-yá nátu'un nī kasá'a vuelú-rī, te tú náku xndíi añú-rī sikí-rí. Te tú júkuiñi kuti-rí ja núku'un inī-rī róo, hora jikán ta'u-rí ndúú ñúú-ni.

⁴ Kúu inī-rī kunj-rī nuu-ro, náv'a kusii xáan iní-rī, chī núku'un inī-rī ndasa nī nda'i-ro.

⁵ Chī a nī nukú'un inī-rī ndasa kájí kándija-ró, te suni súan nī kandija naná ñúu-ro Loida xna'an-ga, jín náa-ro Eunice. Te jáni ndija inī-rī ja súi súan ncháá tu'un kándija-ún inī máá-ró vína.

⁶ Ja yúan xndáku-rī nuu-ro, ja ná náskandá jáá-ró máá tá'u nī ja'a Dios nuu-ro, ja ní ní'in-ro ná nī chaa-rī nda'a-rí xinī-ro.

⁷ Chī tú ní já'a Dios ñn modo jo nuu-yo, chī sua ja ná kuíñi ní'in-yó, jín ja ná kúndá'ú inī-yo-í, jín ja ná koo kuándí'í-yo.

Mā kúka nuu-yo sikí tú'un máá-yá

⁸ Núsáá te mā kúka nuu-ro káni ndaa-ro tú'un máá Jító'o-yo, ni tu'un ruu chaa kándeé vekaa ja sikí máá-yá. Chī sua ná koto ta'an-ro túndó'o sikí ja jáni-ró tú'un va'a, chī ja sikí yúan ní ja'a Dios fuerza inī-yo.

⁹ Chī nī nama-ya yóo, te nī kana-ya xiní-yo ndúndoo-yó, ko nasu sikí tíñu kásá'a-yó, chī sua ñúkúún máá-yá nī sá'a-ya jín tú'un luu ío inī-ya, chī onde ná té chá'an-ga kéjá'á táká kuia, te nī ja'a-ya tú'un-ún nuu-yo ní sá'a Cristo Jesús.

¹⁰ Ko vina a nī kenda ndijin tu'un-ún nī sá'a ja ní kenda Jesucristo, I'a náma yóo. Te máá-yá nī janchar-ya kué'e kuu-yo. Te jín máá tú'un va'a nī stá'an-ya núu-yo ndasa kuchaku-yo te mā kúu-ga-yo.

¹¹ Te nī chaa-ya tíñu sikí-rí kúu-rī apóstol kani-rī tu'un-ún, te stá'an-rī nuu ñáyivi sñn nación.

12 Te ja sikí yúán jíto-ri tundó'o yá'a. Ko tú kúka nuu-ri, chí a jiní-ri ndé nuu kándíja-ri. Te jáni ndija iní-ri ja kúu kundito-ya já ní chí'i-ri nda'a-yá, onde ná jáa máá kivi.

13 Ná kúkuu nī'in-ró jíin íchi tú'un va'a ndasa nī jini so'o-ró ní ka'an-ri. Te ná kúndi-ri jíin-ún modo kándíja-ró jíin já kúndá'ú iní-ro-í sá'a Cristo Jesús.

14 Ná kóto-ró tú'un ndaa ja ní ja'a Espiritu Santo nuu-ro, chí ncháa-ya iní-yo.

15 A jiní-ro já táká ñayivi káxiukú ñúu Asia, nī kaskéndo-o-ruu, te uu-i kákuu Figelo jíin Hermógenes.

16 Ná kúndá'ú iní máá Jíto'o-yo ñayivi káxiukú vé'e Onesíforo, chí kua'a vuelta nī nani'in iní-ri nī sá'a-de, te tú ní kúka nuu-dé vasa nú'ni-ri kánde-ri vekaa.

17 Chí sasua nī nandúkú víi-dé ruu, te nī ndenda-ri nī sá'a-de, ná nī kánde-de Roma.

18 Ná kuá'a máá Jíto'o-yo tú'un ja máá I'a kúu Tatá, ná kúndá'ú iní-ya-dé máá kivi-ún. Te a jiní va'a máá-ró ndasa xaan ní jatíñu-de nuu-ri iní ñuu Éfeso.

2

Máa-yó nátu'un soldado va'a Jesucristo

1 Ko róo, hijo máni, ná ndúndáján iní-ro jíin tú'un luu ío iní Cristo Jesús.

2 Te tu'un nī jini so'o-ró ní ka'an-ri onde jíin kuá'a ñayivi ní kajini, tu'un yá'a ná chí'i-ró iní nda'a sáva chaa skíkuu va'a, nává'a suni kuu stá'an tuku máá-de nuu sáva-ga-i.

3 Ko róo, ma yú'ú-ro kóto-ró túndó'o, nátu'un in soldado va'a Jesucristo.

4 Ni in chaa kájatá'an, tú sáteñu-de máá-de jíin tíñu ñuyívi, nává'a kusii iní máá cháa nī chaa tíñu soldado sikí-dé.

5 Suni súan chaa ísiki, tú ní'in-dé premio-de te nú tú kusiki ndaa-de.

6 Suni súan chaa jítu, ma ní'in-dé kee-dé te nú tú sátiñu-de xna'an-ga.

7 Ná káni iní máá-ró naún tu'un ká'an-ri, te máá Jíto'o-yo ná kúña-ga-ya xiní-ro jíin táká-ni.

8 Ná núku'un iní-ro já Jesucristo, se'e tata David nī kuu-ya, te nī nachaku-ya má'ñú ndíyi. Nátu'un ká'an tu'un va'a jáni-ri.

9 Te ja sikí-ún jíto-ri tundó'o, te kánde-ri vekaa nátu'un chaa nī sá'a kuachi xaan. Ko máá tú'un va'a Dios, ma kúu kunu'ní.

10 Núsáá te sikí já kúndá'ú iní-ri ñayivi ní kaji máá-yá kúu ja kánda-ga-ri koto-ri tundó'o. Nává'a suni kaku máá-i jíná'an-i, te ja-i nuu lúu kunchaa-i ní káni sá'a Cristo Jesús.

11 Ká'an ndaa tu'un yá'a: Nú nī kaji'i-yo jíin máá-yá, te suni kuchaku-yo jíin máá-yá.

12 Nú kanda-yo koto-yo túndó'o, te suni tá'ú-yo tíñu jíin-yá. Nú tú kuat'u'un-yo-yá, te suni ma kuátu'un-ya yóo.

13 Vasa tú kaskíkuu va'a máá-yo, ko a skíkuu va'a máá-yá. Ma kúu ské'ichi-ya máá-yá. Achí.

Tu'un xndáku nuu tá'an

14 Tu'un yá'a ná xndáku-ró núu ñáyivi, te ka'an ni'in-ró jíin-i, te ná kuní jíin núu máá Jító'o-yo, ja má státá'an-i sikí tú'un, chí tú ní'in tíñu kuti-ún, chí sua sáká núu iní ñáyivi jíni so'o.

15 Ni'in ná ndúkú-ró náva'a kuatú'un Dios róo, te náva'a kuu-ró cháa sátiñu va'a ja tú níni kúka nuu-ro, jíin já bueno jáni ndaa-ro máá tú'un va'a.

16 Ma kivi nduu-ro jíin tú'un yúkú, tu'un sáni, chí ví'i-gá nákaa jíin tú'un ñáá.

17 Chí tu'un-ún, kaji kí'in nátu'un kue'e gangrena. Te uu cháa súan kákuu Himeneo jíin Fileto.

18 Te cháa-ún, a ni skuíta-de ichi tú'un ndaa, chí káka'an-de ja á ni ja'a máá kivi náchaku taká-i, te súan sáká núu-de jíin tú'un kákandíja sava-i.

19 Te ni'in kándij ja'a já ní jani Dios. Te a ni kukútu jíin tú'un yá'a: A jini máá Jító'o-yo táká ñáyivi yí'i nda'a máá-yá. Te suni ká'an: Taká ñáyivi já ndáku ñi'in-i sí'vi máá-yá, ná kúxio-i nuu táká tíñu ñáá, áchí.

20 Iní in ve'e ká'nu, nasu máni máá kó'o oro, ko'o plata ío, chí suni ío ko'o yúnu, ko'o ñú'un, te suni ío ja kú'un ja jíñú'un iní te suni ja kú'un ja tú jíñú'un.

21 Te nú in ñáyivi skána-i tíñu ja tú jíñú'un ío iní-i, yúan-na te nduu-i nátu'un in ko'o ja kú'un ja jíñú'un iní. Te koo ndoo-i. Te ní'in tíñu-i ndasa játa'an iní máá Jító'o. Te koo tu'a-i ja kúu taká tíñu va'a.

22 Kunu-ró koto-ró táká ja ndío iní cháa súchí. Kundikín-ro tú'un ndaa, tu'un kándíja, tu'un kúndá'ú iní, tu'un vindáa vi-nené. Súan sá'a-ró ondé jíin ñáyivi kándaku ñi'in-i máá Jító'o-yo jíin já ndoo ío iní añú-i.

23 Ma kivi nduu-ro jíin tixín ñáá, ja tú ío káji iní, chí a jini-ro já máni tixín skuikín-ún.

24 Chí mozo máá Jító'o-yo, ma kúu koo tixín-de, chí sua kumaní-dé jíin táká-i, te koo ñama iní-de stá'an-de, te ná kuándéé iní-de jíin-i.

25 Te jíin tú'un súchí iní-de ná náka'nu-de ñáyivi kájasu, chí sanaa te nakani iní-i sá'a Dios, náva'a kuní-i ichi tú'un ndaa,

26 te náva'a kaku-i nuu já'ú ja kuní-ún tñn yátá-i, chí ni kundéé jíin-i jíka ná'in-i nátu'un játa'an iní máá.

3

Ñayivi chá'an kivi sándi'í-na

¹ Tu'un yá'a ná júku'un iní-ro, ja onde nuu kuájínu-na kivi, te chaá kivi koo tundó'o.

² Te koo ñayivi já máni chiñú'ún-i máa-i, chiñú'ún-i xu'ún, sáxixi sáni-i máa-i, sájá'a iní-i, ka'an ndiva'a-i sikí tá'an-i, ma kuándatu-i nuu táa-i nuu náa-i, koo nde'é-i, ma kéndoo ndoo-i,

³ ma kúmani-i jín tá'an-i, ma júkuiñi-i ja kájatá'an-i, sátú'ún-i, sjjita-i máa-i, tí'iná koo-i, koto u'u-i taká tiñu va'a,

⁴ nastúu tá'an-i, ka'ncha ndaa-ni-i, sándúxí-i máa-i, te chiñú'ún-ga-i tu'un kúsi iní-i nasu já chiñú'ún-i Dios.

⁵ Sá'a-i ja káchiñú'ún-i máa-yá, ko káské'ichi-i fuerza yúan. Ma kivi nduu-ro jín ñayivi kásá'a súan.

⁶ Chi sava chaá yá'a kákuu chaá kivi koyo tini ve'e, te kátiin-de taká ñ'an xíní ñáa ja kándiso xaan-ña kuachi, te sijn sijn kásá'a-ña jín tú'un kákaní iní máa-ña.

⁷ Te nene káskuá'a-ña, te tú kúu kuti kúndéé-ña júku'un iní-ña tú'un ndaa.

⁸ Te natu'un ni kasá'a Janes jín Jambres, ja ní kandúkú-de kasu-de nuu Moisés, suni súan kásá'a chaá yá'a chi kandúkú-de kasu-de nuu tú'un ndaa. Chaá ni te'yu ja jiní tuni kákuu-de, te a ni ské'ichi-ya-dé sikí já tú kákandíja-de.

⁹ Ko ma kúndéé-ga máa-de, chi koto ndijin taká-i tiñu káñáa ni kasá'a-de, natu'un ni ta'an uu chaá-ún.

¹⁰ Ko róo, a ni skuá'a-ró ndasa stá'an-ri, ndasa jika-ri, ndasa kúu iní-ri, ndasa kándíja-ri, ndasa paciencia iní-ri, ndasa kúndá'ú iní-ri-i, ndasa kándij ni'in-ri,

¹¹ ndasa ni kachindikín-i ruu, ndasa ni ta'an-ri tundó'o. Taká yuán ní kii sikí-rí iní ñuu Antioquía, ñuu Iconio, ñuu Listra. Súan ni kachindikín-i ruu. Ko máa Jító'o-yo ni nama-ya rúu nuu taká-ni-ún.

¹² Te suni taká ñayivi já kákuni-i kaka kuu-i jín-yá chiñú'ún-i Cristo Jesús, chindikín-de-i.

¹³ Ko chaá ñáa, chaá xndá'ú, ví'i-gá kivi-de jín. Chi xndá'ú-de ñayivi, te ñayivi-ún naxndá'ú tuku-i-de.

¹⁴ Ko róo, ná kúkuu-ga-ro jín já ní skuá'a-ró, ja ní kandíja ni'in-ró jín, chi a jiní-ro ndé ñayivi ní stá'an nuu-ro.

¹⁵ Chi onde ná lúli-ró ní jiní-ro núu máa tutú ij, te kuu koo ndíchí-ró sá'a náva'a kaku-ró chi kándíja-ró núu Cristo Jesús.

¹⁶ Taká tutu ij, ni kachaa-de ni sá'a máa-yá, te bueno ní'in tiñu ja stá'an, ja kána jín núu-í, ja náchu'un íchí-ún-i, ja stá'an ichi ndaa nuu-í,

¹⁷ náva'a ná yíja va'a ñayivi jika jín Dios, náva'a ná kúndiso-i taká tu'un kánúu ja kée va'a tiñu-i sá'a.

4

Siki já ná káni ná'in-yó tú'un

¹ Ká'an n̄in-r̄i jín-ró jito nuu Dios jín núu máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a sándaq̄ tiñu ñayivi chakú, jín ñayivi ní j'i, kivi ndii-ya, kivi tá'ú-yá tiñu in̄i ñuu-ya.

² Ná káni-ró tú'un. N̄in ná ká'an-ro. Kuítú iní-ro ká'an-ro vaša tú núña-ró. Te jín paciencia jín sá'an, ná stétuu-ró-i, ná kána jín-ró núu-í, ná ká'an nda'ú-ro jín-i.

³ Ch̄i chaq̄ kivi já má kuátú'ún kúti-í kuni so'o-i sa'an va'a, ch̄i sua kókon ná sá'a-i so'o-i. Te ndúkú-i maestro ja ká'an ndasa kúu in̄i máa-i.

⁴ Te kuxio-i ma kúni so'o-i tu'un ndaa, te kivi-i ichi cuento sáni.

⁵ Ko roó, ná kóo ndito in̄i-ro. Ná kuándéé iní-ro jín túndó'o. Ná káka-ró káni-ró tú'un va'a. Ná skíkuu-ró tiñu ndíso-ró.

⁶ Ch̄i ruu, a sokó-rí máa-rí nuu-yá ja kúu-r̄i, te a kuakuyani kivi kí'in-r̄i.

⁷ Bueno a n̄i kundéé-rí jín tiñu jiku-r̄i. A n̄i síjínu-r̄i máa kú'a carrera. Tú ní sía-r̄i tu'un kákandíja-yó.

⁸ Ja yúan, a ndátu tu'a premio-r̄i, siki já kéndoo ndaa-r̄i, te yúan kuá'a máá Jító'o-yo núu-rí máá kivi-ún. Te máa-yá kúu juez ndaa. Te nasu núu máá ñin-r̄i kuá'a-ya, ch̄i suni kuá'a-ya núu táká ñayivi káñukuu xaan iní-i kivi ndii-ya.

Túndó'o n̄i jito Pablo

⁹ Kuítú iní-ro te chaq̄ yachi-ro núu-rí.

¹⁰ Ch̄i Demas, a n̄i sía-de ruu, te kua'an-de ñuu Tesalónica, ch̄i chíñú'ún-de ñuyivi yá'a. Crescente, a kua'an-de ñuu Galacia, te Tito, a kua'an-de ñuu Dalmacia.

¹¹ Máá ñin-na Lucas kánchaq̄ jín-rí. Kuaka-ró Marcos kii-ró jín-de. Ch̄i bueno kuatíñu-de jín-rí nuu-yá.

¹² Tíquico, n̄i táji-rí-de kua'an-de ñuu Éfeso.

¹³ Te nú vaji-ró, te kundá'á-ró kútóo-r̄i kii-ró jín, ja ní skéndoo-r̄i ve'e Carpo ñuu Troas, te suni jín táká libro. Ko tutu ñii kúu ja kánúu-ga.

¹⁴ Alejandro, chaq̄ xndúcha kaa, xaan ndíva'a n̄i sá'a-de jín-rí, ko máá Jító'o-yo kuá'a-ya yá'u-de ná tiñu n̄i sá'a-de.

¹⁵ Ná kóto va'a-ró máa-ró, ma kivi nduu-ro jín-de, ch̄i xaan ní jiku-de n̄i jasú-de nuu tú'un káka'an-yo.

¹⁶ Kivi ní kúndaq̄ núu já ní ka'an máa-rí ja'a máa-rí, tú ni ñin ñayivi ní chindéé tá'an jín-rí, ch̄i taká-ni-i n̄i kaskéndoo-i ruu. Ná kakán ta'u-rí ja'a máa-i náva'a ma chísó-yá kuachi-i.

¹⁷ Ko máá Jító'o-yo, n̄i kandij-ya xín-rí, te n̄i ja'a-ya fuerza in̄i-r̄i náva'a síjínu-r̄i kani ndi'i-r̄i tu'un, náva'a kuu kuni so'o taká ñayivi s̄in nación. Te súan n̄i kaku-r̄i in̄i yu'u ndíka'a.

18 Te suni máá Jító'ᵒ-yᵒ, ná náma-ya rúᵓ nuᵓ táká tiñu ñáá. Te kanda-ni-rᵓ sá'a-ya onde kivi-rᵓ ñuu andíví núᵓ tá'ú-ya tiñu. Te ná nákana jaa-yó-ya ní káni ní kuiá. Súan ná kóo. Amén.

19 Ná sándéé iní Prisca jíin Aquila, achi-ro kúni-i, jíin ñáyivi káxiukú vé'e Onesíforo.

20 Erasto, ni kendo-de ñuu Corinto. Te Trófimo, ni skendo-ri-de ñuu Mileto, kú'u-de.

21 Ndúkú ndéé-ró cháa-ro vásá kéjá'á víko víjin. Sándéé iní-ro áchí Eubulo, jíin Pudente, jíin Lino, jíin Claudia, jíin táká ñani-yᵒ.

22 Máá Jító'ᵒ-yᵒ Jesucristo ná kóo-ya jíin añú-ro. Te tu'un luu ío inᵓ-ya ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TITO YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TITO

1 Máá-rí kúu Pablo, mozo Dios te suni apóstol Jesucristo kúu-rí nī sá'a-ya, náva'a skándija-ga-rí ñayivi ní kajī Dios, jíin já ná júku'un-ga inī-i tu'un ndaa ndasa chiñú'un-i-ya.

2 Te ja yúan kañukuu inī-i kuchaku-i ní káni, chí súan nī keyu'u Dios onde aná'an xaan, te ma kúu kuti xndá'ú-ya-í.

3 Te onde nī jinu va'a máá kivi, te nī stá'an ndijin-ya tú'un-ya jíin tú'un kájani-rí, ja ní chí'i-ya-ún ndá'a-rí, nátu'un nī tá'ú tíñu Dios, I'a náma yóó.

4 Cháa-rí tutu yá'a nuu-ro Tito, chí se'e ndija-rí kúu-ró siki tú'un kákandija ká'nu-yó. Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya yóó, jíin tú'un kuaká'nu inī, ja kii nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kii nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóó, ná kóo jíin-ró.

Ndasaa koo chaa kakuu nuu

5 Ja siki yúan ní skéndo-ro róo onde ñuu Creta, náva'a ná sánda-ro nú tú kuni jinu va'a tíñu, te náva'a kani-ró cháa kuu nuu ná ñn ná ñn ñuu, nátu'un nī tá'ú-rí tíñu nuu-ro.

6 Kani-ró cháa tú yí'i kuachi siki, jíin nú ñn-ni ñasi'í-de ío, jíin nú kákandija va'a se'e-de, te nú tú kájaku nchaa ñayivi-í ja síjita-i máa-i xí já ní'in inī-i.

7 Te chaa ndíto tiku'nī, níni ná kúu-de chaa tú yí'i kuachi siki, chí nchátíñu-de tíñu Dios. Ma kújá'a inī-de, ma yachí kití inī-de, ma kóo ká'vá-de, ma stují-dé ñayivi, ma ndío xaan iní-de siki xú'un.

8 Chí sua ná kóto ndá'ú-de nuu ñayivi jíká, ná chíñú'un-de tíñu va'a, ná kóo kuándí'í-de, ná kóo ndaa inī-de, ná kóo ndoo-de, ná kútiin nī'in-de máa-de.

9 Te ná kúndij nī'in-de jíin tú'un ndaa kákandija-yó jíin já kúu sa'an-ya, náva'a kuu stá'an-de taká sa'an va'a, te náva'a kuu kundé-de jíin ñayivi sáká núu.

Ja xndá'ú ñayivi

10 Chí ío kua'a cháa ja tú kákuñ-de kuandatú-de, te káka'an sáni-de, te káxndá'ú-de ñayivi. Te chaa nī kaxití ndúu, ví'í-gá kásá'a-de súan.

11 Níni ná kasú-ro yú'u cháa-ún, chí kásáká núu-de inī ñayivi ní ní-ni-i ve'e-i. Te kástá'an-de tu'un ja tú ká'io va'a, te kándúkú-de nī'in-dé xu'un siki tíñu ñáá-ún.

12 Ĥin tá'an máá-de, cháa jáni tu'un ñuu máá-de, nĭ ka'an súan: Ñayivi ñuu Creta, chĭ máni ñayivi xndá'ú kákuu, máni kiti sána kákuu, máni káyee kúxí, áchĭ-de.

13 Ká'an ndaa tu'un nĭ ka'an cháa-ún. Núsáa te kana jĭn téyĭí-ró núu-í, nává'a ná kándĭja nĭ'in-i.

14 Ma chú'un inĭ-i cuento káka'an cháa judío, ni tiñu kátá'ú cháa ja á nĭ kaské'ichĭ-de tu'un ndaa.

15 Ñayivi ká'io ndoo, jáni inĭ-i ja ío ndoo-ni taká ndatíñu, ko ñayivi chá'an jĭn ñáyivi tú kákandĭja, ni ĥn ndatíñu tú ío ndoo jiní-i, chĭ sua nĭ te'yu añú-i jĭn já jiní tuní-i.

16 Káka'an-i ja á kájinĭ-i nuu Dios, ko jĭn tíñu kásá'a-i, te kájasu-i nuu-yá, chĭ ñayivi chá'an, ñayivi ní'in inĭ kákuu-i, te tú ní'in tíñu kutí-í nuu ní ĥn tíñu va'a.

2

Sa'an ja ío va'a

1 Ko róó, ná ká'an-ro sá'an ja ío va'a.

2 Kachĭ-ro núu cháa ñá'nu ja ná kóo kuándĭí-de, ná kóo kájĭ xiní-dé, ná kóo jĭnú'ún-de, ná kándĭja nĭ'in-de, ná kúndá'ú inĭ-de-i, ná kóo paciencia-de.

3 Suni súan ña'an ñá'nu. Ná káka jĭnú'ún-ña, ma sátú'ún-ña, ma kóo ká'vá-ña, ná stá'an-ña núu-í ndéja kúu ja vá'a,

4 te ná stá'an-ña núu ñá'an súchĭ já ná kóo jĭnú'ún-i, ja ná kúvixĭ-i jĭn yĭí-í, ná kúndá'ú inĭ-i se'e-i,

5 te ná kóo kuándĭí-i, ma káka téné-i, ná kóto va'a-i ve'e-i, ná kóo tu'un manĭ iní-i, ná kuándatu-i nuu yĭí-í, nává'a tú ka'an ndiva'a ñayivi sikĭ tú'un Dios sá'a-i.

6 Suni súan ka'an ndá'ú-ro jĭn cháa súchĭ, ja ná kútĥn nĭ'in-i máa-i.

7 Te róó, ná sá'a-ró taká tíñu va'a, nává'a kuu-ró ĥn ejemplo va'a nuu-í. Te jĭn tú'un ká'an-ro, ná ká'an ndaa, te ná ká'an ñukájĭ inĭ-ro.

8 Tu'un va'a ka'an-ro, nává'a ma kuakú nchaa-i yóó, nává'a kuka nuu cháa jasú nuu-yo, chĭ tú kúu ndiñi'in-de ni ĥn tíñu ñáá ká'an-de sikĭ-yo.

9 Ka'an ndá'ú-ro jĭn mozo ja ná kuándatu-i nuu patrón-i, ja ná kúsĭ inĭ patrón-i sá'a-i jĭn taká tíñu-i, te ma ná chísó-i tu'un nuu-dé.

10 Ma sákuí'ná-i ndatíñu-de, chĭ sua ndaa ná skĭkuu va'a-i nuu-dé, nává'a jĭn taká tíñu sá'a-i, te skéndoo luu-i sa'an Dios máa-yó, I'a náma yóó, sá'a-i.

11 Chĭ tu'un luu ío inĭ Dios, ja kúu kaku taká ñayivi sá'a, a nĭ kenda ndĭjn.

12 Te tu'un-ún stá'an nuu-yo ndasa skána-yó taká tu'un ja tú chínú'ún-yó-yá sá'a, jĭn já ndío inĭ-yo sikĭ ñúyivi sá'a, te

stá'an nuu-yo ndasa koo káji iní-yo káka kuu-yó jíin já koo ndaa iní-yo, jíin já ná chíñú'ún-yo-yá kuia yá'a.

¹³ Káindatu-yó, chí káñukuu iní-yo kéndoo ndatu-yo kivi ndíi ncháa kenda ndijin Jesucristo ja kúu-ya Dios ñá'nu máa-yó, I'a náma yóó.

¹⁴ Te ni ja'a-ya máa-yá ja siki yóó, náva'a chunaa-yá taká ja ní kastívi-yó, suni náva'a sándoo-ya ñáyivi kuíni nuu máa-yá, jíin já ná kuítú iní-i sá'a-i tíñu va'a.

¹⁵ Súan ka'an-ro, te ka'an nda'ú-ro, te kana jíin-ró núu-í jíin tíñu ndíso-ró. Ma kuá'a-ró tú'un ja sáa'á iní ni ñn-i nuu-ro.

3

¹ Xndáku-ró núu-í ja ná kuá'a-i so'o-i nuu cháa kakuñá'nu, jíin núu cháa kándiso tíñu. Ná kuándatu-i, te yachi ná ñn-i taká tíñu va'a.

² Ma ká'an-i siki ní ñn ñáyivi, ma kútíxín-i, ná koo jíñú'ún-i, te ná koo súchí iní-i jíin taká ñáyivi.

³ Chí sáa, suni ñáyivi ñáa ni kakuu-yó núu, tú ní káandatu-yo, ni kasana-yó íchi, ni kachiñú'ún-yó taká ja ní ndio ñáa iní-yo jíin sñn sñn tíñu ni kakusñ iní-yo jíin, te ni kajika kuu-yó jíin tú'un ñáa tu'un kuásún iní, ni kakiti iní-i nuu-yo, te ni kajito u'u tá'an-yó.

⁴ Te Dios kúu I'a náma yóó. Te ni kenda ndijin tu'un kúmaní iní-ya jíin-yó jíin tú'un kúnda'ú iní-ya taká ñáyivi.

⁵ Yúan-na te ni nama-ya yóó, ko nasu jíin tíñu ndaa ni kasá'a-yó, chí jíin tú'un ni kúnda'ú iní-ya yóó. Te jíin tú'un ni nakacha-ya yóó ni nakaku-yó, te ni ndujáa-yó ní sá'a máa Espíritu Santo.

⁶ Te Espíritu-ún ni jicha nuu kua'a iní ańú-yo ní sá'a Jesucristo I'a náma yóó,

⁷ náva'a kuu kéndoo ndaa-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya, suni náva'a ni'in-yo tá'u-yo já kúñukuu iní-yo kúchaku-yo ní káni.

⁸ Ká'an ndaa tu'un yúan. Te kuní-ri ja ná ká'an ni'in-ró taká tu'un yá'a, náva'a ñáyivi ní káandíja-i nuu Dios ná kuítú iní-i kukuu-i jíin tíñu va'a. Ío va'a taká tu'un yá'a, te ní'in tíñu ja kúu taká ñáyivi.

⁹ Ko ma kivi nduu-ro jíin taká tíxín káñáa, ni siki tú'un jichi tu'un tá'an, ni tu'un kanaa, ni jíin tú'un kástátá'an siki ley. Chí máni tu'un sáni kakuu-ún te tú ní'in tíñu.

¹⁰ Nú ío ñn cháa tú játú'ún, te nú a ni kana jíin-ró núu-dé ñn uu jínu, yúan-na te ma kivi nduu-ga-ro jíin-de.

¹¹ A jiní ndija-yó já ñn ñáyivi sá'a súan, a ni skuíta-i ichi, te máni kuachi sá'a-i, te kuachi máa-i kúu ja nákuñdí-ya siki-í.

Tu'un sándéé iní

¹² Nú ñi tájí-rí Artemas xí Tíquico jaḡ nuu-ro, yúan-na te ndúkú ndéé-ró kíi-ró núu-rí ñuu Nicópolis, chí cháa iní-ri kunchaa-ri yúan viko víjin.

¹³ Te ná ndúkú ndéé-ró chú'un íchí-ró Zenas, cháa kúu maestro ley, onde jín Apolos. Te koto-ró-de náva'a tú kuu falta ni ñn nuu-dé.

¹⁴ Te ñayivi ká'jin jín-yó, ná skuá'a-i tiin ñi'in-i tiñu va'a, náva'a ni'in-í ndasa ja'a tundó'o sava-ga-i, náva'a tú kundij sáni-i.

¹⁵ Taká ñayivi káxiukú jín-rí yá'a, káka'an-i ja ná sándéé iní-ro. Ná sándéé iní taká ñayivi kákumani jín-yó sikí tú'un kákandíja-yó, kachí-ro kúni-i. Tu'un luu ío iní-ya, ná kóo jín-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A FILEMON YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU FILEMON

¹ Máá-rí kúu Pablo, te kándeé-ri vekaa ja sikí Jesucristo te jíin ñaní-yo Timoteo katájí-rí tutu yá'a nuu-ro Filemón, chaa mani jíin-rí kúu-ró, te chíndéé tá'an-ró jíin-rí.

² Suni káchaa-ri tutu yá'a nuu Apia, ña'an maní jíin-ró, jíin nuu Arquipo, chaa chíndéé tá'an jíin-rí sikí tíñu kándúku ndéé-rí yá'a, jíin nuu tíku'ni kákandíja ío iní ve'e-ró jián.

³ Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kii nuu máá Táa-yo Dios jíin já kii nuu máá Jító'o-yo Jesucristo ná koo jíin-ró jíiná'an-ró.

⁴ Nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí, te nene núku'un iní-ri róo, nú jikán ta'u-rí nuu-yá.

⁵ Chí a jíni so'o-ri ja bueno kákundá'ú iní-ro táká ñayivi ndóo, te kándíja va'a-ró nú máá Jító'o-yo Jesús.

⁶ Te jikán-ri nuu-yá náva'a nú kájani-ró tú'un te ná skándíja va'a-ró-i, te kuní kájí-i taká tíñu va'a káñava'a-yó jíin Cristo Jesús.

⁷ Chí kákusií xáan iní-ri, te ká'io ndéé iní-ri, ja súan kákundá'ú iní-ro-í, chí ja róo ñáni, te ni nani'in-gá iní añú ñayivi ndóo.

Ja ní ka'an Pablo ja'a Onésimo

⁸ Núsáá te vasa kuu chundéé iní-ri, sá'a Cristo, ja tá'ú-rí tíñu nuu-ro núu, ja ná skíkuu-ró tíñu va'a,

⁹ chí sua va'a-ga ná ká'an nda'ú-ri jíin-ró já jíin sikí ja maní-ro jíin-rí, jíin sikí já rúu kúu Pablo, chaa ni yii jíin já kándeé-ri vekaa ja sikí Jesucristo.

¹⁰ Núsáá te ká'an nda'ú-ri jíin-ró já ná sá'a-ró tóká'nu iní-ro núu sé'e-ri Onésimo, chí a ni skándíja-ri-i nini kándeé-ri vekaa.

¹¹ Te suchi yá'a, tú ní ní'in tíñu-i nuu-ro sáá, ko vina, chí bueno ní'in tíñu-i nuu-ro jíin núu-rí.

¹² Te ná nátájí-rí-i najaa-i nuu-ro. Te kuatá'ú-ró-i, natu'un ruu, chí ñn-ni kákuu-ri jíin-i.

¹³ Te kúsi iní-ri ja kúnchaa-i jíin-rí te kuu-i yu'u núu-ro kuatíñu-i nuu-rí núu, nini kándeé-ri vekaa ja sikí máá tú'un va'a.

¹⁴ Ko tú ní kuní-ri sá'a-ri súan, onde nú tú kuantu'un máá-ró, chí nasu stétuu-ri róo sá'a va'a-ró, chí sua sikí já játa'an iní-ro.

15 Ch̄i sanaa te ja s̄ikí yúán kúu ja ní jinu-i n̄i jito-i róo yaku tiempo n̄i sá'a-ya, náva'a kuu naki'in-ró-i te ma s̄iá tá'an-ró jíin-i ní káni.

16 Te ma káni-ga in̄i-ro ja mozo kúu-i, ch̄i va'a-ga koo-ró jíin-i vásá jíin mozo nátu'un man̄i-ro jíin in̄i ñani-ro, ch̄i súan jáni in̄i-ri jito-ri-i. Ko ví'i-gá kúu máa-i nuu máa-ró ja s̄ikí tá'an-ró kúu-i jíin ja s̄ikí máa Jító'o-yo.

17 Núsáa te nú jini máa-ró ja cháa ch̄indéé tá'an jíin-ró kúu-ri, te ná kuatá'ú-ró-i, nátu'un ruu núsáa.

18 Te nú naún falta n̄i sá'a-i jíin-ró, xí taú-i nuu-ro, te s̄ikí máa-rí ná chí'i-ró cuenta.

19 Máa-rí kúu Pablo, cháa-ri tutu yá'a jíin ndá'a máa-rí, te máa-rí chunáa. Súan ká'an-ri lugar ja ká'an-ri ja suni onde jíin máa-ró jíin añú-ro taú-ro núu-rí.

20 Jándáa ñani, kuní-ri ja ná kús̄i in̄i-ri sá'a-ró s̄ikí tíñu máa Jító'o-yo. Te ná nani'in-gá in̄i-ri sá'a-ró jíin máa Jító'o-yo.

21 Cháa-ri tutu yá'a nuu-ro, ch̄i kúva'a in̄i-ri ja kuándatu va'a-ró, te jini-ri ja skíkuu-ga-ro vásá ja ní ka'an-ri jíin-ró.

22 Te suni kuní-ri ja sátu'a-ró nú kúnchaa-ri, ch̄i ñúkuu in̄i-ri kenda-ri yá'a te jaa-ri nuu-ro, sá'a-ya jíin tú'un jikán ta'u-ro já'a-rí.

23 Te Epafras, cháa kándeé ta'an jíin-rí vekaa yá'a ja s̄ikí Cristo Jesús, ká'an-de ja násándéé in̄i-ro.

24 Te Marcos, Aristarco, Demas, jíin Lucas, cháa kásatíñu ta'an jíin-rí, suni súan káka'an-de.

25 Tu'un luu ío in̄i máa Jító'o-yo Jesucristo ná kóo in̄i-ro. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA A LOS HEBREOS YA'A KUU CARTA KUA'AN NUU ÑAYIVI HEBREO

Ja ní ka'an Dios jíin yú'u Sé'e-ya

¹ Tiní jíinu te tiní modo nì ka'an Dios jíin ndíyi táa-yo onde aná'an, nì ka'an-ya jíin yú'u cháa nì kajani tu'un-ya.

² Te vina kúu kivi sándí'í-na. Te nì ka'an-ya jíin-yó jíin yú'u Sé'e-ya. Te nuu Sé'e-ya-ún nì ja'a ndí'i-ya táká ndatíñu. Te suni jíin Sé'e-ya-ún nì sá'a-ya ñúyivi.

³ Te ndíi ncháa Se'e-ya-ún nátu'un ndíi ncháa máa-yá. Te ñin núu-ni káa-i nátu'un káa máa-yá. Te tñin-i taká ndatíñu jíin fuerza tu'un ká'an-i. Te nì nasándoo-i yóo taká kuachi-yó. Yúan-na te nì nungoo-i ichi ndává'a máa I'a ñá'nu onde andívi.

⁴ Te ñá'nu xaan-gá nì nduu Se'e-ya-ún vásá taká ndajá'a-yá, chì kánúú-gá sí'ví-i vásá sí'ví taká ndajá'a.

Ñá'nu-ga Se'e-ya vásá ndájá'a ándívi

⁵ Xí ndé jíin ndájá'a ní ka'an Dios sa: Róo kúu Se'e-ri, te ruu kúu Táa-ro vina, nì kachi-ya náún. Xí, ruu kuu táa-i, te máa-i kuu se'e-ri, nì kachi-ya náún.

⁶ Te suni ká'an-ya tú'un yá'a kivi já ndíi Se'e núu-yá ini ñuyivi: Taká ndajá'a Dios ná chíñú'ún-yá-i.

⁷ Te tu'un ndajá'a-yá ká'an ndija-ya: Nátu'un kée tachi súan jika ndajá'a-yá sá'a-ya, te máa já kajatíñu nuu-yá ndúu yáa ñú'un sá'a-ya, áchí-ya.

⁸ Ko tu'un yá'a ká'an Dios jíin Sé'e-ya: Máa-ró kúu Dios, te mesa tá'ú-ró tíñu koo ní káni ní kuiá, te bastón ndaa kúu bastón tñin-ró tá'ú-ró tíñu ini ñuu-ro.

⁹ Kúsihí ini-ro jíin tíñu va'a te jito u'u-ro tíñu káñáá. Ja yúan I'a, kúu Dios máa-ró, nì ji'i-gá-ya róo jíin aceite ja kúsihí ini-ro sá'a vásá taká-ga tá'an-ró, áchí Dios jíin Sé'e-ya.

¹⁰ Te suni ká'añ-ya: Máa-ró kúu Jito'o, te onde xnáñúú ní sá'a-ró ñúyivi. Te andívi chì tíñu nì sá'a nda'a-ro kúu.

¹¹ Tíñu nì sá'a-ró-ún, chì naa, ko máa-ró, chì ío-ro ní káni. Te taká ndatíñu nì sá'a-ró-ún, chì kutú'ú nátu'un ñin sa'ma,

¹² te nátu'un ñin tikachi súan natuu-ro te nasama jíná'an, ko máa-ró, ma násama kuti-ro, te kuia-ro ma ndí'i kuti, áchí Dios jíin Sé'e-ya.

¹³ Xí ndé jíin ndájá'a ní ka'an Dios sa: Jungoo-ró ichi ndává'a-ri nini ná chúkú-rí taká ñayivi kájito u'u róo, kuu-i teyu kuxndíi ja'a-ro, nì kachi-ya náún.

¹⁴ Á nasu ní xndéché-yá ndajá'a-yá te natu'un mozo ni tájí-yá kuangoyo nává'a kuatíñu nuu ñáyivi ná ní'in tá'u-í kaku-i saa.

2

Tu'un kánúú já náma-ya yóó

¹ Jínu ñú'ún já chú'un va'a iní-yo táká tu'un ni kajini so'o-yó-ún núsáá, chi nú túu te sanaa te síá-yo tú'un-ún.

² Chi tu'un ni kaka'an ndajá'a-yá ni kendoo ndaa. Te taká ñáyivi ní'in iní jín ñáyivi tú ní kámandatu, vatu-ni ni ní'in-í ya'u-i.

³ Te yóó, ndasa kaku-yó nú sío-ni-yó koto-yó tú'un kánúú-ún ja náma-ya yóó núsáá. Chi xnañúú-gá ni jani ndijin máá Jító'o-yo tú'un-ún. Yúan-na te chaá ni kajini so'o tu'un ni ka'an-ya, ni sákutu-dé tu'un-ún iní-yo.

⁴ Te Dios, ni chindéé ní chituu-ya-dé ja ní kajani ndaa-de tu'un-ún, te ni kasá'a-de tuni jín tíñu ñá'nu jín sín sín tíñu ja nánaa iní-yo sá'a. Te ni ja'a-ya Espíritu Santo nuu ná ñn ná ñn-de ndasa ni jata'an iní máá-yá.

Ni jito nchaq Jesús tundó'o kii nuu máá-yó

⁵ Chi tú ní já'a-ya tú'un tá'ú táká ndajá'a tíñu nuu ñúyivi já chá-ún ja kaka'an-yo tú'un-ún.

⁶ Ko ío ñn tutu nuu ká'an ndaa ñn chaá: Naja núku'un iní-ní ja kúu chaá, chi tú káxáan-dé. Te naún kúu máá Sé'e chaá ja ndíto-ní-ya.

⁷ Ni nasásúchí núu-ní-ya vásá táká ndajá'a. Yúan-na te ni sañá'nu-ní-ya. Te ni kaka'an jíñú'ún ñáyivi jín-yá ni sá'a-ní. Te ni jani-ní-ya tá'ú-yá tíñu nuu táká tíñu ni sá'a nda'a-ní.

⁸ Ni chúkú-ní taká ndatíñu chii ja'a-yá kámandatu nuu-yá. Achí tutu. Chi taká ndatíñu kámandatu nuu-yá, ni sá'a Dios. Te tú ni ñn ja tú jándatu nuu-yá ío. Ko té chá'an-ga kuní-yo já kuándatu taká ndatíñu nuu-yá.

⁹ Ko vina a kájiní-yo núu Jesús, I'a ni ndusúchí núu, vásá táká ndajá'a. Te ni ndo'o-ya te ni jí'i-ya. Te ja yúan ní nduñá'nu-ya te ni kaka'an jíñú'ún-i jín-yá. Te ja síkí tú'un luu ío iní Dios, te ni jí'i-ya já'a táká ñáyivi.

¹⁰ Te Dios, ni sá'a-ya táká ndatíñu, te tñn-ya táká ndatíñu, te ncháka-ya kuá'a sé'e kinglyo-i nuu ndíi ncháa. Ja yúan ní jo va'a ja ndó'o máá Jesús, I'a náma-ya-í, sá'a Dios, nává'a yija va'a Jesús jín tundó'o-ún.

¹¹ Chi Jesús, máá I'a sándoo, jín ñáyivi ní kandundoo, onde ñn-ni nuu Dios vaikoyo. Ja yúan tú kúka nuu Jesús skúnání-yá-i ñani-ya.

¹² Chi ni ka'an-ya: Kastu'ún-ná sí'ví-ní nuu táká ñani-ná, te ma'ñú tíku'ni nakana jaa-ná ní, áchí-ya.

13 Te suni ká'an-ya: Ruu kandíja-ri nuu-yá. Te inga jínu ká'an-ya: Yá'a nde'é-ró kánchaa-ri jín táká se'e ni ja'a Dios nuu-rí, áchí-ya.

14 Te nátu'un ni kakaku taká se'e modo ñayivi, suni súan ni kaku máá Jesús, náva'a kuu kuu-ya te yuán xnáa-yá kui'na ja tñin kue'e kuu-yo.

15 Te suni náva'a kuu nama-ya taká ñayivi kájatíñu sáni ní vida-i nuu kui'na, kuachi ja ní kayu'ú-i kuu-i.

16 Chi tú ní tñin-ya ndá'a máá ndájá'a, chi sua ni tñin ndija-ya ndá'a taká tata Abraham.

17 Te yuán níni ní nasama-ya nátu'un kándaa taká ñani-ya, náva'a kuu-ya ñin sutu ñá'nu ja kúndá'ú iní-ya yóo, te skíkuu-ya taká tiñu kuní Dios, náva'a kuanchaa-ya taká kuachi ñayivi.

18 Chi ni ndo'o máa-yá ja ní jito nchaa tá'an yuán jín-yá. Te ja yuán kúu chindéé chítuu-ya ñayivi nú jito nchaa tá'an-ún jín-i.

3

Ñá'nu-ga Jesús vásá Moisés

1 Nani máni, ká'io ndoo-ró. Ja yuán ní kana ká'nu-ni-ya xiní-ro jín máa-rí ja nó'on-yo ándívi. Ná nde'é-ró ndasa ni sá'a Jesús, I'a kúu apóstol, I'a kúu sutu ñá'nu, ja kákandíja-yó-yá.

2 Chi ni skíkuu va'a-ya jín Dios, I'a ni chaa tiñu sikí-yá, nátu'un ni skíkuu va'a Moisés jín vé'e-ya.

3 Ko Jesús, ví'i-gá ni nduñá'nu-ya vásá Moisés, nátu'un chaa jáni ve'e, ví'i-gá kúñá'nu-de vásá vé'e-ún.

4 Chi taká ve'e, kúva'a sá'a chaa. Ko I'a sá'a taká ndatíñu kúu máá Dios.

5 Chi Moisés, nátu'un mozo ni skíkuu ndija-de jín vé'e Dios. Te ni ka'an ndaa-de taká tu'un ja kuní-ya já kuee-ga ka'an-de.

6 Ko ni skíkuu Cristo nátu'un ñin se'e jín vé'e Dios. Te ve'e-ún kákuu yóo, nú kuiñi ni'in-yó te kákusiñi iní-yo jín tú'un káñukuu iní-yo ondé kivi ndi'i-na.

Tu'un ndetatú-yo

7 Ja yuán ní kuu nátu'un ká'an Espíritu Santo: Vina te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya,

8 te ma ndúndava iní añú-ro, nátu'un ni kasáni'in iní-ro kivi ní jito nchaa-ri róo onde nuu ñú'un té'é.

9 Te yuán ni kajito nchaa ndiyi táa-ro rúu. Te ni kajini-de tiñu ni sá'a-ri jín-de uu xiko kua.

10 Ja yuán ní kití iní-ri nuu ñayivi-ún. Te ni ka'an-ri: Nene kásana-i iní añú-i, te tú ní kájiní-i ichi-rí.

11 Yuán ní kití iní-ri, te ni ka'an ni'in-ri ja má kivi koyo kuti-i nuu ndetatú-ri, áchí-ya.

12 Ñáñi, núsáá te koto va'a-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a ma koo ni ñn-ró jín añú ñáá ja tú kándíja kuti, te kuxio-ró núu Dios, I'a chakú sá'a.

13 Te ndita'an kivi ná ká'an nda'ú-ro jín tá'an-ró, nini káka'an-yo já vína kúu vina, náva'a ma sáni'in ini ni ñn-ró sá'a kuachi jín tú'un xndá'ú.

14 Te nú kuiñi ni'in-yó jín tú'un ni kejá'á-yó jín ondé kivi ndí'i-na, yúan-na te ñn-na kákuu-yó jín Cristo.

15 Chi súan ká'an: Vina te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, nátu'un ni kasáni'in ini ndiyi táa-ro sáá.

16 Chi ñayivi ní kenda koyo jín Moisés ini ñuu Egipto, ni kajini so'o-i tu'un ni ka'an-ya, te ni kasáni'in ini-i, vasa tú ndí'i-i.

17 Te ndé nuu ní kití ini-ya úu xiko kua-ún núsáá. Á nasu núu ñayivi ní kasá'a kuachi-ún náún. Te ni kanaa máá-i onde nuu ñú'un té'é.

18 Te ndé jín ní ka'an téyí-yá ja má kivi koyo kuti-í nuu ndétatú-ya. Á nasu jín ñayivi tú ní kajandatú nuu-yá-ún náún.

19 Te kájiní-yo já tú ní kúu kivi koyo kuti-í, kuachi ja tú ní kákandíja-i.

4

1 Ná yú'ú-yo núsáá, chi vasa ío ná'in-ga tu'un ni keyu'u-ya ja kivi koyo-yó ndétatú-yo jín-yá, ko sanaa te ñn-ró ma kundéé-ró ní'in-ro tú'un-ún.

2 Chi suni ni kajini so'o-yó tú'un va'a-ya, nátu'un máá ñayivi-ún. Ko tú ní ní'in tiñu tu'un ni kajini so'o máá-i, kuachi ja tú ní kákandíja-i.

3 Ko yóo, ja kákandíja-yó, kivi koyo-yó núu ndétatú-ya, nátu'un ni ka'an-ya: Ni ka'an téyí-rí kivi ní kití ini-ri, ma kivi koyo kuti-í nuu ndétatú-ri, áchí-ya, vasa a ni jinu ndí'i tiñu ni sá'a-ya ondé kivi ní jukuiñi ñuyívi.

4 Chi ío ñn tutu nuu yóso tú'un ni ka'an-ya sikí kivi usiá: Ni ndí'i ni sá'a Dios taká tiñu-ya, te ni ndétatú-ya kivi usiá, áchí.

5 Te inga tu'un ká'an yá'a: Ma ndívi koyo kuti-í nuu ndétatú-ri, áchí.

6 Te ñayivi ní kajini so'o tu'un-ya xná'an-ga, tú ní kivi koyo-i, kuachi ja tú ní kajandatú-i nuu-yá. Ko kivi ná'in yakú ñayivi.

7 Te ja yúan ní jani tuku-ya ingá kivi. Chi ni kuu kua'a tiempo te jín yú'u David ni ka'an-ya já vína kúu kivi-ún, nátu'un a ni ka'an-ri ndivi'a: Vina te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, áchí.

⁸ Chi nú ní já'a Josué ñin nuu ndétatú-i jíná'an-i, yúan-na te ma ká'an-ga Dios siki ingá kivi cháa núu.

⁹ Ja yúan kéndoo ná'in ñin nuu ndétatú ñayivi Dios.

¹⁰ Chi cháa kivi nuu ndétatú-ya, ndétatú-de taká tiñu sá'a-de, nátu'un ndétatú máa Dios taká tiñu ñi sá'a-ya.

¹¹ Ná ndúkú ndéé-yó kivi-yó núu ndétatú-ya yúan núsáa, náva'a tú jungava ni ñin-yó, nátu'un máa-i, ja tú ní kájandatu-i sáa.

¹² Chi tu'un Dios, tu'un chakú, tu'un ñi'in kúu, te xaan-ga vása machete uu yu'u. Te kúndéé káan onde kúsin iní jín añú-yo, te suni sásin onde nuu káñutá'an yiki jín méke, te nándúkú víi ndasa jáni iní-yo jín ndasa cháa iní añú-yo sá'a-yó.

¹³ Te tú ni ñin ndatíñu yísa'í nuu-ya. Chi taká-ni núña siki, te ká'in ndijin nuu I'a naki'in cuenta.

Jesús kúu sutu ñá'nu-ga ká'an-ya já'a-yo

¹⁴ Núsáa te káñava'a-yó ñin sutu ñá'nu. Máa Jesús Se'e Dios kúu-ya já ní ndívi-ya ándívi. Ja yúan ná kuñi ñi'in-yó jín tú'un káka'an-yo.

¹⁵ Chi tú káñava'a-yó ñin sutu ñá'nu ja má kúu ta'u'u iní-ya yóo siki já vítá iní-yo, chi sua ñin núu-ni ñi jito nchaa-i-ya nátu'un yóo, ko tú kuachi ní sá'a-ya.

¹⁶ Núsáa te ná chúndéé iní-yo jáa-yo núu mesa-ya, nuu kúndá'ú iní-ya yóo, náva'a sá'a-ya tóká'nu iní nuu kuáchi-yó, te ñi'in-yo tú'un luu ío iní-ya hora ja kánandi'i-yó-ún.

5

¹ Chi taká sutu ñá'nu ja ní kaji-ya má'ñú ñayivi, ñi jani-ya sutú-ún ja ká'an-de ja'a ñayivi núu Dios, te soko-dé ndatíñu te ka'ni-dé kiti núu-yá ja siki kuáchi-i.

² Te sutu-ún, kuu ka'an vítá-de jín ñayivi tú tu'a jín ñayivi kájika sana, chi suni máa-de, vítá xaan iní-de.

³ Te ja yúan jínu ñú'ún já sáni ka'ni-dé kiti núu-yá ja siki kuáchi máa-de, nasu máa ñin ja siki kuáchi ñayivi.

⁴ Te ni ñin cháa, ma kúu sáñá'nu-de máa-de ja kúu-de sutu, chi sua Dios kúu I'a kaji cháa-ún, nátu'un ñi kaji-ya Aarón.

⁵ Suni súan Cristo, tú ní sáñá'nu-ya máa-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu, chi sua máa Dios, ñi jani-ya I'a-ún, te ñi ka'an-ya tú'un yá'a jín-yá: Róo kúu Se'e-ri, te ruu kúu Táa-ro vína, áchí-ya.

⁶ Te suni ká'an-ga Dios inga tu'un: Ní káni kúu-ró sutu cuenta Melquisedec.

⁷ Te Cristo, nini chakú-ya ñuyivi yá'a, onde jín ndúcha núu-yá ñi nde'e kó'ó-yá ja ní jikan ta'u-yá. Te ñi ka'an nda'ú-ya

jín máá Dios, I'á kuu nama-ya náva'a mā kúu-ya núú. Te ja súan nī chiñú'un-yá Dios, te nī jini so'o Dios.

⁸ Te vaša Se'e Dios kúu-ya, ko jín túndó'o nī kii siki-yá nī kutu'a-ya ndasa kuandatu-ya.

⁹ Te nuu ní yija va'a-ya, te nī nduu-ya I'á nama taká ñayivi kájandatu nuu-yá, te kuchaku-i ní káni.

¹⁰ Te nī chaa Dios tiñu siki-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu cuenta Melquisedec.

¹¹ Te ío kua'a tú'un ndatu'un-yó siki-yá. Ko yíi káa ja káni káji-rí tu'un nuu-ro, kuachi ja kókon so'o-ró.

¹² Vina ní kákuu-ró maestro núú, chí ío kua'a tiempo kákandija-ró, ko jínu ñú'un já ingá jínu stá'an ñn chaa nuu-ro ndasa kájá'á tú'un Dios. Núsáa te kájinu ñú'un-ró leche, nasu ndéyu ndáva.

¹³ Chí nú máá-ni leche káji'i-i, tú kájuku'un va'a inī-i jín tú'un ndaa, kuachi ja súchí yíkin kákuu-i.

¹⁴ Ko ndeyu ndáva kúu ja kée ñayivi ní kayija, chí a nī kakutu'a-i te kájinī va'a-i ndéja kúu ja vá'a ja ú'u.

6

Ná kúxnúú-yó te ná kuíñi nī'in-yó

¹ Núsáa te ná skéndo-yó tú'un núú Cristo, te ná kánduu-yo náva'a yija va'a-ga inī-yo. Te mā náki'in jáa tuku-yó ondé ja'a ja nákani inī-yo ndasa nī kasá'a-yó tiñu ñáá, ndasa nī kandija-yó núú Dios,

² jín tú'un jánducha, jín tú'un xndée-yó ndá'a-yo xiní ñáyivi, jín tú'un ja náchaku-i mā'ñú ndíyi, xí jín tú'un ja tá'nu ndatu-i ní káni.

³ Te tiñu yá'a sá'a ndija-yó te nú ná kuá'a máá Dios tu'un.

⁴ Chí nú ío ñayivi já á nī kajúku'un inī-i ñn jínu, te nú nī káta'ni-i ta'u ándiví, te nú suni nī kani'in-í tá'an-i Espíritu Santo,

⁵ te nú suni súan nī káta'ni-i tu'un va'a Dios jín taká fuerza kuia chaa,

⁶ yúan-na te nú ndu'ichī inī-i-ya, te mā kúu kuti ndéjá'á jáa-i ja nákani inī-i sá'a-yó, chí sua kája'ni túku-i Se'e Dios jika cruz, te kája'a-i tuka nuu-yá nú súan.

⁷ Chí nú kua'a jínu kúun sau núú ñn ñu'un te ndí'i-ni-cha jí'i, te já'a yua kuatíñu máá cháa kájitu-ún, yúan-na te kúsñi iní Dios jín ñú'un-ún.

⁸ Ko nú máni iñu jín ncháu kána nuu ñú'un-ún, yúan-na te jita iñ ñú'un-ún. Te yachi naa, chí kitī inī jito'o jín, te ñn kivī te kayu.

⁹ Ko ja sikí róó jíná'an-ró, ñáñi máni, vasa káka'an-ri tu'un yá'a, ko káñukuu ini-ri ja ná sá'a-ga-ro tiñu va'a ja kánúú sá'a cháa a ni kaku.

¹⁰ Chi nasu I'a ñáá kúu Dios ja náa iní-ya tiñu kásá'a-ró, chi ja sikí sí'ví-yá te ni kakundá'ú ini-ro táka ñayivi ndóo, te suni kákuu-ró jín ondé vina.

¹¹ Te kákuni-ri ja ná ñn ná ñn-ró ná kúkuu-ró jín sáni tiñu-ún onde kiví ndí'i, náva'a skíkuu va'a-ró ndasa kuní tu'un káñukuu ini-ro.

¹² Te ma kóo uun ini-ro jíná'an-ró, chi sua ná ndáku-ró ñayivi já ní'in-í tu'un ni keyu'u-yá, sá'a tu'un kákandíja-i jín já ká'io paciencia ini-i.

¹³ Chi kiví ní keyu'u Dios nuu Abraham, ni ka'an téyí-yá jito jín núu máa-yá, chi tú ní kúu ka'an téyí-yá ja ingá i'a kúñá'nu-ga kuu testigo-ya.

¹⁴ Te ni ka'an-ya: Jandáa ja chindéé chítuu ndija-ri róó, te ndea xaan-ro sá'a-ri, áchí-ya.

¹⁵ Te ja yúan súan jín paciencia ni jandéé iní Abraham, ni ndatu-de, te vásá ní ní'in-dé tu'un ni keyu'u-yá.

¹⁶ Chi taká cháa, káka'an téyí-de nuu ñn ja kúñá'nu-ga vásá máa-de, te jín tú'un téyí-ún kúndaá ij iní-de sikí tú'un kástátá'an-de.

¹⁷ Te kuní Dios stá'an ndijin-ya núu ñayivi xiin tá'u, ja má nátu'u kuti iní-ya tú'un ni keyu'u-yá nuu-í. Te ja yúan ní ka'an téyí-yá,

¹⁸ náva'a yóo, ja ní kanatu'ma-yó-yá, ná ndúndéé xaan iní-yo, te kundikin-yo tú'un káñukuu ini-yo, chi jín úu tu'un yúan ma kúu kuti xndá'ú Dios, ja nátu'u ini-ya.

¹⁹ Káñukuu ini-yo tú'un-ya-ún, te ja yúan kéndoo ni'in kéndoo kútu añú-yo, te yúan sá'a ja nátu'un kivi-yó iní cuarto ij xaan íchi yatá sá'ma ndíta kaa.

²⁰ Te ini yúan ni kivi Jesús xna'an-ga vásá máa-yó. Te ní káni ní nduu-ya ñn sutu ñá'nu cuenta Melquisedec.

7

Cuenta Melquisedec

¹ Chi cháa Melquisedec, rey ñuu Salem jín sutú nuu máa Dios ñá'nu, ni kuu-de. Te ni kenda-de ni janata'an-de Abraham kiví ní naxío káva cháa-ún ja ní jaka'ni-dé kua'a rey. Te ni jikan ta'u-dé ja'a Abraham.

² Te suni ni ja'a Abraham ñn sikí uxí ja táka ndatíñu nuu-dé. Te sí'ví núu-de kúu Melquisedec, ja kuní ka'an: Rey sá'a tiñu ndaa. Yúan-na te suni nání-de rey Salem, ja kuní ka'an; Rey ndíso tu'un vindáa vinené.

³ Tú táa-de, tú náa-de, ni tata-de. Te suni tú kiví ní kaku-de, ni tú kiví kúu-de, chi nī nduu-de nátu'un máá S'e Dios. Chi cháa-ún, iin sutu nī káni kúu-de.

⁴ Nde'é ndasa nī kuñá'nu-de, chi tatá ñúu-yo Abraham, siki táká ndatíñu nī janchaa-de nuu rey, nī ja'a-de iin siki uxí nuu cháa-ún.

⁵ Te cháa kákuu se'e Leví ja kákuu sutu, nī ta'u tíñu nuu-dé ja kí'in-de iin ja siki uxí nuu ñáyivi nátu'un ká'an ley. Te kí'in-de nuu ñaní-de vasa suni chii Abraham nī kenda koyo-de.

⁶ Te Melquisedec, vasa tú ní kenda tata-de chii ñáyivi-ún, ko nī kí'in-de iin ja siki uxí nuu Abraham, te nī jikan ta'u-dé ja'a Abraham, cháa xín tú'un nī keyu'u-yá.

⁷ Te a kájiní va'a-yó já jikán ta'u cháa ñá'nu-ga ja'a cháa lúli.

⁸ Te ichi yá'a, iin ja siki uxí káki'in ndija cháa ja jí'i níni. Ko cháa yúan, suni nī kí'in-de, te kájani ndaa-i tu'un-de ja chakú-de.

⁹ Te Leví, cháa nī kí'in iin ja siki uxí nuu ñáyivi, suni nátu'un jíin Abraham nī ja'a-de iin ja siki uxí nuu Melquisedec,

¹⁰ chi ñú'un-ga Leví chii Abraham, tatá ñúu súká-de, kiví ní naketá'an cháa-ún jíin Melquisedec.

Ja ní naa táninu sutu aná'an

¹¹ Sutu nī kekoyo chii tata Leví kákuu ja ní kaja'a ley nuu ñáyivi ondé sáá. Te nú ní káyija va'a-i sá'a máa-de núú, te naún níni júkuiñi inga sutu cuenta Melquisedec, ja násu cuenta Aarón kúu núsáá.

¹² Chi nú nī nasama taká sutu, yúan-na te jínu ñú'ún násama ley.

¹³ Tu'un máá Jesús ká'an-yo, te chii inga tata nī kaku-ya. Te ni iin tá'an-ya, tú ní játiñu kuti núu altar.

¹⁴ Chi a kájiní ndaa-yo já chí tata Judá nī kaku máá Jító'o-yo. Te cuenta tata yúan, tú naún tu'un ní ká'an Moisés ja kúndiso-i tíñu sutu.

¹⁵ Te ndijin-ga kúu tu'un yá'a, chi nī nukuiñi inga sutu cuenta Melquisedec.

¹⁶ Te I'a-ún, nī nukuiñi-ya kúu-ya sutú, ko nasu já ní kaku-ya chí tata sutu nátu'un ká'an ley, chi sua siki já ndiso-ya fuerza ja má kúu kuti-yá.

¹⁷ Chi súan yóso ndáa tu'un máa-yá: Máa-ró kúu iin sutu nī káni, cuenta Melquisedec, áchí.

¹⁸ Te tíñu nī ta'u núu-yo xná'an-ga, nī jasú ndija-ya, kuachi ja vítá máa, jíin já tú ní'in tíñu,

¹⁹ chi ley, tú ní síyíja kuti ní iin. Yuán-na te nī ní'in-yo iin tu'un va'a-ga ja káñukuu iní-yo jíin, te jíin tú'un yúan kanda-yó núu Dios.

20 Te súan n̄i ka'an téyíí-yá kiv̄i ní kenda máá.

21 Ch̄i sava-ga chaa-ún n̄i kani'in-dé tiñu sutu, ko tú ní kúu jíin tú'un téyíí. Ko jíin Jesús, chi n̄i ka'an téyíí Dios súan: N̄i ka'an téyíí máá Tatá Dios te ma nátu'u in̄i-ya, máá-ró kúu in̄i sutu ní káni cuenta Melquisedec, áchí-ya.

22 Te jíin Jesús n̄i kukútu contrato va'a-ga, nátu'un n̄i ka'an Dios yuán.

23 Te sava-ga sutu-ún tú ní kúu kuatiñu-de ní káni, ch̄i káji'i káji'i-ni-de núú, te ja yuán ní ka'io kua'a-dé.

24 Ko I'a yá'a kúu-ya sutú ja tú sama kuti-yá, ch̄i chakú-ya ní káni.

25 Ja yuán súni kúu nama-ya táká ñayivi ní káni-ní nú kándita-i nuu Dios jíin-yá, ch̄i ní káni chakú-ya náva'a ka'an-ya já'a-í jíná'an-í.

26 Chi n̄i kajinu ñú'ún-yó in̄i sutu ñá'nu nátu'un máá-yá. Chi sutu ij̄ kúu-ya, túu kuachi-ya, ío ndoo-ya, te s̄in kúu-ya núu ñayivi kásá'a kuachi, te ñá'nu luu xaan-gá n̄i nduu-ya vásá andívi.

27 Te tú níni já ndíta'an kiv̄i sokó-yá kiti já sikí kuáchi máá-yá xna'an-ga, te vásá sikí kuáchi ñayivi, nátu'un n̄i kásá'a sutu ñá'nu onde sáá, ch̄i in̄i jínu-ni n̄i sá'a-ya súan ja ní sokó-yá máá-yá.

28 Ch̄i máá ley, jáni chaa v̄itá in̄i kákuu-de sutu ñá'nu. Ko tu'un n̄i ka'an téyíí Dios, n̄i chaa kuee-ga vásá ley. Te jíin tú'un-ún n̄i jani Dios máá Sé'e-ya. Te I'a-ún, n̄i yija va'a-ya já kúu ní káni.

8

In sutu ñá'nu in̄i andívi

1 Núsáá te tu'un kánúú-ga nuu táká tu'un káka'an-yo-ún kúu tu'un yá'a: Káñava'a-yó in̄i sutu ñá'nu súan, te kánchaa-ya íchi lado vá'a mesa nuu tá'ú tiñu Dios ñá'nu in̄i andívi.

2 Te játíñu-ya in̄i cuarto ij̄, jíin in̄i ve'e ñii ij̄ ndíja ja ní jani máá Tatá Dios, nasu cháa ní jáni-ún.

3 Te taká sutu ñá'nu, ká'in-de ja kásokó-dé ndatíñu jíin kiti núu Dios. Ja yuán súni súan jínu ñú'ún já kóo ja sokó I'a sutu yá'a nuu Dios.

4 Ko nú kánde-ya in̄i ñuyivi, ma kúu kuti-yá sutu núú, ch̄i a ká'io sutu ja kásokó ndatíñu nuu Dios nátu'un ká'an ley.

5 Ch̄i tiñu kásá'a-de, máni in̄i copia in̄i muestra tiñu andívi kúu, nátu'un n̄i ka'an Dios jíin Moisés kiv̄i ní kejá'a-de sá'a-de ve'e ñii ij̄: Nde'é vá'a-ró, te sá'a-ró táká ndatíñu nátu'un káa

muestra nĭ jĭnĭ-ro ĵá ní stá'an-rĭ nuu-ro ondé yuku-ún, áchí Dios jĭn-de.

⁶ Te contrato ĵáá kúu ĵa vá'a-ga nasu ĵá tĭ'ú, chĭ ndĭso tĭ'un ĵa ní kaa-ga nĭ keyu'u Dios. Te nátu'un vá'a-ga ku'a ĵa ĵáá-ún, sunĭ súan ku'a kúu vina ĵa vá'a-ga tiñu ndĭso Cristo, ĵa kúu-ya yú'u núu máá contrato ĵáá.

⁷ Chĭ nú ní kée vá'a vá'a contrato xnáñúú, te tú nĭni kóo inga contrato uu núú.

⁸ Sunĭ nĭ jĭnĭ Dios ĵa tú ní kée vá'a vá'a tĭ'un-ún, te nĭ ka'an-ya: Chaa ĭn kivĭ ĵá násá'a-rĭ ĭn contrato ĵáá jĭn ñáyivĭ Israel jĭn ñáyivĭ Judá, áchí máá Tatá Dios.

⁹ Ko nasu nátu'un contrato nĭ sá'a-rĭ jĭn ndĭyi táa-i, kivĭ ní tĭn-rĭ nda'a-dé ĵa ní kiñi'in-rĭ-de inĭ ñuu Egipto. Chi kuachi máá-de kúu ĵa tú ní ká'ĭin nĭ'in-de sikĭ contrato-rĭ. Ĵa yúan tú ní ĵátú'ún-rĭ ĵa ká'an-de, áchí máá Tatá Dios.

¹⁰ Te ya'á kúu máá contrato nasá'a-rĭ jĭn ñáyivĭ Israel onde ná ĵá'a taĵá kivĭ-ún. Chu'un-rĭ ley máá-rĭ xinĭ-i, te sunĭ chaa-rĭ ley-ún inĭ añú-i. Te kuu-rĭ Dios máá-i. Te máá-i jĭná'an-i kuu-i ñáyivĭ máá-rĭ. Achí máá Tatá Dios.

¹¹ Te tú nĭni kástu'ún ná ĭn ná ĭn-i nuu tá'an-i, nuu ñaní-i: Ná kunĭ-ro núu máá Tatá Dios. Chi taĵá-i kunĭ-i ruu, onde ñáyivĭ lúlĭ-ga te onde ñáyivĭ ñá'nu-ga.

¹² Chĭ kundá'ú inĭ-rĭ-i vasa tiñu ñáá nĭ kaśá'a-i, te ni ma kúná'an kúti-gá-rĭ kuachi nĭ kaśá'a-i, áchí máá Tatá Dios.

¹³ Te ĵa súan ká'an-ya tú'un contrato ĵáá-ún, te sá'a-ya cuenta ĵa á kuajĭta ĵa xnáñúú. Te ĵa á kuajĭta te a kuakutú'ú, a yani naa ĭi.

9

Ĵa *nĭ'in* *tiñu* *niñi-ya* *jĭn* *contrato* *ĵáá*

¹ Ko contrato xnáñúú sunĭ nĭ tá'ú tiñu ndasa chiñú'ún-i-ya, te ndĭso ĭn cuarto ĭi inĭ ñuyivĭ yá'a.

² Chi nĭ kajani-i ĭn ve'e ñii. Te ichi fuera nĭ ĭo ĭn cuarto ĵa nánĭ cuarto ĭi. Te inĭ yúan nĭ ĭo candelerero, jĭn mesa, jĭn státila káxiukú ndĭjĭn.

³ Te yata sá'ma úu ndíta kaa ichi inĭ ve'e ĭi, nĭ ĭo inga cuarto, nĭ nánĭ cuarto ĭi xáan.

⁴ Te inĭ yúan nĭ ĭo ĭn ko'o kúu oro, jĭn janú tú'un contrato, ĵa ndasú oro nĭí tú'u sikĭ. Te inĭ janu-ún kánde ĭn tĭja'an oro ĵa ñú'un staa ándivĭ, jĭn yúnu xĭ Aarón ĵa ní nana numa, jĭn yúu tabla nuu yóso tú'un contrato.

⁵ Te sikĭ janú-ún ká'ĭin figura querubĭn luu, kásá'a-i kati, kájasu-i sikĭ tapa janu-ún nuu ñú'un yúyú niñí. Ko sikĭ táka tĭ'un yúan, tú núña-yó vina ĵa ká'an káĭi-yó.

6 Te nuu ní jinu tu'a taká tiñu yá'a, te núu-ni núu-ni kivi koyo sutu iní cuarto in, kásá'a-de tiñu cuenta sutu.

7 Ko iní cuarto uu-ún, chi máá in-ni sutu ñá'nu-ga kúu kivi-de, te suni máá tú'ún-ni vuelta ja kuiá. Te tú kivi-de te nú túu niñi já sokó-dé nuu Dios siki máá-de jín siki já kásaña'mu ñayivi.

8 Te súan stá'an Espiritu Santo nuu-yo, já té nuña-ga ichi kivi koyo-yó iní cuarto ii ándiví, níni kándij ve'e ñii in iní ñuyivi.

9 Te yuán kúu in tu'un siki tiempo vina, te jín modo-ún kásoko-dé ndatiñu, te kája'mu-de kiti núu Dios. Ko vasa káchiñú'ún-i-ya súan, ma yíja va'a ini añú-i sá'a.

10 Chi máni ley yúkú kúu-ún, ndasa kee-yo, ndasa ko'o-yó, ndasa ndundoo-yó. Te ni ndiso tíñu onde ni chaá máá já vá'a-ga. Te ni nasama.

11 Ko ni chaá Cristo, te sutu ñá'nu nuu taká tu'un va'a-ga-ún kúu-ya. Te ni kivi-ya iní ve'e ii ándiví, ja tú ní kupa'a jín ndá'a, ni nasu cuenta ñuyivi kúu, te kánúú-ga te va'a-ga kúu vása já áva-ún.

12 Ko nasu jín niñi ndíxí'ú, xí niñi chélu, chi jín niñi máá-yá ni kivi-ya iní cuarto ii ándiví ja in máá tú'ún-ni jinu ja ní káni. Te ni kundée-yá ni nakuaan-ya yóo ja ní káni.

13 Chi onde sáa te niñi xndiki jín niñi ndíxí'ú, jín yáa núu kayú chelu, ni joso yúyú-de siki ñayivi chá'an, te ni kandundoo-i onde jín yiki kúñu-i, ni sá'a. Te nú súan ní in tíñu niñi kiti-ún,

14 núsáa te naga ni kuu niñi Cristo ja má nákaça iní añú-ro núu tíñu ñáá kásá'a-ró, náva'a kuu kuatíñu-ró núu Dios, I'a chakú. Chi Cristo, tú chá'an kúti-yá, te ni soko-yá máá-yá nuu Dios, ni sá'a Espiritu ja ío ní káni.

15 Ja yuán kúu-ya yú'u núu siki in contrato jáá, náva'a ñayivi jáá ni kana Dios xini-í, ni in-í ta'u já kéndoo ní káni natu'un ni keyu-u-yá. Chi ni jii Jesús, te ja yuán ní jançaa-ya kuáchi ni kasá'a-i ná ni kaxiukú-i chi contrato xnáñúú.

16 Chi nuu ío in testamento, te kánúú já kúu chaá ni sá'a contrato-ún.

17 Chi in testamento, onde nú kuu chaá ni sá'a, yúan-na te ni in tíñu. Ko nú nini chakú chaá ni sá'a, tú ní in tíñu kuti.

18 Ja yuán, vasa contrato xnáñúú, tú ní kúkútu, onde nú túu niñi.

19 Chi nú a ni ka'u ndi'i Moisés taká tu'un tá'ú tíñu yóso núu ley nuu ndívi ñayivi, yúan-na te ni ki'in-de niñi chélu, jín niñi ndíxí'ú, jín ndúcha, jín íxi kuá'a, jín in yokón, te ni joso yúyú-de siki máá tutú-ún jín siki ndívi ñayivi.

20 Te ká'an-de: Ya'á kúu niñi cuenta contrato ja ní tá'ú tíñu Dios nuu-ro, áchí-de.

21 Suni súan jín niñi-ún ni joso yúyú-de máá vé'e ñii jín táká ko'o kájatíñu nuu káchiñú'ún-de-ún.

22 Te jandáa, ja á yani taká ndatíñu ndundoo jín niñi cuenta ley, chí nú tú kati niñi te ma kóo kuti táká'nu iní-ya núu kuáchi-i núu.

23 Chí fuerza ja jín modo yúan ni ndundoo taká copia ndatíñu ío andívi, ko máá ndatíñu andívi-ún, níni ní soko ja vá'a-ga cuenta máá vásá yúan.

24 Chí tú ní kivi Cristo iní ñn cuarto ij ja ní kuvá'a nda'a, nátu'un ñn muestra ndija, chí sua iní máá ándívi ní ndívi-ya náva'a kundii-ya vína ka'an-ya já'a-yo ndé'é jín núu Dios.

25 Te nasu ní kivi-ya yúan ja núu-ni núu-ni soko-yá máá-yá, nátu'un kivi sutu ñá'nu ndita'an kua iní cuarto ij jín niñi tatú.

26 Chí nú súan, te kánúú já ndó'o-ya kuá'a jínu onde kivi ní jukuiñi ñuyívi núu. Ko sasua, onde kivi jínu ñuyívi ni kenda ndijin-ya ñn máá tú'ún-ni jínu ja ñí káni, te ni soko-yá máá-yá náva'a kuanchaa-ya kuáchi.

27 Te nátu'un ni kundaaj ja kúu taká chaa ñn jínu-ni, yúan-na te kivi koyo-de nuu sándaaj Dios tíñu-de.

28 Suni súan Cristo, ni soko-yá máá-yá ñn máá tú'ún-ni jínu náva'a kundiso-ya kuáchi kua'a ñáyivi, yúan-na te kenda ndijin-ya vuelta uu, ko nasu já kuánchaa-ya kuáchi, chí sua ja náma-ya táká ñáyivi káindaatu-i-ya.

10

1 Te máá ley, chí máni ñn kuanda'u kúu siki táká ndatíñu va'a ja cháa kuee-ga. Ko nasu forma ndija máá ndatíñu-ún kúu. Te ja siki kiti kája'ni-í-ún, núu-ni núu-ni kásoko-í ndita'an kua. Te ni ma kúu kuti síyija ñáyivi kuní jakoyo nuu-yá.

2 Te nú kúu sá'a núu, te naja tú ní jukuiñi-i ja kásoko-í-ti núsáa. Chi ñáyivi káchiñú'ún-ún, nú a ni kendoo ndoo ij-í ñn jínu-ni sá'a yúan núu, te ma kakán-ga añú-i kuáchi siki-í núu.

3 Ko siki já kásoko-í-ti-ún, te a jiní-yo já kánuku'un iní-i kuáchi-i ndita'an kua.

4 Chí niñi xndiki, jín niñi ndíxí'ú, ma kúu kuti kuánchaa kuáchi.

5 Ja yúan kivi ní kii Cristo iní ñuyívi, ni ka'an-ya jín Dios: Ja kája'ni-í-ti jín já kásoko-í ndatíñu nuu-ní, tú játa'an iní-ní, ko ni sátu'a-ní ñn yiki kúñu máá-ná.

6 Ja kája'mu-i-ti kásoko-í-ti núu-ní siki já kúxio kuáchi-i, tú ní kúsi iní-ní jín, áchí-ya.

⁷ Yúan-na te n̄i ka'an-ná: Súan yóso tú'un-ná nuu tutú: Āi Tátá Dios, yá'a kándij-ná náva'a skíkuu-ná ja jata'an in̄i máá-ní, áchí-ya.

⁸ Súan ká'an tu'un vāi ichi yatá: Ja kája'ni-i-t̄i jín ja kásoko-í ndatíñu nuu-ní, jín ja kája'mu-i-t̄i kásoko-í-t̄i núu-ní sik̄i ja kúxio kuachi-i, tú jata'an in̄i-ní, ni tú kúsīi iní-ní jín, áchí-ya. Ndatíñu-ún kásoko-í nátu'un ká'an ley.

⁹ Yúan-na te n̄i ka'an-ya: Āi Tátá Dios, yá'a kándij-ná náva'a sá'a-ná tiñu jata'an in̄i máá-ní, áchí-ya. Ja súan n̄i ka'an-ya, te n̄i janchāa-ya tú'un ñn náva'a nakani-ya tú'un uu-ún.

¹⁰ Te jín tú'un n̄i jata'an in̄i máá Dios, te n̄i kandundoo-yó ní sá'a-ya sik̄i ja ní soko Jesucristo yiki kúñu-ya, ko ñn máá tú'ún-ni jínu n̄i sá'a-ya súan ja n̄i káni.

¹¹ Núsáa te taká sutu, vasá kája'an-de ndita'an kivi kajatíñu-de, te kua'a jínu kásoko-dé suni suni-ni modo ja kája'ni-dé-t̄i, ko yuán ma kúu kuti kuánchāa kuachi-i.

¹² Ko Cristo, ñn máá tú'ún-ni jínu n̄i soko-yá máá-yá ja sik̄i kuáchi-yó onde n̄i káni, yúan-na te n̄i nungoo-ya ichi ndává'a Dios,

¹³ ndátu-ya tiempo onde ná kúxiukú ñáyivi kájito u'u tá'an jín-ya, kuu-i teyu kuxndí ja'a-yá.

¹⁴ Ch̄i jín ñn máá tú'ún-ni jínu ja ní soko-yá máá-yá, te n̄i káni ní kayija ñáyivi ndóo n̄i sá'a-ya.

¹⁵ Te máá Espiritu Santo kúu-ya testigo nuu-yo sik̄i tú'un yúan, ch̄i xna'an-ga ká'an-ya:

¹⁶ Ya'a kúu máá contrato nasá'a-ri jín-i jíná'an-i, onde ná ndí'i taká kivi yá'a. Te chu'un-ri ley-ri in̄i añú-i. Te suni chísó-rí tu'un-ri-ún in̄i xin̄i-í jíná'an-i, áchí máá Tatá Dios.

¹⁷ Yúan-na te ká'an-ga-ya: Ma núku'un kuti-gá in̄i-ri kuachi n̄i kasá'a-i jín tiñu chá'an ní kasá'a-i, áchí-ya.

¹⁸ Núsáa te nú a n̄i sá'a-ya tóká'nu in̄i-ya sik̄i táká-ún, tuká naún ío ja sokó-gá sik̄i kuáchi.

Ja núña ichi kivi-yó iní cuarto ñi

¹⁹ Ja yúan, ñani, a chúndéé iní-yo kivi-yó iní cuarto ñi ándiví sá'a ñiñi máá Jesucristo.

²⁰ Chi n̄i juña-ya ñn ichi jáa chakú, náva'a kivi-yó ichi yatá máá sá'ma ndíta kaa, te yuán kuní ka'an ja máá yiki kúñu-ya kúu.

²¹ Te káñava'a-yó ñn sutu ñá'nu xañ ndíto ve'e Dios.

²² Núsáa te ná kándita-yó núu-ya, jín añú-yo ja ío ndaa ja sik̄i tú'un kákandija va'a-yó, jín añú ja ní ndundoo sik̄i táká tiñu jáni ñáa in̄i, ch̄i n̄i josó yúyú-yá ñiñi-ya sik̄i, jín yiki kúñu-yó ja ní nakacha-yó jín ndúcha ndóo.

23 Ná kuíñi nî'in-yó jíin tú'un nî kaka'an-yo kákandíja-yó te káñukuu inî-yo. Te ma káka yátá-yó núsáá, chí skíkuu va'a I'a nî keyu'u tú'un-ún.

24 Ná ndéé vá'a-yó ndasa skandá-yo tá'an-yó, ja ná kundá'ú-ga inî-i tá'an-i, jíin já ná sá'a-i taká tíñu va'a.

25 Ná nátaqa ná'in-yó, ma sía-yo natu'un kásá'a sava-i, chí sua ná ká'an ndéé-yó jíin tá'an-yó. Ko ná kuitú-gá inî-ro sá'a-ró, chí kájinî-ro já kuákuyani máá kivi-ún.

26 Chí nú kusii iní-yo sá'a-yó kuáchi ja súan a nî jatá'ú-yó tú'un ndaa, tuká kéndoo kuti já kúu ku-yo-ga ja sikí kuáchi-ún.

27 Chí sua ñn nuu yú'ú xaan-yo já ndóna-ya sikí-yo ío, jíin ñn nuu kánda yáá ñú'un ío, nává'a kókó ñáyivi kájito u'u tá'an jíin-yá.

28 Ñáyivi ní ské'ichi ley Moisés, jí'i ná'in-i, tú naún tu'un kundá'ú inî ío, te nú nî kaka'an ndaa uu xí uní testigo.

29 Tava-ro cuenta núsáá, chí naga nî kuu ja má ndó'o xaan-gá ñáyivi kuañú ja'a sikí Sé'e Dios jíin já jáni inî-i ja káchá'án niñi contrato, vasa jíin niñi-ún nî ndundoo-i, jíin já sákátá-i nuu máá Espiritu ndiso tu'un luu.

30 A kájinî-yo núu I'a nî ka'an: Nani'in tá'an máá-rí jíin-i, máá-rí kua'a ya'u-i, áchí máá Tatá Dios. Te inga jínu ká'an: Máá Tatá Dios koto nchaa-ya ndasa káa ñáyivi máá-yá, áchí.

31 ñn tíñu yú'ú xaan-yo sá'a, kúu ja júngava ñn ñáyivi iní nda'a Dios, I'a chakú.

32 Ko ná núku'un inî-ro sikí taká kivi ní kéndoo ichi yatá, chí nî nastúun-ya iní ja jiní tuní-ro. Yúan-na te ñasaa ja sñn sñn tundó'o nî xndóna-i sikí-ro.

33 Chí ñn modo nî kaka'an ndijin-i sikí-ro, te nî kaxndó'o ndijin-i róo. Te inga modo suni nî kanduu-ró tá'an ñáyivi ní kando'o súan.

34 Chí suni nî kundá'ú xaan iní-ro já kándeé vekaa. Te nî kakusii-ní inî-ro, vasa nî kasákuí'ná ñúkuún-i ndatíñu-ró, chí a kájinî-ro já ondé andívi káñava'a-ró ñn ta'u vá'a xaan-gá, te koo ní káni.

35 Ma sía-ro modo ja káchundéé iní-ro, chí kua'a xaán tá'u ndiso tu'un-ún.

36 Chí kánúú kóo paciencia inî-ro, nává'a ni'in-ro já ní keyu'u-yá, onde nú nî sá'a-ró tíñu játa'an inî Dios.

37 Chí ñn núnúu-na te chaa máá I'a kii, te ma kúkuéé-ya, áchí.

38 Ko máá ñáyivi ndaa-ri, chí sikí já kákandíja-i te kuchaku-i. Ko nú nî jika yátá-i, ma kúsi iní añú-ri sá'a-i, áchí-ya.

39 Ko yóo, nasu tá'an ñáyivi kásá'a súan kákuu-yó já káka yátá-yó te xnáa-yo máá-yó, chí sua kákuu-yó tá'an ñáyivi kákaku jíin tú'un kákandíja va'a-i.

11

Siki tú'un kándija

1 Te tú'un kándija-yó kúu modo ja jiní-yo já ío seguro taká ndatíñu káñukuu iní-yo, chi yuán kúu tuni ja ío ndija taká ndatíñu ja tú jiní-yo núu.

2 Chi ni kakandija chaa aná'an, te ja yuán ní jatú'un-yá-de.

3 Kákandija-yó, te yuán kájuku'un iní-yo já ní sáva'a Dios ñuyivi jín tú'un ni ka'an-ni-ya. Te chi ndatíñu ja tú jiní-yo núu, ni kuva'a ndatíñu ja á jiní-yo núu.

4 Ni kandija Abel, te yuán ní ja'mu-de ndatíñu ja vá'a-ga ni soko-dé nuu Dios vásá Caín. Súan ni kandija-de, te ni jatú'un Dios ja ío ndaa-de, chi súan ni sá'a-ya já ní jatá'ú-yá ndatíñu ni soko-dé nuu-yá. Te vasa a ni ji'i-de, ko ká'an-ni-de jín tú'un ni kandija-de.

5 Ni kandija Enoc, te yuán ní naki'in-ya-dé kua'an-ya jín-de, te tú ní ji'i-de. Te tú ní ndénda kuti-dé ni kasá'a-i, chi ni naki'in Dios-de. Te onde ná té naki'in-ga-ya-dé, te ni jatú'un Dios-de ja ní kusii iní-ya ní sá'a-de.

6 Ko nú tú kándija-yó, te ma kúsi iní Dios sá'a-yó, chi chaa kuní jaá nuu Dios, kánúu kándija-de ja ndíto chakú-ya jín já kuá'a-ya yá'u nuu taká ñayivi kánandúkú-i-ya.

7 Ni kandija Noé, te yuán ní ka'an ni'in Dios jín-de siki sáva tiñu ja té kuni-ga-de nuu. Te ja ní chu'un iní-de, te yuán ní sáva'a-de in barco náva'a kaku-de onde jín ní vé'e-de. Ja súan kándija-de, te ni nakuxndí-de siki ñuyivi. Te ni nduu-de in chaa ní'in tá'u siki já kéndoo ndaa-i ja kákandija-i.

8 Ni kandija Abraham, te yuán ní jandatu-de ni kenda-de kua'an-de kivi ní kana-ya xiní-dé, náva'a jaá-de in lugar nuu kuá'a-ya núu-dé kuu ta'u-dé. Te ni kenda-de kua'an-de, vasa tú jiní-de ndénu kí'in-de.

9 Ni kandija-de, te yuán ní nchaa-de natu'un chaa jíká núu ñú'un ní keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu-dé. Yuán ni nchaa-de iní ve'e kuii jín Isaac jín Jacob, chi suni suchí ní'in tá'an ta'u núu ní keyu'u-yá-ún kákuu suchí-ún.

10 Chi ni ñukuu iní-de koo in ñuu jín cimientu, ja máa Dios kúu I'a chutá'an-ya te sá'a-ya-ún.

11 Suni ni kandija máa Sara, te yuán ní ni'in-ña fuerza ni nuku'un se'e-ña, vasa ña'an numá ni kuu-ña. Te ni skáku-ña in se'e onde tiempo ni ja'a xaan kuiá-ña, chi ni kandija-ña já skíkuu va'a máa Dios tú'un ni keyu'u-yá.

12 Ja yuán suni súan ni kakaku kua'a-í ni sá'a in-ni chaa, vasa a ni yii xaan-dé. Ko tata-de ni ndea xaan, natu'un tiñuu xini ándivi, jín natu'un ñiti káa yu'u mar, ja má kúu ka'u-yó.

13 Nini kákandíja-de te nī kaji'i taká cháa-ún, vasa tú ní káni'in-dé ja ní keyu'u-yá. Ko nī kande'é jíká-ni-de nuu, te nī kaka'an-de sa'an kúta'u jín. Te nī kaka'an ndaa-de ja cháa jíká, jín cháa káxiukú núu-ni, kákuu-de.

14 Chi cháa káka'an súan, a kástá'an ndijin-de ja kándúkú-de iin ñuu máa-de ja kúxiukú máa-de.

15 Chi nú ní nákan iin-de ñuu nuu ní kenda koyo-de-ún núu, ío modo ja náxío káva-de, nú ní kákuni-de núu.

16 Ko nī kakuni-de inga ñuu va'a xaan-gá ja ío onde andívi. Ja yúan tú kúka nuu Dios nuu-dé kunání-yá Dios máa-de, chi a nī sátu'a-ya iin ñuu kuxiukú-de.

17 Nī kandíja Abraham, te yúan ní soko-dé Isaac kivi ní jito nchaa-ya-dé. Te máa tú'ún sé'e ñáva'a-de, te siki súchí-ún nī ni'in-dé taká tu'un ja ní keyu'u-yá nuu-dé, ko nī io tu'a-de soko-dé-i ja kúu-i,

18 vasa nī ka'an-ya tú'un-i jín-de: Onde chii Isaac te kana-ri tata-ro te súan kunání, áchí-ya.

19 Chi nī tava máa-de cuenta ja á kuu naschakú Dios ñayivi má'ñú ndíyi. Te suni nátu'un jín iin tu'un yátá, te súan nī nani'in Abraham máa-i nī nachaku-i, nátu'un súan.

20 Nī kandíja Isaac, te yúan ní jikan ta'u-dé ja'a Jacob, jín Esaú, siki taká tiñu chaa kuee-ga.

21 Nī kandíja Jacob, te yúan kivi já á yani kuu-de nī jikan ta'u-dé ja'a ndéndúú se'e yí José. Te nī chiñú'ún-de-ya vasa ndítuu-na-de xini vara tiiin-de.

22 Nī kandíja José, te yúan kivi á kuyani kuu-de, te nī ka'an-de ja koo kivi ndénda ñayivi Israel, Te nī tá'ú-de tiñu nuu-í ndasa sá'a-i jín yíki-dé.

23 Kivi ní kaku Moisés nī kakandíja táa-i náa-i, te yúan ní chisa'í-de-i unī yoo, chi nī kajini-de ja lúu kaa-i. Te tú ní káyu'ú-de acta ja ní sá'a rey.

24 Nī kandíja Moisés, onde kivi ní ja'nu-de. Yuán tuká ní já'a-de tu'un ja kúnání-de se'e sesí Faraón.

25 Sua nī kuni-de ja kóto-de tundó'o jín ñayivi Dios, nasu já núnúu-ni kusii iní-de jín tú'un sii iní ja ndiso kuachi.

26 Chi a nī tava-dé cuenta ja nú ka'an-i siki-dé ja siki Cristo, te kúka xaan-gá kuu-de sá'a, vasa já kúu taká yaka xu'ún ío iní ñuu Egipto, chi a nī nde'é-de ja kuá'a-ya yá'u-de.

27 Nī kandíja-de, te yúan ní kenda-de ñuu Egipto. Te tú ní yú'ú-de, vasa kití iní rey. Te nī kanda-de, chi nī sá'a-de cuenta ja á ndé'é-de nuu máa I'a tú jini ndijin-yo núu.

28 Nī kandíja-de, te yúan ní ja'ni-dé lélú Pascua, te nī joso yúyú-de niñi-tí, náva'a nú vai ndajá'a ká'ni-yá taká se'e núu, te ma ké'é-yá-i jíná'an-i.

29 Nī kākandíja-de, te yuán ní kuu nī kaja'a-ni-de sava sava ma'ñú mar kuá'á, nátu'un nuu ñú'un íchí-ni. Te súan kándúkú cháa ñuu Egipto sá'a-de jíin ndúcha-ún kákuní-de núú, ko nī kókó-ni-cha-dé.

30 Nī kākandíja-i, te yuán ní jungoyo corral nama yúu ñúu Jericó, onde nī jinu nī kajíko ndúu-i ñuu-ún nuu usiá kivi.

31 Nī kandíja Rahab, ña'an tiní iní, te yuán tú ní náa-ñá ñn jinu-ni jíin ñáyivi ní'in iní, chí sua nī ka'an-ña tú'un ndéé iní jíin cháa nī kajito yu'u, te nī jatá'ú-ña-dé.

32 Naún ká'an-ga-ri núsáá. Chí tuká tiempo ja káni-ga-ri tu'un Gedeón, tu'un Barac, tu'un Sansón, tu'un Jefe, tu'un David, tu'un Samuel, jíin tú'un taká cháa nī kajani tu'un Dios onde sáá.

33 Nī kākandíja-de, te yuán ní kākundéé-de nī katiin-de so'o ñuu ná'nu, nī kasá'a-de tiñu ndaa, nī kani'in-dé tu'un nī keyu-u-yá, nī kajasu-de yu'u ndíka'a jíná'an-ti,

34 Nī kanda'va-de ñu'un kayú yáá, nī kakaku-de yu'u machete, nī kanani'in iní-de ja ní kaku'u-de, bueno nī'in nī kanduu-de nī sá'a-ya kivi ní kajatá'an-de nuu guerra, te nī kaskúnu-de soldado inga ñuu jíká já kajatá'an jíin-de-ún kája'an.

35 Ió ñasí'í ja ní kanani'in-ñá se'e-ña já á nī kají'i-i te nī kanachaku-i. Sava-de nī kando'o xaan-dé nī kasá'a-i, ko tú ní kája'a-de tu'un ja kúu kaku-de, nává'a kundéé-de nachaku va'a-ga-de.

36 Sava-de nī kasákátá-i nuu-dé, te nī kaxndó'o-i-de jíin cuarta, te suni nī kaju'ni-i cadena-de, te nī ka'iin-de vekaa.

37 Nī kaja'a-i yuu xiní-dé. Nī kaxiti-í-de jíin sierra. Nī kaja'ni-í-de jíin machete. Nī kajika-de ichi yá'a ichi yúan. Te nī kañu'un-de ñii rí jíin ñii ndíxí'ú. Ndá'ú-ni nī kata'an-de, nī kajito-de tundó'o, te nī kastá'an-i-de.

38 Nī kajinu-de onde nuu ñú'un té'é. Te suni chíi yuku ní kivi koyo-de. Te nī ka'iin-de yau kava jíin yaú chíi ñu'un. Te va'a xaan-gá kúu taká cháa-ún, nasu ñáyivi iní ñuyívi.

39 Te taká cháa yá'a, vaša nī jatú'ún-yá-de sikí já ní kākandíja-de, ko tú ní káni'in-dé tu'un nī keyu-u-yá.

40 Chí nī sátu'a Dios ñn tiñu va'a xaan-gá ja kúu yóó jíná'an-yó, nává'a ma yíja máá cháa-ún, onde nú túu yóó.

12

I'a yóxnúú jíin tú'un kándíja

1 Kua'a xaan testigo kájíko ndúu ní núu-yo nátu'un viko nu'ún. Núsáá te ná cháxio-yó taká kuachi ncháá veé sikí-yo,

jíin já jíkó ndúú nǎ́ xíin-yo, te jíin paciencia ná kúnu-yó carrera máá-yó ja ní jani-ya núu-yo.

² Te ná ndé'é-yó núu Jesús, I'a yóxnúú jíin tú'un kándija-yó, te síyija-ya yóó jíin. Te máá-yá, nǎ́ kanda-ya jíin túndó'o cruz, chi nǎ́ ndatu-ya cháa kivi já kúsi iní-ya, te tú ní sá'a-ya cuenta ja kúka nuu-yá, te nǎ́ nungoo-ya íchi ndává'a Dios nuu mesa-ya.

Ja kuándéé iní-yo jíin túndó'o

³ Ná káni inǎ́ máá-ró ndasa nǎ́ jandéé iní-ya jíin ñáyivi kándiso kuachi, vaša nǎ́ kaka'an ndiva'a-i sikí-yá, yúan ni'in-ro modo ja má kuítá-ro, ni ma kúu xáan iní añú-ro.

⁴ Ko vaša kájatá'an-ró sikí kuáchi, ko té chá'an-ga kaka niñi já kasú-ro núu-ún.

⁵ Chǎ́ a nǎ́ kánaa iní-ro tú'un ká'an ndá'ú jíin-ró nátu'un jíin sé'e, te súan ká'an: Hijo máni, ma káva já'a inǎ́-ro nú xndó'o máá Tatá Dios róó, ni ma kuítá inǎ́-ro nú kána jíin-yá nuu-ro.

⁶ Chǎ́ máá Tatá Dios xndó'o-ya ñáyivi kúndá'ú inǎ́-ya, te skúun-ya yúnu xǎ́ sukun táká se'e ja játá'ú-yá, áchi.

⁷ Chǎ́ nú kuandéé inǎ́-ro jíin castigo jíto-ró, te jǎ́ka Dios jíin-ró nátu'un jíin sé'e-ya, xǎ́ ío se'e ja tú ndó'o-i sá'a táa-i náun.

⁸ Ko nú tú castigo jíto-ró, nátu'un nǎ́ kando'o ta'an taká se'e, se'e kándikin nchaa-ni kákuu-ró nú súan, nasu máá sé'e.

⁹ Ío inga tu'un. Yóó, nǎ́ kañava'a-yó táa máá-yó núu ní kakaku-yó, nǎ́ kaxndó'o-de yóó, te nǎ́ ka'io ja jíñú'ún-yó núu-dé. Te naga nǎ́ kuu ja má kuándatu jíñú'ún-ga-yo núu máá Táa nuu vái añú-yo, te kuchaku-yo núsáa.

¹⁰ Te chaa-ún, jandáa nǎ́ kaxndó'o-de yóó, ko yaku-ni kivi ndasa nǎ́ kakuu inǎ́ máá-de. Ko I'a yá'a, chi ja ná kéndoo va'a-yó kuní-ya, náva'a ndundoo ta'an-yo jíin-yá nátu'un máá-yá.

¹¹ Jandáa kúu ja ní in castigo jíto-yó, tú kúsi iní-yo sá'a vina, chǎ́ sua kúkuí'a inǎ́-yo sá'a. Ko kúkué-ga te jíin tú'un vindáa vinené kendo ndaa suchí ní kaskuá'a jíin.

¹² Núsáa te ná káñin xáan-ro jíin ndá'a tívítá-ró, te nakani ni'in-ró sí'in-ró já káni yá'a káni yúan-ró.

¹³ Te sá'a-ró íchi ndóó káka ja'a-ro, náva'a ma sána ñáyivi rengo, chǎ́ sua nduva'a-i.

¹⁴ Skuá'a-ró náva'a ná kóo tu'un vindáa vinené inǎ́-ro jíin táká ñáyivi, jíin já ná kóo ndoo-ró jíná'an-ró, chǎ́ nú tú tu'un ndoo inǎ́, te ma kúu kunǎ́ ni in ñáyivi núu máá Jító'o-yo.

¹⁵ Nde'é víi-ro jíná'an-ró, náva'a ma káka yátá ní in-ró núu tú'un luu ío inǎ́ Dios, te suni náva'a ma ndú'u'a tuku inǎ́ ni in-ró. Te nú túu, chǎ́ ndukuí'a inǎ́-ro sá'a, te nduchá'an kuá'a-í sá'a.

¹⁶ Te koto-ró náva'a ní in-ró ma káka téné, ni ma kújá'a inǎ́-ro jíin-yá, nátu'un Esaú, suchí já sikí in ko'o ndéyu ní xikó-i derecho-i ja kúu-i suchí núu.

17 Chì a jiní-ro já kúkuéé-ga te nì kunì-i nì'in-í ta'u-í sikì já kakán ta'u táa-i ja'a-í. Ko nì kendoo ichì-i nì sá'a táa-i, chì tú ní nì'in-í modo nakani inì-i, vasa ndé'e nducha núu-í ndúkú-i.

18 Chì nasu ní jákoyo-ró núu ìn yuku já kúu tìn-yó, nuu kánda yáá ñú'un, nuu túún, nuu ñáa, jín núu kée tachì xáan,

19 nuu jini so'o-ró ndé'e clarín, nuu ní'in ká'an-ya, chi ñayivi ní kajini so'o ní'in tu'un-ún, nì kaka'an nda'ú-i ja má ká'an-ga-ya jín-i.

20 Chì tú ní kákanda-i jín tíñu nì tá'ú-yá nuu-í: Nú ìn kitì ná kaku'un-tì yúku-ún, ná skée-ró yúu sikí-tì kuu-tì, xí túu-ró machete-tì, áchí.

21 Te jo xaan káa tíñu-ún nì kajini-i. Te ja yúan ní ka'an Moisés: Yú'ú xaan-rí, te kisi-i ruu sá'a, áchí-de.

22 Chì sua nì jakoyo-ró núu máa yúku Sion, te suni inì ñuu máa Dios, I'a chakú. Te ñuu-ún kúu ñuu Jerusalén cuenta andíví. Te suni nì jaa-ro núu káxiukú kuá'a xáan mil ndajá'a-yá,

23 te suni nuu tíku'nì ñayivi ní kanakaku xna'an-ga ja káyoso lista-i andíví, te suni nuu Dios, I'a kúu juez xinì táká-i, te suni nuu ío añú taká ñayivi ndáa ja á nì kayija va'a,

24 te suni nuu Jesús, I'a kúu yu'u núu sikí contrato jáa, te suni nuu máa ñí ní josó yúyú já vá'a-ga ní'in tíñu vásá ñí Abel.

25 Koto va'a-ró náv'a tú ské'ichì-ro I'a ká'an. Chì nú tú ní kákaku ñayivi já tú ní jata'ú-i chaa nì ka'an inì ñuyívi, naga nì kuu yóo nú tú kuatá'ú-yó máa I'a ká'an onde andíví.

26 Chì jín já ní nì'in nì ka'an-ya sáa, te nì kisi-ya ñuyívi. Ko vina a nì keyu'u-yá: Vasté ìn jínu-na kisi-rì, ko nasu máa ìn ñuyívi, chì suni onde andíví, áchí-ya.

27 Te tu'un yá'a ja ká'an: Vasté ìn jínu-na, áchí, kuní ka'an ja cháxio-ya táká ndatíñu nì kakanda-ún, ndatíñu ja á nì kakuvá'a, náv'a ná kéndoo máa táká ndatíñu ja ní kakaku ní.

28 Núsáa te a ní'in-yo ìn ñuu ja ní kaku ní, te ja yúan ná nákuatá'ú-yó núu Dios, te ná kuatíñu-yó núu-yá, te ná chíñú-ún-yó máa-yá, te ná kóo ja jíñú-ún-yó núu-yá, náv'a kusì iní-ya sá'a-yó.

29 Chì Dios máa-yó, ìn ñu'un ja xndí'í já'mu kúu-ya.

13

Modo kuatíñu-yó núu-yá

1 Ma júkuiñi-ro jíná'an-ró já kúnda'ú inì-ro ñaní-ro.

2 Ma náa iní-ro já kóto ndá'ú-ro núu ñáyivi jíká, chí súan nì kasá'a sava-de, ko naún kájiní-de ja máá núu ndájá'a ándíví ní kaja'a núu-de ve'e.

3 Ná núku'un iní-ro ñáyivi ká'jin vekaa. Sá'a-ró cuenta ja súni ká'jin-ró vékaa jíin-i. Te suni súan sá'a-ró jíin cháa ja kándonda-i sikí-dé, chí suni máá-ró kájiní-ro tá'u'u-ro máá-ró.

4 Ma kasú-ro já tánda'a-í, te ná kóo jíñú'ún táká-ro jíin-i, te ma sáchá'án-ró jíto-i. Chi ñáyivi kájika téné, jíin ñáyivi káisiiki ncháa tá'an, máá Dios nakuxndíi-ya sikí-í.

5 Ná káka kuu-ró, te ma chíñú'ún-ró xú'ún. Ná kúsi iní-ro jíin já tñn-ró víta ñú'ni. Chí máá-yá nì ka'an: Ná skíkuu ná'in-rí jíin-ró, te ma sía kuti-rí róó, áchí-ya.

6 Núsáa te kuu chundéé iní-yo ká'an-yo: Máá Jító'o-yo kúu I'a chindéé chítuu-ya rúu, te ma yú'ú-ri nú naún kuni ñáyivi sá'a ndíva'a-i jíin-rí, achí-yo.

7 Ná núku'un iní-ro cháa nì kastá'an ichi núu-ro, chí nì kaka'an-de tu'un Dios jíin-ró. Ná ndáku-ró modo ndasa nì kakandíja-de, te ná ndé'é vá'a-ró ndasa nì kee tíñu nì kasá'a-de.

8 Jesucristo, chí ñn-ni káa-ya íku, jíin vína, jíin ní káni.

9 Ma nátu'u iní-ro yá'a, yúan, jíin sñn sñn sa'an jáá. Chí ío va'a ja ná kéndoo nì'in iní añú-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya, ko nasu jíin ndéyu já tú ní'in tíñu kuti núu ñáyivi chíñú'ún yúan.

10 Káñava'a-yo ñn-ni altar. Te cháa kájatíñu iní ve'e ñii-ún, tú ká'io derecho-de ja kée-dé ja ío nuu altar-ún.

11 Chí yiki jíin kúñu kiti kája'ni-dé-ún kayú, kája'mu-de ichi fuera yuñúu. Te niñi kiti-ún, skívi sutu ñá'nu iní cuarto ii, yúan sokó-dé nuu-yá cuenta sikí kuáchi.

12 Suni súan Jesús, nì ndo'o-ya íchi fuera yuxé'é, náva'a jíin niñi-yá te sándoo-ya ñáyivi.

13 Núsáa te ná kéndá-yo kí'in-yo núu-yá ichi fuera yuñúu, te ná ndó'o ta'an-yo jíin-yá ja káka'an ndíva'a-i sikí-yá.

14 Chí yá'a tú káñava'a-yo ñn ñuu ja kéndoo ní káni, chí sua kándúkú-yo ñn ñuu ja cháa kuee-ga.

15 Núsáa te jíin íchi ní juña Jesús, te nene ná nákana jaa-yo máá Dios, chí nátu'un ñn ja sokó-yo núu-yá kúu. Chí ya'á kúu máá tú'un xíin tíñu ja sá'a yu'u kándaku ñi'in sí'ví-yá.

16 Ma náa iní-ro sá'a va'a-ró, jíin já kóto tá'an-ro, jíin sáva-ga-i, chí kúsi iní Dios sá'a ya'á, nátu'un ja á nì kasoko-ro ñn nuu-yá.

17 Ná chú'un iní-ro tú'un ká'an cháa kastá'an ichi núu-ro, te kuandatu-ro núu-dé, chí kándito-de añú-ro nátu'un kásá'a cháa ja níni náku'a-de cuenta. Nde'é náva'a kusii iní-de

sá'a-de, te nasu já nákuaka nuu iní-de, chí nú súan te tú ní'in tíñu ja kúu róó.

¹⁸ Ná kakán ta'u-ro já'a-rí jíná'an-rí, chí a kájani ndija iní-rí ja kájani va'a iní añú-rí, chí kákuni-rí kaka jíñú'ún-rí jíin táká-ní tíñu.

¹⁹ Te ká'an nda'ú téyí-ga-rí jíin-ró já ná sá'a-ró súan, náva'a ná nájaa yachi-ga-rí nuu-ro.

²⁰ Te máá Dios kúu I'a ndiso tu'un kuaká'nu iní, te nī naschakú-ya máá Jító'o-yo Jesucristo ma'ñú ndíyi. Te Jesús kúu pastor ñá'nu ndíto yóó nátu'un ríi. Te onde jíin máá niñi contrato níi káni,

²¹ ná síyija Dios róó, náva'a kuu sá'a-ró táká tíñu va'a, ndasa játa'an iní-ya. Te iní añú-ro ná sá'a-ya táká ja kúsi iní máá-ya nde'é-ya nuu, te onde jíin Jesucristo ná sá'a-ya-ún. Te nuu máá-ya ná nákana jaa-yó-ya níi káni níi kuiá. Amén.

²² Ko ká'an nda'ú-rí jíin-ró jíná'an-ró ñáni, ja má kití iní-ro sá'a tu'un ká'an nda'ú-rí jíin-ró yá'a, chí nī chaa-rí in tutu lúli yá'a nuu-ro.

²³ Kuni-rí ja ná júku'un iní-ro já á nī kenda ñani-yo Timoteo vekaa, te jíin cháa-ún jande'é-rí róó te nú nchaa yachi-de.

²⁴ Ná sándéé iní taká chaa stá'an ichi núu-ro, achi-ro kúni-de, jíin táká ñayivi ndóo. Te ñayivi núu Italia káka'an-i ja ná sándéé iní-ro.

²⁵ Tu'un luu ío iní-ya ná kóo jíin táká róó jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SANTIAGO YA'A KUU CARTA SANTIAGO JA NI CHAA-DE NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máá-rí kúu Santiago, mozo Dios jíin Jíto'ᵒ-yᵒ Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu ñáyivi ndí'uxí uᵓ tata Israel ja ní kajicha nuu-i. Ta'ᵓ-ro kúu.

Onde nuu Dios vai tu'un ndíchi

² Ñáni jíná'an-ró, ná kúsii xáan iní-ro te nú ni cháa tiní nuu túndó'o siki-ro.

³ Chí a kájiní-ro já nú koto ncha-i róo ndasa kákandíja-ró, yúan-na te kuiñi n'ín-ró sá'a.

⁴ Te ná kuiñi n'ín-ró ndíta'an kivi, náv'a'a yija va'a téyí-ró. Te ni mā kúu falta ni ñn nuu-ro.

⁵ Te nú ndé ñn róo kúu falta ja kóo ndíchi-ró, te kakan-ro núu Dios, te kuá'a-yá núu-ro, chí máá-yá, já'a kuá'a-yá nuu táká ñáyivi, te tú kána jíin-yá nuu-í.

⁶ Ko nú kakan-ro, te ná kándíja-ró, te mā káni siki iní-ro. Chi cháa ja jáni siki iní-de, nátu'un su'mā mar ja ndóna sá'a tachí, te yá'a yúan ndéché-chá kuá'an-cha, súan kúu-de.

⁷ Chaa yúan, mā káni iní-de ja ní'in-dé ñn ndatíñu nuu Jíto'ᵒ-yᵒ,

⁸ chí máni nátu'u iní-de, te ya'á yuán jáni iní-de.

⁹ ñn ñani yínúu, ná kúsii iní-de, chí kúñá'nu-de jíin-yá.

¹⁰ Ko ñani kúká, ná kúsii iní-de ja ní ndusúchí-de nuu máá-yá. Chí nátu'un ita yuku, súan-ni naa-dé.

¹¹ Chí nú ni kana-ni ndikandii te ni kuní'ní-ni, te ichí-ni yuku. Te jungava-ni ita, te naa-ni ja lúu káa. Suni súan-ni nda'va cháa kúká jíin táká tíñu sá'a-de.

Siki já jito ncha-i yóo

¹² Xáan ndatu koo cháa kéndoo n'ín vasa ni jito ncha-i-de. Chí nú a ni jatú'ún-yá-de, te ní'in-dé premio ja kúchaku-de, chí a ni keyu'u Dios ja kuá'a-yá premio nuu ñáyivi maní jíin-yá.

¹³ Te nú náké'é-i ñn cháa, te mā ká'an cháa-ún ja Dios náké'é-yá-de. Chi mā kúu naké'é-i Dios ja sá'a-yá tíñu ñáá, ni tú náké'é-yá ni ñn ñáyivi.

¹⁴ Chí ñn cháa, nú kuáxán iní-de, yuán kúu ja skaní-ún iní-de te ñú'un-ún-de, súan náké'é-i-de jíin máá-de.

¹⁵ Te tu'un kuáxán iní-de, nú a ni yija, skáku kuachi. Te kuachi-ún, nú a ni ja'nu, kuu cháa-ún sá'a.

16 Ñán̄i máni, ma xndá'ú-ro máá-ró jíná'an-ró.

17 Taká ja kúta'u-yo, ja lúu ja vá'a kúu, ch̄i k̄i ichi ándiv̄i te kúun vai onde nuu máá Táa-yo, I'a x̄in taká ndua luz. Te máá-yá, ñn-ni ku'a stúun-ya, ni tú natu'u kuti iní-ya.

Kájini so'o-i te tú káskikuu-i

18 Chi n̄i kuu in̄i máá-yá, te n̄i nakaku-yó ní sá'a-ya jíin tú'un ndaa, náv̄a'a kuu-yó nátu'un se'e núu núu taká ñaȳivi-yá.

19 Ñán̄i máni, ja yúan taká róó, yach̄i ná kúni so'o-ró, ko kuéé ka'an-ro, te kuéé kit̄i in̄i-ro.

20 Chi tu'un kit̄i in̄i ñn chaa, tú jíka tiñu ndaa Dios sá'a.

21 Núsáa te ná sía-ro taká tiñu chá'an jíin taká tu'un ñáa ja ní kukútu-ro jíin. Te ná kóo vit̄a in̄i-ro, te kuatá'ú-ró tú'un n̄i t̄in in̄i-ro, chi tu'un yúan kúu ja kúu nama róó jíná'an-ró.

22 Skíkkuu-ró jíin tú'un máá-yá, náv̄a'a ma kúni so'o sáni-ró. Ch̄i nú túu, te xndá'ú-ro máá-ró.

23 Ch̄i nú ñn chaa, jíni so'o-de tu'un-ún, te tú skíkkuu-de, chaa yúan kúu-de nátu'un ñn chaa ndé'é-de nuu-dé nuu espejo ndasa yúkú jíto-de.

24 Ch̄i ndé'é-de nuu-dé, te nú kua'an-de, te náa-ní in̄i-de ndasa jíto-de.

25 Ko nú ndé chaa nándúkú víi-dé máá ley va'a, ley ja káka kuu ndicha-na-yo sá'a, te nú kukuu-de jíin, na tú jíni so'o sáni-de, ni ja náa in̄i-de, ch̄i skíkkuu-de tu'un ká'an, yúan-na te ch̄indéé ch̄ituu Dios tiñu sá'a-de.

26 Nú kándeé ñn chaa ma'ñú-ró, te jáni in̄i-de ja bueno chíñú'ún-de Dios, te túu ja jíñú'ún yáa-dé, ch̄i sua xndá'ú-ún añú-de, chaa-ún chíñú'ún sáni-de-ya.

27 ñn chaa ja chíñú'ún níña-de chíñú'ún ndíja-de máá Táa-yo Dios, chaa-ún sá'a-de tiñu yá'a: Koto va'a-de suchí lálú jíin ñá'an viuda nú ío tundó'o káta'an-i. Te koto va'a-de máá-de, náv̄a'a tú kuchá'an-de sá'a ñuȳivi.

2

Sik̄i tú'un tú kunchaa nuu

1 Ñán̄i máá-ri, ma kunchaa nuu-ro ní ñn ñaȳivi, ch̄i kákandíja-ró núu máá Jító'o-yo Jesucristo ja nd̄i ncháa-ya.

2 Ch̄i nú ja ñn chaa in̄i ve'e nuu kándutútu-ró, te ñú'un xe'e oro nda'a-dé, te ñú'un-de sa'ma lúu, te nú suni ja ñn chaa ndá'ú ñú'un-de sa'ma ndá'ú,

3 te nú koo jíñú'ún-ró núu cháa ñú'un sa'ma lúu-ún, te nú ka'an-ro jíin-de: Yá'a jungoo-ní ch̄i ío va'a, ach̄i-ro, te nú ka'an-ro jíin cháa ndá'ú-ún: J̄ian-ní kund̄i-ro, xí yá'a-ni jungoo-ró chí silla-ri, ach̄i-ro,

4 á nasu cháa kájani ñáa in̄i n̄i kanduu-ró já súan kánchaa nuu-ro ñaȳivi náun.

⁵ Ñáñi máni, chu'un iní-ro tú'un ká'an-ri: Nasu ní kaji Dios cháa ndá'ú iní ñuyivi yá'a, ja ná kúkúká-de jíin tú'un kándija, te ni'in-dé ta'u-dé iní ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. Nasu súan ni keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu ñáyivi maní-yá jíin xí túu.

⁶ Ko róó, chi ni ja'a-ró túka nuu cháa ndá'ú. Á nasu kátjin cháa kúkú-ún so'o-ró, te á nasu súni cháa-ún káñu'un-de róó ki'in-ro núu justicia, xí túu.

⁷ Te nasu máa-de kákuu cháa káka'an ndiva'a siki sí'ví vá'a ja káináni-ró náún.

⁸ Chi nú káskíkuu ndija-ró tú'un kánúú-gá ká'an ley, nátu'un yóso núu tutú ij: Kundá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kundá'ú iní-ro máa-ró, áchi. Va'a sá'a-ró nú súan.

⁹ Ko nú ncháa nuu-ro ñáyivi, a ni sá'a-ró kuáchi nú súan, te a ni nakuxndíi ley siki-ro ja súan kástívi-ro.

¹⁰ Chi cháa stívi in-ni tu'un ley, vasa a ni skíkuu ndi'i-de, te ndonda níi ley siki-dé. Chi nátu'un ni stívi ndi'i-de.

¹¹ Chi ni ka'an Dios: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró. Te suni máa-yá ni ka'an: Ma ká'ni-ro ndiyi. Bueno, vasa tú ní ísiki ncháa tá'an-ró, ko nú ni ja'ni-ro ndiyi, a ni kuu-ró cháa ni stívi níi ley nú súan.

¹² Súan ka'an-ro, te súan sá'a-ró jíná'an-ró, te sá'a-ró cuenta ja máa-ró kákuu cháa ja kúndaq tiñu-ró sá'a ley ja skáka kuu ndicha-na róó.

¹³ Chi in cháa, nú tú ní kundá'ú iní-de tá'an-de, te máa ley juicio, ma kundá'ú iní-ún-de. Ko tu'un kundá'ú iní, ni'in-ga kúu vásá ley juicio.

Tu'un kándija jíin tú'un skíkuu

¹⁴ Ñáñi máa-rí jíná'an-ró, nú ká'an in cháa ja kándija-de, te nú tú tiñu skíkuu-de jíin, te ndénu ní'in tiñu tu'un kándija-de-ún. Á kuu kaku-de sá'a máa tú'un kándija-ni-de-ún.

¹⁵ Te nú in ñani-yo xí in kuá'a-yó jika té'ndé-i, te nándi'i-i ja kúchaku-i taká kivi,

¹⁶ te nú in róó ka'an-ro kúni-i: Ma yú'ú-ro, chi ni'in-ro kú'un-ró te kuvixi-ro, te ni'in ná'in-ró kée-ro, achi-ro, te nú tú ní ja'a-ró ja kánandi'i-i kuchaku-i, te ndénu ní'in tiñu tu'un-ún.

¹⁷ Suni súan kúu in ñáyivi kándija, chi nú tú jíku-i jíin máa tiñu, te a ni ji'í ij máa tú'un kándija-i-ún.

¹⁸ Ko sanaa te ka'an in-ró: Róó kándija-ró, te ruu jíku-ri jíin tiñu va'a, achi-ro. Núsáa te ná stá'an máa-ró núu-rí ndasa kándija-ró vasa tú jíku-ró jíin tiñu, te ruu, onde jíin tiñu jíku-ri, te ná stá'an-ri nuu-ro ndasa kándija-ri.

¹⁹ A kándija-ró ja in-ni Dios ío. Bueno sá'a-ró. Suni súan kákandija ja'ú te kákisi-i ja yú'ú.

20 Róo, cháa xíní ñáá, stá'an-ri nuu-ro kuni-ro náún. Ñayivi kándija, te nú tú jíku-i jíin tíñu, máni kándija sáni-i.

21 Táa-yo Abraham, tú ní kéndoo ndaa-de jíin tíñu ni sá'a-de, ná ni soko-dé se'e-de Isaac nuu altar náún.

22 Á tú jiní-ro já tú'un ni kandija-de-ún, ni chindéé tá'an jíin tíñu ni sá'a-de. Te tu'un ni kandija-de-ún ni skíkuu va'a-de onde jíin tíñu ni sá'a-de.

23 Te súan ni skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Abraham ni kandija-de nuu Dios, te ja yúan ní chi'i-ya cuenta-de ja á ni kendo ndaa-de, áchí, te ni nakunání-de amigo Dios.

24 Núsáa te a ni kajini-ro já kéndoo ndaa in ñayivi jíin tíñu sá'a-i, nasu má in-ni ja kándija-i nuu-yá.

25 Suni súan jíin Rahab, ña'an tini iní-ún, ná ni jatá'ú-ña ndájá'a Josué, te ni chu'un-ña-dé inga ichi kája'an-de, á tú ní kéndoo ndaa-ña jíin tíñu ni sá'a-ña-ún.

26 Chi nátu'un a ni ji'i yiki kúñu ja tú ñu'un tachí iní, suni súan a ni ji'i tu'un kándija, te nú tú jíku jíin máá tíñu.

3

Tu'un sikiyáa-yo

1 Ñáni máá-rí jíná'an-ró, ma cháa iní kua'a-ro kúu-ró maestro, chi a kajini-ro já yóo, ja kástá'an-yo tú'un, ni'in-ga nandakan-ya cuenta nuu-yo kivi cháa juicio.

2 Chi taká-yo, ío tini tíñu kástívi-yó. Ko nú in cháa nú tú stívi-de tíñu jíin tu'un ká'an-de, cháa a ni ta'u vá'a iní kúu-de. Te suni kúndéé-de jíin ní máá-de já'nu-de.

3 Chi a kajini-yo já kachu'un-yó freno yu'u caballo náva'a kuandatu-ti núu-yo, te súan já'nu-yo-ti jíin ní máá-ti.

4 Suni súan barco vasa ná'nu xaan, te chundá'a tachí xaan kuá'an, ko vatu-ni tá'nu nuu jíin in su'ma lúli sá'a cháa skáka, ndé onde ni kuu iní-de ki'in-de jíin.

5 Suni súan yáa-yo, chi vasa ja lúli-ni kúu, ko xaan sátéyi máá. Chi nátu'un kayú in yuku ká'nu xaan sá'a in ñu'un lúli, súan kúu ya'á.

6 Te yáa-yo kúu nátu'un in ñu'un. Suni nátu'un in ñuyívi ñáá kúu yáa kándeé ma'ñú taká-ga kuñu-yó, te kúchá'an ní-yó sá'a. Chi infierno ni tuu ñu'un yáa, te yáa-ún túu ñu'un ní ñuyívi yúkú.

7 Chi taká kiti jíin tísaa, ko jíin kiti ñu'un chi mar, tá'nu-ti te ndúu manso-ti sá'a ñayivi.

8 Ko ni in cháa ma kúu ka'nu-de yáa-dé. Chi in kuñu ñáa ja má kúu ka'nu-de kúu. Te ñu'un chítu nátu'un nducha kuñi-ti ja já'ni ndíyi.

⁹ Chi jíin yáa-ún nákana jaa-yó máá Táa-yo Dios, te suni jíin yáa-ún ká'an ndivá'a-yó sikí ñáyivi, vasa muestra chi Dios ni kuvá'a-i.

¹⁰ Iní ñn-ni yu'u kenda tu'un va'a jíin tú'un ndivá'a. Náni máá-rí, tú ío va'a ja súan koo.

¹¹ Á kána nducha vixí jíin ndúcha uá iní ñn-ni nuu sókó náún.

¹² Náni máá-rí, á kuu kuun nde'e oliva xiní yúnu mérkexe, xí ndé'e mérkexe xiní yúnu uva. Núsáá te suni súan ma kúu kana nducha ú'a jíin ndúcha vixí iní ñn-ni sókó.

Tu'un ndíchi já vái ichi ándívi

¹³ Ja máá-ró jíiná'an-ró, ndé ñn-de ndíchi te ndito xiní-dé. Ná káka kuu va'a-de jíin tíñu sá'a-de, ná kuní jíin núu máá-ró, te ná kóo súchi iní-de vasa ndíchi-de.

¹⁴ Ma stíví-ró tú'un ndaa máá-yá jíin tú'un tú'ún ká'an-ro. Chi nú tu'un kuásún téyí iní jíin tú'un tixín iní ñú'un iní añú-ro, nasu já sávixi-ro máá-ró kúu-ún.

¹⁵ Te tu'un ndíchi modo jaan, nasu já kii ichi ándívi kúu, chi tu'un ñuyívi, tu'un yúkú, tu'un kui'na kúu.

¹⁶ Chi nuu ío tu'un kuásún iní jíin tixín, yúan ío tu'un sáká núu jíin táká tíñu káñáá.

¹⁷ Ko tu'un ndíchi kii ichi ándívi xnáñúú-gá ndiso tu'un ndoo, yúan-na te júkuíñi tixín sá'a, te suni ndiso tu'un vitá iní, tu'un juku'un yachi iní, tu'un kúndá'ú iní tá'an, tu'un sá'a tíñu va'a, tú náku xndíi sikí tá'an, tú ndiso tu'un yóso yú'u.

¹⁸ Te máá tíñu ja kenda chi tu'un ndaa kúu tu'un vindáa vinené kás'a ñáyivi kánasamaní tá'an.

4

Ma kóo maní-yo jíin ñúyívi

¹ Ndénu káku pleito jíin tixín kás'a-ró. Á nasu sikí já ndío iní-ro kúu. Te tu'un yúan kájatá'an iní-ro.

² Kándio iní-ro, ko tú káñava'a-ró. Ja yúan kája'ni-ro ndíyi. Te kákukuásún iní-ro, ko tú káni'in-ro. Ja yúan kájatá'an-ró te kákutixín-ró. Tú káñava'a-ró chi tú kájikan-ro.

³ Kájikan-ro ko tú káni'in-ro, chi ñáá-ni kájikan-ro náva'a síjita sáni-ró jíin tú'un kúsi iní-ro.

⁴ Ñáyivi káisiiki ncháa Dios kákuu-ró. Á tú kájini-ro já tú'un kúmaní jíin ñúyívi kúu tu'un jíto u'u tá'an jíin Dios. Chi cháa maní jíin ñúyívi, cháa jíto u'u tá'an jíin Dios kúu-de.

⁵ Te tu'un ká'an tutu ii, máá Espíritu ja ncháa iní-yo, ja ní ja'a-ya núu-yo, kúkuíñi iní-ya ndasa jika-yó, áchi. Á kájani iní-ro já ká'an sáni tu'un-ún náún.

⁶ Ko já'a-ga-ya tú'un luu ío iní-ya núu-yo. Yuán ká'an: Dios, jasú-ya núu cháa vixi, te já'a-ya tú'un luu ío iní-ya núu cháa vitá iní, áchí.

⁷ Kuandatu nuu Dios jíná'an-ró núsáá, kasu nuu kuí'na te kunu koto róo.

⁸ Kandita nuu Dios, te máa-yá ná kándita-ya núu-ro núsáá. Róo cháa kásá'a kuachi, nasándoo nda'a-ro, te róo cháa kájani in kájani uu iní-ro, nasándoo añú-ro.

⁹ Ná tá'u'u iní-ro. Ná kúkuí'a iní-ro. Te ná ndé'e-ro. Vasa kájaku-ro ko ná ndé'e kó'ó-ró. Vasa kákusi iní-ro ko ná ndúkuí'a iní-ro.

¹⁰ Sá'a súchí iní-ro núu Dios, te máa-yá sañá'nu-ya róo.

¹¹ Náni, ma kútuku iní-ro kóto-ró tá'an-ró. Chi cháa kútuku iní-de jító-de ñani-de, xí nákuwndí-de sikí ñani-de, cháa-ún kútuku iní-de jító-de ley, te nákuwndí-de sikí ley. Ko róo, nú nákuwndí-ró sikí ley, nasu cháa skíkuu ley kúu-ró, chi in juez kúu-ró nú súan.

¹² Máa in-ni I'a kúu ja já'a ley. Te máa-yá kuu nama-ya yóo xí xnáa-yá yóo. Te róo, ndé cháa kúu-ró já nákuwndí-ró sikí tá'an-ró núsáá.

¹³ Róo ñayivi já káka'an: Vina xí yúchaan te kingoyo-yó ñuu yúan, te yúan kuxiukú-yó in kuia, te kuaan-yó xikó-yó, te ni'in-yo sikí, áchí-ro. Ná kúni ná'in-ró,

¹⁴ Chi tú kájiní-ro ndasa kuu kivi yúchaan, chi naún ja kaxáan kúu vida-ro. Jandáa ja máa yokó-ni kúu, ja in núnúu-ni vai. Yúan-na te nducha-ní ki'in.

¹⁵ Ko va'a-ga ná ká'an-ro: Nú kuní máa Jító'o-yo, te kuchaku-yo te sá'a-yó yá'á xí sá'a-yó yúan, achi-ro.

¹⁶ Ko vina, chi máni kásavixi-ro máa-ró, ja kásatéyí-ro máa-ró. Te tiñu ñáa kúu nú suán sávixi-yo máa-yó.

¹⁷ Te nú ndé ñayivi jiní-i modo sá'a-i tiñu va'a, te nú tú skíkuu-i, te kuachi-i kúu nú súan.

5

Sikí cháa kúká

¹ Ko róo cháa kúká jíná'an-ró, ná ndé'e-ro te ná kána jikó'ó-ró, chi kii tundó'o sikí-ro.

² Chi ndatiñu kúká ñáva'a-ró, a ni kate'yu. Te a ni yaji tikixin sá'ma-ro.

³ Te oro jín plata kañava'a-ró, a ni jita ni kana si'in yóo. Te si'in yóo-ún, natu'un kani ndaa tu'un sikí-ro, te kaji kúñu-ró natu'un sá'a ñu'un. Chi a ni kaya máa-ró yají-ro ndasa kuu-ró kivi ndí'i-na.

⁴ Ni ka'io sava cháa kája'nu trigo-ro, te tú ní kacha'u-ró-de. Vina te natu'un kána kó'ó máa yá'u-de-ún. Te máa Tatá Dios,

I'a xín táká ndajá'a, suni jíni so'o-ya já kákana jaa máá cháa kája'nu-ún.

⁵ A nī kaichaku kúká-ró iní ñuyívi yá'a. Te nī kasá'a-ró táká tiñu nī kakanī inī-ro, te nī jito ñúkuún-ró máá-ró vasa kivi-ún ní jī'i kua'a ñáyivi.

⁶ Nī kanakuxndíi-ró sikí cháa va'a, te nī kaja'ni-ro-dé. Ko máá-de tú jasú-de nuu-ro.

Jíin paciencia kundatu-yó ncháa-ya

⁷ Ñáni, núsáa te ná kúndatu-ró jíin paciencia onde kivi ncháa máá Jító'o-yo. Nde'é-ró ndasa jíin paciencia ndátu cháa jitu onde ná cháa sau ñá'an jíin sau kué, te ni'in-dé nuni lúu já'a ñu'un.

⁸ Suni súan koo-ró paciencia jíná'an-ró, te ná kuíni ni'in-ró jíin iní jíin añú-ro, chí kuakuyani ncháa máá Jító'o-yo.

⁹ Ñáni jíná'an-ró, ma kútuku inī-ro kóto-ró tá'an-ró, náva'a ma nákuxndíi-ya sikí-ro. Chí máá I'a sánda kuachi-yó, nátu'un a kándij-ya yúxé'é.

¹⁰ Ñáni máá-rí jíná'an-ró, ná skuá'a-ró ndasa nī kasá'a cháa nī kajani tu'un máá Tatá Dios onde sáa, chí vasa nī kando'o-de ko nī ka'io paciencia-de.

¹¹ Vina káka'an-yo já xáan ndatu ñayivi kájandéé iní. A nī kajini tu'un-ró ndasa nī jandéé iní Job, te suni a kájinī-ro ndasa kenda taká tiñu kuní máá Jító'o-yo, chí xaan ndá'ú inī-ya yóo te va'a inī-ya jíin-yó.

¹² Ñáni máá-rí, kánúu-gá ja má chísó tú'un téyíi-ró, ni tu'un andívi, ni tu'un ñuyívi, ni inga tu'un ma ká'an téyíi-ró. Chí nú ka'an-ro tú'un kuu, te máni tu'un kuu-ún ka'an-ro. Te nú ka'an-ro tú'un túu, te máni tú'un túu-ún ka'an-ro, náva'a tú nakuxndíi-ya sikí-ro.

Tu'un kakan ta'u já'a tá'an

¹³ Á ío ñn róo ja ndó'o. Ná kakán ta'u-ro núsáa. Á ío ñn róo ja kúsi iní. Ná káta-ró ñn yaa i núsáa.

¹⁴ Á ío ñn róo ja kú'u. Va'a-ga ná kána-ró xini cháa kákuu nuu iní tiku'ni. Te ná kakán ta'u-dé ja'a cháa kú'u-ún. Te jíin sí'vi máá Jító'o-yo, ná chí'i-de aceite cháa-ún.

¹⁵ Te nú kákandija-de hora kájikān ta'u-dé, te nduva'a cháa kú'u-ún, chí máá Jító'o-yo, nasáva'a-ya-dé. Te nú kuachi ndíso-de, te koo tuká'nu inī nuu kuachi-de.

¹⁶ Ja yúan ná nákanī ndaa-ro kuachi-ró núu tá'an-ró, te kakan ta'u-ro já'a tá'an-ró náva'a ná nduva'a-ró. Chí ñn cháa va'a nú kakan ta'u-dé, te kuu sá'a-de kua'a tiñu ñá'nu jíin tú'un jikán ta'u-dé.

17 Ch̄i Elías, suni nátu'un ká'io-yó vína súan n̄i kaa-de onde sáá. Te n̄i jikan ta'u-dé ja má kúun sau, te tú ní kúun-cha núu ñú'un yá'a un̄i kuaia iñu yoo.

18 Te inga jínu n̄i jikan ta'u-dé. Te n̄i ndii sau íchi ándíví. Te n̄i nana tuku taká ndatíñu nuu ñú'un yá'a.

19 Ñáni jíná'an-ró, te nú ñn róó n̄i kenda-ró íchi ndáa, te inga-ro ná náchu'un íchí tá'an-ró,

20 yúan-na te kuni-ro já nú ñn róó n̄i nachu'un íchí-ró cháa n̄i kivi kuachi, a n̄i nama-ró ñn cha kuu, te suni kasu-ro núu kuá'a kuáchi nú súan.

LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL YA'A KUU CARTA HIN JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

1 Máa-rí kúu Pedro apóstol nuu Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róó ñayivi jíká, ja ní kajicha nuu-ró káxiukú-ró ní ñúu Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, jíin Bitinia.

2 Chi máa Táa-yo Dios, ni jini-ya róó onde jíin tiempo, te ni kaji-ya róó jíná'an-ró. Te a ni kandundoo-ró ní sá'a máa Espíritu, náva'a kuandatu-ro núu Jesucristo, te kosó yúyú-ya niñi-ya siki-ro. Tu'un luu ío ini-ya jíin tú'un kuaká'nu ini ná ndeá ini-ro jíná'an-ró.

Tu'un ñúkuu ini

3 Ná nákana jaa-yó máa Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo. Chi ni kundá'ú xaan ini-ya yóó. Te ni nakaku-yó já kúchaku-yo, te káñukuu ini-vo ní sá'a-ya jíin tú'un ja ní nachaku Jesucristo ma'ñú ndíyi,

4 náva'a ni'in-yo hin ta'u já má té'yu kuti, ni ma kúchá'an kúti, ni ma xíi kuti, chi yíva'a ini andívi já siki yóó.

5 Chi yóó kúu ñayivi kákandíja, te ja yúan ndíto Dios yóó jíin fuerza-ya náva'a nama-ya yóó kivi sándi'í-na, natu'un a ni sánda-ya.

6 Ja yúan kákusi ini-ro, vasa tini tundó'o kájito níni-ro yakú-ni kivi.

7 Chi tundó'o-ún, kájito nchaa róó nú kákandíja va'a-ró. Te tu'un kákandíja-ró, luu-ga káa vásá oro, chi vasa kájito nchaa-i oro jíin ñú'un, ko hin kivi te naa. Te tu'un kákandíja va'a-ró, nakana jaa-i Jesucristo sá'a, te jíin tú'un jíin'ún ká'an-i nduñá'nu-ya sá'a kivi kenda ndijin-ya.

8 Te máa-yá, vasa té kuni-ga-ro núu-yá, te mani-ro jíin-yá, te kákandíja-ró-yá. Vasa tú kánde'é-ró núu-yá vina, te kákusi xaan ini-ro te kánakana jaa-ró-yá.

9 Chi ja ní kákandíja-ró te ní'in-ro tá'u-ro já kaku añú-ro.

10 Chaa ni kajani tu'un Dios onde sáa, ni kaka'an-de ndasa chaa tu'un luu ío ini-ya núu-ro. Te suni ni kánde'é vá'a-de, ni kándúkú víi-dé tu'un ndasa kaku-yó.

11 Te ni kanandúkú ñúkuún-de ja ná júku'un ini-de ndé kivi jíin ndé tiempo kuu tu'un ni ka'an Espíritu Cristo jíin-de, chi

onde jín tiempo n̄ jani-ya tú'un nuu-dé ndasa kii tundó'o sik̄i Cristo jín ndasa nduñá'nu tuku-ya nú ná já'a tundó'o-ún.

12 Te n̄ stá'an-ya núu cháa-ún ja násu já kúu máa-de, ch̄i sua ja kúu máa-yó kúu tu'un n̄ kajani-de. Te vina a n̄ kajini so'o-ró tú'un-ún ch̄i cháa n̄ kajani tu'un va'a nuu-ro ní sá'a Espíritu Santo ja ní kii ichi ándiví, suni n̄ kajani-de tu'un-ún nuu-ro. Te taká ndajá'a Dios kájítú iní-ya ndúkú víi-ya taká tu'un-ún.

Sik̄i tú'un koo ndoo-yó

13 Ja yúan ná kóo ndito in̄i ja jiní tuni-ro, te koo kuándi'í-ro. Te kuñukuu téyí iní-ro já ní'in-ro tú'un luu ío in̄i-ya já kuá'a-ya núu-ro kiví kenda ndijin Jesucristo.

14 Te nátu'un se'e kájandatú va'a, súan ná kóo-ró. Te ma sá'a-ró tiñu n̄ kakan̄i in̄i-ro sáa, ná tú ní kájuku'un kuti iní-ro.

15 Ch̄i nátu'un ío ndoo máa I'a n̄ kana xin̄i-ro, suni súan ná kóo ndoo-ró jín taká tiñu kásá'a-ró.

16 Ch̄i súan yóso núu tutú: Ná kóo ndoo-ró jíná'an-ró, ch̄i ruu ío ndoo-r̄i, áchí.

17 Te máa-yá, tú ncháa nuu-ya ñayivi, ko sándaa-ya taká tiñu-i ndasa kásá'a in̄i in̄i-i. Te nú ká'an nda'ú-ro jín-ya nátu'un jín Táa-ro, núsáa te ná chíñú'ún-ró-yá taká kiví ja kájika tatú-ro yá'a.

18 Ch̄i a kájini-ro ndasa n̄ kajika sáni-ró jín táninu n̄ kaja'a táa-ro núu-ro sáa. Ko n̄ nakuaan-ya róo nuu táninu-ún. Ko nasu jín ndátíñu ja té'yu, nátu'un oro jín plata,

19 ch̄i sua jín niñi Cristo ja yá'u xaan ncháa n̄ nakuaan-ya róo. Ch̄i máa-yá kúu nátu'un in̄i lélú vá'a kiti tú káchá'an,

20 ch̄i súan a n̄ teta'an Dios máa Cristo onde ná té jukuiñi-ga ñuyivi, te n̄ kenda ndijin Cristo kiví kuándi'i-na, sik̄i já ní kundá'ú in̄i-ya róo.

21 Te kákandija-ró núu Dios sá'a Jesús. Chi n̄ nachaku-ya má'ñú ndiyi, te n̄ nduñá'nu-ya ní sá'a Dios. Ja yúan kákandija-ró núu Dios, te kañukuu in̄i-ro-yá.

22 A n̄ ndundoo añú-ro, ch̄i n̄ kájandatú-ro núu tú'un ndaa n̄ sá'a Espíritu jín-ró, nává'a kundá'ú ndija in̄i-ro ñaní-ro. Núsáa te ná kundá'ú xaan iní-ro tá'an-ró onde jín iní jín añú-ro.

23 Ch̄i a n̄ kanakaku jáa-ró. Ko nasu chí tata té'yú, ch̄i ch̄i tata já má té'yú kuti. Te tu'un Dios n̄ sá'a súan, ch̄i ndíto chakú ní káni.

24 Ch̄i nátu'un yuku, súan kúu taká ñayivi. Te modo nduñá'nu-i kúu nátu'un ita yuku. Ch̄i yuku-ún, ichí-ni, te ita-ún, júngava-ni,

²⁵ ko tu'un ká'an máá Tatá Dios, chí kéndoo nń káni nń kuiá. Achí. Te tu'un yúan kúu máá tú'un va'a nı kani'in-ro.

2

Cristo, nátu'un yuu chakú

¹ Núsáá te ná síá-ro táká tu'un ñáá, taká tu'un xndá'ú, tu'un yóso yú'u, tu'un kuásún inı, jín táká tu'un káka'an ndıva'a sikı tá'an.

² Te ná kani'in-ro leche máá Espıritu kaxin-ro nátu'un suchı yıkın sáá ní kaku-i, nává'a kaku-ró te kua'nu-ró jín. Chí leche-ún, tú xndá'ú kutı.

³ Chí a nı kajini-ro já vá'a xaan inı máá Jıto'o-yo.

⁴ Kandita nuu-yá jıná'an-ró, chí nátu'un yuu chakú kúu-ya. Te taká ñayıvi, vaša nı kaské'ichi-i-ya, ko nı kaji Dios-ya, nátu'un in yuu lúu.

⁵ Suni róó, nátu'un yuu chakú kákuu-ró. Te ná kuá'nu-ró kuu-ró in ve'e ıı máá-yá, te kuu-ró sutú ndoo, te nuu Dios soko-ro tú'un cuenta Espıritu, chí ja sikı Jesucristo te kúsi inı Dios nú súan.

⁶ Chí súan ká'an tutu ıı: Vina te onde ñuu Sion kaitúu-rı in yuu kánúú kúndiso jiki, chí nátu'un yuu lúu nı kaji-ri-ya, te cháa kándıja nuu-yá, ma kúka nuu-dé, áchı.

⁷ Luu káa máá-yá nuu róó ja kákandıja-ró-yá. Ko sikı ñayıvi tú kákandıja ká'an: Cháa káchutá'an ve'e vaša nı kaské'ichi-de yuu, ko yuu-ún nı ni'in tínu kundiso jiki.

⁸ Te suni yuu skáchi'i ja'a-ı nánı-yá, te kava júngoyo-i sá'a kúu-ya, áchı. Chí kájungoyo-i kuachi sikı já tú kájandatu-i tu'un-ya. Te nı jani-ya-ı ja súan sá'a-ı.

Modo kuandatu ñayıvi xın máá-yá

⁹ Ko róó, tata ja ní kaji máá-yá kákuu-ró, te suni sutu kúñá'nu xaan, te suni ñayıvi ndoo, jín ñayıvi ní ni'in-yá kákuu-ró. Súan nı sá'a-ya róó nává'a kani-ró tú'un ndasa xaan vá'a inı máá l'a nı kana xini-ro ná nı kaxıukú-ró ñúñáa. Te nı kıvi koyo-ró núu lúu nuu ndıi ncháa máá-yá.

¹⁰ Chí róó, onde sáá nasu ñayıvi Dios kákuu-ró núu. Ko vina a nı kanduu-ró ñayıvi máá-yá. Suni onde sáá té ni'in-gá-ro tú'un kúndá'ú inı-ya róó, ko vina, a kúndá'ú inı-ya róó.

¹¹ Nánı máni, ká'an nda'ú-ri jın-ró nátu'un ká'an-ri jın cháa jıká jın cháa kájika kuu tatú, ma sá'a-ró táká tínu kakanı inı máá-ró, chí yúan kájatá'an sikı añú-ro.

¹² Te ná káka jıñú'un-ró má'nú ñayıvi sın naciún. Nává'a vaša kákaji-i róó nátu'un sikı cháa kásá'a tínu ñáá, ko nú ná kunı-i nuu tínu va'a kásá'a-ró te nakana jaa-i Dios kivi kı-ya.

13 Ja sikí máá Dios, te kuandatu-ro núu táká cháa ndíso tíñu, vasa nuu rey, chi cháa kúñá'nu-ga kúu-de,

14 xí núu táká gobernador ja ní tájí-de vaikoyo, náva'a xndó'o-de taká ñayivi kásá'a tíñu ñáá, te ka'an-de tu'un jíñú'ún jíñ ñayivi kásá'a tíñu va'a.

15 Chi kuní Dios ja sá'a-ró tíñu va'a. Te jíñ tíñu va'a-ún kundéé-ró kasú-ro núu tú'un ñayivi yúkú já tú kájuku'un iní-i.

16 Ná káka kuu ndicha-na-ro. Ko nasu já núña ichi já máni sá'a-ró tíñu ñáá, chi sua ja ná kuatíñu-ró núu Dios.

17 Koo ja jíñú'ún-ró jíñ táká ñayivi. Kundá'ú iní-ro ñani kákandíja. Kuandatu-ro núu Dios. Koo ja jíñú'ún-ró jíñ máá rey.

18 Róo mozo, ná kuandatu-ro núu cháa kákuu patrón-ro. Te koo ja jíñú'ún-ró jíñ-de. Ko nasu máá ñn nuu cháa va'a iní, jíñ núu cháa maní jíñ-ró, chi suni súan sá'a-ró jíñ cháa xaan iní.

19 Chi ñn cháa vasa tú sá'a-de tíñu ñáá, nú jíto-de tundó'o sikí já skíkuu va'a-de jíñ Dios, yuán kúu ja kúsi iní-ya jíñ-de sá'a-ún.

20 Ko nú kásá'a ndija-ró kuáchi, te kája'a-i róo, te naun ja vá'a kúu nú kájandéé iní-ro jíñ. Ko nú kásá'a-ró tíñu va'a, te kaxndó'o-i róo, te kájandéé iní-ro jíñ, tíñu yá'a kúu ja kúsi ndíja iní Dios sá'a.

21 Chi ja yuán ní kana-ya xiní-ro jíná'an-ró. Chi máá Cristo, suni ní ndo'o-ya já sikí yóo. Te ní skéndo-ya ñn ejemplo nuu-yo náva'a ná kúndikin-ro súni ichi ní sá'a-ya.

22 Te máá-yá, tú ní sá'a-ya kuáchi. Ni tú ní kenda tu'un xndá'ú yu'u-yá.

23 Ni kaka'an ndiva'a-i jíñ-yá, ko tú ní náka'an ndiva'a-ya. Ni ndo'o-ya, ko tú ní stá'an-ya-í, chi sua ni chí'i-ya máá-yá nda'a Dios, I'a sándaá va'a taká tíñu.

24 Suni máá-yá, ni jí'i-ya jiká cruz, te ni ndiso-ya kuáchi-yo jíñ yiki kúñu-ya. Chi a ni kaku-yo chíi kuáchi náva'a kaka ndaa-yo. Chi ni tuji-yá, te ja yuán ní kanduva'a-ró.

25 Chi ni kajicha nuu-ró natu'un ri, ko vina a káno'on-ro núu I'a ndíto róo, te iní nda'a máá-yá yí'i añú-ro.

3

Tu'un kuandatu ñasí'í nuu yí-ñá

1 Suni súan róo ñasí'í jíná'an-ró, kuandatu-ro núu máá yí-ro náva'a kundéé-ró skándíja-ró yíi tú kándíja tu'un-ya. Chi vasa tú ká'an-ro jíñ-de, ko kuní-de ndasa sá'a róo, ñasí'í-de,

2 te kuní-de ndasa jíká jíñú'ún-ró jíñ já ñúkúún iní-ro jíñ-de, te kandíja-de.

3 Te ja sáluu-ró máá-ró, nasu íchi sikí-ro kúu ja nátiin-ró xiní-ro, xí já chí'i-ró sikí oro máá-ró, xí já kú'un-ró sá'ma lúu,

4 chí sua ná sáluu-ró iní añú-ro já kánde sa'í iní-ro. Te ná sákútu-ro jíin tú'un ja má té'yu kuti. Yuán kúu tu'un vitá iní jíin tú'un vindáa vinené iní añú-ro, te sá'a ja kúsi xáan iní Dios.

5 Chí ña'an ndóo aná'an já ní kañukuu iní-ña Dios, suni súan ni kasáluu-ña máá-ña. Te ni kajandatú-ña núu máá yíi-ña.

6 Nátu'un Sara, ni jandatú-ña núu Abraham, ni skúnání-ña-dé jito'o-ña. Te sesí'i-ña kákuu-ró nú súan va'a ná sá'a-ró te nú tú yu'ú-ro.

Yii ná kúndá'ú iní-de ñasí'i-de

7 Te róo yii jíná'an-ró, suni súan kuxiukú vá'a-ró jíin-ña. Te koo ja jíin'ún-ró jíin-ña, chí tá'in-ga máá-ña vásá róo, chí in núu-ni ni ni'in tá'u-ña jíin-ró tú'un luu kúchaku-yo. Te súan ná sá'a-ró nává'a tú ndasu nuu tú'un kájikan ta'u-ro.

8 Te tu'un sandí'i-na kúu ya'á: in-ni tu'un ná káni iní taká-ro, ná ndúkuí'a iní-ro jíin tá'an-ró, ná kúndá'ú iní-ro ñaní-ro, te sá'a-ró tóká'nu iní nuu tá'an-ró, te koo vitá iní-ro jíná'an-ró.

Tu'un kuandéé iní jíin túndó'o

9 Nú sá'a ndiva'a ñayivi jíin-ró, ma násá'a ndiva'a-ró jíin-i. Te nú ká'an tási-i jíin-ró, ma náka'an tási-ró jíin-i. Chí sua ná ká'an-ro já'a-í nuu Dios. Chí ja yuán ní kana-ya xiní-ro nává'a ni'in-ro tá'u-ro sá'a-ya.

10 Chí cháa kuní kuchaku te koo va'a-ni-de taká kivi, cháa-ún, ná kasú-de nuu yáa-dé nává'a tú ka'an ndiva'a, te suni súan jíin yú'u-dé nává'a tú kenda tu'un xndá'ú.

11 Ná kúxio-de nuu tíñu ñáá, te ná sá'a-de tíñu va'a. Ná ndúkú-de tu'un vindáa vinené te ná kuítú iní-de kukuu-de jíin.

12 Chí máá Jíto'o-yo, ndé'é-yá nuu cháa ndaa, te jini ná'in-yá tu'un kájikan ta'u-dé. Ko jíto u'u-ya cháa kásá'a tíñu ñáá.

13 Te ndé cháa sá'a ndiva'a jíin-ró te nú máni tíñu va'a jítú iní-ro kásá'a-ró.

14 Xáan ndatu-ro te nú koto-ró túndó'o sikí já ní kasá'a-ró tíñu va'a. Núsáá te ma yú'ú-ro kóto-ró-i ni ma kúkuí'a iní-ro.

15 Chí sua ná chíin'ún-ró máá Tatá Dios iní añú-ro. Te koo tu'a-ró ndasa xndíó káni vitá-ro tú'un, te ka'an jíin'ún-ró jíin ñayivi káxndichí róo sikí tú'un kañukuu iní-ro.

16 Va'a ná kóo iní-ro nává'a vasa káka'an ñayivi já cháa ñáá kákuu-ró, yúan-na te kuka nuu-í ja ní kakaji-i róo sikí já kájika va'a-ró jíin Cristo.

17 Chí nú kuní Dios, te va'a-ga ja kájito-ró túndó'o sikí tíñu va'a kásá'a-ró, nasu sikí já kásá'a-ró tíñu ñáá.

18 Ch̄i Cristo, suni n̄i ndo'o-yā ñ̄n j̄inu-ni jā sikí kuáchi-yó. Ch̄aa ndaā n̄i j̄i'í jā sikí cháa ñ̄áá. Náva'a no'on-yō núu Dios sá'a-yā. Ch̄i n̄i j̄i'í yiki kúñu-yā, ko tú ní j̄i'í añú-yā.

19 Ch̄i suni n̄i ja'an máá añú-yā te n̄i jani-yā tú'un nuu añú jā káinu'n̄i.

20 Ch̄i onde sáá tú ní kájandatu. Te kivi Noé, j̄ín paciencia n̄i ndatu Dios nini j̄iku-de j̄ín barco ká'nu. Te j̄ín barco n̄i kakaku yaku-ni ñ̄ayivi núu ndúcha. Máá uná-ni-i n̄i kakaku.

21 Suni súan káku-yó vína j̄ín tú'un jánducha, jā tú jánchaā jā chá'an kándiso-yó, ch̄i sua sá'a jā ná kóo ndaā nuu j̄ini tuni-yō núu Dios, ch̄i jā yúan ní nachaku Jesucristo.

22 Ch̄i máá-yā n̄i ndaa-yā kuáno'on-yā andívi. Te kánchaa-yā íchi ndává'a Dios. Te t̄in-yā só'o taká ndajá'a andívi, j̄ín táka jā kátá'ú tiñu, j̄ín táka jā ká'io fuerza.

4

Modo Cristo ná káni in̄i-yō

1 A n̄i ndo'o Cristo jā yóo j̄ín yiki kúñu-yā. Núsáa te suni súan ná káni in̄i-ro. Ch̄i ch̄aa n̄i ndo'o j̄ín yiki kúñu, tuká kánde-de ch̄i kuáchi,

2 náva'a jā ní-gá kua'an-de, te tuká sá'a-de tiñu kákani in̄i ñ̄ayivi, ch̄i sua jā kuní Dios.

3 Ch̄i onde ní vaji-yó, te bueno n̄i kasá'a-yó táka tiñu kákuni ñ̄ayivi s̄in nación. N̄i kajika kuaxán-yó n̄i kakutóo in̄i-yō, n̄i kandaa ká'vá-yó, n̄i kayee téyí-yó, n̄i kasá'a-yó víko, n̄i kachiñú'un-yó ndosó chá'an.

4 Te kákuñáa in̄i-i sikí jā tuká kájika-ró j̄ín-i jā ñ̄n núu-ni s̄jita ī-ro máá-ró j̄ín-i. Te jā yúan kákaji-i róo.

5 Ko ñ̄ayivi yúan, nakua'a-i cuenta nuu máá I'a jā ío tu'a-yā sánda-yā tiñu ñ̄ayivi káichaku j̄ín ñ̄ayivi ní kaji'í.

6 Ch̄i jā yúan súni n̄i kenda tu'un va'a-yā núu táka ndiyi, náva'a ná kúnda tiñu-i nátu'un ch̄aa yí'i yiki kúñu, ko kuchaku añú-i cuenta Dios.

7 Ko kuakuyani kivi náa táka ndatíñu. Núsáa te ná kóo kuándí'í-ro, te koo ndito in̄i-ro kakán ta'u-ro.

8 Te jā kánúu kúu jā kúnda'ú ndija in̄i-ro tá'an-ró, ch̄i tu'un kúnda'ú in̄i tá'an, jasú nuu kuá'a kuáchi.

9 Koto ndá'ú-ro núu tá'an-ró, te ma kútuku in̄i-ro j̄ín-i.

10 Ná ñ̄n ná ñ̄n-ró ná kuatíñu-ró núu tá'an-ró nú ndasa káa máá tá'u ní ja'a-yā núu-ro. Te bueno skíkuu-ró j̄ín s̄in s̄in tu'un luu ío in̄i-yā jā ní ja'a-yā núu-ro.

11 Te nú ká'an ñ̄n ch̄aa, ná ká'an-de nátu'un káa máá tú'un Dios. Te nú ñ̄n ch̄aa j̄ito ndá'ú-de nuu tá'an-de, ná kóto ndá'ú-de nátu'un káa máá fuerza n̄i ja'a Dios nuu-dé, náva'a

ná nákana jaa-i Dios sá'a Jesucristo, ch̄i máá-yá kúñá'nu-ya te tá'ú-yá tiñu n̄í káni n̄í kuiá. Amén.

Tu'un ndo'o tá'an-yo jín Cristo

¹² Nán̄i mán̄i jíná'an-ró, nú koto nchā-i róo nátu'un jín̄i ñú'un, te ma nánaa iní-ro, nátu'un káta'an-ro ñ̄n tundó'o sanaa.

¹³ Ch̄i sua ná kús̄i iní-ro já kándo'o ta'an-ro jín̄i Cristo, náva'a suni súan kus̄i xáan iní-ro kivi kuni-yo núu-yá ndasa ndíi ncháa-ya.

¹⁴ Xáán ndatu-ro, nú kákaji-i róo ja siki sí'ví Cristo, chi tu'un luu tu'un ñá'nu Dios jín̄i Espiritu-ya ncháá siki-ro jíná'an-ró. Ch̄i máá-i jandáa káka'an-i siki-yá, ko máá-ró, ch̄i kánakana jaa-ró-yá.

¹⁵ Núsáá te ma ndó'o ni ñ̄n-ró cuenta chāa já'ni ndíyi, xí cháa kuí'ná, xí cháa sá'a tiñu ñáá, xí cháa kivi nduu nuu tiñu tatú.

¹⁶ Ko nú ñ̄n chāa ndó'o-de siki já nán̄i-de chāa kándíja Cristo, ma kúka nuu-dé, ch̄i sua ná nákana jaa-de Dios ja súan nán̄i-de.

¹⁷ Ch̄i a ñ̄i jāa kivi kejá'á kúndāa tiñu ñayivi kákuu se'e Dios. Te nú xna'an-ga kejá'á-yá jín̄i-yó, ndasa koo siki ñayivi tú ní káandatu nuu tú'un va'a Dios núsáá.

¹⁸ Te nú xāan ú'u kaku ñayivi ndáa, naga ñ̄i kuu ja kaku ñayivi tú káandíja, jín̄i ñayivi sá'a kuachi núsáá.

¹⁹ Núsáá te taká ñayivi ndó'o siki modo játa'an in̄i Dios, ná sá'a-i tiñu va'a, te ná kuá'a-i máá-i in̄i nda'a máá I'a ñ̄i sá'a taká ndatíñu, ch̄i skíkuu-ya jín̄i-i.

5

Tu'un tiku'ñi Dios

¹ Ká'an nda'ú-r̄i jín̄i taká chāa kákuu nuu ká'ñ̄i jín̄i-ró, te suni nuu kúu máá-rí. Te ñ̄i jin̄i-r̄i taká tundó'o ñ̄i jito Cristo. Te suni nduñá'nu ta'an-r̄i jín̄i-yá kivi kenda ndij̄in-ya.

² Koto-ró tiku'ñi Dios ja ká'ñ̄i jín̄i-ró jíná'an-ró. Te koto ñúkuún-ró-i. Nasu já fuerza sá'a-ró, ch̄i sua ná kús̄i iní-ro sá'a-ró, nasu já ndútóo iní-ro ní'in-ro xú'ún, ch̄i sua ja ná kuítu iní-ro sá'a-ró.

³ Ni nasu já tá'ú ní'in-ró tiñu siki ñayivi máá Jíto'o-yo, ch̄i ná kúu-ró ñ̄n ejemplo nuu tiku'ñi-ya.

⁴ Te kivi kenda ndij̄in máá I'a ñá'nu ndíto yóo, te kuá'a-ya premio luu nuu-ro já má té'yu kuti.

⁵ Suni súan róo chāa káȳinúu, kuandatu-ro núu taká chāa kákuu nuu. Te ndi'i-ró, kuandatu nuu tá'an-ró. Te ná kóo súchí iní-ro. Ch̄i Dios, jasú-ya núu cháa vix̄i, ko kús̄i iní-ya jín̄i cháa súchí iní.

Ja máyú'ú-yo

⁶ Núsáá te ná sásúchí-ró máá-ró kí'vi-ró chíi nda'a ní'in Dios, náva'a ná ndúñá'nu-ró sá'a-ya nú nī jaa máá kivi.

⁷ Ma nándi'i xaan iní-ro jíin ní ñin, va'a-ga ná sía-ro kúndito máá-yá, chíi kúndá'ú inī-ya róó.

⁸ Ná kóo kuándí'í-ro te koo ndito inī-ro. Chíi kui'na ja jíto u'u róó, cuenta ndika'a kití ndé'ē súan jíkó ndúu ndúkú ñáyivi kókó kuní.

⁹ Te ná kuíñi nī'in-ró jíin tú'un kákandíja-ró, te jíin yuán te kasu-ro núu kuí'na-ún. Chíi kájinī-ro já sūni súan kándo'o ta'an-ro jíin táká ñani-ro já káxiukú iní ñuyivi.

¹⁰ Ko Dios ja ío taká tu'un luu inī-ya, nī kana-ya xinī-yo nó'on-yo núu ndíi ncháa-ya níi káni jíin Jesucristo, ko onde ná ndó'o núu-ró xna'an-ga. Te máá-yá ná sáva'a-ya róó, ná síyíja-ya iní-ro, te ná kuá'a-ya fuerza inī-ro náva'a kuíñi nī'in-ró.

¹¹ Ná nákana jaa-yó-yá, te ná tá'ú máá-yá tiñu níi káni níi kuiá. Súan ná kóo. Amén.

¹² Silvano kúu ñin ñani skíkuu va'a jáni inī-ri. Te jíin máá-de tájí-rí tutu lúli yá'a ja ní chaa-ri kujaa. Te ká'an nda'ú-ri jíin-ró, te ká'an ndaa-ri ja yá'á kúu ndija tu'un luu ío inī Dios. Ná kuíñi nī'in-ró jíin tú'un yá'a.

¹³ Tikunī kándeé inī ñuu Babilonia, ja ñin-ni nī kaji-ya-í jíin-ró, ká'an ja ná sándéé iní-ro. Te se'e-ri Marcos, suni ká'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró.

¹⁴ Ka'an tu'un ndéé iní jíin tá'an-ró, te titú manī-ro tá'an-ró. Te tu'un kuaká'nu inī ná kóo jíin táká róó ja ká'jin-ró jíin Jesucristo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máa-rí kúu Simón Pedro. Te mozo jíin apóstol Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo ja ín ká'nu kákandíja-yó tú'un luu-ya, te káyí'i-yó chí tiñu ndaa Dios máa-yó jíin Jesucristo, I'a nama yóó.

² Tu'un luu ío ini jíin tú'un kuaká'nu ini ná ndeá ini-ro jíiná'an-ró, chí kájiní-ro núu Dios jíin núu Jító'o-yo Jesús.

Siki já kuítú ini kandíja va'a

³ Chí I'a ñá'nu I'a va'a kúu-ya, te ja yúan ní kana-ya xiní-yo. Te kájiní-yo núu-yá, te jíin fuerza ij-yá, te ni ja'a-ya táka ndatíñu kánandí'i-yó já kúchaku-yo jíin já chíñú'ún-yó-yá.

⁴ Ja yúan te tu'un luu tu'un kánúu xáan ní keyu'u-yá nuu-yo, náva'a jíin tú'un-ún te kaku-ró ini ñuyívi, te ma stíví-ró máa-ró jíin tíñu kákani ini-i sá'a-i, chí sua ná ndúndoo ta'an-ro jíin-yá.

⁵ Te róo, suni ná ndúkú ndeé-ró jíin tú'un yá'a. Nú kákandíja-ró, te siki-ún ná chíso-ró tíñu va'a. Te nú kásá'a-ró tíñu va'a, te siki-ún ná chíso-ró tú'un ndíchí.

⁶ Te nú ndíchí-ró, te siki-ún ná káka ñúkúún-ró. Te nú kájika ñúkúún-ró, siki-ún ná kuíñi ni'in-ró. Te nú ká'jin ni'in-ró, siki-ún te ná chíñú'ún-vá'a-ró Dios.

⁷ Te nú káchiñú'ún vá'a-ró Dios, siki-ún ná kóo maní-ro jíin tá'an-ró. Te nú maní-ro jíin tá'an-ró, te siki-ún ná kúndá'ú ini-ro tá'an-ró.

⁸ Chí nú ndeá tu'un yá'a ini-ro, yúan-na te ma káka kuu kúxí-ró, chí sua kee va'a tíñu sá'a-ró, jíin tú'un júku'un ini-ro cuenta Jító'o-yo Jesucristo.

⁹ Ko ñayívi tú sá'a súan, kákuáá-i, te kákuáá ndíi-í, te a ni naa ini-i ja ní nakacha-ya-í taká kuachi ni sá'a-i onde sáá.

¹⁰ Ñáni, ja yúan ná kuítú xáan ini-ro náva'a koo seguro ja ní kana-ya xiní-ro jíin já ní kaji-ya róo. Chí nú súan sá'a-ró táka tíñu yá'a, te ma júngava kuti-ro.

¹¹ Yúan-na te kundéé-ró kívi-ró ini ñuu máa Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóó, te yúan tá'ú-yá tíñu ní káni.

¹² Ja yúan tú júkuíñi-ri ja xndáku-ri tu'un yá'a nuu-ro, va'a a kájiní-ro, te va'a a ká'jin ni'in-ró jíin tú'un ndaa kákandíja-ró vína.

13 Chì jáni inì-rì ja íó va'a ja xndáku-rì nuu-ro nini chakú-ga-rì vina, náva'a ndukanda inì-ro,

14 chì jiní-rì ja á yani sía-rì yiki kúñu-rì yá'a, nátu'un nì kastu'ún máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-rí.

15 Te jíku nì'in-rì xndáku-rì nuu-ro, náva'a nú a nì jì'i-rì, te nì'in-ro modo ja nené ná núku'un inì-ro táká tu'un yá'a.

Tu'un ñayivi ní kajini jín núu

16 Chì tú ní káka'an-rì cuento ja ní katava ñúkúún máá-i, ná nì kakastu'ún-rì tu'un máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-ro, ndasa ndii-ya jín fuerza. Chì nì kajini jín núu-rí ndasa I'a ñá'nu kúu-ya.

17 Chì máá Táa-ya Dios, nì ka'an jínú'ún-yá jín-yá, te nì saña'nu-ya Jesús. Chì ichi ándiví ní ka'an ñin tu'un jín-yá: Yá'a kúu Se'e-rì ja kúndá'ú inì-rì, te kúsi iní-rì jín-i. Achí.

18 Te ruu, ná nì ka'jin tutú-rí jín-yá xiní máá yúku í, te nì kajini so'o-rì tu'un yá'a ja ní kii ichi ándiví.

19 Te suni kájinì-yo tú'un nì kaka'an chaà nì kajani tu'un Dios onde sáá, te vina a nì kukútu vá'a-ga tu'un. Te tu'un-ún kúu nátu'un ñin luz ja stúun ñuñáa. Núsáa te ná chú'un inì-ro tú'un-ún onde kundijin te stúun lucero inì añú-ro.

20 Ko xna'an-ga ná kuní-ro já ñin ñayivi ma kúu juku'un inì-i ní ñin tu'un ká'an tutu ñi jín fuerza máá-i.

21 Chì chaà nì kajani tu'un Dios, tú ní kájanì-de tu'un ja kúu inì máá-de, chì sua nì kajani-de tu'un Dios nì sá'a Espiritu jín-de.

2

Sikì cháa stá'an tu'un xndá'ú

1 Ko ma'ñú ñáyivi-ún nì ka'io chaà nì kajani tu'un xndá'ú. Te suni súan jukuiñi chaà stá'an tu'un xndá'ú ma'ñú-ró. Te skívi sa'í-de sa'an ja náa-ro sá'a. Te ma kuátú'ún-de ja ní nakuaan Jító'o-yo-dé, chì sua xnáa yachí-de máá-de.

2 Te kua'a cháa kúndikín-de ichi kuáxán kája'an-de. Te ja sikì cháa-ún te kuaku nchaà-i koto-i ichi ndáa.

3 Te ja tóo iní-de jín'an-de te xndá'ú-de róó, náva'a sanaa te nì'in-dé xu'ún sikí-ro. Ko ma kúkuéé kivi tá'nu ndatu-de, ní tú kixí tundó'o naa-dé.

4 Chì Dios, tú ní kúndá'ú inì-ya ndájá'a-yá ja ní kasá'a kuachi, chì sua nì ju'ni-ya-í jín cadena ñuñáa, te nì súnogoyo-ya-í onde inì infierno. Yúan nì taan tú'a-ya-í onde chaà juicio.

5 Te ní tú ní kúndá'ú inì-ya ñuyívi áná'an, chì sua nì skúun-ya saú xa'an sikì ñáyivi káñáa. Ko Noé, chaà nì jani tu'un ndaa, nì ndito va'a-ya-dé jín usiá-ga ñayivi.

⁶ Te nī nakuxndíi-yā sikí nñú sodoma jíin nñú Gomorra jā ní naa-í. Te nī nduu máá nían-nā yāā ní sá'a-yā. Te súan nī kuu-i ñin ejemplo nuu táká-gā ñāyiví já tú kákumí chiñú'ún Dios.

⁷ Ko Lot, nī kuu-de chāa ndaā te nī ndukuí'a iní-de jā ní jiní-de nuu tíñu kuáxán ní kasá'a ñāyiví ñáá-ún. Te nī nama-yā-dé.

⁸ Chi chāa ndaā yúan, nī nchāa-de mā'ñú ñāyiví-ún, te nī jiní-de te nī jiní so'o-de tíñu ñáá nī kasá'a-i. Te nđita'an kiví ní ndukuí'a iní-de jā súan nī kasá'a-i, chi nī io ndaā iní añú-de.

⁹ Te nú súan nī io, núsáá te nú vai tundó'o sikí ñāyiví káchiñú'ún-i máá Tatá Dios, te jiní-yā náma-yā-i, te chíndasu-yā ñāyiví ñáá, náva'a ndo'o-i kiví chāa juicio.

¹⁰ Ví'í-gā ndo'o ñāyiví kasá'a tíñu jā kaní iní máá-i, chi chá'án xáan kájika kuáxán-i, te káské'ichi-i ñāyiví kátá'ú tíñu. Ñāyiví ní'in iní kákuu-i, te kasá'a-i jā kúu iní máá-i, te tú káyu'ú-i ká'an nđiva'a-i sikí já kákuñá'nu.

¹¹ Ní máá nđáj'a-yá, vasa ñá'nu-gā-yā jíin fuerza jíin tíñu kándiso-yā, ko tú káka'an nđiva'a-yā sikí yúan nú máá Tatá Dios.

¹² Ko ñāyiví yá'a, káka'an nđiva'a-i sikí já tú kájuku'un iní-i, te kákuu-i nátu'un kiti yúkú jā ní kakaku-ti náva'a kunu'ní-ti te kuu-ti. Te súan naa ñāyiví-ún sá'a yaku-i,

¹³ chi kii tundó'o sikí-í kuachi tíñu ñáá kasá'a-i. Chi máni sikí tú'un si iní kájata'an iní-i nđita'an kiví. Ñāyiví kini ñāyiví chá'án kákuu-i. Te nini káyee-í jíin-ró jíná'an-ró, te kákusi xáan iní-i káxndá'ú-i róó.

¹⁴ Te jí'vá-i sikí tú'un ísiki ncháa tá'an. Te tíndi-i sikí kuáchi. Te skaní-i iní ñāyiví tá'ya iní. Te bueno tóó iní añú-i, te se'e tasi kákuu-i.

¹⁵ Nī kasía-i ichi ndóó. Te nī kasana-i. Te nī kandikin-i ichi Balaam, se'e Beor. Chi chāa-ún nī kusi iní-de jíin yá'u tíñu ñáá nī sá'a-de.

¹⁶ Ko ñin burro, vasa kiti nđiso kiti ñí'in kúu-ti, ko nī ka'an-ti nátu'un ñin ñāyiví. Te nī kana jíin-ti nuu-dé. Te súan nī jasu-ti nú tíñu kátachi nđúkú sá'a chāa jáni tu'un-ún.

¹⁷ Ñāyiví-ún kákuu-i nátu'un sókó íchí. Te suni kákuu-i nátu'un viko já nđéché-ni jíin tachí. Ko ío tu'a ñuñáa lúchi túún nuu kúxiukú-i ñí káni.

¹⁸ Chi kásavixi-i máá-i jíin tú'un sáni kákana-i. Te jíin tíñu kaní iní máá-i te káñu'un-i sava-gā chāa jā ná káka kuáxán-de, vasa a nī kajinu nđija chāa-ún nī kajito-de ñāyiví kasá'a tíñu ñáá.

¹⁹ Te máá-i, vasa kákeyu'u-í jā nđúu libre chāa-ún, ko kájatíñu máá-i nuu tíñu ñáá. Chi nú nī yuji ñin chāa nī sá'a inga chāa, yúan-na te kuatíñu-de nuu chāa nī kundéé jíin-de-ún.

20 Chi *n̄i* kajini-de nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, te *n̄i* nama-ya-dé, te *n̄i* kakuxio-de nuu tíñu chá'an ío *n̄i* ñuyívi. Te nú ndivi tuku-de inga jínu nuu tíñu chá'an-ún, te a *n̄i* kayuji-ní-de nú súan. Te ñáá xaan-gá kendoo-de ja sándi'í-na vásá já xnáñúú.

21 Chi va'a-ga kendoo-de nú tú ní kájiní-de ichi ndáa, nasu já á *n̄i* kajini-de, te káské'ichi-de tíñu *īi* já ní tá'ú-yá nuu-dé.

22 Te *n̄i* kata'an-de nátu'un ká'an ndija ñn tu'un aná'an: Ti'ina, *n̄i* nakaji-tí ja ní nduxian-ti. Te kuchí, vasa a *n̄i* ndundoo-ti, ko *n̄i* nakñn-tí máá-tí nuu ndé'yu.

3

Tu'un n̄i keyu'u-yá ncháa-ya

1 Ñáni máni, ya'á kúu carta uu cháa-ri nuu-ro vina, te jín ndéndúú xndáku-ri nuu-ro náva'a ná ndúkanda ini-ro, chi ío káji xini-ro.

2 Náva'a ná núku'un ini-ro táká tu'un *n̄i* kaka'an chaá *n̄i* kajani tu'un Dios onde sáá, jín tíñu *n̄i* tá'ú Jító'o-yo, I'a náma yóo, ja ní ka'an-ya jín yú'u cháa kákuu apóstol nuu-ro.

3 Tu'un yá'a ná kuni-ro xná'an-ga, ja onde sandi'í-na te chaá chaá sákátá jín tú'un kátá-de. Te sá'a-de taká ja kakaní ini máá-de.

4 Te kachi-de: Naja tú ncháa-ya nátu'un *n̄i* keyu'u-yá. Chi onde kivi ní kaji'í ndiyi táa-yo, te taká ndatíñu yá'a tú ní sama kuti onde kivi ní keja'á-yá *n̄i* sá'a-ya ñuyívi, achi-de.

5 Chi kajasu-de nuu jini tuni-de, náva'a tú kuni-de ja ío andívi onde aná'an, te jín tú'un Dios *n̄i* kuvá'a ñuyívi jín ndúcha má'ñú máá ndúcha-ún.

6 Te suni jín ndúcha-ún *n̄i* naa ñuyívi aná'an, chi *n̄i* sa'u chii nducha-ún.

7 Ko andívi jín ñuyívi ío vina, suni súan jín tú'un máá-yá te yíndasu tu'a náva'a kayu jín ñú'un kivi cháa juicio. Te suni kivi-ún naa táká ñayívi tú kachiñú'ún Dios.

8 Ko róo ñáni máni, ma náa ini-ro tú'un yá'a jíná'an-ró. Chi ñn kivi jín máá Jító'o-yo, nátu'un mil-ni kua kúu. Te mil kua nátu'un ñn kivi-ní kúu.

9 Tú kú'uun ini máá Jító'o-yo siki tú'un *n̄i* keyu'u-yá-ún, nátu'un kájaní ini sava ñayívi. Chi sua ío paciencia ini-ya núu-yo, tú kuni-ya já náa ní ñn-yó, chi sua ndi'i-yó ná nákaní ini-yo kuni-ya.

10 Ko kivi máá I'a kúu Tatá Dios chaá nátu'un ñaku'ná ákuáa. Te kivi-ún *n̄i* in xaan, te naa andívi, te taká ndatíñu andívi ndi'i kayu te nducha. Te ñuyívi jín táká ndatíñu ío, ndi'i kayu.

¹¹ Te nú súan nduxiá taká ndatiñu yá'a, núsáá te jínu ñú'ún já káka ndoo-ró te chiñú'ún-ró-yá.

¹² Nini káindatu-ró, te kásatiñu-ró náva'a yachi chaa máá kivi Dios. Te kivi-ún kayu andívi te nducha-ni. Te taká ndatiñu andívi nducha jíin ñú'un.

¹³ Ko máá-yó, káindatu-yó andívi jáá jíin ñúyivi jáá, nátu'un ni keyu-u-yá. Te yúan koo máni tiñu ndaa.

¹⁴ Ñáni máni, a káindatu-ró cháa tu'un yá'a. Ja yúan ná ndúkú ndée vá'a-ró já ní'in-yá róó, ja tú káchá'an iní-ro, ni ja tú na kuachi-ró kóo. Ni ja tú kánaa-ro.

¹⁵ Te ná kuní-ro já núu-yo ío paciencia iní máá Jító'o-yo, te ja yúan káku-yó. Chi ñani-yo Pablo ja maní-yo jíin-de, suni súan ni chaa-de tutu nuu-ro. Chi ni stá'an-ya tú'un ndíchi núu-dé.

¹⁶ Suni súan yóso tú'un yá'a nuu taká carta ni chaa-de. Te nuu carta-de-ún ío yaku tu'un yíi ja tú kájuku'un yachi iní-yo jíin. Te ñayivi tú tu'a jíin ñayivi tá'ya iní, kásama-i tu'un yíi yúan. Nátu'un kásama-i sava-ga tutu ii. Te ja yúan káxnáa-í máá-i.

¹⁷ Ko róó ñáni máni, onde jíin tiempo te a kájini-ro tú'un yá'a. Núsáá te koto-ró máá-ró, náva'a tú kukuu-ró jíin kuáchi kásá'a ñayivi ñáá, chi sanaa te jungava-ró já tuká ká'iin ni'in-ró.

¹⁸ Chi sua ná ndeá tu'un luu-ya iní-ro. Te ná júku'un-ga iní-ro tú'un máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóó. Te ná nákana jaa-yó-yá vina, te suni súan níi káni níi kuiá. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA HIN JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Tu'un máa-yá ni jini Juan

¹ Tu'un kájani-ri kúu tu'un máa I'a ni io onde xnáñúú. Te ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá jín ndúchi-rí. Te ni kaké'é-rí-ya jín ndá'a-rí. Te máa-yá kúu tu'un kuchaku-yo.

² Te I'a-ún chakú-yo sá'a-ya, ni kenda ndijin-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá. Te kájani ndaa-ri tu'un-ya. Te kácastu'ún-rí nuu-ro ndasa kuchaku-ro ní káni jíná'an-ró sá'a-ya. Chi ni kanchaa-ya jín máa Táa-yo Dios. Te ni kenda ndijin-ya núu-yo.

³ Ja ní kajini-ri jín já ní kajini so'o-ri-ún, yuán kácastu'ún-rí nuu-ro, náv'a suni máa-ró, hin núu-ni koo iní-ro jín-rí. Te máa-rí, hin núu-ni ká'io iní-ri jín máa Táa-yo Dios jín Sé'e-ya Jesucristo.

⁴ Te tu'un yá'a káchaa-ri nuu-ro náv'a kusii xáan iní-ro jíná'an-ró.

Ja ndí ncháa Dios jín já jáncha-ya kuáchi-yó

⁵ Te ya'á kúu tu'un ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te tu'un-ún kájani-ri nuu-ro: Máa Dios kúu luz. Te nuu ncháa máa-yá, tú kuti na ñuñáa ío.

⁶ Nú káka'an-yo já hin núu-ni ká'io iní-yo jín-yá, te kájika kuu-yó íchi ñuñáa. Yúan-na te káxndá'ú-yo, te tú káka'an ndaa-yo.

⁷ Ko nú kájika-yó íchi ñúndijin nátu'un máa-yá káncha-ya ñúndijin, yúan-na te hin núu-ni ká'io iní-yo jín-yá. Te niñi máa Sé'e-ya Jesucristo nda'va taká kuáchi-yó.

⁸ Nú káka'an-yo já tú na kuáchi kándiso-yó, te káxndá'ú-yo máa-yó já súan, te tú ñú'un tu'un ndaa iní-yo.

⁹ Te máa-yá, I'a skíkuu, I'a va'a kúu-ya. Ja yúan nú nakani ndaa-yo kuáchi-yó, te sá'a-ya tóká'nu iní nuu kuáchi-yó, te sándoo-ya yóo kanchaa-ya taká ja ñáa ñú'un iní-yo.

¹⁰ Te nú ka'an-yo já tú na kuáchi ní kásá'a-yó, te nátu'un kánasá'a-yó-yá hin I'a ká'an tu'un tú'ún, te tu'un máa-yá na tú ñú'un iní-yo.

2

¹ Súchi, taká tu'un yá'a cháa-ri nuu-ro, nává'a ma sá'a-ró kuáchi jíná'an-ró. Ko nú ndé ñn-ró sá'a kuáchi, te ío ñn I'a ká'an ja'a-yo núu máa Táa-yo Dios. Jesucristo, I'a ndaa kúu-ya.

² Te onde jín niñi máa-yá jánchaa taká kuáchi-yó jíná'an-yó. Te nasu máa ñn kuáchi máa-yó, chi suni jánchaa kuáchi ní ñúyívi.

³ Nú skíkuu-yó tíñu tá'ú-yá nuu-yo, yúan-na te jiní ndaa-yo já kájiní-yo-yá.

⁴ Te nú ñn cháa ka'an-de: Ruu, chi jiní-ri-ya. Te nú tú skíkuu-de tíñu tá'ú-yá, cháa yúan, cháa xndá'ú kúu-de, te tú ñú'un tu'un ndaa ini-de.

⁵ Ko cháa skíkuu tu'un-ya, jandaa ja ini máa-de ni yija va'a tu'un kúndá'ú ini Dios. Ja yúan kájiní-yo nú kánchaa-yo jín-yá xí túu.

⁶ Nú ká'an ñn cháa ja ncháa-de jín-yá, kánúú káka-de nátu'un ni jika máa-yá.

Tu'un jáa tá'ú tíñu nuu-yo

⁷ Ñáni máni, nasu tíñu jáa tá'ú-rí nuu-ro, chi tíñu ja á káñava'a-ró ondé ni kejá'á kúu. Te tíñu-ún ja tá'ú-rí nuu-ro kúu tu'un ni kájiní so'o-ró ondé kivi ní kejá'á.

⁸ Ko suni tá'ú-rí ñn tíñu jáa núu-ro, ja kúu tu'un ndaa ío ini máa-yá jín ini máa-ró. Chi ñuñáa, a já'a kua'an. Te stúun máa luz ndija nuu-yo vína.

⁹ Nú ñn cháa jito u'u-de ñani-de, cháa-ún kánde-de ñuñáa, vasa a ká'an-de ja kánchaa-de ñundijin.

¹⁰ Chaa ja kúndá'ú ini-de ñani-de, kánde-de ñundijin. Te tú náyu'ú ni ñn ñayívi sá'a-de.

¹¹ Ko cháa jito u'u-de ñani-de, kánde-de ñuñáa. Te ñuñáa jika-de, te tú jiní-de ndé nuu kí'in-de. Chi ni kukuáa-de ni sá'a ñuñáa-ún.

¹² Súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu yá'a nuu-ro chi ja síki Jesu-cristo te ni sá'a Dios tuká'nu ini-ya núu taká kuáchi-ró.

¹³ Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro I'a kúu onde xnáñúú. Róo cháa súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi a ni kundéé-ró jín kuí'na. Súchi, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro núu máa Táa-yo Dios.

¹⁴ Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájiní-ro I'a kúu onde xnáñúú. Róo cháa súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi ká'io ni'in-ró, te tu'un Dios ñú'un ini-ro, te a ni kakundéé-ró jín kuí'na.

¹⁵ Ma koo maní-ro jín ñúyívi, ni taká ndatíñu ja ío ini ñuyívi. Chi nú ndé ñn cháa maní-dé jín ñúyívi, te tú kúu koo maní-dé jín máa Táa-yo Dios.

16 Chi taká ja ío iní ñuyívi kúu modo yúkú ja kaní iní máa-yó, jíin ja kaní iní nduchi-yo, jíin ja sávixi-yo máa-yó. Yuán násu onde nuu máa Táa-yo Dios vai, chi cuenta ñuyívi kákuu.

17 Te naa ñuyívi jíin taká ja kakaní iní-yo. Ko chaa sá'a ja kúu iní máa Dios, kundij-de ní káni.

Chaa jito u'u Cristo

18 Súchi, a kuandi'i kivi. Te a ni kajini tu'un-ró ja kí máa ja xín tíñu jito u'u Cristo. Te onde vina, a ni kenda tini ñayivi kájito u'u-ya. Te ja yúan kájiní-yo ja á kuandi'i kivi.

19 Nuú máa-yó ní kenda-i kája'an-i. Ko nasu tá'an-yó kákuu-i. Chi nú tá'an-yó kákuu-i, kendo ndija-i jíin-yó núú. Ko ni kenda-i kája'an-i náv'a kuní ndijin-yo nú-í ja násu tá'an-yó kákuu-i.

20 Ko máa I'a ii, ni ji'i-yá róo jíin Espíritu Santo. Te kájiní-ro taká tu'un.

21 Nasu cháa-ri tutu yá'a nuu-ro ja nátu'un tú kájuku'un iní-ro jíin tú'un ndaa, chi sua kájuku'un iní-ro jíin, jini-ri, chi tú kuti ní in tu'un tú'ún ío nuu tú'un ndaa.

22 Ndé ja xín tú'un xndá'ú, suu ja tú játu'un ja Jesús kúu máa Cristo. Yuán kúu ja jito u'u Cristo, chi tú játu'un ja kúu máa Táa-yo Dios jíin Sé'e-ya.

23 Taká chaa tú játu'un-de máa Sé'e, suni tú ká'jin-de jíin máa I'a kúu Táa. Te chaa játu'un-de máa Sé'e, suni ká'jin-de jíin máa I'a kúu Táa.

24 Núsáa te tu'un ni kajini so'o-ró onde xnáñúú, ná kendo tu'un-ún iní-ro jíná'an-ró. Te nú jíin-ró kánchaa tu'un ni kajini so'o-ró onde xnáñúú-ún, yúan-na te suni kuxiukú máa-ró jíin máa Táa-yo jíin Sé'e-ya.

25 Te ya'á kúu tu'un ni keyu-u-yá nuu-yo: Ja kúchaku-yo ní káni.

26 Tu'un yá'a cháa-ri tutu nuu-ro ja kástu'ún-rí cuenta siki ñayivi kándúkú xndá'ú róo jíná'an-ró.

27 Ko ni ji'i-yá róo jíin Espíritu Santo, te kánchaa máa Espíritu iní-ro jíná'an-ró. Te tú kájinu ñú'ún-ró ja stá'an ni in ñayivi nú-ro, chi máa Espíritu kúu ja stá'an taká tu'un nuu-ro, te stá'an tu'un ndaa, tú xndá'ú kuti. Núsáa te kuxiukú-ró jíin-yá, nátu'un ni stá'an máa Espíritu nuu-ro.

28 Te vina súchi, ná kuxiukú ní'in-ró jíin-yá, náv'a a nú ni kenda ndijin-ya, te ma yú'ú-yo, ni ma kúka nuu-yo nú-yá kivi ncháa-ya.

29 Te nú kájiní-ro ja I'a ndaa kúu-ya, te suni ná kuní-ro ja taká ñayivi kásatiñu ndaa, onde nuu máa-yá ni kakaku-i.

3

Tu'un se'e Dios

1 Ná kúná'an-ró siki máá Táa-yo, ndasa ni kundá'ú xaan iní-ya yóó, ja ná kúnání-yó sé'e Dios. Te yuán kákuu ndija-yó. Ja yuán tú jiní ñayivi ñúyivi núu-yo, chi tú ní jiní-i nuu máá-yá.

2 Ñáni máni, vina a kákuu-yó sé'e Dios, te té cha'an-ga kuni-yo ndasa koo-yó. Ko a kájiní-yo já nú ni kenda ndijin-ya, te nduu-yó nátu'un káa máá-yá. Chi kuni-yo núu-yá ndasa káa-ya.

3 Te taká chaá ja súan káñukuu iní-de-ya, sándoo-de máá-de nátu'un ío ndoo máá-yá.

4 Chaá sá'a kuachi, suni stíví-de ley, chi kuachi-ún kúu ja síjita ley.

5 Te kájiní-ro já ní kenda ndijin-ya náva'a nda'va-ya kuachi-yó. Te tú na kuachi ndiso-ya.

6 Ñayivi kánchaá jín-yá, tú sá'a-i kuachi. Te ñayivi sá'a kuachi, tú ní ndé'é-i nuu-yá, ni tú ní jiní-i nuu-yá.

7 Súchi jíná'an-ró, ni ñn-de ma xndá'ú-de róó. Chaá sá'a tiñu ndaa, chaá ndaa kúu-de, nátu'un I'a ndaa kúu máá-yá.

8 Te chaá sá'a kuachi, se'e kui'na kúu-de. Chi kui'na, sá'a kuachi vai onde xnáñúú. Ja yuán ní kii Se'e Dios ja xnáa-yá taká tiñu sá'a kui'na.

9 Chaá kúu se'e Dios, na tú sá'a-de kuachi, chi tata-ya kánchaá iní-de. Te ma kúu sá'a-de kuachi, chi se'e Dios kúu-de.

Tu'un se'e kui'na

10 Súan ná kuni-yo ndéja kúu se'e Dios jín sé'e kui'na. Taká chaá ja tú sá'a-de tiñu ndaa, jín já tú kundá'ú iní-de ñani-de, nasu sé'e Dios kúu-de.

11 Chi ya'á kúu tu'un ja ní kajini tu'un-ró ondé xnáñúú: Ja ná kundá'ú iní-yo tá'an-yó.

12 Te ma sá'a-yó nátu'un ni sá'a Caín, ja ní kuu-de se'e kui'na, te ni ja'ni-dé ñani-de. Te naja ní ja'ni-dé ñani-de. Kuachi ja máni tiñu ñáá ni sá'a-de, te ñani-de ni sá'a tiñu ndaa.

13 Ma nánaa iní-ro ñáni, te nú ñayivi ñúyivi jíto u'u-i róó jíná'an-ró.

14 A kájiní-yo já á ni kaku-yó já kúu-yo, te ni naja'a-yó núu kúchaku-yo, chi ká kundá'ú iní-yo ñani-yo. Te chaá ja tú kundá'ú iní-de ñani-de, chaá-ún kánde-de nuu kúu-de.

15 Chaá jíto u'u ñani, chaá já'ni ndíyi kúu-de. Te a kájiní-ro já ní ñn chaá já'ni ndíyi, ma náni'in tá'u kúti-dé kuchaku-de ní káni.

16 Ja yuán jiní-yo ndasa sá'a tu'un kundá'ú iní. Chi Cristo, ni jí'i-ya já yóó. Te máá-yó, suni súan jínu ñú'ún kúu-yo já tá'an-yó.

17 Ko cháa ja kúká-de jíin ndátíñu ja ío iní ñuyívi, nú jiní-de tá'an ñani-de tundó'o, te nú sáxi-de onde jíin iní añú-de, núsáa te á ncháa tu'un kúndá'ú iní Dios iní-de xí túu.

18 Súchi, ma kúndá'ú iní-yo jíin tú'un ká'an-ni-yó, ni jíin yú'u-yo, chi sua ná kúndá'ú ndija iní-yo onde jíin tíñu kásá'a-yó.

19 Ja yúan te kuni-yo já kakuu-yó sé'e tu'un ndaa, te kundaa iní añú-yo núu-yá,

20 nú añú-yo kána jíin núu-yo. Chi Dios, ñá'nu-ga kúu-ya vása añú-yo, te jiní ndi'i-ya táka naún kúu.

21 Súchi máni, nú añú-yo tú náku_xndíi siki-yo, yúan-na te tuká yú'ú-yo núu Dios,

22 te taká naún kájikan-yo núu-yá, te kua'a-ya núu-yo, chi kájandatu-yo táka tíñu tá'ú-yá nuu-yo. Te kásá'a-yó táka tíñu ja kúsi iní-ya jíin.

23 Te ya'á kúu tíñu tá'ú-yá: Ja ná kándíja-yó núu Sé'e-ya Jesucristo, te ná kúndá'ú iní-yo tá'an-yó natu'un ni tá'ú-yá tíñu nuu-yo.

24 Te taká ñayívi skíkuu tíñu tá'ú-yá, káxiukú-i jíin Dios, te Dios kánchaa-ya jíin-i. Te jíin tú'un yá'a kájiní-yo já ncháa máa-yá jíin-yó jíin máa Espíritu ja ní ja'a-ya núu-yo.

4

Modo kuni-yo sñin sñin tu'un

1 Ñani máni, ma kándíja-ró táka tu'un. Chi ná kóto nchaa-ro táka tu'un te nú onde nuu Dios vai xí túu. Chi kua'a ñayívi kájani tu'un tú'ún, ni kenda koyo-i iní ñuyívi.

2 Jíin tú'un yá'a ná kuni-ro ndéja kúu máa Espíritu Dios: Taká tu'un ja ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo jíin yíki kúñu-ya, te suu onde nuu Dios vai.

3 Te taká tu'un ja tú ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo jíin yíki kúñu-ya, nasu núu Dios vai. Te yúan kúu tu'un jito u'u Cristo, ja ní kájini tu'un-ró já kii, te vina a kánde iní ñuyívi.

4 Súchi jíná'an-ró, se'e Dios kakuu-ró. Te ni kundée-ró jíin yúan. Chi ñá'nu-ga kúu I'a kánchaa iní máa-ró nasu yúan já kánchaa iní ñayívi ñuyívi.

5 Máa-i kakuu se'e ñuyívi. Ja yúan káka'an-i tu'un ñuyívi. Te ñayívi ñuyívi jini so'o tu'un káka'an-i.

6 Máa-yó kakuu se'e Dios. Te cháa jiní nuu Dios, jini ná'in-de tu'un ká'an-yo. Ko ñayívi já nasu sé'e Dios kúu-i, tú jini ná'in-i tu'un ká'an-yo. Ja yúan kájiní-yo ndasa kaa tu'un ndaa jíin tú'un ñáa.

Dios kúu máa tú'un kúndá'ú iní

⁷ Ñáñi máñi, ná kúndá'ú iní-yo tá'an-yó, chi tu'un kúndá'ú iní, onde nuu Dios vai. Te taká ñayivi kúndá'ú iní tá'an, se'e Dios kúu-i, te jiní-i nuu Dios.

⁸ Te chaa ja tú kúndá'ú iní-de tá'an-de, tú jiní-de nuu Dios, chi Dios kúu máá tú'un kúndá'ú iní.

⁹ Súan ni kenda ndijin ndasa kúndá'ú iní Dios yóo. Chi ni táji-yá Se'e-ya, vasa máá tú'un-ni-i ío. Te ni kii Se'e-ya-ún iní ñuyivi yá'a, náva'a jíin máá-yá te kuchaku-yo.

¹⁰ Súan ío tu'un kúndá'ú iní, chi vasa tú ní kákumani-yo jíin Dios, ko ni kúndá'ú iní-ya yóo. Te ni táji-yá Se'e-ya ní kii, náva'a kuanchar-ya taká kuachi-yó jíin niñi-yá.

¹¹ Ñáñi máñi, nú súan kúndá'ú iní Dios yóo, te suni súan níni ná kúndá'ú iní-yo tá'an-yó núsáa.

¹² Ni ñin chaa, tú ní jiní kuti-dé nuu Dios. Ko nú kúndá'ú iní-yo tá'an-yó, te Dios ncháa-ya jíin-yó, te tu'un kúndá'ú iní-ya, a ni yija va'a iní-yo.

¹³ Ja yúan kájiní-yo já ncháa-yo jíin-yá. Te ncháa-ya jíin-yó. Chi ni ja'a-ya Espiritu-ya núu-yo.

¹⁴ Te a ni kajiní-yo, te káka'an ndaa-yo, já máá Táa-yo Dios ni táji-yá Se'e-ya ní kii ja náma-ya ñayivi ñuyivi.

¹⁵ Nú ndé ñayivi ká'an ndaa ja Sé'e Dios kúu Jesús, yúan-na te ncháa Dios jíin máá-i, te máá-i jíin Dios.

¹⁶ Te yóo, a ni kajiní-yo, te ni kakandíja-yó já Dios kúndá'ú iní-ya yóo. Chi Dios kúu tu'un kúndá'ú iní. Te chaa kúndá'ú iní tá'an, ncháa-de jíin Dios. Te Dios ncháa-ya jíin-de.

¹⁷ Súan yíja va'a tu'un kúndá'ú iní-yo, náva'a ma yú'ú-yo kivi kii juicio, chi nátu'un káa máá-yá, suni súan kándaa máá-yó iní ñuyivi yá'a.

¹⁸ Tu'un kúndá'ú iní, tú ndíso tu'un yú'ú. Chi nú kúndá'ú ndija iní-yo, te a ni jinu tu'un yú'ú kua'an. Chi tu'un yú'ú ndíso tundó'o. Chi nú yú'ú ñin ñayivi, chá'an-ga yija va'a-i jíin tú'un kúndá'ú iní.

¹⁹ Te yóo, maní-yo jíin-yá, chi ni kúndá'ú iní-ya yóo xna'an-ga.

²⁰ Nú ñin chaa ká'an-de: Ruu, chi maní-rí jíin Dios. Te nú jito u'u-de ñani-de, chaa xndá'ú kúu-de nú súan. Chi chaa ja tú kúndá'ú iní-de ñani-de ja á ni jiní-de nuu, ndasa kuu kumani-dé jíin Dios ja tú jiní-de nuu-yá núsáa.

²¹ Te ni tá'ú-yá tiñu yá'a nuu-yo: Chaa maní jíin Dios, suni ná kúndá'ú iní-de ñani-de.

5

Jíin tú'un kándíja te kundéé-yó

1 Nú ndé ñayivi kándija-i ja Jesús kúu Cristo, Se'e Dios kúu-i, núsáa te ñayivi kúmani jín máa I'a kúu Táa, suni kúmani-í jín Sé'e-ya.

2 Nú maní-yo jín Dios te jándatu-yo táká tiñu tá'ú-yá, yuán kájiní-yo já maní-yo jín táká se'e Dios.

3 Chi ja maní-yo jín Dios kúu ja ná kuándatu-yo tíñu tá'ú-yá, chí tiñu tá'ú-yá tú vee.

4 Chi taká ñayivi kákuu se'e Dios, kundée-i jín ñúyivi, chi tu'un kándija-yó kúu fuerza ja kundée-yó jín ñúyivi.

5 Ndéja kúu ja kundée jín ñúyivi, suu ñayivi kándija ja Jesús kúu Se'e Dios, ñayivi-ún kúu-i.

6 I'a yá'a kúu Jesucristo, ni kii-ya jín ndúcha jín niñí. Nasu máa ñn jín ndúcha, chí jín ndúcha jín niñí. Te máa Espíritu ká'an ndaa ya'á, chí Espíritu kúu tu'un ndaa.

7 Chí ío uní ja ká'an ndaa iní andívi. Máa I'a kúu Táa, máa Sé'e, jín máa Espíritu Santo kákuu-ya. Te ndenúni I'a yá'a, ñn-ni-ya kúu.

8 Te ío uní ja ká'an ndaa iní ñuyivi. Espíritu, jín ndúcha, jín niñí kákuu, te ndenúni ya'á, ñn-ni káka'an.

9 Nú já'tá'ú-yó tú'un káka'an ndaa chaa, naga ni kuu jín tú'un ká'an ndaa Dios, ja ñá'nu-ga kúu, chí tu'un ká'an ndaa Dios kúu tu'un Se'e-ya.

10 Chaa kándija nuu Sé'e Dios, a jini ndaa máa-de. Te chaa tú kándija nuu Dios, nátu'un násá'a-de-ya ñn I'a xndá'ú, chí tú kándija-de tu'un ni ka'an ndaa Dios ja ní jani-ya tú'un Se'e-ya.

11 Te ya'á kúu tu'un ndaa-ún: Ni ja'a Dios tu'un ja kúchaku-yo ní káni, te Se'e-ya kúu I'a ndiso tu'un kuchaku-yo.

12 Chaa kándija nuu Sé'e-ya, a ni ni'in tá'u-dé kuchaku-de. Ko chaa tú kándija nuu Sé'e-ya, tú ní ní'in tá'u-dé kuchaku-de.

13 Tu'un yá'a cháa-rí nuu róó, ñayivi kákandija nuu Sé'e Dios, náva'a ná kuní-ro já á ni kani'in tá'u-ro kúchaku-ro ní káni, náva'a kándija va'a-ró núu Sé'e Dios.

14 Ja yá'á chundée iní-yo ká'an-yo jín-yá, chí nú jikán-yo ñn ndatíñu nuu-yá nátu'un kuní máa-yá, te jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo.

15 Te nú kájiní-yo já jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo naún ndatíñu kájikán-yo. Núsáa te a kájiní-yo já ní'in-yo já ní kájikán-yo-ún.

16 Nú ñn ñayivi jini-i sá'a ñani-i kuachi ja násu kuáchi kuu-de kúu, te ná ká'an nda'ú-i jín-yá, te ku'a-ya tú'un kuchaku-de. Ko máni nuu cháa ja násu kuáchi kuu-de kásá'a-de, áchí-rí. Ío kuachi ja kúu-de, ko nasu já'a yuán ká'an-rí ja ká'an nda'ú-yo jín-yá.

¹⁷ Taká tiñu káñáá kúu kuachi. Ko ío kuachi ja násu kuachi kuu-i kúu.

¹⁸ Kájini-yo já ñáyivi kákuu se'e Dios, tú sá'a-i kuachi. Chi ñn se'e Dios ndíto va'a-i máá-i. Te kui'na, ma kúu ké'é-ún-i.

¹⁹ Te kájini-yo já sé'e Dios kákuu-yó. Te kui'na kúu ja tñn so'o ní ñúyivi.

²⁰ Ko a kájini-yo já ní kii Se'e Dios. Te kájuku'un ini-yo ní sá'a-ya, náva'a kuni-yo núu máá I'a ndaa. Te a káxiukú-yó jín máá I'a ndaa, máá Sé'e-ya Jesucristo kúu-ya. Máá-yá kúu ndija Dios ndaa, te máá-yá kúu I'a kuchaku-yo ní káni sá'a-ya.

²¹ Súchi, ná kúxio-ró núu ndosó. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Siki íchi ndáa jín tú'un kúndá'ú iní tá'an

1 Máa-ná kúu máa cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ná tutu yá'a nuu ní, ña'an ní kaji-ya. Te kúndá'ú ndija iní-ná ní. Te nasu máa ñin-ná, chí suni taká ñayivi kájiní tu'un ndaa.

2 Chí ñú'un tu'un ndaa iní-yo. Te kunchaa jín-yó taká kivi.

3 Tu'un luu ío iní, jín tú'un sá'a tuká'nu iní, jín tú'un kuaká'nu iní, ja vái onde nuu máa Táa-yo Dios jín nú Sé'e-ya Jesucristo, ná kóo ndija iní-ní jín tú'un kúndá'ú iní.

4 Xaan kúsi iní-ná, chí ní ni'in-ná tu'un ja kájika ndaa se'e-ní jíná'an-i, ná tu'un ní tá'ú tiñu máa Táa-yo Dios nuu-yo.

5 Te vina nána, tú cháa-ná tutu yá'a ja tá'ú-ná ñin tiñu jáa núu-ní. Chí sua ká'an nda'ú-ná jín-ní siki tú'un ní ni'in-yo onde xnáñúú, ja ná kúndá'ú iní-yo tá'an-yó.

6 Te ya'á kúu tu'un kúndá'ú iní, ja ná káka-yó ná tu'un ní tá'ú-yá tiñu nuu-yo. Ya'á kúu tiñu ní ta'u núu-ní: Ja ná káka-ní jín tú'un-ún, ná tu'un ní kájiní so'o-ní onde xnáñúú.

Siki já xndá'ú

7 Chi kua'a ñayivi káxndá'ú ñá'án, vai koyo-i iní ñuyivi. Te ñayivi-ún, tú kaja'a-i tu'un ja ní kii Jesucristo jín yiki kúñu-ya. ñin ñayivi súan kúu ñayivi xndá'ú ñá'án. Te ñayivi jito u'u Cristo kúu-i.

8 Koto va'a-ní máa-ní jíná'an-ní, náv'a tú xnáa-ní tiñu ní kasá'a-ní. Chí sua ná ní'in vá'a-ní ya'u-ní.

9 Nú ndé ñayivi sání'in iní-i, te tú jíku-i jín tú'un Cristo, tú ncháa Dios jín-i. Te nú ndé ñayivi jíku jín tú'un Cristo, ncháa máa Táa-yo jín Sé'e-ya jín-i.

10 Te nú ñin ñayivi jáa-i nuu-ní, te tú ndíso-i tu'un yá'a, ma kuatá'ú-ní-i kunchaa-i iní ve'e-ní, ni ma ká'an-ní sa'an kúta'u jín-i.

11 Chí ñayivi ká'an jín-i, chindéé tá'an jín-i siki tiñu ñáa sá'a-i-ún.

12 Vasa ío kua'a tú'un chaa-ná nuu-ní, ko tú kuni-ná ka'an-ná jín-ní jín tutú jín tinta, chí ñúkuu iní-ná jaá-ná nuu-ní jíná'an-ní. Te ndatu'ún jín yú'u-yo, náv'a ná kúsi xaan iní-yo.

¹³ Taká se'e ku'ṽ-ní, ja ní kaji-ya, káka'an-i ja ná sándéé iní-ní. Súan ná kóo. Amén.

LA TERCERA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA UNI JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Chaa kájika jíin tú'un ndaa

¹ Máa-rí kúu máa cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ri tutu yá'a nuu-ro Gayo máni, chí kúndá'ú ndija iní-ri róo.

² Ñáni máni, kuní-ri ja bueno ná kí'in taká tiñu sá'a-ró, jíin ja ná kéndoo ndéé ndánu-ro, nátu'un ni kéndoo va'a añú-ro.

³ Jandáa ni kusii xáan iní-ri kivi ní chakoyo ñani-yo, chí ni kanakani-de tu'un-ró núu-rí, ndasa bueno ío ndaa tu'un ñú'un iní-ro, nátu'un jika ndaa-ro.

⁴ Tuká inga tu'un kúsii iní-ri sá'a ná nuu yá'á, ja kúni tu'un-ri ja kájika ndaa se'e-ri jíná'an-i.

⁵ Ñáni máni, bueno sá'a-ró taká tiñu jiku-ró jián jíin taká ñani-yo, vasa chaa jiká kakuu-de.

⁶ Chi chaa-ún, ni kajani-de tu'un-ró núu tíku'ni, ja vá'a kúndá'ú iní-ro. Te va'a sá'a-ró te nú chindéé chítuu-ró-de chu'un íchi-ró-de, nátu'un kuní Dios.

⁷ Chi chaa-ún, maní-dé jíin-yá, te ja yuán ní káki'in-de ichi kája'an-de, te tú káki'in-de ni ñn ndatiñu nuu ñayivi siin nación.

⁸ Núsáa te yóo, níni ná kuatá'ú-yó cháa-ún, nává'a chindéé tá'an-yó jíin-de sikí tú'un ndaa.

Ja kájasu nuu tú'un va'a

⁹ A ni chaa-ri tutu nuu máa tíku'ni. Ko Diótrefes, tú jata'ú-de tu'un ká'an-ri, kuachi ja kuñá'nu máa-de nuu-i kuní-de.

¹⁰ Núsáa te nú ja-ri te naxndáku-ri nuu-ro tíñu sá'a-de ja kátíakuá yu'u-dé, ndasa sátú'un-de sikí-rí. Te vasa a ká'an-de súan, ko tú kúva'a iní-de. Chí tú jata'ú-de ñani-yo kátájí-yó núu-dé, te jasú-de nuu ñayivi kákuni-i kuatá'ú-i-de. Te skúnu-de-i iní tiku'ni.

¹¹ Ñáni máni, ma sá'a-ró nátu'un kásá'a chaa ñáá, chí sua nátu'un kásá'a chaa va'a. Chaa sá'a tiñu va'a, se'e Dios kúu-de. Ko chaa sá'a tiñu ñáá, tú jiní kuti-dé nuu Dios.

¹² Taká ñayivi kájani ndaa-i tu'un sikí Demetrio, te suni máa tú'un ndaa ká'an sikí-dé, te suni súan ká'an máa-rí. Te a kájiní-ro já tú'un ká'an-ri ío ndaa.

¹³ Ío kua'a tú'un chaa-ri nuu-ro kuní-ri, ko tú kuní-ri chaa-ri jíin tinta jíin pluma.

¹⁴ Ch̄i ñúkuu in̄i-r̄i ja yakú-na k̄iv̄i te jā-r̄i nuu-ro. Yúan-na te ndat̄u'ún j̄ín yú'u-yo.

¹⁵ Ná kóo t̄u'un vindá̄a vinené j̄ín-ró. Sándéé in̄i-ro, áchí taká amigo yá'a. Te suni ka'an-ro j̄ín taká amigo j̄ian, ná sándéé in̄i-i.

LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUDAS APOSTOL YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN JUDAS APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

¹ Máa-rí kúu Judas ñani Jacobo, te mozo Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róó, ñayivi ní kana-ya xiní, ja ní ndundoo-ró ní sá'a Táa-yo Dios. Te Jesucristo, ndito va'a-ya róó.

² Tu'un kuaká'nu iní, jín tú'un vindáa vinené, jín tú'un kúndá'ú iní tá'an ná ndeá-ga nuu-ro sá'a-ya.

Ná kuiñi ni'in-yó jín tú'un kándija

³ Ñani máni jíná'an-ró, xaan jítu iní-ri cháa-ri tu'un nuu-ro ndasa ni nama-ya yóó jíná'an-yó. Ko ni jini-ri ja jínu ñú'ún ja cháa-ri tutu nuu-ro ja má kuá'a-ró tú'un stívi-i tu'un kákandija-yó, ja ñin jínu-ni ni ja'a-ya tú'un-ún nuu ñayivi ndóo.

⁴ Chi yaku ñayivi, ni kivi koyo sa'í-i. Te tú káchiñú'ún-i Dios. Te ni kanasama-i tu'un luu ío iní Dios máa-yó, ni kanasá'a-i tu'un kuáxán. Te suni tú kájatá'ú-i máa Jító'o-yo Jesucristo, ni Dios ja máa ñin-ni-ya tá'ú tiñu. Ko ñayivi yá'a, onde aná'an a ni kunda ja tá'nu ndatu-i.

Dios kúu I'a sándaq tiñu siki cháa ñáa i

⁵ Te vina, vasa a ni kajini va'a-ró, ko ná náxndáku-ri nuu-ro ndasa ni sá'a máa-yá. Chi vasa a ni nama-ya ñayivi iní ñuu Egipto, ko kúkuéé-ga, te ni xnáa-yá sava-i ja tú ní kákandija-i.

⁶ Te ndajá'a-yá ja ní kaskéndo tiñu kándiso, te suni ni kaskéndo ve'e káxiukú, ni ju'ni-ya ndajá'a-ún jín cadena ní káni, káxiukú chí ñuñáa onde kivi ká'nu ja cháa juicio.

⁷ Suni ni ndo'o ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra jín sáva-ga ñuu ni ka'in yani. Chi ñayivi ñuu-ún, suni súan ni kajika téné-i, te s'in kuñu kuáxán ní kándúkú-i. Te ñuu-ún kúu ñin ja ná kóto ncha-yo, chi ni kando'o-i juicio nuu ñú'ún ní káni.

⁸ Te suni modo súan kásá'a ñayivi yá'a, chi jín tú'un ká'an jani jín-i, te kásachá'an-i yiki kúñu-i, kásakátá-i nuu cháa ndiso tiñu, te káka'an ndiva'a-i siki ja kákuñá'nu.

⁹ Te Miguel, ndajá'a ñá'nu-ga, hora ja ní státá'an-ya jín kuí'na siki yiki kúñu Moisés, tú ní chúndéé iní-ya náku-xndí-ya siki kuí'na-ún, ja ká'an ndiva'a-ya, chi sua ni ka'an-ya: Máa Tatá Dios, ná kána jín-yá nuu-ro, áchí-ya.

10 Ko ñayivi yá'a káka'an ndiva'a-i sikí táká ja tú kájuku'un inji-i. Te tu'un kájiní máá-i ja máá-i, nátu'un kití yúkú-ni, jíin tú'un yúan te naa-í.

11 Naka ndá'ú koo máá-i, chí a kája'an-i ichi ní kandij Caín. Te ni katau-i kája'an-i yata sá'an ñáá Balaam náv'a ni'in-í najíin sikí-ún. Te suni kánaa-í jíin tú'un já'a inji Coré.

12 Ñayivi yá'a, nuu káyee-í jíin-ró, te kákuu-i in cha'an núu káyee maní-ro. Te tú káyu'ú-i koto va'a-i máá-i ja skée-í máá-i. Víko já tú ndíso saú kákuu-i, ja ndéché-ni sá'a tachí. Yunu já tú kúun nde'e víko saú kákuu-i, uu jínu ni kaji'í ja ní tu'un onde yo'o.

13 Su'ma mar ja ndóna kákuu-i. Te ti'ñu mar kúu tu'un kuka nuu iní-i. Nátu'un tiñu xíní já kájika kuu sáni kákuu-i, te ni sátu'a-ya lugar ñuñáa lúchi túun nuu kúxiukú-i ní káni.

14 Te Enoc, chíi tata usia Adán, ni jani-de tu'un sikí ñayivi yá'a: A ni chaá máá Tatá Dios jíin kuá'a xa'an ñayivi ndóo-ya,

15 náv'a sánda-ya tínu taká ñayivi, te nakuxndí-ya sikí táká ñayivi já tú káchiñú'ún-i-ya, chi ni kasá'a-i tínu ñáá, kuachi ja tú ní káchiñú'ún-i-ya. Te suni kua'a tú'un ndiva'a ni kaka'an-i sikí-ya, áchí-de.

16 Ñayivi yá'a, kácutuku inji-i, te káka'an ndiva'a-i nani ja káta'an-i, te kasá'a-i ndéni kaní inji máá-i. Káka'an ni'in-i ja kánda téyí-i, te vixi káka'an-i náv'a ni'in-í najíin.

17 Ko máá-ró, ñáni máni, ná nándaku inji-ro tú'un ni kaka'an chaá ni kakuu apóstol máá Jító'o-yo Jesucristo.

18 Chi ni kaka'an-de: Onde kiví ndí'i-na te koo ñayivi sákátá núu-ro. Te ñayivi-ún, kaka kuu-i ja ndúkú-i sá'a-i tínu ñáá ja kákani inji máá-i, áchí-de.

19 Ñayivi yá'a kákuu ja sásin ñayivi. Ñayivi yúkú kákuu-i, chí tú ncháá máá Espíritu-ya iní-i.

20 Ko máá-ró, ñáni máni, ná skuá'nu-ró máá-ró jíin tú'un ij kákandíja-ró. Te kakan ta'u-ro jíin Espíritu Santo.

21 Ma kúxio-ró núu tú'un kundá'ú inji Dios róó, te ná ndúkú-ró já máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kundá'ú inji-ya róó ja kúchaku-ro ní káni sá'a-ya.

22 Te kundá'ú inji-ro sáva-i, vasa kájani sikí inji-i.

23 Te nama-ró yakú-ga-i vasa yú'ú-ro, te nátu'un stáa-ró-i nuu ñú'un. Te sava-ga-i kundá'ú inji-ro-í, vasa jíto u'u-ro sá'ma chá'an já ní kukini ni sá'a kuñu-i.

24 Te vina ío in-ni I'a ja kúu koto róó, náv'a tú kanangava-ró kuachi, te kuu sá'a-ya já kuñi-ró núu ndi ncháá máá-ya, jíin já má kóo chá'an-ró, jíin já kúsi xa'an iní-ro.

25 Te nuu máá in-ni Dios, I'a náma yóó, ná nákana jaa-yó-ya, te ná kóo ja jíñú'ún-yó núu-ya. Te ná tá'ú máá-ya tínu jíin

fuerza ndíso-ya, vina te onde níí káni níí kuiá. Súan ná kóo.
Amén.

EL APOCALIPSIS O REVELACION DE SAN JUAN, EL TEOLOGO TU'UN NI JINI NDIJIN SAN JUAN CHAA SKUA'A TU'UN-YA

Ndasa ni kenda tutu yá'a

¹ Ya'á kúu tu'un Jesucristo ja ní kenda ndijin, ja ní ja'a Dios nuu-yá, náva'a stá'an-ya núu mozo-ya ná taká tiñu ja kánúú kí yachi. Te ni tájí-yá in ndajá'a-yá ni kii. Te ni kastu'ún-ya tu'un yá'a nuu mozo-ya Juan.

² Te chaa-ún kúu testigo. Te ni jani ndaa-de tu'un Dios jín tú'un ndaa Jesucristo, jín já ní jini-de.

³ Xáán ndatu chaa káka'u, jín ñáyivi kájiní so'o tu'un ká'an tutu yá'a. Te suni xáán ndatu ñáyivi skíkuu tu'un yóso núu tutu yá'a, chi a ni kuyani kivi.

⁴ Máa-rí Juan, tájí-rí tu'un nuu ndí'usiá tiku'ni kákandíja ja káxiukú ndáñúú Asia. Jín-ró ná kóo tu'un luu ío ini-ya jín tú'un kuaká'nu ini ja kí onde nuu máa Dios, I'a ío, I'a ni io, I'a kii, jín onde nuu usiá Espíritu, I'a ká'jin yu'u mesa nuu tá'ú-ya tiñu,

⁵ jín onde nuu Jesucristo, I'a kúu testigo ndaa. Te máa-yá ni nachaku xna'an-ga vásá taká-ga ñáyivi ní kají'i. Te tñn-ya só'o taká rey ñuyivi. Te máa-yá kúndá'ú ini-ya yóó, te ni nakacha-ya kuáchi-yó jín niñí-yá.

⁶ Te ni nduu-yó rey jín sutú nuu Táa-ya Dios ni sá'a-ya. Núsáa te ná nákana jaa-yó-yá. Te ná tá'ú-ya tiñu nuu-yo ní káni ní kúia. Amén.

⁷ Kuni so'o, chi kii-ya jín vikó nu'ún. Te ndivii ñáyivi jín taká-i ja ní kakaan-i-ya, kuni-i nuu-yá. Te taká tata ini ñuyivi, nde'e kó'ó-i ja'a-yá. Súan ná kóo. Amén.

⁸ Máa-rí kúu nátu'un letra Alfa jín Omega, nuu kéjá'a jín núu ndí'i, áchi máa Tatá Dios, I'a ío, I'a ni io, I'a kii, I'a kúñá'nu xaan.

⁹ Máa-rí kúu ñani-ro Juan, te jito ta'an-ri tundó'o jín-ró. Te ká'jin ta'an-yo núu tá'ú-ya tiñu. Te ká'jin ni'in-yó sá'a Jesucristo. Ni kanchaa-ri isla Patmos siki tú'un Dios jín siki já kúu-ri testigo nuu tú'un ni ka'an ndaa Jesucristo.

¹⁰ Te máa Espíritu, ni jaka-ya rúu in kivi íi máa Jíto'o-yo. Te ni jini so'o-ri ichi yatá-rí in tu'un jaa nátu'un corneta.

¹¹ Te ni ka'an: Máa-rí kúu nátu'un letra Alfa jín Omega, ja xnáñúú jín já sándí'i-na. Chaa nuu in tutu taká ja kuni-ro núu, te tájí-ró ná kí'in nuu ndí'usiá tiku'ni kákandíja káxiukú

iní ndañú Asia: ñuu Éfeso, ñuu Esmirna, ñuu Pérgamo, ñuu Tiatira, ñuu Sardis, ñuu Filadelfia, jín ñuu Laodicea. Achí.

Ja ní jini Juan nuu-yá

¹² Te nì jíó kóto-ri ja kuní-ri ndéja ká'an jíin-rí. Te nuu ní jíó káva-ri, te nì jini-ri usiá candelero oro.

¹³ Te sava ma'ñú táká candelero-ún kándeé in I'a ja ná kuní koo máá Sé'e chaá. Te ñú'un níí-yá in sa'ma ní jinü onde nuu já'a-yá. Te nú'ni jika-yá jíin in sánchii oro.

¹⁴ Te xini-yá jíin íxi-yá kándaá kuíjín nátu'un ixi kuíjín ri, nátu'un yu'a volcán, te nduchi-yá nátu'un yáá ñú'un,

¹⁵ Te ja'a-yá nátu'un latón fino, ja ní nandu'a iní jinü súan kuní koo. Te ní'in ká'an-ya nátu'un nuu kuá'a ndúcha.

¹⁶ Te iní ndavá'a-ya tñn-ya usiá tiñúú xíní. Te iní yu'u-yá kénda in machete xaan já úu yu'u. Te nuu-yá káa nátu'un ndikandii hora nándii ndáxín xaan.

¹⁷ Te nuu ní jini-ri nuu-yá, te nì ndua-ri nuu já'a-yá nátu'un nì ji'i-ri. Te nì cha-a-ya ndavá'a-ya sikí-rí. Te nì ka'an-ya jíin-rí: Ma yú'ú-ro. Máá-rí kúu ja xnáñúú jíin já sándí'í-na.

¹⁸ Te I'a chakú kúu-ri. A nì ji'i-ri núú, ko vina chi kuchaku-ri ní káni ní kúu. Amén. Te tñn-ri ndakáa nuu ká'in ndiyi, jíin kué'e já'ni yóó.

¹⁹ Chaa nuu tutú taká ja ní jini-ro, jíin táká ja íó, jíin táká ja kóo nú ná já'a ya'á.

²⁰ Ya'á kúu tu'un sa'í ndí'usiá tiñúú xíní já ní jini-ro tñn ndavá'a-ri, jíin ndí'usiá candelero oro. Usiá tiñúú xíní-ún kákuu ndajá'a núu ndí'usiá tiku'nì. Te usiá candelero ja ní jini-ro-ún kákuu ndí'usiá tiku'nì.

2

Tu'un nuu tíku'nì ñuu Éfeso

¹ Chaa-ró tutú nuu ndajá'a tiku'nì ñuu Éfeso: Súan ká'an máá I'a tñn usiá tiñúú xíní jíin ndavá'a-ya, te jika kuu-ya má'ñú usiá candelero oro:

² A jini-ri tiñú sá'a-ró, ja ní'in sátiñu-ró jíin já ní'in kándij-ro, jíin já tú kúsi iní-ro kivi nduu-ro jíin cháa ñáá. Te nì jito ncha-ro cháa káka'an ja apóstol kákuu-de. Te nì kajini-ro já máni káxndá'ú ñá'an-de.

³ Te suni jini-ri ja kándij nì'in-ró vasa nì ndo'o-ró, te tú ní kuítá-ro já ní sátiñu-ró já'a-rí.

⁴ Ko ná kíni'in-ri in sikí-ro, chi nì xnúu-ró kú'a ja maní-ro jíin-rí xnáñúú núú.

⁵ Núsáá te ná núku'un iní-ro ndé onde nì jungava-ró. Ná nákan iní-ro, te ná sá'a-ró ná nì sá'a-ró xnáñúú. Chi nú túu, te

chaa yachi-ri nuu-ro, te kuanchaa-ri candelero máá-ró nuu kándij, te nú tú nakani iní-ro.

⁶ Ko ío ñn ja ní kee va'a, chí kití iní-ro jító-ró tíñu kásá'a chaa nicolaítas. Te suni máá-rí kití iní-ri jító-ri tíñu-ún.

⁷ Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espíritu nuu tíku'ni kákandíja. Chaa kundéé, kua'a-ri nde'e yúnu chakú kee-dé. Te yunu-ún kándij nuu jardín Dios.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Esmirna

⁸ Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Esmirna: Súan ká'an máá I'a xnáñúú jíin sándí'í-na, I'a ñi jì'í te ñi nachaku-ya.

⁹ A jiní-ri tíñu sá'a-ró jíin túndó'o tá'an-ro. Te ndá'ú tá'an-ro, ko kúká-ró. Te ío sava chaa káka'an-de ja judío kákuu-de. Ko nasuú kákuu-de. Chí onde ve'e sinagoga Satanás vai koyo-de. Te káka'an ndivá'a-de jíin-ró.

¹⁰ Ma yú'ú-ro já á yani ndo'o-ró, chí kui'na, taan yakú róo vekaa, nává'a koto nchaa róo. Te ta'an-ro túndó'o uxí kiví. Ko ná skíkuu va'a-ró vasa ná kúu-ro. Nú súan te kua'a-ri premio chakú nuu-ro.

¹¹ Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espíritu jíin tíku'ni kákandíja. Chaa kundéé, ma tá'an-de túndó'o ja kúu-de vuelta uu.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Pérgamo

¹² Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Pérgamo: Súan ká'an máá I'a ñn machete xaan úu yu'u.

¹³ A jiní-ri tíñu sá'a-ró, chí ncháá-ro núu kánchaa mesa Satanás. Te suni jiní-ri ja kándíja ñi'in-ró rúu, te tú ní ské'ichi-ro tú'un kándíja-ró sikí-rí vasa kiví-ún ñi jì'í testigo va'a-ri Antipas ma'ñú-ró jíná'an-ró núu ncháá Satanás.

¹⁴ Ná kíñi'in-ri yaku tu'un sikí-ro. Chí jíin-ró jían káxiukú sáva ñayiví káchiñú'ún sá'an Balaam. Chí chaa-ún, ñi stá'an-de sa'an-ún nuu Balac. Te ñi jungoyo se'e Israel kuachi, chí ñi kayee-í ndeyu ní soko núu ndosó, te ñi kasáténé-i, ñi sá'a-de.

¹⁵ Suni súan káxiukú sáva ñayiví káchiñú'ún sá'an chaa Nicolaítas jíin-ró, te kití iní-ri jító-ri sa'an-ún.

¹⁶ Nakani iní núsáá, chí nú túu, te chaa yachi-ri nuu-ro, te kuatá'an-ri jíin-i jíin machete ja kenda yu'u-rí.

¹⁷ Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espíritu jíin tíku'ni kákandíja. Chaa kundéé, nuu-dé kua'a-ri staa ándíví já yísa'í. Te suni kua'a-ri ñn yuu kujín lúlí núu-dé. Te nuu yúu-ún koso ñn sí'ví jáá já tú ni ñn-i kuní, chí máá cháa ñi'in-ún.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Tiatira

18 Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tiku'ni ñuu Tiatira: Súan ká'an máa Sé'e Dios, I'a ñáva'a nduchi nátu'un yáa ñú'un, jíin já'a nátu'un latón fino.

19 A jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja kúndá'ú iní-ro tá'an-ró, jíin já kándija va'a-ró, jíin já játiñu-ró, jíin já kándij iní-in-ró. Te suni jiní-ri ja ví'i-gá sátiñu-ró vína vásá xnáñúú.

20 Ko ná kiñi'in-ri yaku tu'un siki-ro. Chi tú skúnu-ró ñá'an nání Jezabel. Te áchí-ña já ñá'an jáni tu'un Dios kúu-ña. Te stá'an-ña tú'un, te xndá'ú-ña ñáyivi kájatíñu nuu-rí, ja ná kóo tini iní-i jíin já ná kée-í ndeyu sokó núu ndosó.

21 Te ni ja'a-ri tiempo nuu-ña ja ná nákaní iní-ña já jíka téné-ña. Ko tú kuní-ña nákaní iní-ña.

22 Vina te ndo'o-ña in kue'e sá'a-ri. Te taká ñáyivi kásáténé jíin-ña, suni kuá'a-ri tundó'o xaan núu-i, te nú tú nakani iní-i tiñu kásá'a-i.

23 Te ka'ni-rí se'e-ña ná kúu-i. Te kuní taká tiku'ni ja máa-rí kúu I'a nándúkú víi iní ja jiní tuní jíin iní añú. Te kuá'a-ri ya'u nuu in in-ró ndasa tiñu kásá'a-ró.

24 Ko nuu sáva-ga-ro já káxiukú-ró iní ñuu Tiatira, ja tú kákandija-ró sá'an jian, jíin já tú ní kájiní-ro tú'un yíi Satanás, chi súan káskúnání sáva-i sa'an-ún, nuu máa-ró ká'an-ri ja má cháa-ri inga carga siki-ro.

25 Ko ja á kátin-ro, kutin iní-in-ró ondé kivi cháa-ri.

26 Te cháa kundée cháa jándatu taká tiñu tá'ú-rí onde sandí'í-na, kuá'a-ri fuerza nuu-dé ja tii-de so'o taká nación.

27 Te suni nátu'un ni ni'in máa-rí fuerza nuu Táa-ri, súan tá'ú cháa-ún tiñu nuu-í jíin bastón kaa, te ka'nu-de-i nátu'un nuu tá'ú kisi.

28 Te kuá'a-ri tiñuú xini jáñá'an nuu-dé.

29 Chaa ío so'o; ná kúni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu nuu tiku'ni kákandija.

3

Tu'un nuu tiku'ni ñuu Sardis

1 Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tiku'ni iní ñuu Sardis: Súan ká'an máa I'a ja ñáva'a usia Espiritu Dios, jíin usia tiñuú xini: Máa-rí jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja káka'an-i ja chakú-ro, ko a ni jíi-ro.

2 Ná náta'u núu-ro. Te nakani ni'in-ró yakú-ga ja ndúkú kúu. Chi ni jiní-ri ja tiñu sá'a-ró tú ío va'a va'a nuu Dios.

3 Núsáa te ná núku'un iní-ro naún ní ni'in-ro jíin já ní jini so'o-ró. Kuandatu, te nakani iní-ro. Chi nú tú kundito-ró, te cháa-ri nátu'un ñaku'ná. Te ma kuní-ro na hora cháa-ri nuu-ro.

⁴ Ko ío yaku-ni ñayivi jíin-ró iní ñuu Sardis, ja tú ní kásáchá'án-i sa'ma káñu'un-i. Te máa-i, ku'un-i sa'ma kuíjín te kaka-i jíin-rí. Chi ñayivi vá'a kákuu-i.

⁵ Chaa kundéé, súan-ni ku'un-de sa'ma kuíjín chú'un-ri-de. Te ma ndá'va-ri sí'ví-de nuu libro chakú. Te kani ndaa-ri tu'un-de nuu Táa-ri, jíin núu táká ndajá'a-yá.

⁶ Chaa ío so'o, ná kuni so'o-de tu'un ká'an máa Espíritu nuu tíku'ni kákandíja.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Filadelfia

⁷ Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni iní ñuu Filadelfia: Máa I'a ndoo, I'a ndaa, I'a tñin ndakáa David, I'a júña te tú ni ñin kúu nakasu, I'a jasú te tú ni ñin kúu nakuña, súan ká'an máa-yá:

⁸ Jiní-ri tiñu sá'a-ró. Vina te nuu-ro ní juña-ri ñin yuxé'é, te ma kúu kasu ni ñin ñayivi, chi vasa ñin tí'li-ni fuerza ñáva'a-ró, ko ni jandatu-ro tú'un-ri, te tú ní ské'ichi-ro rúu.

⁹ Te ñayivi káxiukú iní ve'e sinagoga Satanás, ja káka'an-i ja ñayivi judío kákuu-i, ko káxndá'ú-i chi nasuú kákuu-i, vina te chakoyo-i te jukuiñi jíti-i nuu já'a-ro sá'a-ri. Yúan-na te kuni-i ndasa kúndá'ú iní-ri róo.

¹⁰ A ni jandatu-ro tú'un ni ka'an-ri ja ná kundij ni'in-ró. Ja yúan náma-ri róo nuu túndó'o kii ní ñuyívi, ja kóto nchaa-ri ñayivi káxiukú iní ñuyívi.

¹¹ A yani chaa-ri. Núsáa te kutin ja á tñin-ró, náv'a tú ni ñin ñayivi kuánchaa premio-ro núu-ro.

¹² Chaa kundéé, ná sá'a-ri-de nátu'un ñin pilar iní ve'e ij Dios máa-rí. Te ma kenda kuti-dé yata vé'e. Te chísó-rí sí'ví Dios máa-rí nuu-dé, jíin sí'ví jáa máa-rí, jíin sí'ví ñuu Dios máa-rí ja kúu ñuu Jerusalén jáa já kúun kii ichi ándívi ondé nuu Dios máa-rí.

¹³ Chaa ío so'o ná kuni so'o-de tu'un ká'an máa Espíritu jíin tíku'ni kákandíja.

Tu'un nuu tíku'ni ñuu Laodicea

¹⁴ Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni iní ñuu Laodicea: Súan ká'an máa I'a kúu Amén, I'a kúu testigo skíkuu ndaa, I'a xnáñuú-gá vása táká ndatíñu ja ní sá'a Dios.

¹⁵ A jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja ná tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Va'a-ga ní ío vijin-ró xí ní ío ní'ní-ró núu.

¹⁶ Ko vixin-ni-ró, tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Ja yúan nátava-rí róo iní yu'u-rí.

¹⁷ Chi áchí-ro: Chaa kúká kúu-ri, te ja bueno ni ndukúká-rí, tú naún nándi'i-ri, áchí-ro. Te tú jiní-ro já cháa kákini, chaa ñáa, chaa ndá'ú, chaa kuáa, chaa víchí líi kúu-ró.

18 Núsáá te ká'an nī'in-rī jīn-ró: Nuū-rí ná kuáan-ró oro nī nandu'a nī sá'a ñu'un, náva'a ndukúká ndíja-ró. Te ku'un-ró sá'ma kuíjín, náva'a tuká kuka nuū-ro já víchí lí-ro. Te chu'un-ró taná nduchi-ro náva'a kuu nde'é-ró.

19 Máá-rí ká'an xaan-rí te xndó'o-rī taká ñayivi já kúndá'ú inī-rī. Núsáá te kuítú inī-ro te nakani inī-ro.

20 Kuni so'o-ró, chí kándij-rī yux'é é te ká'an-rī. Te nú ndé ñ ñayivi kúni so'o tu'un ká'an-rī, te kuña-i yux'é é, yúan-na te kivi-rī ve'e-i, te kuxíni-rī jīn-i, te máá-i jīn-rí.

21 Chaa kundéé, kuá'a-rī tu'un ja kúnchaa-de jīn-rí mesa nuū tá'ú-rí tiñu, nátu'un nī kundéé máá-rí, te nī nungoo-rī jīn Táa-rī mesa nuū tá'ú-yá tiñu.

22 Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an máá Espíritu jīn tíku'nī kákandíja. Achí-ya.

4

Ja kánakuatá'ú-i nuū I'a kánchaa mesa

1 Yúan-na, te nī nde'é-rí, te ichi ándiví ní jini-rī núña ñ yux'é é. Te tu'un nī ka'an núú jīn-rí, nátu'un ñ corneta, nī ka'an tuku: Ichi yá'a kaa-ró, te stá'an-rī nuū-ro taká tiñu koo kúkuéé-ga, áchí.

2 Te máá Espíritu, nī jaka-ya rúu. Yúan te nī jini-rī ñ mesa, kándij ándiví, te nuū mesa-ún kánchaa ñ I'a.

3 Te I'a kánchaa-ún, kaa-ya nátu'un kuní koo ñ yuū kuí ndí'í jīn yúu kuá'a. Te ñ tikoye'ndé jíkó ndúu xiin mesa-ún, kuní koo ná luu kaa yuū kuí kuáán.

4 Te xiin mesa-ún ío oko kuun mesa. Te nī jini-rī nuū okó kuun cháa ñá'nu káxiukú núu mesa-ún, káñu'un-de sa'ma kuíjín. Te xinī-dé suni káñu'un corona oro.

5 Te onde nuū mesa-ún ndeyú. Te ká'an taja. Te ní'in. Te nuū mesa-ún kayú usiá linterna ñu'un, ja kákuu ndí'usiá Espíritu Dios.

6 Te nuū mesa-ún ío ñ nátu'un mar nátu'un vidrio ja ndí ní'ni. Te ma'ñú mesa jīn xín mesa ío kuun kíti. Te ío kua'a ndúchi-tí ichi núu-tí jīn íchi yatá-tí.

7 Te kíti ñ jito-tí nátu'un ñ ndika'a, te kíti úu, nátu'un ñ chelu. Te kíti uní, ñaa-tí núu cháa, te kíti kúun, nátu'un ñ yachókó ndéché.

8 Te ndikúun kíti-ún, ío iñu ndijin-tí, ná ñ ná ñ-tí. Te ichi iní-tí jīn ní xín-tí ío kua'a ndúchi-tí. Te ndúú ñúú tú kájuukuíñ-tí jíta-tí yáa yá'a: I'a ñ, I'a ñ, I'a ñ, kúu máá Tatá Dios, I'a kúñá'nu xaan, I'a nī io, I'a ío, I'a kii, áchí-tí.

9 Te hora ja kánakana jaa kíti-ún, káka'an-tí tú'un jínú'ún, kánakuatá'ú-tí nuū I'a kánchaa mesa, I'a chakú ní káni ní kuíá,

10 te máá hora yúan kájukuiñi jítí okó kuun cháa ñá'nu-ún nuu I'a kánchaa mesa. Te káchiñú'ún-de-ya já chakú-ya ñí káni ñí kuiá. Te káchúkú-de corona-de nuu mesa te káka'an-de:

11 Tátá Dios máá-ná. Xáan va'a I'a kúu-ní ja nákana jaa-i ní, ja ká'an-i tu'un jíñú'ún jíin-ní, jíin já ndíso-ní taká fuerza. Chi máá-ní, ni sá'a-ní taká ndatíñu. Ja kúu ini máá-ní ni sá'a-ní, te ni kuvá'a, áchí-de.

5

Tu'un tutu tñin Lélú Dios

1 Te ni jini-ri ja I'a kánchaa mesa-ún, tñin-ya ñin tutu ini ndavá'a-ya. Te tutu-ún, yóso tú'un ichi núu jíin ichi yatá. Te ndasú jíin usiá sello.

2 Te ni jini-ri ñin ndajá'a ní'in ja ká'an jaa-ya ñin tu'un: Ndéja vá'a kuu kuña tutu yá'a, te xndóna sello, áchí-ya.

3 Te ni ñin ja ío andívi, ni ini ñuyívi, ni ichi chí ñu'un, tú ní kúu kuña tutu-ún, ni tú kúu nde'é núu.

4 Te xaan ní nde'e-ri, chi tú ní kenda ni ñin ja vá'a ja kuña tutu-ún, ni ja ká'u, ni ja nde'é núu.

5 Te ñin cháa ñá'nu-ún, ni ka'an-de jíin-ri: Ma nde'e-ro. Yá'a nde'é-ró, máá ndíka'a tata Judá, tata David, a ni kundéé-yá, te ja yúan kúu kuña-ya tutu-ún, te xndóna-ya usiá sello-ún.

6 Te sava ma'ñú mesa jíin ndíkúun kíti-ún ni jini-ri ja kándij ñin lélú má'ñú cháa ñá'nu. Te jito-ti nátu'un ja á ni kaja'ni-í-ti. Te ío usiá ndiki-ti jíin usiá nduchi-ti. Yá'a kákuu ndí'usiá Espíritu Dios ja ní táji-yá kaja'an ñí ñuyívi.

7 Te ni jaa-ya. Te ni ki'in-ya tutu-ún ini ndavá'a I'a kánchaa mesa.

8 Te ja ní ki'in-ya tutu-ún, te ndíkúun kíti jíin ndí'okó kuun cháa ñá'nu, ni kájukuiñi jítí-de nuu máá Lélú. Te taká-de tñin-de ñin yaa nání arpa, jíin ñin ko'o kúu ja ñu'un susia kutú, yuán kákuu tu'un kájikān ta'u ñáyivi ndóo.

9 Te ni kajita-de ñin yaa jáa: Xáan va'a I'a kúu-ní. Te kuu ki'in-ní tutu-ún te xndóna-ní sello, chi ni kaja'ni-í ní, te jíin ñíñi-ní ni nakuaan-ní ñáyivi taká tata, taká yu'u, taká ñuu, taká nación, ja ná nó'on-i nuu Dios.

10 Te ni nduu-i rey jíin sutú nuu Dios, ni sá'a-ní, te tá'ú-i tiñu ini ñuyívi, áchí-de kájita-de.

11 Te máá-ri Juan, ni nde'é-ri, te ni jini so'o-ri káka'an kua'a ndajá'a-yá, ká'jin xiin mesa jíin kíti-ún, jíin cháa ñá'nu. Te ni ka'io kua'a xaan-yá, nátu'un millón ja millón.

12 Te ni kaka'an jaa-ya: Xáan va'a I'a kúu Lélú já ní kaja'ni-í. Ja yúan ná kúndiso tíñu-ya, jíin tú'un kúká, jíin tú'un ndíchí,

jín tú'un ndíso fuerza, te taká ñayivi, ka'an jíñú'ún-i jíñ-yá, te nakana jaa-i-ya, náv'a súan nduñá'nu-ya, áchí ndajá'a-yá.

¹³ Te n̄i jini so'o-ri ja ndívii já ío in̄i andíví, jíñ iní ñuyívi, jíñ chí ñuyívi, jíñ iní mar, taká yuán n̄i kaka'an: Tu'un nduñá'nu jíñ tú'un ndíso fuerza ná koo nuu I'a kanchaa mesa, te ná nakana jaa-yó-yá te ka'an jíñú'ún-yó jíñ-yá ní káni ní kuiá, áchí.

¹⁴ Te n̄i kaka'an ndikúun kiti-ún: Súan ná koo, áchí-ti. Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu-ún, n̄i kajukuiñi jítí-de nuu I'a chakú ní káni ní kuiá, te n̄i kachiñú'ún-de-ya.

6

Ndi'usiq sello

¹ Te n̄i jini-ri Lélú ja ní xndón-da-ya ñn tá'an usiq sello-ún. Yúan-na te n̄i jini so'o-ri ká'an ñn ja kúun kiti chakú-ún, nátu'un ñn taja: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti.

² Te n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-ri ñn caballo kuíjín. Te cháa yóso-tí-ún, n̄i tñn-de ñn ndua. Te n̄i ni'in-dé ñn corona xini-dé. Te ja á n̄i kundée-de sava te n̄i kenda-de náv'a kundée-ga-de.

³ Te n̄i xndón-da-ya sello uu-ún. Yúan-na te n̄i jini so'o-ri ká'an kiti úu: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti.

⁴ Te n̄i kenda tuku ñn caballo kuá'á. Te cháa yóso-tí-ún, ndíso tíñu-de ja kuáncha-de paz nuu ñuyívi, náv'a ka'ni tá'an ñayivi jíná'an-í. Te suni n̄i ni'in-dé ñn machete káni.

⁵ Te nuu ní xndón-da-ya sello un̄i, te n̄i jini so'o-ri ká'an kiti uní: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti. Te n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-ri ñn caballo túún. Te cháa yóso-tí-ún, tñn-de ñn balanza.

⁶ Te n̄i jini so'o-ri ñn tu'un ma'ñú ndikúun kiti-ún, ká'an: ñn kilo trigo ja ñn peso, te un̄i kilo cebada ja ñn peso, ko ma stíví-ró aceite jíñ vino, áchí.

⁷ Te n̄i xndón-da-ya sello kuun. Te n̄i jini so'o-ri ká'an kiti kúun: Ña'an, te kuni-ro, áchí-ti.

⁸ Te n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-ri ñn caballo kuáán. Te ja yóso-tí-ún, nání Muerte, te infierno ndikín yata-ún, te ndíso tíñu ja ndón-da sikí ñn cuarta parte ñuyívi, te kuu-i sá'a jíñ machete, jíñ tamá, jíñ kué'e, jíñ kiti xaan já ío in̄i ñuyívi.

⁹ Te n̄i xndón-da-ya sello u'un. Te chíi altar n̄i jini-ri taká añú n̄i kají'i sikí tú'un Dios jíñ sikí tú'un n̄i kajani ndaa-i.

¹⁰ Te n̄i kakana jaa-i: Táta, I'a ñá'nu, I'a ndaa, I'a ndoo kúu-ní. Nasaa-ga kivi te sándaa-ní tíñu ñayivi káxiukú iní ñuyívi, te nani'in tá'an-ní jíñ-i sikí niñí-ná ja ní kaja'ni-í náá, áchí-i.

11 Yúan-na te n̄i ja'a-ya sá'ma kuíjín núu-í ná kú'un-i. Te n̄i ka'an-ya jíin-i ja ná ndétatú núu-ga-i ondē ná jínu taká tá'an-í jíin ñaní-i, ch̄i suni kuu yúan nátu'un n̄i kaji'í máá-i.

12 Te n̄i xndónda-ya sello iñu. Te n̄i jini-ri ñin ñutáan xaan. Te ndikandii ní kutúún nátu'un sa'ma túún, te yoo n̄i nduu nátu'un niñi.

13 Te tiñuú xiní ándíví, n̄i jungoyo-ti núu ñú'un, nátu'un júngoyo nde'e yúnu mérkexe sá'a tach̄i xáan.

14 Te andíví n̄i kuxio kua'an, nátu'un nátuu-yó tutú. Te ndivii yúku jíin isla n̄i kuxio nuu ká'jin.

15 Te taká rey ñuyívi, jíin cháa kakuñá'nu, jíin cháa kúká, jíin cháa capitán, jíin cháa n̄i'in, jíin ndívii mozo, jíin ndívii ñáyivi kájika kuu ndicha-na, n̄i kachisa'í-i máá-i in̄i yau kava jíin má'ñú káva já ío yuku.

16 Te n̄i kaka'an-i jíin yúku jíin káva-ún: Jungava siki-rí jíiná'an-ri, te ná jákusa'í-ri nuu I'a kánchaa mesa, ch̄i máá Lélú kití in̄i-ya núu-rí.

17 Ch̄i a n̄i jaa kivi já kití in̄i-ya núu-yo. Te ndé chaa kanda-ga kundii. Achí-i.

7

1 Yuán-na te máá-rí, Juan, n̄i jini-ri kuun ndájá'a-yá ká'jin ndíkúun lado ñuyívi, te kajasu-ya núu kée ndíkúun tachí nuu ñú'un, náva'a tuká kee tach̄i núu ñú'un, ni nuu mar, ni nuu ñin yunu.

2 Te n̄i jini-ri inga ndájá'a-yá n̄i kaa-ya vái-ya íchi núu kána ndikandii. Te t̄in-ya sello Dios, I'a chakú. Te n̄i kana jaa-ya xiní ndíkúun ndájá'a já kándiso tíñu ja stíví-yá ñuyívi jíin mar.

3 Te n̄i ka'an-ga-ya: Ma stíví-ró ñuyívi, ni mar, ni taká yunu, ondē ná cháa-yó tuní chaan taká mozo Dios máá-yó, áchí-ya.

4 Te n̄i jini tu'un-ri ja ío ciento uu xiko kuun mil ñáyivi kánchaa tuni. Te ja ká'io tuni-ún kakuu tata taká se'e Israel.

5 Te ux̄i uu mil tata Judá, jíin ux̄i uu mil tata Rubén, jíin ux̄i uu mil tata Gad kánchaa tuni.

6 Te ux̄i uu mil tata Aser, jíin ux̄i uu mil tata Neftalí, jíin ux̄i uu mil tata Manasés kánchaa tuni.

7 Te ux̄i uu mil tata Simeón, jíin ux̄i uu mil tata Leví, jíin ux̄i uu mil tata Isacar kánchaa tuni.

8 Te ux̄i uu mil tata Zabulón, jíin ux̄i uu mil tata José, jíin ux̄i uu mil tata Benjamín kánchaa tuni.

9 Yuán-na te n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-ri kua'a xaan ñáyivi, ja ní ñin chaa, ma kuu ka'u-de. Taká nación, jíin taká tata, jíin taká ñuu, jíin taká yu'u, ká'jin-i nuu mesa jíin núu máá Lélú. Te káñu'un-i sa'ma kuíjín, te kátjin-i yuku ñuu.

10 Te *ni* *ka*kana jaa-i: Dios máá-yó, *ja* kánchaa-ya mesa máá-yá, *jiin* máá Lélú, kúu I'a náma yóó.

11 Te *taká* ndajá'a *ká*'*jin* xiin mesa *jiin* xíin cháa ñá'nu-ún, *jiin* xíin ndíkúun *kiti*, *ni* *kajukuiñi* *jití*-yá nuu mesa, te *ni* *kachiñú*'ún-yá Dios.

12 Te *ni* *kaka'an*: Amén. Ná *nákana* jaa-yó Dios máá-yó. Ná *kúta*'u-yo núu-yá. Ná *ká'an* *jiñú*'ún-yó *jiin*-yá. Xáán ndíchí-yá. Te ndíso-ya *táká* tiñu *jiin* *táká* fuerza. Súan ná ndúñá'nu-ya *nií* *káni* *nií* *kuiá*. Amén. Achí.

13 Te *in* *chaa* ñá'nu-ún *ni* *ka'an*-de *jiin*-rí: Ndé ñayivi *kákuu* *ja* *káñu*'un sa'ma *kujín* yá'a, te ndéchi vái *koyo*-i, *áchí*-de.

14 Te *ni* *ka'an-ri* *jiin*-de: Máá-ni *jiní*, *táta*, *áchí-ri*. Te *ni* *ka'an*-de *jiin*-rí: *Ya*'á *kákuu* ñayivi ní *kenda* *koyo* nuu *túndó*'o *xaan*. Te *ni* *kanakacha*-i sa'ma-í, te *ni* *kanasákiyi*-i *jiin* *niñi* Lélú.

15 *Ja* *yúan* *ká*'*jin*-i nuu mesa nuu *tá*'ú Dios tiñu. Te *ká*jatíñu-i nuu-yá *ndúu* *ñúu*-ni *iní* *ve'e* *ij*-yá. Te I'a kánchaa mesa, *koto* *va'a*-ya-í, *chi* *tu*'ma-i-ya.

16 Te *tuká* *kuu*-i *soko*, *ni* *tuká* *kuchi*-i *nducha*, te *tuká* *ndo*'o-i *ja* *ní*'ní *sá*'a *ndikandii*,

17 *chi* Lélú *ja* kánchaa *ma*'ñú mesa, *kundito*-ya-í. Te *kuxnúu*-yá nuu-í *ki*'*in*-ya *jiin*-i nuu *kána* *nducha* *chakú*. Te Dios *nakua*'a-ya *ndúcha* *núu*-í *jiná*'an-i. Achí-de.

8

Ndi'usiá corneta

1 Te Lélú, *ni* *xndón*da-ya *sello* *usiá*. *Yúan*-na te *ni* *kuná*'ín-ni *iní* *andí*ví *nátu*'un *sava* hora.

2 Te *ni* *jiní-ri* *ndí*'*usiá* *ndajá*'a *ja* *ká*'*jin*-ya *núu* Dios. Te *ni* *kani*'*in*-yá *usiá* *corneta*.

3 Te *ni* *chaa* *inga* *ndajá*'a *kándá*'á-yá *in* *ko*'o *kúu* oro. Te *ni* *jukuiñi*-ya *núu* altar. Te *ni* *ni*'*in*-yá *kua*'a *súsia* *kutú* *náva*'a *sáká* *núu*-ya *jiin* *tú*'un *ká*jikan *ta*'u ñáyivi *ndóo* nuu altar oro *ja* *kándii* nuu mesa-ya.

4 Te ñu'*ma* *súsia* *kutú*-ún *jiin* *tú*'un *ká*jikan *ta*'u ñáyivi *ndóo*, *ni* *kenda* *iní* *nda*'a *ndájá*'a-yá-ún, te *ni* *kaa* *kua'an* *onde* nuu Dios.

5 *Yúan*-na te *ni* *ki*'*in* *ndajá*'a-yá-ún *ko*'o *kúu*. Te *ni* *skútú*-yá ñu'*un* altar. Te *ni* *jacha*-ya *siki* ñúyivi. Te *ni* *ka'an* *taja*. Te *ni* *ni*'*in*. Te *ni* *ndeyu*. Te *ni* *taan*.

6 Te *ndí*'*usiá* *ndajá*'a *ja* *ní* *kani*'*in*-yá *usiá* *corneta*, *ni* *kasátu*'a-ya *máá*-yá *ja* *xndé*'e-ya.

7 Te *ndajá*'a *in*, *ni* *xndé*'e-ya *corneta*-ya. Te ñiñi *jiin* *ñú*'un *ja* *ní* *saka* nuu *jiin* *niñi*, *ni* *kuun* *siki* ñúyivi. Te *ni* *kayu* *in* *tercera* parte ñuyivi *jiin* *yúnu*, te *ndivii* *ichá* *kuí* *ní* *kayu*.

⁸ Te ndajá'a úu, nī xndé'e-ya corneta-ya. Te ñn nátu'un yuku ká'nu ja kayú nī jungava kua'an nuu mar. Te ñn tercera parte mar nī nduu niñi.

⁹ Te nī kaji'i sava kiti ká'in chii nducha-ún ja káichaku-ti núú, te suni ñn tercera parte barco nī naa.

¹⁰ Te ndajá'a uní, nī xndé'e-ya corneta-ya. Te ichi ándiví ní jungava ñn tiñúú xíní ká'nu. Te kayú nátu'un ñn ñu'un yiti. Te nī jungava siki ñn tercera parte yucha, jín siki sókó ndúcha.

¹¹ Te tiñúú xíní-ún, nání-ti ja uá. Te ñn tercera parte nducha ní nduu uá. Te nī kaji'i kua'a ñayivi ja siki ndúcha-ún, chi nī nduu uá-cha.

¹² Te ndajá'a kúun, nī xndé'e-ya corneta-ya. Te ñn tercera parte ndikandii jín yoo, jín tiñúú xíní, nī nda'va. Te nī kutúun sava-ún jíná'an. Te tuká ní túun sava ndúú jín sáva ñúú.

Siki uní tundó'o

¹³ Te nī nde'é-rí. Te nī jini so'o-ri ká'an jaa ñn ndajá'a ndéché-ya iní sava ándiví: Naka ndá'ú kuu ñayivi káxiuku iní ñuyivi, chi a yani koo yaku-ga corneta ja xndé'e unī-ga ndajá'a-yá, áchí-ya.

9

¹ Te ndajá'a ú'un, nī xndé'e-ya corneta-ya. Te nī jini-ri ñn tiñúú xíní ja ní jungava ichi ándiví ondé siki ñuyivi. Te nī ni'in-yá ndakáa tunchi kúnú xáan.

² Te nī juña-ya tunchi. Te nī kaa ñu'ma tunchi-ún nátu'un ñu'ma ñn jinú ká'nu. Te nī kuñaa núu ndikandii ní sá'a ñu'ma tunchi-ún.

³ Te chii ñu'ma-ún nī kenda koyo ndikuá'yú ní jicha-ti iní ñuyivi. Te nī kani'in-ti fuerza, nátu'un kúrsiuku ñuyivi.

⁴ Te nī ta'u tíñu nuu-ti ja má stiví-ti icha nuu ñu'un, ni yuku kuí, ni ñn yunu, chi máni ñayivi ja tú ncháa tunj Dios chaan-í.

⁵ Te nī ni'in-ti tu'un ja má ká'ni-ti, chi ná xndó'o-ti-í u'un yoo. Te nī kando'o-i nátu'un sá'a ñn kúrsiuku nú nī stují-ti yoo.

⁶ Te kivi-ún, ndúkú táka ñayivi modo kuu-i, ko ma ní'in-í. Te vasa kákuni-i kuu-i, ko ma kúu kuu-i.

⁷ Te ndikuá'yú-ún kuní koo-ti nátu'un caballo ja ká'io tu'a kuatá'an. Te xini-ti ñu'un nátu'un corona oro, te ñaa-ti núu cháa.

⁸ Te ío ixi-ti nátu'un ixi xini ñásí'i. Te ío nu'un-ti nátu'un nu'un ndika'a.

⁹ Te kaa kúu soq-ti nátu'un ñu'un chaa kajatá'an. Te ní'in ndijin-ti, nátu'un kani'in carreta jín caballo nuu kájinu kua'a-ti ja kikuatá'an-ti.

10 Te ío su'ma-tí ja ná kuní koo su'ma kúrsiuku. Te nuu sú'ma-tí ío ñn iñu kuáñú. Te kándiso tíñu-tí ja 'un yoo xndó'o-tí táka ñayivi.

11 Te iní tunchi-ún ío ñn ndajá'a kúu rey ja tá'ú tíñu nuu-tí. Te ndajá'a-ún nuu yú'u hebreo nání Abadón, te nuu griego nání Apolión.

12 Te tundó'o ñn-ún, ñi ja'a kua'an. Ko chaá ná'ín úu-ga tundó'o.

13 Te ndajá'a iñú, ñi xndé'e-ya corneta-ya. Te ñi jini so'o-ri ñn tu'un ñi kenda onde ndíkúun punta altar oro ja kándii nuu Dios.

14 Te ñi ka'an jíin ndajá'a tñn corneta iñu: Ndají ndíkúun ndajá'a káinu'ni iní yucha ká'nu Eufrates, áchí.

15 Te ñi kandaji ndíkúun ndajá'a. Te ká'io tu'a-ya, chí a ñi jaa máa hora jíin kivi jíin yoo jíin kuiá, náv'a ka'ni-yá sava ñayivi.

16 Te ñi jini so'o-ri ja ío uu ciento millón soldado káyoso caballo.

17 Te súan ñi jini-ri caballo nátu'un jíin jáni. Te chaá káyoso-tí-ún, kañu'un-de su'nu nátu'un jito ñu'un, jíin yúu kuáán, jíin azufre. Te xini caballo-ún kándaa nátu'un xini ndíka'a, te yu'u-tí ñi kenda koyo ñu'un, jíin ñu'ma, jíin azufre.

18 Te jíin uní kue'e yá'a ñi kaji'i ñn tercera parte ñayivi. Súan ñi sá'a ñu'un, jíin ñu'ma, jíin azufre, ja ní kenda yu'u-tí.

19 Te fuerza caballo-ún kánde iní yu'u-tí, jíin núu sú'ma-tí. Te su'ma-tí-ún kándaa nátu'un koo, te ká'io xini, te jíin yuán stují-tí-i.

20 Ko sava-ga ñayivi ja tú ní kaji'i jíin kué'e yá'a, tú ní kánakani iní-i tíñu kásá'a-i, ni tú ní kásá-i ja kachiñú'ún-i tachí kíni jíin ndosó oro, plata, kaa, yuu, yunu, vasa tú ndé'é, ni tú jini so'o, ni tú jíka.

21 Ni tú ní kánakani iní-i ja kaja'ni-í ndiyi, ni ja kásá'a-i tíñu ñavá'a, ni ja tiní iní-i, ni ja kásaku'ná-i.

10

Tutu lúli

1 Te ñi jini-ri inga ndajá'a ní'in, ñi kuun-ya íchi ándiví, yísúkun-yá vikō nu'ún. Te ñn tikoye'ndé káxndée xini-yá. Te nuu-yá kaa nátu'un ndikandii, te si'in-ya nátu'un pilar ñu'un.

2 Te núña ñn tutu tñn-ya iní nda'a-yá. Te ñi jani-ya já'a vá'a-ya núu mar. Te ja'a vése-yá nuu ñu'un.

3 Te ñi kana jaa-ya nátu'un nuu ndé'e ñn ndíka'a. Te nuu ní kana jaa-ya, te ñi kaka'an ndí'usiá taja.

4 Te nuu ní kaka'an ndí'usiá taja, te chaa-ri tutu núu, ko ichi ándíví ní jini so'o-ri ñin tu'un ni ka'an jíin-rí: Kasu va'a taká tu'un ni kaka'an ndí'usiá taja-ún, te ma cháa-ró, áchí.

5 Te ndajá'a já ní jiní-ri kándij nuu mar jíin núu ñú'un, ni ndukani-ya ndává'a-ya íchi ándíví.

6 Te jíin sí'ví I'a chakú ní káni ní kúia, I'a ni sá'a andíví jíin taká ja ío iní, jíin ñúyívi jíin taká ja ío iní, jíin mar jíin taká ja ío chijí, jíin sí'ví máa-yá, ni ka'an téyí-yá ja má kúkuéé-ga kivi.

7 Ko kivi já ká'an ndajá'a usiá, nú ná xndé'e-ya corneta, yúan-na te skíkuu tu'un sa'í Dios nátu'un ni kastu'un-ya nuu mozo-ya, chaa ni kajani tu'un-ya.

8 Te tu'un ni jini so'o-ri ichi ándíví, ni ka'an tuku jíin-rí: Kuá'an, te ki'in-ró tutu núña iní nda'a ndajá'a-yá ja kándij nuu mar jíin núu ñú'un, áchí.

9 Te ni ja'an-ri nuu ndajá'a-yá-ún, te ni ka'an-ri jíin-yá ja ná kuá'a-ya tutu-ún nuu-rí. Te ni ka'an-ya jíin-rí: Ki'in te kee-ro, te ku'ua chíi-ró sá'a, ko yu'u-ro, chíi kuvixi nátu'un sá'a nduxi, áchí-ya.

10 Te ni ki'in-ri tutu iní nda'a ndajá'a-yá. Te ni yee-rí. Te ni kuvixi iní yu'u-rí nátu'un sá'a nduxi, ko nuu ní kókó-rí, te ni ku'ua chíi-ri ni sá'a.

11 Te ni ka'an-ya jíin-rí: Jínu ñú'ún já ingá jínu kani-ró tú'un nuu kuá'a ñúu, jíin núu kuá'a ñáyívi, jíin núu kuá'a yú'u, jíin núu kuá'a rey, áchí-ya.

11

Ndi'uu testigo-ya

1 Te ni ni'in-rí ñin nuñí nátu'un káa ñin vara. Te ni kachi jíin-rí: Ndukuiñi, te chikuá'a-ró vé'e ij Dios, jíin altar, jíin taká ja kachiñú'ún-i-ya yúan.

2 Ko skéndo-ró ndú'a yata vé'e ij, ma chíkuá'a-ró. Chíi a ni ja'a-ya núu ñáyívi sñin nación, te uu xiko uu yoo kuañú-i siki ñúu ij.

3 Te kuá'a-ri tu'un nuu ndí'úu testigo-ri ja káni-de tu'un ja mil uu ciento uní xiko kivi, te ku'un-de sa'ma costal.

4 Chaa yá'a kákuu uu yunu olivo jíin uu candelero ja ká'jin nuu Dios, I'a xíin ñúyívi.

5 Te nú ndé ñin kuní sá'a ndiva'a jíin-de, te kenda ñu'un yu'u-dé, te naa íi já kájito u'u tá'an jíin-de. Te nú ndé ñin kuní sá'a ndiva'a jíin-de, te níni kúu súan.

6 Chaa yá'a kuu kasu-de andíví nává'a ma kúun-ga sau níi kivi káni-de tu'un. Te suni kándiso tíñu-de ja taká nducha nduu

niñi sá'a-de. Te kuu stíví-de ñuyívi jín táká kue'e, ñasaa jínu kákuu iní máá-de.

⁷ Te onde nú nī jīnu nī jani ndaa-de tu'un, yúan-na te nana kiti kánde iní tunchi-ún. Te ndonda-ti sikí-dé. Te kuatá'an-ti jín-de. Te kundée-ti jín-de te ka'ni-tí-de.

⁸ Te ndiyi-ún kundaa-i iní nuyá'u ñuu ká'nu-ún, ja skúnání yátá-yó ñuu Sodoma jín ñuu Egipto, te ñuu-ún, nī jī'í Jito'o-yo jiká cruz.

⁹ Te ñayivi táká tata, taká ñuu, taká yu'u, taká nación, nde'é ndí-í ja káva ndiyi-ún unī kivī yósáva. Te ma kuá'a-i tu'un yuji-de.

¹⁰ Te ñayivi káxiukú iní ñuyívi, kusii iní-i kunī-i-de. Te sá'a-i ñin viko. Te kuá'a-i regalo nuu tá'an-i. Chī uu chaa nī kajani tu'un Dios xañ ní xndó'o-de ñayivi káxiukú iní ñuyívi.

¹¹ Te onde nuu ní jīnu unī kivī yósáva, te Dios, nī nachu'un táchi-yá-de, te nī nachaku tuku-de. Te nī kanduko-o-de. Te nī kayu'ú xañ ñáyivi ní kajini nuu-dé.

¹² Yúan-na te ichi ándíví ní kajini so'o-de ñin tu'un jaa ja ní ka'an jín-de: Kaa kikoyo-ró ichi yá'a, áchí. Te ñayivi, ja kájito u'u-i-de, nī kajini-i ja ní kakoyo-de kája'an-de andíví jín má'ñú vikó.

¹³ Te máá hora-ún nī taan xañ. Te sava ñuu-ún nī jungoyo. Te jín ñútáan nī kaji'í usiá mil ñayivi. Te sava-ga-i nī kayu'ú-i. Te nī kanakana jaa-i Dios andíví.

¹⁴ Te tundó'o uu, a nī ja'a kua'an. Te a yani kii tundó'o unī.

Corneta sandí'i-na

¹⁵ Te ndajá'a usiá, nī xndé'e-ya corneta-ya. Te nī io tu'un jaa iní andíví ní kaka'an: Taká ñuu iní ñuyívi, a nī nduu ñuu máá Tatá-yo Dios jín Cristo-ya, te tá'ú-yá tiñu ní káni ní kúia, áchí.

¹⁶ Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu ja káxiukú mesa-de nuu Dios, nī kajukuiñi jítí-de. Te nī kachiñú'ún-de Dios:

¹⁷ Táta Dios, I'a ñin taká poder. A ío-ní vina, te nī io-ní sáá, te koo-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ní ja ní kejá'á-ní tá'ú-ní tiñu nuu-í jín fuerza nī'in máá-ní.

¹⁸ Nī kandonda vaá taká ñayivi, kákiti iní-i. Ko nī kití iní máá-ní, te nī jaa kiví ja kúndaa tiñu taká ndiyi, jín ja kuá'a-ní ja kúta'u mozo-ní, chaá nī kajani tu'un-ní, jín núu ñáyivi ndóo, jín núu ñáyivi kájandatū nuu-ní, kúu nuu ñáyivi lúlí te kúu nuu ñáyivi ñá'nu, te xnáa-ní ñayivi kástíví ñuyívi, áchí-de.

¹⁹ Yúan-na te nī nuña ve'e ij Dios onde andíví. Te nī jini-ri janū já ñú'un tutū contrato iní, te ndeyú, te ká'an taja, te táan, te xañ kúun ñíñí.

12

Tu'un ña'an jíin kóo

1 Te ichi ándíví ní kenda ñn tuni ñá'nu. ñn ñasí'í ñú'un-ña ndíkandii nátu'un sa'ma, te yúxndíi ja'a-ña sikí yóo, te xini-ña ñú'un ñn corona ja uxí uú tiñúú xíní.

2 Te ñú'un se'e-ña. Te ni nde'e kó'ó-ña já já'ncha káku se'e-ña, jatú-ña já skáku-ña-í.

3 Te ni kenda inga tuni ichi ándíví. Te ni jini-ri ñn koq kuá'á ká'nu. Te ío usia xini-tí jíin uxí ndiki-tí. Te ndí'usía xini-tí ñú'un corona.

4 Te jíin sú'ma-tí ni stáa-ti ñn tercera parte tiñúú xíní ní kajungoyo ini ñuyívi. Te koq ká'nu-ún, ni jukuiñi-ti núu ñá'an skáku se'e-ún, náva'a kókó-tí se'e-ña nú ná káku-i.

5 Te ni skáku-ña ñn se'e yíi ja tá'ú-i tiñu nuu ndívii nación jíin bastón ka. Te se'e yíi-ña-ún ni ndaa-i kua'an-i nuu kánchaa Dios mesa-ya ní sá'a-ya.

6 Te ni jinu ñasí'í-ún kua'an-ña núu ñú'un té'é, nuu ío ñn lugar ni sátu'a Dios. Yúan kunchaa-ña ñn mil uú ciento uní xiko kivi, kundito-ya-ña.

7 Te ni io guerra ini andíví. Miguel jíin ndájá'a-ya, ni kajatá'an-i sikí kóo, te koq-ún jíin ndájá'a máa-tí ni kajatá'an-ti jíin-ya.

8 Te tú ní ká kundéé-tí, ni tuká ní ní'in-tí lugar kuxiukú-tí ini andíví.

9 Te ni kiñi'in-ya kóo ká'nu-ún kua'an-ti. Koq onde aná'an kúu-ti, ja nání-tí kui'na jíin Satanás, ja xndá'ú-ti ndívii ñáyivi. Ni sungava-ya-tí kua'an-ti sikí ñuyívi, te suni ni sungoyo-ya táka ndajá'a-tí jíin-tí.

10 Te ni jini so'o-ri ñn tu'un jaa ini andíví ní ka'an: Vina te Dios, náma-ya yóo. Te jíin poder tá'ú-ya tiñu ini ñuu-ya. Te Cristo-ya, ndíso tíñu-ya. Chi a ni kini'in-ya máa já sátu'ún sikí táka ñani-yo kuá'an, ja ndúú ñúú-ni jikán kuachi sikí-dé nuu Dios máa-yó.

11 Te jíin ñíí Lélú-ún ni ká kundéé-de jíin-tí, jíin tú'un ni kajani ndaa-de, chi tú ní kúndá'ú ini-de máa-de vasa ná kúu-de.

12 Ja yúan ná kóo siñ iní-ro, róo andíví jíin táka ja káxiukú jián. Ko naka ndá'ú kuu róo ja káxiukú ini ñuyívi jíin mar. Chi ni kuun kui'na kujaa nuu-ro, te kití xaan iní, chi jiní ja yakú-ni kivi kúkuu.

13 Te nuu ní jini koq-ún ja ní sungava-ya-tí sikí ñuyívi, te ni chindikín-ti ñá'an ní skáku se'e yíi-ún.

14 Te ni ni'in-ña uu ndijin ná'nu yachókó, náv'a ndéché-ña kaku-ña núu koo-ún, te ki'in-ña ondé nuu ñú'un té'é, nuu kunchaa-ña ñin tiempo, jín yakú-ga tiempo yósava.

15 Te iní yu'u koo-ún ni jichá nducha nátu'un yucha, kua'an yata ñá'an-ún, náv'a tene-ña sá'a-cha.

16 Ko ñu'un, ni chindéé ní chituu ñá'an-ún. Chi ñu'un-ún ni ndika yu'u, te ni ji'i-ni yucha ja ní kana iní yu'u koo-ún.

17 Yúan-na te ni kití xa'an iní koo-ún siki ñá'an-ún. Te ni kee-ti kuákuatá'an-ti jín sáva-ga se'e-ña já kaskíkuu-i tiñu tá'ú Dios, jín já kájani ndaa-i tu'un Jesucristo.

13

Uu kiti xáan

1 Te ni kandij-ri nuu ñítí yú'u mar. Te ni jini-ri ja chí mar ni kenda ñin kiti já ío usia xini-tí jín uxí ndiki-tí. Te ndiki-tí ñú'un uxí corona. Te xini-tí yóso ñin sí'ví tú'un ñáá.

2 Te kiti ní jini-ri-ún kaa-ti nátu'un ñin kuiñi, te ja'a-tí nátu'un ja'a yí'i, te yu'u-tí nátu'un yu'u ndika'a. Te nuu-tí, ni ja'a koo ká'nu-ún poder máá, jín mesa máá, jín tiñu ñá'nu ndiso.

3 Te ni jini-ri ja ní tuji ñin xini-tí nátu'un a yani kuu-ti jín. Ko nuu ní tuji xa'an-ún ni nduva'a. Te ni kanaan iní ndivii ñáyivi ní kajini-i, te ni kaidikin-i yata kiti-ún.

4 Te ni kachiñú'ún-i koo ká'nu-ún, chi ni ja'a-ti poder-ti núu kiti-ún. Te suni ni kachiñú'ún-i kiti-ún te ni kaka'an-i: Ndéja kétá'an jín kiti yá'a, te ndéja kánda kuatá'an jín-tí, áchí-i.

5 Te ni ni'in-tí tu'un ja ká'an-ti tú'un téyí jín tú'un ndiva'a. Te ni ni'in tiñu-ti já tá'ú tiñu-ti uu xiko uu yoo.

6 Te ni ndika-ti yú'u-tí. Te ni ka'an ndiva'a-ti siki Dios. Te ni kaji-ti sí'ví-yá, jín vé'e-ya, jín ja kaxiukú iní andívi.

7 Te suni ni ni'in-tí tu'un ja kuatá'an-ti jín ñáyivi ndóo, te kundéé-tí. Te suni ni ni'in tiñu-ti já ndóna-ti siki táká tata, jín táká ñuu, jín táká yu'u, jín táká nación.

8 Te taká ñáyivi kaxiukú iní ñuyívi, chiñú'ún-i-ti, yúan kuu ñáyivi já tú káyoso sí'ví-i nuu tutú chakú máá Lélú, I'a ni ji'i. Te onde té jukuiñi-ga ñuyívi káyoso-i.

9 Cha ío so'o, ná kúni so'o-de.

10 Nú ndé cha kasu-de tá'an-de, suni nandasu máá-de. Te nú ndé cha ka'ni ndíyi jín yuchí, suni jín yuchí kuu máá-de. Jín tú'un yá'a níni ná kuñi ni'in ñáyivi ndóo, te ná kándija va'a-i.

11 Yúan-na te n̄i jin̄i-r̄i nuu ingá kiti já ní kana-t̄i chíi ñu'un. Te ío uu ndiki-t̄i nátu'un ndiki lélú, te ká'an-t̄i nátu'un ñn koo ká'nu.

12 Te nuu kiti ñn, suni ñn núu-ni n̄i ndiso tíñu-t̄i. Te sá'a-t̄i já táká ñayivi káxiukú iní ñuyivi, ná chíñú'ún-i kiti xnáñúú, kiti ní nduva'a nuu ní tuji xáan-t̄i-ún.

13 Suni sá'a-t̄i tiní tuni ñá'nu. Te n̄i kajini ñayivi já ní skúun-t̄i ñú'un ichi ándiví ní chaá nuu ñú'un.

14 Te xndá'ú-t̄i táká ñayivi káxiukú iní ñuyivi, jíin tuni ja sá'a-t̄i núu ingá kiti-ún. Te tá'ú-t̄i tíñu nuu táká ñayivi káxiukú iní ñuyivi, ja ná sá'a-i ndoso kiti ní tuji jíin yuchí te n̄i nachaku.

15 Te suni n̄i ja'a-ya tú'un ja chú'un-t̄i tachí iní ndoso kiti, náva'a kuu ka'an ndoso-ún, te ka'ni-t̄i táká ñayivi já tú kákuni-chiñú'ún ndosó kiti.

16 Te táká ñayivi, ja lúli jíin já ñá'nu, ja kúká jíin já ndá'ú, mozo jíin já kájika ndicha-na, ná kóso ñn-ni tuni ndavá'a-i xí cháan-í, sá'a-t̄i.

17 Te ni ñn ñayivi, ma kúu kuaan-i, ni ma kúu xikó-i nú tú ncháa tuni-ún-i, ja kúu sí'ví kiti-ún xí número sí'ví-t̄i.

18 Yá'a ío tu'un ndichí. Ja júku'un iní, ná ká'u-i número kiti-ún, chí número ñn cháa kúu. Te número kiti-ún kúu iñu ciento uní xiko iñu.

14

Máa Lélú Dios jíin ñayivi ní nakuaan-ya

1 Te n̄i nde'é-rí, te n̄i jin̄i-r̄i kándij máa Lélú xiní yúku Sion. Te ío ciento uu xiko kuun mil ñayivi ká'ñin jíin-ya. Te chaan-í ncháa sí'ví Táa-ya.

2 Te ichi ándiví ní jini so'o-r̄i n̄i ka'an ñn tu'un nátu'un ní'in nducha kuá'a, xí nátu'un ká'an taja ní'in. Te n̄i jini so'o-r̄i ndusu yaa nání arpa ja káchaa cháa.

3 Te kájita-de ñn yaa jáa núu mesa tá'ú-ya tíñu, jíin núu ndíkúun kiti, jíin núu cháa ñá'nu. Te tú ni ñn-i kuu kutu'a-i yaa-ún, chí máni máa ciento uu xiko kuun mil cháa n̄i nakuaan-ya iní ñuyivi.

4 Chaa yá'a kákuu ja tú ní kásachá'an-de máa-de jíin ñásí'í. Chi cháa jáa cháa kútu kákuu-de. Chaa yá'a káindik̄in-de yata máa Lélú, nú ndéni n̄i kuu iní-ya kí'in-ya. Te ma'ñú sáva-ga-i n̄i nakuaan-ya cháa yá'a jíná'an-de, nátu'un se'e núu kákuu-de nuu Dios jíin núu máa Lélú.

5 Te yu'u-dé tú ní kenda tu'un tú'ún, chí cháa tú káchá'an kákuu-de nuu Dios.

Tundó'o kivi kú juicio

6 Te *n̄i jini-ri inga ndajá'a* já ndéché-yá sava *m̄a'ñũ ándívi*. Te ndíso-ya tú'un *va'a ja má náa kúti*. Te kani-ya tú'un-ún nuu *táká ñayívi káxiukú iní ñuyívi*, nuu *táká nación, jíin núu táká tata, jíin núu táká yu'u, jíin núu táká ñayívi*.

7 Te *n̄i ka'an jaa-ya*: Kuandatu nuu Dios, te nakana jaa-ró-yá. *Ch̄i hora ja sándaa-ya, a n̄i kuyani chaa*. Te ná chíñú'ún-ró I'a *n̄i sá'a andívi, jíin ñuyívi, jíin mar, jíin táká sóko ndúcha. Achí-ya*.

8 Yúan-na te *n̄i chaa inga ndajá'a*, te *n̄i ka'an-ya*: *N̄i naa ná'ín Babilonia, ñuu ká'nu, ch̄i nátu'un n̄i ja'a vino ja t̄iní xaan iní n̄i kaji'i táká nación*.

9 Te *ndajá'a uní, n̄i ndikin-ya úu-ga*. Te *n̄i ka'an jaa-ya*: Nú ndé *ñayívi chíñú'ún kiti-ún jíin ndosó-t̄i, xí kúnchaa tuni-t̄i cháan-í, xí iní nda'a-í*,

10 te *jíin ñn tu'un yátá kúu ja ñayívi-ún ko'o-i vino ja kiti iní Dios, ja ní jati-ya iní ko'o kiti iní-ya*. Te *kayu-i jíin ñú'un, jíin azufre, kun̄i jíin núu táká ndajá'a ndóo, jíin máa Lélú*.

11 Te *ñu'ma ja kákayu-i-ún, kana ní káni ní kúia*. Te *ñayívi káchiñú'ún kiti-ún jíin ndosó-t̄i, jíin ñayívi kí'in tuni sí'ví-ti-ún, ma ndétatú kuti-í ndúú ñúu*.

12 *Jíin tú'un yá'a níni ná kuíñi n̄i'in ñayívi ndóo, ja kájandatu-i tíñu n̄i tá'ú Dios, te kákandíja-i nuu Jesús*.

13 Te *n̄i jini so'o-ri ñn tu'un ja ní ka'an jíin-rí ichi ándívi*. Chaa *tu'un yá'a: Xáán ndatu táká nd̄iyi ja kúu iní nda'a máa Tata Dios onde vina te ní-gá kua'an-yo. Jandáa, ch̄i ndetátú-i ja ní kasátiñu-í. Te tíñu-i-ún kí'in-ni jíin-í, áchí Espíritu*.

14 Te *n̄i nde'é-rí. Te n̄i jini-ri ñn viko kujín*. Te nuu *vikó-ún kánchaa ñn I'a ja á kun̄i koo máa Sé'e chaa*. Te *ñú'un ñn corona oro xini-yá. Te t̄in-ya ñn jóso*.

15 Te *n̄i kenda inga ndajá'a-yá iní ve'e ñi, te kána jaa-ya xini I'a kánchaa nuu vikó: Kachi'i-ní jóso-ní, te ka'nu-ní. A n̄i jaa hora ka'nu-ní, ch̄i ja káa nuu ñú'un, a n̄i kuaan, áchí-ya*.

16 Te *I'a kánchaa nuu vikó, n̄i kachi'i-ni-ya jóso-ya iní ñuyívi*. Te *n̄i ndi'i ja káa nuu ñú'un n̄i ta'nu*.

17 Te *n̄i kenda tuku inga ndajá'a-yá iní ve'e ñi já kánchaa iní andívi. Te suni kándá'a-yá ñn jóso xaan*.

18 Te *n̄i kenda inga ndajá'a-yá nuu altar. Te ndíso tíñu-ya sikí ñú'un. Te n̄i kana jaa-ya xini ndajá'a t̄in jóso xaan: Kachi'i jóso xaan-ro, te nastútú-ró tikukú uva káa nuu ñú'un, ch̄i a n̄i kajichi, áchí-ya*.

19 Te *ndajá'a-ún, n̄i kachi'i-ya jóso xaan-ún iní ñuyívi. Te n̄i nastútú-yá tikukú káa nuu ñú'un. Te n̄i chúkú-yá tikukú-ún nuu taxín uva. Yuán kúu ñn tu'un yátá ndasa kiti iní Dios*.

20 Te *n̄i* *tax̄in* uva-ún ichi yatá ñú. Te *in̄i* *nuu* *tax̄in*-ún *n̄i* *jika* ñn *yucha* ññi ní *jaa* *onde* *nuu* ñú'un freno yu'u caballo. Te *n̄i* *jika* *nátu*'un *un̄i* ciento kilómetro.

15

Usia *kue'e* *sandi'í-na*

1 Yuan-na te *n̄i* *naa* *iní-ri* *n̄i* *nde'é-rí* *inga* *tun̄i* ñá'nu ichi *ándíví*, *kúu* *usia* *ndajá'a*-yá *kándiso* *usia* *kue'e* *sandi'í-na*. *Ch̄i* *nú* *n̄i* *j̄inu* *kue'e* *yá'a*, te *m̄a* *kití-ḡa* *in̄i* *Dios*.

2 Te *sun̄i* *n̄i* *j̄in̄i-ri* ñn *nátu*'un *mar* *nátu*'un *vidrio* *ja* ní *saka* *nuu* *j̄ín* ñú'un. Te ñayivi ní *ka**kundéé* *j̄ín* *kiti*-ún, *j̄ín* *ndosó-t̄i*, *j̄ín* *tun̄i-t̄i*, *j̄ín* *número* *sí'ví-t̄i*, *ká'j̄in*-i yu'u *mar* *vidrio*-ún. Te *kát̄in*-i *yaa* *nání* *arpa* *Dios*.

3 Te *kájita*-i *yaa* *Moisés* *mozo* *Dios*, *j̄ín* *yáa* *máa* *Lélú*. *Tiñu* ñá'nu *j̄ín* *tiñu* *luu* *sá'a*-ní, *Tát̄a* *Dios*. *Máa*-ní *tiñ* *ta**ká* *poder*. *Ichi* *ndáa* *ichi* *ndóo* *kákuu* *ichi*-ní. Te *máa*-ní *kúu* *rey* *ta**ká* ñayivi *ndóo*.

4 *Ndeja* *tú* *yú'ú* *ní* te *tú* *nákana* *jaa* *sí'ví*-ní *núsáa* *Tát̄a*. *Ch̄i* *máa* ñn *ní* *kúu* *I'a* *ij̄i*. *Taká* *nación*, *chaa*-i te *chiñú*'ún-i *ní*, *chi* *n̄i* *ndenda* *ndij̄in* *modo* *sandaa*-ní. *Ach̄i*-i.

5 *Yúan*-na te *n̄i* *nde'é-rí*. Te *ichi* *ándíví* ní *j̄in̄i-ri* *ja* *núña* *cuarto* *ij̄i* *xáan* *ichi* *iní* *ve'e* *ij̄i*, *máa* *nú* *kénda* *t̄u*'un *nda**a*.

6 Te *in̄i* *ve'e* *ij̄i* *yúan*, *n̄i* *kenda* *usia* *ndajá'a* *kándiso*-yá *usia* *kue'e* *xaan*, te *kañu*'un-yá *sá'ma* *kuj̄ín* *k̄iyí*, *j̄ín* *sánch̄i* *oro* *káinu*'*n̄i* *jika*-yá.

7 Te ñn *ja* *kúun* *kiti* *n̄i* *ja'a-t̄i* *usiá* *ko'o* *oro* *nuu* *ndí'usiá* *ndajá'a*. Te *ko'o*-ún ñú'un *chítú* *nátu*'un *j̄ín* *tú*'un *kití* *in̄i* *Dios*, *I'a* *chakú* *ññ* *káni* *ññ* *kuia*.

8 Te *n̄i* *ndii* *ncháa* *Dios* *j̄ín* *fuerza*-yá. Te ñu'*m̄a*-ún, *n̄i* *chítú* *nd̄i* *iní* *ve'e* *ij̄i*. Te *tú* ní *kúu* *k̄ivi* ni ñayivi *iní* *ve'e* *ij̄i*-ún, *ch̄i* *onde* *ná* *ndí'í* *usia* *kue'e* *ja* *kándiso* *ndí'usiá* *ndajá'a*-yá.

16

Usia *ko'o* *ñú'un* *t̄u*'un *kití* *in̄i* *Dios*

1 Te *in̄i* *ve'e* *ij̄i*-ún *n̄i* *kenda* ñn *t̄u*'un *jaa*, *n̄i* *j̄ini* *so'o-ri* *n̄i* *ka'an* *j̄ín* *ndí'usiá* *ndajá'a*-yá: *Kuángoyo*, te *kacha* *nuu*-ró *ndí'usiá* *ko'o* *ja* *kañu*'un *t̄u*'un *kití* *in̄i* *Dios* *ná* *júngoyo* *sik̄i* *ñúyivi*, *ách̄i*.

2 Te *kua'an* *ndajá'a* ñn, te *n̄i* *koyo*-yá *kó'o*-yá *sik̄i* *ñúyivi*. Te ñayivi *ja* *ncháa* *tun̄i* *kiti* *xáan*-ún *nuu*, *j̄ín* *ja* *káchiñú*'ún *ndosó-t̄i*, *n̄i* *kata'an*-i ñn *kue'e* *in̄i* *xaan*.

3 Te *ndajá'a* *úu*, *n̄i* *koyo*-yá *kó'o*-yá *nuu* *mar*. Te *n̄i* *nduu*-*cha* *nátu*'un *ññi* *ndíyi*. Te *ta**ká* *kiti* *káȳi*'i *ch̄i* *mar*, *n̄i* *kaj̄i*'i-*t̄i*.

4 Te ndajá'a uní, nī koyo-ya kó'o-yá sikī yúcha, jíin sikī táká sókó ndúcha, te nī nduu-ni niñi.

5 Te nī jini so'o-ri nī ka'an ndajá'a ndúcha-ún: Táta, I'a iī kúu-ní, I'a ío vina, I'a nī io sáa. Te I'a ndaa kúu-ní, chi nī sándaā ndaa-ní taká tiñu yá'a,

6 chi ñayivi yá'a, nī kajacha-i niñi cháa ndoo, jíin niñi cháa kájani tu'un-ní, te vina já'a-ní niñi ná kó'o-i. Te súan ná náko'o-i. Achí-ya.

7 Te nī jini so'o-ri nī ka'an inga tu'un onde altar. Jandáa, Táta Dios, máa-ní tiin taká fuerza, máa-ní sándaā ndaa-ní, sándaā ndija-ní taká tiñu.

8 Te ndajá'a kúun, nī koyo-ya kó'o-yá sikī ndíkandii. Te nī ni'in tiñu ndikandii-ún ja jíin ñú'un te ka'mu taká ñayivi.

9 Te taká ñayivi, vasa súan nī kakayu-i ja ní'ní xáan, ko tú ní kánakani iní-i, ni tú ní kánakana jaa-i Dios, chí sasua nī kaka'an ndiva'a-i sikī-yá ja ní ja'a-ya kué'e yá'a sikī-í.

10 Te ndajá'a ú'un, nī koyo-ya kó'o-yá nuu mesa nuu tá'ú tiñu kiti xáan-ún, te nuu tá'ú-tí tiñu nī kuñaa. Te taká ñayivi, nī kanakaji yí'í-i yáa-í ja kájatú-i.

11 Te nī kaka'an ndiva'a-i sikī Dios andíví, já kájatú-i jíin já káta'an-i kue'e, ko na tú ní kánakani iní-i tiñu nī kasá'a-i.

12 Te ndajá'a iñú, nī koyo-ya kó'o-yá sikī yúcha ká'nu Eufrates. Te nī ichi yúcha-ún, náva'a koo tu'a ichi kíkoyo rey, ichi núu kána ndikandii.

13 Te nī jini-ri ja iní yu'u kóo ká'nu, jíin yú'u kiti xáan, jíin yú'u cháa jáni tu'un tú'ún, nī kenda unī tachí kini nátu'un sa'va.

14 Chī tachí kini kákuu, te kásá'a tuni. Te kenda nuu taká rey ñuyivi, te stútú-ni-de ja kóo guerra kiví ká'nu máa Dios, I'a tiin taká poder.

15 Kuni so'o chí nchaa-ri nátu'un ñaku'í'ná. Xáán ndatu koo ñayivi ndíto, jíin já ndíto-i sa'ma-í, náva'a tú kaka víchí líi-í, te tú kuka nuu-í nuu sáva-ga-i, áchí-ya.

16 Te nī kasá'a tachí kini ja ní kakutútú-de iin ndu'a ja núu yú'u hebreo nání Armagedón.

17 Te ndajá'a usiá, nī koyo-ya kó'o-yá ichi núu tachí. Te iní ve'e iī ándíví jíin núu mesa tá'ú-yá tiñu nī kenda iin tu'un nī ka'an jaa: A nī kuu, áchí.

18 Yúan-na te nī ndeyu. Te nī ni'in. Te nī ka'an taja. Te nī taan xaan ñú'un ja ná té koo-ga onde kiví ní tuu nuu cháa iní ñuyivi.

19 Te ñuu ká'nu-ún nī ndata sáva unī pedazo. Te nī ndua taká ñuu iní taká nación. Te nī nukú'un iní Dios ñuu ká'nu Babilonia ja kuá'a-ya kó'o já ñú'un tu'un kiti xaan iní-ya ná kó'o ndí-i-í.

20 Te taká isla nī kajinu kája'an. Te taká yuku, tuká ndijin iin.

21 Te ichi ándíví ní jungoyo ñíñí ná'nu nátu'un uú xiko kilo ná ñn ná ñn. Te taká ñáyivi, nī kaka'an ndiva'a-i sikī Dios ja sikī túndó'o ñíñí-ún, chí ñn tundó'o xaan ní kuu.

17

Kivī xnáa-yá ñuu Babilonia

1 Yúan-na te nī chaá ñn ja usiá ndajá'a-yá ja ní kándá'a usiá ko'ó. Te nī ka'an-ya: Ña'an te ná stá'an-ri nuu-ro ndasa kundaá tiñu sikī ñá'an kuáxán ja kánchaa-ña núu ndúcha kuá'a,

2 chi taká rey ñuyívi nī kasáténé-de jíin ñá'an-ún. Te taká ja káxiukú iní ñuyívi nī kanajini jíin tú'un kuáxán máa-ña, áchí-ya.

3 Te jíin Espíritu nī jaka-ya rúu nī ja'an-ri onde nuu ñú'un té'é. Te nī jini-ri ñn ña'an yóso-ña ñn kiti kuá'a. Te kiti-ún, ndíso-ti kuá'a sí'ví tú'un ndiva'a. Te ío usiá xini-ti te uxī ndiki-ti.

4 Te ña'an-ún, ñú'un-ña sá'ma kuá'a jíin sá'ma kuá'a tándí'í. Te suni ñú'un-ña oro, jíin yúu lúu, jíin perla. Te tñn-ña ñn ko'ó oro ñú'un chítú jíin tú'un ñáá, jíin tú'un chá'an ja tiní iní-ña.

5 Te chaan-ña ncháá ñn sí'ví, ñn tu'un sa'í: Ñuu ká'nu Babilonia, náa ja kásáténé jíin ja kásá'a tiñu ñáá iní ñuyívi yá'a, áchí.

6 Te nī jini-ri ña'an-ún ja nájini-ña jíin niñi ñáyivi ndóo jíin niñi ñáyivi ní kaji'j ja sikī tú'un Jesús. Te nī naa xaan iní-ri nī nde'é-rí nuu-ña.

7 Yúan-na te nī ka'an ndajá'a-yá-ún: Naja náa iní-ro. Máa-rí kachi-ri nuu-ro tú'un sa'í ñá'an-ún, jíin kiti yóso-ña, kiti ja ío usiá xini-ti te uxī ndiki-ti.

8 Te kiti ní jini-ro, nī jo-ti núu. Ko tú ío-ti vína. Te nana-ti kii-ti iní tunchi kúnú. Te ki'in-ti núu tá'nu ndatu-ti. Te taká ñáyivi káxiukú iní ñuyívi, ja tú káyoso sí'ví-i nuu tutú chakú onde kivī ní jukuiñi ñuyívi, naa iní-i nde'é-i nuu kiti ja ní jo-ti núu, te tú ío-ti vína, te koo-ti.

9 Te nú túu ndíchí ñn chaá, ma kúu juku'un iní-de tu'un yá'a. Usiá xini-ti kákuu usiá yuku, te sikī yúku-ún kánchaa ña'an-ún.

10 Te suni kákuu usiá rey. Te u'un-de a nī kanaa-dé. ñn-de ío. Te té chaá-ga inga-de. Te nú nī chaá-de, jínu ñú'ún ja yakú-ni kivī kunchaa-de.

11 Te kiti ja ní jo núu te tú ío-ti vína, máa-ti kúu rey uná. Te ñn tá'an ja ndí'usiá-de kúu-ti. Te ki'in-ti núu tá'nu ndatu-ti.

12 Te ndí'uxí ndiki ní jini-ro, kákuu uxī rey ja té tá'ú-ga-de tiñu. Ko máa-de jíin kiti-ún, tá'ú-de tiñu ñn hora-ni.

13 Te rey-ún, ñn núu-ni tu'un kájani iní-de. Te naku'a-de poder jíin tiñu kándiso-de nuu kiti.

14 Te kuatá'an-de jíin máá Lélú. Te Lélú-ún, kundéé-yá jíin-de jíná'an-de, chí Jito'o nuu táká jito'o kúu-ya, te Rey nuu táká rey kúu-ya. Te ñayivi ká'jin jíin-yá kákuu ja á nī kana-ya xiní-í, te a nī kaji-ya-í, te ñayivi kákandíja va'a kákuu-í, áchí-ya jíin-rí.

15 Te nī ka'an-ga-ya: Nī jini-ro já kánchaa ña'an kuáxán-ún siki kuá'a ndúcha. Te nducha kuá'a-ún kákuu ñayivi tini ñuu, tini nación, tini yu'u.

16 Te ndí'uxí ndiki kíti ní jini-ro-ún, máá-de jíin kíti, chí koto u'u-de ña'an kuáxán-ún, te xnáa-dé-ña, te sávichí lí-dé-ña, te kaji-dé kuñu-ña, te ka'mu-de-ña jíin ñú'un.

17 Chí Dios, súan nī ská'an-ya-dé ja ñin núu-ni kájani iní-de, te naku'a-de tiñu kándiso máá-de nuu kíti-ún. Te súan ná sá'a-de ja kúu iní máá-yá onde kiví skíkuu taká tu'un Dios.

18 Te ña'an ní jini-ro-ún kúu ñuu ká'nu ja tá'ú tiñu nuu táká rey ñuyivi.

18

1 Yuán-na te nī jini-ri nī kuun inga ndajá'a ní kii-ya íchi ándiví, ndiso téyí-yá poder. Te nī ndii ncháa nuu ñú'un jíin ndúa-yá.

2 Te nī ka'an jaa-ya: Nī naa ndíja Babilonia ñuu ká'nu. Te nī nduu ve'e kui'na. Yúan káxiukú táká tachí kíni. Suni yúan káxiukú ndívii tísaa chá'an já kájito u'u-yo-tí.

3 Chí taká ñayivi, nátu'un vino nī kaji'i-i ko'o já tini xaan iní ñuu-ún. Te taká rey ñuyivi, nī kasáténé-de jíin-ña. Te cháa kájaan káxikó iní ñuyivi, nī sákúká-ña-dé jíin táká ndatíñu luu kaní iní máá-ña, áchí-ya.

4 Te nī jini so'o-ri inga tu'un ichi ándiví, ja ní ka'an: Kuxio nuu-ñá jíná'an-ró, chí ñayivi máá-rí kákuu-ró, te ma kivi nduu-ro jíin kuáchi-ña, náv'a tú ta'an-ro kué'e ta'an-ña.

5 Chí kuachi-ña a nī jaa xiko onde ándiví, te nī nuku'un iní Dios ja sá'a-ña tiñu ñáá.

6 Chá'u nuu-ñá, nátu'un nī ja'a-ña núu sáva-ga-i. Te kaa-ga ku'a-ró núu-ñá nú ndasa káa tiñu nī sá'a máá-ña. Te iní ko'o já ní ja'a-ña ní kaji'i-i, suni iní-ún ná káa nuku'un ko'o-ña.

7 Nátu'un nī sátéyí-ña máá-ña, te nī sá'a-ña tini kuachi, suni súan ku'a xndó'o-ró-ña já ndé'e-ña. Chí áchí-ña jíin máá-ña: Máá-rí kúu ña'an tá'ú tiñu, nasu ñá'an viuda kúu-ri, te ma ndé'e kuti-rí, áchí-ña.

8 Ja yúan nú ñin kiví te kii tundó'o siki-ñá. Kuu ndiyi, nde'e kó'o-ña, kii tama, te nduxia-ña jíin ñú'un. Chí nī'in téyí káa máá Tatá Dios, I'a sándaá tiñu-ña. Achí.

⁹ Te taká rey ñuyívi já ní kajika téné-de jíin-ña te ñi kaichaku kúká-de jíin-ña, nde'e-de te kana jíkó'ó-de ja'a-ña kivi kuní-de ja kána ñu'ma kayu-ña.

¹⁰ Te kuiñi jíká-na-de ja yú'ú-de siki já kayú-ña. Te ka'an-de: Xáán ndá'ú ñi kuu ñuu Babilonia, vasa ñuu ká'nu kúu-ró núu. Ko nuu ñin hora te ñi chaá juicio siki-ro.

¹¹ Te taká chaá kajaan káxikó iní ñuyívi, nde'e-de te kana jíkó'ó-de ja'a-ña. Chi tuká ni ñin ja kuáan tiñu xikó-de.

¹² Ndatiñu kúya'u kakuu oro, plata, yuu lúu, perla, sa'ma fino jíin sá'ma kuá'á tindi'í, sa'ma tindu'á jíin sá'ma kuá'á, taká yunu vixi, ndatiñu marfil jíin ndatiñu yunu lúu, cobre jíin kaa jíin yúu ndáva.

¹³ Canela, jíin jí'o, susiá já'an xiko asun jíin susiá uá jíin susiá kutú, vino, aceite, yuchi fino, trigo, xndiki, ri, caballo, jíin carreta, jíin mozo sátiñu sáni, jíin ñáyivi.

¹⁴ Ndatiñu ja ní ndio ini-ro, a ñi kuxio kua'an, te taká ndatiñu fino máa-ró jíin ndatiñu luu-ró, a ñi naa, te ma nani'in kuti-gá-ro, áchí.

¹⁵ Te taká chaá kajaan káxikó ndatiñu yá'a, ja ní kakuu kúká-de siki-ña, kuiñi jíká-na-de nuu-ña ja káyú'ú-de tundó'o ta'an-ña. Te nde'e-de te kana jíkó'ó-de.

¹⁶ Te ka'an-de: Xáán ndá'ú ñi kuu ñuu ká'nu yá'a. Ni ñu'un-ña sá'ma fino jíin já kuá'á, jíin já ndi'í. Te ñi ñu'un-ña oro jíin yúu lúu, jíin perla.

¹⁷ Ko nuu ñin hora te ñi naa íi taká ndatiñu kúká yá'a. Achí-de. Te taká chaá xín barco, jíin taká chaá jika jíin barco, jíin cháa jika nuu mar, jíin taká ja kásatiñu nuu mar, ñi ka'jin jiká-na-de.

¹⁸ Te ñi kajini-de ñu'ma ja kayú-ña. Te ñi kakana jaa-de: Ndé inga ñuu kúu ja kétá'an jíin ñuu ká'nu yá'a, áchí-de.

¹⁹ Te ñi kachu'un-de tikacha ñu'un xiní-dé. Te ñi kande'e-de ñi kakana jíkó'ó-de: Xáán ndá'ú ñi kuu ñuu ká'nu yá'a. Chi taká chaá ñi kañava'a barco, ñi kakuu kúká-de jíin taká ndatiñu ya'u ñáva'a-ña. Te nuu ñin hora te ñi tuchá ii.

²⁰ Ná ndúvatu ini-ro já ní ta'an-ña, róo andívi, jíin taká róo ñayivi ndóo, chaá apóstol, jíin cháa kájani tu'un Dios. Chi Dios ñi nani'in tá'an-ya jíin-ña já siki róo. Achí-de.

²¹ Yúan-na te ñin ndajá'a ní'in, ñi tiin-ya ñin yuu nátu'un ñin yosó ká'nu. Te ñi skána-ya núu mar. Te ñi ka'an-ya: Súan ñi'in tuncháa Babilonia ñuu ká'nu, te ma núkuiñi kuti-gá.

²² Te ma kúni so'o-ga-ro ndusú yaá chaá kácha, ni chaá jita, ni chaá kátivi xkuili jíin corneta. Te ma ní'in-gá-ro ní ñin chaá sá'a taká ndatiñu, ni ja ní'in molino ma kúni so'o kuti-gá-ro.

²³ Te ma ndi nchá-ga nuu-ro jíin ndúa linterna. Te ma kúni

so'o-ga-ro ka'an yii jín ñásí'í. Chi cháa kájaan káxikó núu-ro, cháa kákuñá'nu iní ñuyívi ní kakuu-de, te jín tiñu ñavá'a nī xndá'ú-ro ndívii ñáyivi.

24 Te nuu-ñá nī ndenda niñi cháa nī kajani tu'un Dios, jín niñi ñáyivi ndóo, jín niñi táká ñáyivi ní kaja'ni-í iní ñuyívi yá'a. Achí-ya.

19

Kivi nákana jaa-i Dios iní andívi

1 Yuán-na te nī jini so'o-ri nī kuvaa iin ñayivi kuá'a íchi andívi, ja ní kaka'an-i: Xáan va'a Dios. Ná nákana jaa-yó-yá. Ná ká'an jíñú'ún-yó jín-yá, chi nī nama-ya yóo jín fuerza-ya.

2 Chi sánda va'a-ya jín tú'un ndaa. Nī nakuxndíi-ya sikí ñá'an kuáxán-ún, ja ní stíví-ña ñuyívi jín tú'un tiní iní-ña. Te nī nani'in tá'an-ya jíñ-ña ja ní jacha-ña niñi mozo-ya, áchí-i.

3 Te inga jínu nī kaka'an-i: Xáan va'a Dios, chi ñu'ma kayú-ña-ún, kána-ni ní káni ní kuiá, áchí-i.

4 Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu jín ndíkúun kíti nī kajukuiñi jíti-de nuu ñú'un. Te nī kachiñú'ún-de Dios ja kánchaa-ya mesa tá'ú-yá tiñu. Te nī kaka'an-de: Amén, xáan va'a Dios, áchí-de.

5 Te onde nuu mesa-ún nī ka'an iin tu'un: Taká róo mozo Dios máa-yó, jín róo ja kájandatú nuu-yá, kúu lúli kúu ñá'nu-ró, ná nákana jaa-ró-yá, áchí.

6 Te nī jini so'o-ri nátu'un káka'an ñayivi kuá'a, nátu'un ní'in kua'a ndúcha, xí nátu'un ká'an taja: Xáan va'a Dios máa-yó, chí tá'ú-yá tiñu te tñin-ya táká poder.

7 Ná kúsi xáan iní-yo. Te ná nákana jaa-yó-yá. Chi a nī jaa kivi tánda'a máa Lélú. Te ñásí'í-ya, a ío tu'a-ña.

8 Te nī ni'in-ña tu'un ja kú'un-ña sá'ma fino ja ndóo ío te ndí ncháa. Chi sa'ma fino-ún kakuu tiñu ndaa nī kasá'a ñayivi ndóo, áchí.

9 Te nī ka'an ndajá'a-yá-ún jín-rí: Chaa tu'un yá'a: Xáan ndatú kakuu ñayivi ní kana-ya xini-í ja ná kóngoyo-i nuu ío xini tánda'a máa Lélú, áchí-ya. Te nī ka'an-ga-ya jíñ-rí: Yá'a kúu tu'un ndaa nī ka'an Dios, áchí-ya.

10 Te nī jukuiñi jíti-rí nuu já'a-yá ja chíñú'ún-rí-ya núu. Te nī ka'an-ya jíñ-rí: Mā sá'a-ró súan. Chi suni mozo-ya kúu-ri jíñ-ró jíñ ñaní-ro ja kájani ndaa tu'un Jesús. Ná chíñú'ún-ró máa Dios, áchí-ya. Chi tu'un nī ka'an ndaa Jesús kúu modo jáni-yó tú'un-ya.

I'a skíkuu tu'un jíñ I'a ká'an ndaa

11 Te n̄i jini-ri ja núña andívi. Te n̄i kenda-ni in caballo kujín. Te I'a yóso-tí, nání-yá I'a ndaá, I'a skíkuu. Te jín tú'un ndaá sándaá ndaá-ya te kuatá'an-ya.

12 Te nduchi-yá káa nátu'un yáá ñú'un. Te xini-yá ñú'un kua'a corona. Te yóso in sí'ví ja ní in tú juku'un ini, chi máa-ni máa-yá jini.

13 Te yúsukun-yá in tikachi niñí. Te nání-yá tu'un Dios.

14 Te in tiku'ni andívi, n̄i kandikin-de-ya kája'an-de jín-yá káyoso-dé caballo kujín. Te káñu'un-de sa'ma fino xaan ja ío ndoo te k̄iyi.

15 Te yu'u-yá kénda in machete xaan, náva'a jín machete-ún stují-yá taká ñayivi. Te tá'ú-yá tiñu nuu-í jín bastón kaa. Te kuañu-ya sikí uva kaxin-ya. Yuán kúu ja kití ini Dios, I'a t̄in taká poder.

16 Te nuu tikachi-yá jín núu sá'nda-ya yóso sí'ví yá'a: Rey nuu taká rey, te Jito'o nuu taká jito'o, áchí.

17 Te n̄i jini-ri in ndajá'a ja kandii-ya núu ndikandii, te n̄i kana jaa-ya jín taká tisaa kándéché sáva andívi: Ña'an te ndutútú-ró núu kúxini-ró sá'a Dios ñá'nu,

18 náva'a kee-ro kúñu rey jín capitán, jín kúñu chaa n̄i'in, jín kúñu caballo jín cháa káyoso-tí, jín kúñu taká-ga ñayivi ja kájika ndicha-na jín ja kákuu mozo, ja lúli jín ja ñá'nu, áchí-ya.

19 Te n̄i jini-ri nuu máa kiti xaan-ún jín núu taká rey ñuyivi, n̄i kakutútú-de jín soldado-de ja kuatá'an-de jín I'a yóso caballo kujín jín taká soldado-ya.

20 Te kiti xaan-ún kua'an-ti preso jín cháa n̄i jani tu'un tú'ún ja ní sá'a kua'a-dé tun̄i nuu-tí, te jín tun̄i-ún n̄i xndá'ú-de ñayivi ní kaki'in tun̄i kiti-ún jín ja ní kachiñú'ún ndosó-ti. Ndúu chaa yá'a, n̄i kenda-de kua'an chakú-de nuu laguna ñu'un ja kayu jín azufre.

21 Te sava-ga chaa-ún n̄i kaji'i-de jín machete ja kénda yu'u I'a yóso caballo kujín. Te taká tisaa, n̄i kanda'a ch̄i-ti ní kayee-tí kuñu-de jíná'an-de.

20

Tu'un sikí mil kua' jín juicio sikí kuí'na

1 Te n̄i jini-ri ja íchi ándívi ní kuun in ndajá'a t̄in-ya ndákáa tunchi kúnú xaan, jín in cadena ká'nu.

2 Te n̄i kat̄in-ya kóo ká'nu, koó áná'an, kiti kúu kui'na Satanás. Te n̄i ju'ni-ya-tí ja ná kúnu'ni-ti mil kua'.

3 Te n̄i skívi-ya-tí kua'an-ti tunchi kúnú. Te n̄i jasu-ya-tí. Te n̄i sákútu-yá sikí-tí, jín sello, náva'a tuká xndá'ú-ga-ti taká

nación. Chì onde ná jínu mil kuia, yúan-na te jínu ñú'ún já ndajì núnda-ga-tì.

⁴ Te ñì jìni-ri tinì mesa. Te chaà káxiukú mesa-ún kákuu ja sánda-ga-tì. Te suni ñì jìni-ri añú ñayivi ní kaxitì xiní-í, sikì já ní kajani ndaa-i tu'un Jesús jíin tú'un Dios, ni tú ní káchiñú'ún-i kiti-ún ni ndoso-tì, ni tú ní kájatá'ú-i tuni-tì kúnchaa chaan-í, ni inì nda'a-í. Te ñì kanachaku-i. Te ñì katá'ú-i tiñu jíin Cristo ñn mil kuia.

⁵ Ñayivi yá'a kákuu ja náchaku xna'an-ga. Ko sava-ga ndiyi-ún, tú ní kánachaku-i onde ná jínu mil kuia.

⁶ Xáán ndatu koo ñayivi ndoo ja náchaku-i xna'an-ga. Ma kúu-i vuelta uu, chì sua nduu-i sutu nuu Dios jíin núu Cristo, te tá'ú-i tiñu jíin-yá mil kuia.

⁷ Te onde ná jínu mil kuia-ún, te ndajì Satanás nuu kándeé preso.

⁸ Te kenda xndá'ú nación ká'io ndíkúun lado ñuyivi, ñuu Gog jíin ñuu Magog, náva'a stútú ñayivi já kuatá'an-i. Te koo kua'a xaan-í natu'un ñití yú'u mar.

⁹ Te ñì chakoyo-i onde ñí ñuyivi. Te ñì kajíkó ndúu-i nuu ká'jin taká ñayivi ndoo jíin ñuu ja maní-í jíin. Ko Dios ñì skúun-ya ñú'un ichi ándiví. Te ñì kanduxia-i.

¹⁰ Te kui'na já ní xndá'ú ñayivi-ún, ñì skée-ya kuá'an nuu laguna ñu'un ja kayú jíin azufre. Te suni yúan kándeé kiti xaan-ún jíin cháa ñì jani tu'un tú'ún. Te yúan ndo'o-de ndúú ñúú ñí káni ñí kuia.

Tu'un mesa ká'nu ku'jin ándiví

¹¹ Te ñì jìni-ri ñn mesa ká'nu ku'jin, jíin I'a káncha-ga mesa-ún. Te nuu máa I'a-ún ñì kuxio ñuyivi jíin ándiví. Te tuká ní ní'in núu kúxiukú.

¹² Te ñì jìni-ri taká ndiyi, ja ñá'nu ja lúlí, ká'jin-i nuu Dios. Te ñì juña-ya taká libro. Te suni ñì juña-ya ingá tutu nání libro chakú. Te ñì sánda-ga-tì tiñu ndiyi-ún jíin'an-i, nú ndasa káa tu'un yóso núu tutú-ún, ná ñn ñn tiñu ñì kasá'a-i.

¹³ Te nducha mar, ñì naku'a-cha ndiyi ká'jin chii-cha. Te kue'e jíin infierno, ñì kanaku'a ndiyi ja kát'ñn. Te ñì kakunda-ga kuachi-i ná tiñu ñì kasá'a ñn ñn-i.

¹⁴ Te ñì skée-ya infierno jíin ku'e kája'an nuu laguna ñu'un. Ya'á kúu modo kuu-i vuelta uu.

¹⁵ Te ñayivi tú ní ndénda sí'ví-i nuu libro chakú, te ñì skána-ya-í kua'an-i nuu laguna ñu'un.

21

Ñuyivi jáa jíin ándiví jáa

¹ Yúan-na te n̄i jin̄i-r̄i ñn andíví jáá jíin ñn ñuyívi jáá. Ch̄i andíví xnáñúú jíin ñuyívi xnáñúú ní nda'va. Te tuká mar n̄i ío.

² Te máa-rí Juan n̄i jin̄i-r̄i ñuū īi já kúu ñuū Jerusalén jáá, ja ní kuun ichi ándíví ní kenda nuū Dios. Te ío tu'a nátu'un ñn ñasíí ja ío tu'a-ña tánda'a-ñá jíin yíi-ñá.

³ Te ichi ándíví ní jini so'o-r̄i ñn tu'un n̄i ka'an jaa: Vina te ncháa ve'e Dios jíin ñáyivi. Te kunchaa-ya jíin-i. Te kuu-i ñayivi máa-yá. Te máa-yá, kuu-ya Dios máa-i te kunchaa-ya jíin-i.

⁴ Te nakua'a Dios taká nducha núu-í. Te ma kúu kuti-gá-i. Te tuká koo ja ndúkuí'a in̄i-i, ni ja ndé'e-i, ni ja jatú-i, ch̄i a n̄i nda'va-ya tíñu xnáñúú. Achí.

⁵ Te n̄i ka'an I'a kánchaa mesa-ún: Kuni so'o-ró, ch̄i ruu nasajáa-rí taká ndatíñu, áchí-ya. Te n̄i ka'an-ga-ya jíin-rí: Chísó tú'un yá'a, ch̄i taká tu'un yá'a, tu'un ndaa tu'un ndija kúu, áchí-ya.

⁶ Te n̄i ka'an-ya jíin-rí: A n̄i kuu. Máa-rí kúu nátu'un letra Alfa jíin letra Omega, nuu kējá'á jíin núu ndí'i. Te ñayivi jichí nducha, kua'a-r̄i sókó ndúcha chakú ko'o sáni-i.

⁷ Te chaa kundéé, ni'in tá'u-dé taká ndatíñu, te kuu-r̄i Dios máa-de, te máa-de kuu-de se'e-r̄i.

⁸ Ko ñayivi já káyu'ú ja tú kákandija, ja káchá'an, ja kája'ni ndíyi, ja kásá'a téné, ja kátí'vi, ja káchiñú'un ndosó, jíin táka ja káka'an tu'un tú'un, ñayivi yá'a kuiñi-i nuu laguna ñu'un nuu kayú jíin azufre. Súan kuu-i vuelta uu.

⁹ Yúan-na te ñn ndajá'a já usiá-ya ní kat̄in usiá ko'o já ñú'un ndí'usiá kue'e sandí'i-na, n̄i chaa-ya núu-rí. Te n̄i ka'an-ya jíin-rí: Ña'an, te ná stá'an-r̄i ñn ña'an núu-ro já kúu ñasíí máa Lélú, áchí-ya.

¹⁰ Te jíin máa Espíritu n̄i jaka-ya rúu n̄i ja'an-r̄i xin̄i ñn yuku súkún ká'nu. Te n̄i stá'an-ya ñúu īi Jerusalén nuu-rí ja kúun vai ichi ándíví ondé nuu Dios.

¹¹ Ndíso ndua Dios. Te ndíi ncháa nátu'un yuu lúu, nátu'un yuu kuí ndí'í, te ndíi ní'ni nátu'un vidrio.

¹² Te ñáva'a ñn nama ñúu ká'nu súkún. Te suni ñáva'a ux̄i uu yuxé'é. Te yuxé'é-ún ká'jin ux̄i uu ndajá'a-yá. Te yuxé'é-ún káyoso sí'ví ndí'uxí uu tata se'e Israel.

¹³ Ichi núu kána ndikandii ío un̄i yuxé'é. Ichi norte ío un̄i yuxé'é. Ichi sur ío un̄i yuxé'é. Ichi núu kée ndikandii ío un̄i yuxé'é.

¹⁴ Te nama ñúu-ún, ñáva'a ux̄i uu cimientu. Te sik̄i yúan yóso ux̄i uu sí'ví ndí'uxí uu apóstol máa Lélú Dios.

15 Te ndajá'a ká'an jíin-rí-ún, tíin-ya ín vara oro ja chikua'á-ya ñúu, jíin táká yuxé'é, jíin namá ñúu.

16 Te ín ñuu ío kuun jiki kúu. Te ín núu-ni ja káni jíin já jichá. Te ni chikua'á-ya ñúu jíin vara-ún, te ni jinu uu mil kuun ciento kilómetro, ja káni, jíin já jichá, jíin já súkún, ín núu-ni kúu.

17 Te suni ni chikua'á-ya namá ñúu-ún. Te ni jinu ín ciento uu xiko kuun yíki ku'a cha, ja súni ku'a ndajá'a-yá kúu.

18 Te namá ñúu-ún kúu yuu kuí ndí'í. Te ñuu kúu máá nían oro, nátu'un vidrio ndíi ní'ni.

19 Te cimientu ñuu-ún, ni kukútu jíin táká yuu lúu. Ja xnáñúu kúu yuu kuí ndí'í. Ja úu kúu yuu ncháá kuí. Ja uní kúu yuu ncháá pinto. Ja kúun kúu yuu kuí.

20 Ja ú'un kúu yuu pinto. Ja ínú kúu yuu kua'á pinto. Ja usiá kúu yuu kuí méku. Ja uná kúu yuu kuí ncháá. Ja ín kúu yuu kuaán. Ja uxí kúu yuu kuí kuíjín. Ja uxí ín kúu yuu color naranja. Te ja uxí uu kúu yuu ndí'í.

21 Te ndí'uxí uu yuxé'é-ún kákuu uxí uu perla, ja ín yuxé'é, te ín perla. Te nuyá'u ñuu-ún kúu máá nían oro ja ndíi ní'ni nátu'un vidrio.

22 Te tú ní jiní-ri ve'e ij iní ñuu, chi ve'e ij ñúu-ún kúu máá Dios, I'a tíin taká poder jíin máá Lélú.

23 Te ñuu-ún, tú níni ndíkandii ni yoo ja stúun, chi ndua máá Dios ndíi ncháa, te máá Lélú kúu lámpara.

24 Te ñayivi ní kakaku, kaka kuu-i jíin ndúa ñú'un-ún nátu'un jíin lámpara. Te taká rey ñuyivi, kikoyo-de ñuu-ún jíin táká ndatíñu luu-de, te ka'an jíinú'un-de jíin-yá yúan.

25 Te yuxé'é ñúu-ún, ma nándasu kuti já ío-ni ndúú, te ma koo-ga akuáa yúan.

26 Te ini ñuu-ún kinchaka-de taká ndatíñu luu jíin ndatíñu jíinú'un ío ini ñuyivi.

27 Te ini ñuu-ún ma ndívi kuti ní ín ñayivi chá'an, ni ja sá'a tíñu ñáá, ni ja ká'an tu'un tú'un, chi máni máá-ni ñayivi já káyoso sí'vi-i nuu libro chakú máá Lélú.

22

1 Yúan-na te ni stá'an-ya ín yucha nducha chakú nuu-rí. Te ndíi ní'ni-cha. Te kána-cha núu mesa tá'ú tíñu Dios jíin máá Lélú.

2 Te jika-cha sáva ma'ñú nuyá'u ñuu-ún. Te ndúú lado yucha, kájin yunu chakú, ja já'a uxí uu nuu ndé'e, ndita'an yoo kúun ndé'e. Te nda'a yúnu-ún kákuu ja sá'a tana táká ñayivi.

3 Te tuká koo ni ín tu'un tásí, chi mesa tá'ú tíñu Dios jíin Lélú kúnchaa ini ñuu-ún. Te mozo-ya, kuatíñu-i nuu-yá jíná'an-i.

4 Te kunj-i nuu-yá. Te koso sí'ví-yá chaan-í.

5 Te mā koo kuti-gá akuáa yúan. Te tuká kájinu ñú'ún-i ja stúun luz, ni ja stúun ndikandii. Chì máá Tatá Dios, stúun-ya núu-í. Te tá'ú-i tiñu ñí káni ñí kuiá.

Taká tiñu ja kánúú cháa yachì

6 Te ñi ka'an-ga-ya jíin-rí: Tu'un ndaa tu'un ndija kúu tu'un yá'a. Te máá Tatá Dios, Jito'o cháa ndoo ja ní kajani-de tu'un-ya, ñi táji-yá ndajá'a-yá nává'a stá'an-ya núu mozo-ya taká tiñu ja kánúú cháa yachì.

7 Te jandáa ja ncháa yachì-ri. Achí-ya. Xáán ndatu ñayivi skíkuu tu'un ká'an tutu yá'a.

8 Te ruu Juan kúu ja ní jini so'o-ri te ñi jini-ri taká tiñu yá'a. Te nuu ní ndí'i ñi jini so'o-ri, jíin já ní nde'é-rí, te ñi jukuiñi jíti-rí nuu já'a ndajá'a I'a ñi stá'an taká tu'un yá'a nuu-rí, ja chíñú'ún-ri-ya núu.

9 Te ñi ka'an-ya jíin-rí: Mā sá'a-ró súan, chí ruu, suni mozo-ni kúu-ri jíin-ró, jíin ñani-ro já kajani tu'un Dios, jíin ñayivi káskíkuu tu'un ká'an tutu yá'a. Sua ná chíñú'ún-ró máá Dios, áchí-ya.

10 Te ñi ka'an-ga-ya jíin-rí: Mā kasú-ro tú'un ká'an tutu yá'a, chí a ñi kuyani kivi.

11 Ñayivi sá'a tiñu ñáá, ná kúkuu-i jíin tiñu ñáá-ún. Ñayivi káchá'an, ná kéndoo chá'an-i. Ñayivi sá'a tiñu va'a, ná kúkuu-i jíin tiñu va'a-ún. Te ñayivi ndoo, ná kúkuu-ga-i jíin tú'un ndoo.

12 Kuni so'o, chí ncháa yachì-ri, te kii ya'u jíin-rí, nává'a kuá'a-ri ya'u ñin ñin-i ndasa tiñu ñi kasá'a-i.

13 Máá-rí kúu nátu'un letra Alfa jíin letra Omega, nuu kéjá'a jíin núu ndí'i, ja xnáñúú jíin já sándí'i-na. Achí-ya.

14 Xáán ndatu ñayivi skíkuu tiñu ñi tá'ú-yá, nává'a ni'in tá'u-í jaá-i nuu yúnu chakú, te kivi koyo-i ichi yúxé'é iní ñuu-ún.

15 Ko yata vé'e kuiñi ti'ina, jíin já kasá'a tiñu ñavá'a, jíin já tini ini, jíin já kaja'ni ndíyi, jíin já kachiñú'ún ndosó, jíin taká ja kúsi iní xndá'ú tá'an.

16 Máá-rí kúu Jesús ja ní táji-rí ndajá'a-rí kujaa nuu-ro jíná'an-ró, nává'a kani ndaa-ya tú'un taká tiñu yá'a nuu tíku'ni kákandíja. Máá-rí kúu nátu'un yo'o já kúu tata David. Te suni kúu-ri nátu'un tiñu xíní já ndí ndáxín tíkuáan-na.

17 Te máá Espíritu jíin ñá'an tánda'a káka'an: Ña'an-ní, áchí. Te ñayivi jini so'o, ná ká'an-i: Ña'an-ní, achí-i. Te ñayivi jichí nducha, ná kii-i. Te ñayivi kuni, ná kó'o sáni-i nducha chakú.

18 Te ká'an xaan-rí nuu taká ñayivi jini so'o tu'un ká'an tutu yá'a: Nú ndé ñin ñayivi ná chíso-ga-i nuu tú'un yá'a, te Dios, chíso-yá tundó'o yóso núu tutu yá'a sikí-í.

19 Te nú ndé ñn ñayivi kuánchaa-i yaku tu'un ja ká'an tutu yá'a, te Dios kuanchaa-ya tá'u-í ja yí'i nuu libro chakú, jín iní ñuu ñi, siki tú'un ja yóso núu tutú yá'a.

20 Súan ká'an I'a ká'an ndaa taká tu'un yá'a: Jandaa ja nchaa yachi-ri, áchi-ya. Súan ná kóo Amén. Ña'an-ní Tátá Jesús.

21 Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo ná kóo jín taká-ro jíná'an-ró. Amén.